

78 RIEMER, J.DE-Beschryving van 'sGraven-Hage.Delft,R.Boitet,1730-'40;2 vols.in 3; (XXXIV)-946,(54),(VIII)-520,78,(20)pp.;with engr title,2 engr.dedications, 57 plans and plates(for the greater part double-page or folding)and some text-engravings;in-folio;contemp.h.roan;joints weak;title vol.II lacking(french title present);two or three of the folding plans have a minor tear in a fold. 950.--

Uncut copy,text spotless,and the nice engraved plans and plates of buildings,churches,town-views,etc.are in very sharp and clear impressions.- Nijhoff/van Hattum no.267.

BESCHRYVING

VAN

's GRAVEN-HAGE.

VERKLARING
DER
TITELPRINT.

Ie Vrou, het opzicht der Historie aenbevolen,
Die met haer veder reets gereet zit om met vlyt
Een werk te ontwerpen door ervarentheit en tyt,
Wort door de Waerheit zelf, om nergens in te dolen,
De nette gront vertoont van 't vorstlyk 's Gravenhaeg,
Den ring van Nederlant, de parel van de Steden.
't Gevlerkte Kroost, om dit bestek naer eisch te ontleden,
Vliegt als een noeste zwarm met byen, even graeg,
Met Boeken, Brieven, en doorknaegde willekeuren,
En legt ze by haer neer; opdat haer ryp vernuft,
Dat in d' aloutheit van ons Vaderlant noit suft,
De netste zaken en bescheiden naer mogt speuren.
De Staetsbestiering, naeu verenigt, zit voor aen,
Met een manhaft gelaet, waer in men d' edle trekken
Van een verheve ziel bevallig kan ontdekken.
En achter haer zie ik de gulde Vryheit staen.
De Knaepjes, die ik op den voorgront mag beschouwen,
En zich vermaken in gezichten, fraei verbeelt,
En hondert zeltzaemheen, daer 't fyn gezicht op speelt,
Zien ook de printen na der kunstige Gebouwen.
Het Wapen van den Haeg, *dat aen een Grafnaelt prykt,*
Is kunstig tusschen twee pilaren opgehangen.
Het Boschgeboomt, waer in de voglen hun gezangen
Opzingen, deist wat in 't verschiet. wat verder wykt
De Haeg, de Stoel des Rechts, alwaer met duizent oogen
't Belang van 't Algemeen doorzien wort en gewogen.

HENDRIK SCHIM.

I. C. Philips inv. et fecit 1729.

Te Delft by REINIER BOITET, MDCCXXX. met Privilegie.

BESCHRYVING
VAN
's GRAVEN-HAGE,

BEHELZENDE

DESZELFS OORSPRONG, BENAMING, GELEGENTHEID, UITBREIDINGEN, ONHEILEN EN LUISTER;

MITSGADERS

STIGTINGE VAN HET HOF, DER KERKEN, KLOOSTERS, KAPELLEN, GODSHUIZEN, EN ANDERE VOORNAAME GEBOUWEN.

Zittinge der Hooge Collegien zoo van Politie als Justitie; Instellinge van het Kapittel ten Hove.

ALS MEDE DE

PRIVILEGIEN, HANDVESTEN, KEUREN,

EN

WYZE DER REGERINGE.

Uit zeer veele nooit gedrukte oorspronkelyke Charters en bescheiden getrokken, opgeheldert en bevestigt,

DOOR

Mr. JACOB DE RIEMER, R. G.

Met veele nieuwe afbeeldingen verçiert.

EERSTE DEELS EERSTE STUK.

TE DELFT
Gedrukt by *REINIER BOITET*, MDCCXXX.
MET PRIVILEGIE.

Den Edelen
Agtbaaren Heeren,
IACOB GODEFROI.
BARON van den BOETSELAAR, Heer van Nieveen, enz.
BAILLIU en SCHOUT.

M[r]. GYSBERT VAN KINSCHOT.
M[r]. WILLEM VAN ASSENDELFT.
M[r]. IOHAN TEN HOVE.
BURGEMEESTEREN.

M[r]. WILLEM ANTHONY PIETERSON, oud Burgem[r].
IOHAN STEENIS.
D[r]. IACOB DE BYE.
IAN VAN HOORNBEEK.
M[r]. HENDRIK VAN SLINGELANDT.
. . . .
SCHEPENEN.

M[r]. MICHIEL TEN HOVE.
M[r]. IAN QUARLES.
SECRETARISSEN.
van
s GRAVEN-HAGE.

I C Philips inv. et fecit 1720

YNE HEEREN,

Anneer ik, na veel beraads, gewaagt hebbe, dit werk, aangevangen uit eigen luſt en liefhebberye, maar ganſch buiten voornemen van uitgave, aan den dag te brengen, en myn doen de verſchillende oordeelſen der Lezeren, veel al over dit of dat ganſch niet voldaan, te onderwerpen; kon het naauwelyks overleg verdienen, zoo ik my verſtouten wilde dit opſtel aan iemand

iemand toe te eigenen, wat naamen het wezen moesten, die ik de vryheid zou nemen aan het hoofd te plaatzen. De stoffe zelfs maakt het zoo eigen aan U Edele Agtbaare, dat ik besluiten moest, of aan niemand in 't byzonder, of wel aan U Edele Agtbaare het zelve op te dragen.

Dat ik zulks durf bestaan, is niet het vertrouwen op mynen arbeid, schoon niet gering, ook niet onedel; maar de waarde van het onderwerp. Want dit betreft een Stad, zoo aangenaam in gelegentheid; zoo schoon door haare pragtige Huizingen, lugtige pleinen en overvloedig geboomte; en zoo hoflyk door bewooning en bezoek van aanzienlyke, verheve en doorlugte Persoonadjen; dat, hoewel ze, in grootte en getal van Ingezetenen, by *Rome*, *Londen*, *Parys*, hoofdsteden van groote Monarchien, ja by ons eigen alomme zoo luisterryk *Amsterdam*, in waarheid niet te vergelyken is, egter haar naam nevens die der genoemde werreld-steden, over alle Europische tongen zweeft.

STAD noem ik haar vrymoediglyk, schoon onvoorzien van dikke muuren en zwaare poorten,

die ſterktens en veſtingen maken, maar geen Steden; om dat ze zulke Voorregten, Handveſten, Præëminentien en beſtellinge van Regeeringe, zoo tot het Politieke als gerigtelyke welwezen der Ingezetenen geniet, als van ouds in de Nederlanden en byzonderlyk mede in Holland, Dorpen en Vlekken tot Steden gemaakt hebben. En dat ze door de Hooge Overigheden dezer Provintie, in veelvuldige gelegentheden, met de meeſte andere; zomtyds ook met de magtigſte Steden derzelver geëvenaart is. En myn werk zelf, durf ik vertrouwen, zal deze benaaminge ten vollen regtvaardigen.

Glorieus is ze, nadien de zekerſte beſcheiden my geleert hebben, dat ze niet by een onbekend toeval, te gering om by eenigen Schryver aangehaalt te werden; of door 't zamenwooning van Viſſchers of Land-luiden te met tot een gemeenſchap geworden is; maar dat ze kennelyk haaren oorſprong ſchuldig is aan de verkiezing van den Lands-heere zelf, en de plaatzing van zyne wooninge aldaar, welke hy door het bouwen van een uitmuntend, en des tyds overheerlyk Paleis, deed blyken. Een Lands-heere, die teffens praalde met den tytel van *Roomſch Koning*, den hoogſten en ontzaggelykſten in Europa toen, en nu nog boven alle praalnaamen der andere Mogentheden geëert.

Zynde

Zynde *'s Graven-Hage* in dit opzigt niet alleen gelyk aan anderer Landen Koninglyke Hoofdſteden; maar *Rome* zelfs, 't gedugte *Rome*, daarin voorby ſtrevende, dat ze door een Hoogverheven Vorſt, by wien een *Romulus* op geen eenen dag te noemen was, aangelegt, en tot eenen Vorſtelyken zetel verkoren is.

En zoo oudheid een welgegronden lof mogt geven, *'s Graven-Hage* is met regt ook als oud te roemen. Ik heb, 't is waar, om dat ik my aan waarheid houden wil, niet beweert, dat hare oudheid de heugeniſſen der eeuwen te boven gaat. Dat kan miſſchien maar de eenige Hollandſche Stad *Leiden*, pronk en vaſtheid der beroemde Batavieren, haar zelve aanmatigen. Maar vyf eeuwen te tellen, en, naar maate van den ſtaat des Lands, altoos in glorie te hebben toegenomen, onaangezien de bittere lotgevallen, gevolgen van innerlyke tweeſpalt of wreede oorlogen, die de ingezetenen alhier ettelyke maalen bezuurt hebben; konnen weinige, zelfs bloeiende Steden doen, en is eene oudheid eerwaardig genoeg, om ook daar op met regt te mogen ſtoffen.

Dat het voor geenen onedelen arbeid al van ouds geagt is, zelfs voor de grootſte vernuften en kundigſte mannen, Landen en Steden te beſchryven, en derzelver vergetene of bedolve oudheden na te ſpeu-

ren, zou 't voorbeeld van den eenigen *Aristoteles* ten vollen bewyzen. Nadien hy, hoewel de geleerdste man, waar op het wyze Griekenland ooit heeft konnen roemen, onder het onbezeffelyk getal van boeken door hem gewrogt, ook niet beneden zig geoordeelt heeft, (*a*) den oorsprong, zeden en regeering van hondert agt en vyftig zoo Steden als Staten te boek te brengen, en ware 't mogelyk geweest, der vergetenis te onttrekken. Welk zoort van beschryvinge zedert door *Philostephanus*, (*b*) *Philochorus*, en andere meer vermaarde Grieken, is opgevolgt. En met hoe veel moeite de Geleerden der twee voorgaande eeuwen zig op dat slag van kennisse en onderzoek hebben uitgelegt, tonen de doorwrogte werken van *Ubbo Emmius*, *Joannes Meursius*, *Thomas Cragius*, en veele nevens hen, die de Griekſche Steden en Staten hebben doen kennen; en van zoo onbedenkelyken getal andere, die de Stad *Rome*, haar regering, wetten, zeden, krygs-kunde, gebouwen, en wat niet 't geen *Rome* raakt, beschreven hebben, en nog dagelyks meer en meer pogen in den dag te stellen.

Ik offer niettemin dit werk U EDELE AGT-

BAARE

(*a*) Diog. Laërtius, *Lib. V. Segm.* 27. & ad illum Ægid. Menagius.
(*b*) G. Jo. Vossius, *de Histor. Græcis Lib. I. cap.* 15. & 18.

BAARE met eenige vrymoedigheid, om dat 'er weinig aan gebreekt, of ik zoud' het nieuw durven heeten. Want de korte ſchetzen, eer als beſchryvingen, van *Guicciardyn*, *Boxhorn*, *Bor*, ja *van der Does*, zelfs niet uitgeſloten, waar van ik egter nuttelyk gebruik gemaakt hebbe, wat is 'er, bidd' ik, hoe veel 'er ook, by honderden gelegentheden van *'s Graven-Hage* met lof gezegt is, 't geen men met regt den naam van *Beſchryvinge* zou konnen geven? 't Zyn ſlegts ſchuilende plaatzen van Schryvers, die naauwlyks vindbaar, en niet als met ongemeene moeite, 't geen weinigen gebeuren mag, vergadert kunnen werden. En dat alles met malkanderen, hoewel den lof van *'s Graven-Hage* allezints doende blyken, levert egter nog niet anders op, als flaauwe ſchaduwen, waarin men, ten beſten, alleen de omtrekken van 't uitmuntend ſchoone lichaam beſchouwen kan.

Des overwegende, dat reeds veele andere Steden, ja zelfs Dorpen van Holland, in 't breede beſchreven waren; de eene kundig en voldoende, de andere ſober en onbehaagelyk, gelyk 't gaat; heb ik my, die van over lange had toegelegt, om eenige onzer Vaderlandſche Oudheden na te ſpeu-

ren, byzonderlyk vermaakt, om voor al 't geen den *Hage* betrof, op te zoeken; vergete en bedolve waarheden, zoo veel mogelyk, te ontdekken; egte bewysſtukken te vergaderen; en van dat alles, geduurende een reeks van tien jaaren, dit werk by een te brengen. 't Geen, zonder dat ik iets anders zegge, ten minſten toonen zal, dat 'er van *'s Graven-Hage* zoo veel te weten en te zeggen valt, als van eenige Stad in Holland, hoe oud, hoe groot, hoe roemrugtig ze ook zyn moge.

Mag ik daar by nog voegen den overvloed der aloude bewysſtukken, die hier te vinden zyn, en waar van ſlegts een gering en niet noemens waardig getal ooit het ligt zag, men zal my, hoop ik, geen ondank weten, dat ik daar door alleen, al was 'er niets anders by gevoegt, heb doen blyken, dat de luiſter van *'s Graven-Hage* veel te lang bedolven is geweeſt; en dat geene der Hollandſche Steden meerder verdiende wel gekent te zyn, als dit oogelyn der Vereenigde Nederlandſche Staten. Bewoont en bezogt door zoo veele Perzonaadjen van aanzien, van luiſter en van hoogverheven ſtaat, van Vorſtelyke Mogentheid, ja van Koninglyke en zelfs Keizerlyke Majeſteit, dat ik buiten ſchroom van vleyen zeggen mag, dat het getal ontelbaar is,

en

en geene plaats in onze Nederlanden zig des op gelyke wyze beroemen kan.

Hebben dan U EDELE AGTBAARE waardige Voorzaaten, nu ruim een' eeuw geleden, wel willen veelen, dat de reeds gemelde *Joannes Meursius* aan Hunne Agtbaarheden opdroeg de Oudheden van 't beroemd, ja, maar vreemd en overlang verwoest *Athene*, zoo gedoogt ook, bidd' ik, EDELE AGTBAARE HEEREN, dat myn werk aan 't voorhoofd praalen mag met de naamen der Hoog-adelyke, Welgeboore en Loffelyke Regeerders dezer zelve Stede, die hier ter betere kennisse van onze Hollanderen gebragt werd. Der geringheid myner penne bewust, durf ik my niet toegeven U EDELE AGTBAARE hier langer op te houden, of te weiden in den lof van U EDELE AGTBAARE hoog-geëerde Perzoonen, die ik wensch dat het den Almagtigen en Algoeden God behagen moge, tot onverwelkb'ren groei en bloei van 't edele en wydberoemde *'s Gravenhage*, in gunstige hoede en duurzame zegening te bewaren, en onder U EDELE AGTBAARE welwyze regeringe, deze zoo beminnelyke en nooit volpreze Stede meer en meer ten toppunt van glorie te verheffen, en in zoo gelukkigen stant eeu-

wen lang te beveſtigen. Met welke hertgrondige en opregte bede ſluitende, ik de vryheid neme my te onderſchryven,

EDELE AGTBAARE HEEREN,

U EDELE AGTBAARE

Zeer ootmoedige Dienaar

JACOB DE RIEMER.

VOOR-

VOORREDE

AAN DEN OUDHEIDS-LIEVENDEN EN BESCHEIDEN

LEZER.

IK heb my nevens veelen te meermalen verwondert, dat twee Steden onzer Vereenigde Nederlanden, beide, hoewel uit verſchillende hoofden, zeer vermaard, niet van heden of giſteren, maar van eeuwen herwaards, heeft konnen te beurt vallen, dat niemand haarer Burgers of Voedſterlingen, die zy beide altoos in aanzienlyken ſtaat en getale hebben konnen noemen, ooit gepoogt heeft derzelver ouden ſtand en geſchiedeniſſen, door eene gepaſte beſchryvinge, in geheugeniſſe te houden, en 't geene de alverſlindende tyd bereids den oogen onttrokken heeft, egter aan de nakomelingen over te leveren. Te meer, dewyl Inlanders en Vreemden van beiden alomme met lof gewaagt hebben; en zedert nu al ettelyke jaaren de luſt om onze Vaderlandſche Oudheden uit te vorſchen; en niet alleen Steden, maar ook Dorpen te beſchryven den Nederlanderen zoo ongemeen aangenaam geweeſt is, dat die zoort van boeken onze druk-perſſen een goed deel van haare bezigheden verſchaffen; en geringe boekjes, ſchoon nog verre beneden de waarde van hun middelmaatig onderwerp, voeren ze ſlegts den naam van *Beſchryving*, gretig gezogt en dier betaalt werden.

Ik oog, dus ſprekende, op het Biſſchoppelyk *Utregt*, en Hollandſch Luſt-prieel het edele *'s Graven-Hage.* Die eerſte Stad, van over meer dan duizend jaaren, de troon der Kerkelyke agtbaarheid, zoo wel als de zetel van de werreldlyke magt van het Landſchap; woonplaats van veele adelyke en oude geſlagten; vermaard door menigte van geleerden, of daar gebooren of derwaarts getrokken; vol van aanzienlyke en wel-levende Burgeren; en boven dien in verſcheide opzigten van aloudheid, gelegentheid, en zonderlinge beſtieringe, waard naaukeurig gekent te zyn, heeft egter tot heden toe niemand gevonden, zelfs niet onder de haare, wien 't geluſt heeft zynen arbeid aan 't uitvoerig

behandelen van zoo waardigen voorwerp te koste te leggen.

De andere, zoo veele eeuwen geenzints tellende, maar ruim zoo hoog gestegen door veelerlei omstandigheden, die tot haar als een middelpunt zyn t'zamengevloeit, en zoo gelukkig geplaatst, dat indien een stroomende rivier of levende bronnen haaren boezem ververschen mogten, in geheel Europa, mogelyk in de wyde werreld niets volmaakter zou te vinden zyn; heeft 'er wel veele gevonden die stukswys dit of dat t'haarer lof hebben te boek gebragt: maar niemand onderwond zig haare oudheden met eenige zorg na te speuren, te behouden de kleine overblyfzelen van geestelyke en werreldlyke gebouwen, die de gestadige wisseling der tydelyke zaaken gesloopt of verandert heeft; of den aanwasch van een plaats, die zedert de opregtinge van deze onze Republiek, door 't behouden der voorige, en toevoegen van nieuwe voordeelen, zoo zagt en zeker ter vermaardheid gerezen is, met eenige naaukeurigheid te toonen.

Dit is te minder in te schikken, als men ziet, dat zelfs een aanzienlyk Vreemdeling (*a*) getuigt, dat *'s Graven-Hage* in de laatste jaaren der regeeringe van Hertog *Philips van Bourgondie*, en zulks over ruim derd'halve eeuwe, *al begon te werden eene van de eerste Steden van Holland*; en dat een ander, by ons meer bekend, en, om de keurigheid zyner vernuftige oordeelen en zinryke uitdrukkingen by alle fraaie geesten geagt, de vermaarde *Saint Evremond* (*b*), al over meer dan tzestig jaaren geschreven heeft, dat ,, de Reizigers van den *Hage* als betovert zyn, zelfs ,, na dat zy de grootsheden van *Parys*, en de zeldzaamheden van ,, *Italie* gezien hebben. En wanneer hy daar en boven in het kort aanrakende 't geen hy daarin aanminnig gevonden heeft, zegt; ,, Aan de eene zyde gaat men na de zee langs een weg, ,, waardig de Roomsche grootheid; aan de andere treed men in ,, een Bosch, het aangenaamste dat ik in myn geheele leven zag. ,, Ter zelver plaatze vind men huizen genoeg, om een groote en ,, trotze Stad te maken, boomen en wandelingen genoeg, om

,, eene

(*a*) Le Comte de Boulainvilliers, *Histoire de l'ancien Gouvernement de la France*, *Tom. III. pag.* 168. *edit. de Hollande.*

(*b*) *Oeuvres mêlées*, *Tom. II. pag.* 255. *edit. de* 1706 *d'Amsterdam.*

„ eene overaangenaame eenzaamheid te verſchaffen. Op de uu-
„ ren, die ieder voor zig beſteden kan, vind men 'er de eenvou-
„ digheid der plaiſieren die men te Landewaart geniet: en ge-
„ duurende die welke ten dienſte van 't gemeen geſchikt zyn, ziet
„ men 'er alles, wat het gekrioel der volkrykſte Steden zou kon-
„ nen uitleveren: Zoo heb ik, zulks overwegende, naauwlyks konnen bezeffen, hoe 'er niemand gevonden zy, die gepoogt heeft, de waarheid van zoo uitmuntenden en aantrekkelyken lof, door aanwyzing van de byzondere gedeeltens daar toe gehoorende, te beveſtigen.

Egter men zal met my, wil men aandagt gebruiken, en rede plaats geven, belyden moeten, dat 'er tot nog toe niets gedaan is, dat daarna gelykt. Want wat den Florentynſchen Edelman betreft, *Guicciardyn* meen ik, die de Nederlanden wel fraai en loflyk, maar veel eer doorlopen als beſchreven heeft, 't zoude in waarheid zyn beſtek te buiten gegaan hebben, zoo hy zig met de byzonderheden van iedere Stad lang had opgehouden: nogtans noopt hy ſchier als met iedere regel elk Hollander om uit te voeren 't geen hy ſlegts in 't voorby gaan aanraakt.

De geleerde *Boxhorn*, die zoo wel aan ons Vaderland verdient heeft, zou ſchynen daar toe nader verpligt te zyn geweeſt, wanneer hy ondernomen heeft, Holland in zyne Steden en voornaame Dorpen ten Toneele te voeren. Maar hy voldeed ook aan 't oogmerk van zyne Beſchryvinge, wanneer hy alleen 't voornaamſte en 't algemeen van *'s Graven-Hage* ter beſchouwinge voortbragt, laatende 't overige voor rekening der geenen dien 't luſten mogt de Steden ieder afzonderlyk te verhandelen.

Minder rede nog heeft men om den loffelyken Hiſtorie-ſchryver *Pieter Chriſtiaenſz Bor* te beſchuldigen, als of hy met de beſchryvinge aan 't hoofd van 't negende boek zyner Hiſtorien gevoegt, niet voldaan hadde aan den eiſch van 't werk; want ſchoon zulks waar is, hebb' men te denken, dat hy daar toe niet eigentlyk verpligt was volgens de wetten die een Hiſtorie-Schryver in agt te nemen heeft. Men danke hem veel eer, dat zyne liefde voor deze zyne woonplaatze hem aangezet heeft, om eene wel niet

behandelen van zoo waardigen voorwerp te koſte te leggen.

De andere, zoo veele eeuwen geenzints tellende, maar ruim zoo hoog geſtegen door veelerlei omſtandigheden, die tot haar als een middelpunt zyn t'zamengevloeit, en zoo gelukkig geplaatſt, dat indien een ſtroomende rivier of levende bronnen haaren boezem ververſchen mogten, in geheel Europa, mogelyk in de wyde werreld niets volmaakter zou te vinden zyn; heeft 'er wel veele gevonden die ſtukswys dit of dat t'haarer lof hebben te boek gebragt: maar niemand onderwond zig haare oudheden met eenige zorg na te ſpeuren, te behouden de kleine overblyfzelen van geeſtelyke en werreldlyke gebouwen, die de geſtadige wiſſeling der tydelyke zaaken geſloopt of verandert heeft; of den aanwaſch van een plaats, die zedert de opregtinge van deze onze Republiek, door 't behouden der voorige, en toevoegen van nieuwe voordeelen, zoo zagt en zeker ter vermaardheid gerezen is, met eenige naaukeurigheid te toonen.

Dit is te minder in te ſchikken, als men ziet, dat zelfs een aanzienlyk Vreemdeling (*a*) getuigt, dat *'s Graven-Hage* in de laatſte jaaren der regeeringe van Hertog *Philips van Bourgondie*, en zulks over ruim derd'halve eeuwe, *al begon te werden eene van de eerſte Steden van Holland*; en dat een ander, by ons meer bekend, en, om de keurigheid zyner vernuftige oordeelen en zinryke uitdrukkingen by alle fraaie geeſten geagt, de vermaarde *Saint Evremond* (*b*), al over meer dan tzeſtig jaaren geſchreven heeft, dat „ de Reizigers van den *Hage* als betovert zyn, zelfs „ na dat zy de grootsheden van *Parys*, en de zeldzaamheden van „ *Italie* gezien hebben. En wanneer hy daar en boven in het kort aanrakende 't geen hy daarin aanminnig gevonden heeft, zegt; „ Aan de eene zyde gaat men na de zee langs een weg, „ waardig de Roomſche grootheid; aan de andere treed men in „ een Boſch, het aangenaamſte dat ik in myn geheele leven zag. „ Ter zelver plaatze vind men huizen genoeg, om een groote en „ trotze Stad te maken, boomen en wandelingen genoeg, om

„ eene

(*a*) Le Comte de Boulainvilliers, *Hiſtoire de l'ancien Gouvernement de la France, Tom. III. pag.* 168. *edit. de Hollande.*

(*b*) *Oeuvres mêlées, Tom. II. pag.* 255. *edit. de* 1706 *d'Amſterdam.*

„ eene overaangenaame eenzaamheid te verschaffen. Op de uu-
„ ren, die ieder voor zig besteden kan, vind men 'er de eenvou-
„ digheid der plaisieren die men te Landewaart geniet: en ge-
„ duurende die welke ten dienste van 't gemeen geschikt zyn, ziet
„ men 'er alles, wat het gekrioel der volkrykste Steden zou kon-
„ nen uitleveren: Zoo heb ik, zulks overwegende, naauwlyks konnen bezeffen, hoe 'er niemand gevonden zy, die gepoogt heeft, de waarheid van zoo uitmuntenden en aantrekkelyken lof, door aanwyzing van de byzondere gedeeltens daar toe gehoorende, te bevestigen.

Egter men zal met my, wil men aandagt gebruiken, en rede plaats geven, belyden moeten, dat 'er tot nog toe niets gedaan is, dat daarna gelykt. Want wat den Florentynschen Edelman betreft, *Guicciardyn* meen ik, die de Nederlanden wel fraai en loflyk, maar veel eer doorlopen als beschreven heeft, 't zoude in waarheid zyn bestek te buiten gegaan hebben, zoo hy zig met de byzonderheden van iedere Stad lang had opgehouden: nogtans noopt hy schier als met iedere regel elk Hollander om uit te voeren 't geen hy slegts in 't voorby gaan aanraakt.

De geleerde *Boxhorn*, die zoo wel aan ons Vaderland verdient heeft, zou schynen daar toe nader verpligt te zyn geweest, wanneer hy ondernomen heeft, Holland in zyne Steden en voornaame Dorpen ten Toneele te voeren. Maar hy voldeed ook aan 't oogmerk van zyne Beschryvinge, wanneer hy alleen 't voornaamste en 't algemeen van *'s Graven-Hage* ter beschouwinge voortbragt, laatende 't overige voor rekening der geenen dien 't lusten mogt de Steden ieder afzonderlyk te verhandelen.

Minder rede nog heeft men om den loffelyken Historie-schryver *Pieter Christiaensz Bor* te beschuldigen, als of hy met de beschryvinge aan 't hoofd van 't negende boek zyner Historien gevoegt, niet voldaan hadde aan den eisch van 't werk; want schoon zulks waar is, hebb' men te denken, dat hy daar toe niet eigentlyk verpligt was volgens de wetten die een Historie-Schryver in agt te nemen heeft. Men danke hem veel eer, dat zyne liefde voor deze zyne woonplaatze hem aangezet heeft, om eene wel niet

çierlyke, maar eenvoudige en opregte beſchryvinge van den *Hage* tot vereeuwiging van deszelfs lof in zyne Hiſtorien te vlyen. Behalven dat ze omſtandigheden behelſt, die men te vergeefs elders zoude zoeken.

Maar men zou mogen verwagt hebben, dat *Jacob vander Does*, die een afzonderlyk boekje met den titel van *'s Graven-Hage*, zoo ik giſſ' ontrent het jaar 1666. in vaarzen heeft geſchreven, vry breeder dat werk zoude hebben uitgehaalt. Te meer dewyl hy zynde van een geſlagt dat deel had aan de Haagſche Regeringe, vermoedelyk behulpzaamheden kon ontmoeten, waar toe niemand anders toegang zou erlangen. Let men evenwel, dat zyn oogmerk geweeſt is, alleen 't geen hem als byzonderlyk den *Haag* eigen en daarin aanmerkelykſt voorquam, te boek te brengen en op eenen vry vloeyenden en ongedrongen trant vermaaklyk voor te dragen; Let men, dat hy doorgaans met weinig woorden eene groote kundigheid der Oudheden van *'s Graven-Hage* doed blyken, en anderen aanleiding gegeven heeft, om nader uit te vorsſchen 't geen hy ſlegts van verre ontdekt; men zal hem altoos moeten dank weten, voor 't geen hy gedaan heeft, verr' van zoo loffelyke pogingen te veragten, of over 't geen agtergebleven is, te willen vitten.

Over de laatſte Beſchryvinge van *'s Graven-Hage* in den jaare 1711. door *Gysbert de Cretſer* uitgegeven, zal ik liefſt niet oordeelen. Het inzigt is zekerlyk goed geweeſt, en heeft ter eere van *'s Graven-Hage* geſtrekt; maar dat in 't algemeen geoordeelt is, daarin geheel niet voldaan te zyn aan 't geen den *Haag* verdient, geloof ik te mogen zeggen, zonder dat ik kan beſchuldigt werden van hem te kort te doen.

Nopende 't Kerkelyke van den Hage, byzonder der tyden voor de Reformatie, vind men ook iets in de *Oudheden en Geſtigten van Delft en Delfland, mitsgaders van 's Graven-Hage* in den jaare 1720 gedrukt, 't geen zynen lof verdient. Beide, de Schryver *H. van Heuſſen* en de Vertaalder en Aantekenaar *Henrik van Ryn*, hebben zoo daarin, als in alle de andere deelen van hun werk, dat de Kerkelyke Oudheden der Vereenigde Nederlanden behelſt, ge-

toont

toont in de geschiedenissen onzes Vaderlands een ongemeene kundigheid te bezitten, en ze hebben my ook in veelen aanleiding tot onderzoek, ligt in duisterheid en stoffe, tot vervullinge verschaft.

Dit is al wat my voorgekomen is na beschryvinge van den *Hage* zweemende, en 't geen alles by een gevoegt onbequaam scheen om de waardye van dien *Hage*, wiens lof in digt en anders, ontelbaare maalen is uitgegalmt, te doen kennen. 't Geen my aanleiding gaf, om eerst tot enkel vermaak, na te gaan, wat men meer daar van kon ontdekken. Hier in eenigzints gevordert, bequam ik ten deele oorspronkelyke bescheiden, ten deele afschriften buiten alle bedenken van verzieringe, zelfs ook eenige Registers; waar door ik ontdekt heb, 't geen by gebrek van zulke zekere en ontwyffelbaare bewys-stukken tot nog toe had schuil gegaan; en in hoe veel gevallen de voorgaande Schryveren of gemist of magerties aangeraakt hadden zaaken, welke nogtans verdienden geweten te werden, en waar van my een geheelen oegst zig opdeed.

Des, ter zyde leggende iets anders 't geen ik onder handen hadde, heb ik, naast bezigheden myne professie betreffende, my geheel aan dit werk overgegeven, en myne pogingen aangewend, om te konnen leveren eene Beschryvinge, niet bestaande in algemeene verheffingen en loftuitingen, die hoe welgegrond ze wezen mogen, egter niet voldoen aan die na kennisse staan, en welker betragtinge niet is, simpel te lezen 't geen ze dag aan dag met oogen beschouwen konnen, maar open gelegt te vinden, 't geen juist niet in 't oog valt, maar wetens-waardig zynde, uit oude brieven en bescheiden, byzondere aantekeningen, berigt van oude luiden, te ontdekken of te bevestigen staat, en door eene beschryvinge voor vergetelheid bewaart pleeg te werden. En schoon ik verre ben van verwaandelyk te denken, dat ik voldaan zal hebben aan 't geen ik zelfs agt, dat *'s Graven-Hage* verdient; durf ik egter hoopen, dat men in deze Beschryvinge verscheide, en niet kleine hoofd deelen, vinden zal, waar aan alle de voorengemelde naauwlyks gedagt hebben, en waar van egter zoo veel te zeggen valt, dat het wonder is, hoe het door iemand, die voor had in byzonderheden zig in te laaten, overgeslagen heeft konnen werden.

Ik heb in het werk die ordre gehouden, dat ik heb laaten voorgaan al 't geen het lichaam betreft, dat nu hier te voorſchyn komt; in meninge om in 't vervolg ook te geven de beſchryvinge van de Regeringe, die dit ſchoone lichaam als bezielt, en het zelve doet blyven in die goede ordre, waarin het gezien werd, met al het geen tot de Politie en Juſtitie betrekkelyk is. Mitsgaders de Lyſten der Regenten, waarin men meer oudheids en meer luiſter vinden zal, als doorgaans vermeent werd in opzigt van *'s Graven-Hage* plaats te hebben gehad. Hoe ik de byzondere deelen geſchikt heb, is nodeloos alhier te melden, dewyl de korte inhoud der Hoofd-ſtukken, hier agter volgende, zulks klaar vertoonen kan, en dierhalven een van beiden veel ligt voor een verdrietige herhalinge zoude konnen opgenomen werden.

Voor al vertrouw ik, dat een ieder zig verwonderen zal, in dit myn jegenwoordig werk te vinden een getal van verr' over de vier hondert Authentieke ſtukken, waar door ik de oudheden, zoo wel als den jegenwoordigen ſtand van *'s Graven-Hage*, weinige zaken uitgenomen, in een helderen dag heb konnen ſtellen, en die ik, om den draad van 't verhaal niet af te breken, ten grooten deele, of in aantekeningen, ter beveſtiging van veele omſtandigheden dienende, of anders onder de Bylagen geplaatſt hebbe. In welke aantekeningen ik ook gepoogt heb te verklaaren verſcheide oude woorden, welker betekenis, door 't verloop der eeuwen, en 't verdwynen der zaaken duiſter geworden is.

Zoo iemand daar en tegen denken mogt, dat ik my gegeven heb in zommige kleinigheden, die gelieve, eer hy volkomentlyk beſluite, te overwegen, dat 'er onderſcheid te maken is, tuſſchen 't beſchryven van Hiſtorien van bloeyende Landen en magtige Staaten, en de behandeling van enkele Steden. In de eerſte zoud' het met regt voor laag en laf te houden zyn, gewag te maken van het koopen van een huis, het bouwen van een Waag, Vleeshal enz. of het ſtigten van een Hofje; maar in opzigt van de laatſte is niet onverſchillig te weten, wanneer zekere ſtraat aangelegt of geplaveit, een Boterhuis of Brouwerye getimmert, of een Walletie, hoe laag ook, is opgeworpen: waarom 'er dan ook rede is, van alzulke omſtandigheden berigt te geven.

Hier zoud' ik nu ook myne verpligtinge betuigen aan die geene, die

die my in het byzetten van die oude Regifters, oorfpronkelyke brieven, en andere egte befcheiden, die duizenden in getal door my geëxamineert en gelezen zyn, als mede in 't leenen van eenige naaulyks vindbaare boeken, goedhertiglyk behulpzaam zyn geweeft; maar dewyl dezelve myne Vrienden niet gewilt hebben, dat hunne naamen vermeld zouden werden, moet ik my te vrede houden, zulks in het algemeen te betuigen, en den Lezer, die uit de zaaken en ftukken zelfs daarvan overvloedig zal berigt werden, verzekeren, dat het zyn waardige Beminnaars der Vaderlandfche Oudheden, zoo wel als van *'s Graven-Hages* lof en luifter, die wel hebben willen toebrengen om dit werk, met al wat in hun vermogen was, te helpen çieren. 't Zal my egter vry ftaan opentlyk te erkennen de zonderlinge gunfte, welke het de Ed. Mog. Heeren Prefident en Raaden van den Hove van Holland behaagt heeft my te verleenen, in den toegang tot de oude Archiven van den Hove, een fchat, grooter als iemand denken kan, die daar van nooit aandagtig gebruik heeft konnen erlangen; en waar door 's Lands gefchiedeniffen een ongelooflyk ligt zou konnen werden by gezet. Hebbende haare Ed. Mog., onaangezien de gefchillen, die te met tuffchen den Hove en de Magiftraat gerezen zyn geweeft, my egter edelmoediglyk toegeftaan, al 't geen ik gemeent heb ten nutte van het werk te konnen dienen: 't geen zeker niet van klein gewigt te agten is, gelyk de veelvuldige aantrekkinge der *Memorialen* beveftigen zal.

En op dat 'er niets aan ontbreke, 't geen men gemeent heeft een werk van deze natuur aangenaam te konnen maken, zal 'er de Lezer ook vinden een goed getal konftplaaten, waar van maar eene eenige, namentlyk de Kaarte van *Guicciardyn*, de copye is van eene oudere, zynde alle de overige nu nieuwlings gemaakt, ja verre het meerder deel verbeeldingen van 't geen men nog nooit gedagt heeft in print te brengen; en daar onder verfcheide, die vertrouwt werden den Liefhebberen van de Oudheid overaangenaam te zullen zyn.

Insgelyks heb ik agter de Bylagen gevoegt een lyft van de Authentieke ftukken van vroegere en latere tyden, die geheel in dit werk te vinden zyn, op dat een ieder dezelve zoude konnen gebruiken, niet alleen met opzigt op het onderwerp waarvan ze handelen, 't geen het Regifter der zaaken zal aanwyzen; maar ook met betrek-

king tot de omſtandigheden van tyden, plaatzen en perzoonen; en om dezelve, ter vergelykinge met andere van die tyden, promptelyk en gemakkelyk te konnen vinden. Waar door ze ook dienen konnen voor alle, die de zaaken daarinne vervat op een Hiſtoriſche ordre pogen na te gaan, dat in verſcheide gevallen van de hoogſte nuttigheid zyn kan.

Eene zaak had ik byna vergeten, hoewel hoognodig, om dat zommige daar aan geweldig tillen; te weten, dat ik my niet zoo ſtipt gebonden heb aan 't geen het Hollands Digterdom zuiver Duitſch noemt, of ik heb my verſtout ook op veele plaatzen zoo genaamde baſtaard-woorden te gebruiken. Men houde my ten goede, dat ik over 't verwerpen van alle zulke woorden niet allezints met de zulke gevoele; maar in tegendeel vermeene, dat men veele zaaken, onder ons in beſtendig gebruik aangenomen, klaarder en verſtaanbaarder kan uitdrukken met die zoo genaamde baſtaard-woorden, als met het vermeende zuiver Duitſch, 't geen zommige tragten in te voeren, maar 't geen ik niet merke dat ingang vind by Luiden, aan welker oordeel ik meen meerder te mogen vertrouwen, als aan de kiesheid der Digteren. Ondertuſſchen ben ik vriend genoeg van al wat tot verbetering ſtrekt, en van al wat tot eer van *'s Graven-Hage* dienen kan, om met genoegen aan te zien, dat kundiger herſſenen en beſchaafder penne verbeteren de gebreken, die in dit werk nog zyn overgebleven, en welke ik vertrouwen durf dat de beſcheidenheid van oplettende Lezers wel zal weten te ſchiften, en ook zal zien dat niet alle 't mynen laſte gebragt behooren te werden; hebbende boven dien de voornaamſte aangewezen, op dat den Lezer zoo veel gemak als mogelyk is, werde toegebragt.

Heb ik nu getroffen 't opperſte van myn wit, genoegen te geven aan Luiden van oordeel, ik zal mynen veeljaarigen arbeid voldaan rekenen; wil my ook iemand begaane miſſlagen aanwyzen, myne poginge zal zyn die te verbeteren, en diergelyke in dezes werks tweede deel voor te komen. En 't zal my aanmoedigen om 't zelve met luſt en yver te voleindigen, zoo 't God behaagt my gezondheid te verleenen, welke ik mynen Lezer van herte wenſche.

HAGA.

H A G A.

Sedes prisca Ducum, non urbs, tamen urbibus ipsa
Major, & a Batavo principe nomen habens:
Sto Thetyn, Faunumque inter. latus inde procellis,
Parte alia umbrosum robore cincta latus.
Hic Themis, & sacras loquitur Prudentia leges,
Et trepidos insons excipit aula reos.
Hic edicta Patrum, & magni decreta Senatus
Colligit, & patriæ prospicit una suæ.
Auriacusque meis accedens laudibus heros,
Altius augustum tollit ad astra caput.
Quas aquilas, quæ signa vides, vexilla, triumphos,
Hæc sunt Nassovia parta trophæa manu.
Cum sociæ pugnant urbes, pugnantibus adsum:
Et partem pugnæ, consuluisse, puto.

C. BARLÆUS.

IN

HAGAM COMITIS

AB

ORNATISSIMO CONSULTISSIMOQUE VIRO

JACOBO DE RIEMER

Nova deſcriptione celebratam.

LAudabunt alii victricis mœnia Romæ,
Hic ſolymam Clariis tollit in Aſtra modis.
Illius calamus veteres reſonaverit arces,
Quas ferit inſanis Boſphorus acer aquis.
Hi ſed Apollinea muros cinxere corona,
Queîs ab Alexandri nomine nomen erat.
Amſteliæ, Sequanæve alius celebraverit urbes,
Et plures, quarum fama perennis erit.
Ut gelidi fontes capiant & Clivia Tempe,
Deliciis capior plus tamen, Haga, tuis.
Orbe etenim Batavo magni compendia mundi
Tu cor, tu Batavis ipſa medulla tuis.
Pulchrior Auſtrali mage ſplendet tramite curru
Cinthius, in media dum regione nitet.
Sic alias radiis urbes recreaſque foveſque,
Sufficiens animo gaudia cuique ſuo.
Si ſylvæ placeant, hic unica ſylva Batavis:
Hic graditur parili juncta puella proco.
Gaudet Olympiaco ſi quis contendere curſu,
Fronde ſuper viridi ſaxea ſtrata via eſt.
Quem juvat apricet Sceveninis lætus in actis,
Cum poſuit tumidas Ennoſigæus aquas.

Omni-

Omnigenas igitur veneres complecteris una,
Quas negat urbs alibi clara vel ulla dare.
Si qua velit merces, quas divite continet arca,
Tollere Pïeriis alta per astra modis:
Hic auro intextæ chlamydes, multicia abundant,
Gemmarum genus aut copia major ubi?
Delicias quis avet, quis pulpamenta Luculli,
Hospitibus dubia hic cæna parata datur.
Quid Tyrus, aut Babylon, quid Memphis tecta superbit
Æthereа, artifici limina structa manu?
Hic privata domus similis persæpe Palatî,
Et Parium muris marmor ubique nitet.
Hic sunt purpurei Domini, Regumque Ministri:
Nobilium nusquam copia tanta virum.
Hic Themis, hic Pallas, Venus hic Erycina triumphat,
Hermes eloquio regnat & ipse suo.
Denique quicquid habet spatiosi machina mundi,
Continet hæc gremio dapsilis Haga suo.
Materies alto certe celebranda cothurno,
Lassaret Clarii plectra canora Dei.
Post alios supraque alios signare tabellis,
Tu potes, Astreæ lausque decusque Deæ:
Tuque per annales repetis, RIEMERE, *vetustos,*
Hujus ut illustris fata fuere loci.
Haganos veteres, comitumque ab origine ducis,
Pauca quibus summus sæcula crevit honos:
Et majestatis quam sit venerabile cunctis
Nomen, ab arte tua sperat habere liber.
Incrementa Deo cum talia debeat Haga,
Hanc famam calamo, scriba polite, tuo.

JOANNES VAN DAM.

'S GRAVEN-HAGE.

HEt heele Lant in 't klein, de Waege van den Staet,
De Schaeve van de Jeughd, de Schole van de Daed,
Het Dorp der Dorpen geen daer yeder Steegh een pad is,
Maer Dorp der Steden een daer yeder Straet een Stad is,
De rondom groene Buert, het rondom steenen Hout,
Des Boers verwonderingh, al komt hy uit het wout,
Des Stémans steedsch vermaeck, al komt hy uyt de mueren,
Der Vyanden ontsagh, de Vryster van de Bueren.
De Werelds leckerny, des Hemels welgevall;
Is 't daer met all gesegt, soo ben ick meer dan all.

CONST. HUYGENS.

OP DE

BESCHRYVING

VAN

'S GRAVEN-HAGE,

DOOR DEN HEERE

Mr. JACOB DE RIEMER,

RECHTSGELEERDEN.

O EEuwig groene Haeg, omringt met lustwaranden,
Die Vorsten doet ontbranden
Naer uw belommert dak, waer op 't gevogelt springt,
En uwen luister zingt!
o Tempe ryk van pracht! prieel der nachtegalen!
o Koor van vreemde talen!
o Weeldrig Paradys, waer 't goude boomooft gloeit,
En 't zilver beekje vloeit!
Wie zag te Sidon ooit, hoe hoog ten top getrokken,
Zoo' n krans met groene lokken ?

En

En zulk een weidſche pruik van groen fluwele blaên
Op Romes ſchedel ſtaen?
Wie ziet nu d' afgunſt niet aengroeien van de Steden
Nu zy dit Vlek zien treden
Gelyk een koningin, dat voor geen Steden wykt,
Met torenkronen prykt,
En ryklyk is omſtuwt met blinkende paleizen!
Wat zie 'k al Steden deizen
En zwichten voor myn Haeg; zelf Karia ſlaet af,
Hoe trots op 't vorſtlyk graf.
Egipte durft thans zyn grafnaelden niet meer noemen.
En Rhodus naulyx roemen
Op zyn Koloſſus, ryk van ſchoonheit, eêl van ſtof.
Noch Meden met het hof
Van Cirus pronken, want de Haeg, het Hof der hoven,
Gaet al dien lof te boven.
Rep my van 't godtsgevaert van Herkules niet meer
o Tirus! eeuwige eer
Der koopſteên, want daer blinkt geen glans meer in uw wezen.
En gy vermaert Efezen!
Dat op den tempel van Diana ſlus uw kruin
Verhief, en thans in puin
Begraven legt, zwyg ſtil; de Haeg heeft ſchoonder kerken,
Draegt veel doorluchter merken
Van eer en heerlykheit, en flikkert, ryk van licht,
De werelt in 't gezicht.
o Fiere Kroonvoogdes der dorpen, ryk van glory,
Befaemt in 's Lants hiſtory!
o Vrygeſproken Vlek, alwaer de Vryheit woont,
Haer ſpeer en hoet vertoont!
Gy zyt de parel en 't ſieraet der Heerlykheden;
De diamant der Steden;
Die outtyts, tot een blyk van uw grootmoedigheit,
De wallen hebt ontzeit.
o Wieg der Prinſen, en eerzetel van de Graven!
o Luſtvertrek der Braven!
'k Zie in uw enkel Hof, het welk myne oogen ſtreelt,
Ganſch Nederlant verbeelt,
Dat, uit de tranſſen van zyn ſtaet en glorybogen,
Hier ſnel komt aengevlogen,
Gelyk een wakkre vlucht van adelaers, beluſt,
Tot welſtant, vrede en ruſt
Van ons gemenebeſt, wiens oogen ooit bezwyken,
Naukeurig toe te kyken.
* * * * * * *

Hier

Hier wort het Oorelog, beſpat met brein en bloet,
Hoe razende en verwoet,
Zyn helm en zwaert ontzeit; de Vrede, blont van hairen,
Bekranſt met korenairen.
Hier zie ik hoe het Recht, ten hemel afgedaelt,
Met d' edle zon beſtraelt,
Met zwaert en evenaer verſiert, grootmoedig pryken,
En nimmermeer bezwyken,
Nu 't op een grontzuil van de Waerheit ruſt en leunt,
En op het wetboek ſteunt.
Hier wort de Boosheit met de klaterende zwepen
Vervolgt en aengegrepen
Van d'onvermurwde ſtraf, die in een kerker woont;
De blanke Deugt gekroont;
De Dapperheit vereert, gewoon te zegevieren,
Met palmen en laurieren.
Wat hebt gy wel gedaen, *de Riemer*, dat uw geeſt,
Die voor geen arbeit vreeſt,
De wieg en bloeiſtaet van de Hage naer wou ſpeuren,
Uit gryze willekeuren
Der Graven, out van ſtyl, giftbrieven laeg van trant,
Beroemt in Nederlant.
En wie zal 't laken, o, *de Riemer*, dat ge uw krachten,
En bezige gedachten
Hebt afgezondert om de ſchoonte en zeltzaemheên,
Van 's Gravenhaeg te ontleen,
En al de duiſterheen van zyn gebeurteniſſen
Hebt trachten op te viſſchen.
Elk zal u roemen, o, *de Riemer*, wiens vernuft
In gene zaken ſuft,
Dat ge al wat herelyk en waerdig is geweten
Aen eene gulde keten
Van uw geſchriften hebt geſchakelt, hecht en ſterk.
Ik dank u voor dit werk
Dat zelf de Haeg verplicht, de ziel der zeve Staten,
Met al haer onderzaten.
En reik u, voor uw dienſt en yver, bly te moe,
Dees krans van lettren toe.

HENDRIK SCHIM.

KORTE

KORTE INHOUD
DER
HOOFT-STUKKEN.

I HOOFT-STUK.

I I.

I I I.

I V.

V.

V I.

******* 2 *Het*

Bladz.

X X.

X X I.

X X I I.

ge

****

BERIGT

BERIGT AAN DEN BOEKBINDER

Om de PLAATEN, met strooken in de rug geplakt, op haare behoorlyke plaatze te zetten.

EERSTE DEELS EERSTE STUK.

EERSTE DEELS TWEEDE STUK.

BESCHRYVING VAN 'S GRAVEN-HAGE.

I. HOOFTSTUK.

Eerſte aanleg van 's Graven-Hage, oorſprong van des zelfs naam, en hoe het in zyne eerſte beginzelen door de Opperheeren van tyd tot tyd is aangemerkt geworden.

De waare oorſprong der Steden veel al duiſter, en verzelt van fabelen; en oorzaak daarvan.

Nder verſcheide andere zaaken, welke door de onkunde der voorgaande eeuwen altoos met veele onzekerheden zullen bedolven blyven, is een van de voornaamſte, de aanvang of ſtigting van Steden. Waarvan de rede ſchynt te zyn, dat dezelve ten grooten deele zyn geſproten uit zoo geringe beginzelen; als zyn de bouwinge van een hegt huis, door eenig Heer, magtig en ryk onder de zynen, onder wiens beſcherminge viſſchers of huisluiden, gewoon in hutten of ten ſchoonſten in houte huisjes hun verblyf te vinden, zig begaven; of bequame plaats om af en aan te komen; of wel vrugtbaarheid of aangenaamheid van landsdouwen; viſchrykheid van een ſtroom; nabygelege heuvels, waarop men zwellende zee of rivier ontvlugten kon; bequame gelegentheid om eenen vyand buiten 's Lands te houden, immers, mogt hy al indringen, door een ſterke veſting in zynen loop te ſluiten. Zulke en meer andere, zelfs gevallige omſtandigheden, hebben te met eenige huisgezinnen t' zamen getrokken: en die kleine gemeenſchapjes van laage luiden, lang onbekent zynde gebleven, is eindelyk hun lot gelyk geweeſt met dat van nederige familien, die naderhand tot ſtaat gerakende weinig of geene kenniſſe hebben van hunne voorouders. Want de gemelde kleine gemeenſchappen langzaam tot Dorpen, Vlekken of Steden zynde verheven, en deze weder, na verloop van eeuwen, haaren duiſteren oorſprong ontworſtelt, en geworden zynde tot glanſſende leden van den Staat, waar onder zy behooren, is 'er genoegzaam nooit iemand meer te vinden, die zelfs by onzekere overleveringe den tyd der eerſte beginzelen weet aan te wyzen. Het geen dan gelegentheid (*a*) gaf

(*a*) Seneca, *Natural. quæſt. lib.* VII. *cap.* 16: *Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant.*

aan vernuften, die het wonderbaar beminden, om de stigting van de eene stad toe te schryven aan 't verblyf van eenen Heilig en deszelfs gedaane mirakelen; van de andere aan eenen yselyken en wreeden Reus; (want, hoe zelden men ook een man van reusagtige lengte zag, geloofde egter het gemeen dat 'er die in menigte waren) of wel aan eenen magtigen Ridder, die eene Jonkvrouw den ouderen ontvoert, en te zulker plaatze een sterk kasteel zoude hebben gebouwt, om zig tegen den regtmatigen toorn des vaders van zyne geschaakte bruid te dekken, en door het uitstaan van een langduurig beleg, den zelven tot verzoening te noodzaaken. Waarin zy zomtyds tot des te ligter aanneminge hunner beuzelingen geholpen zyn, door dien in of ontrent zodanige plaatze, in zeer veele jaaren niets was voorgevallen, waar door dezelve in de weinige Schryvers dier tyden hadden behoeven gedagt te werden.

Dat heeft ook plaats ontrent *'s Gravenhage*. Oude overleveringen van deszelfs aanvang.

Zodanigen gebrek van geheugenissen ontmoeten wy ook in opzigt van 's GRAVEN-HAGE. En men kan dierhalven niet anders doen, als uit het geen zeker is, deszelfs onzekeren oorspong by gissing na te speuren. De overleveringen brengen ten dien opzigte mede, dat de streek, waar in *'s Graven-Hage* gelegen is, voorheen t'eenemaal uit bosch en geest zoude bestaan hebben, en dat de Graaven door de aangenaamheid der plaatze gelokt, ook door overvloed van wild derwaarts als ter jagt genodigt, aldaar een jagthuis zouden hebben gezet, aan de noordzyde van het plein, dat tans de Plaats genaamt werd. Alwaar veelen nog moet heugen, te hebben gezien de herberge *de Zwaan*, een zeer oud en van binnen duister gebouw, vertoonende door dikte van muuren en kelderagtige donkerheid, den smaak en trant der aloude huisbouwingen hier te Lande, en niettemin teffens geloofbaar makende, dat het in een zeer geldeloozen tyd, en wanneer gemeener luiden huizen slegts van hout waren, niet anders kon zyn als het werk van een Heer van meer dan gemeen vermogen. Dog die herberge is geheel verdweenen, als zynde in 't einde der voorlede eeuwe te gronde toe om verre gesmeten, en op den grond van dien twee goede en nette huizen getimmert. Dat oude gebouw wilde al verders de overlevering, (want oud of egt bescheid hebben wy daar van nooit ontmoet) dat geweest zoude zyn het gemelde jagthuis, en daarin de eerste aanleiding voor anderen om hier een wooninge te zoeken, en alzoo een lighaam van bewooners, dat is een Dorp te doen groeien. Men heeft ook vast gestelt uit oude vertellingen, dat het gebruiken van dat huis en 't bezoeken van deze plaats tot jagt-vermaak geduurt zoude hebben, tot dat *Willem de tweede* van dien naam, Roomsch Koning geworden, alhier in den jaare 1250 zoude hebben gebouwt dat (op die tyden gedagt werdende) in der waarheid Keizerlyk Paleis, welks uitgestrekt beslag en nog duurende vastheid, de magt van eenen Hollandschen Graaf in die vroege tyden, niet als met verwondering kan doen bezeffen.

De plaats daar *de Haage* nu legt, oudtyds bosch.

En die overleveringen hebben, indien niet in alles, zekerlyk in veele opzigten haare waarschynlykheid, ja goeden grond. Want dat *de Hage*, of immers 't ooster-deel van dien bosch zy geweest tot aan de *Plaats* toe, is baarblykelyk uit de gestalte van het *Voorhout*, *Vyverberg*, en alle de beplantingen, die oostwaart op, als ook agter den Hove, dat is ten oosten van dien, nog tot in de zestiende eeuwe zyn

over-

overgebleven, en is boven dien het zelve zoo uit oude kaarten, als belendingen, die in Handvesten werden uitgedrukt, kragtelyk te beweeren. En de plaatzinge van het Hof, zoo digt aan en wel voor de Wildernisse, welke men uit laatere Handvesten en andere bescheiden (*b*) gissen mag, dat, indien niet aanstonds, immers daarna *Hage-hout* genaamt is geweest, geven duidelyk te kennen, dat Koning Willem deze boschagtige streek heeft uitgekozen, om eenen aangenamen zetel voor zig en zyne Hovelingen te hebben, en te gelyk wat nader te zyn aan de steden, en meerder in 't land, als wel te 's Graven-zande.

Dog hoe het in de allereerste tyden onzer Graaven met den *Hage* en *Hage-houte* moge zyn gestelt geweest, 't geen wy in 't onzeker stellen: men vind 'er die het zeker houden, dat lang voor de bouwinge van het Paleis door Koning Willem, de Graaven eene vaste verblyf-plaats alhier, en *de Hage* een burgerlyk bestel van inwoonderen en Magistraaten zoude hebben gehad; willende zig ten dien einde, ware 't mogelyk, vestigen op het bekende Handvest van Graaf FLORIS, *de Vette* gebynaamt, in den jaare 1097 alhier, zoo ze meenen, gegeven (*c*). Welk Handvest door de kenners (*d*) onzer oudheden wegens deszelfs aloudheid niet alleen hoog geroemt werd, maar ook werd aangehaalt (*e*) ten onbetwistbaaren bewyze van het wezen en benaminge van eene plaatze alhier. Eene stellinge egter welke ons geenzints voldoet. Eensdeels, om dat het eene bekende zaake is, dat de Prinsen in die tyden zeer veel rond reizende door hunne Landen, ten deele om regts-gedingen te houden, overal wierden nagevolgt door die geene, die iets van hen poogden te verkrygen, en daarom ook verscheide Handvesten zyn gegeven op plaatzen, daar de Graaven slegts voor een zeer korten tyd verbleven, ja daar dezelve alleenlyk doortrokken; en dat dien volgende uit het geven van een Handvest alhier niets minder bewysselyk is, als dat deze

Onwaarschynelyk dat *de Haag* in 1097. al een bewoonde plaats zou zyn geweest.

(*b*) *Placc. op 't Haagsche Bosch van den* 18 *Juny* 1498 by Merula *van de Wildernissen pag.* 137. *Alsoo dat onsen Bosch ende Wildernisse van den Haag-hout in onsen Lande van Hollant*, enz. en *pag.* 136. *Item ende alsoo wy ook geadverteert zyn*, *dat de snippen in onsen voorschreven Haghe-hout zeer groote schade doen in den zelven Bosch*, *mits &c.* en de zelve benaminge ziet men in de Renovatien van het gemelde Placcaat, van den tweden April des jaars 1529 naar schryven van den Hove van Holland; en van verscheide volgende jaaren, mede te vinden by Merula, *pag.* 138. 141. 144. 147. 150. 151. en 157. En in een gifte-brief van 20 mergen veenland, gelegen ten einde Haghe-hout door Hertog *Aalbert van Beyeren* in dezer voege: „ Myn Heer heeft gegeven Berwout Willemszoon en Pieter Bat, den eygendom „ van 20. en een halve morgen veenlants van festig morgen die Jan Dircs Jaghers- „ zoon van minen Heer te leene hout, overmits versoeke en noettruft van Jan „ voorsz. dat hyze nutst vercoope bi oerlove van myn Heer, welk land voorsz. „ gelegen is t'ende *Haghe-Houte*, binnen zulken merkten als Berwouts en Pieters „ brief inhout, &c: zynde deze registratie van den jare 1376. Zoo ook in een brief gesz. St. Andriesdag des jaars 1433. *een huys in 't Voorhout*, *an die oostzyde dat Hage-hout*. En eindelyk in een brief van den jaare 1464. *een stuk lands gelegen by zuyden Hage-Hout an Coman Willemslaen* &c.

(*c*) In 't Groot Placcaat-boek, 2. *deel p.* 1615. Oudenhov. *Beschryv. van Zuitholl. p.* 370. Boxhorn, *Theatro Hollandiæ p.* 121. en in het Duitsch *pag.* 93. en elders meer te vinden.

(*d*) By Boxhorn, ter aangehaalde plaatze.

(*e*) Door den Heere Menso Alting, *in parte altera Notitiæ Germaniæ inferioris*, *voce* HAGA.

deze plaats zoude zyn geweest, niet een enkel verblyf tot dit of dat vermaak van den Graave gerigt, maar dat al ter dier tyd alhier zoude hebben bestaan een burgerlyk Lichaam, voorzien van Magistraaten, Keuren en zodanige verdere bestelling, als tot het wezen van eene burgerlyke gemeenschap werd vereischt. Anderdeels, om dat wy niet geloven, dat iemand ligtelyk eenig getuigenisse van groot of klein belang zal kunnen te voorschyn brengen, buiten de eenige tekening van dat Handvest, waarinne *de Hage* zoude zyn gemeld voor den jaare 1250, dat is meer dan hondert en vyftig jaaren na dat Handvest, veel min nog, dat *de Hage* zoude voorkomen als een Dorp of Heerlykheid, en zulks als eenig burgerlyk bestel hebbende. Een zaake in 't algemeen t'eenemaal onbedenkelyk in opzigt van een plaats, daar de Graaf zelfs zyn verblyf van tyd tot tyd zoude hebben gehad. En in 't byzonder voor al onaannemelyk omtrent *den Hage*, als men inziet dat na den jaare 1280 byna geduurige heugenissen van den Hage voorkomen, waaruit de aanwasch van deszelfs burgerlyk lichaam duidelyk te bespeuren, en teffens baarblykelyk is; dat voor den aanleg van het Graavelyk Paleis, te dezer plaatze niet anders dan een warande, en ten besten genomen daar in een jagt-verblyf te vinden is geweest.

Waar beginzel van den Haag in 1250 door het bouwen van 't Paleis, aangevangen by Koning Willem, tweden Graaf van dien naam.

Het beginzel en aanleg van den Hage dus gestelt werdende op den jaare 1250, zoo zal men bevinden, dat de oude Jaarboeken met eene aanmerkelyke eenpaarigheid (*f*) op dat jaar vermelden, dat het Paleis alhier door WILLEM *den tweden*, onzen Graaf, en Roomsch Koning, is gebouwt. Welke bouwinge van zoo grooten zwaarte, egter nog niet verre gebragt zynde, door deszelfs nederlaage in den jare 1255. zodanig schynt gestuit en gestremt te zyn gewerden, dat de voogden van den jongen *Floris* aldaar geene zetelinge voor het Hof van den Graave hebben kunnen vestigen, en ook niet hebben kunnen of durven daar aan zoo veel te kost leggen, als de aanleg van zoo wyd uitgestrekten en zwaaren gebouw vereischte. Waarom 'er na dien tyd weder zoo diep eene stilzwygenheid van den Hage en van het gebouwde Paleis zig opdoed, als of 'er nog 't een nog 't ander te vinden zoude zyn geweest. Zulks dat na alle waarschynlykheid *Floris de vyfde* namaals het aangelegde Paleis, door zyne Voogden traaglyk aangebouwt, zelfs zal hebben voltooit, en begonnen zal hebben zig aldaar te onthouden, na dat hy het hadde gebragt tot bewoonbaarheid voor hem en voor die van zyner herberge waren, om in de tale dier tyden te spreken. En 't is vermoedelyk daarom, dat de Schryvers niet alleen vermelden, dat *Floris* by 't gebouw, door zynen vader aangelegt, een grooter Hof, Kapelle en andere gebouwen tot vermaak gevoegt heeft, maar datze aan hem zelfs toeschryven het bouwen van voornaame Paleizen in *Vogelesang* en in den *Hage.* (*g*)

Dog heeft onder Floris den V. eigentlyk zyn wezen en bestel gekregen.

Dit is zeker en uit menigvuldige Handvesten in den *Hage* als *in zyne wooninge* gegeven, te bewyzen, dat hy in den jaare 1284. en vervolgens

(*f*) Veldenaar, *pag.* 43. Groote Kron. van Holl. *divis.* 18. *cap.* 13. Beka, *in vita Ottonis III. Episcopi* 36. *pag.* 80. Joh. a Leidis, *Chron. Belgic. lib.* 23. *cap.* 15. *Chronica de Hollant & ejus Comitatu* apud Ant. Mattheum *Anal. Vet. Ævi tom. IX. pag.* 105. &c.

(*g*) Zie Joh. a Leidis, *lib.* 24. *histor. cap.* 17. *ad fin.*, navolgende en genoegzaam uitschryvende Jo. Beka, *in vita Joannis II. Episcopi* 40. *p.* 98.

volgens alhier menigmaal zyn verblyf heeft gehad (*h*). En zoo 't waar is, dat die zelve Graaf *Floris* in den jaare 1290. alhier hebbe ingesteld *de Ridder-orde van St. Jacob*, gelyk onze Schryvers vast stellen (*i*), zoo zal het geene twyffel hebben, of het Paleis alleen niet, maar nog veele andere gebouwen, die de Ridders en hunnen trein konden bevatten, was 't niet met gemak, immers in engte, zullen hier al geplaatst zyn geweest; want anderzins had die Graaf overvloedige gelegentheid, om liever daar toe *Leiden* of wel *Haarlem*, bevoorens al roemryke Steden, te konnen verkiezen. Men voege 'er by, dat hy zyne Ridderschap willende vermeerderen, gezegt werd, veertig van de Rykste en Eerbaarste huisluiden, op eenen heiligen Kersdag by hem ten Hove in den *Hage* ontboden te hebben, dat hy met die veertig goede mannen hogen hof zoude gehouden, en in 't einde van der maaltyd hen alle Ridderen geslagen zoude hebben (*k*). Waar by eindelyk gevoegt, dat zyne Gemalinne in den jaare 1296 alhier overleed (*l*), zoo levert dat alles uit gevoegelyke en klaare bewyzen, niet slegts van een verblyf, maar van eene vaste hofhouding alhier. Op deze wyze meenen wy, den waaren tyd van den aanleg van 's *Graven-hage* tot een Dorp, Vlek of Stad (want wie zal regt bepaalen het oogmerk van Koning Willem:) zoo klaar en zoo zeker te hebben aangewezen, als de duisterheid der tyden toelaat.

Verder staat ons kortelyk aan te merken, dat gelyk 's Graven-Hage ten voorschreven tyde een bewoonde vlekke geworden is, zoo ook het ambagt van den Hage al in 1291. zyne gestalte en benaminge gekregen had, gelyk daaruit onbetwistbaar is, dat de Abt van 't Klooster Echout te Brugge, (*m*) als voorstander van de Regten de Cisterciensser Orde toebehorende, in het gemelde jaar, by eenen brief bekent maakt aan de Priesters en Kapellaanen van *Noord-Holland*, en in 't byzonder aan Heer Pieter Cureit tot Leiden, dat hem ter ooren was gekomen, dat eenen Philips van Duvenvoorde, een leek, door het werreldlyk geregt tragte zig meester te maken van zeker land met zyn toebehooren, gemeenlyk genaamt *Simons-kamp*, en leggende *in den Ambagte*

't Ambagt van den Hage bekent in 1291.

(*h*) In 1284. een Handvest aan Dordregt by Balen, *pag.* 436. en een aan Alphen, Randenburg, Boskoop &c. by S. v. Leeuwen, *Handvest van Rynland pag.* 167. In 1285 een betreffende den sluis tot Sparendam, het kiezen en eeden van Heemraden, enz. by den zelven van Leeuwen, *pag.* 5. 6. *en* 7. dog 't geen aldaar zeer verkeerdelyk werd gedagtekent *namiddag na St. Valentyn*, als moetende, gelyk ons uit authentyk bescheid gebleken is, gelezen werden, *manendag na St. Valentyn*, als mede, dat in plaatze van de woorden, ten dezen van opmerkinge, *in onse woninge in den Hage*, had moeten geschreven zyn, *in onze wooninge ter Haghe*. Een bevel van daar uitgezonden aan zyne Bailjuwen tusschen Maas en Zype, ten behoeve van Delf in den jaare 1287. is by Boxhorn, *Toneel van Holland p.* 181. In 1288 een Handv. aan die van Drechterland gegeven, agter de Handvest. van Medenblik, *pag.* 48. In 1289. een Handv. aan die van Rodenrys, Groot-Placcaat-b. 5. *deel pag.* 716.

(*i*) Boxhorn, *Theatr. Holl. pag.* 63. 64. en in 't Duitsch *pag.* 48. 49. De Rouck, *Nederl. Heraut pag.* 162. Ant. Matth. *Anal. Vet. Ævi tom.* 1. *pag.* 562. 563. Zie daar van in het breede in het volgende vierde Hooftdeel onder het artikel van de *Zaal.*

(*k*) Oude Holl. Kron. 18. *divis. cap.* 20. *fol.* 182.

(*l*) Melis Stoke, *Rym-kron. in Floris de* V. *pag.* 116.

(*m*) Ant. Matth. *Anal. vet. ævi tom.* VI. *pag.* 31.

Ambagte van den Hage (*n*), waar van het Klooster te *Loosduinen* was geweest in vredig bezit veertig, ja tot zestig jaaren, enz.

Na de dood nu van Graaf Floris den V, en eer zyn zoon *Jan* uit Engeland herwaarts quam, dat is in den jaare 1295 en 1296, was alhier het verblyf van den Graave van Cleef (*o*), die zig de regeeringe aanmatigde, tot dat hy door Graaf *Jan* van Henegouwen van daar verdreeven wierd. (*p*)

Na de dood van Floris den V. hebben eigentlyk de Graaven aldaar, als in hunne dagelyksche huizinge, verblyf gehouden.

Dat Graaf *Jan* de eerste, die de laatste was uit den Hollandschen Huize, alhier zyn Hof gehouden hebbe, is uit de Schryvers onzer oude geschiedenissen gemakkelyk te bewyzen. (*q*) En dat de volgende Graaven uit de Huizen, zoo van Henegouwen als van Beyeren, wanneer zy in Holland verblyf hielden, nergens meer woonstede hebben gehouden vertrouwen wy zoo bekent te zyn, dat wy 't zelve met geen byzondere getuigenissen behoeven te bevestigen.

De aloude naam van 's *Graven-Hage*, die (gelyk uit de bereids aangetrokke getuigenissen te zien is) eenvoudiglyk was *die Hage* (*r*) laat

(*n*) In 't Latyn staat, *in Officio de Hagha*: welk woord *Officium* men weet in de taale van die eeuwen menigmaal te betekenen zulk eene streeke lands, die toen ook een Ambagt genoemt wierd, en nu nog zodanig werd geheten. Zie Ant. Matth. *Anal. vet. ævi Tom.* IV. *pag.* 417. en in een brief van den jaare 1266 by den zelven Matth. *Anal. Tom.* VI. *pag.* 100. *Contulimus in elemosynam totam terram quæ vulgariter* gemeente *nuncupatur* in Officio *de Monstre juxta Hekendunen*, &c.

(*o*) Zoo zegt duidelyk Beka *d. loc pag.* 99. *Comes vero Clivensis recepit extunc in tutelam totam Nort-Hollandiam habitans in* HAGA; en de Goudsche Kronyk *pag.* 75. op 't einde, verhaalt hebbende de straffe tegen de ombrengers van Floris den V. geoeffent, laat daar op volgen: *daarna tooch die Graave van Cleef in den* HAAGH, *ende onderwant hem Hollandt.* Zie ook Melis Stoke, *pag.* 135.

(*p*) Dus spreekt de Goudsche Kronyk *pag.* 76. *Daarna tooch Graaf Jan in den Haegh, ende verdreef den Grave van Cleef, ende regeerde Hollant tot zyns Neven behoef*, enz.

(*q*) Joan. a Leidis, *Chron. Belg. Lib.* 25. *Cap.* 11. *Nam cum quadam vice Joannes Comes apud curiam in Hagha quiesceret*, &c. 't geen hy schynt te hebben gevolgt uit Willelmus Monachus & Procurator in Egmond. Chron. apud Matth. *anal. vet. ævi tom.* IV. *pag.* 122. dus sprekende: *Interea cum quadam vice Comes Joannes apud Curiam suam, quæ Hagha dicitur, quiesceret*, &c. Men ziet ook in de Goudsche Kronyk *pag.* 81. tot tweemaal toe, dat de Graaf uit den Hage gereist, tot verrigtinge van zaaken, telkens derwaarts wederkeerde, als tot zyn dagelyks verblyf.

(*r*) Men voege egter daar by de volgende: in een brief van den jaare 1328, waar by Graaf Willem de derde een stoop wyn tot zankwyn vereert aan het Klooster te Loosduinen, zegt hy, *dat dien sal geven onse Meyster uit onsen Hove in die Haghe ende waert dat geviele, dat in onsen Hove in die Haghe geen wyn en ware*, enz. In een brief van den zelven Graaf in 1322. geschreven aan die van Staveren, zegt hy, *Wy senden tot U Andriese van Witte, die U desen brief bringet, onse Scoute te sine in onse poorte van Staveren voorsz., want wine onse Scoute aldaar gemaect hebben, bi alre der geenre wille die voir ons waren in die Haghe van onser poorte van Staveren.* Ende in 't slot, *Gegheven in die Haghe des Vridaghes na Meyendaghe in 't jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *twie en twintich.* by Ant. Matth. *Anal. vet. ævi tom.* VI. *pag.* 69. 70. te vinden. Een brief, waarby Graaf Willem de derde aan den Abt van Middelburg gunt, om de kapellerie te Eikenduinen, met toestemming des Bisschops van Utregt, te verheffen tot eene Parochiekerk, houd te zyn gegeven *in die Haghe* des anderdages na Jaarsdage in 't jaar ons Heeren 1326. En in een

laat t'eneemaal onzeker van waar dezelve genomen zy. Indien men dezelve zoude afleiden van een hage, dat is, een betuininge of ſcheidinge, welke geſchied door middel van eenig gewaſch, 't geen zoo digt toegroeit, dat het geen doorzigt laatende, voor een heininge verſtrekken kan (*s*), zoo zoude dezelve ſchynen te zyn gegeven uit hoofde

Onderzoek van waar de naam *Hage* geſproten zy. Die naderhand 's*Gravenhage* geworden is.

een brief van den Abt van Middelburg, verleden in 't zelve jaar, verklaart die Abt, dat de Kanunnik, die de Kerk van Eikenduinen voortaan zoude bedienen, geen regt eiſchen nog hebben en zal van der provende *in die Haghe* te halen, enz. Zoo was ook de laſtbrief voor eenen Jan Arent Smeetszoon, om 's Graafs Leidekker te zyn, gegeven *in die Haghe* des donredaechs na Ste. Martynsdach in 't jaar 1328. En een verklaring van den Graaf, dat de Prooſt van Koningsveld geregtigt was tot de collatie van de prebende van 't Gaſthuis tot Delf, gegeven *in die Haghe* des anderen dages na Aſcentien dagh in 't jaar 1330. Een Handveſt door den zelven Graaf in 't jaar 1339. gegeven den Viſchkopers *uter Haghe* werd mede gedagtekent te zyn gegeven *in die Haghe* des donresdaghes na Sente Niclais dach in 't jaar M. CCC. XXXIX. *ibid. pag.* 107. Een ander *ibid pag.* 117. word op deze wyze beſloten: „ Gegeven *in die Haghe* des ſonnendaeches na Sente Victoers dach in 't jaer ons Heeren CIↃ. CCC. vier en twintigh. Zoo ook Melis Stoke *in Floris den vyfden pag.* 116.

- - - - - - t'eenre Stede
Die men noch heet in die Haghe:
En *pag.* 145. in Jan den eerſten.
- - - - - - Ende met deſen
Voer hi voert in die Haghe.
En nog *pag.* 160 *en* 167

Maar onder Hertog Willem den vyfden, en vervolgens vind men al doorgaans geſproken van *den Haghe*. Agter een brief van den zelven by Matth. *d. tom.* VI. *Anal. pag.* 18. gegeven *in den Haghe* des woensdaghes voor Ste. Thomas dach in 't jaar M. CCC. LII. In een anderen hierna te vinden, en ook by den gemelden Matth. *d. tom.* VI. *pag.* 105. van 1350 vind men, *in onſen Dorpe van den Haghe*, en *onje Bailju van den Haghe*. Nog in een anderen, van 't zelve jaar, *ibid. pag.* 106. *onſen Boſch van den Haghe*. Te met ook in vroeger tyd, als in een erkentenis van die van Staveren, des jaars 1338. *ibid. pag.* 70. gegeven *in den Haghe* des manendachs na &c. Desgelyks agter een gifte brief van zeker ſtuk veen-land door Graaf Willem den derden aan de Abdiſſe en het Convent te Loosduinen gegeven tot brandinge, vind men dit ſlot; „ Gegeven *in den Haghe* des Woes„ daghes na onſer Vrouwen dach te midden Oeſte in 't jaar ons Heeren 1230. En zoo noemt het ook al, om niets te ontveinzen, dezelve Melis Stoke in Jan den eerſten *pag.* 135. „ Die Grave van Cleve trac *in den Hage*: en *pag.* 165. Nu „ was Heer Wolfaert *in den Hage*. Als mede *pag.* 170. Die Grave is in den *Haghe*. Welk ſchryven ouder is als de voorgaande Handveſten: invoegen dat de naam al van de vroegſte tyden af zodanig gemengt ſchynt uitgebragt te zyn.

(*ſ*) Dus ſchynen geoordeelt te hebben, die het Nederduitſche *de Hage*, in het Franſch hebben vertaalt *la Haye*, 't geen een hage, dat is een betuininge, beheininge, &c. betekent. En ook die Miniſters der Graaven die de Handveſten, Placcaten &c. hebben getekent; *in onſe Hove in den Hage*, agter een ongedrukt Handveſt aan Texel, gegeven door Hertog Philips van Bourgondie in den jaare 1456. ofte wel, *In onſen Huiſe in den Hage in Holland* agter een Handveſt door den zelven in 't zelve jaar gegeven aan Dordrecht, te vinden by S. van Leeuwen, *Bat. Illuſtr. pag.* 1399. en by Balen, *Beſchr. van Dordr. pag.* 528. En dit zoude wel ligt zyne beveſtiging vinden by Merula, *van de Wilderniſſe, pag.* 136. „ Item „ omme onſen voorſchreven Boſſche te repareren, ordonneren wy voort, dat de„ zelve bewaerder doe beplanten die kanten van den ſelven graften ofte ſlooten met

hoofde van des zelfs boschagtige gelegentheid. En men moet erkennen waarschynlyk te zyn, dat eenige diergelyke beplantinge zy geweest ontrent dat eerste en oudste jagtgebouw, 't geen hier is geplaatst geworden, en 't welk daaromme zal zyn gezegt geweest *ter Haghe* gebouwt te zyn, gelyk Floris de vyfde nog sprak van *zyne wooninge ter Haghe.* (*t*)

Maar indien men overweegt, dat *Haghe* in de middel-eeuwe een *huys* en een *wooninge* betekende (*v*), zou men veel ligt van gedagten konnen werden, dat deze benaminge by uitstek, *per excellentiam*, gelyk ze zeiden, betekent de woninge van den Vorst of Landsheere. En dat naderhand, even gelyk de stede *Grave-sande*, om dat die door den Graaf met een Hof (*x*) is vereert geweest, en tot deszelfs gewoon verblyf heeft gedient gehad, daar door heeft bekomen de eere van 's *Graave-zande* te heeten, zoo ook den Hage by vervolg van tyd, met

„ met doornen en bramen, daer 't meest van node wordt, daer af men genoech „ sal mogen vinden in den voornoemden onsen Bossche, op dat daer uyt mach „ groeyen *een goede sterke* HAGHE in versekertheyt van dien. 't zelve was in den jaare 1460. in de Fransche tale geordonneert by Placcaat, by den zelven Merula „ te vinden, *pag.* 130. *in fin.---face planter sur les bords desdicts fossés des Rousses* „ *& Epines, dont l'on pourra assez recouvrer & trouver esdicts bois, afin que cy-après* „ *l'on en puisse faire devenir croistre une bonne & forte* HAYE.

(*t*) Zie hier vooren, *pag.* 4.

(*v*) Dewyl men vertrouwt te konnen zeggen, dat dit niet doorgaans bekend is, schoon het al in vry bekende Schryvers gevonden werd, verdient het alhier, als ter zaake dienende, wat nader opgeheldert te werden. Wy brengen daar toe eerst en voor al by Cornelis Kiliaan van Duffel, in zyn bekend Nederduitsch Woordeboek, genaamt, *Etymologicum Teutonicæ Linguæ sive Dictionarium Teutonico-Latinum*, ('t geen Jo. Georg. Eccardus, *in Hist. Studii Etymologici linguæ Germanicæ hactenus impensi Cap.* XI., in welk hooftdeel hy handelt, *de iis, qui in origines Linguæ Belgicæ inquisiverunt*, behalven meer andere lof, noemt *eximium Belgarum omnium thesaurum.*) alwaar hy niet alleen vermeld: HAEGHE. I. tuyn. *Seps, sepes, sepimentum, septum.* Germ. *Hæg.* Gal. *Haye*, Ang. *Hedge.* Maar ook, HAEGHE *vetus Saxon. Angl. Domus.* Henr. Spelmannus, *in Glossar. Archaiologico*, heeft het volgende: „ HAGA, *Domus.* Vet. Sax. *Haegh*, & *Hagh. Inde* „ *forte dicta, quod ex complicatis viminibus, instar cratis vel sepis, quales in Hibernia frequentissimas vidimus, fabricata esset, Hag etenim Saxonicé, proprie sepes* „ *est: unde Gallis Hay, g ut solet in y converso.* Quidam vero anonymus. HA„ GA (inquit) *domus cum shopis. Domesd.* Titt. Suffex. Terra Rogerii, nu. II. „ *Radulfus tenet unam* HAGAM *de* XII. *denar. Willielmus* V. HAGAS *de* V. *sol.* „ *Nigellus* V. HAGAS, *quæ faciunt servitium.* Cowellus é MS. quodam Monasterii S. Augustini Cantuar. *Stephanus Rex Anglorum Vicecomiti & Justiciariis de* „ *Kent salutem, præcipio quod faciatis habere Ecclesiæ S. Augustini & Monachis,* „ HAGAM *suam quam Gosceol. eis dedit, ita bene & in pace, & justé, & quieté,* „ *& liberé, sicut eam eis dedit in morte sua coram legalibus testibus &c.* Het zelve vind men in de Engelsche taale geleert, by Minshæus in zyn Woorden-boek, genaamt, *Ductor in Linguas*, op het woord HAGA. En in een oude gifte aan Kerkelyken, uitgegeven door Thom. Hearn, in zyn werk, genaamt *Textus Roffensis*, en aangehaalt, *Biblioth. Angloise, tom.* 8 *seconde partie, pag.* 338. leest men onder anderen: *Qui concesserunt ei pro una* HAGA, *quam dedit illis æternaliter habendam.* Getuigenissen, zoo wy meenen, in overvloed, die het gebruik van 't woord *haege* voor een huis gestelt, in de aloude taale bevestigen.

(*x*) Zie een gifte door Machtelt, weduwe van Graaf Floris den vierden en moeder van Willem den tweeden, ten behoeve van de kapelrye van den Hove in 's Gravesande, gedaan in den jaare 1266, by Matth. *Anal. d. tom.* VI. *pag.* 109.

met de byvoeginge van 't woord 's *Graaven* is vereert geworden, om te betoonen, dat die plaats als by uitstek den Graave en zyn verblyf was toegeeigent. 't Geen nu al in 't kort getoont is, zodanig ook in der waarheid te zyn geweest. Maar hoe zeer het vermoedelyk wat laater zal zyn geweest, eer die benaminge in een vast en volkomen gebruik is geraakt, zoo is egter dezelve al hier en daar bekent, niet lang na den jaare 1400., wanneer dezelve in handelingen, giften en andere Handvesten gevonden werd. (*y*)

Hoewel nu de *Hage* door de Graaven zeer is gelieft geweest, en dat die al vry kort na de voltoojinge van het Paleis, aldaar een Gerecht hebben gestelt (*z*), zoo hebben zy egter aan dat verblyf voor eerst niet veel uitterlyken luister vergunt, maar in tegendeel die plaatze gehouden in den geringen stand van een Heerlykheid (*a*), en de ingezetenen aangemerkt als dienstluiden van den Graave, waarvan men weet het gevolg te zyn geweest, dat het schot en lot (*b*), 't geen zodanige plaatzen opbragten, gebruikt wierd om 's Graaven dienst mede te doen; en dat de ingezetenen, die *Buuren* en *Buurluiden* genoemt wierden, hofdiensten (*c*) aan den Graave bewyzen moesten. De Graaven hebben den Haag wel gelieft, dog in den beginne slegts als een Heerlykheid aangemerkt; en 't is langzaam tot een Vlek en Stede verheven.

B Dit

(*y*) Dus ziet men agter een fondatie-brief van zekere vicarie op het altaar van den H. Geest *in die Prochy-Kerke van der Hage*, van den 29. September 1420. *Acta fuerunt hæc in* HAGA-COMITIS. En in gelyke brieven van den 5. Februari 1420., van den 23. Augusti 1421., den 10. Februari 1439. enz. En 't geen aanmerkelyker is, zekere overdragte van een stuk lands, verleden op St. Lambregts dag (dat is, den 16. September) des jaars 1354. neemt haaren aanvang met deze woorden: „ Allen den gheenen die desen brief sullen sien of hooren lezen, Philips Engebrechtszoen Ploy van der Goude maicke condt en kennelic mit dese jegenwoirdige brieve, dat ic vercoft hebbe Werrembrechte Dirckſz mynen swager, mynen lant in den Oestbroec in der Prochien van *des Graven-Hage*, alsoe al ic 't gemeen hadde mit &c. Welke stukken en meer andere van laater tyden wy in egte forme gezien en gebruikt hebben. En ten opzigte van de volgende jaaren heeft dit geen bedenken.

(*z*) Dit zal te zyner plaatze in de verhandelinge van het Politiek bestier dezer stede in het breede getoont werden.

(*a*) Zoo vind men gesproken door Hertog Philips van Bourgondie in 1455. *de Heerlykheit van den Hage*, by Orlers *Beschr. van Leiden p.* 625. en by S. van Leeuwen, *Handv. van Rynland pag.* 389. door Karel toen Koning van Spanje, onsen Graaf, 1516. *onsen Dorpe en Heerlykheyt van den Hage in Holland*, agter het Berigt van den Hove van Holland, rakende de Jurisdictie-questien tusschen het Hof en den Hage *pag.* 115. en 119. Door Koning Philips in den jaare 1562. *St. Cur.* op „ deze wyze: Doen te weten, dat wy ontfangen hebben die oetmoedige supplicatie van Burgemeesters en Regierders van onser *Plaetse en Heerlykheyt van den Hage in Hollandt*, enz. agter het gemelde Berigt. *pag.* 112.

(*b*) Zoo zegt duidelyk Hertog Aalbert van Beyeren in het Hantvest gegeven aan den Hage in den jaare 1370. „ Vort alle die ghene die van buten incomen, sullen wonen binnen desen merckten, of die gratie en vriheyt te ghenieten, die sullen dair bliven mitter wone vyf jaar lang en *ghelden metten bueren scot en lot*, als men ghewoon is te doen *in onsen Dorpe voirsz. onsen dienst mede te doene.* Ende waar dat sake, dat si binnen den vyf jaaren voirsz. weder uytvaren wouden, die souden ons geven vyf pont en *onsen Dorpe voirsz.* vyf pont.

(*c*) In 't Fransch *Corvées*, in 't Duitsch *Corweiden* genaamt, en beschreven in de Handvesten van 1400 en van 1407. zie mede het meergem. Berigt van den Hove *pag.* 45. 46. *en* 47.

Dit getuigt zeer aanmerkelyk Philips van Leiden (*d*), Hollandsch Rechtsgeleerde, gunsteling van Hertog Willem den vyfden, en zoo door hem als door Hertog Aalbert zynen broeder in gewigtige zaaken gebruikt: „ maar stel eens, zegt hy, daar zyn veele dienstluiden in „ een plaats, gelykerwys in Berkel, *in den Hage*, in Aalberts-berg, „ in Schoten, in Thetrode, in Velsen, en zoo van veel andere. „ Een van die plaatzen heeft de Vorst verheven tot een stede, en „ heeft dezelve verleent volle vryheid, en de diensten quytgescholden by Handvesten, enz. Want voor eerst ziet men daarin, dat de Hage word gelyk gestelt met andere geringe Dorpjes, Heerlykheden en Lustplaazten van den Graave. En ten anderen, dat de ingezetenen van die plaatzen, en daar onder ook van den Hage, de Hofdiensten waren verschuldigt. En ten derden, dat de ingezetenen van zodanige Heerlykheden van die Hofdiensten niet en wierden ontheven, ten zy die plaatzen met stede-regten wierden vereert. In veele andere Placcaaten, Handvesten, Chartres, en zelfs Keuren van de Magistraat van den Hage, werd die plaats genoemt een *Dorp*, of ook een *Dorp en Vryheid* (*e*), of met andere benamingen van nedrigheid getitelt, tot al diep in de zestiende eeuwe toe. Maar in den zelven tusschen-tyd, als ons 's Gravenhage scheen zig te moeten vergenoegen met zoo geringe naamen, vind men het ook vereert met andere van meerderen luister, en namentlyk van *Vlekke* (*f*), ja van *Stede* (*g*). En

(*d*) In zyn tractaat *de Cura Reipublicæ casu XXII. pag.* 65. Zyn eigene woorden in 't Latyn zyn deze: *Sed pone, multi obsequiales sunt in uno loco, ut in Berkel,* „ in Hagha, *in monte Alberti, in Scoten, in Thetrode, in Velsen, & sic de aliis* „ *multis. Unum istorum locorum Princeps* erexit in Oppidum, *& concessit ei plenam* „ *libertatem & Servitia remisit per privilegia:* &c.

(*e*) Alle deze benamingen ziet men in de volgende gedenkstukken vermeld: te weten die van *Dorp en Vryheid*, in een Octrooi van Koning Philips van den 10 November 1552. verleent aan de H. Geest-Meesters in 's Gravenhage, nopende het aflossen van renten staande op huizen binnen den Dorpe voorsz. Dus spreekt Philips in 't gem: Octrooi; *Wy hebben ontfangen de oetmoedige supplicatie van de H. Geestmeesters van der Parochie-kerke van den Dorpe en Vryheyt van den Hage in onsen Lande en Graafschepe van Hollant, hebbende 't bewint van den gueden van den armen aldaar* enz. Die van *Dorpe*; in een brief van 1485. waar by Hertog Philips van Oostenryk &c. Grave van Holland *aen den gemeenen Bueren, Vroetschap en Rykheyt en alle die ingezetenen van der Haghe en Hagheambocht en om noot oirbaer van onsen Dorpe en om die meeste scade met den minsten te verhoeden* verleent Octrooi, om op 't Corpus van den Hage lyfrenten te mogen negotieren. Koning Philips noemde den Hage nog zoo by Placcaaten van 1550. en 1564., te zien agter het gem: Berigt van den Hove *pag.* 174. *en* 175. Dus spreken Schout en Schepenen van den Hage mede met dezelve woorden in een lyfrente-brief, gegeven op St. Jansdag 1505. als mede in een anderen gedagtekent St. Nikolaasdag 1490. Zoo noemen zy ook den Hage een *Dorp* in hunne Keure op de Vleesch-halle en 't slagten van ossen, koeien enz. van den 20. April 1556. Die van *Ambachte* of *Dorpe* komt voor in een Ordonnantie van den Hove op de Waardyns van de Draperie in den Hage, van den 22. Maart. 1439. *Eerst zal die Bailliu van der Hage van myns gen. Heeren wegen vermaenen den Scout en Scepenen van der Haghe by hoiren eede, die sy mynen genadigen Heere en den Ambochte of Dorpe van der Hage gedaen hebben.* Tot alle welke men meerdere zoude konnen aanhalen.

(*f*) Dit ziet men in een Placcaat van den Hove des jaars 1580 by Merula *van de Wildernisse, pag.* 152., en in een van den iaare 1528. agter het Berigt nu meergemeld *pag.* 226. alwaar eigentlyk *Vlekke* gelezen werd.

(*g*) In

En met deze hoedanigheid komt het over een, dat men alhier gemeld vind, niet een *Dorphuis* of *Regthuis*, gelyk men ten platten lande spreekt, maar van een *Raadhuis* (*h*) en een *Stadhuis* (*i*). Dus ziet men dat die verscheidenheid van benamingen, welke ontrent dezelve tyden door malkanderen vermengt werden, geen wezentlyk nog doorgaande bewys maakt van den stand, en meer of minder aanmerkinge, waarin deze plaatze is geagt en gestelt geweest. Alzoo weinig als men uit een erbermelyk vertoog van zwaare rampspoeden, om

 ont-

(*g*) In een Mandament gegeven by Maximiliaan en Maria op den 1 October des jaars 1481.: - - „ Doen te wetene, wy ontfaen hebbende die oetmoedige „ supplicatie van onse welgeminde die Scepenen ende Raide *onser Stede van den* „ *Haige* voorsz., inhoudende enz. In een fondatie-brief van den 14 October. 1403. - - „ *Procuratores sive Magistri Sancti Spiritus ville Hagensis &c.* Nog in een van den 29. September 1420. En daar toe behoort ook, dat in het Placcaat van den 11. October 1531. nopende het opstellen van nieuwe neeringe ten platten Lande, aanmerkelyk gezegt werd: „ Buyten besloten Steden, *den Haghe en Alkmaer* voor Steden gerekent, enz. geregistr. in 't eerste Memor. van Mr. Jan de Jonge *fol.* 67. *verso.* en gedrukt in 't Groot Placcaat-Boek 1. *Deel fol.* 1268. alwaar de Haag niet alleen gelyk werd gestelt met de beslote Steden, maar zelfs in rang geplaatst voor Alkmaar; 't geen verwonderens waardig is. In 't jaar 1558 is de Haag al gerekent geworden onder de kleine Steden, zie eerste Memoriaal-boek van den Griffier B. Ernst *fol.* 145. en 2. Memoriaalb. van denzelven *fol.* 151. Ook zyn die van den Hage menigmaal onder de Steden ter dagvaart beschreven; en belangende hun rang, *is* by Resolutie van den 5. Februari 1586 *geresolveert*, *dat die van den Hage maer eene stemme zullen hebben naer Purmerende.* En in deze ordre zyn ze ook den 6. Januarii 1584 te Delft beschreven. „ Is ge- „ resolveert, dat wegens zyne Excellentie aan de Edelen en Steden van Dordrecht, „ Haerlem, Delf, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gornichem, „ Schiedam, Briele, Alkmaer, Hoorn, Enkhuysen, Edam, Monnickendam, „ Medenblick, *Purmerende en den Hage* zal geschreven werden, omme den 15. „ deser maend des avonds in de herberge alhier binnen Delf te compareren op de „ zaeken hierna volgende. In de belastingen is de Haag altoos onder de beslote Steden gerekent, zie Resolutie van Holland van den 13. Maart en 28. Septemb. 1552, alwaar gezegt werd, *de Lossinge te vinden in de ses groote Steden en in de kleyne Steden, den Hage voor eene Stad gerekent* &c. *Alkmaar en den Hage* gelyk gestelt, Resolutie 14 Maart 1553. *Medenblik en den Hage*, 29. December 1553. *den Hage*, *Alkmaer en Medenblik*, 6. November 1555. *den Hage*, *Alkmaer*, *Medenblik en Vlaerdingen*, 13. December 1555. En in de ordonnantie op de verpagtinge van de wynen en bieren *binnen de besloten Steden en eenige opene Vlekken voor Steden gerekent*, van den 14 April 1557. werd art. XVII. gestelt. *Item zal de pagter ontfangen van elke ame Rynsche wyn----die ingeleyt werden by de tappers of by eenige geestelyke of wereltlyke persoonen binnen de voorsz. Steden of buiten in de vryheyt van dien*, *den Hage voor een Stede gerekent* &c. En zoo verders doorgaans, *de Steden en den Hage.* „ Is den 21 Januarii 1586. mede geresolveert, dat die van den Hoogen, Pro- „ vincialen Rade, Kamer van de Rekeninge en *Magistraten van den Hage* zullen „ verschreven werden, om ter voorsz. Vergaderinge haerluyder Gedeputeerden „ mede te schicken.

(*h*) Op het jaar 1545. agter het Berigt van den Hove *pag.* 123. alsmede in de keuren op de Vuurboet te Scheveninge van den 13. Februari en 19. November 1551. hier na te vinden onder het tweede Hooftstuk.

(*i*) In een Schepen-brief van den jaare 1533. *een huys en erve staende in de Nieuwstraet over het Stadhuys.* Op het jaar 1578. *St. Cur.* by Merula *van de Wildernissen pag.* 150. en op het jaar 1547. *St. Cur.* agter het aangehaalde Berigt. *pag.* 227.

ontlastinge te mogen erlangen, met zekerheid besluiten kan; dat zulks alles na den letter zoude mogen opgenomen werden. (*k*)

Maar hoe de Haag moge genoemt zyn geweest, na 1320. was die al een plaats van luister.

Maar men vergape zig niet aan den naam. Men zie veel liever op het wezen der zaake. Dien aangaande zal het vervolg dezer verhandelinge uitwyzen, dat het zy men den Hage Dorp, het zy Heerlykheid, het zy Vlekke of Stede genoemt hebbe, deszelfs luister zedert den jaare 1320. zoo groot is geweest, dat die maar voor zeer weinige der voornaamste Steden heeft behoeven te wyken, en zeer veele in tegendeel merkelyk, ja zou men mogen zeggen oneindig heeft overtroffen.

Dit gaan we in 't vervolg door de beschryving zyner byzonderheden, in 't breede ontvouwen.

(*k*) Van dezen aard zyn de Requesten door de Regeerders van den Hage gepresenteert aan den Hove in den jaare 1550. agter het Berig. *pag.* 233. en in den jaare 1576. *ibid. pag.* 233.

II. HOOFTS.

II. HOOFTSTUK.

Gelegendheid en plaatzelyke beschryvinge van 's Graven-Hage, mitsgaders van de Dorpen Eikenduinen, Loosduinen en Scheveninge; als mede van de Adelyke Huizen en Lusthoven onder Haag-Ambagt gelegen.

N 't voorige Hoofddeel onderzogt hebbende den oorspronk en opkomst van den Hage als mede den naam en stand, en hoe die plaatze in haare beginzelen door de Opperheeren in der tyd is aangemerkt gegeworden, zoo zullen wy nu vervolgens toetreden tot het beschouwen van de plaats zelf, en met eenen beschryven waar die gelegen is, hoe zy zig van buiten en van binnen opdoed, als mede haar verdeeling, aanwasch en vergrooting van tyd tot tyd, voor zoo verre tot onzer kennisse gekomen is.

's Graven-Hage, eertyds genoegzaam alleen bekend onder den naam van den *Hage*, is gelegen in het beste gedeelte van Zuit-Holland (*a*), na de heden daagsche verdeelinge, in tegenstellinge van West-Vriesland, 't welk nu in 't gemeen Noord-Holland genaamt werd, als zynde het noordelykste gedeelte van al het geen tegenwoordig onder Holland behoort; en, om naaukeuriger te spreken, in 't Dykgraafschap van Delfland, palende ten oosten aan den zoom van 't Dykgraafschap van Rynland, een uur gaans of Hollandsche myle van Delft, drie van Rotterdam, twee van Leiden, zeven van Haarlem, en ontrent een halve

Gelegentheid en plaatzelyke beschryvinge van 's Graven-Hage.

(*a*) Hoe Holland in de eerste en oude tyden verdeelt wierd, en wat onder Zuit-Holland en wat onder Noord-Holland als toen gerekent wierd, zie H. de Groot, *Inleid. tot de Holl. Regtsgel.* 2. *b.* 28. *deel.* Matth. van der Houve, *Handvest. Chron:* 2. *b.* 3. *hooftd.* Bor, *Nederl. Hist.* 7. *boek fol. mihi* 21. Bleisw. *Beschr. van Delft.* 1. *d.* 1. *kap. en volg:* Heemskerk, *Bat: Arkadia p.* 452. *in de aantekeningen*, alwaar hy dus zegt. „ Het Graafschap van Holland is van outs verdeelt geweest in vier „ deelen; het eerste werd genoemt *Noord-Holland*, waar onder zyn begrepen de „ Dykgraafschappen van *Rynland*, *Delfland*, *Schieland* en *Woerden*, met de „ Steden *Delft*, *Leyden*, *Goude*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Oudewater*, *Woerden* en „ *Vlaerdingen*, mitsgaders de vermaerde Vlekke 's *Gravenhage*. Het twede deel „ werd genoemt *Zuit-Holland* en begrypt in zig de Steeden *Dordrecht*, *Gorcum*, „ *Worcum*, *Schoonhoven*, *Heusden* ende *Geervliet in 't Land van Putten*, met de „ Landen en Dorpen daer onder behoorende. Het derde deel werd genoemt 't „ *Land van Voorne*, waerinne geleegen zyn de Steden *Brielle* en *Goerée*, met veele „ schoone Dorpen. Het vierde gedeelte werd genoemt *Kennemerland* en *West-*„ *Vriesland*, zynde wel het grootste van allen, als waer onder behooren *Kennemerland*, *Amstelland*, *Goyland*, *Waterland* ende d Eylanden *Texel*, *Vlieland*, *der* „ *Schelling* en *Grynde:* met de Steden *Haerlem*, *Amsterdam*, *Alkmaer*, *Hoorn*, „ *Enkhuysen*, *Medenblik*, *Edam*, *Monickendam*, *Purmereynde*, *Naerden*, *Muyden* „ *Weesp*.

halve myle van de Noordzee; (*b*) ook in een zeer aangenaame en vermaakelyke Landsdouwe, als hebbende ten oosten het plaizante Bosch of Hagerhout, 't welk wy te zyner plaatze in een afzonderlyk hoofddeel zullen beschryven; ten zuiden grasryke weiden, welker grond broekig en veenagtig zynde, oudtyds heeft gedient tot het uitdelven van veen en 't maken van turf, (*c*) zulks men aan die kant wegens

(*b*) Deze tusschen-wydte werd aldus begroot by Bor, *Nederl. Hist. 9 boek op 't jaar* 1576 *p.* 142. van den ouden druk. Bleisw. *beschryving van Delft pag. 6.* Orlers, *beschr. van Leiden pag.* 3.

(*c*) Dat de landeryen gelegen ten zuiden van den Hage en wel inzonderheid de polder van Ryswyk en de Zuster of St. Elizabets polder, behoorende onder Haag-ambagt, eertyds Veenlanden zyn geweest, waaruit men turf heeft gemaakt, blykt niet alleen uit derzelver laagte, waar doorze veeltyds des winters geheel onder water staan, maar ook wel voornamentlyk uit verscheide oude actens. Tot bewys zullen wy 'er twee alhier bybrengen, sprekende van Veenland ten zuiden van den Hage, in den Ambagte van Ryswyk; de eerste acte luid in dezer voege; „ Ic Lysbeth Scilpe Engebrechts Stalmeesters weduwe doe condt allen luyden, „ dat ic verkoft hebbe Jacob Zelander een half morgen *Veenlands* luttel min of meer „ by den hoop zonder maet, gelegen bezuiden der Hage in den *Ambochte van Ryswyk*, en heeft belegen an de oostzyde &c. Ende ic Reynier Woutersz hebbe desen brief ter begeerten van Lysbeth voorsz. bezegelt mit mynen zegel hier aan „ gehangen in 't jaer ons Heeren M. CCCC. sevenentzestich op den XII dach „ in November. De twede acte of registratie is van dezen inhoud; Floer Willem „ Rimschenzoen ontfing van minen Heer vier dalf mergen lants luttel min of „ meer gelegen *in den Hage*, also alse hem aenquame van Willem zyns vaders doet „ te houden ten rechten leen en *belegen myn Heer zelve an die Westzide met Wolfarts-camp, an die noirtside dien Veencamp, an die oestside Hughe Valcke mitter hoeve, an die zuytzide die kadye van Ryswicker-Ambocht*, gedaen in den Hage op St. „ Martyns avont in de Winter Anno M. CCC. LXXIX. en staat geregistreert ten Leenkamer van Holland. En zoo vind men, ten opzigte van de Zuster of St. Elizabets polder, in verscheide andere brieven van transport, constitutie van de renten, enz. deze landen op de volgende wyze beschreven, *een stuk lands gelegen in den Ambochte van den Haige in den Zuytveene aan den nieuwen weg* &c. in eenen brief van den 2. Januari 1406. nog op gelyke wyze in twee andere brieven van 1405 en 1462. geregistreert in 't kleine Francyne Register van 't H. Geesthuis alhier *fol.* 450. 452. en 452. *verso.* In den iaare 1595. versogt Floris Sas van Weldam by requeste aan de Staten van Holland, „ om zekere 42 margen lands *lage hoy-landen, gelegen aan den Denneweg, ontrent den Binkhorst, genaamt de uitgedolven Veenen*, leengoederen zynde, te mogen verkopen als vry allodiale goederen, enz. zie resolutie van Holland van den 20. December 1595. En tot meerder bevestiging, dat deze gehele zuidelyke streek van het Zieken of den Rykwykschen weg af, en zelfs hooger op, tot Loosduinen en Wateringe toe, niet dan veen is geweest, waaruit men turf heeft gegraven, zullen wy nog bybrengen eenen brief, waarby Graaf Willem van Henegouwen de derde van dien naam aan de Abdisse en 't Convent van Loosduinen geeft een stuk land, gelegen tusschen het zelve klooster en 's Gravenhage, om daar uit te delven turf tot brandinge voor de Conventualen. De woorden van dezen, zoo wy vertrouwen, nog ongedrukten brief luiden in dezer voege.

„ Wi Willaem Grave van Henegouwen, van Holland &c. maken cont „ allen luden, dat wi ghegeven hebben der Abdissen en der gemeenen Convente „ van den Godshuse van Loesdunen in rechter aelmessen en om Goeds wille voer „ ons liefs Heeren ons vaders en onser liever Vrouwen onser moeder en onser vrienden zielen wille *een sticke veens* leggende achter an die zydwinde en opwaerts „ streckende alsoe lanc alse onse *veenen* gaet en acht en dertich gheerden breet,

„ omme

wegens de laagte en vogtigheid geen zaai of koorn-land vind, maar alleen weilanden, zeer bequaam om des zomers een menigte van koeien en vee te doen grazen. Ten westen, als hooger en drooger zynde, heeft men niet alleen grazige weiden; maar ook schoone koorn-akkers en teel-landen, en byzonderlyk mede weldragende boomgaarden, en cierlyk beplante lusthoven, overvloeiende van allerlei boom en aard-gewasch; kortom, men mag zonder vleyen zeggen, dat 's Graven-Hage geplaatst is in den vermaakelykſten en vrugtbaarsten oord van gansch Holland, gemeenlyk genaamt het *Westland.* Ten noorden ziet men den Haag gedekt met een richel duinen, dewelke langs de zee gestrekt teffens den Hage niet alleen beschermen voor de barre winden en quade dampen, die by zommige tyden des jaars uit de zee opkomen, maar ook door hunne hoogtens en laagtens van verre geen onaangenaam gezigt verschaffen. Wat voordeelen en plaizier deze duynen aan de Edelen en andere inwoonders van den Hage tot de jagt geregtigt, pleegen te geven, getuigt de Historie-schryver Bor (*d*) in deze woorden, „ En gelyk deze plaat-
„ se van binnen alomme zeer lustig en plaisierig is, zoo is 'er buiten-
„ om en daar ontrent geen minder vermaakinge voor de inwoonders,
„ want behalven den lust, dieze op zee in het dorp van Schevenin-
„ ge en de Zeestrande scheppen mogen, zoo zyn aan d'eene zyde
„ de duinen, overvloeyende met konynen, daarinne de Edelen en
„ andere daar toe gequalificeerde haar vermakinge, lust en oeffenin-
„ ge hebben met de jagt van konynen (*e*), als in de omleggende
„ velden van de hazen en ook met de edele vogelen. Voorts zyn
„ die groene weylanden en weldragende koorn-landen en schoone
„ boom-

„ omme hare barninghe daer uyt te delven, In oirconde desen brief &c. Gegeven
„ in den Hage des woendages na onser Vrouwendach te midden oeste in 't jaer ons
„ Heeren dusent drie hondert en twintig.

Per Dominum Episcopum Zudensem, Symonem de Benthem, Gherardum Raaphorst & Engelbertum.

Hier van daan heeft ook de straat, die van de dagelyksche Groen of Warmoesmarkt ten zuiden loopt en in vroege tyde de uitterste limite van den Hage aan die kant is geweest, den naam van de *Veenestraat* bekomen, als gaande en strekkende na de veenen, want de Wagestraat was ter zelver tyd niet of zeer weinig betimmert, en wierd slegts genaamt *het Zuideinde van den Hage aan den Delfweeh.*

(*e*) De konynen zyn in den jare 1666 by het maken van den straat-weg uit deze duinen geroeit, op datze de nieuw geplante boomen niet zouden schenden; immers dit getuigt de Heer Jacob van der Does in zyne beschryvinge van 's Gravenhage *pag.* 106. alwaar hy zig aldus laat hooren.

In 't Noorden heeft den Haegh geen lustige waranden,
Geen Bosch, noch wey, maer zee en aangename stranden,
En duynen, daar voor dees' in grooten overvloedt
't Konyn tot spys, en tot vermaak wierdt aangevoedt.
Nu ist 'er uytgeroeyt, op dat het aan geen bomen
Die langs de straet-weg staen, by hongers noot zou komen,
En schenden 't jonge hout, dat moog'lyk metter tydt
Een schaduw geven zal, daer niemant hitte lydt.

„ boomgaarden hierontrent gelegen, zeer lustig en plaizierig des zo„ mersdaags 't gezigt en 't gemoed van de bezienders verlustigende, „ maar voornamentlyk en boven al is hier aan de oostzyde het schoo„ ne playsierige en vermakelyke bosch enz. Montanus in zyne byvoegzelen op Guicciardins beschryvinge der Nederlanden, sprekende van de gelegentheid en uitterlyke situatie van den Hage, laat zig in dezer voege hooren, „ den Haag is zeer bequaam gelegen, hebbende „ de aan eene zyde het hoog met schoone hoeven en beemden tot „ bouwlanden, en aan de andere zyde het leeg tot weylanden en „ turfveenen. Zoo dat aldaar niet en is ontbrekende, dat strecken „ kan tot playsier en onderhoudinge des menschen leven.

Dorpen om den Hage. De dorpen, die om 's Graven-Hage als in een cirkel leggen en waarvan zy als het middelpunt is, zyn ten noord-oosten het dorp en heerlykheid *Wassenaar*, van aloude tyden toebehoort hebbende het doorlugtig en aloud geslagt der Heeren van Wassenaar; ten oosten *Voorburg*, het oudste dorp van geheel Holland; ten zuiden *Ryswyk*, 't geen in den jare 1688 door den Hoog-edelen Heer Nikolaas van der Duin, Heere van 's Gravenmoer, als laatste Ambagtsheer, aan de Magistraat van den Hage is verkogt en opgedragen, en ter Leenkamer van Holland verheven staat op den naam van den Heer *Mr. Paulus van Assendelft*, Burgemeester dezer stede, als sterfman, dog waarvan de Wethouderen van Delft by beleeninge in den jaare 1591. de hooge jurisdictie en halsheerlykheid verkregen hebben (*e*) en iegenswoordig als nog bezitten. Ten zuid-westen *Wateringe*, daar voorheen gestaan heeft het oude stamhuis der Heeren van Wateringe, waarvan in den jaare 1299 bezitter en eigenaar was Heer *Gerrit van Wateringe*, ridder, wiens zoonszoon, mede *Gerrit van Wateringe*, in den jaare 1357. door Hertog Willem van Beyeren in zyne razernye wierd dood geslagen. Ten westen *Loosduinen*, vermaard door een Nonnen-klooster van de orde der Cisterciensen, vereert met den titel van Abdye en ten allen tyden bewoont by de edelste maagden des Lands, wel eer gestigt door *Magteld*, Gemalinne van Floris den vierden van dien naam, Graaf van Holland; en ten noorden *Scheveninge* (*f*), een der fraaiste

Wassenaar. *Voorburg* *Ryswyk.* *Wateringe.* *Loosduinen.* *Scheveningen.*

(*e*) Bleisw. *Beschryving van Delft pag.* 28 *en* 102.

(*f*) Het waren dezelve dorpen, uitgezondert Wateringe, die in den jare 1574, na dat de Spaansche soldaten (die geduurende het beleg van Leiden in den Hage in guarnisoen hadden gelegen en aldaar zoo vuil en onrein huis hadden gehouden, dat geen straaten te begaan of te beryden waren) daaruit waren vertrokken, door den Hove van Holland gelast wierden, die van den Hage dagelyks met eenige wagenen en paarden ten dienste te staan, om de mishoopen en vuyligheden weg te halen en den Hage alzoo te helpen schoonmaken, als breder uit de volgende acte te zien is.

„ Alzoe die Bailliu, Schout, Burgemeesters en Wethouders van den Hage den „ Hove van Holland by requeste verthoont hebben, dat die selve plaatse van den „ Hage geduyrende den tyt die vianden aldaar gelegen hebben, zulcx deur quaet „ regiment en overweldigheyt van dezelve vianden ontreynicht en mit groote „ mishoopen in alle straeten en steghen beset en gedeformeert es, dat men deselfde straeten tot veel plaetsen met wagen en pairden nyet en mach gebruyken, „ wt welke vuyllicheden en mishopen ook groote stanck en pestilentiaal exhalatie „ rysen en comen tot groote infectie van de goede luyden aldaar woonende en fre-

„ quen

ſte Zee-Dorpen aan deze kuſt, zoo als wy aanſtonds nader zullen aantoonen.

Onder Haag-Ambagt behooren alleen *Eikenduinen*, half *Loosduinen* en *Schevelinge* by Luisduinen (*g*), welker gelegendheden wy nu wat nader zullen beſchouwen. Dorpen onder *Haag-Ambagt.*

EIKENDUINEN is een buurt of gehugt, beſtaande tans uit eenige wooningen en boeren-huizen, niet by den anderen, maar hier en daar verſpreit, ontrent een klein half uur ten weſten van den Hage en een groot half uur ten ooſten van Loosduinen gelegen, aan een zeer vermakelyken beſtraaten en met een dubbelde ry ypen-boomen beplanten ry-weg. Uit eenige omſtandigheden vermelt in een oud geding, gehouden voor den Hove van Holland in den jare 1483. (*h*), zoude men moeten beſluiten, dat'er eertyds meer huizen hebben geſtaan; im- EIKENDUINEN. Deſzelfs toeſtand ontrent den jare 1483.

C

,, quenterende; en alſoe die Supplianten die voirſz. Vlecke van den Hage van de ,, voirſz. vuylicheden gaerne geſuivert en tot heur oude geſteltenisſe gereduceert ,, ſagen, zoe hebben zylieden die van Haech-ambocht als Eyckenduynen en andere ,, Litmaeten van dien gelaſt en geordineert met zekere getal van waghen en paar-,, den die voorſz. mishoopen en vuylicheden van der ſtraeten te haelen en wech te ,, voeren, dan vermits die menichte en grootheyt der zelver mishoopen, ſoe en ,, zouden die voorſz. van Haechambocht nyet machtich zyn die voorſz. vuyliche-,, den te vervoeren en de ſtraeten daer van te ſuyveren noch binnen den tyd van ,, drie weeken eerſt comende, zulcx dat van node es daer toe vorder hulp en aſ-,, ſiſtentie te hebben. SOE IS 'T, dat 't voorſz. Hof omme redenen vooren ,, verhaalt, gecommitteert en geauɛ̃thoriſeert heeft, committeert en auɛ̃toriſeert ,, 't zelve Hof mits deſen een van de twee eerſte Deurwaerders van den voirſz. Ho-,, ve, omme terſtondt te trecken an de dorpen van *Ryswyck*, *Voorburch*, *Waſſenaer* ,, en *Loosduynen*, en die Regierders en inwoonders van dezelve dorpen van wegen ,, Coninglyke Majeſteyt wel ernſtig en ſcherpelick te belaſten, dat zy wt elcke ,, dorpe alle dagen naer date van deſen opbrengen ſes waghene mit paerden, om-,, me daermede die van den Haghe te dienſte te comen, en met die zelve wagens ,, die mishopen en vuylicheden (die zy eensdeels aldaer hebben vergadert) te ,, helpen wech voeren ende zulcx den voorſz. Hage helpen ſchoonmaken; En ,, zoe verre eenige van de voirſz. dorpen onwillich waren die voorſz. wagens en pair-,, den op te brengen, auɛ̃thoriſeert het voirſz. Hof in zulken gevalle die van den ,, Hage voirſz. wagens en pairden tot coſte van den onwilligen te hueren ende ,, die coſte by een Deurwaerder van den voirſz. Hove te doen executeren aen den ,, onwilligen, zulcx en in diervoegen men Coninglyke Majeſteyts penningen ge-,, woonlicken es t'innen en t'executeren. Aɛ̃tum den eerſten Aprilis anno XV^c. ,, LXXVI. *Stilo Curiæ Hollandiæ.*

(*g*) Dus werd het genaamt by Matthys van der Houve in zyne *Handveſt-Chron. pag.* 111. alwaar hy zegt, dat *Schevelingen by Luysduynen*, Eikenduinen en half Loosduinen onder 't Ambagt van den Hage behooren. En dit blykt mede klaar uit de volgende Regiſtratie ,, *den* 20 *May* 1544. Ten ſelven dage is op de Re-,, monſtrantie by die van den Hage de Staten gedaen, of *de Ingezetenen van Sche-,, veningen*, *Eyckenduynen en 't Ooſt-eynde van Loosduynen*, *ſorterende onder den Hage*; ,, niet ſouden mogen volſtaen, mits betalende den excys; ſonder van haar land te ,, geven twee ſtuyvers een oort op de margen, volgende 't concept by de Staten ,, geaccordeert, en by de Koninginne geaccepteert, gezeyt dat in haer verſoek ,, by monde gedaan, by requeſte ſouden overgeven, en zoude hunliedenals dan ,, daarop appointement gegeven werden, het welk, als 't ſcheen die van den Ha-,, ge voorſz. niet en wouden doen, en zyn overzulks weg gegaen.

(*h*) Te vinden hierna onder het artikel van *Schevelinge*.

immers het is uit dezelve acte kennelyk, dat die van Schevelinge en Eikenduinen in alle lasten, impositien en ommeslagen, welke over den Hage en Haag-Ambagt wierden gedaan en gezet, een derde, en die van den Hage twee derden moesten dragen, en dat ook de *Dorpen van den Hage, Scheveningen en Eykenduinen stonden en gemeen waren onder een Bailliuschap en Schependom*; waar uit dan ook gevolgelyk zeker is, dat Eikenduinen in dien tyd een dorp is geweest, gelyk het zelve ook nog in den jare 1571. een dorp genaamt wierd (*i*). Ook had het zyn eigen kooren-molen (*k*). Volgens het quohier van den jaare 1632 bedroegen de huizen onder Eikenduinen het getal van 37., de bouw en Weilanden 1543. morgen 563. roeden, behalven de thienden &c. Maar volgens het quohier van de verpondinge over Haag-Ambagt, (Eikenduinen en half Loosduinen daar onder gerekent) berustende ter Finantie van Holland, beliep in het jaar 1680 het getal der huizen tot op 304., dog by de Societeit van 's Gravenhage wierd aangewezen, dat onder dezelve als onbewoonbaare wierden bevonden 112, zulks dat 'er in alles nog 192 overig bleven.

Nog in den jare 1571 *Dorp* genoemt.

Getal der huizen aldaar in den jare 1632.

Eikenduinen is al in den iare 1266. bekent geweest, en werd in eenen Latynschen brief (*l*) van Vrouw Magteld, fondatrice van de evengemelde Abdye., genoemt *Hekendunen*. De naam van deze plaats schynt afgekomen en ontleent te zyn van de *Eken* of *Eykenboomen*, die hier in de *duinen* eertyds groeiden; want dat deze gantsche noorder streek van den Hage af tot voorby Loosduinen, niet dan duin en wildernisse is geweest, kan uit menigvuldige authentike stukken aangetoont werden; de boomen en wildernisse zyn met 'er tyd weggeraakt en de duinen voor een gedeelte afgezant, zoo dat men daar tans bequaame wei-en eenige koorn-landen in plaatze ziet. Men vind nog een sententie van den Hove van Holland in dato 5. Julii 1443. (*m*), waar by die van Eikenduinen verklaart werden hunne landen

Was al bekend in den jare 1266 onder den naam van *Hekendunen.*

Eertyds meest duin en wildernisse.

(*i*) Dit blykt uit de volgende Resolutie. „ Alsoo die grave van Bossu, Stadhouder, President en Raden, mitsgaders die van Coninglyke Majesteyts Rekeninge in Hollant geordonneert hebben, dat om goede wacht by nachte en dage langes die stranden te houden tegens die Geusen en Rebellen, continuelyken drie paarden langes die stranden zouden ryden, en dat daer toe souden contribueren en gelden *de Dorpen van Eyckenduynen*, *half Loosduinen* en Haech-Ambacht ter tyt toe anders souden wesen geordonneert. SOO IS 'T, dat de voorsz. Stadthouder, President en Raden, mitsgaders die van de Rekeninge voorsz. die Regierders van den Hage geauthoriseert hebben en authoriseren hen mits desen te maeken een capitael ommeslach ter somme van 93. Car. guld. ter maend, over die huysluyden van Eyckenduynen, half Loosduynen en Hage-Ambocht voorsz., omme daermede te vervallen en betaelen die voorsz. onkosten, en dit geduyrende ter tyt en wylen toe anders sal wesen geordonneert, Ende sullen die Regierders van den Hage voorsz. van haeren ontfang, handelinge, administratie en uitgeef van de voorsz. penningen doen rekeninge, bewys en reliqua daar en alsoo 't behooren sal. Actum den 9. Julii 1571.

(*k*) Deze molen werd vermelt in eenen brief voor Schepenen van den Hage gepasseert den 9. Mey 1464, *Een stuk land gelegen in 't West-Ambocht van der Hage by Eykenduynen-molen*, *geheten die myente* &c.

(*l*) Te vinden by Anth. Matth. *Anal. vet. ævi tom. VI. pag.* 109.

(*m*) Geregistr. in 't IX. Memor. van Rose, gequot. E. 1. loco *fol.* 12. *Verso.*

landen te mogen verdelven, zoo als zy meer dan hondert jaaren gedaan hadden, niet tegenstaande de oppositie van den Heer van Wassenaar, vermits het verlies zyner thienden, voorgevende dat hy daar door in zyne heerlykheid verkort wierd. In den evengemelden brief van Vrouw Magteld werd van een kapellanye te Hekendunen gewaagt, aan welke de voorn. Graavinne drie morgen lands tot een aalmoes vereert; waar uit dan klaar blykt, dat aldaar ter zelver tyd al eene kapel heeft gestaan, zulks dat het zyn bedenken verdient of niet deze plaats vry ouder is dan den Hage.

De kapel aldaar aan de Maagd *Maria* toegewyd.

De kapel was toegewyd aan de Maagd Maria als patronesse, en wierd al in den jaare 1326. tot een Parochie-kerk verheven; dezelve was van geen grooten omtrek, zoo als genoegzaam uit de nog overgeblevene fondamenten af te nemen is. De Schryver van de Delftsche Oudheden (*n*) zegt, „ dat deze kerk eertyds stond onder de Paro„ chie-kerke van St. Jacob in 's Gravenhage, daar de Pastoor der „ gemelde Parochie-kerke zyne kapellanen na toe zond, en dat de„ zelve Pastoor alleen geregtigt was om de Paasch-communie, het Sa„ crament des huwelyks en het laatste olyzel aan die van Eikenduinen „ te bedienen. Dog hoe verre dit met de waarheid overeenkomt, laten wy hem bewyzen. 'T is zeker, dat de kapellaan van Eikenduinen al in zeer vroege tyden een der vier priesteren was, die de kapel ten Hove bedienden, en op zyn beurt, als de Graaf of Graavinne in den Hage was, het middagmaal aldaar genoot, dog welke gewoonte Graaf Willem van Henegouwen den derden van dien naam ten hoogsten mishaagde, zulks dat wanneer hy in den jare 1326. aan Nicolaas Abt van Middelburch vergunde, om de kapelle te Eikenduinen by toestemminge des Bisschops van Utrecht tot een Parochiekerk te mogen maken en die te laten bedienen door eenen zyner kanunniken, dezelve graaf wel duidelyk bedong, dat de kanunnik, die by vervolg Parochiaan aldaar zoude wezen, van het voorregt om ten hove te eeten, zoude afstaan, zoo als uit den volgenden brief te zien is:

De kapellaan was een van de vier Priesters die de kapel ten Hove bedienden.

De kapel tot een Parochie-Kerk verheven.

„ Wi Willem Grave van Henegouwen &c. maken condt allen „ luden, dat wi onsen lieven en getrouwen Heeren *Niclays den Abt* „ *van Middelburch*, der meenen Convent aldair en horen nacomelin„ gen om Goide en ziere gebenededer moeder en om trouwen dienst, „ die ons dese Abt voirsz. gedaen hevet, en noch doen sal, en om „ dat wi willen datter eene Parochie-kerke worde, gegeven hebben „ en gheven onse Capelrie tote *Ekendunen*, met alle goede en recht „ datter toe behoirt, in manieren soe wanneer *Florens*, die nu die „ capelrie hevet, stervet, of dat hise vrilike opghevet, datse dan die „ Abt daer t'enden sal doen verdienen mit eenen siere Canonnike en „ hi sal verwerven an die Biscop van Utrecht, dat dese Capelrye „ worde eene Prochie-kerke, ende dit sullen wesen die palen van „ deser Prochiekerke van den moersloet en den stoeldam westwaerts „ tot *Loesdune* Lane toe, en voirt streckende alsoe verre alse Hage„ Ambocht gaet, Ende omme dat wi willen dat dese gifte stade en „ vaste blive ewelicke sonder gebrec van ons en van onse Nacome-

 „ lingen,

(*n*) In Octavo *pag.* 431.

„ lingen, ſoe hebben wi deſen brief open beſegelt med onſen zegele,
„ Gegeven in die Hage des anderdages na jairs dage in 't jaer ons
„ Heeren duiſent drie hondert ſes en twintich.

Per Dominum Comitem, Abbatem de Middelburch, Johannem de Polanen & Engelbertum.

Hierin bewilligde de voorn. Abt, en gaf dienvolgende daar van aan den Graaf deze navolgende verklaringe;

Verklaringe, dat de kanunnik, die de kerk van *Eikenduinen* zal bedienen, te Hove geen maaltyd zal hebben.

„ Wi NICLAYS bi der genaden Goeds *Abt* van onſer Vrouwen
„ Cloiſter van *Middelburg* van der Oerden van Premonſtreyt maken
„ condt allen luden, want onſe lieve Heer Grave *Willem van Henegouwen* &c. omme Goids wille en bi onſen verſoeken ons en onſe
„ Cloeſter voerſz. van Middelburg te gratie gedaen hevet en ghegeven ewelicke te bliven ſine Capelle te Eyckendunen, om een parochiekerke dair of te maken in dier manieren dat wiſe na Heeren
„ Florens doit of vryer reſignatie dieſe nu beſiget, ſullen doen verdienen en berechten med eenen onſer Canonnike, alſoe als ons Heeren des Graven opene brieve daer op ſpreken die hi ons gegeven
„ hevet, ſoe verlyen wy en verbinden voir ons en voer onſen Cloeſter voerſz., dat zoe wie die Capelle van Eykendunen voirſz. of
„ die Prochiekerke aldaer als 't eene Parochie (kerke) gemaeckt es
„ van onſen Canoniken verdienen en verwaren ſal, gheen recht eyſchen noch hebben en ſal van der provende in die Haghe te haelen
„ of te Hove t'eeten, als onſe Heer die Grave of onſe Vrouwe die
„ Gravinne dair weſen ſullen, en dair of ſcelden wi voir ons en voir
„ onſen Cloeſter voirſz. en voir den gheenen die ze bezingen ſal onſen Heer den Grave quite med onſen brieve bezegelt mit onſen zegele, Gegeven te Dordrecht op den dertien avont in 't jaer ons
„ Heeren duyſendt drie hondert ſes en twintich.

Hoe verre het kerkgebied ſtrekte.

Deze kapel dan in diervoege by gifte van den voorn: Graaf tot een kerke verheven zynde, wierd vervolgens bedient door een kanunnik uit de evengem. Abdye van den Premonſtreiten orden, en zyn kerkgebied ſtrekte na inhoud van den zelven brief, *van de moerſloet en den Stoeldam weſtwaarts tot Loesdune lane en voort alzoo verre alze Hage-ambocht gaat.* Of nu de eerſte kapel is afgebroken en in deſzelfs plaatze een kerk is geſtelt geworden, is onzeker, maar dat de laatſte van eenen redelyk hogen tooren voorzien is geweeſt, daarvan is het bewys niet ver te zoeken. De kerk met het kerkhof begreep in den omtrek de grootte van een hond en vyf roeden, volgens de meeting in den jaare 1556, waar van het kaartie heden nog in wezen is.

De kerk was oud tyds zeer vermaart.

Deze kerk was oud-tyds zeer vermaard, invoegen dat de menſchen uit alle oorden in groote menigte na Eikenduinen pleegden te reizen, om 'er hunne eerbiedigheid aan 't zoo genaamde H. Kruis des Zaligmakers te bewyzen. Die ter bedevaart quamen, waren gewoon eenig geld te offeren; uit welk geld, zegt de bovengemelde Schryver, weleer een kapel ter eere van de H. Maagd is getimmert, 't welk nogtans niet te vermoeden is, dewyl dezelve Maagd reets patroneſſe van de kerk was, ten ware hy daar mede verſtaan wilde hebben, dat

'er

tAfbeelding van de KERK van EIKENDUINEN in den jaare 1556.

'er in of aan de kerk nog een afzonderlyk kapelletie ter haarer eere gestigt zoude zyn. Ook was 'er een broederschap van 't H. Kruis, en ook H. Geestmeesters tot bezorginge van de armen.

Na het invoeren van den gezuiverden godsdienst hier te Lande, wierd deze kerk, om de nabyheid van de hoofdkerk van den Hage, als onnodig afgekeurt en op bevel van de Staten van Holland verkogt om afgebroken te werden, volgens derzelver resolutie van den 2 September 1580. *Is voorts verstaan dat by advys van de Magistraat van den Hage de kerke tot Eykenduinen gedemolieert zal werden, alzoo de Staten verstaan dat die kerke tot Eykenduinen onnodig is, en daaromme niet gerepareert zal werden.* Wat moeiten de Kerk-meesters, buuren en inwoonders van Eykenduinen by de Staten aanwendden tot behouding van hunne kerk en tooren, zelfs met aanbiedinge van te willen voldoen en opleggen de 180 guld., waar voor de kerk was verkogt, zoo hebben zy egter niets konnen verwerven, blyvende de Staten by hunne eens genomen resolutie, zoo als uit de volgende registratien te zien is: Is naderhand af-gekeurt, en geordonneert af te breken.

Den 13. *December* 1580.

„ De Staten van Holland hebben geordonneert, dat, niet tegen„ staande het verzoek van Kerkmeesters, buyren en inwoonders van „ Eykenduynen, dat de Capelle aldaar zoude mogen blyven ongede„ molieert, mits betalende de penningen daar voor belooft, dezelve „ Capelle zal worden gedemolieert, voor Kersmis toekomende, op „ pœne van 50 ponden van xl grooten, achtervolgende de conditien „ daar van gemaakt, mids dat de predikstoel en banken gelevert zul„ len worden agtervolgende dezelve conditien, binnen de kerke van „ Loosduynen.

Den 14. *December* 1580.

„ Op 't verzoek van de gemeene buuren en inwoonders van Ey„ kenduynen, om haar kerke en thooren te mogen houden staande, „ mits opleggende de 180 guldens, daar voor deselve is verkogt, is „ geappostilleert als hier na volgt. Het versoek van de inwoonders van Eikenduinen om hunne kerk en tooren te mogen behouden, afgeslagen.

„ De Staten van Hollant verklaren, dat met de demolitie en af„ brekinge van de kerke en toorn in dezen geroert, geprocedeert sal „ worden voor Kersmis toecomende, agtervolgende het contract „ dat met de koopers diesaengaende is gemaekt, en hebden de Sta„ ten voorn. voorts geordonneert en ordonneeren by desen, dat ag„ tervolgende 't zelve contract de predikstoel en andere gestoeltens, „ Latryne en Cat-banken, wesende binnen de voorsz. kerke, gelevert „ sullen worden in handen van de kerkmeesters van Loosduynen, om „ in de kerke aldaar geaccommodeert te mogen worden als na be„ hooren.

Den 4. *Junii* 1581.

„ De Staten hebben mede als noch belast en geordonneert, dat de „ kerke tot Eykenduynen sal worden afgebroken en gedemolieert, Nader bevel om de kerk te demolieren.

 „ ende

„ ende ten eynde het zelve met den eersten mag werden geeffectueert, „ hebben de Staten voorn. geauthoriseert en gelast, lasten en authoriseeren by desen den Bailliu en Gerechte van den Hage met der „ daedt te doen procedeeren tot demolitie en afbreekinge van deselve kerke; ende hebben voorts de Staten geordonneert den Remonstrant alhier by gyzelinge te innen en te executeren aan de kerkmeesters van Eykenduynen de boete van vyftig ponden van xl. grn. „ 't pond in desen geroert, en de penningen daaraf te bekeuren ten „ behoeve van het arme Weeshuis binnen den Hage.

Gelyk ook geschiede inden jare 1581.

Hierop wierd de kerk in den jaare 1581 afgebroken, en de kerkgoederen, die 'er al redelyk veel waren, ten behoeve van 't gemeene Land by de Staten aangeslagen, en tot Superintendant derzelve aangestelt Cornelis van Coolwyk, ontfanger generaal der geestelyke goederen over geheel Holland, volgens Resolutie van den 23 Maart 1579., waar van de inhoude deze is:

Coolwyk aengestelt als superintendant van de goederen van de kerke &c. van Eykenduinen.

„ De Staten van Holland hebben gecommitteert en committeeren „ by dezen Cornelis van Coolwyk ontfanger als superintendant van „ de goederen en inkomsten van de kerke, Cruys-gilde en H. Geest „ van Eyckenduynen, mitsgaders tot den ontfang en administratie „ van dien, mits daar af verantwoordende met de andere penningen „ van zynen ontfang, en zal voorts den voornoemden Ontfanger „ doen voorzien op de vorderinge van de inkomsten van dien, zulcx „ hy bevinden zal te behooren.

Dog met wat moeielykheden en tegenstribbelingen hy van de Kerk, H. Kruisgilde, en H. Geest-Meesters wierde bejegent, en wat middelen van dwang hy tegens dezelve moest gebruiken tot het overleveren van de gemelde goederen, kan uit de volgende Resolutie blyken:

Den 19. *Augusti* 1580.

Dwangmiddelen te gebruiken tot overleveringe derzelve goederen.

„ De Staten van Holland verstaan hebbende, dat den Ontfanger „ Cornelis van Coolwyk in 't volkomen en agtervolgen van synen „ last en commissie van den 23 Maert 1579. en den 7. Juny laetstleden, aengaende den ontfang van de goederen van de kerke tot Eykenduynen en de Cruysgilden aldaer by de Kerkmeesters, Cruysmeesteren en H. Geestmeesteren van Eyckenduynen groote obstacle „ en onwilligheden worden gedaen en bewesen, zulx dat dezelve hen „ ook niet ontzien by verscheide acten te protesteren van oppressien, „ gewelden en atroce injurien, hen te versetten tegens d'insinuatien, „ sommatien en gyselingen, die by den ontfanger voorn: gebruykt „ moeten worden, omme te komen tot kennisse en ontfang der zelve „ goederen en daarenboven dezelve gyseling te violeren tot groote „ verachtinge van de Staten, hebben als nog den voorn. Ontfanger „ expresselyk belast en geordonneert by de voorn. wegen en middelen, ook van apprehensie, is het nood, te procederen ter tyd toe „ deselve ontfanger sal hebben gerecouvreert alsulke Registeren en „ blaffaerden, brieven en andere munimenten daer toe dienende, als „ de voorn. Kerkmeesters en Kruysmeesteren ofte haere gecommitteerde Rentmeesters eenigzints onder hen sullen mogen hebben, of

„ sullen

„ ſullen weten te bekomen, als ergens by haere kenniſſe verborgen „ zynde; en ingevalle de voorn: Kerkmeeſters en Cruysmeeſters hen „ by eede ſouden willen purgeren, 't gunt voorſz. is niet te kunnen „ effectueren, ſal den Ontfanger voornoemt henlieden mogen con- „ ſtringeren, om van nieuws te dreſſeren behoorlyke Quohieren van „ 't voornoemde inkomen met verklaringe onder den behoorlyken „ eed, dat by haere kenniſſe tot de voornoemde kerke en Kruysgil- „ de niet meer goederen behooren, dan in de voorſz. Quohieren „ ſullen zyn verklaert.

De buuren van Eikenduinen dan van hunne kerk ontbloot zynde, wierden in den jaare 1580. met die van Loosduinen vereenigt en onder eene Parochie gebragt, en tot hun gemeen gebruik gegeven de kerk van de Abdye te Loosduinen, met magt om dezelve te herſtellen uit zodanige middelen als hen by de Heeren Staten van Holland wierden aangewezen, volgens Reſolutie van

De buuren van Eikenduinen met die van Loosduinen onder eene Parochie gebragt; en de kerk van Loosduinen hen ten gebruike gegeven.

Den 7. Juny 1580.

„ Op 't verſoek van de gemeene buyren van Eykenduynen en „ Loosduynen 't woord des Heeren beminnende en althans hoorende in „ een kleyne onbequame plaetſe binnen Loosduynen; is geappoſtilleert.

„ De Staten van Holland aanmerkende den goeden yver en devo- „ tie van de gemeene buuren en ingezetenen van Loosduynen en „ Eykenduynen voornoemt tot vorderinge van den dienſt Gods en „ vermeerdering van ſyn Heylig woord, en om daer in te voorſien „ dat deſelve mach vermeerdert worden ter eere Gods, en dat daer „ toe dezelve buyren en ingeſeetenen een bequame plaets tot haer „ kerke wederom mogen optimmeren en onderhouden, mitsgaders „ een bequame woonplaetſe voor haer Predikant, omme te vervallen „ de onkoſten van dien, hebben gegunt en geaccordeert, dat de „ voorſz. Supplianten de vervallen kerke van den Convente eertyts tot „ Loosduynen, heel open liggende, gelyk dezelve met muyren en „ gragten zyn afgedeelt en omgetrokken, groot deſelve geheele plaet- „ ſe ontrent agt margen landts, geldende jaarlyks 11. a 12. guldens, „ zullen mogen laeten gebruyken en d'inkomſten van dien employe- „ ren tot reparatie, timmeringe excertie en onderhout ſoo van de „ voorſz. kerke als de woonplaats van den Predikant, den tyd van 10. „ jaaren eerſtkomende en daer toe noch vorder te mogen doen ge- „ bruyken, verſtrecken en employeren de ſteen van de vervallen „ muyren, eensdeels ſtreckende om de voorſz. Boomgaart en lan- „ den, en voorts verkoopen eenige boomen daer in ſtaende, die „ mede vergaen, om met de penningen daar af komende te beſteden „ de timmerage en vervallen de eerſte penningen van de ſelve beſtee- „ ding, mids dat het ſelve eerſtdaegs ſal worden gedaen, en dat de „ ſupplianten gehouden ſullen ſyn van haren handel en adminiſtratie „ dies aangaende te houden deugdelyk Regiſter, en rekening te doen „ ten believen van de Staten, waertoe de voorſz. inkomſten en mate- „ rialen ſullen worden geemployeert, ſonder dat de Staten gehouden „ ſullen ſyn daer toe vorder van wegen 't gemeene Lant te doen con- „ tribueeren. Welverſtaande dat binnen de voorſz. kerke van Loos- „ duynen des Heeren woord verkondigt, gepredikt en den dienſt

Godts

„ Gods gedaan zal worden, zoo wel tot behoef van de gemeene buy-
„ ren van Eykenduynen als Loosduynen, agtervolgende 't ver-
„ soek van de gemeene buyren van Eykenduynen voorsz., overmids
„ de groote onkosten die tot Eykenduynen met kleyne vruchten in
„ 't repareeren van de kerke aldaar gedragen souden moeten werden,
„ ende bequame gelegentheyt van de plaetse en kerke tot Loosduy-
„ nen voornoemt en dat den Predikant aldaer over syn jaerlycx on-
„ derhoudt als andere Predikanten ten platten landen van wegen de
„ Staten by haren ontfanger betaelt sal worden, behoudelyk dat
„ d'inkomsten van de kerke tot Eykenduynen mitsgaders het kruys-
„ gilden aldaar gestelt sullen worden ende blyven in handen van den
„ ontfanger Coolwyk, om by hem als superintendant aangeslagen en
„ geadministreert, en daar af verantwoort te worden, achtervolgen-
„ de de voorgaande brieven van Commissie by de Staten voornoemt
„ den 23. Maart 1579. daar toe verleent, blyvende de goederen van
„ den H. Geest tot Eykenduynen tot behoef van de armen aldaar,
„ ordonneerende en bevelende daaromme de Kerkmeesteren van Ey-
„ kenduynen en alle andere, des nodig synde, hen hier nae te regu-
„ leeren.

Middelen tot reparatie en verder onderhoud van de zelve by de Staten van Holland aangewezen.

Maar wanneer uit deze middelen de kerk en Predikants wooning niet bequaamelyk konden herstelt en in 't vervolg onderhouden werden, en dat ook het opzigt over de kerk, armen en diergelyke zaken voor als nog aldaar weinig was, zoo ordonneerden de Staten van Holland by Resolutie van den 15. February des jaars 1586, dat de inwoonders van Loosduinen, die voor de veranderinge van den Godsdienst gewoon waren hunne dooden ter aarde te brengen deels te Monster, waar onder zy ten opzigte van 't kerkelyke behoorden, deels in den Hage of Eikenduinen, nu voortaan dezelve zouden begraven binnen of buiten hunne kerk en daar voor betalen zeker regt, 't welk voor toekomende zoude moeten werden gebruykt tot reparatie van de kerk; stellende verders zodanige ordre en toezigt over de zelve en 't bezorgen der armen, als de volgende ordonnantie medebrengt:

„ Alsoo ten tyde van 't Pausdom de buyren van Loosduynen plagen
„ te Parochien ende hare dooden te begraven, eensdeels in de kerke tot
„ Monster ende eensdeels in de kerke van den Hage en Eykenduynen,
„ sonder dat de dooden plagen begraven te worden in den Convente
„ van Loosduynen, tot haerl. groot ongerief, overmids de groote dis-
„ tantie van de plaatse, ende want mits de ruineringe, demolitie, ende
„ uytrodinge van de geheele timmerage van den Convente van Loos-
„ duinen, met de fondamenten van dien, gedaen in de jaren 73. 74. en
„ 75. (uytgenomen alleen de kerk) op 't versoek van de buyren al-
„ daer, gedaen aen de Staten van Holland, dezelve kerk eensdeels uit
„ de vrugten van de agt mergen lands van 't begrip van 't voorsz.
„ Convent wederom gerepareert en bequaam is gemaakt, omme daer
„ in voor de gemeente en buyren aldaar Godes H. woord te prediken
„ en daar binnen en buiten de dooden te mogen begraven, en dat de-
„ zelve reparatie met de optimmeringh van des Predikants huys veel
„ gekost heeft, daar van als noch eenige achterheyt is, als by de
„ rekeningh by de weduwe van Kris Cornelisz gedaen mach blyken,
„ dat mede dezelve kerk ende huysinge noch veel kosten sal, om in
„ goe-

„ goede reparatie te houden, ende aldaer voor als nog weinig toesigt „ is over dezelve kerk, met den aankleven van dien, ZOO IST, dat „ de Staten van Holland, hier van nader onderregt zynde, en om al- „ daer een goede ordre te doen stellen, met advis van die van de „ Rekeninge in Holland gestatueert en geordonneert hebben, statue- „ ren en ordonneren by desen de poincten hierna volgende.

„ Eerst dat geen gestorven inwoonder van de Buurte van Loos- „ duinen, wonende in Haegh-Ambacht of Monster-Ambacht, in de „ kerk voorsz. begraven sullen worden voor en al eer zy betaelt of „ sekerheyt van 't recht van 't openen van 't graf dezelve kerk ge- „ daen sullen hebben, gelyk men betaelt in de kerk van Monster, „ ende dat de penningen zullen verstreckt worden tot reparatie van „ de kerk van Loosduynen.

„ Dat die geene, die haar dooden laten begraven op 't kerkhof, „ het selve zullen mogen doen sonder yet te geven, midts „ alleenlyk betalende den Grafmeester syn gewoonlyk regt, gelyk „ tot Monster betaelt word, alles onvermindert een yegelycx ge- „ regtigheyt.

„ Dat niemandt aldaer noch binnen noch buyten de kerk sal mo- „ gen dooden begraven, dan die geene die daer toe gestelt sal wor- „ den,

„ Dat de Schoolmeester gehouden sal syn voor syn wedden, we- „ sende 60. ponden van xl. grooten 's jaers, die hy treckt van den „ Rentmeester van Loosduinen, de klok te luyden ter predicatie, en „ alle maend de kerk doen vegen na behooren.

„ De vlucht van de duyven aan den thoorn sal in 't openbaer „ verpagt, ende de penningen van dien komende, zullen mede ver- „ streckt worden tot reparatie van de kerk en thoorn; des sal in 't „ verpachten gestipuleert worden, dat de huyrman de duyven sal „ houden uyt de kerk, omme deselve niet te vervuylen.

„ Voorts soo sullen de Diaconen of Ommegangers in de predicatie „ voor den armen terstondt na de eyndiginge van deselve predikatie „ bekent maken het gunt ter selver tyd ingekomen is, daer van, en- „ de van de uytdeelinge derselve ende van 't geene den armen aldaer „ volgt van de rantsoenen van de verpachtinge van de gemeene mid- „ delen, en van andere armen penningen aldaer, by den Predikant „ gehouden sal worden goet Register en rekening, waer na een yge- „ lyk hem gehouden sal wesen te reguleren.

Ook geaccordeert een klok, uurwerk en wyzer in de tooren te mogen maken uit de inkomsten van 't Konvent aldaar.

Daarenboven vergunden de Staten van Holland by resolutie van den 28. September 1587. dat die van Loosduinen in de tooren van hunne kerk zouden mogen stellen een bequame klock met een uurwerk en wyzer, en dat, vermits het onvermogen der inwoonders, de kosten daer van zouden werden voldaan uit de inkomsten van des Convents goederen aldaar. De acte, welke de buuren daer toe erlangden, luid in dezer voege.

„ De Staten van Holland gezien hebbende 't ernstig versoek van „ Kerkmeesteren, Diakonen en gemeene buuren van Loosduinen en „ daer op het advys van den ontfanger Joost van Leeuwen, hebben, „ tot gerief van den geenen die tot Loosduinen passeren, ende van „ de inwoonderen van dien, ende ten eynde sonderlinge tot der „ predikatie en den dienst Godes, en andere notelyke diensten, ter

„ bequamer uure geluyt mag werden; goedgevonden en geconsenteert, dat den tooren aldaer van een bequame klocke, uurwerk en
„ wyser voorsien sal werden, ende dat de onkosten daer af, overmids het onvermogen van de inwoonderen aldaar, gedragen sullen
„ werden uit de inkomsten van des Convents goederen van Loosduinen; en ten eynde 't selve geschieden mach ten minsten quetse
„ van den Lande, ordonneren de Staten voornoemt den voornoemden Ontfanger van Leeuwen, de onkosten daer af te betalen, onder recognitie van de suppliante, dat sylüiden van 't gund voorsz.
„ is gedient ende behoorlyke acquite van den geenen die de klocke,
„ uurwerk en wyzer sullen hebben gemaekt en gelevert, waerop 't
„ selve in rekeninge geleden en gepasseert sal werden.

Jegenwoordige staat van de kerk van Eikenduinen.

Schoon van de kerk te Eikenduinen niets is overgebleven dan een stuk muur van den tooren en eenige fondamenten van de kerk, zoo komen 'er die van de omleggende dorpen nog ten huidigen dage dikwyls een bedevaert doen, om de H. Maagd te eeren en aan te roepen, kruipende op handen en knien rondom en langs deze puinhoopen; ja deze plaatze is by de Roomsch-katholyken nog in zulken hoogagting, dat de meeste burgers van die gezintheid in den Hage en daaromheen dit kerkhof boven alle andere tot hunne begraafplaats verkiezen, zulks dat 'er van dezulke aldaar meer dan in de kerken van den Hage ter aarde bestelt werden.

Loosduinen. Vermaart door deszelfs Abdye.

LOOSDUINEN, gelegen aan het einde van den zelven Straatweg, ontrent een half uur van Eikenduinen, zoo als wy hier vooren hebben gezegt, is een zeer oud en tamelyk aanzienlyk dorp, vermaard door de stigting van de evengemelde Abdye, welke zeer beroemt is in de geschied-boeken onzes Vaderlands door de verzierde kindergeboorte uit Margareta, Gravinne van Henneberg, dogter van Vrouw Machteld, egtgenoot en namaals weduwe van Graaf Floris den vierden, waar van het verhaal met veele en grove beuzelingen door de Monniken te zamen gelapt zynde, aan latere Schryvers veel moeite en arbeid heeft gekost, om het waare van het valsche te schiften, en alzoo eindelyk de zekerheid en nette kennisse dier geschiedenisse aan den dag te brengen. Wy zullen ons voor 't iegenwoordige niet inlaaten om deze zaake verder op te halen, of zelfs van dit klooster een beschryving op te geven, eensdeels, om dat dit gestigt, ('t geen in den Spaanschen oorlog eerst door den moetwil der soldaten zeer mishandelt, daarna in den jaare 1579 zo verre is afgebroken, dat 'er tans geen blyken, buiten de kerk, meer van overig zyn,) geplaatst is geweest buiten Haag-ambacht, binnen welkers omtrek wy ons zelven hebben bepaalt. En ten anderen, om dat die Abdye reets door verscheide voorname kenners en liefhebbers onzer Nederlandsche Historien wydloopig is verhandelt, en nu onlangs in de Beschryvinge van Delfland zeer nauwkeuriglyk uit de oudheden is opgeheldert geworden, alwaar men ook met eenen vind een nette beschryvinge van den eersten opkomst, benaminge, enz. van Loosduinen; en derhalven zullen wy 'er nopende het dorp alleen dit maar byvoegen, dat het zelve onder twee verscheide jurisdictien gelegen is, behoorende het westelyke gedeelte, waar in het bovengemelde klooster heeft gestaan, onder het ambagt van Monster en gevolgelyk onder de nalatenschap van

Redenen waarom het klooster alhier niet verder beschreven werd.

Het dorp is gelegen onder twee

Ruïne van de Kerk van EIKENDUINEN. in den Jaare MCCXXIX.

R. Boitet Excud. Cum Privileg. F. v. Bleyswyck Fecit.

van wyle zyne koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie, *Willem den derden*, hoogl. ged., en het oostelyke gedeelte onder Haag-ambagt. En vermits het laatste niets aanmerkelyks in zig bevat, zoo zullen wy 'er kortelyk van afscheiden, en ons liever spoeden na Schevelinge, welke plaats ons meerder stoffe aan de hand geeft, om daar van breder te konnen spreken. verschei- de Jurisdictien.

SCHEVELINGE of, zoo men eertyds schreef, *Scheveninge* (*o*), is een Zeedorp ontrent een half uur ten noorden van den Hage, gelegen aan het einde van eenen cierlyken, ruimen en net beplanten straatweg, die in den jaare 1666. met overgroote kosten en moeiten door de duinen is gelegt en gegraven geworden, en dagelyks door menigte menschen, die zig aan het strand eens willen verlustigen, wegens deszelfs vermakelykheid werd betreden, waarom ook de Heer Simonides dese Straat aldus sprekende invoert; SCHEVELINGE. Deszelfs Straat-Weg.

'k Was eertyds sand en duin, nu leg ik vast in steen,
Van wandelaars bezocht, van duizenden betreen,
Voetknechten, ruiteren, die s'avonds, voor het dalen
Der Son, na hunnen lust, gaan een Zeeluchjen halen.

De Heer Constantyn Huigens, Heere van Zuilichem, heeft deze *Zeestraat* in rym zoo geestig en plaizierig beschreven, dat wy ons ligtelyk konnen ontdoen, om 'er hier breder van te melden.

Schevelinge was in vroege tyden een tamelyk goed en aanzienlyk Dorp, in verscheide straaten (*p*) verdeelt, ja, zoo zommige willen, grooter en ouder als de Hage zelf, waar van ons egter tot nog toe geen bewys ter werreld is ontmoet, en derhalven zullen wy dit voor zeggen alleen aannemen tot nader ontdekking; maar 't is door de woedende en verbolge zeegolven van tyd tot tyd zodanig aangetast en geteistert, dat het zyne voorige gedaante t'eenemaal heeft verloren. De kerk, welke eerst in 't midden van het Dorp stond, wierd volgens getuigenisse van Adr. Junius, (*q*) ontrent den jaare 1470. en gevolgelyk nu ontrent 258. jaaren geleden, met haaren tooren door de zee verslonden, by welk onweer de zee zoo veel lands verzwolg, dat de gemelde kerk ontrent 2000. passen in zee en van het strand bedolven geraakte (*r*). Die van Schevelinge waren hier door in een zeer bedroefden en ellendigen staat gekomen, hebbende niet alleen meer dan de helfte van hunne huizen in die storm en watervloed verloren, maar het getal hunner inwoonderen was, zoo by vangenisse als by ongeluk van de zee, zodanig vermindert, dat het zelve in den jare Oudheid en groote van het Dorp. De eerste kerk in den jaare 1470. door de zee verslonden. Geraakt daar door in een ellendigen staat.

 1483

(*o*) Zommige schryven ook *Scheveringe*; zie Huygens, *Koren-bloemen pag.* 174. Bleiswyk, *Beschr. van Delft p.* 30. Hooft, *Nederl. Hist. p.* 119. *en elders.* Erfgraaffelyke Bedieninge in Holland, *pag.* 132. welke spelding ons egter in geen authentiek stuk is voorgekomen.

(*p*) De namen van de Straaten, die ons in oude brieven te vooren zyn gekomen, waren, de *Wagestraat*, 14. Aug. 1536. de *Koestraat* 13. decemb. 1550. de *Nobelstraat* 13. decemb. 1562. de *Weststraat*. 14. decemb. 1562. de *Heer van Wassenaars-straat* 13. decemb. 1562. de *Keyzers-straat* 5. Junii 1565.

(*q*) *In 't tiende Hooftstuk van zyn Batavien.* Cluver. *Batav. oudh.* 1. *deel. pag.* 75.

(*r*) Zie Pars, *Katwyksche oudheden p.* 104.

1483 flegts beftond uit hondert negentig perfoonen, waar van 'er veertig aan de deuren en huizen dagelyks hun brood om Gods wille moeften gaan bedelen, en van de refterende hondert veertig moeften 'er hondert ter zee en anderzints van dag tot dag de koft voor de overige veertig winnen, zoo als zy in een oud geding voor den Hove in den gemelden jaare te kennen gaven; welk geding met de daarop gevolgde uitfprake wy niet ondienftig hebben geagt, alhier uit te fchryven, omme daar uit met eenen aan te toonen niet alleen den waaren, dan teffens erbermelyken toeftand van 't gemelde Dorp, maar ook hoe de Hage zelf op die tyd beftond. De woorden zyn deze,

Gefchil tuffchen die van den *Hage* en *Scheve-linge*, hoe verre de laatfte gehouden waren te betalen in de gemeene laften &c.; en de uitfpraak daar op gevolgt.

„ Gezien by den Hove van Hollant, dat proces vuytftaande en „ hangende tuffchen die gemeene buyeren en inwoonende van den „ dorpe van Sceveninge eyffchers an die eene zyde, en den Baillu, Scout, en Scepenen van der Hage verweerers an d'andere, „ zeggende ende proponerende die voirfz. eyffchers, *hoe dat die dorpen van den Hage, Sceveningen en Eyckenduynen ftonden en waren gemeen onder een Bailliufcip en Scependom*, ende dat alle laften die „ den voirfz. drie dorpen gegeven en gefet waren by mynen genaden Heeren of deze zynen Landen van Hollant, die bueren en „ inwoendere van den voorfz. dorpen daarinne gemeen en gelyk belaft worden fonder eenige fcheydinge d'een van d'andere te doen; „ Ende al was foe dat navolgende dien alle die buyren en inwoenderen van de voorfz. drie dorpen en plaatfe fchuldich en gehouden waren de voorfz. laften mit malcanderen gemeen te dragen elc na die „ groote en waerde van hoeren goeden fonder meer belaft te worden. Defen nyet iegenftaende hadden nochtans in voirige tyden „ belieft gehad den Baillu, Scout en Scepenen van den Hage in „ den tyt wefende den voorfz. Eyffchers een zekeren portie ende taxe te geven van de voorfz. laften, te weten mit die van Eyckenduynen een derdendeel, en overmits dat die voorfz. Eyffchers „ doen ten tyden waeren in groote menichte van huyfen en haerfteden ftaende in redelyke neeringe en welvaeren, foe waren die zelve Eyffchers obedierende die voorfz. fettinge en te vreden in de „ contributie en gedinge van dien; *Nu was waer dat binnen zekeren corten jaren harwaerts 't voorfz. dorp van Sceveninge by grote ftoorm en hoge vloeden meer dan die helfte afgevloyt was*, en dat de „ voorfz. Eyffchers groot en onverwindelick verlies van volcke en „ goeden ter zee gehadt en geleden hadden alfoe wel by vangenisse „ als oic by fortune van de zee, *mits welk 't voorfz. dorp van Sceveningen die helfte van huyzen, volck en goeden niet en hadde, 't welk zy hadde ten tyde en lange dairna*, dat den zelven dorpe die „ voorfz. portie gegeven hadde geweeft, *feggende voort die voorfz. Eyffchers, dat op defen tyd die zelve Eyffchers niet meer in getale en waren dan ontrent hondert en tnegentich hoefden, dair van die vyftich mit hoeren kinderen dagelycx gingen voer die huyfen en doeren van de anderen brood om Gods wille bidden en van de anderen hondert en veertich die hondert van dien hoer broet van dage te dage an den anderen veertich ter zee en anders moeften winnen*: Ende hoewel de „ voorfz. Eyffchers hoeren armoede den voorn. Verweerders *onder wyens regiment zy waren*, tot diverfche ftonden te kennen gegeven had-

„ hadden, verfouckende dat fy hunlieden verdragen wouden van
„ de voorfz. fettinge en ontfangen mitten voorfz. bueren ende in-
„ woonderen van den Hage te ponden penninck pennincks gelyk
„ en mit hunl. te mogen contribueren elck na advenant van zyne
„ goeden. Defen nochtans niet tegenftaende de voorfz. verweerrers,
„ en hadden dair toe niet willen verftaen, maar hadden omme de
„ voorfz. Eyffchers foe lange foe meer te belaften en te bedwingen
„ die voorfz. heeren fettinge te geven doen gyfelen in den Hage
„ voorfz. zeventien perfoonen van den rykften van henl. dewelke
„ hangende defe litifpendentie omme meerder fcade te fchouwen, in
„ handen van de voorfz. Verweerrers genamptifeert hadden voor die
„ betalingen en termynen die dezelve Verweerrers henl. eyfchende
„ waren. Welke onbehoirlike fettinge en exactie die voorfz. Eyf-
„ fchers den zelven Hove clagentlicke te kennen gegeven hadden en
„ verkregen zekere appointement vuyt crachte van den welken den
„ voorfz. Verweerrers bevolen was, dat fyl. den voorfz. Eyffchers
„ ontfangen fouden mitten gemeenen bueren en inwoonderen van
„ den Hage te ponden penninck pennincx gelyk en mitten zel-
„ ven bueren in de voorfz. laften te contribueren en te gelden elc na
„ groote en waerde van zyne goeden. Dair tegens dat him die
„ voorfz. Verweerrers oppoferende waren, en overmits welke oppo-
„ fitie zyl. gedachvaert hadden geweeft te compareren voor den
„ voorfz. Hove tot zekeren dage henl. beteykent, Tot welcken da-
„ ge of anderen van die onderhouden, zoo concludeerden die voorfz.
„ Eyffchers en zeyden, dat by fententie diffinityf van den voorfz.
„ Hove die felve Eyffchers alfoe wel ter caufe van de penningen die
„ henl. by den voorfz. Eyffchers nu geeyfcht en in hueren handen
„ genamptifeert waren, als in alle laften die hunl. t'famen opgeleyt
„ en getaxeert worden te geven ontfangen fouden wefen mitten bue-
„ ren en inwoonders van den Hage te ponden penninck pennincx ge-
„ lyk en dairinne te contribueren en te gelden elc nae advenant van
„ van zyne goeden, en dat dezelve Verweerrers gecondemneert fou-
„ den zyn henl. te reftitueren 't guendt dat zy zedert der litifpen-
„ dentie van defen in handen van de voorfz. Verweerrers meer had-
„ den moeten namptiferen dan huere pondinge bedragen foude,
„ mitsgaders in de coften van defen inftantie.

„ Daar tegens dat die voorfz. Verweerrers deden antwoirden en
„ feggen, hoe dat hier voirtyts te weten over tfeftich jaren en meer
„ een raeminge gemaect hadde geweeft by die van den Hage an de
„ eene zyde en die van Sceveninge en van Eykenduynen an d'ande-
„ re, in wat manyeren dat elc van dien gelden en contribueren fou-
„ den in de beden en fubventien myns genaden Heeren of andere
„ ongelden; achtervolgende welke raeminge die van Sceveninge mit
„ die van Eykenduynen hadden altyt getaxeert en gezet geweeft van
„ foo lange dat geen memorie van menfchen ter contrarie en was, op
„ fulcken taux en grootheyt als zy nu gezet, zonder dat zy hoger
„ getaxeert waren, dan van outs gewoonlick was. Te weten, die
„ van den Hage op die tweedeelen en die voorfz. van Sceveningen en
„ Eykenduynen dat derdendeel, mit welke fettinge de voorfz. Eyf-
„ fchers en hoere voorfaeten te vreden geweeft en hoeren portie en
„ andeel altyt gegeven en betaelt hadden, en dat tot een teyken van

 dien

„ dien die voorſz. van Eyckenduynen bleven altyts betalende hoere
„ portie dair zy op geſet en mit die van Sceveninge voornoemt over-
„ gecomen waren. Seggende en antwoirdende voort de voorſz. Ver-
„ weerrers, *dat binnen den dorpe en bedryve van den Hage elk na den*
„ *zyne meer arme luyden waren dan tot Sceveningen*, *die in de voorſz.*
„ *ongelden niet en gaven*, *maer waren levende van den Heyligen Geeſt en*
„ *aelmiſſen*, *want men wel bevinden ſoude datter al eer de oorloge en wa-*
„ *penen van Utrecht onſtonden niet in den Hage en waren boven thien*
„ *hondert perſoonen levende van de H. Geeſt en aelmiſſen*, *dan datter*
„ *nu wel waren*, *overmits der oorloge*, *laſt van de renten en dueren*
„ *tyt boven twee en twintich hondert perſoonen*, *die al te ſamen hier toe*
„ *niet en gaven*, *en dat ook wel twee hondert waren dier toe contri-*
„ *bueerden*, *de welken niet eene grote boven allen ſchulden en hadden*;
„ ſeggen voirt, dat die van den Hage voirſz. alſoe veel ſcade gele-
„ den hadden als die voorſz. Eyſſchers binnen twaelf jaeren harwarts,
„ ter cauſe van hoere draperie mitten vuytganck van den volders,
„ mitten ruyters en anders meer dan zeſtien hondert pondt groten,
„ dair van dat zy nochtans niet en begeren verlicht te weſen van den
„ voorſz. Eyſſchers, en dat dezelve Eyſſchers de ſcade dair zyl. op
„ beclagende waren alleen niet gehad en hadden, maer mede die van
„ den Briele, Delf, Leyden, en oick eenige van die van den Hage,
„ die met hunl. ter zee reeden, en dat de voorſz. Eyſſchers dair te-
„ gens groote neeringe ter zee geſcepen waren te hebben, gemerct
„ de .... van Vrankryk en dat zy groote prouffytelicken teelden
„ gehadt hadden van harinck, nochtans en waren zy niet belaſt ge-
„ weeſt boven hoeren taxatie voirn., *maar die van den Hage waren*
„ *ter contrarie in ſulcken ſchyn verarmt*, *dair dat acht hondert per-*
„ *ſoonen om broot gingen*, *waren nu wel twee en twintich hondert om-*
„ *megaende en meer*, Ende dat al waſt zoo, dat zekere huyſen ofge-
„ vloyt waren op die kant van de zee ſtaende, zoo ſeyden nochtans
„ die voorſz. Verweerrers in facto, *dat die huyſen getymmert tot Sce-*
„ *veningen van 't Gaſthuys zuytwert binnen xx jaeren harwaerts*
„ *zonder alle die andere huyſen*, *wel beter waren dan 't geheele*
„ *dorp doen ter tyden was*, ende dat mitten voern. Verweerders niet
„ en contribueerden noch en gouden alle die Raiden van den Camere
„ alzoe wel ordinarys als extraordinarys, Advocaet, Procureur-Ge-
„ nerael, Griffier, Secretariſſen ordinaryſen en extraordinaryſſen,
„ alle Ridderen, waerlicke oſte geeſtelicke luyden, alle Doctoren,
„ Licentiaten, Advocaten, doctoren of licentiaten weſende, zes Pro-
„ cureurs poſtulanten, zeven Deurwaerders, en vier Boden, zoe dat
„ die geene die de bede en ſubventien betalen moſten, al cleyn in
„ getale waren, ſeggen 'er tot een teyken, dat die van der Heyde
„ mit die van Monſter in die bede myns genadichs Heeren geſet en
„ dewelke ſittende waren onder een gerechte, nochtans hadden zy
„ elcx hoere taex op hen ſelven, ende hoewel dat die van Monſter
„ voorſz. corts zeer geryct en die van der Heyde zeer gearmt waren,
„ zoo bleven zy altyts geldende gelyk zy van oudts plagen zonder
„ tegens malcanderen te ponden. Dit al nochtans niet tegenſtaende
„ ſoe hadde belieft die van Sceveninge een nieuwigheyt te ſoecken,
„ begeerende mit die voorſz. van den Hage te ponden, en den voorſz.
„ Verweerrers tot die ſyne te doen verdagvaerden, Ende waeren
„ daeromme de voorſz. Verweerrers concluderende, dat by ſententie
van

„ van den voorsz. Hove sylieden schuldich souden wesen te volstaan „ mitter settinge en taxatie, dair die van Sceveninge op geset en ge- „ taxeert waren te gelden in alle ongelden gelyk zyl. van ouden „ haercomen gedaen hadden, mit die voorsz. van den Hage, navol- „ gende die voorsz. raeminge tusschen henlieden op andere tyden „ gemaict, en dat zy mits dien geabsolveert souden wesen van den „ eysch en impeticie van de voorsz. Eysschers, en dat die penningen „ by den zelven Eysschers genamptiseert blyven souden, dan die wa- „ ren, als wel en deuchdelyk betaalt, ende voort den voorn. Eys- „ schers te condempneren in de costen die de voorsz. Verweerrers tot „ desen instantie gedaan hadden.

„ Tegens welke antwoorde de voorsz. Eysschers repliceerden, ont- „ kennende mitten voorn. Verweerrers eenige raeminge aangegaan te „ hebben, dair mede zy hunl. geobligeert ofte verbonden hadden „ tot eeuwigen dagen te onderhouden ofte nu die voorsz. pondinge „ niet te eyschen, seggende dat die betaelinge die zyl. sekere lange „ jaeren by taxatie en settinge van de voorsz. Verweerrers gedaan „ hadden gehadt, in deser saeke tot hoere afterdeele geen prescriptie „ voor den zelven verwrs. maken ende nochte gemaect, dat zyl. ge- „ fondeert waeren in rechte en redenen, te weten tot allen tyden als „ zyl. met die voorsz. van den Hage lasten cregen en hunl. gemeen „ opgeleyt worde, dat als dan zyl. die zelve lasten schuldich waren „ mit malkanderen te dragen elc na zyne macht en waarde van zyne „ goeden, 't welk niet geschien en mochte de voorsz. pondinge dair „ by die waerde van een yegelycx goeden gevonden, en elk zyn „ portie gegeven wordt en moste voor alle werk geschien, welke „ pondinge zyl. schuldich waren te soucken an den voorsz. Ver- „ weerrers en an nyemant anders, ende waren de voorsz. Eysschers „ presenterende hoere rykdom en armoede by die voirsz. van den „ Hage te bringen en mits welken die rykste den anderen te bate co- „ men mochte, zoo dat mits dien de scade en armoede by den „ voorsz. Verweerrers geallegeert hunl. niet en releveerde tegens die „ begeerte en conclusie van de voorn. Eysschers; Ende dat aengaen- „ de die van der Heyde en van Monster, dat den zelven Eysschers „ niet an en ginck en waren henl. dies gedragende an die waerheyt „ en perseverende voort by hueren eysch en die conclusie aldair „ genomen.

„ Tegens welke replyck de voorsz. Verweerders dupliceerden, per- „ severerende by hoere voorsz. antwoorde en conclusie aldaer geno- „ men mit meer allegatien by beyde de voorsz. partyen gepropo- „ neert, ende daerop dat zy geappoincteert waren met die acten ge- „ maict van heurl. playdoye en dynctale te vougen al sulx advertisse- „ menten en articulen als zy omme de verificatie van huere verme- „ ten doen en overgeven souden willen en dat te samen overbringen, „ en al gesien 't zelve Hof soude wysen dat recht ware.

„ Gezien voort by den voorsz. Hove alsulcke advertissementen, ac- „ ten, exploicten, brieven, minumenten en anders als elcx van den „ voorsz. partien doen en overgeven hebben willen, en dair up dat „ zy versochten te hebben recht en henl. op huyden dach beteykent „ was om recht te horen.

„ 't Voirseyde Hof mit rype deliberatie van Raide overgewegen

alle

„ alle 't gunt dat tot dese materie dienende was in den name en van „ wegen myns gen. Heeren t'sHertogen van Oostenryk en van Bour- „ goingie &c. geseyt en verklaert heeft, zeyt en verclaert voor recht, „ dat die voirsz. Eyssichers ontfangen zullen wesen mit den voorsz. „ Verweerders en den Buyren en inwoonders van den Hage te pon- „ den penninck penningx gelyk, omme navolgende dien mit malcan- „ deren in allen beden, subventien, ruytergeldt en andere ongelden „ te contribueren en te betalen elcx na advenant van zyne goeden. „ Verclaerende voort dat 't voorsz. Hof van wegen myns gen. Hee- „ ren ordonneren en committeren sal twee persoonen, dair by de „ voorsz. van den Hage en die voorsz. van Sceveninge elck twee van „ hoeren voughen sullen en gesamentlicken die voorsz. pondinge en „ settinge te maecken, soe dat behoeren sal te geschien; ende han- „ gende dien tyt en tot dat die voirsz. pondinge en settinge in den „ maniere voorsz. geschiet sal wesen, zoe zullen die voorsz. eyssichers „ onvermindert en sonder prejuditie van een ygelyks recht met den „ voorsz. Verweerrers in den lasten voirsz. by maniere van namptise- „ mente opleggen en gelden als zy tot haer toe gedaen hebben. „ Compenserende die costen van desen instantie omme sonderlinge re- „ denen den selven Hove dair toe porrende. Actum xij dach in Au- „ gusto. A°. MCCCCLXXXIII. Presentib. Zevenbergen, Assendelft, „ Ruysch, Werve, Almonde, Jonge, Schoonhoven.

Na verloop van weinige jaaren wederom in gevaar, inzonderheid in den jaare 1530.

En hoewel die van Schevelinge zig wel weder eenigermaten hadden gedekt met het maken en ophoogen van de duinen aan den zeekant leggende, zoo wierden zy egter na verloop van weinige jaaren wederom bloot gestelt en gedreigt om t'eenemaal door de zeegolven verslonden te werden, vermits de duinen door de winden en stormen telkens vergingen en wegstoven; en wel inzonderheid in den jaare 1530. (*s*), wanneer op den 5. November 's morgens ten agt uuren zeer schielyk een zwaare storm uit den noortwesten ontstond, waar door het water zeer hoog vloeiende alles in korten stonde wegrukte, en Schevelinge met eenen algemeenen ondergang dreigde. Om dit gevaar voor te komen en met eenen te verhoeden, dat niet alleen dit dorp maar ook gansch Delfland niet en wierde overstroomt, ordonneerde het Hof van Holland in den jaare 1531. het Hoog-heemraadschap van Delfland, om daar tegens te voorzien, met het maken, bepooten en beplanten van de voorsz. duinen voor Schevelinge, daar toe den Dykgraaf en Hoog-heemraden auctoriserende, om een omslag van vyf penningen Hollands op elke morgen te doen over geheel Delfland en de dertien Ambagten van dien, uitwyzens de volgende acte;

Ordre om daar tegen te voorzien.

„ Alsoe

(*s*) De Zamensteller van de Hollandsche Chronyk of Goudhoeven *pag.* 592. beschryft deze watervloed in dezer voege: „ In 't jaer 1530. op den vyfden No- „ vember, 's morgens ten agt uuren is seer haestelyc een grooten storm opgeresen „ uytten Noortwesten, alsoo dat het water zeer hooge vloeyde, den dyk by Dix- „ muyden in Holland brack inne, en daer verderf uyter maten seer veel goedts in „ kelders, en daer bleven ook sommige Rynschepen binnen den Lande, daar vele „ volks in verdronk. *Ook verdranck veel volcx tot Schevelinge by den Hage*, ende „ ooc t'Ysselmont, maar boven al geschiede in Zeelant groot jammer en schade, „ want daar veel Dorpen in liepen en een groot stuk van Cortgeen en daar verdronk „ seer veel volcx.

„ Alsoe den Hove van Hollant by goede onderwys gebleken is, „ dat die duinen tot Scheveninge en daarontrent zeer verstuyven en „ vergaen, daar doer by lenkte van tyden die selve duynen geheel te „ nyete souden mogen commen tot grooten laste van den Lande van „ Delfland en pericle van inondatie van der Zee, daer toe van node „ is mit alder diligentie te voersien, SOE IST, dat 't selve Hof „ geconsenteert ende geauthoriseert heeft, consenteert en authoriseert „ mits desen den Hoegen Heemraeden van Delflant tot makinge, be- „ pootinge en bescherminge van de voorsz. duinen te Scheveninge „ en daarontrent te verstaen ende daer toe omme te mogen slaen over „ geheel Delfland en die derthien ambochten van dien vyf pennin- „ ghen Hollants over elken morgen, omme die te ontfangen en be- „ steedt te werden in der sacke voorsz. en dat die ontfangers by ze- „ kere voirgaende acte van andere ommeslach gecommitteert daer „ van schuldich sullen zyn rekeninge, bewys en reliqua te doen voir „ zekere Commissarissen van den zelven Hove in presentie van den „ zelven Hooge Heemraders en ingelanden, die daer present zullen „ willen wesen. Gedaen in den Hage den XXIIII. in Meye anno „ XVC. XXXI. by *Assendelft*, *Warmont*, *Colster*, *Cobel*, *Benninck*, „ *Sasbout*, *Sandelin*, *Hugo*, *Pynssen*, *Procureur*, *Zegersz.*

Omslag van vyf penn. op ieder mergen tot herstellinge van de duinen tot Schevelinge.

Maar dewyl die penningen niet genoegzaam waren tot herstellinge van 't gansche werk na vereisch van zaaken, zoo ordonneerde het gemelde Hof andermaal aan die van Delfland, om een tweeden omslag van vier penningen te doen, en voorts dat die van den Hage en Schevelinge daar toe zouden betalen de somma van dertig ponden, als breder uit de volgende acte te zien is.

„ Alsoe in den jaare XV^{C}. XXXI. den XXIIII. dag van Mey tot „ reparatie van den duinen, gelegen voer Sceveninge en aldaar om- „ trent, by onse ordonnantie van wegen der K. Maj. ommegeslagen es „ geweest by den Heemraden van Delfland over die derthien sluysen „ van 't zelve Delfland eens vyf penningen Hollants op elcke mergen „ welke duinen eens elcks van nieuws gemaect en gerestaureert zyn „ ende die van Scheveninge an ons clachtich gecommen zyn, dat 't „ zelve begonste werk nyet genoech en es ende half vergeefs ge- „ maect zoude zyn, ten ware dat 't selve volmaect wordt ter „ leyncte van hondert en twintich of 25. roeden, waar op wy „ gehoirt hebbende 't advys van den Heemraaden van Delfland, „ hebben van wegen der K. M^{t}. geordonneert den voirsz Heemraden „ te procederen tot volmakinge van de voirsz. duynen ende werken, „ 't welk gedaan is geweest en gehoirt die rekeninge van den ont- „ fanger, daar by bevonden is, dat die zelve ontfanger ten achteren „ coempt die somme van vyf hondert en dertich ponden van XL. „ groten 't pondt, omme welke resten en achterwesen te voldoen en „ te betaele, hier op gehoirt 't advys van Jan de Heuter, Vrank „ Pietersz. ende Jacob Stalpaert Heemraden van Delfland, hebben „ wy van wegen der K. M^{t}. geordonneert en geconsenteert den „ Heemraden van Delfland, omme te slaen over die derthien sluysen „ voirsz. noch vier penningen Hollandts op elcke mergen, ende daer „ toe sullen die van den Hage mit die van Scheveninge dragen en be- „ talen die somme van dertich ponden vn XL. groten 't pont en „ dat surplus en voirder achterwesen sal gedragen en geslagen wor-

Twede de omslag van 4. penn. op ieder mergen over de 13. sluisen van Delfland.

„ den over die ftreek weeren. Gedaen in den Hage den xxix. „ dach in October anno XV^c. XXXII. by *Affendelft*, *Colfter*, *Bennink*, *Sandelin*, *Zuyderhuyfen*, *Brunt*.

Werd met een fteenen-dyk en beplanting van de duinen gedekt.

En alhoewel men nu, zoo vermeint wierd, Schevelinge met eenen fteenen dyk (*t*) en beplantinge van de duinen als anderzints wel en na behooren hadde voorzien, zoo leed het niet lang daarna of alles wierd in den winter van den jaare 1538. wederom in een zwaar tempeeft weggerukt en afgefpoelt, zulks dat de inwoonders dreigden, zoo zy niet wierden geholpen en bygeftaan, hunne woonplaatze te zullen verlaaten, weshalven dan het Hof, aanmerkende in wat gevaar ganfch Delfland by lankheid van tyd daar door zoude geraken, die van Delfland daar op deed befchryven. Wat middel hierin gevonden wierd, toont de volgende acte aan:

Dog alles in den jaare 1538. weder afgefpoelt:

Die van Schevelinge door het Ooft en Weftambagt van Delflant gefubfidieert.

„ Alzoe die van Sceveninge den Hove van Hollant vertoont hebben, dat henl. nyet mogelicke en is weder op te maeken die platinge en wercken voor Sceveninge in den voorleden winter, wanneer by tempeeft van den zee afgefpoelt, fonder dair toe te hebben hulp en byftandt, en dat Sceveninge geabandonneert en verlaten zynde, geheel Delfland by lancheyt van tyde pericliteren zoude, wairomme die redene wel eyfte dat die voerfz. van Delflant die lafte van den dorpe van Sceveninge behoiren te helpen dragen, verfouckende dat 't voirfz. Hof 't zelfde die voorfz. van Delfland voerhouden en tot fubfidie van den voirfz. dorpe begeeren foude eenen ommeflach over Delflant van eenen ftuyver up te mergen, d'een helft gereet en d'ander helft Sint Jans-miffe in de midfomer anno XL. omme dair mede die voirfz. platinge van ftonden aen gemaict en 't lant vuyte periculen van de ftormen en tempeeften voor den toecomenden winter befchermt te worden; Waerop die gedeputeerden van den Oeft en Weft-ambochten van Delflant tot diverfche ftonden by den Hove befchreven en gehoirt zynde, eyntelicken na veele en diverfche dilayen van deliberatie en communicatie elcx mitten hueren gehadt, verclairt en geprefenteert hebben, dat zy voor defe reyfe, fonder 't zelve in toecomende tyden te mogen trecken in confequentie, te vrede waren die van Sceveninge te leenen tot makinge van heure voirfz. platinge en an-„ dere

(*t*) Deze bewoordinge werd gevonden in een acte van den Hove van Holland van den 19. Januarii 1534. waarby het zelve „ Hof authorifeert Anthonis Aertfz „ als gecommitteert ter ontfange over die Weft-ambochten van den leften ommeflach gemaect over de XIII fluyfen van Delfland van eene fchelling op tie mergen tot makinge *van den fteenen dyck*, plantinge van de duynen en befchermeniffe van den dorpe van Scheveninge, omme te mogen by openbaere publicatie en vuytroepinge doen vermanen en bevelen een yegelicken van de bruyckers, gezeten in de voorfz. Weft-ambochten die hoer quote en andeel van den voorfz. ommeflach noch nyet betaalt en hebben, dat zy en yegelyk van hem binnen tien dagen na date van deze publicatie den voerfz. Anthonis Aertfz betaelen huer voerfz. paert en quote van den ommeflach boven gementioneert op peynen daer voeren geftelt te worden; Ende by gebreke van betalinge de voorfz. tien daghen na de publicatie ommegecommen zynde, authorifeert 't voorfz. Hof den voorfz. Anthonis Aertfz de voerfz. reften te mogen innen by gyfelinge, hem daer toe gevende by dezen fpeciael laft en bevel. Actum den XIX. Januario anno XXXIII. *ftilo Curiæ*. Prefenten *Affendelft*, *Warmont*, *Colfter*, *Sasbout*, *Sandelin*, *Zuyderhuyfen*, *Pynffen*.

,, dere nootlicke werken ſoe veel penningen als die voirſz. ommeſlach
,, van eenen ſtuyver up te mergen over Delflandt bedraecht up te
,, daege en termynen als voeren, mits by die van Sceveninge heml.
,, doende dair af rembourſſement, ſoe wanneer 't 't voorſz. Hof ken-
,, nen en verclairen ſoude, dat zy des machtich zyn, ende die
,, voirſz. penninghen behoiren ſullen te reſtitueren; Welke preſenta-
,, tie en conſent die gedeputeerde van den Haeghe vuyten naem van
,, die van Sceveninge en naderhant die gedeputeerde van Sceveninge
,, zelver geaccepteert hebben, begerende en verſouckende, dat dien
,, navolgende 't Hoff yemant committeren ſoude tot inninge van de
,, voirſz. penningen, ten eynde dat die voirſz. platinge met alle diligen-
,, tie geavanceert mochte werden, SOE heeft dat voirſz. Hof ge-
,, authoriſeert en gecommitteert, auctoriſeert en committeert mits
,, deſen den Treſoriers van den Haige, omme te manen en te innen
,, ten meeſten oirbair en minſte quetſe die voirſz. geconſenteerde
,, penningen van den Oeſt en Weſt-ambochten van Delflant d'een
,, helft van dien gereet en d'ander helft ſint Jans-miſſe in de mit-ſo-
,, mer naeſtcomende, en die zelve penningen te employeren ten fy-
,, ne als boven by advys en ſoe dat behoirt, mits dat zy gehouden
,, ſullen zyn tot allen tyden des verſocht zynde van heuren ontfanck
,, en adminiſtratie te doen goede deuchdelicke rekeninge, bewys
,, en reliqua, dair en alſoe dat behoirt. Actum den XXVI. Juny
,, anno XV^c. XXXIX. by *Aſſendelft*, *Colſter*, *Hogelande*, *Pynſſen*,
,, *Segers*, *Suys*, *Procureur*.

Als die van Schevelinge in den jaare 1546. een gelyk onheil was overgekomen, zulks dat de platinge en andere beſchutzelen, tot behouding van het Dorp aan den zeekant voorheen gelegt, geheel en al door de zee weder waren weggeſlagen, en dat die van Delfland onwillig, en de buuren van Schevelinge onmagtig waren, om het weggeſpoelde te herſtellen, zoo wierd de Magiſtraat van den Hage door den Hove gelaſt het gebroken werk te repareren by acte van den 9. Juny des zelven jaars, luidende in dezer voege: Gelyk geval in den jaare 1546. overgekomen.

,, Geſien by den Hove van Holland de requeſte den ſelven Hove Die van den Hage werden geordonneert de platinge voor Scheve- linge te maken.
,, overgegeven van wegen de Regenten en gemeen Vroetſchap van den
,, Haige Requiranten d'informatie en inſpectie locael, daer op by or-
,, donnantie van den voorſz. Hove gedaen en genomen by den Dyck-
,, grave en hoge Heemraden van Delfland, nopende de reparatie van
,, de bepalinge ofte platinge op te ſtrande voor den Dorpe van Sche-
,, veninge: Heeft 't vooirſz. Hof de voorſz. Requiranten geordon-
,, neert en ordonneert hen 't ſelve Hof mits deſen 't voorſz. geram-
,, peneerde ofte gebroicken werck van de platinge te repareren ofte
,, doen repareren tot coſte van den Haghe na 't wercks oerboer en
,, proffyt. Gedaen in den Hage, by Heer *Abel van Coulſter*, Ridder,
,, Mr. *Jaſper van Hoogelande Lieuwenzoen*, *Geleyn Zegers*, *Aer-*
,, *nout Sasbout*, *Willem Snouckaert*, en *Cornelis Hendricxzoen van*
,, *Weldam*, Raidsluyden van Hollant, den negenden Juny XV^c. ſes
,, en veertich, in kenniſſe van my, ondergeteykent, *J. de Dam*.

Naauwlyks waren 'er vyf jaaren verlopen, of dat brullend element rukte weder alles onder de voet; ſtorm op ſtorm moeſten de Schevelingers in den winter van den jaare 1551. ondergaan, ja hun Dorp wierd ter zelver tyd daar door zodanig aangetaſt, dat de buuren Desgelyks in den jaare 1551.

 meer

meer dan veertig huizen verlooren, zoo als de volgende acte duidelyk te kennen geeft.

„ Alsoe Dykgrave en Hooge Heemraden van Delflandt deur clagte „ en versouck van den gemeenen buyeren van Scheveninghe den Ho„ ve te kennen gegeven hebben, dat deur die veele en lastige stormen „ in dese jegenwoordige winter als den xix^en^. Decembris, xii. en „ xiii^en^. January, xv. en xvi^en^. February ende andere dagen 't „ voorsz. Dorp zeer beschadicht is nyet alleen in huysen die over de „ veertich wechgeslagen zyn, maer oick in duynen en strande, 't „ gunt wel behoort geremedieert by winsele van duynen en datter „ noch eenige penningen berustende zyn onder Jacob Symonsz en „ andere die deur bevel van den voorsz. Hove 't overvloeyde hout „ en yser van de platinghe vercoft hebben, 't welk wel dienen sou„ de geemployeert tot conservatie van den zelven dorpe en duynen, „ SOE IST, dat 't voorsz. Hoff geauctoriseert heeft en auctoriseert „ by desen den voorsz. Dyckgrave en Heemraden die voorsz. pen„ ningen van den vercoften houte en ysere t'employeren tot winnin„ ghe van duynen en strant in der beste voughe en manieren als hem „ oirbairlick duncken sal. Gedaen in den Hage den xvii^en^. Febru„ ary anno XV^c^. een en vyftich *stilo Curiæ Hollandiæ*, by *Assen„ delft*, *Zegers*, *Zuys*, *Sasbout*, *Nytsfen*, *Boodt*.

Eu eindelyk op het allerschrikkelykste op allerheiligen 1570.

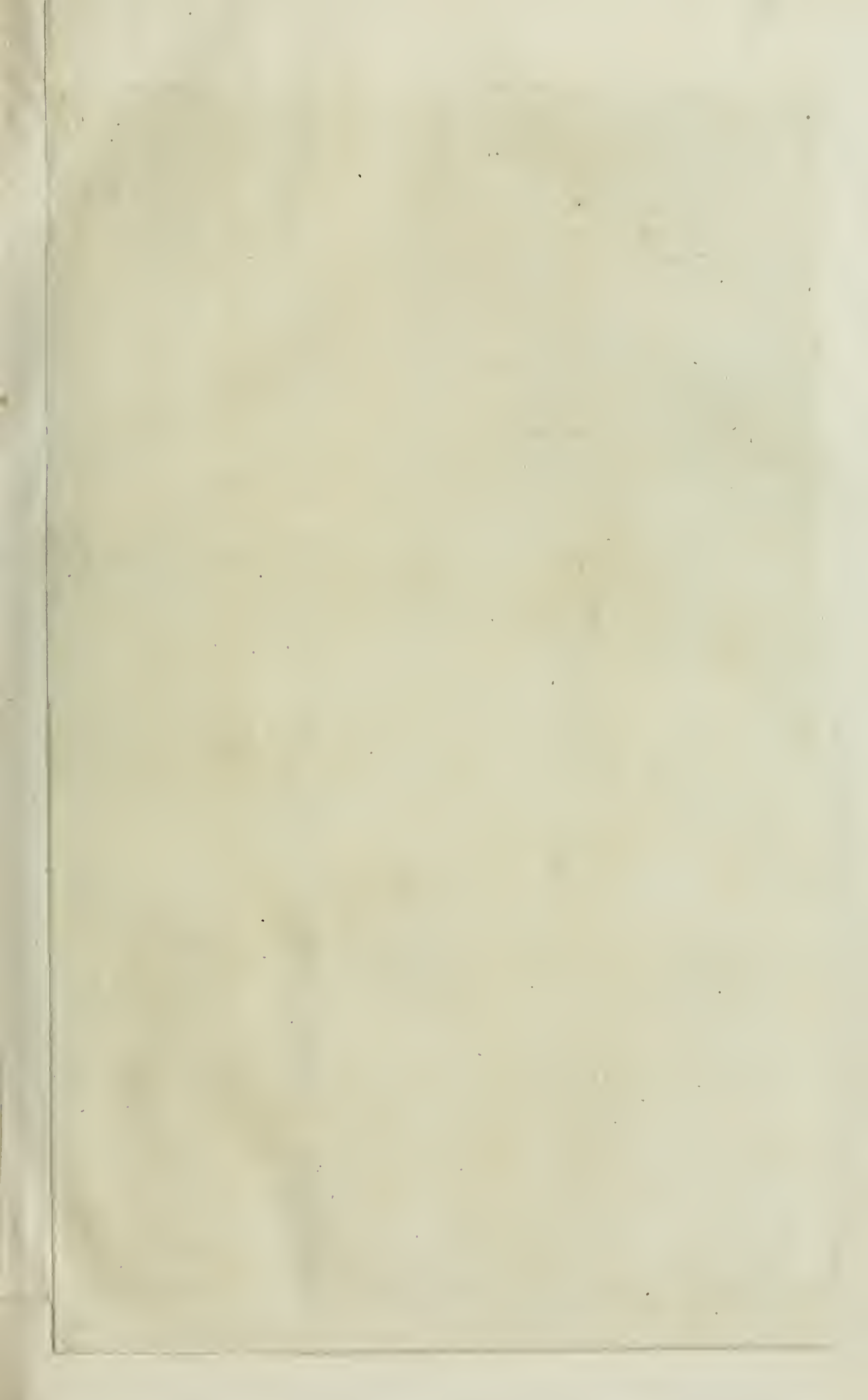
Maar de schrikkelykste en gevaarlykste vloed van alle, die ooit Schevelinge is overgekomen, was op Allerheiligen dag des jaars 1570. By dit onweer wierden niet alleen een zeker getal huizen omvergerukt, maar het gansche strand voor 't Dorp wierd van gedaante verandert; de huizen, die eerst aan den zeekant en tusschen de zee en kerk stonden, gelyk als nog uit een oude schilderye op 't Stadhuis van den Hage hangende, waarvan wy alhier een afbeelding geven, kan blyken, wierden weggespoelt of vernielt; de kerk, welke agter alle de huizen getimmert was, raakte daar door aan den zeekant, daarze nu nog staat. Ontrent het getal der huizen, die in die storm door dat woedend element om verre gesmeten en ingezwolgen wierden, is men niet eens. Adr. Junius begroot het op zestig; dog het oud bord, 't welk ter gedagtenisse van dien schrikkelyken vloed te Schevelinge in de kerk is opgehangen, gewaagt van hondert agt en twintig huizen. Wy zullen, hoopen wy, den Lezer geen ondienst doen met dezelve veerzen, in die eeuw gedigt, schoon ze by meer dan eenen Schryver (*u*) te vinden zyn, hier te laten volgen.

Getal der huizen toen weggespoelt.

In 't jaar van seventig en vyftien hondert
Gebeurdet hier t' Scheveling op Alder-heyligen dag,
't Zeewater liep in deze kerk elks verwondert,
Drie voet en twee duym hoog, als men doen zag,
Ook mede aan den hoogen outaer, hoort dit gewag,
En in de Sakristye en kerken Comptoir met list,
Omme werpende met des waters geslag
Eenen grooten swaeren yseren kist,
Men heeft 'er wel hondert 28. huysen gemist,

En

(*u*) Pars, *in zyne Katwyksche Oudheden pag.* 105. De Schryver van de Oudheden en gestigten van Delf, Delfland, enz. *in de aanmerkinge pag.* 430. *en* 431. *in* 8°.

In't jaer van t'seventich ende vyftien hondert ghebeurdet hier t'SCHEVELINGE op Alder-heyligen dach, 't zeewater liep in deze kerk elcx verwondert, drie voet ende twee duym hooch,
Als men doen sach, oock mede an den hoogen outaer, hoort dit gewach, ende inde Sacristyen kercken Comptoor mit list, omme werpende met des waters geslach eenen grooten swaeren yseren kist.
Men heeffer wel hondert en 28. Huysen gemist, ende weynich synder ongeschent gebleven, die Schepen waren door't Dorp gedreeven, doende groote scade; elck maect daer of mentie;
Drie Menschen verdroncken gelaeten het leven, dus was hier grooten druk bedreven, waerom het geschiede, laet ick God die Sententie.

G. v. Giessen del.

R. Boitet Excud. Cum Privil.

En weinig fynder ongefchent gebleven,
Die fchepen waren door 't Dorp gedreven,
Doende groote fchade; elk maekt daer af mentie;
Drie menfchen verdronken gelaeten het leven,
Dus was hier grooten druk beleven,
Waerom het gefchiede, laet ik God die fententie.

Of dit nu het nette getal der afgefpoelde huizen zy, laaten wy daar, immers uit het verfoek-fchrift, 't geen de pagter van de wynen en bieren over den Hage en Haag-ambagt aan de Staten van Holland den 13. December des gemelden jaars overgaf, om afflag van zyne pagt te mogen hebben, vermits het ongeval den dorpe van Scheveninge ter zelver tyd overgekomen, blykt, dat by deze ftorm meer dan het halve dorp door de zee is verflonden geworden. De Refolutie, welke de pagter daarop bequam, en het voorverhaalde te kennen geeft, zullen wy hier tot bewys byvoegen:

„ Op de Requefte geprefenteert by Jan Hamklaar, als pagter van „ de verdubbelinge op den Impoft van de wynen en bieren in den „ Hage, verthoonende, dat by den laetften ftorm en tempeeft meer „ dan het halve dorp van Scheveningen afgeloopen is, waar door „ de Suppliant zeer grootelyks in den voorfz. impoft geledeert zal „ worden, verfoekende mits dien afflag van zyne pagt, zoo de Sta- „ ten bevinden zullen te behooren; Is voor apoftille gevoegt, dat „ het verfoek van den Suppliant gehouden werd in ftate, tot dat fy- „ ne pagt geexpireert zal zyn.

Deerlyk was het dan hier gefchapen, zulks dat een ieder over den erbermelyken toeftand zoo van 't Dorp als deszelfs inwoonderen met medelyden wierd aangedaan; weshalven de Heeren Raden van den Hove van Holland bewilligden in het doen van een collecte over den Hage, omme daar door deze arme en ellendige menfchen in hunne geleden zwaare fchade eenigermaten te hulpe te komen en te onderfteunen; De acte, welke het voorfz. Hof ten dien einde verleende, luid in dezer voege: Deszelfs deerlyke ftaat.

„ Alfoe op Alderheyligen dach die zee tot Scheveninge grote „ enorme en exceffive fchade gedaen heeft zoe aan de huyzen aldaar, „ daar van eenige die cracht van 't water geheel wechgenomen heeft, „ als oick aen de inwoonders heurl. goeden, fulks dat eenige van hen „ ganfch ende geheel en in den gront bedorven fyn tot groot jam- „ mer en verdriet van den zelven inwoonders; en gemerct die felve „ nabuyren zyn van die van den Hage, die welke alle goede luyden „ hem vermoegende in heur noot behoeren te fubvenieren, en by „ te ftaen, elcx naer fyn faculteyt, SOE IST, dat 't Hof van Hollant „ gecommitteert heeft en committeert 't zelve Hof mits defen Mr. „ Melis van Haeften, advocaet, Jan Purtryck, Secretaris, Pieter „ Janfz Kinderen, Procureur en Cornelis Wielandt een van de eerfte „ Deurwaerders van den voorfz. Hove, omme met eenige gecom- „ mitteerden van die van den Hage te famen te collecteeren een ael- „ miffe voir den voirfz. armen en defolate menfchen van Schevenin- „ ge, omme die felve daer mede te fubvenieren en in heur noot te „ fuccurreren. Actum den iij Novembris XV[c]. LXX. Collecte by het Hof ingewilligt.

 Door

Tegenwoordige staat van het dorp.

Door deze laatste watervloed is ten tweedemaale de gelegendheid en standplaats van het dorp geheel verandert, staande het dorp, gelyk wy zoo even hebben aangemerkt, voor den vloed aan den zeekant, en de kerk aan de binnen zyde, daar in tegendeel nu naauwelyks een huis aan die zyde werd gevonden, en de kerk aan den uitersten oever van den zeekant. De inwoonders, om beter van dien onguuren buurman bevryt te zyn, hebben zedert hunne huizen meer inwaarts getimmert, en daar door als een nieuw dorp gebouwt, 't welk tans uit vry goede huizen, na de gelegentheid van de plaats, bestaat. Het getal der zelve, die volgens het quohier van den jaare 1680 in de verpondinge waren aangeslagen, bestond in 222 huizen, waar onder 58 als onbewoonbaare gestelt wierden.

Oudtyds stond aldaar eene kapel.

In den beginne stond te Schevelinge slegts een kapelletje, waar van de buuren het jus patronatus of regt van collatie aan *Willem van Beyeren*, als Grave van Holland, met wiens bewilliginge en toestemminge zy 't zelve hadden gefondeert, opdroegen, gelyk uit den volgenden Latynschen brief te zien is,

Buuren van Schevelinge funderen een Kapellerye aldaar, en dragen de collatie der zelve op aan den Graaf.

Dux WILHELMUS &c. notum facimus universis Christi fidelibus, quod in præsentia nostra personaliter constituta provide deliberata Comitas ruris nostri in Sceveningen coram nobis præposuerit in hæc verba; In nomine Domini Amen.

Nos Comitas ruris de Sceveningen pro nobis præsentibus & post nos futuris & Vicinis ejusdem ruris ambi commorantibus ob salutem animarum dilecti nostri Wilhelmi Comitis quondam Hannoniæ, Hollandiæ, Zeelandiæ ac Domini Frisiæ, Prædecessorum & Successorum, Comitum & Comitissarum Hollandiæ & nostrorum nostrarumque parentum & post nos futurorum instinctu pietatis nostræ Matris Ecclesiæ jure semper salvo, fundavimus & fundamus unam Capellaniam continue per idoneum Præsbyterum infra rus de Sceveninge deserviendam, quam dotavimus & dotamus valore sedecim librarum Hollandensium denariorum payamenti consimilis illi quod dilectus Dominus noster Illustris Dux Wilhelmus de Bavaria &c. & sui post ipsum Successores Comites Hollandiæ de suis redditibus annuis percipiunt & sunt pro tempore perceptari Cappellano ad eandem investito, sive investiendo annuatim deliberandorum & solvendorum, unam medietatem, scilicet octo libras monetæ prædictæ in Festo Natalis Domini, & aliam medietatem in Festo Passchæ & per vicinorum quosdam ruris prædicti a vicinis in ipso rure pro tempore degentibus ad hoc deputato judex colligendorum & ipsi investito prout prædictum est deliberandorum, volentes pro nunc & in perpetuum prædictæ Cappellaniæ collationem, præsentationem ad reverendum & dilectum Dominum nostrum Illustrem Ducem Wilhelmum prædictum & suos post ipsum Successores, Comites Hollandiæ, in perpetuum spectare, cui dilecto Domino nostro prædicto humiliter supplicavimus, & supplicamus, quatenus in testimonium præmissorum sigillum appendere dignetur, Quare nos Dux Wilhelmus prædicti voluntati dictæ nostræ Communitatis de Sceveningen & præcibus inclinati in testimonium præmisforum sigillum nostrum præsentibus duximus apponendum, eandem Cappellaniam pure & simpliciter propter Deum discreto viro Domino Wilhelmo filio Gerardi Presbytero conferentes, Datum Hage ipso die Lamberti anno M. CCC. LVII.

Jussu

Afbeeldinge van SCHEVELINGE in den jaare 1729.
R. Boitet Excud. cum Privileg.

Jussu Domini,
Presentibus Dominis de Arkel, de Egmonde, Florentio de Borsalia, Jo. de Poele, & Balivo de Brugdamme, Militibus.

W. HEERMAN.
Sig. *D*. DE YSSELTEYN.

Deze kapel behoorde onder den Pastoor of Cureit van den Hage, maar wierd ontrent den jaare 1468 of weinig tyd te vooren daar van afgezondert, en tot een Parochie-kerk op haar zelven verheven, voor welke afzonderinge de buuren, volgens uitspraak, aan den Pastoor van den Hage, geduurende zyn leven, jaarlyks moesten uitkeren 24 ponden Hollands. Vader van Huessen zegt in zyne Batavia Sacra, dat de ongedrukte acte van deze afzondering te Antwerpen onder de St. Michiels-Heeren nog berustende is; maar om zoo verre niet te loopen, zullen wy tot bewys alhier bybrengen een stuk van een gewysde, waar uit het vooren verhaalde by ons is getrokken.

Dezelve behoorde onder den Pastoor van den Hage; dog naderhand afgescheiden.

„ Gezien by den Hove van Hollant, Zeelant en Vrieslant dat proces dat voir den selven Hove wtstaende en hangende geweest tusschen den Procureur-generael van Hollant eyssCher an die een zyde en den Kercmeesters en buyren van Scheveningen verweerrers ter andere zyde, seggende en proponerende die voirsz. eysscher, hoe die buyren van Scheveningen plegen hier te voeren en noch onlancx in den Hage ter kerken te behoeren, soe dat tot Scheveningen niet dan een Cappelle en was, en dat die voirsz. verweerrers om sekere gebreck en ongemack, die zy dair af seiden te hebben, onlancx verworven hebben oirlof en consent om een separacie te gescien van den voirsz. kerke ende dat zy aldair selve tot Scheveninge een Prochi-kerke hebben mochten, behoudelic altyt den pastoir syn rechte, en syn gemoede; Om welken pastoir van dese separatie te contenteren, soe syn an beyden zyden zekere arbiters gecoren, en die pastoir en verweerrers voirnoemt hebben beyde geloeft alsulke wtsprake als die selve arbiters hier van doen souden te onderhouden op die peene van CCC. gouden nobelen te verbueren, dat een derdendeel tegen mynen genaden Heere van Bourgondien, dat ander derdendeel tegen den Bisschop van Utrecht, en dat derde derdendeel tegen den Domproost van Utrecht; welke arbiters onder andere puncten wtgesproken hebben, als dat die voirsz. verweerres den selven pastoir jairlicx wtreycken zouden die somme van XXIIII. ponden Hollants syn leven lang geduerende te betalen tot tween termynen elcx sjaers, te weten die eene helfte tot Paesschen en die andere helfte tot Kersavont, en dat op die verbuernisse van den peine voirsz., dair af den voirsz. pastoir nu tot Kersmis lestleden een termyn verschenen was, Desen nochtans niet tegenstaende, soe hebben die voirsz. verweerrers geweygert den voirsz. pastoir betalinge dair af te doen, soe dat him van node is geweest clachtich te comen mit syn beschiet en compromisse an den voirsz. Procureur; Die voirsz. Procureur dit verhoerende is voirt an den voirsz. Hove clachtich gecomen, van den welken hy vercregen heeft sekere brieven van commissie, wt

Geschil tusschen den Procureur Generaal en Kerkmeesters van Scheveninge over de boete, gestipuleert by de separatie der kerke te Scheveninge van de Parochie-kerke in den Hage.

crachte

„ crachte van den welken die voirſz. verweerres tegens hun verdach- „ vairt worden, tot zekeren dage overleden, tot welken dage die „ voirſz. eyſſcher dede op hunl. ſynen eyſch, en concludeerde dat „ by ſententie diffinitive van den voirſz. Hove die voirſz. verweer- „ res gecondempneert ſouden zyn op te leggen en te betalen tot proſ- „ fyte van mynen genaden Heere die ſomme van C. gouden nobelen „ alſoe ſy peynbreukig geworden ſyn, overmits hoere gebreke van „ den voirſz. betalinge.

„ Wair tegens die voirſz. verweerres antwoirden, ſeggende dat „ die voirſz. kercke van Scheveninge geſepareert en verſcheiden is „ van den cure van den Hage, overmits ſekere periculen die hun- „ luyden dagelicx aldair jammerden in 't begraven der doden men- „ ſchen ende oick in 't doopſel van kinderen, Des zo is wair, dattet „ den voirſz. Procureur belieſt heeſt den voirn: kercmeeſteren te be- „ trecken voir den voirſz. Hove, hunl. anſeggende dat zy tegens „ mynen voirſz. genaden Heere die ſelve peene verbuert ſouden heb- „ ben, mits dat zy in gebreke ſouden geweeſt hebben te volcomen „ 't ſeggen van den voirſz. Arbiters roerende der ſeparatie van den „ voirſz. kerke en cure, die welke ſeparatie zy kennen alſo geſchiet „ weſende, ſeggende noch voirt al, wairt ſaike dat zy den cureyt op „ ſyn termyn niet betaelt en hadden, overmits den noodt van hunl. „ die wter zee mit hairen zwetigen arbeyt moeten halen die pennin- „ ghen die zy jairlicx den paſtoir wtreyken en betalen moeten, de- „ welke zee dit jair niet wel wtgegeven en heeft, gemerkt dat tot „ Scheveninge gelyc anderswair luttel of geen harinck gevangen en „ is, dat nochtans die voirſz. Procureur geen reden noch actie en „ heeſt hunl. te mogen verclagen, mits dat die voirſz. paſtoir, tot „ voirdeel van welken 't ſeggen gegaen is, hunl. niet en ver- „ claicht, noch nye beclaecht en heeſt van geenre betalinge, „ mar dat meer is, ſoe heeſt die ſelve Cureyt ter bede van vrienden „ den voirſz Verweerres wtſettinge gedaan, en zy hebben dairna den „ voirſz Cureyt van den Hage verneucht en voldaen van alle „ ſyn voirleden verſchenen termynen, ſeggende dairom, al wairt „ ſake dat zy den ſelven paſtoir op zyn benoemden dach niet ver- „ nuecht en hadden, overmits 't gebrek en armoede voirſz, dat zy „ nochtans mitter voirſz. verneuginge hem gevryet hebben van de „ voirſz. peene, des ſy hunl. gedragende ſyn an der wairheyt, con- „ cluderende dairomme die voirſz. Verweerrers dattie voirſz. Procu- „ reur hunl. mit onrecht en quade cauſe becroont, beclaicht en in „ rechte betogen heeſt om en ter cauſe van den voirſz. peene, en „ dat zy dairomme by ſententie van den voirſz. Hove geabſolveert „ ſullen zyn van den eyſch en impetitie des voirſz. Procureurs, pre- „ ſenterende hoire feyten en vermeten te verifieren en te beproeven „ in tyden en wylen hun des noots weſende.

„ Tegens welke antwoirde die voirſz eyſſcher repliceerde, *enz.*

„ 't Voirſz. Hof in den name en van wegen myns voirſz. genaden „ Heere van Bourgongnien als Grave van Hollant mit rype deliberacie „ van raide en al overgewegen dat tot deſen materie dienende was en „ byſonder die woirden van den Compromiſſe, mits den welken myn „ voirſz. genaden Heere in den peene by den eyſſcher geeyſcht ver- „ claert is, geſeit en gewyſt heeft, ſeyt en wyſt voir recht als dat „ mit onrecht en quade cauſe die voirſz. Eyſſcher den voirſz. Ver-

weerres

„ weerrers voir den Hove betogen heeft en dat mit rechte en goe-
„ der cause die voirsz. Verweerrers hun dair tegen geweert hebben,
„ absolverende dairom den zelven Verweerrers van den eysch en an-
„ sprake des voirsz. Procureurs, verclarende voirt 't zelve Compro-
„ mis mits der stipulacie der voirsz. peene geheel blyvende voir den
„ toecomenden tydt en in syn volle cracht en machte als 't was voir
„ datum van dese sententie. Actum xj dach in Junio anno M. CCCC.
„ LXVIII. Presentibus *Alcmair*, *Assendelft*, *Halewyn*, *Mye*, *Michiel*
„ en *Zwieten*. Ondertekent, *T. Poes*.

Deze kerken dan in den jaare 1465 van den anderen gescheiden zynde, wilden Kerkmeesteren zoo van den Hage als van Schevelinge ook eene scheidinge en verdeelinge maken van zodanige goederen, voordeelen en profyten als zy tot nog toe gemeen bezeten hadden, dog hier over malkanderen in der minne niet konnende verstaan, stellen zy hun geschil aan den Provisoor en Deken van Delfland, mitsgaders aan de Magistraat van den Hage, die daar op de volgende uitspraak deden. En de gemeene goederen tusschen haar beiden verdeelt.

„ Wy Tielman Heyndricxsz Provisoir, Willem Gerritsz Deken
„ van Delflant, Willem Pietersz als Biliu, Willem Engelbrechtsz
„ Schout ende gemeen Schepenen in den Haghe doen cont allen
„ luyden; Alzo zekere geschelen en twisten geweest syn tusschen
„ Heynrick Jansz, Jan Claesz, Jan Duycker, Pieter Jansz en Dirck
„ Hooghstraet Kerkmeesteren in den Haghe aen de een zyde, ende
„ Allert Meesse, Pieter Symonsz, Pieter Arentsz, Ysbrant Arentsz,
„ Pieter Cornelisz en Cornelis Jacobsz Cappellemeesters tot Scheve-
„ ninge, mit sommige van den Ryckdommen en Vroetschappen tot
„ Scheveningen voorsz. aan de ander zyde, roerende de emolumen-
„ ten, nutschappen, profyten en vervallen, die dair dagelickx ver-
„ schynen en der Cappellen voirsz. tot Schevening incomen van tes-
„ tamenten, Godtsgelden en andere diergelycken, dair die Prochie-
„ kerken van den Hage voirsz. dat rechte derdendeel of toebehoren
„ soude, gelyk die Kerkmeesters van den Haghe voirsz. seyden en
„ hem vermaten na inhout hoire instrumente dat zy dair of hadden,
„ 't welk zy aen beyde den syden aen ons minlick gebleven sijn op
„ een peyne van duyzendt gulden penningen geheten Leeuwen, te
„ verbeuren een recht derden deel jegens den Eerwaerdighen in Go-
„ de David van Bourgon. Bisschop tot Utrecht, een recht derden-
„ deel jegens onsen genadighen Heer van Bourgon., Grave van Hol-
„ landt, &c. en dat derdendeel van den peyne voirsz. jegens den ge-
„ nen die onsen uytspraek onderhouden en volcomen sal, ende onse
„ wtspraek altyt van waerden te wesen, omme te blyven gelyck dat
„ Compromis dat daer of is claerlick wtwyst en verclaert; Ende al-
„ soo dat selfde Compromis voirsz. in eenen artyckel begrypt en
„ verclaert dat de partyen aen beyde de syden voorsz. hem gesub-
„ mitteert en verpeynt hebben van haren gheschillen in 't seggen van
„ ons op sulcke conditie en verclaringhe als by Jan Huge Claesz van
„ Dam en Jan van der Kerk van wegen den Kerkmeesteren van den
„ Hage voorsz. aen de een zyde, ende Meester Gerrit Dirckxz Pen
„ barbier ende Jacob Penne Jacobsz van wegen de Cappellemeeste-
„ ren en Rykdomme van Scheveninge aen de ander zyde ghetrac-

Acte van scheidinge der zelve goederen.

 teert,

„ teert, verſproocken en verclaert is, SOO IST, dat wy Tielman
„ Heyndrickxz Proviſoir, Willem Engelbrechtſz Schout en gemeen
„ Schepenen voorſz. als Arbiters en Zegtsluiden, die ſelve cavelin-
„ ghe ende verclaeringe eendrachtelick by hem vooren voorſz. ge-
„ daen horende ende wel verſtaende, onſe wtſpraeke eendrachtelick
„ dair op geſeydt, verclaert ende wtgeſprooken hebben, ſeggen,
„ verclaeren ende wtſpreeken op ten peyn voorſz., Dat de Kerk-
„ meeſteren van den Haghe tot de voorſz. kercken behoef hebben
„ ende erffelick behouden ſullen van ſulck achterweſen als ſy aen
„ den Capellen tot Scheveling t'achteren weſen mochten tot deſen
„ jegenwoordighen daghe toe, al alſulke goeden, gelden ende ren-
„ ten als de kerk in den Haghe en die Capelle tot Scheveling ghe-
„ meen hebben, ende hem te ſaemen aengecomen ſyn by maekinge
„ en teſtamente van Jacob Juwe ſaliger gedachten en ongheſchift en
„ onghedeylt ſyn, ende aen beyde de ſyden gehouden ſullen weſen
„ te doen, ende tot eeuwigen dagen te volcomen, die laſten die ſy
„ ende elck van hem ſchuldich ſyn, daer voor te doen nae wtwy-
„ ſinge des inſtrumente dat daer of is; Voorts ſoo hebben wy ge-
„ ſeyt, verclaert, wtgeſprooken, ſeggen, verclaeren en wtſpree-
„ ken, dat de Cappelmeeſters voorſz. die nu ſyn of namaels weſen
„ ſullen, den Kerkmeeſteren van den Hage totten voorſz. behouf
„ wtreycken en betalen ſullen nu te Pinſter Antwerper-markt naeſt-
„ comende vier pont tien ſchellingen grooten Vlaems payements,
„ ende dan ſoo voort alle jaar tot Pinſter Antwerper-markt eewelick
„ duerende vier pont tien ſchell. groten paeymente voorſz. op ten
„ peyn voorſz., Ende des ſoo ſullen de Cappellemeeſters van Sche-
„ velinge voorſz. die nu ſyn of namaels weſen ſullen totter Cappel-
„ len behoef alleen hebben en erflicken behouden al alſucke emolu-
„ menten, nutſchappen, profyten en vervallen als daar van Godts-
„ gelden tot deſen jegenwoordighen daghe inghecomen en vervallen
„ ſyn, ende onder den wanden tot Schevelinge ſtaen, ende noch
„ daer toe hebben en tot den voorſeyden Cappellen behoef erfflick
„ voirtan alleen behouden al alſucke emolumenten, nutſchappen,
„ profyten en vervallen als daer daghelickx den voorſz. Cappelle in-
„ comen ſullen, 't ſy van teſtamenten, Godtsgelden, of anders hoe die
„ ghenoemt moghen weſen, Ende indien de ſelſde Cappellemeeſters
„ voorſz. die nu ſyn of namaels weſen ſullen, eenich gebreck daer
„ in hadden om dat te gheeryghen, dat als dan de Kerkmeeſteren
„ van den Haghe voorſz. in der tyt weſende gehouden en verbonden
„ weſen ſullen hem daer toe te helpen en te ſtercken en ſtyven in haer
„ rechten op ten peyne voorſz., indien ſy des verſocht worden, ſon-
„ der argh ofte liſt. In kenniſſe der waerheyt ſyn deſen brieven
„ twee alleens, daer die Kerkmeeſteren van den Hage en die Cappel-
„ lemeeſters van Schevelinge voorſz. elcx eenen of hebben, die wy
„ Tielman Heyndrickxz Proviſoir, Willem Gerritſz Deken, Willem
„ Pieterſz Baliu en Willem Engelbrechtſz Schout, elcx beſegelt heb-
„ ben, mit onſen zegelen, Ende wy Schepenen voorſz. mit onſen
„ ghemeen zegel doorſteeken door den Compromiſſe voorſz., ghe-
„ ſchreven op ten XXIX^ſten. dach in Januario in 't jaer ons Heeren
„ M. CCCC. vyf en t'ſeſtich, vuythangende bezegelt mit twee zege-
„ len van groenen waſſche.

Deze

Deze kerk wierd zoo wel als die van den Hage bedient door een Premonſtreits-heer of Norbertyner kanunnik uit de abdye van Middelburg (*v*), en had tot Patroon of Schutheilig den Abt St. *Antonius*. Het koſterſchap wierd door den Graaf begeven. (*w*) *Antoni Brederode*, hoewel afwezig, genoot in den jaare 1514. van dit ampt 60. Hollandſche ponden. Ook was in deze kerk een vikarie geſtigt ter Eere van St. *Ewaldus* en St. *Adrianus*; als mede een Gilde of Broederſchap ter eere van St. *Anthonius*, patroon van dezelve kerk, dog het zelve was al voor den jaare 1552 t'eenemaal verlopen, en de broeders en ſuſters daarvan uitgeſtorven, zulks dat de Hooftmannen te rade wierden de goederen van het gilde aan de kerk over te geven, mits dat de kerk daar tegens zoude onderhouden en laaten verrigten zodanige dienſten als het gilde gewoon was jaarlyks te doen, 't geen Kerkmeeſters aannamen, zoo als breder de volgende acte uitwyſt.

De kerk van Scheveling door wien bedient.

Broederſchap van St. *Antonius* aldaar.

„ Op ten dach van huyden den ſeſtien dach in December A°. vyfthienhondert twee ende vyftich compareerden den Hooftmans van Ste. Anthonis gilde op Scheveningen in die Kerke-camer, by naemen Cornelis Aerſſen alias ouwe Neel, Cornelis Heinricxſz Boon ende Jacob Symonſz; Ende hebben aldair overgelevert dat gilde met den rentebrieven toecomende 't voorſz Gilde, behalven die rentebrieven toebehorende tot die prouven, in handen van den Kerk-Meeſters, overmits dat gilde vergaen weſende, ende in menighe jaeren niet gehouden geweeſt en is, ende die broeders en ſuſters meeſt alle geſtorven zyn, Omme deſe niet te verduyſteren, zoe heeft die Kerk dit aengenomen, alſoe overmits haer patroon weſende, ende dit al gedaen om verder peryckel te ſchuwen, ZOE word hier overgelevert in den eerſten twee pont Hollants tsjaers eeuwige renten ſtaende op Compere die Smits huys in den Haghe in 't Noortende, ende noch twee pont Hollants tsjaers losrenten den penning ſeſtien ſtaende op Tryn Backers huys alhier tot Scheveningh, daer ſy nu ter tyt in woent, noch een pont Hollants tsjaers losrente den penning ſeſthien ſtaende op Quiryn Pieterſz huys daer hy nu ter tyt in woent, ſtaende in de Wageſtraet, noch een pont Hollants tsjaers, te loſſen den penning ſeſthien ſtaende op 't huys van Maerten Jacobſz Liefkint, daer hy nu ter tyt in woent, ſtaende by de kerk, ende noch twee ſilvere bellekens en een ſilveren beeldekyn. Hier voern heeſt die kerk die laſt aengenomen die dat gilde voorſz jaerlicx plach te hebben, Te weten dat autaer van Ste. Anthonis op en thoe te dienen v. grn. tsjaers, die Prieſters van Memorien xi. grn., die Paſtoor x. ſtuivers, den Rentmeeſter van Noorthollant xv. ſtuivers tsjaers, en willen die Kerkmeeſters in der tyt weſende die donredaechſe Vroechmiſſen geſongen hebben als die Hooftmans van 't gilde voorſz tot deſen daghe toe hebben gedaen, ſoe ſal die Prieſter die proeven hebbende gehouden weſen te ſinghen en niet te leſen ſonder daer yet of hebbende, en de kerk ſal gehouden weſen te betaelen den ſchoolmeeſ- „ ter

Overgifte van deszelfs goederen aan Kerkmeeſters

(*v*) In 1419 was Prieſter tot Schevelinge Heer *Huych Lambrechtsz*, *Canonick in onſer Clooſter tot Middelburg*.

(*w*) Zie Erf-graavelyke Bedieninge in Holland, *pag.* 132.

„ ter, ofte die de Kerkmeesters daer thoe sullen setten, dat hy sal „ hebben van 't singhen met den kinderen dat nu ter tyt dat gilde „ ghegeven heeft, dat is twee pont Hollants, of alsoe als sy dat mit „ malcanderen connen accorderen. Ende dit geschiet ter presentie „ van Heer *Melchyor* Pastoor nu ter tyt op Scheveningh, ende ter „ presentie van *Willeboort Jacobs* en *Cornelis Eeuwoutsz*, beyde „ Kerkmeesters nu ter tyde wesende.

Geschil over het aanstellen van H. Geest en Kerkmeesters.

Nog waren 'er H. Geestmeesters tot bezorginge der armen. Over het aanstellen van deze en ook van Kerkmeesters viel in den jaare 1437. groot geschil tusschen den Abt van Middelburg, gevoegt met de buuren van Schevelinge ter eenre, en den Bailliu, Geregte en gemeene buurluiden van den Hage ter andere zyde; bewerende de eerste, dat de kapellaan en buuren van Schevelinge van oude tyden her bevoegt en geregtigt waren tot het aanstellen van Kerk- en H. Geestmeesters aldaar; de andere daar en tegen, dat zulks hen was competerende; welke zaake gebragt en gelaten zynde aan de uitspraake van den Hove van Holland, zoo ordonneerden die van den Rade, by maniere van voorzieninge, dat by ieder van de partyen zes persoonen zouden benoemt en opgegeven werden, waaruit de Raad dan zoude kiezen vier Kerkmeesters en twee H. Geestmeesters, om den tyd van een jaar te dienen, behoudens ieders regt, 't welk immiddels zoude onderzogt werden; blyvende den Bailliu zyn gepretendeerde breuke ter dezer oorzaake op die van Schevelinge, in gevalle zy in 't ongelyk bevonden wierden, onverjaart en onvermindert. Wy zullen de uitsprake zelf hier laten volgen.

Wie Kerkmeesteren en H. Geest meesters tot Schevelinge toekomt te kiezen.

„ Alsoe sekere gescele en twydrachten waren en stonden tusschen „ mynen genadigen Heere den Abt van Middelburch mit den buyren „ van Scevenynge an d'een syd', en den Bailliu, Gerecht en gemeen „ Buerluden van den Haege an d'ander zyde, also dat die Abt „ voirsz meynde, dat die Cappellaen van Scevenynge mit den buyeren aldair sculdich is Kercmeesters en H. Geestmeesters te setten die „ nut en oirbairlic dair toe waren, en dat hy dat altyt alsoe geplogen hadde; dair of dat die Baelliu en Gerecht van den Haege „ voirsz ter contrarie meynden, seggende dat hy mit den Gerechte „ van den Haege dat sculdich waer te doen, mit veel meer redenen en „ woorden, die zy van beyden zyden den Heere van Santes en anders den Rade myns genadichs Heeren dair of te kennen gaven; „ SOE hebben die voirsz Rade op tie gescele geordineert en gesceiden „ in maniere van gevoege, so sy van beyden zyden hun dair in overgegeven en dat belieft hebben, alsoe die Cappellaen van Scevenyngen mit den buyren aldaer den Rade voirsz namen en in gescrifte „ overleveren sal vj. goede rechtelicke mannen, en desgelycx die „ Baelliu van den Hage metten Gerechten voirsz vj. als sy beyde gedaen hebben, en die xij. persoenen hebben die Rade gecoren en genomen iiij. persoenen die hem vergenoechden, dewelke een jair langh „ Kerkmrs. wesen en blyven sullen, en desgelycx ij. H. Geestmrs. „ dair die namen hier nae gescreven volgen, en alle saken aldair in „ der kerke hantieren als goede knaepen sculdich syn te doen; Ende „ dese tyt hangende sullen sy van beyden syden hoir vrienden tot „ benomden dage hier toe scikken, om te besien of syse dair of souden mogen vereenigen. Ende wairt dat mense dair en binnen niet

„ conden

„ conden vereenigen , soo soude tende dit voirsz jair elcx bliven op „ syn oude recht als hy was eer dit gevoech geroert wort , en dit „ gevoech en sal niet wesen tot eenich prejudicien of afterdeel van „ ymande van hem beyden : ende van alle brueken daerse de Baelliu „ in mochte betichten om des gesceels wille voirsz of om 't vervolch, „ dat zy dairom gedaen hebben, dair of salse de Baelliu ongemoeyt „ blyven dit toecomen jair, behoudelic of sy hier na van desen ge- „ sceele in den onrechte bevonden worden, dat dan de brueken dair „ of mits dese wtsettinge niet verjaeren , noch dair mede veroudt en „ sullen wesen, ende salse dan dairom mit rechte mede moegen spre- „ ken als behoeren sal; Ende nyement van geenre zyde en sal hier en „ bynnen pynen vorder recht te gecrygen of ander gracie hier op „ te verwerven dan hy nu ter tyt heeft, alsoe dat dese saken in sulken „ state wesen en blyven sullen als sy nu syn. Dit is gedaen op ten „ vyftiensten dach van Maerte anno M. CCCC. XXXVI. na den loep „ t Hoefs, by mynen Heere van *Santes*, den Hr. van *IJsselsteyn* , Hr. „ *Floris van den Abele* , Hr. *Gheryt van Poelgeest* , Hr. *Geryt van* „ *Zyl*, *Willem* en *Aelbrecht van Naeltwyk* , gebroederen , *Boudyn* „ *van Zweten*, die Rentmr. Generael, *Jan vander Mye* en meer an- „ dere ; Kerkmeesters hier of *Henric Heer* , *Jan Woutersz*, *Geryt* „ *Jansz* en *Kerstant Gerytsz* ; H. Geestmeesters *Geryt Adriaensz*, en „ *Hugo Scoenmaker* &c.

Hoe nu deze zake naderhand is gevonden en beslist geworden, is ter onzer kennisse niet gekomen ; maar 't is zeker, dat in den jaare 1463. weder een tweede dispuit ontstond tusschen den Pastoor en de inwoonders van 't voorsz. dorp ter eenre, en den Bailliu van den Hage ter andere zyde, over het verkiezen en aanstellen van Kerkmeesters te Schevelinge, waar toe ieder beweerde bevoegt te zyn. Wat redenen d'een en d'ander tot ondersteuning van zyn gepretendeerd regt bybragt , en wat uitspraak daarop gevolgt zy , geeft de volgende acte te kennen. Twede geschil over het verkiezen en aanstellen van Kerkmrs.

„ Op 't gunt dat die Pastoir en inwoonende van Sceveninge Eys- „ schers, seggende en proponeerende waren, hoe dat sy mitten ou- „ den Kerkmrs. van Sceveninge nyeuwe Kerkmrs. geplegen hebben te „ kyesen en te ordineeren van alsoe lange jairen dat geen memory ter „ contrary en is, en al ist soe dat die voirsz Pastoir, Buyren en oude „ Kerkmrs. nyeuwe Kerkmrs. gecoeren hebben, dat alle goede nota- „ ble mannen syn, soe heeftet nochtans nu onlancx leden belieft den „ Bailu van den Hage, die voirsz. Kerkmrs. te ontsetten en andere te „ kyesen, en dair inne te setten sulcke als hem belieft heeft; conclu- „ derende mits desen de voirsz. Pastoir en Buyren, dat hunl. die voirsz. „ nyeuwigheyt ofgedaen mochte werden , en dat zy onderhouden „ mochten wesen in hoere voirsz. possessie. Provisionele uitspraak van 't Hof daar over.

„ Wair tegens dat die voirsz. Bailju in den name van mynen gena- „ digen Heere seggende en proponeerende was, dat die voirsz van „ Sceveninge niet sculdich en waren kennisse te hebben van die kye- „ singe van de voirsz. Kerkmrs., mer dat die kennisse dair van be- „ hoirde hem toe in den name van mynen genadigen Heere , ende „ dat het andere syne voirsaten Bailjuwen gedaen souden hebben. En- „ de dattet alsoe behoirde, bleeck genouche by 't guent dat hy die „ Kerkmrs. alhier in den Hage settende was in den naeme van mynen

„ genadigen Heere, dair onder die voirſz. van Sceveninge geſeten „ zyn, mit meer woirden van beyde zyden geallegeert.

„ Al gehoirt, is by den Hove van Hollant geappoincteert, dat beide die voirſz partien ten fine van hoer playdoyen ſcryven ſullen „ en dair van hoer ſchriſtuyren overbrengen binnen achte dagen, „ mitsgaders alle munimenten en brieven, dair ſy hunlieden mede „ behelpen ſullen willen; ende 't voirſz Hof deſtitueert en ontſet die „ voirſz Keremrs. beyde gekoeren by den voirſz Bailliu en den voirſz „ Paſtoir en Buyren van Sceveninge, ende 't voirſz Hof heeft geordineert, dat die ſelve van Sceveninge en oic die Baillu elcx ſes „ goede mannen noumen ſullen, dair vut dat 't ſelve Hof zekere Kercmeeſters kyeſen ſal, die onder die hant van mynen genadigen Heere blyven ſullen regierende ten eynde toe van der ſake, ende dit „ ſonder prejudicie van yemants recht. *Actum & præſentibus ut ſupra* „ (6 Aug. 1463.) *Gruythuyſe*, *Alcmade*, *Aſſendelſt*, *Halewyn*, *Bouverie*, en *Wouter Janſz.*

Wat de kerk jaarlyks moeſt uitkeeren.

Dewyl ons vertoont is een lyſt van 't geen de kerk van Schevelinge jaarlyks moeſt uitkeeren zoo aan den Paſtoor, Kapellaan, Koſter en Orgeliſt, als anderzints, en dat daar in vermelt werden zaaken, welke haare aanmerkingen waardig zyn, zoo vertrouwen wy, dat den oudheid beminnenden Lezer geen ondienſt zal werden gedaan, als wy dezelve lyſt, zoo alsze by ons is getrokken uit het origineel francyn Regiſter der gemelde kerke, hier uitſchryven.

„ Dit is die Kerke jaerlicxs ſculdich wt te reyken.

„ In den eerſten die *Paſtoer*.

„ In den eerſten moet die kerk alle jaers wtreycken den Paſtoer „ alle weeke een pont Hollants, daer voer moet hi den bueren een „ goede dienſt doen en vyer miſſen te weeke.

„ Item noch moet die Paſtoer hebben twee pont Hollants jaers thue „ te laeten die eerſte miſſen.

„ Item noch moet die Paſtoer hebben van ſyn memory met dat „ acres ſes pont Hollants en thien ſtuivers mit die miſſen daer in gerekent van 't Zyelboek.

„ Item noch moet die Paſtoer hebben vyf en twintich ſtuivers van „ den incommen in die beckkens op Pinxter manendach en op St. Antonis dach.

„ Item noch moet die Paſtoer hebben op die cormis-dach van die „ proceſſen en van die eerſte mis, ſeven ſtuivers, en deſgelycks op „ St. Antonis dach.

„ Item noch moeten die Kerkmeeſters jaerlicx betalen in handen „ van die Paſtoer acht en twintich ſtuivers van Epiſcopalia voer hem „ ſelven en voer die Cappellaen, die dat weder ſal brengen tot „ Utrecht.

„ Item noch moeten die Kerkmeeſters jairlicx geven in handen van „ die Paſtoer thien ſtuivers van Cantate en vyf ſtuivers van Aſſum. . .

„ Item noch moet die Paſtoer hebben van die twee Octaven te ſingen, van dat Sacrament en van Viſitationis Mariæ ſes en twintich „ ſtuyvers, en van 't Cruys Lof ſes ſtuyvers.

„ Item

„ Item noch heeft die Paſtoer jaerlyx ſes ſtuvers van Sint Ewouts
„ Cormis-mis en Sint Urſels Cormis-mis, ſoe lanck als dat die kerk
„ ſal gelyeven te geven.
„ Item noch moet die Paſtoer hebben vyftien ſtuvers van die twee
„ Sermoenen te preken op den Cormis-dach en op den Sint Antonis-
„ dach.
„ Item noch moet die Paſtoer hebben van ſonnendachs gebedt vyf-
„ tien groot.

Dit is van de *Cappellaen.*

„ Item dit moet die kerk jaerlicx vuytreyken die Cappellaen, in
„ den eerſten drie pont groet van drie ſingende miſſen op 't hoge
„ Outaer.
„ Item noch moet die Cappellaen hebben vyf pont Hollants van
„ een mis op *St. Anna Outaer* gecomen van Pieter Aertſz.
„ Item noch moet die Cappellaen hebben vyf pont Hollants van
„ ſin memori, vier pont Hollants, en ſes ſtuivers mit dat acres.
„ Item noch moet die Capellaen hebben van dienſte mit die cappe
„ twalef ſtuvers en ſes ſtuvers van 't Cruys-Lof.
„ Item noch moet die Cappellaen hebben van die twee proceſſien
„ op die Cormis-dach en Sint Antonis-dach t'ſamen vier ſtuvers.
„ Item noch moet die Cappellaen hebben van 't ſonnendaechs ge-
„ bet vyftien groet.
„ Item moet de Cappellaen hebben voer ſyn huyshuyr vier pont
„ Hollants.
„ Item noch moet die Cappellaen jaerlicx hebben voer dat hy die
„ kerk haer woert houyt op die ſtoel, een bonet, of xij ſtuvers
„ daer voer.

Dit is van de *Coſter.*

„ Item die kerck moet jaerlyx wtreycken en betaelen die Coſter,
„ in den eerſten vier pont Hollants en negen groot mit dat acres van
„ de Kerkmemorie.
„ Item noch moet die Coſter hebben van die Hoechmiſſen te ſin-
„ gen alle jaers ſes pont Hollants.
„ Item noch moet die Coſter hebben van 't Cruys-Lof ſes ſtuivers
„ en van die twee miſſen te ſingen 's morgens op die Cormis-dach,
„ en op Sint Antonis-dach vyf groet.

Dit is van de *Organiſt.*

„ Item die kerk moet jaerlicx wytreyken die Orgeliſt drie pont
„ groet en vyf ſtuivers mit acres daer an.
„ Item die kerk moet jaerlicx wytreyken die Blaſer ſes pont Hol-
„ lants en drie ſtuyvers.
„ Item die kerk moet betalen die twee Octaven te ſingen van de
„ Heylige Sacramenten en van Viſitationis Mariæ.
„ Item die kerk moet jaerlicx wytreyken die *kerk van der Haech*
„ drie en dertich Rinsgulden an twee terminen.

„ Item

„ Item de kerk moet jaerlicx wtreyken en betalen die *Paſtoer van*
„ *der Haech* twee pont groet an twee terminen.

„ Item die kerk moet jaerlicx betalen in handen van den Rent-
„ meeſter twalef ſtuvers en ſes ſtuvers van zeker land.

„ Item die kerk is ſculdich *die hoeyl te aerden by den Haech* , en
„ waert dat ſacke datſe vervyel, ſoe moeten die Segbrokers die we-
„ der maken.

„ Item die kerk moet dalen alle jaers den armen na wtwiſende dat
„ Memory-boek.

„ Item die kerk betaelt alle jairs van die paſſie te preken 50 ſtvrs.

„ Item die kerk moet betalen alle jaers Proviſoer en Deeken van vi-
„ ſitacy thyen ſtuvers.

„ Item die kerk moet betalen alle jaers dat *Capittel in den Haech*
„ *van onſe ſcoel* vyftich ſtuvers.

„ Item die kerk moet betalen alle jairs den Heyligen Geeſt in den
„ Haech vyftyen groet, van renten.

„ Item noch geeft die kerk jaerlicx die Proviſoer een droechde ſoo
„ en dat tot gracy van die Kerkmeeſters, of gelt dair voer.

„ Item die kerk moet jaerlicx betalen van die clock te ſtellen thien
„ pont Hollants.

„ Item die kerk moet alle jaers betalen thien pont Hollants van
„ twee miſſen, te weten een van Aechte Goverts en een van Ewoutien
„ Balmakers.

„ Item die kerk betaelt jaerlicx op die Kersnachte van die geboerte
„ ſingen, vyer ſtuvers.

Voordeelen en regten van oude tyden genoten.

Onder de voordeelen en rechten, welke de Schevelingſche kerk van oude tyden genooten heeft, was, datze hadde een zekeren penning van den viſch, die op 't ſtrand werd afgeſlagen. Hier in was door den tyd een groot verval gekomen, zoo dat de kerk op 't laatſt daar van weinig of niet genoot. Kerkmeeſters hier over klagtig vallende, wierd by de Magiſtraat in den jare 1552 de navolgende keure daar tegen gemaakt.

Ordonnantie op het betalen van zekeren pennink van den viſch, die op ſtrand werd afgeſlagen, aan de kerk te Schevelinge.

„ Alſoe op diverſche jaren en ſtonden grote clachten gecomen zyn
„ aen Bailliu, Schout en Gerechte van den Hage van der grooter
„ ongeregeltheyt en abuyſen die dagelycx vallen in den Goods-
„ gelde op ter ſtrange van der viſch , ſulcx datte Kerkmeeſters van
„ Sceveninge tot geen betalinge en connen geraeken , wat naerſtig-
„ heyt men dair toe gedaen heeft, alſoe 't Goods-geld compt in de
„ Viſſchers handen, ende als den tyd van der betalinge compt, dat
„ men 't in de Comptoir van den kerke behoert te brengen , dattet
„ ſelfde by veel al van den viſſchers verteert ende weech is, Ende
„ procederende op te ſelve viſſchers met rechte en vinden tot haeren
„ huyſen nyet om die betalinge dair aen te verhalen, brengende
„ 't ſelve in conſequentie hoe langer hoe meer.

„ Omme waerinne te voorſien en een goede geregeltheid en or-
„ donnancie te ſtellen, SOE IST, dat Bailliu, Schout en Gerechte
„ van der Hage geordonneert hebben, dat van nu voortaen alle ſcry-
„ vers up ter ſtrange die Goods-gelden ſullen ontfangen, gelyk zy
„ gewoon zyn te doen van die viscoopers , ende die leveren ten
„ Comptoire van der kerke of in handen van een ander die van der

„ Kerk-

„ weeke ofte alfoe dikwyls als zy dair toe vermaent fullen wefen by „ hairluyden fchryfboek, die zy upter ftrange gebruycken fonder „ eenige weygeringe dair van te doene, ende dat upter boeten van „ drie pont voor die eerfte reyfe, voor die tweede reyfe op te boe- „ ten van fes pont ende voor de derde reyze zyn neringhe te laeten „ van 't fcryven op der ftrant den tyt van fes weken, ende dair en „ boven arbitralicken gecorrigeert te worden van inobedientie ende „ wederhoorricheyt defer Ordonnancie, mits dat die voorfz. Kerk- „ meefters en heure gecommitteerde oick gehouden fullen wefen goe- „ den boeck te houden tegens die fcryvers, fulcx dat elcx zyn hant „ fal fetten in die boecken over en wederover om gheen gefcheelle te „ gecryghen. Soe wanneer 't jaer omme gecomen fal zyn die regif- „ ters tegens malcanderen te verlyckenen ende te accorderen dat die „ over een comen; Des fal in den kerken Comptoir een blaffert leg- „ gen, 't welk fal wefen 't principael dat men van alle die Goods- „ gelden houden fal, wair tegens den ontfanger van de kerke ook „ houden fal perfect en goet Regifter op te boeten voorfz. Item „ de fcryvers op ter zee fullen ook gehouden wefen elcx hoirluyden „ Stiermans op 't gefcrift te geven als 't jaers vuyt es, alle 't Goods- „ gelt dat van dat jair van zyn vifch gecomen es, wair mede dezelve „ Stierman fal moegen gaan in 't kerke-comptoir up ter Pinfter dach „ omme te fien oft oick aldair foe te boeck gebrocht es dan nyet, „ ende die Kerkmeefters in der tyt wefende fullen gehouden wefen „ als dan up den preeckftoel of te roepen of midden in die kerke zel- „ ver roepen nair ouder gewoenten, op dat elck fal mogen hooren „ wat die kerk van dat jaer van Goods-gelt ontfangen fal hebben, „ ende van fynen vifch, die hem God verlient heeft, gecomen es. „ Aldus gedaen den XXII^en. dach Novembris anno XV^c. twee en „ vyftich.

Ook had de kerk het recht van de vuurboet (*x*) en 't geld dat by de Stierluiden daar voor moeft betaalt werden; en dewyl het daarmede was gelegen even als wy hier vooren hebben verhaalt nopende het vifch-geld, zoo deed de Magiftraat insgelyks in den jaare 1551. de navolgende Keure daar tegen afkondigen. 't Recht van de vuurboet.

„ Alfoe tot diverfche jaeren en ftonden groote clachten aen den „ Bailliu, Schout en Gherechte gecomen zyn van den grote ongere- „ geltheyt ende abuyfen dagelicxs vallende in de betalinge van „ Goods gelt, daerinne hier na fcerperlick verfien fal woorden ende „ oick van den vierbuet-gelt al toecomende en behoerende die kerke „ van Scheveninge, dewelke dair duir grote fcade lydt, ende omme „ te voorfien ten eerften in den fcade van 't vierbuet-gelt, mits die „ grote dierte van 't zeck en andars, SOE IST, dat Bailliu, Schout „ en Gerechte van den Haghe ten profyte van 't felve Goods-huys „ hebben gekeurt en geordineert, kueren en ordineren mits defen „ voor de drie teelde van defen jegenwoordigen jaere, ingaende „ Martini anno L. en eyndende Pinxftere naeftcomende, d'eerfte teelt be- Keure, rakende het betalen van het vuurboet-geld te Scheveslinge aan de kerk aldaar.

G

(*x*) In 1595. wierd te Schevelinge uit de inkomften van de viffcherye een nieuwe vuur-boet of vuur-bake gebouwt.

„ beginnende Martini anno voorſz. en eyndende Lichtmiſſe leſtleden,
„ die IIe. teelt beginnende Lichtmiſſe voorſz. en eyndende Paeſſchen,
„ en die IIIe. teelt beginnende Paeſſchen en eyndende Pinxſteren bey-
„ de naeſtcomende; Dat binnen den voorſz. tyt van de drie teelden
„ alle Stierluyden van Sceveninge ter zee varende ofte aldair an co-
„ mende met pincken, booten, ſchuyten ofte andere ſchepen, hoe
„ die genaemt mogen weſen, gehouden zullen zyn van elcke riem,
„ die zy dair up voyren, betaelen die kerke voorſz. drie ſchellingen
„ Hollants ſonder eenich wederſeggen, welke penningen Bailliu,
„ Schout en Gherechte voirſz. laſten en ordonneren mits deſen den
„ geſwooren boode van den Haghe van den onwilligen Stierluyden
„ en niet van de bootsgeſellen, venueten ofte mede-reeders van dien
„ te executeren realicken en mitter daet. Aldus gedaen op 't Raed-
„ huys van den Hage den XIIIen. dach February anno XVc. een en
„ vyftich na gemeen ſcriven.

Tweede kerk aldaar geſtigt.

Na dat de eerſte kerk in den voorverhaalden watervloed ontrent den jaare 1470 door de zee-golven was vernielt en ver in zee geſpoelt, wierden de buuren genoodzaakt eene andere kerk te ſtigten, welke zy dan by die gelegentheid veel grooter en ruimer deden opbouwen, en meer binnewaarts en agter de nog overgeblevene huizen zetten, daar zy de grimmigheid van eenen zoo laſtigen en gevaarlyken nabuur minder te vrezen zoude hebben. Maar wie zal de onſtuimige zee, zegt de ſchryver der Delfſche oudheden in zyne aantekeningen, wederhouden? De kerk ſtond hondert jaaren daarna by den Allerheiligen vloed op het tipje van even eens te varen als haare voorzaat. Adr. Junius verhaalt (y) dat de Schevelingers by zynen tyd al meer dan eens in beraad geſtaan hebben, van de kerk op nieuws veel dieper landwaarts in te brengen, dog dezelve is met groote voorzorge, moeite en koſten aldaar tot nog toe behouden en ſtaande gebleven.

Heeft in de Spaanſche tyden veel geleden.

Geen kleinen ramp leed deze kerk in de Spaanſche tyden, niet alleen door den vyand, maar ook zelfs door vrienden, werdende het dorp dan door deze dan door geene ſoldaaten, na dat de zaaken zig toen keerden, ingenomen, die, gelyk het gemeenlyk gaat met dat ſlag van volk, aldaar ruw huis hielden; de kerk wierd van alles ontbloot, en zodanig geſchonden en gebrooken, dat ze niet in ſtaat was om den godsdienſt daarin te konnen oeffenen; weshalven de Kerkmeeſters zig in den jaare 1596 aan de Magiſtraat van den Hage als *Opperkerkmeeſters van Schevelingen* keerden, te kennen gevende, *dat heurlieder kerk mits deſer oorloghen zeer ontramponeert, gebroken en ongeſchikt es leggende, ende oock van 't dorps weghen veel te achteren ſyn, 't welk by Cappiteinen en andere ſoldaten aldaer verteert is ende daeromme nodig gereede penningen van doen hebben, daer an zyluyden nyet en weten te geraken*, enz. Waar op zy dan verwierven, dat hen eenige penningen, geveſtigt op een huis ſtaande te Schevelinge, mogten werden afgeloſt. Maar dewyl deze gelden niet genoegzaam waren, om al het vervallen werk weder in ſtaat te brengen, veel min om aan te koopen een nieuwe klok, horologie, Predikants huis en zoo voorts, wierden Kerkmeeſters genoodzaakt eenige penningen

Ordre tot herſtellinge van de zelve.

(y) *In 't tiende Hooftſtuk van zyn Batavien.*

ningen op te nemen, waar door de kerk in zulke groote schulden geraakte, dat men in den jaare 1614 by toestemminge van de Magistraat geraden vond, verscheide landeryen, de kerk toebehoorende, in 't openbaar te verkoopen. De aantekeninge, welke Kerkmeesters daar van hebben gehouden, en waar in vermeld werden eenige byzonderheden de kerk betreffende, is van dezen inhoude.

„ Alzoo deze onse kerke in eenige voorgaende jaren geraekt was in „ groote schulden, en alsoo mede voorgaende Kerkmeesteren groote „ sommen van penningen van verscheide persoonen op interest genomen hadden, door het *coopen van de groote, vergieten, vermeerderen van de kleyne klocken, het koopen van de Predikants huys*, verscheyde reparatien die gevallen waren aen *beyde de choren* van de „ kerke, *timmeren van de nieuwe schoole* en andersints, soo dat door „ dese opgenomen penningen oft haere interesse de kerke gesien was „ te komen in een groot verloop, ja merkelyke ruine, en was boven „ desen merkelyke somme van penningen van doen, om beyde de „ zyden van het dak der kerke te vernieuwen van planken en nieuwe „ schaly lyen, die geheel vergaen waren, soo dat de kerke niet langer van goede gemeynte soude gebruykt connen geworden hebben, waer tegens in der kerke Comptoir geheel geen penningen en „ waren, soo vonden jegenwoordige regerende Kerkmeesteren benevens haeren Predikant *Wynando Schulio*, met advys en ten overstaen van de *Ed. Heeren Burgemeesteren van 's Gravenhage als* „ *Opperkerkmeesteren deser kerke*, gerade te verkoopen eenige kerke „ landen, om alsoo eens de kerke van de opgenomene penningen te „ mogen bevryden, als mede de vervallen geseyde kerke-dack te „ mogen vernieuwen, hebben derhalven na geaffigeerde biljetten op „ ten openbaeren sitdach *in de Doele van 's Gravenhage* die Kerkmeesters, die tegenwoordich zynde ten overstaen en bywesen van „ den Heer *Govert Jacobsz van Duynen*, doen Schepen van den Hage, als Commissaris van de Ed. Heeren Burgemeesteren op dese „ vercoopinge gedeputeert, in den maent Majus 1614 vercoft deze „ volgende kerke landen....

In 't meergemelde Regifter, waar uit wy dit hebben getrokken, stond nog aangetekent het navolgende: *Boven desen hebben Kerkmeesters gekoft een nieuw Orologie tot dienste der Zeeluyden met drie nieuwe wyseren, te samen gecost de somme van een duysent gulden. Zoo dat door dese vercofte landen de kerk van alle haere lasten bevryt, in goede reparatie gekomen is, waer toe, aengezien haren nood, de Heeren Staten ons hebben geassisteert met agt hondert gulden gereet.*

Dewyl deze kerk al in de Katholyke tyden, gelyk wy hier vooren hebben aangemerkt, van de Haagsche kerk is afgezondert, en alzoo zedert een Parochiekerk op haarzelve is geworden, zoo zullen wy de naamen der Leeraars, die zedert de hervorming (*y*) deze gemeente met hunne leere hebben gestigt, ook alhier afzonderlyk opgeven. De eerste is geweest

 1578

(*y*) De laatste Pastoor, die de Schevelingsche kerk tot den jaare 1572 en 1573 bedient heeft, was broeder *Cornelis Willemsz.*, de Kapellaan Heer *Bastiaan Cornelisz.* en de Koster *Joost Symonsz.*

Namen der Leeraars zedert de hervorming.

1578 *Hieronimus Vorselius*, beroepen 1578. (z)
1602 *Wijnandus Schuilius Herm. fil.*, overleden den 15 Febr. 1623.
1623 *Florentius Michielsz. van Middelhoven*, beroepen van Camerik, afgezet 162..
1632 *Franciscus Strafelius*, overleden den 8 April 1636.
1636 *Jacobus de Laat Isbrandi fil.*, vertrokken na Wassenaar 1645.
1645 *Johannes Courtenius*, beroepen van den Hoorn tusschen den Briel en Helvoetsluis, overl. den 12 Junii 1645.
1646 *Isaak Daasdonk*, uit de ambassade in Vrankryk, uitgedient 1679.
1679 *Cornelius Cuperus*, ber. van Lexmonde, gestorven 1 April 1697.
1698 *Justus Henricus van Hogenboek*, beroepen, van Rossum.

Gasthuis tot Schevelinge al voor den jaare 1470.

Uit de hier vooren opgegeven acte van den jaare 1483 blykt, dat 'er al voor den jaare 1470 te Schevelinge een Gasthuis heeft geweest, dog of dit het zelve gebouw zy, 't geen tans daar nog staat, en tot een Oudemannen huis is dienende, is by ons onzeker. In dit huis werden zoo wel vrouwen als mannen, die door hogen ouderdom en gebrek van tydelyke levens-middelen niet magtig zyn zig langer te konnen onderhouden, ingenomen, en van kost en drank voorzien. 't Zelve huis heeft tamelyke goede inkomsten, en is, zoo als het derde artikel van de Ordonnantie van 't zelve huis medebrengt, eertyds gestigt door een der Graaven van Holland.

Ook voorheen een Vleeshuis.

Dat 'er voor den Allerheiligen vloed van den jaare 1570, wanneer het Dorp nog in zynen vollen stand en aanzien was, alhier ook een Vleesch-huis is geweest, is klaar af te nemen uit de Ordonnantie op de Vleesch-hal van den Haag van den 20 April 1556, onder anderen mede brengende, „ dat geenrehande Vleyshouders, die geen buur-
„ lieden en zyn, geenrehande vleys en sullen bruyken ter bank tot
„ Scheveninge, dan des sondaechs en smanendaechs, die twee da-
„ gen en niet langer, op de verbeurte van 't vleys en die boete van
„ drie ponden. Item dat geen vleyshouders uytten Hage eenich
„ vleys tot Scheveninge ter bank bruyken en sal, dat in den Hage
„ syn volle mael gehad heeft, ofte dat men in den Hage niet bruy-
„ ken en soude moeten, na der keure, op de verbeurte van 't vleys
„ en die boete van drie ponden.

Als mede een Weeshuis Ao. 1697 opgeregt.

Oorzaak van deszelfs stigting.

Ook werd 'er gevonden een Weesthuis, 't welk eerst in den jaare 1697 aldaar is opgerecht, ter oorzaake van een geschil, dat 'er in den jaare 1695 was ontstaan tusschen den Kerkenraad, Kerkmeesters en Gasthuismeesters van 't zelve dorp en de Regenten van het Weeshuis van den Hage; bewerende de eerste, dat de kinderen van Schevelingsche ouders geboren bevoegt waren, om nevens andere kinderen in 't Haagsche Weeshuis opgevoed en onderhouden te werden; de Regenten daar en tegen, dat zulks streed tegens de ordonnantie, waar op het zelve huis was ingestelt, onder andere medebrengende, dat in 't zelve huis geene

(z) Deze was in 1602 nog in levende lyve, en oud ontrent 80 jaaren. Hem wierd als *gewezen Predikant tot Scheveningen* by resolutie van den 26 October des
„ gem. jaars vergunt te mogen ontfangen de 50 gulden, de Dienaeren ten platten
„ lande jaarlyks geaccordeert.

ne andere kinderen mogen ingenomen werden, als welker ouders waren geweeſt burgers en inwoonders van den Hage, ten minſten vier jaaren voor hun overlyden, of wel Suppooſten van den Hove. De Magiſtraat van den Hage, om alle verdere moejelykheden voor te komen, bewilligde in het ſtigten van een afzonderlyk huis aldaar voor de weezen van dit dorp. Na 't voltimmeren van het zelve, wierden 'er den 9 November 1698 veertien kinderen in ontfangen.

De Schevelingers, gelyk zy aan den zeekant gelegen zyn, zoo erneeren zy zig ook meeſt al met den haringvangſt, en wel inzonderheid met het vangen van allerhanden verſchen viſch aan de kuſt, waar van zy dagelyks na den tyd van 't jaar de inwoonders van den Haag in overvloed voorzien. De hiſtoriſchryver Pieter Chriſt. Bor zegt, dat die van den Hage in zynen tyd roemden en ſtaande hielden, dat de viſch, die in den Hage van de Schevelingers gebragt werd, ongelyk beter is, dan die op andere plaatzen in Holland gevangen werd, daar byvoegende, dat zy het zelve toeſchreven alleen daar aan, dat deze viſch op 't hoofd werd gedragen; met welke keurlykheid of liever viesheid de Heer Conſtantyn Huigens ſchynt te ſpotten en 't zelve den Hagenaars op een geeſtige wyze te verwyten, immers hy laat zig daar over in een gedigt, 't geen hy op *Scheveringh* heeft gemaakt en onder zyne Kooren-bloemen te vinden is, aldus hooren:

Schevelingers en der zelve hantering.

Voorzien den Hage dagelyks van verſchen viſch.

Al waer 't ook Scheperingh, de naem betaemde my;
Soo pas ik op het nett en 't ſiltige gety.
Ghy weet het, leck'ren Haagh, die ſes gevoerde viſſen
Voor dry gedragene vermuylen kont en miſſen.
Noch is myn Wagen ruym myn' Pincken dubbeld waerd;
Myn' Pachters pryſen ook ſyn' zeilen by der aerd
Voor d'oude water-konſt die 't goud ſoo verr gaet halen:
't Is waer, noch vim, noch veer en kan hem onderhalen,
Noch Æôls hollen aem, noch Titans helle tredt;
Hy loopt het al verby, maer hunluy altyd met.

Willem van Henegouwen had al in den jaare 1339 de viſchkoopers van den Hage verleent eenen tolvrydom-brief, om hunnen viſch vry van tollen door alle zyne landen te koop te mogen voeren: de woorden van dezen brief zyn deze:

Tolvrydom aan de viſchkopers van den Hage.

„ WILLEM Grave van Henegouwen, &c. maken cond allen luden, dat wy onſen viſchcoepers *uter Haghe*, die viſch te coep voeren, gegeven hebben, en geven tollen vry te vaeren mit hoeren ſchepen en mit hoeren viſch ouer al deur onſen Land. En ontbieden allen onſen Tolnaren, dat ſyſe onghemoeyt vaeren laten, Dit ſal ghedueren tot onſen wederſeggen, Gegeven in die Haghe des donresdages na St. Niclaesdag in 't jaer M. CCC. XXXIX.

Dog Hertog Albert van Beyeren, de Schevelingers geen mindere gunſt willende bewyzen, gaf den zelve in den jaare 1387. gelyk voorregt, waar by hy hen toeſtond, om met hunne ſchepen en goederen te mogen varen voorby alle zyne tollen door geheel Holland en

Als mede aan die van Schevelinge.

Zeeland. De brief, dien zy daar van erlangden, luid in dezer voege:

„ Aelbrecht, &c. doen cont allen luden, dat wy om gun-
„ ste en liefde, die wy dragen tot onse goede luden van *Sceveningen*
„ en om dienst wille die si ons gedaen hebben en of Godt wil noch
„ doen sullen, soe hebben wi hem gegeven en geven mid desen brie-
„ ve tollen vry te vaeren mit hoeren scepen en goede voerbi alle
„ onse tollen van Hollant en van Zeelant, en ombieden allen onsen
„ Tolnaeren, dat si se hier op vry laten varen duerende tot onsen
„ wederseggen in allen manieren als 't die van den Hage doen. In
„ oirconde &c. gegeven in den Hage xx[en] dagen in Julio A°. M.
„ CCC. LXXXVII.

Zyn vry van 't leveren van den Hofvisch tot Katwyk

De Schevelingers zyn ook van alle oude tyden vry geweest van 't leveren van den Hofvisch (*a*) of eenig recht van dien te betalen tot Katwyk, wanneer zy by storm of anderzints genoodzaakt werden hunnen visch aldaar te doen afslaan en verkopen, uitwyzens de volgende Certificatie (*b*).

„ Wy Schepenen in den Hage doen cond ende certificeeren mits
„ desen dat op huyden datum van desen voor ons gekomen ende ge-
„ compareert syn regtelyken daer toe verdaigt synde, tot versoeke
„ van Vechter Corneliszoon, Jacob Symonsz. onsen mede-broeder
„ in Wette, meester Jan Plumeon onsen Secretaris van den Hage, en-
„ de Zeger Claeszoon onsen inwoonende buurman van Schevelinge,
„ ende certificeerden die voornoemde Jacob Symonszoon ende mees-
„ ter Jan Plumeon, by den eede den Keyserlyken Majesteyt in 't
„ stuk van haerluyder voorsz. officie gedaen, ende die voorsz. Ze-
„ ger Claeszoon by den gestaefden eede die hy daer toe dede, eerst
„ die voornoemde Jacob Symonsz ende Zeger Claesz certificeerden
„ by haeren voorsz. eede, dat waeragtig es, dat in Maert anno vyf-
„ tien hondert drie en dertig na het gemeen schryven, den Schout
„ van Catwyk genaemt Aerent Woutersz des voorsz. Zegers pennin-
„ gen aldaer tot Catwyk gearresteert hadde, uit saeke van 't regt van
„ den Hofvisch, 't welk hy Zeger eysschende was, die hem deselve
„ Zeger onwillig was te betalen, gemerkt die van Schevelinge nooit
„ Hofvisch betaelt en hadden ende altoos vry geweest syn. Ende es
„ deselve Zeger alsо gekomen alhier in den Hage aen den Schout ende
„ Gerechte, gevende hemluyden 't selve te kennen, omme by henluy-
„ den daerinne voorsien ende gedaen te worden als 't behooren sou-
„ de; seide voorts die voornoemde meester Jan Plumeon by synen
„ voorsz. eede, dat waeragtig is, dat hy deposant door last ende autho-
„ riteit van den voorsz. Schout ende Gerechte van den Hage, tot
„ versoek van den voorsz. Zeger Claesz aen den voorsz. Aerent Wou-
„ tersz Schout van Catwyk den xxix Martii anno vyftien hondert
„ drie en dertig na 't gemeen schryven een besloeten brieve geschre-
„ ve ende besegelt metten gemeen zegel van den Hage gesonden
„ heeft, nopende dat deselve Schout Aerent Woutersz des voorsz.
Claes-

(*a*) Zie hier van Pars, *Katwyksche Oudhed.* 2. *hooftdeel*, *pag.* 195. *en volg.*

(*b*) Zie nog een gelyke Certificatie of verklaringe van den jaare 1560. by Cretser te vinden onder de gedrukte Costuimen van den Hage, *pag.* 33. *en pag.* 17.

„ Claeszoon penningen ter cause van den Hofvisch ontslaen soude, „ also men niet bevinden en soude, dat onse buurluyden van Scheveninge ooyt Hofvisch betaelt hebben gehadt ende ook geen schuldig „ en syn te betalen, gemerkt sy altoos vry geweest syn, ten ware „ hy redene hadde ter contrarie, daer van sy begeerden syne schriftelyke antwoorde; seiden voorts nog die voornoemde Zeger Claesz, „ dat hy deposant den voorsz. besloten brieve overbrengende aen den „ voorsz. Schout, deselve Schout navolgende den inhouden van den „ selven besloten brieve obedieerde, ende ontsloeg syne penningen uit „ arreste, dewelke hy deposant aldaar ontfing vry van allen kosten, „ sonder eenige contributie van Excyse van Hofvisch te betalen; Ende want men van allen saken schuldig es der waerheit getuigenisse „ te geven, des versogt synde, so hebben wy Schepenen voorn. 't „ gemeen zegel van den Hage hier onder op gedrukt op ten vyfden „ dag Aprilis anno vyftien hondert ende veertig.

Regt van de Hagenaars, om visch op den afslag op 't strand te mogen mynen en naesten.

De visch by de Schevelingers gevangen werd gemeenlyk op 't strand afgeslagen. De Hagenaars hebben het regt niet alleen om visch aldaar te mogen mynen, maar ook om die te naasten, mits betalende zekeren kleinen prys. (*c*)

De visschers van *Krimpen*, *Lekkerkerk* en andere ontrent *IJsselmonde* gezeten, hadden in voorige tyden de gewoonte om met hunne schepen en netten het geheele jaar door voor den dorpe van Schevelinge te komen visschen tot groot nadeel van de visschers van 't gemelde dorp. Hier over rees in den jaare 1527 tusschen de eerstgenoemde en de Magistraat van den Hage als Regeerders en voorstanders van de laatste hevig geschil. De zaak wierd gebragt aan den Hove van Holland; waar op het Hof, na verhoor en by overgifte van partyen, by acte (*d*) van den 15 Maart 1526 na den lope van den Hove verklaarde, dat de voorsz. visschers voortaan voor Schevelinge niet zouden mogen visschen in eeniger manieren van St. Maarten in den winter af tot Ligtmisse toe, maar dat ze van Vrouw Ligtmis tot Pinxteren aldaar en ook binnen de palen, by die van den Hage gestelt met scholnetten en geen andere zouden mogen visschen, en van Pinxteren af tot St. Maarten toe met zulke netten als hen believen zoude; en of 't gebeurde, dat de voorsz. visschers den visschers van Schevelinge of andere eenige schade in hunne netten deden, of dat zy van dezelve eenige schade leden, dat deselve schade betaalt zoude werden by den geenen die dezelve gedaan of veroorzaakt zoude hebben.

Geschil tusschen de visschers van *Schevelinge* en die van *Krimpen*, *Lekkerkerk* en andere.

Strandvonder door den Graaf aangestelt.

Van aloude tyden af heeft te Schevelinge een Strand of Zeevonder geweest, die door den Graaf aldaar wierd aangestelt. Hoe ver zyn bewind en toezigt strekte, kan uit de volgende Commissie, welke Hertog Aelbert aan eenen *Willem uit den Broek* als zynen zeevonder in den jaare 1386 verleende, gezien werden.

„ AELBRECHT, &c. doen condt allen luden, dat wy gegeven heb-

(*c*) Volgens getuigenis van den Heer Jac. vander Does, *Beschr. van 's Gravenhage*, *pag.* 107. *No.* 1.

(*d*) Geregistr. in 't 3. Memor. van Sandelyn, fol. 159.

„ hebben ende gheven mit desen brieven Willem Uten Broec onsen „ Zeevonder te wesen westwaerts van Scheveninghe tot in die oude „ Zidde toe, en oestwaerts van Scheveninge te halve weghe tusschen „ Catwyc en Scheveninge, mit sulken profyt en oerbaer als daer toe „ behoert; en ombieden onsen Rentmeester van Noerthollant, die „ nu is of namaels wesen sal, dat hi hem dat vrilic laet ghebruken en „ him daer in houde en stercke, duerende syn leven lanc, In oircon- „ de &c. Gegeven in den Haghe des donresdaechs na St. Mathys- „ dach anno M. CCC. LXXXVI.

Gifte van de schulpen uit de zee aan 't strand spoelende.

Dog de schulpen, die aan het strand gevonden wierden, gaf dezelve Hertog aan eenen *Dirk Hugo Geryt Dynszoon* by eene afzonderlyke acte, waar van de inhoud deze was:

„ Aelbrecht, &c. doen condt allen luden, dat wi gegeven „ hebben en geven mit desen brieve Dirc Hugen Gheryt Dynszoen „ van elcken hoede scilpen, die men haelen sal bi der zee op myn „ Heeren zeevond, en men schepen sal op tie ven eenen penninc, en „ ombieden en willen dat allen de geene die scilpen van der zee voe- „ ren dat si hem dat ghelt wtreycken en betaelen of gheen scilpen en „ voeren, en waer yement die des niet en dede, dat souden wi aen „ him houden als aen den geenen die ons van onse Heerlicheyt ver- „ minderen woude. Dit sal ghedueren tot sinen live, In oirconde „ &c. Gegeven in den Haghe des manendachs na St. Martynsdach „ Translatio anno M. CCC. LXXXVII.

Herbergers en Tappers aldaar.

Schoon dit dorp wel meest uit visschers bestaat, zoo werden 'er nogtans zeer veele herbergiers gevonden; voorheen waren 'er twee tappers, maar de Staten van Holland, aanmerkende het zwaar verlies, 't geen de Schevelingers dagelyks door de zee quamen te lyden, vermeerderden het getal by resolutie van den 27 April 1557 tot zes toe, daar de inwoonders hun bier met de kan vry van impost zouden mogen halen (*e*). Indien men nu de huizen eens zoude optellen, daar de tap-neeringe in gedaan werd, men zoude ongetwyffelt bevinden, dat byna het vierde gedeelte van 't dorp, immers de aanzienelykste huyzen door dit zoort van menschen bewoont werd. De reden daar van geeft Bor (*f*), als hy zegt; „ *Dit dorp van Scheve-* „ *ninge is een playsier voor de inwoonders van den Hage en ook voor* „ *de vreemden, die in den Hage komen*; waar van er veele zoo te „ voet als te paerd en ook met de wagen zig derwaarts begeven, om „ zig te verlustigen en te vermaken met het bezien van de zee, en „ het eeten van een zoode visch, versch uit de zee aankomende, *daar* „ *de herbergiers aldaar woonende niet qualyk by en varen.*

Scheve-linge van ouds met den Hage onder een Bailliuschap en Schependom.

Van alle oude tyden heeft Schevelinge met den Hage onder een Bailliuschap en Schependom gestaan en gemeen geweest, zulks dat ook een uit het zelve dorp in de Schepens-bank van den Hage zitting heeft; wanneer dezelve daarin gekomen is en of hy aldaar van den beginne af aan plaats heeft gehad, zullen wy onderzoeken, wanneer wy van de Regeering-staat van den Hage handelen. (*g*) De inwoonders

(*e*) Zie mede de resolutie van den 19. Mey 1557. en 17 Junii 1570.

(*f*) *Nederl: Histor.* IX *boek*, *op 't jaar* 1576.

(*g*) Dat het al in den jaare 1564. plaatze heeft gehad, blykt uit de Certificatie. uitgegeven agter *de Beschr. van 's Graven Hage* door G. de Cretser *p* 61.

ders van Schevelinge zyn en werden ook uit dien hoofde als burgers en buuren (*b*) van den Hage aangemerkt en zyn, als zodanige, de Haagsche vierschaar onderworpen. Schevelinge heeft ook al van vroege tyden (*i*) een Schout op zig zelven gehad, die door den Balliu en niet door den Schout van den Hage (want deze ampten waren eertyds van den anderen gescheiden en veeltyds door twee byzondere perzoonen bedient) wierd aangesteld, en daarom des Bailliuws substituit genoemt. Hy heeft aldaar toezigt op de ordonnantien, vegtens-keuren, boeten en breuken, vallende zoo wel op het strand als in het dorp, zonder dat ooit eenig ander substituit in dezelve bekeuringe is geweest dan de voorsz. Schout op Schevelinge, gestelt by den Balliu van den Hage, uitwyzens de volgende Certificatie.

Schevelingers als burgers en buuren van den Hage aangemerkt

Schout aldaar al van vroege tyden.

„ Wy Burgemeesteren ende Schepenen in den Hage, &c. dat voor „ ons gekomen ende gecompareert syn, Ysbrant Broersz oud ontrent „ LXIIII jaren, Jan Jansz Druyt oud ontrent LXIIII. jaren, Lie- „ vert Willemsz oud ontrent L. jaren, Willeboort Jacobsz oud on- „ trent LV. jaren, Cent Jansz oud ontrent LVIII jaren, Jan A- „ driaensz, alias Jan Mattysz oud ontrent LIII jaeren, Dirk Corne- „ lisz Langeveld oud ontrent LXXVI jaren, Claes Thomasz oud on- „ trent XLVIII jaren, Cornelis Heynricxsz Boon oud ontrent LXVI „ jaren, Adriaen Jansz Coninck stierman oud ontrent XXXIX jaren, „ Adriaen Jansz Waert op Scheveninge oud XXX jaren, Adriaen Ge- „ rytz Cock oud ontrent L. jaren ende Jacob Claesz Doesz oud on- „ trent L. jaren, alle rechtelyk gedaigt synde omme der waerheit ge- „ tuigenisse te geven, ten versoeke van *Guillame Grant*, *Bailliuw* „ *van den Hage*, ende certificeeren sy getuigen by den gestaefden „ eede die sy elcx daer toe deden; eerst gevraegt synde, of syluy- „ den ooyt geweeten ofte gesien hebben, twee officiers ofte substi- „ tuyten tot Scheveninge, die aldaer gedient hebben, d'een van we- „ gen den Bailliuw, ende d'ander van den Schout van den Hage, „ seggen sy getuygen by den gestaefden eede die sy daer toe de- „ den, voor rede van heurluyder wetenschap, te weten, Dirk Corne- „ lisz Langevelt, Cornelis Heynricxsz Boon, Jan Jansz Druyt, Sy- „ brant Broersz ende Adriaen Gerytsz Cock, deposanten, dat sy „ luyden wel gekent hebben, wylen Claes Pietersz, gelyk sy luyden „ deposanten voorsz. ende alle andere deposanten ook wel gekent „ hebben Jan Wiggerse, Janne Jan Ysbrand Michielsz, Coman „ Heyn, Cornelis Schoemaker, Huyg Jansz Varkeslager, Spierinx- „ hoek, daerna weder Coman Heyn, die alle overleden syn, ende nog „ Joost van Moerbeek, Floor Conck en Louris Michielsz iegenwoor-

De Schout van Schevelinge word aangesteld by den Balliu van den Hage en heeft de bekeuringen van vegtens boeten op het strand en binnen 't dorp vallende

 dig

(*b*) Dus noemen Schepenen van den Hage een Schevelinger *onzen inwonenden Buurman van Schevelinge*, en de Schevelingers in 't algemeen *onze Buurluyden van 't Schevelinge*, by zekere Certificatie van den jare 1540, gedrugt agter de gemelde Beschryving van Cretser, *pag.* 17 en 18; alwaar ook blykt, dat de Magistraat van den Hage in den jaare 1533 had doen schryven ter gunste van een Schevelinger, wiens penningen tot Katwyk, ter zaake van de vorderinge van den Hofvisch aldaar gearresteert waren.

(*i*) In 1471. was 'er te Schevelinge al een Schout. Goudh. *p.* 495.

„ dig Schout, die nog in 't leven ſyn, alle welke perſonen ſy luy-
„ den depoſanten allegader, behalven de voorſz. Langevelt, ſeyden,
„ dat altoos by den Bailliuw in den tyt geordonneert en geſtelt ſyn
„ geweeſt als Schouten ofte haerluyder Subſtituten op Scheveninge
„ ende niet by eenige Schouten van den Hage, ende dat waeragtig
„ is, dat de ſubſtituit van den Bailliuw op Scheveninge altyt ge-
„ naemt is geweeſt Schout van Scheveninge, dewelke op Scheve-
„ ninge altoos toeſigt heeft gehadt van vechteles keuren, boeten,
„ breuken ende ordonnantien, vallende ſo wel op te ſtrange als in
„ den Dorpe, ſonder dat ooit ander Subſtituit in deſelve bekeuringe
„ es geweeſt dan de voorſz. Schout op Scheveninge, geſtelt by den
„ Bailliuw van den Hage; verklaerde mede de voorſz. Cornelis Heyn-
„ ricxſz Boon alleen dikwils daer toe gerequireert geweeſt te ſyn,
„ omme over Damgen te gaen van boeten ende breuken, gevallen
„ by tyden van Huyg Janſz, Jooſt van Moerbeek ende Coman
„ Heyn, als Schouten op Scheveninge, ende want men &c. Actum
„ den XXVII. dag Decembris anno vyftien hondert een en feſtig.

Na collatie gedaen iegens d'originale bevonden accor-
derende, by my, geteykent.

A. BENNINCK.

Wat aandeel Scheve-linge in de gemeene laſten moeſt dragen.

De dorpen van Schevelinge en Eykenduinen plagten ouwlings een derde te moeten opbrengen in alle laſten, beden en impoſitien, dewelke over den Hage en Haag-ambagt wierden omgeſlagen, maar wanneer den dorpe van Schevelinge daarna veele en zwaare onheilen waren overgekomen, zulks dat de buuren niet magtig waren om hun aandeel te konnen opbrengen, wierd door het Hof in den jaare 1483 verſtaan, dat die van den Hage en Schevelinge voor het toekomende met den anderen zouden ponden penning pennings gelyk, om dienvolgende in alle ongelden met elkanderen egalyk te dragen na mate dat ieder gegoed is; en voorts dat by den Hove wegens den Graave zouden werden gecommitteert twee Commiſſariſſen, waar by die van den Hage en die van Schevelinge elk ook twee uit de zynen zoude voegen, om alzoo gezamentlyk die pondinge en zettinge te maken. In den jaare 1557 bedroeg de impoſt van eene ſtuiver op elk vat bier binnen Schevelinge geſleten de ſomma van een hondert veertig ponden of daarontrent, volgens opgeven van den pagter van den zelven impoſt, ter requiſitie van de Staten van Holland (*k*)

Impoſt op de bieren 1557 hoeveel bedroeg.

Scheve-linge door zeero-vers ge-dreigt.

Behalven de menigvuldige zwaare rampen, die de Schevelingers van tyd tot tyd door de zee hebben moeten ondergaan, gelyk reets hier vooren by ons is verhaalt, zoo zyn zy ook meermaals met nog andere onheilen bezogt, immers gedreigt geworden, en wel inzonderheid in den jaare 1471, wanneer eenige Zeerovers, (na datze den Briel en andere plaatzen vyandelyk, dog met agterlaatinge van eenige hunner makkers, hadden bejegent,) alhier voor Schevelinge quamen, met meninge om het zelve dorp te plonderen en beroven. De Schout van 't dorp deze quade gaſten by tyds gewaar werdende, riep de viſſchers te hoop; die in der yl verzamelt, zig in hunne pin-

(*k*) Zie Reſolutie van den 12 April 1557.

pinken begaven, met eenen onverzaagden moed de roovers aan boord klampten, en, na weinig tegenstand, gevangen namen. De Schout hier van door een bode kennis aan den Raad gegeven hebbende, quam Heer *Philips van Wassenaar*, ridder, terzelver tyd Bailliuw van den Hage, met eenige zyner rakkers te Schevelinge en bragt de gevangenen geboeit in den Hage, daar zy, onderzogt en bevonden zynde Zeerovers te wezen, alle wierden onthooft en gezet op raden tusschen Schevelinge en Eykenduinen op de hoogste duinen die daar lagen, op dat men hen over al van de zee-stranden zoude konnen zien. De andere, door de Magistraat van den Briel binnen hare stad vastgehouden, wierden op bevel van den Raad door *Willem* den Bastaart *van Zwieten*, Procureur-Generaal, van daar gehaalt, en te gelyk met de voorige geregt en ook ter zelver plaatze op raden gestelt ten getale van vyftig, allemeest, zegt Goudhoeven (*l*), uit wien wy dit getrokken hebben, uit Oost-land geboren. Welke gevangen zynde, daarover in den Hage gestraft worden.

Op den 15 November des jaars 1566 wierd by Schevelinge door eenen visscher, genaamt Jongeneel, een vreemde visch en twee dagen daarna diergelyk een by Katwyk gevangen, van een wonderbaare en aanmerkelyke gedaante. De Heer Hooft (*m*), die dit geval waardig geagt heeft in zyne Nederlandsche Geschiedenissen in te lyven, beschryft den visch met deze woorden. „Hy had, zegt „hy, een krommen, zwarten en harden bek, haaringscherwyze, „en zes lange snebben, bezet met ronde napkens, van 't maxel der „geene, die van de Geuzen, zoo men ze noemde, aan den hoed „gedragen werden. D'onweetenheid des volx, geneegen, zonder„ling in verdachte tyden, al, wat ongewoon is, voor wonder te „houden, wilde enkel dat hy eenige verborge toekoomst van zaaken „beteekende. Maar Adriaan Koeneszoon, een oud zeeman van 't „voorzeide Scheeveringe, in zeker uitgegeven boek van de wonder„baare visschen, noemd' hem een' Poellompe, en getuigde, in 't „jaar duizend vyf hondert zesenveertig eenen van de zelve gedaan„te, voor twee stuivers, gekocht te hebben, daar men hem zeeven „gulden voor betaalden, om 't gewin, dat van 't bekyk verwagt „werd. Waarmede hy de bediedenis der snebben wraakte. Zeldzaame visch te Schevelinge gevangen.

In den jaare 1617 den 20 Januari wierd te Schevelinge in een onweer aan strand geworpen een andere groote visch, ruim 56 voeten lang, wiens hooftpan of bekkeneel in de kerk is opgehangen, zynde, volgens het verhaal van Pars (*n*), ten zelven tyde door duizenden van menschen beschouwt. De Heer *Wynand Schuil* te dien tyde bedienaar des Goddelyken Woords aldaar, stelde dit opschrift daarby, Andere groote visch in den jare 1617.

(*l*) *Pag.* 495.
(*m*) *Pag.* 119 en 120.
(*n*) *Katwyksche Oudh.* p. 106.

VIATOR,

Op-schrift by des-zelfs bekke-neel in de kerk.

QUISQUIS HANC DEO SACRAM ÆDEM INGREDERIS, NE ADMIRABUNDUS NESCIENS QUID QUISVE SIM, FORAS REGREDIARE, EX ME, SI PLACET, ME NOSCITO: CETUS INGENS FUI, LONGUM, GRAVE, LATUM OS, QUOD VIDES, CRANIUM EST MEUM, VENTORUM ET FLUCTUUM VI PROPE SCHEVENINGAM XX JANUARII ANNO CIƆ. IƆCXVII. ADACTUS SUM: MYRIADES HOMINUM, NON SINE STUPORE, ME CONSPEXERUNT. DEUM TUUM TIME.

MAGNA SOLO, MAJORA SALO, QUI CORPORA NUTRIT.

Beschryvinge der adelyke huizen onder Haag-ambagt.

Dit is het voornaamste 't geen wy tot nog toe aangaande Schevelinge hebben ontdekt, en mits dien waardig geagt den weetgierigen Lezer mede te delen. Eer wy nu weder tot den Hage keeren, zoo staan ons alvoorens nog kortelyk te beschouwen de weinige adelyke huizen, die in Haag-ambagt zyn gelegen; want of wel een grooter getal rondom en ontrent den Hage gevonden werd, zoo zyn dezelve nogtans geplaatst of in Rynland, of schoon wel in Delfland, egter buiten Haag-ambagt, en zulks buiten ons bestek, 't geen zig alleen bepaalt binnen den omtrek van dien, gelyk wy reets hier vooren op Loosduinen hebben aangemerkt.

'tHuis ten BINKHORST.

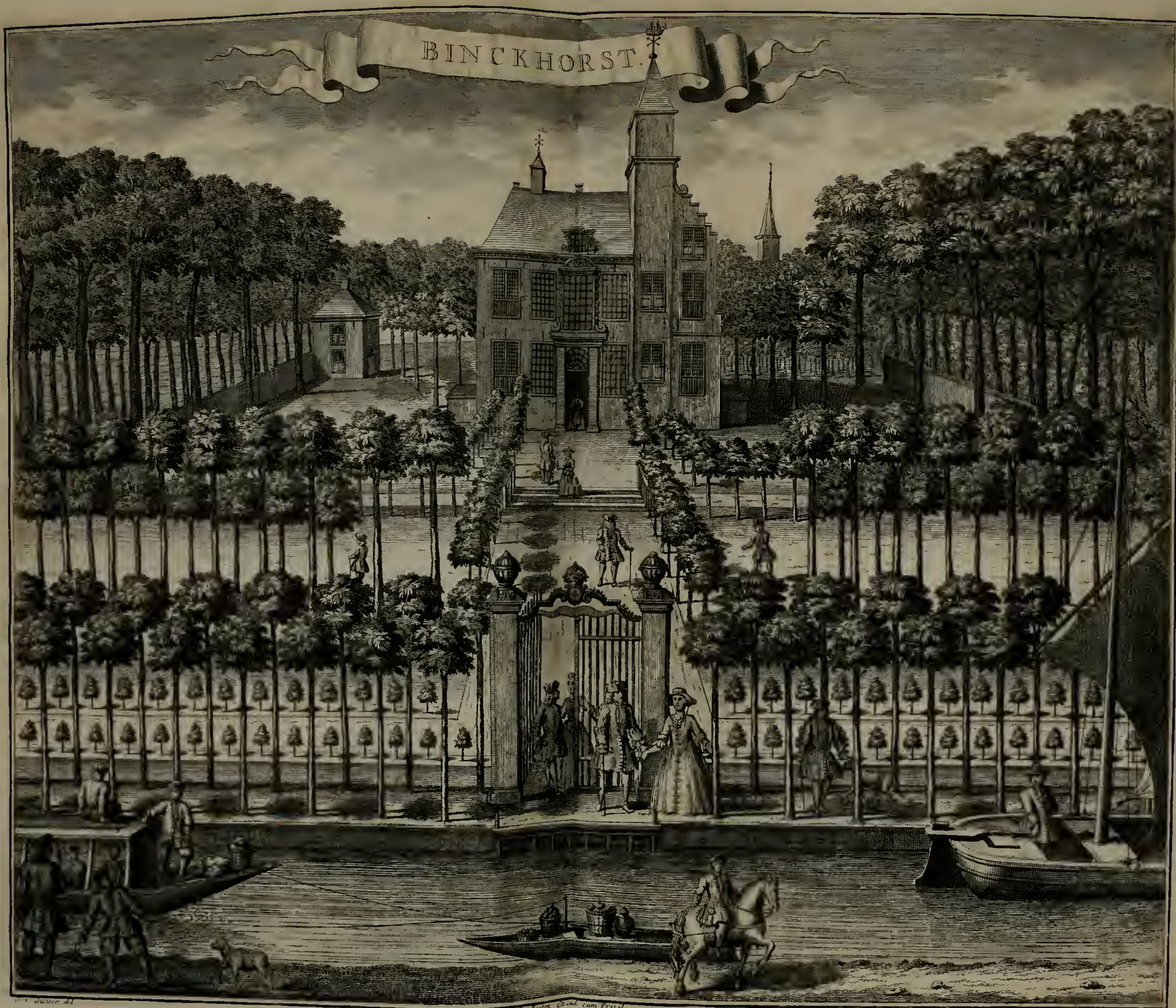
Het eerste oud adelyk gebouw, 't geen ons dan te vooren komt, is *het huis ten* BINKHORST; want of schoon dit huis eigentlyk niet onder Haag-ambagt is behoorende, zoo konnen wy egter met Goudhoeven het zelve om de nabyheid en naauwe gemeenschap, welke dit huis met den Hage eertyds heeft gehad, niet gevoegelyk voorbygaen.

Waar gelegen.

Dit huis is gelegen even buiten het Zieken van den Hage, aan de oostzyde van de vaart, welke zig uit den Hage na Leiden en Delft strekt, en in den jaare 1550 gegraven is, op den uytersten boden van Rynland, tusschen twee landstreeken, waar van de eene de *Hogerhorst* en de andere de *Lagerhorst* werd genaamt; en zulks zoude, na 't zeggen van Cretzer (*o*), *Binkhorst* zoo veel gezegt zyn, als *Buitenhorst*. Of nu dit slot daar van, of wel van zynen eersten stigter den naam ontleent heeft, is door de gryze jaaren in onzekerheid geraakt. 't Is nogtans bekent, dat al in de elfde eeuw vermaart is geweest Heer *Evert van den Binkhorst*, Ridder, die in den jaare 1076 in 't beleg van 't slot Ysselmonde wierd verslagen (*p*). Het geslagt van den Binkhorst is in de geschied-boeken onzer Nederlandsche zaaken zeer be-

Heer *Evert van den Binkhorst*, 1073. bekent.

(*o*) *Beschryv. van 's Gravenhage*, *p.* 114.
(*p*) Zie Goudhoeven, *pag.* 266. onder Dirk den V. van dien naam.

BINCKHORST.
R. Boitet Excud. cum Privil.

beroemt en aan verscheide aanzienelyke familien vermaagtschapt geweest, waar van 'er Goudhoeven eenige in zyne beschryvinge van dit kasteel optelt, dog is al over lang verstorven. Dit huis gekomen zynde aan Heer *Simon van Benthem*, droeg die het zelve met de landen daar onder behoorende in den jaare 1308 op aan *Willem van Henegouwen*, als Graave van Holland, en ontfing het van hem weder te leen, uitwyzens de brief daar van zynde, den welken wy om deszelfs oudheid, en dat hy onzes wetens tot nog toe niet is gedrukt, waardig geagt hebben alhier by te voegen.

Opdragt van het huis ten *Binkhorst* en landen aen den Graaf, die het weder ten leen uitgeeft aan *Simon van Benthem*

„ Allen den geenen die desen brief sullen sien of hoeren lesen, Ik „ *Symon van Benthem* Riddere, Salut en kennisse der waerheit; Ik „ maeke ù condt dat ik opgedragen hebbe eenen hoogen Edelen man „ mynen lieven en gerechter Heere, Heeren *Willem* Grave *van Henegouwen*, van Hollant, Zeelant en Heere van Vriessant, myn eygelic goet, dat hier nae geschreven staet, als myn huys ten Bincￂ horst metten lande datter ontrent leyt des dertich mergen es of „ vive en dertich, ende welk lant leyt binnen den palen die hier nae „ staen, dats tusschen den vroenen-sloet op d'een en an d'oude lant op „ d'andere zyde en den Veen op d'eene syde en de vroene made op „ d'andere syde, welk huys en lant voersz. my myn lieve Heer voorseyt verliet heeft, en ik van hem ontfangen hebbe te houden in sulcke leene als hier nae volcht, dats dat dat voorsz. huys en lant niet „ weder an hem versterven en sal noch en mach, noch an synen nacomelingen binnen after-susterkint, In oirconde hier of hebbe ik „ mynen lieven Heere den Grave voirnoemt dese letteren gegeven „ besegelt met mynen segele uythangende, gedaen tot Alebrechtsberghe des donresdages na sinte Servaes dach in 't jaer ons Heeren „ duysent drie hondert en achte.

„ Gecollationeert iegens den origineelen brief berustende in den „ Tresorie van Hollant en accordeert by my (was getekent)

C. BARTHOUTS.

Is zeden altyd een leen van Holland gebleven

Zedert dien tyd is dit huis altyd een leen van Holland gebleven, en heeft ook zelfs verscheide agter-leenen, waar onder is de herberge, genaamt *Witzenburg*, gelegen aan den kruis-weg by Ryswyk; dog is by versterf, koop, als anderzints, uit de eene familie in de andere geraakt. Wie na Heer *Simon van Benthem* bezitter is geweest, kan niet regt gezegt werden, schoon het wel waarschynelyk is, dat in den jaare 1350, wanneer het door Willem van Beyeren wierd belegert (*q*), Heer *Jacob van den Binkhorst* daar van bezitter zy geweest. Maar in den jaare 1389 wierd *Johan van Lyenburch* door Heer *Jan van Arkel* daarmede verlyd. Van hem quam het op *Aart van Leyenburch*, die het zelve in den jaare 1409 verkogt aan *Dirk Ploeg*, die het wederom in den jaare 1435 overdroeg aan *Dirk van Zwieten*. Aan dezen Dirk van Zwieten gaf Hertog *Philips* in den jaare 1439 den Denneweg, strekkende van den Hage-houte zuitwaarts op tot aan den Binkhorst, met magt om den zelven weg met een draaiboom te mogen sluiten, zoo als uit de volgende acte te zien is:

Verdere bezitters van 't zelve

H 3 PHI-

(*q*) Want onder de Hoekxschen, die het met Vrouw *Margriet* tegens haaren zoon hielden, waren Heer *Jacob* en Heer *Herbaert van den Binkhorst*, die overzulks door Hertog *Willem* den V. zeer hart wierden vervolgt. Heemskerk, *Bat. Arc. pag.* 204.

Gifte van den Denneweg aan *Dirk van Zwieten* met magt om dien met een draaiboom te sluiten.

„ Philips, &c. doen condt allen luden, dat wy om goede regi-
„ menten wille, die wy dragen tot onsen getruwen *Dirc van Zwe-*
„ *ten*, den selven Dirk gegeven hebben, en geven mit desen brieve
„ den Dennewegh, streckende van den Haghe-houte zwtwairt op
„ tot an die Binckhorst, die te hebben, te bedryven, te bewaeren
„ en te gebruyken tot zynre nutscip, oirbare ende profyte, en te
„ besluiten mit eenen draeyboome of meer, tot alre tyt, als hem dat
„ nutte en oirbairlic dunken sal, behoudelic ons altois onse bruyc-
„ weer van den selven wege tot alre tyt als onses oirbairlic en be-
„ hoef sy. Dit sal geduyren tot onsen wederseggen. In oirconde,
„ &c. Datum xv. dage in Maerte M. CCCC. XXXIX. *secundum*
„ *cursum Curiæ*.

By dode van den voorn. Dirk van Zwieten verviel het bovengemelde huis in den jaare 1458 op zynen zoon *Aert van Zwieten*, die het in 't zelve jaar aan zynen broederszoon *Jan van Zwieten* overgaf. Van hem ging het in 1464 over aan Mr. *Dirk Poes*, die in 't jaar 1467 Griffier van den Hove wierd. Na zynen dood quam het in 1483 op zynen zoon *Lodewyk Poes*, genaamt *van den Binkhorst*, die ten wyve hadde Jonkvrouw *Catharina van Hodenpyl* Jansdogter, schiltknape. Van hem verstierf het in 1526 op zynen oudsten zoon *Dirk Poes van den Binkhorst*, van wien het, mits hy zonder kinderen overleed, verviel op zynen derden broeder *Joost van den Binkhorst*, namaals Ridder, Heere van Bleiswyk, en in 't jaar 1525 Rekenmeester in den Hage, die vervolgens den 8 Julii 1546 daar mede verlyd wierd. Na zynen dood wierd in 1551 den 11 Mey bezitster zyn dogter Jonkvr. *Johanna van den Binkhorst* en in 1563 Vrouw *Josina van den Binkhorst*, welke deze heerlykheid nog het zelve jaar door haaren dood ontruimde ten behoeve van haaren neef Heer *Lodewyk van den Binkhorst*, zoon van Pieter van den Binckhorst, 1567 Meesterknaap van de Houtvestery, in 1576 kastelein op 't huis te Hondsholredyk, en daarna Rekenmeester in den Hage, daar hy 1582 kinderloos stierf. In 1563 wierd daar mede verlyd Heer *Willem Snoeckaert*, van Schouwenburch, Ridder, geboortig van Brugge in Vlaanderen, van 1543 tot in 1559 Raad, eerst extraordinaris en daarna ordinaris in den Hove van Holland. Hy was getrouwt met Vrouw *Johanna van den Binkhorst*, welke hem by uiterste wille, dewyl zy geen kinderen naliet, dit huis hadde gemaakt. By zyn overlyden verviel het in 1565 op zynen broeder Mr. *Martyn Snoeckaert*, die het zelve huis den 10 September des jaars 1569 opdroeg aan *Jacob Snoeckaert*, in 1556 Auditeur en namaals 1562 Rekenmeester van Holland, die in het troebeljaar 1572 na Utrecht week, daar hy stierf, laatende zynen zoon Jonkheer *Jacob Snoec-*

(r) Hy wierd in October 1559 door den Grooten Raad verklaart te zyn inhabil, en gecondemneert om, in beslote Kamer, den Rade, de erfgenamen van den overleden eersten presiderenden Raad van Assendelft, en zynen opvolger den President Suys om vergiffenis te bidden; waar uit af te nemen is, dat hy de zelve geinjurieert had. Eerste expeditie-boekje van den Griffier Ernst, *fol. 6. verso.*

In 1594 was een *Joost Snoeckaert*, eertyds Dienaar tot Rynsaterwoude, Predikant tot Calslagen, in welken dienst hy by de Staten van Holland volgens Resolutie van den 3 November 1594 op het verzoek van de Dienaaren des Over-Rynlandsche Classis wierd gecontinueert. Hy was ongetwyffelt een broeders zoon of immers uit het geslagt van dezen Heer Willem Snoeckaart.

Snoeckaert (*s*) in 't bezit van 't huis, die daar mede den 17 October 1575 wierd verlyd. Van hem verstierf het weder op zynen zoon mede Jonkheer *Jacob Snoeckaert*, volgens den verly-brief van den 5 Maart 1618. Deze tot den jaare 1656 bezitter zynde geweest, liet het by zyn afsterven aan zynen zoon, insgelyks Jonkheer *Jacob Snoeckaert* genaamt, die het op den 29 Julii 1678 opdroeg aan Jonker *Willem Nobelaer*, getrouwt met Vrouw *Wilhelmina Snoeckaert*, welke na dode van haaren man, uit kragte van zynen uitersten wil, op den 23 Januarii 1685 daar mede verlyd wierd en alzoo in 't bezit geraakte; dog behield het zelve niet lang, dewyl zy 't vyf jaaren daarna verkogt en den 22 Augusti 1690 transporteerde aan *Henry du Vernet*, Ridder, Heere van La Vallé, Directeur van de Ridderlyke Academie in den Hage, en *Anna de la Chevallerie* zyne huisvrouw. Den 15 Juni 1719 wierd daarmede verlyd *Henry du Vernet de la Vallé* met de eene helft volgens brieve van relief by dode van Anna de la Chevalliere zyne moeder en met de wederhelfte by 't afsterven van den voorn. Henry du Vernet de la Vallé zynen vader. Eindelyk is het by koop gekomen in handen van *Johan Huyman*, koopman te Rotterdam, die den 7 Mey 1727 daar van verly nam. Deze laat het huis, 't geen merkelyk was vervallen, weder herstellen, ophalen en met nieuwe plantagien als anderzints vercieren

Dit slot leid rondom in zyne gragten en was oudtyds met toorens en schietgaten voorzien, en heeft meenige stormen moeten uitstaan, voornamelyk in de verwarde tyden van Hoeks en Kabeljauws. *Willem van Beyeren*, gemeenlyk de dolle bygenaamt, was de eerste die in den jare 1350, na dat hy de huizen te Rosenburg en Polanen te vergeefs hadde getragt te vermeesteren, zyne Blyde en Evenhoge, twee instrumenten te dien tyde in den oorlog gebruikelyk, van 't Hof in den Hage daar voor bragt (*t*) en na eenige dagen rameyens en beukens het zelve tot overgave dwong. En geen minder aanstoot leed het in den jaare 1359 door die van Delft, wanneer deze, hart Kabeljauws gezint zynde, op hope van het beleg voor 't huis te Heemskerk, waar op eenige hunner medestanders gevlugt waren, te doen opbreken, het huis van Polanen en het huis ten *Binkhorst* belegerden, (*v*) en, na dat zy die beide stormenderhand hadden gewonnen, vernielden

Ongevallen het zelve huis bejegent.

(*s*) Deze *Jacob* Snoeckaart was getrouwt met Jonkvrouw *Anna van Brederode*, dogter van Mr. Arthus van Brederode, aan wien volgens schryven van Math. van der Hoeve *in zyn Charten Chronyck*, *p.* 125 dit huis zoude zyn aangekomen, waar in hy schynt te missen, door dien ter leen-kamer van Holland daar van geen verly gevonden werd, maar wel van haaren eenigen zoon by den voorn. Jonker Jacob Snoeckaert, in 1617 gestorven, verwekt, zynde zy na hem weduwe gebleven.

(*t*) By Goudhoeven in zyne byvoegzelen *pag.* 82 van den besten druk, is nog te vinden een Extract uit de Rekening van Philips Persoenrezoen, Rentmeester van Noort-holland, ingaande sedert Sonnedaeges voor St. Valentynsdagh in 't jaer 1350 tot des Sonnendages voor Valenti. 1351. *Item Philips uytgegeven van myn Heeren Tenten voor Rosenburch*, *Binchorst en voor Polanen te bewaeren en te maecken.* Nog Extract uit de voorsz. Rekeninge, *Item uytgegeven by Jannes wten Lardier van eenen evenhooge*, *die men timmerde in den Hage op het Hof om Polaenen mede te bestormen.* Zie verders hier na onder 't artikel van 't *Binnenhof*.

(*v*) Zie hier van breder Heemskerk, *Bat. Arcad. p.* 210.

den, werpende het vuur daar in, en volgens het verhaal van den Zamensteller van de Hollandsche Chronyk (w) die beide tot den gronde toe afbranden, waarna zy met groote kragt voorttrokken na den Hage. Het laatst gemelde huis wierd kort daar aan wederopgebouwt.

'*t Huis te* WESTERBEEK.

Het eerste en voornaamste oud adelyk gestigt, 't geen onder Haagambagt gevonden werd, is *het huis te* WESTERBEEK, een vierendeel uurs buiten den Hage, ten zuiden van den Loosduinschen weg, ontrent den jaare 1430 gebouwt door *Willem* den Bastaard van Holland, eersten Heer *van Schagen*, in 1436. kastelein van Medenblik, 1439. Bailliuw van den Hage en naderhand Raad in den Hove van Holland. Dit huis heeft zynen naam bekomen van een zeker water of beeke, welke eertyds uit de duinen komende ten westen van dit gebouw heenen stroomde en zig ontlaste in den Vliet of Corbuloos gragt; en zulks is *Westerbeek* niet anders gezegt als het huis gelegen aan de *Westerbeek*, in tegenstelling van een andere of twede beek aan de oostzyde van den Hage, die de *Oost-beek* genaamt werd, en ten einde van 't Haagsche Bosch uitkomt. Het gebouw leid rondom in zyne gragten, en was voorheen voorzien van vier toorenen met schietgaten tot bescherming en tegenweer, en wel inzonderheid aan de zyde daar het van den weg konde genadert werden; zulks dat men daaruit kan afnemen, dat het in oude tyden al een tamelyk sterk kasteel moet zyn geweest, schoon men niet en vind, dat het zelve in de tyden van die bekende tweespalt van Hoeks en Kabeljaauws ooit eenigen aanstoot heeft geleden. Ook had het zyn opper-en nederhof, boomgaarden en eige waarande, met menigte konynen bepeupelt, in diervoege dat dezelve zomtyds tot overlast van de buuren verstrekten, waarom het Hof in den jaare 1453 aan eenen *Jacob Wermbrechtsz* vryheid gaf, om de konynen op zyn land komende te mogen vangen en dood slaan, uitwyzens de volgende acte.

(Margin: Naams oorspronk. — Gelegentheid van 't zelve.)

(Margin: Verlof aan den buurman van *Westerbeek*, om de konynen op zyn land komende te mogen vangen.)

„ Op ten XVII^en. dach Octobri A^o. LIII. soo was by den Hove „ geconsenteert als dat Jacob Wermbrechtszoen alle de quenynen „ die hy uter *Heerlycheyt van Westerbeke* commende op syn lant en „ in syn pachtgoede sal mogen vangen, slaen ende synen wille daer „ mede te doen, wair hy op syn voirsz. lant bevingen en gecrygen „ sal mogen sonder misdoen, overmits dat die selve him dageliex „ groote schade doen, ende der meerder sekerheit of yemant dairom „ Jacob voirsz. overlast doen woude, 't Hof neemt den selven Jacob „ Wermbrechtsz in myn. gen. Heeren protextie en beschermenisse „ aen lyve en aen goede. Aldus gedaen in den Hage, actum *ut supra* „ *& presentibus Domproest*, *Utenhove* en *Potter*."

Uit deze acte staat aan te merken, dat het huis te Westerbeek aldaar betitelt werd met den naam van *Heerlykheid*, gelyk het zelve ook in andere oude brieven genoemt werd het *slot* en *kasteel Westerbeek*, welke bewoordingen te kennen geven de aanzienelykheid en sterkte van dit huis in dien tyd. Ook werd 'er gemeenlyk bygevoegt *Vittellervoorde*; dus vind men dit woord al in den eersten opdragtbrief van den 7 Januari 1430, waar by een Dirk Janszoon aan den voorn

(w) Of Goudhoeven, *pag.* 398.

R. Boitet Excud Cum Privil.

Een *Heerlykheid* genoemt, ook het *Kaſteel Weſterbeek.*

Werd veeltyds daar by gevoegt *Vittellervoorde.*

voorn. Heer Willem den Baſtaard, Heere van Schagen opdraagt *een wooninge met vier mergen lands, luttel min of meer, gelegen op Vittellervoorde, ſtrekkende van den breden weg tot Jan Brubus woning toe.* Zoo ook in eenen kuſting-brief van den jaare 1568, waar by Heer Nicolaas van Weſterbeek verbind ten behoeve van de H. Geeſt armen in den Hage *zyne huizinge of Kaſteel genaamt Weſterbeek en Vittellervoorden, mitten warande, boomgaerden, groot ontrent negen margen*; en in eenen anderen van den jaare 1569 *zyn huis gezegt Vittellervoorde* (*x*). By het teſtament door *Nicolaas van Weſterbeek* en *Margareta van Roon*, egte luiden, verleden en gepaſſeert op den 27 Maart des jaars 1621. werd het meergem. huis genaamt *het huis te Weſterbeek die hofſtede van Vittellervoorde annex den anderen* (*y*). Of nu deze benaminge behoort aan het huis, 't geen voor de ſtigtinge van 't huis te Weſterbeek door den meergem. *Willem den Baſtaart*, daar heeft geſtaan, en als nog gevonden werd, dog in een boeren-huis verandert, en nu wel 170 voeten lang is, dan aan den grond of landſtreek, waar op dit huis gelegen is, mag men wel zeggen duiſter te zyn. Want het zelve te willen brengen tot de tyden van den Keizer *Aulus Vitellius*, en te zeggen, dat deze Vorſt, wanneer hy als overſte Bevelhebber de Romeinſche benden hier te Lande gebood, dit huis tot zyn jagthuis zoude hebben gebruikt, en dat het uit dien hoofde den naam van *Vitelli fort* of *Vittellervoort* zoude bekomen hebben, is buiten alle fondament van waarheid, en eer een verdigtzel van ledige Monniken, die uit den klank des woords hunne tydgenooten en nakomelingen zulke oude wyſs fabelen voor egte bewyzen op de mouwe geſpelt hebben. En derhalven is 't, onzes dunkens, waarſchynelyk, dat Vittellervoord is niet de naam van de Hofſtede, maar van de landſtreek, waar in dit huis ſtaat, en derhalven zoo veel gezegt als Weſterbeek in of op Vittellervoorde, zoo als ook de oudſte brief medebrengt.

't Welk beuzelagtig van *Vitellius* afgeleid werd.

Eigenaars van 't zelve huis.

De voorn. Heer Willem deze hofſtede eenigen tyd bezeten hebbende, verkogt dezelve met opperhof en nederhof, boomgaarden, boomen, waarande, landen en anders, alles met zyn toebehooren aan Heer *Johan van Lanoy*, *van Ruves* en *van Boſſut*, ſtedehouder Generaal van Holland, Zeeland en Vrieſland, en droeg hem al het zelve op by brieve van den 23 Maart 1457.

Hoe en wanneer dit huis van den voorſz. Heer Lanoy in andere handen gekomen is, is ons tot nog toe niet gebleken; maar werd in eenen laateren brief vermelding gevonden, dat in den jaare 1490 van dit huis bezitter was Heer *Willem Ruychrok*, Ridder, en dat hy van Stadhouder en Raden van Holland hadde verworven mandement op

I den

(*x*) De belendinge van dit huis werd by den zelven brief in dezer voege beſchreven: „ *Vittelevoert* mette bouwerie, warande, groot ontrent ſeven margen „ lants by den hoop ſonder maat, gelegen weſt van den Hage, belent weſt *Weſterbeek*, noorden den heerwech, ooſt de woninge van *Engelenburch*, en zuyden de „ *woninge en landen van de Proosdye alhier*, die gebruykt word by Willem Danielszoen.

(*y*) In zekere uitſprake tuſſchen die van de *Weſterbeekſe* familie gedaan door drie Heeren Raden in den Hogen Rade in dato 23 Julii 1670 werd het zelve ook genoemt *het huis te Weſterbeek*, *Hofſtede van Vittelervoorden.*

den eersten Exploictier, om overal by openbaare edicte te publiceren, dat niemand hem zoude vervorderen te breken de wallen van de warande van den voorsz. zynen huize van Westerbeeke, om een overgang of pad daar door te maken of konynen te vangen,

Hoe 't aan het geslagt van Wester-beek gekomen is.

Op wat wyze het meergemelde huis van dien Heer *Willem Ruichrok* geraakt is aan 't geslagt, 't geen zig Westerbeek heeft laaten noemen, daar van is mede geen klaar bescheid voor handen. Dit is zeker, dat het in de volgende eeuw by koop aangekomen is *Adam Zegwaart*, Leenman van Holland, die uit hoofde van zyne grootmoeder in het geslagt-Regifter van de *Heeren van der Burch* gevonden en aldaar gezegt werd, dat hy gekogt hadde de *Heerlykheid van Westerbeek.* Deze is ook, voor zoo veel wy hebben konnen naspeuren, de eerste geweest, die zynen naam van *Zegwaart* verlaatende, die van *Westerbeek* heeft aangenomen.

Hy ging met de Magistraat van den Hage in den jaare 1543 den 29 September een verdrag aan voor hem, zyne erven en nakomelingen, wezende bezitters van 't zelve huis, dat zy ten eeuwigen dagen genieten zouden exemptien van excyze, subventien, impositien en lasten, in allen schyn als een vrygeboortig Edelman, vry suppoost van den Hove van Holland, binnen den Hage en Haag-ambagt genietende is. Na doode van den voorn. Adam van Westerbeek, die in 't einde des jaars 1567 voorviel, quam deze plaats toen 9 morgen, een hond en 98 roeden groot, aan zynen zoon *Nikolaas van Westerbeek*, Heere van *Kathendrecht*, volgens den opdragtbrief voor Schout, Burgemeesteren en Schepenen van den Hage, gepasseert den 9 Februarii 1568. Of deze en de verdere Heeren van Westerbeek Edelen zyn geweest, zouden wy niet derven ontkennen, nog ook bevestigen, hoewel zy by eenige onzer Schryveren (*z*) *Jonkers* genoemt werden, en dat hun wapen, zynde dat van Zegwaart, gevonden werd in de groote kaart der Hollandsche Edelen, en het huis Westerbeek onder de adelyke Stamhuizen geplaatst.

Werden Jonkers genaamt.

Geslagt van dezelve nader verklaart.

Die kennisse hebben van 't geslagt, eerst genaamt Zegwaart en daarna Westerbeek, berigten, I. dat de voorn. *Nikolaas van Westerbeek* (*a*), zoon van Adam Zegwaart gezegt van Westerbeek, Am-

(*z*) Ook vind menze met den eernaam van *Jonkheeren* in verscheide openbaare actens vereert: Dus werd *Francois van Westerbeek* betitelt in een Resolutie van den 5 Junii 1602, waar by de Heeren Staten van Holland „ in plaatze van *Olivier van* „ *den Ende*, gecasseert kapitein, als kapitein onder dezelve Compagnie stellen en „ committeren *Jonkheer Francois van Westerbeek*, Lieutenant van dezelve Compagnie.

(*a*) Goudhoeven in 't art. van *Westerbeek* en ook *pag*. 200. als mede zyn opvolger S. van Leeuw. *Bat. Illustr.* in 't Geslagt-regifter van *Roon*, *pag*. 1073. zeggen, dat *Adriaan van Westerbeek* zoude zyn getrouwt geweest met *Margareta van Roon*, zig alzoo merkelyk abuserende in den voornaam, nadien uit het hier vooren bygebragt testament, en ook uit een Codicil door dezelve Conthoralen gemaakt den 13 Mei 1623. klaar en openbaar is, dat *Nikolaas van Westerbeek* gehuwt is geweest met *Margareta van Roon.* Uit welk huwelyk, volgens getuigenisse van dezelve Schryvers, voortgekomen zyn, I. *Francois van Westerbeek*, Kapitein, bezitter van 't huis te Westerbeek; II. *Magteld van Westerbeek*, getrouwt met Mr. *Pieter van Couwenburg van Belois*, van 1602 tot 1632. Raad in den Hove van Holland. III. *Clementia*, by Goudhoeven *Commerine*, *van Westerbeek*, getrouwt met *Johan van Paffenrode.* IV. *Elizabeth van Westerbeek*, getrouwt met Mr. *Francois Franken*, Raad in den Hogen Rade in Holland, 1617 gestorven.

R. Boitet excud. Cum Privil.

Ambagtsheer van Hooge Harnis, getrouwt is geweest met *Margareta van Roon*; II. dat dezelve, behalven drie dogters, hebben nagelaaten eenen zoon, geheten *Francois van Westerbeek*, getrouwt met *Margareta de Gyzelaar*, III. ende dat uit dit huwelyk, behalven twee dogters en een zoon, zonder descendenten overleden, nog twee zoonen zyn geweest, de eene genaamt *Gelyn* en de andere *Adam van Westerbeek*. IV. Dat van *Gelyn* gekomen is eene dogter met name *Margareta-Geertruid van Westerbeek*, getrouwt met den Heer *Wolter Carpentier*, Kapitein. V. Uit welk huwelyk is voortgekomen de Collonel *Gelyn Wolter Carpentier*, in 1727 overleden, en deszelfs zusters en broeders. VI. Dat ook van den voorn. *Adam van Westerbeek* (*b*), hier vooren onder No. 3. vermelt, mannelyke nazaaten in twee of drie nedergaande trappen zyn gesproten, dog waarvan ons geen regt bescheid is toegekomen.

Jegenwoordige bezitter.

In deze familie is het huis te Westerbeek gebleven tot den jaare 1688, als wanneer het na overlyden van de voorn. Vrouw Margareta, weduwe van den Heer Kapitein Carpentier uit haaren boedel gekogt en opgedragen is aan wylen den Heer en Mr. *Wigbolt Slicher*, Ontfanger-Generaal van de Admiraliteit te Amsterdam, uit wiens nalatenschap deze hofstede aanbedeelt is geworden, aan eenen van deszelfs zoonen, den Wel Ed. Gestrengen Heer en Mr. *Antonis Slicher*, Raad Ordinaris in den Hove van Holland, Zeeland en West-Vriesland, zynde de jegenwoordige bezitter.

't Huis ter NOOT.

Het tweede adelyk gebouw onder Haag-ambagt is *het huis ter* NOOT, gelegen even buiten den Hage ten zuiden den Straatweg, in 't gemeen genaamt 't *Bezuiden-hout*, als loopende ten zuiden het Haagsche Bosch, ontrent het begin der voorleden eeuw gestigt by Jonkheer *Karel van der Noot*, Heere van *Hoogwoude* en *Aartswoude* in *Noort-Holland*, in zyn leven Collonel en Gouverneur der stede *Sluis en andere quartieren van Vlaanderen*, bevoorens Kapitein van de lyfwagt van zyne Excellentie Prins *Maurits van Oranje*, in den jaare 1614 overleden. Hy had ten wyve Jonkvrouwe *Anna Manmakers*, (welker vader Thesaurier van Zeeland was) en by haar eenen zoon insgelyks *Karel van der Noot*, Heere van *Hoogwoude*, &c., na 's vaders dood bezitter van dit huis. Goudhoeven (*c*) noemt 'er eenige van dit geslagt op, en zegt verders, dat *deze stamme is een van de oudste en edelste van Brussel, en dat uit dezelve drie persoonen zyn geweest, die den staat van Kancellier van Brabant bedient hebben.* Het zelve huis legt in zyn gragten en heeft zyne ophaal-brugge by wyze van een slot of kasteel, werdende voorts door een zwaare steene poort van den gemeenen weg afgesloten en bevryd.

(*b*) 't Huis te Westerbeek mit de warande, boomgaarden en twee morgen land genaamt de *Butter-camp*, daar by gelegen, wierd in de scheidinge des boedels van *Adam van Westerbeek* tusschen de weduwe en kinderen by 't Hof getaxeert op 3400 gulden volgens acte van den 16 December 1567. geregistreert in 't vierde Memoriaal-boek van Barth. Ernst *fol.* 187.

(*c*) *Pag.* 99. van den ouden druk.

Lusthoven onder Haag-ambagt.

Behalven deze twee adelyke gestigten zyn binnen den omtrek van Haag-ambagt nog verscheide schoone Lusthoven, als onder anderen.

't Huis Westkamp.

't Huis te WESTKAMP (*d*), tusschen den Hage en Loosduinen, wel eer een rustplaats van 's Lands Advocaat, den Heer *Johan van Oldenbarnevelt*, dog nu bezeten en veel heerlyker opgetogen door den Heer en Mr. *Johan van Schuylenburg*, Raad en Griffier van den Rade der Domeinen van wyle zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie.

't Huis Zorgvliet.

't Huis ZORGVLIET, aan den weg van Schevelinge, ontrent den jaare 1651 aangelegt by den gewezen Staatsdienaar, den Heer *Jacob Cats*, na dat hy afgeslooft in 's Lands dienst zynen overigen levens tyd in rust wilde slyten; zynde naderhand by koop aangekomen den Heere *Willem Bentink*, Graave van Portland, en wiens zoon Heer *Willem Bentink* daar van jegenwoordig eigenaar en bezitter is. Gemelde Graave van Portlant heeft het zedert zyn bezit, in allen delen zodanig vergroot en opgepronkt, dat het waardig geagt werd van eenen ieder, zelfs van vreemdelingen, beschouwt te werden.

't Huis van den Prins van Hessen Philipstal.

't Huis van den Prins van HESSEN-PHILIPSTAL, even voor het Tolhuis aan dezelve zyde van den evengemelden straatweg, over eenige jaaren door den zelven Prins gebouwt of eigentlyk vergroot, en nu nog by zyne nagelaate weduwe, haare Vorstelyke Doorlugtigheid bewoont.

Wy eindigen dit Hoofddeel met het gedigt, wel eer door den Karmeliter-monnik, Jan Gerbrantsz van Leiden (*e*), tot lof en roem van den Hage gemaakt en by den Professor Boxhornius in zyn Toneel van Holland (*f*) geplaatst:

Salve

(*d*) Dit huis heeft zynen naam na de landstreek, waarin het zelve gelegen is, werdende de grond daaromheen in oude brieven genoemt *West-camp*, *Haetscamp*, *Eetscamp*, *Aetscamp*, en *Escamp*. Dus komt het te vooren in eenen brief van den jaare 1422. „ een woning mitter husinge gelegen in 't Westambocht in den ban van Zegbrouck „ &c. nog een morgen lands gelegen in *Eetscamp*, gehieten *Heymanscamp*, gelegen tusschen Loosduner-Laan en den nuwen sloot en nog twee mergen in *Eetscamp* geheten den *Smalen-camp*. Als mede in eenen brief van den 8 Mey 1423. „ een stuk lands gelegen in *Haetscamp*, aan die oestzyde van den Leywech by der „ heule, geheten den *Smalen-camp*. En in eenen anderen brief van den jaare 1450 een woning genaamt *Hedtcamp*. Nog in eenen brief van 1472. een woning ontrent 54 morgen in 't Westambacht van *Haetscamp*, gemeen veur en gemeender aerde, &c., „ als mede nog een stuk lands gelegen in 't Westambocht van den „ Hage in *Haetscamp* by den moerwege, geheten *Aelmaerscamp*, &c. gesz. des „ Vrydags na finte Pontiaensdag in 't jaer ons Heeren M. CCC. agt en tnegen- „ tich. En eindelyk in eenen laateren brief van 1623 een stuk land in *Oestcamp* in Haag-ambacht; en in een Octrooi by de Staten van Holland aan de Confrerie van sint Joris in den Hage verleent den 12 April 1600 tot het verkopen van 4 morgen lands, tot reparatie van haaren doelhuize, leggende onder Haag-ambagt in *West-camp*, enz.

(*e*) Te vinden in zyn boek *Chronic. Bellig. lib. XXIII. cap. 15. pag. 203.*

(*f*) In 't Latyn *pag.* 351. alwaar hy van dit vers aldus spreekt. *Eadem habet Johannes Gerbrandi Leydensis, qui Coætanei sui Poëtastri elegiam, qua Hagam comendavit, adjungit. Quam nos non versuum, qui ineptissimi sunt, sed rei causa adjungemus.*

Salve Villani (*g*) *Comitis decus, Haga vocata,* Lofdigt ter eere van den Hage.
Villarum ſplendor, gloria, lux & honor.
Haga minus cauſa Comitis ſine diceris æqua,
Ab re illud nomen non fuit impoſitum.
(*h*) *Pax fuit hoc olim Comitis* (*i*) *qua manſio noſtri,*
In te continue ſemper & eſſe ſolet.
Omne voluptatis genus & ſolaminis in te,
Lætitiæque voles, ſi reperire, vales.
Non à littoribus diſtas longeque marinis;
Quippe tuum pulchrum quisque (*k*) *ſit eſſe ſuum.*
Villa vocare licet plerasque (*l*) *tu præis urbes,*
Divitiis, opibus, rebus & ingeniis.
Credo, quod toto non villa ſit orbe reperta
Major te, aut melior, pulchrior, uberior.
Hæc tibi jure dari poterunt præconia laudum,
Urbibus, Haga, aliis quæ dedimusque locis.
Exſtat adhuc antiqua domus Regalis & aula,
Qua Comes eſt ſolitus noſter habere moram.
Atria nobilium ſimul alta palatia avorum
In te ſunt noſtræ multa locata plagæ.
Inter cuncta tibi quæ ſunt digniſſima laude,
Clarius hoc unum, dignius atque puto:
Quod tibi cunctarum nemus aſtat delitiarum,
Pulchrius haud (*m*) *aliquo reor eſſe loco.*
Si foret Orpheus mecum lepor atque Maronis
Muſa, poëtarum principis ac capitis;
Si tuba Lucani, muros qui condidit altos,
Noſtri Bocchaci tradita cura foret;
Si mihi Franciſci triplex doctrina Petrarchæ
Naſonisque datum ſi mihi (*n*) *docta foret;*
Si mecum Cicero, Flaccus, Juvenalis & eſſent,
Littera quos celebres clara deditque graves.
Non poſſum laudes meritas componere Sylvæ,
Quæ quam ſit variis pulchra & amœna locis.
Jam tibi villarum mundi pulcherrima ſantur.
Haga vale, gracili voce decora vale.
Te Deus usque bona precor in valetudine ſervet:
Sit tibi cura Haghæ, virgo Mariæ, tuæ.

(*g*) Lees volgens Boxhorn. *Villa tui* (*h*) *Nam.* (*i*) *Quia.*
(*k*) Beter zegt dezelve Profeſſor, *ſcit eſſe ſitum.*
(*l*) By Boxhorn werd gelezen *pleraſque tamen præis.*
(*n*) Zoo mede *haud alio quo.* (*n*) *Dogma.*

III. HOOFTSTUK.

Stigtinge, oude verdeelingen, verscheidene uitzettingen of vergrootingen van 's Gravenhage, mitsgaders omgravinge met water-vesten en tyd wanneer zulks zy geschied. Des zelfs jegenwoordige uitgestrektheid en groote wegen ter aankomste. Menigte en aanzien van Inwoonderen.

Gelegentheid en toestand van den Hage, zyn aanvang nemende met den jaare 1250.

Adien wy vertrouwen in het eerste hoofcdeel met onwrikbaare bescheiden en redenen beweert te hebben, dat de beginzelen dezer stede toe te schryven zyn aan het Paleis, 't geen de roemrugtige Graaf Willem de tweede, veel al bekend met den naam van *Koning Willem*, alhier heeft gebouwt, en aan de zetelinge van zyn Hof en Hofhoudinge alhier; in welke verkiezinge de Graaven, die na hem gekomen zyn, hem hebben opgevolgt en hoe langs hoe zekerder en volkomener hun verblyf alhier hebben gevestigt: zoo vermeenen wy van zelfs te spreken, dat men te vergeefs zoude willen nafpeuren, of en wat 'er van groei of bloei van den Hage voor dien tyd zoude mogen te vinden zyn: en dat wy in tegendeel met de bouwinge van dat Paleis, dat is, met den jaare 1250 den aanvang van ons betoog wegens den toestand en uitzettinge van den Hage, moeten maken.

Oorzaak van het bouwen veeler huizen van Edelen en groote Heeren van den Lande.

Die bouwinge gaf vervolgens gelegentheid, dat de Edelen en groote Heeren van den Lande, die gemeenlyk hunnen Landheer vergezellen, mede alhier hunne huizen en hoven deden timmeren, om zoo veel te nader 's Graaven-perzoon te konnen zyn. Zy verkozen daar toe de naaste plaatzen aan 't Hof, zoo als uit de benaminge van verscheide adelyke huizen, welker gedagtenis de al verslindende tyd nog niet heeft uitgewist, wel eer op de *Plaats*, *Vyverberg*, *'t Tournooi-velt*, nu *Kneuterdyk*, *Voorhout* en elders gestaan hebbende, kan blyken. Om nu den Graaf, zyne Edelen en bedienden ten dienste te wezen, en daar van gewin te trekken, vloeiden metter tyd toe andere perzoonen en ook, gelyk 't gemeenlyk gaat, verscheide neering en handwerk-doende luiden, die mede aldaar huizen deden zetten; en dus wierd de Haag na verloop van eenige jaaren een tamelyke buurt of dorp in straaten en wegen verdeelt. Van zyne eerste begrooting en omtrek hier veel te zeggen, zoude meer in loutere gissinge dan in een vaste kennisse bestaan.

Gevolgt van veele neering en handwerk-doende luiden.

De eerste begrootingen omtrek van den Hage onzeker.

't Is na allen schyn met den Hage gegaan, even gelyk het gemeenlyk geschied met alle opene plaatzen en dorpen, dewelke jaar op jaar gestadig met huizen en hoven werden vergroot en alzoo allenskens uitgebreid. De eerste limiten van den Hage, die ons zyn voorgekomen, werden gevonden in een Handvest van Hertog *Aalbert van Beyeren*, van den jaare 1370, waar by hy den geen die

toen

's GRAVEN-HAGE
Zoo als dezelve zig in den jaare 1730 aan de zyde van het Bosch vertoont
AANWYSNGE der CYFFER-LETTERS
1 't Stadhuis
2 de St. Jacobs of Groote Kerk
4 de Nieuwe Kerk
5 de Fransche Kerk
7 de Nieuwe Synagog der Joden
13 de St Joris Doele
VERVOLG der AANWYSINGE
20 de vier Wester molens
22 de Princesse Gragt
23 de Kerkamp
25 de Weg na 't Bosch
27 Ryswyk

toen ter tyd reets binnen zekere merken woonden of ook namaals woonen zouden, met verscheide voorregten begunstigde; dog dezelve belendingen nu te willen nagaan of opspeuren, is een zaake door den tyd ondoenlyk geworden. Wy zullen liever het Handvest zelf alhier byvoegen.

„ AELBRECHT, &c. by Gods genaden Hertog in Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant en van Vrieslant doen condt allen luden, dat wi aenghesien hebben menigen trouwen dienst die ons onse goede luden van den *Dorpe van den Haghe* gedaen hebben en noch altois doen sullen en alle daghen doen, en omme nutscap en oerbaer ons Dorps en omme daer mede verbetert te sine, soe hebben wi hem die gratie gedaen en allen den ghenen die woenachtich syn nu te tyt of namaels woenen sullen binnen desen mercken die hier na verklaert staen, dats te verstaen van den uterster graft van onsen Hove, daer dat *oude Duyfhuys* (*a*) staet, vort streckende scoutwys twee roeden buten Martyn Gherdiers soens werf zuytwaerts en alsoe voert over westwaert gaende tot Wouter Louwen werf twee roeden zuytwaerts en van danen voert aan die zuytzide van den Boemgaerde daer Alyt Baven dochter plach te woenen in 't zuiteinde, en van danen voert streccende kende scoutwys an den wech, die westwaerts van Jan Brunen huys leit daer hi plach te woenen, van danen vort streckende daer die Hofstede daer Clays Gheryt Doedensoen plach te woonen noortwaert totter Hofstede toe daer Claes van der Meer plach te woonen an die oestside van 't sPapenhove, en van danen voert scoutwys af te gaen an 't zuytende van den lande dat Gheryt Reynouts soen plach te wesen, dat in 't Nortende gelegen is als men te Scheveninge gaet, en alsoe vort over streckende zuyt-oest totter lane toe die gaet oest bi der Heeren-Hove van der Canesien, en van danen dwers over streckende totten oestende van onsen viver, daer 't eerst begint, En hebben hem gegeven en geven sulken vryheyt alse hiernae geschreven staet; In den eersten dat men alle die gheene die binnen desen voerseyden mercken woenachtich syn of woenen sullen, dat men die niet inwinnen en sal moeghen nerghent in onsen landen buiten desen mercken noch binnen in borchtochte van doetslagen noch van leemten; Voirt soe wie vicht of perlement maeckt in onsen Dorpe voirsz. die sal inleggen ghelikerwys als men in onse stede van Leiden doet, en op al sulke boeten of daer yemandt over doen woude of wtgaen sonder oerlof ons Scouten of ons Gerechts aldair, wtgheset als wi of onse Ghesellinne of onse Nacomelingen dair selve jeghenwoirdich waren in onsen Dorpe met onse Herberge, dan soe en sullen sys' hem niet bewinden; Vort alle die gheene die van buten incomen, sullen woonen binnen desen voirsz. mercken of die gratie en vriheyt te genieten, die sullen dair bliven mitter wone vyf jaer lang en ghelden metten bueren scot ende lot; als men ghewone is te doen in onsen Dorpe voirsz. onsen dienst mede te doene, en waer dat sacke dat si binnen den vyf jaeren voirsz. weder uytvae-

Eerste limiten van den zelven in een Handvest van Hertog *Aalbert* vermelt.

vae-

(*a*) Dit *Duifhuis* heeft, onzes oordeels, gestaan ter plaatse daer Prins Maurits van Nassau, eertyds Gouverneur in Brazil, &c. dat heerlyk Paleis heeft gebouwt.

„ ren wouden, die ſoude ons geven vyf pont en onſen Dorpe voorſz.
„ vyf pont, en dit ſal dueren tot onſen wederſeggen, behoudelic ons
„ altois ons rechts. In oirconde deſen brieve bezegelt met onſen ze-
„ gel. Gegeven tote Canoit op ſinte Berthelmeus avont anno M.
„ CCC. LXX.

Juſſu Domini Ducis Alberti,
Preſentibus Dno Coenr. Præpoſito Hagenſi & Dno Theodoro Vopponis Canonico Hagenſi.

GERYT POTTER.

Sig. ex coſſ^s.

DeHaag van ouds in tweeen verdeelt, en geſchieden door de *Beek.*

Hoe duiſter de beſchryvinge dezer belendingen dan zy, dit is egter zeker, dat de grond van den Hage al van ouds in tween verdeelt is geweeſt, werdende dezelve geſcheiden door de *Beek*, welke uit de duinen haaren oorſpronk nemende en langs den Schevelingſchen weg heenen vlietende, haaren loop neemt voorby de huizen ten ooſten in 't Noorteinde (*b*), en verders onder en agter de huizingen van de Hoogſtraat en 't Agterom, en vervolgens by 't ſluisken agter de huizen van de Kapel-brugge in de Hofgragt valt, en van daar door de Hofſtraat, Pooten, Blyenburg langs het Bezuiden-hout pleeg heen te loopen.

Het ooſtelyk gedeelte wanneer begonnen bebouwt te worden.

Het ooſtelyk gedeelte, als Graafs grond bevattende, was meeſt haag, boſch en wildernisſe, en is eerſt ontrent het einde van de zestiende eeuw begonnen bebouwt te werden, uitgezondert de *Plaats*, waar van de naam niet anders mede brengt, als dat het was de voorplaatze van het Hof, welkers gebouwen tot daar toe quamen te ſtrekken (*c*) en alwaar, na 't getuigenisſe der Schryveren geſtaan heeft de herberge de Zwaan, wel eer en zelfs voor de ſtigting van het Hof, een ruſt en pleiſterplaats voor den geene die van 's Graaven-zande na Leiden of Haarlem reisden, ja, zoo zommige willen, het jagthuis van den Graaf, als hy in dit quartier het vermaak van de jagt nam, welk huis buiten twyffel ook van ouds aan den Graaven eigen is geweeſt en daarom geworden een leen van Holland; als mede de *Vyverberg*, de *Kneuterdyk*, voorheen het Tournooi-veld van den Graaf, en het *Voorhout* (*d*) welke ſtreek, gelyk wy hier vooren reets

(*b*) Dat de Beeke in vroeger tyd een anderen loop heeft gehad, blykt uit een oud geding en daar op gevolgde ſententie van den Hove van den jaare 1464, welke acte hierna te vinden is onder de Bylage. A.

(*c*) Dit is kennelyk uit verſcheide brieven, als *een huys an die Plaetſe, an die oeſtzyde en op dat zwteynde die Voorpoorte van den Hove, en an die weſtzyde Colyn die cock.* XXVII.. *Julii Ao.* M.CCCC. *een en vyftich. Een huys an die Plaetſe, an die oeſtzyde Balthaſar Pieterſz. op dat zwteynde dat Valckhuys te Hove, an die weſtzyde Haeſe Willems weduwe, en op dat noorteynde die Plaetze. den* 15. *October* 1479. en zoo meer.

(*d*) De oudſte brief van huizingen ſtaande in 't Voorhout, die ons tot nog toe te voren is gekomen, is van den jaare 1357. en luid als volgt. „ Wy Schepenen in den

reets hebben aangemerkt, de Edelen en andere aanzienelyke Heeren al vroeg, en ongetwyffelt met het begin van de bouwing van 't Hof of wel kort daar aan verkooren hebben, om aldaar hunne huizen te zetten, waartoe de Graaf hen by opene brieven den grond verleende. (*e*).

K Het

„ den Haghe maken condt allen luden, dat voor ons quam Willem Ysbrantsz. en „ verliede, dat hy schuldich is Jacob Lysenzoen of houder deser brieve XXI. schell. „ Hollants 't sjaers ewelick staende, alsulck gelt als men wyn en broot om coopt; „ te betalen alle jaeren in die herst Sande-marct, op syne wooninge daer hy nu te ty- „ den inwoont, die belegen heeft Haven Witten an die westzyde en Jan Slapela- „ ken an die oestzyde, welke XXI. schell. Hollants 't sjaers Jacob voorsz. gege- „ ven heeft in rechter aelmissen den *Heyligen Geest*, der *Kerken*, den *Prochipape* en „ den *Ghezellen van der Capelle in den Haghe*, elc vyf schell. sjaers, en den *Ca- „ pellaen tot Eyckenduinen* twaelf penningen 't sjaers, behouden den Heer zyn „ recht. In kennisse hebben wy desen brief besegelt mit onsen gemeenen zegel „ in 't jaar ons Heeren dusent drie hondert seven en vyftich des dynxdaghe voor „ Ste. Michiels dage. Deze brief staat geregistreert in 't meergemelde francyne Register van de H. Geest goederen alhier, waar by op den kant gestelt is XV^C. LVII. *de Grave van Arenberge. Ao.* XVI^C. XIII. *de Heer van Oldenbarnevelt*; 19. *Oct.* 1672. *is deze rente afgelost*, zoo dat daar uit te zien is, wat huis het zy geweest, daar zoo vroeg deze rente, in den bovengem. brief vermelt, op gevestigt is geworden: Verscheide afschriften van deze en diergelyke constitutien van renten, als mede van andere bescheiden en brieven, specterende tot huizen in 't Voorhout, zyn onder ons, daar uit de gesteltenisse van 't Voorhout in voorige eeuwen, en hoe verre het van tyd tot tyd betimmert is geworden, klaar kan nagegaan werden, dog dezelve alhier in te lyven, oordeelen wy onnodig; eenen zullen wy'er nog byvoegen, schoon van laater datum: „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen lu- „ den, dat voir ons quam *Dirc van Cralingen* en verlieden sculdich te wesen den „ Heiligen Sacraments Broederscip in den Hage of den houder van desen brief „ twee pont Hollants paymenis 't sjaers ewelic staende geld, dair men wyn en „ broot om coopt, te betalen alle jair op Sinte Geertruidendag, ende deze voirsz. „ renten heeft hy hem versekert op syn huys en erve dair hy nu ter tyt in woent, „ gelegen in 't *Voorhout*; Ende heeft belegen aen die oestzyde Joncker *Jacob van „ Outshoirn*, an die westzyde Dirc van Cralingen voirsz. selve mit tween Came- „ ren, op dat noirteinde Ghysbrecht Jansz en Pieter Jansz mit een huys en tuyn „ en Dirc die Zeelander op dat selve eynde, en op dat zuyteynde die heerwech; „ Behouden den Heer zyn recht. In kennisse der waerheyd hebben wy desen „ brief open besegelt mit onsen gemeenen zegel. Geschreven op ten XVIII. dach „ in Marte A^o. XIIIJ^C. en sesse en vyftich.

(*e*) Alle zodanige brieven alhier uit te schryven, zoude te lang vallen; wy zullen'er slegts een of twee opgeven. De eerste behelst een gifte van een hofstede in 't Voorhout door Hertog *Willem van Beyeren*, en luid in dezer voege:

„ Hertog WILLEM VAN BEYEREN &c. maken condt allen luden, dat „ wi gegeven hebben en geven mit desen opene brieve Meester Jan den borduur- „ wercker een hofstede in den Voerhoute in den Hage te gebrukene en te houde- „ ne tot sinen vryen eygen alsoe lange en alsoe breed als hyse nu ter tyt begrepen „ heeft ende besit, sonder arghelist. In oirconde &c. Gegeven in den Hage des „ sonnendaags op Ste. Catherinendag in 't jaer M. CCC. LII. onderstont, *Jussu „ Domini Comitis. Per Dominos W. de Wateringen & W. Heerman.* en was gete- „ kent, A. DE BERWAERDE.

De twede is van *Philips van Oostenryk*, waar by hy aan Mr. *Jan van Noortwyk*, Kanunnik van 't Kapittel ten Hove, gunt, om zyn erve en tuin, leggende agter zyn huis in de nieuwe West-straat en uitkomende in 't Voorhout, te mogen verbreeden met muuren of staketzels, even als zyne buuren reeds gedaan hadden. De brief, als te groot om hier te plaatszen, hebben wy hier agter gebragt onder de Bylage B.

Bebouwing van 't zuidelyk en westelyk gedeelte.

Het zuidelyk en westelyk gedeelte wierd by de buuren en inwoonderen betimmert, en wel in zulken korten tyd, dat al voor den jaare 1400 bekent zyn geweest de volgende straaten en pleinen, die wy in oude brieven en bescheiden met naamen vermelt vinden; als de *Hoogstraat* (*f*), de *Papestraat* (*g*) *Anne* of *Hanne Wittestraat* (*h*), nu gemeenlyk genaamt het *Lap-straatje*, de *Visch-* en *Koo-*

Straaten al voor den jare 1400 bekent.

(*f*) Dus werd deze straat al genoemt in eenen brief van den jaare 1392. waar by eenige renten ten behoeve van de H. Geest armen alhier worden geconstitueert *op een huys staende op de Hoochstraet an die westzyde van der straete*, *belent an die westzyde Willem Havicker*, *op die noertzyde Katryn Jacobs Hamers weduwe &c. dingsdags na Translatio Martini Ao.* M. CCC. *twee en tagtich.* En in eenen vroegeren brief aldus; *Een huys belegen op die zuytzyde des Graven Heerstraete*, *en op de noortzyde Huge Hardenbol &c. St. Mathysdach Ao.* M. CCC. LXX. Waarby wy nog voegen eenen derden brief, luidende in dezer voege. „ Wy Schepenen in den Hage maken condt „ en kenlic allen den ghenen die desen brief zullen zien of hoeren lesen, dat wy „ ghepacht hebben Jan Splinter of houder des briefs sestien schellingen Hollants „ 't s jaers ewelick staende alsulck gelt als die Heer neemt van zynen renten op „ dat huys en op die hofstede dat belegen heeft Willem de handschoenmaker an „ die zuytzyde, en Gheertruyt Ysaaks dochter an die noortzyde, alse van achte „ ponden Hollants, die men schuldich was in dat myene boedel doe zyn moeder „ sterf, daer hy Scepenen brieve of hadde, behouden den Heer syn recht, Ende „ die renten te betaelen alle jairen tote Sinte Katrinen Misse. In kennisse dezen „ dinc hebben wy desen briefve besegelt met onsen ghemeen zegel, in 't jaer ons „ Heeren dusent driehondert en vyftich op Ste. Bonifacius avont. En of wel in desen brief de naam van de straat niet werd uitgedrukt, zoo is 't nogtans zeker, dat dit huys behoort tot de bovengem. straat, dewyl deze brief geregistreert gevonden werd in 't kleine francyne Register van de H. Geest goederen onder het artikel van de *Hoogstraat.* En vermits wy ons met dit Register op meer dan eene plaats zullen behelpen, zoo moeten wy alhier in 't generaal eens voor al tot bewys van de wettigheid en deugdelykheid van 't zelve boek aantekenen, dat het in den jaare XV^C. LVII. geschreven is na de originele brieven en geauthentiseert met de eige hand van *Adr. Benninck*, ter zelver tyd Secretaris van den Hage; zynde in *folio*, en inhoudende V^c. XV. pergamene bladen.

(*g*) Deze straat is al bekent met den naam van *Papestraat* in eenen brief, *geschreven in 't jaer ons Heeren* M. CCC. *drie en tzeventich op onser Vrouwendach te Lichtmisse* (hierna geheel te vinden onder het Hoofdstuk van 't *St. Nicolaas Gasthuis*) als mede nog in eenen brief, *gegeven op St. Lucasdach Ao.* 1384. *fol.* 189. *verso.* En eindelyk *op een huys en hofstede*, *belegen Mr. Philips van Leyden an die westzyde en Heer Aernt Spycker en Ysbrant Jansz. an die oestzyde* &c. *op St. Odulphusdach Ao.* M. CCC. *negen en tseventig*, op den kant staat aangetekent A°. XV^C. LVII. *Mr. Adriaen van der Goes*, *Advt. van 't gemeene Land.*

(*h*) Deze straat schynt haaren naam bekomen en als nog behouden te hebben van eene *Anne Witte*, welke in deze straat woonde, zoo als uit den volgenden brief blykt: *Een huys in Hanne Witte straet*, *belegen an die oestzyde Jan Snyder*, *op die westzyde Hanne Witte zelfs*, &c. *Vrydach voor St. Victorsdach Ao.* M. CCC. *ses en vyftich.* En of wel dit straatje tans naauw en van weinig aanzien is, zoo wierd het egter in die vroege tyden door verscheide fatzoenelyke luiden en bedienden bewoont; als onder anderen, van *Engel Pietersz.*, van 1389 tot 1418 Schout van den Hage, als blykt uit den volgenden brief: „ Wi Schepenen in den Hage doen condt allen „ luden, dat voor ons quam Gherrit Willemsz en verliede schuldich te wesen Jan „ Grabben of . . . vier pont Hollants 't sjaers &c. Ende dese voorsz. ren- „ te die heeft hy hem verzekert op een huys en erve dat gelegen is in *Hanne-Witten-* „ *straet*, en belegen an die oestzyde *Enghel Pietersz.*, op dat zwtzyde Gherrit die „ bakker, op die westzyde Jan Grabbe zelfve &c. Gesegelt mit onsen gemeen zegel

Kooren-markt (*i*) nu de *Warmoes-* of dagelykze *markt*, de *Veeneſtraat* (*k*), het *zuideinde*, nu het begin van de *Wageſtraat*,

„ zegel, geſchreven up Sinte Andries avondt Apoſtel Ao. M. CCC. vier en „ tnegentich.

Van *Dirk Vos van de Leuwen*, als te zien is uit een rentebrief gedagtekent des manendages na Ste. Aechtendach Ao. 1356. Deze *Dirk* was opzigter van 's Graaven leeuwen, en ontfing in den jare 1350 van Hertog Willem van Beyeren de volgende commiſſie van 't Puur-Ambagt van den Hage: „ Wy WILLEM Her- „ toghe VAN BEYEREN &c. maken cont allen luden, dat wi ghegeven hebben „ en geven mit deſen opene brieve *Vos* onſen knecht van onſe Lewen, dat *Puyr-* „ *Ambocht van onſen Dorpe van der Haghe* mit allen rechte en verval dat dair „ toe behoirt, in alle manieren als ſine vorders gehad hebben, te gebruken en te „ verwaren tot ſinen live, In oirconde &c. Datum te Delf des woensdages na „ onſer Vrouwendach Annunciatio *anno quinquageſimo*. In een Keure van den Hage op 't reinigen van de ſtraaten &c. van den 10. Maart 1567. *St. Curiæ*, werdzy al genoemt de *Lapſtraat*.

(*i*) „ Wy Scepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voor ons quam „ Dirk van der Woert en verliede ſchuldich te weſen Pieter Hughen ſynen broe- „ der of den houder van deſen brieve LV. ſchell. Hollants 't sjaers ewelick ſtaende „ gelt daer men wyn en broot om coopt, te betalen alle jaer op den Meyendach, „ en deſe voorſz. renten die heeft hy hem verſekert op ſyn huys en erve, daer hy „ nu ter tyt in woont, en is gelegen by der *Corenmarct*, en heeft belegen op die „ weſtzyde Aerts Smit erfnamen, op die oeſtzyde Pieter Yenſz, op dat zwteynde „ en op dat noirteynde die Kaſeyede ſtraet, behouden den Heer ſyn recht. In ken- „ niſſe &c. Geſz. op Sinte Pancratiusdach Ao. M. CCC. ſeven en tnegentich. Op den kant ſtaat aangetekent *h. t.* XVC. LVII. *Anthonis Arentſz. in't Paardeken.* In eenen anderen brief; *Op een huys gelegen op ten hoock van der* Viſchmarct, *en heeft belegen an die weſtzyde en op 't zuyteynde Jacob Janſz. die bode, an die oeſtzyde en op 't noordteynde die Heereſtraeten* &c. 9. *Mey.* M. CCC. LIX. En nog in eenen derden brief; *Op een huys gelegen an dat* Marctvelt, *en heeft belegen an die noortzyde Comen Claeſz. op die weſtzyde Lysbet van der Woert* &c. *Geſchreven op St. Aechten in 't jaer* M. CCC. *en 'tnegentich.* Dat alhier ter plaatze de Viſch, de Kooren- en andere ordinare markten van oude tyden af geweeſt zyn, zullen wy ter zyner gelegenheyt nader aantoonen.

(*k*) Deze en de Hoogſtraat zyn al van de oudſte ſtraaten, welke ons met namen in egte beſcheiden tot nog toe te vooren zyn gekomen. De *Veeneſtraat* werd al vermelt in eenen brief van den jaare 1384. waar by zekere renten werden geveſtigt *op een huis in de Papeſtraet*, nog *op een huys ſtaende op den hoock van de Veenſtraet*, als mede *op een huys gelegen op die oeſtzyde van het Spoeye* &c. *Gegeven op St. Lucasdach in 't jaer* M. CCC. *vier en tachtich.* geregiſtreert als boven *fol.* 189. *en verſo.* En in eenen anderen brief, *op een huys in de Veenſtraet*, *belent* &c. *Ao.* M. CCC. *acht en tachtich.* Hier by zullen wy voegen nog eenen anderen brief, waar by Hertog *Willem van Beyeren* gunt, dat twee kameren in de Veeneſtraat, door een vrouw aan iemand gegeven, by vooroverlyden van den begiftigden aan haar zouden wederkeeren: de woorden zyn deeze: „ WILLEM &c. doen condt allen luden, „ want Ane Buekel Henrikzoen weedwy by onſen conſente en wille gegeven heeft „ Jan Philips ſoens ſoen, die een baſtairt is, twee cameren, die ſi ſtaende heeft *an* „ *die Veenſtrate in den Hage*, ende belegen an die noirtſide Willem Gerbrants- „ zoen mit ſynre huyſinge, aen die zuytſide en an dat oeſteynde Ane voerſz. ſel- „ ve, ende deszelfs Buekels erfgenamen mit hoire ſtallingen en erve, en aen dat „ weſteynde wy ſelve mit onſer Heerſtraten, ſoo hebben wy geoirlooft en geconſenteert, oirloven en conſenteren mid deſen brief, wairt ſake dat die voirſz. Jan „ Philipszoen oflyvich worde ſonder wittachtige blikende geboirte after te laten, „ dat dan die voirſz. twee cameren mitten erven dair ſi op ſtaen, weder comen en „ erven ſullen op Ane Buekels voirſz of op hoire gerechte erfnamen ſonder eenich

we-

ſtraat (*l*), de *Spuy-ſtraat* (*m*), het *Spuy* ter weder zyde tot de houte- nu de *Lepelbrugge* (*n*), het *Agterom*, of zoo men toen zeide, de *Achterſtraat*, *daer men ter Spoeye waerts gaet* (*o*), de *Vlaming-ſtraat*

„ wederſeggen van ons of van onſen Nacomelingen of ymant van onſer wegen. „ In oirconde &c. Gegeven op ten anderen dach in Auguſto Ao. XIIIIC. en „ derthien. Waar van daan deze ſtraat den naam van Veeneſtraat bekomen heeft, zie hier vooren *pag.* 15.

(*l*) *Op een huis in 't zuyteynde op ten Delfwech*, *belegen an die noortyde Jacob Zymonſz*, *op dat oeſteynde Pieter Gherritſz*, *an die zwtzyde Heyn Loef en op dat weſteynde die Heerſtraet* &c. *Vrouwen avont nativitas Ao.* 1414. En in eenen vroegeren brief. *op een huys in 't zuyteynde van den Hage op ten Delfwech*, *belegen an die noirtzyde* N. *op dat weſteynde de Laen* &c. *Ao.* 1399. geregiſtreert als boven *fol.* 245. Nog *een huys in 't zuyteynde van den Hage*, *belegen an die noordzyde Roel Willemszoon*, *an die zuytzyde Aechte Meynertſz*, *op dat weſteynde* die Ramen *en op dat oeſteynde de Heereſtraet*, *Geſz. den* 25. *Juny* 1446. Item *een huys weſt de Raemgraft Ao.* 1446.

(*m*) Deze ſtraat ſchynt al zeer vroeg betimmert en met veel huizen bezet te zyn geweeſt, dewyl ons van geen ſtraaten zoo veel brieven, behoorende alle tot diverſe huizen, zyn bejegent; wy zullen daar van eenige ſtukken alhier opgeven. „ Wy „ Scepenen in den Hage maken condt allen luden, dat voor ons quam *N. N.* en „ verliede ſculdich te weſen *N. N.* Ende deze renten heeft hy verſekert op ſyn „ huys ſtaende in de *Spoyſtraet*, op die weſtzyde Willem Balle en op dat noort- „ eynde die nieuwe ſtraet &c. St. Vitalisdach Ao. M. CCCXC. In eenen gelyken brief van den jaare 1392. *gelegen in die Spoyſtraat*, *op dat noirteynde die wech*, *op de oeſtzyde Jan Nagel*, *an de weſtzyde Jan van Sande*, &c. En in eenen anderen, *belegen an die zuytzyde die ſtraet voerſz. op die noordzyde die wech*, *op die weſtzyde Jan die Leydekker*, *op die oeſtzyde Catryn* &c. *St. Marcusdach in 't jaer M. CCC. en 't negentich.* Waarby wy nog voege een extract uit eenen anderen brief, ſprekende van de Hofgragt. *Een huis an die noortzyde van de Spoeyſtraet*, *ſtreckende totter Hofgraft*, *belegen an die weſtzyde Jan van Ouwen*, *Cock myns Heeren van Ludick*, *en an die oeſtzyde Symon Jude* &c. *Alre Zielendach Ao.* 1412. In 1364. had een *Willem vander Steen* zyn *huys ſtaen aan de weſtzyde van de Spuyſtraet*, uitwyzens de brief daar van zynde, geregiſt. in 't evengem. boek *fol.* 272. *Vo.*

(*n*) *Op een huys en hofſtede belegen an die noortzyde des Graven lydwech*, *en an die zuitzyde Willem Stoyf &c: In kennis der waerheit &c gegeven in 't jaar ons Heeren M. CCC. een en 't ſeventich des donredags nae Paeſſchen.* En dewyl in dezen brief niet klaar werd uitgedrukt waar dit huys heeft geſtaan, zoo zullen wy 'er tot nader beveſtiging nog een tweeden byvoegen. *Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden &c. Ende deze renten heeft hy verſekert op een huys ſtaende op die weſtzyde van den Spoye*, *belegen an die noortzyde een lydtwech*, *op die zwtzyde Willem* &c. *Gegeven op St. Mathysdag in 't jaer ons Heeren M. CCC. drie en tachtig.* En nog in eenen anderen gelyken brief *een huys gelegen op tie Spoye* &c. *Gegeven dingsdag na Ste. Catherinendag Ao.* 1356. En tot bewys dat ontrent den zelven tyd de ooſtzyde mede al betimmert was, zullen wy nog een derden brief bybrengen, ſprekende van *een huys gelegen op tie oeſtzyde van het Spoeye* &c. *Gegeven op St. Lucasdag Ao.* 1384. En nog in eenen anderen; *een huys gelegen an die oeſtzyde op dat zwteynde van der Spoye*, *belent op die noirtzyde Coenraet*, *op dat oeſteynde Jan Broeden mit een ſtuck lands*, *op die zwtzyde Coenraet voerſz. mit zyne raeptuyn* &c. *Gegeven op St. Lucien avond Ao. M. CCCC. en vive.*

(*o*) Dewyl deze agterſtraat zeer na aan 't Hof komt en langs de Beek en 't Hofwaater heenen loopt, is 't te geloven, dat deze toegang al vroeg betimmert zal zyn geweeſt, en dat Hertog *Willem van Beyeren*, wanneer hy in den jaare 1356. by een ſpeciaal Placcaat verbood aan allen die ontrent 't Hof woonden over de beeke of gragten te komen of andere door hunne huizingen met planken daar over te laten

ſtraat (*p*), *Heer Jan Ridders-ſteege* (*q*), rondom de kerk (*r*), de *Toorenſtraat* (*s*), de *Kerkſtraat* (*t*), het voorſte gedeelte van 't

K 3 *Weſt-*

laaten gaan, onder anderen op deze bewoonders wel voornamentlyk het oog zal hebben gehad, immers dat deze ſtraat al vroeg bebouwt is geweeſt, blykt uit verſcheide oude brieven; wy zullen drie of vier ſtukken uit zulke beſcheiden tot bewys hier te berde brengen; *Een huys en erve ſtaende in die afterſtraet als men ter Spoeyewaert gaet*, *Ao.* 1391. *Op een huys gelegen an die afterwech daer men ter Spoeyewaert gaet* &c. *Gegeven des dingsdages na dertiendach in 't jaar ons Heeren M. CCC. negen en zeventig.* Nog uit eenen anderen brief; *twee cameren ſtaende t'afteromme daer men ter Spoeye gaet*, 27. *Febr.* 1480. *Op een ſteene Camer leggende an die afterſtraet op die Hofgragt*, *belent ten noorden die afterſtraet voorſz.*, *St. Pietersdach Ao. M. CCC. zeven en veertich.*

(*p*) Deze ſtraat is mede wel oud, maar ſchynt haaren naam eerſt na 1400. gekregen te hebben. Onder het kapittel van de ſtraaten, in 't meergem. Regiſter, vind men op 't Artikel van de *Vlaming-ſtraat* verſcheide oude brieven, ſprekende van huizen *gelegen in die Caſeyede ſtraet*, &c. Dus in eenen brief van 1407. *verzekert op een huys gelegen up ten zuytooſten houck in die Kerkſtraete*, *belent op die zuytzyde op dat weſteynde de Caſeyede ſtraete*, *op die noortzyde op dat ooſteynde Willem Heeren Aelbrechtſz van der Wateringe* &c. *Palmenſondag in 't jaar M. CCCC. en zeven.* weinig na veertien hondert komtzy klaar met haare benaminge voor. *Een huis in die Vlamingſtraet*, *belegen an die oeſtzyde &c. Op onſer ſoeter Vrouwen avont te Lichtmiſſe Ao. M. CCCC. vier en twintich.* In den jaare 1584. of 1585. ontſtond in deze ſtraat zulke zwaare brand, dat alle de huizen met de meubelen daar in door den vlam verteert wierden. Zie Reſolutie van Holland van den 11. Februarii en 6. Mei 1589. waar by de Staten aan de eigenaars wegens hun groot verlies en ſchade vrydom van verpondinge voor eenige jaaren vergunden. Zie mede Reſolutie van den 4. Mei 1594.

(*q*) Deze ſteeg is ons onbekent en ſchynt gekomen te hebben in de Vlamingſtraat of daar ontrent. Hoe 't zy, de brief ſtaat onder het zelve artikel geregiſtreert, *fol.* 331. en luid verkort in dezer voege: *wy Schepenen in den Haghe* &c. *en bekende ſculdich te weſen.... verzekert op een huys gelegen in Heer Jan Ridders-ſteege op den hoock an die ooſtzyde van den ſtraat*, *belent op die zwtzyde en weſtzyde die Caſeyede ſtraet*, *an die noortzyde* &c. *St. Pancras avont Ao. M. CCC. twee en tnegentig.*

(*r*) Schoon wy tot noch toe weinige beſcheiden hebben, ſprekende van huizen ontrent deze plaats, zoo is 't nogtans waarſchynelyk dat 'er al voor den jaare 1400. alhier huizen zullen hebben geſtaan, immers uit eenen brief van den jaare 1411. blykt, dat de noortzyde van de kerke toen al bebouwt was; en nog klaarder uit eenen brief, gegeven woendags na St. Matthysdag Ao. M. CCCC. zeventhien, luidende in dezer voege; *Wi Schepenen van den Hage &c. welke renten hy hem verſekert heeft op Jans Gilliſzoens cameren an die noortſyde van der kerke*, *belent an die weſtzyde* &c.

(*s*) Onder het artikel van de Toornſtraet in 't meergemelde Regiſter vind men den volgenden brief: *Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden*, *dat voor ons quam* &c. *welke renten hy hem verzekert heeft op een huys en op een hofſtede*, *die belegen heeft op de noortzyde Jan van Oudewater en op de zwtzyde Jan van Leckerkerk* &c. *Gegeven in 't jaer ons Heeren M. CCC. drie en tſeventig des manendaches na beloken Paeſſchen.* Dog met uitdrukkinge van den naam in eenen brief van den jaare 1450.
„ Een huis en erve gelegen in die *Toornſtract*, belegen aen die noortzyde Ghyſ-
„ bert Claeſz. an die zwtzyde Maritgen des Prochypapen Jonkwyf en an die zel-
„ ve zyde after Bruyn die maetſelaer, op dat weſteynde die *Doelen*, en op dat
„ ooſteinde die Heerſtraet &c. Geſz. den 20. Septemb. 1450.

(*t*) Uit de beſchryvinge der belendingen van de huizen, moeten wy beſluiten, dat deze de jegenwoordige *Schoolſtraat* is, welke ook in oude brieven de *St. Jacobs-ſtraat*

ge-

Westeinde (*v*), *Jan Heindriks-ftraat* (*w*), het voorfte gedeelte van het *Noorteinde* (*x*), daar men na Schevelinge gaat, de *Molenftraat* (*y*), en

genoemt wérd, hebbende den naam van de *Schoolftraat* eerft na 1500. bekomen; om dat de publyke of Latynfche Schoole daar in ontrent dien tyd geweeft is. Dat zy al in 1407. de Kerkftraat genaamt is geweeft, blykt uit den volgenden brief: *Wy Schepenen in den Hage* &c. *en verzekert op een huys gelegen upten fuyt-ooſthouck in die Kerkftraete, belent up die zuytzyde op dat wefteynde van de cafeyede ftraete, op die noortfyde op dat oofteynde Willem Heeren Aelbrechtfz van der Wateringe* &c. *gegeven Palmen Sondag Ao. M. CCCC. en feven.* Nog in eenen gelyken brief, gedagtekent 8. July 1424. *een huys en erve in de Kerkftraet, belegen op dat ooft en zuytende Pieter van der Goes, noortzyde Adam van Cleve, weft die Heereftraete* &c. Met den naam van de *St. Jacobsftraat* was zy bekent in 1465. „ Mr. Willem „ Gherrifz Priefter verfekert ten behoeve van de H. Geeft in den Hage zekere „ renten op fyn huys, daer hy in woonde, ftaande in de *St. Jacobs-ftraat*, en nog „ op fyn Camer en erve, ftaende in de Vlamingftraet op ten hoeck van de *St.* „ *Jacobs-ftraet*, &c. 23. April 1465.

(*v*) Hoe verre het Wefteinde voor den jaare 1400. betimmert zy geweeft, konnen wy niet regt zeggen. Na alle fchyn maar voor aan, om dat de Vleerfteeg ontrent het midden der vyftiende eeuw de uitterfte limite van den Hage aan die kant was, gelyk wy nader zullen aantoonen. De oudfte brief, die ons nopende het Wefteinde is bejegent, fpreekt van *een huys in 't Wefteinde tiegens Heer Ghyfkyns van Diepenburch over, en belegen an die oeftzyde Jan Henrickszoens-ftraet, op dat zwteinde Jan Allartfz. op die weftzyde Jacob Mouwertfz* &c. *Meyavont M. CCCC. en drie.*

(*w*) *Een huys in Jan Hendricks-ftraet, belegen op die zwtzyde Claes die Cock, op dat wefteinde Pieter Willemfz, op die noortzyde Arnt Jacobfz* &c. *St. Servaefdach Ao. M. CCC. vive en 't negentich.* De oorfpronk van de benaming van deze ftraat is te zien uit het volgende extract: *Een huys in Jan Heinricxs-ftraet belegen op dat oofteynde Jan Heinricxszoon zelve, op die zuytzyde Geryt de Cofter* &c. *St. Pancras avont* 1395. Zoo mede in eenen brief gedagtekent *St. Servaesdag* 1393.

(*x*) Dat het begin van 't Noorteinde al zeer vroeg moet betimmert zyn geweeft, is genoegzaam aftenemen, uit de limiten in het hier vooren opgegeven Privilegie van den jaare 1370. befchreven, dewyl aldaar het *Noordeinde als men te Schevenınge gaat* woordelyk vermelt werd. Daarenboven is nog voor handen een oude brief van den jaare 1328. die tot een huis eertyds geftaan hebbende in 't Noorteinde behoort: de woorden zyn deze: „ Wy Scepenen in die Hage maicken „ condt en kennelick allen den ghenen die defen brief zullen fien of hooren lefen, „ dat voor ons quam Jan van Haerlem en beleide dat hy vercoft hadde Splinter en „ Alyt zynen wyve een pont Hollants 's jaers in erfheur, waar op zyne hoffſtede „ leggende alrenaaft Pynachers an die zuytzyde om IX. pont Hollants, voorts „ foe falmen betaelen dat voorfz pont ons Vrouwendach te vuytgaende oeft, In „ oirconde defen brief befegelt mit onfen gemeenen zegel, gedaen in 't jaer ons „ Heeren duyfendt drie hondert acht en twintich op onfen Vrouwendach vuyt„ gaende oeft. Als mede nog twee andere brieven d'eene van den jaare 1353. en d'andere van 1371. beide in 1557. nog geveftigt op 't huis van *Corn. Willemfz van Ryn, bakker in de Wildeman*; welk uithang-bord tans nog al te wel bekent is, om 't huis hier nader aan te toonen.

(*y*) Schoon wy geen brieven voor handen hebben aangaande deze ftraat die voor 1400. gedagtekent zyn, zoo kan uit de verfcheidentheid der belendingen van de huizen, welke vermelt werden in brieven even na den gem. jaare gepaffeert, vaftelyk befloten werden, dat deze al lang voor 1400. moet zyn bewoont. De oudfte brief, die ons van deze ftraat vertoont is, is van den jaare 1403. waarin gefproken werd van *een huys in die Moleftraat, belent ten weften Heer*... *van Egmont*,

en het *Heulstraatje* (z). Zedert den jaare 1400 tot den jaare vyftien hondert zyn de nagenoemde straaten, voor zoo verre de oude brieven ons weder aan de hand geven, nog aangebouwt, te weten, de *Nobelstraat* (a), de *Jonkvrouw Ida-straat* (b), de *Geest*

Namen der straaten, zedert den jaare 1400 tot 1500. aangebouwt.

Egmont, an die oostzyde Heer Gherryt Joryſz. &c. gedagtekent Mey avond M. CCCC. *drie.* Nog in eenen anderen; *Een huys en erve dat hy leggende heeft an die noortzyde van die Molestraet, en heeft belegen an die westzyde Willem van Brabant, op dat noorteynde Vrank Danielſz., en op dat oestzyde Maerten Platbuers &c.* 8 *Mey* 1413. En eindelyk; *Een huys an die noortzyde van de Molestraet, belegen an die westzyde en op dat noorteynde Machtelt Beyers weduwe, an die oostzyde Pieter Tol. St. Jans avont Ao.* M. CCCC. *sevehtien.*

(z) Tot bewys van de oudheid van dit straatje, zullen wy alleen eenen brief bybrengen, sprekende van *een huys en erve in die straete over die Heule, belegen an die westzyde Foyken Willemſz, op die oostzyde Willem de Molenaer*, &c. *gegeven op St. Pieters avond ad vincula. Ao.* M. CCC. *vyf en tagtig.* De *Heule*, in dezen brief vermelt, is dat bruggetie of overwelfzel, 't geen over de Beek, welke langs de huizen aan de oostzyde en vervolgens voorby dit straatje heenen loopt, gelegen is; van welke Heule dit straatje dan zynen naam bekomen heeft.

(*a*) Schoon ons tot nog toe weinige oude brieven van deze straat met den naam zyn voorgekomen, zoo blykt nogtans uit het volgende extract, dat dezelve al voor 1500 betimmert is geweest. *Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luyden* &c. *en deze voorſz renten heeft hy verzekert op zyn huys staende in de Nobelstraet, belegen an die westzyde Claes die Decker, an die noortzyde Truytgen kaersmakers, en an 't oesteynde Dammas die Juliers kinderen*, &c. *Geschreven op ten* 17. *Decembris in 't jaar ons Heeren* M. CCCC. *negen en tnegentich.*

(*b*) Deze straat zegt Cretser *in zyne Beschryvinge van 's Gravenhage pag.* 42., dat haaren naam bekomen zoude hebben van eene Jonkvrouw *Ida van Dorp*, welke ook zoude zyn geweest Stigteresse van het Hofje in dezelve straat gelegen; dog hoe grofſelyk hy hier in dwaalt, zal blyken, als wy het zelve Hofje hierna beschryven: Ondertusschen is het zeker, dat deze straat met den naam van Jonkvrouw-Ida-straat wel hondert jaaren voor de bouwing van 't Hofje al bekent is geweest, zoo als te zien is uit den volgenden brief: „ *Wy Schepenen in den Hage* &c. *en deze renten heeft hy verzekert op zyn huys en erve gelegen op ten hoeck van Jonkfrau Iden-straet, en heeft belegen an die westzyde Berthelmeus Pertant met syne camere, op dat westeynde Heer Arent van Gent, Ridder; an die noortzyde en oesteynde die Heerstraet* &c. *Geschreven op ten* 23. *Mairte* 1457. Waar by wy nog zullen voegen een tweeden brief, hoewel jonger gedagtekent, dog egter nog wel veertig jaaren ouder als het Hofje is, en waar uit ook kan gezien werden dat de huizinge daar in vermelt, al lang voor het datum van den brief in dezelve straat heeft gestaan. „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luyden, dat voor ons ge-„ komen zyn die H. Geestmeesters van den Hage, en hebben ons te kennen gege-„ ven, hoe dat aen henl. gesolliciteert en vervolgt word van Jonkvrouwe Hillegont „ van Bosschuysen weduwe van wylen Gillis van Oistende, hoe dat die H. Geest „ van den Hage jairlicxs heeft aen renten staende op die huysinge en erve van wy-„ len Goitschalk Oem van Wyngairden haer susters man was, de somme „ van . . . . welke huysinge gelegen syn aen de zuytzyde van *Jonkvrouwe Ide-„ straet*, en alsoe die Jonkvrouwe Hillegont die voorſz huysinge vry vercoft „ heeft als voocht van de kinderen van de voorſz Goitschalk Oem van Wyngaer-„ den, nyet wetende dat daer eenige renten op 't voorſz huys stonden, dat die H. „ Geestmeesters te vreden souden wesen mits die voorſz twee ponden . . . te stel-„ len op hair huysinge daer sy nu ter tyt in woont, gelegen in 't Noorteinde, &c. „ Bezegelt mit onsen gemeen zegel op den 24. Mairte Ao. XV^C. en veerthiene. „ Was onderteekent, *H. Simons.*

Geest (*c*), de *Foys-straat* (*d*), de *Vleersteeg* (*e*), de *Lorrestraat* (*f*), de *Sak* (*g*), de *Nieuwstraat* (*h*), de *St. Pieterstraat*, nu 't *Gortstraatje*

(*c*) Dat de Geest al zeer vroeg en ongetwyffelt voor 1400 met huizen bezet is geweest, is genoegzaam af te nemen uit de menigvuldige brieven, sprekende van huizen, staande op de Geest, als onder anderen *een huys gelegen op die Geest voor des Prochypapen; en heeft belegen an die oostzyde Zwagerken, an die zelve zyde Floris van Backum, an die westzyde op dat noorteynde en op dat zwteynde die Banweghe* &c. *Gesz. op onze Zueter Vrouwendach Ao.* M. CCCC. *negenthien.* Nog *een huys gelegen op de Geest op dat noorteynde die Prochipape van den Hage*, gedagtekent *den* 21. *Novemb. anno* M. CCCC. *negen en vyftig. Twee huyzen en erven gelegen op die Geest, belegen noort . . west . . zwt . . en op dat oesteynde die heerstraet*, &c. *den* 29. *April* 1432. en zoo voorts. De rede, dat deze streek van den Hage zoo vroeg bebouwt is geweest, was, dat de Pastoors wooninge of Warande, waar van wy hierna een afzonderlyke beschryvinge zullen opgeven, daar ontrent gelegen was.

(*d*) De benaminge van deze straat geven wy zoo wy dezelve vermelt vinden in eenen brief van den jaare 1411. *een huys gelegen op die Geest in Foystraet, en heeft belegen* &c.

(*e*) Hoewel wy verscheide affchriften hebben van brieven, sprekende van de Vleersteeg, zoo zullen wy'er nogtans, om den Lezer niet te verveelen, maar eenen voor den dag brengen, die zeer aanmerkelyk is, om dat in denzelven ook gesproken word van *den hecke*, als zynde deze steeg toen ter tyd de uiterste limite van den Hage aan de westzyde, daar een hek of slagboom stond, waar mede de toegang wierd afgesloten, zoo als wy te zyner plaatze nader zullen aantoonen; de brief luid in dezer voege: „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat „ voor ons quamen Katryn Claes Jansz. weduwe mit Jan Schout hoeren zoon en „ gecoren voechts hant en lieden elck te samen schuldich te wezen Diert Gerytsz „ of den houder van desen brieve vier pont Hollants . . . . Ende deze voorsz „ renten hebben zy hem versekert op een huys en erve gelegen in 't Westeynde „ van der Haghe op ten hoeck van den *Vieersteech*, en op twee cameren daer af- „ ter an gelegen mitten pishuse naest *den hecke*, welk huys, cameren en erve mit- „ ten pishuse belegen hebben an die oestzyde en op 't noorteynde Katryn Claes „ Janszoons en Jan Schout voorsz, an die westzyde de *Vleersteeghe*, en op dat „ zwteynde die Heerstraet, sonder eenige renten daer op staende, behouden den „ Heer zyn recht. In kennisse &c. Gesz. dertich dagen in Mairte in 't jaer ons „ Heeren M. CCCC. twee en vystich.

(*f*) *Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden* &c. *ende deze voorsz renten heeft hy hem verzekert op een huys in 't Westeynde van den Hage, belegen an die oostzyde Jan Mercelisz, op dat zwteynde Witte Claes, an die westzyde de Lorresteege, en an dat oosteynde die Heerstraet. Geschreven den* 5. *Febr.* 1460. Waar by wy nog voegen een extract uit het testament van Claes Govertsz. en Lysbeth Govertsz., egte luiden, in deze woorden; *Voort sellen die H. Geestmeesters in den Hage ten eeuwige dagen houden in raeck en in daeck derthien cameren die Claes en Lysbeth voorsz staende hadden in die Lorrestraet, en sellen dair altoes om Goids wille in laten woonen derthien arme menschen* &c. Geconfirmeert by Schepenen van den Hage den 14. Decemb. Ao. 1463. Deze straat is eerst in den jaare 1617 bestraat, als blykt uit het verzoekschrift van *de gemeene buuren en geërfde in dezelve straat, mitsgaders de Meesters en Regenten van de H. Geest armen van den Hage*, waar by zy te kennen gaven, *datze des winters tyd byna es leggende als een moerasse*, &c. als mede uit het appointement by de Magistraat daar op verleent den 11. February 1617.

(*g*) Dit is tans maar een poort of slop, waar in eenige huisjes staan, gelegen aan de westzyde van de kerk, dog werd in eenen brief van den jaare 1445. genoemt een straat; „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voor ons „ quamen Witte Willemsz, Jan Claesz, Pieter van den Bosch en Pieter Claesz, „ H. Geest-

traatje (*i*), de *Volders-gragt*, nu de *Gevolde-gragt* genaamt (*k*),

L de

„ H. Geestmeesters in den Hage; Ende lieden dat sy van des H. Geest wegen „ vercoft hebben den gemeenen Dekenbroeders van den H. Cruys tot den H. „ Cruys-gilde behoef, een huys en erve gelegen in den *Sack*, welk huys en erve „ belegen heeft an die oestzyde die H. Geest voorsz mitter Schoel, op dat zuyt- „ eynde Alyt Gheryts dochter, an die westzyde die H. Geest voorsz., en op dat „ noorteynde *de Heerstraet, geheten die Sack, &c.* Gesz. op ten XXVIIen dach in Au- „ gusto in 't jaer ons Heeren M. CCCC. vyf en veertich.

(*h*) Schoon wy geene bescheiden van deze straat hebben dan na den jaare 1400, zoo onderstellen wy egter, dat die straat al voor dien tyd zal zyn betimmert geweest, dewyl zy gelegen is in 't midden van den Hage, regt over het Stadhuis, tusschen de Veenestraat ten oosten, de Vlamingstraat ten zuyden, de Kerk- nu Schoolstraat ten westen, welke drie genoemde straaten al voor den jaare 1400. met namen bekent zyn geweest, zoo als wy hier vooren reets hebben aangetoont. Van dit gevoelen is ook de Heer Jacob van der Does *in zyne Beschr. van 's Graven-hage*, als hy in zyne aanmerkinge op deze straat, 100*ste bladzyde*, zegt, *Niet nieuw, ten aenzien van de gebouwen en huysen, die in dezelve staen, alsoo het een van de oudste straeten van den Hage is, maar alleen in naam.* De oudste brief, dien wy voor alsnog van deze straat bekomen hebben, is van den jaare 1437, medebrengende verkort; „ Een huys in die Veenstraet streckende doorgaens totter „ *Nieuwstraet*, die Willem Engbrechtszoen geordineert heeft, belegen an die „ zwtzyde voor Pieter Gerritsz., en after an die zelve zyde Jacob Willemsz., an „ die noortzyde voer Pieter . . . en after an die zelve zyde Aelbrecht Hendricksz. „ op dat oosteynde en westeynde die Heerstraet *&c.* Gesz. den 4. Octob. A°. M. „ CCCC. seven en dertig.

(*i*) Deze straat werd vermelt in eenen brief van den jaare 1453. *En deze renten heeft hy versekert op zyne huysinge gelegen in de Ste. Pieterstraet, belent ten oosten die Beeke* &c. Naderhand is dezelve genoemt geworden het *Gortstraatje*, als te zien is uit het volgende extract; „ Een huys en erve staende ende gelegen in *Sinte Pie-* „ *terstraet* alhier binnen den Hage, alias genoemt 't *Gortsteechgen*, belent aen de „ oostzyde die huysinge en erve eertyts toebehoort hebbende wylen Mr. Cornelis „ Barthouts, Griffier van de Leenen &c. 29 *Augusti* 1569.

(*k*) Tot bewys dat deze gragt, al vroeg met huizen bezet, en by de Lakenvolders en Verwers bewoont is geweest, zullen wy alleen twee of drie extracten uit brieven, tot dezelve gragt behoorende, bybrengen. „ Een huys staende op de *Volresgraft*, belent ten westen Coen Leydecker, „ an die oestzyde en dat westeynde Ermgaert Willem de verwers weduwe, en op „ dat noorteynde die Heerstraet *&c.* Geschreven en bezegelt den 12. Decemb. „ A°. M. CCCC. een en vyftich. Nog „ een huys belegen an die noortzyde en „ op 't westeynde Jacob Pouwelszoen en an die zwtzyde die *Volresgraft*, en op „ 't oesteynde die Heerstraet *&c.* den 4. Juny en 29. Decemb. 1459. Als mede, „ nog een huys staende op die Spoye an die westzyde van der vaert, mitter ver- „ weryen en mitten thuyn en erve streckende op die *Voldersgraft*, daer toe beho- „ rende, belegen an die zwtzyde voor totter verwerien voorsz. toe Bertelmees „ Willem Backerszoen, en van daren afterwaert an die zelve zyde die Volresgraft „ voorsz, up 't westeynde die gemeen bueren wonende op die graft after Lysbeth „ Vranken Jacobszoens Weduwe, an die noortzyde Willem Pietersz voorsz. mitte „ huysinge en erve geheten die Olymolen en Orsmolen, en op 't oesteynde voor „ de Heerstraet, en after op 't westeynde de gemeen bueren wonende op die „ Spoye voorsz. twisschen die *Volresgragt* en den huyse voorsz. *&c.* Gesz. op H. „ Kersavond A°. M. CCCC. negen en tsestig. Hoe 't ontrent deze gragt in voorige tyden gelegen is geweest, toont de navolgende brief aan. „ Wy Schepenen „ in den Hage doen condt allen luden, dat voir ons quam Ghysbrecht Knoop en „ verliede sculdich te wesen Willem Pietersz, of den houder van desen brief, drie „ pont Hollants payement t sjaers ewelic staende gelt daer men wyn en broot om

„ coopt,

de *Pooten* (*l*), en de *Nieuwe-Weststraat* (*m*).

Uiterste paalen van den Hage omtrent het midden van de vyftiende eeuw.

Omtrent het midden der vyftiende eeuw, waren de uiterste paalen van den Hage aan de zuidzyde de St. Anthonis-brugge, en aan de westzyde de Vleersteeg en 't erf van 't huis van Alfendelft, daar nu de Lorrestraat is. En wanneer de Heeren Raden van den Hove in dien tyd eenen misdadigen banden, waren deze de plaatzen, daar de zulke wierden uitgeleid, gelyk 't zelve uit menigvuldige criminele sen-

„ coept, te betalen alle jaeren op te Meyedach, en dese renten heeft hy hem verfekert op de helfte van een stuk lands, dat hy gemeen heeft met Claes Jacobsz, „ en gelegen over *Sinte Anthonys brugge* an die oestzyde van den Delfwech, welk „ heel land voirsz. belegen heeft an die noortzyde die *Volres mit horen erven*, Jan Jansz „ en *een deel tuynen* an dezelve zyde, op 't oosteynde Willem Pietersz voorsz. zelve „ en *een deel tuynen* an dat zelve eynde, an die zuytzyde Mees Claesz enz. en op „ 't oosteynde de Delfwech; Ende deze voirsz. renten heeft hy hem voirt verzekert op syn huys en erve, staende op de Volresgragt &c. In kennisse &c. „ Gescreven op ten xviij. dach in April M. CCCC. en tseventich.

(*l*) Hoe de *Pooten* in vroege tyden gestelt is geweest, kan uit eene oude acte gezien werden, welke wy, om eenige aanmerkelyke omstandigheden in dezelve vermelt, waardig geagt hebben uit te schryven; en is te vinden hier na onder de Bylage C. Dat langs dezen weg, die zynen naam bekomen heeft van de Willige pooten, die langs het waater geplant waren, al vroeg, eer die tot een straat is gemaakt geworden, huizen zyn getimmert, kan uit verscheide brieven blyken: „ Een „ twyn en erve gelegen an die zwtzyde van den *Pootwege* en voort op zyn huysinge gelegen an die noortzyde van de *Pootenwege* langes die Houtgraft en waterin- „ ge &c. den 13. Januarii 1451. Een huys en erve staende in die *Pooten*, bele- „ gen an die westzyde Jan Hugesz., zuyteynde Engel Heinricksz., an die oost- „ zyde Jacob Dircksz, en op dat noorteynde die Heerstraet &c. 23. April 1462. „ Nog een huys gelegen in die *Pooten* doirgaende tot op ten sloet van der wey- „ den, en heeft belegen &c. 1. Febr. 1422. Uit eenen brief van den jaare 1498. schynt, dat deze weg toen al een straat was, immers hy werd alzoo in de volgende acte genoemt. „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat „ voor ons quam Jacob Adriaensz., Jan Hughe Claeszoen van Dam, Cornelis „ Hoochstraet Willemsz. en Aernt Pietersz. H. Geestmeesters in den Hage, en „ kenden en lieden dat zy ontfangen hebben van Jonkvrouwe Jacob Jacob Buysers „ weduwe, drie Schepen-brieven . . . . sprekende op een thuyn leggende in *de* „ *Pooten an die zwtzyde van der straeten*, en voorts op Gerrit van Wayenburch „ huysinge an die oostzyde van de *Pooten* &c. Gesz. op ten xj. Maerte A°. M. „ CCCC. agt en tnegentig.

(*m*) Uit de beschryvinge der belendingen van deze straat zoude men moeten besluiten, dat het de jegenwoordige *Hooge-Nieuwstraat* is; immers dat deze *Nieuwe-Weststraat* omtrent het Voorhout gelegen heeft, is niet duisterlyk uit den volgenden brief af te nemen. „ Wy Schepenen in den Hage &c. en deze renten voorsz „ heeft hy hem verzekert op zyn huisinge, camer en erve staende in de *Nyewest-* „ *straet in 't Voorhout*, belegen an die westzyde Geryt Danielsz., op dat noirt- „ eynde Pieter Jansz en Oetgair Roemerszoen, op dat zelve eynde an die oestzyde „ Jacob . . . . op dat westeynde die Heerstraet &c. den 20. Maerte 1457. Met den zelven naam komt zy ook te vooren in den hier vooren opgegeven brief van Hertog *Philips van Oostenryk*, van den jaare 1497. met deze beschryvinge, *een huys in den Nyeuwestraete aldaer responderende achter in 't Voorhout, daer zekere lege erve aen leggende es onbetimmert* &c. In eenen fondatiebrief van eene Vikarie op 't H. Geest-altaar in de Parochiekerke van den Hage, gedagtekent den 3. Nov. 1552. waar by eenige renten werden besproken, werd deze straat genoemt *de groote Nieuwe straat*. En in eene Keure van den Hage op de Buur-waake, van den 30. Octob. 1568. *de Hooge-Nieuwstraat*.

ſententien, welke daar van als nog in de Regiſters van 't Hof (*n*) gevonden werden, kan werden aangetoont.

Na den jaare vyftienhondert heeft men meerder ligt, hoe de Haag geſtelt, en in wat ſtraaten verdeelt is geweeſt. De eerſte acte, welke ons daar van volle kennis geeft, is een Ordonnantie op het waken in den Hage, van den jaare 1563., waar by de Haag in vier *quartieren* werd verdeelt; het eerſte vierendeel bevatte de navolgende ſtraaten. Geſtelteniſſe van den Hage na den jaare 1500.

„ De Markt, rondomme de Kerke, Jan-Henricks-ſtraet, die „ Schoolſtraet, de Nieuwſtraet, de Vlamingſtraet, 't Weſtende geheel uit, de Lorreſtraet, de Vleerſteegh, de Geeſt, met den „ ommecrom by den Paſtoir en de Thoeren-ſtraet.

„ 't Tweede quartier, de Gaſthuys-ſteeg, de Warmoes-markt, „ Jonkfrou Ydenſtraet, de Molenſtraet, de Hoogſtraet totte Plaetſe, „ de Papenſtraet, de Nobelſtraet, 't Noort-eynde (*o*), beginnende „ van de Plaetſe af recht uytgaende ten eynde toe.

„ 't Derde quartier, de Plaetſe, de Vyverberg (*p*), de Knoter- „ dyk, 't geheele Voorhout en de Hooge-Nieuw-ſtraet.

„ 't Vierde quartier, 't Achteromme mette Spoey-ſtraet, de Pooten mette ooſt en weſtzyde van de Spoeye, de Laen (*q*), de

L 2 „ Vol-

(*n*) Zie het Regiſter van Criminele Sententien, gequoteert A. *fol.*, 25., 75. *enz.*

(*o*) Het *Noorteinde* was in voorige tyden de voornaamſte doortogt van den Hage, van alles 't geen uit het ooſten en noorden na Braband en andere Landen gevoerd wierd. En dewyl dit een moeraſſige weg was, des winters naauwelyks te gebruiken, verleende Koning *Philips de tweede* de Regeerders van den Hage in den jaare 1561. octrooi, om den zelven te mogen beſtraaten, en, om de koſten daar toe te vinden, een tol of impoſt te ſtellen op alle doorrydende wagens, karren, enz. Zie Bylage D. 1. en 2. *loc.*

(*p*) De *Vyverberg*, die zynen naam bekomen heeft van de hoogte door het opgeworpen zand uit de Vyver, was oudtyds zoo ten ooſten als ten weſten met een muur afgeſchoten, gelyk niet alleen de oude brieven getuigen, maar ook uit het oude kaartie van Guicciardyn af te nemen is. De muur ten weſten liep van 't huis van de Graven van Egmond af zuidwaards op tot de Vyver toe, en had ſlegts een poortie met een deur, waar door men in en uitging. Wanneer deze muuren van daar zyn geruimt, vinden wy nergens aangetekent. Ter zelver tyd ſtond ook op 't weſteinde van de Vyverberg een groot kruis, gemeenlyk *het Heilige Kruis* genaamt, en daar voor het Schavot of zoo genaamde Groene Zootje, zynde de gewoonlyke geregts-plaatze van den Hove, daar de criminele ſententien aan de misdadigers wierden ter executie geſtelt. En mitsdien wierden zy gecondemneert *gebragt te werden op 't Schaffot, voor dat Heylige Kruys aan de Plaetſe alhier in den Hage*, enz. Zie Regiſter van Crimin. Sent. van den Hove, gequoteert A. *fol.* 17. *verſ.*, 25. en 39. als mede de Sententien en Gewysden van den H. en Prov. Rade, gedrukt 1662. *pag.* 57. Dit Schavot of Groene Zootje heeft aldaar nog geſtaan tot den jaare 1719. als wanneer het zelve op 't verzoek van de eigenaars en bewooners der bygelegene huizen (na dat het in vorige tyden meer als eens vergeefs verzogt was) eindelyk is weggenomen geworden.

(*q*) Deze *Laan* plagt te loopen van de weſtzyde van het Spui tot het zuiteinde, nu de Wageſtraat over de St. Anthonis-brugge, en wierd de *Volders-Laan* genoemt; en moet derhalven onderſcheiden werden van de jegenwoordige ſtraat de *Laan*, welke van de weekelykſche markt tot de Lorreſtraat ſtrekt, tuſſchen de Princegragt en 't Weſteinde, en ontrent 1630. eerſt is begonnen bebouwt te werden.

„ Volders-graft mettet Padmoes, en 't Zuyteynde mette Veen-
„ straet.

Getal der huizen in 't begin der zestiende eeuw.

Het getal der huizen was hier al in den beginne van de zestiende eeuw zeer aanmerkelyk, want als in den jaare 1515. het Haartstedegeld door geheel Holland wierd uitgeschreven, wierden in den Hage getelt 1118 huizen of haartsteden, en zulks vry meerder als in de kleine steden, ja het getal quam zelfs byna over een met dat van *Rotterdam*, daar ter zelver tyd maar 1138 haartsteden bevonden wierden. (*r*) En wat belangt de West-Vriessche of Noort-Hollandsche steden, daar van was *Hoorn* toen noch wel de meeste, zynde aldaar aangetekent 1118, net even zoo veel als in den Hage. Maar Guicciardyn (*s*) brengt het getal in zynen tyd (1560) slegts op ruim duisent huizen; niettemin is zyne getuigenisse aangaande de gesteltenisse van den Hage nadrukkelyk; *Dit is*, zegt hy, *na myne meninge het schoonste, rykste en grootste open Dorp van gansch Europa: want het heeft meer dan duysent huyzen, en onder die veele goede en grote*, enz.

Uiterste limiten in 1553.

De uiterste limiten van den Hage waren in den jaare 1553. de St. Anthonis-brugge in 't zuiteinde; de houte brugge op 't Spuy; 't Betlehem-Prostie-Convent in 't Westeinde; de Gulde Wagen in 't Noorteinde; en 't huis van Meeus Goessens in de Hooge-Nieuwstraat, staande in 't Voorhout, uitwyzens zekere Ordonnantie van den Hage op den brand aldaar, gedagtekent den 20. Octob. 1553., waar van 't XXXIV. artikel het volgende behelst.

„ Item dat niemant, wie hy zy, eenige bargen houden of setten
„ en sal binnen de bepalingen hierna volgende; te weten, ingaende
„ van 't St. Anthonis Brugge in 't zuyteynde inwaerts den Hage;
„ binnen den houte brugge van de Spoey ook inwaerts gaende; van
„ 't Cloostér in Betlehem ook inwaerts; van de Gulde Wagen in 't
„ Noorteynde ook inwaert gaende, en van 't huys van wylen Meeus
„ Goessens in de Nieuwstraet, staende in 't Voorhout ook inwaerts
„ gaende, welk huys nu gebruykt word by de weduwe van Clement
„ den Palfenier. Ende soe wie binnen dese bepalinge bargen setten
„ wil, die sal dezelve bargen mogen setten op syn erve, behoudely-
„ ken dat men de bargen setten sal alsoe ruym als eenige huysen,
„ dat'er blyven sal twee geheele roeden erfs ommegaende om elken
„ barch sonder huysen ofte yet nader by staende, en dat op de boe-
„ ten van drie ponden.

Twee oude kaarties van den Hage.

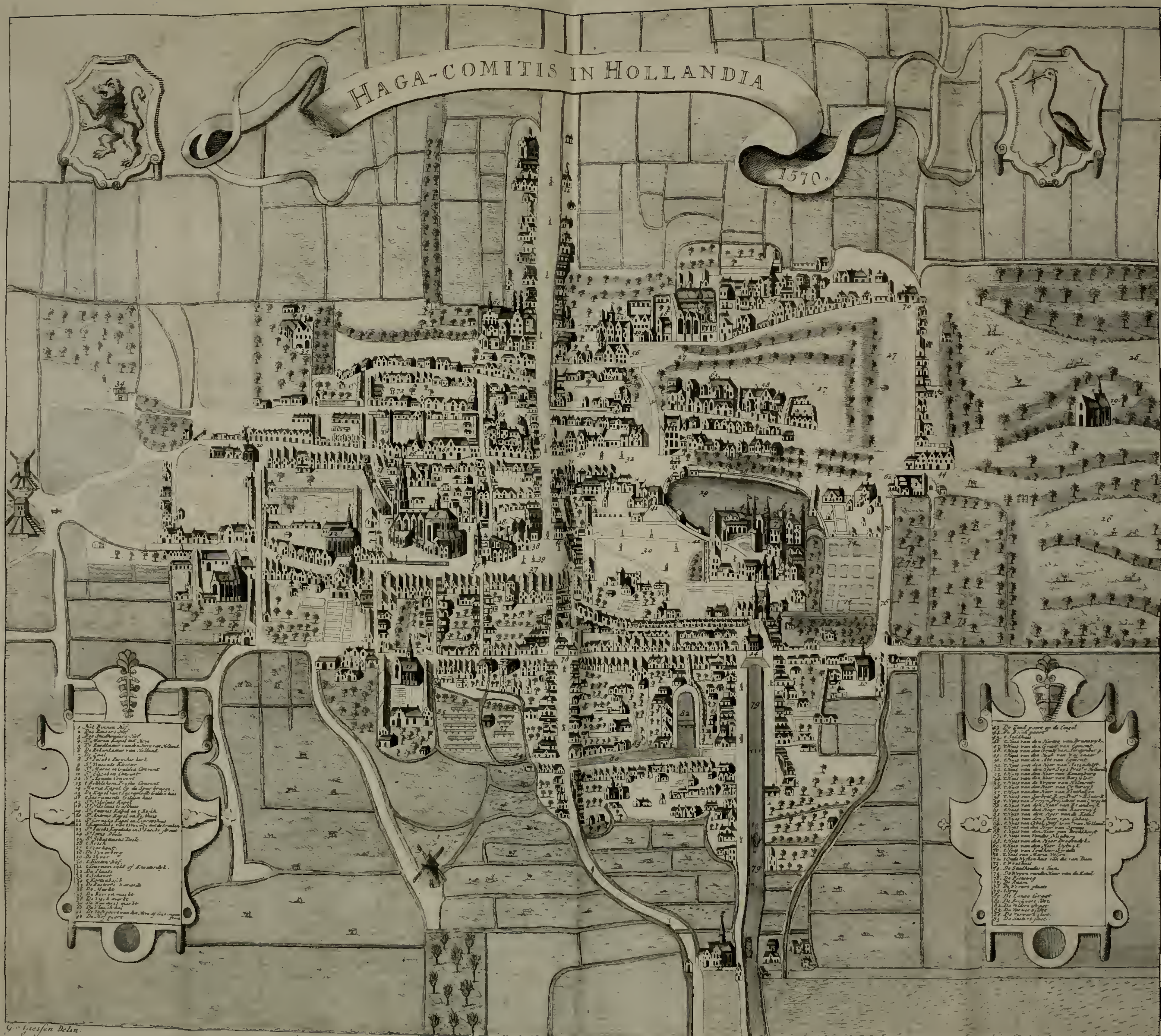
Het oudste Kaartie van den Hage, dat ons tot nog toe is voorgekomen, is 't geen gevonden werd in den eersten druk van den even gemelden Guicciardyns Beschryvinge der Nederlanden, welke historie hy ontrent den jaare 1560. zamengestelt, en in den jaare 1566. voor de eerstemaal in 't ligt gegeven heeft. Wy zullen, om den Lezer een bequaam begryp van de gesteltenisse van den Hage in dien tyd te doen hebben, het zelve alhier plaatzen. Het tweede Kaartie, dat van den Hage bekent is, en waar van de aftekening op 't Stadhuis hangt, is van den jaare 1570. 't Zelve is veel naaukeuriger, en wyst

(*r*) Zie Orlers, *Beschryvinge van Leiden pag.* 53. Bleiswyk, *Beschr. van Delft pag.* 87.

(*s*) *Beschryvinge der Nederlanden pag.* 233.

Afbeelding van 's Gravenhage
na een afteekening van den Jare 1560
gemaakt.
WEST.
OOST
De plaets
De Viver
Dat buyten-hoff
Dat binnen hoff
t. Hoff
De Weesen
die
Ramen
De gracht
Al waulant
Dat Padmos
ZUYT
R. Bertet Excudit Cum Privilegio.

HAGA-COMITIS IN HOLLANDIA
1570.
G. Giesfon Delin.
AENWYSINGE VAN S'HAGE, ALS DIE WAS ANNO 1570.
R. Boitet. Excud. Cum Privileg.

wyst met eenen aan, niet alleen de geestelyke en werreldlyke gebouwen, maar ook de adelyke en aanzienlyke huizen, die ter zelver tyd in den Hage stonden. Wy hebben derhalven niet ondienstig geoordeelt, om het zelve mede hier nevens te voegen.

Deerlyke toestand van den Hage in de jaaren 1572 en 1574.

De troubeljaaren, die daar op volgden, benamen de ingezetenen als toen alle lust en gelegenheid om deze hunne plaats verder uit te breiden. Zy wierd in die ongelukkige tyden niet alleen verlaten van de hooge Amptgenootschappen, maar de burgers en inwoonders vlugtten deze hier, d'andere daar na toe, om hunne veiligheid in andere verzekerde steden te zoeken, laatende deze zoo schoone Vlekke ten prooi van vyanden en vrienden, die dezelve innamen (*t*), en de huizen en gebouwen zodanig van alles beroofden, dat de Haag, na dat die weder van 't krygsvolk was ontbloot geworden, eer na eenen puinhoop en vuilnis-nest (*v*) geleek, dan na een bewoonbaare plaats, zoo onlangs de zetel van den Staat, hooge aanzienelyke Collegien en den meesten Adel van 't Land. De Heer Pieter Christiaansz. Bor, daar van ooggetuige zynde geweest, beschryft in 't negende boek zyner Nederlandze Historien, 't geen hy aan de Magistraat van den Hage heeft opgedragen, dien erbermelyken toestand in dezer voege: „ Deze playsierige plaetse, ik meene de Vlecke van den „ Hage, was in desen jaare 1576. seer desolaet, deur dese inlantsche „ oorloghen, want dezelve niet alleen van den Stadhouder, Supposten van den Hove, maer mede van alle de Edelen, ryke personagien, ende ook mede van de voornaemste en principaelste „ Borgeren verlaten was (meest alle binnen Delff gevlucht zynde) „ soo dat de huysen meest ledich en onbewoont waren, en soo ontramponeert door de garnisoenen, die hier soo van d'eene als d'andere zyde daer gelegen hadden, dattet seer verdrietelyk en bedroëflyk was te zien, gelyk ik terstondt naer de Pacificatie van „ Gent, alhier comende, met myn oogen gesien hebbe. De straaten waren alsdoen met gras bewassen, veele heerlyke en schoone „ huysen waren deuren, vensteren, solderen, en al 't houtwerk verbrant; in de beste en cierlykste cameren hadden de paerden en

 beesten

(*t*) De Haag wierd in Bloeimaand des jaars 1574. door de Spanjaarden, als Baldes ten tweedemaale voor Leiden quam, ingenomen, het welk door den Heer Hooft, *Nederl. Hist. p.* 372. op deze wyze word verhaalt. „ Met het overschot „ rukte hy na den Haag, daar niet dan Ruykhaaver met zyn Vendel lag, die hem „ nogtans aan de Geestbrug, zoo lang met schermutsen t'antwoord stond, dat de „ Haghelingen tyd hadden, om 't meeste hunner have, binnen Delft te vluchten. „ Des aavonds in 't Vlek gekomen, stoffeerd' hy 't hof met Spanjaarden, in hoope, dat zy daar ten minste een' loop zouden afstaan. Zie mede Bor 7. *boek op 't jaar* 1574. *fol.* 22. *verso.* Ook hadden die van den Hage al in 1572. eenen zwaaren aanstoot door de Spanjaarden geleden; „ want, zegt Em. van Meteren *Lib. IV. fol. mihi* 66. „ de stad van Delft hield in dese beroerten ook haare poorten „ toe, en zy namen op haer eigen kosten, tot haerder beschermінge, eenig „ krygsvolk aen. Het sluiten van Delft hebben die van den Haghe moeten bekoopen ofte vergelden: want die sy tot Delft uytslooten, moesten die van den „ Hage herberghen ende alle haren moetwil lyden, ende verdragen en gehoorsamen.

(*v*) Zie hier vooren *pag.* 16. in de aanteekeninge (*f*).

„ beeften haer legers gehadt; het yferwerk, ankers en anders was „ uyt de huyfen gerooft; foo dat men foude gemeent hebben, dat „ de huyfen niet en mochten ftaende blyven, ende feer weynig in-„ woonderen waren daer gebleven. Ja *die van Delft*, 't zy uit een' waare en wel gegronde vrees voor hunne ftad, 't zy uit een' zoort van jalouzie, waar mede zy den Hage wegens deszelfs voortreffelykheid altyd hadden aangezien, *dienden* in den jaare 1575. *zyne Excellentie*, Prins Willem den eerften, *aan*, *dat hunne Schutters verfogten verklaringe*, *of men den Hage zoude doen verbranden*, *zoo verre de vyanden hen na 't Weftquartier quamen te begeven*; Waar op *by den Prins wierd verftaan en verklaart*, *dat alfoo fonderlinge geen beftiael ontrent den Hage is*, *en de vyanden des fomers hen ook in tenten kunnen onthouden*, *daeromme niet geraden en ware den Hage afgebrandt te werden*; *verhoopte niet te min fyne Excellentie*, *dat*, *foo verre Maeslandfluys mach werden behouden*, *de vyanden hen in dat quartier niet fouden begeven.* (*w*) En dus wierd de Haag door het wys en voorzigtig beleid van dien nooit volprezen Vorft, bewaart van eenen algemeenen ondergank.

Voorzorge van den Prins tot behoudenis van den Hage en inwoonderen.

De Prins, om te tonen hoe zeer de behoudenis van den Hage hem ter herte lag, had al het jaar te vooren, op de tyding dat de Spaanfchen na het opbreken van het beleg van Leiden, den Hage hadden verlaaten, zeer fcherpelyk en op zwaare ftraffen des doods verboden, dezelve vlekke en inwoonderen van dien eenig overlaft aan te doen of fchade toe te brengen, 't zy met roven, plonderen, verbranden of verwoeften. Het Placcaat ten dien einde by hem vervaardigt, luid in dezer voege:

Placcaat tegens het beroven, plonderen en verbranden van den Hage.

„ Die Prince van Orangien, Grave van Naffau, Diets, Vianden, „ Catzenellebogen, en Heere en Baroen van Breda, Dieft, en Erf-„ burg-grave van Antwerpen en Byfançon, Stadhouder en Capitein „ Generaal over Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht. Alfoe „ deur 't vertrek van den algemeenen viandt van de belegeringe der „ ftad Leyden en openinge derzelver ftad, den zelven van gelyken „ wten Hage en ommeleggende plaetfen mede vertroecken is en die fel-„ ve verlaten heeft, waer deur die voorfz plecke van den Hage by „ eenige quaetwilligen gefchapen es geplondert, berooft, gepilgeert, „ geruineert, gedevafteert, verwoeft ofte verbrandt te worden, nyet „ jegenftaende wy dezelve plecke gaerne van alle plonderinge, bero-„ vinge, inlegeringe, pilgeringe, ruineren, devafteren, verwoeftinge ende „ brand, ofte ook brandfchattinge gaerne foude preferveren, omme „ redenen ons daer toe moverende, en ten einde die ontfchuldigen „ mitten gheenen die hem felven met adrefch den viant gedreven je-„ gens ons en die gemeene faeken ontgaen hebben, nyet en fouden „ werden overvallen en bedorven, SOE EST, dat wy met rype „ deliberatie hier op gehad 't advys van den Raed neffens ons we-„ fende en den Provincialen Rade in Holland, wel fcherpelick ver-„ boden en geinterdiceert hebben, verbieden en interdiceren allen „ Over-

(*w*) Het zyn de eige woorden die gevonden werden in de Refolutien van de Staten van Holland, van *den* 29. *Mei* 1575.

„ Oversten, Capiteinen, Hoplieden, Soldaten en alle andere Crychsvolcke „ te water en te lande, mitsgaders allen anderen van wat qualité of „ conditie dezelve zyn, dat sy ofte yemand van henluyden, 't zy „ deur hemzelven of daer toe gebruykende eenen anderen persoone, „ hem nyet en vervorderen binnen den voorsz. plecke van den Hage „ ofte in eenige andere plaetzen daer ontrent en daer den viandt wt- „ vertrocken es ofte noch wt vertrecken sal, aen te rechten ofte doen „ aenrechten eenige dieverye, roverye, plonderinge, pilgeringe, devaste- „ ringe, verwoestinge, ruyneren, branden of brantschattinge, op peyne „ van de geene die zulcx gedaen en aengerecht ofte by eenen anderen „ doen aenrechten sal hebben, gestraft te werden, te weten van dieverye, „ roverye, plonderinge ofte pilgeringe, metter coorde; en van ruyneren, „ devasteren, verwoesten, brand ofte brantschattinge, metten vuere. „ Interdiceren en verbieden daer beneffens wel expresselyk allen „ Oversten, Kapiteynen, Hoplieden, Soldaten en allen anderen „ Cryghslieden of Cryghsvolcke te water en te lande, mitsgaders al- „ len anderen van wat qualité ofte conditie hy zy ofte yemant van „ henlieden, hen nyet en vervorderen eenige ingezetenen van den „ Hage ofte die daer ontrent geseten zyn, te vultraigeren aen heu- „ ren persoone of goede onder dexele dat zy gedUerende der vianden „ presentie in de Hage aldaer gebleven zyn, maer sullen daer mede „ laten bewerden den Commissarissen daer toe by ons gecommit- „ teert, ten eynde die rechte schuldigen nyet ongestraft en blyven „ en ter contrarie d'onnoselen van alle oppressie behoet en beschermt „ moegen worden; Ende ten einde niemant hiervan ignorantie en „ mach pretenderen, lasten en ordonneren den eersten gesworen Ex- „ ploictier hierop versocht 't gunt voorsz. es te publiceren in alle „ plaetsen in Hollant, daer men gewoonelicken is publicatie te doen, „ en hem by geschrifte onder die hand van den Griffier van den „ voorsz. Hove gegeven sal worden. Gedaen binnen der Stede van „ Delft den IX. October A°. XV^{C}. vier en tseventich. Onderstond „ geschreven, Ter ordonnantie van zyne Princelyke Excellentie. In „ kennisse van my, ondertekent,

B. ERNST.

De Heeren *Raden* van den Hove en ook *die van de* Kamer van *Rekeninge*, schoonze nu tot Delft gezeten waren, droegen daarom geen mindere zorg voor den welstand en de behoudenis van den Hage; en, om te weten, hoe het aldaar ter zelver tyd geschapen stond, *committeerden* zy derwaarts „ Mr. *Jeronimus van Borre*, Raed ordi- „ nair, en *Andries Duyk*, Meester van de Rekeninge, omme hen „ terstond te transporteren, en aldair hen by assistentie van de Bur- „ gemeesters van den voorsz. Haige behoerlicken t'informeren no- „ pende die victualien, als coorn, vleesch, byer, caes en andere dier- „ gelyke victualien, die binnen den voorsz. Hage souden mogen we- „ sen, en voorts van de voorsz. Burgemeesteren te verstaen wat per- „ soenen binnen den Haghe souden mogen zyn, die den eedt van ge- „ trouwigheyt nyet gedaen en hebben, en die zelven 't zy by clock- „ geslach ofte anders (gelyk zy bevinden zullen te behooren) voer „ hem te ontbieden, omme den voorsz. eedt van getrouwigheyt te „ doen, Zorge van den Hove en Reken-kamer voor den welstand van den Hage.

„ doen, en soe wie van hem swarigheyt maict of onwillich es den „ voorsz. eedt te doen, auctoriseren die van den Raide en Rekeninge voorsz. die voorsz Commissarissen soedanige ongehoersaemen en „ onwilligen van Co. Majt. en zyne Excellentie wegen te belasten, binnen „ xxiiij. uuren den Haege en andere plaetsen zyner voorsz. Excellentie toegedaen te vertrecken, op peyne van an lyf en goed gestraft „ te worden. Zullen voorts die voorsz. Commissarissen hen behoirlicken informeren nopende 't roeven en nemen van de beesten by „ vyandt, vrybuyters gedaen, heur informatie stellen by geschrift „ en die zelve die van de Raide en Rekeninge voorsz. overbrengen, „ omme daernae op als sulcke ordre gestelt te worden, gelyk die van „ der Raede en Rekeninge bevinden sullen te behoeren. Deze Commissie was gegeven tot Delft den 16. September 1575.

En ondertekent,

B. ERNST.

Als mede van de Staten van Holland tot behoudenis van het Hof-gebouw.

De Staten wendden ook aan hunne kant alle mogelyke vlyt en moeite aan tot behoudenis van het Hof-gebouw, *committerende* ten dien einde, na het vertrek der vyanden, by Resolutie van den 6. Decemb. 1574. *Isaac Coebel, om 20. persoonen aan te neemen, en daar mede als Castelein, onverminderd nogtans de Commissie van den Castelein François van Buyren, het Hof te helpen bewaren.* Maar als deze knegten het aldaar zoo slegt maakten, *spolierende het Hof van loot, yzer en anderzints, en daarenboven by nagt en ontyden daar af vervoerende nog veele verborge goederen*, vielen daar over zwaare klagten. Weshalven de Staten by Resolutie van den 30. Julii 1575. „ de „ Burgemeesteren van Delft auctoriseerden, om met kennisse en ad- „ vyse van die van den Rade Provinciael af te danken en te doen „ casseren den voorn. Isaac Coebel mit syne compagnie leggende op „ 't Hof, en voorts behoorlyke ordre te stellen, dat by den Pro- „ voost Quiryn van Borssélen met zyne compagnie het zelve Hof „ voortaen gepreserveert en bewaert werd, en dat de ingezetenen „ daerontrent van alle verdere schade en overlast bevryd en bewaert „ mogen blyven. Maar wanneer de Burgemeesters en Regeerders „ van Delft de Staten daar op aandienden, dat by hen raadzaam „ bevonden was, in plaetze van den Provoost Quiryn van Borssélen „ 't Hof in den Hage met de minste kosten te doen bewaren by den „ Procureur Generaal *Paulus van Hove*, die daar toe zyn dienst „ hadde aangeboden, schreven de gem. Staten den 6. Augusti daar „ aanvolgende aan dezelve, dat zy, na voorgaande communicatie, „ den zelven Procureur Generael daar toe hebben aangestelt en ge- „ committeert, omme het voorsz. Hof by hem in goede bewaarnisse „ gehouden te werden, by provisie voor een half jaar eerstkomende, „ onder alsulken salaris en gagie, als Gyl. ten naesten diesaengaende „ met den zelven zult konnen handelen en overeenkomen, en mits „ by den zelven daar toe stellende behoorlyke cautie en verzekert- „ heid, zal hem by Uwer E. daar af verleent werden acte van Com- „ missie en assignatie van betalinge, uit de inkomsten en middelen, „ daar van Isaac Coebel met zyn volk ook betaalt zyn geweest.

De inwoon-

Wanneer nu kort daar aan de vyanden door de gelukkige wapenen van

van den Staat, of om beter te zeggen, door de onverdiende genade des Allerhoogsten, den Lande verder waren ingeweken, en dat alzoo de vrees eenigzints begon te verdwynen, zakten de inwoonders weder langzaam herwaarts aan. 't Hof, 't welk met deszelfs onderhorige Suppoosten geduurende die verwarde tyden te Delft zyn verblyf hadde gehad, verwierf van zyne Princelyke Excellentie by brieve gedagtekent tot Middelburg den 13. Maart 1577. om weder na den Hage te mogen vertrekken, en aldaar bezit te nemen van zyn *oude residentie-plaats*. De brief, als zeer aanmerkelyk, luid aldus:

ders zakken langzaam, na het wyken der vyanden, weder herwaarts aan. Als mede 't Hof met toestemming van den Prins.

„ *Edele*, *Eerentfeste*, *Hoechgeleerde*, *Wyse*, *Discrete*,
„ *Lieve*, *Bysundere.*

„ Wy hebben ontfangen U Lieder scryven van den sesten Martii, „ mitsgaders zekere Requesten daer by gevoeght, tenderende ten „ eynde dat wy souden willen toelaeten volgende de oude possessie „ in dewelke die van 's Gravenhage zyn, U te transporteren mitter „ residentie naer 's Gravenhage; Waer op wy nyet en hebben willen „ laten U-lieden te beantwoorden, dat nadien die Heere Almachtich „ belieft heeft naer soe veele en langduerige afflictien daerinne deze „ Provincien deur den innelandschen crych geweest syn, deur zy„ne Goddelyke gratie de saeken soe verre te brengen, dat de Pro„vincien vereenicht en met een vaste peys gereunieert, en voorts „ de naerbuer-steden van de soldaten, mitten welken dezelve altyts „ belast zyn geweest, jegenwoordelicken bevryt zyn, en mitsdien „ geen zorghe of peryckel en valt in 's Gravenhage wederomme „ metter woene te trecken, soe veel te meer dat sulcx den Staten „ van Holland goetdunkt, zyn wel te vreden dat volgende d'oude „ possessie van de residentie van den Hove van Holland, ghyluy„den U begeeft t'allen tyden als 't U believen zal binnen voorsz. „ 's Gravenhage, hoepende door U-lieder presentie dat de voorsz. „ plaetse corts in heur oude stand zal gebrocht, en van de ruynen „ die d'inwoenderen aldaer dese voergaende oorloge geleden heb„ben, wederomme gerepareert werden. Waer wy U-lieden in „ eenige andere saeken zullen eenige vruntschap kunnen bewysen, „ sullen al 't selve seer geerne en vlytich doen.

Brief van zyne Princelyke Excellentie dienaangaande.

„ *Edele*, *Eerentfeste*, *Hoechgeleerde*, *Wyse*, *Discrete*, *Lieve*, *Be„sundere*, God zy met U-lieden. Gescreven tot Middelburch op „ ten XIII^en dach Martii 1577. Onder stont geschreven,

U-Lieder goeder Vrient.

En was getekent, GUILL. DE NASSAU.

En of wel deze plaats by den Prins veilig genoeg geoordeelt wierd voor de Heeren Raden, zoo ordonneerden egter de Staten van Holland en Zeeland by Resolutie van den 4. April des zelven jaars, „ aan die van den Rade van Holland te schryven, dat sylieden in 't „ vertrekken na den Hage, egeene Memoriael-boeken, Registreren „ of andere originele stucken zouden transporteren ofte by haren

Resolutie van de Staten, van geen Memoriaal-boeken enz.

M Griffier

voor als nog te transporteren.

„ Griffier aldaer doen vervoeren (*x*). Ende van gelyken aen die „ van der Kamere van Rekeninge in Holland, dat fylieden hare refidentie, nochte ook haerluyder Regifters, Stucken en Munimenten „ uyt der ftad Delft niet en zouden tranfporteren voor en al eer anders by de Staten daerinne zoude wefen voorfien en geordonneert.

Aanwafch en vermeerderinge der ingezetenen door de wederkomft van de Hooge Collegien enz.

De aankomft dan van 't Hof in den Hage, daar kort op volgde de Graaffelykheids Rekenkamer (*y*), gaf op nieuw gelegenheid tot den aanwafch en 't vermenigvuldigen der ingezetenen. Deze vonden in den beginne werks genoeg om hunne verbroke en vernielde huizen te herftellen, en alles weder in den voorigen ftaat te brengen. Maar wanneer weinig tyd daar aan de Staten zig mede alhier weder begonnen te veftigen (*z*), en dat daar by ook quamen de Algemeene Staten en andere hooge Amptgenootfchappen, als de Rade van Staten, de Gecommitteerde Raden, de Rade van Brabant, de Generaliteits

(*x*) Hier op volgde den 9. April deze nadere Refolutie ; „ Op 't gundt de „ Staten van Holland en Zeeland by den Griffier van den Hove van Holland, volgens fekere fchriftelyke Inftructie aangegaen is geweeft, omme in het vertrekken van den Rade en Hove voornt. van Delff in den Hage, mede aldaer te „ mogen tranfporteren alle de Regifteren en Memoriael-boeken van de Griffie, „ die aldaer gewoonlyk zyn te beruften, niet tegenftaende voorgaende advys en „ Refolutie van defelve Staten ter contrarie aen die van den Rade voornt. onlangs „ overgegeven, hebben de voorn. Staten by haer voorgaende advis geperfifteert. „ Verklarende by defen, dat de voorn. Griffier met hem fal mogen tranfporteren „ eenige Regifteren van de Dingtalen, Acten en Sententien, met eenige Memoriael-boeken, en fonderlinge 't loopende Memoriael-boek, die men voor het „ eerfte en dagelyks zoude mogen hebben te gebruyken, met de facken en proceffen, al tot dienfte en gerief foo wel voor die van den Rade als van partyen: „ Welverftaende dat alle andere oude Memoriael-boeken, Chartren ende Papieren, die in bewaerniffe van den Griffier gewoonlyk zyn te blyven, die men dagelyks niet en heeft te gebruyken, blyven fullen binnen der Stede ven Delff, „ in een verfeekerde plaetfe, by de Staten geordonneert ofte noch te ordonneren, „ in bewaerniffe van den felven Griffier alleene, fonder yemandt daer te hebben „ acces, dan by ordonnantie en weten foo van den Hove, als van den zelven Griffier, als naer ouder gewoonte, ende dit alles by provifie, ende om redenen, „ den Griffier in de Vergaderinge van de Staten breeder verhaalt, op de poincten „ van fyne Inftructie, van al 't welke hy die van den Hove fal doen mondelinge „ rapport ende fecrete advertentie : Ende fullen de Staten niet naerlaeten reguardt „ te nemen op de fecurité van die van den Raede in de plaetfe van haere refidentie, omme te voorfien foo veel als mogelyk is, tegens alle periculen, dewelke, „ hoewel van de fyde der vyanden niet en fchynt feer apparent, foo en verftaen „ nogtans de Staten niet, de Vrede voor als noch feer verzeekert te zyn.

(*y*) Zie Refolutie van de Staten van Holland en Zeeland, van dato den 16. April 1577. inhoudende : „ Op het verfoek van die van der Kamere van Rekeninge in Holland, omme te mogen vertrecken naer den Hage, mits tranfporterende alleenlyk de Memorialen, die fyluyden dagelyks van noode zouden moghen hebben, hebben de Staten verklaert, dat fyluyden haer refereren tot difcretie van zyne Excellentie.

(*z*) By Refolutie van den 31. December 1578. „ Is expreffelyk verklaert ende „ geresolveert, dat omme alle jaloufie onder de Steden te verhoeden, voortaen „ alle Vergaderingen van de Staten, ende haerluyder Gedeputeerden in Collegie, „ gehouden fullen werden in den Hage, ten ware by expreffe fchryvens van zyn „ F. G. dezelve binnen eenige Steden mochten werden geordonneert.

teits Rekenkamer, enz. die alle hier hunnen vasten zetel namen, geraakte de Haag wel haast weder tot zyn voorig aanzien. Ook gebood het Hof alle zyne onderhoorige Suppoosten herwaarts te komen, en dede dienvolgende den Deurwaarders van den Hove, hunne residentie en woonplaats elders houdende, aanschryven, dat zy zig binnen zekeren gestelden korten tyd in den Hage zouden hebben te begeven en voortaan aldaar met 'er woon te blyven, op pœne van verlies hunner Deurwaarderschap. Hier door was de toevloed der bewoonders zoo groot, dat men binnen korten tyd gebrek aan huizen begon te krygen, hoewel de meergemelde Historieschryver Bor getuigt, dat het getal der zelve in 't begin der zeventiende eeuw was omtrent de 2400. Hier op begon men in 't einde van de zestiende en begin der zeventiende eeuw den Hage aan alle kanten uit te zetten. Straaten op straaten wierden 'er aangelegt, gragten op gragten gegraven, en met aanzienelyke huizen bezet.

Onder deze straaten en gragten waren wel inzonderheid de groote en korte *Houtstraaten*, de *Turf-* en *Hout-markten*, de *Bierkade* (*a*), de *Raamstraat* en *Zuilenstraat*. Tot bewys hier van zullen wy niet veel stukken over hoop haalen, maar alleen daar toe bybrengen de woorden van den evengem. Schryver, aan wiens verhaal, als in zynen tyd geschied, men volkomen geloof kan geven: „ Voorts, zegt hy, „ zouden wy wel in 't brede konnen aanroeren alle de „ nieuwe straeten binnen twintig jaren herwaerts en noch dagelyks „ gemaekt werdende, als voornamentlyk de groote en kleyne Hout- „ straeten, de Turf en Houtmerkten, alwaer ook een nieuwe Brou- Straaten en gragten als toen aangelegt en gegraven.

M 2 „ werye

(*a*) Wanneer de *Bierkade* begonnen is bebouwt te worden, toont de volgende Keure aan. „ ALSOO de Magistraat van 's Gravenhage sekeren tyd goedgevonden hebben, en dyenvolgende ook den Bierstekers alhier in 's Gravenhage „ aangezegt hebben, dat soo wanneer de nyeuwe steenen Bierkade bezuyden „ den Hage mit eenige huysen soude syn betimmert, nyemant eenige neeringe „ van bierteeken soude mogen doen, als op de voorsz. Bierkade, en dat jegenwoordelyk dezelve Biercaye ten deele mit huysen betimmert zynde, eerstdaegs „ geschapen is dat voort betimmert sal worden, volgende de conditien mitte „ koopers van de erven aldaer gemaekt en aangegaen, ZOO IST, dat omme „ de voorsz. koopers te vleytiger te mogen maken, ten eynde sy hunne erven „ mitten eersten mit goede en bequaame huysen mogen betimmeren, en de voorsz. „ bierteekers te mogen opentlyk kundich maken van 't geene henl. by monde al „ over lang is voorgedragen, Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Regierders „ van 's Gravenhage gekeurt, geordonneert en gestatueert hebben, keuren, ordonneren en statueren by desen, dat niemant, wie hy zy, naer Mey 1617. of „ uiterlyken naer Mey 1618. daer aen volgende, de neeringe van biersteeken directelyk ofte indirectelyk alhyer in 's Gravenhage zal mogen exerceren ofte doen „ dan in de huysinge op de voorsz. Byercaye alrede gebouwt ofte noch te bouwen, „ ende dat de geenen die ter contrarie bevonden wort gedaen te hebben, syn neeringe datelyk zal worden verboden en alle dagen verbeuren een boete van drie „ ponden beneffens arbitrale correctie, die naer gelegentheyt van zaken de contraventeurs van dese Keure sullen incurreren.

„ Aldus gepubliceert van 't Raedhuys van 's Gravenhage den 4. July „ 1616.

„ werye (*b*) gestelt is, de magnifycke Bierkade, de Raemstraet,
„ de

(*b*) Over het opregten van Brouweryen in den Hage, was al in voorige tyden tusschen de Steden, welke zig met de brouwneeringe geneerden, als *Haarlem*, *Leiden*, *Delft*, *Rotterdam*, enz. ter eenre, en die van den Hage ter andere zyde hevig geschil ontstaan: sustinerende de Steden, dat de Haag, als onder hot platte Land behoorende, daar toe niet bevoegt ware; die van den Hage beweerden het tegendeel, op fondament van 't Octrooi van Keizer *Karel* als Grave van Holland van den 11. October 1531., waar by de Haag en Alkmaar onder de besloote Steden werden gestelt. Onder de Steden, dewelke zig daar tegen kantten, was wel de voornaamste en driftigste de Stad *Delft*; deze niet vernoegt om de zaak met woorden te betwisten, quam zelfs tot feitelykheden, gelyk de Heeren Raden van den Hove in eenen brief, den 30. Julii 1574. aan zyne Princelyke Excellentie geschreven (geheel gedrukt te vinden agter het Berigt van den zelven Hove onder de Bylage A. A. A. *pag.* 324.) daar over in dezer voege klaagden: „ Soo waren wylieden van meeninge onse voorsz. Remonstrantie achter te houden, verhoopende dat die Gecommitteerden heuren Meesters en Steden, yegelyk in den zynen, van Uwer Excellentie loffelyke raed, meninge en intentie souden adverteren, ten eynde dat sy hen daernae souden weten te reguleren ende oversulcks alle oude questien en geschillen laten berusten, sonder yets nieuws te innoveren ofte attempteren, immers niet feytelyk en metter daet; dan alsoo wy uyt monde van den Procureur Generael verstaen hebben, dat Dirck Jansz. Uyttenbroek, Capiteyn van de Stede van Delft, daer en boven hem vervordert heeft op huyden Jonkheer Adriaan van Swieten, als Thesaurier Generael van de geannoteerde goeden, ernstelyk te vermanen, *dat hy mitten eersten die gereedtschap van de Brouweryen, jegenwoordelyk staende in den Hage, zoude macken wech te doen brengen, met comminatie, dat hy, by gebreke van dien, deselve Brouweryen soude doen demolieren, die gereedschappe wech halen, en tot buyt geven*, sulcks hy alrede tot Wateringe de Brouwerye gedemolieert *armata manu*, ende tot Hontselaerdyk het selve geattenteert heeft; behalven dat die van Delft hen noch dagelyks hoe langer hoe meer bevorderen den huysluyden, die met haer gevluchten koeyen, beesten en goederen wederomme uytten Steden naar de plaatse heurluyder residentie meenen te transporteren, met groote, sware en onredelyke exactien te belasten, *gelyk zy mede gestelt hebben op alle de bieren en andere victualie naer den Hage* en elders *passerende*, zonder nogtans eenig Octrooi daar van te hebben, &c. Eindelyk deze zaake gebragt zynde aan de Staten van Holland en Westvriesland, „ hebben dezelve, onvermindert de gerechtigheyd en Privilegien van die van den Hage en sonder eenige prejuditie van dien, daer toe hen ook (is 't nood) desen ook voor acte van non-prejuditie strecken sal, verstaen en geordonneert, dat met de erectie van de Brouwerye of Brouweryen in den Hage en alle andere opene plaatsen in den voorsz. Lande zal werden opgehouden, en dat die van den Hage voorsz. en alle andere opene plaetsen in Hollant en Westvrieslant gehouden sullen wesen, hen na dese Resolutie te moeten reguleren, daer thoe dezelve van desen van wegen heure Gr. Mog. sullen werden geinsinueert, en ook mede insinuatie gedaen werden aen die van den Hogen en Provincialen Rade, hen deser zake (als gedaen werdende tot beter conservatie van 's gemeene Lands middelen en voorkominge van alle frauden en verminderinge in den opheve van dezelve, mitsgaders tot welvaert en dienste der Landen) niet te bemoeyen. Gedaen in den Hage den XI. Martii Ao. XVIC. en acht. Onder stondt, Ter ordonnantie van de Staten.
„ En was getekent, A. VAN DUYCK.
Niettemin hebben die van den Hage zig daarontrent zodanig weten te mainteneren, dat zy, na veele aangewende moeiten tot conservatie van hun regt, eindelyk om gevoegs wille *met de stad Delft* in den jaare 1612. *hebben gemaakt een accord nopende de exercitie van een Brouwerye in den Hage voor den tyd van dertig jaren.* Zie Resolutie van den 13. Oct. 1612. Wat proceduuren in 't vervolg, als de Haag van nog twee Brouweryen wierde voorzien, daar over zyn gehouden, en wat conventien, contracten enz. daar over zyn aangegaan, zoude te lang zyn hier te melden, behalven dat het zelve niet is dienende tot het oogmerk van onze beschryvinge.

„ de Zuylen-straete en meer andere zoo groote als kleyne straeten, „ alle met schoone huysen, naer gelegentheden van de plaetsen, bebouwt, dan scheyden daar van kort af. En dewyl dezelve Schryver dan niet naauwkeurig optelt alle de straaten en gragten, dewelke in dien tyd zyn gemaakt, zoo zullen wy 'er nog byvoegen eene lyste, getrokken uit eene Keur (c), geordonneert op de reinigheid van de straaten, waar uit klaarlyk te zien is, hoe verre de Hage zig al in den jaare 1626., en zulks maar zes jaaren laater, als de voorn. Bor zyne eerste Beschryvinge in 't ligt heeft gegeven, hadde uitgestrekt, en wat gragten en straaten als toen bekent waren.

„ 't Eerste Quartier van de wateren sal beginnen van de kulk van „ 't Spoy (d) af by Griet de Vischkoopster tot aan de Turfmarkt, „ de heele Turfmarkt, de Brouwers-gragt, mette gracht (e) streekende van de Bagynestraet af totte Houtstraet, en van daar voorts „ wederomme na de Turfmarkt, mitsgaders de geheele Bagyne-„ straet. Toestand van den Hage in den jaare 1626.

„ 't Tweede Quartier zal wesen de Lange-gragt van de Wage-„ brugge af totte Spoy toe, mette Verwers-sloot, de Gevoldegragt, de Brouwers-sloot en Korte St. Jacobs-straat.

 „ 't Der-

(c) Schoon wy wel aan de hand hebben een vroegere Ordonnantie gemaakt in den jaare 1617. op de Schutterye van den Hage, waarin dezelve straaten mede met naamen al vermelt staan, zoo hebben wy egter deze laatere Keure gekozen, om dat daarin ook genoemt werden de gragten; en zulks dat dezelve uitlevert eene volkome begrootinge van den Hage. Waar by ook kan nagezien werden de Kaart van den Hage, ontrent dezen tyd getekent, zynde de eerste, te vinden in het laatste Deel van de Steden-boeken door Janszonius in den jaare 1657. uitgegeven.

(d) De oudheid van dit water is onbekent; met den naam van 't *Spuy* vind men 't al genoemt in een uitspraak van Schepenen van den Hage van den jaare 1323. „ Voorts om dat een twie was over die wech die leghet langhes after dat erve „ voorsz. dat Egghericts was, soe hebben wi dat bescheiden, en kennen dat van „ rechte dat een wech is en bliven sal van der Houte gaende totte an der Vliet van „ der *Spoye*. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen gemeenen zegele. Gesz: „ in die Haghe des dynsdaechs na onsen Vrouwendach te half oeste in 't jaer ons „ Heeren M. drie hondert drie en twintich. Het Spuy plagt voor den jaare 1550. niet verder te strekken als tot aan het einde van 't Sieken, alwaar het omkrommende viel in het water, dat by bedurve en korte uitspraak *de Schenk* genoemt werd, dog voorheen beter den naam droeg van *die Scheidinge* of *Schey-wateringe*, zoo als onder anderen te zien is uit den fondatie-brief van eene kapellanie door Heer Gerrit van Assendelft gestigt in de St. Jacobs kerk in den Hage, van den 25. Junii 1482., in welken brief de belendingen van een stuk land, ten behoeve van dezelve kapelrie bespróken, op deze wyze werden beschreven. *Que quidem terre prefate situate sunt à parte meridionali nemoris Hagensis . . . . ad septentrionalem vero confrontata est via publica situata à parte meridionali dicti nemoris Hagensis & ad meridionalem partem aqueductus vulgariter dictus die SCEIDINGE.* Deze wateringe was de gewoonelyke vaart, langs welke men door Voorburg na Leiden en Delft voer; maar tot meerder gemak wierd in den jaare 1550. van de Hof-kade of 't Sieken van den Hage af tot in den *Vliet* by de Tol-brugge een nieuwe vaart geschoten. Het aandeel, 't welk die van den Hage in de kosten moesten dragen, wierd by 't Hof gestelt en begroot op 216 gl. 13 schell. 4 penn., uitwyzens de actens onder de hier na bygevoegde Bylage E. 1, 2, 3. enz.

(e) Deze gragt is naderhand gedempt, en werd nu de *Kalvermarkt* geheten.

„ 't Derde Quartier ſal weſen 't Spoy van de Turfmarkt af zuyd-
„ waerts, de Middelgragt ofte Scheteldoeks-haven, de gragt agter
„ 's Haegs erf (*f*), en wederomme om 't Ammunitie-huys (*g*),
„ 't Spoy 't enden uyt mette Biercade hier inne begrepen, 't Schot-
„ ſe Quartier (*h*), het Paddemoes ten halven ofte totte Kraen-
„ ſtraet toe.

„ 't Vierde Quartier ſal weſen de Groenmarkt rontſomme, de
„ Raemſtraet, de Raemſloot tot in de Burchgragt (*i*), de Burchgragt
„ tot aan de Wagebrugge, de Warmoes-ſtraet (*k*), een gedeelte van
„ de Warmoes-ſtraet met de ſtraetgens beweſten de Warmoes-ſtraet,
„ de gragt (*l*) voorby 't H. Geeſthuys tot in de Cingelen toe.

„ 't Vyfde Quartier ſal beginnen van de brugge, ſtaende aen 't ooſt-
„ eynde van de Turfmarkt, aen de noortzyde aldaer na de Fluweele-
„ Burchwal, de Fluweele-Burchwal, de gragt (*m*) agter Klein-
„ Blyenburch, de gragt (*n*) ſtreckende totte Coecamp toe, de Poo-
„ ten totte huyſinge van den Griffier de Jongs weduwe, en de Korte-
„ Houtſtraet.

„ 't Eerſte Quartier van de ſtraeten zal weſen de Nieuw-ſtraet, de
„ Schoolſtraet, de zuytzyde van 't Kerkhof, 't heele Weſteynde,
„ de Jan Hendriks-ſtraet, 't Kerkhof aen de weſt en noordzyde tottet
„ Hof van Hollant toe.

„ 't Tweede Quartier ſal wezen de Toorenſtraet, de Zuylen-
„ ſtraet, de Geeſt met de Vleerſteeg, de Dronkemans of hooge
„ Nieuwſtraet, de Nobelſtraet, de oude Markt van den Dolphyn af
„ rontomme tot aan de Croon toe.

„ 't Derde Quartier zal weſen van de Croon af noortwaerts op; de
„ de Hoogſtraet, de Lapſtraet, de Papeſtraet, de ooſtzyde en zuyt-
„ zyde van de Marckt tot de Nieuwſtraet toe, en voorts de Markt
„ rontomme met het Halſteegje.

„ 't Vier-

(*f*) Dit erf is nu bekent met den naam van de *Nieuwe Haven*, zynde dezelve ontrent den jaare 1660. opgeſchoten en gegraven, zoo als getuigt de Heer Jac. van der Does *in zyne Beſchryving van 's Gravenhage pag.* 80.

Aen 't zuiden gaet men door de Houtſtraet na de Haven,
Die nu nogh onlanghs is gemaekt en gegraven.
Een gracht, die aen den Haegh ſoo veel ververſing geeft,
Dat men by ſomer-tyt nooyt ſtinckend water heeft.

(*g*) Werd nu de *Ammunitie gragt* genoemt, en in 't quohier van de Verpondinge over den Hage, gemaakt in den jaare 1627. het *Staten-huis* of *Staten-erf*, ook wel de *Staten-gragt*. Deze en de Middelgragt of Scheteldoeks-haven zyn al voor den jaare 1597. by die van den Hage geſchoten; zie hierna onder het artikel *Ammunitie-huis*.

(*h*) Anders genaamt de *St. Jacobs-ſtraat*.

(*i*) Nu bekent onder den naam van de *St. Anthonis-Burchwal*.

(*k*) Nu gemeenlyk genaamt de *Boekhorſt-ſtraat*.

(*l*) Deze gragt was voorheen de *Suſter-ſloot*, na het St. Elizabets Zuſter-huis, waar van ook nog heden de Polder, bezuiden den Hage lopende, de *Suſters-polder* geheten werd; tans is deze gragt vooraan bekent met den naam van de *Lutherſche Burgwal*, en verder van de *Paviljoens-gragt*.

(*m*) Deze gragt is naderhand gedempt en tot een ſtraat gemaakt, werdende tans genaamt de *gedempte gragt* of *Klein-Blyenburg*.

(*n*) Jegenwoordig de *Heeregragt* genaamt.

„ 't Vierde Quartier zal wesen 't Noorteinde, de Molestraet, het „ Heulstraetje, Hertog Erick-straetge (*o*) of de Stinck-steeg, de Mol-„ straet, Juffrouw Ide-straet, de Plaets rontomme, en de Kneuter-„ dyk.

„ 't Vyfde Quartier zal wesen 't Voorhout rontomme, daerinne „ gerekent de huysen agter 't Clooster en den Denneweg (*p*), de „ Hooge-Nieuwstraet, de Vyverberg, de Houtstraet, 't Buyten-hof „ tot de Hof en Spoy-poort toe.

„ 't Sesde Quartier zal zyn 't kleyn en lang Agteromme, de Gort-„ straet, de Spoystraet, een gedeelte van de Gevolde-gragt, mits-„ gaders van de Pooten en korte Houtstraet.

„ 't Sevende Quartier zal wesen de Venestraet van de Markt af, „ en voorts 't Zuyteynde tot de Valbrugge toe, de nieuwe Mol-„ straet, de Vlamestraet, de Lorlingstraet en de Laen (*q*).

Uitzetting van straaten en gragten in den jaare 1626.

Na den gemelden jaare 1626. is de Haag nog merkelyk aan de zuit en westzyde uitgeleit en met verscheide straaten en gragten voorzien geworden (*r*). Onder deze waren de lange en korte *Veerkaai* (*s*) met de straaten daar op uitkomende, als de korte en lange *Kraan-straat*; de *Bierstraat* en andere straaten; de kleine *Bierkaai*, de *Raamwatering* of *Burgwal* van de Groenmarkt af tot aan de Zuit-binnen-cingel, de *Doublet-straat*, de *Warmoesstraat*, de *West-nieuwe-Molstraat*, de *Katerstraat*, het *Oog in 't Zyl-straatie*, de *Herder-* en *Herderinne-straaten*. En wel inzonderheid is ontrent den jaare 1642. of 1643. (*t*) gegraven die fraaie gragt, welke van de Groen-markt

(*o*) Dit straatie heeft haaren naam van Hertog *Erik van Brunswyk*, die al in 1566. zyn huis hadde op de Kneuterdyk op den hoek van dat steegje. Naderhand is dit huis bezeten by den Heer *Hœuft* Heere van Buttinge, dog nu wederom by koop gekomen aan een andere hand.

(*p*) De *Denneweg* was al bekent in den jaare 1433. *Een huys in 't Voorhout, an die oostzyde dat Hagehout, op dat noorteynde die Dennewegh, &c. Gesz. op St. Andries-dag in 't jaer ons Heeren M. CCCC. drie en dertich.*

(*q*) Deze *Laan* behoorde voorheen aan 't Ste. Elizabets Susterhuis, 't welk voor aan na den kant van het nu weekelykſch markt-plein stond. In den jaare 1617. was alles hier ontrent nog open land, waar van een gedeelte toebehoorde aan 't H. Geest-Comptoir alhier, 't welk de Regenten tot opbouwing van hun Godshuis of zoo genaamde Hofje, by consent van de Magistraat verkogten. Ook stonden 'er in 't begin van de zeventiende eeuw de Laken-raamen. De Remonstranten hebben deze straat allereerst beginnen te betimmeren, en ontrent den jaare 1630. aldaar hunne kerk gestigt, zynde de Princegragt als toen nog onbebouwt. Zedert is deze straat verders met goede huizen voorzien geworden.

(*r*) Zie hier op na de Bylage F., zynde een Memorie van alle de Straaten, Gragten en Burgwallen, die zedert 1600. tot 1675. zyn gemaakt en gegraven, door Job Willemsz. van Zwieten, gezwooren Landmeeter, op ordre van de Magistraat van den Hage opgestelt.

(*s*) Het westeinde van de Veerkaai, van de Wagestraat af tot in de Raamwateringe over het H. Geesthuis, is in April 1646. gegraven, en ten zelven tyd beide de bruggens, de eene in de Wagestraat, en de andere op het westeinde gelegt door Job Willemsz van Zwieten op ordre van de Magistraat.

(*t*) Maar de grond tot de bouwinge van de huizen aldaar, was al in 1636. by de Magistraat van den Hage verkogt en uitgegeven, gelyk ons is gebleken uit originele grond-brieven.

markt af tot in de West-cingel regt uit loopt, en na zyne Princelyke Hoogheid, *Frederik-Hendrik*, met wiens wapen de eerste brugge, welke tusschen de korte en lange Breestraat over 't zelve water legt, tot nu over 2 of 3 jaaren toe nog gepronkt heeft, den naam van *Prince-gragt* voert. Deze gragt is zoo cierlyk en heerlyk bebouwt, dat, niet tegenstaande het zelve maar ter halver wege was voltrokken, wanneer de Heer Jacob van der Does zyne beschryvinge in 't ligt gaf, dezelve egter zig toen al daar over op deze wyze liet hooren.

Cierlyke beschryving van de *Prince-gragt* door *Jacob van der Does*.

Maar is 't u meer gemack, of dienstiger te varen,
Vermits ghy zyt gelaên met zuivel, of met waren,
Die 't vette Westlandt geeft, soo vaert ghy oock recht uyt,
Tot dat ghy aen den Haegh komt, en van selver stuyt.
Hier moet ghy 't Vaertuyg dan ter rechter handt wat draeyen,
Tot d'eerste brug, daer ghy het weder in moet swayen,
En daermêe zyt ghy in die Princelyke Gracht,
Soo ongemeen in werk, soo kostelyk in pracht.
Dit is de schoonste Gracht, die yemant aen kan schouwen
Van Water, van Geboomt', van Bruggens, van Gebouwen;
Die niet zou wycken voor een gracht van d'Amstel stadt,
Indien zy was volmaeckt, en al haer huysen hadt.
Nu is dit heerlyk werk half onvolmaekt gebleven,
Ik hoop, dat menich mensch die tyden sal beleven,
Dat het volbouwt sal zyn, en sien aan dese gragt,
Hoe dagelyks den Haegh vermeert in volck en macht.

Boekhorststraat, wanneer aangelegt.

Indien de gemelde Schryver tot heden toe geleeft hadde, en met zyne oogen hadde mogen beschouwen de voltrekking van dit zoo gewenschte werk, met wat pen en woorden zoude hy zig hebben moeten uitlaaten over de schoone en uitmuntende gebouwen, die tans daar gestelt worden. Aan de zuidzyde van deze gragt vind men de *Boekhorststraat*, welke haaren naam draagt na den Heer van Boekhorst, als de eerste aanlegger, en voor 't grootste gedeelte begonnen is bebouwt te werden met den aanvang van de Prince-gragt. Wat verder ten westen ziet men de nieuwe *Breestraat* en *Beesten-markt*, ontrent den jaare 1680. aangelegt; en daar aan de *Brouwers-gragt*, alzoo genaamt na de Brouwerye van de roode Leeuw daar op staande; al voor den jaare 1650. gegraven.

Breestraat en *Beesten-markt* ontrent 1680 bebouwt.

Uitlegging van den Hage aan de noortkant, en straaten aldaar 1642 en 1646 aangelegt.

Ontrent den zelven tyd heeft men den Haag aan den noort-kant mede grootelyks uitgezet, zynde aldaar tusschen de jaaren 1642. en 1646. aangetimmert de volgende straaten, als het *Visschersdyk* van de Molestraat af tot aan de Noort-binnen-cingel, de *Snoekstraat*, de *Bree-straat*, de *Prince-straat* en de *Pieter-straat*, gaande van het Visschers-dyk tot in de Princestraat.

Uitbreiding aan de oostzyde.

Aan de oostzyde heeft men met het uitbreiden van den Hage mede niet stil gezeten, want na dat de Magistraat in 't einde van 't jaar 1642. de straat over de Koekamp, nu bekent met den naam van de *Princesse-gragt*, hadde afgekeurt, en de huizen en tuinen die hier en daar stonden, en tot het hermaken van dezelve straat nodig waren,

by

by taxatie hadde aangenomen (*v*), heeft men dezelve gragt verciert met zeer heerlyke en voortreffelyke huizen, waar onder wel inzonderheid uitmunt het huis bewoont by den *Heere van Slingelandt*, jegenwoordig Raadpensionaris van Holland, wel eer gestigt door den Griffier *Buisero*; gelyk ook ontrent dien tyd met geen minder aanzienelyke huizen is bebouwt geworden het *Nieuw Voorhout*, voorheen behoort hebbende aan het Bosch of Hage-hout, 't welk aan die kant met een poort, die gestaan heeft ontrent de huizinge van den Heere Rekenmeester *van Hoey*, welke voor de veranderinge in 1706. het Boschwagters huis geweest is, wierd afgesloten, zoo als nog te zien is uit de Kaart van Guicciardyn, by ons hier vooren geplaatst.

De laatste vergrooting, welke men aan deze zyde heeft gedaan, is geschied in den jaare 1706., wanneer de Heeren Raden en Meesters van de Rekeninge van haer Ed. Gr. Mog. Domeinen goedgevonden hebben nog een gedeelte van het Bosch en Maliebaan, gelegen ten noorden van het voorsz. Nieuw Voorhout, af te nemen en den grond te verkoopen tot bouwinge van huizen, waar van het westelyk gedeelte, 't geen zig na den Hage strekt, en ook het noordelyk gedeelte, reets met goede huizen is bezet, dog de oostelyke kant, die zyn gezigt boschwaarts heeft, is als nog niet voltrokken. Deze uitlegging heeft men ter zelver tyd met een nieuwe gragt omgraven, en daar door het Geschut-huis, 't geen eerst buiten den Haag stond, nu binnen den zelven gebragt.

Laatste vergrotinge aldaar in den jaare 1706.

Dus verre hebben wy dan opgegeven de straaten en gragten, zoo al zy van tyd tot tyd zyn aangelegt en gemaakt geworden, omme daar door alleen, zoo veel doenlyk is, aan te toonen den aanwasch, vergrootingen, belendingen en uitgestrektheid van den Hage, zoo als die geweest is ontrent de jaaren 1400, 1500 en 1600 tot heden toe. Hoe groot het getal der huizen tans zy, konnen wy niet regt melden; maar de meergemelde Van der Does zegt in zyne aantekeninge op de *twaalfde bladzyde*, dat 'er in zynen tyd (1667) over de 4000. huizen in den Hage gevonden wierden, welk getal zedert door de gestadige aantimmeringe nog merkelyk is vermeerdert, in der voege, dat 'er in den jaare 1680., volgens het Quohier van de Verpondinge over den Hage van den zelven jaare, al 4744. huizen getelt wierden. En wy meenen, dat hy niet missen zal, die het jegenwoordig getal op ruim zesduizend komt te begrooten. Waarby wy tot glori van 's Graven-Hage te voegen hebben, dat, hoe aanmerkelyk het getal zy, waarmede maar weinige Steden der Nederlanden zullen werden bevonden gelyk te staan: egter veel meer te verwonderen is, dat onder zoo groote meenigte zoo weinige slegte en geene vervallene of onbewoonbaare gevonden werden. Invoegen dat men geene der Hollandsche Steden zal te kort doen, als men zegt, dat 'er niet eene is, welke in doorgaande fraaiheid en ordentelykheid van gebouwen, zoo groote als mindere, ja zelfs kleine, den Hage overtreft. En dat in tegendeel, wyl doorgaans de uiterste einden der Steden door geringere ingezetenen bewoont werden, de

Getal der huizen.

Pragtige gebouwen.

(*v*) Zie Bylage F.

Haag alleen praalt met een opzigt, waar in het (zoo men zedige reizigers geloven mag) boven alle de magtigste en roemrugtigste Steden van Europa, zelfs dat *Florence*, 't welk onder de Italiaansche Steden den naam van *het Schoone* draagt, te boven gaat; dat het namentlyk aan de oostzyde, wanneer men uit het Bosch zal intreden, aanstonds aan 't oog vertoont zulk een streek van pragtige gebouwen, dat ieder der zelve een aandagtige beschouwinge zoude verdienen, zoo niet het oog straks weder door een ander wierd afgetrokken. En wy zounen hier konnen invoegen een lyst van meer dan tagtig huizen, die, schoon niet egaal met de Princelyke Paleizen van Rome of Parys, egter met de zoo genaamde Paleizen van *Venetie* en *Genua* mogen vergeleken werden; 't geen na maate een veel grooter getal is, als in eene van die twee zoo beroemde Steden te vinden is.

Die verders begeerig is, om de voornaamste straaten eens de doorwandelen, en 't geen daar in aanmerkelyk is, kortelyk te beschouwen, kan lezen de Beschryvinge van 's Graven-Hage door den zoo evengemelden Heer, die het zelve op eene zeer aangenaame en niet min cierlyke wyze in rym heeft verrigt. Wy zullen tot meerder ophelderinge alleen hier nevens voegen eene aftekeninge zoo als 's Gravenhage zig jegenwoordig in alle zyne deelen vertoont. Waar in men byzonderlyk mede zal konnen zien, dat 's Graven-Hage, in vergelykinge van zyne grootte, alle andere Hollandsche Steden, in menigte van ruime pleinen en opene markten te boven gaat, en zulks daar door de lugtigste plaatze van allen genoemt mag werden. Boven en behalven dat aldaar ook meerdere tuinen agter de huizen werden gevonden als elders, waar door dan ontstaat, dat het in zynen omtrek byna anderhalve uure gaans begrypt.

Menigte van ruime pleinen en opene markt-plaatzen.

Onderzoek wanneer de Haag

Nu staat ons nog te onderzoeken, wanneer de Haag, die voorheen een opene plaatze en vlekke is geweest, welkers voornaamste wyken en toegangen slegts met hekken en draaiboomen (*w*) wierden

(*w*) Zodanige hekken en draaiboomen (zoo als ten deele in de voorige Kaarten nog te zien is) stonden 'er, een op 't Spuy by de Lepel-brugge even voorby de Lange-gragt; een in 't Zuiteinde, nu de Wage-straat, ontrent het Padmoes; een in 't Westeinde, eerst by de Vleersteeg, en daar na verder op ontrent de Wester-molens; een aan 't einde van het Noorteinde ontrent de Schevelingsche brugge; een aan 't einde van de Hooge-Nieuwstraat, werdende daarenboven deze oostzyde met de Bosch-poorte nog bevryd; en een nog zelfs in den jaare 1626. aan 't einde van de Mole-straat by de Prince-straat, uitwyzens het quohier van de Verpondinge over den Hage. Ook was 'er een in vroege tyden in de Pooten, als blykt uit de Bylage C. Deze draaiboomen wierden des avonds gesloten, en des morgens weder geopent, en de sloten en sleutels gebragt op 't Stadhuis, volgens de Keure en Ordonnantie op de Nagtwaake, van den 23. April 1567., waar van het XVIde artikel in dezer voege spreekt: „ De eerste wagt uitgaende sal gehouden wesen te sluyten die Draeyboomen, die op de wyken van den Hage gemaekt zyn, daer van men henl. 't slot mitten sleutel uytgaende mede geven sal, en die 's morgens wederomme die leste uytgaende sullen die selve Boomen ontsluyten, en die sloten mitten sleutelen brengen op 't Stadhuys en leveren die in handen van de Commissarissen aldaer, op de boete van drie pont. Het Xde artikel van de nadere Ordonnantie op de Nagtwaake van den . . Novemb. 1584. brengt mede; „ dat de Rotmeester van den Commissaris van de wacht de loose „ ont-

de Plaats

De Vyver

PLATTE GROND
van
'S GRAVEN-HAGE
zoo als het zelve zig vertoont
in het jaar 1729.

10 20 30 40 50 60 70 80
Schaale van 80 Roeden

AANWYSING
der
CYFFERS-LETTERS.

1 t Stads huis
2 De Groote of St. Jacobs kerk
3 De Klooster kerk
4 De Nieuwe kerk
5 De Engels et Hoogduytsche kerk
6 De Fransche kerk
7 De Remonstrantsche kerk
8 De Luthersche kerk
9 De Synagogen der Port. en Hoogd. Joden
10 t Buyten-hof
11 t Binnen-hof
12 t Apartement van de Stadhouder
13 de Vergaderkamer v. de Sten v. Holl.
14 Van de Staten Generaal
15 De Zaal van t Hof
16 De Castelenie
17 Den Hoogenraad
18 t Oude Hof
19 t Huis van den Prins van Orange en Nassau
20 t Huis van Prins Maurits van Nassau
21 Het Hof van Spange
22 t Logement van Dordregt
23 .... van Haarlem
24 .... van Leyden
25 .... van Amsterdam
26 .... van Rotterdam
27 .... van Gouda
28 ... Gorkum, Schied. en Schoonh.
29 ... Alkmaar en Enkhuizen
30 ... der 5 Steden van t Noorder quartier
31 ... van de Oost Ind. Compagnie
32 t Geschut huis
33 de St. Joris Doele
34 de Nieuwe Doele
35 t Latynse School
36 t Huis van den Grave van Portland
37 t Huis van den Graaf van Wassenaar
38 t Huis van den Baron van den Boetzelaar
39 t Weeshuis
40 t Armhuis
41 t Dolhuis
42 t Spinhuis
43 De Bank van Leening
44 De Vleeshal
45 De Vismarkt
46 De Weekelyksche markt
47 De Dagelykse groen-markt
48 t Boterhuis
49 t Koeren-huis
50 t Leproeshuis
51 t H. Geesthuis
52 t Hofje van Nieuwkoop
53 t Hofje van Van Wou
54 t Hofje van Neeslande
55 t Hofje van Van Dam
56 t St. Nikolaas Gasthuis
57 t Sacraments Gasthuis
58 t Arm-School
59 t Noorder Kerkhof
60 De Gevangen poort

VERVOLG der AANWYSING.

61 Het Plein
62 De Vyverberg
63 De Kneuterdyk
64 t Voorhout
65 t Nieuw Voorhout
66 De Hooge Nieuwstraat
67 t Hendstraatie
68 De Hoogstraat
69 t Lapstraatie
70 De Papestraat
71 De Nobelstraat
72 De Oude Molstraat
73 Juffr. Ida-Straat
74 De Hole-straat
75 De Geest
76 De Tramе
77 De Zuilingstraat
78 De Veene straat
79 t Gort straatie
80 t Agterom
81 De Spuistraat
82 De Gedemde gragt
83 De Poote
84 De Lange en korte Houtstraat
85 De Heere straat
86 Bleyenburg
87 De Vlamingstraat
88 De Nieuw straat
89 De Raamstraat
90 De Schoolstraat
91 De Laan straat
92 De Jan Hendriks-straat
93 t West einde
94 De Wagestraat
95 De St. Jacobs straat
96 De Kraan-straat
97 De Molstraat
98 De Boekhorst-straat
99 De Norder straat
100 De Nordeinde straat
101 De Prince gragt
102 De St. Anthonis Burgwal
103 De Paviljoens gragt
104 De Veer-kaay
105 De Lange gragt
106 De Kalvermarkt
107 De Turf en Hout-Markt
108 De Middel gragt
109 De Ammunitie gragt
110 De Nieuwe Have
111 De Fluweele Burgwal
112 De Heeren gragt
113 De Princesse gragt
114 t Smal Water
115 De Nieuwe Uitlegging
116 De Vier Westermolens
117 De Scheveningsche Weg
118 Het Bosch
119 De Ryswyksche Weg
120 De Loosduinsche Weg

R. Boitet excud. cum Privil.

den afgesloten en beveiligt, omgraven is geworden. Montanus in zyne aantekeningen en vermeerdering op Guicciardyns Beschryvinge der Nederlanden, zegt, dat *de inwoonders van den Hage dit schoone Dorp niet hebben willen besluiten met muuren of vesten door grootsheid van herten, dunkende eerlyker te wezen, Heeren te zyn van het schoonste en magtigste dorp van Europa, dan van een stad, die besloten en bemuurt zynde, onder de minste gerekent mogt worden; maar deze grootmoedigheid is hen in voorledene jaaren qualyk bekomen.* Dog de Heer Bor, van deze zaake beter kennisse hebbende, geeft daar van deze reden, *dat men wel menigmaal deze plaatze heeft getragt te versterken voor eenen loop, maar dat het al vergeessche moeite was geweest, immers men hadde ten dezen tyd die experientie en wetenschap niet om aan de zyde van het Bosch, het Westeinde en andere hooge plaatzen, zulke diepe en wyde gragten te konnen maken, gelyk men naderhand gevonden en gepractiseert heeft.* De Heer Hooft (*x*) verhaalt ook, dat de *Bondgenooten*, wanneer de Spaanschen in October des jaars 1573. Leiden hadden ingesloten, *by raad des Heeren van Aldegonde hadden begost 's Gravenhaag te bewallen; dog datse het werk lieten steeken en de plaats ontleedigden, om de aankomst van Romero met eenige benden.* Meer als eens hadde Prins *Maurits* in laateren tyd voorgedragen, dat men dit werk zoude hervatten, en den Hage met omgravingen en vesting-werken zoude voorzien, om eenen aanloop van den vyand te konnen wederstaan. Maar als de Spanjaarden in den beginne van den jaare 1600. van voornemen waren, om door den Bommelerwaart in te breken, de Stad Bommel te overrompelen, en alzoo in 't hart van Holland door te dringen, schoon die slag door de wakkerheid van dien grooten Veldheer wierd afgekeert, drong hy sterk daar op aan; hy schreef ten dien einde uit het leger tot *Alem* aan de Staten van Holland, en dede denzelve door de Heeren van de Societeit in den Hage de nuttigheid en noodzakelykheid van dit werk kragtig aantoonen (*y*), zoo tot verzekeringe van de vlekke, als tot de veiligheid niet alleen der burgeren en inwoonders, maar ook zelfs voor de Leden van de respective Vergaderingen, Collegien en des gemeene Lands papieren en komptooren. En hoewel dit vertoog van die uitwerkinge was, dat de Edelen en alle de Steden (uitgezondert Delft) daarinne volkomen bewilligden, en mitsdien die van den Hage daar toe octrooi verleenden, zoo is nogtans daar niets van geworden, doordien *de Staten verklarende, dat zy, vermits de jegenwoordige bezwaarnisse van den Lande, tot het accorderen van eenig sub-*

met gragten omgraven is geworden.

N 2

„ ontfangen hebbende, mitsgaders den sleutel van den Boom van zynder wacht, den
„ Boom op zyne wacht komende sal toesluyten, en dezelve niet openen voor
„ 's morgens de klocke drie uyren in den somer, en vyf uyren in den winter gesla-
„ gen sal zyn, dat hy van de wagt scheyden sal, ofte vroeger of laeter, zulx hem
„ by den Commissaris van der Nachtwacke des avonds belast sal syn, ten welken
„ tyde hy den Boom wederomme ontsluyten, 't slot, sleutelen soo van de Boo-
„ men en nachthuyse den Commissaris voorsz. op 't Stadhuys overleveren sal, op
„ een boete van 20. stuyvers.

(*x*) *Nederl. Hist. pag.* 340. en Bor, 6. *Boek op 't jaar* 1573. *fol.* 348.

(*y*) Zie hier na Bylage G.

subsidie niet konden verstaan, die van den Hage niet in staat waren, om de zwaare kosten, tot zulke eene verrigtinge noodig, alleen te konnen dragen.

Waarschynelyk in den jaare 1614. of 1615. begonnen met de nieuwe Bierkade.

De nette tyd, wanneer men den Hage heeft beginnen te omgraven, is onzeker. Wy zyn van gevoelen, dat men in den jaare 1614 of 1615 (z) daar mede een aanvang heeft genomen, ter gelegenheid van het maaken van de nieuwe Bierkade, welke in 1615. is opgeschoten, gelyk uit de hier vooren aangehaalde Keure blykt, en dat men vervolgens van de zuitzyde van de Wagebrugge af tot de Loosduinsche brugge toe allengskens heeft voortgegraven; want dat deze zyde allereerst is becingelt geworden, is buiten bedenkinge. In den jaare 1617. heeft men de Oost- en Zuid-binnen-cingels, beginnende van de Koekamps-vaart, of nu de Zuider-houtze brugge, af tot in het Spui, daar de Delfsche trek-schuiten leggen, daar aan getrokken; welke cingels in de maand Junii des gemelden jaars, door Floris Jacobsz. vander Salm, gezwooren Landmeeter, op ordre van de Magistraat is afgemeeten en aanbesteed geworden, ter breedte, te weten *de binnen-cingel van 36. voeten*, *de vaart mede van 36. voeten*, *en de buiten-cingel* 24. *voeten breed*, *alles af te graven van de Veen-polder*. Wanneer nu het verder gedeelte aan de oost- en noortoostzyde, als de *Princesse-gragt*, het *Smits-watertie*, 't geen voor de nieuwe uitlegginge, welke in 1706. is omgraven, en alzoo binnen den Hage getrokken, aan deze zyde de uiterstre gragt was; de *Hooi-kade*, en de noort-cingel tot de Schevelingsche brugge toe, is uitgedolven, daar van hebben wy geen net bescheid konnen bekomen. Het westelyk gedeelte van de Loosduinsche tot de Schevelingsche brugge toe, is langst open en onbewalt gebleven, zoo als te zien is uit een Kaart van 's Graven-Hage, welke ontrent den zelven tyd gemaakt, te vinden is in 't Steden-boek van Janszonius, by hem in den jaare 1657. uitgegeven. De Latynsche beschryvinge, welke daar by gevoegt is, schynt het zelve ook te bevestigen, met deze woorden: *Ante quadraginta circiter annos Haga muniri ceperat*; *sed conatus hic postea*, *nescio quam ob causam*, *fuit intermissus*: dat is; *Over ontrent veertig jaaren had men den Hage beginnen te versterken*, *dan deze poging is*, *ik weet niet om wat rede*, *zedert eenigen tyd agtergelaten*. Uit het vervolg van Bors voorig verhaal zoude men nogtans moeten besluiten, dat de Haag in zynen tyd (1620.) t'eenemaal bewalt is geworden, want, zegt hy, *hier door is nu ter tyd de geheele Vlekke rondom met goede gragten omcingelt geworden*, *waar aan noch dagelycx gearbeid werd*, *en zyn daar over verscheide optrekkende Valbruggen gemaakt*, *in zulker voegen*, *dat men binnen weinige dagen deze plaatze voor een krygschen loop wel beschermen zoude konnen*, *en des noods zynde*

1617. de Oost en Zuit-binnen-cingels gegraven.

De Oost en Noordzyde wanneer begonnen, is onzeker

Het westelyk gedeelte langst open en onbewalt gebleven.

(z) Dat men den Hage in den jaare 1617. al voor een groot gedeelte hadde begonnen te omgraven, blykt uit eene Resolutie van den Hove van den 15. Febr. 1617. nopende het geschil, 't geen tusschen het Hof en de Magistraat het jaar te vooren was ontstaan over het bewind van de Latynsche Schoole, alwaar de Heeren Raden de Magistraat onder anderen te gemoet voeren, „ dat zoo zy menage „ nodig hadden, 't zelve op minder noodzakelyke zaken, als *het delven van zoo* „ *considerable graften* en andere grove onkosten moest gevonden werden.

de als eenige Land-stede konnen sterk maken, enz. Hoe 't zy, zeker is 't, dat de gragten aan de noortzyde in den jaare 1629., wanneer men bedugt was, dat die van Duinkerken den Hage mogten overvallen en plunderen, immers zoo als men van wegens den vyand voorgaf, merkelyk zyn verwyd, gediept en opgeschoten. De ordre, welke de Magistraat daar toe by aanschryvens van de Heeren Gecommitteerde Raden van den 14. April des gemelden jaars bequam, behelsde het navolgende:

Aanschryven van de Gecommitteerde Raden, tot het verwyden en verdiepen van de gragten aan de noortzyde.

„ De GECOMMITTEERDE RADEN van de Staten van Holland „ en Westvriesland gelet op de advysen, die van alle kanten komen, „ van dat de vyand zoude voorhebben een aanslag op de plaetze van „ den Hage, omme dezelve plaetse te overvallen, te plunderen en te „ ruineren, en hier op gehad verscheide communicatien met syne „ Excellentie den Prince van Oranje, de Gecommitteerden uit de „ Societeit der voorsz. plaatse, en de Magistraaten van den Hage, „ hebben als haer incumberende zorge te dragen voor de bewaringe „ en conservatie van de Provintie, voor alle gewelt en overval in 't „ generaal, en de respective steden en plaetzen in 't particulier, ver- „ staen, dewyl zyne Hooggemelde Excellentie het krygsvolk te vel- „ de zal hebben te gebruiken, dat de Magistraaten van den Hage „ voorn. zorge sullen dragen, dat de voorsz. plaatse van den Hage „ werd voorzien met goede ophalende bruggens; Voorts dat de „ gragten zullen werden verdiept, de voorsz. plaetse daer het nodig „ es met corps de guardes, sentinelhuysen en behoorlyke wagten „ voorzien, ende omme de voorsz. wagten soo stark te maken als „ doenlyk sal wesen, ende de gelegentheid van de voorsz. plaetse en „ qualiteit van de inwoonders kan lyden, verstaen haer Ed. Mog. „ dat de Schutterye sal werden versterkt met alle de inwoonders, die „ notoirlyk niet en zyn van de Ridderschap en Edelen ter dagvaert „ van de Heeren Staten van Holland en Westvriesland compareren- „ de, van de Gedeputeerden ter vergaderinge van de Hoog Mog. „ Heeren Staten Generael, den Raed van Staten, de Gecommit- „ teerde Raden van de Staten van Holland en Westvriesland, de „ Gedeputeerden ter Generaliteits Rekenkamer, de Collegien van de „ Justitie, Camere van Rekeninge en die van den Rade van Brabant, „ met haere Thesauriers, Secretarissen en Griffiers, die met haer in „ haere kamere besoigneren, sonder dat de voorsz. vrydomme zal „ werden geëxtendeert tot de Klerken, Deurwaerders, Solliciteurs, „ Procureurs, Notarissen ofte andere van de voorsz. respective Colle- „ gien dependeren, alleenlyk uitgezondert die regte Suppoosten zyn „ ende volgende de Privilegien van den Hage vry moeten wesen, „ ende sullen Burgemeesters en Regeerders van den Hage voornt. „ het getal daar uit zoo groot maken als doenlyk is, omme daer uyt „ de wagten met de meeste verzekeringe en minste laste en beswaer- „ nisse van de inwoonders gehouden en verzorgt te werden. Wat „ aengaet de kosten, die by provisie tot verzekeringe van de voorsz. „ plaetze en 't houden van de wagten sullen moeten werden gedaen, „ haer Ed. Mog. hebben goedgevonden, dat de penningen daar toe „ nodig, by Burgermeesters en Regeerders van den Hage voorsz.

„ sullen werden genegotieert voor den tyd van een vierendeel jaers;
„ Dat zy voorts de voorsz koſten pertinentelyk ſullen begrooten en-
„ de aen haer Ed. Mog. overleveren een concept en voorſlag hoe die
„ beſt over de huyſen, hoofden of anders van den Hage zullen kon-
„ nen werden gevonden, belovende haere Ed. Mog. Burgemeeſteren
„ en Regeerders van den Hage voornt., dat zy neffens haer ſullen ver-
„ ſchynen in de eerſte vergadering van de Hooggem. Heeren Staten
„ van Holland en Weſtvriesland, omme de ſaken aldaer te propo-
„ neren en te bevorderen, dat de Hooggem. Heeren Staten uit haere
„ ſouveraine magt op 't vinden en betalen van de voorſz. koſten zul-
„ len diſponeren, ende zyn ondertuſſchen Burgemeeſteren en Re-
„ geerders van den Hage voornt. vermaent in deſen geenen tyd te
„ willen verzuymen, maar alles zonder uitſtel by de hand te nemen
„ en te verzorgen, gelyk haer Ed. Mog. ook ſullen verzorgen en be-
„ vorderen de wagten langs de ſtranden. Aldus gedaen in den Hage
„ den 14. April 1629. Onderſtond,

Ter ordonnantie van de Gecommitteerde Raden.

Was ondertekent,

C. VAN DER WOLF.

Door de Magiſtraat werkſtellig gemaakt

Dit wierd vervolgens by de Magiſtraat werkſtellig gemaakt (*a*). Maar als zy daar en boven tot meerder beſcherming nog een borſtweeringe wilde doen opwerpen, en dezelve met ravelyns en wagthuizen dekken, en dat men daar mede reets bezig was, verwekte zulks aan de naburige ſtad Delft eenig nadenken als of men daar door den Hage zoude willen maken tot een beſlote en ſterke veſting, het geen uitleverde, dat het voltrekken van het zelve de Magiſtraat van den Hage wierd verboden by Reſolutie van den 16. Mei 1629., luidende in dezer voege : „ Zyn ontboden en binnen geſtaen de Burgemeeſte-

Oppoſitie van die van Delft tegens het verſterken van den Hage.

„ ren van den Hage, als Caſſiopyn, Kinſchot, Hanneman, Nobel,
„ Smout, Hallingh, is henluyden aangeſeyd, dat myn Heeren van
„ 't Collegie op ſaterdag voorleden haer hebben belaſt binnen twee-
„ maal 24. uuren cathegoris antwoord te geven of ſy met het mae-
„ ken van de borſtweeringe ſouden willen ſuperſederen ofte niet, en-
„ de dat ſy waren ontboden omme haere reſolutie dien aengaende te
„ verſtaen; Waer op ſy geantwoord hebben, dat ſy de zaake had-
„ den in deliberatie geleyt met haere Vroetſchappen, ende dat de-
„ zelve hadden verſtaen by eenpaerige ſtemmen met het maeken van
„ de voorn. borſtweeringen voort te vaeren, dewyle zyne Excellen-
„ tie hadde verſtaen, dat alles onnodig was, als 'er geen borſtweerin-
„ ge

(*a*) Onder de eigen-handige aantekeningen van den Heer *Pieter Stalpert van der Wielen*, ter zelver tyd Schepen van den Hage, vinden wy daar van deze navolgende omſtandigheden. „ Den 1. Mey 1629. is aanbeſteedt de borſtweering om den
„ Hage te maken van vyf voeten hoog, en de vleugelen van ſteen tot de brug-
„ gens en het water of gragten te verwyden tot 60. voeten, en diep op vyf voe-
„ ten, groot by de roeyinge tot 500. voeten, de roede aangenomen tot 31. gul-
„ den en 200. gulden tot trekgeld, te volkomen in alles op te maken in 10. of 12.
„ weken. Den 8. Auguſti is gereſolveert, om de gragt van den Hage te voltrek-
„ ken, te weten van den Denneweg tot de brugge naer 't huis *te Noot*.

„ ge soude wesen, ende dat hy als nogh daer by was persisterende;
„ Ende hier op gevallen zynde tusschen de Heeren Gecommitteerde
„ Raden, en de voorsz. Gedeputeerden verscheyde discoursen, en
„ eyntelyk by eenige van de Gecommitteerde Raden voorgeslagen
„ zynde of men de zaeke daer toe niet soude konnen brengen, dat
„ die van den Hage souden verwerken de sooden alreede gesteken,
„ en die verwerkt synde, supersederen tot de vergaderinge van de
„ Heeren Staten, omme hare Resolutie daer op te hebben, ende by
„ die van den Hage gedaen zynde contrapresentatie, dat sy te vreden waren, mits ondertusschen met het maeken van de borstweeringe voortvaerende, dezelve wederomme af te breken, soo sulcx
„ by de Heeren Staten werd goedgevonden, 't welk niet aangenomen konnende werden, als synde een provisie, die de Gecommitteerde Raden in deze zaeke niet en konnen geven, hebben de
„ voorn. Gedeputeerden van den Hage aangenomen, haer op den
„ voorn. voorslagh van eenige van de Gecommitteerde Raden te bedenken, en op morgen haere Resolutie daer op inne te brengen.
De Magistraat hier op, zoo zy meende, zonder expres bevel van zyne Excellentie, met wiens kennisse en ordre het werk begonnen was, niet konnende stilzitten, maar in tegendeel daarmede voortvarende, wierd haar andermaal aangezegt het voltrekken van de borstweeringe te staken, immers tot de naaste byeenkomst van de Staten van Holland, als uit de volgende registratie te zien is.

Den 2. Junii 1629.

„ Zyn in 't Collegie ontboden de Burgemeesteren van den Hage, „ ende aldaer verschenen de Burgemrs. Cassiopyn, Hanneman, en „ den Pensionaris Veen, ende zyn henluyden gecommuniceert de „ brieven by zyn Excellentie soo aen myn Heeren de Gecommitteerde Raden als de Magistraat van den Hage geschreven ende dezelve aangeseyt, dat sy volgende de Resolutie van de Heeren Staten „ van Hollant en Westvriesland, en het goedvinden van syn Excellentie souden supercederen met het maeken van de borstweeringe „ om een gedeelte van den Hage, tot de naeste vergaderinge van de „ Hooggemelde Heeren Staten. Waer op by de voorsz. Gedeputeerden tot antwoord gegeven zynde, dat het zelve was eene zaeke van importantie, die de Burgemeesteren alleen over haer niet „ conde werden genomen, zy over een dagh twee ofte drie haere „ Vroedschappen souden doen vergaderen, ende daer naer haer Ed. „ Mog. de meyninge van de voorsz. Vroedschappen doen verstaen, „ ende dat zy het verstonden, soo het by de voorsz. Vroedschappen „ verstaen soude werden; Ende daer op gedelibereert wesende en „ en haer Ed. Mog. bemerkende, dat de voorsz. delayen nergens anders toe en dienen, als omme te illuderen de Resolutie van Hooggem. Heeren Staten, hebben geresolveert tot haere ontlastinge en „ voltreckinge van de voornoemde Resolutie, dat Burgemeesteren „ van den Hage voornt. sullen werden geinsinueert, dat sy als noch „ in conformiteyt van dezelve Resolutie, met het maken van de „ voorsz. borstweeringe sullen supersederen, op pœne dat haer Ed.

Nadere Resolutie dienaangaande.

„ Mog.

„ Mog. ſullen doen alſulken rapport aan de Hooggmelde Heeren „ Staeten als ſy tot voorſtand van de voorſz. Reſolutie ſullen bevin- „ den te behooren, zynde de Camerbewaerder Hoeckgeeſt gelaſt „ deſe inſinuatie te doen en zyn wedervaeren te rapporteren. Hier op is het werk, zoo wy vermoeden, blyven ſteeken; te meer, nadien de vrees voor eenen overval van den vyand reets ten meeſten deele was verdweenen, en zyn zedert de cingels met ypen- en lindeboomen bezet, 't welk geen gering vermaak aan de inwoonders geeſt.

Vier voorname en vermakelyke toegangen tot den Hage.

Eindelyk zullen wy alhier nog kortelyk aanmerken, dat de Haag, behalven zyn net beplante cingels, ook heeft vier toegangen, die ieder om 't vermakelykſte zig opdoen, 't zy men van het ooſten door het Boſch of Bezuiden-hout den Hage nadert, of dat men van 't zuiden komende den weg neemt van Delft en Ryswyk, of dat men uit het Weſtland langs den Loosduinſchen weg zynen gang maakt, of wanneer men zig willende verluſtigen aan 't ſtrand ten noorden, den Schevelingſchen weg betreed, alle met klinkarts geplaveit en met een dubbelde ry wel waſſchende boomen bezet; een omſtandigheid, waar op de Haag boven alle Hollandſche ſteden te roemen heeft, en waar van onzes wetens geen wederga in de zeven vereenigde Provintien te vinden is.

Getal en aanzien van deszelfs inwoonderen.

Zoo aanzienelyk nu als 's Graaven-Hage uit de gedaane beſchryvinge blykt te zyn, door zyne bouwingen, zoo aanmerkelyk is het ook door 't getal en aanzien zyner inwoonderen. Ten opzigte van het laatſte is het zeker, dat het door de Reſidentie der hooge Regeerings-Collegien, en die van de Juſtitie, waar door veele perzoonen van uitmuntentheid in den Staat alhier moeten woonen, alle andere ſteden na mate zeer verre te boven gaat. 't Is niet wel mogelyk na te ſpeuren, hoe het getal der inwoonderen van tyd tot tyd zy aangegroeit. Maar de opgevolgde vergrootingen, welke zeer gewigtig zyn, bewyzen van zelfs en zonder ſpreken, den bloei van deze plaats, die noodwendig zeer heeft moeten toenemen, eerſt, na dat Hertog *Philips van Bourgondien* aan den Rade van Holland alhier heeft gegeven een nieuwe ordre en geregelt wezen, en ook alhier de Rekenkamer geplaatſt, mitsgaders de Hollandſche Staten by vervolg heeft doen te zamenroepen. En ten anderen, na dat de Staat van der Landen regeeringe op eenen anderen voet zynde gebragt, de gemelde hooge Vergaderingen en Collegien alhier in een vaſt verblyf geplaatſt zyn geworden. En betreffende het eerſte, de aanbouw niet alleen, maar ook de dagelykze verbeteringe der huizingen, welke men allezins den Hage door beſchouwt, leveren een ontwyffelbaar bewys op van den nog durenden aenwaſch der bewooners. En die de ſtraaten betredende, met aandagt letten wil op de menigte der geenen, die hem ontmoeten; die hier of daar gezeten, het groot getal voorbygangeren wil gade ſlaan; en deze en andere omſtandigheden zal gelieven te vergelyken met het geen hy nopende de andere ſteden van Holland gehoort, gezien en ondervonden heeft, zal ligtelyk konnen toeſtemmen, dat naaſt Amſterdam, Leiden en Rotterdam, 's Graven-Hage zoo wel bevolkt is, als eenige ſtad in Holland.

Zulks dat dezelve naaſt Amſterdam, Leiden en Rotterdam, wel het meeſte bevolkt is.

Nogtans

Nogtans is 't niet overkropt. Uitgezondert die allergeringste zoorte, die met armoede als te worstelen hebbende, zig ten naauwsten moet behelpen, als ze maar dak boven 't hooft heeft; leven de overige ingezetenen zoo ruim en wyd als ergens. Dus zonder dat de Haag te veel heeft na maate van zynen omtrek, vind men egter hier zoo grooten getal menschen, dat wy op de berigten deswegen bekomen, en op goede gronden gebouwt, vertrouwen te mogen zeggen, dat men in den Hage en Haag-ambagt ruim agt en dertig duizend zielen tellen zoude, waar van 'er wel drie of vierendertig duizend aan den Hage alleen mogen toegeschreven werden. Invoegen dat men met goede rede zeggen kan, dat 's Graven-Hage in alle zyne opzigten beschouwt zynde, in volkrykheid en vermogen voor omtrent een twintigste gedeelte van gansch Holland is aan te merken; en dat het voorts tot heden toe waar is, 't geen over hondert jaaren daar van getuigt wierd, dat het is en blyft de grootste, schoonste en aanzienelykste vlekke van geheel Europa.

Getal en vermogen van deszelfs ingezetenen.

Dus verre hebben wy den Haag in zynen ganschen omtrek beschouwt; nu gaan wy ons vervorderen tot het beschryven van de gebouwen, zoo die eertyds daar hebben gestaan, als die 'er tans gevonden werden, 't zy geestelyke of werreldlyke, die tot den burgerlyken stand behooren; en daar van zullen wy een aanvang maken met het verhandelen van het Hof-gebouw, als het eerste en voornaamste, en aan welkers stigtinge de Haag zyne opkomst dank te weten heeft.

Overgang tot de beschryvinge van de gebouwen.

IV. HOOFTSTUK.

Beschryvinge van het Hofgebouw, deszelfs kameren en haar gebruik. Van de Beek, en Hof-gragten. Orde van St. Jacob of door Graaf Floris den V. ingestelt zy. Algemeene Staats-vergaderinge in den jaare 1651. gehouden op de groote Zaal van 't Hof. Van de Staats- en andere Vergaderingen der Kollegien aldaar, zoo de Provintie van Holland, als de Generaliteit betreffende. Raade van de Domeinen der Heeren Prinsen van Oranje. Kastellanye van den Hove. Poortiers van de Hof-poorten. Hof-beer, oorsprong en verdeelinge van dien. Binnen-Hof. Buiten-Hof. Gevangen-poort. Cingel van den Hove, eenige byzonderheden aldaar. Stadhouders Tuin, nu het Plein.

't Hof allereerst aangelegt en gebouwt door *Willem* den II., Graaf van Holland.

Wie stigter van dit zoo heerlyk gebouw zy geweest, zal geen werk van een diep onderzoek zyn, dewyl alle onze Schryvers (*a*), immers die van de bouwinge van het Hof meldinge maken (*b*), eenpaarig medebrengen, dat het gemelde Hof allereerst is aangelegt en gebouwt door *Willem* den tweeden, den XV. of zoo andere willen, den XVIII. Graaf van Holland. De groote Hollandsche Chronyk (*c*) getuigt daar van in dezer voege: *Nu is Coninc Willem in Hollant gecomen, daar hy mit groote waerdigheyt, eer en triumphe ontfangen werd, als wel recht was, en quam terstont in den Haghe, en dede ontbieden verstandele werkluden, om een Koninxlyk Paleys daer te doen maken, en heeft daer gefondeert die scone Zale en die Capelle met scone wel gechyerde cameren, als men nog zien mach.*

Verschil der schryvers ontrent den tyd der stigtinge.

Niettemin verschillen ze van den anderen eenigzints aangaande den netten tyd van deze stigtinge, egter zodanig, dat het eene zaake is van geen groot belang; stellende namentlyk d'een deze bouwinge ontrent den jaare 1249 (*d*), na dat de gemelde Graaf het jaar te vooren te Aken tot Roomsch Koning was gekroont (*e*); andere dezelve bren-

(*a*) Joh. Beka, *in vita Ottonis* 111. *in fin.* Berlandus. Snojus, *lib.* 7. *pag.* 91. Junius, *in Batavia sua Cap.* 15. Henr. Thaborita, *lib.* 8. *Hist. cap.* 17. J. Veldenaar, *Chron. pag.* 43.

(*b*) Dus spreeken wy, om dat 't geen aanmerkelyk is, onze oude jaardigter Melis Stoke, van deze bouwinge, en overbrenginge van het Hof van 's Graavenzande na den Hage geen gewag altoos maakt. En men ziet daar uit in 't voorbygaan, hoe zwak het zy uit het simpel stilzwygen der oude Schryveren voor of tegen eenige gebeurde zaake te willen redenen.

(*c*) *Divis.* 18. *cap.* 13.

(*d*) Bor, *Nederl. Histor. lib. IX. op 't jaar* 1576. *pag.* 142.

(*e*) Hy wierd op St. Michiels-dag des jaars 1247. tot Roomsch Koning verheven, en op Allerheiligen dag van 't volgende jaar 1248. gekroont. Mel. Stoke, *Rym-Chron. pag.* 82.

brengende op 't jaar 1250 (*f*), andere wederom laater en wel op 't jaar 1253 (*g*).

De Schryver van de Hollandsche Chronyk (*h*) verhaalt, dat *Koning Willem by rade zynre Heeren dat Hof, dat t's Gravesande plach te wesen, getranslateert en overgezet heeft in den Hage, om aldaer te tracteren de swaere saken des Ryks en des Lands, om aldaer sulcke manyere dye glorie en eere van Hollant andere natien, die daar dikwils by hem quamen, kondig te maken.* En of wel andere (*i*) van gevoelen zyn, dat hy 't van Haarlem genomen en in den Hage zoude gebragt hebben, waarvan zy eenige waarschynelyke redenen pogen by te brengen, zoo komt ons egter voor, dat het eerste met de waarheid best over een komt. Dewyl men uit een gifte van 's Konings Willems moeder, en verdere overblyfzelen (*k*) van en ontrent 's Graaven-zande klaar ziet, dat het Hof aldaar is geplaatst geweest, waar van men zoo doorstekende bewyzen ten opzigte van Haarlem niet en vind. Zonder dat wy evenwel willen beweeren, dat Koning *Willem* te Haarlem ook niet zomtyds een duurzaam verblyf zoude hebben gehouden. De gemelde gifte luid in dezer voege (*l*).

Koning *Willem* brengt het Hof waarschynelyk van 's Graave-zande in den Hage.

„ *Nos* MACHTELDIS *Comitissa Hollandiæ notum esse cupimus omnibus præsentem literam visuris, quod nos pro remedio animarum nostræ & dilecti mariti nostri piæ recordationis, Dⁿⁱ.* Florentii *Comitis Hollandiæ & dilectorum filiorum nostrorum videlicet D*[ni]. Willelmi *claræ memoriæ Romanorum Regis, & ejus uxoris D*[næ]. Elisabeth *Reginæ, nec non D*[ni]. Florentii *& omnium nostrorum prædecessorum, & percari nostri consanguinei D*[ni]. Florentii *Comitis Hollandiæ, ac dilectarum filiarum nostrarum D*[næ]. Aleydis *dictæ de Hannonia, ac D*[næ]. Margaretæ *Comitissæ de Hennenbergh, & ipsorum liberorum contulimus in eleëmosynam totam terram, quæ vulgariter* Gemeente *nuncupatur, jacentem in officio de* Monstre *juxta* Hekendunum *in eleëmosynam collatas, assignantes ad supradictam terram X. libras Hollandicas in annuis redditibus ad* Cappellaniam Curiæ in 's Gravesande *&c. ut in* dicta Curia *perpetuo divina celebrentur &c. Datum apud* *'sGra-*

Bewys daartoe getrokken uit zekere gifte van Konings moeder.

(*f*) Boxhorn, *in Theatr. Holl. pag.* 351. of *Toneel van Holland, pag.* 339.

(*g*) Goudhoeven, *in 't Leven van Willem den II. pag.* (*mihi*) 315. *in not. No.* 7.

(*h*) *Divis.* 18. *cap.* 13. waarmede overeenstemmen de Carmel. Joh. Gerbr. van Leiden, *lib.* 23. *cap.* 15. Boxhorn. *in Theat. Holl. pag.* 351. Guicciardyn, *Beschr. der Nederl. pag.* 233. Henr. Thaborita, *lib.* 8. *Hist. cap.* 17. in deze woorden: *Wilhelmus Rex Romanorum ædificavit primus in Haga Castrum & transtulit ibidem de Arena Comitis sedem judiciariam.* Dit werd ook bevestigt van Ren. Snojus, *lib.* 7. *pag.* 91. (*Hage*) *ubi aulam magnificam ac multum amœnam é vestigio fecit, ad quam Tribunal forumque judiciale Gravesanda transtulit, magis ad pulchritudinem & amœnitatem, quam munitionem fabricatam, vivario latissimo & viridanti ripa, tum ilicibus frondosis, nec non vicino nemore ad deambulandum venandumque opportuno.* En Adr. Junius, *cit. loc. Istud Senatorum Collegium, olim sedere apud Gravesandam solitum, huc transtulit Guielmus jam Cæsarei tituli accessione auctus.*

(*i*) Goudhoeven, *in 't Leven van Willem den II. pag.* 315. *in not. No.* 7. Zie mede Veldenaer, *Chron. in 't Leven van Willem den III., pag.* 74.

(*k*) Zie Matth. *Anal. vet. ævi Tom. VI. pag.* 101. Scriverius, *Beschr. der Graven van Holland, pag.* 220.

(*l*) Zie Matth. *Anal. vet. ævi Tom. VI. pag.* 109.

„ 's *Gravesande anno* CIↃ. CC. LXVI. *in vigilia beati Mathei Apos-*
„ *toli & Euangelistæ.*

Of het Hof van Justitie te gelyk met de stigting van dit gebouw zyn aanvang genomen hebbe.

De Heeren Raden van den Hove van Holland sprekende in hun Berigt (*m*) noopende de oudheid van het Graaffelyk Hof-gerigt, zeggen, op den voorgang van den geleerden Merula (*n*), dat in den jaare 1250. door Koning Willem de XVIII. Graave van Holland aan het zelve Hof-gerigt een vaste plaatze is gegeven, welke zoude zyn even die zelve, welke althans nog door den Hove werd gebruikt. Dog wy zullen ons alhier niet inlaaten te onderzoeken of te dien tyde te gelyk met de stigting van 't voorsz. Paleys het Hof van Justitie zyn begin genomen hebbe, dewyl het zelve zoude gaan buiten ons oogmerk en bestek, 't geen zig bepaalt binnen de beschryvinge der gebouwen en der zelver gevolgen.

Beschryving van 't gebouw

Om dan by het gebouw te blyven. Het gemelde Hof was na de bouwkunde van dien tyd een van de opzigtigste Paleyzen van gansch Europa, vertoonende als nog, door zyne uiterlyke gedaante, en zoo veele eeuwen verduurende hegtheid, de magt van onze oude Graaven. De gelegenheid van 't zelve was in oude tyden zodanig, dat het rondom met gragten was voorzien, en door poorten en ophaalbruggens in dier voegen afgesloten, dat niemand daar op konde komen, zulks het zelve konde werden aangemerkt als een besloten slot of steedje. Maar wanneer by vervolg van tyden de Haag meer en meer bebouwt wierd, en dat eerst en meest gezogt wierden de plekken niet verre van den Hove gelegen, gelyk als zyn de iegenwoordige *Hoogstraat*, het *Agter-omme*, enz., kreeg men gelegentheid, om door middel van de huizen, die in de naby gelegen straaten gebouwt waren, en agter op de Beeke of andere gragten van den Hove uitquamen, op het Voorhof of Nederhof, nu het Buitenhof genaamt, te geraken.

Oudtyds met gragten, poorten en ophaalbruggens afgesloten.

Naderhand allenskens door naby getimmerde huizen omringt

En dewyl door de bewoonders dier huyzen daar inne wierde misdreven, dat zy, door middel van planken over dezelve Beeke of gragten te leggen, by ontyde op het Hof quamen, of andere daar op lieten gaan, gaf zulks al in den jaare 1356. aan Hertog *Willem van Beyeren* gelegentheid, omme daar jegens door een openbaar verbod te voorzien. 't Geen wy, als zeer aanmerkelyk, en ons boven dien nergens ontmoet, alhier zullen laaten volgen.

Verbod aan alle die ontrent het Hof wonen over de Beek of graften te komen &c.

„ Hertog WILLEM &c. gebieden, hieten en verbieden allen den gee-
„ nen die woonen in den Hage ontrent onsen Hof, dat niemant geen
„ deurgang en hebbe noch en houde door syn huys, noch over si-
„ nen werf, op onser Hof te comen mit planken te leggen over die
„ beeke jof over die graften, of pade te maken, soe wat waers dat
„ die gedoegde, die verboerde alsoe dicke als ser yemand over qua-
„ me thien pondt Hollants, en die gheene diere over quamen, die
„ verboerden desgelyx thien pondt, die onsen Bailju innen sal tot
„ onser behouf, en waer hy niet riken noegh te betalen, men sou-
„ d'em leggen een half jaer in den steen; en dede dit yemandt die
„ dienst van ons hilde, dat waer ten eersten ghange op syn dienst
die

(*m*) *Pag.* 7. (*n*) *Manier van Procederen, lib. IV. Tit. I. cap.* 2 *pag.* 149 *en* 150. *van den nieuwen druk* 1705.

HET BINNEN HOF.

„ die hy van ons hadde verboert, dair 't enden alsoe dicke als hy 'ts „ dede, op die boete voersz. En desgelycx als die geene die over „ die grachten liepen of pade maekten; In oirconde &c. Datum in „ den Hage des Sonnendages na Ste. Servaes dach Anno M. CCC. „ L V J.

En het zelve krygt op eene aanzienelyke wyse zyne bevestiginge door het eigen getuigenis van den laatsten Graave Koning *Philips* in den jaare 1556., mede-brengende, dat *de Beeke en het water van zyne Huyze in den Hage, Hem toebehoorende, door zyne Voorvaders alleenlyk tot heur gerief was gedaen graven en maken*, en daarom verbiedende alles wat de zelve konde vervuilen of vernaauwen; uitwyzens het volgende Placcaat (*o*)

Koning *Philips* verbied het vernaauwen of vervuilen van de Beek en 't water van zynen huize.

„ PHILIPS by der gratie Godts &c. den eersten onsen geswooren „ exploictier van den camere van onsen Raide in Hollant hier op „ versogt, saluyt: Alsoo wy verstaen en onderregt syn dat veele en „ diversche persoonen hen vervordert hebben en nog dagelyks ver- „ vorderen de Beeke en het water van onsen huyse in den Hage, ons „ toebehoorende, streckende van dat sluysken daer het water in de „ spuye aldaer doerloopt oostwaerts tot langens die selve beeke tot „ den Paradyse Achteromme toe, te bepooten met boomen, erven „ achter haer huysen te maecken, in deselve beeke, daer op te tim- „ meren pishuysen en andere vuylnissen dagelycx daerinne te wer- „ pen, onreyne ambachten en neringen daerinne hanteerende in „ grooter kleynachtigheyt, pericule en achterdeele van ons en onsen „ voorsz. Hove; ende gemerckt dat onse voorvaders alleenlyck tot „ heuren gerief en vordernisse die voorsz. Beeke hebben doen graven „ en maken, en dat daeromme het water binnen deselve Beeke be- „ hoort te hebben synen vryen loop, sonder eenige stoppinge daer- „ inne te doen ofte maken, in eeniger manieren, ende want wy de- „ se en diergelyke saken niet schuldich en syn voortaen meer te ge- „ hengen, maer hier inne met alle neersticheyt voorsien willen heb- „ ben; SOO IST, dat wy u ontbieden en bevelen by desen van onsent „ wegen openbaerlyck voor den volke te vercundigen ter gewoon- „ lycker plaetse, en wel scherpelycken te gebieden allen den geenen „ die woonachtich syn op de voorsz. Beeke tusschen 't voorn. Sluys- „ ken en 't Paradys, en aldaer boomen, uytsteeken van erven, platen, „ timmeringen, stoepen en pishuysen gemaect hebben, staende en „ dienende in de voorsz. Beeke, dat sy 't selve terstont binnen drie da- „ gen na der publicatie van desen of en ontruyminge daer van doen „ sonder eenige wedersegen, op de verbeurtenisse van tien ponden „ van xl. grooten Vlaems 't pont tegens ons te verbeuren, mit condi- „ tien dat eenen yegelycken sal mogen platen met goede eycken pa- „ len en plancken, na de platinge die Pieter Dircxz, woonende aen 't „ voorsz. sluysken, geconsenteert is, dats te weten vier voet breet „ mitten voorsz. platinge sonder meer, strekkende tot 't erf van wylen „ Geryt Willemszoon de schoenmaker toe, en deselve platinge alsoe

 te

(*o*) Ten deele gedrukt agter het Berigt van den Hove sub litt. P. *pag.* 177.

,, te onderhouden ten eeuwigen dagen, elx tot heuren coſten: en die
,, geene die buyten deſelve platinge ſteeken ſullen, die ſelfde terſtont
,, inne te halen na des voorſz. Pieters platinge op de peyne van tien
,, ponden als vooren: Bevelende voorts van onſen wegen, dat niemant
,, wie hy ſy en byſonder die geene die woonende ſyn op de voorſz.
,, Beeke, dat ſy van nu voortaen geen leeren, koehuyden ofte kleede-
,, ren en ſpoelen of en waſſchen in de voorſz. beeke op die peyne en
,, verbeurteniſſe van drie ponden voorſz. alſoe dikwils als 't gebueren
,, ſal en desgelycx alle andere wie ſy ſyn en ontrent deſelve beeke
,, eenige vuyleniſſe, aſſche ofte anders aldaer brengen: Bevelende
,, voorts alle die geene die loyhuyſen ſtaende hebben op de voorſz.
,, Beeke, mitsgaders de leertouwers en kleervolders, dat ſy aldaer
,, van nu voortaen niet meer en werken van heuren ambochten en
,, dat ſy heure ſtoepen terſtont mede afbreken op tie verbuerteniſſe
,, van drie der voorſz. ponden, alſo menichwerve als ſy bevonden
,, ſullen worden hier jegens gedaan te hebben. Bevelende voorts van
,, onſen wegen eenen yegelyken die woonachtich ſyn of eygendom
,, van huyſen ſtaende hebben op de voorſz. Beeke tuſſchen dat Para-
,, dys en dat ſlachuys, dat deſelve perſoonen de voorſz. beeke tuſ-
,, ſchen dit en St. Gilles naeſtkomende doen ſchoonmaken en die
,, vuylniſſe doen werpen aan de zyde van onſen voorſz. Hove op
,, heuren coſten, en dit alſoe dick en menichwerf als 't by ons al-
,, ſoe geordonneert ſal worden op de verbuerteniſſe van vyf ponden
,, ten pryſe voorſz. Ontbieden en bevelen daeromme onſen Stadhou-
,, der-Generael, de eerſte en andere van onſen Rade in Hollant, onſen
,, Bailliu en Schout van den Hage, en allen anderen onſen Officiers en
,, Juſticiers, dat ſy jegens de overtreders van deſen procedeeren en
,, doen procedeeren tot afneminge van de voorſz. peynen, ſonder
,, eenich ſaveur, diſſimulatie ofte verdrach, want ons geliefte ſulcx
,, es: Gegeven in onſen huyſe van den Hage onder onſen zegele van
,, juſticie aldaer gebruykt hier onder opgedruct in forme van Placcaate
,, den XXIX July XVc. LVJ. onderſtont geſchreven, By den Co-
,, ninck ter relatie van ſyne Majeſteyts Stadhouder-Generael en Ra-
,, den van Hollant &c. en geteykent,

J. V. DAM.

Tot verdere ophelderinge van welke omſtandigheid verdient met aandagt te werden gelezen het geen de Heeren Raaden van den Hove in der zelver meermaals aangehaalde Berigt (*p*) in het breede hebben opgeſpeurt en beſchreven.

Wie in oude tyden deze Beek en wateren gehouden waren ſchoon te maken.

Wie in vroege tyden deze Beeke en wateren gehouden waren ſchoon te maken, kan gezien werden uit een oud geding tuſſchen den Procureur-Generaal en eenige Dorpen in Rynland, over het ſchoonmaken van de gragt van 't ſlot van Woerden, waar toe de gemelte Dorpen ſuſtineerden niet verpligt te zyn, om rede, dat *die Rynlanders en zonderlinge die voorſz. Verweerders geboeſſlacht zyn die Viver van den Hove en andere graften te reynigen en oic den Santwech te onderhouden die tuſſchen den Hage en Ryswyc gelegen is, dat voirtyds*

(*p*) *pag.* 26. 27. 28 & 29.

tyds een vuyl oirdene placht te wesen (*q*). Dog deze gewoonte schynt door den tyd in onbruik te zyn geraakt, zulks dat naderhand de vyver en wateren om het Hof door de Graaffelykheids Rekenkamer tot kosten van de Graaffelykheid (*r*), en de Beek tot laste van de erven en huizen, op de zelve Beeke staande, zyn gezuivert geworden. En gemerkt de Beek wel eer door de Graaven in der tyd tot hunnen koste en gerief van den voorsz. Huize is gegraven en gemaakt, gelyk wy zoo even hebben gemelt, om aan de Vyver en 's Hofs gragten vers en goed water te verschaffen, zoo hebben de Graaven ook particulierlyk het gezag daar over aan hen willen behouden en dienvolgende de beheeringe daarvan aan de Officieren van hunne Domeinen aanbevolen (*s*), zoo als dezelve bezorginge jegenswoordig nog staat aan de Raden en Meesters van de Rekeningen van haar Ed. Groot Mog. Domeinen, egter zodanig, dat dezelve Raden met de Magistraat van den Hage in den jaare 1671. hebbende geformeert een nette scheidinge van de gronden en straaten (*t*), dewelke tot ieders particuliere bestieringe zouden staan, en ook van de gronden en straaten, daar over zy in de beheeringe met den anderen zouden concurreren, en wel specialyk over de beheeringe van de Beek, welke den grond van den Hage scheid van de gronden, die door de Rekenkamer beheert werden, nu tot zoo verre met dezelve Magistraat zyn verdragen, dat de betalinge van het regt door de bewoonders der huizen, daar die onder doorloopt, voor het schoonmaken van dezelve successivelyk gedaan werdende, de eene reize aan de bedienden van de Rekenkamer en de andere aan die van den Hage komt te geschieden.

't Welk naderhand geschiede ten koste van de Graaffelykheid.

Aan welke dienvolgens de beheeringen bezorging van dien ook staat.

Nu keeren wy ons weder tot het gebouw, 't welk groot van omtrek zynde gevolglyk ook moeielyk is, om wegens de aaneenschakeling en wyde uitgestrektheid, eenen ieder een goedt en recht begrip daar van te konnen geven. Omme door onkunde niet te missen, zullen wy alleen optellen de voornaamste kamers en vertrekken zonder ons in te laaten hoe dezelve aan den anderen zyn gevoegt, en egter daarin tragten te houden zoo veel ordre als doenlyk is. Het eerste voorwerp, 't geen wy te beschouwen hebben, is de ZAAL, als het oudste en welke aanleiding heeft gegeven tot den verderen aanbouw. Eer men op de Zaal komt, is 'er een groote steene puy, welke men met 10 a. 12 trappen ter wederzyden opklimt. Langs deze trappen ten noorden werden de Ambassadeurs, die wegens gekroonde Hoofden en andere Mogentheden aan de Algemeene Staten werden afgezonden, wanneer hen openbaar en plegtig gehoor verleent werd, door twee Heeren, uit de gemelde Vergadering gedepu-teert,

Ordre in 't beschryven van dit Hofgebouw te houden.

Beschryving van de ZAAL.

(*q*) Zie hier na Bylage H. 1. 2. enz.

(*r*) Ao. 1633. is de Vyver in den Hage op ordre en tot kosten van de Graaffelykheids Rekenkamer schoon gemaakt. MS. In 't volgende jaar verzogten de Gedeputeerden van de Rekenkamer en den Hage gedeputeerde van 't Hof om met hen de Vyver, de Beek, enz. te gaan examineren en doen schoon maken, waar toe het Hof committeerde den President en den Rekenmeester *Persyn*. Resol. van den Hove 29. Mey 1634.

(*s*) Zie hier na Bylage I. 1. 2. 3. enz. (*t*) Berigt, *Bylage R.* 1. 2.

teert, opgeleid (*v*), en alzoo verders over de Zaal, galderye en door de Treves-kamer tot in de vergaderplaats van opgemelde Staten, en daarna langs den zelven weg weder tot onder aan deze trappen gebragt, daar ze weder gezamentlyk in de koets treden.

Grootte en bouwstoffe van dezelve.

Deze *Zaal* is een schoon en voortreffelyk stuk werks, in den jaare 1249 of daarontrent door Koning *Willem*, gelyk wy hier vooren hebben aangetekent, gestigt; zynde na de getuigenisse van den Historieschryver Bor (*w*) tien en een halve roede lang, vyf roeden breed binnens muurs, en de diepte van de kap vyf en een halve roede; en zoo men onze Jaarboeken (*x*) mag geloven, is het hout tot dezelve kap uit Ierland gehaalt, welk hout van die natuur zoude wesen, dat 't zelve geen vermolzeminge of verrottinge onderworpen is, ja dat zelfs daar aan geene spinnekoppen hen konnen vast maken of hun rag hegten. Dit werd onder anderen bevestigt van Henr. Taborita (*y*), in deze woorden: *Ligna istius Castri sunt imputribilia, delata ibidem ex Hibernia, & resistunt omni veneno.* Maar het aanmerkenswaardigste van alle is, dat dezelve Zaal, van zoo aanmerkelyken hoogte, lengte en breedte, zonder eenige doorgaande dwarsbalken, zoo veele eeuwen heeft konnen duuren en ook, gelyk ze zig nog ten huidigen dage vertoont, in een volkomen staat is gebleven.

Is rondom voorzien met winkels.

Voorheen en zelfs nog ten tyde van den gemelde Historieschryver Bor was de Zaal rontom voorzien met winkels, daar verscheide kramers met hunne waaren voorstonden, zoo met boeken, als met allerhande kramerye van zyde werken, spiegels, messen, brillen, kammen, kokers, tandstokers, schilderyen, gesneden plaatwerk en veel meer andere dingen, ja zelfs stonden eenige Vleeshouwers met vleesch alhier te koop, ten behoeve van de Suppoosten en Hovelingen, gelyk wy nader onder het artikel van de Vleeshalle zullen aantonen; dog hier in is door den tyd zodanige veranderinge gekomen, dat nu de winkels of leedig staan, of, by de Haagsche boekverkopers meest al gehuurt en gebruikt werden tot het houden van openbaare auctien of verkopinge van boeken.

Om hoog met veroverde vlaggen, Vendels, enz.

Om hoog ziet men ook aan alle kanten ten toon hangen de winpels, vlaggen, vendels, standaarden en keteltrommen, zoo die eertyds in 't verkrygen en verdedigen van onze vryheid op de Spaanschen (*z*), als die in de jaaren 1665. en 1666. in die bloedige Zeeslagen

(*v*) De Ambassadeurs, na datze alvoorens door dezelve Heeren aan de Hoornbrug op een zeer plegtige wyze zyn gerecipieert, en gebragt op 't huis van Prins *Maurits*, daarze eenige dagen op kosten van den Staat heerlyk werden onthaalt, werden op den dag van hunne audientie weder op de zelve wyze van 't huis van Prins *Maurits* afgehaalt, en gekomen zynde tot aan deze trappen van de Zaal, treden zy nevens de Gedeputeerden aldaar uit de koets, en gaan als dan in diervoege als boven is verhaalt, de trappen op.

(*w*) *Nederl. Hist. 9 boek op 't jaar 1576. pag.* 142.

(*x*) Bor. *ibid.* Boxhorn. *in Theatro Holl. p.* 351. Oude Holl. Chron. *div.* 18. *c.* 13. *in 't Leven van Willem den II.* of Goudhoeven, *pag.* 311.

(*y*) *Lib.* 8. *Histor. cap.* 17. te vinden by Ant. Matth. *Anal. vet. ævi. Tom. VI. p.* 102.

(*z*) Bor. *op 't jaar* 1576. *p.* 142. zegt, dat deze Vendels door Prins *Maurits* op

slagen tegens de Engelschen, en wel inzonderheid die in den laatsten oorlog tegens de Franschen, zyn verovert geworden; alle klaare kentekenen van zoo veele overwinningen door onze Helden op den vyand van den Staat te water en te land bevogten: en op dat de gedagtenis door den tyd niet zoude verouderen, zoo zyn by de laatstgemelde gestelt houte berderen, waar op geschreven staat de tyd en plaats, wanneer en waar dezelve genomen en verovert zyn.

Ontrent veertig jaaren na de volbouwinge van deze Zaal, gaf Graaf Floris de V^de. (na 't verhaal van zommige) aldaar met overgroote pragt en staatzi de pronktekenen van eene nieuwe Ridderorde, welke hy onder de benaminge van *St. Jacobs-orde* zoude opgeregt hebben aan twaalf voornaame Heeren: wie deze Ridders zyn geweest, en wat plegtigheden daarontrent zyn waargenomen en gehouden, vinden wy omstandiglyk in dezer voege vermeld (*a*).

Instelling van St. *Jacobs-orde* door *Floris* den V. aldaar.

„ In 't jaar ons Heeren, als men schreef 1290, soo heeft myn hoge Heere, Graaf *Floris*, Grave van Holland, Zeelant en Vrieslant open hof gehouden in den Hage, en in vollen zale gegeven syn ordre en Ridderschap van St. Jacobs Broederschap aan twaalf der voornaemste Heeren en Ridderen van de Hofgenoten, die hierna beschreven staen:

Plegtigheden daarontrent waargenomen.

„ *Diderik* Grave van Cleve;
„ *Lancelot* Heere van *Hamilton*, Ambassadeur van (*Henrik*) den „ Koning van Schotlant;
„ *Godevaart* Heere van *Boucholt*, Ambassadeur van Westphalen;
„ Heer *Hendrik* Grave van *Hennenberg*, Ambassadeur van Ceulen;
„ *Dirk* Heer van *Brederode*;
„ *Jan* Heer van *Heusden*;
„ *Jan* Heer van *Arckel*;
„ *Dirk* Heer van *Linden*;
„ *Otto* Heer van *Asperen*;
„ *Jacques* Heer van *Wassenaer*;
„ *Gysbert* Heer van *Amstel*;
„ *Hugo* Heer van *Vianen*, Ridderen.

„ Alle welke den vollen eedt hebben gedaan by het Heylig Evangelie in handen van den Heere *Johan*, Bisschop van Utrecht, en voor onderpant gelaten hunne gemeene schilt en wapen, en hebben ontfangen elk een vergulden halsbant met vyf schelpen en het beeld van St. Jacob daar aan, wegende anderhalf mark zilver; en hunne wapens zyn ontfangen door *Jan Paypaert*, Knape en Herault van Hollant, en opgehangen in de grote Pleghzale in 's Gravenhage, tot getuigenisse deszelfs.

P Schoon

op de Spanjaarden verovert en gewonnen zyn, zoo tot *Turnhout* in Brabant op den 24. Janu. 1597. (alwaar 38 *Vendelen en een Cornette in handen van zyne Excell. zyn gelevert.* Zie Resolutie-boek van Holland van 't jaar 1597. *pag.* 24.) als ontrent *Nieupoort* in Vlaanderen den 2 Julii 1600.

(*a*) In 't Latyn by Aub. Miræus, *Donat. Belgic. Lib.* 2. *Cap.* 134. Boxhorn. *Theatr. Holl. Cap.* 7. *p.* 62. Ant. Math. *Anal. vet. ævi. Tom.* 1. *pag.* 563. In 't Duitsch by S. van Leeuw. *Bat. Illust. pag.* 703. en andere Schryvers meer.

Redenen waarom dit in twyffel werd getrokken.

Schoon dit door verscheide Schryvers in dezer voege werd ter nedergestelt, en dat Miræus zegt zulks gevonden en getrokken te hebben uit een oud Nederduitsch handschrift, zoo zouden wy egter met den zeer geleerden Pet. Scriverius (*b*) en anderen (*c*) hoogelyk in twyffel trekken of deze instellinge wel ooit door den gemelden Graaf is geschied, eensdeels, om dat Melis Stoke, Renerus Snoyus, Johan Gerbrantsz. van Leyden, Willem Procurator in Egmond, Beka en Heda en meer andere oude Schryvers, ja zelfs ook de Zamensteller van de Groote Hollandsche Chronyk (*d*), of Goudhoeven, schoon vry jonger als de evengenoemde, daar van geen het minste gewag maken; zynde in geenen deele te vermoeden, datze juist alle, indien de zaak was gebeurt, zoo een plegtige en Vorstelyke daad, als is het opregten van eene Ridder-orde, ongemeld en ongemerkt over het hoofd zouden gezien, en met een diepe stilzwygentheid zouden voorby gegaan hebben. Maar ten anderen, om dat het Haagsche Register der Ridderschap, waar uit het gemelde oude handschrift, en vervolgens deze vertelling zoude gehaalt zyn, by niemand, onzes wetens, bekent is. De eerste, die na Christophorus Butkens (*e*), en Miræus deze roemrugtige daad te berde gebragt hebben, zyn geweest Franc. le Petit (*f*), die de Hollandsche Chronyk in de Fransche tale uitgegeven heeft, en Reigersbergen van Cortgene (*g*), de Schryver van de Zeeuwsche Chronyk; maar wat staat te

(*b*) In eenen brief aan Isacus Pontanus, te vinden by Ant. Matth. *Anal. vet. ævi tom.* 1. *pag.* 562. 563.

(*c*) Boxhorn. *Tooneel van Holland pag.* 48. 49. of *in Theatro Hollandiæ pag.* 63.

(*d*) Deze Schryver verhaalt wel *divis.* 19. *cap.* 21. dat 'er Ridders gemaakt of geslagen zyn door *Floris* den V, dog zeer eenvoudig, zonder gewag te maken van eenige bekende en met eenen byzonderen naam getytelde orde. En zoo men de omstandigheden met den anderen vergelykt, men zal bevinden, dat deze daad geen de minste betrekkinge heeft tot 't geen dat het meergem. Register medebrengt; want behalven dat de tyd en 't getal der perzoonen, ja de perzoonen zelfs verschillen, zoo is 'er ook geen de minste overeenkomst ontrent de hoedanigheid derzelve, dewyl de Chronyk-Schryver zegt, dat de rykste en eerbaarste Huisluiden, het Register in tegendeel, dat de treffelykste der doorlugtigste Huizen in de ridderlyke orde door den Graaf gekozen zyn; zynde de eerst genoemde geene andere geweest als die wy gemeenlyk *Welgeboore Mannen* noemen. De rede tot het verheffen dezer boeren tot den Ridderlyken staat wierd door den Graaf voorgewend te wezen, om zyn Ridderschap te verneerderen, 't welk na 't gevoele van zommige Schryvers eene der voornaamste oorzaaken is geweest van dien grooten haat en bekende zamenzweeringe tegens den gemelden Graaf. Zie verders Boxhorn. ter aangehaalde plaatze. Scriverius, *Oud-Batavia, in 't leven van Floris den V. pag.* 241 en 276. Goudhoeven, *in zyne aantekeninge, pag.* 431. En de hooggeleerde H. de Groot schynt ook daar heenen te willen, *Inleid. tot de Holl. Regtsgel.* 1 *Boek*, 14 *deel. No.* 4.

(*e*) Hy is na het getuigen van Boxhorn de allereerste geweest, die dit geschrift voor den dag gebragt en *in de Stam-Chronyk der familie van* LINDEN geplaatst heeft, voorgevende, het zelve getrokken te hebben uit het Register, 't welk hem uit den Hage was gezonden. De hooggeleerde Heer Aub. Miræus hem hierin opvolgende, heeft het ter goeder trouwe gevoegt in zyn boek der Nederlandsche giften ter aangehaalde plaatze.

(*f*) Petr. Schriverius noemt hem *dict. loc. Historiæ Hollandiæ rhapzodum Gallicum.*

(*g*) *Chronyk van Zeeland*, vermeerdert door Boxhorn. 2. *deel*, *kap.* 16. *pag.* 89, alwaar

te maken is op zodanige Schryvers, die zoo laat bykomen en meer dan derd'half hondert of by de driehondert jaaren na de daad geleeft hebben, kan een ieder oordeelen; immers hun zeggen kan zonder nader bewys met geen volſlage geruſtheid aangenomen werden. Van laatere, als Adr. Schoonebeek (*h*), Th. de Rouk (*i*), S. van Leeuwen (*k*), en andere (*l*) blinde uitſchryvers en opvolgers melden wy niet, om dat hunne getuigeniſſen geen de minſte kragt of geloof in dezen konnen toebrengen. Aubertus Miræus zoude dan de eenige wezen, die, om rede hier boven verhaalt, de zaak nog eenigzints in twyffel zoude houden, alhoewel Scriverius (*m*) niet buiten vreze is, dat Chriſt. Butkens het meergemelde hand-ſchrift zoo wat opgeſnukt en verdraait mag hebben, en gevolgelyk dat Miræus daar mede

P 2 bedot

alwaar hy dus ſpreekt: „ Op dezen tyd regneerden en waren in fleure die Heeren van Borſſelen metter Zuylen, Heeren van ſinte Martensdyck, en van ſommige Polders en Heerlykheden in 't Landt van Voorne. Heer *Frank van Borſſelen*, die van den oudſten Heeren van Borſſelen gekomen was, Heere van Monſtere, Heere *Paulus van Borſſelen*, Heere van Brigdamme en van Soutelande. *Wolffaert van Borſſelen*, Heere van die Polders van Noord-Walcheren, Sandtdyck en van 't Dorpken van der Veere (heeft altyd die edelſte van wapenen in Zeeland geweeſt, maar noyt Heere van Borſſelen by Zuyt-Bevelandt) Heer *Jan van Reniſſe*, Heere van Moermondt in Schouwen, Heere *Dadyn van Cruyningen* in Zuyt-Bevelandt. Deze voorgenoemde waren de principaalſte Heeren op die tydt in Zeelandt, die de oorden der Graaven droeghen, 't welk doen ter tydt was eenen gulden halsband, met ſint Jacobs ſchelpen, daar onder ſint Jacob hangende. Dog Boxhorn, *in zyn Toneel van Holland, kap. VII.*, daar hy handelt van den Adeldom van Holland, meent *pag.* 49. dat Reygersberg alhier „ zyn vaderland en den zynen te zeer is toegedaan geweeſt, als hy den Zeeuwen „ alleen geeft 't geene dat anderen ook moeſte toegeſchreven werden. En ſchoon „ hy ook mentie maakt van de zeehooren (of ſchelpen) dat geweten moet werden, datter een Ridder-order is, die ter eeren van St. Jacob ingeſtelt is geweeſt, „ welker wapen is een roode kruis op het opperſte kleedt, en dat zy eertyds vyf „ ſchelpen droegen. En 't geen van de zee-ſchelpen gezegt word ſchynt te ſmaaken d'oude inſtellinge der Francoyſen, enz.

(*h*) *Hiſt. van de Ridderl. en Krygs-orders*, 2. *deel*, *fig.* 56. Hy beroept zig dienaangaande op *Elias Ashmole*, een Schryver by ons en in 't Groot algemeen Woordenboek van den Heer Luiſcius onbekent, zeggende, *dat volgens* deszelfs getuigeniſſe *onder de papieren van Holland nog een handſchrift van d'inſtelling zoude gevonden werden*, dog dat *men anders weinig van deze order by de Schryvers kan naſpeuren.*

(*i*) *Nederl. Herauld*, *kap.* 7. *n°.* 65. *pag.* 162.

(*k*) *Bat. Illuſtr. pag.* 703. Hy voegt daar nog by, dat Graaf Floris daarna in 't zelve jaar voor dit Broederſchap een ſteekſpel heeft aangeregt, daar zyn voornaamſte Ridderſchap op genodigt was, waar van de Campioenen waren *Dirk*, Heere tot Brederode, welke riep, *Holland*; *Johan*, Heere tot Heusden, welke riep *Kleef*; *Dirk*, Heer van Linden en ter Lee, welke riep *Aſperemont*; en *Arent*, Heer tot Yſſelſtein, welke riep *Amſtel.*

(*l*) Vader van Heuſſen, *in zyne Oudh. en geſtigten van Delft*, *Delfland*, &c. *in* 8. *pag.* 349 *en* 350.

(*m*) In den voorengemelden brief, gedrukt te vinden by Anth. Matth. *Anal. vet. ævi*, *Tom. I. pag.* 564. alwaar hy zegt: *Vereor, nequid huic apographo ſubſit ex mangonio Butkeniano. Quem bipedum nequiſſimum, veris ſuis coloribus depictum, ſtatui aliquando in medium producere, ac deridendum omnibus propinare.*

bedot mag zyn (*n*). En wanneer men nog daarenboven overweegt, dat van die orde zedert niet is gehoort of gezien, dat geen der volgende Graaven zig daar van als Hoofd gedragen heeft, 't geen in de tyden, wanneer de Ridderschappen zaaken van zwier waren, en Hoofd van eene Ridder-orde van agting te zyn, geen geringe luister gaf; en dat Hertog *Aalbert van Beyeren* in den jaare 1382. eene geheel andere Ridderschap ter eere van St. Anthoni zoude opgeregt hebben (*o*); zoo zal niet ligt iemand geloven konnen, dat ooit zodanige orde door Graaf *Floris* den V. opgeregt zy geweest.

Algemeene Staats-vergaderinge in 1651. op de Zaal gehouden.

Nu gaan wy ons vervorderen tot laateren tyd, dat is tot den jaare 1651., wanneer die bekende algemeene Staats-vergaderinge op deze Zaal wierd gehouden, waar van wy alhier een korte beschryving zullen opgeven. Na dat Prins *Willem* de II. op den 6. Novemb. 1650. door een schielyke en onverwagte dood uit de werreld was gerukt, besloten de Staten van Holland een extraordinaire algemeene vergadering alhier in den Hage te houden, waar toe zy door gedeputeerden de andere Provintien hunne Bondgenoten verzogten. De Pointen der beschryvinge waren, om vast te stellen de *Religie*, de *Unie*, ende de *Militie*. Het verzoek wierd, na eenige tegenstribbelingen van zommige, eenparig toegestaan, en ieder der zelve zond vervolgens een zeker getal gemagtigden, waar door deze Vergadering, bestaande uit meer dan driehondert perzoonen, zoo groot en talryk was, dat 'er zedert de Unie van Utregt in den jaare 1579. geen aanzienelyker is geweest. Die van Holland, om dat de kamer van de ordinaris vergadering niet groot genoeg was om het getal van deze extraordinaris bezending te konnen omvatten, lieten de Zaal van 't Hof daar toe bequaam maken, doende van daar wegnemen alle de boekverkopers en kramers winkels; Aan beide zyden tegens den muur wierden 'er banken gemaakt, opgaande in vorme van een amphiteater, om elke

(*n*) Zie H. v. Ryn, in zyne geleerde en naauwkeurige aantekeningen op de gemelde Oudheden, *pag.* 420. alwaar hy onderzoekende wat van de waarheid dezer zaake zy, en mitsdien voorgestelt hebbende de getuigenisse van de twee bovengemelde Schryvers Franc. Le Petit en Reigersbergen, aldus voortgaat. „ Eindelyk schynt de doorgeleerde en oudheidkundige *Miræus* ons te recht te helpen. „ Deze *Miræus*, op wien geen vermoeden van valsche stukken te verdigten vallen „ kan of oit gevallen is, heeft dit gantsche verhaal in een oud Nederduitsch hand- „ schrift gevonden: en zoo als hy 't gevonden heeft, in zyn werk *de Donationibus Belgicis* ingelast. Dit schynt alles effen en klaar te maken: te meer dewyl „ het gemelde handschrift dit verhaal getrokken had uit een Haagsch Register van „ de Ridderlyke orders. Evenwel is *Scriverius* nog al beducht en ongerust: hy „ is niet zonder zorge, dat *Christophorus Butkens* hier onder gespeelt, en dat „ handschrift zoo wat opgesmukt en verdraait mag hebben. Daar tegen dient, „ dat *Aubertus Miræus*, om *Butkens* nu daar te laaten, zoo niet te bedotten was „ op het stuk van oude, voornamentlyke Nederlandsche, handschriften. Is 'er „ iemand, die zodanige handschriften behandelt, onderzogt en tegen malkander „ vergeleken heeft, dat is *Miræus*. Zyne vroomheid en opregtigheid is een ieder „ bekent: en ik weet niet dat zyne geloofwaardigheid oit in twyffel is getrokken. „ Dit alles zy egter gezeit, zonder de zaak te beslegten: waarschynelykheid is „ altyd geen waarheid.

(*o*) Volgens Miræus, *in zyne aantekeningen op het aangehaalde kap.* 134.

elke Provintie afzonderlyk na haare ordre en na de veelheid haarer Gecommitteerden te plaatzen. In 't midden tusschen de wederzydsche banken wierd een doorgaande ruime opening gelaaten, alwaar in 't midden gestelt was een vierkante langwerpige tafel met tien stoelen, een aan 't boven, een aan 't beneden einde, en vier aan ieder zyde; op den eersten, staande ten oosten na den schoorsteen, zoude zitten de President, en regt tegen hem over de Griffier. De muuren, banken en tafel waren alle bekleed met groen laken, om te tonen, dat de Staat niet in den rouw was. En om dat de spraake ging, dat Holland van voornemen was, om by deze gelegentheid ook van daar weg te nemen alle de daar ophangende Vendels, Cornetten en Wimpels, zoo te land als te water op de Spaanschen verovert, en alzoo daar mede den Spanjaard te behagen, zoo lieten de gemelde Staten in tegendeel dezelve schoon afstoffen, ja zelfs veele andere, die daar te vooren niet waren, van elders aldaar mede plaatszen en ophangen.

De Zaal in dezer voege geschikt en toebereid zynde, verschenen aldaar op den 18. Januarii 1651. de gezamentlyke Gecommitteerden in volle staatzie, komende uit de ordinaris Raadkamer van de Staten Generaal, en uit het naaste groot vertrek, genaamt de Treves-kamer, alle na hunne rang en ordre langs de galderye op de Zaal, nemende na ordre hunne zitplaatzen in de banken. De Heer *Bibo van Doma* wegens Vriesland het Presidie bekledende, voegde zig aan 't opper-einde van de tafel, en de Griffier *Ruisch* regt tegen hem over aan 't laager einde, werdende de andere stoelen open gelaaten voor zodanigen Gezant of Gezanten en Gecommitteerden, als geduurende deze vergaderinge zouden willen audientie verzoeken. Na dat de gemelde President de Vergadering hadde gegroet, en kortelyk voorgedragen de oorzaak van deze zoo statelyke byeenkomst, stond de Heer *Jacob Cats*, ter zelver tyd Raad-Pensionaris van Holland, op van zyne plaats, en zig op een der stoelen naby den Griffier nederzettende, dede een overtreffelyke en niet min cierlyke aanspraak, waar by hy met eenen uit last van zyne Principaalen de voornaamste pointen, waar op de bezendinge en convocatie gedaan en verzogt was, de Vergadering voordroeg. Na verloop van ruim zeven maanden zittens, wierd deze byeenkomst op den 21. Augusti deszelven jaars geeindigt, en met een gelyke redevoering door den zelven beroemden Staatsdienaar gesslooten, welke beide te vinden zyn by Aitzema *in 't 7. deel van zyn historie van zaken van Staat en Oorlog*, als mede in zyn *Herstelde Leeuw*, alwaar hy deze vergadering met het geen daar op is verhandelt en besslooten omstandelyk beschryft.

Beschryving van dezelve.

Na 't eindigen van de vergadering ordonneerden de Staten van Holland, ten welker kosten de gansche toestel was gemaakt, alles af te breken en de Zaal weder te brengen tot haaren voorigen staat. De Resolutie, welke haar Ed. Gr. Mog. den 26. September daar aan volgende ten dien einde verleenden, was van dezen inhoude:

„ Op den brief van de Heeren van de Rekeninge van den 21. de-
„ ser maand, is na deliberatie goedgevonden, dat conform het ver-
„ soek by den voorsz. brief gedaan, welgem. Heeren van de Reke-
„ ninge zullen werden geauthoriseert, en werden geauthoriseert by

Ordre, om alles weder af te breken, en

 desen,

't laken te gebruiken tot het bekleden van de Rolle.

„ desen, de groote Zaale van den Hove wederom te brengen in haaren eersten en voorigen stant, ende ten zelven einde de materialen af te doen breeken en te amoveren, ende dezelve te gebruiken ten behoeven van de Graaffelykheid, daar en zoo by welgemelde Heeren best en oorbaarlykst zal werden geoordeelt; lettende of eenig gedeelte van *het laaken, dat overig zoude mogen blyven na het bekleeden van de Rolle*, aan den armen zal dienen te werden gegeven, of wel de waarde van dien.

Kamers aan de noortzyde van de zaal.

Aan de noordzyde van deze Zaal zyn de respective *Kamers van Rekeningen*, zoo van des Lands oude Domeinen en heerlyke goederen, den Graaven van Holland in der tyd toebehoort hebbende, en welke zedert de afzweeringe van onzen laatsten Graaf Philips den II, Koning van Spanje ten gemeenen dienste van den Lande zyn aangeslagen; als van de algemeene schattingen en imposten, die in den Lande van Holland en West-Vriesland geheven werden; beide voorzien van ruime vergaderkamers, vertrekken, Griffie en Secretarie.

Graaffelykheids Rekenkamer.

De eerstgemelde, die in 't midden van den gemelden noord-muur haaren ingang heeft, is in den iaare 1428 opgeregt door Hertog *Philips van Bourgondie*, na dat hy by een geweldige dadinge (*p*) de overdragte dezer Landen zyne nigte Vrouw *Jacob van Beyeren* hebbende afgeperst, ontrent verscheide zaaken hier te Lande een redres en verandering maakte. Dit Collegie bestond by derzelver instelling uit een zeker getal perzoonen, die men Meesters en Auditeurs van de Rekeninge noemde (*q*) die het bewind, toezigt en jurisdictie hadden van der Graaven van Holland inkomsten, tienden, visscheryen, domeinen en andere geregtigheden, en voor dewelke de Rentmeesters van Noort-holland, Zuit-holland, Kennemerland, van 't Land van Voorn, van Heusden, van de Wildernissen en andere moesten komen rekenschap doen van hunnen ontfang en uitgave; als mede de Rentmeesters van Beoost-en Bewest-Schelde in Zeeland, en namaals mede die van Vriesland en Utregt. Wat veranderingen hier in door den tyd zyn gevallen, en uit wat Leden dit Collegie naderhand heeft bestaan, zullen wy alhier niet ophalen, nadien ons voornemen alleen is, om den Hage te beschryven en de gebouwen daarin begrepen, en geenzints te treden tot een particuliere verhandelinge zoo van haar Ed. Groot Mog. en Hoog Mog. Vergaderingen, als van de Hooge Collegien, dewyl dezelve, schoonze hier gezeten zyn, daarom geen meerder betrekkelykheid hebben tot den Hage, als tot eenige andere Stad van Holland, als eigentlyk behoorende tot 's Lands algemeen bestuur en regeringe; Behalven dat het beschryven van dezelve Vergaderingen en Collegien, indien men 't na behooren zoude doen, wel een werk afzonderlyk op zig zelven zoude vereisschen; en derhalven zullen wy ons voor het iegenwoordige vergenoegen met maar kortelyk te melden, hoe de opgemelde Vergaderingen en Collegien bestaan, en wat van ieders verrigtinge zy: en dus by het bovengemelde alleenlyk nog maar aanmerken, dat voor het opregten van deze nieuwe Kamer de rekeningen wierden opgenomen en gesloten

(*p*) Den 3 Julii 1428, zie groot Placcaatb. *III. deel fol.* 14. en *V. deel fol.* 2.

(*q*) Zie Instructie voor de Luiden van de Rekeninge van den 27 Maart 1593. behelzende 104 artikelen, gedrukt in 't Groot Placcaatb. *III. deel fol.* 719.

ten ten overstaan van den Graaf zelf by zynen kapellaan of biegdvader, of by iemand van zynen Rade.

Eindelyk is deze kamer, na dat de meeste goederen ten dienste van den Lande zyn verkogt, by de Staten van Holland, volgens Resolutie van den 17 Maart 1728, vernietigt, en het bewind over de nog resterende Domeinen, als mede over al wat iegenwoordig tot de zorge en directie van dezelve Rekenkamer behoort, gebragt en overgedragen aan haar Ed. Groot Mog. Gecommitteerde Raden van beide de Quartieren, als breder uit de resolutie zelf te zien. Vernietiginge van de zelve, en overdragte aan de Gecommitteerden Rade van beide de Quartieren.

Woensdag den 17 *Maart* 1728.

„ Nogmaal gedelibereert synde over den voorslag om te komen tot „ een afkomst van de deliberatien over het werk van de Domeinen, en over de veranderingen; daar in gemaakt in de Besoignes, daar over gehouden sedert het rapport van den 15. Augusti „ 1727, is goedgevonden en verstaan,

„ Dat het dedomagement van de Reekenmeesters en van de Minis„ ters, en bedienden van de Kamer, soo wel als van de Rentmees„ ters, en van de Deurwaarders van derselver Comptoiren, soodanig „ als het geprojecteert is by de Advisen, geinsereert in de Notulen „ van den 16 October 1725 en 27 February 1726, sal worden gear„ resteert; soo als het gearresteert word by desen, ingaande ten op„ sigte van de Reekenmeesters, en van de Ministers en bedienden van „ de Kamer, met het jaar 1725, en ten opsigte van de Rentmeesters, „ en van de Deurwaerders van der selver Comptoiren, met het iaar „ na de eerste verkoopinge van de vaste goederen onder elx admi„ nistratie,

„ Dat de Domeinen, welke niet sullen verkoft worden, *&c.*

„ Dat het bewint, en directie, van en over haer Ed. Gr. Mog. „ Domynen, en al wat iegenwoordigh gehoord tot de sorg en di„ rectie van de Reekenkamer, van nu voortaan sal gebragt, en over„ gedragen worden, soo als gedaan word by deese van de Reeken„ kamer van haer Ed. Gr. Mog. Domeinen, welke van nu af word „ gehouden voor gemortificeert, en vernietigt, aen de Heeren haer „ Ed. Gr. Mog. Gecommitteerde Raden in de beide Quartieren res„ pectivelyk, waer in de Domeynen geleegen sijn, op deselve wijse „ als van de Geestelycke goederen, en dat ten dien einde de Instruc„ tie van de Gecommitteerde Raden sal worden geamplieert met de „ noodige Articulen uyt de Instructie van de Rekenkamer, en on„ dertusschen by provisie gelast aen de Gecommitteerde Raaden, sigh „ na die Instructie te reguleeren in de exercitie van het voorsz. be„ wind en directie van en over de Domeinen.

„ Des dat alle verpagtingen, visitatien en andere Commissien ter „ plaatse daar de Domynen leggen, sullen moeten verrigt worden „ door de respective Rentmeesters, ieder onder het district van sijne „ administratie, telkens op speciale ordre van de Heeren Gecommit„ teerde Raden van 't Quartier, waarin de Domynen leggen, uitge„ sondert Commissien over zaaken, of extraordinaris voorvallen van „ sonderlinge aangelegentheid; wanneer en anders niet, de Gecom-

„ mitteerde

„ mitteerde Raaden van het Quartier ſullen mogen daar toe commit-
„ teren een Heer uit het Collegie met adjunctie van den Rentmeeſter
„ van het diſtrict.

„ Dat de Rekeningen, zoo van de voorlede jaaren, voor ſoo veel „ die nog ongeſloten zyn, als alle toekomende Rekeningen ſullen „ worden opgenomen en geſlooten ter Kamere van de Auditie van „ de gemeene Lands-rekeningen, alwaar de Auditeur en Griffier van „ de Kamer der Domeinen ſullen fungeren, haar leven lang geduu- „ rende, ſonder nogtans zig te bemoeien met andere Rekeningen als „ met die welke tot hier toe opgenomen zyn ter Kamere van de „ Domynen.

„ Dat voorts aan de nog overige Raden en Meeſters van de Reke- „ ningen van haar Ed. Groot Mog. Domynen voor haar leven tot ſoo „ verre toe ſeſſie gegeven ſal werden in de beide Collegien van de „ Gecommitteerde Raden, dat ſy voor haar leven ſullen participeren „ aan de deliberatien van de Gecommitteerde Raden over Dominiale „ zaken, en aan geene andere deliberatien.

„ En dat ten dien einde een zekere dag ter weeke ſal geſtelt wor- „ den, wanneer de ſeſſie ſal begonnen worden met de deliberatien „ over de Dominicale ſaken, welke deliberatien afgeloopen zynde, „ de gemelde Rekenmeeſters zig zullen vertrekken, ſonder in eenige „ andere opſigten, geene uitgezondert, te fungeren, of buiten het „ Collegie te compareren, als Gecommitteerde Raden.

„ Boven het welk de gemelde nog overige Rekenmeeſters, &c.

Kamer ter Auditie van de gemeene Lands-rekeningen van Holland

De tweede daaraanvolgende ten ooſten is de *Kamer ter Auditie* van de gemeene Lands-rekeningen in Holland, ingeſtelt in den iaare 1590, omme te examineren, apoſtilleren, opneemen en ſluiten alle de gemeene Lands-rekeningen van dezelve Provintie of wel van alle de Ontfangers van deszelfs gemeene middelen in de reſpective ſteden, waar toe wegens de Ridderſchap ordinair een Lid als Preſident *ad vitam* werd gecommitteert, nevens twee Gedeputeerden uit de Steden, die alle drie iaaren veranderen, zynde geaſſiſteert van twee Secretariſſen (*r*) en twee Commiſen.

Leenkamer van Holland.

Nog is op deze Zaal aan den zelven noord-muur, dog in den weſthoek de opgang tot de *Leenkamer van Holland*, werwaarts men met trappen langs de tooren, die de klok en uurwyzer voert, opklimt. Op deze kamer werden gehouden de Regiſters van de Leenen, die by verſterfte, koop of anderzints voor den Stadhouder en Leenmannen verlyd werden. Ook wierden in vroege tyden, tot dat de Graafſelykheids Rekenkamer door *Philips van Bourgondie* wierd opgeregt, aldaar te boek geſtelt alle vredehandelingen en contracten, die de Graaven van Holland met hunne nabuuren aangingen en ſloten; als mede de Privilegien, Handveſten, Keuren, Giften, Commiſſien, en ander actens, welke by dezelve Graaven, zoo aan Steden, Diſtricten en Dorpen, als ook aan byzondere perzoonen wierden vergunt en verleent, waarvan de Regiſters ter zelver plaatze nog te vinden zyn; zulks dat de oudſte chartren en papieren van dezen Lande daar bewaart werden, tot welke indien men vryen toegang had-

(*r*) Zie derzelver inſtructie van den 7 Julii 1627. behelzende 21 artikelen.

F v Bleyswyck del & Fecit

PLEITROLLE VAN DEN HOVE VAN HOLLAND.

hadde, men nog veele zaaken en oudheden zoude konnen ontdekken, welkers kennisse en geheugenisse nu als onder de assche van vergetenheid bedekt blyven. In het tweede vertrek, daar de gem. Registers alle in kassen na order en jaartal geschikt zyn, heeft men, eer nu weinige jaaren geleden daar in veranderinge wierd gemaakt, in den muur, waar door men met een deur van het voorste in het gemelde binnen-vertrek komt, nog gezien eenige oude vercierde overblyfzelen van een altaar, waar uit men moet besluiten, dat dezelve kamer wel eer tot het gebruik van eene byzondere hof-kapelle of een gebede-plaats zal hebben gedient.

Pleitrollè van den Hove Provintiaal.

Van de Zaale klimt aan den oost-muur op langs twee verscheide breede trappen, de eene ten noorden, strekkende na de kamers en vergaderplaats van de Staten Generaal; de tweede ten zuiden. Wy zullen de eerstgemelde voor eenen tyd laaten leggen, en ondertusschen onzen weg vervorderen langs de laatstgenoemde, en alzoo komen op de *Pleitrolle* van den Hove Provintiaal. Dit is een groot langwerpig vertrek, alleen geschikt tot een pleitzaal, alwaar alle geschillen, die summierlyk en zonder diep onderzoek van de principale zaake zelf beslegt moeten werden, gelyk als zyn Exceptien, Provisien, geregtelyke verzoeken, die zoo ter eerster instantie als by appél of reformatie van laager Regters, voor 't gemelde Hof gebragt werden, opentlyk ten aanhooren van eenen ieder mondeling werden verdedigt, en alwaar alle de sententien by den zelven Hove gewezen, zoo in 't civiel als crimineel, door den Substituit-Griffier of een der Secretarissen, en zoo ze kapitale straffen medebrengen, door den Griffier zelf werden uitgesproken. Ook worden aldaar gepubliceert alle Placcaaten, Ordonnantien en andere bevelen, zoo by den Souverain van den Lande, als by den gemelden Hove gemaakt en afgevaardigt. De plaats, daar deze zaaken geschieden, werd *de Rolle* genaamt, zynde een vierkant vak, van de gemeene zaal afgeschoten, welker gesteltenisse in dezer voege is gelegen. In 't eerste inkomen van de Rolle zyn de banken, daar de Advocaaten na de jaaren hunner admissie zitten, alle met groen laken bekleed en trapswyze nederdalende; beneden dezelve hebben de 16 Procureurs hunne plaatzen. De twee Commissarissen, ter audientie van de Rolle gecommitteert, zitten op een verheven gestoelte onder een klein verhemelzel, met den rug na 't oosten; voor hen staat een lange tafel met groen laken bedekt, genaamt *het Buffet*, waar aan de Substituit-Griffier, of een der Secretarissen, die de pleit-rolle waarneemt, zyne plaats heeft; agter hem ten noorden, regt voor den schoorsteen, is de stoel van den Stadhouder, en daar nevens zoo ter regter als ter linker zyde de zittingen, mede met laken van dezelve koleur overtrokken, voor den President en Raden, wanneer dezelve in volle staatzi aldaar verschynen; en tegens over de gemelde ordinaire zitplaatze der Commissarissen is die van de Advocaaten Fiscaals, zoo crimineel als civiel. Agter deze Rolle, zoo als men de trappen van de groote zaal opkomt, is een tamelyke ruimte, daar de Advocaaten, Procureurs, en andere, die door hunne zaaken derwaarts getrokken werden, zig op de uuren van wagten doorgaans laaten vinden.

Of Hertog *Ka-*

Of nu Hertog *Karel* van Bourgondie, *wanneer* hy *in den jaare*

rel van Bourgondie aldaar te regt gezeten hebbe, is onzeker.

1469. *met zyne Gemalinne Margareta* (*s*) *uit Vlaanderen in Holland quam, daar hy*, volgens het verhaal van Meyerus (*t*), *alle weken drie dagen besteedde in kennisse van pleitzaken te nemen en requesten te ontfangen*, op deze regtplaats gezeten hebbe, is by ons onzeker. De Hollandsche Chronyk (*v*) getuigt, *dat hy in den Hage wezende, aldaar zelver in persoone zat ter audientie in de groote Zaale driemaal ter weken, doende eenen yegelyken regt en justitie, ryken en armen.* De Heeren Raden van den Hove beweerende de oudheid van het Hofgerigt, zeggen in hun meermaal aangehaalde Berigt (*w*), „ dat op „ deze Rolle of publique Audientie-plaats van 't Hof van Holland „ rondsomme het parquet of houte afheininge, van ouds hebben ge„ staan alle de wapens van de familien, daar de Graven van Holland „ uit gesproten waren, ook die lange voor het huis van Bourgondie „ zyn geweest, tot een teken, dat op die plaats ook uit den naam „ van die voorgaande Graven is regt gedaan; welke wapens van „ daar eerst in den jaare 1669. zyn weggenomen, zoo als de geheu„ genis van verscheide menschen nog wel toedraagt, die dezelve al„ daar gezien hebben; en zoo als men die wapens in hout gesneden „ en geschildert als nog wel kan vertonen, dewylze bewaart wor„ den.

Introductie van de Stadhouders.

Die begeerig is te weten met wat ceremonien en plegtigheden de Stadhouders in hun tyd by 't aanvaarden van 't zelve ampt, eerst in de Raadkamer van dezen Hove, en van daar op de Rolle wierden geintroduceert, kan daar op nazien W. van Alphen in de Voorrede van het *tweede deel van de Papegaai*, daar hy omstandiglyk beschryft de introductien zoo van zyne Hoogheid Prins *Willem den tweeden*, als van zyne Hoogheid Prins *Willem den derden*, namaals Koning van Groot-Brittannie.

Raadkamer.

Van de Rolle gaat men met twee of drie trappen op na de evengemelde Raadkamer, welke een fraai, net en welgeschikt vierkant vertrek is. De plaats, daar de Raad, die nu bestaat uit een President, en elf Raaden, te weten agt wegens Holland en drie wegens Zeeland, wanneer die vergadert is, aan een lange tafel zyne zitting heeft, is met een houte baluster afgeschoten. De stoel van den Stadhouder, die door grootte en forme van de stoelen der Heeren Raaden merkelyk onderscheiden is, staat in 't midden van de tafel, met den rugge tegen den noordmuur van de kamer; zittende de President ter regter, en de oudste Raad aan de linker zyde, en zoo vervolgens de andere Heeren na ordre en rang, volgens de jaaren hunner commissie. De Griffier heeft zyne plaats aan een lessenaar, staande in 't ruim van de kamer tegen de oostzyde aan. Aan zyne regter hand gaat men in een vertrek, in den jaare 1707. gemaakt, buiten het gebouw uitstekende, en rustende op zwaare gemetzelde pilaaren, waarinne de Bibliotheek van

Vertrek tot de Bibliotheek

(*s*) Deze had hy te Damme op den 3 Julii 1468. getrouwt. Matth. *Anal. vet. ævi Tom. I. pag.* 88. Zie hier tegens Goudhoeven *pag.* 485.

(*t*) In zyn Chronyk van Vlaanderen XVI. *Boek*, te vinden by Scriverius, *Beschryving van de Graaven van Holland pag.* 442. Zie mede ibid. *pag.* 452. Hy bleef als toen in den Hage van den 11. Augusti tot den 3. November; zie *Les Addit. à l'Hist. de Louis XI. pag.* 355. 356., dat zedert nooit weer gebeurde.

(*v*) Of Goudhoeven, *pag.* 486. (*w*) *pag.* 12.

van het Hof geplaatst is, zynde alleen door deuren met glaze raamen van de Raadkamer afgescheiden, en zulks uit dezelve bezigtigt konnende werden. En wanneer eenige zaake voor het volle Collegie zal werden bepleit, werd een weinig van het parquet af gestelt een staande lessenaar, die de pleitende Advocaaten dient tot stand-plaats, legginge van boeken en papieren, &c. Vorders is de kamer waardig om van konstbeminnaars beschouwt te werden, zynde verciert met zeven uitmuntende tafereelen van den alomme beroemden konstschilder *Gerard Lairesse* den ouden.

van den Raad.

Zeven konsttaferelen, verbeeldende

Het eerste dat te vooren komt, om van den ingang zelf te beginnen, staat boven de deur, en vertoont *Eneas*, zynen ouden vader *Anchises* op zyne schouderen uit den brand van Troje dragende, zynen zoon *Ascanius* aan de hand hebbende, terwyl de vader de Trojaansche huisgoden in de handen houd (*x*).

1. *Eneas*, zynen vader *Anchises* uit den brand van Troje dragende.

Het tweede is het schoorsteenstuk, vertoonende de *Justitie*, afgemaalt door het gewoonelyk Vrouwenbeeld, gezeten op den stoel van Holland, dat door twee leeuwen, aan de armen van den stoel uitgehouwen, werd afgebeeld. In haare regterhand houd zy een offerschaal, en in de slinker hand voert ze den regts-staf als een scepter. Agter haar ter regter zyde ziet men een verheve kolom van Staat, en in 't verschiet de vergader-kamer van de Staaten van Holland. Onder haar heeft zy eene voetebank, daar een sphinx aan is; verders staan om haar drie Cupidoos, houdende de eene het zwaart, de andere de weegschaal, en de derde een bondel met pylen.

2. De *Justitie*.

Het derde tafereel daar aan volgende, staande binnen het baluster, dog aan de zyde van den schoorsteen, vertoont den manhaftigen *Pompejus*, geplaatst op een heuvel met den staf van Commando in zyne rechter hand, bevelende, uit liefde voor zyn vaderland, de brieven, die door luiden van de hoogste waardigheden te Rome eigenhandig aan *Sertorius*, die in Spanje zig tegen de bevelen van den Roomschen Raad met magt van wapenen quam aan te kanten, geschreven waren, waarby zy hem in Italie nodigden, en die hem door den gevangen *Perpenna*, een van de aanhangers van *Sertorius*, waren overhandigt, te verbranden, zonder dezelve te hebben gelezen of laaten lezen, ten einde niemand die perzoonen zoude konnen weten of kennen; vrezende dat door zodanige ontdekkinge zwaarder oorlogen zouden werden ontstoken, als 'er door de dood van *Sertorius* geëindigt waren. Waarom hy ook *Perpenna* zelfs aanstonds dede om hals brengen, op dat hy niet mondeling ontdekken zoude, 't geen de Veltheer poogde te verbergen (*y*).

3. *Pompejus*, beveelende de brieven van voorname luiden aan *Sertorius* geschreven, te verbranden.

Het vierde, veel korter van formaat als het voorgaande, als staande boven de deur van een kasse, waar in ieder van de Heeren Raden een klein kasje is hebbende tot bewaringe van papieren in den Raad vereischt, verbeeld de hooggeroemde daad van *Publius Cornelius Scipio*, die namaals den vermaarden *Annibal*, Veltheer der Karthaginenzen, overwonnen hebbende, en de Karthagers tot het ondergaan van

4. *Publius Cornelius Scipio*, een gevange maagt, hem als

(*x*) Virgil. *Æneid. lib.* 2.

(*y*) Plutarchus, *in vitâ Sertorii in fine pag.* 582. & *in Pompejo pag.* 629. *edit. Wechel.*

Veltheer toegebragt, aan haaren bruidegom wedergevende.

van schandelyke vredens-voorwaarden gedwongen, en alzoo den tweeden Punischen oorlog geëindigt hebbende, den glorieuzen naam van *Afrikaner* verwierf. Namentlyk wanneer hy in Spanje het bevel over de Roomsche krygsmagten voerende, tot hem een gevange maagt van zoo een uitnemende schoonheid gebragt wierd, dat zy de oogen van eenen ieder tot haar trok, en de zoldaaten oordeelden, dat ze alleen voor den Veltheer wezen moest, was het zoo verre van daar, dat hy zynen lust ontrent zoo aantrekkelyk een voorwerp den toom zoude geviert hebben, waar toe hy anderzints genegen was, en 't geen naar de zeden dier tyden, in eenen man van ontrent 27. jaaren, ontrent eene gevangene, en daar door zyne slavinne geworden, naauwlyks aanmerkinge, min berispinge zoude verdient hebben; dat hy gehoort hebbende, dat zy aan eenen voornaamen man van die natie verlooft was, in tegendeel haar met zorg dede bewaaren, en haare ouders en bruidegom ten spoedigsten ontboden hebbende, de jonge maagt zonder eenig losgeld te begeren, aan haaren bruidegom wedergaf. Voegende tot die byzondere proeve van kuisheid, ook deze van ingetogenheid, dat wanneer de ouders hem nu smeekten om de gunste, dat hy een groote somme gouds, welke zy, om tot rantzoen te dienen, hadden medegebragt, zoude willen ontfangen, dezelve wel voor zyne voeten liet nederleggen, dog die aanstonds aan den bruidegom, boven 't geen hy van zynen schoon-vader ten huwelyk zoude krygen, tot huwelyks-gave schonk (*z*).

5. Horatius Cocles alleen beschermende de Roomsche brug tegens het leger der Toscaners.

Het vyfde, dat veel grooter het middelvak van dien muur beslaat, agter den stoel van den Stadhouder, en voor 't fraaiste en uitvoerigste werd gehouden, vervat de historie van den strydbaaren *Horatius Cocles*, daar hy eerst met nog twee anderen, en daarna alleen, de brug van Rome over den Tiber tegens het magtig heir der Hetruscen (nu Toscaners) beschermt, en dezelve door een wonderbaare dapperheid stuitende, ondertusschen den zynen tyd gaf om de brug agter hem af te breken, waarna hy zig met volle wapenrusting in de rivier wierp, tot de zynen overzwom, en daar door de Hetruscen den overtogt over de rivier belette (*a*).

6. Scipio eenige voorname dog kleinmoedige jongelingen den Roomschen staat trouw doende zweeren.

Het zesde, van gelyke grootte met het derde, als staande boven de deur, waar door men na een geheimen gang en van daar na de Leenkamer gaat, vertoont nog eens den voorengemelden Veltheer *Scipio*, daar hy na de doodelyke nederlaagen, die *Hannibal*, Veltheer der Karthageren, den Romeinen had toegebragt, hebbende gehoort, dat eenige voornaame jonge lieden gezint waren Italie uit kleinmoedigheid te verlaaten, nevens nog andere dappere jongelingen, met het zwaart in de vuist die wanhoopige ging vinden, en hen voorgaande, zelfs zwoer, en vervolgens door redenen en dreigementen hen alle dede zweeren, dat zy den Roomschen Staat niet zouden verlaaten (*b*).

7. Q. Fab. Max. Rullianus wegens

Het zevende, staande tegens den muur ten oosten, regt over het tweede, is de aanmerkenswaardige historie van den Oppergezagheber (Dictator) *Lucius Papirius Cursor*, die tegens de Samniten te velde zynde, en uit het Roomsche leger vertrekkende, ondertusschen het

(*z*) Tit. Livius, *Histor. lib. 26. cap. 50.* Polybius, *Hist. lib. 10. sect. 19.*
(*a*) Livius, *Hist. lib. 2. cap. 10.* (*b*) Livius, *Hist. lib. 22. cap. 53.*

het opper-bevel aan den Generaal der ruiterye *Q. Fabius Maximus Rullianus* toevertrouwende met uitdrukkelyk verbod van zig met den vyand in eenig gevegt in te laaten, dog 't geen dezelve niet nagekomen, maar den vyand aangetast en loffelyk geslagen hebbende, door zyne ongehoorzaamheid en verbrekinge der krygstugt, den Oppergezag-hebber zoo zeer vertoornde, dat hy hem daar over te regt stelde en wilde doen sterven, zoo als naar krygs-wetten behoorde, dog 't geen *Fabius* na Rome vlugtende ter naauwer nood ontquam, en ook niet anders of eerder van de te regtstellinge vry raakte, als dat hy door het Roomsche volk zelfs niet bevryd, maar verbeden wierd. Welk laatste gedeelte van de geschiedenis vertoont werd (*c*).

verbrekinge van krygstugt (hoewel zig loffelyk gequeten hebbende) door 't Roomsche volk verbeden.

Voor de vernieuwing van deze kamer, welke omme den iaare 1688 geschiede, zag men alhier fraaie *geschilderde glazen*, *continerende* na de getuigenisse der Heeren Raden in hun Berigt, *historien van Justitie, door ouder Graaven als die van den Huize van Bourgondie, geadministreert.*

Leen-kamer.

Naast deze kamer ten noorden is de *Leen-kamer*, zynde een groot ruim vierkant vertrek, rontom met tapyten behangen. Van ouds wierd ze genoemt de groote Comparitie-kamer, maar na dat in den jaare 1681 het Hof Provintiaal wierd ontrokken het regt om kennisse te mogen nemen over leenen en 't geen daar aan dependeert, en dat alzoo in 't zelve jaar daar toe expresselyk een Leen-Hof afzonderlyk wierd opgeregt, heeft zy den naam van de Leen-kamer bekomen, om dat de Raden, tot het gemelde Leen-hof behoorende, aldaar hunne zittinge hadden, wanneer ze over leen-zaaken besoigneerden of audientie verleenden, als dezelve *in jure* bestaande, in 't volle kollegie van dien Raad wierden bepleit (*d*). Zedert den jaare 1691 is deze kamer ook gebruikt geworden tot een besoigne-plaats, wanneer het Hof en de Magistraat van den Hage met den anderen over het een of ander point in conferentie treden. Verders zyn 'er nog andere kamers, daar de Commissarissen partyen verhooren en devoir doen om de zaaken by accord ter neder te leggen of daar de processen, die voor hen zyn gebragt, werden geinstrueert en mondeling gededuceert.

Waarom zoo genoemt werd.

Request-kamer.

Onder deze is wel voornamentlyk de *Request-kamer*, gelegen ten zuiden, als men uit de Raadkamer komt. In dit kamertie, 't geen niet groot is, plagt, zoo als de oude overleveringen mede-brengen, geduurende de tyden, dat de Roomsche Kerk-zeden nog plaats hadden, alle morgen, voor het aangaan van de besoignes van den Raad een Misse gedaan te werden, even gelyk die besoignes tans haaren aanvang nemen met een gebed, 't geen door den Griffier gelezen werd. En het wierd daarom 't *kapelletie* (*e*) genaamt, waar van het ook nog een

Oudtyds het *kapelletie* genaamt.

Q 3

(*c*) T. Livius, *Histor. lib.* 8. *cap.* 30-35.

(*d*) W. de Groot, *Inleid. tot de Practyk*, *cap.* 3. *p.* 23. Instructie en Ordonnantie van den Leenhove van Holland en Westvriesland van dato den 7 April 1661.

(*e*) Dit Kappelletie is vermoedelyk *de Capelle van Sint Yvo*, in welke een van de Cantoren, Capellanen, domestyck van de Collegiale Kerke ten Hove verpligt was te leezen alle morgen, 's zomers ten zeven en 's winters ten agt uuren een leezende Misse voor de Heeren van den Rade en de Kamer van de Rekeninge, waar voor zy tot in den jaare 1551 genoten hebben vier ponden grooten 's jaars, als doen by Requeste vertoonende de geringheid van dat loon, en verzogten voortaan agt ponden

een uiterlyk overblyfzel in opzigte van zyne geſtalte behouden heeft, zynde de zolderinge niet plat, gelyk die der overige kamers, zonder onderſcheid van oude of nieuwe, maar boogswyze, gelyk die van Kerken en Kapellen. Zedert de Reformatie dat gebruik afgeraakt zynde, is het geſchikt tot het ontfangen en expedieren der Requeſten, die, om dit in 't voorby-gaan aan te merken, bevoorens in den vollen Raad wierden ingegeven, zoo als te zien is uit het geene dienaangaande in de Regiſters (*f*) van den Hove ſtaat aangetekent, luidende als volgt:

„ Op ten dach van huyden is by den Hove van Hollant geordonneert, dat men van nu voertaen die Requeſten ſal expedieren alle achternoene by den Commiſſariſſen, die geordonneert zullen zyn ter audientie van den Rolle of anderen, die 't Hof daer toe ordineeren ſal, en zullen die Griffiers en Secretariſſen des voorſz. agternoens compareren in de cleyne vertrek-kamer, nu onlancx gemaict, aldair die voorſz. Commiſſariſſen die voorſz. Requeſten ſullen expedieren, ſonder dat voort an voor den noen eenige requeſten geexpedieert ſullen worden, en ſullen die voirſz. Greffier ende Secretariſſen gheen Requeſten binnen in den camer meer preſenteren, maar alleen in den voorſz. kleyne camer voor die Commiſſariſſen, die welke die ſelve zullen expedieren en diſtribueren achtervolgende d'Inſtructie van den voorſz. Hove. Gedaen in den Hage up ten 9 dach in Februario A°. XV^c. XXIV. *ſtilo Curiæ Holl.* by Heeren *Gheryt van Aſſendelft*, Ridder, Mrs. *Jan van Duvenvoirde*, *Abel van Coulſter*, *Jan Benninck*, *François Coebel*, en *Joos Sasbout*, Raidsluyden van Hollant.

Waar toe tans gebruikt werd.

En dewyl door 't ophouden van de Miſſe, dit kamertie bequaam gevonden is, omme met eenige veranderinge tot een vertrek geſchikt te werden, is daaraan de naam van *Requeſt-kamer* gegeven, bevindende zig doorgaans daarin Commiſſariſſen van de Rolle, de Subſtituit-Griffier en Secretariſſen, als welcke by beurten tot het expedieren van de appointementen der Requeſten, Mandamenten, enz. vaceren moeten. Dog werden boven dien daarin veeltyds Comparitien gehouden, zoo voor de gemelde Commiſſariſſen van de Rolle, als voor andere Raden, naar dat de veelvuldigheid dier Comparitien of verkiezinge der Heeren Raden zulks medebrengt.

Eerſte boven-verdieping.

Schuins over de deur of ingang van de Raadkamer is een trap, die na boven leid. Op de eerſte boven-verdiepinge vind men aan de linker zyde een groot vierkant vertrek, 't geen ten tyde als het Hof met twee kamers beſoigneerde (*g*) tot een *tweede Raadkamer*, daar de

En aldaar de *tweede Raadkamer.*

ponden grooten te mogen genieten. Waar op hen by Apoſtille zes ponden grooten wierden toegeſtaan, te betalen door den Rentmeeſter van de Exploiten. Alles te zien uit de zelve Requeſte en Apoſtille, te vinden onder de Bylagen *Littera* K.

(*f*) Geregiſtr. in 't III. Memoriaalb. van Sandelyn *fol.* 81. Zie mede Inſtructie van den Hove van Holland van den jaare 1531. *art.* 144.

(*g*) 't Hof heeft eerſt begonnen met 2 kamers te beſoigneren den 18 December 1660, aſſiſterende de Preſident in de groote kamer, en de oudſte Raad in de kleine kamer. Merula, *manier van proced. lib.* IV. *tit.* 8. *cap.* 2. *pag.* 221. *in not. n.* 1. Het ſchynt nogtans, dat het Hof ook al in vroegere tyden met twee kamers heeft gebeſoigneert,

de beschreven processen wierden getermineert, verstrekte. Deze kamer, die boven het voorste gedeelte van de pleitzaal of Rolle komt, heeft haar uitzigt ten zuiden, en ten westen een klein vertrekje voor den Griffier in der tyd, die dezelve Raadkamer assisteerde.

Uit de gemelde kamer te rug tredende klimt men nog 2 of 3 treden verders op tot de deur van eenen gang, die door een klein kamertie brengt tot de eerste *Charter-kamer*, na dat men alvoorens aan de rechter hand, zoo als men op den gem. gang komt, heeft laaten leggen het vertrek boven de Raadkamer, daar de oude geslotene Rekeningen met de documenten daar toe dienende van de respective Rentmeesters en Onfangers der Domeinen van wyle zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie en deszelfs Voor-ouders in kassen bewaart werden. Op de evengemelde Charter-kamer zyn in kassen gesloten de verbaalen van de afgestorvene secretarissen van den Hove, als mede de oude en niet geligt zynde stukken van getermineerde processen; Ook werden aldaar bewaart moordgeweeren en andere instrumenten, die van tyd tot tyd by quaaddoenders, huysbrekers of moordenaars gevonden zyn geworden. In 't midden van dezelve kamer staat een lange ouwerwetze schryftafel, waaruit men wil besluiten, dat dit vertrek wel eer tot de griffie heeft gedient, en dat de tweede Charter-kamer, die daar naast aan volgt ten noorden, ook voorheen zoude zyn geweest de eerste of oudste Raadkamer, daar de Raad zoude hebben gebesoigneert, na dat Hertog *Philips* ontrent den jaare 1428. aan 't Hof deszelfs jegenwoordig wezen en gesteltenis, van vast en sedentair op eene plaats te besoigneren, en met een bepaalt getal van Raden en Ministers, hadde gegeven; dog wy zullen ons in deze omstandigheden, als zynde van een dieper onderzoek, en door oudheid duister geworden, voor 't jegenwoordige niet verder inlaaten, maar alleen hier aantekenen, dat op die tweede kamer tans bewaart werden de liassen van de uitgaande en inkomende missiven, als mede van de requesten, mitsgaders de stukken en papieren van criminele processen; item de verbalen van de Heeren Griffiers, en verdere papieren en minuten van de Memoriaal-boeken van den Hove.

Eerste Charter-kamer.

Tweede Charter-kamer.

Wat aldaar bewaart werd.

Deze kamer is een groot ruim vertrek, en diende in de jaaren 1618 en 1619 tot de gevangenisse van 's Lands Advocaat, Heer *Johan van Olden-barnevelt*, waaromme ook deze kamer zedert den naam van *Barnevelts-kamer* heeft behouden. 't Schynt uit het verhaal van Brandts historie der Regtsplegingе (*b*), dat deze kamer ter zelver tyd met tapyten was behangen, en dat de Heeren *de Groot* en *Hogerbeets*, zyne medegevangenen, in de naast daar aan gelegene kamers, by ons zoo even beschreven, zyn geplaatst geweest. „ Men „ bragt, zegt hy, d'Advocaat in de kamer, daar d'*Admiraal van* „ *Arra-*

Heeft voorheen mede gedient tot de gevangenis van *Joh. van Oldenbarnevelt.*

besoigneert, dewyl men vind, dat de Staten van Holland den 5 Junii 1557. resolveerden, „ dat by den Advocaat op de naeste Vergaderinge vermaan gedaan zal „ werden, omme te hebben augmentatie van den Rade, en *dat 'er met twee ka-* „ *mers mogte gebesoigneert werden*, en voorts de Commissarissen geordonneert, die „ alleen by de vacantie, omme enqueste te doen, uit reizen zouden. Wat hier op gerapporteert en verders besloten is, zie Resolutie 23 Julii 1557.

(*b*) *Pag.* 26. 131.

„ *Arragon* voordezen had gezeten (*i*), niet verre van de vergader-
„ plaets der Staaten Generaal. Deze plaats hadt men tot een' vaften kerker voor hem en de andere gevangenen gebout. Zyn Excellentie hadt ze zelf bezigtigt en geoordeelt, dat ze genoeg was verzekert. Toen men den ouden Heer derwaerts leidde, moeft hy wel tot vyf maalen toe op een ftoel, dien men hem nadroeg, van vermoeitheid ruften. De Heer *de Groot* wierd gebragt in een kamer naaft die van den Advocaat, en de Heer *Hogerbeets* tegen over de Groots kamer.

Dezelve tweede Charter-kamer heeft haar uitzigt ten ooften over de voorplaats van den Hogen Rade, welke voorplaats (om zulks alhier in 't voorbygaan, als te pas komende, te melden) voorheen, zoo wy vermeenen, een gedeelte is geweeft van den tuin van de Kaftelein van den Hove, 't geen (onzes oordeels) niet duifterlyk daar uit is af te nemen, om dat de evengemelde Schryver in 't vervolg verhaalt, dat *een dienftmaagt uit des Advocaats huys quam in den hof van den Kaftelein, houdende 't oog op de venfter*, ongetwyffelt in hope en verwagting, om daar uit eenig berigt van haaren Heer te ontfangen: Dat de zoldaaten van de wacht de maagt kennende, en 't zelve den Kapitein aandienende, door denzelven daar op terftond drie of vier fchildwachten in den hof wierden geftelt, *om geftadig te letten, of 'er ook iet uit de venfters wierd geworpen*; waar uit men dan moet onderftellen, dat de gemelde tuin zoo niet onder, immers niet verre van dezelve venfters kan zyn geweeft. Ten weften van beide deze Charter-kamers, die regt boven de Pleitrolle zyn, loopt een lange doorgaande gang, voorzien met opene kaffen tot berging van de oudfte Regifters van de rollen en dingtalen.

Agtertrap.

Van 't Hof zullen wy nu, om by de twee Hoven van Juftitie te blyven, voortgaan na den Hoogen Rade, langs den agtertrap van den Hove, zynde die waarmede men van de Rolle komende, nederklimt. Dog op denzelven trap ontmoet men nog eerft den ingang tot de *Fourneerkamer van 't Hof*, zynde een langwerpig vertrek, daar de zakken van de geinftrueerde en in ftaat van wyzen gebragte proceffen door de Procureurs gefurneert en ingegeven werden. Boven dezelve is een gelyke kamer, werwaarts men met een trap van daar na toe klimt, daar de Memoriaal-boeken en Regifters van den Hove, als mede de ftukken van de getermineerde en nog niet geligte proceffen te vinden zyn. Wat verder na beneden op denzelven trap is ook het kamertie van den eerften Klerk van de Griffie, en aan de linker-hand, zoo als men daar in komt, het Comptoir van den Subftituit-Griffier. Uit dit kamertie daalt men met eenen binnen-trap neder

De *Fourneer-kamer* van 't Hof.

't Kamertie voor den eerften Klerk van de Griffie.

(*i*) *Den* 9. *Julii* 1601. „ Is geordonneert te fchryven aan Burgemeefteren en „ Regeerders van den Hage, dat zyl. alle avond ontrent 9. uuren, vier kloeke „ mannen van de wagt van den Hage willen fchicken *in de Kaatsbaan op 't Hof*, „ omme aldaer 's nagts wagt te houden en fentinel uyt te fetten *ontrent zeker venfter* tot vier of vyf uuren 's morgens, en dat alle nagts, tot verfekertheyt tegens „ alle pericule van d'uytkomfte van den *Heer l'Admirante van Arragon*, gevangen „ op 't Hof alhier, fonder daar van eenigzints in gebreeken te willen blyven, tot „ anders daer in fal wefen geordonneert.

der in de Griffie van den Hove, welkers groote en ordinaris ingang is aan de linker-zyde, zoo als men de meergemelde trap nu in het geheel tot beneden toe is afgetreden.

Griffie van den Hove.

In dit vertrek is de ingang tot verſcheide kelders, waar van de eerſte en grootſte, daar nu de Regiſters in kaſſen geplaatſt ſtaan, zoo men wil, de keuke zoude zyn geweeſt voor de Graaven, of voor derzelver Hovelingen en bedienden. In dezen of wel in den naaſten kelder daar aan (*k*), ter ſlinker-hand, zoo als men de eerſte intreed, die nu zeer naar en duiſter is, zoude Graaf *Willem de V.*, indien men aan 't gemeen verhaal geloof kan geven, (want bewys is ons tot nog toe niet ontmoet) na dat hy in 1358. uitzinnig was geworden, eenigen tyd (*l*) gezeten hebben, tot dat hy na Quenoy in Henegouwen is vervoert en gebragt geworden.

Verſcheide kelders.

In een derzelve zoude *Willem de V.* dol geworden zynde, eenigen tyd gezeten hebben.

De oorzaak van zyne krankzinnigheid werd van zommige toegeſchreven aan de Goddelyke wraak (*m*), om zyne wederſpannigheid en 't fel en hard vervolgen van zyne moeder de Keizerinne *Margareta*; andere aan vergif (*n*), andere wederom aan andere oorzaaken (*o*). Dit is nogtans zeker, dat hy uit Engeland weder t'huis gekomen zynde, quam te begaan een daad, die van dol- en wreedheid niet kan verſchoont worden, doodſlaande met eige handen en in deszelfs eigen Hof, den Ridder *Geerard van Wateringe*, een man die alle gaven van een volmaakt edelman bezat, en in zyn leven by de Hollanderen zeer bemind was (*p*); zyn dood wierd ten hoogſten van allen beklaagt, en vermids men oordeelde wegens zyne goedaardigheid, dat hy onbequaam was om den Graaf reden tot gramſchap, veel

Oorzaak zyner uitzinnigheid.

R

(*k*) Om dit te beveſtigen, vertoont men aldaar om hoog in den zuid-muur nog een diepe half ovaale nis of uitholling, waar in men wil, dat een altaartie of wel eenig Sant of zoo genaamde Schut-heilig zoude geſtaan hebben; welke nis met een deur, die 'er nog aan is, wierd geſloten, op dat 't geen dan daar in ſtond, het zy altaar of heilig, door den Graaf in zyne razernye niet zoude geſchonden worden.

(*l*) Goudhoeven, *in zyne byvoegzelen p.* 394., zegt, dat Graaf *Willem de V.* geduurende zyne uitzinnigheid, eenige jaaren op 't Hof in den Hage heeft gezeten, en van daar gevoert wierd te Kenoyt, een ſtedeke en kaſteel in Henegouwen, daar de oude Graaven van Henegouwen hen veeltyds pleegden te onthouden.

(*m*) Meyerus, *in de Vlaamſche Chronyk cap.* 13. op 't jaar 1358. by Scriverius, *Beſchryving van de Graaven van Holland*, te vinden *pag.* 372.

(*n*) Zie den Abt Trithemius, *in de Chronyk van Hirsgauw.* ibid. en ook in de *Sponheimſche Chronyk*, ibid. 378. Item in de *Chronyk der Hertogen van Beyeren*, ibid. 387. in deze woorden: *die van booze en godlooze luyden vergiftigt zynde, krankzinnig geworden is.*

(*o*) Ren: Snoius, *de rebus Bat. lib.* 9. *p.* 126. §. 10. getuigt daar van in dezer voege: *Quod reliquum, hic Guielmus ex Anglia reverſus, quum Eduardus celebrem principum conventum ageret, curiamque iis aperiret, conſcientiæ angore, facinorumque cruciatu credam magis, quam re ulla alia, laborare furia cœpit, poſtquam ſeptennium gubernaſſet. Agere enim in vita ſolutus ſæpe auſtere, dum atrabilis illi mentem movebat. Nam Gerardum Wateringium etiam propria manu interfecit; quam ob rem Hagæ traditur aſſervandus arcta ſed honeſta cuſtodia, in qua tres circiter atque triginta annos vitam traxit.*

(*p*) Joh. à Leidis, *lib.* 30. *cap.* 17.

veel min tot zynen doodslag gegeven te hebben, was'er niemand die niet by zig zelven besloot, dat *Willem* zinneloos ware, waaromme de Heeren Staaten ook aanstonts konden goedvinden, om hem te doen opsluiten, eerst op 't Hof in den Hage, daarna in Henegouwen, binnen de kleine dog vermaakelyke stad *Quenoi*, alwaar hy nog negentien jaaren in dien ellendigen en bedroefden staat heeft geleeft, tot dat hy eindelyk aldaar in den jaare 1377. (*q*), of zoo andere willen 1387., is gestorven.

Pleitrolle van den Hogen Raad.

Te vooren de Pyn-kamer van den Hove Provinciaal.

Het eerste, daar wy nu aankomen, is de *Pleitrolle* van den Hoge Rade; zynde voorheen geweest de Pynkamer van den Hove Provintiaal, dog dezelve wierd in den jaare 1582. by 't opregten van dezen nieuwen Raad van Appél, geschikt en geordonneert tot deszelfs Pleitkamer, volgens Resolutie van de Staaten van Holland, van den 25. April 1582; luidende in dezer voegen:

„ De Staaten van Holland gehoort hebbende het rapport van haer„ luyder Gecommitteerden, hebben verklaart en geordonneert, dat „ de *Pynkamer op het Hof alhier in den Hage*, sal werden geapproprieert, geëygent, gebruykt en gehouden tot de audientie en „ Pleytkamer van die van den Hogen Rade van Appél in Holland, „ en dat de kamer, aldaer die van den Hogen Rade jegenwoordig besoigneren, genoemt de Stove, tot de Raedkamer van die van den „ Hogen Rade voornt. sal werden gebruykt en gehouden. Ende „ hebben voort de Staten tot vordering van de Justitie belast die van „ der Kamer van de Rekeninge in Holland, de voorsz plaetse met den „ aldereersten, des doenlyk zynde, behoorlyk van alles te doen accommoderen, zulks dat dezelve plaatse behoorlyk moge werden „ gebruykt en blyven geapproprieert tot eere en gerief van den „ voorsz Hogen Rade en dienste van den Lande.

Deze genaamde Pleitkamer is een groot ruim vertrek, en de Rolle in allen deelen gevoegt en geschikt gelyk als de Rolle van den Hove Provintiaal.

De *Raadkamer*;

Naast de Rolle ten zuiden is de *Raadkamer*, welke mede een schoon vertrek is, en veel grooter dan de Raadkamer van den Hove van Holland; dezelve is rontom met fraaie tapyten gemeubeleert. De plaats, daar de Raad aan een ronde tafel vergadert zit, is met een houte parquet of baluster afgeschoten. De schoorsteen, die binnen het zelve parquet of staketzel staat, pronkt met een schilderye door den konstschilder *Hendrik van Limborch* op ordre van den Raad in den jaare 1725. gemaakt. Het zelve vertoont den Keizer *Justinianus* op zynen troon gezeten, met veel eerbied ontfangende het Regts-zwaart en Wetboek, die hem door de Godinne *Justitia*, welke op de wolken uit den hemel is nederdalende, werden aangeboden. Aan de voeten van den Vorst staat die zeer beroemde regtsgeleerde *Tribonianus*, nevens anderen, met oplettentheid hoorende na de aanspraak en bevelen van de Godin.

Schoorsteen-stuk, verbeldende *Justinianus* 't Regtzwaart en Wetboek ontfangende;

Deze

(*q*) Berlandus, by Scriv. *pag.* 389. Goudhoeven, *pag.* 403. Alkemade, *Muntspiegel*, *pag.* 80. 81.

De Hoge Raad, wanneer ingestelt.

Deze Raad is, gelyk wy zoo even gemelt hebben, in den jaare 1582. alhier in den Hage ingestelt, meest door toedoen en op den naam des Princen van Oranje, als hebbende en aan hem gedefereert zynde de hoge overigheid dezer Lande, in plaatze van den Grooten Rade tot Mechelen, na dat in den jaare 1581. de Koning van Spanje verklaart was vervallen te zyn van 't regt, dat hy hadde op de Landen van Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht, om te zyn een hof van appél zonder eenige verdere provocatie voor de ingezetenen van Holland (*r*), waar by die van Zeeland zig ook in den jaare 1587. voegden (*s*). Het zelve bestond, gelyk het jegenswoordig nog bestaat, uit een President, 9 Raden, te weten, zes wegens Holland en drie wegens Zeeland, een Griffier, en een Substituit-Griffier. De Staten van Holland hadden na verscheide besoignes op het stuk des gerechts, welke, mits de dwerreling der tyden en 't verwilderen der landzaaten by den kryg, en zonderling, mits het staken der regtspleging van den Grooten Raad van Mechele, in byster verloop was geraakt, al by hunne Resolutie, in April 1580. genomen, „ eindelyk verklaart en geresolveert, dat eenen Raed van Appél in „ Holland, in plaets van de Revisie opgerecht zal werden binnen de „ stad Haerlem van 10 Raden met een President, welke Raden eens- „ deels gestelt sullen worden uit den Rade Provinciael, zulx dat den „ zelven Rade blyven zal in getale van 9 persoonen, den Preside- „ rende daarin begrepen, daer onder ten minsten wesen sullen drie „ extraordinairis als Commissarissen, op halve gagie; en dat voorts „ eenige by provisie gecommitteert sullen worden, om te decideren „ de processen, in staete van wysen wesende, voor de Commissaris- „ sen ter Revisie. De rede en oorzaake daar van was, zegt de Heer Hooft (*t*) „ om dat van uitspraak 's Hoofs van Holland geen beroep „ viel aan den Grooten Raad van Mechele, mits die stadt voor den „ vyandt hiel, zoo verstonden de Edelen en meeste steden, dat men „ binnen Haerlem eenen Grooten Raadt hadd' op te rechten; Dor- „ drecht alleen, dat men, in plaats van dien, den Heimelyken Raad, „ zich houdende t'Antwerpen, zouw beezighen; mits verbreidende „ den zelven met luiden uit alle gewesten: Zommige, dat men 't „ Hof van Hollandt liete wysen by slotvonnis: andere, dat men „ zich met den reeds genomen voet van Herziening (*Revisie*) be- „ helpe. Ondertusschen is van dezen Raad tot Haarlem niets geworden, zynde de voorgemelde Resolutie buiten uitvoering gebleven, en in plaatze van dien, twee jaaren daarna deze Hoge Raad alhier ingestelt.

Uit wat Leden dezelve bestaat.

Resolutie nopende het opregten van een *Raad van Appél binnen Haarlem.*

R 2 Be-

(*r*) Zie Hoofd, *Nederl. Hist. lib.* 19. *pag.* 817. en 818.

(*s*) Zie 't Tractaat en Verdrag gemaakt tusschen de Heeren Staten van Holland en van Zeeland, beroerende het ressort van den voorsz. Hogen Rade over het Graafschap van Zeeland, van datis den 29. Jan. en 3. Aug. 1587. gedrukt in het Groot Placcaat-boek *II. Deel fol.* 838. en *IV. Deel fol.* 554., als mede het nader Tractaat en Verdrag tusschen dezelve Staten nopende de judicature van den Hogen Rade van den 20. en 21. Septemb. 1596. *II. Deel fol.* 846. *en* 848. *IV. Deel fol.* 557. en ook te vinden agter de Instructie van den Hove van Holland, &c. *No. mihi* 29.

(*t*) *Nederl. Hist. lib.* 16. *pag.* 686.

Andere vertrekken ot Comparitie-kamers. *Bibliotheek.* *Griffie.*

Behalven deze kamer, heeft de Hoge Raad nog verscheide andere vertrekken, dienende meest alle tot Comparitie-kamers, mitsgaders een byzonder vertrek, waar in de Bibliotheek van den zelven Raad geplaatst is. Ook heeft deze Raad zyn eige Griffie, gelegen aan de zuidzyde van de binnenplaats, daar men van agteren in de Pleitrolle gaat, regt over de Griffie van den Hove Provintiaal. Van vooren heeft hy een ruime voorplaats met een steene poort tot den ingang, staande over de Kastelenye van den Hove.

Kastelenye.

Dewyl de Kastelenye t'eenemaal haare betrekkinge heeft tot beide de evengemelde Regts-Hoven, en zulks als een gevolg van dezelve moet werden aangemerkt, zoo hebben wy niet ongevoegelyk geoordeelt, om dezelve alhier met eenen te beschryven. De Kastelenye is gelegen tusschen de uiterste of agter-poort (*v*) ten oosten en de binnen-poort, waar door men aan die kant op het binnen-hof komt, aan de noortzyde ter plaatze daar of daar ontrent wel eer de kanonezie van 't kapittel ten Hove gestaan heeft, immers zoo verre wy konnen afnemen uit de belendingen van de gemelde kanonezie, in eenen brief van den jaare 1381 (*w*) vermelt, waar by Hertog *Aalbert van Beyeren* verklaart, „ dat voor ons geeomen is ('t zyn de „ woorden van den gemelden brief) onse lieve getruwe Heer *Dirc* „ *Voppenzoen*, te dezer tyt Deken in onsen Capellen van sinte Ma- „ rien in den Hage, en heeft ons opgedragen, quytgescouden en in „ rechten eigendom bekent den eygendom van der *wooninghe, daer* „ *hi nu in woent en men die Canesye hiet, gelegen en streckende van* „ *der mueren die dair voir tot onsen Hove wter ghemaect is ter mueren* „ *toe die ghemaect is tusschen der woninghe voorsz en Heer Willems* „ *woninghe de Proefts nu ter tyt van Bergen in Henegou, voertgaende* „ *noertwestwaert t' enden Heer Dircs groote schuere drie voeten buten* „ *den onsen drop, en voert tot half den erve, dat after dier groote* „ *schuer leghet, en alsoo omgaende viercant totter muere, die voer* „ *deze woninghe gaet tot onsen Hove watert alse voersz is.* Welke kanonezie de Graaf vervolgens weder aan den gemelden Heer Dirk Voppenzoon te leen gaf. Wanneer de Kastelenye aldaar gebouwt zy, is by ons onzeker; dezelve diende voorheen alleen tot inwoninge van den Kastelein van 't Hof, dog is naderhand geworden een civile gevankenisse (*x*) voor de geene, die uit kragte van sententie of

Waarschynlyk ter plaatze daar eertyds de kanonezie van 't Kapittel ten Hove stond.

Wanneer gebouwt, onzeker

Was voor-

(*v*) Dus werd deze poort genaamt in een Commissie van date 7. Febr. 1531. *st. C.* „ waar by Keizer *Karel* aan *Willem vander Cruys*, *Exploictier in zyne Camer* „ *van den Rade in Hollant* geeft *de bewaeringe en wooninge van den achterpoorte van* „ *onzen Hove in den Haige*, mit heuren toebehoeren, vuytgezondert den *boom-* „ *gaert*, geheten den *Koeltuyn*, dié wy om redenen voertan an ons houden wil- „ len, *&c.*

(*w*) Dezen brief zullen wy hierna in 't geheel opleveren.

(*x*) Wanneer men de Kastelenie eigentlyk tot een civile gevangenis heeft beginnen te gebruiken, is by ons onzeker. Zoo gissen plaats heeft, zouden wy meenen, dat het is geschied ontrent het begin der voorgaande eeuw; immers dat ze in de jaaren 1584 en 1586 daar toe nog niet gedient heeft, is onzes oordeels, klaarlyk te besluiten daar uit, dat, als de Heer *Hoddesdon*, Ambassadeur van wegens de kroon van Engeland by dezen Staat, *over de discommoditeit van de plaatze in de herberge van de Paeuw, alwaar hy tot nog toe gelogeert was, hadde geklaagt,* de

of condemnatie zoo van den Hogen als Provincialen Rade, inhoudende prestatie van eenig feit, of wel dat dezelve zyn gewezen tot laste van eenige Collegien, Voogden, Curateuren, Rentmeesters of Gemagtigden, tot voldoeninge der zelve gegyzelt werden (*y*); of ook voor de zulke, die van buiten in den Hage komende, by een Mandement van den Hove om civile schulden in perzoon gearresteert worden; als mede voor de zodanige, die op ordre van den Hove door den Fiscaal of zynen Substituit op vermoeden van eenig misdaad binnen den Hage werden geapprehendeert. Alle welke aldaar voor eenen korten tyd hun verblyf moeten nemen of provisioneel werden bewaart, tot dat zy of voldaan hebben of ontslagen, of na vereisch en bevindinge van zaaken van daar na de Voorpoorte van den Hove werden gebragt ter naauwer verzekeringe. In voorige tyden namen de gegyzeldens, die in den Hage gyzelinge wierde betekent, in de eene of andere herberge hun verblyf, en mogten daar niet uitgaan, dan met oorlof van den Raad. Ook werden in dezelve Kastelenye gehouden de verkopingen van goederen, welke ten overstaen van Commissarissen van de respective Hoven van Justitie alhier geschieden. heen de woonplaats van de Kastelein, nu een civile gevangenis.

Het gebouw is tamelyk groot, dog van geen uiterlyk aanzien; De Kastelein, die nu met eenen Concherge is, en zyne woonplaatze daar in heeft, werd by den Hove aangestelt, of moet ten minsten daar toe van den zelven approbatie bekomen (*z*). De historieschryver Bor (*a*) zegt, „ dat in zynen tyd aan de Kastelenye een schoone „ tuin was, als mede een schoone kaatsbaan voor plaisier van de „ Edelen, Suppoosten en Hovelingen; dat daar agter buiten aan de „ kanten quam, gelyk als een cingel, een plaats, die men het Aekerland noemde, alwaar men jonge aakers of eykel-boomen plagt aan „ te voeden; maar dat, doordien deze plaatse aan beide zyden op „ de kanten van het water met schoone hooge boomen bezet was, „ dezelve aldaar niet meer konden groeyen; en is nu, vervolgt hy, „ aldaar de Reygerye van den Stadhouder; oostwaerts daer aan is „ des Stadhouders tuyn of hof, daar alle aart en boomvruchten voor „ de keuken tot behoef van den Stadhouder geteelt werden. Dog deze

Kastelein en Concherge by den Hove aangestelt.

Oude omstandigheden ontrent de Kastelenye.

de Staten van Holland, by resolutie van den 27. Decemb. 1584, *door hunne Gecommitteerde Raden den kastelein van den Hove gelasten den voorn. Hoddesdon te ontfangen, van behoorlyk logys te voorzien, en tot kosten van den Lande te tracteren als na behoren, 't welk by den voorn. kastelein zulks ter ordonnantie van de voorsz Gecommitteerde Raden is aangenomen.* En ook verders daar uit, dat, wanneer de Graave van *Leicester* in 't einde van den jaare 1585 alhier te Lande en verders in den Hage quam, om van wegens de Koninginne van Engeland de Landvoogdy te aanvaarden, *de Staten* by resolutie van den 8. Januarii 1586. *ordonneerden, dat die van de Rekeninge in Holland zouden belasten den kastelein van 't Hof van dezen avond te dekken* 12 *of meer bedden, zoo veel hy weet te bekomen, zoo verre 't zelve alrede niet is geschied*, voor 't gevolg van zyne Excellentie, enz.

(*y*) Hoe in cas vangyzelinge werd geprocedeert, en wat daar ontrent moet waargenomen werden, zie Merula, *Manier van proced. lib.* 4. *Tit.* 99. *Cap.* 1. Van Alphen, *Papegay I. deel. kap.* 31. *pag.* 187. Manier van proced. voor den Hove *Tit.* 23. *Cap.* 1. *en volgende.*

(*z*) Zie hier na Bylage L

(*a*) *Nederl. hist. lib.* 9. op 't jaar 1578. *pag.* 142.

deze zaaken en omſtandigheden zyn door den tyd zodanige veranderingen onderworpen geworden, dat dezelve meeſt al haar oude en voorige gedaante hebben verlooren, zulks dat de oude gelegentheid en ſtrekkingen niet meer na te ſpeuren zyn; zynde ook jegenwoordig de gemelde kaatsbaan en rygerye aldaar niet meer te vinden, en de Stadhouders tuin geëffent en in een vierkant *Plein*, rondom en kruiswyze met linden-boomen beplant, verandert, waar van wy hierna te zyner plaatze breeder zullen ſpreeken.

Noorder trap van de zaal en galderye na de Vergaderplaats van de Staten Generaal.

Nu keeren wy weder te rug na de groote Zaal, om aldaar langs den noorder trap, dien wy voor eenen tyd lieten leggen, door een galdery te komen aan de Vergaderplaats van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden. Aan 't einde van deze galderye is een groot vierkant portaal, daar men door een openſlaande deur inkomende, ter ſlinker hand heeft een klein vertrekje, dienende tot verblyf van de twee kamerbewaarders van haar Hoog Mog., en ter rechterhand een maatige ſpreek-kamer, haar ligt ſcheppende op de binnen-plaats van den Rade van Staate en Generaliteits-Rekenkamer. Ook is 'er nog aan dezelve zyde een galderytje, waar door men gaat na de kamer en vertrekken, behoorende tot de Finantie van haar Hoog Mog., waar van wy hier na in 't artikel van den Rade van Staten breeder zullen ſpreken. Regt uit is de ingang van de *Treves-kamer*, en aan de ſlinkerhand de Vergader-kamer van haar Hoog Mog. Deze laatſtgenoemde kamer is een groot langwerpig ſtuk, rondom behangen met tapyten, verbeeldende de hiſtorie van de Koninginne *Cleopatra*, en heeft door drie groote opſchuifraamen het gezigt op het Binnen-hof ten zuiden. Aan 't ooſt en weſteinde van de zaal ſtaat een ſchoorſteen, beide pronkende met een konſt-ſtuk van den ſchilder *Parmentier*, vertoonende het eene de Standvaſtigheid en 't ander de Voorzigtigheid. Naaſt den weſtſchoorſteen ziet men in een glaze kas beſloten een Barometer, waar van het houtwerk zoo geeſtig en zindelyk door den cieraat-ſnyder *Lanckamp* in den jaare 1709 is geſneden, dat het overwaardig is om bezien te werden. Aan den binnen-muur, ten noorden, hangen tegens de tapyten de pourtraiten van de vyf Prinſen van Oranje. De zoldering is door den evengemelden *Parmentier* met verſcheide zinnebeelden beſchildert. In 't midden van de kamer ſtaat een lange tafel met groen laken overdekt, en rondom met ſtoelen bezet voor de Leden die deze Vergadering uitmaken, hebbende ieder Provintie na ordre aldaar haare zitting. De ſtoel van den Preſident of preſiderende Heer, is in 't midden aan de tafel met den rug na de glazen geplaatſt, en in form van de andere onderſcheiden. Des Stadhouders ſtoel ſtond in der tyd aan 't weſteinde van de tafel. Dit is de plaats, daar den Afgezanten (*b*) van gekroonde Hoofden en andere Mogentheden aan de Staten Generaal, ſolemneel gehoor verleent werd.

Kamerbewaarders vertrek en ſpreekkamer.

Vergader-kamer van haar Ho. Mog.

Twee ſchoorſteen-ſtukken.

Barometer.

Pourtraiten van de 5 Prinſen van Oranje.

't Zal, zoo wy hoopen, den weetgierigen Lezer niet onaangenaam zyn, dat wy ter dezer gelegenheid alhier een korte beſchryvinge

(*b*) Onder deze benaming moeten alhier verſtaan werden niet alleen Ambaſſadeurs, maar ook Envoyez, en andere.

ge opgeven van de plegtige wyze, waar op haar Hoog Mogende in den jaare 1660 *Karel den tweeden*, na dat hy na zyne twaalf-jaarige ballingſchap geduurende het ſtreng protectorſchap van *Cromwel*, tot Koning van Groot-Brittannie was uitgeroepen, voor zyn vertrek uit den Hage na 't zelve ryk, op deze hunne vergaderplaats en in derzelver vergadering geleidden en ontfingen. De Koning, eenige dagen alhier in den Hage op 't huis van Prins *Maurits* zeer pragtig en koninglyk onthaalt zynde, deed den 31. Mei aankondigen, dat hy zyn afcheid wilde nemen; waar op de Staten Generaal des anderen daags, den 1. Junii, eenen uit ieder Provintie deputeerden, om zyne Majeſteit te halen en geleiden tot in hunne vergadering, 't welk op deze wyze geſchiedde. Prins *Willem-Frederik van Naſſou*, Gouverneur van Vriesland, wierd verzogt om te gaan vóor den Koning met blooten hoofde. De Koning deed de Heeren van zyn gevolg vooruitgaan, en volgde te voet, hoewel de koetzen beſtelt waren. Voor hem gingen de Prins *Willem* en de zeven Heeren gedeputeerden, alle bloots hoofds, tuſſchen twee ryen zoldaaten van de wagt. De Staten Generaal quamen gezamentlyk den Koning aan den trap van de groote Zaal ontfangen, waarna zy zig openden en den Koning twee en twee door de zaal, galdery en vertrek-kamer (nu Treves-kamer) tot in de zaal van haar gewoone vergadering volgden. De Preſident verliet zynen ſtoel, en zette zich recht tegen over in den ſtoel van de Ambaſſadeurs (*c*). Op de plaats van den Preſident was gemaakt een voetbank, zeven of acht voeten breed, en eene voet hoog, bedekt met een tapyt, tot de deure van de vertrek- nu Treves-kamer. Op de voetbank lag een groen fluweel kleed, om hoog was een fluweel verhemelte van dezelve koleur, hangende tuſſchen de afbeeldzels van de Prinſen van Oranje, *Willem* en *Maurits* ter rechter, *Frederik-Hendrik* en *Willem* den tweeden ter ſlinker zyde. De Koning ſtond overend en bloots hoofds, tot dat alle de Leden van de Staten Generaal zig op hunne plaatzen geſtelt hadden. Toen zette hy zig neder en dekte zig, en bleef in die ſtaat tot dat alle de Heeren gezeten en gedekt waren, wanneer hy oprees, en zig weder ontdekt hebbende, de Heeren Staten Generaal in zeer verpligtende woorden bedankte voor alle de beleeftheden, hem aangedaan, hen verzekerende van zyne vriendſchap, en van zyne genegentheid voor 't welvaaren van de Republiek; hen recommanderende de perzoonen en belangen van de Princes-Royaal zyne zuſter, en van den Prins van Oranje zynen neef. De Heer *de Veth*, Gedeputeerde wegens de Provintie van Zeeland, toenmaals preſiderende, antwoordde in den naam van de Vergadering. Waarna de Koning te rug keerde langs den zelven weg, en op dezelve manier als zyne Majeſteit gekomen was, Prins *Willem* vooraan gaande bloots hoofds, en de Staten, die twee en twee hem volgden, hem gezamentlyk geleidende tot op het hof beneden de trappen van de Zaal, daar zy hem ontfangen hadden. De Koning vond hier de Hee-

Koning *Karel de II.* in den jaare 1660 aldaar plegtig ontfangen.

(*c*) Wanneer den Ambaſſadeurs openbaar en plegtig gehoor verleent werd, werden zy geplaatſt regt over den preſiderenden Heer, in een armſtoel met fluweel overtrokken, en op een kuſſen van gelyke ſtof; maar de Envoyez zitten in een arm-ſtoel, en op een kuſſen met laken overtogen.

Heeren van Holland, die zyne Majeſteit van daar na hunne vergader-kamer geleidden, gelyk wy hierna breder zullen verhalen. Nu keeren wy weder tot het gebouw.

Treves-kamer.

Twee ſchoorſteen-ſtukken aldaar, verbeeldende 't eerſte Koning *Willem den III.*

't Tweede de Vryheid, Vrede en Overvloed.

Pourtretten van de vier Prinſen van Oranje.

Beſchilderde Coupel en verdere vercierzelen.

Waar toe deze kamer gebruikt werd.

Ten noorden van de evenbeſchreven kamer, heeft men een tweede veel grooter en langer, gemeenlyk de *Treves-kamer* genaamt, zynde dezelve in den jaare 1697 vernieuwt, vergroot, en in allen deelen met ſny- en ſchilder-werk zeer heerlyk verrykt; onder het welke wel inzonderheid uitmunten de twee ſchoorſteenen, waar van de eene ten ooſten vertoont levensgrootte *Willem den derden*, Koning van Groot-Brittannie, niet alleen in koninglyken gewade, maar hebbende ook het hoofd bekroont met den koninglyken kroon, en daar boven geplaatſt het wapen van 't zelve ryk. De andere ten weſten verbeeld de Vryheid, Vrede en Overvloed, een werkſtuk van den vermaarden konſtſchilder *Theodorus van der Schuur*. Dit ſtuk is omzet met het fraaiſte lofwerk dat de beeldhouwery kan voortbrengen. In het hoofd ziet men het wapen van de Staten Generaal, uit het welke de wapenen der zeven vereenigde Nederlanden na ordre ter wederzyden van het ſtuk met banderollen zyn nederdalende. De zuidmuur is voorzien met vier tafereelen, der vier Prinſen van Oranje, door *Henr. Brandon* levensgrootte afgemaalt. Tuſſchen de middelſte is een groote opſlaande deur, waar door men uit d'eene in de andere kamer treed, en welke ook dient tot eenen doorgang voor de Ambaſſadeurs, wanneer zy ter publyke audientie in haar Hoog Mogende vergadering werden geintroduceert. Het ligt, 't geen deze kamer ten noorden door verſcheide groote glazen ontfangt, geeft aan dezelve een groote helderheid, en door het menigte verguldzel zodanigen glans, dat alles zoo heerlyk en voortreffelyk voorkomt, dat de beſchouwers in 't opkomen niet weten waar heen ze het oog eerſt zullen wenden. De zolder, coepels of boogs-wyze gemaakt, is door verſcheide meeſters cierlyk beſchildert. In den midden-kring ziet men afgebeeld de zeven Maagden, zittende in 't ronde op de wolken, houdende ieder een ſchild met het wapen van ieder Provintie afzonderlyk. Midden in de zaal ſtaat een zeer lange tafel, insgelyks met groen laken bedekt en met ſtoelen bezet. Deze kamer werd alleen gebruikt tot het wekelyks ordinair Congres van de Ambaſſadeurs en andere uitheemſche Miniſters, en ook tot de conferentien, welke door haar Hoog Mog. met dezelve gehouden werden.

Ander vertrek tot de conferentien van den Raad van State, enz.

Ten ooſten gaat men uit deze kamer in een vertrek, 't geen dient tot de conferentien van haar Hoog Mog. met den Rade van Staate en Generaliteits Rekenkamer. Het merkwaardigſte, 't geen in dit vertrek te zien is, zyn twaalf ſtukjes ſchildery, verbeeldende de hiſtorie van *Claudius Civilis*, Opper-bevelhebber der oude Batavieren, welke ſtukjes men zegt geſchildert te zyn door den alom-me beroemden *Hans Hollebein*, en tans op een hoogen prys geſchat werden.

2 Andere vertrekken voor de Collegien der *Admiraliteiten.*

Aan de overzyde ten weſten van de Treves-kamer heeft men nog twee andere vertrekken, zynde het verſte de vergader-kamer voor de Gedeputeerden van de Collegien der Admiraliteiten, en 't naaſte daar aan een beſoigne-plaats voor dezelve, waar in men ook met een deur uit de Treves-kamer komt, hebbende alle het gezigt op den Vyver.

Deze

TREVES-KAMER VAN HAAR HOOG MOG. DE STATEN GENERAAL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

A. *Zittinge der Heeren in 't Congres.* B. WILLEM DE I. *Prins van Oranje.* C. *Prins* MAURITS. D. *Prins* FREDERIK HENRIK. E *Prins* WILLEM DE II. F. *Schoorsteen-stuk, verbeeldende* WILLEM DEN III. *Koning van Groot-Brittannie* G *Schoorsteen-stuk, verbeeldende de Eendragt, Vrede en Vryheid.* H *Plat-fond, vertoonende de eendragt in 't midden der zeven Provintien.* I. *De Gedeputeerden der Provintien, onder de gedaante van zeven Oorlogs-helden, de Unie en Bondgenoodschap aangaande tot handhaving van den Godsdienst en Vryheid.* K. *De vier deelen der Werreld.* L. *De zes deuren van de Zaal.*

R. Boitet Ex. ad cum Privilegio *I. C. Philips fecit direx.*

Deze kamers en vertrekken van de Heeren Staten Generaal met het quartier van de Raadkamer van Brabant, zegt Matth. van der Houve in zyn Charte-Chronyk (*d*), dat eertyds zoude zyn geweest des *Keizers-Hof*, waar in wy hem niet willen tegenspreken, vermits het zelve ook byna overeenkomt met de aanwyzing van 't kaartie van den Hage van den jaare 1570. onder N°. 2. 't Schynt, dat Keizer *Karel*, want voorige Graaven hebben hun verblyf meer binnewaarts in 't oude gebouw gehad, wanneer hy hier te lande was, dit gedeelte, als het vermaakelykste van 't gansche Hof, tot zyne residentie-plaats hadde verkooren, hebbende ten noorden het fris en vers water van den vyver, ten oosten een wyd uitgestrekt gezigt na 't Bosch, dewyl men moet onderstellen, dat het oostelyk gedeelte van den Hage toen en ook zelfs nog lang daar na onbebouwt was; en ook over des Stadhouders tuin. In laater tyd, na dat men zig hier te lande, onder *Philips* den tweeden, Koning van Spanje, hadde ontdaan van 't onverdraaglyk juk der Spaansche Heerschappye, en dat men vervolgens het gouvernement dezer Landen had opgedragen aan *Elizabeth*, Koninginne van Engeland, wierden deze kamers op de aankomste van *Robbert Dudley*, Graave van Leicester, als haaren algemeenen Stadhouder en Opperkrygshooft der Engelsche hulptroepen, hier te lande, tot zyn verblyf en hofhoudinge ingeruimt; „ Ordonnerende ten dien einde de Staten van Holland, by Resolutie van „ den 28. November 1585, dat het geheele logys aan de oostzyde „ van de Capelle op het Hof, uitgezondert de Audientie en Raadkameren van den Hove Provinciaal en Kameren van de Rekeningen, zoude werden geopent, ontledigt en gereet gemaakt voor „ de hofhoudinge en het logys van zyne Excellentie den Graave van „ Leicester voorn.; lastende en authoriserende daaromme die van de „ Kamer van de Rekeninge, het voorsz logys in alles te doen openen, „ ontruimen en prepareren, ende voorts die van den Hoogen Rade van „ een bequaam logys in den Hage te doen voorzien als naer behooren; „ ende voorts ordre te stellen, dat zyne Excellentie Graave *Maurits* „ *van Nassau*, &c. als Gouverneur over Holland en Zeeland, in zyn „ logys niet en werde gediscommodeert, nog de vergaderinge van de „ voorn. Staten, nogte van de Staten Generaal. Waar op by die van de „ Kamer van Rekeninge zynde gerapporteert, dat, omme te volkomen „ de voorgaande Resolutie aangaande de ontruiminge van het geheele „ quartier aan de oostzyde van de Capelle, zy niet ongelegen hebben „ bevonden, die van den Hoogen Rade te doen accommoderen in „ den logyse, eertyds tot de librarie gedestineert, mits dat de Raadkamer met de Griffie beneden gehouden, en de pleydoyen boven zouden worden geaccommodeert; zoo hebben de Staten „ voorn. verklaart en geordonneert, dat het voorsz logys daar toe „ eerstdaags zoude werden geopent, ontruimt en gedestineert, mits „ dat op de doleantien van Mr. Henrik Meyster aangaande de reparatien by hem aan den voorsz logyse gedaen, zulks gelet en voorzien zoude werden, als naer behooren; *ende ten einde de Staten* „ *Generaal in haerl. vergaderinge, mede voor het eerste mogen werden* „ *geaccommodeert als het behoort, hebben de Staten voorn. verzogt de*

S „ *Bur-*

(*d*) 2. *Boek kap.* 6. *pag.* 138.

Deze kamers en vertrekken eertyds des *Keizers Hof.*

Redenen waarom daar toe verkoren.

Ordre, om logement voor den Graave van Leicester op het Binnenhof te accommoderen.

Als mede om 't logys, eertyds tot de librarie gedient hebbende, voor die van den Hogen Rade te prepareren.

„ *Burgermeesteren van den Hage, dezelve Staten Generaal voor het* „ *eerste op het Stadhuys van den Hage te willen accommoderen van* „ *twee kamers, zulks by dezelve Burgemeesters is aangenomen.* Voorts ordonneerden de Staten by Resolutie van den 21. December 1585, dat *de Cleesse kamer mede zoude werden geaccommodeert*, en voor al dat *daar in voorzien zoude werden*, dat alles wierde gerepareert, *op dat zyn Excellentie zynen op en afgang mag nemen door de groote Zaal en* zoo vervolgens *na de groote galderye*, enz. Ook wierd *den Contrerolleur van den Hove door de Staten van Holland* den 3. Januarii 1585 *gelast, de Kapel-kamer of Keizers-salet te doen prepareren en repareren, in 't wegnemen van de portaalen en andere beletzelen, en 't maken van eenige nieuwe deuren*, enz. Maar als de voorn. Graaf uit dezen Lande weder na Engeland was vertrokken, 't geen voorviel in 't einde van den jaare 1587, en aldaar zyn landvoogdy had afgelegt, en dat overzulks daar door deze kamers en vertrekken ledig stonden, of immers niet meer dienden tot het voorig gebruik, wierden dezelve voor 't grootste gedeelte aan haar Hoog Mogende overgegeven, om aldaar hunne vaste byeenkomst te houden, ingevolge van haar Ed. Gr. Mog. Resolutie van den 19. Mei 1588, inhoudende, „ dat op de Memorien en Pointen by die van den Rade van State „ overgelevert, omme daarinne voorzien te worden, resolutie is „ genomen, en onder anderen, dat de Staten Generaal alhier op „ het Hof mede zullen worden geaccommodeert, om haerluider „ vergaderinge aldaer aan te houden, en dat alle dezelve Resolutien „ in de vergaderinge van de Staten Generaal zullen innegebracht „ werden.

De Staten Generaal hunne vergaderinge mede op 't Hof te houden.

Zyn te vooren op andere plaatzen vergadert geweest.

De unie van Uitrecht in den jaare 1579 was wel de grondslag van deze Vergadering, maar deszelfs Leden quamen in den beginne niet altyd by den anderen (*e*), en hadden ook geen vaste vergaderplaats, werdende dezelve by den Rade van State dan hier dan daar beschreven zoo dikwils als de nood vereischte. Dus vergaderden zy in den jaare 1580 te Delft; in 1581 te Amsterdam, en in 't zelve jaar in den Hage, alwaar de algemeene vereenigde Staten op den zesden Julii verklaarden den Koning van Spanje vervallen te zyn van zyn regt tot de Nederlanden. In 1582 waren zy by den anderen te Antwerpen; in 1583 te Middelburg in Zeeland, en in 't zelve jaar den 20. September te Dordrecht; in 1584 te Delft; in 1586 te Utrecht, en in 1587 te Dordrecht, daar de Graaf van Leicester dezelve bescheiden hadde. Want onder de verdingen, dewelke de algemeene Staten by 't opdragen van de Opperlandvoogdy der Landen aan den Graave van Leicester op den eersten van Sprokkelmaand des jaars 1586 met hem hadden gemaakt, was, dat *de Algemeene Staaten souden gehouden zyn te vergaderen, binnen de gewesten ofte ter plaatse daar 't hem goedt dochte, t'allen tyde, wen hy hen dede beroepen.*

(*e*) De Groot in zyne *Nederl. Jaarboeken pag.* 117. zegt, „ dat *de bezending allenskens de gedaante van een geduurige vergadering heeft aangenomen* op den naam van „ de Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden, die zy vertoonen. Dezelve „ waren toen ter tyd, Gelderland, Holland, Zeeland, Uitrecht, Vriesland tusschen 't Vlie en Lauwers en Overyssel.

pen. Ook zouden zy, gelyk mede de bezondre van yder geweſt, mogben verzaamen, zoo dikwyls als zy verſtonden zulx oorbaar te wezen (f). En alzoo is ten tyde van den zelven Graaf, om byzondere redenen (g) deze tot een geduurige vergadering gebragt en zedert gebleven (h).

De Vergadering der Staten Generaal beſtaat uit Afgezondenen uit ieder Provintie, by de eene minder, by de andere meerder, na goeddunken van ieder Provintie, dewyl aldaar niet en werd geſtemt by de preſente Heeren hoofd voor hoofd, maar by Provintien. Zommige Provintien deputeren hunne Afgezondenen voor derzelver leven, andere voor drie of minder jaaren. Holland zend in deze Vergadering een uit de Edelen voor zyn leven, twee of drie uit de zeven groote ſteden van Zuidholland en een uit Noortholland by beurten van drie jaaren, ingevolge van de Tourbeurten daar van gemaakt tuſſchen de ſteden van Zuidholland, te vinden by S. van Leeuwen in zyn Batavia Illuſtrata (*i*). Voort heeft elke Provintie op haar beurt voor een week het regt van voorzitting, 't geen een zeker Hollands Digter, deze Vergadering beſchryvende, in dezer voege uitdrukt:

De Vergadering van de Staten Generaal uit wat Leden die beſtaat.

Ieder Provintie preſideert een week op haar tourbeurt.

„ Daar d'een niet meerder in de hoogheid is als d'and'ren
„ Elk zelfs, haar voorzitplaats, verwiſſelen met malkand'ren,
„ Zoo dik het eerſte licht ſchynt in de nieuwe week.
„ Wanneer de Vryheid geeft, dat ieder een daer ſpreek',
„ Met beurten; over 't gunt zy zamen zullen ſluiten
„ Ten dienſte van 't gemeen; daer is 't, daer die van buiten
„ Gezonden, binnen gaen; om met het Zevental
„ Te handelen, wat verbond van vree' men maken zal. *enz.*

Deze Vergadering heeft ook haare byzondere Miniſters, beſtaande in een Griffier, wiens ampt, gelyk het ten opzigte van deszelfs zoo ordinaire als toevallige inkomſten en voordeelen, is het profytelykſte, zoo ook in aanzien van deszelfs gewigt en verheventheid, is het aanzienlykſte in de Republiek: Voorts in een Commis, een Agent en een Hofmeeſter.

Miniſters tot deze Vergadering behoorende.

By deze Vergadering werden verhandelt alle zaaken tot de Unie en

Wat in

(*f*) Hooft, *Nederl. Hiſt. pag.* 728. 774. 787. 835. 879. 918. 1044. *en* 1180. zie mede Reſolutien van Holland.

(*g*) Deze waren de zwaare en menigvuldige klagten, die dagelyks tegens den zelven Graaf inquamen, „ en aan hem overgebragt wierden uit den naam der Sta-„ ten zoo der Vereenigde Landſchappen, *die eerſt toen ter tyd hebben begonnen veel-„ tyds te vergaderen, om buiten den Raad van State die dingen te konnen handelen, „ welker kennis zy ſchreumden den Engelſchen mede te delen*; als van Holland, die voor „ zig zelven en voor Maurits in 't bezonder veel klagten ingeſtelt hebbende, van „ gelyken de meerdere gemeene zaken naar zig trokken. H. de Groot, *Nederl. Jaarb.* „ 5. *boek pag.* 106.

(*h*) In 1599. waren egter de Staten Generaal tot Gornichem vergadert, daar zy beraamden een generale reductie van al hun krygsvolk te maken; enz. Em. van Meteren *Nederl. Hiſt.* 21. *boek. fol.* 426. *b.*

(*i*) *Pag.* 1485.

Dezelve verhandelt werd.

en algemeen Verbond behoorende; dezelve zend Ambassadeurs en Afgezanten zoo ordinaire als extraordinaire, Residenten en Plenipotentiarissen aan de Hoven van Vorsten, Potentaaten en Mogentheden, en ontfangt en geeft ook openbaar gehoor aan die aan haar Hoog Mog. afgevaardigt werden, en verbeeld verders in alles de mogentheid der vereenigde Nederlanden.

Raad en Leenhove van Brabant.

Pleitrolle.

Griffie.

Raadkamer.

Andere kamers en vertrekken.

Het portaal, 't geen wy ingekomen zyn, weder uittredende, vind men aanstonds aan de slinkerhand den ingang tot den Rade en Leenhove van Brabant. Het eerste, dat ons daar bejegent, is de *Pleitrolle*, welke, schoon niet groot, egter in allen deelen zeer net en beknopt is gemaakt en gereguleert; aan de regterhand is de *Griffie*, en regt uit de *Raad-kamer*, hebbende het gezigt over de Kastellenye, op het huis, wel eer door *Maurits*, Prins van Nassau, in der tyd Gouverneur in Brazil, vervolgens Stadhouder van 't Vorstendom Cleve en Graafschap Mark, als mede Veldmaarschalk ten dienste der vereenigde Nederlanden, gebouwt. Verders is deze Raad nog van meer andere kamers en vertrekken voorzien, welke alle in 't particulier op te tellen, wy onnodig agten.

Uit wat Leden deze Raad bestaat.

Dit Opper-regtshof, anders genaamt de *Raad* of *Leenhof van Brabant* en *Lande van Overmaaze*, is tans geconstitueert uit negen Raden, waar van de oudste of eerste getituleert werd President of eerste presiderende Raad, die ook met eenen is Stadhouder van de Leenen, nevens een Griffier, en een Advocaat-Fiscaal of Procureur-Generaal, welk laatste ampt voorheen door een van de Raden wierd waargenomen.

In den jaare 1586 door Prins *Maurits* ingestelt.

Rede en oorzaak daarvan.

Deze Raad wierd in den jaare 1586 eerst door *Maurits*, Prins van Oranje, provisionelyk ingestelt. De oorzaak, welke tot het opregten van dit Hof aanleidinge heeft gegeven, was, dat de stad Brussel met het Opper-geregtshof en Kancelery van Brabant zig bevond onder de heerschappy van den Koning van Spanje, terwyl eenige andere steden van die zelve Provintie de zyde hielden van de vereenigde Staten, waar door de ingezetenen niet alleen van die, maar ook van de andere steden, welke dagelyks gereduceert wierden, zig alzoo versteken vonden van de middelen van Appél van de vonnissen der Onder-regtbanken, als ook van alle zodanige gunsten, relieven, enz. die niet dan door eenen hooger Regter plagten verleent te werden. De burgers van *Bergen op Zoom* bragten hunne klagten hier over aan den Graaf van *Leicester*, Gouverneur-Generaal der vereenigde Nederlanden, die den 25 Februarii 1586 (*k*) aan den gemelden Prins, toen ter tyd bezitter van Bergen-op-Zoom, magt gaf, tot het stellen van eenige perzoonen, tot nader bevel, om op dezelve wyze en met 't zelve gezag als de Kancelery te Brussel, in zaaken van appél regt te doen. En dewyl zy dies tyd in Brabant om den oorlog niet veilig konden resideren, vergunde hy, als Stadhouder van Holland, om te Delft of 's Gravenhage te mogen vergaderen en aldaar regt te oeffenen (*l*). Maar nadien 'er over het territoriaal eenige bedenkingen vielen, zoo wierd tot meerder gerustheid de toestemminge van den Hove van Hol-

(*k*) Groot Placcaatb. V. *deel fol.* 894.

(*l*) Den 23. Augusti. 1586. Zie Gr. Placc. boek. V. *deel fol.* 895.

Holland verzogt en op den 18. November des zelven jaars verkregen (*m*). Naderhand is deze Raad door haar Hoog Mog. de Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, volgens der zelver Resolutie van den 26. September 1591 (*n*) absolutelyk bevestigt. Zulks dat deze Raad jegenwoordig beslist alle zaaken van de steden van Brabant en Lande van Overmaaze, behoorende onder het ressort der Generaliteit, uitgezondert dat ten opzigte van *Maastricht*, als behoorende te zamen aan haar Hoog Mog. als Hertog van Brabant, en den Prinse en Bisschop van Luik, tusschen hooggem. Heeren Prinsen byzondere recessen en conventien aangegaan zyn geworden. De gemelde Raad van Brabant is gevormt genoegzaam op gelyke wyze als de Raad en Leenhof van Brabant, die te Brussel resideert, welkers instructie door dezen Raad meest al gevolgt werd. Dit gezag oeffende deze Raad ten aanzien van 't civile tot den jaare 1596, wanneer zy genoodzaakt zynde om een Brabantsch inboorling ter zaake van misdaad te vervolgen, zig aan de Staten van Holland vervoegden, om een vergunning van territorie voor 't criminele, en plaats, om te dienen voor een gevangenis met het geen daar toe behoort, die by Resolutie van den 4. en 5. December deszelven jaars (*o*) aan de gemelde Raden van Brabant hebben toegestaan Territorium of grond-gebied alhier in den Hage, omme aldaar hunne Commissie en last over alle zaaken, zoo criminele als civile, tot hunne kennisse gestelt, te mogen exerceeren, en hunne gevangens op de Voorpoorte van den Hove, en ingevalle daar geen ruimte mogte wezen, in zodanige andere bequaame plaatze, als hen door de Staten of derzelver Gecommitteerde Raden zoude worden aangewezen, te mogen zetten, ten einde de gevangenen ter ondervraginge, en de verwezenen ter gewoone plaatze ter straffe te konnen brengen; dog zoo, dat zoo dikwils als men eenig gevangen ter hand komt, zy gehouden zyn haar Ed. Gr. Mog. of derzelver Gecommitteerde Raden daar van kennisse te geven (*p*).

Naderhand door de Staten Generaal bevestigt.

Wat zaken aldaar beslist worden.

Naast den ingang van dezen Raad op de hiervooren gemelde galderye is een breede trap, gemeenlyk genoemt de trap na de Staten-Generaal, om dat dezelve in 't op en afgaan by de Leden van haar Hoog Mog. en ook by de Raden van Brabant, meest gebruikt werd. Langs dezen trap daalt men neder op 't Binnen-hof, en langs den zelven trap werden opgeleid de Envoyez (*q*), die wegens uitheemsche

De trap van de Staten Generaal.

(*m*) Groot Placc-b. *V. deel fol.* 896.

(*n*) Gr. Placc-boek. *II. deel col.* 2209. en *V. deel. fol.* 898.

(*o*) Groot Placc-boek. *V. deel fol.* 897.

(*p*) Zie Luiscius, *Groot Woordenboek*, op 't art. *Brabant* (Raad van) alwaar hy naauwkeurig dezen Raad beschryft, en met eenen opgeeft een lyst van de perzoonen, die zedert 1591 tot 1726. dezen Raad bekleed en 't ampt van Griffier bedient hebben; als mede het Berigt van den Hove, Bylage B. 1. *l. pag.* 94.

(*q*) De *Envoyez*, wanneer zy publieke audientie begeeren, worden door twee Heeren Gedeputeerden uit haar Hoog Mog. Vergadering met de tweede koets van Staat aan deszelfs Logementen afgehaalt en langs dezen trap door de Treves-kamer in haar Ho. Mog. ordinaire vergaderplaats geleid; maar wanneer dezelve by memorie of aan den President van haar H. Mog. conferentie verzoeken, werden zy door twee Leden van byzondere Provintien, die volgen aan de Provintie, welke als dan presideert, aan dezen trap gerecipieert en verders opgebragt.

fche Potentaten en Mogentheden aan de Staten-Generaal werden afgezonden, wanneer zy ter openbaar en plegtig gehoor by haar Hoog Mog. ontfangen werden.

Poort na den Rade van State en Generaliteits Rekenkamer.

Aan de regterhand, zoo als men dezen trap afkomt, is een groote poort of ingang, waar door men over een binnen-plaats gaat na den *Rade van State* en de *Generaliteits Rekenkamer*; zynde de eerfte t'einde dezelve binnenplaatze ten ooften en de laatftgenoemde kamer ten weften of aan de flinkerhand even binnen de poort gelegen.

Vergaderplaatze van den *Rade van State.*

De *Raad van State* heeft een aanzienelyke vergaderplaats, met tapyten gemeubileert. Voor den fchoorfteen ziet men de afbeelding van Koning *Willem*, levensgrootte zittende, met koninglyk gewaad omhangen, door den beroemden fchilder *T. Netfcher* in den jaare 1701 zeer konftig afgemaalt; tegens de tapyten hangen de portraitten van de vier andere Prinfen van Oranje. Aan de weftzyde van dezelve kamer zyn nog twee andere vertrekken naaft den anderen, werdende het eerfte genoemt het groot vertrek, en het andere de kamer van den Thezaurier-Generaal, waaraan volgt het Comptoir van den Commis ter Thezaurie van den zelven Raad, alle het uitzig hebbende op den vyver. Ten ooften gaat men door een deur uit de Raadkamer in de *Secretárie* en verders na de kamer van den Secretaris, waar aan, by de jegenwoordige vernieuwing, nog twee andere vertrekken werden gebouwt, zullende het eene zyn voor den Commis van den Secretaris en het andere dienen tot een befoigne-plaats.

Verfcheide vertrekken.

Secretarie.

Finantiekamer.

Uit het portaal zoo als men van buiten inkomt, om te gaan na de Raadkamer, klimt men ter flinkerhand op langs een trap na de *kamer van Finantie* (daar de vier Commifen zitten) en de verdere vertrekken daar toe dienende. Boven deze kamer is nog een kamer, welke den naam van de *Artillerye-kamer* draagt, om dat aldaar bewaart werd al 't geen tot de artillerie te velde behoort, zynde het zelve zeer aardig in 't klein gemaakt en wel eer door de Staten van Holland aan Koning *Willem den derden* vereert.

Artillerye-kamer.

De Raad van State een van de oudfte Collegien.

De Raad van State is een van de oudfte Collegien, die hier te lande bekend zyn geweeft, dog heeft door den tyd en verwiffeling van zaaken veele veranderingen moeten ondergaan. Koning *Philips* de tweede, in den jaare 1559 de overdragt dezer Landen door Keizer *Karel* den vyfden zynen vader bekomen hebbende, ftelde voor zyn vertrek van Vliffinge na Spanje, tot Gouvernante en Opperlandvoogdeffe der Nederlanden zyne baftaard zufter *Margareta van Ooftenryk*, Hertoginne van Parma, en voegde haar by tot onderftand in 't algemeen beleid, drie Raden; die van *State*, de *Heimelyke*, en die van de *Geldmiddelen*. Aan den eerften ftonden de zaaken van pais en van oorloge; Hier wierde beraadflaagt op alle waarfchouwingen, die van alle oorden ontfangen wierden; van alle bondgenoodfchappen tuffchen den Landheere met andere Vorften en nabuurige Mogentheden; Ook wierd aldaar verhandelt van Krygsoverften en Officieren aan te nemen, te behouden en af te danken, enz. In 't kort, deze Raad had de hoogfte magt van alles wat de regeeringe, verzekertheid en befcherming der Landen betrof (*r*).

De

(*r*) Matth. vander Houve *Handveft-Chron.* 2. *d.* 3. *boek pag.* 6. 7. Hooft. *Nederl. Hift.* 1. *b. p.* 21. 22.

De twee laatste waren oud en van te vooren met amptlieden voorzien. Maar de Raad van State, schoon al ten tyde van Keizer *Karel* bekent (*s*), was nieuwelyks door den Koning opgeregt, en daar in gesteld de aanzienelykste Heeren van den Nederlandschen adel, en die door 't verhandelen der gewigtigste zaaken den grootsten luister hadden.

Gelegentheid van deszelfs opregting.

De Landen daarna in groote verwarring geraakt, en de Opperlandvoogd Don *Louis de Requesens* in den jaare 1576 door de pest schielyk uit het leven geraakt zynde, wierd het gansch bewind der zaaken in Nederland van 's Konings zyde den Raad van State, die zig in Brabant onthield, aanbevolen (*t*). Middelerwylen was by Holland in den jaare 1573 een afzonderlyke Raad van State gestigt uit negen persoonen, om nevens zyne Doorlugtigheid Prins *Willem den eersten* het opperbestier van Land en Krygszaaken te houden (*v*). Na 't sluiten der vereeniging tot Utrecht in den jaare 1579, wierd ter zelver stede een Amptgenootschap ingestelt, om nood te schaffen op alle voorvallende zaaken. Eene der eerste zorgen, zegt de Heer Hooft (*w*), was 't krygsvolk in Gelderland onder den eed der vereenigde Landen te brengen. Egter verliepen van dag tot dag de zaaken, en de Landen vervielen in de uiterste verwarringe, invoege dat de *Prins van Oranje* in den jaare 1581 den Staten ried, om de schielyke voorvallen in oorloge, en de traage hulpe der Vergaderingen, eenen Raad op te regten, om nevens hem, op de gewigtigste belangen van den Staat te raadplegen (*x*). Maar die van Holland, Zeeland en Utrecht ziende de andere Landschappen tot geen besluit komen, stelden in den jaare 1583 by maniere van voorzieninge, eenige ordre op 't bewind, en maakten eenen Raad van State, waarinne zeven Hollanders, drie Zeeuwen en twee Utrechtschen te verschynen hadden, en nevens den Prins als overhoofd, de zaaken te helpen bestieren (*y*). Dezelve twaalf zouden ook zitten in

Word eindelyk het gansch bewind der zaaken van 's Konings zyde aanbevolen.

By Holland in den jaare 1573 een afzonderlyke Raad van State opgeregt.

Veranderingen in volgende tyden daar in voorgevallen.

(*s*) H. de Groot, *Nederl. Jaarb.* 1. *boek pag.* 6. Hooft. *Nederl. Hist. pag.* 1045.
(*t*) H. de Groot, 2. *boek p.* 50. 51. Hooft. 10. *boek p.* 446.
(*v*) Hooft, *Nederl. Hist.* 8. *boek p.* 329. (*w*) 15. *boek p.* 625.
(*x*) De Groot, *Nederl. Jaarb.* 3. *b. p.* 75.
(*y*) Hier in hebben wy den Heer Hooft opgevolgt, en is ook overeenkomende met de Resolutie van *den* 31. *Decemb.* 1583. inhoudende: „ Is
„ geresolveert, dat de Raed nevens zyne Excellentie uyt de Provintien te
„ committeren tot de Regeeringe van den Lande, zal dienen een jaar, en dat
„ t'einde sjaars de Provintien vry zal staan, te houden voor gecontinueert hare Ge-
„ committeerden of voor d'eene heft andere te doen nomineren en die oneffen ge-
„ tal in den voorsz. Raed hebben 't minste deel; dat hare gagie zal wesen elx 1500
„ gulden 's jaers, zoo wel voor den geenen, die presideren sal als andere; Dat de
„ Thesaurier zal houden twee suffisante Commisen, *enz.*
„ Is mede geresolveert, *dat de Raed zal zyn uit* 12. *persoonen, daarin wezen zul-*
„ *len uit Holland zes, uit Zeeland drie en uit Utrecht drie*, die van Holland en Zee-
„ land zullen denomineren dubbelt getal, die van Utrecht zullen verzorgen, dat
„ zyne Excellentie van harent wegen dienaengaende goed contentement zal gege-
„ ven worden.
Dog uit het eerste artikel van de instructie voor den zelven Rade (*gearresteert op het behagen van zyne Princelyke Excellentie by de Staten van de voorsz. Provintien van Holland, Zeeland en Utrecht den* 7. *Januarii* 1584.) blykt, dat deze Raed zoude be-

in den Raad van State der Algemeenschap (z). Deze Raad van Sta-
te

bestaan uit 13. perzoonen. De woorden zyn deze: „ In den eersten *zal de voorn.* „ *Raed bestaen van derthien getrouwe Persoonen* van de bequaamste en gequalificeerste „ derzelver Landen, te weten *zes uit Holland*, *vier uit Zeeland*, *en drie van den* „ *Landen van Utregt*, die nevens zyn Excellentie, als overhooft, zullen besoigne- „ ren, in welken Raed niet en zullen mogen gelykelyk wesen die malkanderen „ in consanguiniteit of affiniteit bestaende zyn tot in den vierden grade incluis, na „ de computatie van de Keizerlyke regten.

En 't zelve vind zyn bevestiging in de verklaring, die de Prins gaf op de

Poincten, daer op by de Staten van Holland, Zeeland en Utrecht verzogt word decisie en verklaringe van zyn Excellentie.

In den eersten, alsoo die van Holland, Zeeland en Utrecht zyn geaccordeert, dat nevens zyne Princelyke Excellentie uit de voorsz. Provintien gestelt zal werden eenen Raed van twaalf persoonen tot de Regeringe van de voorn. Landen; maar niet en hebben konnen accorderen, hoewel persoonen uit ieder Provintie daerinne gestelt zullen werden, zoo is het zelve gestelt tot decisie van zyn Princelyke Excellentie.

„ Zyne Excellentie verstaet, omme „ merkelyke redenen en consideratien, „ dat die van Holland in den voorn. Rae- „ de zullen hebben zes persoonen, die „ van Zeeland vier en die van Utrecht „ drie, en dat overzulks *de Raed zal be-* „ *staan in dertien persoonen*, zonder dat „ dit getal in andere zaken getrokken „ zal werden in consequentie of consi- „ deratie.

Ten tweeden &c.

„ Zyne Eecellentie &c.

Alle welke poincten goedgevonden syn by de Gedeputeerden van de voorn. Provintien zyne Excel. overgelevert te werden. Gedaen in den Hage den 11. Januarii 1584.

„ Aldus verklaart en uitgesproken op „ den 20. Januarii 1584.
ondertekent,

GUILL. DE NASSAU.

Hier uit moet men dan besluiten, dat de Heer Hooft de eerste resolutie of concept heeft gevolgt, en van het gearresteerde t'eenemaal onkundig is geweest.

(z) Hooft, 20. *boek pag.* 885. Deze Raad van State was ingestelt en met Instructie voorzien *den* 11. *September* 1583. waar in die van Holland bewilligden by resolutie van *den* 30. *September* daar aanvolgende, inhoudende; „ dat op 't point van beschry- „ vinge aangaande de Instructie, die by de Staten Generaal tot Middelburg op 't „ believen van elk in den haren mede was gearresteert, beroerende 't oprechten „ van een Raed van State, nadien dezelve Instructie alomme binnen de steden by „ de Vroedschappen is gevisiteert, de Staten dezelve mede hebben goedgevonden „ en geresolveert, dat de Gedeputeerden van Holland op de Vergaderinge van de „ Staten Generaal de voorsz. Instructie met de meeste stemmen mede zullen mo- „ gen eindelyk aannemen en houden voor gearresteert. En zyn van die van Hol- „ land vier by de meeste stemmen genomineert, te weten den Raedsheer *van der* „ *Meye*, *Willem Stoop*, *Govert Willemz Brasser*, en *Philips Cornelisz*, omme daar- „ uit twee als Raden in den voorn. Raed van Staten agtervolgende de Instructie „ gestelt te worden. Deze Raed bestond uit 16. persoonen, daar af zyn Excellentie 't hooft en de eerste Raed was, zie verders Resolutie van Holland *den* 14. *Septemb.* 1583.

Zie

te, die van drie tot drie maanden t'elkens was verlengt (*a*), liep in 1585 te niete (*b*).

Als ter zelver tyd door den gelukkigen voortgang der Spaansche wapenen, onder het beleid van den Hertog van *Parma*, de zaaken te bysier waren veragtert, zulks dat men genootzaakt was, ander maal toevlugt te nemen tot de Koninginne *Elizabet*; en dat haar Majesteit daar op goedvond *Robbert Dudlei*, Graaf van *Leicester*, Opperbevelhebber haarer hulptroepen, in 't einde van 't jaar 1585 tot onderstand dezer Landen over te schikken, wilden de Algemeene Staten, na dat ze den zelven Graaf in 't begin van 't volgende jaar tot Opperlandvoogd hadden verklaart, eenen Raad van State nevens hem zetten, by wiens goeddunken hy alles te verrigten hadde. En of schoon hy in den beginne zig geweldig daar tegens kantte, als willende aan geen berigtschrift nochte besluit des Raads van State gebonden zyn, zoo liet hy zig eindelyk zoo verre overreden, dat hy verklaarde eenen Raad van State ontrent hem te zullen gedoogen, mits dat die bestonde uit twee Engelschen van wege haarer Majesteit, volgens 't verding, en voorts uit inboorlingen by hem te kiezen na zyn enkel welgevallen. En als de Staten hem aanboden de keur uit een dubbel getal by hem te noemen, zeide hy altoos te willen gebruiken uit *Gelderland* den Kanzelier Elbertus Leoninus; uit *Vlaandre* den Raadshooftman Adolf van Meetkerke; uit *Holland*, Walrave Heer van Brederode; uit *Zeeland*, Jacob Valk; uit den geweste van

Op wat manier aan *Leicester* toegevoegt.

T

(*a*) Zie Resolutie van Holland van *den* 16. *Augusti* en 23. *Novemb.* 1584. van welke laatste de woorden deze zyn. „ Op het poinct van de beschryvinge aangaande de Regeeringe, is by de Staten geresolveert, dat de Raed van „ State, nevens zyne Genade Graaf *Maurits*, na de expiratie van de jegenwoor- „ dige maand November noch voor den tyd van drie maanden gecontinueert zal „ werden, en dat de Gecommitteerden van wegens die van Holland, om „ diversche respecten daerinne mede gedurende den voorsz. tyd continueeren „ sullen, en daar toe met alle behoorlyke middelen werden geindu- „ ceert; en zoo verre dezelve of eenige van dien, daar toe niet en zouden begeeren „ te verstaen, dat alsulke daer toe geconstringeert zullen werden als na behooren.

(*b*) De Heer Hooft op 't jaar 1585. spreekt *pag.* 1041. in dezer voege: „ Hier „ en tusschen flodderde de regeeringe: zynde de Raadsluyden van Staate, dien „ men van drie tot drie maanden verlengt had, al over een wyle geeindigt, en de „ persoonen, achtende zich ontslagen, nauwlyks by een te houden door beede van „ 't Amptgenootschap (dat is het Collegie van den Rade van Staten) der Algemee- „ ne Staten, in 't welke zich op dat pas alleenlyk de gemagtigden van twee of „ drie Landschappen tegenwoordig waren. Ja zelfs de Staten van Holland ordonneerden, by resolutie van *den* 19. *September* 1585. „ alle de Gecommitteerden andermaal te beschryven soo wel de Raeden van State, als op het stuk van de „ Admiraliteyt in Holland, dat zylieden op maendag toekomende als zynde den 7. „ dezer maand October præcise te compareren alhier in den Hage daer toe dezelve „ zyn gecommitteert, alsoo dezelve daer af geenzints gehouden mogen werden „ voor geexcuseert, nogte ook eenig reguart op de excusen mag genomen werden, „ maar dat by gebreke van dien elke defaillant des daegs een pont Vlaams zal ver- „ beuren tot behoef van den armen alhier in den Hage, dewelke ook reëlyken en „ met der daed sullen werden geexecuteert agtervolgens het inhouden van de brieven hierna.

van *Uitrecht*, Paulus Buis; (*c*) dat men voorts ettelyke luiden van behoorlyke stoffe voordragen mogte, waar uit hy 't getal, besproken tusschen de Landschappen, zoude vol maken; waar in de Staten bewilligden, en verders toestonden, dat hy noch aan 't berigtschrift van den Raad van State, noch aan de meeste stemmen des zelven gebonden zoude zyn, en dat het berigtschrift ook by hem zelf na zynen zin voor den Raad zoude beraamt worden (*d*).

Was maar voor een jaar.

Deze Raad was maar voor een jaar, en wierd in 1587 by de algemeene Staten, terwyl de Graaf in Engeland was, by maniere van voorzieninge, voor de naastvolgende drie maanden vernieuwt (*e*). Eindelyk wierd in den jaare 1588, na dat Leicester ten tweedemaalen na Engeland was vertrokken, en aldaar het bewind der Nederlanden hadde afgelegt, by de algemeene Staten een vaste en altyd duurende Raad van State ingestelt (*f*), en met een instructie voorzien (*g*), dewelke in den jaare 1651 in veele pointen is verandert en nader gereguleert geworden (*h*).

Eindelyk een vaste Raad van State ingestelt.

Uit wat leden tans bestaat.

Deze Raad werd tans zamengestelt uit afgezondenen van elke Provintie, tot twaalf in getal; als uit Gelderland een, uit Holland drie, te weten een uit de Edelen, die daar *ad vitam* zit, en twee uit de steden by beurten (*i*), als een uit het Zuiderquartier en een uit het Noorderquartier; uit Zeeland twee; uit Uitrecht een; uit Vriesland twee

(*c*) Vriesland hadde zig onder de regering van Leicester en den Raad niet begeven; des niet tegenstaande stelde de Graaf in den Raad de Heeren *Aitsma* en *Feitsma*, mede zynen partylingen, den welke de algemeene Staten in 't volgende jaar daarom toegang ten voorzeiden Rade weigerden. Hooft, 25. *boek*, *pag.* 1136.

(*d*) Hooft, *Ned. Hist.* 23. *boek*, *pag.* 1043 *en* 1045.

(*e*) Hooft, 25. *boek*, *pag.* 1136.

(*f*) De Resolutie by de Staten van Holland den 5. April 1588. dien aangaande genomen, luid in dezer voege; „ Op 't Poinct van beschryvinge, aangaende de regeeringe, hebben de Staaten verklaart en geresolveert, dat de „ Raed van State eerstdaegs (des doenlyk zynde) zal worden geinstalleert, en „ dat onder al sulke authoriteit als dezelve by voorgaande Resolutie is gedefereert; ende ten einde een yegelyk bekent mag zyn, dat de Grave van Leycester het gouvernement dezer Landen heeft gequiteert ende die van den Rade van „ State voornoemt in hare authoriteit voornoemt mogen werden gemainteneert: „ hebben nodig bevonden, dat van wegen de Staten Generaal alsulke ordre gestelt „ sal werden, dat de voorsz acte van ontslaginge van den voorn. Gouvernemente „ alomme bekent gemaakt mag werden, ende dat het oorlogsvolk alomme onder „ een eenparigen eedt mag worden gebragt, te weten, dat zy den Lande gehoud „ en getrouw zyn, en de Gouverneurs van de Provincien gehoorsamen zullen.

(*g*) Deze Instructie is van den 12 April 1588. Groot Placcaat-boek, *IV. deel*, *fol.* 120. De Staten van Holland hadden eindelyk dezelve den 7 April des gemelte jaars „ geresumeert en gehouden voor gearresteert van wegens die van Holland, „ mitsgaders verklaart dat de Thesaurier genieten zoude 1500 ponden, en de Ontfanger Generaal 1200. ponden 's jaars.

(*h*) Deze is van den 18 Juli 1651. Groot Placcaat-boek, *IV. deel*, *fol.* 125. Aitzema, *Hist. van Staat en Oorlog.* 7. *deel*, *pag.* 383-393. Op deze instructie wierden by de Leden van den zelven Raad verscheide consideratien ingestelt en aan haar Hoog Mog. overgegeven; te vinden *ibid. pag.* 457. *& seqq.*

(*i*) Zie de lyste van de Tourbeurten, geobserveert tusschen de Steden van Zuit-Holland, uitgezondert Amsterdam, die haar beurt heeft onder de steden van Noord-Holland, by S. v. Leeuw. *Bat. Illust. pag.* 1489.

twee; uit Overyssel een; uit Stad en Lande twee; en heeft de Stadhouder in der tyd in dezelve vergaderinge zyn vaste en voorzittende plaats, als hy tegenwoordig is. Ook heeft deze Raad een Tresorier-Generaal, een Ontfanger-Generaal, nevens een Secretaris (zynde nevens den Griffier van haar Hoog Mog., bevorens gemeld, de aanzienlykste Amptenaaren der Bondgenootschap) die dagelyks in de Raadsvergaderingen assisteert; wyders vier Commisen van de Finantie, een van de Tresorie en een van de Secretarie.

Ministers van den zelven.

Aan dezen Raad zyn boven al bevolen de zaaken van oorlog en militie, het opzigt en zorge van de sterktens en fortificatien, het visiteren der magazynen, enz. als mede het bestel over de geldmiddelen of Finantie van de Generaliteit. Dezelve vervaardigt alle Ordonnantien tot de gansche kosten van den Staat, op de resolutien by de Staten Generaal genomen, na dat die van drie Gedeputeerden van byzondere Provintien en den Tresorier-Generaal getekent, door den Secretaris gecontrasigneert, en voorts alzoo te boek gebragt zyn; zy formeert alle jaaren den staat van oorlog van het Vereenigt Nederland, die dan vervolgens ter Vergadering van de Heeren Staaten-Generaal overgebragt werd; doed de verpagting van alle de gemeene middelen, landen, thienden over de geconquesteerde plaatzen, welke onder het ressort van de Generaliteit gehooren. Aan dit Collegie devolveren in appel alle litigieuze zaaken over fraudes van de gemeene Landsmiddelen van de Generaliteit en in de veroverde steden; als mede de processen die by den Hoogen Krygs-Raad van de geunieerde Provintien in de zaaken van de militie uitgewezen zyn. Van de Sententien van dezen Raad kan niet geappelleert, maar alleenlyk daar van Revisie aan haar Hoog Mogende verzogt werden (*i*); dog de formaliteiten en wyzen van die Regtsplegingе, en de zoorten van zaaken, waarinne die plaats zoude hebben, niet klaar gereguleert zynde, zyn de verzoeken van Revisie tot nog toe, of immers zedert eenen geruimen tyd voor de Verzoekers van zeer weinig vrugt en uitwerkinge bevonden.

Wat zaken dezen Raad zyn aanbevolen.

Ten westen van de vertrekken van denzelven Raad, heeft men die van de *Generaliteits-Rekenkamer*, zoo als wy zoo even hebben vermelt. Deze heeft behalven een bequame vergaderkamer, nog een vertrek ten dienste van de Leden, een kamer voor de twee Secretarissen, een voor den Commis en een tot het houden van de Secretarie, alle het gezigt hebbende op den vyver, mitsgaders nog een Charter-kamer, die onder de ordinaris Vergaderkamer van haar Hoog Mog. komt en haar ligt schept wel van het Binnen-hof, dog zodanig, dat het zelve vallende over zekere voorgebouwtjes, verblyfplaatzen voor de Generaliteits reizende Bodens, van die zyde voor den voorbyganger niet zigtbaar is.

Generaliteits-Rekenkamer.

Deze Rekenkamer, welke in den jaare 1608 is opgeregt tot verligtinge van den Rade van State, bestaat uit twee Gedeputeerden uit ieder Provintie. Wat ordre daarontrent by Holland werd gehouden

Wanneer opgeregt.

(*i*) Zie Resolutie van haar Ed. Groot Mog. *donderdag den* 14 *Mey* 1658, en na Revisie geen meer remedien van regten toe te staan. Resolutie *den* 29 *January* 1659.

Uit wat Leden bestaat. den, is mede te vinden by den meergemelden S. van Leeuwen (*k*). Ter zelver Rekenkamer werden niet alleen geregistreert de Ordonnantien by den Rade van State geslagen, maar ook opgenomen, geappostilleert, gesloten en bewaart alle de rekeningen, zoo van de Ontfanger-Generaal van de Unie, de Ontfangers van de Admiraliteiten, en Commisen van Magazynen; als van alle anderen, van wat natuur dezelve ook zyn, betreffende de inkomsten en lasten van de Generaliteit (*l*).

Wat daar verrigt word.

Binnenplaats. Aan de westzyde van de Rekenkamer is een binnenplaats, waar over men gaat na 't Binnenhof, met een deur uitkomende, benevens en aan de oost-zyde van het vertrek, waar in de Griffie van haar Hoog Mog. werd gehouden.

Verscheide komptoiren van de Griffie van haar Hoog Mog. Even voorby deze deur westwaarts is een tweede deur of ingang tot verscheide komptoiren, behoorende tot de gemelde Griffie van haar Hoog Mog.; zynde het eerste, dat men binnen dezelve deur aan de regter hand ontmoet, de Griffie zelfs, het uitzigt hebbende ten zuiden en zulks op het Binnenhof; daaraan volgt het komptoir voor de extraordinaire klerken, het ligt scheppende ten oosten op de evengemelde binnen-plaats, en aan 't einde van den gang het komptoir van de twee expedierende Commisen ter Griffie, ziende ten noorden op den Vyver. Aan de slinkerhand, zoo als men dezelve buiten-deur inkomt, is een trap, langs welken men opklimt na de galderye, loopende voor het grootste gedeelte over het gestoelte, ten zuiden van de Fransche kerk geplaatst; aldaar werden gevonden het komptoir van den Griffier, de kamer of 't komptoir van den Agent, als mede de Charter-kamer; over een van dezelve gaat men na 't komptoir van den Commis van den Griffier, en na dat van de Provintiale klerken. Op dezelve galderye zyn ook de logien van de Fransche kerk, en de zelve ontfangt haar ligt van de zyde van het meergemelte Binnenhof, waar langs dezelve uitgestrekt is.

Kamers van de Heeren *Staten van Holland* en *Westvriesland* Van hier gaan wy nu voort tot de kamers en vertrekken, die eigentlyk zyn ten dienste van haar Ed. Groot Mog. de Heeren Staten van Holland en Westvriesland, laatende aan de rechter hand in 't voorbygaan leggen de Fransche kerk, voorheen de kapel der Graaven van Holland, waar van wy in 't volgende hooftdeel een wydloopige beschryvinge zullen opleveren.

Galderye voor dezelve. Voor het gebouw, 't geen de evengemelte kamers en vertrekken vervat, loopt van den ingang van de Fransche kerk af tot den westhoek toe en van daar weder voort tot naby het zuideinde een ruime galderye, voorzien met verscheide steenen pylaaren, waarop het bovenste gedeelte van het getimmerte rust. In 't midden van de noord galderye is de deur of ingang tot de vergaderplaatzen zoo van de Staaten van Holland als van

(*k*) *Bat. Illust. pag.* 1493.

(*l*) Zie verders de Instructie voor de Heeren in Generaliteits Rekenkamer in dato den 5 November 1607. gerevideert en geconfirmeert den 20 Januari 1622. als mede de Resolutie van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal van den XII April 1624 nopende de Generaliteits Rekenkamer; mitsgaders de poincten en artikelen tot ampliatie in dato 30 September 1651. Groot Placcaat-boek, *IV. deel. fol.* 134. en 135. Aitzema, *zaken van Staat en Oorlog.* 7. *deel. pag.* 455.

A Zitplaats van de Ridderschap. Edelen en Pensionaris B Gecommitteerde Raden etc
C Gedeputeerden van Dordregt Haarlem Delft. Leiden en den Briel D. van Amsterdam

VERGADER-KAMER van de HEEREN STAATEN VAN HOLLAND EN WESTVRIESLAND.

E. van Gouda en Rotterdam F. van Gornichem, Schiedam en Schoonhoven. G. Gedeputeerden van de zeven Steden van t Noorder quartier. H. Gestoeltens van de twee Secretarissen I. de Hofsdeur of ingank. K. Vertrek kamer.

van derzelver Gecommitteerde Raden, beide wel waardig om wegens haare fraaiheid en cierlykheid met aandagt beschouwt te werden.

De kamer, welke haar Ed. Groot Mog. tot hunne byeenkomst hebben, vind men boven op de eerste verdieping, werwaarts men opklimt langs een breeden trap, aan de rechterhand zoo als men de deur inkomt. Dit is een schoone, groote en overtreffelyke zaal, waar aan konst nog kosten zyn gespaart, zynde dezelve ruim 66 voeten lang, 54 en 1 half voeten breed, en zeer hoog kerkswyze verwulft; de wanden zyn verciert met de fraaiste tapyten, die de weefkonst ooit heeft voortgebragt, zulks men in twyfel zoude konnen trekken of ze met de naalde, dan met het penzeel zyn uitgewrogt; om hoog ziet men afgebeeld allerhande natien en volkeren van de vier bekende deelen der werreld, ieder na den aart en wyze van hun land gekleed, zig vertoonende over een baluster, als ziende in de zaale. Ten oosten en ten westen staat een schoorsteen, zeer heerlyk met zwaar sny- en lof-werk verrykt, pronkende de eerste met een schilderye door den beroemden konstschilder *Jan Lievensz*, vertoonende den oorlog; en de tweede met een gelyk konststuk door den bekenden schilder . . *Hanneman*, verbeeldende de vrede. Ten noorden heeft deze kamer vyf groote ophaal-glazen, het gezigt hebbende over den Vyver en Vyverberg. In het midden van de zaal is een ruim vierkant parket, lang 29 en breed 28 voeten, rontom met een cierlyk gesneden baluster omgeven, waar in verscheide ingangen zyn, welkers deuren met kopere hengzels en sloten zyn voorzien. In 't midden van dit parket staat een lange tafel, waar aan de Heeren van de Ridderschap met den Raadpensionaris hunne zitting hebben, zynde de stoel van den Stadhouder in der tyd aan 't hoger einde, en zulks met den rug na den west-schoorsteen geplaatst. De Leden van de 18 steden, welke met de Ridderschap de Staats-vergadering uitmaken (*m*), hebben na rang en order binnen het baluster hunne plaatzen, zittende de steden *Dordregt*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden* en den *Briel* ten noorden aan een afgezonderde tafel, ieder met haaren Pensionaris over haar; de steden *Gornichem*, *Schiedam* en *Schoonhoven* ten oosten, recht voor den schoorsteen, in 't opperste van een verheven gestoelte, 't geen trapswyze is nederdalende; dienende de tweede plaats voor de Gedeputeerden der steden *Gouda* en *Rotterdam*; en de derde zitting voor die van *Amsterdam* alleen. Ten zuiden zyn gezeten de Gedeputeerden uit de steden van 't Noorderquartier, als die van *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikkendam*, *Medenblik* en *Purmerende* insgelyks aan een tafel op dezelve wyze als aan de overzyde, ieder stad met haare Pensionaris geassisteert. Voor de zitplaats van de Gedeputeerden der stad Amsterdam staan eenige zitstoelen met kussens voor de Leden van de Gecommitteerde Raden, wanneer dezelve in de Vergaderinge verschynen. De twee Secretarissen van Staat hebben hunne plaats, ieder in

Vergader-kamer van de Staten van Holland.

Fraaje tapyten aldaar.

Als mede twee schoorsteenen, ieder met een konststuk voorzien.

Zitplaatzen der Leden na rang en order.

 een

(*m*) Hoe deze Vergadering bestaat en zamengestelt werd, beschryft beknoptelyk de Groot in zyn *Nederl. Jaarboek*. 5. *boek*, *pag.* 115. *en* 116.

een afgezondert geſtoelte, een ten zuiden, en een ten noorden van den weſt-ſchoorſteen. Naaſt welk laatſtgemelde geſtoelte is een deur van een agter-trap, waar mede men gaat na het vertrek van de Heeren van de Ridderſchap, en verder nedertredende na de vergaderplaats van de Heeren Gecommitteerde Raden.

Beſoigne-kamer, en vertrekken voor de Secretariſſen.

Ten ooſten van deze zaal ziet men noch een ander tamelyk groot vertrek met tapyten behangen, dienende tot een beſoigne-plaats voor Commiſſariſſen uit haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge; waar agter noch gevonden werden twee andere vertrekken voor de evengenoemde Secretariſſen, zynde boven de beſoigne-kamer, en zulks op de tweede verdieping de *Charter-kamer* van haar Ed. Gr. Mog. Ten zuiden van dezelve zaal loopt een doorgaande lange galderye, dewelke haar uitzigt heeft over het Binnenhof en door de voorheen gemelde pylaren van onderen onderſteunt werd; ſtrekkende deze galderye ten weſten na 't appartement van den Stadhouder, en ten ooſten door een tweede galderye, die voor een gedeelte, zoo als wy hier vooren hebben gezegt, boven het geſtoelte aan de zuidzyde van de Franſche kerk heen loopt, na de kamers van de Heeren Staten Generaal.

Koning *Karel de II.* door de Staten van Holland in hunne Vergaderplaats plegtig ontfangen.

Eer wy nu van boven ſcheiden, zullen wy, om den draad van ons voorig verhaal te vervolgen, ook kortelyk melden met wat ſtaatzi en koninglyken toeſtel de Staten van Holland Koning *Karel* op deze hunne nieuw gebouwde Zaal recipieerden. De Staten dan zyne Majeſteit geen minder eerbewyzinge willende aandoen, dan hy van de Staten Generaal hadde ontfangen, gingen zyne Majeſteit tot aan de trappen van de groote Zaal, daar de algemeene Staten, gelyk hier vooren is verhaalt, afſcheid van den Koning genomen hadden, te gemoet, hem twee en twee volgende regt uit tot de benede deur van hunne kamer. Prins *Maurits van Naſſau*, Veldmaarſchalk ten dienſte der Vereenigde Nederlanden, ging alleen voor hen bloots hoofds, gelyk Prins *Willem Frederik van Naſſau*, Gouverneur van Vriesland, voor de Staten Generaal gedaan hadde. Voor de perzoon van den Koning waren deszelfs Hovelingen. Wanneer men de evengemelde deur inquam, keerde men terſtond na de ſlinker hand door een kleine galderye na de kamer der Heeren Gecommitteerde Raden, over welkers ſchoonheid de Koning verwondert was, beſchouwende in 't doorgaan de geſtoelten, die door haare ſchitterende ſtraalen, dewyl toen alles nog nieuw en pas verguld was, een ieder in de oogen ſcheenen. De Koning klom vervolgens langs den grooten trap na de Staats-Zaal. Men hadde de gewoone tafel van de Ridderſchap weg genomen, en die van de Gecommitteerde Raden, welke zoo lang niet was als de andere, van beneden gehaalt, en geſtelt dwars voor den weſt-ſchoorſteen, op 't einde van de zaal. Tuſſchen den ſchoorſteen en die tafel was gemaakt een voetbank, zoo lang als de tafel, met drie treden op te gaan. Op de voetbank, bedekt met een ſchoon Turks tapyt, ſtond een fluweele ſtoel, onder een verhemelte van dezelve ſtoffe, aan den ſchoorſteen vaſt gehegt. De Koning inkomende, wierd langs het agterſte van de ſlinker vleugel van het parket na zyne plaats geleid, daar de Monarch over end ſtond, tot alle de Gedeputeerden hunne gewoone plaatzen

geno-

genomen hadden. Prins *Willem*, Gouverneur van Vriesland, die zig gevoegt hadde by de Staten van Holland, na dat hy den dienst gedaan hadde by de Staten Generaal, steunde met zyne slinker hand op den rugge van des Konings stoel, Prins *Maurits* stond aan de slinker hand van den Koning, steunende met zyne rechter hand op den zelven stoel. Tusschen de twee Prinsen en den schoorsteen stonden vier Heeren van 's Konings gevolg. De Heeren van de Ridderschap namen hunne plaatzen aan de twee einden van de tafel en van vooren, doch zoo dat een opening in het midden gelaaten, den Koning het gezigt van de andere Heeren niet benomen wierd. Zoo dra alle de Leden gezeten en gedekt waren, rees de Koning op, en zig ontdekkende, deed hy zyne dankzegginge bykans in dezelve woorden als aan de Staten Generaal. De Raadpensionaris *de Wit*, geplaatst byna recht over den Koning, beantwoordde het zelve met zyne welsprekendheid. Dit gedaan zynde, ging de Koning wederom af. De Staten waren van voornemen, zyne Majesteit tot zyn logement te geleiden, maar de Koning op het Hof gekomen, nam zynen weg door 't quartier van de Princes Roiaal. De Staten hem hebbende geleid tot de eerste verdieping, namen afscheid en keerden door de galderye, na de zaal van hunne Vergadering.

Nu daalen wy weêr neder langs den zelven trap, die ons in 't opklimmen gedient heeft, om alzoo verder te bezigtigen de Vergaderplaats van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden van hooggemelde haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staten van Holland, nemende onzen gang regt uit, en zulks ter slinkerhand als men van 't Binnenhof door de buiten deur inkomt. Deze kamer, dewelke komt onder de Vergaderkamer van haar Ed. Gr. Mog., is mede een zeer cierlyk vertrek, schoon niet van die grootte als de evengemelde zaal; zynde insgelyks met konstryke tapitzeryen behangen. De Leden, die van tyd tot tyd het Collegie uitmaken, zitten aan een lange tafel, staande binnen een vierkant net gesneden baluster, 't geen midden in de kamer geplaatst is. Op de vier hoeken van dit baluster ziet men vier zwaar vergulde pilaaren (*n*), tot onderschraging van de Staten-kamer, op dat dezelve door haare zwaarte en menigte der Leden ter dagvaart verschynende, niet zoude werden ingedrukt of eenige zakkinge onderworpen zyn. Ten noorden heeft deze kamer door drie groote raamen haar uitzigt over den Vyver en Vyverberg, en ten westen een schoorsteen omzet met snywerk, waar in een fraai stuk van den evengenoemden schilder *Jan Lievensz*, verbeeldende de Arithmetica, Geometrica, enz. geplaatst is.

Vergaderkamer van de *Gecommitteerde Raden*.

Konstryke tapyten en andere vercierzelen.

Naast dezen schoorsteen ten noorden is een deur, waar door men komt

Comptoor van

(*n*) Zommige zyn van gevoelen, dat door deze vier pilaaren afgebeelt werden de *Liefde*, *Trouw*, *Vrede* en *Eenigheid*, waar door de zuilen van de Hollandsche Vryheid geschoort, gesteunt, gestyft en staande gehouden werden; waarom ook een Hollandsch Digter hier op zinspelende, aldus zingt:

„ Daar ziet men *Liefd'* en *Trouw*, daar ziet men d'uitverkoren
„ Goe' *Vree'* en *Eenigheid*, de hoge zuilen schoren.
„ Waar door dit nieuwe werk de eeuwen uit zal staan:
„ En onze Vryheid, niet dan met de wer'ld vergaan.

denHeere *Raadpenſionaris.*

komt in een portaal, daar de voorheen gemelde agter-trap is, om na de Vergaderkamer van haar Ed. Gr. Mog. te gaan. Aan de weſtzyde van het zelve portaal is het Komptoor van den Heere Raadpenſionaris, en onder het zelve als mede onder de Collegie-kamer van de Heeren Gecommitteerde Raden, zyn de Komptooren zoo van den Commis als van de Klerken van den Heere Raadpenſionaris, werwaarts men met een trap nederdaalt. Naaſt den ingang van deze trap vind men nog een klein Komptoortie voor den Secretaris van Staat, die de Raadkamer van welgemelde Heeren Gecommitteerde Raden aſſiſteert; en eindelyk daar aan de vertrekken van de Finantie. Ten ooſten gaat men uit de evengemelde Collegie-kamer door een deur in een tweede kamer, mede met tapyten behangen, makende deze met de evengemelde vergaderplaats, de nette grootte van de Staten-kamer daar boven; agter dezelve is een tweede, waar aan nu binnen weinige jaaren een derde, zynde voorheen geweeſt des Stadhouders keuke, is gevoegt, dienende alle drie tot beſoigneplaatzen en gebruik voor de Leden van dit Ed. Mog. Collegie. Regt voor het laatſtgenoemde vertrek, en zulks ten zuiden na 't Binnenhof, is een verblyfplaats voor de Procureurs die voor 't zelve Collegie occuperen, welke haaren ingang heeft met een deur in den hoek onder de galderye naaſt de Franſche kerk.

Als mede voor den Commis, Klerken,enz.

Verdere kamers tot het zelve Collegie behorende.

HetCollegie van de *Gecommitteerde Raden* wanneer en by wat gelegentheid ingeſtelt.

Het Collegie van Gecommitteerde Raden nam in den jaare 1584 zynen aanvang, ter oorzaake, dat de Staten van Holland niet altyd by den anderen zynde, veele zaaken, by hen afgehandelt en beſlooten, ondertuſſchen tot geene uitvoeringe wierden gebragt, en ook dat 'er niemand tegenwoordig was, die in afwezendheid der Staten in onverwagte voorvallen en nieuw opkomende zaaken kon voorzien, 't geen dan gelegendheid gaf, dat de gemelde Staten by reſolutie van *den* 8 *September* 1584. „ Overmids haarluider vertrek, tot de aan„ ſtaande vergaderinge committeerden eene van de Edelen, een van „ Dordregt, Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Gouda, Rot„ terdam en Hoorn, om op alle voorvallende zaaken, aangaande „ die van Holland, te diſponeren, zulk zylieden tot dienſte van den „ Lande bevinden zouden te behooren, die haarlieder vergaderinge „ zullen mogen houden ter plaatze, alwaar het zelve hen goeddun„ ken zal, daar vooren de Gedeputeerden elk daags tot laſte van „ den Lande genieten zullen, *als die van den Collegie te vooren in* „ *Holland genoten hebben*, des zullen zes van henlieden in abſentie „ van de andere mogen beſoigneren, by welke Gedeputeerden me„ de zal werden geconcipieert de inſtructie, dienende voor die van „ de Collegie. Maar dewyl de voorvallende laſten en zwaarighe„ den, waar in by die van Holland ordre geſtelt moeſt worden, da„ gelyks vermeerderden, vonden de Staten goed by Reſolutie van „ den 23. Junii des zelven jaars op te regten een Collegie van zeven „ perzoonen, daar inne eene als Preſident, eene als Theſaurier, en vyf „ als andere dienen zouden *in qualite als Gecommitteerden van de* „ *Staten*, om te dienen den tyd van een jaar (*o*) en kenniſſe te nemen

(*o*) De Leden van dit Collegie wierden alle jaaren vernieuwt en by haar Ed. Gr. Mog. verkooren. Zie Reſolutien 12 *Octob.* en 5 *Decemb.* 1584. 14 en 19 *Septemb.* 1585. 10 *Maart* en 15 *April* 1588.

„ men op de betalinge van de logys-gelden van de soldaten, blyvende „ tot laste van de Provintien in 't particulier, die leggende zyn binnen dezelve Provintien respective; insgelyks van de turf en kaarssen, die dezelve soldaten in de frontier-steden werden verstrekt; „ mitsgaders van de onkosten van de Boden, Deurwaarders en diergelyke; zonderlinge mede van de fortificatien van de frontier-steden en forten, en het geene daar aan dependeert, gemerkt „ mede eenige betalinge zal moeten werden gedaan van de oude „ schulden, toekomende Uitheemsche perzoonen, van dewelke arresten tot laste van den Lande van Holland staan te bevrezen; ook „ mede van weduwen, weezen en andere miserabele perzoonen; „ dat van gelyken goede opzigt moet werden genomen op de bevorderinge van de contributien by den zelven Lande van Holland particulierlyk ingewilligt, zoo tot betalinge des gemeene Lands renten of andere schulden; insgelyks dat de geestelyke goederen wel „ en profytelyk geadministreert, en de alimentatie en andere lasten „ daar op staande, met goede ordre betaalt en de rekeningen van „ dien gevordert worden; van gelyken mede de goederen en contributien gedestineert tot onderhoud van de Predikanten en Kerken-dienaaren; item de geconfisqueerde goederen, actien en renten van de geene die zig by den vyand onthouden; item van alle „ restanten van voorgaande ommeslagen, contributien, consenten „ en andere inkomsten van den Lande te doen innen, de rekeningen van dien vorderen, en alle sloten van voorgaande rekeningen „ doen executeren als na behooren, *enz.*

Aan dit Collegie stond niet alleen *de kennisse van des gemeene Lands zaken, maar ook van de Zeevaart en uitrustinge van schepen*, waaromme dan ook daar in wierden gecommitteert perzoonen hen des verstaande, *om mede te dienen op de zaken van de Admiraliteit, daar op die van den Collegie als subalterne Raden van de Regeringe volgende de instructie* (*p*) *mede gehouden waren te besoigneren* (*q*). Dit Amptgenootschap wierd naderhand met nog twee perzoonen versterkt, en bestond overzulks uit negen Leden (*r*), waar van 'er twee wierden gezonden na 't Collegie van 't Noorder-quartier, waar uit weder twee in dit wierden geschikt (*s*). Eindelyk is het Collegie van de Gecommitteerde Raden na verscheide veranderingen, den 17. Januarii 1590 by haar Ed. Groot Mog. vastgestelt en gebragt op dien voet en tot die gesteltenisse, waar in het zig tans nog bevind. Het zelve bestaat uit een President of eersten presiderenden Raad, zynde gemeenlyk het oudste Lid uit de orde der Heeren Edelen en Ridderschap, nevens negen andere Leden, van welke de agt steden uit het Zuiderquartier (want die van 't Noorderquartier hebben hun Collegie

Uit wat Leden het zelve bestaat.

V

(*p*) De eerste Instructie, waar op dit Collegie by provisie in 't werk trad, is van den 12 October 1584. groot 55 artikelen; en de nadere geresumeert en gearresteert den 19 Februarii 1585. behelzende 52 artikelen, waar op het Collegie den 21. Februarii daar aan volgende wierd gestabilieert.

(*q*) Volgens Resolutie van *den* 21. *Febr.* 1585.

(*r*) Zie Resolutie van *den* 1. *April*, 10. en 19. *Septemb.* 1585.

(*s*) Zie mede Resolutie van *den* 10. *Febr.* 1585. *fol.* 125. en *den* 3. *Febr.* 1588.

gie van Gecommitteerde Raden tot Hoorn afzonderlyk) als *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam* en *Gornichem*, ieder een Gecommitteerden afzenden, die gewoonlyk voor den tyd van drie jaaren (*t*) aldaar zitting heeft, makende de steden *Schiedam*, *Schoonhoven* en de *Briel* met haar drien het negende Lid, 't welk om de twee jaaren by tourbeurten dan van d'eene dan van d'andere stad verandert word; werdende het gemelde Collegie in alle deszelfs byeenkomsten en deliberatien geassisteert door een der twee Secretarissen van haar Ed. Groot Mog. Aan dit Collegie is aanbevolen de uitvoeringe der Resolutien by haar Ed. Groot Mog. staatswyze genomen; als ook met eenen in alle onverwagte voorvallen te voorzien, zynde aan 't zelve voorts toegelaaten, wen 'er ietwes hooger magt en zorge komt te vereisschen, den Staten te beschryven. 't Zelve decideert alle twistzaaken van de gemeene Landsmiddelen, ook muyterye en verraderye by preventie; heeft het bestel en directie over de Finantie van 't Zuiderquartier; doed regt en justitie in zaaken raakende de militaire perzoonen op de repartitie van de voorsz. Provintie staande; vervaardigt de Ordonnantien tot betalinge der militie en alle andere, van wat natuure die ook zyn tot laste van het komptoor van den Ontfanger-Generaal van Holland, en verrigt verders alle zodanige andere zaaken als aan 't opgemelde Collegie by der zelver instructien (*v*) zyn gedefereert. Ook werden door 't zelve Collegie ordinair afgezonden de poincten van beschryvinge aan de Leden en steden tot de Vergaderinge van haar Ed. Groot Mog. behoorende. De Heeren Gecommitteerde Raden hebben voor het stigten van 't nieuw gebouw hunne vergaderinge gehad ter plaatze, daar nu de Finantie van Holland is, zoo als aanstonds in 't vervolg nader zal blyken.

Deszelfs verrigtingen en regtsgebied.

'tNieuw gebouw wanneer gestigt.

Het gebouw, welkers kamers en vertrekken wy nu dus verre beschreven hebben, is in den jaare 1652 aangelegt en na verloop van zes jaaren voltrokken, onder het opzigt en directie van den ervaaren bouwmeester Post en Controlleur Norrwits (*w*).

De *Staten van Holland*, waar voor-

De Staten van Holland, wanneerze in vroege tyden door den Graaf of in afwezentheid door zynen Stadhouder en Raden, gestelt ter zaaken zyner Landen van Holland, Zeeland en Westvriesland, in den Hage beschreven wierden, verschenen in de Raadkamer van den

(*t*) Volgens Resolutie van den 23. Januarii 1591 en 23. Augusti 1604.

(*v*) De eerste Instructie van de Gecommitteerde Raden is gedagtekent den 22. Januarii 1590, geregistreert in 't Resolutie-boek van Holland, beginnende met het jaar 1590. *pag.* 157. en behelst 46. artikelen. Waar op wy kortelyk moeten aantekenen, dat de Instructie, welke by Matth. van der Houve *in zyne Charte-Chronyk* 1. *boek*, *kap.* 6. *pag.* 20. te berde werd gebragt, niet is de Instructie van dit Collegie, (zoo als hy dezelve verkeerdelyk aldaar opgeeft) maar van het Collegie van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en Westvriesland *nevens zyne Excellentie*, zynde van den zelven dag en jaar, en mede geregistreert in 't zelve boek *pag.* 155. inhoudende 24. artikelen. De tweede Instructie van de Gecommitteerde Raden is van den 28. Septemb. 1623; en de derde van den 4. Octob. 1670. te vinden in 't Groot Placcaat-boek, *III. deel*, *fol.* 92.

(*w*) Zie Resolutie van Holland van den 20. Maart 1653.

den Hove (*x*); dog als ze by den anderen quamen tot verrigtinge hunner byzondere zaaken, *spruitende uit de principaale dagvaardingen en resolutien van dien*, als mede tot het opnemen en sluiten van rekeningen van de respective Ontfangers, het verpagten der gemeene Landsmiddelen, *het hooren van de klagten en doleantien in en jegens d'executien van de omslagen, oppositien en processen, ter dier zaken vallende,* heen plagten te vergaderen.

V 2

(*x*) Dit blykt onder anderen uit zeker Regifter, geintituleert „ Regifter van „ Mr. *Aert vander Goes*, in zyn leven Advocaat van den Lande van Holland, van „ alle alfulke dagvaerden by de Heeren Staten gehouden, &c. beginnende den lesten Januarii 1524. *stilo Curiæ*, en eindigende den 28. December 1543. (aangehaalt by Matth. vander Houve *in zyn Charte-Chronyk pag.* 176.) alwaar *fol.* 41. *verso* staat; „ Dagvaart in den Hage ter presentie van myn Heer den Stadhouder, „ den Graaf van Hoochstraeten en Gecommitteerde van den Keyzer den 17. November 1527. *in de oude Raedcamer*, en waren presenten &c. En uit een ander „ Regifter van de zaeken 's Lands van Holland, gehouden by Mr. *Adriaen vander Goes*, Advocaat van 't zelve Land zedert den 5. Februarii 1544. *stilo Curiæ*, „ uitgaande in Julio 1554, alwaar *pag.* 35. insgelyks gevonden werd; „ Dagvaart gehouden in den Hage in de Raedcamer den 5. Augusti 1545. ter presentie van den Heere van Praat, Stadhonder, &c. Wanneer de Staten van Holland en de Edelen van den zelven Lande in den jaare 1553 volmagt passeerden, op eenige uit hen tot het „ assisteren en bewilligen in de cessie, transport en overdragt die de Keizerlyke Majesteit gelieven zoude te doen van zyne Landen en „ Graafschappe van Holland en Westvriesland, tot behoef van zynen Zoon *Philips*, Koning van Engeland, &c. en voorts tot het ontfangen van den behoorlyken eed, dien zyne Kon. Majesteit den voorsz Lande zoude doen, *verscheenen dezelve in de Audientie en Pleytkamer van den Hove van Holland.* Zie het volgende Regifter van den zelven Advocaat *pag*, 50. En tot meerder bevestiging zullen wy alhier nog byvoegen eenen brief, waarby Hertog *Philips van Bourgondie* in den jaare 1436 die van Hilffersehem, die nevens de Welgebooren Luiden en Huisluiden van Goyland ter dagvaart in den Hage ontboden en niet gecompareert zynde, nader injungeert gemagtigden te zenden, op pœne van lyf en goed, en ten exempel van anderen gestraft te werden.

„ PHILIPS &c. laten u weten onsen Bailju van Goylant Splinter van Nyenrode, alsoo wy u onlancx mit onse opene brieve . . . gescreven en bevolen hebben te trecken of te senden overal in onsen Dorpe in uwen bedryve, en van onsen „ wegen te gebieden alle de Wailgeboren Luyden en Huysluyden, dat zy by ons „ quamen of van hoire wegen senden gemachticht *in den Hage te wesen* op en „ woensdag leftleden, om *mit onse Edelen, Baenridzen, Ridderen, Knapen en anders onze goede Steden* en onderzaeten *van onsen Lande van Hollant*, ons te antwoirden op onze begeeren en ons te gonnen en consenteren, dat onse voirsz Riddersc ip, Steden en onderzaeten, elc na hoiren beloepe en state gonnen en consenteren soude, des syn die meeste deel van onse voirsz onderfaeten wt Goylant „ alhier geweest, mer want die buyren van Hilfferschem ten voirsz dage mitten „ anderen niet geweest en hebben en onse gebode overhorich geweest zyn, soo „ ontbieden wy u en bevelen mit sonderlinge ernste, *dat ghy noch die selve buyren van onser wegen gebiedt op hoire lyve en goede, dat sy op en vrydagh naestcomende comen of van hoiren wegen volcomelic gemachticht senden by ons in den Hage, om ons te antwoirden op dese zaeke en oic op tie overhoerigheyt*, die sy boven andere onse „ onderfaeten aen ons bewyst hebben, daer wy niet te vreden ynne en syn op hoir. „ Dit en laet in gheenrewys, soo lieve als u om onse hulde is, want wairt dat „ zy anderwerf onser gebode overhoerich werden, wy wouden dat an hun soo „ doen corrigeren, datter andere tot eeuwigen dage exempel an nemen souden. In oirconde &c. Datum in den Hage xvj. dagen in Aprille des Manendages.

lende, alle vereisschende prompte remedie, en andere diergelyke behandelingen, hadden de Staaten een vertrek of vergaderplaats in 't Dominikaner klooster alhier. Maar wanneer na de omkeering van 's Lands bestier, de regering t'eenemaal gekomen was aan de Staten zelf, vergaderden zy dan hier dan daar naar hun believen en welgevallen, dog wel meest geduurende de troubel-tyden te Delft, zonder eenige vaste vergaderplaats te hebben. Eindelyk in den jaare 1577 van voornemen zynde om zig weder in den Hage te begeven, en aldaar hunnen zetel te vestigen, hadden daar toe in 't oog de *Reventer*, dat is het *refectorium* of *eet-vertrek* van 't Sint Vincents-klooster, zoo als wy hierna in de beschryving van 't zelve klooster breeder zullen aantoonen; maar bevindende, dat de kosten, om deze plaats tot het houden van hunne vergaderingen, bequaam te maken, al te hoog zouden loopen, zagen de Staten daar van af, en *ordonneerden* by Resolutie van den 22. Octob. 1583, *dat een kruys-kazyn met glazen by Kryn Coensz gemaekt zoude worden van wegen het gemeene Land in den nieuwe Doelenhuys (y) in den Hage, alzoo dezelve naderhand tot de vergadering der Staten gebruikt zoude werden.* Naderhand wierden zy te rade eene kamer te verkiezen op het Binnenhof naast het quartier van den Stadhouder. Maar als dit gebouw, na verloop van eenige jaaren, door den tyd zeer oud en bouwvallig was geworden, stelden den 26. September 1651 eenige Leden van haar Ed. Gr. Mog. voor, „ of niet de „ Heeren van de Rekeninge dienen te werden verzogt, de vergade- „ ringe van haar Ed. Gr. Mogende te voorzien van bequamer en „ aanzienlyker plaatze als wel de jegenwoordige, en of daar toe niet „ en diende geappropriëert te werden de gelegentheid by den Stad- „ houder tot nog toe gebruikt. Dog alvooren tot besluit te komen, wierd het zelve de Heeren Edelen voorgehouden, en by resolutie van den 2 October daaraanvolgende *goedgevonden welgemelte Heeren Edelen te versoeken, gelyk dezelve verzogt werden by dezen, hen op morgen dien aangaande nader te willen verklaren.*

„ De Heeren van Holland en Westvriesland, zegt Aitzema in zyn Herstelde Leeuw op 't jaar 1551 (z) „ hadden al zedert eenen ge- „ ruymen tyd van jaaren geoordeelt en bevonden, dat de plaatze „ van hare vergadering in den Hage zeer incommodieus en onaan- „ zienelyk was: en aenmerckende dat door 't versterf van den Heer „ Prins van Oranje, als Stadhouder, het meestendeel van de bo- „ vengemakken van 't Graeffelyk slot of hof ledig stonden, hebben „ tot het dispiciëren van bequamer plaetzen den 3 October gecom- „ mitteert den Heer van *Schagen* uit de ordre van de Heeren Ede- „ len, mitsgaders de Heeren van *Dordrecht*, *Amsterdam*, *Schie- „ dam*, *Alkmaer* en *Hoorn*. Wel verstaende nogtans, dat met het „ prepareren van de gemelte plaetsen zoo veel tyds zoude worden „ doorgebragt, dat voor de voorsz. Vergadering op de nieuwe „ plaets het rouwjaer van 't huis van Oranje mogt wezen geexpi- „ reert.

De

(y) Dit was de St. Joris Doele, die toen pas herstelt en eenigzints vernieuwt was; zie hier na onder het Hooftstuk van de *Doelens*.

(z) *Pag.* 544.

De gemelde Heeren deze hunne commissie volbragt hebbende (*a*), „ heeft de Heer Pensionaris *de Wit* den 19 December daaraen vol- „ gende de Vergadering gerapporteert, 't gunt by Commissarissen „ van haer Ed. Groot Mog. is gebesoigneert op 't veranderen en ac- „ commoderen van een andere plaetze tot derzelver vergaderinge „ en ten selven eynde eenige aftekeningen ofte modellen overgele- „ vert, tenderende omme langs den vyver van den grooten toorn „ af tot zeker uitstek toe een nieuw werk gemaekt ende uittet wa- „ ter opgehaelt te werden; Ende is na deliberatie verstaan, dat de „ voorsz. Commissarissen haer nader sullen informeren op de begroo- „ tinge van de kosten, die hier toe sullen worden vereyscht, mits- „ gaders mette Heeren van de Rekeninge over 't geheele stuk, be- „ vorderinge en voltrekkinge van dien sullen communiceren, als „ mede op den inkoop van eenige materialen, die voor eerst in voor- „ raet sullen dienen bestelt ende van alle 't zelve ten eersten rapport „ doen, om eintelyk dezen aangaende geresolveert te mogen wor- „ den. Hierop is met het timmeren van dit nieuw werk het vol- gende jaar een aanvang genomen.

Resolutie tot het opnemen van de begrooting der kosten en bouwstoffen van het nieuw getimmerte.

't Gebouw, 't geen ter zelver plaatze stond, was door ouderdom zoo bouwvallig geworden dat het scheen te zullen instorten, zoo als de Heer en Mr. Willem van Velden in zeker gedigt, genaamt *Hof-Tapyt tot Cieraat van de Nieuwe gewelfde Staat-Zaal van 't Vrye Batavia*, door hem in den jaare 1659 in 't ligt gegeven, 't zelve be- schryvende, zig in dezer voege laat hooren:

Voorheen stont aldaar een oud gebouw.

„ Gy die alhier, om Recht of om Vermaek gekomen:
„ U gang neemt onder 't lof van schadu-ryke bomen
„ Op 't schoon gebergte (*b*), 't welk is opgeworpen uit
„ De diepte, die dit Hof als met twe armen sluit.
„ Wat ziet gy na het dak, ten zuiden opgerezen?
„ Ter plaetse daer wel eer een oud bouvallig wezen
„ Zich toonde; dat daer stond en schudde ginsch en weer:
„ En dreigde met een slag van zelfs te vallen neer.
„ Gy vraegt my wat het is? staet stil, gy zult het hooren:
„ Dat oud was werd weer nieu. Zoo is niet lang te voren
„ De Hoofsche Tempel (*c*) weer gerezen uit haer asch,
„ Die in den brand zonk met haer toren, doe, als wasch,
„ De klokken smolten; en, door menigte van handen,
„ De vlam noch, tusschen vier verheven hoge wanden
„ Met yver wierd gedempt: op dat het quaed gesmoord,
„ De lichte vonken niet en zouden spryen voort.
„ Dit nieu is een gebou, daerin dat werd besloten
„ 's Lands Heilige geheim: by Ridderschap en Groten
„ Der Steden vast gestelt. Daer is 't gestoelte, daer

V 3 De

(*a*) Dit zyn de eige woorden van de Resolutie by haar Ed. Gr. Mog. genomen op Dingsdag den 19 December 1651.

(*b*) De Digter verstaat hier mede den Vyverberg, die gelegentheid geeft om den Wandelaar te onderhouden.

(*c*) Dat is de Hof-kapel, nu de Fransche Kerk, welke in den jaare 1642. voor 't grootste gedeelte afbrande.

„ De wysheid ſpreekt, het gunt moet werden openbaer.
„ Waer door een kleine macht tot groter waſt, en onder
„ Het goed beleid een hand vol volks werd tot een wonder.

De Heeren Staten van Holland en Weſt-Vriesland, „ by de Ge- „ committeerde Raden aangedient zynde, dat de Rentmeeſter Ge- „ neraal van Noort-Holland, van wegen de Heeren van de Rekenin- „ ge, het Collegie hadde bekent gemaakt, dat allerhande materia- „ len ingekogt en gereet waren, en verders alles gepreparéert was, „ om de nieuwe timmeragie, by haar Ed. Gr. Mog. tot commodi- „ teit van derzelver Vergaderinge geordonneert, te mogen begin- „ nen, en dat vermits de geheele zyde na de Vyver tot den tooren „ toe zoude moeten afgebroken werden, en overzulks haar Ed. „ Groot Mog. middelertyd van een andere bequame plaatze tot der- „ zelver Vergaderinge zoude moeten wezen voorzien, de Heeren „ Gecommitteerde Raden dienvolgende daarop verdagt zouden ge- „ lieven te wezen, of daar van kenniſſe geven aan haar Ed. Groot „ Mog.; Zoo hebben de Staaten by reſolutie van *den* 7 *Mei* 1652 „ gecommitteert de Heeren Gecommitteerde van deze Vergaderin- „ ge, die voor dezen op de voorſz. zaake hebben gebeſoigneert, „ mitsgaders twee of drie Heeren uit het Collegie te committeren, „ om gezamentlyk de gelegentheid van 't Hof te inſpecteren en zo- „ danige plaatzen en gemakken te diſpicieren, welke tot het hou- „ den van de Staetswyze Vergaderinge en aankleven zullen konnen „ dienſtig wezen, ende nog gedaurende deze vergaderinge daar van „ by rapport en advys te dienen. Waarop dan zynde gehoort het „ rapport en advis van de Heeren Commiſſariſſen uitte Vergaderin- „ ge van haer Ed. Groot Mog. ende uit het Collegie van de Gecom- „ mitteerde Raden gedeputeert, welke tot voldoeninge van de „ Commiſſoriale Reſolutie van den 7 dezer geinſpecteert hebben de „ gelegenheid van 't Hof, ende gediſpicieert zodanige plaatzen, en „ gemakken als tot het houden van haar Ed. Groot Mog. Staatsge- „ wyze Vergaderinge ende aankleven van dien proviſionelyk en ge- „ duerende de nieuwe Timmeragie zouden konnen dienen.

Commiſſie tot het diſpicieren van bequame plaatzen tot het houden van de vergaderingen geduurende de nieuwe timmeragie.

„ Is naer deliberatie conform het advys van de voorſz. Commiſſa- „ riſſen by reſolutie van *den* 14 *Mei* 1652. verſtaan ende gereſol- „ veert, dat aan de zyde van het Buiten-hof boven d'eerſte verdie- „ pinge de twee kamers reſponderende boven het jegenwoordig „ vertrek van de Heeren Gecommitteerde Raden ende d'andere bo- „ ven den inganck van het Hof en het Corps de Guardes, mettet uit- „ breeken van den middelmuur aan den anderen zullen werden ge- „ bragt, ende zulx daar van gemaakt een gemak van ontrent 56 „ voeten lang en 21 voeten breed, ende dat 't zelve zal worden „ geapproprieert, omme daarinne by proviſie de Vergaderinge van „ haar Ed. Groot Mog. te werden gehouden, ende wyders tot de „ Vergaderinge van de Heeren Gecommitterde Raden, geduuren- „ de den tyd als boven, zal werden geaccommodeert het gemak „ nevens de voorſz. gedeſtineerde Staatsgewyze Vergaderplaatze ten „ Zuit-ooſten gelegen, lang ontrent 21 en breet 18 voeten, ende „ dat de verdere gemakken, aan de Weſtzyde van dezelve Verga-

Reſolutie tot het prepareren van de aangewezene plaatzen tot de Vergaderingen zoo van haar Ed. Gr. Mog. en derzelver Gecommitteerde Raden

der-

„ derplaatze, ſtrekkende na de Vyver tot de vertrek-kamer van „ haar Ed. Gr. Mog. ende het houden van particuliere beſoignes „ zullen werden gebruikt en daar toe bequaam gemaakt; en naer- „ dien door de nieuwe timmeragie de tegenwoordige Secretarie van „ haar Ed. Gr. Mog. afgebroken zal werden; Is op 't rapport en ad- „ vys van de voorſz Commiſſariſſen, die daar op alvoorens gehoort „ hebben de conſideratien van den Heer Secretaris Beaumont, me- „ de verſtaan en gereſolveert, dat in plaatze van dien tot de voorſz „ Secretarie mede zal werden geapproprieert ende gebruikt het ein- „ delſte vertrek beneden, ende gelyks de aarde, ſtaande aan de „ voorſz zuitooſt-zyde van 't Hof, alwaar voordezen de Secretarie „ van haar Ed. Gr. Mog. gehouden is geweeſt, zynde lang ontrent „ 27 ende breed 20 voeten, gelyk al 't zelve op de Caerte figurative „ ofte grondtekeninge de voorgemelte Heeren Gedeputeerden in „ handen geſtelt, aangeteikent is, ende zal deze Reſolutie, nevens „ de voorſz grondteykeninge de Heeren Raden en Meeſters van de „ Rekeningen van haar Ed. Gr. Mog. Domeinen voorts werden toe- „ gezonden, met aanmaninge om de voorgeroerde vergaderplaatzen „ en gemakken in manieren voorſz ten ſpoedigſten te approprieren „ ende te voorzien van alle 't geene bevonden zal werden daer „ toe nodig en dienſtig te wezen; En zyn de Heeren Gecommit- „ teerde Raden mede verzogt te helpen bezorgen, dat voor de we- „ der byeenkomſten van haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge 't gunt „ voorſz is, naer behooren mag werden geëffectueert, en in ordre ge- „ bragt. — als tot het houden van deSecretarie.

Deze boven-beſchrevene kamers wierden naderhand weder tot haare voorige gedaante gebragt, en, wanneer de beroemde *Willem de III.* van dien naam, Prinſe van Oranje, in den jaare 1672 tot Kapitein-Generaal en Stadhouder van deze en andere Provintien wierd verheven, ten zynen dienſte en gebruik ingeruimt, als zynde dit weſtelyke gedeelte van 't Hof al van oude tyden geweeſt het quartier of reſidentie-plaats der voorige Stadhouderen. — Dezelve wierden naderhand weder ten dienſte van den Stadhouder ingeruimt.

Aan dezelve weſtzyde ten zuyden de grote tooren, en zulks onder de eerſtgemelde kamer, is de *Finantie van Holland*, beſtaande uit drie vertrekken, het eerſte voor de Klerken alleen; het tweede, voorheen geweeſt de vergaderplaats van haar Ed. Mog. de Heeren Gecommitteerde Raden, zoo als uit de evengem. Reſolutie te zien is, voor de twee Commiſen; en het derde voor den Boekhouder en andere Klerken, mede van de Finantie. — *Finantie van Holland.*

Naaſt daar aan is des *Stadhouders-poort*, zynde een der drie poorten, die het Binnenhof afſluiten en bevryden, hebbende deze den naam van des Stadhouders-poort in laatere tyden bekomen, niet alleen om dat de vertrekken en apartementen van de Stadhouders in der tyd daar boven komen, maar ook wel voornamentlyk om dat deze poort by dezelve gebruikt wierd in 't op en afryden van 't Binnenhof, voor welke en niemand anders, buiten de op en aftrekkende Wagt en Juſtitie, zy geopent werd. — *Stadhouders-poort*; waarom zoo genoemt.

Deze poort voorbygaande, ontmoet men onder dezelve galderye eerſt den ingang tot de *Corps de gardes* van het voetvolk alhier in den Hage — *Corps de garde* voor 't

Hage garnizoen houdende, omme ten allen tyden, daar de dienst en nood van den Lande vereischt, geëmploieert te konnen werden; en daar nevens aan het vertrek voor de Officieren van 't zelve garnizoen, de hoofstwagt aldaar hebbende. Daar aan volgt het Komptoor van den expedierenden Klerk van de Heeren Gecommitteerde Raden; en wat verder ten zuiden is de *Secretarie van Holland*, bestaande tans in twee vertrekken, het kleinste voor de *Premier*-klerk en het groote voor de andere Klerken. Zy hadden voorheen hun komptoor t'einde de Fransche kerk, niet verre van de Vergaderkamer van haar Ed. Gr. Mog., zoo als uit de volgende Resolutie van *den* 22. *April* 1588 te zien is:

garnizoen van 't voetvolk.

De Hoofstwagt.

Secretarie van Holland.

„ De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland aanmer„ kende, dat zedert de aankomste van den Grave van Leycester „ binnen dezen Lande van Holland, het Comptoir van de Klerken „ van de Staten voornt., in der nood getransporteert heeft moeten „ werden in het logys van Jacob Sproncx, Bode van de Staten, „ ende dat dezelve tot noch toe aldaar, by gebreeke van andere „ plaatze, heeft moeten werden gecontenteert, ende verstaan heb„ de, dat jegenwoordelyk zekere bequame *plaetse responderende* „ *t'eynde de kerke op het Hof alhier in den Hage*, daer toe geappro„ prieert en geaccommodeert zoude mogen werden tot vorderinge „ van des Lands dienste, en goede bewaarnisse van des gemeene „ Lands stucken; hebben geordonneert, en ordonneren by desen, „ dat het Comptoir van de Klerken van de Staten in de voorsz „ plaetse zal worden getransporteert, en dat dezelve plaetse, over„ mits de goede gelegentheyt van dien, daer toe sal blyven gedesti„ neert, ende dat overzulks die van de Kamer van Rekeningen de „ de voorsz plaetze daer toe zullen laten openen en gebruyken, tot „ dat anders daerinne by de Staten voornt. sal wesen voorsien en ge„ ordonneert. By de nieuwe timmeragie van de Staten-kamer, is de Secretarie, van daar alhier overgebragt en ten tweedemaal geplaatst geworden (*d*).

De zuidzyde, die in oude tyden, en zelfs nog tot den jaare 1560, als blykt uit het Kaartie van Guicciardyn, slegts met een muur was omvangen, is tans met woonhuizen bezet, onder welke staat de *Drukkerye* zoo van haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staten van Holland en Westvriesland als van haar Hoog Mog. de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden; en naast daar aan ten oosten *het huis van den* gewezen *Poortier van den Hove*. In voorige tyden waren'er verscheide Poortiers, en byna zoo veel als 'er poorten aan het Hof waren, die alle van den Graaf hunne commissie ontfingen. Een was 'er van de Voorpoorte, nu gemeenlyk genaamt de Gevangenpoort; een van de uiterste poorte, staande tusschen de Cingel en de Hof-straat; een van de agterste poort, nu de oostpoort, by den Hogen Rade; een van de binnenste poort, tans de Stadhouderspoort; en dan nog eindelyk een overste poortier, die ongetwyffelt deze zal zyn geweest, die alhier zyne woonplaats hadde, gelyk eenigzints af te nemen is uit de volgende Commissie:

Drukkerye van den Staat

't Huis van den gewezen Poortier.

Oudtyds verscheide Poortiers, waarvan de Overste alhier woonde.

„ JO-

(*d*) Zie Resolutie van den 7. Mei 1652 hier vooren gedrukt.

Commissie voor *Rembrant Arentsz*, als Overste Poortier van den Hove.

„ JOHAN, &c. doen cont allen luden, dat wy om sonderlinge „ dankelike dienst wille die onse lieve geminde *Rembrant Arentszoen*, „ onsen lieven geminden oem Hertog *Jan van Beyeren* salr. gedagtenis „ gedaen heeft, en ons of Godt wil, namaels doen mach, den selven „ Rembrant gegeven hebben en geven mit desen brieve syn leven langh „ onsen Overste Poirtier binnen onsen Hove van den Hage die te „ hebben, te houden en te bewaren mit allen renten, nutschappen, „ profyten, vervallen en toebehoeren als daer toe staen en geliker- „ wys en in aller manieren als Pellegrim Wyertszoen die te bewa- „ ren, en in voertide daer of te hebben plach; Ontbieden dairom „ en beveelen onsen Rentmr. van Noirthollant die nu is of namaels „ wesen sal, dat hi den voern. Rembrant dair af van onsen „ wegen wtreyke en betale die renten, wedden en nutschappen „ voersz, sonder meer beveels van ons dair of te hebben, want wy „ dat gedaen willen hebben. In oirconde, &c. Gegeven in den „ Hage op ten achtsten dag in 't jaar ons Heeren M. CCCC. vier- „ entwintich na den lope van onsen Hove.

De *Raad* en *Rekenkamer*, van zyne Kon. Majt. &c.

Het zelve huis werd jegenwoordig by de Graaffelykheids Rekenkamer verhuurt, en de geene die het Poortierschap bekleed (*e*), geniet nog jaarlyks zyn aandeel in de onkosten, vallende op het verheffen der Leenen (*f*). Nog is aan dezelve zyde, als men verder treed om na den Hogen Raad te gaan, de *Raad* en *Rekenkamer der Domeinen van den Huize van Oranje*, laatst bezeten en met'er dood nagelaten by wylen zyne Koninklyke Majesteit van Groot-Brittannie *Willem den III.* Prinse van Oranje, welke eerst te Breda zynde geweest, in 't laatst der zestiende eeuw van daar herwaarts is gebragt geworden. Het gebouw is van buiten van geen aanzien, zynde voorheen geweest een woonhuis van particulieren, van wien het zelve tans nog gehuurt werd; dog is van binnen voorzien met verscheide bequaame vertrekken tot het verrigten van zaaken aan den gemelden Raad hoorende; onder dezelve is wel het voornaamste de Raadkamer.

Uit wat Leden die bestaat.

Deze Raad bestaat tans uit vier Raden, waar van 'er twee te gelyk Auditeurs zyn, een Griffier, een Tresorier, en een Commis; werdende de Tresorie gehouden in en naast de zuid-tooren van het Hof, niet verre van de trappen van de Zaal. Een weinig verder aan dezelve zyde van den Raad, vind men het *Goud en Zilversmits Keurhuis* van den Hage, en naast daar aan in den hoek ten westen van den Hogen Rade, de *Generaliteits Muntkamer*, welke verstrekt tot de vergaderplaats van de Raden en Meesters-Generaal van de Munte der vereenigde Nederlanden, en derzelver Essaieur, wanneer zy by den anderen komen over zaaken de Munte betreffende, dewyl aan hen is toevertrouwt het toezigt en de zorge over de Munte met den gevolge en aankleve van dien door de gansche geunieerde Provintien, als mede de zaaken rakende den handel der Juweliers en Zil-

Generaliteits Muntkamer.

Wie daar in zitten, en wat onder hun toezigt behoord.

(*e*) De Poortier werd tans by de Gecommitteerde Raden aangestelt; zie Bylage M.

(*f*) Zie Bort *van de Leenen*, *6. deel*, *kap.* 4. *pag.* 318.

versmeden, Essaieurs, Rafineurs, Wisselaars en diergelyke; en nemen derhalven ook agt op de onderhoudinge van de Placcaaten, Keuren, Instructien en Reglementen op 't stuk van de Munte, &c.; doende de overtreders calangeren en de beledigden vergoeding genieten. In cas van disputen over de alloy, essay, gewigt en wat des meer is, decideert dit Collegie by arrest. Het zelve bestaat uit drie Raden en Meesters-Generaal van de Munte, een Essaieur-Generaal en een Secretaris.

Dit is 't geen wy gemeent hebben beknoptelyk wegens de kamers en vertrekken tot het gansche gebouw van 't Hof behoorende, de curieusheid van 't gemeen niet geheel onwaardig te zyn, zonder ons met omstandigheden of vertrekken van minder gewigt en gebruik op te houden.

HET BINNEN-HOF.

BINNEN-HOF.

Binnen den omtrek van dit gebouw is een groot vierkant open plein, 't welk men het *Binnen-Hof* noemt, alomme met klinkerts bestraat, en aan de zuitzyde en voor een gedeelte aan de westzyde met een ry zwaare regt opgaande linde-boomen beplant. Aan de eerstgemelde zyde regt voor 't huis, 't geen tans tot een koffyhuis werd gebruikt, legt een zwaare yzere spil in den grond vastgehegt, waar van het gemeen uit onkunde beuzelachtige vertellingen heeft voortgebragt, dog de eenvoudigheid der zaaken bestaat alleen daar in, dat dezelve spil uit een machine, by onze voorouders genaamt een *Blyde*, en by de Romeinen *Balista*, waar van de aftekeninge by Vitruvius (g) te vinden is, welke men ouwelings voor belegeringen van steden, kasteelen of andere sterktens pleeg te gebruiken, om daar mede, even als nu met de mortieren, steenen over de muuren te werpen, en alzoo de bezettelingen tot overgave te dwingen. *Zodanigen Blyde*, zegt Matth. van der Houve (h) in zyn Hantv. Chronyk, *gebruikte Hertog Willem van Beyeren*, *wanneer hy in den jare* 1350 *het huis te Rosenburch belegerde*, en *van zodanige Blyde*, vervolgt hy verders, *is nog een groote dicke swaare ysere spil, by de verstandigen genaemt de Blynagel, te zien in 's Gravenhage op het Buytenhof, die zoo swaer is, datze niemand (zoo te zeggen) opheffen kan : en daarom aen beide einden vastgemaakt, op dat hem niemand en zoude verseeren. Het welk voor dezen door al te groote vermetelheid*

Zwaare yzere spil aldaar.

Ongetwyfelt uit een Blyde.

(g) *De Architectura lib. X. cap.* 16. en ook by Matth. vander Houve, *Charte-Chron.* 2. *boek*, *kap.* 6. *pag.* 129. als mede by Goudhoeven, *pag.* 82. *beste of laatste druk.*

(h) Ter aangehaalde plaatze. Wat eigentlyk een Blyde zy, zie Lipsius, *Poliorceticωn lib.* 3. *Dial.* 3. Kilianus op 't woord *Blye.* Van dit oorlogs-instrument vind men meermaals gewag by Melis Stoke, en wel inzonderheid *pag.* 224. alwaar hy de deelen van een Blyde eenigzints beschryvende, meld van zoo groote, dat ze steenen wierpen van 300 ponden gewigts. En de Goudsche Kronyk *pag.* 102. tekent aan, dat Graaf *Willem* de vierde Utrecht belegerende, met agt zulke Blyden de stad beukte; en *pag.* 110. dat Hertog *Aalbert van Beyeren* drie zodanige gebruikte in zyne belegering van Delft. J. van Vondel gebruikt ook het woord van Blyde, om diergelyken stormtuig te betekenen, in zynen *Virgilius in rym*, *het IX. boek van Eneas*, *pag.* 435. zeggende;

„ Gelyk een blixemstrael uit eene Blyde snort.

metelheid wel geschiet is. Hier uit zoude men moeten besluiten, dat deze spil voorheen hebbende gelegen op 't Buitenhof, naderhand gebragt is geworden op 't Binnenhof, ten ware de gemelde Schryver zig in de benaminge van de plaats vergiste.

Deze en diergelyke oorlogs-instrumenten wierden alhier op 't Hof bewaart, daarze van daan gehaalt wierden, als de Graaven het een of 't ander slot, kasteel of sterkte wilden bestormen, gelyk te zien is uit verscheide extracten uit een oude rekeninge, by den Rentmr. Generaal van Noortholland in der tyd gehouden wegens onkosten gevallen in 't beleg van *Rosenburch*, *Binchorst* en *Polanen*, welke dezelve Schryver ons in zyn evengemelde boek (*i*) mededeelt, alwaar onder anderen staat: „ Item wtgegeven omme desmen behouf- „ de ten cost-behouf in de bouye mitten geschelschip van binnen den „ Hove ende van den beesten diere toebehooren, en overmits An- „ sem en andere drie myns Heeren backers die in den cost waren „ vij. weken, doe sy daer 't broit boecken (dat men at in 't heir „ van Roosenburch, Binchorst ende Polanen) ende overmits den „ Madders ende den Hoyers, den Wagenaers, den Vorekelaers en- „ de den Leggers, die myn Heeren hoy mayden, hoyden, menne- „ den, vorckelden en hemelden, ende overmits den Waghenaers „ die den Hof-turf ten Hove menneden ende die hemelden, ende 't „ gemiene Ambocht *die den Evenbooge uten Haga voerden voor Pola-* „ *nen*, *van Polanen in Haga*, *noch uten Haga ter Waddinge*, &c. En in een ander Extract uit dezelve Rekeninge: „ Item wtgegeven „ by Jannes Wten Landier *van eenen Evenbooge, die men timmerde* „ *in den Hage op 't Hof*, om Polanen mede te stormen.

Waar toe dezelve eertyds gedient heeft.

Aan dezen spil wil men, dat in voorige tyden zoude zyn vastgemaakt geweest de HOF-BEER, dat is een mannekens verken, die alle jaaren op zekeren precisen dag by die van Utrecht aan den Hove van Holland, als een *homagie* en tot een teken van onderdanigheid, moest werden gegeven. De oorsprong dezer zaake vind men by geenen Schryver vermeld, of in eenige onzer jaarboeken aangetekent, en is derhalven voor ons t'eenemaal duister. Egter willen zommige beweeren, dat de oorzaak daar van nergens anders is t'huis te brengen, dan tot de invasie en plonderinge van den Hage in den jaare 1528, door de Gelderschen onder *Maarten van Rossum* gedaan; en dat vermits het zelve wel meest was geschied door toedoen van die van Utrecht (*k*), Keizer *Karel*, wanneer hy het volgende jaar de stad Utrecht by verrassing innam, en namaals de *temporaliteit*, of werreldlyke en Princelyke souverainiteit daar van ook by verdrag bequam, en dezelve alzoo aan zyne tytels hegte (*l*), hen tot een straffe en een eeuwige gedagtenisse van zoo stout bestaane daad zoude opgelegt hebben het leveren van eenen Beer jaarlyks aan den Hove van Holland. Hoe 't zy, dit is zeker, dat de Magistraat van Utrecht verpligt

Aan dezen spil, wil men, dat voorheen wierd vastgemaakt de *Hof-beer.*

Oorspronk dezer zaake zeer duister.

Die van Utrecht verpligt zodanigen Beer of Zwyn jaarlyks aan den Hove te leveren.

W 2

(*i*) 2. *boek*, *kap.* 6. *pag.* 131. *en* 132. Als mede Goudhoeven in zyne byvoegzelen, *pag.* 82. *beste druk.*

(*k*) Slichtenhorst, *Geld. Geschiedenissen*, *XI. boek*, *pag.* 400. §. 210.

(*l*) Zie hier van Goudhoeven, *pag.* 589. 590. en 591. En inzonderheid Slichtenhorst, *ter aangehaalde plaatze*, *pag.* 405. en 411.

Wierd eenige dagen ten toon gestelt, en vervolgens geslagt.

pligt was alle jaaren op zekeren gezetten dag aan den Hove op te brengen zodanigen Beer of Zwyn, die als dan aan een paal, en niet aan de meergemelde spil, zoo als by vervolg zal blyken, staande op het Binnen-hof, eenige dagen ten toon wierde gestelt, vervolgens geslagt en verdeelt. Welke verdeelinge in den jaare 1604, uitwyzens het volgende Extract, op deze wyze geschiedde:

Verdeelinge van den zelven.

„ Zyne Excellentie myn Heere Grave *Mauritius van*
„ *Nassau*, als Stadhouder van Holland, 't hooft.

RADEN.

„ Mr. *Frederik Verhorst*. 2 stukken.
„ Mr. *Fransois de Koninck*.
„ Mr. *Nicolaas Cromholt*.
„ Mr. *Adriaan de Jong*.
„ Mr. *Pieter Couwenburg van Belois*.
„ Mr. *Henrick Rosa*.
„ Mr. *Æmilius Rodendaal*.
„ Mr. *Johan Buys*.
„ Mr. *Floris Schoterbos*.
„ Mr. *Willem van Zeventer*. elk 1 stuk.
„ De Weduwe van den Raadsheer Mr. *Leonard*
„ *Casenbroot*.
„ Den Griffier *Antonis Duyck*.
„ Den Procureur-Generael.
„ Den Advocaet van *Oldenbarnevelt*.
„ De ses Secretarissen van den Hove.
„ Den Rentmr. van de Espargne.

„ Aldus gedaan ten Burele van der Kamere van Rekeninge in „ den Hage dezen 22. November 1604. Onderstont my tegenwoor- „ dig. Ondertekent,

D. VAN SANTEN.

De Beer in den jaare 1604 gezonden, wierd gortig bevonden.

Wanneer die van Utrecht in den gemelden jaare 1604 wederom na gewoonte eenen beer hadden gezonden, en dat dezelve geslagt zynde, gortig wierd bevonden, schreef de Raad aan de Regeering van Utrecht daar over den volgenden brief:

Aen Schout, Burgemeesters en Raiden der Stad Utrecht.

Edele, Wyse, Voorsienige, seer discrete Heeren en goede Vrienden.

Brief van den Hove aan de Regeering van Utrecht daar over.

„ OP den xxj deser maendt voornoen is alhier op 't Hof gelevert „ den beer, die uwe E. naer ouder gewoonte en de contrac- „ ten onderlinge gemaeckt, gewoon en schuldig syn op dien dag „ hier te leveren, dan nadien den selven beer by den Rentmeester „ der Espargne was doen slagten, is den zelven gortig en vuyl be- „ vonden,

„ vonden, als uyt de ingesloten acte te sien is, en want allen reden „ vereyst, dat sulken erkentenisse in goet en oprecht goed werden „ gesonden, hebben wy niet konnen nalaten UE. daer af te verwit- „ tigen, ten eynde met den eersten een anderen beer gesonden mag „ werden, die goet en gansch is, en voor 't toekomende sulken toe- „ sigt gedaen, dat geen ongaeve beer meer gesonden werden. Hier „ mede *Edele* &c. willen wy Godt Almagtig bidden, Uwer E. in „ lange voorspoet te willen spaeren. In den Hage desen 22 Novem- „ ber 1604.

„ *Onderstond*,

„ UE. goede Vrienden en nabuyren de Raiden over Holland, „ Zeeland en Vriesland, en die van de Rekeninge van deselve „ Landen.

Hart viel het die van Utrecht deze zaake te moeten ondergaan, 't geen hen derhalven by vervolg van tyd menigmaal stoffe tot klagten heeft verschaft. Onder anderen schreven zy in den jaare 1612 eenen brief aan 's Lands Advocaat den Heer *Johan van Oldenbarnevelt*, waar in zy ten hoogsten klaagden, dat men hunnen beer aan eene kaak leide, en dat de jongens daar mede tot hunner schimp en spot veele insolentien en baldadigheden bedreven; verzoekende derhalven vriendelyk, dat daarinne mogte werden voorzien. Dog het antwoord, dat zy daar op bequamen, bestond alleen daar in, dat zy moesten weten, dat de Beer volgens oude gewoonte (*more majorum*) aan eenen paal op 't Hof moet leggen, maar dat men in 't toekomende de ring en 't yzer van den paal wel wilde afslaan, op dat dezelve geene kaak zoude gelykenen (*m*). Die van Utrecht hiermede niet voldaan of vergenoegt zynde, vernieuwden na verloop twee jaaren andermaal hunne begeerte door den mond van een hunner Burgemeesteren, zeer ernstelyk verzoekende, dat de Beer, zonder aan den paal ten toon te staan, direct uit de schuit na den slagter mogte werden gebragt. Waar op het Hof, na gehoude deliberatie, op den 20. Novemb. 1614 aan den Rentmeester-Generaal van Noorthollant *Pieter Christiaensz Bor*, die wegens de gemelde Magistraat de voorsz propositie hadde gedaan, antwoordde, dat het aan hen niet stond om daar over te konnen disponeren, als rakende het regt van den Souverain, maar dat zy wel mogten lyden, dat de Beer slegts voor eenen korten tyd, al was 't maar van een half uur, aan den paal wierde gelegt (*n*). Eindelyk heeft de Magistraat van Utrecht, na veele aangewende moeiten, in den jaare 1615 van de Staten van Holland verworven volkomen remissie en quytscheldinge van den meergemelden Beer, waar voor by provisie, volgens Resolutie van den 16. en 17. Julii des zelven jaars, aan ieder Lid van den Raad wierd toegelegt weekelyks een koppel konynen, te vinden uit het komptoor van de exploicten (*o*); en is naderhand het zelve veran- dert

Klagte van Utregt over de hardigheid van deze zaak.

Antwoord daar op.

Dezelve klagte andermaal vernieuwt.

Die van Utregt verkrygen in den jaare 1615 remissie daarvan.

W 3

(*m*) Register van Notulen en Resolutien van den Hove gehouden ten tyde van den Griffier *A. Duik*, gequoteert B. *fol.* 162.
(*n*) Ibid. *fol.* 203. en 204. (*o*) Ibid. *fol.* 211.

Waar van naderhand het *Beere-geld* zynen naam gekregen heeft.

dert in geld (*p*), 't geen men *Beere-geld* noemt, en tans nog jaarlyks uit het komptoor van de Rentmeester van Noorthollant betaalt werd, genietende de President daar van dertig gulden, en ieder Raad, mitsgaders de Griffier en Procureur-Generaal vyftien gulden, als mede ieder Secretaris een gelyke somme.

HET BUITEN-HOF.

BUITEN-HOF.

Ten westen zoo als men de Stadhouders poort uitkomt, heeft men nog een tweede plein aan 't Hof behoorende, 't geen eertyds het *Voor*, *Neder*, dog nu het *Buiten-Hof* genoemt werd, zynde veel grooter en van verdere uitgestrektheid als het eerstgemelde 't geen wy zoo even hebben beschreven. Het zelve is zoo ten zuiden, westen, als ten noorden tans met aanzienelyke huizen verciert, dewelke door een ry lindeboomen, die langs dezelve geplant zyn, des winters tegens de stormen en barre winden bedekt, en des zomers tegens de hitte der zonne aangenaam beschaduwt werden. Onder deze gebouwen munten wel inzonderheid uit aan de zuidzyde de twee aanzienelyke huizen of *logementen der stad Leiden*, naast den anderen staande, waar van het eene is ten dienste en tot verblyf van de Heeren, die wegens de gemelde stad op de dagvaarden van haar Ed. Groot Mog. verschynen, en 't ander ten westen bewoont werd by den Heer, die in der tyd in 't Collegie van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden zitting heeft, beide pronkende in den voorgevel met stads wapen; En aan de noortzyde op den hoek van 't gemelde Buitenhof het voortreffelyk *huis*, toebehoorende de Gravinne Douariere van *Noyelles*.

2. Logementen der stad *Leiden*.

't Huis van de Gravinne van *Noyelles*.

Uit de kaarte van Guicciardyn, die ontrent den jaare 1560 schreef, is te zien, dat de zuitzyde van dit Neder of Buiten-Hof als toen nog meest onbetimmert was, en uit andere bescheiden zoude zulks breeder konnen blyken, indien de zaake wigtig genoeg was zig daar mede op te houden. Maar zulks niet zynde, zullen we alleen kortelyk aanmerken, dat die grond te dien tyde nog behoorde aan de Graaffelykheid, en dat de Rekenkamer dezelve vergunde aan die geene, die lust hadden dezelve te betimmeren, 't geen met kleine woninkjes geschiedde, gelyk af te nemen is uit de ledige erven die agter dezelve open bleven, en die zedert, wanneer de gebouwde huisjes zyn gekomen aan luiden van meerder vermogen, door dezelve van de Graaffelykheid of van de bezitters afzonderlyk zyn gekoft, en alzoo aan hunne erven gehegt zyn geworden; gelyk de eigendoms-bescheiden daarvan de bewyzen uitleveren. De eerste aanleggers dier wooningen schynen Bedienden van de Staten, van den Hove,

De grond aan de Graaffelykheid toebehoorende, wierd vergunt aan die lust hadde dien te timmeren.

(*p*) Het schynt uit de aantekeninge welke men vind in 't Regifter van de Notulen en Resolutien van den Hove, gehouden ten tyde van den Griffier *A. Duik*, gequoteert A. *fol.* 153., dat 'er al van te vooren, in plaats van een Beer, nu en dan geld is gegeven, dewyl het Hof by Resolutie van den 23. Jan. 1606 ordonneerde, dat de 300 gl. voor Konynen-geld, en 40 gl. voor Beere-geld, zoude werden verdeelt over de 9 Raden en den Griffier, ieder *f* 31-15-4, latende het overschot nog onder den Griffier tot nader ordre, en dat de Rentmeester van de Espargne uit 't Beere-geld niet zoude trekken.

R. Boitet Excud. Cum Privil.

Hove; of ook van den Stadhouder te zyn geweeft (*q*). Ter plaatze daar nu ftaat het aanzienlyk huis bewoont by den Heere Gecommitteerden Raad der ftad Leiden, ftond voor een gedeelte het huisje gebouwt by eenen Gillis ... wiens zoon Pieter Gillisz Kiggelaar, na dat het in andere handen geweeft was, het zelve weder koft in den jaare 1578 (deze was *Schrynwerker van den Hove*, en naderhand ook *Contrerolleur* volgens commiffie by de Kamer van Rekeninge in den jaare 1621 verleent) en had ten ooften het huis (blyk dat het ook al bebouwt was) van *Dirk Hanneman Secretaris en Contrerolleur van den Hove*. Ten weften had het zelve huis *den Dieffteen van den Hage*, gelyk 't zyner plaatze aangewezen zal worden, en daar beneven ten weften was al in den jaare 1594 bekent de Stallinge, welke in 1601. wierd gezegt te wezen *de ftalle van de koetspaarden van zyne Exeellentie*, te weten Prinfe *Maurits* van Oranje. Van welke op 't jaar 1641. gefproken werd, als zynde de *ftal van de koetspaarden van haare Hoogheid*, waar door verftaan moet werden Princeffe *Amelia*, Gemalinne van Prinfe *Frederik-Henrik*. Zedert dien tyd is dezelve ftallinge gebruikt, gelyk nog gefchied, tot het *Corps de guarde* van de Ruiterye, de wagt houdende voor den Hove. Of nu deze dezelve ftallinge zy, dan of 'er een andere ergens op 't Buiten-hof geftaan heeft, waaruit in den jaare 1479. de Kabeljauwfchen in eenen oploop des Stadhouders, Heere *Wolfert van der Veere*, hengften haalden, is onzeker, en de duifterheid en 't gering gewigt der zaaken laat niet toe verder onderzoek daar van te doen.

De eerfte aanleggers waren Bedienden van de Staten; enz.

Dieffteen.

Stallinge.

Tans gebruikt tot het *Corps de Guarde.*

Aan de weftzyde ten zuiden is 'er nog een tweede ftallinge met een koetshuis van veel grooter begrip, welke in de voorgaande eeuw ten dienfte van de Prinfen van Oranje, als Stadhouders is gebouwt, dog in den jaare 1725 nevens andere Graaffelykheids goederen en domeinen aan particulieren verkogt geworden.

Tweede Stallinge.

Op het *Buiten-* of *Neder-hof*, dog aan wat zyde (*r*) is onzeker, ftond

(*q*) Dat 'er eenige van deze bedienden al in den jaare 1516 hebben gewoont, blykt klaar uit het Octrooi, 't geen Keizer *Karel* in den gemelden jaare gaf aan die van den Hage, nopende het heffen en verhoogen van de excys op wyn en bier, alwaar onder anderen gezegt werd, dat *van de geene die in 't Nederhof refideren, alleenlyk* daar van vry zullen zyn *onze Officieren, als den Houffmager, den Smit, den Timmerman, den Leydekker, den Controleur van de werken en diergelyke*. Ook had de Brandmeefter van 't Hof zyne huizinge op 't Buiten-hof, als te zien is uit de volgende Commiffie, gedagtekent den 3 January 1577. „ De Staten „ van Holland en Gedeputeerden van Zeeland ... hebben Johan Flory gegunt ge- „ geven en geaccordeert, gunnen... mits dezen, het officie van 't *Brandmeefter-* „ *fchap van den Hove van Hollant, mit de huizinge en erve ftaande op 't Buitenhof in den* „ *Hage, daer toe behoorende* en vacerende by 't overlyden van Jochim Myerop. „ &c.

(*r*) By Refolutie *van den 24 Augufti 1607*. „ is Pieter Jansz kleermaker op 't „ Buiten-hof, hebbende van zyne Excellentie verkregen by overlyden van zyne „ huisvrouw, de bewooninge van *zeker huysken op 't Voorhof, ftaande op den* „ *Noord-hoek van 't Hal-fteegie*, appointement van confirmatie vergunt. Indien de naamen der perzoonen, waar aan de voorfz. giften door zyne Excellentie zyn gedaan, dezelve waren, men zoude moeten befluiten dat het een en 't zelfde huis zy geweeft, en dat gevolgelyk het *Lavandiershuis* op den gemelden hoek zoude hebben geftaan.

Gifte van't *Lavandiers-huis* aan *Geerlof Bonzer*, Deurwaarder van de Staten

ſtond voorheen het huis, *eertyds genaamt de Lavanderye* (*s*) *of Lavandiers-huis van de Capelle van den Hove*, waar van het bezit en gebruik zyne Excellentie Prins *Maurits*, (na dat de goederen van 't Kapittel waren aangeſlagen en aan de Graaflelykheids domeinen gevoegt) hadde geconfereert op de huisvrouwe van *Geerlof Bonzer*, Deurwaarder van de Staten van Holland. Deze verwierf van de zelve Staten by Reſolutie van den 24 Januarii 1590, „dat na den overlyden van des Suppliants huisvrouw, de voorſz. huizinge en erve „geduurende 't leven van des Suppliants oudſte dochter, by den „Suppliant of de zyne gebruikt en bezeten zoude moeten werden, „zonder eenige verhinderinge of belet, niet tegenſtaande eenige „andere giften ter contrarie.„ Daarna verkreeg hy nog by apoſtille van den 23 April 1611. „de gifte van 't zelve huis op zyne „huisvrouw en kinderen ende elk van hen, en dat by de geene die „na den Suppliant en de zynen de gifte der voorſz. huizinge gekrygen zullen mogen, reſtitutie zoude moeten doen van 't geene aen „dezelve vertimmert of anderzints over reparatie betaalt zal wezen.

De Noortzyde nog lang onbetimmert.

Wat de geſteltenisſe van de Noordzyde in voorige tyden belangt, daarvan hebben wy geen genoegzaame bewyzen konnen bekomen. Uit het evengemelde kaartie blykt, dat dezelve zyde in den jaare 1560 als mede in 1570. ook voor 't grootſte gedeelte nog onbetimmert en ledig lag. Niettemin is het zeker, dat al ontrent den jaare 1400. des Graaven *Valkenhof* aldaar geſtaan heeft, waarin de valken, havikken (*t*), tarſſen en andere edele vogelen tot vermaak en plaizier

't Valken-hof.

(*s*) Men ziet in dit woord *Lavanderye*, en in dat van *Lavandier*, een bewys van de trotsheid der Kerkelyken, en van hunne zugt, om aan alles wat hen betrof, hoe gering en laag, door Latynſche en by 't gemeen onverſtaanbaare benamingen, eene agtbaarheid by te zetten. Zoo noemden ze de gemeene eetplaats in de Kloosters *refectorium*, dat by de onkundigen in *reventer* bedurven is: de gemeene ſlaapplaats hietten ze *dormitorium*, waar voor men *dormiter* quanſuis in het Duitſch uitbragt. En nadien *lavare* in 't Latyn waſſchen en reinigen betekent, zoo zyn ook in de middel-eeuw bekend geweeſt *Lavandare* en *Lavandarius*, by den geleerden *Du Cange* te vinden, voor waſſchen en een opzigter over die geene die 's Vorſten lywaat reinigen moeſten; die nog heden in 't Franſch, met den naam van *Lavandier* bekend is. Zoo als ook *Lavandiere* genoemt word, een hulp of dienſtmaagd van een waſchter, volgens het woordboek van Furetiere. Dierhalven houden wy voor zeker, dat even gelyk de huizen of ſchuuren, alwaar der Vorſten lywaat gewaſſchen wierd, *Lavandaria*, en by verbuiginge *Lavanderyen* genoemt wierden; zoo ook het aanzienlyk Collegie der Kanunniken ten Hove, om aan die kleine zaak aanzien te geven, hun waſch-huis de *Lavanderye* heeft doen benoemen. Welk huis dan ook genaamt is het *Lavandiers-huis*, om dat hun opziender over dat huis en dat werk dien titel droeg. Dat de *Lavanderye* en het *Lavandiers-huis*, in de twee bovengemelde Reſolutien diſtinctelyk vermelt, een en het zelve waren, is daar uit klaar, dat beide beſchreven werden op dezelve plaats te hebben geſtaan, want dat het *Voor-hof* een en het zelve is met het *Buiten-hof*, is hier vooren al gebleken.

(*t*) Dat de Graaven in vroege tyden tot hun vermaak alhier havikken hielden, blykt uit verſcheide Commiſſien. Dus gaf Hertog *Aalbert van Beyeren* aan Jan Arentszoon zynen havikkier, een wedde met een paar klederen en een winter-rok, gelyk zyn jager in Noortholland hadde, by acte gedagtekent *in Halle des vrydachs na Translationis Martini anno* 1363; gelyk mede een wedde met een kleed, als daar toe ſtaat, aan Willem zynen havikkier, gegeven tot *Canoyt op den leſten dach van Meye anno* 1370.

zier van de Graaven en daarna van de Stadhouders (*v*) in der tyd onderhouden wierden. Het zelve werd in een Sententie van den Hove van Holland gedagtekent den 20 December 1492 (*w*) ook het *Honden-huis* genoemt, ongetwyffelt, om dat daarin mede des Graaven en Stadhouders jagthonden opgesloten wierden. Dit huis is nog in wezen, en gelegen ten westen het huis van de Gravinne Douariere van Noyelles, schoon 't nu van zyn oude gedaante en voorig gebruik t'eenemaal ontbloot is; zynde ook nevens andere Graaflykheids goederen, in den jaare 1725. by koop aan particulieren vervreemt.

In 1725 aan particulieren verkogt.

Aan dezelve zyde, zoo als men den evengemelden noorder hoek omslaande eenige treden voorwaards gaat, heeft men de *Voorpoorte van den Hove van Holland*, aldus genaamt, om dat die de eerste en voorste poorte van 't Hof is. Wanneer dezelve gebouwt zy, kan met geene zekerheid slip bepaalt werden, schoon 't wel te vermoeden is, dat ze al in den beginne by den eersten aanleg van 't Koninglyk paleis, of immers kort daar aan, gestigt is geworden tot beveiliging en verzekertheid van 't Hof. In de oudste brieven, die ons aangaande deze poort zyn bejegent, werd dezelve, na dat zy tot een gevangenhuis was geschikt, genoemt *des Graaven steen*, *gevangenisse* en *stokke*, om dat aldaar wierden opgesloten alle hoogmisdadigen, welker beregtinge de Graaven by 't verleenen van Privilegien aan zig afzonderlyk hadden behouden, als namelyk, die schuldig waren aan *Moord*, *Moord-brand*, *Ree* of *Raa-roof* (*x*), *Vrouwen-*

Voorpoorte van den Hove.

Onzeker wanneer gebouwt.

Wat misdadigen daar in bewaart wierden.

X

(*v*) Hoe in den jaare 1479 des evengemelden Stadhouders valkeniers, uit den velde met hunne valken op de hand komende, op de Plaats, daar het Valkenhuis toen ter tyd mede op uitquam, door de Kabeljaauwschen besprongen en aangetast wierden, is te lezen by Goudhoeven, *pag.* 518. en by Heemskerk, *Batav. Arkad. pag.* 235.

(*w*) Geregist. in 't Sententie-boek van den Hove van Holland, beginnende 14. Octob. 1491 en eindigende 15. Decemb. 1494. gequot. Z.

(*x*) Dewyl deze woorden en misdaad eenen ieder niet even bekent zyn, hebben wy niet ondienstig geoordeelt, dezelve wat nader te verklaren, en mitsdien tot opelderinge hier by te voegen, dat de oude Hollanders het doodkleed noemden een *ree* of *raa*, en dienvolgende deze ondaad *Ree* of *Raa-roof*, dat is berovinge der dooden, en stelden dezelve mede ten hoogsten strafbaar; zelfs met de dood, tot zoo verre dat *Raa-roof*, als een der allerzwaarste euveldaaden, zelfs niet en verjaarde binnen jaar en dag, gelyk wel verscheide andere halsstraffelyke misdaaden. Ten dezen opzigte is aanmerkelyk een Handvest door Hertog *Aalbert van Beyeren* aan Waterland, gegeven op sinte Pietersdach ad Cathedram des jaars 1387 na den loope van den Hove van Holland; alwaar deze navolgende woorden geleezen worden. „ Voort waar iemant in Waterland, die tegen ons breuckich worde, „ ende van den breucke binnen 's jaers niet daer af aengesproken worde, die zou„ de daer of quyte wesen. Ende alle deze voorsz. puncten geloven wy voor ons „ en onze nacomelingen hem en heure nacomelingen eeuwelick duerende, vast en „ gestade te houden. Wtgezondert *moort*, *moortbrant*, *vrouwen-vercraft*, *ghewa„ pent teghen ons selfs lyf* ende *Raa-roof*, dat is te verstaan, *zoo wie eener dooden „ man beroofde, en dat syn benamie*, of wie een dooden man uyt onsen Lande in een „ ander Land voerde: of yemant van der galge of van eenen rade name, buyten „ oorlof van ons of van onsen Baillui; of soo wie kerken beroofde, dat zullen wy „ berechten mit onser heerlicheyt, alsoo verre als wy 't in der waerheyt bevin„ den, dat die sacken alsoo geschiet zyn. Want van ouds wierden de dooden by de

wen-kragt, *vervalschen van munte of van brieven* (*y*), *beroving en schending van 's Graaven wildernisse*, ook die *zig tegens des Graaven lyf wapenden*, en eindelyk *die den Graave van zyne Heerlykheden verminderen wouden* (*z*); welk laatste in die bedroefde en verwarde tyden van Hoeks en Kabeljaauws een overvloedige stoffe was tot vangen en beschuldigen van veele onnozelen. Dog daarna wierden ook allerwegen uit steden en plaatzen andere en geringere misdadigen in grooten getale (*a*) herwaarts gebragt, waar door deze poort den gemeenen naam van de *Gevangen-poort* bequam. Tans werden aldaar bewaart niet alleen crimineele misdadigers, die by de Hoven van Justitie, maar ook de zulke, die by andere Hooge Collegien alhier in den Hage residerende, te weten de Gecommitteerde Raden van Holland, den Raad van State der vereenigde Nederlanden, den Raad van Braband en Landen van Over-Maze, mitsgaders den Hoogen Krygsraad, geapprehendeert en te recht gestelt werden. Ook zitten aldaar de geene,

Naderhand de *Gevangen-poort* genaamt.

Wat gevangenen tans daar gebragt werden.

de oude Duytschen en onze voorouderen met een kostelyk kleed aangedaan en begraven, zomtyds ook met kleinodien, goude ringen en diergelyke vercierzelen, 't geen dan oorzaak gaf tot deze dooden berooving. Die geene, die de dooden ontwaden, dat is ontkleden en het zelve doodkleed aantrokken, wierden genaamt *Reewers* of *Raawers*, en zoo het vrouwen waren *Reeuwsters* of *Raawsters*. Zie verders Alkemade, *Inleid. tot het Ceremoniel*, *XX. Hooftdeel.*

(*y*) Zie dienaangaande het Handvest, door Hertog *Willem van Beyeren* gegeven aan Monnikendam den 7 April 1404. na den lope van den Hove; alwaar gezegt werd; „ In den eersten soo en zullen geen Scepenen te samen sitten in onsen Ge- „ rechte binnen onser stede voorsz. die nare magen zyn dan after susterkinder uyt „ eenre maegscop en wat Scepenen wy setten of doen setten, die sullen een jaer „ lang Scepen wesen en bliven, ten wair of sy 't mit ontstandelicken brueken je- „ gens ons verbuerden, dat is te verstaen, mit *moirt*, *moirtbrant*, *Reeroif*, *Vrou-* „ *wenvercraft*, *valsccde van munte of van brieven*, *of dat zy hen jegens ons zelfs lyf* „ *wapende*, en sy mit recht dair of gewonnen worden, enz.

(*z*) Zommige brieven spreken ook van *dieverye*, zoo als onder anderen te zien is in het Handvest van Hertog *Willem van Beyeren*, verleend aan Vlaardingen den 23. Augusti 1407, in deze woorden: „ Voirt hebben wy onser Stede van Vlaerdingen „ voirsz. vorder sulke vrihede gegeven en gegunnet, dat men horen Poirteren „ nergent te rechte en sal setten dan binnen onser Stede van Vlaerdingen, en so „ wes brueken binnen onser Stede gescien dair hoir Poirteren mede belast mogen „ worden, die sal men van onser wegen aenspreken binnen onser Stede voirsz. „ binnen jair en binnen dach, of die gebrueckt heeft van den voirgeroerde Poirte- „ ren salre of quyt wesen, wtgenomen van *moirt*, *moirtbrant*, *Vrouwen-vercraft*, „ *reeroef*, *dieften* en *desgelycx*.

(*a*) Zie 't eerste en tweede Memoriaalboek van *Rose*, gequot. A. 1. en 2. doorgaans, en ook inzonderheid het IV. Memoriaalboek van *J. Bossaart*, gequot. I. 1. alwaar *fol.* 80. *verso*, 106. *verso*, en 113. tot 115. *verso*, een lyste te vinden is van gevangenen, die in den jaare 1453 uit alle steden zoo van Holland als Zeeland, om allerhande misdaden herwaarts gebragt, en *Michiel van Halewyn van myns genadigen Heeren wegen te bewaren gegeven wierden* om *op de Poorte in den Hage te water en te brode* te zitten. Zie mede *fol.* 163. „ Up ten zelven dach (IX Aug. XIIIJc. LIIJ) „ soe was by mynen Heeren van den Raede ten versoeke van den Procureur van „ Hollant geordineert als dat *Lubaertus der stede Clerc van Amsterdamme* om zeke- „ re onbehoirlicken woirden, die hy op minen voirn. Heeren van den Raide *in* „ *Consistorie wesende*, *gesproken heeft*, *in de Poorte tot Michiels van Halewyn gaen* „ *ende blyven zal*, *op de pene van hondert noblen* totter tyt toe dat de voirn. Procu- „ reur zyn aenspreke daer van vter naem van mynen genaden Heeren gedaen en „ verclaert sal hebben om voirder dairinne geordineert te wesen als dat behoeren „ sal, *Presentibus Treslongue*, *Cats*, *Utenhove*, *Eyke*, *Michielsz*, *Ruyckrok*, *Rent-* „ *meester*.

ne, die om civile schulden ter nauwer verzekeringe overgelevert werden.

De opzigter van deze poort, nu met den naam van Cipier bekent, wierd in 't begin alleen genoemt *Portier*, *Steenwaarder*, *Stokwaarder*, of *bewaarder van de poorte in den Hage*, en ontfing van den Graaf zyne Commissie en wedde, die niet groot was en slechts bestond in een hoed rogge 's jaars, uitwyzende de volgende Commissie; Cipier, te vooren Poortier, Steenwaarder enz. genoemt. Ontfing zyne Commissie van den Graaf.

„ Hertog WILLEM &c. maken condt allen luden, dat wi bevolen hebben en bevelen met desen brieve Jan Dircs Brunen sone onsen Portier te wesen en onse inderste Poerte te verwaeren van onser Herberghen in den Haghe, in allen manyeren alse ander Poertiers voertyts gedaen hebben, en hier of sal hi tot sinen wedde hebben alle dage tot sinen live durende, alse wi geen herberge in den Hage en houden, een groot 's daechs; voert sal hi hebben eene hoet rogh 's jaers van onsen Steen te verwaeren in allen manieren alse ander Steenwaerders voertyts gedaen hebben, tot sinen live durende, ten wàre dat hy 't met onstandeliker saken vorboerde, en wi dat ter wareit vernamen; En ombieden onsen Rentmeester die nu is in Noirthollant of naemaels wesen zal, dat hi Janne voirsz. dese voornoemde wedden uytreicke en betale alle jaer alse men voertyts gedaen heeft en men anders onse Ambochtsluden pleecht te betalen. In oirconde &c. Gegeven in den Hage, des vridages na dertiendach in 't jaer M. CCC. LII. Commissie voor den Poortier van de binnenste poorte van den Hove.

Jussu Domini Comitis,

Ad relationem Dominorum Wilhelmi de Wateringen & Wilhelmi Heerman.

A. DE BERWAERDE.

Sigt. ex Coll°.

Daarna ontfing hy een hoed tarw en een last turf 's jaars, zoo als te zien is uit de volgende Registratie :

„ Item des saterdachs na Ste. Luciendach (1388) doe wort *Hughe Heer Philips Engbebrechtszoensoen*, die die Poerte in den Haghe plach te bewaren, gegeven een hoet tarwe en eenen last turf 's jaers; de terwe te ontfangen tot Paesschen, en die turf als men delft, welke termyn en turf hem bewyst is op die Rentmeesterscap van Noorthollant, duerende tot myns Heeren wederseggen, daer hi myns Heeren brief op heeft. Registratie van een wedde aan den gewezen bewaarder van de poorte in den Hage.

Maar wanneer by vervolg van tyd de Poortier teffens *Stok-bewaarder* wierd *van de gevangenisse van den Hove*, wierden zyn wedde ook groter en zyne profyten meerder, als blykt uit een Commissie, welwe Hertog *Jan van Brabant* in den jaare 1425 aan eenen *Claes Gysbrechtszoon* verleende, luidende in dezer voege. Zyne wedde en profyt naderhand vermeerders

„ JOHAN &c. doen condt alle luden, dat wy om sonderlinge dankelike dienste die *Claes Gherytszoon* onsen lieven oem Hertoge Johan van Beyeren salr. gedachte gedaen heeft en ons oft Godt wil, Commissie voor

 „ noch

Claes Ghysbrechtsen als Poortier van de voorste poorte en gevangenisse in den Hage.

„ noch doen mach, den selven Claes gegonnen en gegeven hebben, „ gonnen en geven mit desen brieve onsen voorsz. Poirtier van onsen „ Hove inden Hage mitter vangenisse aldaer die te hebben, te houden „ en te bewaeren mit allen renten, wedden, nutscap, proffyt, vervallen „ en toebehooren als daer toe staan en gelikerwys en in alre manieren „ als dat van de Poirteren die inwoonderen te bewaren en daer of „ te hebben plach. En ontbieden en beveelen onsen Rentmeester „ van Noirthollant, die nu is of namaels wesen sal, dat hi den „ voirn. Claes dair of van onzer wegen wytreycke en betale die „ renten, wedden en nutscap voirsz. sonder meer gebaers of be- „ veels van ons dair af te verbeyden, dit sal geduuren Clais voersz. „ syn leven lang. In oirconde &c. Gegeven in de Hage op ten ag- „ stendach in 't jaer M. CCCC. XXIV. na den lope 's Hoofs.

Dog vermits de poortieren nog zonder instructie zynde, het loon van de gevangenen teenemaal na hun goeddunken en welgevallen vorderden, en over zulks de maat van redelykheid in allen deelen te buiten gingen, vonden de Raden van Holland in den jaare 1436 goed een Ordonnantie dien aangaande te formeren, waarna de Stokbewaarders zig in 't vervolg zouden hebben te gedragen, welke, als zynde d'eerste en oudste, wy mitsdien waardig hebben geagt alhier op te geven, te meer, om dat daar uit met eenen blykt, dat die van den Hage al van ouds hunne misdadigen en breukigen op deze Poorte hebben geplaatst, zoo als wy in 't beschryven van het Tugt en Spin-huis hierna breeder zullen aantoonen.

Eerste Ordonnantie en Instructie voor den zelven.

Ordonnancie gemaect en gesloten by mynen Heeren van Santes en andere van den Raede na gescreven, roerende van de gevangen die in de Poirte van den Hove van der Haghe gebrocht worden.

„ ALso mynen Heere van Santes en andere van den Rade hierna „ gescreven tot veel tyden voirgecomen en te kennen gegeven „ is, dat de poirtieren van der Voirpoirt van den Hove van den „ Hage tot hair onredelic loon van den gevangenen die dair ge- „ brocht syn geweest, genomen hebben, 't welke den Rade myns „ genadighen Heere Hertoghe van Bourgondie van des selven myns „ genadichs Heren wege also niet langer staet te gehengen, so „ hebben die selve Rade hier up geraempt en geordonneert, hoe „ vele dat elc poirtier voirtan van elken gevangen, die men in der „ poirte brenget, hebben sal in der manieren hierna volgende.

„ Eerst van eenen buyrman van den Hage, „ die XLIJ. schell. vervochten heeft, en in der „ poirte gevangen gebrocht wort, dair of zal „ die poirtier hebben van wtslaen en van in- „ slaen. v. schell. payments.

Item

„ Item die x. schell. vervochten heeft, dair
„ of zal die poirtier hebben, wort hem die
„ bruekige gevangen gelevert, x. schell. payments.
„ Item van den vreemden luyden, die in der
„ poirte gevangen gebrocht worden, dair of
„ sal die poirtier hebben, van wtslaen en van in-
„ slaen de helfte meer.
„ Item yst zake dat die poirtyer yemande van
„ den buyren, die in der poirte gevangen wor-
„ den, den cost gheeft, so sal hy hebben elkes
„ dages voir sinen cost en onlede v. grooten.
„ En van eenen vreemden gevangen, die die
„ poirtier de cost geeft, dair of sal hy hebben
„ voir sinen cost en onleden elkes dages vj. grooten.
„ En is 't zake dat die vreemde gevangen
„ mitten poirtier nyet en eet, soo sal die poir-
„ tier daer of hebben voir synen onlede elkes
„ dages I schell. payments.
„ Item wairt zake dat die gevangen buyrlu-
„ den mitten poirtier niet en aten en sy hoirs
„ selfs cost leefden, soo sal die poirtier dair of
„ hebben voor syn onlede daechs oic eenen groot.
„ Ende van den gevangenen die tot water en broede zitten, dair
„ of zal die poirtier hebben voir syn onlede 's dages eenen grooten,
„ en die sal hem de Bailju wtreyken. Gedaen in den Hage by my-
„ nen Heeren *van Santes*, Heeren *Geryt van Zyl*, *Willem van*
„ *Naeldwyk*, *Boudyn van Zwieten*, Meester *Heynric Vten Hove*, *Flo-*
„ *ris van Kyfhoek*, *Clais van Diepenburch*, de Rentmeester-Gene-
„ rael *Godscalc Oom*, die Rentmeester van Zeelant *Jan Ryn*, Mr. *Pie-*
„ *ter van Beoostenzweene*, Mr. *Jan vander Mye*, up ten xj. dach in
„ Januario A°. M. CCCC. XXXV. *sec. curs. Curiæ.*

En dewyl deze Ordonnantie alleen behelsde een Reglement nopende het loon en de kosten, die de Cipieren van de gevangenen mogten nemen, zonder dat daar by ook eenigzints was vast gestelt, hoe de Cipieren zig zouden gedragen ontrent de behandelinge en bewaringe van de gevangenen, 't geen dan gelegentheid gaf om by hen daar in groote misbruiken te plegen, zoo wierd dezelve Raad in den jaare 1556 genoodzaakt by een tweede Ordonnantie en Instructie daar tegen te voorzien (*b*).

„ ALsoe mynen Heeren myn Heere den Marckgrave van der „ Veere, Heere van Beveren, Stadhouder-Generael, d'eerste „ en andere Raiden in Hollant, mits 't misbruyk van *Pieter van* „ *Couwenberch* leste Cipier en bewairder van den gevangen Poorte Tweede Instructie.

 „ in

(*b*) Deze Instructie was al by den Raad geformeert den 17. Novemb. 1540. en daar op eed gedaan by *Jan Claesz*, en *Hendrik Adriaensz*, gezwoorene Boden van den Hove, als Cipiers voor den tyd van drie jaaren. Zie III. Memoriaalboek van den Griffier *J. de Jonge*, *fol.* 32.

„ in den Hage, totten zelven cipierschap ontfangen hebben *Lubbert* „ *Aelkeys*, omme 't zelfde by hem voortaen bedient en bewairt te „ werden. op zekere conditien mit hem dien aengaende te overco- „ men, SOE ES by den Luyden van de Rekeninge in den Hage „ by Ordonnantie van myn voorsz Heere den Stadhouder, d'eerste „ en andere van den Raide in Hollant, by advyse van den Procu- „ reur-Generael Meester Cristiaen de Wairdt, mitten zelven Lub- „ bert Aelkys overkomen en geappoincteert, als dat hy 't Cipier- „ schap en bewaernisse van de voorsz. gevangen aenvairden en be- „ dienen sal voor een tyt van ses jaren lanck geduerende, ingaende „ op huyden, date van desen, ten ware mynen voorsz Heeren van „ den Raide geoirsaict waren hem tusschen middelen tyden te des- „ titueren en dat op te prouffyten, emolumenten en vervallen dair „ toe staende ende behoerende, ende voorts onder die conditien en „ lasten hier van verclaert.

I.

„ Eerst dat hy jaerlicx dair voeren responderen en betaelen sal in „ handen van den Rentmeester Generael van Noirtholland in den „ tyt wesende de somme van ses ponden van xl. grooten Vls. 't pont.

I I.

„ Item dat hy continuelicken in den Hage blyven sal die poorte en „ gevangenisse voorsz. bewaerende.

I I I.

„ Item dat hy nairstelicken letten sal op te sloeten en sloetelen van „ de voorsz gevangenisse mitten aencleven van dien, dienende tot „ versekerheyt van de gevangenis te bewaeren en nyemandt by de „ gevangens laeten gaen dan by scriftelyke ordonnantie van den Ho- „ ve en Procureur Generael.

I V.

„ Dat hy oick wel toesien sal, dat die gheene, die by consent en „ ordonnancie als voeren by de gevangens gaen sullen, gheenderlei „ messen, coerden ofte andere instrumenten ofte materialen over „ hem houden, die sy die gevangen souden mogen geven en laeten.

V.

„ Dat hy oic goede visitatie doen sal, nyet alleen om te weten of „ die gevangen, yet geattempteert sullen hebben te breeken, mair „ oick of sy eenige instrumenten of gereetschap by hem hebben dair „ mede sy souden mogen vuytbreeken, climmen ofte vallen, zulcx „ dat henl. belet wordt te poegen ofte arbeyden omme vuyt te „ breeken. Ende indien hem noot dunct, sal, om 't zelve wel te

doen

„ doen, tot allen tyden, als 't hem belieft, mogen ontbieden en 't „ fynen affiftentie nemen alle des Procureurs Dienaers ofte zoo vee- „ le als 't hem believen en goetdunken fal, en den Subftituit van „ den Procureur-Generael mede, indien 't hem noot dunct, die ge- „ houden fullen fyn hem daer inne te fubvenieren en behulpich te „ fyn in alle manieren.

VI.

„ Item omme van als verfekert te zyn, en fal nyet gedoegen, dat „ die gevangens eenich kiften, floten, amariffen by hem houden, „ dair hy Cipier zelver die floetel niet af en heeft.

VII.

„ Item of hy den Subftituit voorfz, des Procureurs Dienaers voorfz „ of yemant van henl. t'eeniger tyt onwillich vondt hem te affifte- „ ren, ofte eenich gebreck vindt in de gevangeniffe, ofte dat de- „ felfde behoufde eenige nootlyke reparatien ofte fortificatien tot „ verfekertheyt van de gevangens, dat hy 't zelver mynen Heeren „ d'eerfte en andere van den Rade zonder vertreck te kennen geven „ fal, omme daerinne te moegen voerfien na eyfch dair faicken, „ fulcx dat by fyne huysvrouwe, dienaers, jonckwyf of andere, die „ hy te werk foude mogen ftellen, faulte ofte negligentie gheen in- „ convenienten en gebeuren; Ende dat al op peynen daer toe ftaen- „ de nair rechte, die hy bekende hem wel verduytfcht en geinter- „ preteert te fyn; Ende daerenboven op de verbeurte van een boe- „ te van twechondert Karolus gulden, die te verbeuren tegens fyne „ Majefteit boven 't gunt wes voorfz es, ofte die felve fomme al- „ leen, indien fyn faulte en verfuymeniffe fulcx by den Hove geefti- „ meert of getauxeert worde. Ende voorts fal men aen fyn perfoon „ en goeden mogen ten vollen verhalen alle faulte, verfuymeniffe en „ gebreken, hoe die wefen mogen in eeniger manyeren van 't gunt „ dat in defe acte verhaelt es ofte anderfints, foe dat foude mogen „ gebeuren.

VIII.

„ Ende heeft de voorfz Lubbert dair toe geftelt en verbonden, „ ftelt en verbind mits defen fyns perfoon, fynen huysraet en alle „ fyne goeden, roerende en onroerende, gheen uytgefondert.

IX.

„ Item hy en fal die gevangens van cryme gevangen zynde, gheen „ pampier, pennen ofte inct, noch fchryftafelen laeten hebben; noch „ eenige brieven laeten ontfangen; maer indien eenige brieven aen „ fulcke gevangens quamen, fal die moegen ontfangen en leveren „ mynen Heere die Stadhouder, is hy hier, of in fyn abfentie, den „ eerften van den Rade.

X.

X.

„ Ende ten lesten, dat hy die gevangens guetlycken tracteren en „ genouch doen sal, henl. te administreren en voorsien van spysen, „ dranck en ander behouftigheden, elcx na syn qualiteit en state, soe „ dat behoeren sal, gevende den gevangens, leggende in de gayole (*c*), „ alle weeke goet versch stroe in behoorlyke quantiteyt, omme dair „ op te leggen, op verbeurte elcke reyse van een Karolus gulden op „ ten ouden taxst en sallarys van drie grooten Vlaems s'dachs voor „ elck hooft van 's Conincks Gevangenen, die te water en broode „ geleyt worden, Ende van gevangenen die tot laste van partyen „ leggen van schulden ofte andere saicken, wordt hem geconsen- „ teert, overmits den jegenwoirdigen dieren tyt, te nemen ende „ henl. te tracteren op te vyf stuyvers (*d*) elck 's daechs. Ende dit „ geduerende den selven dueren tydt of tot anders dair inne geordi- „ neert sal wesen. Ende omme te volcomen 't gundt voorsz. is, soe „ werdt de voorsz. Lubbert gehouden den behoorlycken eedt te doen „ in handen van myn Heere van *Assendelff*, Ridder, eerste Raidt „ presiderende ende anderen Raden van Hollant voorsz. Aldus ge- „ daen by myn voorsz Heeren den Stadhouder, eerste en andere „ Luyden van den Raide en Rekeninge des Coninch in Hollant resi- „ derende in den Haghe, den 17. Februari XV^c. sessenvyftich.

„ Ondergeteyckent,

PURTYCK en J. SNOUCKAERT.

Op te rugge stondt gesz. upten xxvj. dach Februari a°. 1556. *stilo* „ *Curiæ* heeft *Lubbert Aelkys* in 't witte van desen genomineert, „ gedaen den behoorlyken eedt als Cipier van de gevangen poorte „ van desen Hove alle die poincten te volcommen en te achtervol- „ gen, en dat in handen Heeren *Gerairds* Heere *van Assendelff*, „ Heemskerk &c. Ridder, eerste Raed presiderende in den Hove „ van Holland. In kennisse van my, ondertekent,

PURTYCK.

Deze

(*c*) *Gayole*, of zoo als het meest in 't Nederduitsch geschreven word, *Ghiole*, beteekent of de geheele gevankenis, of wel die plaatzen, die de onderste en zekerste zyn, en welke by misslag genaamt werden *ryolen*. Dit noemde men in de middel-eeuw wel *Gaola*, waar van dit woord, en het Fransch *Geole* hunnen oorspronk hebben; en *Geolier*, dien Kilianus *Ghiolier*, Steenwaarder, *Carcerarius* noemt, is de Cipier. Men kan zien het Diction. de Furetiere op de woorden *Geole*, *Geolier*, enz. In dien zin vind men het gebruikt by J. van Vondel in zynen Johannes den Boetgezant, *IV. boek pag. mihi* 75., alwaar hy zegt:

„ Zoo zagh men Josef, eer in een giool' gesteecken,
„ Gansch arm en troosteloos, ...

(*d*) Geaugmenteert van 4 stuiv. daags tot 5 stuiv. voor de teerkosten van de gevangenen, den 18. Febr. 1545. Zie I. Memor. van *Van Dam*, *fol.* 166. Van 16 tot 18 stuiv. van de gyzelaars, en van Criminelen van 8 tot 10 stuiv. daags. den 5. April 1634. Zie Notul. Resol. en Ordonn. van den Hove ten tyde van *F. Criep* en *C. Rollant*, gequot. D. *fol.* 155.

Deze Inſtructien zyn daarna van tyd tot tyd merkelyk verandert, vermeerdert (e) en in een betere order en ſchikking onder een generaale Ordonnantie te zamen gebragt, welke te vinden is in 't Groot Placaat-boek *tweede Deel fol.* 1507.

De Cipier was voorheen ook een der vier vrye Tappers in den Hage, by wien de Suppooſten wyn en bier zonder excys konden bekomen (f), maar wanneer dezelve naderhand *deze vrydom grootelyks misbruikten, wyn tappende en ſlytende alſoo wel den onvryen als den vryen perſoonen en Suppooſten*, wierd de Cipier, op 't vertoog van de Magiſtraat van den Hage, by den Hove dezelve vrydom benomen, en tegens de andere drie Tappers het volgende Reglement geſtatueert.

De Cipier voorheen een van de 4 vrye Tappers.

„ ALſoo ons HEYNRIK Grave van Naſſau, van Vianden, &c. „ Heere tot Breda, &c. Stadthouder Generael van Hollant, Zee- „ lant en Vrieslant, by die van den Hage diverſche klagten gedaen „ ſyn geweeſt by monde en ſekere Requeſten, hoe dat boven en „ contrarie ſekere Octroy en Ordonnantie van den Koning, die van „ den Hage voirſz. verleent, inhoudende hoe en in wat maniere „ die vrye Suppooſten van den Hove van Hollant wyn inleggen en „ tappen ſouden mogen onder malkanderen, eenige van de ſelve „ Suppooſten, als *Claes van Dam*, *Jan van Stapelen*, *Marinus* „ *Jansz.*, *en die Cipier van den Voorpoorte van den Hove*, onder het „ dexel van heure vrydom henluyden gegunt by den voirſz. Octroye „ grootelycken geabuſeert hebben, wyn tappende ende ſlytende al- „ ſoo wel den onvryen als den vryen perſoonen en Suppooſten, ver- „ ſoekende hier inne voorſien te werden; waer op wy *Henrik*, „ Grave van Naſſau, van Vianden &c. Heere tot Breda &c. Stadt- „ houder Generael voirſz. van wegen der Koninglyke Majeſteyt, „ hebben doen doen deugdelyke informatie by ſekere Commiſſariſ- „ ſen daer toe geordonneert, daer by volkomentlyk gebleeken is „ van de abuſen, gedaen by de voorſz. perſoonen, die welke hem „ daer van geſubmitteert hebben in 't ſeggen en verklaringe van ons „ Stathouder voorſz. ZOO IS 'T, dat wy op als goet regaurde „ genomen hebbende, omme eenen goeden Reglen en Ordonnan- „ tien te maken, verklaert hebben en verklaren mits deſen; In den

Correctie der vrye Tappers, die onvrye perzoonen wyn en bier hadden getapt, en Reglement voor 't toekomende.

Y „ eerſten,

(d) *Den* 29. *Jan. en* 6 *Febr.* 1556. *ſl. Curiæ*; zie V. Memor. van *Van Dam*, *fol.* 26. *r.* en 32. *verſo*. *Den* 5. *Febr.* 1576. VII. Memor. van *B. Ernſt*, *fol.* 153. *Den* 15. *Nov.* 1585. I. Memor. van *P. Hanneman*, *fol.* 204. *verſo*. *Den* 20. *Decemb.* 1596. I. Memor. van *J. de Rechtere*, *fol.* 198. *verſo*. *Den* 19. *Nov.* 1610. II. Memor. van *Anth. Duyk*, *fol.* 272. *verſo*. *Den* 26. *Maart* 1631. V. Memor. van *Criep*, *fol.* 38.

(f) Zie 't Octrooi van Keizer *Karel*, van dato 21. Maart 1516. aan die van den Hage gegeven nopende het heffen en verhogen van de excyſſen op wyn en bier, waar van vry en onbelaſt zouden zyn verſcheide perzoonen aldaar geſpecificeert, en onder dezelve *ook die Caſtelein, die Poirtiers van onze Huize aldaar, dewelke zullen mogen wyn en bier tappen en verkoopen vryen perſoonen en anders egeene* &c. Zie mede de nadere Declaratie aangaande de voorgemelde vrydommen der zelve perzoonen, gedagtekent ten zelven jaare en dage, gedrukt agter het Berigt Bylage H. 2. *pag.* 120.

„ eerften, dat die voirfeyde *Claes van Dam*, *Jan van Stapelen*, „ *Marinus Jansz.* en *die Cipier van den Voorpoorte van den Hove* „ van nu voortaen niet meer en fullen mogen tappen eenige wynen „ om gelt, in wat manieren dat het fy, behoudelyken dat die voirfz. „ perfoonen fullen mogen uyttappen al fulcke wynen als fy als nu in „ heure kellenaer hebben, mits daer van betalende excys, gelyk an-„ dere onvrye perfoonen, ofte die van den Hage dair af contente-„ ren: Ende om te eviteren fraude en bedroch, foo fullen die van „ den Hage mogen doen vifiteren en peylen alfulcke wynen, als die „ voirfz. perfoonen in heuren kellenaer hebben, al eer fy dair uyt „ fullen mogen tappen: Ende aengaende die peynen geftelt op den „ transgreffeurs van den voirfz Octroye in date den xxj^en. in „ Mairte anno XV^c. XVJ. in 't felve Octroye gementioneert, dair „ toe die voirfz van den Hage gecontendeert hebben, die houden „ wy in advife en fufpenfe, foe verre als het roert die voirfz *Claes* „ *van Dam*, *Jan van Stapelen*, en den *Cipier*, ter tyt toe dat wy „ gefien fullen hebben, hoe die voirfz. perfoonen van nu voirtaen „ hem fullen reguleren, omme dair na gedifponeert te werden als „ het behooren fal. Ende verklaren voorts, dat die voirfz. *Mari-*„ *nus Janfz.* betaelen zal den excys van de wynen by hem inne ge-„ leyt, contrarie en in præjudicie van het voirfz. Octroy; Ende om-„ me te prævenieren, dat gelyke fraude en bedrog niet meer en „ gebeurt, foo hebben wy geordonneert, dat 'er voor die vrye „ Suppooften van den Hove en andere exempt in het voirfz. Octroy „ verklaert, van nu voirtaen wefen fullen die vrye Tappers, te we-„ ten, *Crispyn Jansz. van Bosbuyfen*, *Jasper de Bauvoir* en *Eve-*„ *raert van Grab*, Conchergie van den Hove, en fullen die voirfz. „ Tappers, hunne huysvrouwen en dienftboden gehouden wefen „ den eed te doen, dat fy niemant, wie hy fy, de wyn en fullen „ mogen tappen, fy en fullen eerft vragen van waer hy komt, en tot „ wiens behoef hy die wyn haelt, en dat fy niemant wyn en fullen „ feynden, die fy weten niet vry te fyn, en niet verklaert en is in „ fekere Ordonnantie hier op gemaekt, Ende dat niemant van den „ onvryen perfoonen, Suppooften wefende, wyn en fal mogen doen „ halen tot die voirfz. vrye Tappers directelyk noch indirectelyk op „ verbeurte van hunne officie en ftaet, die fy ten Hove hebben, of-„ te op peyne van arbitrale correctie; Ende dat niemant van de „ vryen Suppooften ofte van den geenen die woonachtig fyn op het „ opper of neder-Hof, wyn en fal doen halen tot die voirfz Tappers, „ die hy voirt fal communiceeren om gelt eenige onvrye perfonen, „ Suppooften ofte andere, op die verbeurte van fyn vryheyt en ftaet, „ die hy ten Hove heeft, of op peyne van arbitrale correctie, en dat „ niemant van den vryen Suppooften of van den geenen die op 't Hof „ woonachtich fyn, bier en fal mogen tappen om gelt, dan alleen „ *Adriaen Willemfz*, alias Lange Adriaen, die welke bier fal mogen „ tappen voor den vryen Suppooften en andere Huysgefin van ons. „ Aldus gedaan in den Hage den xx. dach van April in het jaer ons „ Heeren XV^c. XX. naer Paefchen. Des t'oirconde foo hebben „ wy gelaft en bevoolen Mr. *Arent Sandelyn*, Griffier van Hollant, „ dit over ons te teykenen, 't welk ik *Arent Sandelyn* voirnoemt

„ uyt

„ uyt laſte en beveele als vooren alſo gaerne gedaen hebbe op ten
„ dage en jaere voirſz.

„ Onderteykent,

A. SANDELIN.

DE CINGEL.

Aan de andere zyde ten zuiden van dit Nederhof is een paſſagie of doorgang, loopende *elleboogswyze* langs het water of cingel van 't Hof, waar van deze ſtraat ook den naam van de *Cingel* (*g*) heeft bekomen, zynde voor het meerder gedeelte met huizen bebouwt en op het einde ten zuiden met een poort afgeſloten; werdende dezelve genaamt de uiterſte poorte van den Hove, om dat 'er nog een andere is ten noorden die het Binnenhof aan de zuidzyde bevryt. De poortier wierd door den Graaf aangeſtelt en ontfing tot zyne jaarlykſche wedde een halve hoed tarw, een hoed rogge en XVIJ. pond Hollants, uitwyzens de volgende Commiſſie door Hertog *Willem van Beyeren* in den jaare 1406 aan eenen *Dirk Janszoon* verleent. De CINGEL.

„ WILLEM, &c. doen cont allen luden, dat wy geconfirmeert
„ en geveſtiget hebben, confirmeren en veſtigen mit deſen brieve
„ *Dirck Janszoen* onſen Poirtier van onſen uiterſte poirten in den
„ Hage ſulcke renten en wedden als hy van onſen lieven Heer en
„ Vader en anders onſe Voirvaderen der zaliger gedachten heeft in
„ allen ſchyn als ſyn brief, die hy van de voirſz. onſen Poirten heeſt,
„ inhouden en begripen, dats te weten eenen halve hoet tarwen,
„ een hoet rogge en XVIJ. pont Hollants payements s'jaers, ende
„ geloven Dirck onſen Poirtier voirſz. dair in te houden en te ſterken
„ ſyn leven lang durende. In oirconde &c. op ten xxvijen dach
„ in Julio Anno XIIIIc. en ſeſſe.

Confirmatie van 't poortierſchap van de uiterſte poorte van den Hage op *Dirk Janszoon.*

Onder de huizen in deze ſtraat zyn wel voornamentlyk het *Logement der Steden Alkmaar* en *Enkhuizen*, voor de Gedeputeerden, die wegens de gemelde ſteden ter Staats vergaderingen afgezonden wer- Logement van *Alkmaar* en *Enkhuizen.*

(*g*) Wanneer de *Cingel* van 't Hof eerſt is beſtraat geworden, is te zien uit de volgende Ordonnantie: *Den 26. Januarii 1596.* „ De Gecommitteerde Raden „ hebben in aanzieninge van de groote paſſagie, weſende over de Cingel van het „ Hof in den Hage, ende dat by tyden van nat weder dezelve Cingel niet wel en „ is te gebruiken, tot gerief ende commoditeit van de Paſſanten goedgevonden en „ geordonneert, dat op dezelve Cingel een ſteen-ſtraete van kantige klinckert gelegt ſal worden, ten minſten thien voeten breedt, ende *dat tot meerder commoditeit de brugge aan de weſtzyde van de Cingel leggende, een roede of anderhalf noortwaerts op gelegt ſal worden*, en de ſtraete daer op gemaekt, reſponderende, en „ voorts doorgaens ſtreckende tot het eynde van de huyſinge tegens over de Cingel ſtaende aen de weſtzyde, voorby de huyſinge gelegt ſal worden tot aen de „ ſteene-ſtraete, alles thien voeten breedt, en dat die van de Rekeninge daer van „ ſullen worden geadverteert, omme met haer adviſe deſelve ſtraet gelegt te „ werden.

werden, staande het zelve voor aan ter regter hand, zoo als men den gemelden doorgang van 't Buitenhof inkomt, voerende boven de deur in eenen steen uitgehouwen der gemelde Steden wapenen; en aan de overzyde den hoek of kromte omslaande het voortreffelyk huis, voorheen bewoont by den Graave van *Albemarle*, 't welk in den meergemelden jaare 1725 nevens andere Graaffelykheids domeinen insgelyks is verkogt en nu in koop overgenomen by den hoog-gebooren Heer *Jacob Godefroi Baron van den Boetselaar, Heere van Nieveen*, &c. Bailliu dezer Stede enz. enz. die het zelve tans veel fraaier laat ophalen. Dit huis is voorzien van verscheide ruime kamers en vertrekken, en heeft ten noorden een tuin of bloemperk, door een muur van 't Buitenhof afgezondert.

'tHuis van den Graave van *Albemarle*, nu den Baron van den *Boetzelaar*.

Drie zaken al-hier nog aan te merken.

'tHof met zynen omtrek dus verre beschreven hebbende, moeten wy, eer van 't zelve te scheiden, nog kortelyk alhier aanmerken deze drie zaaken; eerstelyk, dat alle de geene die eertyds op het Binnenhof woonden, zonder onderscheid van perzoonen, om geenerhande oorzaken, 't zy dezelve bestonden uit geleende penningen, huis-huur of andere diergelyke perzoonele actien, ergens anders betrekkelyk waren dan voor den Hove van Holland, waar van het volgende gewysde tot bewys kan verstrekken: „ Op ten VIIj. dach „ van Februario ao. M. CCCC. LIIJ. *sec. curs.* Soe was by den „ Hove gesien die aansprake van Jaquemaert du Brueck, Clager an „ die eene zyde op en tegen Michiel van Halewin, Verwr. aen d'an„ der, die van den Hove declineert, roerende zekere gelden van „ huere en geleent, die Jaquemaert hem eyschende is; En wyst 't „ voorsz. Hof, alsoe den zelven Michiel woenachtich is binnen den „ Hove, en niet executable by den Gerechte van den Hage, soe sal „ hy dairom peremptoirlyken antwoirden op die aensprake van den „ voersz. Jaquemaert, en in rechte procederen, niet tegenstaende „ zynre declinacye. Presentibus *Domproost*, *Treslongne*, *Cats*, *As„ sendelft*, *Eyke*, *Michielsz*, *Ruychroch* (*h*). Dog daarontrent is in laatere tyden by het X. artikel van de Provisionele Ordre van haar Ed. Groot Mogende, tusschen het Hof en de Magistraat van den Hage den 27. September 1614, zodanige veranderinge gemaakt, dat zedert *alle persoonen exercerende gemeene handwerken en neeringen, zoo wel ten diensten van de burgers van den Hage, als van de Edelen en Suppoosten sonder onderscheid of dezelve neering doende persoonen woonen ofte haer onthouden op 't Hof en dependentien van dien of in den Hage, de jurisdictie van den Gerechte van den Hage onderworpen zyn geworden.*

1. Die op't Binnen-hof woonden, waren alleen betrekkelyk voor 't Hof.

Ten tweeden, dat ook alle dezelve, die binnen het begrip van het Opperhof (*i*), en ook eenige die op het Nederhof hun vast verblyf hadden, met en nevens de Suppoosten en andere van des Graafs huis

2 Waren ook vry van excyzen.

(*h*) Geregistreert in 't IV. Memor. van *Bossaert*, *fol.* 216.

(*i*) Dat de geene die op het Binnen-hof woonen, vry zyn van Haagsche excys op wyn en bier, voor zoo veel zy in hunne huishoudinge gebruiken, is ook onder anderen by den Hove van Holland verstaan op den 16. Septemb. 1518. Zie Sententien en gewezen zaken van den Hogen en Provintialen Rade, gedrukt 1662. *pag.* 27.

huisgezinne, gerekent by der *escroue* (*k*) van zynen Huize, ook vry en onbelast waren van alle excyzen op wyn en bier, *die zy voor hunne eige nootdruft en slete inleggen*, welke perzoonen de Graaven by 't verleenen van Octrooien aan den Hage nopende het heffen en verhoogen van den zelven accys, onder anderen wel specialyk uitzonderden met deze woorden: „ Voorts sullen ook vry en exempt wesen en blyven alle de geene die binnen d'ouerste bevanck van onse „ Huyze of Hove in den Hage resideren, en van den geenen die in „ het Nederhof resideren, alleenlycke onse Officieren als den Houfslager, den Smit, den Tymerman, den Leydecker, den Controlleur van de werken, en diergelyke (*l*). Ende indien yemant van „ den geenen die op 't Opperhof of op 't Nederhof van onzen Huyse „ van den Hage woonen, bier of wyn by der cannen of anders om „ gelt uytsetten of leveren, dezelve zullen den behoorlyken excys „ van den Hage gelden en betalen, gelyk als de ingezetenen van den „ Hage (*m*).

En ten derden, dat alle transporten, hypothecatien, enz. van huizen en erven, staande en gelegen binnen den zelven omtrek, de Cingel daar onder begrepen, volgens het XII. artikel van de evenaangehaalde Provisionele Ordre van haar Ed. Groot Mog. moeten geschieden voor den Hove van Holland, en dat de verdere opdragten van huizen en erven door den gantschen Hage moeten gedaan en geregistreert werden ter Secretarie van den Hage, aan welkers gerechte ook staat de judicature over alle reele questien nopende dezelve huizen en erven, 't zy van erfscheiding, servituten als anderzints. 3. Hypothecatien en Transporten van huizen aldaar, moeten geschieden voor den Hove van Holland.

DE STADHOUDERS TUIN, nu het PLEIN genaamt.

Aan de oostzyde van het Hof was voorheen des Graaven *kooltuin*, zynde 't geen men nu een moestuin noemt, in laatere tyden bekent met den naam van des Stadhouders tuin. Gelyk men aan Vorstelyke Hoven veel al geringe zaaken groots doed voorkomen, zoo was ook de bezorging en waarneming van den zelven tuin een zoort van ampt, waar toe zelfs een Commissie verleent wierd, waar van wy 'er Het PLEIN.

(*k*) *Ecroue* of *Escroue*, betekent een lyst, regifter, rolle van naamen. Dus de *ecroue van den Huize van den Graaf*, betekent de lyst of rolle, die de Hofmeester of Treforier van den Graave had, volgens welke hy aan alle de bedienden daar op staande, en geene andere, hunne wedden en emolumenten moest voldoen. Het werd veeltyds geschreven *escrois* of *escroix*, dog by misslag, want *escroix* is een instrument behoorende tot de Steenhouwery. Men zie over de betekenis dezer woorden, Borel, *Tresor de Recherches & Antiquitez Gauloises & Françoises*. Menage, *Diction. Etymolog. de la Langue Françoise*. Furetiere, *Diction. Universel.*

(*l*) Zie 't Octrooi van den 21. Maart 1516, geregistreert in 't eerste Memoriaal-boek van Mr. Aern. Sandelyn, *fol.* 117. *verso & seqq.* en gedrukt onder de Bylagen van 't Berigt, *pag.* 115.

(*m*) Zie Octrooi voor die van den Hage nopende den vryen Tap, van dato den 10. Juny 1522. geregistreert in 't tweede Memor. van Ernst, *fol.* 56. als mede de Ordonnantie op 't zelve stuk, van den 26. April 1593. te vinden in 't eerste Memor. van De Rechtere, *fol.* 13. gerenoveert ult. Febr. 1625. Eerste Memor. van Criep, *fol.* 298.

'er eene, op dat het niet vreemd voorkome, alhier zulen invoegen. De woorden zyn deze:

Commissie om den kooltuin waar te nemen.

„ HErtoge WILLEM, &c. doen condt allen luden, dat wi bevolen hebben en beveelen, gegeven hebben en geven *Zoeten Claes* ons Kox wyf was om menigen trouwen dienst die hi ons „ gedaen heeft onsen Coeltuyn in den Hage met alsulke vervallen en „ renten als daer toe behoert en haer man tot deser tyt toe gehad „ heeft. Ende dit sal geduuren tot horen live, In oirconde &c. „ Datum Hage 's Donresdages na decollatio Johannis anno M. CCC. „ seven en vyftich.

Jussu Domini

Presentibus Dominis Florentio de Borsalia & Johanne de Drongelen.

W. HEERMAN.

Sig^t. D^o. de YSSELSTEIN.

En schoon deze tuin naderhand ook met vrugtdragende boomen en anderzints wierd beplant, zoo behield die egter den naam van kooltuin; en dus komtze voor in een acte van den jaare 1531 (*n*), „ waar by Keizer *Karel* aan *Willem van der Kruis*, Exploictier in „ zyne Camere van den Rade in Hollant geeft de bewaeringe en be- „ wooninge van den achter-poerte van onsen Hove in den Haige „ mit hueren toebehoeren, zoe als zyne moeder Jouffr. *Margareta* „ *Hogedans* den zelven tot haeren sterfdach toe bezeten hadde, vuyt- „ gezondert den boomgaert, geheten den kooltuyn, die wy om re- „ denen voertan an ons houden willen. Ontrent den jaare 1630 is deze tuin uitgeroeit, de grond geeffent, en tot een vierkant *Plein* gemaakt, zynde tans rondom en van binnen net en zindelyk met Linde-boomen beplant. Door het zelve loopt kruiswyze van den eenen hoek tot den anderen een breed gangpad met klinkerts beleid. Op dat Plein vergaderen dagelyks de zoldaten, die 's namiddags ten drie uuren op de wagt moeten trekken, zoo als ook de afgeloste derwaarts, als tot hunne loop-plaats weder keren, om van een te scheiden.

Is tans met aanzienlyke huizen bezet.

Voorts is het zelve Plein aan drie zyden bezet met schoone huizen, waar van eenige zeer aanzienelyk en deftig zyn, ja die meer den naam van Paleizen dan slegts van woonhuizen verdienen; onder welke wel inzonderheid uitmunten de huizinge wel eer door den Heer van *Nieuwkoop* gestigt aan de noordzyde op den westhoek tegen over het Paleis van Prins *Maurits van Nassau*, en in laater tyd bezeten by wylen den Heer van *Odyk*; dog welk huis over eenige jaaren ten meeren deel door den brand zynde verteert, nu veel heerlyker en voortreffelyker üit de assche is verrezen; als mede, het huis van den Heer *Constantyn Huigens* Heere van *Zuylichem*, het eenige dat aan de westzyde van het Plein is gelegen. Ook vind men aan dit Plein de Logementen der steden *Amsterdam* en *Rotterdam* die mede van geen geringen omtrek zyn, pronkende ieder in de voorgevel met stads wapen.

V. HOOFT-

(*n*) Zie deze Acte in 't geheel hierna onder de Bylage N.

V. HOOFTSTUK.

De Maria-Kapel ten Hove beschreven. Daar in door Hertog Willem van Beyeren *gestigt eene Vikarye ter verzoeninge van de dood van Heer* Gerard van Wateringen. *Daarna door Hertog* Aalbrecht van Beyeren *aldaar opgeregt een Kapittel, bestaande in een Deken en twaalf Kanunniken. Hunne Voorregten, Vrydommen, goederen, en aanzien. Namen der Dekens en Kanunniken, met het geen van ieder in 't byzonder aangetekent werd gevonden. Verscheide altaaren in dezelve Kapel. Begraaf-plaatzen van Vorstelyke en andere aanzienelyke Persoonagien aldaar.*

MARIA-KAPEL TEN HOVE.

NA dat het Hof by Koning *Willem*, gelyk wy hier vooren verhaalt hebben, was gebouwt, heeft zyn zoon en navolger Graaf *Floris* de V. daar by en nevens doen stigten een Kapel, ten dienste van 't Hof en de Hovelingen van den Graaf, en is daarom genaamt de *Hof-Kapel.* Dit getuigt Jan Gerbrantsz van Leiden (*a*), *Idem etiam Florentius Comes egregius ampliavit ædificium Curiæ Hagensis, nam super-ædificavit majorem aulam cum Capella & alias fabricas innumeras.* Die, na gewoonte gevolgt werd door de groote Hollandsche Chronyk (*b*) in deze woorden: *Daar na dede hi grooter en costeliker maken dat Hof in den Hage, als dye Capelle en andere Cameren.*

Hof-kapel door Graaf *Floris den V.* gestigt.

De gemelde Hof-Kapelle wierd bedient al in de tyden van Graave *Willem den III.* door verscheide Priesters, waar van een was de Kapellaan van Eikenduinen; en een van der zelver voorregten bestond hier inne, dat, wanneer de Graaf en Graavinne in den Hage hun verblyf hielden, die Priesters, die by beurte de Kapelle bedienden, ten Hove het middagmaal genoten. En het schynt, gelyk de Kerkelyken zig altoos overal hebben zoeken in te dringen, dat die gewoonte den schranderen Graave *Willem* zeer tegen den borst was. Immers wanneer hy in den jaare 1326 aan *Niklaas* Abt van Middelburch vergunde de collatie van de Parochi-kerk te Eikenduinen, om die te doen bedienen door eenen zyner Kanunniken, na dat de Kapelle aldaar tot eene Parochie-kerke zoude zyn verheven, zoo deed hy den zelven wederom afstaan van dat voorregt, dat de Kanunnik, die by vervolg Parochiaan te Eikenduinen zoude wezen, *geen recht eysschen nog hebben en zoude van der provende in die Haghe te halen, of te Hove t'eten als onze Heer die Grave of onse Vrouwe die Gravinne dair wezen zouden* (*c*).

Wierd door verscheide Priesters bedient, waarvan een was de Kapellaan van *Eikenduinen.* Een van derzelver voorregten was te genieten het middagmaal ten Hove. 't Welk in den jaare 1326 door Graaf *Willem* wierd afgeschaft.

Maar

(*a*) *Lib.* 24. *Histor. cap.* 17. (*b*) *Divis.* 19. *cap.* 15. *in fine.*
(*c*) Zie de Actens hier van in 't II. Hooftstuk onder het artikel van *Eikenduinen*, *pag.* 19. en 20.

En door Hertog *Willem van Beyeren* weder om herstelt.

Maar 't geen wysselyk door den zelven Graave gerigt was, heeft het bygeloof weder te onbruik gemaakt; want Hertog *Willem van Beyeren* herstelde in den jaare 1355 de Kapellaanen van zyne Kapelle in den Hage, die vier in getale waren, tot dat aanmerkelyk voorregt, gelyk uit den volgenden brief is te zien.

„ HErtog WILLEM VAN BYEREN, &c. doen condt allen
„ luden, dat wi onse vier Capellanen van onser Capellen in
„ den Hage gracie gedaen hebben en doen met desen brieve, en ge-
„ ordonneert, so welke twee Capellanen gebort die weeke te ver-
„ waeren van Missen, Vesperen en Capelrie, die sullen eene maeltyt
„ des morgens alle dage in onse Hof eten, also lange als wy of onse
„ Sellinne aldair jegenwoirdich zyn, duerende tot onsen wedersег-
„ gen. In oirconde &c. desen brief besegelt met onse zegel. Ge-
„ geven in den Hage op St. Victoersdach in 't jaer ons Heeren du-
„ sent drie hondert en vyf en vyftich.

Jussu Domini Comitis.

Presentibus Dominis Florentio de Borsselen, Milite & Hugone Popponis Presbytero.

JO. DE BUREN.

Fondeert aldaar eene kapellanye voor de ziele van Heer *Gerrit van Wateringen.*

En 't geen verder ging, wanneer hy in 't jaar 1357 met eige handen hadde omgebragt GERARD Heere VAN WATERINGEN, een aanzienlyk Ridder, 't geen waarschynelyk rede heeft gegeven om zynen perzoon te stellen in bewaringe, en hem voor onzinnig te doen passeren, vond deze Graaf zig genoodzaakt, omme voor de ziele van dien gedooden Ridder in de Kapelle van den Hove te stigten en te fonderen eene kapellerie, waar van de open brief aldus luid: (*d*).

In nomine sancte & individue Trinitatis. Amen.

Fondatie-brief van de voorsz Vikarye.

DUx WILHELMUS &c. ad notitiam universorum Christi fidelium cupimus pervenire, quod nos ad honorem Omnipotentis Dei, sanctissime ejus genetricis Marie Virginis, beate Marie Magdalene, & omnium sanctorum, pro remedio & salute animarum nostri, nostre Conthoralis, Predecessorum, Parentum & successorum nostrorum, & precipue pro memoria animæ Gherardi de Watheringe, *Cappellaniam quandam in Cappella Curie nostre de Hagha, perpetuis temporibus per Presbyterum idoneum deserviendum fundavimus, dotavimus & tenore presentium fundamus, dotamus in hunc modum, videlicet quod Cappellanus, qui*

(*d*) Deze Fondatie-brief staat geregistreert ter Leenkamer van Holland, in 't boek op den rug getekent, *Ducis Wilhelmi in Beyeren* 1356 tot 1358. Cas. B. Æ. L. 29. fol. 76. & *seqq.* Maar dewyl dezelve Acte door een taal-onkundigen is afgeschreven, zyn daar in eenige schryf-fauten ingeslopen, die wy wel gaarne zouden hebben willen veranderen.

qui per nos vel successores nostros ad dictam Cappellaniam fuerit promotus, ipsam personaliter, vel per idoneum Presbyterum deserviat vel deserviri procuret infra Cappellam predictam, certam missam cotidie, alternatis hebdomadis cum reliquis hebdomadis inibi celebrando; volentes & concedentes eidem pro tempore Cappellano, quod singulis diebus, varia almutia (*e*) *& superpelliceo indutus summe misse, vesperis & completorio cotidie possit & debeat interesse, nisi infirmitate detentus, legitime sit excusandus; Et ut sextam partem omnium oblationum vel proventuum in Cappella nostra predicta tollat, ad usus proprios levet, & eis utatur cum uno prandio in mane singulis diebus in sua hebdomada, quando nos vel nostrum Contoralem seu nostros successores, Comites Hollandie, vel suas Conthorales infra Hagham esse contingat, salvis sibi nihilominus omnibus libertatibus, defensionibus, commodis & Privilegiis, quibus Capella nostra predicta & ejusdem Cappelle Cappellani privilegiati existunt, vel in posterum privilegiari contingat cum proditione fautarum secundum Statuta Cappellanis nostris in dicta Cappella a nobis concessa, ad quam quidem Cappellaniam provide deliberati instinctu pietatis & elemosyne ad ipsius Cappellani sustentationem donavimus & assignavimus & presentibus donamus & assignamus perpetuis temporibus duraturum, imprimis terram quandam infra Parochiam de* Hagha *vulgo dictam* der Lavengiersterlandt, *Item sex jugera sive mensuras terre dicte* morgen-Landts *infra Parochiam de* Ryswyk, *que ad nos per mortem quondam* Wilhelmi *filii Alberti, qui eas a nobis in feudum tenuit, pervenerunt; Item de quolibet septuaginta septem jugera terre sitarum juxta oppidum nostrum de* Delft *in loco dicto* op 't Wout op die Hernesse *tres solidos & sex denarios Hollandicos, payamenti, quo nostri annui redditus pro nunc sive in posterum solent sive solebunt persolvi, summam tredecim librarum, duodecim solidorum & trium denariorum facientium, cum additione quatuor cum dimidia mensurarum, vulgo dictarum* hont Lants, *ad ipsam pertinentium ad nos per mortem* Johannis de Noertich, *qui ea a nobis in feudum tenuit, devolutarum. Item de terra predicta* op 't Wout op de Westernesse *dictam, usque ad quantitatem quinquaginta jugera terre, de quavis septem jugera nobis annuatim tenentur in una mensura butyri, dictam* vierder, *que simul in summa compacte faciunt summam mensuram cum unius mensure tertia parte butyri, quas mensuras butyri prefatas ad predictam Cappellaniam etiam assignamus; Quam quidem Cappellaniam discreto viro* Wilhelmo *dicto* Heerman *Presbytero cum omnibus juribus & pertinentiis suis prefatis pure & simpliciter propter Deum contulimus & conferimus per presentes; & quod predictas fundationem, dotationem, assignationem, collationem & omnia & singula in presentibus presentata volumus in perpetuum & absque ulla contradictione per nos & nostros successores firmiter observari, presentes litteras appensione nostri sigilli in testimonium veritatis duximus muniri. Datum & actum in Haga nostra*

 Curia

(*e*) *Almutium* of *Almutia*, is een zoort van een kort schouder-manteltie, dat, als een teken van eer en uitzonderinge gedragen wierd by Kanunniken en Begiftigden in Cathedrale of Collegiale kerken. Zie Dom. Macri, *Hierolexicon*, op dit woord.

Curia anno millesimo trecentesimo, quinquagesimo septimo (f) in Vigilia beati Mathei Apostoli & Euangeliste.

Jussu Domini,

Presentibus Dominis Florentio de Borsalia, Gerardo de Egmonde, Gerardo de Nyenrode, & Jo. de Poele, militibus.

W. HEERMAN.

Sigt. D9. de YSSELSTEIN.

Geeft de Collatie daar van aan't geslagt van *Wateringen.*

En of dit niet genoeg ware geweest, by Handvest mede gegeven in den Hage 's maandags na sinte Elizabeths dag, vergunde hy de Collatie van die kapellerye aan den geslagte van Wateringe, uitwyzens den volgenden brief:

„ HErtoge WILLEM, &c. doen condt allen luden, dat wi die
„ Capelrie die wi geset hebben in onser Cappellen in den Hage
„ voer *Gheryts* ziele *van der Wateringhe* overgegeven hebben en
„ geven mit desen brieve Heeren *Willem van der Wateringhe* en nae
„ hem den rechten oer van der *Wateringhe* eeuwelicken ghifters te
„ wesen van der Capellerien voersz. en verdienen te doene daer si
„ willen bi den ghenen die si se geven sullen, of by eenen eersamen
„ persoen voer hem; En om dat wy willen dat dit vaste en gestade
„ ghehouden bliven, soo hebben wi desen brief &c. Datum Hage
„ des maendages na Sinte Elisabeths-dach anno M. CCC. seven en
„ vyftich.

Onder stond,

Jussu Domini Comitis,

Presentibus Domino Florentio de Borsalia & Magistro Theodoro de Themis.

W. HEERMAN.

Sigt. ex Coss9.

Eene Kanonesie van een Deken en 12 Kanunniken, door Hertog *Aalbert* aldaar opgeregt.

Nog veel meer luister erlangde de Hof-Kapelle weinige jaaren daar na, door de ongevallige ligtgeloovigheid van Hertog *Aalbert van Beyeren*, die zig hebbende laaten verrukken, om den Heere van Adingen tot *Quesnoi*, of *Keinout* in Henegouwen te doen onthalzen, gedwongen wierd, zoo hy met des onthalsden dappere broeders wilde zoenen, voor de ziele van den gemelden Heere van Adingen op te regten en te fonderen eene Kanonisie in den Hage, bestaande uit een Deken en twaalf Kanunniken.

Dit alles getuigen de jaar-boeken, dog zommige Schryvers zonder uitdrukkinge van de oorzaake dezer stigtinge, omme des Graaven

(f) Deze dag komt op den 21. September.

ven memorie te minder te bezwalken, gelyk onder anderen Jan Gerbrantsz. van Leiden (*g*) daar van alleen in dezer voegen gewaagt.: *Albertus Dux & Tutor Hollandiæ ad perpetuam sui memoriam in Haga Hollandiæ in Cappella Palatii fundavit, dotavit en confirmari procuravit Collegium XIII. Canonicorum.* Eenvoudiger en met ter nederstellinge van de rede, verhaalt deze zaak de Schryver van de *Goudsche Kronyk*, in 't leven van Hertog *Willem den V.* zeggende: (*h*) *In dat zelve jaar dede Hertog Aelbrecht den Heer van Adichom onthoofden, ende voor zyn ziel dede hy maeken die Canesye in den Haech.* 't Welk ook bevestigt werd van Henr. Thaborita (*i*). *Anno Domini* 1367. *Dux Albertus ad perennem sui nominis memoriam fundavit Collegium Canonicorum in Capella Curiæ Hagensis, ubi large prebendati sunt XIII. Canonici, ut ibidem jugiter Deo servirent & pro Domino Nadingensi decollato sanctis precibus Deum exorarent.* Men voege hier by 't getuigenis van Meyerus (*k*), die beschryvende den oorlog tusschen Vlaanderen en Henegouwen, zegt: *Ik vinde geschreven, dat de oorzake was, dat Aelbert van Beyeren tot Quesnoy in Henegouwen in de laetste weeke der vasten op het Avondtmaal des Heeren Jan van Adingen* (*l*) *Neef van Lodewyk van Male, Graaf van Vlaenderen, om een slegte sake had doen onthalsen*; (maar) *dat Albert dese dood van den Adinger met een groote somme gelts heeft geboet.* En alhoewel de gemelde Autheur alhier geen het minste gewag maakt, van 't stigten en 't opregten van 't voorgemelde Collegie der Kanunniken, maar alleen spreekt van een geld-boete, zoo is 't nogtans zeker uit het voor-verhaalde, dat de gelden zyn besteed ter opregtinge, of wel ter vermeerderinge en verbeteringe van 't gemelde Kapittel.

d'Oorzaak daar van door verschei-de Schryvers verscheidelyk verhaalt.

De Zamensteller van de oude Hollandsche Kronyk (*m*) gaat, om zoo te spreken, tusschen beiden, en stelt wel de zaake, dog zoo veel doenlyk ten voordeele en ter eere van den Graaf, met deze woorden: „ Des jaars daar na van 1367 was groote oerloge in Henegouwen en die saeke was dese; Hertoghe Aelbrecht doer quaden aenbrengen en ingeven van eenige valsche tongen, hadde des jaars te vooren doen vangen eenen Banreheer, geheten den Heere van Adingen in Henegouwen, en hadde hem doen rechten mitten swaerde tot Keynoyt in Henegouwen, want hem was aengebrogt, dat die Heer van Adingen hadde in syn stede en slot van Adingen zekere instrumenten van ladderen en andere gereetschappen om steden en sloten in Henegouwen mede te winnen en te beclimmen. En als die Heere van Adingen onthoeft was, is daer een groot rumoer en opstal in den Lande opgeresen, want die Heer van Adingen liet after ses vrome broeders alle Ridderen, die dat lant van Henegouwen mit roven en mit branden sere verwoesten,

 waar-

(*g*) *Lib.* 31. *Histor. cap.* 16. (*h*) *Pag.* 111. (*i*) *Lib.* 5. *Chronic. cap.* 12.

(*k*) In 't 13. *Boek der Chronycken van Vlaenderen op 't jaar* 1366., te vinden by Scriverius, *Beschr. der Graaven van Hollandt*, *pag.* 377.

(*l*) Aub. Miræus, *Donat. Belgic. lib.* 1. *cap.* 138. *pag.* 448. *in not.* noemt hem Zeger Heere van Adingen. *Adingen* is nu *Enguien* of *Anguien.*

(*m*) *Divis.* 26. *cap.* 16. Goudh. *p.* 400.

„ waarop dat Hertog Aelbrecht heeft doen vergaderen vele volks „ van sine Ridderscappe en Edelen en is mit grooter heercracht ge- „ comen in Henegouwen en beleide die stede van Adingen. En ten „ lesten worde dit oerloge opgenomen bi middele Grave *Lodewycs* „ *van Vlaenderen*, en daer worde een vredè ghemaect en die Herto- „ ghe nam dese ses broeders in ghenade, en si vergaven den Herto- „ ghe den doot van haren broeder. Endè des 't sjaers daer an als in „ 't jaer van LXVIIJ. dede Hertoghe Aelbrecht fonderen en stich- „ ten *tot synre eewigher memorien dye Canosye en Collegie in den Ha-* „ *ghe.* Ter bevestiging van 't welke wy nog alleen zullen bybren- gen de woorden van den naaukeurigen Scriverius in zyn Beschryvinge der Graaven van Holland in 't leven van Willem den V. (*n*) in dezer voegen sprekende: „ In 't jaer 1366 heeft den Hertog Aelbert „ den Heer van Adingen in Henegouwen doen onthoofden, hem te „ last leggende, dat hy in syn Kasteel gereetschap hadde om de ste- „ den en kasteelen des Hertogen te verwoesten. Uit syn dood rees „ in Henegouwen een groote onruste van wegen syn seven nagelate- „ ne broeders, die den Hertoge daer toe bragten, dat hy den vrede „ van haer self moest versoecken. In 't jaer des Heeren 1368 stichte- „ de den Hertog Aelbert in den Hage t'syner gedachtenisse als ook „ voor de ziele des Heeren van Adingen in de Capelle een Canoni- „ sie, daer in XII. Canoniken gebeneficeert wierden. En die iets naders nog, maar allezints gedraait ter heftige beschuldiging van Hertog Aalbert, hier van wil leezen, kan daar op nazien Mr. Johan Uytenhagen de Myst, in zyn zonder naam uitgegeven boek, getitelt *Begin, Voortgang, ende Eind der vrye, en der gewaande Erf-Grave-lyke Bedieninge in Holland*, &c. (*o*)

Twyffeling, of het zelve Kapittel door Hertog *Aalbert* van nieuws opgeregt, dan of het alleen vermeerdert zy.

Onaangezien het voorverhaalde bleef het by ons zyne twyffeling onderworpen, of Hertog Aalbert eerst en van nieuws af een Kapittel van Kanunniken in den Hage hadde opgeregt: dan of hy, een geringer en kleinder Collegie, 't geen bereids door een voorigen Graaf was aangevangen, zodanig vermeerdert, begiftigt en verheven hadde, dat het daarom voor geheel nieuw konde werden aangezien. Nademaal Philips van Leiden, die Hertog *Willems* regeringe, en zyns Broeders *Aalberts* Ruwaartschap ten meerderen deele heeft beleeft, duidelyk uit getuigt (*p*), *dat het Collegie is vermeerdert, in dier voege, dat 'er twaalf Kannunniken met hunnen Proost of Deken aldaar zouden resideren.* Dog dewyle ons, niet lang geleden gelukkiglyk zyn ter hand gekomen, verscheide oorspronkelyke Charters deze Hof-kapelle betreffende, zyn wy in staat geraakt om deze verwarringe te ontwinden, door middel zoo van den Nederduitschen als den Latynschen Fundatie-brief.

In deze, zal men wel ligt geloven, dat Hertog *Aalbert* niet spreekt van

(*n*) *Pag.* 377. Dit zegt hy getrokken te hebben uit *een oude Hollandsche Chronyk metter handt geschreven*, en, vermits het zelve byna woordelyk over-een komt met het geen gevonden word, by Veldenaar in 't leven van den gemelden Graaf, *pag.* 93., vertrouwen wy vastelyk de voorsz. oude Hollandsche Chronyk geen andere te wezen als die van den laatst-gemelden Schryver.

(*o*) XX. deel, *pag.* 335. en volgende.

(*p*) *Casus* Portus *LXXIII. pag.* 249.

van den Heere van Adingen, des zelfs dood, of van boete die hy ter laveniffe van des gedooden Heers ziele te doen zoude hebben. Niets minder, maar erkennende de Godlyke gunften, en verloffingen uit veele zyne vreezen en anxten, wil hy ter gedagtenis der zelve, tot Godes lof, en ter meerderinge van Godes dienft, zoo goeden werk doen. En hy getuigt het te doen, van wegen zynen Broeder Hertoghe *Willem*, en van zyns zelfs wegen, als Ruwaart en (dat een aanmerkelyke uitinge is) regte Erfleen-volger in de Landen bevoorens genoemt. En daar op volgen nog andere redenen der ftigtinge, namentlyk: *in aflate onser sonden en in meeringhe der salicheide onser zielen en aller der gheenre daer wy of gekomen zyn, of daer ons goed of heerlicheit of aen gheecomen is.* Hebbende vervolgens geordonneert, dat 'er zullen wezen twaalf Kanunniken, en boven die een Deken, die het opzigt en regeringe over dezelve hebben zoude, en waar van hy de gifte aan zig en zyne nakomelingen behoud, zoo laat hy daar op volgen, 't geen alles klaar maakt: Des dat die vier Prebenden, die toen in de Kapelle waren, en die geene die daar op alstoen geprovent waren, of die na hen daar in zouden komen, ftrekken zouden in minderinge van de voorgemelde twaalf. En dat ook alle die renten, die tot dien tyd tot de voorfz Prebenden behoord hadden, onder den Deken en Kanunniken in 't gemeen gedeelt zouden werden.

Nader onderzoek en verklaring van de waare oorzaak der ftigtinge van 't Kapittel te Hove.

Hoe zeer de voorwendzels van de ftigtinge aldaar vermeld, niet als deugd en heiligheid medebrengen, geven egter de uitdrukkingen te kennen, dat het gefchied niet alleen zynenthalve, maar ook wegens zynen broeder *Willem*; dat het is tot aflaat van zonden; en dat 'er bereids vier Prebenden waren die in dit nieuw Collegie wierden ingelyft; overvloedige blyken van 't geen hier vooren aangemerkt is. Te weten, dat het niet zoo zeer was eene geheel nieuwe ftigtinge, als een vermeerderi ge en verheffinge van eene voorige. Dat deze ftigtinge, fchoon nu gefchiedende door Hertog *Aalbert*, egter niet was buiten betrekkinge van Hertog *Willem van Beyeren*, die nogtans niets misdreven had ontrent de dood van den Heere van Adingen. En uit wat hoofde anders konde zulks zyn, als om dat hier in gefmolten wierd de boete en beterniffe, welke Hertog *Willem* gedaan had, over de dood van Heer *Gerard van Wateringe*? En eindelyk, dat hoe mydende of liever hoe ontveinzende, de Stigter fpreekt van de oorzaak van eene zoo aanmerkelyke opregtinge van een nieuw Geeftelyk gezelfchap, dat weinig wederga in Holland gehad heeft, egter het waare ligt, gelyk als door nevelen uitbreekt, dat het geweeft is, om zonden die be aan waren, dog niet opentlyk gemeld werden.

De vier Prebenden, reets te vooren daar geweeft zynde, door Hertog *Aalbert* in 't nieuwe Collegie ingelyft.

Het zal den Lezer klaarder voorkomen uit den brief zelf, dien wy na de oorfpronkelyke gezegelde Handveft gefchreven, en, zoo wy meenen ons te mogen verzekeren, nergens gedrukt, alhier laaten volgen:

In den name des Vaders, des Zoens, ende des Heyligen Geefts.

Fondatie-brief van het voorfz Kapittel.

„ AELBRECHT, by Gods ghenaden Palensgrave bi den Ryn, „ Hertoghe in Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hol-

„ lant, van Zeelant en van Vrieſlant, ende MARGRIETE bi „ der ſelver ghenaden Hertoginne van Beyeren ende Palensgravinne „ bi den Ryn, doen cond allen luden. Want wi bekennen die groi- „ te ghenade ende gracien die onſe Heere God bi ſynre godliker „ goedertierenheit, niet bi onſer verdienſten in allen onſen vreeſen, „ anxten ende node dickwilen middelicken bi ons ghedaen heeft, „ en noch alle tyt hopende ende wachtende ſyn. Ende wi met eni- „ ghe wercken van caritaten die wi vortſetten of ordineren moch- „ ten langhe tyt wille hebben ghehadt in ghedenkeniſſen van dien „ ſinen lof te meerren als wi beſt connen en moghen, Soe hebben „ wi omme om te meerren den dienſt ons Heeren gheordineert en „ wille dat eene caneſie en collegie worde geſticht en geordineert in „ onſer vrouwen Capelle die binnen onſen Hove en woninge in den „ Hage nu ſtaet *van ons liefs broeders weghen Hertoghe Willems en* „ *van den onſen alſe ruwert ende rechte erfleen-volgher in den Landen* „ *en Heerlicheden voirſz, in aflate onſer ſonden*, en in meeringhe der „ ſalicheden onſer zielen ende alle der gheenre daer wi of gheco- „ men zyn, of daer ons goed of heerlicheit of aen ghecomen is: In „ welken Collegie wi gheordineert hebben te weſen twalef Canoni- „ ken en daer toe eenen Deken, die dat regiment en die cure daer „ of hebben ſal, alſe Dekene ſculdich ſyn te hebben over canonike „ en die alle Prieſters weſen ſullen of worden binnen den eerſten jare „ na dat hem der prevende eene ghegheven word; van den welken „ wi alle die ghiften en recht die te gheven behouden aen ons en „ aen onſe nacomelingen, des zullen die vier prevenden, die nu in „ onſe Capelle zyn, ende die ghene die daer op nu geprovent zyn, of „ die na hem daer in comen, zullen weſen en bliven Canonike in den „ voorſz Collegie in minderniſſen van den twalef Canoniken voirſz; „ Ende alle die renten die tot dien provenden behoert hebben tot „ deſen daghe toe, zullen in 't ghemeene comen en ghedeelt wor- „ den onder den Deken en die twalef Canonike metten anderen ren- „ ten ende goeden, die wi in rechter aelmoſſen daer toe ghegeven „ hebben en gheordineert, ende die hierna gheſcreven ſtaen. Wel- „ ke renten en goeden men deelen ſal onder den Deken en Canoni- „ ke aen veertien deelen, daer of zal die Deken hebben dubbel „ provende, en die Canonike dat ander even ghelike, vutgheſet, „ dat van den twaleven ſal weſen een Treſorier, die boven ſynre „ provende hebben ſal van elken van den anderen provenden een pond „ Hollants alſe in borſen gaet; Ende daer of ſal hi gheven elx jaers „ elken Canonic die preſent is in der Metten op onſer Vrouwen- „ dach *purificatio*, een caerſe van eene ponde was, ende den De- „ ken eene van twee ponden was, ende elken Vicarys eene caerſe „ van eenen halven pond was, ende die Capellanen die nu ter tyt in „ onſer voirſz Cappelle geprovent ſyn op Cappelrien, die zullen be- „ houden alſulke renten als zi nu hebben, ende zullen Vicarys we- „ ſen en onderdanich weſen den Deken en Capittel in alle ghe- „ orloveden pointen en betaemden. Voirt willen wi, dat dat groſſe „ van elker provende weſen ſal elcx jaers vive en twintich pont ghe- „ bodens ghelts, alſoe veel ſal hebben elc Canonic die reſident is en „ blyſt in der tyt binnen den Dorpe van der Hage, ten ware dat

„ winen

„ winen in onser oerbaer vutghesent hadden, of dat hi bi onsen oer-
„ love of des Dekens in absentie van ons vute ware, daer hi sonder-
„ linghe te doene hadde in synre oerbaer ende soe wat hi anders
„ vute ware, daer of soude hi verliesen van sinen grosse alst bi der
„ tyt beliepe die hi absent ware, ende alle die ander renten en daer
„ toe alle dat met absencien des Dekens of der Canonike alse voirsz
„ is vervallen sal, dat sal men daghelix distribueren den ghenen van
„ den Capitel, die ten ghetiden jeghenwordich zyn ; Ende alsoe die
„ Deken present is in den coer, soe sal hi hebben dubbele distribu-
„ tie ende anders en sal hi en ghene hebben, *Ende dese Canonike*
„ *zullen hebben en houden alsulke Statuten alse enighe der Canezien*
„ *t' Utrecht heeft die zi kiezen bi onsen Rade.* Ende omme der onse
„ meninghe is, dat die Deken en Canonike voirsz eerliken staet
„ houden moghen, soe hebben wi in rechter aelmossen daer toe
„ ghegheven en gheven eweliken durende alsulcke goeden en ren-
„ ten alse hierna ghescreven staen. In den eersten vut onsen Lande
„ van *Vroenle* en van den *Coedyc* twee hondert pond Hollants goeds
„ ghelts elx jaers te heffen en te boeren tote Sinte Martyns-dach in
„ den winter comerloes en dikeloes van onsen Rentemeester van
„ Kennemerlant en van Vrieslant, die nu is of namaels wesen sal
„ ter tyt toe dat wy 't hem in zekeren sticken bewyst hebben, daer
„ die Canonike der-selve in nemen moghen ; Item dat lant dat wi
„ hebben legghen bi der *Goude* en Heer *Willem van Cule* van ons te
„ houden plach ; Item dat lant dat bi *Haerlem* geleghen is ende
„ men hiet den *Perric*, en ons aenquam bi dode der Vrouwe van
„ *Rosenvorch* ; Item *onsen Hof en Boengaert tote Leiden*, *met sinen*
„ *toebehoeren*, *behoudeliken ons daer onser Vierscaren te houden als coustu-*
„ *melik is*, *ende eens raetshuys daer an*, *die welke wi selve becosten zul-*
„ *len* ; Item buten des *Gravenzande* onse lant dat men die *Banken*
„ hiet, ende die campen die wi up ten *Andel* hebben, gheheten
„ *cleine Vincken Camp* en *groite Vincken Camp*, en eenen anderen
„ Camp daer by ghelegen, ende den Camp die men de *Zipe* hiet,
„ welke goede voornoemt wi vuten onsen handen zetten tot des
„ Collegies behoef voirsz, en gheven hem en scelden hem daer af
„ quite in rechter aelmossen den rechten vryen eyghendom ; Ende
„ ten welke tyt wi den Collegien en Canoniken in anderen goede
„ dan voirsz is, renten of goed bewisen, soe zullen wi alzoe veele
„ van den renten en goede vornoemt daermede lossenen moghen en
„ aen ons houden als dat goed waerdich is en ghelden mach, dat
„ wi hem daer vor bewisen en overgheven. Voert willen wi, dat
„ onsen Canoniken vutghereict en betaelt worde, elcs jaers vute
„ cure en provende nascreven, die de cureite jairlicx vutreyken zul-
„ len, eerst die *Cureit van Haerlem* vuter kerke als elcs jaers thien
„ pont grooten; Item vuten kerken te *Delft* die Cureit aldaer elcx
„ jaers thien pont grote ; Item buten-kerken tot *Amsterdamme* die
„ Cureit aldaer elcs jaers thien pont groite ; Item vuten Cappelrien
„ die wi pleghen te gheven tote *Reynsburch*, vyf pont groite tsjaers;
„ Item vut onsen Cappelrien tote *Delft*, die nu Heer *Hughe Bruun*
„ bezit, vyf pont groite tsjaers payemente alse men ghemeenlix pont
„ groite neemt in Noirthollant ; Item is onse begheerte en wille,

„ *dat*

„ *dat hier in mede ghecorporiert worden* bi consente des Abts van Mid-
„ delburch, *die cure en kerke in den Hage*, *die Capelrie tot Eyken-*
„ *dunen*, ende die provende die sine Canonike pleghen te verdienen
„ en te hebben in onsen Cappelle voirsz, vor die welke wi den Abt
„ vorsz weder andere geven ende quite scelden alle recht van ghif-
„ ten die wi hebben an der kercken te *West-Monster* in Middelburch,
„ hem die te ghebruken, ghelike dat hi die kerke en cure in den
„ Hage te hebben plach. Voert gheven wi daer toe *die scole in den*
„ *Hage met alle horen toebehoren*, Ende bidden en versoeken aen
„ den eerwaerdighen Vader in Gode onsen lieven Neve den Biscop,
„ den Doemproefst en dat ghemeene Capittel van Utrecht, en alle
„ die ghene die te zamen of ghesceiden dat doen moghen of van
„ rechte doen zullen, dat zi dit voirsz Collegie en alle ordinancie
„ ende ghiften voirsz willen confirmeren, stadighen en approberen,
„ Ende van de Gheesteliken goeden vornoemt willen doen transla-
„ tie, divisie ende mutatie alsoe alst behoeftich is ende behoert,
„ omme te stadighen alle poincten voirsz. Ende omme dat wi wil-
„ len alle poincten voirsz vaste en ghestade houden en Gode ghelo-
„ vet hebben te houden in allen stucken die onsen lieven broeder
„ voirsz of ons roeren moghen, soe hebben wi desen brief bezegelt
„ met onzen zeghelen. Ghegheven in 't jaer ons Heeren dusent
„ drie hondert zeven en tsestich up ten lesten dach van December.

Jussu Domini & Domine

Presentibus D. de Brederode, D. de Egmonde, D. Daniele de Merwede, D. Waltero de Eemskerk, D. Jo. de Wateringe, D. G. de Heemstede, Militibus, D. Theod. Vopp., D. Coenr. Zilex Presbyteris.

G. POTTER.

S^t. ex Coss^9.

Het omschrift van 't eerste zegel, zynde dat van Hertog *Aalbert*, luid aldus:

SIG-

SIGILLUM. ALBERTI. DUCIS. BAVARIE. COMITIS. PALATINI. RENI. GUBERNATORIS. HANONIE. HOLLANDIE. ZELANDIE. ET. FRISIE.

dat is:

Zegel van AELBERT Hertog van Beyeren, Paltsgraaf van den Ryn, Ruwaart van Henegouwen, Holland, Zeeland en Vriesland.

Het tweede, van zyne Gemalinne, heeft dit omschrift:

SIGILLUM. MARGARETE. DUCISSE. BAVARIE. NEC. NON. COMITISSE. PALATINE. RENI.

dat is:

Zegel van MARGARETA, Hertogin van Beyeren ende Paltsgravinne van den Ryn.

De dagtekening, welke is van *den laatsten December* 1367. toont aan, dat het een verschoonlyke dwaling is in Scriverius, die vermoedelyk nooit eenig afschrift van dien brief gezien had, wanneer hy zegt, dat Hertog *Aelbert* dat Collegie gestigt heeft in den jaare 1368. En daar by voegen wy, dat, gelyk 'er tot bevestiging en gezag van zulk eene instellinge vereischt wierd, dat de Paus daar aan zyn zegel hing, zoo ook door Hertog Aalbert en zyne gemalin, welker naam en zegel mede gebruikt wierd, ten zelven dage wierd verleden ook een Latynsch Handvest van stigtinge van 't zelve Collegie, wel niet zoo breed, maar egter de zelve oogmerken voorwendende, en daar en boven meldende eene byzondere omstandigheid, welke in de Duitsche Charter niet gevonden werd, te weten, dat *Karel* de Allerchristelykste Koning van Vrankryk, zyn Neef, die plaats vereert hadde met de uitstekende giften, van een stuk van het hout van het levend-makende en allerheiligste kruis des Heeren, en van de doorne kroon. 't Geen zeker in die tyden giften waren, die deze Kapelle een uitmuntenden luister moesten byzetten. Wy laaten dien brief, van gelyke keurlykheid als de voorige, en mede geschreven na den oorspronkelyken, hier volgen:

Tweede Latynsche brief, meldende eene byzondere omstandigheid, welke in den Duitschen niet gevonden werd.

In nomine sancte & individue Trinitatis Patris & Filii & Spiritus sancti.

ALBERTUS, *Dei gratia Comes Palatinus Reni, Dux Bavarie, gubernator siue curator Comitatuum Hannonie, Hollandie, Zelandie, ac domini Frisie. Et MARGARETA eadem gratia du-*

 cissa

cissa Bavarie & conthoralis. Notum facimus universis, quod magnificentiam honores & gratias multiplices a divina misericordia non nostris meritis in multis anxietatibus & necessitatibus nostris pluribus vicibus largiter cognoscimus nos recepisse. Quas & adhuc cotidie in singulis actibus nostris speramus, misericorditer euenire, & per aliqua caritatis opera inspiracione diuina iam diu concepimus in magne retribucionis signum prout vires nostre suppetunt diuini nominis augmentare cultum. Hinc est quod cum quandam capellam in honore beate Marie virginis consecratam iam diu habuimus in loco nostre habitacionis precipuo in Haga parcium Hollandie dyocesis Traiectensis. In qua huc usque seruitores fuerunt quatuor personarum more canonicorum secularium se regencium in habitu & plerisque in horis divinis a sexaginta annis citra & ultra. Volentes augere dictarum prebendarum numerum ex causis antedictis & ut diuinus cultus ob penuriam personarum ante remisse peractus deinceps decencius ac perfectius impleatur, & singulariter propter eximium dicte capelle per Karolum Christianissimum Francorum Regem consanguineum nostrum honorem impensum qui dictum locum per munera magnifica ligni viuifice & sanctissime crucis domini nec non corone spinee mirifice decorauit. Adicimus & augemus usque ad quatuordecim prebendarum numerum, quarum duas habeat & consequi debebit decanus sive præpositus collegii antedicti, & bona redditus seu prouentus que dicti quatuor canonici hactenus receperunt & recipere consueuerunt ratione dicte capelle de cetero inter omnes & singulos equaliter diuidentur. Addicimus etiam dicto collegio & personis eiusdem pro necessitatibus suis supportandis in annuis redditibus ducentas libras Hollandensium bonorum recipiendas de & ex bonis & prediis nostris nuncupatis Vroen & Coedyc partium Westfrisie infra limites parochie de Coedyc dicte diocesis quousque dictos redditus ducentarum librarum in vberiores vel saltem in equiualentes duxerimus conmutandos: Item assignamus eisdem terras possessiones & predia sitas infra limites parochie de Gouda dicte diocesis ad nos per mortem domini Wilhelmi de Tula Militis pleno iure devolutas. Item terras possessiones & predia sitas in parochia de Herlem dictas den parric eiusdem diocesis: Item curtim nostram & areas cum suis pertinenciis sitam in parochia de Leyden eiusdem diocesis. Item terras nostras predia & possessiones sitas iuxta opidum nostrum de ts Gravenzande vocatas die banken cum prediis die Zipe nuncupatis. Item campos nostros sitos super Andel appellatos cleyn-vinkencamp en groet-vinkencamp. Item p . . . im campum alium illis adiacentem iuxta locum bidenhecke nuncupatum. Que bona redditus predia possessiones predicta eorumque dominia & proprietates in dictum collegium, & ad opus personarum eiusdem ut predictum est transferimus, resignamus omni jure modo causa & forma quibus possumus melioribus. Volumusque dictum collegium ac personas eiusdem in bonis sepedictis omnibus & singulis plena ac omnimoda libertate gaudere. Predictarum tamen prebendarum collationem presentacionem & quamvis aliam dispositionem nobis & successoribus nostris pro tempore reseruamus. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus duximus apponenda. Datum anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo septimo mensis Decembris die ultima.

Hier

Werd door Paus *Gregorius den XI.* bekragtigt.

Hier op volgde dan ook dat Hertog *Aalbert* de bevestiginge dezer instellinge verzogt aan *Gregorius den XI.* Paus van Rome, dog die, gelyk nu al ettelyke Pauzen voor hem gedaan hadde, tot Avignon in Vrankryk zyn verblyf hield, en die ook, op den 5 *April* 1371., het eerste van 's Pausen regeringe, de zelve verkreeg, waar van wy al mede hier een getrouw affchrift, na de egte Bulle van den Paus gemaakt, laaten volgen, luidende aldus.

GREGORIUS Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam: Romani Pontificis providentia circumspecta hijs que pro divini cultus augmento & animarum fidelium salute proinde facta sunt, ut illibata consistant robur libenter adicit apostolice firmitatis & circa illa quandoque prout hoc expedire conspicit nonnulla salubria & utilia statuit & disponit, sane petitio pro parte dilecti filii nobilis viri Alberti Ducis & dilecte in Christo filie nobilis mulieris Margarite ducisse Bavarie nobis nuper exhibita continebat quod olim ipsi cupientes terrena in celestia & transitoria in eterna felici comercio commutare ad honorem Dei omnipotentis & beate Marie Virginis matris ejus ac pro diuini cultus augmento suarumque & progenitorum suorum animarum salute statuerunt & ordinarunt, quod in Capella beate Marie in Haga parcium Hollandie Trajectensis Diocesis in qua ut asserunt quatuor Canonici & quatuor prebende nec non quatuor perpetui Vicarii seu Capellani esse consueverunt, & que Capella de patronatu ipsorum Ducis & Ducisse fore dinoscitur ac de reliquiis ligni sancte Crucis & sancte Corone spinee Salvatoris Domini nostri Jesu Christi mirifice decorata existit extunc imposterum essent duodecim Canonici & unus Decanus, qui illis preesset & una cum ejsdem Canonicis Capitulum faceret & quatuordecim prebende quarum dictus Decanus duas & quilibet ex eisdem Canonicis unam prebendas haberet & pro dote hujusmodi prebendarum per eos noviter ordinatarum & augmento dictarum quatuor prebendarum, quarum quidem quatuor prebendarum fructus, redditus & proventus ad ducenta & quinquaginta scuta auri ascendunt annuatim appropriarunt, donarunt, cesserunt & perpetuo assignarunt eisdem Decano Canonicis & Capelle predia & allodia ac bona infrascripta ad eosdem Ducem & Ducissam justo titulo pertinentia, ex quibus septingen-

ta & viginti ſcuta auri antiqua perpetui redditus percipiuntur annuatim plenum jus proprietatis & dominii ac utilitatis ad Ducem & Ducißam predictos in ipſis prediis & allodiis ac bonis pertinens in eosdem Decanum & Canonicos ac Capellam penitus transferentes, videlicet predium quod vulgariter de Bankken nuncupatur & aliud predium eidem contiguum vocatum de Andele & alia quatuor predia predictis duobus contigua & immediate adjacentia videlicet de Groete Vinkencamp, de Cleyne Vinckencamp, de Zyp & de Campe budenhecke confrontata a parte orientali prediis arabilibus Communitatis Ville Arenecomitis & a parte meridionali Rivo ſeu fluvio vocato Moſa & a parte Occidentali ſcopulis maris Oceani & a parte Septentrionali ville que Zidde communiter nuncupatur ac Aream ſeu allodium ſitum in opido de Leyden parcium Hollandie confrontatum circumquaque foſſatis ipſius opidi & extra illa cum careriis publicis ipſius opidi nec non aliud predium ſitum in parochia de Haerlem vulgariter de Perricke nuncupatum confrontatum à parte orientali Rivo communiter de Speern nuncupato à parte vero meridionali ſilve de Haerlem & à parte occidentali vie publice qua itur ad ſilvam predictam & à parte Aquilonari foſſatis opidi Haerlem ac etiam predium ſitum in parochia de Gouda quod fuit quondam Wilhelmi de Tuyle militis & ad eosdem Ducem & Duciſſam per ipſius militis obitum legitime exſtitit devolutum, quod extenditur in longum juxta rivum Gonda communiter appellatum & cum aliis confrontationibus ipſius. Et inſuper donarunt & aſſignarunt Dux & Duciſſa predicti pro augmento & pro dote hujuſmodi ducenta ſcuta auri antiqua annuatim in Feſto beati Martini yemalis de bonis terris & prediis ſuis vocatis Viventeghteſt, partium Weſtfriſie per ipſos Decanum & Canonicos à Theſaurario eorundem Ducis & Duciße & ſucceſſorum ſuorum parcium Kenemarie pro tempore levandos & percipiendos ac per dictum Theſaurarium in dicto Feſto eisdem Decano & Canonicis dandos & ſolvendos. Voluerunt tamen Dux & Duciſſa antedicti quod quandocunque tantum & amplius in aliis bonis & prediis, redditibus, cenſibus ſeu proventibus eisdem Decano & Canonicis per eosdem Ducem & Duciſſam aut heredes vel ſucceſſores eorum impoſterum aſſignatum, traditum ſeu datum realiter foret & ipſi Decanus & Canonici de hoc forent contenti, quod extunc Dux & Duciſſa ac heredes & ſucceßores & Theſaurarius predicti a ſolucione & dacione dictorum ducentorum ſcutorum antiquorum annuatim eßent liberi & penitus abſoluti ius preſentandi ydoneas perſonas eisdem Decano & Capitulo ad huiusmodi prebendas dicto Duci & heredibus ac ſucceſſoribus ſuis Comitibus Hollandie pro tempore perpetuo retinendo ac nonnulla alia circa premiſſa ſtatuerunt & ordinarunt licet de facto prout in litteris auctencicis inde confectis dictorum Ducis & Duciße ſigillis munitis plenius continetur. Quare pro parte eorundem Ducis & Duciße nobis fuit humiliter ſupplicatum ut premiſſis robur confirmationis adjicere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos itaque hujusmodi ſupplicacionibus inclinati donacionem & appropriacionem, ceſſionem & aſſignacionem predictas pro dictis dote & augmento ut premittitur factas nec non hujusmodi retencionem jurium preſentandi & preſentacionis predictorum rata habentes & grata illas auctoritate apoſtolica ex certa ſcientia confirmamus & preſentis ſcripti patrocinio communimus. Ceterum quia alia per ipſos Ducem & Ducißam ut premittitur ſtatuta & ordinata de jure juribus non ſubſiſtunt. Nos ſuper hoc de benig-

nignitate Apostolica providere volentes eadem auctoritate statuimus & etiam ordinamus quod in dicta Cappella ex nunc & imposterum sint & esse debeant tresdecim Canonici Capitulum facientes, quorum unus sit Decanus qui eisdem Canonicis presit & in dignitate constitutus existat & primum stallum in Choro & primum locum ac priorem vocem in Capitulo & alias preminencias & honores consuetos habeat ac quatuordecim prebende equales inclusis in eis & computatis dictis quatuor prebendis antiquis quarum idem Decanus duas que invicem iunte existant & quilibet dictorum Canonicorum unam prebendas habeat & quod prefati quatuor Capellani seu Vicarii fructibus, redditibus, proventibus, juribus & obvencionibus ad ipsorum Vicarias seu Cappellanias abolim spectantibus & pertinentibus contenti existant, sicut prius statuimus, etiam & ordinamus quod Decanus & Capitulum supradicti personas ydoneas cum eis per Ducem vel heredes aut successores predictos Canonice presentate fuerint ad hujusmodi prebendas cum vacabunt in Canonicos instituant & admittant quodque electio Decani dicte Capelle qui erit pro tempore ad eosdem Capitulum pertineat, qui quidem Decanus postquam ejus electio fuerit Canonice confirmata curam & administracionem dicte Capelle ac personarum & bonorum predictorum prudenter & salubriter & alias secundum Canonicas sanctiones studeat gubernare. Volumus etiam & statuimus auctoritate predicta quod tam de reddibus & proventibus predictarum quatuor antiquarum prebendarum dicte Capelle quam aliis predictis sic ut premittitur donatis & assignatis eisdem Decano & Canonicis prebende sue exsolvantur in hunc modum videlicet quod Decanus qui duas prebendas seu portionem duarum prebendarum percipiet pro grossis fructibus hujusmodi duarum prebendarum, recipiat sexaginta scuta antiqua annuatim vel valorem eorum in moneta in partibus illis currenti, quilibet vero Canonicus in dicta Capella residentiam faciens personalem pro grossis fructibus sue prebende percipiat & habeat triginta scuta antiqua annuatim vel eorum valorem in moneta supradicta, residuum vero dictorum redditnum & proventuum ac bonorum aliorum detur & dividatur ac assignetur tam pro cotidianis distribucionibus Decano & Canonicis ipsis divinis officiis & horis interessentibus quam pro deffensionibus, necessitatibus & utilitatibus dicte Capelle ac personarum & bonorum ipsius prout dicti Decanus & Capitulum duxerint salubriter ordinandum super quo eis potestatem plenariam elargimur & quod si aliquis Canonicorum residentiam personalem in dicta Capella faciencium, infirmitatis dantaxat necessitate excepta, se ab eadem capella aliqua divinarum vel nocturnarum horarum absentaverit porcione ipsius alias si presens esset contingente de cotidianis distribucionibus omnino careat que cedat ceteris in augmentum, quodque Decanus predictus cum personaliter divinis interfuerit duplum illius quod cuilibet Canonicorum pro rata loco distribucionum continget, habeat & recipiat; Si vero absens fuerit infirmitate seclusa omnino hujusmodi distribucionibus careat sicut Canonici supradicti, quodque si aliqui Canonicorum predictorum residentiam personalem in dicta Capella non fecerint, hujusmodi grossis fructibus & distribucionibus careant nichil omnino percipientes ex eisdem, nisi de speciali licentia Decani pro tempore existentis & Capituli predictorum qui super hoc quo ad grossos fructus non autem quo ad distribuciones cotidianas, que solum debentur presentibus ex certis causis rationabilibus, super quo ipsorum conscientias oneramus possint dispensare & ipsis Canonicis

abessendi licenciam impertiri. Ad hec volumus ac etiam statuimus auctoritate predicta quod Decanus & singuli Canonici quos in dicta Capella deinceps recipi contigerit, sint & esse debeant actu in sacerdotio constituti vel saltem infra annum a tempore recepcionis sue computandum se faciant in presbiteros ordinari, alioquin extunc eo ipso legitimo tamen impedimento cessante si Decanus decanatu, si vero Canonicus fuerit Canonicatu & prebenda, quem vel quos in ipsa Capella obtinebit, privatus & ea jure dunctaxat inhabilis ad ipsum Decanatum vel eosdem Canonicatum & prebendam denuo consequendum seu consequendos existat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmacionis, constitucionis, ordinacionis & voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignacionem Omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avinion Non. Aprilis Pontificatus nostri anno primo.

LXXX Rta.
P. DE FARGIA. ARMANDUS.

Is voor de eerste reize in den jaare 1369 vergadert geweest.

Dus kreeg dit werk zyne volkome bestellinge; ondertusschen had evenwel dit Collegie zyne diensten begonnen, wel niet aanstonds na de opregtinge, maar egter lang voor dezelve bevestiging. Want, ('t geen ons niet voorstaat elders te hebben aangetekent gevonden, alhoewel de meer aangehaalde Philips van Leiden zulks woordelyk ter neder stelt (*q*)) het gemelde Collegie is voor de eerste reize vergadert geweest in den jaare 1369, op den dag van de Ontfankenis van de Maagd Maria, Patronesse van dezelve Kapelle. Want dit Kapittel was toegewyd aan de Maagd *Maria*, en den Apostel *Andreas*, en wierd daarom genoemt het Kapittel van onze Lieve Vrouwe of St. Marien in den Hage. Het zelve bestond, gelyk gezegt is, en door den voorn. Philips van Leiden ter aangehaalde plaatzen mede getuigt werd, uit een Deken en twaalf Kanunniken.

Pogingen van Hertog *Aalbert* tot verkryginge van vrydom van regtsgebied voor 't kapittel.

Hertog *Aalbert* daar mede niet te vrede, en willende 't zelve Collegie luisterryk maken, rustte niet, voor dat hy, met daar toe in 't byzonder geschikte Ambassadeurs, voor het zelve Collegie had verworven exemptie, of wel, dat het aan de ordinaris Regtsdwang van den Bisschop van Utrecht niet zoude wezen onderworpen; invoegen dat hy in die poginge ten eersten maale zwaarigheid en wederstand ontmoetende, het zelve eindelyk by eene tweede zendinge doordrong (*r*). Want hy had wel in het volgende jaar na de opreg-

(*q*) *D. Casu* Portus, *pag.* 250. De meeste Schryvers stellen de stigting dezer Canonesie op 't jaar 1368. Zie Veldenaar, *Chron. van Holl.*, *pag.* 93. de Oude Holl. Chron. *Divis.* 26. *kap.* 16. en Goudhoeven, *pag.* 400. Scriverius, *Beschryving der Graaven van Holl. in 't leven van Willem den vyfden*, *pag.* 377. Erfgrav. Regeer. in Holl. *pag.* 337. & *Autor. ibi alleg.* Dog volgens Aub. Miræus, *Donat. Belgic. lib.* 1. *cap.* 138. *pag.* 448. *in not.* zoude Hertog Aalbert van Beyeren, na dat hy in 1366. te Quenoy hadde doen onthoofden Zeger Heere van Adinghen, tot zoen van dien in 1371 gefondeert hebben de Canonesie van St. Marie op 't Hof; en Bor, *in zyne Nederl. Histor. op 't jaar* 1576. 9. *boek fol.* 142. voegt 'er by, dat zulks zoude zyn geschied den 20 Februari des gem. jaars 1571.

(*r*) Dit alles ziet men by den gemelden Phil. van Leiden, *d. pag.* 250. wiens woor-

regtinge, te weten 1372, te wege gebragt, dat de Paus aen dit Kapittel gaf een eige Regtspleginge over deszelfs Leden, dog dat van het vonnisse zoude konnen beroep gedaan werden aan den Bisschop, wien de Deken onmiddelyk wierd onderworpen, uitwyzens den volgenden brief:

GREGORIUS Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sedis Apostolice circumspecta benignitas personas sub divini cultus observantia vacantes assidue studio pie vie congruis favoribus prosequitur & in hijs que animarum salutem & tranquillitatem personarum earundem conspiciunt, ut devocius & quietius Domino famulari valeant se libenter eis exhibet prospiciam & benignam. Cum itaque dudum Capellam loci de Hagha Trajectensis Diocesis, que de Patronatu dilecti filii nobilis viri Alberti *Ducis Bavarie, ut asseritur, existit in Collegiatam duxerimus auctoritate Apostolica erigendam tredecim Canonicorum, quorum unus Decanus existit ac quatuordecim prebendarum numerum constituendo ibidem ac eciam ordinando, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Nos ipsorum Canonicorum & aliarum personarum eiusdem Capelle animarum saluti ac quieti salubriter providere cupientes, eorum Decani & Canonicorum ac Ducis in hac parte supplicationibus inclinati auctoritate predicta statuimus & ordinavimus, quod prefatus Decanus ejusdem Capelle, qui est ad presens & erit pro tempore curam habeat animarum Canonicorum & personarum eorundem & insuper quod inquisitio, correctio & punitio excessuum, qui per Canonicos & personas hujusmodi pro tempore forsam committentur ac etiam ipsorum Canonicorum & personarum si hoc qualitas negotii exegerit, incarceracio; nec non quarumcunque causarum civilium & criminalium, quas contra eosdem Canonicos & personas seu eorum aliquem moveri continget, cogitacio & decisio ad eundem Decanum pertineat, ita tamen quod in casibus a jure permissis Canonici & persone antedicte possint a quibuscunque sententiis, quas contra eos ferri continget ac a gravaminibus que eis forsan inferentur per eundem Decanum, ad loci Diocesarium appellare; quodque predictus Decanus eidem Diocesario immediate subjectus existat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitucionis & voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare*

woorden wy ter voldoeninge der Taal-kundigen alhier zullen ter nederstellen: *Et fecerunt initium suum dicti convocati anno Domini M. CCC. LXIX ipso festo conceptionis Virginis Mariæ dictæ Capellæ Patronæ, utinam fautricis & auctricis hujus negotii tam feliciter incohoati, & hic unionis tactæ mora culpa fuit & protractio Prælatorum. ... Et pro istis exemptionibus consequendis & aliis misit Dux* Aelbertus *predictus solenniter in creatione Domini* Gregorii Papæ XI. *duos milites, duos Doctores, & unum Magistrum in artibus, & signata fuit dicta supplicatio: sic si sufficienter doceantur, fiat exemptio in forma. ... Et hujus rei sum conscius: quia dictam supplicationem cum aliis Ambassiatoribus præsentavi. ... Postea tamen ex reformatione Ducis* Aelberti *cum Cardinale* de Genef, *Nepote Domini Cardinalis Boloniensis, cui, cum Episcopus foret Cameracensis, quidam Hannonienses arrestationis & quasi captivitatis injuriam intulerunt: facta plena concordia, nuncii destinati secundario post recusationem eorum, quæ nuncii primi reportarunt, quæ tamen, quia facilia, spreta fuerunt. .... Per eundem Ducem ad illius instantiam ipsius Collegii exemptionem plenissimam impetrarunt.*

tare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avinion ij Idus Novembris Pontificatus nostri anno secundo.

Rta.
ARMANDUS.

Dog eindelyk geheele exemptie van het ordinaris regtsgebied van den zelven.

Dog dit was den Hertog nog niet genoeg; des voegde de gemelde Paus *Gregorius* in het jaar 1374, ten zynen vervolge, daar toe, eene geheele exemtie uit de magt van den Bisschop, zonder dat daar door de voorgemelde gerigts-dwang over de Leden van het Lighaam benomen wierd, als te zien is uit de Bulle, die wy hier nevens voegen:

GREGORIUS Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Etsi universa orbis ecclesie Capelle ac alia loca Ecclesiastica Apostolice sedi que disponente Domino super ea ordinarie potestatis obtinet principatum subesse noscantur, aliqua tamen interdum de sue auctoritatis plenitudine sedes eadem specialius sibi subdit, sic ea à cujuslibet alterius jurisdictione prorsus eripiens, ut nullum nisi Romanum Pontificem superiorem & Dominum recognoscant constituendo ipsa quodem singulari Privilegio libera penitus & exempta: Sane dudum ad dilecti filii Nobilis viri Alberti *Ducis & dilecte in Christo filie Nobilis mulieris* Margarete *ejus uxoris Ducisse Bavarie supplicationem Capellam in precipuo habitationis sue loco in Haga partium Hollandie Trajectensis diocesis consistentem in collegiatam ereximus quatuordecim prebendas per ipsos Ducem & Ducissam sufficienter dotatas, quarum Decanus dicte Capelle pro tempore existens duas habet & quatuor perpetuas Capellanias ibidem instituendo, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Hinc est quod nos dictorum Ducis & Ducisse supplicationibus inclinati predictam Capellam ejusque Decanum, Canonicos & personas in jus & proprietatem beati Petri & predicte sedis Apostolice suscipimus, eos ab omni jurisdictione, potestate ac dominio loci diacesani & metropolitani & aliorum quorumcunque judicii ordinariorum totaliter & perpetuo eximentes, ita quod nec diocesanus sive metropolitanus aut alius quicunque ordinarius ipsos Decanum, Capitulum & personas ac eorum Capellam, utpote prorsus exemptos interdicere, suspendere vel excommunicare valeat, seu quocunque alio modo in eos potestatem sive jurisdictionem dominium aliquam exercere, et si secus actum fuerit, id irritum sit et inane. Per hoc autem jurisdictionem, quam dictus Decanus in ipsos Capitulum, Canonicos et alias personas dicte Capelle ex concessione nostra seu alias habere dinoscitur, non intendimus in aliquo derogare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre susceptionis, exemptionis et intentionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avinion* vj. *nonas Martii Pontificatus nostri anno quarto.*

P. VOLMANERIE.

Nu

Nu wierden 'er nog twee zaaken vereischt, om 't geen begonnen was te doen bestaan. Eerst, dat Deken en Kanunniken kregen een regel, waar na zy zig zouden moeten gedragen. Ten anderen, dat aan dit Kapittel wierden gegeven goederen, bequaam om den Deken en Kanunniken te voeden.

Voorziet het kapittel by deszelfs opregtinge van Regelen en Statuten.

Op beide voorzag Hertog *Aalbert*, immers by provisie al te gelyk met de opregtinge. Want, in opzigt van het eerste, beval hy, dat de Kanunniken zouden hebben en houden alzulke *Statuten*, als eenige der Canonisien t'Utrecht hadden, die zy zouden kiezen by zynen Rade (*r*). Of dit geschied zy, en welke Kapittels *Statuten* zy verkoren zouden mogen hebben, is ons niet gebleken. Maar wy hebben mede bekomen de oorspronkelyke, en door Deken en Kanunniken getekende, en met 't Kapittels groot zegel bevestigde *Statuten*, gemaakt en vastgestelt in den jaare 1429, met eenige vermeerderingen, die wy als te lang om te dezer plaatze in te lyven, en egter voor Liefhebberen der Oudheid, onzes agtens, van opmerkinge zyn, agter dit Werk voegen zullen onder de letter O.

als mede van bequaam onderhoud.

Het tweede betreffende, ziet men in den zelven brief, dat hy begeerde, dat ieder Kanunnik zoude hebben vyf en twintig ponden 's jaars, de Deken dubbel van dien, en den Treforier, die een was van de twaalf, boven zyne eigene Prebende, nog een pond van ieder der andere, mits daar en tegen bezorgende op Vrouw-Ligtmisse-dag aan den Deken, Vikarissen en Kapellaanen, wasch-kaarssen van zulken gewigte als in den brief te zien is. En tot bekoming van dien, wees hy aldaar aan verscheide landen en inkomsten, waar ontrent de Duitsche brief een weinig van den Latynschen schynt te verschillen.

Eenige Kapelleryen het zelve Collegie ingelyft.

Zedert gebruikte hy, boven de vermeerderinge der goederen, ook dit middel, dat hy eenige kleine Kapelleryen van elders overbragt, en dezelve in dit Collegie inlyfde, ende ook aan het zelve gunde de *Collatie* of Gifte, dat is de aanstellinge van Pastoren, Vicarissen, of Kapellaanen, van en in verscheide Kerken, welke *Collatien* stonden aan den Graave, waar van wy ettelyke alhier zullen aanwyzen.

Gifte van goederen en inkomsten aan 't zelve in den jaare 1383.

Dus is ons uit goede bescheiden gebleken, dat al in den jaare 1383 aan het zelve Kapittel waren gegeven verscheide goederen, dewyl Heer *Coen van Oosterwyk* op St. Andries-avond des zelven jaars door Vrouw *Margriet*, Hertog *Aalbrechts* gemalinne, wierd verlyd met land, dat ter eenre zyde was belend met goederen van het zelve Kapittel, waar van de Registratie in dezer voegen luid:

„ MARGRIETE &c. doen cont allen luden, dat voer ons
„ gheeomen is *Coen van Oesterwyk*, Cuserszoen, en heeft ons
„ opgedragen en quytgeschouden . . . bosch, alsoe groet en alsoe
„ cleyn, en in allen schyn als 't Coen daer heeft, *ende dit voorsz*
„ *goet heeft gelegen aen die zuytzide dat Capittel van Sinte Marien in*
„ *den Hage mit erve*, en aen die noertzide Willem van Zanen Sy-
„ moenszoen mit erve, en aen dat westende die Veen-wateringe die
„ gheheten is die Drifte, en van daer streckende oestwaert in die

B b „ Spaer-

(*s*) Zie den brief hier vooren *pag.* 191.

„ Spaerne, welk goet wi Coene voerſz en ſine nacomelingen verlyt „ hebben en verlyen voer ons en voer onſen nacomelingen te hou- „ den tot eenen erfleen en niet te verſterven; En hier waren bi onſe „ lieve Heere ſelve, *Willem van Cronenburch* die Proefts, en *Wil-* „ *lem Cuſer*. In oirconde &c. Gegeven in den Hage op St. An- „ dries-avondt A°. M. CCC. LXXXIIJ.

Nog vinden wy, dat Hertog *Aalbert* zelf aan het gemelde Kapittel in den jaare 1386 verkoft heeft tot vry eigen goed, zekere thien mergen lands, gelegen in den Lande van Woerden, die eenen *Jan van Stadenbroek* van hem ten regten leen gehouden hadde, en na het ſchynt, aan den Hertog vervallen waren. Waar van de koopbrief aldus luid:

Verkoping van tien mergen Land.

„ AELBRECHT, &c. doen condt allen luden dat wi *verkogt* „ *hebben den Deken en den gemeenen Capittel van onſer Vrouwe* „ *in den Hage tot een vryen eygen* tien merghen lants, die ons aenge- „ komen ſyn van *Jan van Stadenbroec*, en hi van ons heeft tot eenen „ rechten leen, die gelegen zyn in den landen van Woerden en zyn „ geheten Middellant, welk wy geloeft hebben en loeven voer ons „ en voer onſen nacomelingen den Deken en den Capittel voerſz. te „ wairen tot eeuwigen dagen als men vry eygen lant ſculdich is te „ wairen en van deſen voirſz. lande heeft ons die Deken en Capit- „ tel voirſz. vol en al betaelt den leſten penninc mitten eerſten in „ ons ſelfs hand, en ſcheldenſe dair of quyt. In oirconde &c. Ge- „ geven in den Haghe des Vridachs na Sinte Willebrortsdach anno „ duyſent drie hondert ſeſſe en tachtich.

Hertog *Aalbert* neemt het Kapittel en deſzelfs goederen in zyne beſcherminge.

En in weinige jaaren waren de goederen van dit Capittel zodanig toegenomen, dat Hertog *Aalbert* al in het jaar 1390 confirmeerde, vernieuwde en beveſtigde den Deken en Kanunniken alle giften, goederen en renten, zoo en in dier voegen als zyne brieven daar van voorheen gemaakt en verleent, inhielden, nemende alle hunne goederen en perzoonen in zyne beſcherminge en bewaaringe, als blykt by de volgende acte.

„ AELBRECHT bi Gods ghenaden Palensgrave up den Rhyn, „ Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hol- „ lant, van Zeelant en Heere van Vrieſlant doen cont allen luden, „ dat wi wte dien dat onſe Voirvorderen in voirtiden hadden geor- „ dineert zekere Prieſter provenden in der Capellen in onſen Hove „ in den Hage om den dienſt Goeds te doen en miſſen en ghetiden „ te houden alſe betamelic was ende daer toe gheordineert, gheghe- „ ven ende bewyſt hadden ſeker goede en renten tot der Capellanen „ behoef, ende wi ende onſe lieve gheſellinne, dier God ghenadich „ zy, namaels vte goeder innichede en devotie om den lof en dienſt „ Goeds te meerren en zalicheit onſer zielen mit goeden wille en „ voerſiene hebben die renten ghebetert en ghemeeret, ende heb- „ ben in der ſelver Capellen doen oprechten ende maken eene Cane- „ ſie ende een Collegie van twalef Canoniken ende enen Deken, en

heb-

„ hebben die doen confirmeren en veſtighen van onſen Heyligen „ Vader Gregorius Paus van Romen, die dat voert geconfirmeert, „ gheſtadight en opgerecht heeft mit ſynre Paeusliker macht, in al- „ ſulcker vormen als 't na der Heylighen Kercken beſt ſtaen mochte, „ ghelikerwys dat onſe brieve ons Heilighen Vaders bullen en anders „ brieven en inſtrumenten, die daer of ſyn, claerliken inhouden, ſoe „ hebben wi mit goeder herten ende meyninghe, die wi noch heb- „ ben tot der Kerke en Collegie voorſz. voer ons en voer onſe na- „ comelingen den Deken en Canoniken, die daer nu ſyn of namaels „ weſen ſullen, alle ghiften, goede en renten in alre vormen alſe „ onſe brieven ende bullen daer op gemaeckt inhouden, geconfir- „ meert, vernuwet en gheveſticht ewichlicke duerende, en nemen „ alle hoere goede en perſoenen in onſer beſcermeniſſe, nogh iemant „ daer in bewint noch macht te hebben dan ons ſelven, op dat ſi te „ ruſteliker ende te bet mit devocien moghen hantieren en volbren- „ ghen den dienſt ons Heeren; Ende waer yemant die him daeren- „ boven moeyeniſſe dede an him ſelven of horen goede, dat ſullen „ wy hem alſo doen beteren en ontghelden, dats hem een ander „ hoede. In oirconde deſen brieve beſegelt mit onſen zegele, ghe- „ gheven in den Hage achtien daghen in Meye in 't jaer ons Heeren „ duyſent drie hondert en tnegentich.

Onder deze is voor al aanmerkelyk de gifte van den jaare 1393. als wanneer Hertog *Aalbert* het meergemelde Kapittel begunſtigde met de Schoole van den Hage ten eeuwigen dage, en dat het voorſz Kapittel de Schoole en ſchoolaſterie nu bereids over de 16. jaaren lang ruſtelyk en vredelyk had bezeten, by gifte en overdragte van *Dirk Koppenszoon* den jongen, in zyn leven Kanunnik der voorſz. Kapelle, gunnende het Kapittel ook de magt, om een bequaamen ſchoolmeeſter te zetten, dien weder af te zetten, en eenen anderen in zyne plaatze te verkiezen, zoo menigmaal als 't hen dienſtig en oorbaar dunken zoude. De woorden dezer gifte zyn als volgt: Giſte van de Schoole van den *Hage* aan 't Kapittel.

„ AELBRECHT, &c. doen condt allen luden, dat onſe lieve „ en geminde Capellane, Deken, Capittel van onſen Vrouwen „ binnen onſer Capellen in den Hage ons mit goeden beſcheide aen- „ gebrocht en wail onderwyſt hebben, *dat Heer Dirc Koopenzoen die* „ *jonge*, die wile hi leefde Canonic in der voirſz. Capelle, *cofte die* „ *Scolaſtrie en die ſcole vander Hage mit allen horen toebehoeren tiegens* „ *Claes Ommeloep, dieſe op tie tyt van ons hadde*, welcke ſcolaſterie „ en ſcole voerſz. *Heer Dirc voerſz. quyt ſcoudt en overgaf den Deken* „ *en Capittel voerſz, die die voirſz. ſcolaſterie en ſcole ſeder die tyt ſeſtien* „ *jair langh of langer ruſtelic en vredelic beſeten en gehouden hebben.* „ Ende want wy den dienſt Goids altoos in den voirſz. Capellen be- „ geeren te meerren en die voirſz. Deken en Capittel hun te bet „ mogen behelpen met ſcolieren en ſangers uter ſcolen voerſz., ſo „ hebben wy den Deken en Capittel voirſz. geconfirmeert, geveſti- „ get en gegeven, confirmeren, veſtigen en geven mid deſen brie- „ ve die voirſz. ſcolaſterie en ſcole mid alle horen toebehoeren, en „ geven hun macht die ſcole te bevelen eenen goeden clerc daer on-

„ ſe Capittel en onſen gemeene bueren uter Hage wail mede bewaert ſullen weſen, die dair of hebben ſal ſulke nutſcap en profſyt als daer toe behoort en ander ſcoelmeeſters gehadt hebben en dien weder te ontſetten en te veranderen alſo dicke als 't hun nut en oerbaer dunken zal; En ontbieden en bevelen allen onſen bueren gemeenliken in den Hage, dat ſi den ghenen, dien die Deken en Capittel voirſz die Schole bevelen ſullen, houden over hore Scoelmeiſters en hoer kinder onder hun ter ſcolen ſenden en hun wtreycken dair of ſulke nutſcip als gewoenlic en voirſz is, dit ſal geduuren tot eeuwigen dage. In oirconde &c. Gegeven in den Hage op ten vierden dach van Februario, anno XIIIc. drie en tnegentich, *ſecundum curſum curiæ noſtræ*.

Hertog *Willem* beloofr aan 't Kapittel, deszelfs Duinen en Wildernisse by *'s Gravezande*, te bewaren, en zeker getal konynen 's weeks aan 't zelve te zullen leveren.

Hertog *Willem*, na doode van zynen vader in 't bezit dezer Landen geraakt zynde, heeft niet minder dit Collegie begunſtigt, het zelve mede verleenende verſcheide voorregten; want eerſt beloofde hy in den jaare 1407. by acte 's Kapittels Duinen en Wilderniſſe, gelegen by *Monſter* en *'s Gravezande*, en voorheen aan den Graaf tot zyn gebruik en behoefte overgegeven, te bewaren en te verhoeden de ſchade, die 't Kapittel tot dien tyd toe daerinne hadde geleden; zig boven dien verbindende, zeker getal konynen in hunne vellen, 's weeks in den Hage aan den Deken en 't Kapittel te zullen leveren ofte doen leveren door den geenen, dien hy de voorſz Duinen en Wilderniſſen zoude toevertrouwen, behoudens nogtans het Kapittel den eigendom en 't regt der voorſz Duinen en Wilderniſſe, waar van de Gift-brief deze woorden inhoud:

„ WILLEM &c. doen condt allen luden, want onſe geminde Capellanen, Deken en Capittel van onſer Capellen in den Hage die bewaring van hoiren Dunen en Wilderniſſen by *'s Gravezande*, aan ons tot onſen lyve geſet hebben om die te bewaren ende te doen bewaren tot hoeren profyte ende oirbaer, ende te benemen den ſcade die ſy tot hair toe dair om geleden hebben, gelyk die brieve inhouden die wy van hem dair of hebben, ſoo bekennen wy ende belyen dair of mid deſen brief, onſen voirſz Deken ende Capittel, ſulker voirwaerden en geloiſten, alſoo dat wy of die geene dien wy deze voirſz Dunen en Wilderniſſen voirt bevelen ſullen, den ſelven onſen Deken ende Capittel leveren ſullen in den Hage alle weken tot Vaſtenavond toe naiſtkomende, alſo veel coninen mitte vellen, als ſy na hoeren gewoente dair uyt plegen te hebben, ende voirt alle jair in toekomende tyden tuſſchen Bamiſſe ende Vaſtenavond alle weken een en twintig paer coninen mette vellen; En horen Capellanen op die Hoichtiden ende te Vaſtenavondt als ſy tot hair toe gewoenlic geweeſt heeft, behoudelic altois onſen voirſz Deken en Capittel den eygendom en Rechts van hoeren Dunen en Wilderniſſe voirſz; En den eygendom en bruewair van den Gerſen ende anderen hoeren goede dair bi gelegen; En bevelen mid deſen brief, die deſe Dunen en Wilderniſſe in bevelingh van ons voirt hebben ſal, deſe leveringh te doen onſen voirſz Deken en Capittel en hoeren Capellanen in

„ alre

„ alre maten als voirſz is, en des niet en laten, ende wairt dat ſake „ dat hi dair in gebrecklic waire, dat ſullen onſe Deken ende Capit- „ tel te kennen geven in onſer tegenwoordicheyd of mid hoeren „ brieven of gewairden Bode, waren wy niet jegenwoordig; Ende „ wy ſullen hem dair van dien Dunen bewairen, dat doen verrichten „ ende beteren tot hore volcomenre leveringh voirſz, ende van dat „ ſy dair aen t'aſteren waeren; En wair hem des noch niet en ge- „ ſchiede, ſoe ſouden ſi t'enden eenen jaere, dat ſy ons hoir gebreck „ te kennen gegeven hadden als voirſz is, ſelve hoir Dunen en Wil- „ derniſſe mogen aentaſten ende gebruiken na inhout hoire brieve, „ ſonder ondanx van ons en ſonder wederſeggen van yemanden. In „ oirconde &c. Gegeven in den Hage op Sinte Johansdach Euange- „ liſten A°. M. CCCC. en ſeven, *ſecundum curſum curiæ*.

En vervolgens vergunde hy ook in den jaare 1414, het zelve Kapittel zeker ſtuk lands, geheten den ANGEL, en gelegen by 's Gravezande, te mogen bedyken; verleenende aan de bedykers veele voordeelen en vryheden in 't breede by de volgende acte gemelt.

Vergunt aan 't gemelde Kapittel, om den *Angel* te mogen bedyken, en veele voorregten voor de bedykers.

„ WILLEM &c. doen condt allen luden want wy onſen gemin- „ den Deken ende Capittel van onſer Capellen in den Hage „ mid onſen brieve geoirloiſt en geconſenteert hebben uyt te ge- „ ven te bedycken een lant geheten den *Angel* mit allen ſinen toebe- „ hooren, gelegen by onſer ſtede van 's Graveſande buyten dyck, „ alſoo onſe voirvaderen ſaliger gedachten hem luden dat voirtyts „ gegeven, ende ſy 't tot deſen dagen toe gebruykt hebben, ende „ onſe geminde voirſz. dat ſelve lant op deſen tyt wt gegeven heb- „ ben te bedycken onſen getrouwen Heer *Jan Gielyszoon Deken ſun-* „ *te Peters in Middelburch*, in voirwairden als ſi mit hem dair of „ overdragen ſyn, ſoo hebben wy ten voorſten om Goids wille, en- „ de mede om dienſt wille, die onſe geminde Deken en Capittel „ voirſz. ende onſe getrouwe die Deken in Middelburch voirge- „ noemt, ende anders die geene die dit voirſz. landt mit hem ange- „ nomen hebben te bedycken, gedaen hebben, ende wil 't God „ noch doen ſullen, gegeven hebben en geven mid deſen brief ſul- „ ke puncten van vryheden ende van rechten als hier na geſchreven „ ſtaen, *In den Eerſten*, dat ſy dat voirgenoemde landt als 't bedyct „ is mitten wtgorſen, die daer buyten ſullen leggende bliven, heb- „ ben, houden en gebruyken ſullen vry ſonder eenigen coſt of on- „ coſt, ons of onſen nacomelingen dair of te geven of yemande an- „ ders gelyk ſi dat tot deſer tyt toe gebruykt en geoirbairt hebben, „ durende tot eewige dagen; Voirt ſoo ſal onſe getruwe die Deken „ in Middelburch voirſz. ende anders alle die ghene die dit voirſz. „ lant mit hem bedycken ſullen hoeren nyen dyck van deſen lande „ leggen mogen en laten aencomen aen onſen Maesdyk tot hoiren „ beſten oirbaer ende profyt, daer s' hem genuegen ſal ſonder ons „ of yemant van onſer wegen hem des te bewinden of ons dair aen „ te misdoen in eenigerwys; Voirt ſoo ſullen ſy hoir ſluyſen in den „ ſelven nyen dyk leggen mogen, ende die watervliet dair of ley- „ den en maken buyten den berm van onſen Maesdyk tot hoeren

„ willen ende oirbair als hun dat best genuegen sal; Voirt soo heb-
„ ben wy onsen getruwen Heeren Jan Deken voirsz. ende die geene
„ dit 't voirsz. lant mit hem dycken sullen geoirloft en gemachtigt
„ dat vyf persoonen van den geenen die in 't voirsz. landt meest ge-
„ lant sullen wesen, mogen setten en maken, Dyk-grave ende ge-
„ swoeren, den dyck, wateringe, ende huelen en sluysen aldair me-
„ de te doen bedriven ende bewaeren mit sulken kueren ende gebo-
„ den en rechten, als hem nut ende oirbair sal duncken wesen, die
„ sy vernuwen ende veranderen sullen mogen tot alre tyt als hem
„ des genuegen sal, ende waert dat si dat niet eendrachtelic gedoen
„ en konden, soe soude dat uytgaen bi den meesten stemmen van den
„ vyf persoonen voirsz. En soo wes boeten in die voirsz. Dyk-
„ Graeffchap versceinen sullen, die sal die Dykgrave aldair op bueren
„ en ontfaen als recht is tot ter gheenre behoef, die dair ingelant
„ sullen wesen. Ende wairt dat sake dat tot eeniger tyt eenige vech-
„ telic doitslagen of ander breuken gescieden op ten dyck voirsz. of
„ in den voirsz. nyen lande, soo sal die Dykgrave aldair of syn ge-
„ wairde boden die breukige luyden mogen aentasten en vangen, en
„ gevangen leveren onsen Scout van *'s Gravenzande*, om die breu-
„ ken te corrigeren van onser wegen, ende te berechten als dair
„ toe behoort; Voirt soo hebben wy gegeven en gheven mid desen
„ brief allen den ghenen die in den voirsz. nyen lande naemaels woo-
„ nen sullen, dat sy sullen wesen onder onse schoutambacht van
„ *'s Gravensande*, ende hebben, houden ende gebruyken alle rech-
„ ten ende vriheden die onse stede ende poirteren van *'s Gravensan-*
„ *de* van ons ende van onsen voirvaderen Graven te Hollant, tot de-
„ sen dage toe vercregen en besegelt hebben of namaels verkrygen
„ mogen, Ende want wy alle dese voirsz. punten ende elk bisonder
„ geloeft hebben en geloven mid desen brief voir ons ende voir on-
„ sen nakomelingen, onsen lieven ende geminden Deken en Capittel
„ voirnoemt onsen getruwen den Deken van sunte Peters in Middel-
„ burch voirsz. ende anders allen den ghenen die dit voirsz. lant mit
„ hem bedycken en becostigen sullen ende hoeren Nacomelingen
„ vaste, gestade ende onverbroken te houden ende te doen houden
„ tot eeuwigen dagen, soo hebben wy desen brief doen besegelen mit
„ onse segele hier angehangen. Gegeven in den Hage op ten vysten
„ dach in Maerte Ao. MCCCC. en XIV. na den loop van onsen Hove.

Waar by men voegen moet 't geen de geleerde Merula heeft verzamelt met betrekking tot de Kapittel-duinen, in het eerste deel van zyn werk de Houtvesterye betreffende (*t*), dog 't geen niet eigentlyk tot ons bestek behoorende, wy alhier niet zullen uitschryven.

Inlyvinge van andere Kapelleryen.

Wat nu belangt de inlyvinge van andere Kapelleryen; deswegens getuigt wederom aanmerkelyk de meergemelde Philips van Leiden. Want hebbende bevoorens verhaalt (*v*), dat Hertog *Willem*

(*t*) *Tit.* 3. *Cap.* 6. *pag.* 182. enz.

(*v*) *Casu* Natura *LXX. pag.* 240. *Argue similiter pro gratia, favore & sanitate seu felici regimine dicti Ducis* Wilhelmi *Principis, qui ob honorem Dei & Sanctorum suorum multa dotavit altaria* Hagæ, Harlem, *& alibi in divini cultus augmentum, qui utique ipsum reducat & reddat utriusque hominis, mentis videlicet & corporis sanitati.*

em van Beyeren, ter eeren Gods en zyner Heiligen, veele altaaren hadde begiftigt, in den Hage, te Haarlem en elders meer: zoo zegt hy verders daarna (*w*), dat eene Kapelle gefondeert te Heemstede door wylen den doorlugtigen *Willem* Graaf *van Henegouwen*, die ten Vriesen gebleven was, en een altaar gefondeert in 't Hospitaal te Haarlem door den gemelden Hertoge *Willem*, en diergelyke kleine en verstrooide beneficien wierden ingelyft in 't Collegie van den Hage tot luister van het zelve, en op dat de geene, die aldaar resideerden (des van noode zynde) zouden mogen zyn over den Raad en de Gerigten.

De verheffingen, waar mede de voorgaande Graaven het gemelde Kapittel begunstigt hadden, wierden door de volgende al verder uitgestrekt, waar toe byzonderlyk behoort, dat Hertog *Willem de V.* in den jaare 1414 in de Kapelle ten Hove dede overbrengen de Zielmissen, die in de Parochie-kerke binnen *Alkmaar* voor de ziele van Graaf *Floris den V.* gedaan wierden, en dezelve alhier begiftigde met nieuwe renten, en ook met een nieuwe fondatie, waar van wy ter ophelderinge van deze zaaken, den ouden en tot nog toe ongedrukten brief alhier zullen inlyven:

Overbrenging van de Zielmissen gedaan werdende tot *Alkmaar* voor de ziele van Graaf *Floris den V.* in de Kapelle ten Hove, &c.

„ WILLEM &c. doen condt allen luden want onse voirvaders
„ zaliger gedachten een Capelrie gesticht hebben in der eeren
„ Goids ende al sinen Heyligen bynnen der Prochi-kerken van Alk-
„ mair voir onse Voirvaders siele Grave *Florys*, tot welcker Capel-
„ rien voirsz. op dien tyt toe geset waeren vyftien pond Hollants,
„ eenen ouden grooten Tornoysen voir festien penningen gereekent,
„ Ende want al sulk payment op desen tyt in onsen lande van Hol-
„ lant niet ghenber en is, en van onsen renten niet meer en ontfaen
„ aldair dan een gouden Vrankryx croon voir een pond gerekent,
„ op welke vyftien pond 's jaer voirsz. geen Priester hem wail op be-
„ dragen en mach, ende hebben dairom aengesien zelicheyt onser
„ zielen, ende om den diensts Gods alle wege te meerren tot 'er
„ voirsz. Capelrie gegeven vyf gouden Vrankryx croonen 's jaers,
„ maict te samen twintich gouden Vrankryx croonen 's jaers, die
„ welke een Rentemeester van Kenemerlant, die nu is of namaels
„ wesen sal, jairlyx wt reycken ende betaelen sal op sunte Bauen-
„ dach altois den genen die dese Capelrie besitten sal, Ende tot dese
„ voirsz. Capelrie, soo heeft onse getruwe Secretarius Heer *Peter*
„ *van den Zande* Prooft van Condeyt, in der eeren Goids ende des
„ Heyligen Vaders sunte Anthonis gegeven twee morgen lands, ge-
„ legen in den Hage Ambocht after den Jacopinen, behoudelic
„ twee pond 's jaers payments, die Aernt Gheryts zoon op tie twee
„ voirsz. mergen lands staende heeft, Ende dese voirsz. Capelrie sal
„ men voirtan in der eeren Goids der reyne Jonckfrou sante Catha-
„ rinen,

(*w*) *Casu* Portus *LXXIII. pag.* 248. *Et faciunt antedicta, Capellam fundatam in* Heemstede *per quondam illustrem* Wilhelmum *Comitem* Hannoniæ *in* Frisia *bonæ memoriæ decedentem*; *& altare fundatum in Hospitali de* Haerlem *per eum*, ----- *Et similia modica & dispersa incorporari in Collegio de* Haga *propter ornatum*, ----- *Et ut ibidem residentes Consiliis & judiciis* (*cum opus esset*) *præsiderent.*

„ rinen , ende des Heyligen Vaders funte Anthonis verdienen of
„ doen verdienen voir ons en voir onfer Ouder ziele mit twee mif-
„ fen die weken te doen of te doen doen fonder eenigen meerre laft
„ dair op te fetten bynnen onfer Capellen in den Hage; Ende wy
„ defe fundatie ende tranflatie voirfz. vafte geftade ende onverbro-
„ ken houden en gehouden willen hebben voir ons en voir onfen
„ Nakomelingen tot eewigen dagen, foo hebben wy defen brief be-
„ fegelt mit onfen zegele. Gegeven in den Hage op ten xxv. dach in
„ Mairte Ao. M. CCCC. XIV. na den loop van onfen Hove.

Verdere begiftingen door de volgende Graaven

Dit fpoor hebben de volgende Graaven mede ingeflagen , nadien zy deze Kapelle , welke zy tot eene Collegiale Kerk hadden doen verheffen, en waar van zy aan zig het Patronaat en de begiftinge behouden hadden, aanzagen als een cieraad en eer van hun Hollands Hof en Haagfch verblyf. Dus verzogt Hertog *Philips van Bourgondie*, en verkreeg ook in den jaare 1461 van Paus *Pius den tweeden*, dat de Parochie-kerk van den *Burch* op het eiland *Texel*, met alle haare Kapelleryen , Vicaryen en Officien , of Dienften , waar van de inkomften ontrent dertig mark zilvers beliepen, ter tafele van het Hof-Kapittel vereenigt en ingelyft wierden (*x*). Zoo evenwel, dat de Vicaris de gemelde Kerk van den *Burch* in der tyd bedienende zoude genieten een behoorlyk gedeelte, zoo tot eigen onderftand, als om de Biffchoppelyke regten te kunnen betalen : want de Prinfen believende, dat hen altoos duur aangerekent wierd, droeg men egter altoos zorg voor het gezag en den luifter der hooge Kerkelyken, en voor het middel om die beide te kunnen handhaven, namentlyk der zelver inkomften. Daar van verleende de voornoemde Paus eenen wydluftigen brief, dien wy agter dit werk voegen onder de Letter P. tot narigt en voldoeninge der kundigen in de Latynfche taale.

Gifte van de kerk van den *Burch* op Texel;

als mede van de *Nieuwe Kerk* te *Delft*, en van de kerk te *Hoorn*.

Een goed voorbeeld was dit voor de Kapitulairen, om een gelyke vereeniging en inlyving te verzoeken van Aarts-hertog *Maximiliaan van Oostenryk*, en zyne Gemalinne Vrouw *Maria van Bourgondie*. Maar zy zagen toen wat hooger. En verkregen in den jaare 1479. van de gemelde Vorften, de inlyving van *de Nieuwe Kerk tot Delft*, en van de *Kerke tot Hoorn*, beide zynde Parochi-kerken , en van geen gering aanzien. 't Voorwendzel was uiterlyk het befte van de wer-

(*x*) Deze kerk wierd by het Kapittel verhuurt, of, om beter te zeggen, voor zekeren tyd te bedienen gegeven aan den een of den anderen Priefter, die jaarlyks daar voor aan de Kapitulairen moeft uitkeeren de fomme van zes en tzeventig guldens, uitwyzens het volgende handfchrift :

„ Ic *Dirck Gherritfz.* Priefter, belie en bekenne mits defen , dat ik myn felven
„ heb verobligeert om te dienen dat Capittel van den Haech vyf jaer langhe du-
„ rende, en te bewaren die kerke van *Burch* , leggende in *Texel*, ende fal daer
„ jaerlicx of wtreyckenen die Heeren van dat Kapittel de fomme van *feffen feventich ponden* van veertich grn. Vlaems dat pont, daer ic borch voor hebbe ge-
„ ftelt. Tot een teyken der waerheyt, foe hebbe ik Dirk Gherritfz Priefter myn
„ name ende hantteyken hier onder ghefet. Actum Ao. XVC. XXVIIII. den
„ xvj. dach in Maert. „ By my

„ DIRCK GHERRITSZ, Priefter.

werreld, maar men heeft rede te twyfelen aan de waarheid, dewyl uit geene van de Brieven van Hertog Aalbrecht daar van blykt. 't Bestond daar in, dat Hertog *Aalbrecht van Beyeren* hen zou belooft hebben het Kapittel te doteren of te begiften met zoo veel inkomsten, dat die zouden belopen een somme van duizend een honderd en 't zeventig oude schilden, munte van Vrankryk; (Een aanmerkelyke zomme ten tyde van Hertog *Aalbrecht*:) Dat niettemin alle hunne inkomsten, zoo van de begiftingen der Graaven als van andere godvrugtige luiden, mitsgaders van de goederen by henluiden zelfs aangekoft, niet meerder zouden bedragen hebben als schaars achthonderd gelyke schilden. Dat zy die, om overstroomingen veroorzaakt door doorbraaken van Dyken en onvrugtbaarheid der landen, nog met veel moeite moesten bekomen. Zulks zy zeer dikwyls zig daar uit naauwlyks konden onderhouden, voor al daar uit ook moetende onderhouden de Kapellanen en Choralen. Alle, zaaken veel te wettig als dat devote Vorsten zoo agtbaaren gezelschap zouden hebben kunnen afwyzen. Weshalven hun ook, na ingenomen advis van den Stadhouder en Raaden van Holland, van de Rekenmeesters aldaar, en ook van de Luiden van den Grooten Raade, nevens hen wezende, en zulks op de plegtigste wyze, de voorsz inlyvinge vergunt wierd. Werdende voorts in dien Gift-brief, tot meerder gerustheid van 't Kapittel, gevoegt een verzoek aen zynen allerheiligsten Heere den Paus, of den Apostolischen Stoel, om die gifte te bevestigen. Den brief, dit alles in 't brede behelzende, laaten wy om zyne aanmerkelykheid alhier volgen.

Gifte van de collatie van de nieuwe kerk te *Delft* en van de kerk te *Hoorn* aan 't Kapittel op het Hoff.

M*AXIMILIANUS & MARIA dei gratia, Archiduces Austrie, Burgundie, Lotharingie, Brabancie, Limburgie, Luxemburgie & Gheldrie, Comites Flandrie, Tyrolis, Arthesie, Burgondie, Palatini, Hannonie, Hollandie, Zeelandie, Namurci & Zuytphanie, Sacrique Imperii Marchiones. Nec non Frisie, Salinarum & Mechlinie Domini. Universis presentes literas inspecturis salutem. Cum ex parte venerabilium virorum nobis sincere dilectorum Decani & Capituli Capelle nostre collegiate beatissime virginis Marie Palatii nostri Hagensis Comitatus nostri Hollandie nobis fuerit humiliter remonstratum, qualiter ipsi Decanus & Canonici olim a bone memorie Duce Alberto Bavarie tunc Comite Hollandie fundati fuerant, qui licet tunc eis pro eorum dotatione dare & assignare in certis redditibus usque ad summam mille centum & septuaginta scutorum antiquorum monete Francie promisisset, nichilominus morte eum preveniente nec in eo quod ipse tunc eis dederat: nec in hijs que postea aut ipsis pie ab aliis largita: aut ab eisdem ex propriis denariis fuerant empta usque ad summam octingentorum similium scutorum minime possiderent; que etiam propter inundationes aquarum rupturam aggerum & sterilitatem terrarum plerunque magna cum difficultate recuperarent, ita ut persepe vix inde se posent sustentare: cum ex hijs solis redditibus nonmodo se, sed Capellanos & Chorales hujusmodi Collegii sustentare haberent. Atque tandem propter ea pro eorumdem parte nobis fuerit humiliter supplicatum, ut hujus consideratione eis ipsis ex proprio aliquid elargiremur. Hinc est quod nos super hijs ex jussu nostro a dilectis & fidelibus nostris locum tenente Consiliariis & Magistris Camerarum Consilii &*

 com-

computorum nostrarum in ipso loco de Haga per nos constitutarum facta informatione: qua nobis hec esse vera constitit ab eisdemque primum, deinde a Gentibus magni Consilii nostri juxta nos existentibus advisamento seu opinione habita: ac super omnibus maturo freti consilio; quo reperimus bone memorie Philippum Burgundie &c. Ducem anum nostrum erga eosdem aliquando similia fecisse volentes ipsis Decano & Capitulo supplicantibus juxta vestigia ejusdem Ducis aliquantulum subvenire, ducti precipue ea honestissima vita quam gerunt: & eo insigni servicio quod in ea Capella omnipotenti Deo creatori nostro cothidie impendunt ipsi dotationi fundacioni sive mense capitulari ipsorum nostras parochiales ecclesias videlicet Novam de Delft *ipsius Comitatus nostri Hollandie &* de Hoeren *parcium nostrarum Westfrisie ex certa nostra sciencia & gracia speciali adjunximus, univimus & incorporavimus: adjungimus, unimus & pro nobis nostrisque successoribus perpetuis temporibus incorporamus: Easque sive omme jus quod in eis habemus una cum cunctis fructibus & obvencionibus earumdem: eisdem Decano & Capitulo donavimus, cessimus & transportamus donamus, cedimus & transportamus: & eos in possessione ipsarum posuimus & induximus, ponimusque & inducimus per presentes: Ita ut morte, cessione, resignatione, permutacione, vel alias quomodocunque aut quociescunque deinceps vacaverint de illis quemadmodum de re eorum plene & integre ordinare & disponere possint: ad sustentationem eorundem: & ipsius Capelle nostre Collegiate divini sermonis honorem cultum atque augmentacionem. Nulla a nobis sive successoribus nostris alia ulteriore presentatione sive collatione expectata: Salvo tamen debito servicio sive exercitione cure ipsarum ecclesiarum quod per congruos & ydoneos Presbyteros seculares ad nutum eorum: auctoritate tamen Apostolica cui immediate subsunt ponendos & amovendos fieri facere tenebuntur. Quam quidem unionem sive donacionem nostram ac totum tenorem presentium supplicamus propterea a sanctissimo Domino nostro Papa seu a sancta sede Apostolica aut ejus potestatem habente admitti, gratificari & corroborari. Mandamus igitur dictis locum tenenti Consiliariis & Magistris predictarum Camerarum nostrarum Hollandie: ceterisque officiariis atque subditis nostris presentibus & futuris, quos id concernit: aut in futurum concernere poterit. Quatenus de hac nostra adjunctione, unione, incorporatione, donatione & transportacione: simul & de toto tenore presentium ipsos Decanum & Capitulum supplicantes uti & gaudere faciant atque permittant integre atque perpetue. Nec eis in contrarium aliquod dent aut dari permittant disturbium aut impedimentem. Quoniam ita nobis placet & volumus fieri. In cujus rei testimonium hys ipsis presentibus literis nostris sigillum nostrum fecimus appendi. Datum in oppido nostro Bruxellensi* XXVIJ. *Novembris anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono. Sic signatum per Dominos Archiduces.*

Subscriptum

DE LONGUEVILLE.

Voorregten van het Kapittel.

In opzigte van voorregten is aanmerkelyk, dat Hertog *Aalbert* by brieve gegeven des maandags na St. Martynsdag in den winter des jaars 1389, den Deken en 't voorsz Kapittel de magt gaf, omme met

met den Bode van den Rentmeester van Noortholland te mogen inpanden, 't geen men hen wegens hunne goederen schuldig was; bevrydende hen alzoo van den last, om zig aan den Regter te moeten begeven, en hen gelyk als Regters makende in hunne eige zaaken. De woorden van welke Charter in dezer voegen luiden:

„ AELBRECHT &c. doen condt allen luden; dat wi ghemachtich gemaect hebben mit desen brieve onsen Deken en „ Capittel der Capellen in den Haghe, dat si of hore gewaerde bo„ de mit ons Rentmeesters bode van Noorthollant inpanden en inha„ len moghen, als si te doen hebben, sulcke scout als men hem „ sculdich is of sculdich worden sullen van den goede, dat wi „ hem om Goids wille gegeven hebben, gelikerwys of si noch ons „ selven waren, en waer 't dat sake, dat yemant hier jegens waere „ en onsen Deken en Capittel voersz. scaede of hinder dair in de„ de, dat wi vernemen conden, dat souden wy houden aen syn „ lyf en aen syn goet, allse aen den gheenen die onse Heerlichede „ verminderen wouden. In oirconde des briefs besegelt mit onsen „ zegele. Gegeven in den Haghe des Manendachs na sinte Martyns „ dach in de winter anno duysent drie hondert negen en tagtich.

Die van 't Kapittel mogen met den Bode van den Rentmeester van Noort-Holland hunne schulden inpanden.

Een ander voorregt van belang was, dat zy ook regtspleging oefenden. Waar van men een voorbeeld ziet, in zeker Mandament om de arrementen van den processe aan te nemen, van den jaare 1559. Want daar uit blykt dat *Henrik vander Nadt*, Deken dezer Kerke, hebbende een verbintenis geschreven en getekent ten behoeve van eenen *Dirk Jacobsz Schaep*, Koopman en Burger van Amsterdam, en de zelve niet voldoende, door den voorn. Schaep was gedaagt voor Deken en Kanunniken der Kapelle, en dat die zaake voldongen zynde, daar in was voort geprocedeert tot de productie van getuigen toe. Weshalven zy ten verzoeke van den voorn. Schaep de nagelaten Erfgenaamen van den gemelden Deken deden dagen, omme voor hen te verschynen, en in die zaake voorts te procederen, doende inthimatie van dien aanplakken aan de deure hunner kerke. Welk stuk wy ter liefde der geene die de regtspleging verstaan, als, onzes agtens, zeer curieus, alhier laaten volgen.

NOs Vice-Decanus & Canonici capitulares collegiate ecclesie beate Marie pallatii Hagensis sancte Romane ecclesie immediate subjecti Iudices cause & causarum & partium infrascriptarum, universis & singulis Presbyteris clericis & tabellionibus publicis illique vel illis ad quem vel ad quos hoc presens nostrum mandatum pervenerit, Salutem in Domino & presentibus fidem indubiam adhibere, Noveritis quod orta diu coram nobis lite controversia & sive questionis materia per & inter honestum virum Theodoricum Jacobi Schaep, mercatorem & civem oppidi Amstelredamme agentem seu actorem ex una & pie memorie magistrum Henricum van der Nadt Decanum nostre Collegiate Ecclesie de & super certa obligatione per eum conscripta & signata & pecuniarum summa rebusque aliis in actis cause presentis latius explicatis, & illarum occasione reum & conventum partibus ex altera. In eadem causa post litis contestationem ad non-

Mandament van Vice-Deken en Kanunniken van de Hofkapelle, om in zekere zaake voor henliedenlitispendent de Arrementen van den

procesſe aan te nemen.

nonnullos actus & terminos judiciales usque ad testium productionem rite & legitime processſ... Tamen predictus Magister Henricus Decanus ab hac luce deceſſit ac viam universe carnis tranſiit diem vite ſue clauſit extremum relictis per eum certis ſuis heredibus ab inteſtato. Quapropter pro parte procuratoris predicti marcatoris predicti Theodorici Schaep hujus cauſe impetrantis ſeu agentis quatenus ſibi & parti ſue citationem legitimam contra heredes dicti Magiſtri Henrici defuncti exequendum ad reſumendum reſumique videndum & audiendum juſta & rationabilia petenti non ſit denegandus aſſenſus citationem prepoſitam ad memoratum actum decernere duximus atque decrevimus per preſentes vobis & cuilibet veſtrum mandantes quatenus citetis peremptorie predictos heredes Magiſtri Henrici van der Nadt ac ſuorum bonorum apprehenſores ad comparandum coram nobis in loco noſtro Capitulari per ſe vel procuratorem ſeu procuratores ad preſentem cauſam ſufficienter inſtructos nona die poſt preſentem executionem quatenus tamen juridica fuerit aloquin ad proximam diem ſubſequentem ad reſumendum reſumique videndum & audiendum prout de jure ſequitur... ad noſtrum ſententiam incluſive, Cum inthimatione tali qua ceteri executiones fieri debeant & poſſint in valuis noſtre Eccleſie, Reddite litteras debite executas vos preſentium executores. Datum noſtro ſub ſigillo preſentibus appenſo anno Domini milleſimo quingenteſimo quinquageſimo nono Die Veneris decima tertia menſis Januarii.

Subſcriptum

DE CAPELLE.

't Was verder geen van de minſte voorregten en vryheden, door Hertog *Aalbrecht* aan 't voorſz Kapittel vergunt, dat Deken, Kanunniken en Kapellaanen ook vry waren van ſchot, wagt, en andere diergelyke buur-laſten wegens de huizen by hen zelf bewoont, zonder gehouden te zyn daar van met en nevens andere buuren eenige onkoſten te dragen ofte gelden, gelyk te zien is uit dit navolgende Handveſt.

Deken, Kanunniken en Kapellaanen vry te zyn van buurlaſten wegens de huizen, die zy zelf bewoonen.

„ AELBRECHT &c. doen condt allen luden, dat wy om za-
„ licheyt onzer zielen, en om den dienſt Gods te meerren, ghe-
„ maect hebben van onſen eygelicken goede ene Caneſie in onſen
„ Capellen binnen onſen Hove in den Hage, en daer in gezet De-
„ ken, Canoniken en Capellanen, om den dienſt Goids dagelix dair
„ in te doen; En om dat die Deken, Canoniken en Capellanen
„ voirſz tot alre tyt daer toe bereyder ſullen weſen, ſoo hebben wy
„ hun ſulcke gracie gedaen, dat ſi van horen huſen, erven en goe-
„ den dat ſi bewoonen ſullen tot haere nootorft tot ghenen tiden,
„ ſcot, wachtgelt of andere eenige oncoſt mitten bueren gheven
„ noch gheldcn en ſullen, mar waert dat ſi binnen onſen Ambochte
„ van der Hage eenige huyſinge, erve of land hadden, die ſi niet
„ en bewaren of uytgaven te renten ofte heure, daer of ſouden ſi
„ ſcot en ander ongelt geven, geliker anderen buerluden in den Ha-
„ ge; En ombieden en bevelen onſer Bailju, Scout, Scepenen en
„ Scot-ſetters, die nu zyn ofte namaels weſen ſullen, dat ſi den De-
„ ken, Canoniken en Capellanen voirſz, die nu ſyn of namaels we-

„ ſen

„ fen fullen, voirt van alle fcot en onghelde voirfz, in fulker manie-
„ ren als voirfz is. . . . . dit fal geduren tot eeuwigen dage. In oir-
„ conde &c. Gegeven in den Hage op ten vyftienden dach van
„ Aprille anno duyfent drie hondert drie en tnegentich, *fecundum*
„ *curfum curiæ noftræ.*

En het was ongetwyffelt uit kragte van dit Privilegie, dat het Hof van Holland, by acte van dato den 30. Septemb. 1538. verklaarde, dat die van den Hage, die van 't Kapittel op het Hof en alle hunne Zangers en Choor-officianten, voor zoo verre zy geen buurneeringe deden, vry van excys zouden laaten. De woorden zyn deze:

„ ALfoo die Deeken en Capittele van den Capelle Collegiale van „ den K. Majt. in den Hage op 't Hof voor hun felven en in „ den naem van heure Cappellanen, Choir-officianten, Zangers en „ andere fubjecten van den zelven Cappittele, den Hove van Hol- „ landt te kennen gegeven hebben, dat die van den Cappittele en „ alle heure dienaers in den kerke en anders, 't fy of fy Priefters zyn „ dan niet, oock gehylickte luyden en andere exemptien en vryhe- „ den henl. by de K. Majt. en fyne Voorfaten gegunt, altyt vry en „ exempt geweeft fyn van den excyfe, die men in den Hage „ heffende is, en daer van altyts geweeft zyn in deuchdelycke en „ vreetfamige poffeffie en gebruykenis van foe langen tyt, dat geen „ memorie van menfchen ter contrarie en gedencke; En hoewel „ niemandt geoorloft is den Verthoonders ofte heuren fubjecten ee- „ nich hinder ofte empefschement te doene in heure vredige en „ deugdelyke poffeffie van excys vry te wefen, 't hadde nogtans be- „ lieft de Regierders van den Hage, en heurl. excys ontfangers te „ doen interdiceren den biervoerders van den Hage, den Zang- „ meefter van den Hove, genoemt Mr. *Jacob van Couwenhove*, egeen „ buyrneeringe doende, eenich bier te brengen, dan mits opleg- „ gende en betalende excyfe, daer tegens verfoekende behoorlyke „ provifie van nieuwigheden; Waer op die Regierders van den Ha- „ ge voor den Hove ontboden en gehoort fyn geweeft; en eynde- „ lyke alfoo beyde partyen hen elx refereerden tot difcretie van den „ Hove fonder proces te willen fuftineren, is by den voorfz Hove „ geappoincteert en verklaert, appoincteert en verklaert mits de- „ fen, dat die van den Hage, die van den Cappittele voorfz en alle „ heure Sangers en Chori-officianten, 't fy of fy geheylickt zyn dan „ niet, en waer die woonen, 't fy op 't Hof of in den Hage, foo „ verre fy geen buyrneringe en doen, fullen laeten vry van excys te „ eyfchen, of henl. daer inne eenich letfel te doen, wel verftaende „ dat foo geringe yemant van defelve Officianten van den Cappittele „ buyrneeringe beginnen te doen, 't zy van tappen of anders, dat fy „ dan heure vrydom daer mede verliefen fullen en excys betalen foo „ lange zy de felve buyrneeringe doende zyn. Actum den leften „ September 1538. by *Affendelft*, *Warmont*, *Hogelande*, *Brunt*, „ *Zegers*, *Zuys* en Procureur.

Vrydom van excys voor die van 't Kapittel ten Hove.

Verdere verheffing van 't Kapittel.

En dewyl wy vastſtellen, dat het den Oudheids-lievende Lezers vermaken zal, de geduurige aandagt der Graaven, ter verheffinge des gemelden Kapittels ten vollen te beſchouwen, zoo zullen wy alhier nog eenige bewyzen van dien laaten volgen.

Gelyk aanſtonds na de fondatie der Kapelle, verſcheide Kapelleryen in dezelve wierden geſondeert en gedoteert, zoo was 'er onder andere een Prebende, waar van de Kapellaan door den Abt en Convent van Middelburch wierd benoemt. Dit verveelde Hertog *Aalbrecht*, en om zulks niet te gedogen, wiſſelde hy in den jaare 1379 daar jegens de Koſterye van de kerke van *Ooſt-Kapelle*, om voortaan door den Abt te werden begeven, des dat wederom de begevinge van die voorſz Prebende in de Hof-kapelle zoude werden gedaan by den Graaf. Al het welke uit den volgenden brief is te zien.

Wiſſeling van de Koſterye van *Ooſt-kapelle* jegens een Prebende in de kapelle in den Hage.

„ AELBRECHT &c. doen condt allen luden, dat wi met er-„ ſamen en Gheeſtelicken luden den Abt en Convente van on-„ ſe Vrouwen Cloeſter in Middelburch over yen ghedragen zyn om „ ghevoechs wille die wi daer in hadden en om nutſcap wille des „ Abts en Convents voirſz. dat ene provende die in onſen Capelle „ in onſen Hove in den Hage gedotiert was en ſi eenen Capellaen „ vte haren Goids huſe te ſetten plagen in onſen Collegien in der „ Capellen incorporeert ſoude bliven, en van horen Capellanen niet „ meer en ſouden gheregieert worden, hierom hebben wi in reſtoer „ hier of ghegeven en gheven den Abt en Convente voirſz. on-„ ſe Coſterie tot *Ooſt-Capelle* mit allen rechten van ghiſten en beſit-„ te alſe ſi ons te weſen plach, die ſi vrilicken gheven en ghebru-„ ken ſullen tot horen beſte wille en oerbaer en ſulc goet van der „ Coſterie alſe nu ter tyt open geworden is bi dode *Damaes Wil-„ lemszoen* ſullen ſi nu voert ſonder vertreck ghebruken en dat an-„ der deel dat noch beſit en heeſt *Pieter Pieterszoen*, ſellen ſi vri-„ lic gebruken na ſynre doot of wanneer hy 't bi ſinen vrien wille „ overgheven wil alſoo dat ſi dan voert ewelic duerende vrylic hem „ bliven ſel te bruken tot horer beſter oerbaer en wille ſonder an-„ ders eenighe gifte of brieve hier namaels van ons of van onſen „ Nacomelingen hier of te verſoeken ofte vercrigen; En ombieden „ en gebieden alle Ambochts-Heeren en ghemieten van *Oeſt-capel*, „ dat ſi den Abt en Convente voirſz. deſer Coſterye vrylic ghebru-„ ken laten en hem wtreyken en wtreyken doen alle renten en pro-„ fite die daer toe behoeren, die him dair in hinder of wederſtoet „ dede, dat ſouden wi aen hem houden alſe aen den ghenen die je-„ ghens onſe Heerlickheyt dede, in oirkonde &c. Gegeven in den „ Hage in 't jaer ons Heeren M. CCC. LXXIX. des donredachs na „ Ste. Lucasdach.

Wyders had eenen Heer *Gheryt van den Burch*, by toeſtemming van den Graaf, in 't laatſte van zyn leven in de gemelde Kapelle, doen maken en ſtigten eene Kapellerye, en tot het bedienen der zelve gegeven een ſomme gelds, van welke ſomme het grootſte gedeelte gekomen zynde in handen van den Graaf, die dezelve tot zyn gebruik hadde beſteet; zoo heeft hy in plaatze van dien, aan Heer

Willem

Willem van der Haer, of aan den geenen, die de voorsz Kapellerye van Heer *Gerrit van den Burch* bedienen zoude, bewezen een jaarlykze rente tegen den penning twaalf; waar van de brief, gegeven in den jaare 1387, aldus luid:

„ AELBRECHT &c. doen condt allen luden, want Heer „ *Gheryt van den Burch* in sinen leste liven tot eenre Capelrye „ gemaect en gegeven heeft een somme gelts, die men verdienen sal „ in onsen Capelle in den Haghe; en om dat van desen voersz. „ ghelde in onsen handen gekomen is twee hondert vier pont elf „ schellingen en tien penningen Hollants, die wy in onsen oerbaer „ gheleyt hebben, van welcken Capelrye die ghifte na Heer Wil- „ lems dood van der Haer voersz. op ons en op onsen Nacomelin- „ gen comen sal, soe hebben wy Heer *Willem van der Haer* voersz. „ voer dit ghelt voersz. een jaerlixe rente gegeven, en die bewyst „ te ontfaen die penninc voir twaelyve op onse Rentemeesterscip van „ Noirthollant en beloept dat hy dair jairlix voer ontfangen sal se- „ venthien pont en twalif scellingen Hollants, den grooten voir „ acht penningen; en ombieden onsen Rentmeester van Noirthol- „ lant, die nu is of namaels wesen sal, dat hi Heer Willem van der „ Haer of den gheene die dese Capelrie hebben sal, dese voirsz. „ renten alle jaire wtreyken en betaelen, die een helfte tot Paeschen „ en die ander helfte op Pinxter, ter tyt toe dat ons eenich goet „ onder onsen Rentmeester van Noirthollant aanbestervet, daer of „ willen wy dat onse Rentmeester voirsz. Heer Willem of den ghee- „ nen die die Capelrie hebben sal, alsoo veel aenbewise dat hi die „ voersz. renten seker is. In oirconde &c. Gegeven in den Hage „ op Ste. Jansdach decollatio anno XIIJc. LXXXVIJ.

Bewyzinge van een jaarlykze rente aan den geenen, die de Kapellerie van Heer *Gerrit van den Burch* bedienen zal.

Insgelyks hadde Heer *Dirk Voppenszoon*, Deken der voorsz Kapelle of Canesie, aldaar gefondeert en gemaakt eene Kapellerie, en die ook te bedienen gegeven aan den voornoemden Heer *Willem van der Haer* Priester; En vermits geen Priester twee Kapelleryen teffens mogte bedienen, zoo vergunde Hertog *Aalbrecht* nogtans aan den voorn. Heer Willem in 't jaar 1396, dat hy de voorsz twee Kapelleryen te gelyk zoude mogen bedienen zyn leven lang, dog dat na zyne dood dezelve door twee Priesters zouden bedient worden, uitwyzens den volgenden brief:

„ AELBRECHT &c. doen condt allen luden, want Heer *Ghe-* „ *ryt vander Burch* bi tiden Deken tot Naelwyck een Capel- „ rie fundeerde en maecte in onser Capellen die hi binnen sinen le- „ ven Heeren *Willem van den Haer* Priester gaf, die die Capelrie „ sint beseten en gehouden heeft; En dair na zal$^{r.}$ ged$^{en.}$ Her *Dirc* „ *Voppensoen* nu laeste Deken in onser Capellen in den Hage een an- „ der Capelrie maecte in die selve onse Capelle, die hi oic gegeven „ heeft Heeren Willem van der Haer voersz. Soe hebben wy den „ zelven Heeren Willem sulke gratie gedaen, overmits dat die Fun- „ deerres voirnoemt hoer eerste gifte him gegeven hebben, dat hi „ die twee Cappelrien voersz. hebben, houden en besitten mach syn

Dat Hr. *Willem van der Haer* 2 Kapelleryen teffens zal mogen bedienen.

„ leven

„ leven lanch, en die verdienen in onsen Cappellen voirsz. na yn-
„ houden der fundacien, Ende na synre tyt sullen wy of onse Na-
„ comelingen die twee Capelrien gheven tween geestelicken persoo-
„ nen Priesters of Clercken, die die verdienen sullen in onsen Ca-
„ pelle voirsz. tot allen ghetiden te hulpe singen en misse te doen ge-
„ liken anderen Capellanen in onsen Capelle voirsz., In oirconde
„ &c. Gegeven in den Hage op ten xxij. dach in Aprille anno
„ M. CCC. LXXXXVJ.

Hebbende aldus gezien de voorregten door de Hertogen *Aalbrecht* en *Willem van Beyeren* aan het Kapittel ten Hove vergunt, gaan wy over tot den volgenden tyd van Hertog *Jan van Beyeren*. Deze na zyns broeders Willems dood de regeringe der Landen, in weerwille zyner Nigte *Jacoba*, aan zig getrokken hebbende, wilde al mede den Deken en Kapittel van den Hove believen, gunnende het zelve zekere twee stukken tiend-land, in plaatze dat het Kapittel bevoorens jaarlyks vyftig kroonen uit 's Graafs schatkamer genoot, welke niet altoos even naauwkeurig betaalt wierden, 't geen gelegentheid gaf, om zekere vaste inkomste te verzoeken. Den brief, als aanmerkelyk zynde, schoon op meer dan eene plaats gebrekkig, zullen wy hier laaten volgen, om dat dezelve, onzes wetens, tot nog toe niet gedrukt is, en boven dien uitdrukkingen behelst, welke eenen naauwkeurigen Lezer stoffe tot meerder onderzoek zullen verschaffen. De woorden zyn dan deze:

Twee tiendekens vergunt aan den Deken en Kapittel in den Hage, in wisselinge van zekere jaarlykze renten.

„ JOHAN &c. doen cont allen luden, dat onse geminde
„ Deken en Capittel binnen onsen Hove inden Hage ons
„ oetmoedelyck te kennen gegeven hebben, dat sy van ou-
„ den tyden gehad hebben van onsen Graaflykheyt van Hollant
„ vyftich ponden 's jaers sulken als onse Rentmeester van Noirt-
„ hollant jaerlycx ontfangt van onsen renten, dair onse Rente-
„ meester voornoemt voor ontfangt een voersz. Croon voor elk
„ pondt, voer welke 50 Croonen 's jaars onsen Capittel voornt.
„ weder verbonden en schuldig syn te doen t'elker weken een sin-
„ gende vogeltie en sielmisse ter zal[r]. gedenckenisse aller onser voer-
„ vaderen Graven en Gravinnen te Hollant, die geweest syn en nae-
„ comen sullen. En want onse gemeyne Capellanen voornoemt ons
„ dair verder of te kennen gegeven hebben, dat hem deese voorsz.
„ vyftig croonen 's jaers een deel jaren gestaen hebben tot huden
„ desen dagen toe te beuren en te ontfangen uyt onsen Tresorien
„ van Hollant, daer sy souden eenen croone betalinge een wyltydts
„ of gecregen hebben, biddende en beveelende ons ootmoedelick,
„ dat wy hem erghents so veele sekere renten in handen stellen en
„ geven wouden als totter somme toe voirsz. Soe hebben wy aange-
„ sien hoir ootmoedeliek vervolg voirsz. en sonderlinge want wy
„ niet en willen, dat die goede meyninge niet verthien en soude,
„ die onse Voirvaderen zal[r]. ged[e]. dair in gehad hebben, die dese
„ jaerlixe renten voorsz. mit goeder herten om Gode wille hem ge-
„ geven hebben, gemerkt oick dat sulke Godelycke dienften dair
„ voir stant te doen en voorsz. is van onsen Capittel voornoemt also
„ getrou-

„ getrouwelicken en eeuwelicken gedaen is geweeſt, en hebbe hem „ daeromme voir die vyftig Croonen 's jaers die ſy uyt onſe Treſo- „ rie van Hollant voorſz. tot deſen dagen toe gehad hebben en be- „ wyſt, geven en bewyſen met deſen onſen brieve, *twee hoecken* „ *tiendekens gelegen binnen onſen Ambochte van 's Graveſande*, ſulx als „ hier naer beſchreven ſtaen, daer onſe Rentmeeſter van Noirthol- „ lant die renten tot hair toe van onſen wegen of opgebeurt en ont- „ fangen heeſt, den voorn. onſe Capittel die voerſz. tiende te heb- „ ben, te beſitten en te gebruyken van deſen dagen voirnoemt, wel- „ ke als hoir mede eygene goeden, dats' te weten en hoek tiende „ die begint in Heeren Gysbrechts weyde, ſtreckende zuytwaert „ totten middeldyck toe. Item een ander hoek tiende die geheten „ is *Doenys velt*, En ontbieden dairom en bevelen onſen Rentmee- „ ſter van Noirthollant die nu is of namaels weſen ſal, dat hy ſyn „ hande van de voirſz. tyende trecke en after deſen tyt dair nim- „ mermeer bewinde en daer mede ruſtelic laet beworden onſen De- „ ken en Capittel voirnoemt, ſonder meer geboits dair of van ons „ te verbeyden, want wy dat alſo gedaen willen hebben. In oir- „ conde &c. Gegeven in 't jaer M. CCCC. drie en twintig.

„ Bi minen Heer den Hertoge, dair die Prelaet van Camerick „ Heer *Wouter van Wynge Wouterszoen van der Noot*, en *In. Sta-* „ *melaert van Beeden* bi waren.

Of de geduurige onruſt, waar in Vrouw *Jacoba van Beyeren* haare dagen heeft moeten ſlyten, haar overgelaaten hebbe het voorſz Kapittel gunſtelyk te bedenken, is ons tot nog toe niet gebleken, en wy laaten het onderzoek daar van over aan die geene, die de oude Archiven mogen en konnen naſlaan. Maar dat Hertog *Philips* en zyne navolgers, ſchoon buiten deze Landen gebooren zynde, en ook elders hun geſtadig verblyf houdende, zig aan het Kapittel ten Hove zoo veel hebben laaten gelegen zyn, dat zy aan het zelve merkwaardige giften gedaan hebben, is hier vooren getoont.

Zie daar de voornaamſte voorregten, vryheden en goederen van dit zoo aanzienelyk Kapittel, waar van ons de oorſpronkelyke brieven of Regiſtratien van dien, zyn bejegent. Indien we nu verders alhier zouden willen opgeven een lyſt van renten, landen en andere effecten, zoo by particulieren aan dit Collegie gemaakt, beſproken of gegeven, als by het Kapittel aangekogt, men zoude ongetwyffelt de aandagt van zommige Lezers, die weinig ſmaak hebben in de verhandelinge van deze en diergelyke zaaken, te zeer verveelen, en mitsdien zullen wy'er van afſcheiden, en alleen kortelyk aanmerken, dat alle deze en verdere goederen, die het Kapittel heeft bezeten, in laatere tyden by 't omkeeren van 's Lands beſtier, wanneer deze en andere geeſtelyke Maatſchappyen hier te lande wierden vernietigt, door de Staten van Holland zyn aangeſlagen, en volgens ſpeciale Reſolutien, zoo van den 18. Auguſti 1577, als van den 15. Julii 1581. en 27. Junii 1582 (*a*), aan de Graaffelykheids Domeinen van Noortholland zyn gevoegt *tot betalinge en onderhoud van de Predikanten*, *mids dat de laſten*

De goederen van 't Kapittel naderhand by de Staten aangeſlagen en gevoegt aan de Graaffelykheids Domeinen van Noort-Holland.

(*a*) Zie Bylage Q. 1. 2. 3.

laſten van alimentatie der Kanunniken, die'er alstoen nog in leven waren (*b*), *en de renten daar uit voortaan voldaan zouden werden.*

Groot aanzien van den Deken en Kanunniken.

Het gemelde Kapittel in voegen, als getoont is, verheven zynde, zal het niemand vreemd dunken, dat de Deken voor al, en ook de Kanunniken in groot aanzien waren. En men vind hier en daar eenige der zelve vermeld, en daar onder mannen uit de beſte Huizen des Lands, waar van wy eene lyſte alhier zullen laaten volgen, voor zoo veel wy dezelve in authentieke beſcheiden hebben genoemt gevonden.

De Kanunnikſchappen wierden door Hertog *Aalbert* gegeven aan ſtuderende perzoonen en zyne bedienden.

Dog vooraf moeten wy nog aanmerken, eerſtelyk: dat Philips van Leiden (*c*) ſprekende van het zelve Kapittel, zoo als het door Hertog *Aalbert* was vermeerdert, aantekent, dat de nieuwe Kanunnikſchappen door hem wierden gegeven aan *ſtuderende* perzoonen, en *aan zyne Bedienden.* Het geen het vervolg zal beveſtigen.

Stonden onmiddelyk onder den Paus van Rome.

Ten tweeden, dat de Deken, de Kanunniken, de Kapelaanen en alle de dienaars onmiddelyk ſtonden onder het gezag van den Paus van Rome, en dat ze van alle andere magt van kerkelyke perzoonen en Prelaaten ontheven waren (*d*). Dat ook, ingevolge van den brief der Pauſelyke beveſtiginge, de Deken altyd moeſt verkooren werden door de Kanunniken; en om verkooren te konnen werden, een der gemelde Kanunniken wezen. En dat volgens een andere Bulle, insgelyks door Hertog *Aalbrecht* van den Paus verkregen, de gekoren Deken beveſtigt moeſt werden door den Abt van Middelburch (*e*). De twaalf andere Prebenden of Kanunniksdyen wierden (gelyk zoo even gezegt is) met volkomen regt begeven door de Graaven: maar de inſtellinge of inhulding geſchiedde door den Deken en het Kapittel (*f*).

Den Deken competeerde

Ten derden, dat onder andere regten, die eertyds den Deken competeerden, ook was het aanſtellen van eenen Prieſter in *de oude en nieuwe Kerk te Amſterdam* (*g*); als mede het vergeven van *de Paſto-*

(*b*) Bor, *Nederl. Hiſt. op 't jaar* 1576. *IX. boek*, *pag.* 142.

(*c*) *D. Caſu* Portus, *pag.* 249. (*d*) Zie hier vooren *pag.* 200.

(*e*) Deze Bulle is te vinden hierna onder de letter S.

(*f*) Dit alles werd mede in dezer voegen aangetekent by den Schryver van de *Oudheden en Geſtigten van Delft*, *Delfland en 's Gravenhage*, *in Octav. pag.* 351. en 353.

(*g*) Het *Jus Patronatus* over deze kerken competeerde eertyds de Graaven van Holland, zoo als onder anderen te zien is uit eene acte, gedagtekent des woensdages na Diviſionis Apoſtolorum des jaars 1359, waar by Hertog Aalbrecht *zynen lieven en getrouwen Raed Heere Gerrit van Heemſtede*, het regt geeft om een Paſtoor te zetten *in de kerke van Amſterdam*; welken brief wy hierna in 't geheel zullen opgeven. Dog naderhand begunſtigde de gemelde Graaf daar mede het Kapittel ten Hove. En derhalven was 't alleen uit dien hoofde, en geenzints, gelyk verkeerdelyk de Heer Commelin in zyne *Beſchryvinge van Amſterd. pag.* 548. zegt, om dat *alle Hollandſche Geeſtelykheid onder den Deken en 't Kapittel van 's Gravenhage was ſtaande*, dat Deken en het gemelde Kapittel ook het geeſtelyk gezag hadde over de twee Gaſthuizen, waar van het eene den naam van St. Pieters, en 't ander van onze Lieve Vrouwen Gaſthuis voert, gelegen onder beide de Parochiekerken. Wat voorregten de Deken en 't Kapittel aan deze twee Godshuizen hebben verleent, en wat elk daar voor jaarlyks op zekeren daar toe geſtelden dag aan handen van des Dekens en Kapittels gecommitteerden moeſte betalen, werd by den gemelden Schryver aldaar ter plaatze opgetelt.

Pastorye te Koudekerk (*h*). En onder den zelven Deken stonden alle Edelen en Hovelingen, voor zoo verre de plegtigheden van 't Doopzel, het laatste Olyzel, en het uitdeelen van 't jaarlyks Pascha, en diergelyke kerkelyke bedieningen meer, belangde (*i*). En 't was ongetwyffelt uit dien hoofde, dat 'er in den jaare 1556 twist ontstond tusschen den Deken van 't Hof en den Pastoor van den Hage, over het trouwen van *Dirk van der Does* en Jonkvrouw *Maria van Roemburch*, houdende elk van die twee Geestelyken staande, dat hem toequam deze ceremonie in zyne kerk te moeten plegen. Welk geschil by overkomst aan den Hove van Holland zynde gestelt, is door tusschenspraake van den zelven Hove, op den 24. October des gemelden jaars daar op gevolgt dit verdrag, dat de voorn, perzoonen getrouwt zouden werden in tegenwoordigheid van beide de partyen, dog dat de plegtige woorden zouden uitgesproken werden by den Pastoor van 't Hof, mits elk genietende zyne wedden, en onvermindert eenen iegelyk zyn regt. De woorden van de gemelde acte zyn deze: het aanstellen van een Priester in de oude en nieuwe kerk te Amsterdam, &c.

„ OP den dach van huyden compareerde voor den Hove van „ Hollant Mr. *Heyndrik van der Nat* Deeken, Heer *Jan Cuyl* „ Canonik en Pastoer van de Collegiale Cappelle van onzer liever „ Vrouwen op 't Hof alhier, geassocieert met Mr. *Reynier Moens* en „ *Jan Vos* hoerluyder Advocaet en Procureur, mitsgaders Mr. *Cor-* „ *nelis de Cappella*, Notaris van der voersz. Capelle aen d'een zyde; „ en Heer *Jan Harmensz* Pastoer van de Parochie-kerke alhier in „ den Hage, geassocieert met Mr. *Pieter van Rotterdam* en *Frans* „ *Hubrechtsz* syn Advocaet en Procureur aen d'andere, en na lange „ altercatie waren by tusschenspreken van den Hove voersz. partyen „ geaccordeert, dat *Dirck van der Does* en Jonckvrouwe *Marie van* „ *Roomburch* t'samen getrouwt souden werden in presentie van bey- „ de de voersz. Pastoeren, mits dat de *Solemnia verba* geprofereert „ souden werden by den voersz. Pastoer van den Hove, genietende „ elx van de Pastoeren hoir leges; Ende dit onvermindert en sonder „ prejudicie van een eygelyk van partyen syn recht, soe wel in 't „ petitoer als possessoir. Gedaen in den Hage den 24 Octobris 1556. „ by de Markgrave van der Veer, Admirael van der Zee, Stadt- „ houder Generael des Konings over Hollant, Zeelant, Vrieslant „ en Utrecht, Heere *Gheryt* Heer tot *Assendelft*, Emskerke &c. eer- „ ste Raed presiderende, *Guillaume Snouckaert*, Ridderen, Mrs. *Cor-* „ *nelis van Weldam*, *Carel van der Nytsen*, *Dominicus Boot* en „ *Dammas van Droogendyk*, Raetsluyden van Hollant voersz. In „ kennisse van my, getekent, Uitspraak op de questie tusschen het Kapittel en den Pastoor van den Hage, over 't regt van trouwen, &c.

J. V. DAM.

Zulks dat ten dien opzigte deze kapelle als de Parochie-kerke van de

(*h*) H. van Heussen, *Batavia Sacra*, *Part.* 2. *pag.* 236. Oudheden en Gestigten van Delf, Delfland en 's Gravenhage, *pag.* 364. en van Rynland, *pag.* 347.
(*i*) Ibid.

de Edelen en Suppooſten, die in den Hage woonen, kan werden aangemerkt; gelyk dezelve by den Hove van Holland ook in diervoege is aangemerkt geworden in zekere acte van den jaare 1535. waar by het voorſz. Hof verklaart, *dat myn Heeren van den Raade en Rekeninge mit hoeren aenvolgende Suppoeſten Prochyende in den Capelle van den zelven Hove* vry zouden zyn van de Ordonnantie van den Hage op de ſchoolen.

De Kapellaanen en andere gebeneficeerde perzoonen, geen inkomſten van hunne Vikaryen te genieten, ten zy in perzoon dezelve bedienende.

Onaangezien alle de gunſten en voordeelen die Hertog *Aalbrecht* als ſtigter van de voorſz. Caneſye, aan die Kapittelheeren wel had willen bewyzen, zoo ging egter zyne verblindinge zoo verre niet, dat hy zoude hebben willen toelaaten, dat de Kapellanen en andere gebeneficeerden van het Kapittel zouden hebben de vryheid, omme na hun zuiver welbehagen te leven, ende het aanzien en profyt van 't Kapittel deelagtig te wezen, zonder daar en tegen te voldoen aan de pligten, waar toe dat Collegie was ingeſtelt. Hebbende dierhalven bevonden, dat zulk een misbruik was ingeſlopen, dat de Kapellanen zig vervorderden elders te gaan wonen, zelfs buiten toeſtemminge van den Deken en het Kapittel, ende hunne dienſten verwaarloosden, dog de voordelen beurende; wierd hy in den jaare 1397 te raade daar jegens op eene nadrukkelyke wyze te voorzien, ende ten dien einde te bevelen, dat alle de Kapellanen die Kapelleryen te bedienen hadden, zoo die toen waren, als namaals zouden inkomen, ten Heiligen zweeren zouden gehoorzaamheid aan den Deken en het Kapittel te zullen bewyzen; hunne beneficien lyflyk en in perzoon te zullen bedienen, en zig van de zelve niet te zullen afbegeven buiten toeſtemminge van den Deken en het Kapittel. En dat zy het tegendeel ondernemende, de Deken en het Kapittel, de renten, vrugten, pachten, enz. tot der zelver Kapellerye behorende, zouden mogen aanſlaan, om daar mede andere Kapellanen, Prieſters en Koralen te mogen huuren en lonen. Bevelende den Rentmeeſters en Landpagters, als mede Bailliuwen, Schouten, Regteren, enz. van den lande, ter vermaninge van den Deken en het Kapittel, daar aan de hand te houden, dat zulke ongehoorzaamen geene renten trekken of ontfangen zouden. En nog mede, dat de zelve Kapellanen, jaarlyks, ten einde hunne renten zelfs te kunnen en te mogen ontfangen, zouden moeten hebben betoog, beveſtigt met het zegel van den Deken of het Kapittel, dat zy gehoorzaam geweeſt waren. En dien brief deed hy bezegelen door zynen zoon *Willem van Beyeren, Graave van Ooſtervant*, gelyk wy dien om de byzonderheid der zaake, alhier laaten volgen.

„ AELBRECHT by Gods genade Palensgrave up ten Ryn,
„ Hertoige in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hol-
„ landt, van Zeelant en Heere van Vrieslant, doen cond allen lu-
„ den, dat der zaliger gedachten onſe Voirvaderen Greve te Hol-
„ lant en oic anderen lude alrehande geeſtelike provende ende Capel-
„ ryen in die ere Goids en om ſalicheit hoiren zielen in onſen Capel-
„ len in den Hage geſticht hebben te verdienen mitten Seven gety-
„ den van den dage en miſſe te ſinghen ende te leſen, ende anders
„ Goids dienſt als dair toe behoirt, Oic mede dat wy in der zelver

„ Ca-

„ Capellen om te meerren Goids dienſt, geſticht hebben van onſen „ eygeliken goede een Caneſye en daer in geſet Deken en Canoniken „ tot eenen ſekeren getael toe, mitten welken en onder die welken „ die perſonen en Capellanen die die voirſz. Capelryen of beneficien „ in onſer Capellen hebben, Goids dienſt voirſz. ende die getyden en „ miſſen ſingen en leſen ſullen, ende hoir Capelryen en beneficien „ lyflyc verdienen als in anderen Caneſyen, Collegien t'Urecht en „ anderzints te veel ſteden gewoenlic ende cuſtumelic is; Des wy „ dair en boven verſtaen hebben dat eenrehande perſonen en Capel- „ lanen die beneficiert ſyn ende Capelryen hebben in onſen Capellen „ voirſz. hem verren (*k*) vut onſen Capellen anderſints te wonen „ buten oirlove ende conſent ons Dekens en Capittels voirſz. en hoir „ Capelrien en beneficien onverdient laten als voirſz. is, Ende noch- „ tan de vruchten ende renten van den zelven Capelrien ende benefi- „ cien opbeuren jegens recht; Ende want men om Goids dienſts „ willen te meerren gheeſtelike provenden ſticht, maeƈt en gheeft, „ ſo meynen wy te voirhoeden dat die Capellanen ende die perſonen „ die in onſen Capellen beneficiert ſyn, hoir beneficien en Capel- „ ryen lyflyc mit hoirre jegenwoirdicheyt verdienen ſullen als be- „ hoirlic is. Ende hebben gegeven en geven mit deſen brieve onſen „ lieven en geminden Deken en Capittel van onſen Capellen in den „ Hage die nu ſyn of namaels weſen ſullen, den eygendom van al- „ len beneficien ende Capelryen en goeden renten ende erve dair „ toe behoirende, Behoudeliken ons ende onſen nacomelingen on- „ ſer heerlicheyt en rechts van den ghiften ende preſentacien der „ beneficien en Capelryen voirſz., ende willen dat die Capellanen „ ende perſonen voirſz. die nu ſyn ende namaels weſen ſullen in ho- „ ren incoomſte ten Heyligen ſweren ſullen gehoirſamicheyt den De- „ ken en Capittel voirſz., ende hoir beneficien lyflic ende jegen- „ woirdichlic te verdienen ende hem van horen beneficien niet te „ vreemden noch te verren buten oirlove en conſent des Dekens „ ende Capittels voirſz. Wair oic dat ſake dat die perſonen ende „ Capellanen voirſz. of eenich van hem mit wille hem vreemden of „ verreden van horen beneficien en Capelrien voirſz. anderswair „ wonende buten oirlove en conſente als voirſz. is, Soo mogen en „ ſullen die Deken en Capittel voirſz. hande aenſlaen an den voirſz. „ perſonen en Capellanen renten, vruchten, pachten, lanthuer en- „ de goeden horen voirſz. Capelrien en beneficien toebehorende, „ ende daer mede anderen Capellanen Prieſters ende Coralen huer- „ ren en lonen die den dienſt Goids doen ſullen, ende die benefi- „ cien en Capelrien verdienen in der abſenten ſtat als dair toe be- „ hoirt, Ende ontbieden ende bevelen onſen Rentmeeſters van „ Noirthollant ende anderswairt, ende allen den ghenen die der „ voirſz Capelrien en beneficien, goede lande en erve in huer of „ in pachte hebben of hebben ſullen of dair toe jairgelt, renten, „ huyr en pacht ſculdich ſyn vut te reycken, dat zy ter vermanin- „ ghe des Dekens en Capittels voirſz. den voirſz. Capellanen en per-

 „ ſoo-

(*k*) Dat is, verre af begeeven, zie wat laager: *hem van horen beneficien niet te vreemden nog te verren buten oerlove*, &c.

„ foonen gheen renten, pacht of huyr, noch gelt vut en reycken
„ noch en betalen, alfo lange als die felve Capellanen ende perfonen
„ buten des Dekens en Capittels orlove abfent fyn, of om onghe-
„ hoirfamicheyt of anderen bruke van den ontfange der renten ende
„ vruchten van horen beneficien fufpendeert of dair vut ghefet fyn,
„ want wy gehoirfamicheit en difcipline ende correctie der misda-
„ den ende bruken in onfen Capellen voirfz. gehouden en gedaen
„ willen hebben na inhout der bullen die dair af mencie maken;
„ Oic mede gebieden wy ende bevelen allen onfen Bailiuwen, Scou-
„ ten, Rechteren en Boden over al in onfen Lande, dair die voirfz.
„ renten onder gelegen zyn, dat fy ter vermaninge des Dekens en
„ Capittels voirfz. arrefteren, becommeren ende beletten alle renten,
„ vrucht, pacht, gelt en landhuyr den voirfz. beneficien en Capel-
„ rien toebehorende, tot behoef des Dekens ende Capittels voirfz,
„ Ende verbieden van onfen wegen allen pachtenairen der goede,
„ lande ende erve voirfz. dat fy den voirfz. perfonen en Capellanen
„ die voirfz. renten, vruchten, pacht, gelt ende lanthuyr niet en
„ betalen, mar die vutreycken en betalen den Deken ende Capit-
„ tel voirfz. of hem die vutpanden of dien doen vutpanden gelieken
„ ons zelfs renten en goeden, Behoudelik dat die voirfz. perfonen
„ en Capellanen hoir renten, vrucht, pacht en lanthuyr felve opbu-
„ ren fullen en gebruken tot horen profyt ende oirbair alfo lange als
„ fy in gehoirfamicheit ftaen des Dekens en Capittels voirfz., ende
„ fy hoir Capelryen ende beneficien felve lyflic verdienen als fy fcul-
„ dich fyn te doen, Ende des fullen die perfonen ende Capellanen
„ voirfz. die nu fyn of namaels wefen fullen goet, warachtich be-
„ toich hebben alle jair mit 's Dekens of des Capittels fegel voirfz.
„ befegelt, dat fy gehoirfamich geweeft hebben en fyn, ende dan
„ fullen fy hoir renten, vrucht, pacht en lanthuyr felve opbueren
„ als voirfz. is; Ende want wy geloift hebben en geloven voir ons
„ ende voir onfen nacomelingen den Deken ende Capittel voirfz.
„ ende hoeren nacomelingen te houden en doen houden alle defe
„ voirfz. pointen in alre maniere als voirfz. is, So hebben wy defen
„ brief doen befegelen mit onfen fegel, Ende om der meerre zeker-
„ heyt wille, fo hebben wy gebeden onfen lieven foon *Willem van*
„ *Beyeren*, Grave van Oiftervant, dat hy defen brief mit ons beze-
„ gelen wille. Ende wy *Willem van Beyeren*, Grave van Oiftervant
„ voirfz. om begeerte wille ons liefs Heeren ende vaders Hertoighe
„ *Aelbrechts van Beyeren* voirnoemt, ende om liefte ende gunfte
„ wille die wy hebben ten Deken en Capittele voirfz., ende zunder-
„ lingen, om Goids dienft te meerren, fo hebben wy defen brief
„ befegelt mit onfen fegel geconfirmeert en gevefticht, confirmeren
„ ende veftigen ten euwigen dage voir ons ende voir onfen nacome-
„ lingen den Deken en den Capittelaren voirfz. die nu fyn of namaels
„ wefen fullen in allen manieren als defe jegenwoirdige brief inhout
„ en begrypt. Gegeven in den Hage op finte Johans avond te mid-
„ zomer in 't jaer ons Heeren dufent drie hondert zeven en tnegen-
„ tich.

En zulke goede ordre had niet alleen plaats ten opzigte van die

voirfz.

voorsz Kapellaanen, maar was ook by de oprégtinge der Kapelle bevolen, dat zoo menigmaal iemand der Kapitulairen by den dienst niet tegenwoordig zoude zyn, buiten ziekte, hy van de dagelykfche bedeelinge, naar maate van zyn afwezen, niets genieten zoude; groeiende zulks aan ten profyte der geene die tegenwoordig waren. Dit gaf den Deken en Kapittel gelegentheid, omme in den jaare 1482 aan Aartshertog *Maximiliaan* te vertonen, dat door de moeilykheid van 't inzamelen hunner vrugten, en de bezoekinge der ingelyfde kerken, zy dikwils noodzaakelyk moesten afwezig zyn, het geen hen tot schade quam te gedyen. Dat zy niettemin, niet willende hunne instellinge tegengaan, zonder toelaatinge van den Heiligen Apostolischen Stoel, en van den Aartshertog; de Apostolische Stoel, zulks hebbende in agt genomen, hen hadde toegestaan zeventig dagen afwezig te mogen zyn, zonder daarom eenige vrugten te verliezen, mits niet meerder dan drie teffens afwezig zouden zyn, en ook daar toe de vergunninge van den Graave verkregen zoude zyn; ende insgelyks zyne toestemminge te verzoeken, die zy dan ook met dezelve bepaalinge erlangden. Zulks uit dit alles blykt, dat de Graaven de hand hielden, om deze Heeren in de uiterlyke pligten en goede ordre te houden. Den brief, dien wy van belang oordeelen, zullen wy hier nevens voegen.

Dit had mede plaats omtrent de Kapitulairen

dog verwierven in den jaare 1482 vryheid om 70 dagen in 't jaar afwezig te mogen zyn, mits maar 3 teffens.

MAXIMILIANUS, Dei gratia Archidux Austrie, Burgundie, Lotharingie, Brabantie, Limburgie, Lutzenburgie & Gelrie; Comes Flandrie, Arthesie, Burgundie, Palatinus Hanonie, Hollandie, Zelandie, Namurcie & Zutphanie, sacrique Imperii Marchio ac Dominus Frisie, Salinarum & Machlinie venerabilibus viris dilectis nostris Decano & Capitulo ecclesie Collegiate beate Marie in Haga Capelle nostre domestice communiter nuncupate, ad Romanam curiam nullo medio spectantis, Trajectensis Diocesis salutem & delectionem, Recepimus supplicationem vestram continentem quod licet in prima fundacione ipsius Capelle nostre inter cetera caveatur expresse, quod quociens aliquis ex vobis, officio non interest infirmitatis causa cessante, cothidianis distributionibus pro tempore absentie sue careat, que Canonicis presentibus & eidem officio interessentibus accrescant. Cujus fundacionis observantia temporum condicione mutata, tam propter incommodam collectionem fructuum sive redditum ipsius Capelle nostre, quos olim sponte allatos, nunc maxima cum diligentia atque labore consequi oportet, quam etiam propter visitacionem quarundam Parochialium ecclesiarum eidem Capelle incorporatarum, occasione quarum ne fructus earundem ecclesiarum deperdantur; seu in aliqua parte collabantur, vos seu aliquos ex vobis à dicta Capella nonnunquam absentare est necesse, vobis plurimum difficilis & dampnosa existit; Et nichilominus vos eidem fundacioni contraire, seu aliquid contra illam attemptare non intenditis licentia sancte sedis Apostolice & nostra non obtenta. Que sancta sedes id considerans vobis propterea, ut per septuaginta dies ab eadem Capella singulis annis, vos absentare possitis, & nichilominus fructus vestros sive distribuciones ipsas vobis contingentes perinde ac si presentes essetis, libere, licite & integre percipere valeatis, dummodo ultra tres ex resid.ntibus simul non se absentent, & ad id noster etiam ut Comitis Hollandie interveniat consensus, noviter indulsit. Hinc est quod nos

nos qui non minori favore vos prosequimur ipsam sanctam sedem Apostolicam in hac parte imitantes vobis etiam ut per idem tempus singulis annis ab ipsa Capella nostra absentare & nichilominus dictos fructus vestros sive distribuciones libere, licite & integre levare & percipere valeatis, dummodo ultra tres ex ipsis residentibus simul non se absentent, ex scientia, auctoritate & gracia nostra speciali consentimus, annuimus & indulgemus per presentes. In cujus rei testimonium easdem nostras presentes signo & signeto nostris in absentia sigilli nostri fecimus communiri. Datum in oppido nostro Bruxellen. xviij. *Decembris anno Domini millesimo quadragentesimo octuagesimo secundo.*

MAXI.

Per Dominum Ducem,

C. SOILLOT.

Bevel aan 't Kapittel, om aan *Ferdinand Bont*, schoon afwezig, de inkomsten zyner Kanonikaat te laaten volgen.

Maar, gelyk het een van de aangename betragtingen zommiger Prinçen is, giften te kunnen uitdeelen, die hen niets en kosten, zoo had Aartshertog *Maximiliaan*, van den Apostolischen Stoel verkregen, dat hy dertig kerkelyke perzoonen in zynen dienst, of liever gevolg zoude mogen hebben, die schoon afwezig van hunne bedieningen, egter de vrugten der zelve, uitgesloten de dagelykſche bedeelingen, zouden genieten. Dus gaf hy in den jaare 1492 by eenen brief met aanmerkelyke uitdrukkingen, te kennen, dat Meester *Ferdinand Bont* (*l*), Sommelier zyner Kapelle, en geprovent Kanunnik van de Hof-kapelle, veele jaaren in zyn gevolg geweest en nog was: En vermaande hen des onaangezien, hem, of zynen gemagtigden de vrugten van zyn Kanonikaat en Prebende onverhindert te laaten volgen. Waar uit men besluiten mag, dat daar in zwaarigheid gemaakt wierd. Tot beter berigt van een zaak van die natuur, laaten wy dien brief agter dit Werk volgen onder de letter R.

Beneficien in Holland en West-vriesland, staande ter collectie van den Graaf.

Wyders moeten wy kortelyk aanmerken, dat, gelyk de Graaf hadde de begevinge dezer aanzienlyke beneficien; zoo ook de Schryver van *het begin, voortgang en eind der Vrye, en der gewaande Erf-graavelyke Bedieninge in Holland* (*m*), voorwendende te geven een nette lyst van de geestelyke beneficien, welkers begevinge de Hollandsche Graaven zig eertyds aanmatigden, wel in de eerste plaatze stelt, die van den Deken en de XII. Kanunniken in den Hage, dog zonder iets verders dienaangaande te melden. Maar dat de Vertaalder van de *Kerkelyke Historie van Batavia*, in zyne aanmerkinge op het Voorberigt (*n*), ons een andere lyst verschaft, getrokken uit een oud Handschrift, 't welk niet alleen wydloopiger is, maar ook behelst aanmerkelyke omstandigheden, en met eenen aanwyst, hoe veel de gemelde ampten jaarlyks (en wel inzonderheid in

(*l*) *Sommelier* wierd in de Hoven der Prinçen genaamt de Bediende, die de bezorging had van den drank tot 's Vorsten tafel. Des schynt deze geweest te zyn de bezorger van den wyn tot de Kapelle vereischt.

(*m*) *Pag.* 127. (*n*) *In* 8. *pag.* 154.

in 't jaar 1514) plagten op te brengen. Wy zullen de geheele lyst niet uitschryven, maar alleen daar van alhier laaten volgen dat gedeelte, 't welk het voorsz Kapittel van den Hage is betreffende.

Beneficien in Hollandt en Vrieslandt, staande ter collatie van den Coninck, als Graave van Hollandt, en Heere van Vrieslandt, Voirne, Putten en den Briel.

Eerst, Prebenden of Canonix-preuven.

„ Op 't Hof in den Hage is een Collegie van een Deken en twaelf
„ Canoniken. Die Deken is electyf, zoe zy sustineeren, en die Pre-
„ benden staen *pleno jure* ten collatie van den Coninck, en is elcke
„ Prebende waerdig in loco 24 of 25 ponden grooten Vlaems tsjaers.
„ Daer en zyn in de zelve Capelle anders geene beneficien, die ter
„ collatie van den Koninck staen (*o*).

Waar mede nu overgaande tot het leveren van een beknopte lyst van de Dekenen en Kanunniken van het Kapittel ten Hove, voor zoo verre wy dezelve genoemt hebben gevonden, zullen wy daarinne vermelden wat ons van ieder der zelve is ter hand gekomen.

NAAM-LYSTE der DEKENEN van de HOF-KAPEL.

De eerste van de Dekenen, die wy met naame ontmoet hebben, is geweest COENRADUS, of *Coenraedt*, want zoo komt hy voor, als gestaan hebbende over het Handvest, 't welk Hertog *Aalbert* op St. Bartholomeus-avond des jaars 1370 aan den Haag verleende, luidende aldus: *Præsentibus Dno. Coenr. Præposito Hagensi & Dno. Theodoro Vopponis Canonico Hagensi*; dat is, *Heer Coenr. Proost in den Hage, en Heer Dirk Voppensz. Kanunnik in den Hage tegenwoordig.* De kortheid van zoodanige ondertekeningen geeft meerendeels weinig gelegentheid om perzoonen, die buiten dien niet zeer bekend zyn, na te speuren en te ontdekken; maar uit den brief van den Abt van Middelburg, waar by zyne verkiezinge tot Deken in den jaare 1374 bevestigt werd, ziet men dat zyn naam was COENRADUS DE SILICE, dat is COENRAAD VAN DER STEENE (*p*), en dat hy bevoorens *Proost* der Hof-kapelle geweest was (*q*). Deze Heer *Coenraad* was ook te vooren al een van de Raaden van Hertog *Aalbert*;

Heer *Coenraad van der Steene.*

Was eerst Proost van de Hof-Kapel.

(*o*) Dit schynt direct aan te loopen tegens het geen gevonden werd by den zelven Schryver in zyne Oudheden en Gestigten van Delft, Delfland, &c. *pag.* 353. in deze woorden: *De andere ampten van dezelve Capelle stonden insgelyks ter begevinge van de Graaven.*

(*p*) Deze toenaam van *Van der Steen* was in den Hage op dien tyd bekent, want ik vinde in een Los-rentebrief van den jaare 1364, nog genoemt eenen *Willem van der Steen*, hebbende zyn huis aan de westzyde van de Spui-straat.

(*q*) Zie dien brief, die veele aanmerkelykheden behelst, agter dit Werk letter S.

Ook Raad van Hertog *Aalbert.* *bert*; want als Raad ſtond hy met en nevens andere notabele mannen in den jaare 1366 in den Hage over zekeren zoen, dien Hertog *Aalbert* vergunde aan die van Amſterdam, met uitſluitinge van negentien Poorters der zelve ſtad; welke ondertekeninge aldus luid: *Preſentibus Domino de Brederode, Dno. Philippo de Pollanen, Dno. Gerardo de Heemſtede, Dno. Johanne de Langerac & Domino Coenrado*; dat is *Daar over waren de Heere van Brederode, Heer Philips van Polanen, Heer Gerrit van Heemſtede, Heer Johan van Langerak en Heer Coenraad.* En zoo komt hy ook voor, agter een Handveſt in den jaare 1369 aan Dordrecht (*r*) verleent: *Per Dominum Philippum de Pollanen, Militem, Theodorum Voppon. & Dominum Coenr.* dat is, *By Heer Philips van Polanen, Ridder, Dirk Voppensz. en Heer Coenraad.* Maar breeder met byvoeginge van een toenaam op het het zelve jaar, agter een vergunninge voor de Lombarden te Haarlem, in deze woorden: *Preſentibus Dominis de Putte Baron., Theodoro Voppone & Coenr. de Cilice*; dat wy dus vertaalen: *Daar by waren die Heere van Putten Baron, Heeren Dirk Voppenszoon en Coenraad van der Steene.* En benevens zynen gemelden naam vind men

Prieſter. wyders ook zyne qualiteit van *Prieſter* vermeld op het jaar 1367, op deze wyze: *Per Dominum de Vere, G. de Maelſtede, Arnoldum de Cruningen, Fr. van Borſſelen, Boudew. de Reymerswael Milites, & Theodorum Voppon. & Coenr. de Silice Presbyter*; dat is, *By den Heere Van der Vere, G. van Maelſtede, Aernoud van Cruyningen, Frank van Borſſelen, Boudewyn van Reymerswaal, Ridderen; en Dirk Voppensz. en Coenraad van der Steene Prieſter.* En nog agter eenen anderen brief van den zelven jaare: *Per Dominum Danielem de Merwede Mil. & Theodorum Vopponis, & Dnum. Coenr. de Silice Presbyt.* dat is, *By Heer Daniel van Merwede, Ridder, en Dirk Voppenszoon en Heer Coenraed van der Steene Prieſter*; als mede op 't jaar 1369. *Preſentibus Domino Theodoro Vopponis & Coenr. de Silice Presbyt.*; dat is, *In tegenwoordigheid van Heeren Dirk Voppensz. en Coenraad van der Steene Prieſter.* En wy meenen dat het dierhalven geen twyffel zal hebben, of het is de gemelde Heer *Coenraad*, die zonder eenige byvoeginge van naam of bediening werd betekent, wanneer wy agter een gifte, welke Hertog *Aalbert* in den jaare 1372 deed aan zynen ſcherm-meeſter, vinden geſtelt: *Preſentibus Dominis de Egmont & Prepoſito Hagenſi*; dat is, *Daar by waren de Heer van Egmont en de Prooſt in den Hage*; nadien hy te dien tyde waarlyk Prooſt was, ge-

(*r*) Mede te vinden by Balen, *Beſchr. van Dordrecht*, *pag.* 512. die met een misſlag den Deken noemt *Heer Coenraet van Zieloe Prieſter*, dien wy vaſtſtellen dezen zelven Heer *Coenraad* te zyn. En wy vertrouwen, dat al wie zal letten op de ordre en uitdrukkingen van het ſlot van 't zelve Handveſt, ligtelyk zal bemerken, daar in meer dan eene misſlag door *Balen* te zyn begaan. Want het ſlot luid: *Gegeven* &c. daar op volgt zonder eenigen zin, en buiten gewoonte: *By ons geëedt*, &c. Weshalven op dat ſlot geen ſtaat is te maken, dewyl het verſchilt van de ondertekening, welke wy hier van den zelven brief geven, ik durf zeggen, uit goed beſcheid. En zal die misſlag vermoedelyk daar uit zyn geſproten, dat M. Balen heeft gezien een afſchrift, waar van hy de Latynſche ondertekeninge, welke wy hier vooren geven, en welke hy vertaalt oplevert, niet zal hebben konnen lezen.

gelyk wy bereids vermeld hebben. Hy wierd wyders op dat zelve jaar uitdrukkelyk Raad genoemt, in een verklaringe in de Latynsche taale te vinden by den Professor Mattheus (*s*), waar van de aanvang op deze wyze luid: *In Dei nomine Amen, Anno nativitatis ejusdem M. CCC. LXXII. Indictione decima, mensis Maji die undecima, hora nona vel quasi, in mei Notarii publici ac testium infra scriptorum presentia personaliter constitutis honorabilibus viris Dominis* Arnoldo *Domino de Egmond*, Giselberto *Domino de Vianen*, Daniele *van der Merwede Militibus*, Conrado *Preposito in Haga*, Theodoro *filio Fopponis presbytero*, & Wilhelmo *de Naeldwyck Armingero*, *Consulibus seu Consiliariis Illustrissimi Principis Domini Ducis* Alberti, *ut dicebant*, *ex parte una*, &c.

Nog vinden wy, dat hy als Zegelaar vermeld werd agter drie zeer aanmerkelyke zoenen en uitspraaken in den jaare 1379 door Hertog *Aalbert* gedaan tot Middelburch over doodslagen, op deze wyze: *Presentibus Dominis de Veer*, *Domino de Haemstede*, *Domino de Zevenbergen*, Francisco *de Borsalia*, *Domino de Sinte Maertensdyc*, *Domino* Henrico *de Borsale*, *Domino* Raesf: *de Borsal.*, *D.* Wilhelmo *Vriese de Oostende*, & Reinig. *Willemman.* Griffier of Zegelaar.

GERYT POTTER.

Sigt. Dom. COENR.

De Dekens van de Hof-kapelle, van zoo grooten agtbaarheid zynde, en meest ook Raaden der Graaven, gelyk het vervolg zal doen zien, zoo is het niet te verwonderen, dat de gemelde Heer *Coenraad* nevens Heer *Philips van Polanen* ter eenre; en Heer *Jan van der Aa*, Heere van Gruythuyse met den Heer van *Boutershem* ter andere zyde, en nog de Heer van der Lek en Breda, gekoren wierd tot Scheidsman over verscheide zwaare geschillen, die *Wençelaus* van Bohemen en *Johanna*, Hertog en Hertoginne van Braband, en *Aelbert* Hertoge van Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, Holland, &c. tegen den anderen hadden, uitwyzens den brief van Compromisse daar van verleden te St. Geerdenberg op den 19 Augusti des jaars 1374. (*t*) Welke geschillen hy nevens andere Scheidsmannen

Hy wierd door Hertog *Aalbert* gekoren tot Scheidsman over zeker zwaar geschil, enz.

(*s*) *De Jure Glad. Cap.* 25. *pag.* 435.

(*t*) Deze brief staat gedruckt in het boek genaamt *Grand Reccuil des Traités*, &c. *in fol. Tom. I. pag.* 329. en is getrokken uit het *Chronicon Rer. Brabanticarum* van *Emundus Dinterus*, *lib. V. pag.* 50. waar van het begin, verkort, in dezer voegen luid: „ WENCELEN VAN BEMEN by der gratien Gods Hertoghe „ van Limborch, van Lothryk en van Brabandt, &c. JOANNE by der selver „ gratien Godts Hertoginne, &c. ende AELBRECHT van Gods genaden Hertoghe van Beyeren, Palsgrave by den Rynen, Ruwaert &c. doen condt en „ kennelicken allen luden die dezen letteren sullen sien of hooren lesen, dat, want „ eene twist en wangonste opgestaen tusschen onser beyder Landen, &c. So dat „ wy aan beyde syden, omme de onruste af te leggen en alle andere saken en onrusten die tusschen ons an beide syden en onser beyder Land, Steden en lieden wesen „ mochte van voorleden tyden tot op ten dach des daets des briefs, gesamentlyck overdragen en te rade worden syn, dat wy Hertoghe en Hertoginne van Lutzemburch „ en

nen ook met der daad by uitspraake geslist heeft tot Breda, op den 18 October van den zelven jaare (*v*). Hy werd in de zelve Handelingen in dezer voegen getitelt; *Heere Coenradus Deken van Ste. Marien in den Hage.*

Word ook Prooft van Bergen in Henegouwen genoemt.

Hoe lang nu Heer *Coenraad* Deken van de Kapelle zy geweest, is by ons onzeker, maar hy schynt naderhand te zyn geweest Prooft van Bergen in Henegouwen, op welke wyze hy getitelt werd in zekeren brief (*w*), door de Magistraat van Geertruidenberge geschreven, zoo wy uit de zaake gissen, in of na 1388 (*x*), als wanneer, gelyk

„ en van Brabandt cosen en namen uyt den Rade ons Neven Hertoghe Aelbrechts „ voorsz. Heeren *Philips van Polanen* en Heeren *Conradus* Deken van St. Marien „ in den Hage. Ende wy Hertoge Aelbrechte cosen en namen uyt ons Neven „ Rade des Hertoghes vau Lutzenburch en Brabant, uyt ons Moeye Rade des „ Hertoginne voorsz. den Heere van *Gruythuyze* en den Heere van *Boutershem*, „ en cosen en namen samentlyk noch den *Heere van der Lek* en van *Breda*, als tot „ eenen Overman, en gavens dese vyf volcomen macht alle saken, die in geschille „ stonden, te laten, &c. Op dezen brief moeten wy kortelyk aanmerken, dat, door dien het werk van den voorn. *Emundus Dinterus* niet in druk gaat, door de onervarentheid van den Uitgever van het gem. Receuil ontrent het lezen van de oude handschriften, zoo veel en grove misslagen in dezen brief zyn ingesloopen, dat dezelve op zommige plaatzen naauwlyks verstaanbaar is. Niettemin konnen de misslagen, door haare doorstekentheid, of van zelfs of wel uit de brieven van Uitsprake, die hier op gevolgt zyn, verbetert werden; de overige zouden moeten werden verandert uit het origineel handschrift, berustende in het Reguliers-klooster van Karsendonk in Brabant.

(*v*) Christ. Butkens, *Troph. de Brab. Preuv. pag.* 198.

(*w*) By Oudenhoven, *Beschryv. van Zuytholl.*, *pag.* 13.

(*x*) Dewyl deze brief geen dag of jaar behelst en derhalven onzeker is, op welken tyd die geschreven zy, hebben wy het jaargetal by gissing uit de zaak in den gem. brief vervat, gebragt op 1388. Dog alhoewel Oudenhoven ter aangehaalde plaatze ons dezen brief verschaft met het opschrift aan *Heeren Coenraden Proest van Bergen &c.* zoo zouden wy egter ten hoogsten in twyffel trekken, of onze Heer Coenraat dat ampt wel ooit heeft bekleed, nadien wy niet alleen in 1388. maar zelfs in 1387. en 1389. als Proest van Bergen in Henegouwen genoemt vinden Heer *Willem Gerbrantsz.* Dus komt ons deze Heer *Willem* te vooren in eenen brief gedagtekent St. Jansdag 1387, hierna te vinden, waar by Heer Dirk Voppenzoon aan den Graaf opdraagt zyne woninge „ gelegen en streckende ter „ mueren van Heer *Willems* woninge *des Proefsts nu ter tyt van Bergen in Henegouwen*, &c. als mede in eene Acte van den 14 Julii 1388., gedrukt te vinden by den zelven Oudenhoven *pag.* 11. Zoo ook in eenen zoen-brief, dien Hertog *Aelbrecht* verleende aan verscheide perzoonen te Delft wegens eenen doodslag aldaar begaan; zynde deze brief gegeven in den Hage des Saterdags voor St. Marien Magdalenendag in 't jaar ons Heeren M. CCCLXXXVIJ, noemende de gemelde Hertog hem aldaar *zynen Thresorier.* Met welken eertitel hy ook vermelt staat in een Octrooi van den 5 Mei 1389. waar by Hertog *Aalbrecht* veele zyner tollen te behandelen geeft aan die van Dordrecht voor 10000. oude schilden 's jaars, enz. In 1383. was Prooft van Bergen in Henegouwen Heer *Willem van Croonenburch*, als blykt uit een verly van een huis in den Hage ter erfleen, gepasseert op St. Andries-avont 1383. hier vooren te vinden *pag.* Indien men egter zoude willen beweeren, dat het opschrift van den gemelden brief aan onzen Heer Coenraat zoude behooren, zoo zoude men ook te gelyk moeten onderstellen niet alleen, dat deze brief laater is geschreven, maar ook dat hy Heer Coenraat na 1389 eerst Prooft is geworden, en gevolgelyk van 1381 tot 1390. zonder bedieninge of immers tot eenig ander aanzienelyk ampt verheven is geweest, nadien Heer Dirk Voppenzoon het Dekenschap van de Hof-kapel in 1381 al bekleedde.

gelyk het vervolg tonen zal; Dirk Voppensz. al Deken was, en zoo ook in 't opschrift van dien brief, volgens de bevindinge van Oudenhoven, zal zyn genoemt geweest. Immers dus spreekt hy: „In „ eenen brief geschreven by Schepenen en Raet van S. Geertruydenberge aan Heeren *Coenraden* Proesch tot Bergen in Henegouwen, „ en Heeren *Dirck Voppènsone* Deken van S. Marien, luyt als volgt „ &c. Dit is 't al (en onzes dunkens vry veel) dat ons wegens gemelden Heer Coenraad tot nu toe is te vooren gekomen.

Zyn Volger in het Dekenschap der Hof-kapelle, was Heer DIRK VOPPENSZOON, byzonder gunsteling van Hertog *Aalbert*, en in deszelfs tyden een man van grooten bedryve, dewyl hy van den jaare 1358 af tot den jaare 1390 toe, in veelerlei ampten van gewigt voorkomt. Als namentlyk eerst als Griffier of Geheimschryver, anders Klerk genoemt, op den jaare 1358 agter zeker Handvest, waar by Hertog *Aalbert* het Ambagt van Brugdamme, dat verbeurt was, aan de stad Middelburg vereerde, op deze wyze: *P. commune Consilium tunc presens.* THEOD. VOPPONIS. St. *Petr. Camer. de Hayesteyn.* dat is, *By den gemeenen Rade toen jegenwoordig*, DIRK VOPPENSZ. *Heeft gezegelt Pieter den Camerouwer van Hayesteyn.* En zoo komt hy voor agter veele andere Handvesten tot in den jaare 1366. *Clercq* noemt hem Hertog *Aalbert* in zekere quitatie van den jaare 1364 (*y*), in deze woorden: *Aelbrecht* &c. *doen condt allen luyden, dat wy ontfaen hebben by handt van Heeren Dirck Voppenzoon ons Clercq, die ons goede bewysinge daer af doen sal*, &c. Waar op in 't voorby gaan aan te merken is, dat hy toen al Priester moet zyn geweest; dewyl hem den titel van *Heer* gegunt werd, die niet gegeven wierd door de Vorsten aan eenige van hunne onderdaanen, ten zy ze of *Priesters*, of *Ridders* waren. En met dien titel van *Priester* werd hy ook geëert op 't jaar 1367, agter een Verdrag, gesloten tusschen de Vrouwe van Voirne en de stad Dordrecht, en goedgekeurt door Hertog *Aalbert*, hebbende deze ondertekeninge: *Jussu Domini Ducis Alberti. Per Dominum Philippum de Polanen, Militem, & Theod. Voppon. Presbyter.*; dat is, *By bevele van Heer Hertog Aelbert. Door Heer Philips van Polanen Ridder, en Dirk Voppenszoon Priester.*

Heer Dirk Voppenzoon.

Priester

Als Kanunnik komt hy voor agter het hier voorengemelde Handvest aan den Hage gegeven in 1370. Als Raad en Gemagtigde van Hertog *Aalbert* nevens verscheide anderen vind men hem in de voorengem. verklaringe van den jaare 1372., als mede agter eenen brief van den jaere 1369. waar by *Hughe*, Heer Aelmansknegt, tot Zeevonder in Noortholland werd aengestelt; in dese woorden: *Presentibus Domino Theodoro Voppone et Coenr: de Silice Presbyt:*. Hy heeft ook al in den jaare 1364. met en nevens Heer Pieter Camerouw als Raad gestaen over zekeren zoen, dien Hertog Aalbrecht verleende aan Heer *Philips van Polanen* en eenige andere perzoonen van aanzien over onrust by hen op St. Jacobsdag des gem. jaars te Delft verwekt; luidende het slot en ondertekeninge van den brief in deser

Kanunnik.

Raad en Gevolmagtigde van Hertog Aalbert.

(*y*) By S. van Leeuwen te vinden onder de Handvesten van Rynland *pag.* 20.

voegen: *Gegeven in den Hage Sonnendaechs na alre Heyligen dach ao. 1364. Jussu Domini Ducis Alberti. Per Dominum P. Camerouw de Hayesteyn*, Theodoricus Vopponis.

GERYT POTTER.

Sigt. ex Coss.

Rentmr. van Noort-Holland.

En als Rentmeester van Noort-Holland in een Leen-verhef, verleden op St. Mauritius avond des jaars 1376. met deze beschryvinge: *Heer Dirck Vopperzoon Persoenre van Haerlem, onsen Rentmeester van Noorthollant.* En in eene verklaringe van verkoop op Kersavond des jaars 1377. *Dat wi vercoft hebben bi Heer Dirc Voppensoen onsen Rentmeester van Noort-Hollant* &c.

En eindelyk Deken in 1381.

En eindelyk wierd hy zeer duidelyk genoemt Deken in een brief, gedagtekent *in den Hage des woensdages na sinte Symon en Judasdach Apostelen in't jaar ons Heeren dusent driehondert en een en tachtich*, waar by Willem Willemsz. van den Berghe aan *Heer Dirc Voppenzoon Deken van sinte Marie in den Hage* verkoopt en opdraagt vyf morgen lands, gelegen in den Ambagte van Monster, &c. als mede in eenen anderen aanmerkelyken brief, dien Hertog *Aalbert* in den jaare 1387. ten zynen behoeve verleende, en dien wy hier in het geheel zullen inlyven:

Hr. *Dirk Voppenzoon* draagt zyne woninge in den Hage genaamt de *Canesie* op aan Hertog *Aalbert*, en ontfangt die te Leen enz.

„ AELBRECHT &c. doen condt allen luden, dat voir ons „ ghecomen is onsen lieven en ghetrouwen Heer Dirc Voppen„ zoen te deser tyt Deken in onsen Cappellen van sinte Marien in „ den Hage en heeft ons opgedragen, quytgescouden en in rechten „ eygendom bekent den eygendom van der woninghe daer hi nu in „ woent, en men die *Canesye* hiet, gelegen en streckende van der „ mueren, die dair voir tot onsen Hove wter gemaeckt is ter mue„ ren toe die gemaect is, tusschen der woninge voorsz. en Heer *Wil„ lems* woninge *des Proessts nu ter tyt van Bergen in Henegou*, voert„ gaende noertwestwaert t'enden Heer Dircs groote schuere drie „ voeten buten den onsen drop, en voert tot half den erve dat after „ dier grote schuer leghet, en also omgaende vierca nt totter mueren, „ die voer dese woninge gaet tot onsen Hove watert alse voersz. is; „ En om menigen truwen dienst die ons Heer Dirc voersz. langhe tyt „ gedaen heeft ende noch dageliex doet, Soe hebben wi dair toe „ ghedaen en gheven mit goeder gunsten en mit vryen wille twee „ hoed en derthien achterdeel terwen elcx s' jaers te nemen en te „ ontfaen elcx van den vier hoed en ses en twintich achtendeel, die „ ons dat Ambocht van des Gravensande elcx s' jaers schuldich syn „ tot eenen erfpacht, en ons aenquamen van onser liever nichten der „ Vrouwe van Voerne dier Godt genadich si; welke woninge en „ twee hoeden en derthien achtendeel terwe voirn. wi om bede „ wille en om dienste wille Heer Dircs voersz. wi Heer Dirc voirsz. „ verlient hebben en verleit van ons en van onsen Nacomelingen te „ houden tot eenen onversterfelicken leen, en als syne ghebreect, „ soe sal die leen comen op Ludekyn die Wilden synre susterszoen, „ alsoe verre als hi Heer Dirc verlevet, en waer hi voer van live ter

„ doet

„ doet ghecomen eer Heer Dirc sonder wittachtige boerte blivende „ van Lydekyns live, soo soude dit leen comen op ten outsten en „ naesten die van Aernts Wilden live Ludekyns broeder was ghecomen, waer te houden tot eenen onversterfeliken erfleen en altoes „ die jonger manhoeft voer dat ouder wyfhoeft, en so wanneer dit „ leen versterft, soe sal die nuwe lienvolger alse hi 't ontfangt, verheerwaerden met eenen rooden Sparwaer; En ombieden en bevelen onsen Rentemeester van Noirthollant, die nu is of namaels wesen sal, dat hi wtreycken doe en betaelen Heer Dirc of sinen lienvolger t'allen terminen alse voirtane onse pacht van den terwe verscinen sal die twee hoed en derthien achtendeel terwe, en daer „ sine brieve van quitancie af neme voer ons mede te rekenen en „ daer mede sal ons of onsen Nacomelingen wesen wel betaelt. Dit „ wordt gedaen in jegenwoirdigheyt onser Mannen en Raedts, alse „ des *Heere van Gommengys*, Heer *Willem des Proefsts van Bergen*, „ en *Florys Ghysbrechtszoen*, In oirconde, *&c.* Gegeven in den Hage des woensdaechs nae St. Jansdach te midsomer in 't jaer ons „ Heeren M. CCC. seven en tachtich.

Daar uit is het te zien dat de gemelde Dirk Voppensz: is die Deken, die in de volgende ondertekeninge van een Handvest door Hertog *Aalbert* verleent ten behoeve van de Lombarden der stad Dordregt, zonder naam werd geplaatst, op deze wyze: *Gegeven in den Hage des Saterdachs na sinte Pietersdach ad Vincula Anno* 1387. *Jussu Domini Ducis Alberti. Presentibus Domino de Gommengys, Domino Preposito Eccles. Mont. & Domino Decano Hagensi.* dat is, *By bevel van Heer Hertog Aalbert. Daar tegenwoordig waren den Heer van Gommengys, den Heer Proost der Kerken van Bergen, en den Heer Deken in den Hage.* Zoo als hy ook niet alleenlyk als Deken, maar ook als Raad werd vermeld in een Handvest des jaars 1390., waar by Hertog *Aalbert* de Handvesten van Dordregt (z) op nieuw bevestigde, en waar onder wy deze tekening gevonden hebben: *Jussu Domini Ducis Alberti. Presentibus de Consilio Domino Theodorico Vopponis Decano Hagensi, Domino Præposito Ecclesiar. Monten: Hannonie & Wilhelmo de Naeltwyc Marscalco Nort-Hollandie.* d. i. *By bevel van Heer Hertog Aelbert. Daar by waren uyt den Rade Heer Dirk Voppenszoon Deken in den Hage; den Heer Proost der kerken van Bergen in Henegouwen, en Willem van Naeldwyk, Marschalk van Noort-Holland.*

In wat jaar Heer Dirk Voppenzoon gesturven zy, is onzeker. In het Necrologium of Register der dooden van 't Klooster van 't Nieuwe Ligt der Karthuizers, anders genaamt Bloemendaal buiten Utrecht, staat, dat hy overleden zoude zyn den 4 Maart, zonder byvoeginge van 't iaar. Niettemin stellen wy vast, dat hy al voor 1396 dood is geweest, nadien Hertog *Aalbert* by eene acte van den 22 April des gemelden jaars aan Heer *Willem van der Haar*, Priester, toestaat, dat hy, behalven de kapellerie door Heer Gerrit van der Burg gefondeert, ook bedienen zoude *de kapelrie by Heer Dirc Voppenszoen nu laetste Deken in onser Capelle in den Hage gemaect in die zel-*

Zyn sterfjaar onzeker.

(z) Dit is ook by M. Balen, *Beschr. van Dord.* te vinden, *pag.* 513.

zelve onse Capelle, enz. Waar uit dan volkomentlyk blykt, dat hy voor dien tyd al was overleden. Hy werd ook in 't zelve Regifter gezegt, in zyn leven te zyn geweeft een groot weldoender van 't bovengemelde Kloofter (*a*).

Wie na Heer Dirk Voppenszoon zy gevolgt, hebben wy tot nog toe niet ontdekt; maar op het jaar 1415 vind men

Mr. *Aalbert van der Stege* Deken, en tegelyk Lyf-arts van den Graaf.

Mr. AELBERT VAN DER STEGE Deken te zyn geweeft, uit een brief, waar by Hertog *Willem van Beyeren* hem een jaarlykfche wedde verleent, als aan zynen lyf-arts, zulks hy den Graaf na lichaam en ziel ten dienfte konde ftaan. Hoe het zy, de brief luid aldus.

„ WILLEM &c. doen condt allen luden dat wy om menigen „ dienft wille die ons onfe gheminde Medicus Meefter *Aelbrecht* „ *van der Stege* Deken onfer Capellen in den Hage gedaen heeft, en „ of God wil noch doen fal, den felven Meefter Aelbrecht gegeven „ hebben en geven mit defen brief dartich Hollantfche fchilden „ s' jaers fulker als wy tot hair toe hebben doen flaen in onfer mun- „ te van Hollant, die wy hem bewyft hebben jaerlix op te bueren „ ende te ontfaen uyt onfe Scout-Ambocht van Delf, dair die eer- „ fte dach van betalingen of wefen fal tot funte Martynsdage in den „ winter naeftcomende, ende alzoo voirt van jair te jair duerende „ onze leven lang. Ende ombieden ende bevelen onfen Scout van „ Delf die nu is of naemaels wefen fal, dat hi Meefter Aelbrecht „ voirnoemt die voirfz. fomme gelts jairlix uytreycke en betale op „ ten tyt en in der maten voirfz. fonder meer geboids van ons dair „ of te verbeiden, Ende dair of alle jair neme fyn brief van quitan- „ tie om voir ons mede te rekenen, want wy hem dair of quiten „ fullen als dair toe behoert. In oirconde &c. Gegeven in den Ha- „ ge op ten heyligen jairs avond anno M. CCCC. en vyftien.

Hoe lang hy het Dekenfchap daarna nog heeft bekleed, is ter onzer kennis niet gekomen, nog ook niet wie zyn opvolger in 't zelve ampt is geweeft; want de eerfte, dien wy na hem als Deken van onfen L. Vrouwen Kapelle ten Hove genoemt vinden, is

Heer *Dirk*, Baftaard van Holland Deken.

Heer DIRCK, *Baftaard van Holland*, vermelt in een acte, gedagtekent den 6 December 1444, waar by Vrouw *Ifabella*, gemalinne van Philips van Bourgondie hem confenteert (vermits hy een baftaart was) van zyne goederen te mogen difponeren. De acte luid in dezer voegen:

Acte van confent om van zyne goederen te mogen difponeren.

„ ISABEL &c. macht en 't Gouvernement hebbende &c. Doen „ condt allen luyden, want onfe geminde Heere *Dirck de Baftaire* „ *van Hollandt*, Deken van onfer Vrouwen Capelle van den Hove „ in den Hage te kennen gegeven heeft, dat hy gaerne van zynen ey-

(*a*) Zie Anth. Matth. *Fundat. & Fata Eccles. Traject. lib. II. Fundat.* 3. *pag.* 420. *in his verbis : 4. Non. Martii obiit D. Theodoricus Vopperffen* (lege Voppensz.) *Decanus Hagæ-ducis, magnus benefactor hujus domus, Scil. Monafterii feu domus novæ Lucis Carthufienfium dictæ & Bloemendael.*

„ eygenen goede, die hy bearbeit en van zynre Dekenye voirsz. „ verspaert en vergadert heeft, syn testament maken soude, welke „ hy niet volcomelic doen en mach, overmits dat hy bastairt is, „ sonder consent myns liefs Heeren desen Hertogen, als Grave van „ Hollant, ons oitmoedelic dairom biddende, dat wy hem in den „ name van onsen Heeren onse consent dair toe gonnen en geven „ willen. SO IS 'T, dat wy om die goede deuchden ons aenge- „ bracht wesende in den persoon van den voirn. Heeren Dirck den „ bastairt, en dat hy van onse Voirvaderen Graven of Gravinnen „ van Hollant niet anders begaeft noch versien en heeft geweest van „ eenige goeden dan van geestelyke beneficien, by goeden rypen „ rade dair up gehad, gegonnen, geoirloft en geconsenteert heb- „ ben, gonnen, oirloven en consenteren mits desen onsen brieve „ Heeren Dirk den Bastairt Deken voirsz, dat hy van zynen goe- „ den die hy after laten zal na zynre doet sal mogen disponeren en „ syn testament maken, zulc en der manieren als hem genoegen „ sal, gelyc off hy geen bastairt en wair, sonder dat myn lieve Hee- „ re noch niemant van zynre wegen na de doot van den voirn. De- „ ken geen recht noch aenseggen, houden noch hebben en zullen „ an zynen goeden. Ontbieden dairom en bevelen van wegen myns „ liefs Heeren den Rentmeester van Noirthollant en allen anderen „ die dit aencleven mach, dat sy deze onse gratie en consent hou- „ den van wairden, sonder in eenigerwys dair tegen te doen of „ hem te bewynden. In oirconde &c. Gegeven in den Haghe onder „ onsen zegel upten 6. dach in Decembri Anno XIIIJc. XLIIIJ.

Wiens bastaard deze eigentlyk zy geweest, hebben wy tot nog toe niet ontdekt, of iets verders van hem aangetekent gevonden. Hy schynt dit ampt niet lang bedient te hebben, nadien in 1451. al Deken was

Mr. AELBRECHT, die zonder uitdrukkinge van zynen toenaam doorgaans in 't vierde Memoriaal-boek van Bossaart (*b*) getituleert werd *Deken van de Kapelle in den Hage.* Uit de gelykheid van den naam met de bygevoegde eertitel van Meester zoude het eenigzints schynen of hy dezelve Mr. Aelbrecht van der Stege is geweest, die voorheen het Dekenschap hebbende bekleed, voor de tweedemaal tot die waardigheid zoude zyn verheven. In deze onzekerheid zouden wy zyn gebleven, ten ware ons onder het drukken ter hand gekomen was een acte, waar uit klaar te zien is, dat deze Mr. Aelbrecht is geweest een zoon van *Adriaan*, Bastaard van Holland, natuurlyken zoon van Hertog *Willem van Beyeren*, den zesden van dien naam. De Acte, schoon van geen groot gewigt, zullen wy alleen tot bewys hier byvoegen.

Mr. Aelbrecht Deken.

Was een zoon van *Adriaan*, Bastaard van Holland, enz.

„ Alsoe zekere geschillen geweest hebben tusschen Meester *Ael-* „ *brecht Adriaens bastairt te Hollant zoon*, Deken van onser „ liever Vrouwe Cappelle van den Hove in den Hage in Hollant an „ die eene zyde en den Canonniken Capitulairs van der zelve Cap-pelle

Uitspraak tusschen den Deken en 't Kapittel.

(*b*) Beginnende met primo Januari 1451 *St. C.* en eindigende 4. Octob. 1454.

ten Hove wegens zekere renten enz.

„ pelle an die ander zyde roerende van drie jaren achterstals die „ die voirsz. Deken den voirsz. Capittel eysschende was van syn gros „ van synre proven en dekenye, dragende xxx. pond. Vlaems; te „ weten alle jairs x. pond. grn: dair of dat die Canonicken Capitte- „ lairs voirsz. meynden ongehouden te wesen vuyt crachte van hoe- „ ren fondacien, Privilegien, Statuyten en Ordinantien en dair „ beyde die voirsz. partyen veel en menigerhande redenen en pro- „ positien op allegeerden en seyden elc omme te comen tot synre in- „ tentie en meyninge, Ende want onse genaden Heere mit synen „ besloten brieve van den date xxij dagen in Septembrij lestleden „ den Hove van Hollant onder andere puncten desen zake aengaende „ gescreven en bevolen heeft den voirsz. partyen minnelic van den „ voirsz. drie jaren afterstals te verlyckenen en te vernuegen indien „ men konde of anders indien des nyet geschien en mochte, dat dan „ 't voirsz. Hof die zwarigheyt of difficulteyt van der voirsz. mate- „ rie mynen voirsz. genaden Heere overscryven soude of mynen „ Heere den Canchellier, omme voirt dair op geordineert te wor- „ den also na gelegentheyt der sake dair toe behoiren soude, gelyc „ dit vorder en breder blyken mach by myns voirsz. genaden Hee- „ ren brief. SOE heeft 't voirsz. Hof achtervolgende den scryven „ van mynen voirsz. Genaden Heeren hun onledich gemaict en na „ dat partyen an beyden syden by den zelven Hove al in 't lange ge- „ hoirt syn geweest in allen 't guendt dat zy an beyden zyden heb- „ ben willen seggen, soe hebben zy hem alinge en al van den „ voirsz. drie jaren afterstals gecompromitteert in dat seggen en or- „ dinantie van den voirsz. Hove op een peyne van hondert gouden „ Lyonen tegens mynen voirsz. genaden Heere als Grave van Hol- „ lant en *Collatoir van den voirsz. Capelle* te verbueren, te weten „ Heer *Jan Ommecoep* Canonick sinte Marryen t'Urecht en Meester „ *Arent van Gornichem* Doctor in de Medicynen als volcomelick ge- „ machticht van des voirsz. Dekens wegen, gelyc den voirsz. Hove „ dat gebleken is, Meesters *Jan van Oostdorp* en Heer *Jan Tol*, Ca- „ nonicken van de Cappelle voirsz. als gemachticht en vervangende „ den gehelen Canonicken Capittelairs voirsz. in deze zake.

„ Waer op 't voirsz. Hof vuytgesproken en verclairt heeft en „ noch vuytspreekt en verclaert mits desen achtervolgende der gra- „ cie by mynen genaden Heere Hertoge Philips zaliger gedachten „ den voirsz. Deken gedaen van den schryfven van mynen genaden „ Heere tegenwoirdich wesende, als dat die voirsz. Canonicken „ Capittelairs den voirsz. Heeren Jan Ommecoep en meester Aernt „ van Gornichem tot behouff des voirsz. Dekens vuytreyken en be- „ talen sullen tusschen dit en overmargen goets tyts voir middage „ twee jairen achterstals, te weten xx. pond. grn. Vlaems, en dat der- „ de jair achterstals belopende x. pond. grn. zullen die voirsz. Canonic- „ ken Capittelaers behouden, om dat te distribueren also van Goids „ en van rechts wegen dair toe behoeren sal na inhoudt hoeren Pri- „ vilegien en Statuyten. Des zullen die voirsz. Heeren Ommecoip „ en Mr. Aernt van Gornichem gehouden wesen sulke behoirlyke „ quitantie te geven van de voirsz. xx. pond. grn. als dair die Cano- „ nicken Capittulaers mede bewairt en bevryet sullen syn tegens den

voirsz.

„ voirfz. Deken, en indien zy dair inne difcrepeerden en nyet eens „ en konden worden, zoo zal 't voirfz. Hof die quitantie doen or- „ dineren dair mede dat partyen an beyden zyden te vreden zullen „ zyn, welc Hof den zelven partyen bevolen heeft deze vuytfprake „ te volcomen en te achtervolgen an beyden zyden op ter verbuer- „ niffe van den voirfz. peyne. Actum vyf dagen in December Anno „ XIIIJc. LXVIJ. Prefentibus *Alcmade Affendelft*, *Mye* en „ *Zwieten*.

In qualiteit als Deken komt hy al te vooren in eenen brief van Compromiffe van den 13. December 1452 (*c*); by welken brief Heer *Hendrik van Kroonenburch* ter eenre, en *Melis van Mynden* ter andere zyde, hunne gefchillen, die d'een tegens den anderen hadden, *roerende den coop van den floote en goeden van Croonenburch* hebben gefubmitteert en geftelt aan de uitfpraake van Heer *Willem van Alkmade*, Ridder, *Heeren* AILBRECHT *Deken van der Capellen in den Hage*, *Godfchalk Oom* en *Dirk Boudynfz.* Hy was mede een der Raden van den Hove van Holland, by Hertog *Philips van Bourgondie* geftelt ter zaken zyner Landen &c., in welke hoedanigheid wy hem onder zeer veele actens van den zelven Hove vermeld vinden, zoo als onder anderen te zien is uit een acte Judicicel van den 26. September 1453, welker ondertekeninge in dezer voege is luidende; *Prefentibus Lannoy*, *Domproofl*, *Heer Aelbrecht Deken &c. Treflonge*, *Cats*, *Michielfz*, *Potter*, *Ruychrok*, 't geen, immers voor zoo verre ons tot nog toe is gebleken, geduurt heeft tot 1455. Hy werd in eene acte van den 7. December 1467 genoemt „ Mr. *Aelbrecht Adriaenfz die Baftaerdt van Holland*, Doctor in de wair- „ licken Rechten, Deken van de Lieve Vrouwe binnen den Hove „ in den Hage. En Raad in den Hove van Holland.

Hoe lang hy na den gemelden jaare 1467 nog heeft geleeft, en wie zyn opvolger in het gemelde Dekenfchap is geweeft, is ons mede nog onbekent tot op het jaar 1469 na gemeen fchryven, want agter een acte van defaut, door den Hove van Holland verleend aan de ftad Dordrecht en de andere ingeërfden en ingelanden van Ooft- en Weft-Barendrecht en Carniffe, op den 23. Februarii 1468 *St. Cur.* vind men de jegenwoordige Raden op deze wyze vermelt. „ Heeren *Willem van Alckmade*, Ridder, *Geraerdt van Affendelft*, Mr. „ *Lodewyk van der Eycke*, *Henrick van der Mye* en *Michiel de Wilde*, Raedsluiden van Holland, Mr. *Anthonis Michielfz*, *Dirk van* „ *Zwyeten* en Mr. JOHAN VAN OOSENDORP, ook Raden, en „ daer over geroepen naer Ordonnantie en Inftructie van den „ voorfz Hove. Welke voorn. Mr. *Johan van Oofendorp*, of liever Mr. JAN VAN OISTDORP, gelyk hy in originele gefchriften byna eenpaariglyk genoemt werd, is geweeft eerft Kanunnik en daar na Deken van de Hof-kapelle (*d*), in welke qualiteyt hy als extra-ordi- Mr. *Johan van Ooftdorp*, Deken en extraordinaris Raad in den Hove.

(*c*) Geregiftreert in 't IV. Memor. van J. Boffaert, gequot. *J. fol.* 97.
(*d*) Hy was in 1456 en 1467 Kanunnik, dog de tyd wanneer hy Deken is geworden, is onzeker.

ordinaris Raad over zaaken van belang wierd geroepen, dat wy gecontinueert vinden tot in het jaar 1474 toe. Na hem is gevolgt

Mr. *Adrianus Albertus*, Deken.

Mr. ADRIANUS ALBERTUS, volgens getuigenisse van Heimricius (*e*), die hem noemt *Decanus Hagensis*, en zynen lof met veel woorden ophaalt, hem onder anderen pryzende over zyne geleertheid in de Geestelyke Rechten.

Mr. *Jacob Ruysch*, was eerst ordinaris Raad in den Hove, en daar na ook Deken van de Hof-kapel.

Gedurende den tyd, dat de voorn. *Adrianus* het Dekenschap nog bekleedde, was al ordinaris Raad in den Hove Mr. JACOB RUYSCH, gelyk men hem in dien staat vinden zal al op den jaare 1476 (*f*) voor Paaschen by de nieuwe herstellinge van de Raadkamer door Vrouwe *Marie van Bourgondie*. In wat jaar hy Deken is geworden, vinden wy nergens aangetekent, maar wel dat hy deze waardigheid al bediende in den jaare 1490; welken staat hy veele jaaren heeft bekleed, zelfs tot dat Keizer *Maximiliaan* in den jaare 1510 (*g*) wederom redres in de gemelde kamer makende, tot een van de zes ordinaris Raden continueerde Mr. *Jacob Ruysch*, *Deken van zyner Capellen in den Hage*. Hoe lang hy nog daar na Deken zy geweest, is ons onbekent; maar de Schryver der Oudheden en Gestigten van Rynland (*h*) verhaalt, dat de voorn. Mr. *Jacob Ruysch* in 't begin der zestiende eeuw Pastoor tot Noortwyk is geweest, en dat hy in 't Registertje van de goederen der Abdye van Egmond, het navolgende aangetekent heeft gevonden. „ In 't jaar 1518 den „ derden van April heeft *Meindert de Man*, Abt van Egmond, aan „ den voortreffelyken en hoog-agtbaaren Heer en Mr. *Jacob Ruysch*, „ Leeraar in de Geestelyke Regten, Deken van ons L. Vrouws Ka- „ pittel in 's Gravenhage en Pastoor van de Parochie-kerk van St. Je- „ roen te Noortwyk, verlof en volkome vryheid gegeven, om de „ voorn. Parochie-kerk met den eerw. Leendert Janszoon Pastoor „ van St. Pancras-kerk van Middelre te verruylen, ofte vermangelen „ tegen de gemelde kerk van Middeland, of voor eenige andere „ kerkelyke bedieninge. En wy vinden ook, dat hy in den zelven jaare 1518 als Raad en Deken nog heeft ondertekent een Sententie van den Hove; hebbende het gemelde ampt van Raadsheer in den gemelden Hove, voor zoo verre wy tot nog toe hebben konnen nagaan, bedient van den jaare 1472 tot het voorsz jaar 1518. Zyn opvolger in het Dekenschap is geweest

Mr. *Barent Bucho ab Ayta*, Deken, en tegelyk Raad in den Hove.

Mr. BARENT BUCHO (*i*), of zoo wy hem anders genoemt vinden, *Bernardus Bucho ab Ayta* (*k*), een Vriesch Edelman en oom van 's Vaders zyde van den grooten *Viglius ab Ayta*. Hy wierd door Keizer *Karel* den vyfden tot Raadsheer in den Hove van Holland aangestelt en stierf den 3 September 1528 (*l*) in het

63

(*e*) Dumbar, *Analect. tom.* 1. *pag.* 428.

(*f*) Zie Handv. en Privil. van de Graaven van Holland, gedrukt in 4to. *No.* 4. Goudhoeven, *pag.* 521.

(*g*) Handv. en Privil. als vooren, *No.* 6. (*h*) *Pag.* 600.

(*i*) Goudhoeven, *pag.* 105. en S. van Leeuwen, *Bat. Illust. p.* 1471. en 1475.

(*k*) Dus noemt hem de Schryver der Kerkelyke Historien van Batavia, in zyn Voorberigt, vertaalt in 8. *pag.* 149.

(*l*) Oudh. en Gestigten van Delfland, *pag.* 362.; maar in 't Voorberigt op de Kerkel. Hist. *pag.* 149. werd hy gezegt gestorven te zyn den 31 Septemb. 1538.

't geen

63 jaar zynes ouderdoms, werdende in den Hage onder een eerlyk grafschrift begraven. Hy was een man, die door zyne verdiensten en andere gaven grooten lof heeft nagelaaten. Hem succedeerde

Mr. KORNELIS VAN MIEROP, zoon van den grooten Mr. Vincent Kornelisz van Mierop, Leeraar in beide Regten en Domproost te Utrecht (*m*). De nette tyd, wanneer hy het Dekenschap van de Hof-kapel heeft aanvaart, is onbekent. Het eerste, daar hy ons in die qualiteit te vooren komt, is een commissie van den jaare 1534, waar by Keizer Karel hem, om zyne groote bequaamheid en geleerdheid vordert tot zynen extraordinaris Raad in den Hove van Holland. De acte daar van luid in dezer voege:

Mr. *Kornelis van Mierop*, Deken.

Werd Raad extraordinaris in den Hove.

Zyne Commissie.

„ KAERLE by der gracien Goids Roomsch Keyser &c. Allen „ den gheenen die desen jegenwoirdigen sullen zien Saluyt. „ Doen te wetene dat om 't goede aanbringen ons gedaen van den „ persoone van onsen wel beminden Heeren *Cornelis Vincentsc*, Doc- „ tor in den rechten, Deken van der Collegiale kerke van Oude- „ Munster t'Utrecht en van onser Capelle in den Haige, en van zyn- „ der wysheyt, geleerdheyt en sufficientie, wy den selven Heeren „ Cornelis Vincentsz volcomentlick betrouwende zynder getrouw- „ heyt en goede ernstigheyt, hierup gehadt 't advys van onsen „ Stadhouder en eenigen van onsen Raide in Hollandt, hebben ont- „ houden en gecommitteert, onthouden en committeren by desen „ onsen Raidt Extraordinaris in Hollant, hem gevende volcomen „ macht, auctoriteit en sonderling den voirsz. Staet van Raidt ex- „ traordinaris voirtaen te houden, exerceren en bedienen onse hooc- „ heyt, heerlykheyt, domeynen en rechten mit onsen Stadhouder, „ die eerste en anderen onsen Raiden in Hollant te helpen bewaren „ en ter manissen van den Stadhouder, die eerste of van huerl. Ste- „ dehoudere opinie te geven ter consultatie en deliberatie van de „ zacken en affairen die aldaer overcommen, gehandelt en getrac- „ teert

't geen tien jaaren van den anderen verschillende, notoirlyk een van beiden een druk-faut moet zyn. Dat hy na den 3. Septemb. 1528 nog geleeft heeft, blykt daar uit, dat hy de Statuten van 't Kapittel van den 27. Novemb. des gemelden jaars heeft ondertekent.

(*m*) Het is bekent, dat de voorn. *Kornelis van Mierop* al in 't jaar 1556 Proost en Aartsdiaken, mitsgaders Kanunnik van St. Salvator te Utrecht is geweest, gelyk onder anderen te zien is in een geschildert glas, 't geen hy in de gem. qualiteit aan de Goudsche kerk in 't zelve jaar heeft gegeven: alwaar zyn beeltenis onder de historie van Christus, doende op den berg tot zyne Discipelen en 't volk zyne eerste predikatie, levens grootte, met zyn geestelyk gewaad omhangen, afgemaalt staat, met dit byschrift, *Reverendus D. Dominus Cornelius à Myerop Præpositus & Archidiaconus Trajectensis, & Canonicus Sancti Salvatoris Trajectensis* 1556. (zynde het XVI. glas.) En 't blykt ook uit de Ordonnantien, rakende de Leere en Kerkelyke Tugt, welke hy in den jaare 1556 na alle plaatzen van zyn Aartsdiakenschap heeft verzonden, om aldaar onderhouden te werden; beginnende de voorsz Ordonnantie in dezer voegen: *CORNELIS VAN MYEROP, Doctor in beide Rechten, duer Gods ghenaden en des Stoels van Romen, Domproost t'Utrecht, alle geestelyke plaetsen onder ons en onse Archidiaconie resorterende,* Saluyt &c. Zie verders de Oudh. en Gestigten van Zeeland, *I. deel*, *pag.* 139.

„ teert sullen worden. Ende voorts te doene al 't geene des een
„ goet en getrouwe Raidt extraordinair voirsz. behoert, mach en
„ schuldich is van doene tot den rechten, præeminentien, vryhe-
„ den, proffyten en vervallen daer toe staende en behoerende, en
„ sulke, als onse andere Raden extraordinair aldair hebben, genye-
„ ten en gebruyken soe lange als ons gelieven sal. Waerup de voorn.
„ Heere Cornelis Vincentsz gehouden word den behoirlicken eedt
„ te doene in handen van onsen lieven en getrouwen Ridder van
„ onser oerdene en Stadhouder van Hollandt die Graven van Hoich-
„ straete of van onsen lieven ende getrouwen Ridder ende eerste
„ Raedt in Hollandt, Heere Geryt van Assendelft, die wy dair toe
„ committeren. Ontbieden daeromme en bevelen den zelven onsen
„ Stadhouder of eersten Raidt dat zy den voirsz. Heer Cornelis ont-
„ fangen hebbende den voirsz. eedt, stellen en institueren in de pos-
„ sessie en gebruykenisse van den voorsz. Staete van Raidt extraordi-
„ nair; ende van den selven, mitsgaders van de eeren, rechten en
„ preëminentien, vryheden, prouffyten en vervallen voorsz. zy en
„ alle andere onse Rechteren, Officieren en Ondersaeten, dien dit
„ aengaen sal, hem doen laeten en gedogen rustelyk en vredelyk
„ genieten en gebruyken, cesserende alle beletten en wedersseggen
„ ter contrarie, want ons alsoe gelieft. Des t'oirconde hebben wy
„ onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onsen Stadt van
„ Bruessele den XIIIJ. dach van Februario in 't jaer ons Heeren
„ duysent vyf hondert drie en dertich, van onse Keyserryke 't
„ XIIIJ. en van onse Rycken van Spaengen en anderen 't achtienste.
„ Ende op de ploye stond gescreven, By den Keyzer,

Geteykent,

G. PENSAERT.

„ Ende buyten op te rugge stont gescreven aldus.

„ Op huyden den IIIJ. dach van Mairte A°. XV^c. XXXIIJ.
„ naer seryven 's Hoofs van Hollant, soe heeft Heer *Cornelis Vin-
„ centze* genoempt in 't blanc van desen als Raidt extraordinair in
„ den voirsz. Hove gedaen den behoirlyken eedt, daervan in 't zel-
„ ve blanck mentie gemaict wordt, in handen van Heere *Geryt van
„ Assendelft*, Ridder, eerste Raedt in den zelven Hove, als daer
„ toe by desen gecommitteert; daermede present was Ik,

Ondergeteykent,

J. DE JONGE.

Het schynt, dat hy al eenige jaaren voor zyne dood afstand van 't Dekenschap van 't Hof heeft gedaan, nadien zyn sterfdag werdende gestelt op 1572, hy als toen, en zelfs al eenige jaaren te voeren het ampt van Deken van de voorsz. kapelle niet heeft waargenomen, dewyl bekent is, dat

Mr. Henarik van der

Mr. HENDRIK VAN DER NATH, al in den jaare 1556. het voorsz. ampt heeft bedient, want hy was die geene die als Deken

ken in 't gemelde jaar hevigen twist voerde tegen den Pastoor van den Hage over het trouwen van *Dirk van der Does* en Jonkvrouwe *Maria van Roemburg*, sustinerende elk van die twee Geestelyken daar toe in zyne kerke regt te hebben, gelyk wy hier vooren daar van breeder hebben vermelt. Hy heeft als Deken de Statuten van het Kapittel van den 2 Junii 1557 helpen beramen en ook ondertekent. In 't einde van den jaare 1558. stervende wierd hy opgevolgt door

Nath. Deken.

Heer WILLEM VAN DER LINDEN *Damaeszoon*. Deze in den jaare 1524 te Dordregt gebooren van zeer eerlyke ouders, eertyds, volgens getuigenisse van Goudhoeven, van edele afkomst, zynde zyn vader geweest Burgemeester der gemelde Stad. Hy studeerde eerst te Leuven in de Latynsche en Hebreeuwsche taalen, en reisde daar na in Duitschland, Italie en Spanje. Leeraar in de Godheid gemaakt zynde, wierd hy in 1557 algemeene Vikaris van Utregt (*n*), en den 7 Maart 1559 (*o*) Deken van het Kapittel in den Hage, als mede in 't jaar 1561 eerste Bisschop van Roermonde. Den 13. van Lentemaand des jaars 1563 wierd hy door den Inquisiteur Generaal tot Onder-Inquisiteur over Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Vriesland en Groeningen gestelt. De Hertoginne van Parma, Gouvernante der Nederlanden belaste den Hove van Holland hem in zyne regtsplegingе eenige Raden en een Secretaris by te voegen, niet die hy begeerde, maar die 't de Raad zou goeddunken; en deze waren gehouden hem in al zyn onderzoek de sterke hand te bieden (*p*). Als Bisschop van Roermonde woonde hy in den jaare 1565 de Provintiale Kerkvergaderinge van *Frederik Schenk*, den LXI. Bisschop van Utrecht, by. De voorn. Stad op den 14. Augusti des jaars 1572. door Prins *Willem* den eersten met geweld aangetast en verovert zynde, moeste hy vlugten; en vertrok toen na Rome, en van daar na Spanje by Koning *Philips den II.*; wedergekeert zynde, wierd hy in 't jaar 1585 tot het Bischdom van Gend gevordert; welke waardigheid eenigen tyd bekleed hebbende, is hy aldaar in den jaare 1588., in den ouderdom van 64 jaaren overleden (*q*). Hy heeft veele boeken in de Godgeleerdheid geschreeven,

Willem van der Linden, Deken, en algemeen Vikaris van Utrecht.

Wierd in 1561 eerste Bisschop van Roermonde; in 1563 Onder-Inquisiteur over Holland enz.

(*n*) Hy wierd in den jaare 1557 door *Gregorius van Egmond*, Bisschop van Utrecht, met den titel van Vikaris na Vriesland gezonden, waar toe hem de gemelde Bisschop eenen openen brief ter hand stelde, getekent den laatsten Julii 1557, welke gedrukt te vinden is *in het eerste deel* van de Oudheden en Gestigten van Vriesland, *pag.* 125.

(*o*) Dewyl dit de eenigste brief is, dien wy tot nog toe bekomen hebben, waar uit kan gezien werden, op wat plechtige wyze de Dekenen by hunne aanstellinge door de Kanunniken wierden ontfangen, zoo hebben wy waardig geagt den zelven hier agter te plaatzen onder de letter T.

(*p*) G. Brants *Hist. der Reform. I. deel*, *5. boek*, *bl.* 256.

(*q*) Goudhoeven zegt *pag.* 223., dat hy de Bisschoppelyke waardigheid drie jaaren bekleed heeft; dog hier van verschilt de meergemelde Schryver van de Kerkel. Hist. in zyn Voorberigt *pag.* 131., daar hy ter neder stelt, dat Willem van der Linden *weinig langer als drie maanden daarna geleeft heeft*, *en in den ouderdom van 63 jaaren*, *op den 2. Novemb.* 1588 *gestorven is.* En dezelve Schryver in de Zuithollandsche Oudh. *pag.* 112., *dat hy niet langer als drie maanden op dezen Bisschoppe-*

ven, en werd daarom van Goudhoeven gestelt onder het getal der geleerde mannen, die in Holland, Zeeland en Utrecht gebooren, en wegens hunne uitgegevene boeken en schriften in de Hebreeuwsche, Grieksche en Latynsche taalen vermaart zyn. Hem volgde

Martinus Duncan, Deken.

Heer MARTINUS DUNCAN, een Kempenaar: Deze te Delft, Amsterdam en op meer andere plaatzen Pastoor zynde geweest, wierd Deken op 't Hof, en stierf den 17. April 1590 in den ouderdom van 85 jaaren, werdende te Amersfoort in St. Aagten begraven (*r*). Hy had tot navolger

Sasbout Vosmeer.

Heer SASBOUT VOSMEER. Van hem vinden wy aangetekent, dat hy te Delft zynde gebooren, tot vader gehad heeft *Michiel Vosmeer*, Raad en Tresorier der gemelde stad, en tot moeder *Margareta Sasbout*, welke stam van Sasbout van hoogen adel zynde, aan de voornoemde stad verscheide Burgemeesteren heeft gelevert. Te Leuven wierd hy Licentiaat in de Godgeleertheid. Zyne studien voltrokken hebbende, keerde hy na zyn vaderland, en ontfing in den jaare 1572 te Utregt in den Dom de Priesterlyke waardigheid, en wierd daarna, namentlyk in 't jaar 1583, algemeene Vikaris van den Aartsbisschoppelyken stoel van Utregt, openstaande door de dood van Bisschop *Frederik Schenk.* Ao. 1589 is hy op aanpryzinge van *Willem van der Linden*, door Paus *Gregorius den XIII.* aangestelt tot Pauselyke Vikaris over de vereenigde Nederlanden, en in 't jaar 1591 door Koning *Philips den II.*, als Graave van Holland, tot Deken van 't Hof. In den jaare 1602 is hy te Rome (welke reis hy meest te voet had afgelegt) tot Aartsbisschop van Philippen en van Utregt verheven. Waar op hy alhier ten Hove een en andermaal zynde ingedaagt, en niet verschynende, wierd by sententie van den Hove van Holland van den 30. Mei 1602, voor eeuwig gebannen uit de Provintien van Holland, Zeeland en Vriesland, en zyne goederen verbeurt verklaart. Eindelyk is hy te Keulen op den 3. Mei 1614 gestorven, en aldaar begraven. Die verders begeerig is zyne bedieningen, en verrigtingen wydloopig te beschouwen, kan daar op nazien de Kerkelyke Historien van Batavia in zyn leven (*s*).

Wierd in 1583 algemeen Vikaris van Utrecht.

In 1589 Vikaris over de vereenigde Nederlanden, en in 1591 Deken van de Kapel ten Hove.

Was de laatste Deken van het voorsz Kapittel.

Deze voorn. *Sasbout Vosmeer* was de laatste, die tot de waardigheid van Deken van 't voorsz Kapittel wierd verheven, dog heeft daar van, vermits de veranderinge der regeeringe te dien tyde alhier te lande, nooit eenige bezittinge gehad.

Dit ampt eertyds dan ter begevinge van de Graaven van Holland hebbende gestaan, zoo was het uit dien hoofde, dat Koning *Philips de II.* in den jaare 1591 den gemelden *Sasbout* in plaatze van *Martinus Duncan*, overleden zynde, tot Deken verkoor, waar van de Bulle, zoo als ze ons door den Vertaalder der Oudheden en Gestigten

schoppelyken zetel gezeten heeft, en 63 jaaren oud geworden zynde, aldaar overleden en in Katedraale kerk in een en 't zelfde graf met zynen vriend en amptgenoot Jansenius begraven is.

(*r*) Zie van hem verders de Oudh. en Gestigten van Delft, Delfland en 's Gravenhage, *pag.* 42-45. en 363.

(*s*) Vertaalt in 8. *III. deel*, *pag.* 155. als mede Bleyswyk, *Beschryvinge van Delft*, *II. deel*, *pag.* 791.

ten van Delft en Delfland (*t*) in 't Nederduits werd medegedeelt, in dezer voegen is luidende :

„ PHILIPS, by Gods genade Koning van Kastilien enz. wenscht „ aan onze lieve beminde, die van 't Kapittel der Collegiale „ kerke van de H. Maria in den Hage, onder ons Graafschap van „ Holland, de zaligheid en liefde. Nadien het ons, als Graaf van „ Holland, past en betaamt alle mogelyke zorg te dragen, en toe „ te zien, dat de Prelaatschappen, Abdyen, Proostdyen, en an- „ dere voornaame waardigheden, in onze Landen en ons Graafschap „ voornoemd, bysonderlyk by desen gevaarlycken tyd, verzorgt „ worden van geleerde Katholyke mannen, die van een goed leven „ en eerlyken gedrag zyn; ten einde zy dezelve in onzen Christely- „ ken en Katolyken Godsdienst, en in een goede bestieringe, mo- „ gen houden en bewaaren, nademaal het vorder aan ons staat, en „ het recht ons toekomt, om tot dezelve Prelaatschappen, Abdyen „ en waardigheden, die in onse landen gelegen zyn, als ze open- „ staan, geleerde, bequame, en ons aangenaame persoonen te be- „ noemen, en nadien noch al vorder, het Dekenschap aldaar door „ de dood van uwen laatsten Deken, Heer *Martinus Duncanus*, open- „ gevallen is, en tot onze benoeming staat; zoo is het dat wy, „ onderrecht zynde wegens de bequaamheid, wysheid, en 't goed „ Katolyk leven van onsen lieven beminden Heer *Sasboldus Vosme-* „ *rus*, ul. verwittigen, dat wy het bovenstaande in acht genomen „ hebbende, den voornoemden Heer *Sasboldus Vosmerus* benoemt en „ voorgestelt hebben, en door den tegenwoordigen brief benoemen „ en voorstellen tot het Dekenschap der gemelde openstaende kerke. „ Dus staen wy ul. toe, en wy verzoeken 't op uliedcn, dat gy tot „ het verkiezen van uwen nieuwen en toekomenden Deken voort- „ tredende, daar toe verkiest en aanneemt den gemelden Heer „ *Sasboldus Vosmerus*; als zynde een persoon die bequaam en ons „ aangenaam is. En wy staan hem door den tegenwoordigen brief „ toe, en geven hem verlof, om deswegen van onsen allerh. Va- „ der den Paus, van zynen eygen Bisschop, of van zyne andere „ Oversten, zodaanige Pauslelyke Bullen en bevestiging te verkry- „ gen als hy van noode zal hebben, en om deselve behoorlyker wyse „ uyt te voeren. Vorders, om het werkelyk en dadelyk besit, en „ 't gebruyk van 't gemelde Dekenschap aan te neemen en te aan- „ vaarden; en om de inkomsten, profyten en gerechtigheden tot „ het selve Dekenschap behoorende, te genieten; en het Deken- „ schap zelf voortaen, zoo in 't geestelyke als het tydelyke, te be- „ houden, te bestieren, en te bedienen : met de verrichtinge van „ de plechtigheden, die in zodanige zaken noodzakelyk zyn, en „ doorgaans onderhouden worden. Dierhalven belasten wy aan on- „ ze beminden enz. Gegeven te S. Laurens, in ons Koningryk van „ Kastilien, den 14. Aug. 1591.

Sasbout Vosmeer aangestelt tot Deken van 't Kapittel.

Gg Hier

(*t*) *Pag.* 352. en is in 't Latyn te vinden in Batavia Sacra, *part. II. pag.* 236.

Lyste der Kanunniken.

Hier mede afgehandelt hebbende al 't geen ter onzer kennisse is gekomen aangaande de Dekenen, zoo zullen wy nu mede opgeven de namen der Kanunniken, voor zoo verre dezelve ons in egte bescheiden zyn bejegent, en daar by ook kortelyk aanmerken, wat wy van ieder der zelve aangetekent hebben gevonden.

NAAM-LYSTE

der

KANUNNIKEN, KAPELLAANEN, enz, van het KAPITTEL ten Hove.

Hr. *Dirk Voppenzoon.*

De eerste, die ons als Kanunnik van 't voorsz Kapittel te vooren komt, is Heer DIRK VOPPENZOON, in die qualiteit vermelt agter het Handvest aan den Hage gegeven in 1370. Hy wierd ontrent den jaare 1381 Deken van 't zelve Kapittel.

Hr. *Johan de Mare.*

Heer JOHANNES DE MARE, 1374. Deze was te gelyk Officiaal te Utregt, en stierf in 't jaar 1377, zoo als te zien is uit het Necrologium of Regifter der dooden, behoorende tot de kerk van St. Salvator of Oud-Munster tot Utrecht (*v*). Ter zelver tyd was ook Kanunnik

Hr. *Vrank Zeverynsz.*

Heer VRANK ZEVERYNSZOON, Priester, vermelt in een brief van Hertog *Aalbert van Beyeren*, gegeven in den Hage des woensdags na den heiligen Kers-avond des jaars 1377, waar by de gemelde Hertog hem toestaat, om ten behoeve van zyne bastaarden, by testamente van zyne goeden te mogen disponeren. Zyne tydgenooten waren

Heer JOHANNES VAN SCHARPENISSE, 1376 en

Hr. *Philips van Leiden.*

Heer PHILIPS VAN LEIDEN, afkomstig uit het Edel en Ridderlyk geslagt van *Leiden*, en binnen dezelve stad gebooren, die ook den naam voerde van *van den Hove*. Hy was een man van groote wetenschap en geleerdheid, en vermaard Hollands Regtsgeleerde, gelyk zulks af te nemen is uit zyn boek, 't welk hy geschreven heeft *de Reipublicæ Cura & sorte Principantis*; dat is, *over het bestier van 't Gemeene-best en het Lot van den Gezaghebber*, en noch eenige andere werken, die te zamen te Leiden uitgekomen zyn in 't jaar 1516, maar netter en naauwkeuriger herdrukt tot Amsterdam in 't jaar 1702.

Was in groot aanzien by Hert. *Willem den V.*

Om zyn groot verstand en kloekheid van geest, was hy in hoog aanzien by Hertog *Willem van Beyeren*, bygenaamt de dolle Graaf, wiens byzondere gunsteling hy was, hebbende hem verheven tot zynen eersten Klerk of Secretaris, als blykt uit den volgenden brief, die onzes weetens nog ooit gedrukt is, en derhalven wy waardig geagt hebben alhier plaatze te gunnen.

„ AEL-

(*v*) Te vinden by Anth. Matth. *Fundat. & Fata Eccles. Traject. lib.* 1. *cap.* 2. *pag.* 82., alwaar hy dus vermelt staat: *Anno M. CCC. LXXXVII. obiit Johannes de Mare, Officialis Trajectensis, Canonicus beatæ Mariæ in Haga-Comitis in Hollandia.*

„ AELBRECHT &c. ontbieden U onsen Rentmeester van Kennemerland en van Vrieslant die nu is of namaels wesen sal, „ dat ghy wtreykt en betaelt Mr. *Philips van Leyden*, onsen Clerk „ van desen jaere dat voerleden is, syne bonte clederen met allen „ hoeren toebehooren, gelykerwys dat onse Meester-Clerke van onsen Herberge gehad hebben, en voortaen alle jaer tot sine termine alse tot Vastenavont naestcomende die eerste termyne uytreyckt „ en betaelt C. oude schilden met syne clederen in aller manieren „ als die brief hout die hy daerof heeft van Hertoch *Willem van Beyeren*, Grave van Henegouwen, van Hollant &c. onsen lieven „ broeder, daer onsen jegenwoirdigen brief doergesteken es, Want „ wy emmers willen dat synen brieve gehouden en voldaen worde, „ ende des neemt alle jaere en alle tyt synen brief van quitancie voer „ ons mede te rekenen, Wy sullen U met synen brieve van alsoo „ veele quiten in uwere rekeninge, want wy de renten van den „ Rentmeesterschap in Noorthollant, daer Mr. Philips op bewyst was, „ geseth hebben in onsen lieven moeyen hant der Hertoginne van „ Brabant haer duwarye mede te betalen. In oirconde desen brieve „ besegelt met onsen zegele, Gegeven te Dordrecht des Saterdachs „ na derthien dach in 't jaer M. CCC. LVIIJ.

Philips van Leiden door Hertog *Willem van Beyeren* tot zynen Secretaris aangestelt zynde, werd door Hertog *Aalbert* daar in geconfirmeert.

Jussu Domini Ducis Alberti.

P. D. de Brederode & G. de Heemstede.

TCUS VOPPONIS.

St. PETR. CAMER. DE HAYESTEYN.

Ook heeft hy hem in den jaare 1356 gebruikt voor zynen Afgezant aan den Paus, om aldaar 's Graafs en 's Lands zaaken waar te nemen en te verrigten, daar toe hem gevende de volgende Commissie.

Die hem tot zynen Afgezant te Rome gebruikte.

„ HErtoch WILLEM VAN BEYEREN, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant en van Vrieslant, doen condt „ allen luden, dat wy genomen hebben en ontfaen Mr. *Philips van Leyden* onsen getrouwen Clerk met groote voersienicheden ons „ en ons Raets, onse saeken en ons Lants te bewaeren en te bedryven in den Hof van Romen, en des sullen wy hem geven synen „ cost mede te doen in den Hove voersz. C. oude schilden alle jaer „ alsо lange als hy daer staen sal, t'ontfaen van onser Rentmeester „ van Noorthollant, die nu is of namaels wesen sal op ten Vastenavont, en wy sullen hem clederen geven, gelycken anders onsen „ Clercken, die dagelyks van onsen Herbergen Meester-Clerken „ wesen sullen tot allen tyden, En ontbieden en gebieden onsen „ Rentmeester van Noorthollant, die nu is of namaels wesen sal, dat „ hy Mr. Philips onsen Clerk voersеyt dese C. schilden voersz. wtreycke en betaele nu te vasten avont naestcomende en voirtane alle „ jaren op ten terminen voersz. sonder anders eenig geboth van ons

Commissie voor Mr. *Philips van Leiden* om des Graafs en 's Lands zaaken by den Paus waar te nemen enz.

„ te hebben en des alle jaere nemen synen opene brief van quitancie „ voer ons mede te rekenen, en dit sal geduyren ter tyt toe dat „ wine voersien hebben met een Canonicx Provende te Bergen in „ Henegouwen of anderswaer met eenre Provende die C. schilden „ vrylick 's jaers waerdich is, en hy opboren mag in den Hof tot „ Avenjon mede te staen. Ende wanneer wi 'em by ons ontbieden „ te comen, soe sullen wy hem delivereren doen met twee peerden „ in ons Herberge met anderen onsen Gesinde, want hy van onsere „ Herberge es. In oirconde &c. Gegeven te Kanoyt op sinte Ste- „ phaensdach in 't jaer M. CCC. LVJ.

Jussu Domini Comitis,

Presentibus Dominis Senascallo major. Hanoniæ, Balivo Major. Hanoniæ, Deane & de Despin., G. de Heelnis.

J. DE THENIS.

G. H. ROYER.

Word daarna Professor in de Rechten te Parys.

Naderhand is hy geweest in de vermaarde Academie van Parys *Professor Decretorum*, of Uitlegger der geestelyke Regten, zynde aldaar in den jaare 1369 gemaakt Licentiaat in beide de Regten. Eenigen tyd tot Parys de plaats van Professor met eere bekleed hebbende, is hy in 't Vaderland wedergekeert, en by Hertoh *Aalbert van Beyeren*, die hem insgelyks beminde, in hooge agtinge geweest, zulks dat hy hem met en nevens andere in Ambassade heeft gezonden na Paus *Gregorius den XI.*, die zynen zetel toen ter tyd te Avignon was houdende.

Ambassadeur van Hertog *Aalbert* aan Paus *Gregorius* enz.

Hy is ook Ao. 1373 geweest generaal Vikaris of Stedehouder van den Bisschop van Utrecht Heer *Aarnoud van Hoorn*, en een van deszelfs Hofgezin, hebbende in zynen Rade in verscheide geschillen vonnisse en regt gewezen, zoo als hy zelf in zyn gemelde boek op meer dan eene plaatze getuigt. Hy was mede Kanunnik aldaar, te Leiden en in den Hage, mitsgaders Pastoor of Cureit (*w*) te Zierikzee, en Tresorier der kerke van Kamerik. Ook schynt hy omtrent den jaare 1371 of 1372 geweest te zyn Pastoor of Cureit van de oude of St. Nicolaas-kerk te Amsterdam, waar van hy tegens zynen wil afstand moeste doen, voor zoo verre uit zyne nagelaaten schriften af te nemen is (*x*).

Hy

(*w*) De Schryver der Oudh. en Gestigten van Zeeland, *in 't II. deel*, *pag.* 9. vertaalt in 8., zegt, dat hy de eerste Deken in 's Lievens-Munster te Zierikzee is geweest.

(*x*) *In libro de Cura Reipubl. & sorte Princip. Casu* 60. *&* 64. *Istud* (*volumus*) *in Principe totum destruit & ad præcipitium ducit*, *quod etiam me spoliavit Ecclesiâ meâ de Amstelredamme*, *quam & Dominus dedit & inductus turpius abstulit.* Item *d. Casu* 64. *Et per hæc visa punitus fuisset adversarius meus*, *quod pendente lite & jam concluso in causâ de Amstelredamme impetravit renunciationem juris mei*, *quod tum invitissime feci*, *sed quod preces erant armatæ & defensiones mihi erant ablatæ contra omnem æquitatem in Ysselmondâ juxta Rotterdamme.* Et ibidem in fine. *Dominus meus impulsus hæc fecit*, *qui anno sequenti*, *cum in Ambasciatu suo starem Avenione*

mihi

Hy ſtierf den 6 Juni 1380, zynde de dag van St. Primus en Felicianus Martelaaren, te Utregt, en wierd begraven te Leiden in de Hooglandſche of St. Pancras-kerke, in welke hy geſtigt en gefondeert hadde twee Kapellanyen of Vicaryen, de eene op 't altaar van St. *Nicolaas* Biſſchop, welke hy ter gedagteniſſe van zynen Vader gewilt heeft dat ze *Pieter Gouburgs* of *Gobburgs* Vicaryen zouden genoemt worden, hebbende dezelve met veele goederen, zoo landen, huizen, erven als renten begiftigt.

Twee vikarien door hem geſtigt.

Een groot liefhebber en beminnaar der geleertheid zynde, had hy met overgroote moeite en arbeid zeer veele ſchoone en raare boeken, alle met de hand geſchreven, dewyl de Druk-konſt te dien tyde nog onbekent was, by een verzamelt, en dezelve ten dienſte der Geeſtelyken geplaatſt in een huis, ſtaande agter de zuid-zyde van St. Pieters kerk, 't welk, om dat het zoo ſchoon en pragtig was, met den naam van *Salomons Tempel* vereert wierd. Van deze Bibliotheek heeft hy by zyn teſtament, 't geen hy in den jaare 1372 in de Latynſche taale heeft geſchreven, ten gemeene nutte en behoeve gediſponeert, want ziende (*y*), ('t zyn de woorden van zyne uiterſte wille) „ dat veele bequaame en gaauwe perzoonen, tot groot „ nadeel van 't gemeene beſt de boek-oeffeninge lieten varen, en „ genegen zynde om den geenen, die zig in de kenniſſe van 't geeſtelyk en burgerlyk Regt wilden oeffenen, voort te helpen, ten „ einde zy bequaam mogten worden, om Gods kerke dienſt te „ doen, heeft t' hunnen behoeve zyne boekery nagelaaten en daar „ toe geſchikt de huyzinge, dewelke hy dus lang bewoont hadde, „ ſtaande by St. Pieters-kerk hof, ter tyd toe dat 'er met den raad „ van zyne teſtament-voogden een veiliger en vryer plaats, 't zy in „ St. Pankraas kerke, 't zy elders beraamt ſal worden; De gemelde boekery zal drie ſloten en ieder ſlot een byzonderen ſleutel „ hebben; de eerſte ſleutel zal in bewaring zyn by den Deken van „ St. Pankras kerke, die het dan weſen zal; de tweede by den „ geenen die de benoeminge der Prebende heeft; de derde by den „ Kanunnik, die de oudſte kanunniksdy bezit. Al wie eenig boek te

Maakt zyn boekery ten gemeene dienſte.

mihi abſenti ſua benignitate providit aliunde; videlicet de Canonicatu & Prebenda Sanctæ Mariæ Condatenſi. 't Welk vertaalt aldus luid: „ Dit zeggen (wy willen) werpt „ alles overhoop in een Prins, en ſtort in het verderf, 't welk my ook van „ myne kerk van Amſterdam berooft heeft, welke myn Heer my gegeven, dog „ misleid zynde, ſchandelyker afgenomen had. En *Caſu* 64. „ En door het zien „ van dit zoude myn tegenſtrever geſtraft zyn geweeſt, dat hy geduurende het „ hangen van 't proces en na 't ſluiten van dien, de renunciatie van myn regt in „ de zaak van Amſterdam heeft verkregen, 't welk ik toen zeer ongaerne dede, „ dog egter uit dwang moeſt geſchieden, om dat het verzoek gewapent was en „ my myne beweeringen tegen alle recht en reden tot Yſſelmonde, by Rotterdam, afgenomen waren. En op dezelve plaatze aan 't einde. „ Myn Heere „ heeft zulks door aanrading gedaan, dog my het volgende jaar, toen ik in zyn „ Gezantſchap tot Avignon was, in myn afzyn, door zyne goedertierentheid aan „ een andere kant, namentlyk met het Canonicaat en Prebende van Sinte Mary „ van Condaat, weder begunſtigt.

(*y*) Te vinden in de Oudheden van Rynland, *pag.* 230.

„ te leen ontfangt, zal borg ſtellen, dat hy het in zyn geheel zal
„ wederbrengen (z).

Heer *Dirk Voppenzoon.*

Heer DIRK VOPPENSZOON de jonge, vermelt in een brief van Hertog *Aalbert*, gegeven in den Hage den 4 Februarii 1393. *ſtilo Curiæ*, waar by de gemelde Hertog het voorſz. Kapittel heeft geconfirmeert en gegeven de Schoole van den Hage, „ welcke Scolaſterie en Scole mit allen horen toebehoeren Heer *Dirc* „ *Voppenzoen die jonge*, wile hy leefde, Canonik in der voirſz. Cappelle coſte tiegens *Clais Ommeloep*, dieſe op tie tyt van ons hadde, en welke Scolaſterie en Scole voerſz. Heer Dirc voerſz. quytſcout en overgaf den Deken en Capittel voerſz. die die voerſz. Scolaſterie en Scole zedert die tyt feſtien jaer lang of langer ruſtelyc en vredelyc bezeten en gehouden hebben.

Heer *Jan Symonsz.*

Heer JAN SYMONSZOON, Kanunnik in de voorſz. kapel. Dezen vergunde Hertog *Willem van Beyeren*, om by teſtamente aan zyne Baſtaard-kinderen uit zyne goederen te mogen maken, zoo veel en op zodanige manieren en conditien als hem goeddunken zoude, by brieve gegeven in den Hage den 4 Maart 1407. *ſt. Curiæ.*

Mr. *Jacob Simonsz.*

Mr. JACOB SYMONSZ, werd als Kanunnik van de Hof-kapel vermelt in eenen koop-brief van een ſtuk land, gelegen in den Ambagte van Maas-land, gedagtekent des donredaghes voor ſint Pietersdach ad Cathedram 1421. Hy heeft de Statuten van het Kapittel van den 31 Mei 1443 met en nevens de navolgende negen Kanunniken ondertekent.

Mr. TIMANT KONINCK.

Mr. WILLEM VAN THOL. Hy was nog Kanunnik in 1458.

Mr. WALTERUS VAN DEN HOORN.

Heer PIETER JACOBSZ., gezegt VAN GAPINGHEN.

Heer JOHANNES DE SAERTS.

Mr. GYSBERT VAN DER HOORN.

Heer HENDRIK PIETERSZ.

Mr. ARNOUD t's GRAVENZANDT.

Mr. JACOB POTTER.

Heer *Hendrik Jacob de Lange.*

Heer HENDRIK JACOB DE LANGE, Kanunnik in die Capelle in den Hage, vermelt in een acte van den Hove van date 11 Maart 1441. *ſt. Curiæ* (*a*)

Mr. *Gheryt.*

Mr. GHERYT, *Cureit van den Hage, te weten van de Capelle ten Hove.* Dus werd hy genoemt in een procuratie van den 26 April 1453 (*b*), waar by *Heer Pieter Janszoen Cureit van Warder onder*

(z) Zie verder van hem *in vita Auctoris* voor zyn meergem. boek, gedrukt A°. 1701.; als mede Orlers, *Beſchryvinge van Leiden*, *pag.* 333. Goudhoeven, *pag.* 217.

(*a*) Geregiſtreert in 't 7. Memor. van Roſe, gequot. D. 1. *fol.* 13.

(*b*) Geregiſtreert in 't 4. Memor. van Mr. Jacob Boſſaart, gequot. J. 1. *fol.* 135. *verſo.*

der die van Edam hem aanstelt tot zynen Procureur om alle zyne zaaken ten Hove tegen eenen yegelyken te vervolgen. Of deze onder het getal der Kanunniken geplaatst kan werden, is by ons onzeker; wy geven hem zodanig als wy hem getituleert vinden.

Mr. BARTHELMEUS VAN DER HORST, Priester en Kanunnik in den Hage, vermelt in een uitspraak van den Hove, gedagtekent den 1 October 1455 (*c*). *Mr. Barthelmeus van der Horst.*

Heer JAN de Kapellaan, Zanger en Meester van de Choralen in de Kapelle van den Hove (*d*).

Heer DIRK VAN CASANT, Priester en ook Kapellaan van dezelve kapel (*d*).

Heer PIETER BEEST, Kanunnik in de kapel op 't Hof (*d*). *Hr. Pieter Beest.*

Mr. JAN VAN OOSDORP, werd in een acte van den Hove van den 19 Augusti 1456 (*e*) genoemt Kanunnik in onser liever Vrouwen Capelle van den Hove in den Hage. Hy was 1467 nog Kanunnik, en wierd daar na Deken van dezelve kapel. Zyn tydgenoot in 1467 was *Mr. Jan van Oosdorp.*

Heer JAN TOL, Priester en Kanunnik. Hy werd als Kanunnik nog vermelt in een Schepen rente-brief van den 27 Junii 1490 (*f*) verzekert op *een huys staande in die Papenstraet, belent ten oesteynde den gemelde Heer Jan Tol.* Hy was ook een van de agt Kanunniken, die de Statuten van 't Kapittel van den 8 April 1489 ondertekenden. De andere waren. *Heer. Jan Tol.*

Mr. JOHAN VAN BRAKEL. 1487. 1490.

Heer JAN VAN DER CAPELLE, 1489--1508. Hy stigte by zyn leven een Vikarye in de Hof-kapel, waar van in 158... nog bezitter was Mr. *Jan van der Burg*; na wiens dood de Staten van Holland den 5 Januari 1589 het regt van collatie confereerden op *Jan Willemsz van der Capelle*, als de naaste van den bloede van den voornoemden fundateur: „ mits blyvende 't geregte derde part van „ de zuivere inkomsten van de voorsz. Vikarye tot behoef en on- „ derhoud van de Predikanten, volgens voorgaande generale Reso- „ lutie van de Staten. *Hr. Jan van der Kapelle.*

Heer NIKOLAAS MEEU of MYAU, 1489--1490.

Heer WILLEM SCHOUTEN, Priester. Hy werd nog als Kanunnik vermeld in eenen losrente-brief, gevestigt op een erve gelegen in Jan-Hendrik-straat, 12 October 1503. *Heer Willem Schoutez.*

Heer ANTHONIUS DE MYDA. 1587. 1490.

Heer en Mr. JACOB RUYSCH, Priester en Leeraar in de Geestelyke Rechten. Hy wierd by brieve van den 5 Junii 1487 by Deken en Kapittel aangestelt tot Pastoor van de Nieuwe kerk te Delft in plaatze en by vrywilligen afstand van Heer *Pieter van der Sluis*, Patroon van dezelve kerke. Met wat plegtigheden hy in zyn nieuw *Heer Jacob Ruysch.*

(*c*) Geregistreert in 't Sententie-boek, gequot. E. *fol.* 92.

(*d*) Deze drie perzoonen, mitsgaders Mr. *Willem van Thol*, hier vooren reets opgegeven, staan vermelt in een acte van den Hove, gedagtekent 3. Maart 1457. *St. Cur.* geregistr. in 't Sententie-boek, gequot. F. *fol.* 43. *verso.*

(*e*) Geregistr. in 't Memor. en Sententie-boek, gequot. *E. fol.* 75. *verso.*

(*f*) Geregistr. in 't kleine franeyne Regifter van 't H. Geesthuis alhier *fol.* 150.

nieuw bezit wierd ingeleid, kan gezien werden uit den volgenden Latynschen brief, dien wy na de origineele acte geschreven, om de byzondere omstandigheden daarinne vervat, waardig geagt hebben den Oudheid-Beminnaars mede te deelen.

Werd tot Pastoor van de Nieuwe kerk te *Delft* ingewyd.

IN nomine Domini Amen. Tenore presentis publici instrumenti cunctis pateat evidenter & sit notum, Quod anno à nativitate ejusdem millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo indictione quinta die vero Martis mensis Augusti decima quinta hora octava ante meridiem vel quasi Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Innocentii divina Providentia Pape octavi anno tertio in mei Notarii publici subscripti testiumque infra scriptorum vocatorum propter hoc specialiter & rogatorum presentia personaliter constitutus egregius & circumspectus vir Dominus & Magister Jacobus Ruysch, *Decretorum Doctor, Canonicus Capelle Collegiate beate Marie virginis Curie Hagensis Trajectensis diocesis Procurator & Syndicus & eo nomine Venerabilium Dominorum Decani & Capituli Capelle Collegiate prefate prout michi Notario publico subscripto de sue procurationis mandato rite ac legitime constat, habens ac tenens suis in manibus literas Apostolicas & literas Illustrissimorum Principum nostrorum* Maximiliani *& quondam* Marie *ejus conjugis vita functe cujus anime propitietur Deus, Archiducum Austrie & Ducum Burgundie &c. atque Comitum Hollandie super incorporacione nove Ecclesie Parochiali opidi Delfensis. Quarum vigore me Notarium subscriptum instanter requisivit, quatenus eundem Syndicum & Procuratorem syndicatus & procuratorio nomine quo supra in corporalem, realem & actualem possessionem dicte nove Ecclesie Delfensis vacantis ad presens per liberam resignationem venerabilis viri Domini & Magistri* Petri de Sluysa *decretorum Doctoris & in legibus Licentiati novissimi Rectoris ejusdem juriumque & pertinent. ejusdem introducere dignarer cum sollemnitatibus debitis & consuetis juxta continentia & tenorem literarum predictarum. Ego igitur Notarius subscriptus literis hujusmodi ut obedientie filius obedire volens eundem Magistrum* Jacobum Ruysch *syndicum & procuratorem nomine quo supra syndicatus & procuratorio per manum apprehendens in Januam borealem ejusdem nove Ecclesie introduxi ipsumque deinde suppellicio indutum & habentem stolam in collo suo appendentem primo ad locum ubi conservatur Eucaristie sacramentum duxi seramque ejusdem loci per providum virum Dominum* Willhelmum Staell, *presbyterum Capellanum & servitorem dicte nove Ecclesie aperiri feci, qui eidem syndico & procuratori antedicto monstrantiam in eodem loco situatam claves hujusmodi sibi tradendo ostendit, quam dictus syndicus & procurator in manu sua recepit, tenuit & reposuit atque seram dicti loci reclusit, dehinc ipsum ad summum altare dicte ecclesie ducendo & ibidem ab eodem in animas Dominorum suorum constituentium capto juramento solito ad fontem baptismalem ejusdem ecclesie postea ad amboicem & deinde ad campanas ac ad restes campanarum duxi & easdem restes sibi ad manum tradidi trahendum & pulsandum, aliaque insigna Parochialia & ad curatum spectantia & requisita in Dei nomine committendo eidem; Et deinde ipsum syndicum & procuratorem prefatum iterum ad summum altare duxi, ostendens sibi missale desuper positum quod ipse aperiens missam de domino legere incepit, atque ego Notarius & nonnulli sacerdotes ibidem astantes tempore offertorii ejus-*

ejusdem misse quosdam denarios argenteos sibi in dicto altari offerebant, quos ipse ad se recepit in signum realis, corporalis & actualis possessionis Ecclesie dicte juriumque & pertinentium ejusdem. Postremo vero syndicus & procurator prefatus nomine quo supra syndicatus & procuratorio ab ipso Domino Wilhelmo Staell *Capellano & servitore superdicto sibi tradi petiit omnia jura requisita ad dictam novam Ecclesiam, videlicet claves sigilla literas & alia sub se existentia, qui quidem Dominus* Wilhelmus Staell *prefatus eidem syndico & procuratori supradicto omnes claves dicte Ecclesie atque duo sigilla unum argenteum & reliquum cupreum atque certas litteras bonorum fructuum reddituum & jurium ecclesie ejusdem tradidit, quibus per ipsum in signum realis possessionis ut supra receptis, e converso hujusmodi jura dicto Domino* Wilhelmo Staell *reddidit sibi committendo ut ea sub tuta custodia ad usum dicte Ecclesie & Capituli supradicti deponeret & observaret, qui quidem Dominus* Wilhelmus Staell *prefatus à dicto syndico & procuratori omnia jura reacceptavit & Ecclesie supradicte nomine Capituli quo supra fideliter deservire promisit, super quibus omnibus & singulis premissis supradictus Syndicus & Procurator nomine syndicatus & procuratorio quo supra petiit sibi fieri & confici à me Notario publico subscripto unum seu plura publicum seu publica instrumentum aut instrumenta dictamine cujuscunque sapientis. Acta fuerunt hec in oppido Delfensi antedicto, sub anno, indictione, mense, die, hora, pontificatu & locis superius specificatis & descriptis. Presentibus ibidem providis & discretis viris & Dominis* Mychaele Johannis, Petro Cornelii *&* Mychaele Gerardi *Presbyteris, atque* Lamberto Lamberti *Clerico Trajectensis diocesis testibus fide dignis ad premissa vocatis specialiter & rogatis.*

Et ego FLORENTIUS de DAM, Clericus &c.

Mr. PHILIPS DE BUSSCHO of anders *Philip van den Bosch*. 1489--1514.

Mr. WILLEM WILLEMSZ. ENGEBERTI, 1490.

Mr. JOHAN VAN NOORTICH. Hy wierd den 8. Junii 1490 by het Kapittel aangestelt tot Pastoor of Cureit van de kerk te Hoorn, met magt om eenen Kapellaan aldaar te mogen stellen, die de gemelde kerk zoude bedienen. Hy was mede Pastoor van de kerke te Overschie, als blykt by eene quitantie gedagtekent den 22. Maart 1506, ten zynen behoeve gepasseert wegens koop van twee rentebrieven. Dezen vergunde Hertog *Philips van Bourgondie* by brieve van den 11. Junii 1497 (g), „ dat hy aan zyn gekogte huis, staende in de nieuwe West-„ straete, responderende agter 't Voorhout, daer zekere lage „ erve leggende is ombetimmert, het zelve erf zal mogen ver-„ lengen met muuren of stakettingen, soo verre als andere syne „ naeste gebueren dat nu gedaen hebben, mits daer vooren beta-„ lende eene groote Vlaems in erfcynse jaerlycx in handen van on-„ sen Rentmeester.

Mr. *Jan van Noortich*, Kanunnik en Pastoor te *Hoorn*.

Hh Mr.

(g) Geregistr. in 't derde Memoriaal-boek van Sandelin, *fol.* 12. *verso*.

Mr. *Ferdinant Bont.*

Mr. FERDINANT BONT, Priester, Sommelier van 's Keizers kapelle (*h*), en geprovent Kanunnik van de Hof-kapelle, 1492.

Heer *Hugo de Groot.*

Heer HUGO DE GROOT, Pastoor van de nieuwe kerk te Delft, Raad in den Hove van Holland, Kanunnik van de Hof-kapel en Deken van 't Collegie der Kanunniken te Geervliet. Hy was een zeer vroom, opregt en godsdienstig man en een voorzaat van dien overgrooten HUIG DE GROOT. Den 8 Mai des jaars 1509 (*i*) stervende, is hy alhier in den Hage begraaven. Op 't tafereel van zyn afbeeldzel, 't geen nog in wezen en te Delft ten huize van den wel edelen gestrengen Heer en Mr. *Frans van Overschie*, Raed en Vroedschap der gemelde stad te zien is, werd dit volgende grafschrift, my door zyn Ed. ter hand gestelt, gevonden:

Hoc tumulo situs est HUGO *cognomine* MAGNUS,
Optatus Delphis *Pastor in æde nova*,
Consulis officio dignum quem Curia sumsit;
Hagia *Canonicum templa habuere pium*,
Quem Geervlietensis *tenuit sacer ordo Decanum.*
Dic, Lector, superum sorte beatus eat.

8 *Mai* 1509.

Heer *Arent van Dorp.*

Heer ARENT VAN DORP, Priester, zoon van Heer Cornelis van Dorp (die A°. 1486. te Dordregt van Aartshertog *Maximiliaan* Ridder geslagen wierd, zynde Heere van Benthuizen en 1508 Raad in den Hage) was volgens getuigenisse van Goudhoeven (*k*), in 1500 Kanunnik op 't Hof in den Hage, als mede nog in den jaare 1514 (*l*), nevens Mr. *Philips de Busscho*, hier vooren reeds vermelt. Zyne tydgenooten waren mede in 1508.

Mr. *Pieter van der Goude.*

Mr. PIETER VAN DER GOUDE, in 1523. Pastoor van Voorschoten, Deken van St. Adrianus-kerke te Naaldwyk en 1508 al Kanunnik van de L. Vrouwe kapelle in den Hage. Zyn vader was *Jacob van der Goude*, een aanzienelyk burger der stad Gouda. Als 'er in den jaare 1522. groot geschil ontstaan was tusschen Heer *Floris Oem van Wyngaarden* en Heer *Vincent Kornelisz.* Rekenmeester van Holland over het begeven van eene Vikarie van St. Laurens te Voorschooten, eene te Voorburg en eene Kanunniksdy in St. Pankras kerke te Leiden, en daar over proces te wagten stond, is deze gansche zaake wederzyds aan hem als zegsman verbleven. Waarop hy in 't jaar 1524 dit geschil zodanig bemiddelde, dat de Kanunniksdy van Leiden door Vincent Kornelisz., de Vikarie van Voorschooten door Floris Oem van Wyngaarden en die van Voorburg

(*h*) Zie de betekenisse van dezen naam hier vooren, *pag.* 224.

(*i*) In de lyste by S. van Leeuw. *Bat. Illust.*, *pag.* 1475. vinden wy hem nog onder de Raden van den Hove op 't jaar 1516, en gevolgelyk zoude dit met zynen sterfdag niet over een komen.

(*k*) *Pag.* 171. S. van Leeuwen, *Bat. Illustr. pag.* 935.

(*l*) Zie 't Regilter van Criminele Sententien van den Hove van Holland, gequot. E. *fol.* 17. *verso.*

burg door hen beide by beurte zoude vergeven worden (*m*). Hy was in den jaare 1531 met en nevens de twee nagenoemde Kanunniken, mitsgaders *Crispyn van Boshuyzen hunl. Rentmeester*, gedeputeerde van het Kapittel wegens geschil, dat 'er ontstaan was tusschen het zelve Kapittel ten eenre en de Heemraden van Delfland, mitsgaders Ambagts-bewaarders van 't Noorderland, &c. gelegen buiten 's Gravesande ter andere zyde, over het uitdelven van de konynen en het repareren van den ouden dyk tot Monster (*n*).

Heer PIETER DE FONTE, Kanunnik van de Kapel op 't Hof 1508.

Heer PETRUS BARBAY, Kanunnik als vooren 1508.

Heer PIETER SYMONSZOON, Priester en Kanunnik als vooren 1508.

Mr. HENRIK BREDEMERS, Kanunnik, Musicant en Orgelist van de kapelle 1506.

Heer WILLEM ZAEL, Priester en Kanunnik op 't Hof. † (*o*)

Heer JOHAN GODEMAKER. †

Mr. HUGO VAN ASSENDELFT, Heer van Veenhuizen, Priester en Onder-Pastoor der Haarlemsche kerke, was in 't jaar 1521 al Kanunnik op 't Hof in den Hage, en ook van den jaare 1516 tot 1532 extraordinaris Raad in den Hove van Holland. Hy stierf 1540 oud 74 jaaren, zynde in zyn leven geweest een vroom, deugdzaam en opregt man, ten hoogsten beminnende de barmhertigheid en mededeelzaamheid, welke pligten en deugden hy aan den armen uittermaten heeft geoeffent, in zoo verre, dat hy dezelve tot zyne erfgenamen heeft ingestelt by zyne laatste testamentaire dispositie, waar van wy de woorden, voor zoo verre ze ons ter hand gekomen zyn, alhier zullen uitschryven; *Mr. Hugo van Assendelft.*

Dit is die vuyterste wille van myn Huyge van Assendelft Canonick in den Hage & principaliter pars testamenti mei

Instituëert de armen tot zyne erfgenamen.

Ave Sanctissima Maria.

In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Amen.

„ ENde want ik Huyge van Assendelft geen descendenten en hebbe, maar alleen Collaterale vrienden en magen, soo wil ick van myne goeden disponeren alst myn best dunct tot mynre ziele salicheyt, en oick gedisponeert hebbe in myn testament al in den jaere xvc. xxij., daer ik inne hebbe gereserveert te mogen adderen, diminueren ofte beter verclaringe doen; Ende wil dat ik hier na beschreven hebbe, sal effect sorteren als myn uitterste wil, *jure*

Extract uit het Testament van Mr. *Hugo van Assendelft.*

Hh 2 „ *Codi-*

(*m*) Dit alles werd breder en omstandiger verhaalt by den Schryver van de Rynlandsche Oudheden, *pag.* 384. en 385.

(*n*) De Sententie van den Hove over dit geschil, is te vinden in 't eerste Memoriaal-boek van de Jonge, *fol.* 42-45. *verso.*

(*o*) Deze en eenige volgende met een † getekent, hebben wy getrokken uit de lyste van de Kanunniken, die de Schryver van de Delfsche &c. Oudh. voortbrengt, dog de egtheid der zelve laaten wy ter zyner verantwoording.

„ *Codicillorum* en by manieren van Codicillen make *vel quovismodò* „ *de jure statuto vel de consuetudine valere poterit*, Soe verclare ik „ achtervolgende dien en maicke ik Huyge voornoempt de armen „ menschen allen myn goeden, behalven alleen dat ik specialick eeni- „ gen besprooken hebbe, ofte noch yemant specialiter bespreeke; „ En institueer die armen menschen myn erfgenamen, En oick ach- „ tervolgende dien, soe geve ik myn huysinge en erven sules ik die „ bewoen in den Haige, die Susteren van Sinte Barbaren ende die „ Heiligen Geest armen in den Haige t'samen elcxs voor d'een helft; „ Ende indien dit nae Costume, of Rechten, of Placaaten 't voorsz „ huys en erve hemluyden niet en soude mogen volligen, soe gheve „ ik macht mits desen Meester *Joost Corvinck*, of myn Executoirs „ van myn Testament, die voirsz huysinge en erve te vercoepen in „ 't bywesen van de voorsz H. Geestmeesters, Proost of Priorinne „ van de voorsz Nonnen ofte Susteren, die de penningen dair af „ commende sullen voor gelyke pertie tot behouff van de Heyligen „ Geest en Susteren ontfangen.

„ Ende voorts zoe verklaer ik *Huge van Assendelff*, dat ik voir „ Scout en Scepenen van den Dorpe van Assendelff in den jaire XVc. „ twee en dartich opgedragen en getransporteert hebbe en in vryen „ eygendom den H. Geest-armen tot Hairlem gegeven hebbe † myn „ landen in Assendelff leggende in Jan Heynen weer genoempt leg- „ gende groot XIII. Geerden of dair ontrent tusschen haer land- „ mercken leggende mit zekere lasten en conditien als die brieven „ en reversbrieven dair af zynde breder verklaren; willende mits „ desen, dattet selfde sal sorteren effect; Zoe is myn uyterste wil, „ dat indien 't voirseyde landt den voorsz H. Geest nyet en sal mogen „ volgen, overmits eenige Placaten der K. Majt. die dair geweest „ syn, of soude mogen komen, Zoe wil ik *Huyge van Assendelff* „ dattet voorsz landt vercoft sal worden ter presentie van de voorsz „ Heylige Geestmeesters, by *Joost Corvinck*, Pater van den Conven- „ te op 't Spoy of by myns testaments Executoirs, dewelke gehou- „ den sullen wesen die penningen daer af commende te leveren den „ voorsz H. Geestmeesteren. In oirconde dat ik wil, dat dese myn „ Testament oft Codicille effect sal sorteren, hebbe ik Huyge voirnt. „ dit selver geschreven en myn gewoonlick handschrift hier onder „ gestelt in den jaere XVc. acht en dertich, den XIIen Augusti.

† achtervolgende ook die wil van myn Suster *Ide van Assendelff*.

Ondergeteykent,

Ita est HUGO D'ASSENDELFT.

„ Ende wil en begeere, dat dit voirsz zonder failgeeren by myn „ Executoirs wordt onderhouden en agtervolgt op costen van myn „ achtergelaeten goeden oft gelt, ende dair gheen gelt om en spa- „ ren. Ende indien yemant van myn magen Collateralen tegen al „ dit voorsz dede, dat myn Executeurs mit recht en processen we- „ derstaen sullen op mynen costen. Ende indien ik sulcken Oppo- „ sant yet in 't Testament besprooken hadde, die en sal van 't Le-

„ gaet

„ gaet nyet hebben, maer verboert hebben, en fullen 't myn Execu-
„ toirs als dan houden tot profyt van de armen myn erfgenamen als
„ voorn., Ende als myn Executoirs fullen moeten ergens reifen in
„ myns teftaments faicken ofte affairen, of tegen de onwilligen die je-
„ gens myn vuyterfte wil fouden willen doen; Soe wil ik dat myn Ex-
„ ecuteur, die zoe ergens reyft, boven alle côften, 't fy van wagen-
„ huyr, montcoft, voor fyn moeite hebben fal dagelyxs feven ftuy-
„ vers, ten eynde immers dit voorgaende myn Teftament, Codicille
„ en maickinge en verclaringhe effect mogen forteren. In oirconde
„ *ut fupra* by my Huyge gefchreven *fub manu propria*; Ende fullen
„ myn Executeurs myn Legaten en befprek, dat ik geeftelicken of
„ wairlicken parfoenen befproken hebben, geven nae haere difcre-
„ tie; en of ik meer befproken hebbe, dan myn gelt fal mogen
„ ftrecken, foe wederroepe ik die Legaten, en fal 't al ftaen tot
„ difcretie van myne Executeurs, die oick fullen geven myn broe-
„ ders en fufters kinderen als ik hem fpecialyk bevolen hebbe die
„ knechts wairlick wefende, een ring van een Angelot, of van drie
„ Rins-gulden een ring te laten maicken, hem die gevende, ende
„ die dochteren een *Agnus Dei*, of drie Rins-gulden dair voir, om
„ een *Agnus Dei* te laeten maicken, indien ik die in myn leven al
„ dit felver nyet en laet maecken of geve. In kenniffe van myn uy-
„ terfte wil en al dit voorfz, hebbe ik Huyge voirn. myn gewoonlick
„ handfchrift hier gefubfcribeert in den jare XV^c. XXXVIII.
„ den xij. Augufti.

Ondergeteykent,

Ita eft HUGO D'ASSENDELT.

Onder ftont gefchreven,

Gecollationeert jegens d'originele en accordeert met 't zelve,

JOOST CORVINCK, *Notarius Public.*

Hy ondertekende de Statuten van het Kapittel van den 27 November 1528 met
Heer P. . . . VOS.
Heer . . . . PELANDIA.

Mr. KORNELIS SCOUTEN 1528 (*p*). Keizer *Maximiliaan* en *Karel* Aarts-Hertog van Ooftenryk hadden hem in Auguftus des jaars 1507 al verleent brieven van collatie van eene Prebende en Kanunnikfchap in dezelve kapel, met bevel aan Deken en Kapittel om hem als medelid te ontfangen; maar vermits hy was een natuurlyke zoon van eenen Priefter en Kanunnik, die terzelver tyd in de voorfz. kapel nog refideerde, wilde het Kapittel hem niet aannemen, *zeggende dat het zelve lach en ftond onder 't Bisdom van Utrecht*, Mr. *Kornelis Schouten.*

(*p*) Zie mede het III. Memoriaal-boek van Sandelin, *fol.* 213.

trecht, hem regulerende en dragende gelyk de Canonicken van de vyf kerken t' Urecht voorsz., daar men geen Priesters kinderen tot Canoniken ontfing; zonderlyk wanneer heurlieder vader aldaar residerende was; Ja al wairt oic dat men, gelyk de voorn. Willem Schouten, van den H. Stoel van Rome, *daar toe dispensatie hadde bekomen*, en gevolgelyk, dat, of schoon de voorn. W. Schouten daar door al in staat ware gestelt, om *particulierlyk in 't Collegie der Kerke van 's Hertogenbosch, en generalyk in alle andere Collegiale kerken* aangenomen te werden, *het* egter *niet genoeg ware* om *in dese* te konnen ontfangen werden. Hier over dan proces zynde ontstaan tusschen den voorn. Willem Schouten en het Kapittel voor den grooten Raad van Mechelen, verklaarde dezelve Rade by Sententie van den 31 Maart 1507 (*q*) „ wel geopposeert te zyn by die van het voorsz. „ Kapittel, en dienvolgende niet gehouden te wezen den voorn. „ Mr. Cornelis Schouten, uit kragten van zyne voorsz. brieven van „ collatie en provisie te ontfangen en stellen in de possessie van de „ voorsz. Prebende litigieuse, noch hem de vruchten der zelve te „ laaten gebruiken. Des niet tegenstaande is de voorn. Mr. Willem Schouten na verloop van eenigen tyd, dog (zoo wy vermeenen) niet eer dan na de dood van zynen natuurlyken vader Mr. *Willem Schouten*, in het voorsz. bezit geraakt. Wy vinden hem in den jaare 1541 nog als Kanunnik vermelt.

Hr. Jan Stalpert van der Wiele.

Heer JAN STALPERT VAN DER WIELE, zoon van Heer *Jacob Stalpert van der Wiele*, in 153. . . Bailliu van den Hage, was na 't schryven van S. van Leeuwen (*r*) Priester en Kanunnik op 't Hof in den Hage, 1528.. In een glas, staande aan de zuidzyde van het Choor van de St. Jacobs kerk ziet men deze Kanunnik byna levens grootte nedergeknielt in zyn geestelyk gewaad nog zeer konstig afgemaalt; en nevens hem verscheide Geestelyken staande. In 't bovenste gedeelte van het glas vertoont zig de Engel Gabriel met uitgestrekte vleugelen, verkondigende aan Maria, nedergeknielt in haare slaapkamer, de ontfangenisse en geboorte onzes Zaligmaker. En boven de hoofden van het gezelschap ziet men de quartieren van zyn geslagt. Dit glas is een der fraaiste en minst geschondene van alle de geschilderde glazen, die, na zoo veel uitgestaane rampen in dezelve kerke tans nog gevonden werden. Deze Heer Jan Stalpert was in 1541 nog in 't leven. Hy liet na eenen bastaard zoon, genaamt *Paulus Stalpert*.

Zyn beschildert glas in de St. Jacobs kerk.

Heer KORNELIS VAN VLAERDINGEN, Priester en Kanunnik op 't Hof 1528.

Heer CHIAERT of TJAERDUS ELGERSMA, Kanunnik als vooren, 1528.

Heer *Matthys Reydummil.*

Heer MATTHYS REYDUMMIL, Kanunnik en Zanger in de Vrouwe kapel ten Hove. Hy deed in den jaare 1531. ten verzoeke van zyne Keizerlyke Majesteit affstand van zyne Kanunnikspreuve ten behoeve van Mr. *Jan van der Haar*, mits dat hy daar tegens

Doedaf-

(*q*) Voor de geene die de stukken zelf willen beschouwen, hebben wy de Sententie in 't geheel hierna geplaatst onder de letter V.

(*r*) *Bat. Illustrat. pag.* 1170.

tegens zoude genieten 12. ponden 's jaars, by den Prior en Convente van *Sions* aan hem geduurende zyn leven uit te reiken, zoo als uit de volgende acte van indemniteit, welke het Hof aan 't voorsz. Convent daar van verleende, breeder kan blyken.

Stand van zyne Kanunniksdyen tenbehoeve van Mr. *Jan van der Haer.*

„ ALsoe die Prior, Procurator en gemeene Conventualen van de „ Regulieren tot *Syon* buyten Delft ter liefde van der Keys. „ Majt. verzegelt en heml. verbonden hebben voer een jaerlyxe lyf- „ pence van twaelf ponden grooten Vlaems te betalen jairlycx op „ twee termynen, als sint Jansmisse en Kersmisse eenen Heer *Mat-* „ *thys Reydummil* Sanger in de Capelle van der K. Majt. voirsz. En- „ de dit vuyt zake dat die selve Heer Matthys tot versoucke van „ den K. Majt. geresigneert heeft eenen Meester *Jan Dircksz van* „ *der Haer* zyn Canonicx proeven die hy hadde in onser Vrouwen „ Cappelle in den Hage, welke pensie der K. Majt. belieft heeft en „ belieft om sonderlinge zaken jairlicx te betalen voir den voirsz. „ Meester Jan van der Haer; Ende om die voirsz. van Syon weder „ wel te bewaeren en te versekeren van indempnité, SOE heeft 't „ Hof van Hollandt by advyse van de Luyden van der Rekeningen „ aldaer en consent van den K. Majt. als Grave van Hollant den voirsz „ Prior, Procurator en gemeen Conventualen van Syon vuyten na- „ me van den zelven Convente beloeft en beloeft mits desen heml. „ te vryen van de voirsz. geconstitueerde lyfpensie en dezelve jair- „ lycx op ten gevallen termynen vuyten exploicten van den zelven „ Hove of anders te betalen (*s*). Belovende henl. oick te verwer- „ ven van der K. Majt. voirdere brieven van indempnite hier up die- „ nende of de voirsz. huere versegelde brieven van verbande scha- „ deloes te restitueren. Des t'oirconde soe hebben wy 't zegel van „ Justitie hier aen gehangen op ten 6 dach van Junio Anno XVc. „ XXXJ. By *Assendelft*, *Warmont*, *Colster*, *Cobel*, *Zasbout*, „ *Sandelyn*, *Hugo*, *Pynszen*, *Zegers*.

Acte van indemniteit ten behoeve van 't Convent van *Sion* buiten Delft.

Mr. JAN HARIUS, of zoo men hem anders genoemt vind, Mr. *Jan Dirksz. van der Haer*, gebooren te Gornichem, daar hy Kanunnik is geweest, wierd door gunst van Keizer Karel en by afstand van den voorn. *Matth. Reydummil* in den jaare 1531 Kanunnik op 't Hof in den Hage. Van hem werd getuigt (*t*), „ dat hy al- „ hoewel niet hoog geleert, egter een groot liefhebber van deug- „ den

Mr. *Jan Dirksz. van der Haer.*

(*s*) Van deze verbintenisse onthefte het Hof het zelve Convent geheel en al by acte van den 8. April 1532. „ en ordonneerde mits dien *Jan Heinriksz.* Rentmr. „ van de Exploicten in den zelven Hove, den voorn. Heer *Matthys Reydummil* „ jairlycx te betalen die voirsz lyfpensie syn leven langh geduyrende op te termy- „ nen vooren gespecificeert, te weten voir den eersten termyn gevallen Kersmisse „ Ao. XVc. XXXI. *stilo Curiæ*, zeven en twintig ponden van XL. grn. 't pont, „ en soe voirts van termyne tot termyne xxvij. der zelver ponden tot Sint Jans- „ misse Ao. XVc. vyf en dertich incluis, indien die voirsz pensionarys soe lange „ in levende lyve blyft : Ende daer en tende tot elcken termyne geduerende 't le- „ ven van den zelven pensionarys : enz.

(*t*) Guicciardyn, *Beschryvinge der Nederlanden*, *pag.* 227. en 233.

„ den en boeken is geweest, zoo dat hy zyn leven lang met over-„ groote neerstigheid en onuitsprekelyke koste een uitmuntende bi-„ bliotheek van alle konsten en wetenschappen in alle taalen en van „ alle kanten verzamelt heeft; dat hy in 't verhuizen van Gorni-„ chem na den Hage zoo veel boeken overbragt, dat het volk zig „ daar over ten hoogsten verwonderende, uitriep, *zy zouden nooit* „ *geloost hebben dat 'er in de gansche werreld zoo veele boeken waren*, „ waaromme deze voortreffelyke man *Jan met de boeken* genaamt „ wierd. Hy leefde in den Hage eenige jaaren altyd zyn boekery „ met groote vlyt en iver vermeerderende, dog heeft dezelve in 't laatste van zyn leven aan den voornoemden Keizer by acte van den 23 September 1531 in eigendom getransporteert en overgegeven, omme na zyne dood op 't Hof te dienen tot een publieke bibliotheek ten behoeve van de Suppoosten en anderen. De woorden van de gemelde acte zyn deze:

Transporteert, zyne boeken aan den Keizer, om na zyne dood te zyn een publieke Bibliotheek.

„ Op huyden compareerde voor den Hove van Holland Meester Jan „ Direxz van den Haer, verclarende dat navolgende zekere overcomp-„ ste en voirwairden mit hem van 's Keyzers wegen gemaict by „ Meester *Joest Sasbout*, Raed ordinarys van den selven Hove en „ Mr. *Rombout van Steynemolen*, Secretaris, hy om sunderlinge faic-„ ken en faveur van de gemeene Suppoosten van den voirsz. Hove, „ transporteerde en transporteert mids desen in handen en tot be-„ houf van der K. Majesteit, als Grave van Hollant, den eygen-„ dom en proprieteyt van alle zyne boucken, die hy nu jegenwoir-„ dig heeft naer vuytwysen den inventarys dair van gemaict, en dat „ hy noch namaels zal vercrigen, omme dair van nae syn doot op 't „ Hof alhier in den Hage gemaict te worden een publycke liberarye „ tot behoef en proffyte van den Suppoesten en alle studiosen. De „ voorsz. Comparant hem voorts verbindende 't voirsz. transport in „ der manyeren gedaen, nyet te mogen revoceren ten eeuwigen „ dage; Wel verstaende dat hy 't gebruyk van de voirsz. boeken „ hebben sal syn leven lanck geduerende. Gedaen in den Hage up „ ten xxiij. Septemb. *anno* XVc. XXXJ. voor Heer *Jan van Du-* „ *venvoirde* Ridder, Heer van Warmonde, Meesters *Franchois Co-* „ *bel*, *Aernt Sandelin*, *Willem Pynssen* en *Reynier Brunt*, Raden des „ Keyser in Holland, jegenwoirdig my

J. DE JONGE.

Getuigenisse der Schryveren aangaande deze Boekery.

Van deze boekery gewagen de meeste Schryvers der Nederlanden met veel roem en lof. Onder anderen getuigt Guicciardyn, dat *dezelve altyd een byzondere bewaarder heeft gehad en in zynen tyd als nog hadde; dat ze niet te min stond in bewaarnisse, als in monboordye van den President Viglius, den welken Konink Philips daar by heeft doen beschikken veel boeken in 't Fransch en in 't Latyn, die eertyds Vrouw Margriet des Keizers moeye, en Ruwaardster van deze Nederlanden toebehoort hebben.* Dog Bor verhaalt, dat *deze* bibliotheek *in de Spaansche troublen is verdestrueert, zulks dat ze zedert niet zeer waar genomen, noch vermeerdert is geworden*; en wy voegen 'er by, dat ze jegenwoordig niet meer in wezen is, of immers dat 'er weinige boeken van te vinden zyn; waaromme wy in 't beschry-ven

ven van 't Hofgebouw daar van niets hebben gemelt. De voorn. Jan Harius is kort daar aan, namelyk ontrent den jaare 1532 dezer werreld overleden.

Heer ZWEDER VAN DER MAERN, Kanunnik in 't jaar 1536. †

Heer CORNELIUS STRYNEUS. 1541.

Heer HARMAN JANSZ., Kanunnik alhier ten Hove. Deze was in den jaare 1551 possesseur en bezitter van eene Vikary van zes missen ter weeke, welke eene *Lysbeth Hendriksz* dogter *van Ceulen*, by brieve van den 7. Septemb. 1520 gefondeert hadde op 't altaar van den H. Geest in de Parochie-kerk van den Hage, en tot Collateurs daar van gestelt de H. Geestmeesters aldaar. *Heer Harman Jansz.*

Mr. CORNELIS STYL, Kanunnik. 1541.

Mr. PHILIPS FYNET, Kanunnik als vooren. 1541.

Mr. PIETER ZEGERS, Kanunnik. Deze was met Mr. *Cornelis Schouten* gedeputeerde van 't Kapittel wegens het geschil, dat het voorsz Kapittel in den jaare 1536 hadde met de Magistraat van den Hage over de Schoole. Hy was een volle broeder van den Heer en Mr. *Gelein Zegers van Tegem*, *Heere van Wassenhove*, Ridder, Ambagtsheer van 's Heere Arentsberge, Raad ordinaris in den Hove (*v*); wierd in den jaare 1541 Patroon van Naarden, uitwyzens den volgenden brief. *Mr. Pieter Zegers.*

„ MARIA, &c. *Lieve Beminde*; Overmits 't goede rapport „ ons ghedaen van uwen persoene ende in contemplacie der „ goede diensten van onsen lieven en wel beminden Raet ordinarys „ der K. Majesteit myns Heeren en Broeders in Hollant Meester „ Ghellyn Zeghers uwe broeder; wy begerende te bewaren 't recht „ syne Majesteit competerende in de collatie van den Persoenaetsce- „ pe van Naerden, hebben 't selve persoenaetscap van wegen ende „ vuyt den naeme derselver syne Majesteit u gegont en geconfereert, „ ende daer af doen expedieren openen brieven daer toe dienende; „ Wel verstaende, dat hoewel die voorsz opene brieven gheen „ conditien en begrypen, maer alleenlyk gemaect syn in gewoenly- „ ker vorme, om redenen ghy nochtans gehouden sult wesen 't „ voirn. recht synre Majesteit in als te voirderen ende assisteren naer „ alle uwe vermoegen, nemende ten dyen eynde van stonden aen „ possessie van den selven Patronaetscepe; Oick mede dat ghy die „ Curen staende ter collatie van dyen, sonder dilay confereren sult „ eenigen bequamen ende deugdelyken Priesteren, niet suspect we- „ sende van dwalingen ofte secten, met conditien die selve te bedie- „ nen in heuren properen persoenen, ende sonder die zelve aan u te *Word aangestelt tot Patroon van Naarden.*

 „ houden

(*v*) Deze was Raad van 1525 tot 1561, zoo verre ons bekent is. In 1595 was eenen *Guillain* of *Geleyn Zegers van Wassenhove*, Predikant te Rynsaterwoude, en in 1600 beroepen tot Bodegrave, met bewilliging van de Staten van Holland. Zie Resolutie van Holland van den 4. Maart en 12. April des gemelden jaars, en I. Memor. van Regtere, *fol.* 187. En in 1621 een andere *Geleyn Zegers van Wassenhove*, Bailliu van Oudewater. Memor. van Hendr. Pots, *fol.* 87. *verso.*; zynde beide uit het geslagt van den voorn. Raadsheer.

„ houden of reserveren in eeniger manieren ; Ende aengaende de „ Cure als nu vacerende , willen wy, dat ghy die selve confereert „ eenen Heer *Pieter Teymansz*, ende 't selve gedaen synde es onse „ meyninge ende wille, dat ghy van stonden aen van den eersten en „ andere Raiden in Hollant obtineert opene brieven van maintenue „ tegen eenen Heer *Reyer Gerytsz*, op dat synre Majesteits recht „ bewaert mach worden, ten welken eynde wy scryven aen den „ selven van den Rade en Procureur Generael u by desen te assiste- „ ren en voirderen ter conservatie van den voirsz rechte; Ende aen „ den Proest van Sint Jans t'Utrecht ofte synen Vikaris, ten eynde „ hy hem verdragen desselfs Patronaetscape eenigsints te onder- „ winden ; ende en weest hier af in geenen gebreke , nament- „ lyk van den Curen te mainteneren in den manieren boven ver- „ claert, want die meeninge zynder Majesteit en die onse sulck is, „ of andersints zouden wy geoersaeckt syn 't selve tegens u te ver- „ haelen.

„ *Lieve Beminde*, onse Heere God zy met u. Gescreven te Byne „ den xxv. dach Januarii 1540. *stilo Curiæ*.

Ondertekent,

MARIA.

Nog getekent, N. NICOLAY.

Ter zelver tyd schreef de Gouvernante ook aan de Raden van Holland, hen ernstelyk beveelende den voorn. Heer Pieter Zegers in 't bezit van 't voorsz Patronaatschap te sterken, en den zelven op allerlei wyze daar in te handhaven.

Brief van Vrouwe *Maria* aan den Rade van Holland, om Hr. *Pieter Zegers* te sterken in 't bezit van 't Personaatschap van *Naarden*.

„ MARIA, by der gratie Gods Coninginne Douagiere van „ Hongrien, van Boheme *&c.* Regente.

„ *Lieve* en *Welbeminde*. Naerdyn dat wy in den Raide hebben „ doen oversien uwe brieven ende d'informatien ons overgesonden, „ beroerende 't Personaetschap van Naerden, hebben wy 't selve in „ den name des Keysers myns Heeren en Broeders gegont en gecon- „ fereert Heeren *Pieter Zeghers*, Canonick der Cappellen binnen „ den Hove van Hollant, mits nochtans zekere conditien , die wy „ den selven by onsen brieve verclaert hebben , waeraf die copie „ hierinne beslooten is, begeeren daeromme en niet te min van we- „ gen synre Majesteit ordonneren U den voorn. Heer Pieter doende „ als wy hem geordonneert hebben te assisteren, mitsgaders oick te „ employeren den Procureur Generael aldair ter conservatie synre „ Majts. goeien rechte naervolgende 't gheene wy den selven Pro- „ cureur tegenwoordelic injungeren. Wy senden U ook een brief „ aen den Proest van Heer Jans t'Utrecht of synen Vikarys, ten „ eynde hy hem des Patronaetschap niet meer en onderwinde , als „ ghy sien sult by andere copie hierinne geleyt , den welken wy u „ ordonneren van wegen als boven , met ernstelyk te addresseren, „ ende indien daer eenige voirdere swarigheyt ghebuert , ons van „ stonden aen daer af te adverteren, mitsgaders uwen advyse.

Lieve

„ *Lieve* en *Welbeminde*, God de Heere zy met ulieden. Gescre-
„ ven tot Byne den xxv. dach Januarii 1540. *stilo Curiæ.*

Onderstont geteykent, MARIA.

Noch geteykent, NICOLAII.

Ook dede Vrouw *Maria* ter zelver tyd eenen brief aan den Proost van St. Jan te Utrecht of zynen Vikaris afvaardigen, hem ernstelyk verbiedende zig op eeniger wyze tegens deze aanstellinge te kanten. De woorden van den brief zyn deze. Bevel aan den Proost van St. Jan te Utregt, van zig niet te kanten tegens deze aanstelling.

„ MARIA &c. *Venerable*, *Lieve*, *Beminde*. Hoewel wy by
„ deugdelyke informatie bevonden hebben den Keyser mynen
„ Heer en broeder alleen gerechtigt te zyne, in de collatie van den
„ Personaetschappe van *Naerden* ofte *Goylant*, mitsgaders die Curen
„ dair toe behoirende, soe verstaen wy nochtans, dat ghy U voer-
„ maels vervordert hebt van 't Personaetschap en de voirsz. Curen
„ te disponeren, waeraf wy ons vervreemden ende en hebben gheen
„ redenen des te vreden te syne, hebben daeromme ter conservatie
„ zyner Majesteits goede rechte 't voirsz. Personaetschap van wegen
„ zyne Majesteit geconfereert eenen Heer *Pieter Zeghers*, Canonick
„ in den Hage, waaraf wy U adverteren, ten eynde ghy U depor-
„ teert eenigzints voirder te ondervinden, beroerende den voirsz.
„ Personaetscappe of Cure ter dispositie van dyen staende, maer den
„ selven Heer Pieter daermede laet geworden zonder hem daerinne
„ te doen eenich hinder noch empeschement, anderzints sullen wy
„ geoersaekt wesen daerinne tegens U te versiene by sulke manieren
„ en provisie als wy bevinden sullen te behoeren, ende en zyt in gee-
„ nen gebreeke. *Venerable*, *Lieve*, *Beminde*, onse Heere God zy
„ met ulieden. Gescreven tot Byne den XXVIJen. dach Januarii
„ 1540. *stilo Curiæ.*

Ondertekent, MARIA,

By den Secretarys N. NICOLAY.

Ende aldus bescreven op den rugge,

Venerable, *Lieve* en *Beminde*, den Proest van St. Jan t'Utrecht of synen Vicarys.

Deze Heer Pieter Zegers was in den jaare 1552 Vice-Deken van het Kapittel ten Hove en in 1557. Deken van 't Kapittel in den Briel, met welke hoedanigheid wy hem betitelt vinden agter de meergemelde Statuten van den 2 Junii 1557. die hy ook nevens zyne mede-Kanunniken heeft ondertekent.

Heer KORNELIS PRINTER, Kanunnik. †

Heer ADRIAAN PIETERSZ VELAND, Kanunnik. †

Heer WOLFERD JACOBSZ VAN DER KAPELLEN, was Priester en Vikaris in de gemelde kapel. †

Hr. *Evert van Scharrenberch.*

Heer EVERT VAN SCHARRENBERCH, wiens moeder was *Maria van Abbenbroek*, Kanunnik op 't Hof in den Hage en t'Abbenbroek (*w*).

Hr. *Gerrit Urbanus.*

Heer GERRIT URBANI, Priester, Kanunnik van 't Kapittel in den Hage 1541-1557. Hy was van Mechelen geboortig. „ Deze by requeste verzogt hebbende adjunctie van de Staten van „ Holland in zeker proces, 't welk hy voor den Secreten Raed han- „ gende hadde tegens eenen Mr. *Fourge de la Solie*, Canonick tot „ Atrecht, ter cause van de pensie van zyn voorsz Canonesye, en „ alwaar by hem volgens 't Privilegie van den Lande van Hollant ex- „ ceptie van renvoy geproponeert was; resolveerden de gem. Sta- „ ten by Resolutie van den 28. Mey 1554, hen te voegen met den „ voorn. Urbanus tot conservatie van 't zelve Privilegie *de non evo-* „ *cando* (*x*).

Hr. *Nikolaas van Moerkerken.*

Heer NICOLAAS VAN MOERKERKEN, gezegt *van Praet*, 1552., wierd in een Kostuim van den Hage van den 27. Junii 1555 (*y*) genoemt Kanunnik op 't Paleis van den Hove van Holland.

Mr. *Pieter Suys.*

Mr. PIETER SUYS, der beide Regten Licentiaat, en Kanunnik op 't Hof in den Hage 1541, stierf A°. 1556, en wierd aldaar begraven in de kapel onder een zark, ingeleid van koper; zynde zyn Epitaphium van albast (*z*). Hy was in zyn leven mede-executeur van den testamente van Juffr. *Agneta Pieters*, huisvrouwe van *Crispyn Jansz van Boshuizen* (*a*), uit welker goederen het Weeshuis alhier is opgeregt.

Heer JACOB RUYCHROK, 1552.

Mr. PETRUS MUSTEAU, 1552.

Heer PIETER JANSZ. WIGGERSZ. 1552.

Heer HARMEN JANSZ. HOUVEL, 1552. Hy was mede een van de negen Kanunniken, die de Statuten van den jaare 1557 onderschreef. De andere waren

Heer JAN VAN CUYL, Kanunnik en Pastoor van de Collegiale Kerk van onzer Liever Vrouwen op 't Hof, was geboortig van Gornichem, 1541---1570.

Mr. PIETER VAN DIEPENHORST, 1557.

Heer WILLEM GABRIELSZ. 1557.

Hr. *Elois van den Berghe.*

Heer ELIGIUS DE BERGHIS of *Elois van den Berghe*, Kanunnik prebendaat op 't Hof in den Hage 1557. Hy stelde zig by acte van den 23 Junii borge en cautionaris voor

Heer JOHAN BLEECKERT of *Jan Bleekere*, ook Kanunnik

(*w*) S. van Leeuwen, *Bat. Illustrata*, *pag.* 827. en Goudhoeven in 't Geslagt-regifter van *Abbenbroek*, *pag.* 174.

(*x*) Zie 't tweede Regifter van de Resolutien van Holland op 't jaar 1554, *pag.* 3. 8. 10. en 18.

(*y*) Gedrukt agter de *Beschr. van 's Gravenhage* door Cretser, *pag.* 38.

(*z*) S. van Leeuwen, *Bat. Illustr. pag.* 1111.

(*a*) I. Memor. van Ernst, *fol.* 152. *verso.*

nik prebendaat in de domeſtyke Kapelle van de Co. Majt. Grave van Holland.

Mr. WILLEM GOESSENS, Kanunnik 1557; werd mede vermelt in eenen los-rentebrief van den 8 September 1563 geveſtigt op een huis en erve, ſtaande in de Vlamingſtraat, noord Mr. *Willem* Kanunnik voorſz. Hy was een der Kanunniken, die ten tyde van het vernietigen van 't Kapittel in leven was. De Staten hadden hem tot zyn onderhoud jaarlyks toegevoegt de ſomme van drie honderd vyftig gulden, 't geen zy in 1594 vermeerderden tot vier hondert gulden (*b*). Mr. *Willem Goeſſens.*

Heer PIETER WOLBRANTSZ. van Amſterdam, Kanunnik 1555; werd ook vermelt in een Coſtuim van den Hage van date 29 September 1564 (*c*). Hy was mede een der Kanunniken, die ten tyde van de omkeeringe van 's Lands beſtier en het vernietigen van het Kapittel hier te Lande bleven; en mits dien „ gunden en „ accordeerden de Staten van Holland hem by reſolutie van den 20 „ Mei 1575 jaarlyks de ſomme van vier hondert ponden van XL. „ grn. tot zynen onderhoud en alimentatie, ingaande van den jaare „ 1574 incluis en geduurende ter tyd toe anders daarinne zoude „ werden voorſien; beveelende en ordonnerende daeromme dezelve Staten den Ontfanger van de Kapittels goederen in deſen geroert, den Suppliant de voorſz. penningen uyt te reyken en te „ betalen, die in rekeninge gepaſſeert ſullen werden, mits enz. Hr. *Pieter Wolbrantſz.*

Heer GERRIT JANSZ, Kanunnik, vermelt in een los-rentebrief van den 36 Junii 1565 verzekert op een huis en erve, ſtaande in 't Zuideinde van den Hage, *belegen ten noorden Heere Gherrit Jansz Canonikshuys genaemt die ſeven Starren* (*d*). Hr. *Gerrit Janſz.*

Heer HUGO JORISZ, Prieſter en Kanunnik. 1574. † Hr *Hugo Joriſz.*

Heer JAN WILLEMSZ. Prieſter en Vikaris van de Collegiale kerke van Ste. Marien Palleyſe, 1561. Hr. *Jan Willemſz.*

Heer JAN VAN DER CAPELLE, Kanunnik of *Stillaat* in de Hofſche Kapel, en Vikaris in de groote kerke alhier in den Hage. Of hy dezelve J. van der Capelle zy geweeſt, die als Notarius of Scriba van het Kapittel de Statuten van den jaare 1557 en andere actens heeft gepaſſeert en ondertekent, derven wy niet vaſtſtellen. Hy was in den jaare 1607 nog in levende lyve en moet daarom onderſcheiden werden van zynen naam-genoot, hier vooren gemeld. De Staten voorzagen hem nevens andere Kanunniken, die hier te Lande gebleven waren, jaarlyks met een zekere ſomma gelds tot zyne alimentatie (*e*). Hr. *Jan van der Kapelle.*

Mr. JAN DE PORTA, wierd Kanunnik in 't jaar 1570.

In zekere acte van den 13. Julii 1436 (*f*), vind men vermeld *Heer* FORTIGIER VAN PLACENCE, *Aalmoeſſenier en Meeſter van de Capelle van den Hove*, dien wy alhier maar opgeven, ſchoon Hr. *Fortigier van Placence,* Aalmoeſſenier. *&c.*

(*b*) Zie Reſolutie 29. Octob. 1594. (*c*) *Pag.* 63.

(*d*) Geregiſt. in 't Francyne Regiſter van den H. Geeſt *fol.* 504. *verſo.*

(*e*) Zie Reſolutien van Holland van den 13. Januarii 1604. en 19. November 1607.

(*f*) Geregiſtr. in 't VIII. Memor. van Roſe, *fol.* 91. *verſo.*

ſchoon ons onbekent is, waar in het ampt van Meeſter van de Kapelle heeft beſtaan.

Voornaamſte bedienden van het Kapittel.

Wyders had het Kapittel zyne eigene bedienden, waar van de voornaamſte waren, de Treſorier, die een der twaalf Kanunniken was, en boven zyne eige Prebende, daar voor van ieder der andere jaarlyks genoot een pond groot; waar tegen hy aan de geene die in de Metten op Vrouw Ligtmis-dag tegenwoordig zouden zyn, een waſch-kaars van een pond, den Deken van twee ponden, en elken Vikaris een kaars van een half pond moeſt bezorgen. De Notarius of Scriba, dien men ook zomtyds met den naam van Secretaris van het Kapittel genoemt vind. De Rentmeeſter, welk ampt in den jaare 1525 en eenige volgende waarnam *Criſpyn Janſz van Boſchuyſen*, uit wiens goederen voor een gedeelte het Weeshuis alhier is opgeregt; en in 1570 *Willem Moons*. De Koſter, die (zoo wy meenen) met eenen Prieſter was, dewyl hy doorgaans met den naam van Heere betitelt werd, zynde in den jaare 1530 Koſter van de Kapelle op 't Hof Heer *Jan Willemſz*. De Bedel, de Orgeliſt, de Meeſter of Opziender van de Choralen, Zangers en Muſikanten, onder welke verſcheide Kanunniken zyn geweeſt. De Zangmeeſter had onder hem vier Choralen, die ter zyner bezorginge ſtonden, zoo als uit de volgende acte te zien is.

Voorwaarden waar op Mr. *Jan Ketelair* aanneemt 't Zangmeeſterſchap van 't Kapittel.

„ OP ten xxx^en Martii anno XLII. *ſtilo communi*, zoe heb ic Mr. „ *Jan Ketelair* van Mechelen aangenomen het Sangermeeſter„ ſcap van myn Heeren den Deken ende gemeene Capittelairen van „ onſer Liever Vrouwen Cappelle op 't Hof in den Hage, up ſulcke „ conditien, te weten, dat ic Mr. Jan voorſz ſal te vreden weſen „ mit alſulcke gagyen en emolumenten en dienſten als anders Sange„ meeſters tot deſen tyden gehad hebben, mits my volgende by con„ ſent van die Heeren van den Capelle *vier Coralen te houden in den* „ *coſt*, elk Corail voor drie ponden grooten Vlaems, ende voort my „ conſenterende ende toelatende xiiij. of xv. daghen ſpeeldagen om „ myne vrienden te gaen beſoeken ten minſten ſcaden en meeſten „ proffyte, ende voort dat ic Mr. Jan voorſz ſal nu comen voor Mey „ mit twee ſingende Coralen ofte drie, indien ic vermach, maar ten „ minſten twee. In kenniſſe van deſen zoe heb ik Mr. Jan voorſz „ hier onder geſtelt myn naem ofte gewounelick handteycken, alle „ dinck zonder arch of liſt. Dit t'oirconden myn teycken hier on„ der geſtelt, ende dit es geſchied op ten dach boven verclaert.

Ita eſt fateor ego Dnus. JOHANNES HUBERTI *alias* KETELERE.

Om de nabyheid van de Delfſche kerken gebeurde het nu en dan, dat de Zangers en leerlingen uit de eene kerk weg liepen en in der andere dienſt begaven, om 't welk vóor te komen, en tot behoudenis van een goede onderlinge vriendſchap, ging de Deken en het Kapittel, op dezelve wyze als reeds in den jaare 1511 die van de St. Jacobs kerke alhier hadden gedaan, met de Magiſtraat van Delft, gevoegt met de Getyde-meeſters van beide de kerken der gemelde ſtad,

ſtad, in den jaare 1517 een verdrag aan, waar van de oorſpronkelyke brief nog heden in wezen is, hebbende twee uithangende zegelen van groen waſch, zynde het eene van 't Kapittel, en het ander het oud zegel ten zaaken van de ſtad Delft. Wy zullen daar van alhier een getrouw affchrift opgeven, en daar agter voegen eene aftekeninge van de twee gemelde zegels.

Contract tuſſchen 't Kapittel van het Hof en de Magiſtraet van Delft, dat d'een des anders zangers niet onderhuren mag.

„ WY Deken ende Capittel van onſer Vrouwen Capelle up 't „ Hoff van Hollant in den Hage exempt an eenre zyde, ende „ Scout, Burgermeeſteren, Scepenen ende Rade ofte Vruytſcap mit „ die Getydemeiſters van beide die Prochie-kerken binnen der Ste- „ de van Delff an d'ander bekennen ende lyden mits deſen onſen „ brieve dat wy t'ſamen mit gemeenrehant eendrachtelycken ghesloten „ overgecomen ende geaccordeert zyn, ſluyten, overcomen en- „ de accorderen mits deſen als wanneer enighe Sangher t'ſy Prieſter „ ofte ander ofte oick Corael die geſtaen ofte jonghe die geleert „ heeft in onſe Capelle by ons Capittel oerloff gegeven wordt ofte „ oerloff neemt ofte zelver wech gaet of loept, dat men den ſelven „ Sangher, Corael ofte jonghe binnen twee jaren nae den tyt dat „ hem oerloff gegeven is off dat hy oerloff genomen heeft ofte ſel- „ ver wech gaet of wech gelopen is vuyter Cappellen van 't Hof „ voirn. niet weder an nemen en zal binnen die Stede van Delff in „ eenighe van die voirſz. twee kerken als die oude ende die niewe „ kercken by ons Scout, Burgemeeſteren, Scepenen, Rade, Vruyt- „ ſchap ofte Getyde-meeſters voirn. ofte by iemant anders om aldair „ te ſinghen eenich ſalaris te winnen ofte dienſt te doen. Ende „ wederom wanneer eenich Sanger t'ſy Prieſter ofte ander ofte oick „ Corael ofte jonge die geleert heeft ende geſtaen heeft in eenige „ van de voirſz. kercken binnen Delff by ons ofte onſe getyde- „ Meeſters in der tyt weſende aldaer oerlof gegeven wordt, oerloff „ neemt, wech gaet of loept, dat men den ſelven Sanger, Corael „ ofte jonge binnen twee jaren na den tyt dat hem oerloff gegeven „ is, dat hy oerloff genomen heeft, wech gaet of gelopen is, niet „ weder an nemen en ſal in onſe voirn. Capelle van 't Hoff in den „ Hage om aldaer te ſingen, eenich ſalaris te winnen of dienſt te „ doen, Ende dit op die peyne van hondert gouden Rinsgulden, „ daer of die een helft gaen ſal indien die verboert wordt tot pro- „ fyt van myn G. H. den Coninck van Spangen, Graeff van Hollant „ ende die ander helft tot profyt van de Capelle op 't Hoff ofte ſe- „ ven Getyden van een van die kerken binnen Delff voirn., daer die „ Sanger, Corael ofte jonge van daen gecomen zal weſen, Ende „ deſe verboerde peyne ſal men altyt moghen verhalen op heerlicke „ executie van 't Hoff van Hollant an des geens gueden die ſe ver- „ boert ſal hebben daer een yegelyck van ons zyn gueden tue ver- „ bint, Ende dit contract ofte deſe overcomſte zal ewich dueren. „ Alle dinck ſonder arch ende liſt. In kenniſſe der waerheyt ſoe „ hebben wy Deeken ende Capittel voirſz. ons Capittels ſegel, ende „ wy Scout, Burgermeeſters, Scepenen, Rade ofte Vruytſcap mit „ de Getyde-Meeſters van beide die voirſz. kerken binnen Delff ons „ Stede ſegel hier an gehangen in 't jaer duſent vyfhondert ende

„ ſeſtien

„ festien secundum *cursum Curie Hollandie*, den sevenden dach in
„ Februario.

Op het zegel van het Kapittel, leest men dit omschrift:

SIGILLUM CAPITULI ECCLESIE BEATE MARIE HAGenSis.

dat is:

Zegel van 't Kapittel der kerke van de Heilige Maria in den Hage.

Het tweede, zynde het oud zegel van Delft, vervat dit omschrift:

SIGILLUM COmmunITATIS OpPIDANORUm DE DELF AD CAUSAS.

dat is:

Zegel van de algemeenschap der Poorteren van Delft ten zaaken.

Lasten en zuivere inkomsten van 's Graaven Kapelle.

Lasten en inkomsten van het Kapittel.

„ DAgelyks de 7. Getyden te zingen. Dagelyks eene Hoogmis
„ aan 't hooge altaar met Diaken en Onder-Diaken te zingen.
„ Nog een gemeene Mis, die de eerste Mis genoemt word, aan 't
„ hooge altaar te leezen. Noch op de rustdagen, buiten de plegte-
„ lyke octaven, een zielmis met Diaken en Onder-Diaken te zingen;
„ na dat alvoorens de getyden voor de Overledenen, met 9 lessen,
„ gele-

„ gelezen zyn geweeft. Dan noch iedere week, aan de outaaren, „ die in dezelve kapelle buiten het koor ftaan, 21 of 22 Miffen te „ leezen; dewelke altemaal ten lafte van den Deken en het Kapittel „ ftaan. Noch moet dezelve Deken met het Kapittel onderhouden „ de Kapellaanen, Zangers, Dienaars, Paftoors, Memori-meefters, „ Koorgezellen, met den Bedel, den Kofter, den Ontfanger, enz. „ 't Welk met de andere gewoonlyke laften, dewelke uit het ver- „ pachten der landeryen en elders uit fpruiten, jaarlyks ontrent „ 501 Goudguldens bedragen.

„ Daar tegen trokken zy doorgaans jaarlyks 2000 Goudguldens, „ ieder Goudgulde op 24 ftuivers gerekent; voortkomende uit het „ verhuuren van landen of huizen, uit tienden en andere vruchten „ en vervallen; en vorders uit de offergiften van zommige kerken, „ en uit kerkelyke ampten of proeven; die de Graaf, met Pauffe- „ lyke goedkeuringe, in het Kapittel ingelyft en met het zelve ver- „ eenigt had. Dit alles t'zamen gerekent, de fchade van het over- „ ftroomen der rivieren, van wind en onweer, en van het door- „ breken der dyken aan een zyde geftelt, fchoot 'er jaarlyks ge- „ meenlyk over eene fomme van dertien of veertien hondert Goud- „ guldens; waar van ieder Kanunnik ontrent hondert en de Deken „ twee hondert Goud-guldens genoot.

Dit alles, zegt Vader van Heuffen, in zyne befchryving van de Oudheden van 's Gravenhage, waaruit wy het zelve hebben getrokken, zouden Meefter *Philips de Buffcho*, een man van 50 jaaren, en Heer *Aarnout van Dorp*, 44 jaaren oud, hier vooren onder de Kanunniken van deze kapelle vermelt, aldus opgegeven en op hun Priefterlyk woord verklaart hebben, den 20 October 1514.

Nu ftaat voor 't laatfte nog te melden, wie onmiddelyk onder het Kapittel behoorden, of eigentlyk, wat perzoonen voorheen onder de ziel-bezorginge van den Deken van de Hof-kapel ftonden.

Gefchil tuffchen het Kapittel en den Paftoor van den Hage over het kerk-gebied.

Gelyk dan de Geeftelyken niet gewoon zyn veel van hun regt over te geven, immers zoo 'er eenig voordeel aan vaft is, maar in tegendeel het zelve zoo verre uit te breiden als hen doenlyk is, zoo vielen al in vroege tyden tuffchen het Kapittel en den Parochiaan van de St. Jacobs kerke alhier veele hevige gefchillen over het kerkgebied, beweerende de een deze de ander geene perzoonen onder zyne zorge en Parochie te behooren. Tot weeringe van verdere onmin en ook om eenmaal een einde te maken van deze oneenigheden en difputen, ging het Kapittel in den jaare 1508 met den Paftoor van den Hage, onderfteunt door den Abt van Middelburg, door tuffchen-komfte van Heer *Adriaan Florisz* van Utrecht, Doctor in de Theologie, Profeffor der Heilige Schriften, en Deken der Collegiale Kerke van St. Peter tot Loven, die namaals geweeft is Paus *Adriaan de zesde* van dien naam, een minnelyk verdrag aan, waar by deze twee Geeftelyken met den anderen hebben gereguleert en overeengekomen zyn wat perzoonen onmiddelyk onder de zielzorge van den Deken en het Kapittel zouden ftaan, en hoe verre het Kapittel regt zoude hebben tot het Doopvont en de begravinge in de St. Jacobs kerke, en wyders nog verfcheide andere zaaken van

aanmerkinge, in 't breede vervat in de volgende pointen en artikelen, die wy ten dienste van de geenen die der Latynsche tale onkundig zyn, in het Nederduitsch met eenige vryheid hebben overgezet; terwyl we den Latynschen brief zelf in 't geheel hier na onder de Letter W. laten volgen.

Verdrag-pointen.

„ In den eersten zullen onder de zorge van den Heere Deken van „ de Kapelle van den Hove in den Hage wezen de Doorlugtige „ Aartshertog van Oostenryk, Graaf van Holland, Zeeland, enz. „ en zyne Gemalinne en hunne huisgenoten, die gerekent worden „ tot hunne tafel te behooren (*Commensalen*) en andere *gequalificeerde* bedienden, als hier onder nader werd verklaart.

„ Insgelyks zullen onder de zorge van den Deken van de gemelde „ Kapelle staan de Kanunniken, Vikarissen, Kapellanen, Zangers „ en Choralen, de Roede-drager, Orgelist en Schryver, mitsgaders „ de Koster van de voorsz. Kapelle met derzelver dienaaren, wo„ nende in henluider kost en last.

„ En nadien de grond-oorzaak dezer geschillen zy over de uitleg„ ginge van het Privilegie, wie namentlyk moeten verstaan werden „ onder de benaminge van huisgenoten van den voorn. Graaf, op „ dat zy uit hoofde van huisgezin, alhoewel ze geen *Commensalen* van „ den Graaf zyn, egter konnen en moeten staan onder de zorge van „ den voorsz Heere Deken. Derhalven om weg te nemen alle stoffe „ van geschillen tusschen de wederzydsche partyen, dat onder de „ benaminge van huisgenoten, uitgezondert of behalven die geene „ die gerekent werden van de familie en den huize van den Vorst, „ alleen moeten begrepen werden de perzoonen hier na uitdrukke„ lyk te noemen.

„ Insgelyks de Heere Stadhouder van den Graave van Holland, „ alle de Raden van den Prins, zoo loontrekkende als geen loon„ trekkende, 's Prinçen Advocaat, de Procureur-Fiscaal, de Ordi„ naris Secretarissen, de Griffier met zynen eersten Klerk, de Rent„ meester van de Regifter-kamer met zynen ordinaris Klerk, de „ Meesters en Auditeur van de kamer van Rekeninge met derzelver „ ordinaris Klerk; en beneffens dezelve hunne vrouwen, kinderen „ en gebroode Dienaars of Dienaressen, zullen zyn onder het opzigt „ van den voorsz. Heere Deken. Behoudelyk, indien het gebeur„ de, dat de voorsz. kinderen, dienaars of dienaressen wegens ziek„ te of diergelyke oorzaake woonden ten huize van iemand, die „ onderhoorig is aan den Parochiaan der Pastorye van St. Jacob in „ den Hage buiten het huis van hunne ouders of Heeren, zullen de„ zelve voor dien tyd zyn onder de zorge van den Heere Pastoor „ van de Parochie-kerke van St. Jacob in den Hage.

„ Als mede alle die woonen binnen het begrip van het Hof „ of Paleis van den Hage, zullen insgelyks staan onder de zor„ ge van den Heere Deken van de voornoemde Kapelle in den „ Hage.

„ Ook zal het huwelyk, 't welk in den Hage moet aangegaan „ worden, *gesolemniseert* werden in die kerke aan welke de bruid „ onderhoorig is, en de Cureit van die Kerke zal in 't geheel genieten

„ nieten de voordeelen van die *solemnisatie* en van de offer-gifte in
„ diergelyke zaaken gebruikelyk.

„ Nog zal de Deken van de voorsz Kapelle hebben het regt van „ de Vonte en Begravenisse, voor zoo verre de voorn. perzoonen „ aangaat, in de voorsz kerke van St. Jacob in den Hage; behou- „ dens dat hy of zyne Vikaris uit zynen naame beleefdelyk zal eis- „ schen de sleutels van de Vont van den Cureit van de voorsz ker- „ ke van St. Jacob in den Hage, zoo dikwyls het nodig zy, ter tyd „ toe dat de voorsz kapelle een eige Vont en Begraafplaatze heb- „ ben zal.

„ Ook zullen de voordeelen en inkomsten, die ter gelegentheid „ van den doop, of reiniging na het kraam-bedde van de voor- „ zeide perzoonen, hier boven uitgedrukt, zullen opkomen, om „ vredes wille, voor de eene helft behooren aan den Deken of „ het Kapittel van den Hage, en voor de andere helft aan den Cu- „ reit en Pastoor van de voorsz St. Jacobs kerke in den Hage, zoo „ lange de voorsz kapelle geen eige Vont hebben zal; en zullen de „ vrouwen, welke gereinigt moeten worden, de keure hebben in „ welke van beide die kerken zy willen gereinigt zyn; te weten in „ de Kapelle of in de Parochiale kerke van St. Jacob in den Hage, „ zoo lang de voorsz kapel geene Vont heeft.

„ Alle weduwen van de voorsz perzoonen, schoon ze in het rouw- „ jaar of weduwelyken staat komen te overlyden, zullen insgelyks „ wezen onder de ziel-zorge van den Heere Pastoor van de St. Jacobs „ kerke in den Hage.

„ Insgelyks zullen de Heeren Deken en Kapitulairen betalen aan „ den Cureit of Pastoor van de St. Jacobs kerk in den Hage, alle jaa- „ ren in het toekomende het gewoonlyk jaargeld van zes schellingen „ Vlaemsche munte, tot boetinge van het nadeel, 't welk de Cu- „ reit van de kerke van St. Jacob lyd by de uitzonderinge van de „ voorsz perzoonen, te betalen op de gewoonlyke termynen, te „ weten alle jaaren of binnen agt dagen na Kersmis.

„ Ook zullen alle andere perzoonen, hier boven niet genoemt, „ staan, gelyk zy van regts wegen moeten, onder de zorge van den „ Pastoor van de St. Jacobs kerke in den Hage.

„ Insgelyks zal de Pastoor of Cureit van den Hage voortaan genie- „ ten alle de eerste jaargetyden van alle perzoonen in zyne kerk of „ op zyn kerkhof begraven werdende; behoudens dat daar door de „ Heeren van de kapelle niet benadeelt werden in de Missen van „ den zevensten of van den dertigsten dag.

„ Ende om voor te komen, dat by gelegentheid van de omme- „ gangen, die de Heeren van de kapelle doen buiten den omtrek „ van het Hof, geene moeielykheid en gebeure, zullen de Heeren „ van het Kapittel vermogen, gelyk zy gewoon zyn, alle jaaren ee- „ nen ommegang te doen met de doorne kroon, en ook op de „ Kruis-dagen, maar geene andere buiten den omtrek van het Hof, „ ten zy met speciale toelating en toestemming van den Cureit van „ den Hage; Behoudens als de Heeren van het Kapittel om een „ wettige oorzaake een algemeenen omgang houden willen, als wan- „ neer de Cureit van den Hage, na dat zy hem daar van kennisse

„ zullen hebben gegeven, gehouden is te verſchynen met het hoog-
„ waardig Sacrament in de voorſz kapelle by de Heeren, en met
„ hen den ommegang te doen, en aan den zelve voor alle anderen
„ in de geſtoelten van het Choor van de Parochie van St. Jacob in
„ den Hage, en in de proceſſie de hoogſte plaets voor alle anderen
„ te geven.

„ Ende zullen de voorſz partyen verbonden en gehouden zyn dit
„ verdrag ten allen tyden te onderhouden, en de Heeren van het
„ Kapittel van den Hage zullen ten hunnen koſte gehouden zyn
„ dit verdrag te doen bekragtigen by den heiligen Apoſtoliſchen
„ Stoel, 't welk indien zy binnen 't jaar doen, zal de Cureit van
„ St. Jacob in den Hage hen tot verligting der onkoſten geven twee
„ ponden grooten Vlaamſch, en zoo zy binnen 't jaar na de onder-
„ tekeninge van dit verdrag de voorſz beveſtiginge niet verkregen
„ hebben, zullen zy alle jaaren na verloop van het eerſte, aan den
„ voorſz Cureit van de St. Jacobs kerke geven een pond groot
„ Vlaams, zoo lange tot dat zy de brieven van de voorſz beveſti-
„ ging metter daad zullen verkregen hebben, en zullen met eenen
„ bezorgen dat 'er een dubbel van dezelve Bulle gemaakt werde, op
„ dat een ieder van de partyen daar van een afzonderlyke Bulle heb-
„ ben moge. Behoudens dat de Cureit van den Hage zal ver-
„ goeden aan den Heeren van het Kapittel, of wel aan hen,
„ eer dat dezelve werde gelevert, geven zodanigen ſomme gelds,
„ als betaalt moet worden voor het dubbel van dien brief ofte
„ Bulle.

Verſcheide altaaren in dezelve kapel.

In deze kapel ſtonden ook in voorige tyden verſcheide altaaren, waar van deze ter onzer kenniſſe zyn gekomen; als het hooge altaar geplaatſt in 't noordeinde van de kapel, geſtigt ter eere van de H. Maagd *Maria*, Patroneſſe; een ter eere van St. *Andries* Apoſtel, en een ter eere van St. *Yvo*. Dit laatſte altaar wierd wel het meeſte bezogt, voornamentlyk door de geenen, die by den Hove wegens oproer (*g*), of andere misdaden (*h*), gecondemneert wierden aan het

(*g*) Zie onder anderen verſcheide Sententien van den Hove tuſſchen den Procureur-Generaal en de buuren van Limmen &c. van dato den 4. Auguſti 1481, geregiſtr. in 't Memoriaal- en Sententie-boek gequot. S. *fol.* 153. *verſo.* Item van den 6. Aug. 1481. ibid. *fol.* 155. 155. *verſo.* 166. *& ſeqq.* waar by dezelve buuren wegens begaanen opſtand en tumult gecondemneert werden, *bloots hoofts en ongegort den Hove in den name van den Graaf en Gravinne om vergiffenis te bidden*, *en te betalen tot behoef van den Capelle van Sint Yvo*, *ſtaende binnen den zelven Hove albier*, *en het Convent van de Jacopynen alhier in den Hage*, *en der Vrouwen kerke ſtaende te 's Graveſande*, *achtien pond van* XL. *grn. 't pond*, &c. En in een andere Sententie van den 6. Auguſti des zelven jaars, werd een zekeren *Jan Pieterſz van Ooſtdom* gecondemneert, een waſſe kaers wegende 4 ponden, te brengen voor *Sinte Yvo*, *ſtaende in de Capelle van den Hove*, &c.

(*h*) Zie Sententie van den Hove van den 15. Julii 1515, waar by *Gerrit van Raaphorſt* en zyne mede-helperen, wegens het ontſchaken van Juffr. *Catharina de Grebber*, onder anderen gecondemneert werden, dat *zy ſullen komen voor den voorſz Hove in linne klederen*, *bloots hoofds*, *barvoets*, *biddende den voorſz Hove in den name van onſen Genadigen Heere*, *om vergiffeniſſe*, *en voorts ſonderen op 't altaar van Sinte Yvo*

het zelve boete te moeten doen. Ook vind men nog genoemt *het Altaar van de zeven Weenen*, staande aan de noordzyde van de kapelle; dog of dit het voorsz hoog altaar zy, dan een afzonderlyk, durven wy niet bepalen. Op dat altaar had Mr. *Vincent Cornelis-zoon van Mierop*, Tresorier-Generaal, in zyn leven gestigt eenen dienst met den last van drie Missen ter weeke; over de begeving van welke, met den Deken en Kapitulairen in den jaare 1551 een verdrag wierd aangegaan, te zien agter deze beschryvinge onder de letter X.

Niet min vermaart was deze kapel door de begraafplaatzen der Vorsten en andere aanzienlyke Personagien; want men zag aldaar in voorige tyden de heerlyke en pragtige tombe door Hertog *Aalbert van Beyeren* ter eere en gedagtenisse van zyne eerste egtgenoot, Vrouw *Margareta*, dogter des Hertogs *van Brigen*, aan de noordzyde van 't hoog altaar opgeregt, waarin die godvrugtige (*i*) Graavin, na dat ze in den jaare 1386. haar leven hadde geeindigt, begraven is geworden (*k*). Hy zelf wierd ook naderhand, als hy nu ten ouderdom van 74 jaaren geklommen en deze Landen eerst als Ruwaard,

Begraafplaatzen van Vorstelyke en andere voornaame Personagien.

Yvo in de kapelle alhier op 't Hof, drie eeuwige missen, en noch geven zekere glasen, waardig tot tien ponden grooten Vlaams toe, in de groote Zale van den voorsz Hove, &c. gedrukt onder de Sententien en gewysde zaaken van den Hogen en Provintialen Rade, in 4to. Ao. 1662. *pag.* 231. *Cornelis van Scheveningen*, Secretaris myns gen. Heeren, wierd op zyne confessie, van dat hy een valsch Mandement tot zyn eigen behoeve geschreven, bezegelt, en door eenen, geen Exploictier zynde, doen executeren had, by Sententie van den Hove, gedagtekent den 11. Decemb. 1484, gecondemneert van zyn ampt gepriveert en inhabil te wezen, *vergiffenis te bidden voor Sinte Yvo in de Hof-kapel staende*, een wasschen kaerse van 3 pond te ontsteken, nevens drie ponden Vlaems in geld, en nog in 100 Leeuwen a 5 schell. ten behoeven van mynen gen. Heere; geregist. in 't Memoriaal- en Sententie-boek gequot. T. *fol.* 127. *verso.* Die van Purmerende in den jaare 1473, oproerig zynde geweest tegens den Heer van Montfoort, als Heere van Purmerende, wierden by Sententie van den Hove in dato 22. Januarii 1473 *St. Curiæ* gecondemneert, „ dat „ acht notable van der voirsz stede van Purmereynde, bloots hoofts en ongegort „ commen sullen voir den voirsz Hove van Hollant, elc een keersse van een pond „ wasch hebbende in hoir regter hant, en den voirsz mynen Heer den Grave van „ Wincester, Stadhouder-Generael en myn Heeren van den Raide in die name „ van mynen genaden Heer over hoir knyen bidden om vergiffenisse, *en die keersen* „ *in die state brengen en offeren voor dat heylig waerde Sacrament alhier in onser Lie-* „ *ven Vrouwen Capelle ten Hove in den Hage*; enz.

(*i*) Phil. van Leiden in zyn boek *de Reipubl Cur. & sorte Princip. Casu LXXIII. pag.* 249. getuigt van haar in dezer voegen : *Et serenissima ejus* (Alberti) *uxor, Margaretha, quæ Deo devota, sobria & casta consilio multo pollet, merito dicta secunda Theodora* ----- ; *quæ prætextu charitatis conceptæ proprias substantias non cessat impertiri.*

(*k*) Groote Chronyk, *divis. CCXXX.* en Goudh. *pag.* 405. Veldenaer, *Chron. pag.* 99. Scriver. *Beschr. der Graven van Holl. pag.* 378. De Carmelit Jan van Leiden in zyn *XXVI. boek*, *kap.* 37. tekent mede aan, dat *Margriete, dogter des Hertogs van Briga, godzalige vrouw van Hertog Aelbregt, in 't jaar* 1385 *op den* 14. *dag voor de Vasten is overleden*; 't welk moet verstaan werden na den loop van den Hove, dat is 1386 na gemeen schryven. Zulks dat Veldenaer grosselyk dwaalt, als hy in zyne *Chronyk van Holland*, uitgegeven door Boxhorn, *pag.* 94. zegt, dat *Vrouwe Margriet van Bry, Hertog Aelbrechts eerste wyf, in* 1371 *stierf.*

Ruwaard, daarna als Graaf den tyd van 46 jaaren geregeert hebbende, op St. Luciendag in den winter (zynde den 13. December) des jaars 1404 was overleden, by deze zyne Gemalinne geplaatst (*l*).

Ende gelyk Vrouw *Jacoba* door het ongelukkig huwelyk met Hertog *Jan van Braband* in deze kapel (*m*) den grondslag hadde gelegt van haare onrust en rampzaligheden, geduurende den ganschen loop haarer regeeringe, zoo verkoor zy dezelve wederom tot de plaatze haarer ruste, wanneer deze groote Princes in de bloem haares levens, van de haaren veragt en verstooten en allerlei wederwaardigheden, ja zelfs armoede en veel hardzeer hebbende uitgestaan, op het huis te *Teilingen* by Saksenheim op St. Dionys avond des jaars 1436. door droefheid en gequel haare dagen eindigde, werdende na de getuigenisse der Schryveren (*n*), met veel pragt en eere in de Hof-kapel by haaren groot-vader *Aelbert* begraven. Van deze schoone tombe is jegenswoordig niet dan een gering overblyfzel te vinden. En zoo men Veldenaar (*o*) geloven mag, van wien andere verschillen, zoo is 't gebeente van Graaf *Willem den Vierden*, die ten Vriesen bleef, door een voorspoediger oorlogstogt van Hertog *Aelbert* en zynen zoon *Willem*, uit St. Odulphus klooster in Vriesland, daar de voornoemde Graaf voorheen begraven was, gehaalt, en op nieuws met veel heerlyker uitvaart in deze kapel geplaatst.

Beeltenis van Vrouw *Jacoba* in deze kapel.

Men kan uit zekere Sententie van den Hove van Holland, gewezen in den jaare 1464 klaarlyk afnemen, dat in dezelve Kapelle is geweest een statue of een beeltenis van Vrouw *Jacoba*, en dat eenen *Dirk van Duvenvoirde* zig vergrepen hadde, met ter gelegendheid van dezelve zeer zmadelyk van die Princes te spreken. 't Welk qualyk genomen, en hy daar over zig aan de uitsprake van den Hove gesubmitteert hebbende, in een boete van 31 goude Leeuwen gewezen wierd. De Sententie zelf, geregistreert zynde in het Sententie-boek G. *fol.* 122 *verso*, als beknopt zynde, laaten wy hier volgen.

„ Alsoe

(*l*) Reygersberg, *Chronyk van Zeeland*, 2. *deel*, *pag.* 175. Veldenaer, *Chron. pag.* 99. Scriver. *Beschr. van de Graven van Holl. pag.* 388. 390. Oude Hollandse Chron. *divis.* 27. *kap.* 58. of Goudhoeven, *pag.* 415. zegt, dat Hertog Aelbert is overleden *op St. Pauwelsdag in den winter des jaers* 1404, dat is op den 25. Januarii 1405 na 't gemeen schryven.

(*m*) Oude Holl. Chronyk, *divis.* 26. *kap.* 6. of Goudhoeven, *pag.* 437. verhaalt, „ dat de Deken van der Capelle in 's Gravenhage trouwde Hertog *Jan van* „ *Brabant* en Vrouw *Jacoba van Beyeren* in tegenwoordigheid van hare moeder, „ Heere Philips, Burchgrave van Leyden, Heere van Wassenaer, Heer Hendrik „ van der Lecke en zeer veele Edele Vrouwen en Jonkvrouwen, &c.

(*n*) Oude Holl. Chronyk, *divis.* 28. *kap.* 14. of Goudhoeven, *pag.* 459. Scriverius, *Beschryv. van de Graven van Holland*, *pag.* 417. zegt, dat ze daags voor *St. Denys* is overleden; en *pag.* 425. *In 't jaar* 1436. *den* 8. *Idus Octobris maekte de vermaarde Vrouw Jacoba van Beyeren een einde van haar leven.*

(*o*) *Chron. in 't leven van Hertog Aelbert*, *pag.* 96.

„ ALsoe Dirc van Duvenvoirde him gesubmitteert heeft in 't zeg-
„ gen, arbitrage en Ordinancie van den Hove van Hollant van
„ alsulke onbetamelicke en onbehoirlicke woirden en manieren als
„ hy voir den zelven Hove onlancx gesproken heeft op die *Statue*
„ *en representatie van wylen Vrouwe Jacob van Holland saliger ge-*
„ *dachten, staende die in die Capelle van den Hove alhier*, en heeft
„ die voirn. Dirc geloeft vast en van wairde te houden alle 't guendt
„ dat by den voirsz. Hove dair van vuytgesproken, gesententieert en
„ verclaert sal wesen, gelyc dat by den submissie dair van gemaict
„ al in 't lange blyken mach. SOE IST, dat 't voirsz. Hof over-
„ gewegen alle 't guendt dat tot desen materie dienende was en son-
„ derlinge dat die voirn. Dirck als die voirsz. woirden geschiet wa-
„ ren voir den zelven Hove bekennende syn misdaet, omme ver-
„ giffenisse biddende was, in den name en van wegen myns voirsz.
„ genaden Heere gewyst en gecondempneert heeft, wyst en con-
„ dempneert mit desen jegenwoirdigen en by sentensie arbitraele,
„ dat die voirsz. Dirc den selven mynen genaden Heere voir zyne
„ voirsz. misdaet geven ende betalen sal die somme van xxxj. gul-
„ den Leeuwen tusschen dit en den eersten dach van Decembri
„ naestcomende in handen van *Jan Lodyc*, *ontfanger van den Ex-*
„ *ploiten*. Actum vier dagen in Augusto A°. MCCCC. LXIIIJ.
„ Present *Gruythuyse*, *Alcmade*, *Assendelft*, *Haelwyn*, *Eycke*, *Bou-*
„ *verye* en *Werve*.

Wanneer in den jaare 1459. Vrouwe *Janne van Poix*, Vrouwe van *Brimeux*, eerste bedgenoot van Heer *Jan* Heer *van Lannoy*, Stadhouder van Holland, in den Hage een einde van haare dagen maakte, wierd deze kapel haar tot een rustplaats gegeven, alwaar men voor de troubelen haar grafschrift in de Fransche tale nog plagt te zien (*p*). Ook wierd in den jaare 1589 in dezelve kapel begraven Jonkvrouwe *François van Egmond*, dogter van den ongelukkigen Graaf Lamoraal van Egmond, die onder de strenge Landvoogdy van den Hertog van *Alba* te Brussel is onthalst, zynde deze Jonkvrouwe alhier in den Hage, daar ze woonde, ongehuwt overleden (*q*). En om geen meer andere op te haalen, zoo zullen wy als tot een slot op deze begraaf-ceel nog stellen Vrouw *Geertruid van Swieten*, jongste dogter van Heer *Adriaan van Swieten*, A°. 1566. een der Verbondene Edelen te Brussel. Deze laatst getrouwt aan Heer *Jan van Loon*, Collonel en Gouverneur van Oostende, zoon van Mr. *Pelgrim van Loon*, Raad ordinaris in den Hove van Holland, in den jaare 1620 stervende, wierd in deze kapel ter aarde gebragt, hebbende haar en haar mans wapen aldaar nog lang ten toon gehangen. Eindelyk verstrekte ook deze kapel aan den alomme vermaarden Staatsdienaar, Heer *Jan van Oldenbarneveld* tot eene rustplaats, na dat hy op den 13 Mei 1619 zyn hoofd door beuls handen op een schavot had moeten verliezen. Hy wierd dien zelven nagt

(*p*) Goudhoeven, *pag.* 100. S. van Leeuwen, *Bat. Illustr. p.* 1115.
(*q*) Goudhoeven, *p.* 113. S. van Leeuwen, *Bat. Illustr. pag.* 954.

nagt, na dat het lighaam gewasschen, gezuivert en met het hoofd in een wassen kleed, in een nieuwe doodkist van behoorlyke lengte, gelegt was, met weinige ceremonien in 't byzyn van verscheide perzoonen in deze kapel by zyne dogter eerlyk begraven (*r*).

De Kapel is in den jaare 1642 afgebrant.

Dezelve Kapel is in 't jaar 1642 afgebrand, dog naderhand weder opgebouwt, en wel inzonderheid zedert den jaare 1685, wanneer ze door de menigte der Fransche Gereformeerden, die om de vervolginge ter zaake van den Godsdienst uit Vrankryk hunnen toevlugt herwaarts quamen nemen, te klein was geworden, meer dan de helfte uitgezet en vergroot; en heeft de gemelde kapel, dewyl die van de voorsz. natie alleen haaren godsdienst daarinne oeffenen, na dien tyd den naam van de Fransche kerke behouden (*s*).

(*r*) Goudhoeven, *Nederl. Geschiedenissen*, of *Vervolg van de Hollandsche Chron. pag. mihi* 358. Uitenbogaart, *Kerkel. Hist. pag.* 1213. G. Brandt, *Histor. van de Regtspleging*, *pag.* 216. en 219.

(*s*) Zie verders hierna onder het VIII. Hooftstuk *Nieuwe kerk*, artikel *Fransche kerk.*

R. Boitet excud. Cum Privil.

VI. HOOFTSTUK.

Onderzoek door wien en wanneer de St. Jacobs kerk gestigt zy. Rampen en onheilen dezelve overgekomen. Hoe ze zig van buiten en binnen opdoed. Geschilderde glazen. Het Choor. De wapenen van de Ridders van 't Gulde Vlies, en verhaal by wat gelegentheid dezelve aldaar zyn geplaatst. Uitmuntende Tombens en andere cierlyke verhevene graftekenen. Inscriptien. Wapenen. Orgel. Taferelen van Gildens, wanneer en om wat oorzaak daar gehangen. Broederschappen van St. Jacob, 't Heilige Kruis, 't H. Sacrament en andere. Getyde- en H. Geest-Meesters eertyds in deze kerk in aanzien. Groot getal der altaaren. Verscheide Kappellanyen en Vikaryen daar aan gesondeert. Beelde-storming in deze kerk. Namen der Pastoors in de Roomsch-Katholyke tyden en Leeraars na de Reformatie. Verhandelinge, hoe het Kerkelyk bewind en bestier tans bestaat. Kerk-Meesters, Rent-Meester en Koster by wien voorheen en tans aangestelt worden. Tyd van de inwydinge van de Kerk. Verscheide Kapellen, en onder anderen die van de Heeren van Assendelft. Verhaal van een aanmerkelyk voorval in den jaare 1524. in deze kerk gebeurt.

DE GROOTE of ST. JACOBS KERK.

NA dat wy nu beschouwt hebben het Hof met deszelfs omtrek, en 't geene verders daar toe behoort, midsgaders de Hof-Kapelle, zoo zullen wy overgaan om te beschryven de verdere Kerken en Geestelyke gestigten, zoo die eertyds alhier hebben gestaan, als die jegenwoordig nog gevonden werden; onder welke de eerste plaatze verdient de Hooft- of Parochie-kerke, eertyds toegewyd aan den Apostel *Jacobus* als Patroon en Bescherm-Heilig der zelve, en daarom genaamt de *St. Jacobs-Kerk*.

Boxhorn (*a*) en andere laatere Schryvers (*b*), die hem in dezen hebben nagevolgt, stellen voor een vaste waarheid ter neder, dat deze kerke zoude gestigt zyn door Hertog *Aalbrecht van Beyeren* in den jaare 1399, zonder nogtans by te brengen eenig bewys, waar op dit hun gevoelen zoude rusten. En nadien ons zelf mede geene zodanige preuves zyn voorgekomen, zouden wy zeer bezwaarlyk dit gevoelen konnen toestemmen; ten ware men door het stigten wilde te kennen geven, dat Hertog Aalbert de kerke, welke bevoorens

Onderzoek door wien en wanneer de *St. Jacobs kerk* gestigt zy.

Ll

(*a*) *In Theat. Holl. pag.* 352. of *Toneel van Holland*, *pag.* 339. Dog Goudhoeven, *pag.* 97. drukt den tyd niet uit, maar zegt alleen, dat *de hooft-kerk aldaar is begonst te funderen ten tyde Hertog Aelbregt van Beyeren.*

(*b*) Vollenhove *in zyne Poesye*, *pag.* 348. J. van der Does, *Beschryvinge van 's Gravenhage*, *pag.* 94.

voorens hier ſtond (want dat 'er eene geſtaan hebbe, meenen wy in 't vervolg klaar te zullen aantoonen) van hout, gelyk wel het geloofbaarſte is, hebbe verandert in ſteen (*c*), of dat hy dezelve van een kleinder omtrek in den gemelden jaare 1399 van nieuws tot die grootte en geſtalte hebbe uitgezet, waar in men dezelve jegenwoordig beſchouwt. Immers dat voor dien tyd alhier eene Parochie-kerk voor de buuren en inwoonderen dezer Vlekke zy geweeſt, is ten hoogſten waarſchynlyk, om dat in geenen deele te vermoeden is, dat de Haag (die door het toevloeien van verſcheide neering- en handwerk-doende luiden, tot een zeer aanmerkelyke Buurt was uitgedegen, zulks dat ze al voor den jaare 1311 eenen afzonderlyken Schepen-ſtoel voor de gebuuren hadde bekomen, gelyk wy ter zyner plaatze zullen aantoonen) tot den jaare 1399 van eene kerke, om den Godsdienſt te plegen, zoude zyn ontbloot geweeſt. Want de Hof-kapel, de eenigſte die in vroegere tyden bekent is geweeſt, was van een klein begrip, en byzonderlyk geſtigt tot dienſt van den Graaf en zyne Hofgenooten.

Dat'er al voor de beſtiering van den Huize van *Beyeren* in den Hage een Parochie-kerk was.

Maar om niet by vermoedens te blyven, zullen wy verder zeggen, dat 'er lang voor de beſtieringe van den Huyze van Beyeren alhier eene Parochie-kerke is geweeſt, nademaal wy in eenen zekeren brief van den jaare 1311 (*d*), niet alleen genoemt vinden *Broeder Hughen Prochipape in die Haghe*, 't welk nogtans genoeg zoude zyn, nadien het kennelyk en buiten alle tegenſpraake is, dat, daar een Parochie-pape is, ook gevolgelyk eene Parochie-kerke moet zyn; maar dat ook in den zelven brief woordelyk werd gemeld van *de kerke in die Haghe*; in zoo verre, dat eenen *Heyne van Loon* aan dezelve kerke jaarlyks maakt *vyf ſchellingen*, en aan *de Prochipape vyf ſchellingen, te gheldene in Voorſchoter- en Valckenburger-marct.* Maar ten anderen, zoo is nog voor handen een fondatie-brief eener Kapellerie, door den Abt van Middelburch in den jaare 1326 geveſtigt, en gedoteert op het altaar van de Maagd Maria *in de Parochie-kerke van den Hage*, voor de zielen van Graaf *Floris*, deszelfs Vrouwe en andere voor-afgeſtorvene Graaven en Graavinnen, welken fondatie-brief tot nog toe, onzes wetens, niet gedrukt, wy hier zullen inlyven.

Eerſt bewezen met een brief van den jaare 1311.

Ten tweeden door een fondatie-brief van den jaare 1326.

Fundatie van

NOs NICHOLAUS miſeratione Divina Abbas Monaſterii beate Marie in Middelburch Ordinis Premonſtratenſis notum facimus univerſis, quod nos mediante conſenſu aliquorum confratrum noſtri Conventus

(*c*) Nadien het in de eerſte en eenvoudige tyden hier te Lande de gewoonte was, de kerken en andere geeſtelyke geſtigten van die ſtoffe op te regten, waar van ons tot voorbeelden kunnen dienen de Nieuwe-kerk te Delft, de Hooglandſche of St. Pancras-kerk te Leiden, de groote of St. Laurens-kerk te Rotterdam, en andere in andere ſteden en plaatzen meer, welke eerſt van hout zynde gemaakt, naderhand in laatere tyden, wanneer de ingezetenen in rykdom vermeerderden, de bouwkunde aannam, en inzonderheid de groots- en trotsheid der Geeſtelyken in hooger top begon te ſteigeren, van ſteen gebouwt zyn. Bleyswyk, *Beſchryv. van Delft*, *pag.* 196. Orlers, *Beſchr. van Leiden*, *pag.* 104. Erfgravelyke Bedien. in Holland, *pag.* 95. Veldenaer, *Chron.* in 't leven van Vrouw Margriet, *pag.* 88.

(*d*) Zie dezen brief in 't geheel hier na onder de letter Y.

ventus ad Dominicum cultum aucmentandum in salutem & remedium animarum Florentii *quondam Comitis Hollandie, Zelandie, Dominique Frisie*, Beatricis *ejus uxoris &* Johannis *ipsorum filii, nec non* Johannis *quondam Comitis Haynnonie, Hollandie, Zelandie Dominique Frisie &* Philippe *ejus uxoris, Magistri* Wilhelmi *dicti* Loef *ac omnium benefactorum nostrorum decrevimus fundare ac ponere Capellaniam in altari beatissime Dei Genitricis Virginis* Marie in Ecclesia Parochiali de Haga *ipsius quidem Matris Ecclesie jure in omnibus salvo, sic quod in dicto altari exceptis missis que quinque vicibus in septimana ad minus fieri consueverunt in Ecclesia Parochiali de Haga prefata, tres fiant ad minus missæ speciales & in dotem seu donationem certam & perpetuam dicte Capellanie, prevocati altari dedimus & presentibus assignamus & damus decem libras Hollandicas certorum redditum annuatim, de quibus sex libre recipientur & solventur singulis annis de agris seu terris in Parochia de* Vlaerdinge *sitis nobis per scabinos de Vlaerding appropriatis pro quinquaginta libris Hollandicis quas* Wilhelmus de Anglia *nobis debuit ex parte Magistri* Wilhelmi *dicti* Loef *bone memorie, de quibus* Wilhelmus de Anglia *prenotatus sic nobiscum convenit, quod de ipsis solvet & dabit nobis sex libras Hollandicas annuatim quas predicte Capellanie assignavimus, donec ipsas quinquaginta libras Hollandicas promptuariis denariis redimat, prout litteris super his omnibus confectis plenius continetur, & si quidem* Wilhelmus *quinquaginta libras Hollandicas solverit prenotatas, tunc faciemus cum eisdem sex libris Hollandicis in certis redditibus annuis comparari ad opus Capellanie memorate & alie quatuor libre Hollandice residue de decem libris Hollandicis dotis predicte Capellanie solventur singulis annis de domo nostra lapidea sita in Haga & de ejus area quam* Johannes de Walatera *ad presens inhabitat, donec easdem quatuor libras Hollandicas in aliis certis bonis, redditibus annuis demonstremus dicte Capellanie & satis firmiter assignemus omnemque defectum qui prenotate doti seu dotationi predicte Capellanie contingit usque ad decem libras Hollandicas annuatim promittimus adimplere jure collationis predicte Capellanie apud nos & nostros Successores Abbates Monasterii de Middelburgo perpetuis temporibus remansuro, in cujus rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum, superscriptionem hujus vocabuli annuatim serius factam approbamus. Datum anno Domini M. CCC. vicesimo sexto in Feria beati Bartholomei Apostoli.*

eene Kapellerie in de Parochie-kerke van den Hage, voor de ziele van Graaf *Floris* van Holland &c. door *Nicolaes* Abt van Middelburg.

En wy voegen wyders hier by den brief van Graaf *Willem den III.* waar mede hy den voorgaanden heeft bevestigt, en alzoo de fondatie van den Abt *Nikolaas* ter uitvoeringe gebragt.

„ WY *Willem* Grave van Heynnegouwen &c. maecken condt al-
„ len luden, dat onse ghetrouwe Hair *Niclays* by der ghehen-
„ ghenisse Goidts Abt van Middelburch by onsen oirlove, ende
„ goedtdencken ghemaeckt hevet eene Cappelrye te verdienen *in die*
„ *Prochikercke van der Haeghe* op onser Vrouwen Outair die hy
„ ghedoteerdt hevet van somme goede, dat hi onder hadde van
„ Meyster *Willem Loeff*, ende van anderen goide, alsoo als die brieff
„ hout van der dotacie daar dese bryeff doer ghesteecken es, welcke
„ Capelrye in allen manyeren, als sy ghesete es, ende doteert, wi-

Bevestiginge van de voorgaande fondatie en dotatie.

 wil-

„ willen helpen vorderen, ende ſtercken om Goidts dienſt te meer-
„ ren, Ende beveelen allen onſen Bailjuwen, ende Scouten ende
„ anders die nu ſien, iof hier nae weſen ſullen, dat ſy alſulck göit
„ als tote deſer Capelrien hier beſet es, jaerlyck doen uytreyckenen
„ ende berechten den Capellaen van der Capelryen ſonder eenich
„ wederſegghen. In oirconde &c. Ghegheven in den Haeghe, op
„ den Jaersdach, in 't jaar ons Heeren duyſendt dryehondert zes en
„ twyntich.

Nader bewys van het voorige.

Wy zullen ter meerder overtuiginge en kragtiger wederlegginge van Boxhorn, daar by voegen nog eenen tweeden brief, die, ſchoon niet van zoo veel oudheid als de voorige, egter met het getuigenis van Hertog *Aalbert* zelf in den jaare 1388 bewyſt, dat eenen Mr. *Joris bi ſinen levenden live*, en gevolgelyk voor date van den brief, *eene Capelrie hadde gemaect op 't Heylich Cruys Outaer in de kerke van der Hage.* Waar uit dan onwederſprekelyk volgt, dat 'er in den Hage voor den jaare 1399, de tyd van de vermeende ſtigtinge dezer jegenwoordige kerke, al eene kerke is geweeſt; de woorden van deze acte insgelyks tot nu toe, zoo wy meenen ongedrukt, zullen wy hier laaten volgen.

Heer *Willem Gerritſz* toegevoegt XL. pond &c.

„ AELBRECHT, &c. doen condt allen luden, want Meeſter
„ *Jorys* eene Capelrye gemaickt heeft *op 't Heylich Cruys ou-*
„ *tair in der Kerke van der Haghe*, van twintich ponden Hollants
„ tsjairs die hi Heer *Willem Gerrytsz* gegeven heeft, dair hire tien
„ pont 'ts jairs bi ſinen levende lyve in minreniſſe van die 20. l.
„ jairs voirſz. of bewyſt heeft an zekeren renten, Ende om dat wy
„ ſulc goet en erfniſſe als hy after him ghelaten heeft, aengetaſt en
„ genomen hebben, overmits dat hi geen erfnamen en hadde bin-
„ nen onſen Landen, ſoe hebben wy Heeren *Willem Gherritsz*
„ voirſz. bewyſt tien pont Hollants 's jairs op onſe Rentmeeſterſchap
„ van Noirthollant. Ende ombieden onſen Rentemeeſter van Noirt-
„ hollant, die nu is of namaels weſen ſal, dat hy Heeren *Willem*
„ voirſz. of den ghenen die die voirſz. Cappelrie hebben ſal, alle
„ jair wtreyke en betale die tyen pont Hollants t's jairs voirſz. tot
„ Voirſcoten en Valkenburgher marct ter tyt toe dat wy hem die
„ voirſz. renten an anderen zekeren goede bewyſt hebben, en daer
„ of neme ſyn brieve van quitancien om voir ons dairmede te reke-
„ nen. In oirconde &c. Gegeven in den Hage ſeſſe en twintig
„ dage in Aprille in 't jair ons Heeren M. CCC. acht en tachtich.

Hoe zeer nu daar uit dan blykt, dat 'er al voor den jaare 1388, ja voor het jaar 1311 alhier eene kerke is geweeſt; zoo konnen wy egter nog niet toegeven, dat het tegenwoordig ſteene bouwgevaarte door Hertog *Aalbert* in den jaare 1399 zoude zyn gebouwt; dewyl wy in eene oude Hollandſche Chronyk in de vyftiende eeuw met de hand geſchreven, en by den zeer geleerden Heer Profeſſor Anth. Mattheus uitgegeven (*e*), aangetekent vinden, dat *in den*

jaare

(*e*) *Analect. Vet. Ævi*, *Tom. I. pag.* 80.

jaare 1402. *ontrent sinte Laurensdag hora nona* (ten negen uuren) *die kerke van den Hage verbernde*; 't welk waar zynde, gelyk 'er geene rede van twyfel is, bezwaarlyk te brengen is tot eene timmeringe, welke door Hertog *Aalbert* in den jaare 1399. zoude zyn gedaan, nadien niet te denken is, dat zodanig zwaar gebouw, binnen zulken korten tyd zoude hebben konnen werden voltrokken.

In 1402 is de Kerk verbrant.

Behalven dat deze kerke in den jaare 1434. al zoo veroudert en bouwvallig was, dat ze niet langer staande konde blyven, in voegen dat Hertog *Philips van Bourgondie*, die van den Hage octroyeerde om hunne Parochie-kerke te mogen vernieuwen ten koste van de Ingezetenen, als uit den volgenden brief te zien is, welken, schoon op meer dan eene plaetze gebrekkig, wy den Lezer hebben willen mede deelen.

Was in 1434 al zeer bouwvallig.

„ PHILIPS, &c. Grave van Hollant, &c. doen condt allen luden, alsoe onsen Bailliu, Schout, Gerechte, Kerkmeesteren „ ende sommige van de eerbaerste, notabelste en rycxste van den „ Hage onsen getrouwen Rade gestelt, &c. inder waerheit te kennen gegeven en claerlic onderwyst hebben *die ouderheyde ende* „ *cranckheyde van de parochie kerke in den Hage voirsz. ende hoe dat* „ *zy seer beducht syn dat sy die niet langer en sullen staende mogen houden*, en dat meere scade en quetsinge dair an gescepen is te gescien ende te comen, dat sy geerne voirhoeden souden, en dairomme so hebben sy meyninge by rade en advyse van Meysters die „ hun des werks verstaen, an de vooirsz kerke te doen tymmeren „ en werken ten minsten coste, ten meesten ooirbaer en profyte, „ een niewe wark, grotelic dair toe dienende, 't welc sy goedelicx „ niet doen noch volbringen en konnen sonder die hulpe en bystandichede van allen onsen goeden luiden, gemeyne buyren en ondersaten der kerken voirsz, geseten in den Hage en Haege-Ambocht, niettegenstaende dat onse lieve Suster die Hertoginne in „ Beyeren, Gravinne van Oistervant, jaerlicx seker gelt in aelmissen „ totten voirsz timmeringe gegeven heeft, ons oitmoedelic versoekende dat wy daer op voorzien wouden, ende om dat wy willen „ ende begeeren altyts Goidthuysen bystandich en behulpich te wesen, als wy gunstelickste en vlytelickste mogen, soe ontbieden wy „ en bevelen mit ernste allen onsen goeden luyden, gemeyne buyren „ en ondersaten woenachtich wesende in den Hage en Ambochte „ voirnt., en eenen yegelicken bysonder, dat sy ter tymmeringe van „ de kerke voirsz, aengesien dien grooten noot en gebreke die dair an „ syn, geven alsoo veer en alsoo veel als op him by onsen Bailliu, Schout, „ Gerechte, Kerkmeysters en die meeste menigte van de notable, „ eerbaerste en rykste van den Hage voorsz na grootheid hoirer „ goederen redenlic getaxeert en omgeset sal worden tot elken weke te geven en te betalen de proeve die by hem dair toe geordineert „ en gestelt sullen werden. Ende of yemant daerinne wederspannich „ en overhorich ware, en niet geven en betalen en woude, dair hy „ op geset ware, of den geenen die geordineert sullen wesen die „ voirsz settinge en kerkgelt te gaderen en op te beuren, quade of „ onredenlicke woorden gave, so ontbieden wy voirder en bevelen

Octroy aan die van den Hage, om hunne Parochiekerke te mogen vernieuwen ten koste van de ingezetenen.

 „ onsen

Derhalven onzeker of dejegenwoordige kerk door Hertog *Aalbert* in den 1399 gebouwt zy.

„ onſen Bailju, Schout en Gherechte van den Hage voirſz, op al des „ ſy van ons houdende ſyn, dat ſy ſonder eenich verdrach dat inhalen ende gecrygen van de wederſpannigen en onwilligen twee „ ſchat an gelde of vier ſchat aen pande, en boven deſen de voorſz „ onwillige en wederſpannige gebieden van onſer wegen in te leggen „ ten huyſen van den ſynen ter tyt toe dat hy tegen ons gebetert ſal „ hebben die overhoerigheit ons geboits, 't ſy met woirden of anders. In oirconde &c. Gegeven den leſten dach in Maerte A°. „ M. CCCC. XXXIV.

Weshalven wy 't eenemaal in twyffel ſtellen of deze kerke wel by den gemelden Hertog in den voorſz. jaare geſtigt zy geworden.

Onheilen de kerk naderhand overgekomen.

In den jaare 1528 door *Maerten van Roſſem* verbrand.

Alvoorens tot de beſchryvinge van het gebouw te treden, zullen wy kortelyk ophaalen, dat deze kerke boven den brant des jaars 1402. nog een gelyk lot in laatere tyden tot tweemaal toe te beurt viel, hoewel door verſchillende oorzaaken en toevallen. Eerſtelyk in den jaare 1528., wanneer *Maarten van Roſſem*, Krygs-Overſte des Hertogen van Gelder, door den rykdom der inwoonders dezer Vlekke, en met hoop om een goeden buit te zullen maken, aangemoedigt zynde, met 1500 mannen, van Utregt af den Rhyn nederzakkende, den Hage deerlyk uitplonderde, verwoeſte en brande, *verteerde de vlam deſe kerke met de verſierſelen en daar nevens dertig huyſen* (*f*). En ten tweede maale leed de zelve geen minder ramp *in den jaare* 1539 *op den* 28 *October door den donder en blixem*, welke, volgens getuigenis van Reygersberg (*g*) *zoo groot en ſwaar was, dat de blixem in de kerke van den Hage komende, de zelve geheel* deed *verbranden*; *en daar geſchiede*, zegt hy verders, *groote ſchade in ſilverwerk en in koppen*, *en daar verbranden ook wel veertig huyſen.* De Hiſtorie-ſchryver Pieter Bor in zyne *Nederl. Hiſt.* (*h*) dezen brand insgelyks verhalende, tekent aan, dat dezelve geſchiedde den 29. December met deze volgende omſtandigheden: „ In den jaere 1539 den „ 29. December weſende maendag des avonts ontrent 6 uuren is „ deur een groot verſchrickelyk onghewoon onweder met donder „ en blixem 't vuer in 't opperſte van deze tooren ontſtooken, en „ wierd met een noord-weſten wind, die zeer ſterk waeyde, de „ geheele kerke verbrand, met een groot deel huyſen, ſtaende aen „ de zuyt-ooſtzyde van dien, en ook eenige huyſen in de Spuyſtraet, 't welk wonderlyk en ſeer verſchrikkelyk was. Hier op „ heeft hy dit volgende Jaerdicht gemaakt.

Als mede in den jaare 1539 door den blixem.

De kerCk Van 's GraVenhaeCh WerDe Verbrant sChIer
In WInter Maent door Godts CraCht en hant fIer.

Groot gevaer van de

Zeer deerlyk ſtond het met dit heerlyk gebouw geſchapen in den jaare 1702., wanneer op den . . . Maart des avonds ontrent elf uuren

(*f*) Montanus in zyne byvoegzelen op Guicciardyn, *pag.* 234.
(*g*) *Kronyk van Zeeland*, 2. *deel*, *pag.* 464.
(*h*) *IX. boek op 't jaar* 1576.

ren de blixem in het toppunt van den tooren ſloeg (waar van ik oog-getuige ben geweeſt) dreigende het zelve geheel en al te verſlinden, 't welk, na allen ſchyn, ook zoude zyn geſchied, zoo niet de vlam, welke in den appel al hadde gevat, in tyds ware geſluit door de vlugheid eens burgers, die in der yl komende toeloopen, na boven klom, en, zonder eenig gevaar aan te zien, den brand uitdoofde met eenen nagt-rok, dien hy gevallig aan hadde, waar by nog quam de goede ordre en wakkerheid van een der Burgemeeſteren in dien tyd, zulks dat dit gebouw byna zonder ſchade bewaart bleef.

Kerk in den jaare 1702 door den blixem.

Deze Kerk, na zoo menige onheilen, ziet men tans haar hooft volkomen opheffen, en kan met regt onder de fraaiſte en grootſte kerken van Holland gerekent werden, hebbende eenen hoogen zeskanten tooren (*i*), waar van by helder weêr veel omleggende Steden en Dorpen konnen beſchouwt werden; zynde de zelve van die hoogte, dat, gelyk als die van 's *Gravezande* voor de Zee-vaarende, deze voor de Land-lieden tot een baake verſtrekt, waar op de Heer Jacob van der Does in zyne Beſchryvinge van 's Gravenhage (*k*) zinſpelende, in dezer voegen ſpreekt:

Deze kerk werd tans onder de grootſte ſchoonſte van Holland gerekent.

Daar ſtaat een Tooren op tot aan de lucht verheven,
Die aan den Reyſer kan van ver een teycken geven:
Hoe dat hy afgedwaelt, in bergen of in dal,
Zyn wegen ſeecker na den Haegh toenemen ſal.

In dezen tooren hebben eertyds ſchoone klokken gehangen, waar onder wel inzonderheid uitmuntte de groote klok, welke zyne Princelyke Excellentie en de Staten van Holland in den jaare 1575 daar uit deden haalen, omme vergooten te werden tot kanon; waar toe zy den 6 Julii des zelven jaars de volgende commiſſie verleenden: „ De Staaten hebben gecommitteert en geordonneert *Philips Aſſeliers*, Commiſſaris van d'Ammunitien, te mogen doen halen en „ tranſporteren uyt den Vlecke van den Hage zekere klocke, die „ aldaar by hem gereet ſtaande bevonden ſal werden; en by die van „ de Admiraliteit aldaer doen afwinden is, omme daer af een nieuw „ ſtuk geſchuts gegoten te mogen werden in de plaatze van gelyk „ geſchut, by ſyne Excellentie tot behoef van Gornichem geſchikt. En of wel in deze acte maar van eene klok werd geſproken, zoo zoude men egter moeten beſluiten dat 'er meer klokken zyn gehaalt, om dat gezegt werd in de acte van redemptie van 't Haagſche boſch, (*l*) dat de klokken (in 't meerder getal) waardig geſchat wierden ontrent de zomme van 1500 Karolus guldens, waar voor de opgemelde Staaten zig verbonden te zyner tyd weder vergoeding te zullen geven; maar als het in 't zelve jaar van 1575 in dien bedroefden toeſtand van 't gemeene beſt der Vereenigde Nederlanden, zoo verre was gekomen, dat Prins *Willem van Oranje* en de voorn. Staaten door nood en gebrek van geld beſlooten hadden, niet alleen het hout-gewaſch van 't Boſch, maar ook den grond van dien ten dienſte en nutte van 't

Klokken in den tooren eertyds gehangen hebbende, in den jaare 1575 tot kanon vergoten. Commiſſie van de Staten daar toe verleent.

(*i*) De tooren is van den grond af tot aan den eerſten buiten-ommegang 276 trappen, en tot de ſpeel-klokken 325. hoog. De kerk met de tooren en het Choor is lang 294 en breed 130 voeten, in het kruis, zynde de tooren lang 44, de kerk 150, en het Choor 100 voeten, makende te zamen het bovengemelde getal van 294 voeten uit, volgens de meetinge, welke wy daar van hebben laaten doen, en ook overeenkomt met de aftekening van den platten grond van de kerk, ten Comptoore van de Kerkmeeſteren beruſtende.

(*k*) *Pag.* 94. (*l*) Geregiſtreert in 't VII. Memor. van Ernſt *fol.* 112. en gedrukt by Bor, *Nederl. Hiſt. IX. Boek fol.* 145. *verſo.*

't gemeen te verkoopen, zoo hebben de Suppooften nevens de Magiftraat van den Hage, by verfcheide fmeek-fchriften verzogt en ook eindelyk by acte gedagtekent den 16. April 1576. (waar van wy te zyner plaatze breeder zullen fpreeken) verworven, dat het voorfz. Bofch nooit zoude werden verkoft, afgehouwen of uitgeroeit, mits dat de voorn. Regeerders van den Hage, in de eerfte plaatze den voorfz. Staaten voor de redemptie zouden remitteren en quytfchelden, gelyk zy dan in gevolge van dien den zelven quytgefcholden en geremitteert hebben de voorgemelde pretenfie wegens de klokken. Of nu alle de klokken uit de tooren zyn geligt, kan by ons niet vaftgeftelt werden. Zeker is 't, dat 'er tans twee zwaare luiklokken aldaar gevonden werden, waar van de grootfte, genaamt JESUS, wegende 9200. pond., gegoten is in den jaare 1541., en de kleine, geheten JACOB, 4800 pond. in den jaare 1570; behalven nog een derde van minder gewigt, voerende den naam van SALVATOR, zynde de werkklok, en in 1547. gemaakt. De flag-klok van 't heel uur zwaar 4800. pond is van 't jaar 1647., waar by vervolgens een klokkengefpel is gevoegt, (*m*) 't geen aan de inwoonders het aanftaande uur, half uur en quartieren te kennen geeft.

Hoe deze kerk zig van buiten en binnen vertoont.

De kerk, van buiten uit verfcheide affpanzelen beftaande, is zoo konftig tzamengehegt, dat de zelve van binnen als een gebouw vertoont, niet jegenftaande het Choor van een buiten gewoone hoogte is, en zig zoo verre boven het gebouw van de kerk verheft, dat het van verre aan te zien een afzonderlyke timmeringe fchynt te wefen. Of nu deze kerk onder de zoo genaamde Kruis-kerken gerekent en geplaatft kan werden, derven wy niet bepaalen, fchoon dezelve (zoo 't ons voorkomt) fchynt voorzien te zyn, zoo ten noorden als ten zuiden, van twee uitftekken, waar van het eene met den naam van de Se. Maria's en het andere van de Kruis-kapel bekent is, maar zullen 't liever overlaaten aan het oordeel der geenen die meerder en beter kenniffe van deze zaake hebben.

Gefchilderde glazen daar in eertyds gezien.

Ook hebben in deze kerke eertyds geftaan zeer fchoone gefchilderde glazen, waar van de overblyfzelen, die hier en daar nog gevonden werden, tot overtuigende bewyzen konnen verftrekken, zynde dezelve befchildert, (zoo men verhaalt) door dezelve twee gebroeders *Dirk* en *Wouter Crabet*, die de glazen in de kerk ter Goude hebben befchildert, zulks dat ze de Goudfche in fraaiheid, fchoonheid en konft konden evenaaren. Onder deze glazen was geen van de minften het glas, 't geen nog heden gevonden werd in den ooftmuur van het Choor, regt agter de tombe van den Admiraal Obdam, in den jaare 1547 door Keizer *Karel* den vyfden aan deze kerk gefchonken. In 't zelve ziet men den voornoemden Vorft levens grootte zeer heerlyk uitgedoft, met den Keizerlyken mantel omhangen en met de kroon op 't hooft nedergeknielt, met uitgeftrekte zamengevoegde handen aanbiddende het kind Jefus, 't geen hem door de moeder Maria werd aangeboden. Nevens hem leggen de Ryks - Appel, fcepter, zwaart, helm en andere cieraaden, ten teken van onderwerpinge. In 't opperfte van 't glas werd vertoont het Bourgondifch Kruis, en ter wederzyden de kolom van Hercules, met het gewoonlyk opfchrift, PLUS OULTRE; en daar onder de wapens van den Keizer en het Ryk. Ten zuiden is nog een

(*m*) Het jegenwoordig fpeelwerk, 't geen in 38 klokken beftaat, en zoo wel op de fpeel-ton als op het hand-clavier gebruikt werd, is zwaar 11075 pond. en gegoten in 1686 te Antwerpen by *Melchior de Haas.*

een glas, verbeeldende de historie van de Koninginne van Sceba, waar van de overblyfzelen mede genoeg te kennen geven, dat het door een konstige hand is geschildert. Dog deze en verdere oude glazen zyn meest alle of door den tyd of door de toevallen, en wel inzonderheid door den moetwil van de jongens, met steenen daar in werpende, vernietigt of gebroken, niet jegenstaande het Hof van Holland in 't laatste geval daar jegens by menigvuldige Ordonnantien heeft getragt te voorzien, gelyk onder anderen blykt uit de Publicatie (*l*) by den zelven Hove van den puye van 't Stadhuis van den Hage gedaan den 23. Februari des jaars 1547, luidende in dezer voegen:

Voorzorge van den Hove, tot bewaringe van dezelve aangewent.

„ ALsoe 't Hof van Hollandt verstaan heeft, dat dagelycxs op 't „ kerkhof van den Parochie-kerke alhier in den Hage en elders „ met steenen in de glasen geworpen wert, 't welk meest geschied „ by de jongens, loopende by den straeten, ofte schoelkinderen; „ dat oick binnen den bedryve van den Hove alhier gebracht werdt „ heete assche ende andere vulnis, waar doer geschapen ware inconvenient van brande te comen; SOE EEST, dat 't voorsz Hof, „ willende hierinne voorsien, een van de eerste Deurwaerders geauctoriseert en geordonneert heeft, auctoriseert en ordineert hem „ 't zelfde Hof by desen by openbaere Edicte van den Stadthuyse „ van den Hage te vercundighen, en van wegen der Keyserlyke Majesteyt eenen yegelicken te gebieden, dat sy hen wachten met „ steenen op 't voorsz kerkhof ofte elders by den straeten te werpen, noch oick eenige assche, vulnis ofte andere misse te brengen binnen den voirsz Hove, en hoere kinderen ofte dienstboden „ te beletten, dat zy nyet en werpen ofte eenige assche en vulnis „ brengen binnen den voorsz Hove, op peyne van de zelfde ouders „ voor hoere kinderen, en de meesters voor hoere dienstboden, zoo „ verre daer an nyet te verhalen en es, gecorrigeert te werden tot „ arbitrage van den voirsz Hove. Ende ten eynde men den Contraventeurs van desen mach bekommen, heeft het voorsz Hof den „ Dienaars van den Procureur-Generael van den zelfden Hove, en „ den Bailliu van den Hage geauthoriseert en geordonneert, authoriseert ende ordonneert 't zelfde Hof by desen, goede toezicht te „ dragen, en den culpablen den Hove oft den Procureur-Generael „ ofte zynen Assistent of Substituit te denonschieren, omme dair jegens geprocedeert te werden als 't behoeren sal. Gedaen in den „ Hage den 23. Februarii a°. 1547. na style van den Hove, by *Assendelft*, *Colster*, *Zeeghers*, *Sasbout*, *Snouckaert*, en *Weldam*.

Verbod van den Hove tegens het inslaan en werpen van steenen in de glazen van de groote Kerk, &c.

Onderstondt, In kennisse van my.

Was getekent, J. DAM.

Maar nog grooter ramp leden deze glazen in den beginne van den Spaan-

Dog zy in 't beg

Mm

(*l*) Agter het Berigt van den Hove *sub Littera B. B. 2. loco*, *pag.* 227.

van den Spaanschen oorlog meest verbroken.

Spaanschen oorlog door den moedwil der guarnizoenen, zoo van de Spaansche als Staatsche zyde, die den Hage by beurtwisselinge, na dat de kans zig als toen keerde, innamen, en aldaar slegt huis hielden; invoegen dat de kerk daar door voor 't grootste gedeelte van hare glazen wierd ontbloot. Als men naderhand deze kerk tot de oeffening van den gezuiverden Godsdienst wilde schikken, vonden Kerkmeesters zig buiten staat, om de vereischte kosten tot het herstellen van de glazen te konnen ondergaan; weshalven zommige perzoonen uit eenen godvrugtigen yver bewogen wierden aan de kerk nieuwe glazen te vereeren. Onder anderen deden de Heeren Raden van den Hove van Holland en die van de Rekenkamer, mitsgaders de Suppoosten van den zelven Hove in den jaare 1579 op hunne kosten aldaar een glas stellen, waar van de helft, by de Suppoosten te betalen, bedroeg de somme van vyftig guldens, als blykt uit de volgende Commissie by 't voorsz Hof verleent tot taxatie der gemelde Suppoosten en het invorderen der penningen, waar op een ieder der zelve zoude werden gestelt.

Een glas door 't Hof, Rekenkamer en Suppoosten aan de kerk vereert.

Commissie van 't Hof op twee Secretarissen, Advocaten enz. om de Suppoosten te taxeren in de betalinge van 't voorsz glas.

„ OP huyden (9. Julii 1579) heeft 't Hof van Hollandt gecom-
„ mitteert, en committeert mits desen Mrs. *Claes Diert* en *Fre-*
„ *derik Verhorst*, Advocaten, *Jan Purtyck* en *Huyge de Groot*, Se-
„ cretarissen, *Franchois van Couwenhoven* en *Claes Jansz* Procu-
„ reurs, *Anthony Crock* en *de Starck*, Deurwaerders van den voorsz
„ Hove, omme te taxeren die Suppoosten van den voorsz Hove,
„ nopende de vyftig gulden, daer op sy by den voorsz Hove gestelt
„ zyn van 't glas in St. Jacobs kerke in den Hage by den voorsz
„ Hove, die van de Rekenkamer en Suppoosten voorsz gegeven, en
„ authoriseert 't voorsz Hof beide die eerste Deurwaerders van de
„ voorsz Hove te saemen ofte een van henluyden, die best sal mo-
„ gen vaceren, die penningen, daer een ygelyk van de voorsz Sup-
„ poosten by de voorsz Commissarissen op gestelt is, te innen, en
„ soo wie onwillig is syne portie op te brengen, dezelve daer vooren
„ t'executeren realycken en by rechten.

Contributie tot betalinge van der Suppoosten glas in de groote Kerke, en dat voor d'een helft, alsoo d'andere helft by myne Heeren van den Rade en Rekeninge en anderen, die daer onder gerekent werden, betaelt sal werden.

„ Eerst, de Advocaten zyn XLI. in getale, „ elk op anderhalf vierendeel dag-gelts, tot „ xxxij. schell. een dag-gelt gerekent, te za- „ men - - - - -	xxiiij. guld. xij. schell.
„ Secretarissen tot thien in getale, elk op „ anderhalf vierendeel dag-gelts, gerekent als „ boven, t'samen - - -	vj. guld.
„ Procureurs zyn sestien in getale, elk op	

„ an-

„ anderhalf vierendeel dag-gelts tot xx. fchell.		
„ het dag-gelt, komt t'famen - -	vj. guld.	
„ Deurwaerders fyn xLvj. in getale, elk ge- „ rekent op anderhalf vierendeel dag-gelts, „ het dag-gelt genomen op xij. fchell., t'famen	x. guld.	vij. fchell.
„ Die gefwooren Booden fyn xxvj. in ge- „ tale, elk geftelt by forme van recognitie op „ eene fchell., t'famen - - -		xxvj. fchell.
Somma totalis	xLviij. gl.	xvij. fchell.

Dit glas, waar van nog eenige overblyfzelen te zien zyn, heeft geftaan aan de zuidzyde van het Choor, naaft het glas, 't geen aan den Kanunnik *Jan Stalpert van der Wiele* werd toegefchreven. In 't midden van het zelve leeft men in een cierlyk gefchilderde circkel de woorden uit Pfalm 106. vers 3. *Beati funt, qui cuftodiunt jus & faciunt juftitiam in omni tempore*; dat is, *Welgelukzalig zyn ze die het recht onderhouden : die t'aller tyd gerechtigheid doen.* En daar onder het bovengemelde jaartal 1579. Aan de eene zyde vertoont zig het gewoonlyk vrouwenbeeld de *Juftitia*, en aan de andere zyde *Pallas*, zynde verders alles gefchonden.

En dewyl in den jaare 1594 in het weften van de kerk ten wederzyden van het portaal voor den tooren, nog een geheele boog of forme was, die toegeftopt, vereifchte geopent en met glazen voorzien te werden, om meerder ligt binnen de kerk te hebben, zoo verzogten Kerkmeefters, *vermids zy qualyk middelen hadden om de koften daar af te vervallen*, dat de Staten, *als befchermers van de ware Chriftelyke religie*, in een van de boogen een glas wilden doen maken, en de kerk daar mede vereeren; waar op Kerkmeefteren den 12. November 1594 het volgende gunftig appoftil verwierven; Als mede een door de Staten van Holland in den jaare 1594 gegeven.
„ De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en Weftvriesland hebben op het verfoek van de Supplianten alhier, gratieufelyk geconfenteert ende geaccordeert, confenteren en accorderen by defen, dat van wegen ende tot kofte van den zelven Lande, binnen de groote Kerk van den Hage aan het wefteynde en de zuyt-zyde van den tooren van dezelve kerke een nieuw glas geftelt fal worden zoo groot als de geheele boog ofte forme aldaar jegenwoordig toegeftopt, is ftaande, ende dat daerinne het wapen van Holland, verbeeldende den Hollandfchen Tuin, in behoorlyke form en groote, ende met zyne vercierfelen van comparquement, ook alle de wapenen van de fteden van Holland en Weftvriesland, zoo als zy op ordre in de vergaderinge van de Staten verfchynen (*m*), geftelt zullen worden, volgende den concepte en patroon daar van gemaakt; mits dat van wegen de voorfz kerke, het glas daarna fal onderhouden worden van alfulk gebrek en yzerwerk, als het zelve altans van wegens 't gemeene Land geftelt fal worden.

De Steden, die toen ter tyd de Staats-vergaderinge uitmaakten, en welker wapenen in 't gemelde glas geftaan hebben, zyn deze:

(*m*) Zie verders Refolutie van de Staten van Holland, van den 30. April 1596.

DORDRECHT.	* MEDENBLIK.
HAARLEM.	* PURMERENDE.
DELFT.	WOERDEN.
LEIDEN.	* OUDEWATER.
* GOUDA.	* GEERTRUIDENBERCH.
* AMSTERDAM.	HEUSDEN.
* ROTTERDAM.	NAARDEN.
GORNICHEM.	* WEESP.
* SCHIEDAM.	MUIDEN.
* SCHOONHOVEN.	* VIANEN.
BRIEL.	* ASPEREN.
* ALKMAAR.	WOUDRICHEM.
HOORN.	* HEUKELOM.
ENKHUIZEN.	* LEERDAM.
EDAM.	* YSSELSTEIN.
MONNIKENDAM.	GOEDEREDE.

Dit glas is tans zeer geschonden, zulks dat men maar weinige wapenen daar van bekennen kan, en alleen te lezen zyn de namen van de Steden, dewelke met een * getekent staan.

De kerk nader van binnen beschreven.

Nu zullen wy overgaan om te beschryven het geene wy binnen deze kerke aanmerkenswaardig hebben gevonden. Onzen ingang nemende door de zuid-deur, welke zyne openinge heeft over de School-straat, komt ons aan de regter zyde voor het Choor, dat met een houte staketzel en balustrade van 't lighaam der kerke is afgesloten. Dit gebouw heeft ten wederzyden een schoone Kapel, welke haaren naam dragen na de altaaren die in voorige tyden daar in plagten te staan, aan welke eertyds verscheide vicaryen waren gefondeert, werdende d'eene, die ten Noorden staat, genoemt de Ste. Maria's Kapel, en d'andere, die men ten zuide ziet, de H. Kruis-Kapel; welke kapellen hedendaags meest tot begraaf-plaatzen werden gebruikt.

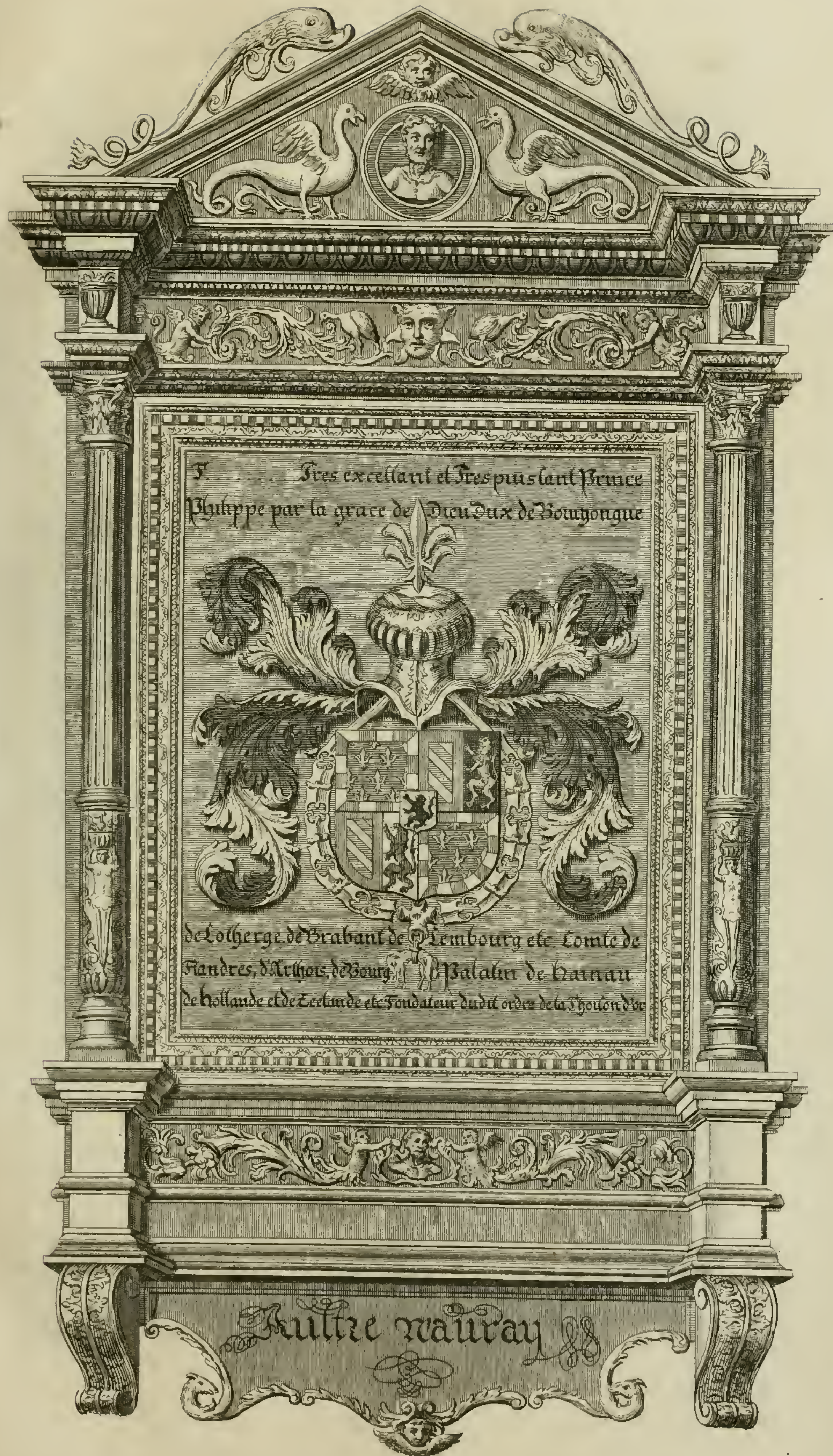
'tChoor, en daar in twee kapellen, dé eene van *Ste. Maria* en de andere van 't *H. Kruis.*

De wapenen van de Ridders van het Gulde Vlies.

In den middelsten omtrek van dit Choor hangen onder aan ten wederzyden naast den anderen de wapenen van de Ridders van 't Gulde Vlies, die in den jaare 1456 onder *Philips*, toegenaamt *den goeden*, hunne vergaderinge alhier hebben gehouden, ten getale van dertig, en zulks aan ieder zyde vyftien, behalven dat van den Hertog, als 't hoofd van deze Orde, 't geen veel grooter en heerlyker zynde als d'andere, voor aan om hoog aan de eerste pylaar is geplaatst. Op ieder einde ziet men het wapen van deze Orde, verbeeldende het Bourgondies kruis, zynde twee laurier-takken dwers over den anderen gelegt en t'zamengevoegt, het vuurslag, de kei-steenen, de vonken, en een gulde wollige schapen-vagt. Naast daar aan volgt een schild, inhoudende den dag en 't jaar van deze byeenkomste. Onder dezelve wapenen leest men deze woorden: PROEMIUM NON VILE LABORUM, dat is, *geen geringe loon voor moeite en arbeid*; te kennen gevende, dat zulke vereeringe geen geringe belooninge was voor dappere daaden en getrouwe diensten; welke zin-spreuke de Ridderen dezer Orde op hunne goude hals-banden gegraveert droegen.

Naamen derzelve Ridders.

De naamen der Ridderen, welker wapenen alhier ten toon hangen, weet ik niet by eenigen Schryver afzonderlyk gevonden te hebben,

F........ Tres excellant et Trespuissant Prince
Phlippe par la grace de Dieu Dux de Bourgongue
de Lotherge, de Brabant de Lembourg etc. Comte de
Flandres, d'Arthois, de Bourg. Palatin de Hainau
de Hollande et de Zeelande etc. Fondateur dudit ordre de la Thoison d'or
Aultre n'auray

ben, waaromme wy de pyne waardig hebben geoordeelt dezelve, ſchoon met moeite, als door oudheid ten deele onleesbaar geworden, na te ſpeuren, en alhier den oudheid-lievenden Lezer mede te deelen. Het Tafereel des Hertogs heeft deze inſcriptie:

T. . . . . Tresexcellant & Trespuiſſant Prince PHILIPPE *par la grace de Dieu, Duc de Bourgongne, de Lothergie, de Brabant, de Lembourg, Comte de Flandres, d'Arthois, de Bourgon., Palatin de Hainau, de Hollande, de Zeelande &c. Fondateur dudit Ordre de la Thoiſon d'or.*

Onder aan ziet men deze ſpreuk:

AULTRE N'AURAY,

dat is:

Geen andere zal ik hebben.

Waar aan dan aan de regter zyde deze volgen:

(*n*) Meſſire GUILLEBERT DE LANNOY, *Seigneur de Willerval & de Tronchiennes.*

Meſſire ROBERT, *Seigneur de Maſmines.*

Meſſire PIERRE DE BEFFROMONT, *Seigneur de Charny.*

Meſſire SIMON DE LALAING, *Priſonnier.*

Meſſire JEHAN DE VERGY, *Seigneur de Touvans & de Vigmary.*

Meſſire JEHAN BASTARD DE LUXEMBOURG, *Seigneur de Haubourdin.*

Meſſire THIBAULT, *Seigneur de Neufchattel.*

Monſeigneur CHARLES, *Duc d'Orlians & de Vailloiz.*

Meſſire BADOT DE NOYELLE, *Seigneur de Caſteau.*

Meſſire JEHAN, *Seigneur de Lannoy.*

(*n*) „ *Gaudent in Belgio Equites titulo Domini*, *vulgo* Meſſire, *quod paſſim illis* „ *attribuitur*, *& jure juxta III. articulnm Edicti Regis de anno* 1595. *Vox* Sire „ *derivata eſt à verbo Græco Heros*, *ſeu* Κυριος, *ut vult Carol. Loſœus des ordres des* „ *ſimples dignitez de France Cap.* 12. *num.* 3. *Et de la* (*inquit*) Meſſire, *quaſi*; „ Mon-Sire, *ou bien*, *comme aucuns diſent*, My-Sire; *& ſelon l'ortographie d'Eſtien-* „ *ne*: Mi-cire, *quaſi* Demi-cire. *De là vient auſſi*, *ſelon aucuns*, *le mot de* Sieur, „ *ſoit par une tranſpoſition de lettres*, *ou comme un diminitif de* Sire, *& de fait* Sire „ *en vieil François ſignifie* Seigneur, *comme encor il y a de grandes* Seigneuries, *qui* „ *ſont nommes* Sireries. *Vid.* Juriſprud. Heroic. *pag.* 413. De Vrouwen van deze „ Ridderen wierden eertyds genaamt *Equiteſſæ*, dog naderhand *Dominæ*; vulgo „ *Madame*, *juxta tenorem articuli IV. præfat. Edicti de anno* 1595. *ibid. pag.* 414. M. van der Houve in zyne *Handv. Chron. p.* 61. zegt, „ dat gedurende de re- „ geringe van *Avennes*, de *Ridders* hier te Lande *Meſſires*, dog de *Jonkeren Da-* „ *moiſeaux* wierden genoemt; en dat daarna in 1409 de Heer van *Montfoort* Jon- „ ker van *Montfoort*, en de Heer van *Geervliet* Jonker van *Gaasbeek* wierden ge- „ heeten: Dat insgelyks in Zeeland Ao. 1409 de Heeren van *Cruiningen* en die „ van *Borſelen* Heere van der Vere &c., mede den titel van Jonkeren voerden. Zulks dat *Meſſire* niet anders betekent als *Ridder*.

Messire HENRY DE BORSSELE, *Seigneur de la Vere.*
Messire DREU, *Seigneur de Comines.*
Messire JEHAN DE GAVARO, *Comte d'Arienne.*
Messire PHILIPPE, *Seigneur de Teruant & de la Motte, Trespassez.*
Messire FRANC DE BORSSELE, *Comte d'Ostrevant.*

Het wapen van deze Orde.

Anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto. quarto idus Maii.

Aan de linker zyde heeft het eerste wapen, 't geen als van een Koning zynde, wat grooter en cierlyker is, als die van de andere Ridderen, dog veel minder als dat van den Hertog, dit opschrift:

Tresexcellent & Trespuissant Prince Don ALPHONS *Roy d'Arragon & de Cecille.*

Messire HUES DE LANNOY, *Seigneur de Santes, Trespassez.*
Messire ANTOINE, *Seigneur de Croy & de Renty.*
Messire BODOIN DE LANNOY, *dit le Begghe, Seigneur de Molembeis.*
Messire JEHAN DE CROY, *Signeur de Tour sur Marne.*
Messire JEHAN, *Seigneur de Crequi & de Canaples.*
Messire JEHAN DE MELUN, *Seigneur d'Autoing.*
Messire MATTHIEU DE FOIZ, *Comte de Comminges, Trespassez.*
Messire JAQUES DE LALAING, *Seigneur de Montagu.*
Messire CHARLES DE BOURGONGNE, *Comte de Charrollois.*
Messire PEDRO DE CORDONA, *Comte de Golisenne, qui fust trouve mort par ceux qui avoient la charge de luy porter l'ordre. A cette cause ne le receut point.*
Messire JEHAN, *Seigneur de Berdam.*
Monseigneur JEHAN, *Duc de Cleves Comte de la Marche.*
Messire REGNAULD, *Seigneur de Brederode & de Vyanne.*
Messire JEHAN DE NEUFCHATEL, *Seigneur de Montaigu.*

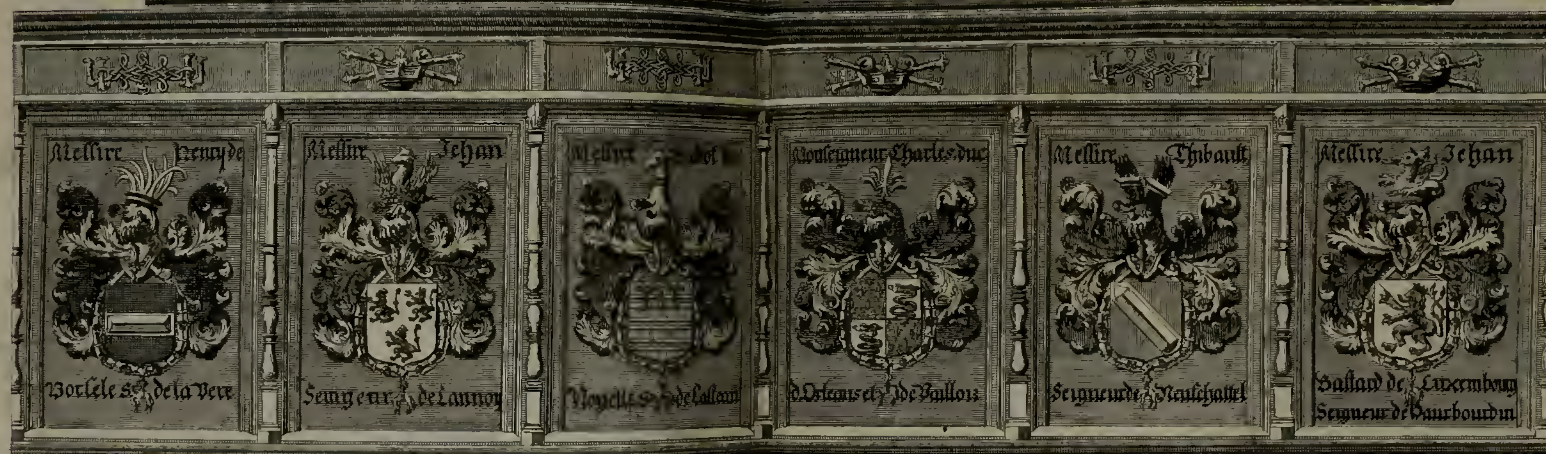
Het wapen van deze Orde.

Anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto. quarto idus Maii.

Ons voornemen is niet, om alhier een wydloopige beschryvinge van deze Orde te maken, nog op te haalen met welke vryheden en voorregten deze Ridderen van tyd tot tyd zyn begunstigt geworden, dewyl zulks tot ons bestek niet eigentlyk behoort, en dat boven

Num 1

Messire Jehan de
Vergy Sr. de Fouvans
Et de Vignary
Messire Simon
De Lalaing Prisonnier
Messire Robert
Seigneur de Masmines
Messire Guillebert
De Lannoy Seigneur

Messire Henry de
Borsele Sr. de la Vere
Messire Jehan
Seigneur de Lannoy
Monseigneur Charles duc
Messire Thibault
Seigneur de Neufchattel
Messire Jehan
Bastard de Luxembourg
Seigneur de Haurbourdin

Anno a Nativitate Domini
Milesimo quadringentesimo
1456
Quinquagesimo Sexto
Quarto Idus May.
Messire Franc de
Messire Philippe
Seigneur de Peruant
et de la Motte Trepasses
Messire Jehan de
Messire Dreu

Num. 2.

Tres excellent et Trespuissant

Prince Don Alphons Roy d'Arragon et de Cecille

Messire Hues de Lannoy

Sr de Santes Trespassez

Messire Antoine

Sr de Croy et de Renty

Messire Bodouin de

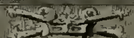
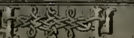

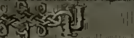
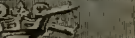
Lannoy dit le Beghe Seigneur de Molembers

Messire Jehan

de Croy Sr de Tours sur Marne

Messire Jehan Sr

de Crequy et de Canaples

Messire Jehan de

Melun Sr de Antoing

Messire Matthieu

de Foix Comte de Commingis Trepassez

Messire Jaques de Lalain

Seigneur de Montagu

Messire Charles de

Bourg^ne Comte de Charrollois

Messire Pedro de Cordona Comte de Golisenne qui fust trouvé mort par ceux qui avoient la charge de luy porter lordre A cette cause ne le recent point.

Messire Jehan

Seigneur de Berdam

Monseigneur Jehan Duc

de Cleve Comte de la Marche

Messire Regnauld

Sr de Brederode et de Vyanne

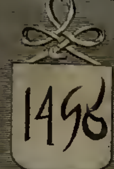
Messire Jehan de

Neufchatel Sr de Montagu

Anno a nativitate Domini Millesimo quadringentesimo

Quinquagesimo Sexto Quarto Idus May.

vendien de luister der gemelde nog duurende Orde eene afzonderlyke behandelinge zoude verdienen, welke ook alrede by anderen met opzet en veel geleertheid uitgevoert en te vinden is.

Maar wy zullen alleen tot ophelderinge van de rede waarom die wapenen alhier zyn geplaatst, kortelyk melden, dat Hertog *Philips van Bourgondie*, wanneer hy op den XI. Januari des jaars 1430 (*o*) tot zyn derde huwelyk tredende met *Isabella*, dogter van *Jan* Koning van Portugal, binnen de stad *Brugge*, op zyne Bruid-loft deze Orde invoerde, verkiezende daar toe vierentwintig Ridderen uit de voornaamste en meest begunstigde zyner onderzaaten, van welke hy de vyf en twintigste en 't hoofd was. Dat de gemelde Prins naderhand de gedagtenis dezer instellinge met veel pragt en heerlykheid op verscheide tyden en plaatzen door het houden van vergaderingen der Ridderen hebbende geviert, mitsgaders het getal der Vlies-Heeren verandert en vermeerdert tot eenendertig, (hy zelve daar onder gerekent) in gevolge van de Ordonnantie in den jaare 1431 tot Ryssel by hem daar van gemaakt, op den 4. Mei des jaars 1456. (zynde de negende byeenkomste) alhier in den Hage deze plegtigheid heeft gehouden (*p*), verkiezende in de plaatzen van de als toen overledenen, wederom nieuwe Ridderen, als:

Rede, waarom die wapenen alhier zyn geplaatst

En by wat gelegentheid dezelve Orde opgeregt zy.

Verkiezinge van vier nieuwe Ridders.

JEAN DE BOURGONGNE, *Comte d'Estampes Seigneur de Dourdain.*

ANTOINE, *Bastard de Bourgongne, Comte de la Roche en Ardenne.*

ADOLPHE DE CLEVES, *Seigneur de Ravestein.*

JEAN DE COIMBRE, *Prince d'Antioche Regent du Royaume de Cypre.*

Veel en groot is het verschil onder de Schryveren, of *Philips* deze Orde instellende, het oog heeft gehad op het voorbeeld van *Jason*, die, zoo de Poëten zeggen, te Colchis verre over zee met zyne Argonauten het gulde Vlies bequam, dan op de Historie van *Gideon*, daar van men leest in het 6. en 7de. kapittel van het Boek der Regteren; maar wy stellen liever met anderen (*q*) vast, dat de gemelde Hertog deze Orde heeft opgeregt tot bevorderinge van het Geloof, de H. Kerk en Oeffeninge der deugden en goede manieren,

Verschil der Schryveren nopende het waar oogmerk van deze instellinge.

(*o*) Deze Orde is by Hertog *Philips* ingestelt den 5. Januarii 1430, na gemeen schryven, of 1429 volgens style van den Hove, 't geen op een uitkomt, zoo men let dat het jaar na den ouden Vlaamschen styl begon met Paaschen, of na de rekeninge van 't Fransche Hof met Maria Boodschap, zynde den 25. Maart, en duurde wederom tot den volgenden Paaschen of 25. Maart. Zie Goudhoeven, *pag.* 506. maar wel inzonderheid den brief door een onbekend Liefhebber der Holl Oudheden in den jaare 1711 aan zynen vriend geschreven, behelzende twee preuven, dat het Hof van Holland voor den jaare 1429 is opgeregt, alwaar *pag.* 7. tot 28. de oorspronk dezer verschillende tydrekeninge naauwkeuriger opgehaalt en verhandelt werd.

(*p*) De Hertog verscheen alhier met 26 Vliesheeren, &c. Oude Holl. Chron. *divis.* 29. *c.* 25. of Goudhoeven, *pag.* 470.

(*q*) Jurisp. Her. *pag.* 429. *Singularis autem Philippi scopus fuit, remedium & auxilium Ecclesiæ sanctæque fidei Christianæ.* Zie mede *pag.* 433.

ren, gelyk hy zelf fpreekt in de Voorrede van zynen brief van den jaare 1431.

PHILIPPE, par la grace de Dieu, Duc de Bourgongne, de Lothier, de Brabant & de Lembourg, Comte de Flandres, d'Arthois, de Bourgongne, Palatin de Haynaut, de Hollande, de Zeelande & de Namur, Marquis du Saint Empire, Seigneur de Frife, de Salins & de Malines. Sçavoir faifons à tous prefens & advenir, que pour la très grande & parfaicte amour, que nous avons au noble Etat & Ordre de Chevalerie, dont de très ardente & finguliere affection defirons l'honneur & accroiffement: Par quoi la vraye foy Catholique, l'Eftat de noftre Mere faincte Eglife, & la tranquillité & profperité de la chofe publique foient comme eftre peuvent deffenduës, gardées & maintenuës. Nous a la gloire & louange du tout puiffant noftre Createur & Redempteur, en reverence de la glorieufe Vierge Mere, & à l'honneur de Monfieur fainct Andrieu, *glorieux Apoftre & Martyr, à l'exaltation de la foy & de faincte Eglife, & excitation de vertus & bonnes meurs, le* 10. *jour du mois de Janvier l'an de noftre Seigneur* 1429. *qui fut le jour de la folemnifation du mariage de nous & de noftre tres-chere & trés-aimée Compagne* Elifabet *en noftre ville de Bourges: avons prins, creé & ordonné & par celles prefentes, prenons, creons, & ordonnons un ordre & fraternité de Chevalerie ou amiable Compagnie de certain nombre des Chevaliers, que voulons eftre appellé,* L'ORDRE DE LA TOISON D'OR, *fous la forme, conditions, ftatus, manières & articles qui s'enfuivent.*

En mits dien houden wy voor een louter verdigtzel, 't geen de Zamenfteldęr van de Hollandfche Chronyck (*r*) ons verhaalt, dat, *als den Hertog in den Hage het Feeft van 't gulde Vlies was houdende, de groote kerke, daar 't gefchiede, doe alomme met koftelyke gulde lakenen (geborduurt en gewrocht met de Hiftorie van Jafon, hoe dat hy dat gulden Vlies in 't Eyland Colchos gewan) behangen was.*

Die wyders begeerig is deze inftellinge in alle zyne deelen naaukeurig te befchouwen, en ook te weten, wie de eerfte en volgende Vlies-Heeren zyn geweeft, kan daar op nazien het boek genaamt, *Jurisprudentia Heroica de Jure Belgarum circa Nobilitatem* (*s*), alwaar men deze zaake omftandiglyk en met veel geleertheid verhandelt vind.

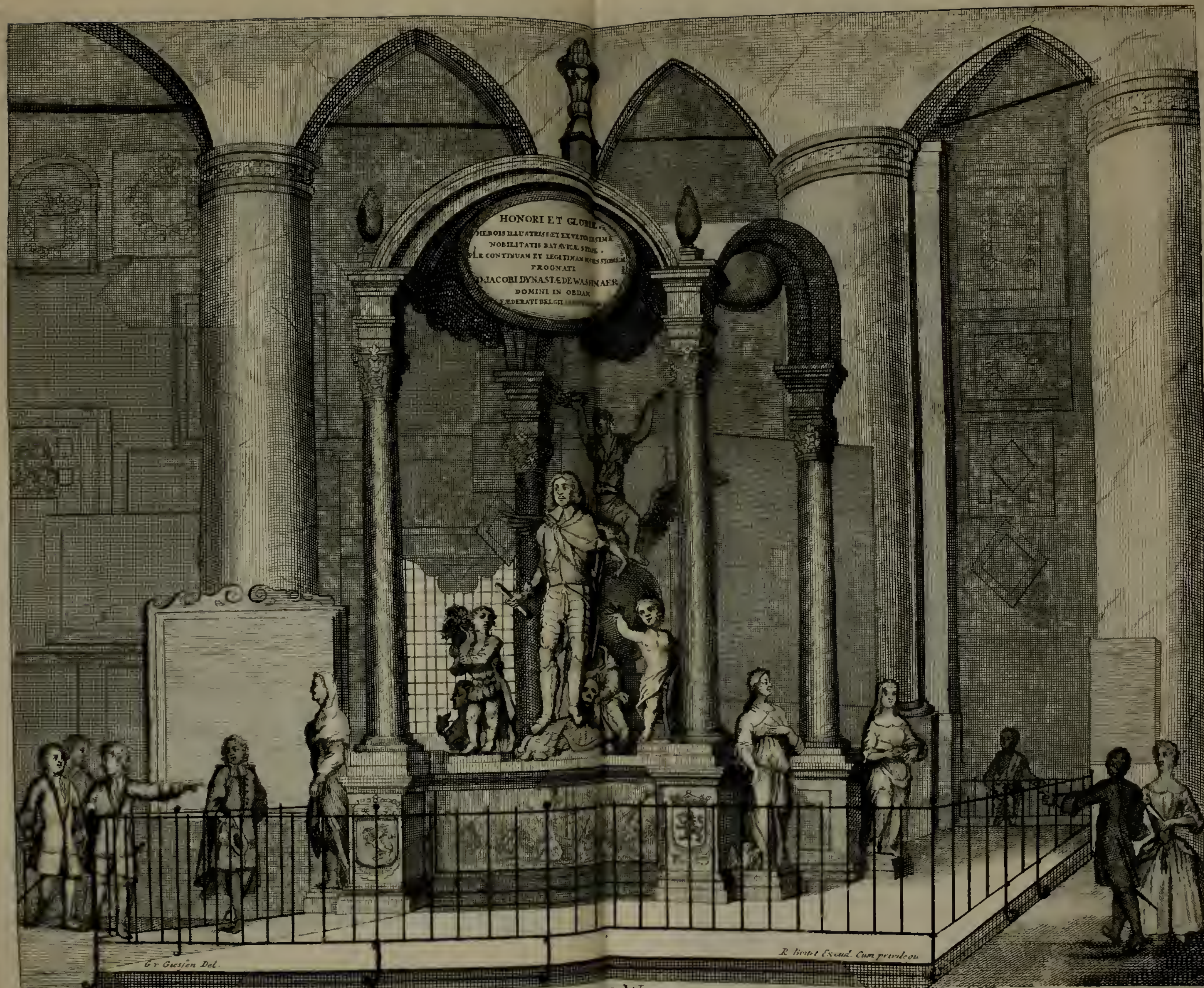
Aanmerkinge op de ftand der helmen bovende wapenfchilden.

Dog eer wy van deze Ridders fcheiden, moeten wy alhier nog eene aanmerkinge byvoegen aangaande de geftalte der helmen, die op de wapenfchilden dezer Ridderen gezien werden. Deze hebben het aangezigt niet van vooren, als die van den Hertog hun opperhoofd, maar van ter zyde, 't geen men niet moet denken dat losfelyk, by geval of na 't goeddunken en welgevallen van den fchilder is gefchied, maar in tegendeel met voordagt en opzet. De rede daar van geeft ons Thom. de Rouck in zyn *Nederlandfche Herauld* (*t*) met

(*r*) *Divif.* 29. *Cap.* 25. en Goudhoeven, *pag.* 470.

(*s*) *Pag.* 425. en *volgende*, als mede Guicciardyn, *Befchryvinge der Nederlanden*, in 't Nederduitfch vertaalt *pag.* 64. en *volgende*, alwaar hy ons verfchaft een lyft van de Ridderen dezer Ordre van den beginne af tot den tyd van Koning *Philips den II.* van Spanje toe. Mitsgaders Scriverius in zyne *Befchryving van de Graaven van Holland*, *pag.* 435. tot 439. gevende ons ter gemelde plaatze een kort en net verhaal van de inftellinge dezer Ordre. Zie mede de Rouck, *Nederlandfche Herauld*, *pag.* 185. en 186.

(*t*) *Pag.* 211.

TOMBE van den Hoog Edelen gebooren Heer JACOB BARON VAN WASSENAAR, Heer van OBDAM, &c. 's Lands Admiraal.

met deze woorden : „ Van gelyken vermogen nog Edelen, *Majores* „ of *Minores* op wapenschilden te stellen helmen of timbre *le mezail* „ *tarré ou tourne de front* , dat is met platten aangezigt, maer ter zy- „ dewaerts met halven aengezigt *en pourfil*, want zulks alleen eigen „ is den Princen, Veldoversten en Hoofden van Ridderlyke Ordres, „ tot betekeninge van volle macht, en dat zy hebben en moeten „ hebben d'oogen overal ziende en gezien worden. 't Exempel „ by ons zien wy in de getimbreerde wapenen van Hertogh *Philips* „ en alle zyne Ridderen van 't gulde Vlies in (de groote kerk van) „ 's Gravenhage en op andere plaetzen, alwaer 't Feest van die Rid- „ derlyke Order is gecelebreert geweest. Maar men zal ligtelyk ten anderen vragen, wat de rede zy, waarom de helmen met het open niet zyn gewent na den Hertog als Opperhoofd, aan wien zy alle eer en hoogagting verschult waren, daar men ze nogtans in tegendeel van hem afgekeert ziet. Om aan deze vrage zoo veel in ons is, kortelyk te voldoen, schoon het bewys meer op de waarschynelykheid, dan op eenen vasten grondslag van de heraldie is steunende, zoo moeten wy alleen zeggen, daar van geene andere oorzaake te hebben konnen vinden of uitdenken, als dat, vermits deze Orde was ingestelt tot bevorderinge van het geloof en de heilige Kerk, de Ridders dienvolgende het oog liever hebben willen wenden na 't hoog altaar, 't geen ten oosten stond ter plaatze, daar in laateren tyd is opgeregt de Tombe van den Heer van Obdam, om daar van hun hoogste heil en gelukzaligheid te verwagten.

Op 't einde van het zelve Choor na het oosten, ter plaatze (zoo als wy even hebben gezegt) daar wel eertyds het hoog Altaar plag te staan, ziet men de heerlyke en overpragtige Tombe of verheven Graf-stede van den Edelen Hoog-gebooren Heer *Jacob Baron van Wassenaar*, *Heer van Obdam*, &c., 's Lands Admiraal, die op den 14 Juni 1665. met zyn schip in dien bloedigen-zee-slag tegens de Engelschen ongelukkig is opgesprongen. Alwaar dat pronk-beeld des doorlugtigen man levens-grootte in 't harnas over einde staande (het eenigste voorbeeld dat in Holland gevonden word) met den stok van gebied in de regterhand, omhangen met den mantel van Staat, onder een heerlyk Paviljoen, rustende op vier gevlamde zuilen rondom open op 't pragtigste den aanschouweren met eerbied en verwondering doed verbaazen. Agter hem is een arend met uitgestrekte vleugelen, zittende op een werrelds-kloot, die op een vierkantig voetstut rust, en op den arend een bazuinend vrouwenbeeld, de overwinninge betekenende, met een lauwerkrans in haare regter hand om den Held te kroonen ; aan de rechter zyde is een jongeling of pagie, dragende den helm ; aan de linker zyde een ander, in d'eene hand voerende zyn wapen, en in d'andere eenen lauwertak ; een derde zit aan zyne voeten, met den elleboog rustende op een doodshoofd, houdende in zyne regter hand een zandlooper : Aan de vier hoeken van dit Paviljoen ziet men vier vrouwen-beelden, de DAPPERHEID, de VOORZIGTIGHEID, de WAKKERHEID en GETROUWIGHEID. Op den voet van de regter kolom vertoont zig het wapen van de Generaliteit, en op de linker voet dat van Holland. Voor op den voetstut werd in wit marmer verbeeld de Zee-slag tegens de

Tombe van den Admiraal Obdam.

Engelſchen, in welken deze groote Edelman ſneuvelde; en om hoog leeſt men een zeer heerlyk getuigenis, hem door de Heeren algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden, op wiens koſten dit pronkſtuk is gemaakt, zelfs gegeven, en zyne daaden en verdienſten meldende, t'zyner eeuwige lof en onſterffelyke gedagtenis, in goude letteren uitgehouwen, en aldus luidende :

HONORI ET GLORIÆ.

HEROIS ILLUSTRISS: ET EX VETUSTISSIMA
NOBILITATIS BATAVICÆ STIRPE,
PER CONTINUAM ET LEGITIMAM SUCCESSIONEM
PROGNATI

D. JACOBI DYNASTÆ DE WASSENAER,

DOMINI IN OBDAM,
FOEDERATI BELGII ARCHITHALASSI, &c.

REBUS PRÆCLARE TERRA MARIQUE GESTIS,
NON TANTUM IN ATLANTICO OCEANO,
UNDE SPARSA FUGATAQUE LUSITANORUM CLASSE,
MAGNAQUE ONUSTUS PRÆDA, DOMUM REDIIT;
SED ET IN FRETO BALTICO,
UBI PULSIS ADVERSARIIS, ET INSIGNI PARTA VICTORIA,
LABORANTI DANIÆ SUCCURRIT,
ET SIMUL MAJESTATEM REIPUBLICÆ,
ASSERUIT ET STABILIVIT;

AC TANDEM
CONTRA UNIVERSAM REGIAM ANGLORUM CLASSEM,
CUM PAUCIS FORTISSIME DIMICANS ET
UNDIQUE CINCTUS, NE SIC QUIDEM CESSIT HOSTIBUS:
SED MAGNA PRIUS EDITA STRAGE,
INCENSAQUE DEMUM PRÆTORIA SUA NAVI,
HERCULEO EXEMPLO
FLAMMIS VIAM SIBI AD SUPEROS PARATAM INVENIT,
ANNO SALUTIS 1665. ATATIS LV.

ILLUSTRISS. ET POTENTISS.
FOEDERATI BELGII PROCERES
VIRO FORTISSIMO
OPTIMEQUE DE REPUBLICA MERITO,
MONUMENTUM HOC POSUERE
ANNO REPARATÆ SALUTIS
MDCLXVII.

Aan

Aan de noordzyde van den voetſtut werd insgelyks in wit marmer vertoont 's Lands vloot, overvallende onder het gelei van den gemelden Baron van *Waſſenaar*, by den mond van de rivier van Liſſabon de Portugeeſche zuiker-ſcheepen uit Braſilie t'huis komende, waar by het volgende opſchrift gelezen werd.

ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ MDCLVII.
CLASSIS FOEDERATI BELGII DUCTU DYNASTÆ
DE WASSENAER PROPE OSTIA TAGI
NAVES LUSITANICAS E BRASILIA
REDUCES INVADIT.

Ten zuiden van den zelven voetſtut ſtaat in gelyken ſteen uitgehouwen dat bloedig zee-gevegt tuſſchen de vloot van dezen Staat en die van Zweeden, onder het gelei van den meergemelden Admiraal, die de Zweedſe vloot hebbende geſlagen, de vervallene zaaken des Konings van Denemarken heeft beginnen te herſtellen.

ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ MDCLVIII.
FOEDERATI BELGII CLASSIS DUCTU ET AUSPICIIS
DYNASTÆ DE WASSENAAR
FRETUM BALTHICUM INGREDITUR,
AFFLICTISQUE DANIÆ REBUS
SALUTAREM FERT OPEM,
FUGATAQUE POST ACERRIMUM CONFLICTUM
ADVERSARIORUM CLASSE.

Op de eerſte pylaar ten zuiden van de voorſz Tombe, ziet men op een zwarte toetsſteene tafel, met een witte marmere lyſt cierlyk daar om gewrogt, in goude letteren het volgende Grafſchrift, 't geen de Heer *Benjamin du Maurier*, Ambaſſadeur van den Koning van Vrankryk, *Lodewyk den XIII.*, by haar Hoog Mog. de Staaten Generaal, ter eere van zyne vrouw in den jaare 1620 aldaar heeft gedaan ſtellen:

Grafſchrift op de vrouw van den Hr. *Benjamin Maurier*, Ambaſſadeur van Vrankryk.

DEO. OPT. MAX.
ET. ÆT. MEM.
MARIÆ. MAGDALENÆ. CONJUGIS. CARISSIMÆ.
MATRIS. DULCISSIMÆ. PIISSIMÆ. UNDECIM.
LIBERORUM. PARENTIS. QUORUM. NOVEM.
UNA. CUM. PATRE. SUPERSTITIBUS. MOEROREM.

DE. SE. ATQUE. DESIDERIUM. RELIQUIT.
MATRONÆ. AD. EXEMPLUM. NATÆ. CUM.
INCOMPARABILI. CONJUGIS. LUCTU. QUI. EX.
EA. NIHIL. NISI. MORTE. DOLUIT. ITERUM.
DENATÆ. CUM. BENJAMINO. ET. MARIA.
PRIMOGENITIS. HEIC. CONDITÆ. AC. SITÆ.
IN. FUTURÆ. RESURRECTIONIS. SPEM.
CUM. UBERRIMIS. LACRYMIS.

P. C.

BENIAMINUS. AUBERIUS. MAURERIUS.
ADRESSOR. SANCTIORIS. CONSILII. REGIS.
CHRISTIANISSIMI. EJUSDEMQUE.
AD. ORDINES. FOEDERATOS. BELGII
LEGATUS.

NATA. VII. MAII. ANNI. CIƆ· IƆ· LXXXV.
VIXIT. ANN. IN. CONJUGIO. XX.
EXTINCTA. XII. NOVEMBRIS. ANNI. CIƆ· IƆ· C. XX.

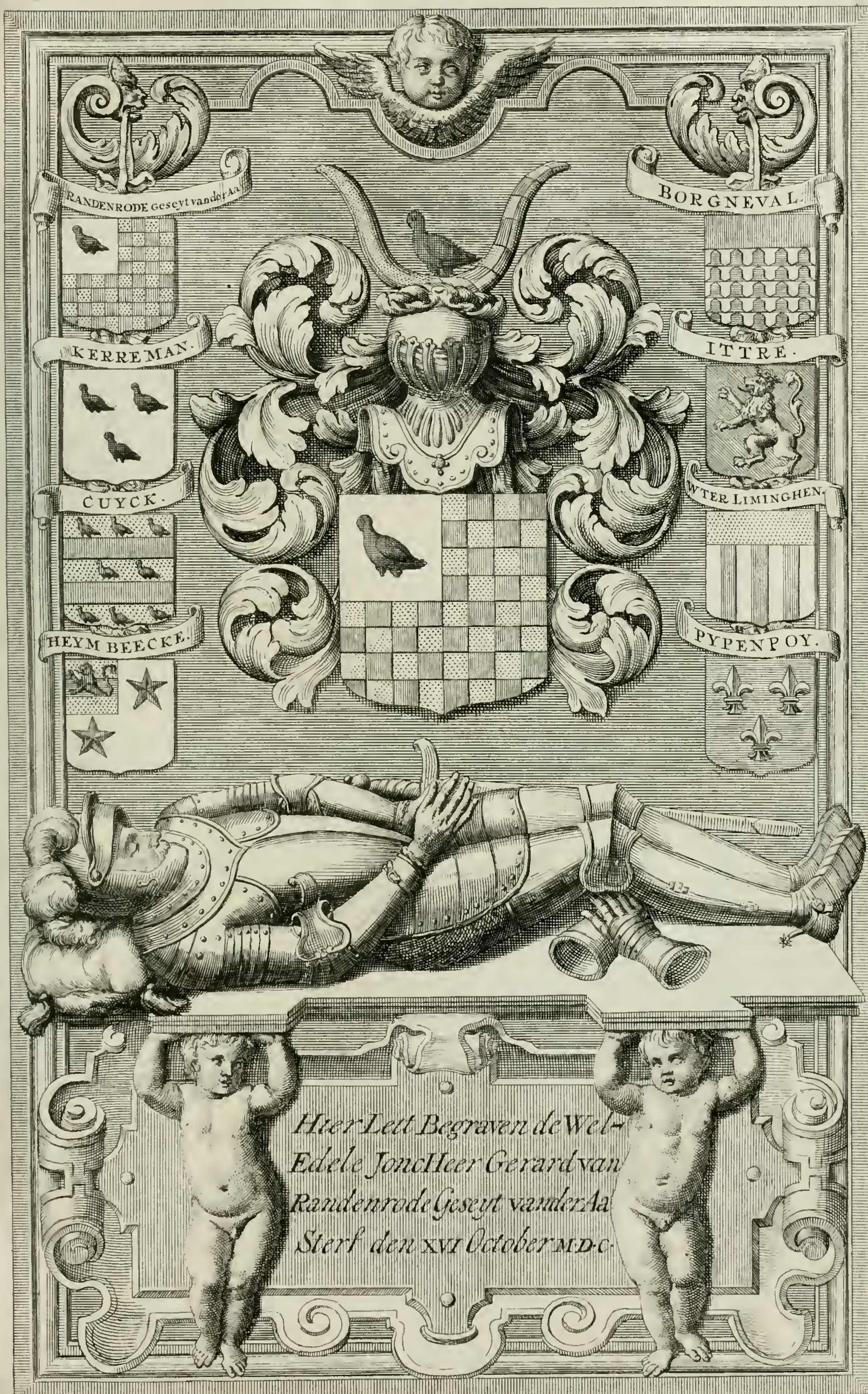
Ander gedenkteken van den Hr. *Jan-Joachim van Rusdorf*, geheimen Raad des Keurvorsts van den Palts.

Niet verre van dit Graf-teken leest men een andere Inscriptie, zeer konstig en cierlyk met goude letteren in gecoleurd marmer, omzet met een witte lyst, staande in den zuidmuur van 't Choor, opgeregt ter eere en gedagtenis van den Heer *Johan-Joachim van Rustorf*, geheimen Raad des Keurvorsts van den Palts, alhier in den Hage overleden en begraven den 27. Augusti des jaars 1640.

JOHANNES JOACHIMUS A RUSTORF.
ARCHI-PALATINÆ DOMUS CONSILIARIUS
INTIMUS.

GENERIS NOBILITATE, VITÆ INTEGRITATE,
ERUDITIONIS SINGULARIS, LAUDE CELEBRIS,
LEGATIONIBUS AD REGES ET PRINCIPES CLARUS,
RERUM POLITICARUM AC JURIDICARUM NOTITIA,
NOBILIUM SUI TEMPORIS NULLI SECUNDUS,
RELIGIONIS ORTHODOXÆ CULTOR,
CAUSÆ PALATINÆ ASSESSOR,

COR-

RANDENRODE Geseyt vander Aa
BORGNEVAL.
KERREMAN.
ITTRE.
CUYCK.
WTER LIMINGHEN.
HEYMBEECKE.
PYPENPOY.
Hier Leit Begraven de Wel-
Edele JoncHeer Gerard van
Randenrode Geseyt vanderAa
Sterf den XVI October M.D.C.
R: Boitet. Excud: Cum Previleg.
P: v: Cuyck. del & sculps.

PIAM ANIMAM DEO CREATORI REDDIDIT,
CORPORIS EXUVIAS HIC LOCI DEPOSUIT,
IN BEATA RESURRECTIONE RESUMENDAS.
NATUS AURBACHII XXVI. OCTOB. A°. M.D.LXXXIX.
DENATUS HAGÆ-COM: XXVII. AUG. A. MDCXL.

MEMENTO.

Naast daar aan, onder het glas, 't geen gemeenlyk aan den Kanunnik Heer *Jan Stalpert van der Wiele* werd toegeschreven, staat in den zelven muur gemetzelt een schoone groote zark, dewelke eerst hebbende gelegen op 't Choor een weinig ter zyde de Tombe van den Admiraal *Obdam*, nu in den jaare 1726 aldaar is verplaatst. Op deze zark ziet men zeer konstig levens grootte uitgehouwen den weledelen Jonkheer *Gerrit van Randenrode*, gezegt *van der Aa*, in zyn vol harnas, vertoonende te leggen op een tombe; boven hem is zyn wapen, en daar nevens de volgende agt quartieren:

Als mede van Jonkheer *Gerard. van Randenrode* gezegt *van der Aa.*

RANDENRODE, gezeit VAN DER AA.	BORGNEVAL.
KERREMAN.	ITTRE.
CUYCK.	WTER LIMINGHEN.
HEYMBEECKE.	PYPENPOY.

Onder aan leest men dit grafschrift:

HIER LEIT BEGRAVEN DE WELEDELE JONCHEER
GERARD VAN RANDENRODE GESEYT VAN DER AA:
STERF DEN XVI. OCTOBER M. D. C.

Aan de andere zyde van de evengemelde tombe, vind men aan den tweeden pylaar ten noorden, in een fraai uitgehouwen steenwerk, het grafschrift van den Heer en Mr. *Theodorus Graswinkel*, in zyn leven Ridder van St. Marcus te Venetie, Advocaat-Fiscaal van Holland, enz. Een man, wiens gedagtenisse, wegens zyne groote geleertheid, onvermoeiden arbeid en weergalooze geheugenisse, waar in hy de meesten zyner tydgenooten overtrof, een onsterffelyke lof verdient; 't geen dan ook zyne weduwe bewogen heeft om het volgende opschrift ter zyner eere, als met een staale griffie in marmer te doen drukken. Hy is te Delft gebooren, te Mechelen in een beroertenisse den 12. Octob. 1660 overleden, en in deze kerk begraven.

Grafschrift van *Theodorus Graswinkel*, Advt. Fiscaal van Holland &c.

PIETATI. ET. HONORI.
S.
V. N. THEODORO. GRASWINCKELIO. I. F.
EQ. S. MARCI. HOLIACI. D. N.
DELFIS. BATAVORUM. STIRPE. COS. PROGNATO.
QUI. A. PRIMA. ÆTATE. INGENIO. QUOD. NACTUS. ERAT.
OMNIUM. SCIENTIARUM. CAPACISSINUM. GRAVISSIME.
USUS.
NON. SOLUM. DELIBAVIT. SED. ET. ABSOLVIT.
ENCYCLOPÆDIAM.
MEMORIA. TAM. VASTA. ET. FIDELI. UT. OMNIA.
QUÆ. UNQUAM. DIDICERAT.
OPORTUNISSIME. SEMPER. PROMERET.
ET. AD. PRUDENTIAM. LEGITIMAM. AC. CIVILEM.
QUAM. SIBI. PRÆ. CÆTERIS. DESPONDERAT.
EXCOLENDAM. REFERRET.
HINC. A. PRIVATIS. FORI. CURIS AD. FISCI.
PATROCINIUM. TRANSLATUS.
DICASTERIOQUE. LEGE. PACIS. MONASTERIENSIS. CAUTO.
GRAMMATEUS. DATUS. CHARTISQUE. TRADUNDIS.
EXACTOR. MISSUS.
SCRIPTIS. INTEREA. PLURIMIS. PATRIAM. IUXTA. VENETOS.
ALIOSQ. SIBI. OBSTRINXIT.
OFFICIIS. AC. COMITATE. QUOSVIS. DOMI. PEREGREQUE.
DEMERITUS.
ERUDITIONE. INCOMPARABILI. RAPTOS. IN. STUPOREM.
AFFLICTIS. SUPPETIAS. EGENIS. SUBSIDIA.
OPIFERA. MANU. FERENS.
PIETATIS. SOLIDÆ. CULTOR. CITRA. FUCUM. ET. SIMULATIONEM.
SOLLERTIA. ET. RERUM. AGENDARUM. FACILITATE.
NEMINI. SECUNDUS.
ERECTO. SPIRITU. ET. SUBLIMITATE. ANIMI. CUNCTIS.
ANTISTANS.
SED. DUM. NON. MINUS. INPOSITUM. MUNUS QUAM. DE. JURE.
SUMMI. IMPERII. BONO. PUBLICO. ET. NOMINI. BATAVICO.
OCCEPTAS. LUCUBRATIONES. EXEQUI. SATAGIT.
ET. SIC. VEL. SUPREMUM. ANHELITUM. REIP. IMPENDIT.
ABSENS. VIOLENTA. PARALYSI. DE MEDIO. TOLLITUR.
MECHLINÆ AD. D. XII. OCTOBRIS. ANNI. CIↃ· IↃ· C. LXVI.
N. DN. GEERTRUDA. VAN. LOON.
CONIUGI. DE. SE. OPT. MER. HEIC. INHUMATO.
P. C.
VIXIT. ANNOS. LXVI. D. XII.

Als mede van *Cornelis Nobelaer* &c.

Aan de noordzyde werd insgelyks aan den muur vertoont in een blaauwen ſteen, met goude letteren uitgehouwen, dit navolgende grafſchrift.

D. O. M.

D. O. M.

CORS. NOBELAER TOPARCHA IN GRISOIRT.
ET
ANNA VAN DER WIELE.
CONJUGES.

HOC. SIBI. SUISQUE. MONUMENTUM.
F. F.

Ao. 1617.

Behalven alle deze bovengemelde gedenk-tekenen werden alhier nog gevonden veele begraaf-plaatzen van Edelen en andere Perſonagien, die door het bekleeden van de eerſte en aanzienelykſte ampten dezer Republiek zig vermaard en roemwaardig hebben gemaakt, zynde de zelve bedekt met ſchoone zarken, verciert met overheerlyke opſchriften, en omzet met wapenen en quartieren der huizen, waar uit de overledenen zyn geſprooten of waar aan zy door verwantſchap waren verbonden. Alle welke alhier op te haalen, ons niet min laſtig, dan den Lezer verdrietig zoude vallen; zullende ons mits dien vergenoegen met het beſchouwen alleen der geenen, die wy verheven hebben gevonden.

Veele andere begraaf-plaatzen van Edelen en andere perzonagien.

De wapenen der afgeſtorvenen, die hier en ook doorgaans in 't lighaam van deze kerke ten toon hangen, zoo van Edelen als onedelen, zyn zoo menigvuldig, en in zoo grooten getale te zien als in zeer weinige en miſſchien geene andere kerk van Holland. De oorzaak daar van is, dat veele voortreffelyke Lieden, uit andere Provintien en Steden afgezonden tot het bekleden van de aanzienelykſte ampten van dezen Staat, in den Hage komende te ſterven, veeltyds in deze kerke begraven en vervolgens hunne wapenen aldaar geplaatſt worden.

Rede van de menigte van wapenen in deze kerk.

Uit het Choor nu in de kerk tredende, vind men aan de noordzyde op den tweden pilaar het graf-teken van *Barbara Duyk*, niet min cierlyk dan konſtig van blaauwen marmer-ſteen gewrogt, wel waardig met een naauwkeurig oog beſchouwt te werden. Het zelve vervat deze navolgende inſcriptie:

Het gedenk-teken van *Barbara Duik*, en deszelfs inſcriptie.

BARBARA DUYCKIA
HIC SITA
MARITO OPTIMO
AC NOBILISS.
DUDLEIO CARLETONO
ANNOS DIUTURNOS
SUOS PARITER MEOSQUE
PRECOR.
OBIIT II. DIE JULII ÆTATIS Ao. XXIV.
PARTÆ SALUTIS M. D. C. XXVIII.

Het

Befchryving van het Orgel.

Het Orgel 't geen zig in het weftergedeelte van deze kerk, boven den ingang van de toorendeur vertoont, is een overheerlyk ftukwerks, zynde het zelve in den jaare 1719 door de Heeren Kerkmeefteren merkelyk vergroot, en zeer eierlyk met lof-werken en beelteniffen opgepronkt; zulks dat het voor geen orgel in eenige kerken van ganfch Holland behoeft te wyken. Ten wederzyden van het zelve heeft men voor deze verbeteringe gezien twee groote Tafereelen, die nu tot kleinder zyn gebragt; waar op met goude letteren gelezen werden deze volgende infcriptien ter gedagteniffe, dat in deze kerke in den jaare 1629 is geviert een dankdag over het flaan der Spaanfche Silver-vloot door den Lieutenant-Admiraal Piet Heyn(*v*); het innemen van Wezel en 't bemagtigen van 'sHertogenbofch door het leger van dezen Staat onder het opper-beleid van *Frederik Hendrik* Prins van Oranie, wiens wapen het eene aan de zuidzyde in 't hoofd voert, met dit opfchrift:

ANNO. MIRABILI.
CIↃ. IↃ. C. XXIX.
QUO. DE. CLASSE.
HISPANICA. CAPTA.
VESALIA.
OCCUPATA.
SYLVA-DUCIS.
EXPUGNATA.
HOSTE. FUGATO.
TRIUMPHATUM.

VICTRICI. PATRIÆ. COELO. VICTORE. TRIUMPHOS.
ACCENSURA. SACRIS. RELLIGIOSA. MODIS.

Het andere, 't geen ten noorden van 't orgel ftaat, met het wapen van den Hage in 't hoofd, behelft dit volgende:

S. P. Q.

(*v*) Het flaan van de Zilver-vloot door Pieter Pieterfz. Hein (geboortig van Delfshaven) is voorgevallen den 8. September 1628. Hy zelf bleef in 't aanvallen op des vyands fchepen, en is den 4. Julii 1629 te Delft in de oude kerk begraven. Om 's mans goede verdienften verfchenen alle de Leden van de Vergaderinge van haar Ed. Gr. Mog. met de Heeren Gecommitteerde Raden in den rouw op zyne begraveniffe, welke zy in vollen getale affifteerden, varende van hier met jagten en fchuiten daar na toe. Zie Refolutie van Holland van den 4. Julii 1629.

S. P. Q.

HAGIENSIS.
IMMENSI.
ERGA. PATRIAM.
BENEFICII.
IMMORTALI. DEO.
LAUDES. IMMORTALES.
VOCE. MANU.
PECTORE.
ACCENTURIS.
C. C.

SINGULA. QUÆ.PER.SE. BATAVI.BONA.VERBA.LOQUANTUR.
UNA. TOT. AMBIVIT. VOCIBUS. HAGA. LOQUI.

Voor het veranderen van 't orgel, heeft onder het zelve ten zuiden in den muur gestaan 't graf-teken van den Heer en Mr. *Quintyn Weytsen*, Ambagtsheer van Brandwyk, Ordinaris Raad in den Hove van Holland, alomme door zyne groote geleertheid in het Regt bekent, en daarom by zommige Schryveren onder de geleerden zyner eeuw gestelt. Het voorsz graf-teken was in blaauwen arduinsteen uitgehouwen, en op 't zelve deze navolgende letteren te lezen:

Graf-teken van den Heer M. *Quintyn Weysen.*

D. O. M.

PRÆSTANTISS°. JURISCONSULTO REBUSQ.
CIVILIBUS TRACTANDIS EXERCITATISS°.
VIRO
D. QUINTINO WEYTSEN DNO. IN BRANDWYK
REGIO IN HAGA-COMITIS CONSILIARIO ORD°.
CHARISSIMA CONJUX LIBERIQ. CUM LACRYMIS POSUERE.
OBIIT. AN. M. D. LXV. IDIB. APRIL.
ÆTATIS SUÆ XLVII.

OBIIT DOMla. ADRIANA PERSYN. D. Dni. IN BRANDWYK
VIDUA INTEGERRma. A°. M. D. LXXXVI. ID. NOV. HIC TUM...
OBIIT DOMla. MARIA WEYTSEN. P. PERSINI UXOR. CHARa.
A°. M. D. LXXIIII. PRID. CAL. SEXTI HOC CONDITA TUMULO.

Van Vrouw *Barbara van Panhuys*, enz.

Nog ziet men in den zuid-muur, ter plaatze daar de ingang is van de H. Geest-kapel, welke eertyds genaamt is geweest de kapel van 't oude Heilige Graf, gelyk wy nader zullen aantoonen, een fraai graf-teken van wit albast, hebbende deze inscriptie:

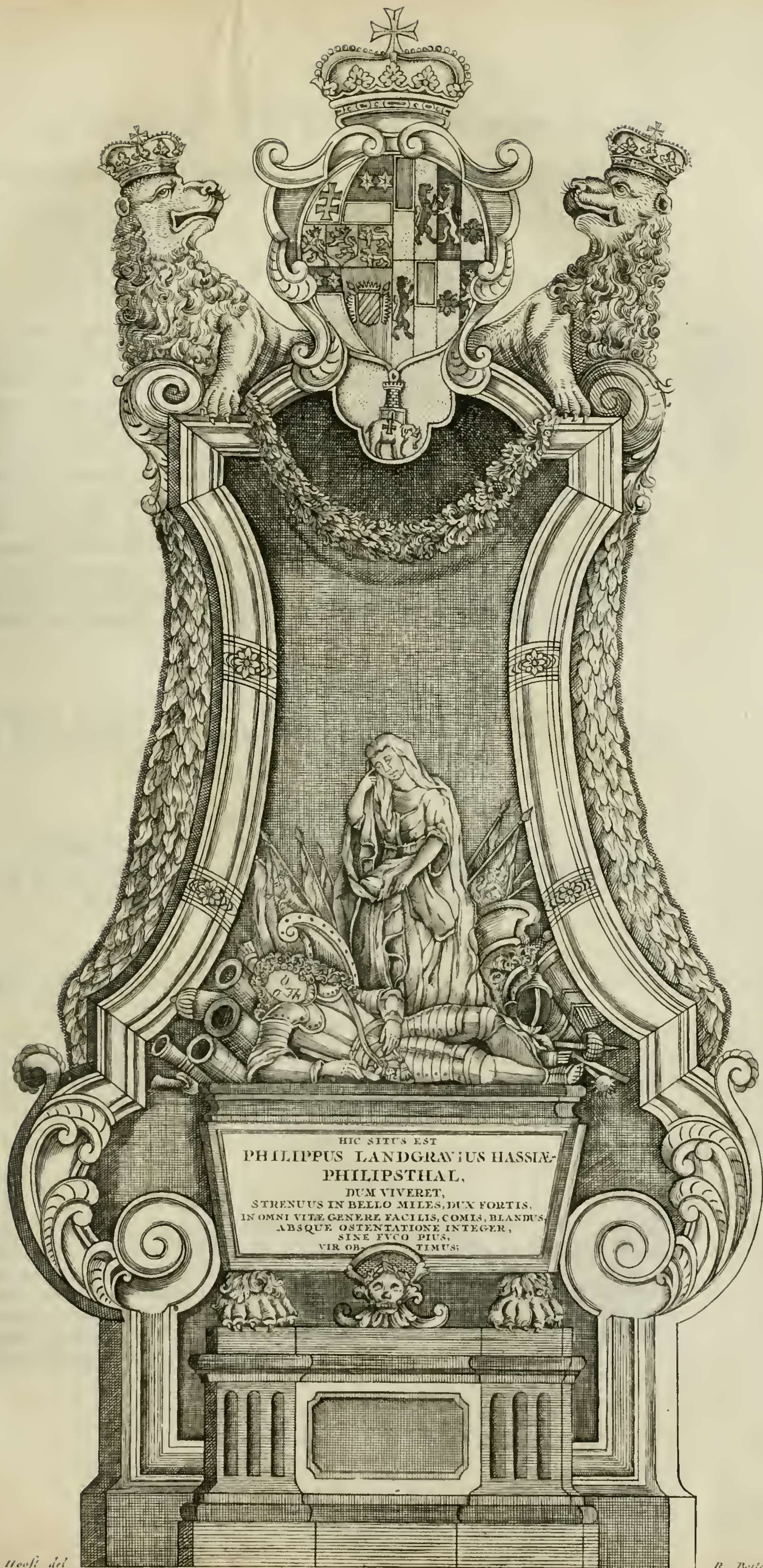
HIER RUST
VROUW
BARBARA VAN PANHUYS,
HUYSVROUW VAN HEER GASPAR VAN
VOLBERGEN, RIDDER, HEER IN CATS,
GEDEPUT. VAN ZEELAND TER VERGADERING
VAN DE H. M. STAATEN GENERAAL.
STERF DEN 3. OCTOB. XVIC. XXXVIII.
OUD LIX. JAAREN.

MET HAAR ED. DOGTER
JUFFROUW
BARBARA VAN VOSBERGEN,
STERF DEN VI. OCTOB. XVIC. XXXIX.
OUD XXIII. JAAREN.

ALS MEDE HAAR ED. ZOON
JONKHEER
GASPAR VAN VOSBERGEN,
RIDDER VAN DE ORDRE VAN ST. MICHIEL,
HEER VAN DUYVENDYK,
AMBASSADEUR AAN DE REPUBLYK VAN VENETIE.
DROST EN CASTELEYN VAN ST. MAARTENSDYK,
STERF DEN II. MAART XVIC. XLIII.
OUD XXX. JAAREN.

ENDE NOG
JONKHEER
LOUIS VAN VOSBERGEN,
DROST VAN ST. MAARTENSDYK,
STERF DEN VII. APRIL XVIC. XLIII.
OUD XXIV. JAAREN.

De

Hoogſt del *R. Bettel Ex.*

De agt quartieren, waar mede dit graf-teken is verciert, zyn deze:

PANHUYS.	EICHELENBURCH, gt. *Hoofman.*
VOSBERGEN.	PANHUYSEN.
DU BOIS.	DAELBURCH.
NOORTHOEK.	EICHELENBURCH, gt. *Hooftman.*

Aan de andere zyde van dezen dwers-muur in den hoek naast het tafereel van 't Adams gilde staat het praalgraf van zyne Hoogheid, den Heere PHILIPS *Landgrave van Hessen-Philipstal* (*w*), waarmede zyne gemalinne de gedagtenis haarer bedgenoot in den jaare 1722 heeft willen vereeuwigen. Op de doodbust, die door een blaauw arduin-steenen voet ondersteunt werd, ziet men den held, met het hoofd op eenige stukken kanon rustende, geharnast uitgestrekt leggen, houdende in zyne regterhand den bevelhebbers staf; op zyne borst pronkt het teken van de ridderlyke orde van den Oliphant, en verders is hy omringt met allerhande oorlogstuig. Aan zyne linker zyde legd de bedrukte Prinçes met rouw gewaag omhangen nedergeknield, het droevig afsterven van haaren lieven egtgenoot beweenende. Op de lykbus werd dit grafschrift gelezen: Praal-graf van den Heere Philips Land-graave van *Hessen-Philipstal.*

HIC SITUS EST

PHILIPPUS LANDGRAVIUS HASSIÆ-PHILIPSTHAL,

DUM VIVERET,
STRENUUS IN BELLO MILES, DUX FORTIS;
IN OMNI VITÆ GENERE FACILIS, COMIS, BLANDUS;
ABSQUE OSTENTATIONE INTEGER;
SINE FUCO PIUS,
VIR OBTIMUS;
AD AQUAS SALUBRES, UT VALETUDINEM FOVERET;
AQUISGRANUM PROFECTUS,
IBI INOPINATA MORTE ABREPTUS FUIT
XVIII. DIE JUNII ANNO 1721. ÆTATIS LXVII½.
HINC ADVECTUS TRAJECTUM AD MOSAM,
ET IN TEMPLO D. JOHANNIS DEPOSITUS.
POSTEA

(*w*) Deze was een jonger volle broeder van den iegenwoordigen Landgraaf van Hessen-Cassel, (*Carel*) zynde geboren den 14. Decemb. 1655, en kreeg tot een uitzet *Philipsdahl*; bouwde op een berg, genaamt *Creutzberg*, een slot, na hem *Philipsburg* genaamt. Hy was in den jaare 1680 getrouwt met *Catharina-Amalia*, dogter van *Carel-Otto*, Graave van *Solms-Laubach*, en heeft met haar gehad verscheide kinderen, welkers namen te vinden zyn by den Heer Luiscius, *Groot-Woordenboek*, op 't artikel *Cassel.*

HAGAM-COMITIS, OLIM DELICIAS SUAS,
ET UBI TRANQUILLE EXTREMAM
VIGINTI ANNORUM ÆTATEM TRANSEGERAT,
TRANSLATUS,
TANDEN HIC CONDITUS FUIT.

CATHARINA AMELIA A SOLMS-LAUBACH,

SERENISSIMA UXOR
PERPETUO TAM CHARI CAPITIS PERMOTA DESIDERIO,
POST CONJUNCTISSIMUM XLII. ANNORUM CONJUGIUM,
HOC MAUSOLÆUM
ÆTERNI MOERORIS MONUMENTUM
POSUIT
CONJUX CONJUGI.

Taferelen van ambagten neeringdoende Gildens.

Onderzoek wanneer en by welke gelegentheid alhier zyn geplaatst.

Met verwondering moet ieder zyn aangedaan, wanneer hy deze kerk van binnen beschouwende, alomme zoo aan muuren als pylaaren ten toon ziet hangen de tafereelen of borden van de Ambagten neeringdoende gildens (x), die door hunne opgepronkte cierlykheden het oog der aanschouwers terstond na hen trekken. Veele moeite hebben wy aangewend om na te speuren, wanneer en by welke gelegendheid de zelve alhier zyn geplaatst, dewyle wy niet en weeten, dat de Gildens in den Hage, gelyk wel in eenige andere steden, ooit eenig gezag of bewind hebben gehad, maar hebben niets anders daar van konnen ontdekken als dat de oudste borden, die 'er gevonden werden, zyn van de jaaren 1579 en 1580. Niet te min onderstellen wy, dat de Gildens al in vroegere tyden in deze kerke bekent zyn geweest; nadien wy onder de brieven van de H. Geestmeesters in de St. Jacobs kerke (want zoo werden ze in vroege actens genoemt) eenen hebben gevonden, waar uit blykt, dat het

(x) In de meeste kerken hier te Lande vind men, dat in voorige tyden verscheide Gildens of Broederschappen zyn opgeregt geweest, welke eigentlyk tweederhande waren, bestaande de eene in eene Godsdienstige gemeenschap van broeders en zusters, van welk zoort wy hier na zullen spreken; de andere of tweede zoort van Broederschap, uit eenige koopluiden, ambagts en neering doende luiden, die zig ieder onder hunne eige handteeringe en opperhoofd verzamelden: Deze stelden gemeenlyk eenige wetten of reglementen op, waarna zy zig in alle gevallen of handelingen zouden hebben te gedragen, en dus mogt niemand in zoo een stad dusdanige handelingen aanvaarden of hy moest eerst mede-gildebroeder werden, en volgens de wetten van het gilde voldaan hebben, gelyk alhier en byna in alle de steden van Holland nog gebruikelyk is. Zy hadden in die tyden doorgaans in die kerk, daar zy dan hun gilde instelden, mede een altaar en kapellaan, en hunne byzondere diensten en Godvrugtige oeffeningen, hunne dagen, dat zy in den Godsdienst te zamen moesten verschynen, en hadden dezen of geenen Heilig voor hunnen patroon, tot wiens eere zy veelzints dan een altaar onder dien naam oprechteden en zyne beeldtenis daar opstelden. zie verders de Beschr. van Delft *in folio V. Hoofdst. pag.* 277. en *volgende*.

het Gilde van St. Barbara, welke de Metzelaars voor hunne Patronesse houden, al in den jaare 1497 in wezen is geweest. Ook vind men al in den jare 1505. in deze kerk bekent het gilde van St. Jan en St. Franciscus, zynde het kleermakers-gilde, en dat zelfs *Schepenen in den Hage ten verzoeke van de gemeene Gildebroeders om oorbaer en proffyte der Heyliger kerke gegunt en geordonneert hebben* zekere artikelen breder vervat in hunnen eersten gildebrief van date 18 Maart des gemelden jaars. Ook is nog in wezen het oude offer-kistje beschildert met de beeldtenissen van St. Jan en St. Franciscus, eertyds hebbende gehangen aan het altaar, 't geen het zelve gilde ter eere van de voornoemde Heiligen in deze kerke hadde gestigt. Zulks dat wy daaruit, indien gissinge alhier plaatze verdient, wel zouden derven vaststellen, dat deze borden zyn gekomen in verwisseling en tot gedenktekenen van de altaaren, die dezelve Gildens in deze kerke plagten te hebben, dog welke altaaren in de jaaren 1578 en 1579, ten tyde van de Reformatie alhier in den Hage, daar uit zyn geruimt, waar van wy hier na breder zullen spreken. Op de oude Gilden-borden las men eenige texten uit de H. Schriftuure, volgens de oude overzettinge, toegepast op ieders bedryf, gelyk op sommige der zelve nog kan gezien werden. Dog de Heer Johannes van Vollenhove voorheen Leeraar der Gereformeerde kerke alhier en voortreffelyk Digter, heeft in de jaaren 1705 en 1706. zyne cierlyke pen te werk gelegt, om eenige der zelve borden met stigtende vaarzen te vullen, welke wy om der zelver fraaiheid den Liefhebberen hebben willen mededeelen, te meer, nadien ze, onzes weetens, nooit zyn gedrukt.

ADAMS-GILDE.

Adams of fruitkopers-gilde.

Geen Gilde kan meer yvers passen,
De kerk ter ere in 's Gravenhaag,
Dan dat der burgren mont en maag
Bezorgt met ooft en aardt gewassen.
De derde dach zag, toen Godts hant
De wereldt schiep, hoe wys alrede
Hy 't aardryk heel met groen bekleedde,
Met zaat verrykte, en plant by plant:
Om 't menschdom, daar verwacht, te spyzen
Met groente en keur van lekkerny.
Geen mensch, die elx natuur, waardy,
En nut kent, kan dien Heer volpryzen.
Maar minst voegt zorge ons voor den buik,
Die wormen spyst. Al wat nu d'aarde
Noch baart, geeft lessen, hoog van waarde,
Tot vroom en heilzaam zielgebruik,
'T geen bruit en bruigom kunstig loven
In 't Hoge liet, heet bloemsieraadt,
Heet kruit, dat reuk en smaak verzaadt.
Of edel ooft van vruchtbre bomen,
Veel deugt der kerke, ryk van lof,

Wort by Apoſtlen en Profeten
Verbeelt en heerlyk uitgemeten,
  Als vrucht en wasdom in Godts hof.
Koom, Heer, ei koom uw Hof-vrucht queken:
  Wat knecht hier plante of kloek beſproei,
  Uw geeſt geef kracht tot vollen groei.
Zo kan uw' dienſt geen heil ontbreken:
  Zoo helpt ge ons, uw gena ten prys,
Gezaligt door den boom des levens,
Aan al de vreugt en vruchten tevens
  Van 't ewig bloeiend Paradys.

1706.

J. VOLLENHOVE.

NOACHS- OF WYNKOPERS-GILDE.

Noachs of wyn-kopers gilde.

Voor hondert en noch ſeſtien jaren
  Wou dit Godtshuis beminnend gilt
Aan houtſieraat geen koſten ſparen
Nog blykt dees liefde ruim zoo milt,
  En door Godts zegen geenſints armer,
  Zoo duurzaam als haar ſchrift in marmer.

CIↃ IↃ C. C. VI.

't Wynkopers-gilt wil geenſints wyken,
  Voor andren met een liefde merk
Tot Kerkſieraat. Zou dat niet blyken?
  Godts wyngaart is zyn dierbre kerk.
Aartsvader Noach liet in 't queken
  Van wyngert planten zorg noch vlyt
De niewe werelt vroeg ontbreken,
  Hier in gevolgt van tydt tot tydt.
De Druivetros, met luſt gedragen
  Van Eskol, ſtrekte een proefſtuk van
Veel zegens, als de Stammen zagen
  Verwacht in 't vruchtbre Kanaän.
De wyn dient zieken en gezonden,
  Vermeerdert veel heuſche tafelvreugt,
Geneeſt in 't Evangeli wonden,
  Heet drank, die Godt en menſch verheugt.
Godts geeſt eiſcht wyngebruik voor droeven,
  Tot artſny in ſwaar verdriet.
Godts zoon komt d'eedle wyndruif proeven,
  Verheft ook wyn in 't Hoogſte Liet.
Te Kana laat hy in 't byzonder
  Den Bruiloftsdiſch niet onge-eert
Met wynvreugt, als zyn eerſte wonder,
  Veel waters daar in wyn verkeert.

De

De Heillant, endeloos te danken,
Is zelf een wynſtok, naar zyn woort,
De vroomſten vruchtbre wyngertranken.
Och wiert zyn ſtem hier recht gehoort,
Zyn les zou loſſen welluſt ſtillen,
Die al te ſterk en ſtout van drift,
Godts milde gaaf niet ſchroomt te ſpillen,
Veel wyns verkeert in ſlange-gift.
Hier roept zyn ſtem noch, dat men kope
Zyn' trooſtwyn op een wondre wys,
Heel zonder gelt, en ſterkt dus hope
Op niewen wyn van hoger prys,
Op 't hoogſte Feeſt van Godt geſchonken
Aan heilge gaſten, Hemelſch dronken.

J. VOLLENHOVE.

St. BARBARAAS of METZELAARS-GILDE.

St. Barbaraas of Metzelaars-gilde.

De Metzelaars, een dienſtig gild
Tot huis- en kerk-bou, ſchonken milt
Godts huis dit muurſieraat van hout,
In ſtê van d'eerſte gift, die out
Net hondert jaren, en te zwak
Van leden, om een ander ſprak.
Maar wat is hout? wat's metſelwerk?
Geen aardtſche ſtof is Chriſtus kerk.
Godts geeſt bewoont, Godts zorg behoedt
Dat erf, gekocht met Chriſtus bloet.
Daar wacht men 't huis, dat zonder hant
Gebout, in een' volmaakter ſtant,
Door ramp noch ouderdom verviel.
Hoe ryk, hoe zalig is de ziel,
Die door Godts ſtem hier opgewekt,
Een levendige ſteen verſtrekt!

WIe hIer In 's Heeren hVIs gehoor geeft op zyn' Laſt,
DIe boVt, aLs op een rots, en MetseLt ſterk en Vaſt.

MDCLXXX.

Verbetert anno 1705.

J. VOLLENHOVE.

St. PIETERS- of VISCHKOOPERS-GILDE.

St. Pieters of Viſchkopers-gilde.

Veel kennis wort met kloek verſtant,
Veel nuts in Viſſchery bekomen
Van grote wondren, die Godts hant
Voor 't menſchdom wrocht in zee en ſtromen.

Zyn

Zyn wysheit, magt en goedheit geeſt
Al 't aardryk dankbaar te bevroeden,
Hoe al wat in de watren leeft,
Ons leven door zyn dood helpt voeden.
d'Apoſtlen zagen 't zonderling,
Daar 't net, geſcheurt, of ongereten
Een ſchip, of twee, vol viſſchen, ving,
Op Chriſtus woort ſtrax uitgeſmeten.
Maar nutter was 't genade woort
Hun net, om noch veel min te miſſen,
Ja zielen, door 't geluit bekoort,
In 's werelts woeſte zee te viſſen.
Gewenſchter kan het Viſſchers-gilt
Of groter geen geluk bejegenen,
Dan dat hier d'allerhoogſte milt
Die menſche viſſchery koom' zegenen.
Hy ſterk' den Haagſchen kerkdienſt met
Zyn' geeſt, en werk' daar groot verlangen,
Dat elk door 't Evangelinet
Tot ewig heil, zich ras laat vangen.

Vernieut anno 1705.

J. VOLLENHOVE.

St. Oberts of Bakkers gilde.

St. OBERTS- of BAKKERS-GILDE.

CIↃ IↃ CC. VI.

Het Bakkersgilt betaamt in eerbewys
Der Haagſche kerk geen gilden toe te geven;
Daar daaglykſch broot in 't bidden al de ſpys,
Maar Chriſtus woort, en welvaart melt van 't leven,
Op dat Godts volk bevryt bleef voor 't gevaar
Van honger in Woeſtynen, minſt gezegent
Met graan-gewas, viel broot wel veertig jaar
Van boven, uit de lucht hun toegeregent.
Melchiſedek, van name en faam zoo groot,
Quam Abram met een brootgeſchenk vereren.
Het Pinxterfeeſt vergat geen offerbroot.
De Toondiſch mogt geen broot-gerecht ontberen.
Elias en zyn nazaat vonden by
Gebakken meel veel ſtofs tot wonderwerken:
't Zy 's Hemels gunſt hen zelfs bezorgde, 't zy
Hun dienſt het hart van andren daar holp ſterken.
Maar met geen tong wort 's Heilants werk volroemt,
Die duizenden met luttel broots verzadigt,
Met hemelſch Man, zyn vleeſch en lyf genoemt,
Veel groter ſchaar van zielen begenadigt.

Hy

Hy zeegne ons met zoo groot een liefdeblyk,
Aan zynen difch hier in zyn huis gezeten:
Op dat we ook aan zyn tafel in zyn ryk
Om hoog, heel bly en heel gezaligt, eten.

J. VOLLENHOVE.

St. JOSEPHS- of TIMMERLUIDENS-GILDE.

St. Jofephs of Timmerluidens-gildens.

Van 't werkzaam Gilt der Timmerlieden
Word graag de Haagfche kerk ge-eert,
Dat, zoo Godts woord ons kan bedieden;
Zyne eer en prys ook niet ontbeert.
Al heeft geen Timmerman, als vader,
De glori van Godts zoon verdooft,
Zyn moeder ('t blykt ons al te gader)
Was aan een' Timmerman verlooft.
Acht zielen bleef Godts zorg bewaren;
Alleen door Noachs Timmer-werk,
Toen alles wegzonk in de baren,
Wat adem haalde buiten d'ark.
Veel Timmrens geeft fieraat en voordeel
Aan huis by huis. Godts hutte blonk
Dus glansryk door 't vernuft en oordeel,
't Welk Godt twee brave mannen fchonk.
De Timmer-kunft holp in 't byzonder
Den Vrêvorft Salomon getrou
Den Tempel bouwen; s'aardtryx wonder,
Godts woonftê, 's Konings hooft-gebou.
Godts huis, zyn oog fteets aangenamer,
Sta vaft hier, door geen' twift geftoort:
Gelyk geen flag van byl of hamer
Werdt by den Tempel-bou gehoort.
Hy zeegne met veel winft van zielen
Den Kerftdienft, beft hierme beloont,
Die voor zyn' Troon eerbiedig knielen,
Van zyn' genade geeft bewoont;
Te zaalgen in de kerk hier boven,
Die door geen jaargetal verout,
Om zonder endt hem bly te loven
In 't huis met handen nooit gebout.

J. VOLLENHOVE.

1705.

St. ELOIS of SMITS-GILDE.

St. Elois of Smits-gilde.

Veel meefters kent dit gild, arbeidende in metaal,
Die kooper fmeden, tin of yfer, loot of ftaal.

Hier vint zich in de's Gravenhaagsche kerk
Een gilt ge-eert, en blyft haar ere schuldig,
't Welk niet allins aan enerhande werk
Zyn vlyt en tydt besteedt, maar menichvuldig
Te kost legt, met verscheidenheit van stof
Aen slechter of uitnemender metalen:
Een vont, waar mede een Tubalkain lof
In Moses bladt voor ewig kon behalen.
Dit kunstgebruik, by Aronds heiligdom
Vereischt, quam zelf Godts geest twee meesters leren:
En Hiram wert verzocht van Tyrus, om
Godts Tempel met metaalwerk te stofferen.
Het smêen van staal en yser, loot en tin
En koper, blykt al 't aardtryk door nootwendig
Tot oorlogstuig, en voor elk huisgezin,
Maar menschlyk werk blyft zelden lang bestendig.
Wel zalig is de mensch, die steeg van aart,
Zyn hart verzet, geplet voelt door den hamer
Van 't Godtlyk woord; om door dien slag bewaart
Voor zyn bederf, en tot Godts dienst bequamer,
In al de stoffe, uit 's aardtryx ingewant
Gegraven, groot of klein van prys en waarde
De kracht te zien van d'Allerhoogste hant;
En van al 't aardtsch te stygen boven d'aarde
Met deugt, die in elk schepsel Godt verheft,
En in zyne eer het hoogste eerwit treft.

Den 30 November 1705.

J. VOLLENHOVE.

St. Jans en Franciscus of Kleer-makers-gilde.

St. JANS en St. FRANCISCUS- of KLEERMAKERS-GILDE.

't Kleermakers gilt gaf aan de Kerk
Dit eerbewys, belust op werk,
Dat Godt, die aller menschen vader
En moeder kleedde, bei te gader,
En best een ieders nut verstont,
Nootwendig voor al 't menschdom vont.
By kleinen noch by groote Heren
Is ergens kleedtgebruik t'ontberen,
By jonk noch out, by arm noch ryk.
Zy wenschen, die tot liefde blyk
Godts heilig huis hier mê beschonken,
Dat elk hier uit zyn woort leer' pronken
Met onbederflyk zielgewaat,
Dat schoon in d'Alziende ogen staat,
Van Christus, door geloofs vermogen,
Gelyk een heil-kleedt, aangetogen,

En

En puik sieraat van deugt by deugt,
Dat 's Hemels hart altoos verheugt;
Waar by geen Vorst, hoe trots in 't pralen,
Met pracht van lyfsieraat mag halen.
Zo schenke ons Godt het glorikleedt,
't Welk door geen jaaren ooit verlleet,
Zo heerlyk en zo hoog te roemen,
Dat schrift, noch tong dit weet te noemen.

Anno 1705. den 31. Augustus.

J. VOLLENHOVE.

St. LUCAS-GILDE.

Na hondert dartig jaar verryst Sint Lucas schilt,
Met schoonder leen, door kunst tot kerk-eer opgetilt.

St. Lucas of Schilders-gilde.

CIↃ. IↃ. CC. IX.

De Schilderkonst praalt hoog van stant,
Met purper, goud en diamant,
Gelyk een aardsche regenboog
Vol glans, in aller wyzen oog,
Wyl zy natuur te treffen wist
In 't hart van Gods Evangelist,
Wiens zinne-speelende Osse-schild
Versiert het fenix-schilders gild.
De glas-nimf bézigt erts en kai,
En maakt azuur-vuir uit de klai.
Verbeeldende het water-vak,
En maalt op d'aarde 't Starren-dak.
't Penseel geeft vleugels aan de faam,
En voert Apels en Zeuxis naam
Ver van de vaderlyke grond,
Alom tot aan den horizont.
Die konst dus d'aardkloot door gekroont,
Gelyk de deugd haar zelven loont,
En tart, bemint van majesteit,
De tyd verdurende eeuwigheit.

S. SYLVIUS.

Wy hebben om den weetgierigen Lezer, en den geene die de dingen van naby niet konnen beschouwen, hier in eenigzints te voldoen, de moeite genomen, om eenige weinige van de nog overige oude Gilde-borden uit te schryven, en alhier op te geven. Op het tafereel van het POLIERS of HOENDERVERKOPERS-GILDE werden deze volgende texten uit de H. Schriftuur, zeer aardig op hun bedryf toegepast, gevonden.

Opschriften op eenige oude borden.

Poliers of Hoen-

der verkopers-gilde.

Genes. X. *vers.* 8. 9.

„ Maar Chus wan Nimroth, die begonst een geweldich Heere te
„ zyn op ter aerden.

„ Ende was een geweldig jager voor den Heeren, daer wt coempt
„ dat gemeyn seggen, dat is een geweldich jager voor den Heere
„ gelyk Nimroth.

Genes. XXV. *vers* 28.

„ Isaac hadde Esau lief, om dat hy van synen wiltvanc adt.

Deuter. XXII. *vers* 1.

„ Als gy in den wegen wort siende eenen vogels nest op eenen
„ boom oft op ter aerden met jongen ofte met eyeren, soo en suldy
„ die moeder met die jongen niet nemen, maer gy zult die jongen
„ nemen.

Psalm XLII. *vers* 1.

„ Gelyk dat herte begeert heeft tot die waterfonteynen, soe heeft
„ myn ziele begeert, God tot u.

1 *Petri* V. *vers* 8.

„ Weest sober ende waakt, want u tegenpertie die duyvel gaet
„ om u als eenen briesschende leeuwe, soekende dat hy verslinden
„ mach.

St. Valentyns-gilde.

Op het bord van 't St. Valentyns-gilde, 't welk bestaat uit buiten-schippers, schuitevoerders, koeimelkers en huurkoetziers, en boven het gestoelte van de Magistraat geplaatst is, werden deze texten, mede volgens de oude overzettinge, gelezen.

Rom. XIII. *vers* 10.

„ Ghy zult uwen naesten lief hebben als u selven:
„ De liefde en doet den naesten geen quaat.
„ Zoo is dan de liefde de vervullinge der wet.

In 't werk der Apostelen VIII. *vers* 26.

„ Ende den Engel des Heeren sprak tot Philippum, seggende,
„ staet op en gaet tegen 't zuiden, en hy stont op en ging heenen
„ op de strate die van Jerusalem afgaat na Gaza die daer woest is,
„ ende siet een man uyt Morenlant, een Camerling, een besneden,
„ een geweldige der Coninginne van Candaces in 't Morenlant, die
„ een overste over alle hare schatkamers was. Dese was gekomen te
„ Jerusalem, om te aenbidden, ende hy reysde weder na huys en
„ sat op zynen wagen ende las den Propheet Esaiam. De Geest sei-

de

„ de tot Philippum, gaet ende maekt u by desen wagen; doen liep „ Philippus toe, ende hoorde hem lesen den Propheet Esaiam ende „ seide, verstaet gy ook wat gy leest? ende hy sprak, hoe soude ik „ dat verstaen, ten ware dat my imant anders wese, en hy bad „ Philippum dat hy opkomen soude en by hem sitten.

1 *Corint.* IX. 9. 2 *Cor.* IX. 10.

„ In de wet Mosis is geschreven, gy sult den osse die dorst heeft „ den muyle niet toebinden. Sorgt Godt voor d'osse, of seyt hy dit „ om onsent wille? Want om onsent wille is dat geschreven: want „ die ploecht moet op hope ploegen, ende die dorsse op hope, moet „ synder hope deelachtig wesen.

„ Die den Saeyer het saet geeft, die geeft u ook broot ter spyze.

In 't werk der Apostelen XXVII. *vers* 10.

„ Paulus seide tot hen mannen ik sie dat de vaert wesen sal met „ hinder ende groote schade niet alleen des last ende schieeps, maer „ ook onses levens, maer de Hooftman geloofde den schipper en „ stierman meer dan het geene dat Paulus seyde. Ende als in veel „ dagen nog sonne nog sterren gesien werden en geen clein onweer „ ons tegen was, soe wert alle die hope onser behoudinge benomen; „ en als sy nu langen tyt niet gegeten hadden, doe stont Paulus mid- „ den onder haer en seyde, men moeste myn gehoert hebben ende „ van Creta niet afgevaren hebben en sulke hinder en schade schu- „ wen. Ende vermane ik u lieden goets moets te syn, want niemant „ van u lieden sal het leven verliezen maer alleen het schip.

Psalm XXXIII. *vers* 16.

„ Een Koning en helpt niet syn groote magt, een ryke en werd „ niet verlost door syn groote cragt; paerden en helpen ook niet, „ en hare grote sterkte en verlost niet; siet des Heeren ooge ziet op „ die hem vresen.

Het St. KRISPYNS of SCHOENMAKERS-GILDE-bord, 't welk in 1705 vernieuwt en regt over den predikstoel is hangende, vervat de volgende Schriftuur-plaatzen. St. Crispyns of Schoenmakers-gilde.

Rom. VIII. *vers* 35.

„ Wie sal ons van de liefde Christi scheyden?

Anno 1705.

Exodus III. *vers* 5.

„ Ende hy seyde, nadert hier niet toe, trekt uwe schoenen uyt „ van uwe voeten, want de plaetse daer gy op staet, is heylig „ land.

Actorum X. *vers* 6.

„ Deze light te huys by eenen Simon lederbereyder, die ſyn huis
„ heeft by de zee : deze ſal u ſeggen wat gy doen moet.

Actorum XII. *vers* 8.

„ Ende de Engel ſeyde tot hem, omgort u, en bindt uwe ſchoen-
„ zolen aen. Ende hy dede alſoo. Ende hy zeyde tot hem werpt
„ uwen mantel om, ende volght my.

Ephes. VI. *vers* 15.

„ Ende de voeten geſchoeyt hebbende met bereytheyt des Evan-
„ geliums des vredes.

Wevers gilde.

Voor 't laatſte zullen wy hier nog byvoegen het opſchrift, 't welk geleezen werd op 't WEVERS-GILDE-bord, 't geen aan den muur ten noorden het orgel te vinden is. Dit ſchynt in 1645 allereerſt in de kerk gebragt, en aldaar geplaatſt te zyn.

Anno 1645.

Hiob VII. *vers* 6.

„ Myne dagen zyn ligter geweeſt dan een wevers ſpoele, en zyn
„ vergaan ſonder verwagtinge.

Leviticus XVI. *vers* 4.

„ Hy ſal den heyligen linnen rocken aendoen, ende eenen linnen
„ onderbroek ſal aen ſynen vleeſche zyn, ende met eenen linnen
„ gordel ſal hy hem omgorden ende met den linnen hoet bedecken:
„ Dit zyn heylige kleederen, daerom ſal hy zyn vleeſch met water
„ baden als hyſe ſal aendoen.

Apocalypſis XIX. *vers* 8.

„ Ende haer is gegeven, dat ſy bekleedt worde met reyn ende
„ blinkende fyn lynwaet : want dit fyn lynwaet zyn de rechtveerdig-
„ makingen der heyligen.

Hadrianus Junius in ſyne hiſtorie van Holland in het XV. Kap.

„ Men moet op deze plaets niet verſwygen het geluk der Hollan-
„ ders, dewelke al is 't dat zy niet en hebben de groote overvloe-
„ dicheyt van vlas, ende dat ſoo ik meyne om de weynicheyt hares
„ landts, nochtans ſynder geen Coninckryken in lyne-weverye met
„ haer te vergelyken, veel minder met haar in eenige gelykheyt te
„ te ſtellen; voorwaer door de ſubtylheyt van haer werk trotſchen
de

„ de Hollandſche lynwaten, zynde de heele werelt door bekent, en
„ een wellust van Coningen en Coninginnen, den adelyke Aragne,
„ ik zwyge, zelf de handen van Pallas.

Exodus XXXIX. *vers* 27.

„ Zy maekten ook de rokken van fyn linnen, van geweven werk,
„ voor Aaron en zyne zoonen.

Nog waren, volgens het verhaal van den Schryver der Oudheden en Gestigten van Delft, Delfland en den Hage (*y*), eertyds in deze kerke opgeregt eenige andere Gildens of Broederſchappen, welke van de voorgaande neering en ambagt-doende Gildens moeten onderſcheiden werden. Deze tweede zoort beſtond alleen in eene godvrugtige gemeenſchap van broeders en zuſters die dezen of geenen beſcherm-heilig tot hunnen patroon verkooren hadden, en aan eenige regels, wetten en ordonnantien onderworpen waren, van deze of geene godvrugtige werken te doen, voor malkanderen te bidden, aalmoezen uit te deelen, jaar-getyden te vieren, enz. Zy hadden gemeenlyk een altaar, Prieſter of Kapellaan, om op zekere gezette tyden daar aan mis en dienſt voor de broeders en zuſters te leezen en te verrigten. Van deze zoort waren alhier al in vroege jaaren eenige broederſchappen te vinden; als Andere gilden of Broederſchappen.

—— van St. Joris.
—— van de H. Maagd Maria.
—— van St. Laurens; onder de aanroepinge van den zoeten naam Jeſus.
—— van St Niklaas.
—— van Ste. Anna.
—— van 't allerheiligſte Sacrament.

Welk laatſte Gilde tot zyn gebruik hadde het zoo genaamde H. Sacraments-Gildenhuis.

Waar by wy voegen het Gilde van 't H. Kruis, gelyk ons is gebleken uit zekeren brief van den jaare 1445. waar by de H. Geeſtmeeſters aan de gemeene Deken-broeders van 't H. Kruis tot behoef van het H. Kruis-gilde verkoften een huis en erve gelegen in de Sak. Zy waren Opzigters of Bewaarders van 't H. Kruis, en deelden ook aan de arme menſchen aalmoeſſen uit, gelyk af te nemen is uit zekere Ordonnantie van den 30 April 1443 (*z*) by Schout en Schepenen van den Hage gemaakt noopende de ſucceſſie van der armen goederen, die van den H. Geeſt leefden, waar by wel ſpecialyk werd geordonneert, dat, *ſoe wat van den ſelven menſchen mede aelmiſſen ontfingen dagelicx of noch naemaels ontfangen zullen van den Heyligen Cruys-gilde, 't H. Cruys-gilde van den zelven boven den oncoſten voerſz. ſoe veel hebben ſouden als die Scout mitten Scepen dan in der tyd we-* 't Gilde van 't H. Kruis.

(*y*) *In Oct. pag.* 370.
(*z*) Zie deze Ordonnantie in 't geheel hier na onder de beſchryving van 't H. Geeſt-hofje.

wesende dat ordonneren en tot alre tyt dat voegen zullen by anbrengen van den H Geestmeesters en Deken-broeders van den H. Cruys-gilde, die dan in der tyt wesen zellen als redelicste wesen sal. Dit broederschap is nog eenige jaaren na de veranderinge van den Godsdienst in wezen gebleven, dog eindelyk mede vernietigt. Hunne zuivere inkomsten bedroegen in den jaare 1596 slegts ontrent 118 ponden, zoo als de Meesters van de armen van het Kruis (gelyk ze zig toen noemden) aan de Heeren Staten van Holland te kennen gaven (*a*). Naderhand zyn de goederen van dit Kruis-gilde (zoo wy onderrecht worden) 't Dolhuis dezer stede toegevoegt.

Van *St. Jacob.*

Wyders hebben wy in eenen anderen brief voor Schepenen van den Hage ten behoeve van 't Sint-Nikolaas Gasthuis alhier gepasseert den 12 November 1503 (*b*) gevonden, dat ook in deze kerke is bekent geweest het St. Jacobs-Gilde. Of nu het Maria-Magdalena-Gilde en het Vrouwen-Gilde (*c*), die ieder hun eigen altaar na hunnen naam genoemt in deze kerke hadde, mede onder de voorengemelde Broederschappen, dan onder de neeringdoende Gildens moeten gestelt werden, is ons onbekent, nadien ons tot nog toe niets anders dan de bloote benaaminge van dezelve is te vooren gekomen.

Onder de Getydenaaren in deze kerk, waren perzoonen van aanzienelyke huizen.

Ook waren eertyds in deze kerke bekent de Getydenaaren, onder welke wy vermelt vinden perzoonen van aanzienelyke huizen; zynde onder anderen in den jaare 1520, (gelyk ons uit een origineele quitantie is gebleken) getydenaar *Ysbrand Oem van Wyngaarden*, gesprooten uit het adelyk geslagt der *Oemen*, en (zoo ik niet dwaale) Meester-knaap van Holland, en broeder van *Willem Oem van Wyngaarden*, die in den jaare 1521 Bailliu van den Hage was. Deze moesten in de gemelde kerk dagelyks de getyden zingen. Tot onderhouding van onderlinge vriendschap en eendragt, hebben de Getyde-meesters van deze kerk, mitsgaders de Getyde-meesters der twee Parochie-kerken van Delft, ten overstaan van Schout, Schepenen en Raden der gemelde stad Delft, en den Bailliu, Schout, Schepenen en Vroedschap van den Hage, in 't jaar 1548 een accoord en verdrag gesllooten, of wel eigentlyk vernieuwt, dewyl het zelve al aangegaan en geslooten was geweest in den jaare 1511, te weeten: *Dat soe wanneer eenyge Sanger, hy sy Priester ofte geen van der Musycke, ofte oyck Coeralen zelver oorloff nemen ofte oorloff gegeven wordt in de twee Parochy-kerken binnen Delft, ofte Sint Jacobs-kerke in den Hage, dat deselve in gene van de andere deser drie soude mogen aengenomen werden, omme aldaer te singen ofte anders eenige sallaris te winnen binnen twee jaren van der tyt dat hem oorlof gegeven is ofte genomen sal hebben, op de verbeurte van een gelt-boete ter somme van hon-*

Verdrag tusschen dezelve en de Getyde-meesters van beide de kerken van Delft.

(*a*) Zie Resolutie van Holland van den 9 Julii 1596.

(*b*) Zie dezen brief in 't geheel hierna onder 't Hooftst. van 't *St. Nikolaas-Gasthuis.*

(*c*) Deze benamingen werden gevonden in zekere liquidatie tusschen die van den Hage en de Staten van Holland, mitsgaders de Luiden van de Rekeninge nopende eenige agterstallige renten in voorige tyden ten behoeve van den Graaf en ten laste van 't Corpus van den Hage genegotieert, gedagtekent den 31. Mei 1581 en geregistreert in 't Resolutie-boek van de Staten van Holland, beginnende den 2. Januarii 1581. *pag.* 231. *& seqq.*

hondert gouden Caroli gulden tot laste van de Getyde-meesters voorsz die in desen quamen te peccèren ; „ van welke boete (den Heer zyn „ recht afgetrocken zynde) de helft quam ten behoeve van de seven „ getyden van der kerke, daer die Musicant ofte Chorael afgeschey- „ den ofte uytgezet soude mogen zyn (*d*).

Het Getyde-meesterschap was in voorige tyden alomme in de Hooft-kerken een van de twee voornaamste bedieningen, en t'eenemaal onderscheiden van het Kerkmeesterschap, staande aan de Getyde-meesters de bezorginge van den Godsdienst en het verrigten van de getyden, en aan de Kerk-meesters het opzigt over het gebouw, ornamenten, en 't geen verders tot onderhoud en reparatie van de kerk behoorde. Deze onderscheiding was ook in de Haagsche kerk gebleven tot den jaare 1539, wanneer de kerk ten meeren deele door den blixem wierd verteert. By de herstellinge van dezelve wierden deze twee diensten by den anderen gevoegt, en het geheel bewind gelaten aan de Kerkmeesters alleen. Maar als men door den tyd bevond, dat deze zamenvoeginge zeer nadeelig was, wierden deze twee bedieningen in den jaare 1568 weder van den anderen gescheiden, en de administratie hunner goederen aan ieder afzonderlyk gelaten. De acte, welke het Hof ten dien einde verleende, was van dezen inhoude:

Getyde- en Kerk-meester-schap eertyds onderscheiden, naderhand by den anderen gevoegt;

dog in den jaare 1568 weder in tween verdeelt.

„ ALsoe den Hove van Hollant aengegeven es geweest, hoe dat „ in alle Parochiael-kerken, die by den gemeenten onderhou- „ den moeten werden, zyn twee principael officien, dair van het „ een streckende tot onderhout van den fabryke, ornamenten en „ chiraige van de kerke, bedient word by Kerkmeesters, en het an- „ der officie, streckende tot onderhout van den dienst Goods en „ vermeerdering van dien, wordt bedient by Getyde-meesters, en „ syn de twee voorsz officien in allen plaetzen by verscheyden ad- „ ministrateurs bedient geweest, oeck mede in de St. Jacobs Pa- „ rochie-kerke in den Hage, ende dat totten jaere negen en dertig „ lestleden, dat die voorsz kerke metten blixem deur Goods ver- „ hengenisse verbrande; mair alzoe tot restauratie en reëdificatie van „ de voorsz kerke ('t welk gedaen moste wesen, alleer men die ze- „ ven getyden en den dienst Gods dairinne wederom doen moch- „ te) veel goeden van de voorsz getyden vercocht zyn, soe syn „ van die tyd af beyde die voorsz officien bedient geweest by Kerk- „ meesters alleen; Ende alsoe hier in den Hage deur die unie van „ de voorsz twee officien, hoewel de kerk als oick den dienst Goods „ beyde genouch t'onderblyven, en geen van beyden geduyrende „ die unie ofte gemeenschap geschapen es tot eenige verbeteringe te „ commen, aengemerct dat goede Catholyke menschen die charita- „ tyf zyn totte kerke en den dienst Goods en solemneelen sanck, nā „ dat sy sien dat het een ofte ander bedt gevordert werd by den ad- „ ministrateurs van dien, en dairomme grootelyks van noode te zyn

(*d*) Zie verders Bleyswyk, *Beschryv. van Delft*, *pag.* 281. en 282. Als mede de Beschryvinge van dezelve stad, nu onlangs *in folio* uitgekomen, *pag.* 267.

„ die voirsz twee officien d'een van den anderen te separeren elk
„ met heure goeden, ende dieselve doen bedienen by verscheyden
„ administrateurs; SOE IST, dat 't voorsz Hof hier op gehad 't
„ advis van den Kerkmeesteren van St. Jacobs-kerk voorsz, dair by
„ zyl. verclaren, dat zy hem nopende de voorsz separatie refereren
„ tot discretie van den Hove, behoudelicken dat zyl. ingevalle van
„ separatie volstaen sullen mits afstand doende van alsulken goede als
„ zyl. tegenwoordelyk van de voorsz getyden houden, achtervol-
„ gende en naer vermelden heurl. Register daer van synde, op dat
„ hoe eer hoe beter alle vorder verachteringe verhoet mach wor-
„ den, en die reparatie van de kerke en begonste chiraige van dien
„ by den Kerkmeesteren en den dienst Goids mitten solemnelen
„ sanck by Getyde-meesters te bat gedaen sal moegen worden, de
„ voorsz twee officien ofte diensten van malcanderen gesepareert
„ heeft, en separeert mits desen, en heeft tot onderhoudt van de
„ zeven getyden en den dienst Goods gestelt en geordonneert, stelt
„ en ordonneert mits desen Getyde-meesters te wesen tot Lichtmis-
„ se toe anno XV^C. tzeventich na gemeene schryven, Mr. *Ja-*
„ *cob van der Mersche* Raed, Mr. *Jan van der Goude* Advocaet,
„ *Jan Hobyn* Procureur van den voorsz Hove, en *Andries van Stey-*
„ *nen*, omme 't zelve te bedienen in alsulcker manyeren als 't voorsz
„ officie voor den brand bedient es geweest. Ordonneert voorts
„ den voorsz Kerkmeesters van sinte Jacobs kerke den voorsz.
„ Getyde-meesters over te leveren en afstand te doen van alsul-
„ ke goede als zylieden tegenwoirdelicken van de voorsz. gety-
„ den houden, achtervolgende ende na vermelden heurl. Register
„ daer van zynde. Gedaen in den Hage by myn Heeren *Maximi-*
„ *liaen* Grave van Boussu, Heere van Beuren &c. Stadthouder en
„ Capitein Generael by provisie, *Boot*, *Laen*, *Houff*, *Legaen*, *Mer-*
„ *sche*, *Smytre*, *Guesnon*, *Verduyn*, den xxv^en Septembris XV^C. acht
„ tzestich. My jegenwoordich ondergesz.

W. DE BERENDRECHT.

Heilige Geestmeesters en hunne vergtingen.

In zeer groot aanzien waren in deze kerk de *H. Geestmeesters*, die altyd vier in getale moesten zyn, en wierden byzonderlyk genoemt de H. Geestmeesters in de St. Jacobs kerk. Deze hadden de bezorginge der armen en het opzigt over het altaar, 't welk ter eere van den H. Geest aldaar was opgeregt: op welk altaar verscheide Vicaryen en Kapellanyen waren gevestigt, waar van de fundatie-brieven nog te vinden zyn in 't oude Francyne Register berustende ten Comptoire van de H. Geestarmen alhier. Onder anderen,

Vikaryen gevestigt aan het altaar van den H. Geest.

Hadden de H. Geestmeesters in den jaare 1403. aan dit altaar gemaakt eene Kapellanye van drie missen ter weeke ter eere van den Almogenden God en den H. Geest, en daar toe besprooken zestien ponden jaarlyks, waar van de eerste bezitter zoude zyn *Jacob Dirksz.* en na zyne dood de begevinge daar van hebben de Parochi-pape en de H. Geestmeesters: welke dotatie *Willem van der Does*, Abt van 't Convent van Middelburg, heeft bevestigt by brieve van den 14 October 1403. en nog nader *Frederik van Blankenheim* Bisschop van Utrecht. Ook

Ook heeft *Engel Pieterszoon*, eertyds Schout in den Hage, by zynen testamente gefondeert op dit altaar eene Vicarye van drie missen ter weeke, en tot onderhoud van dien besprooken, twintig ponden en vier schellingen 's jaars, waar van Collateurs zouden zyn de H. Geestmeesters, uitwyzens den brief daar van zynde gedagtekent den 29. September 1420.

Deze hebben vervolgens uit kragte van dien, de voorschreve Vicarye te bedienen gegeven eerst, aan Heer *Jacob Schouten*, Priester, en daar na, aan Heer *Vrank Zaal*, Priester, by acte gedagtekent St. Mattheus-dag, Apostel en Evangelist, des jaars 1431.

Heer *Vrank Zaal* by de H. Geestmeesters aangestelt om te bedienen de Vicarie door *Pieter Engelsz.* gefondeert &c.

„ WY Schout en Schepenen in den Hage doen condt, en certi-„ ficeren eenen yegelycken, hoe dat wy op huyden datum „ 's briefs gesien, gelesen en gecollationeert hebben eenen ouden „ brief in franchyne vuythangende besegelt met eenen zegele in „ groene wasche, wesende een weynich van ouderdom gescheurt, „ mer anders gans gaef, ongeraceert en ongecancelleert, dair 't of in-„ houden van dien hier na volcht.

„ In den name Goods en des Heyligen Geest maiken wy condt en „ kennelick alle die gheene die desen brief sullen zien of horen lesen, „ dat wy *Pieter Tol*, *Dammaes Dircszoen* en *Jacob Gherytzoen*, Hey-„ lige Geest-meesters op dese tyt in den Hage, overdragen zyn by „ goetduncken Heeren *Willem Braems Cureyt in der Prochien in* „ *den Hage* voersz, en ook mede by goetduncken *Claes van Diepen-„ burch Bailliu in der selver Prochie van den Hage* voorn., alle sa-„ mentlicken overdragen zyn mit goede voersienen en wailbedachte „ rypen rade, dat wy gegunt en gegeven hebben, gunnen en geven „ Heeren *Franck Zael*, Priester, die selve officium, dat *Engel Pie-„ tersz voortyts Schout in der Hage* was, op des Heylicxs Geest ou-„ taer in der Moeder-kerke in den Hage gemaect heeft, mit sulken „ renten en laste als hier nae bescreven staen, dat es te weten op „ Jan Jacobsz huys in de Zwaen in die Hoechstraet in den Hage, „ twee en twintich schell. en die verscheynen alle jaers op Ste Ja-„ cobs-dach. Item . . . . . Ende voor dese voorsz renten „ soe sel Heeren *Vrank Zael* voern. doen of doen doen woonende „ in den Hage voorsz drie missen elcker weeke, dat is te verstaen „ des manendaechs, des woendaechs en des vrydaechs op des Hey-„ lixs Geests autaer in der selver Moeder-kerke voorsz. En om dat „ dit waer is, en wy willen dat alle de punten voornt. vast en ge-„ stade gehouden worden, en om gebreeke wille ons Zegels, so „ hebben wy *Pieter Tol*, *Dammaes Dircksz* en *Jacob Gerytsz* gebe-„ den Heeren *Willem Braems* en *Claes van Diepenburch* voorsz, dat „ sy desen brief over ons besegelen willen mit heuren zegelen: En „ wy Heeren *Braems* en *Claes van Diepenburch* beyde voornt. heb-„ ben om bede wille *Pieter Tol*, *Dammaes Direxsz* en *Jacob Gerytsz* „ desen brief over hem besegelt met onsen zegelen, en gedaen in „ den jaere ons Heeren duysent vierhondert een en dertich op Sinte Ma-„ theeus-dach Apostel en Evangelist. In kennisse der waerheit soe hebben „ wy Schout en Scepenen voornt. onse gemene zegel hier aen vuythan-

„ gende gestreecken op den vyfden dach in Mey anno XV$^{C.}$ en se-
„ ventien.

Was onderteykent,

P. WTWYCK.

In den jaare 1450 heeft zyn zoon *Pieter Engelsz.*, Schout van 's Gravezande (*e*), deze Vicarye met meerder inkomsten (*f*) voorzien, en gewilt, dat dezelve na zyne dood zoude bezeten werden by die van zynen bloede, zodanig nogtans, dat de oudste voor den jongsten zoude werden gepreferecrt; stellende voor de eerstemaal daar toe *Florens Jacobsz. van Alkemade.* En is deze stigtinge en vermeerderinge op den 14. Maart des gemelden jaars door *Rudolph van Diephout*, Bisschop van Utrecht, bekragtigt.

Nog is by eene *Elizabeth* dogter van *Hendrik van Ceulen* in den gemelden jaare 1520. op 't altaar van den *H. Geest*, staande in het noorder gedeelte van deze kerke, gestigt eene Vicarye van zes missen ter weeke ter eere van de Heilige en onverdeelde Drieenigheid, de Allerheiligste Maagt Maria in 't byzonder, en in 't generaal van alle de zalige geesten en Gods Heiligen (*g*); en tot jaarlyks onderhoud gegeven 20. pond. Hollands, begerende dat na haare dood het regt van Patronaatschap zoude vallen op den Pastoor en de H. Geestmeesters; welke fondatie *Philips van Bourgondie*, Bisschop van Utregt, heeft bevestigt by brieve gedagtekent den 26 Juni des volgende jaars 1521.

Ook heeft in 1466. *Avezoeten*, of anders gemeenlyk genoemt *Zoete Hughen*, weduwe wylen Mr. *Willem zonder Dank*, doctor in de medecynen, op het zelve altaar gevestigt eene Vicarye van drie missen ter weeke, ter eere Gods, zyner lieve moeder Maria, alle Gods Heiligen en St. Pieter Apostel, en daar toe gestelt 30. ponden jaarlyks, waar van Gifters en Collateurs ten eeuwigen dage zouden wezen de vier H. Geestmeesters in den Hage; welke fondatie *David van Bourgondie*, Bisschop van Utregt, by brieve van den 17 Januarii 1467 heeft bekragtigt.

In voorige tyden pronkte deze kerk met verscheide altaaren, waar van 'er ons reets 27 met onderscheide benaminge zyn te vooren gekomen: als

1. Het hoog-altaar, gestigt ter eere Gods en den H. *Jacobus* Apostel.
2. Het altaar van den *H. Geest.*

Het

(*e*) In den Latynschen brief staat, *providus & honestus vir Petrus filius Angeli Balivi oppidi & districtus de 's Gravesande modernus.*

(*f*) Te weten, 20. pond Hollands, en nog voor 't gebruik van 't altaar, beker, boek, tafelkleden, en 't geen verders tot het doen van de misse nodig is, gelyke vyf ponden jaarlyks.

(*g*) In 't Latyn staat *Totiusque Celestis Jerarcie*, dat is, de geheele Hemelsche en heilige Heerschappye.

3. Het altaar van 't *H. Sacrament.*
4. ——— van de H. Maagd *Maria.*
5. ——— van 't *H. Kruis.*
6. ——— van Ste. *Anna.*
7. ——— van St. *Anthonis.*
8. ——— van St. *Anthonis* Belyder.
9. ——— van Ste. *Maria-Magdalena.*
10. ——— van Ste. *Catharina.*
11. ——— van St. *Joris.*
12. ——— van St. *Sebastiaan.*
13. ——— van St. *Pieter.*
14. ——— van St. *Jacob.*
15. ——— van St. *Jan* en St. *Franciscus.*
16. ——— van St. *Quirinus.*
17. ——— van Ste. *Barbara.*
18. ——— van St. *Obert.*
19. ——— van St. *Nikolaas.*
20. ——— van St. *Maarten.*
21. ——— van St. *Cornelis.*
22. ——— van St. *Dionisius* en *Cecilia.*
23. ——— van St. *Cosmus* en *Damianus.*
24. ——— van de H. en onverdeelde Drieëenigheid.
25. ——— van onze Lieve Vrouw in 't Kruiswerk.
26. ——— 't geen geplaatst is aan den pilaar by den Sacraments huize daar de Engel aan staat.
27. Eindelyk het altaar van mynre Vrouwe van Cortkeen.

Welke laatste benamingen wy getrokken hebben uit het oorspronkelyk francyne Memorie-boek van den H. Geest alhier, waar in wy ook onder anderen geregistreert hebben gevonden de Memorie van Vrouw *Tolente van Limmingen*, Vrouwe van *Egmont* en *Yſſelſtein*, die in den jaare 1434 zynde overleden, in de Kloosterkerk (*b*) begraven is geworden.

Memorie van *Tolent van Limmingen*, Vrouwe van *Egmonde* en *Yſſelſtein.*

„ ITem men zal houden *Tolent van Limmingen*, Vrouwe van *Egmonde* en van *Yſſelſtyn*, jairgetyde des sonnedaghes en tsmanendaghes na onser Liever Vrouwendach visitatio mit een Vigilie van ix lessen en een zielmisse als dat gewoenlic is mit ix. kaersen, des sullen die H. Geestmeesters wtreyken den Prochipaep, Schoolmeester, Coster en den Priesteren, die in der kerke geprovideert zyn, up dat sy 't verdienen, hem allen te samen xxv. groet; En des selven daghes sullen sy geven vyf armen luden elcx een aelmisse van een groten. Hier voir is bewyst XL schell. 't sjaers op *Dirck Heynricxzoens* huis in 't Voirhout mit een Seepenbrief.

Ook was in den jaare 1326 in deze kerk al bekend het altaar van de Maagd *Maria*, waar aan de Abt van Middelburch hadde geves-

 tigt

(*b*) Zie hierna in 't Hooftstuk van St. Vincent Klooster.

tigt eene altyd durende kapellanye voor de zielen van Graaf *Floris*, deszelfs gemalinne, en andere voorafgestorvene Graaven en Graavinnen, waar van wy de brieven hier vooren hebben medegedeelt.

Het Gilde of Broederschap van St. *Joris* en dat van St. *Sebastiaan* hadden in deze kerk ieder zyn byzonder altaar, en ook elders zyn Schutters Doele, waar van wy te zyner plaatze breeder zullen handelen. „ De laatstgemelde Schutten moesten op St. Sebastiaans- „ dag gesamentlyk ter kerke komen, en waren gehouden alle jaer „ ieder te betalen tot het Gildegelt en reparatien van het voorsz. „ altaar, drie stuyvers. En wanneer eenich van de voorsz. „ Schutters afl yvich wierde, soe soude St. Sebastiaen hunne Patroon „ daer af hebben totter altaer behouf, die busse mit heuren toebe- „ hoeren of 20 stuyvers daer voeren.

De ambagt- en neering-doende Gildens, waar van wy hier vooren hebben gesprooken, hadden mede aldaar hunne byzondere altaaren, die den naam droegen na den Schut-Heilig, dien ieder Gilde tot zynen Patroon hadde verkooren, als onder anderen:

Het Bakkers - gilde het altaar van St. *Obert.*
Het Kleermakers - gilde ——— van St. *Jan* en St. *Franciscus.*
Het Vischverkopers-gilde ——— van St. *Pieter.*
Het Metzelaars - gilde ——— van Ste. *Barbara.*
Het Lakenkoopers-gilde ——— van St. *Nicolaes.*
Het Vleeschhouwers-gilde ——— van St. *Anthonis.*
Het Wevers-gilde - ——— van St. *Cornelis.*
Het Hoedenmakers-gilde ——— van St. *Jacob.*
Het oude Kleermakers-gilde - van St. *Maerten.*

Uit de verscheidentlyke benamingen der reets aangehaalde altaaren, is nu genoeg af te nemen, dat 'er ten tyde van den Roomsch-Katholyken Godsdienst in deze kerk al veele hebben gestaan, dog hoe groot het getal der zelve eigentlyk zy, en waar ze alle geplaatst zyn geweest, vind men nergens aangetekent. Het hoog altaar stond in 't Choor ter plaatze daar in den jaare 1667 de tombe van den Admiraal Obdam is opgeregt, en was ingewyd ter eere van den Apostel *Jacobus*, als Patroon en Schutheilig van deze kerk.

Verscheide Vikaryen aan dezelve eertyds gestigt.

Aan deze voorverhaalde altaaren waren verscheide Vikaryen gestigt, waar van de Heer Hugo van Huessen de volgende lyst verschaft, welke hy zegt gevonden te hebben in een oud handschrift, wegens het Dekenschap van Delfland: dog Van Ryn merkt in zyne naauwkeurige aantekeningen daar op aan, of dat 'er verscheide Vikaryen tweemaal werden genoemt, of dat 'er eenige onderscheide Vikaryen en altaaren in deze kerk een en den zelven naam hebben gedragen. Hoe 't zy, hier uit is egter te besluiten, dat 'er al een groot getal Priesteren oudtyds in deze kerk moet zyn geweest.

1. Vikarye van 't H. Kruis van mirakelen.
2. ——— aan St. *Obertus* altaar.
3. ——— aan St. *Nikolaas* altaar.
4. ——— aan het altaar van den H. Geest.

5. Vika-

5. Vikarye aan St. *Anthonis* altaar.
6. ——— aan St. *Jacobs* altaar.
7. ——— aan St. *Maartens* altaar.
8. ——— aan 't altaar van de Maagd *Maria.*
9. ——— aan 't altaar van 't H. Kruis.
10. ——— aan 't altaar van St. *Cornelis.*
11. ——— nog eene tot Gods eere gestigt aan 't zelve altaar.
12. ——— aan 't altaar dat de vergeever zoude noemen.
13. ——— eene ter eere van den almogenden God, van de H. Maagd *Maria*, van St. *Jan* Evangelist, en van de Maagd *Catharina*, gestigt aan Ste. *Catharinaas* altaar.
14. ——— aan St. *Joris* altaar.
15. ——— nog eene aan 't zelve altaar.
16. ——— aan St. *Quirinus* altaar.
17. ——— aan 't altaar in de oude kapel van 't H. Kruis.
18. ——— nog eene op 't zelve altaar.
19. ——— aan Ste. *Annaas* altaar, in de kapelle van 't graf des Heeren.
20. ——— aan Ste. *Barbaraas* altaar.
21. ——— aan 't altaar van 't H. Kruis, en van den H. *Sebastiaen.*
22. ——— aan 't altaar van 't H. Sacrament en van St. *Maerten.*
23. ——— aan 't altaar van de Moeder *Anna.*
24. ——— aan Ste. *Anna* altaar.
25. ——— aan 't altaar van de H. Apostel *Petrus.*
26. ——— aan St. *Anthonis* altaar.
27. ——— in de kapelle en op 't altaar van 't H. Kruis.
28. ——— aan een altaar, 't welk wel eer afgebrand zynde, tegenwoordig geplaatst is by 't H. Sacramentshuysje.
29. ——— aan 't altaar van het hoogwaardig Sacrament en van St. *Maarten.*
30. ——— in de kapelle van de H. Maagd *Maria.*

Hier by zullen wy nog voegen de zodanige, waar van wy de brieven authentiekelyk hebben gezien, en des noods de affchriften zouden konnen werden getoont.

In den jaare 1439. stigte *Jan Dirksz. Loef* met *Machteld Gerrits* dogter zyne moeder op 't altaar van *St. Jacob* ter eere van den Almagtigen God, de roemwaardige Maagd Maria, en den H. Johannes Evangelist eene Vicarye van vier missen ter weeke, en ordonneerde daar toe verscheide goederen en inkomsten. De Gifters daar van zouden zyn *Willem Dirkszoon* kuiper tot Delft, en zyne nakomelingen, te weeten, de oudste zoon eerst, en die ontbrekende, de oudste dogter, geene erfgenaamen van den gemelden Willem Dirksz. zynde, zouden daar van Collateurs wezen de erfgenaamen van de voornoemde Machteld Gerrits op de zelfde wyze en ordre, en geene erfgenaamen van beide gemelde perzoonen in wezen zynde, zoude de begeving staan aan de H. Geestmeesters in der tyd. Deze stigtinge is op den 30. Juni des zelven jaars bekragtigt door *Rudolph van Diephout*, Bisschop van Utregt. De eerste bezitter van deze

deze Vicarye was *Gerrit Bruderszoon*, Subdiakon, en A°. 1517. meester *Jan Stark.*

Nog was 'er op *St. Jacobs* altaar eene Vicarye gefondeert by die van *Borselen*, waar van, na doode van Heer *Lubeck Dirksz.* eertyds Pater in 't Zusterhuis gestaan hebbende in de Pooten, in den jaare 1599. bezitter was Jonkheer *Joris van Thienen*, zoon van Jonkheer *Andries van Thienen.* Tot behoef van deze Kapellanye waren onder andere inkomsten bewezen agt Croonen jaarlyks gevestigt op 19 of 20 morgen lands gelegen in Haserswoude, breder blykende by den brief, dien wy hier na hebben gebragt onder de letter Z.

Vrouw *Anna* of *Andele*, anders gemeenlyk genaamt *Stalinne*, weduwe wylen Heer *Nicolaas van Borsselen*, Ridder, *Heere van Kortkene*, hebbende in de jaaren 1410. en 1419. van Heer *Wigger*, Abt van 't Convent van Middelburg vryheid bekomen om uit haare goederen te mogen fonderen en doteren in de St. Jacobs kerke eene eeuwig duurende Kappellanye, heeft in 't jaar 1420. aldaar op het altaar van *St. Anna*, ter eere van God Almagtig, zyne moeder Maria, roemwaardige maagd, de zalige Anna haare moeder, en alle de Heiligen opgeregt eene Vicarye van vier missen ter weeke, de zelve begiftigende met verscheide landeryen en andere inkomsten, die zy by nadere brieven van den 14 en 31. Augusti 1421. nog merkelyk heeft vermeerdert en verbetert, stellende na haare dood daar toe zodanige gifters als de brieven daar van zynde komen uyt te wyzen. Welke fondatie en dotatie *Frederik* Bisschop van Utrecht den 8. Februari 1420. heeft bevestigt. Na haare dood wierd in deze kerke haare jaarlyksche gedagtenisse geviert, welke wy in 't Memorieboek van den H. Geest in dezer manieren beschreven vinden.

Memorie van *Andel Staellinne* Vrouwe van *Kortkeen.*

„ ITem men zal houden memorie Andel Staellinne, Vrouwe van
„ Cortkeen des sonnendaghes en des manendaghes na der Octave
„ van den Heyligen Sacramente; In den eersten sal men singen Vi-
„ gilie van IX. lessen met venite en mit IX kaersen en mit III j. stal-
„ kaersen, des anderen dages een misse van Requiem mit Dyaeck
„ en Subdyaeck en mit Provisores, des sullen die Prochipaep, Ca-
„ pellanen, Scoelmeester en Coster hebben ij. pont gelyc te deelen,
„ behoudelyc dat die Prochie-paep voir wt nemen zal vyf schell.,
„ die Schoolmeester ij. schell., en die anderen en Provisoren elcx
„ een schell. en die Onder-Coster ij. grot. en quamen daer 't unuary
„ dien sullen die H. Geestmeesters wytreyken elx des avonts een gro-
„ ten, en des 's morgens een grooten, ist dat zy 't verdienen; Item
„ die H. Geestmeesters die sullen deelen x^c. broets, vier van eenen
„ groten; Item sy sullen geven vyf hemden vyf arme luyden; Item sy
„ sullen geven vyf paer scoen om Gode; Item men sal die kaersen
„ setten voir *dat autaer van mynre Vrouwe Cappelle van Cortkeen*, en
„ een cleet dair spreyden.

Eene andere Vicarye was in deze kerke gesondeert door *Jan Hollen* met *Margriete* zyne wyve op het altaar van St. *Anthonis*, en belast met twee missen ter weeke, en andere diensten, breeder vermelt in den volgenden brief.

Wy

„ WY Scepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voor „ ons quamen Ghysbrecht Claeszoen, Claes Reynierszoen en „ Jacob Buttelgier H. Geestmeesters in den Haighe, ende lieden voor „ hun en hoiren nacomelingen als H. Geestmeesters in den Haighe „ voersz. vergadert te wesen in voirwaerden hier na gescreven, mit „ *Jan Hollen* en *Margriete* zynen wive; In den eersten loefden die „ H. Geestmeesters voersz. tot eenre eeuwigen memorie Jan Hollen „ voersz. . . . te doen twee lesende missen ter weeken in der Pro„ chikerke in den Haige op sint Anthonis outaer en te beginnen in „ der weeke na dat hy oflyvich geworden es, synre zielen en zynre „ ouder zielen, Margrieten en hoire ouder zielen mede te genade, „ Ende wairt dat hier eenige versuymenisse in geschiede, zoe „ zouden die H. Geestmeesters, die dan in der tyt wesen sullen, „ verbeuren voor elcke misse, die niet gedaen en werde, twaelf „ groot, als men in der tyt van renten nemen sal, dair die kercke die „ een helft of hebben sel en die Prochipape die ander helft; Voert „ loofden die H. Geestmeesters voersz. voor hun en voor hoiren na„ comelingen als H. Geestmeesters in den Haige nae Jan Hollen „ voorsz. doet te doen doen een eeuwige memorie alle jaer in der „ kerken in den Haige een singende Vigely met negen lessen en mit „ Venite, mit twee provisores om te doen des avonts in der Vige„ lyen en des smorgens daernae een singende zielmisse met Dyaeck „ en Subdyaeck en Provisores, des zellen die H. Geestmeesters die „ dan in der tyt wesen sullen vuytreycken dertich schellingen Hol„ lants tsjaers voor dese misse ende vigilie voorsz., daer die Prochi„ paep en Scoelmeester of hebben sellen elcs eenen schelling, die „ des avonts en des smorgens andoen te koer elx eenen grote, „ Dyaeck en Subdyaeck elcx eenen grote. Ende wes dan dair over es „ van den dertich schellingen voorsz. sellen alle gelyk deylen Prochi„ pape, Schoolmeester, Dyaeck, Subdyaeck, Provisores en alle die „ Cappellanen in der kercken. Ende wye nyet en quamen voir der „ eerster lessen in die vigilie en daer nyet en bleve tot dat die vigilie „ gedaen is, die en soude nyet hebben. En zoe wye niet en qua„ me voor kyeryelyson gesongen waer in der missen, en dair niet „ en bleve tot dat die misse gedaen is, en zoude ook mede niet „ hebben; Voort sellen die H. Geestmeesters, die dan in der tyt „ wesen sullen, doen setten alle jaer des avonts en des ochtents als „ men dese memory houden sel, neghen schoone keersen, Ende na „ Margrieten doot sal dese voersz. memorien wesen voer hoer bey„ der sielen. Ende hebben de H. Geestmeesters hier voor bewyst „ sulcke renten en in sulcker voirwairden als in des H. Geestboek „ geteykent staen sonder arch en liste. In kennisse der waerheyt „ hebben wy desen brief open bezegelt met onsen gemeenen zegel. „ Gescreven op den eersten dach in 't jaer ons Heeren duysent vier „ hondert drie en twintich.

Fondatie van eene Vicarie op *St. Anthonis* altaar door Jan Hollen &c.

Van gelyke had *Christina Pietersz.* in den jaare 1458. ter eere van den Almogenden God, zyne allerheiligste moeder Maagd Maria, S^t. *Anthonis Belyder*, en alle Heiligen gestigt eene kapellanye of altyd duurende vicarye, onder beding, dat 'er weekelyks drie missen aan

het voorsz. altaar van St. *Anthonis* moesten gedaan worden, ter tyd en wylen toe, dat dezelve door de begiftigers by hen te noemen, op een bequaamer altaar in de zelve kerke zouden zyn overgebragt. Welke fondatie *David van Bourgondie* heeft bekragtigt op den 2. Octob. van den zelven jaare.

In den jaare 1473. heeft Mr. *Floris Klaasz. Saist* op het altaar van *St. Cornelis* gestigt eene vicarye van twee missen ter weeke, en de zelve begiftigt met verscheide goederen, uitwyzens den brief daar van zynde van den 6. Septemb. 1473. Welke fondatie en dotatie *David van Bourgondie* Bisschop van Utregt op den 13. daar aan volgende heeft geconfirmeert (*i*).

Nog was 'er in vroegere tyden by eenen Mr. *Joris* gemaakt eene kapellanye op 't *H. Kruis* altaar, en dezelve begiftigt met xx. ponden Hollands jaarlyks. Deze hadde hy te bedienen gegeven Heeren *Willem Gheryts* Priester; maar Hertog *Aalbert van Beyeren* de goederen en erffenisse van den voorn. Mr. Joris aangetast en na zig genomen hebbende, heeft den voorn. Heer Willem daar van x. ponden jaarlyks bewezen op den Rentmeester van Noort-Holland, gelyk de brief, dien wy hier vooren in 't geheel hebben gegeven, zulks uitwyst. Deze kapellanye heeft de gem. Hertog daar na in de kapelle van St. Nicolaas Gasthuys overgebragt, als wy ter zyner plaatze nader zullen aantoonen; en zyn by vervolg van tyden de Graaven van Holland daar van begifters en collateurs geweest.

In den jaare 1505. had *Jacob Claesz* eene altyd durende vikarye of kapellanye gefondeert aan het altaar van *St. Dionisius en Cecilien* in de St. Jacobs kerke van den Hage, en dezelve met goederen begiftigt, waarvan in den jaare 1608. bezitter was *Jacob François*. Deurwaarder van den Hove van Holland, als de naaste van den bloede (*k*).

Ook was 'er eene vikarye gestigt aan het altaar van *St. Pieter* in de St. Jacobs kerke in den Hage, waarvan in den jaare 1606 gifterze en Patrona geworden zynde Juffrouw *Barbara van Dorp*, huisvrouwe van *Adriaan Duick*, Secretaris van de Heeren Staten van Holland, dezelve by bewilliginge van haar Ed. Groot Mog. (*l*) stelde op haaren zoon *Willem de Rechtere*, verwekt by wylen haaren man *Jan de Rechtere*.

Insgelyks was 'er eene vikarye gefondeert door *Engebrecht Vten-Hove* Camerling en zyne huisvrouw *Elizabet* aan het altaar van St. *Maria Magdalena*, *staande aan den pylaare*, en met verscheide inkomsten beschonken; als mede nog eene vikarye door eenen *Berthelmeus van Goch*, en zyne wyf aan 't altaar van *onze Lieve Vrouwe in 't Kruiswerk*. Meer andere zouden wy alhier konnen optellen, indien wy ons niet te binnen bragten dat we alrede de aandagt van den goedgunstigen Lezer met deze stoffe te veel hadden gevergt. Wy zul-

(*i*) Zie Sententien van den Hoogen en Provincialen Raad, gedrukt Ao. 1662. *pag.* 577.

(*k*) Resolutie van Holland van den 7 November 1608.

(*l*) Resolutie van Holland van den 15. April 1606.

zullen liever overgaan tot het verhandelen van zaaken van meerder aanmerkinge.

Voorts was deze kerk na de wyze en 't gebruik der Roomsche kerken in voorige tyden mede opgepropt van schilderyen, beelden en standbeelden, dog door de beeld-storming van 't jaar 1566. en de daar op gevolgde veranderinge van den Roomschen Godsdienst zyn de altaaren over al afgebroken en alle de kerkcieraaden verstrooit en weggeraakt; want als die dolle raazery van den gemelden jaare 1566 zeer schielyk, als een blixem door gansch Nederland was doorgedrongen, slaande het woedend graauw, 't zy aangehist of door eige beweginge, hunne handen aan kerken, kloosters en kapellen, vernielende en te schande makende al wat heilig was, in zoo verre, dat in drie dagen meer dan 400. kerken (*m*) geplondert wierden, leed deze plaats geen minder aanstoot en geweld, als eenige stad in Holland, gaande de overgeve stoutheid en ongebondentheid van dat geboefte alhier *in den Hage*, zoo verre, dat 'er, (volgens het verhaal van den Heer Hooft in zyne Nederlandsche Historien (*n*),) „twee „luyden, met naamen *Adriaan Mennink* en *Dirk Joosten*, gevon„den wierden van zoo reukeloos een' onverzaagtheid, dat zy den „Raads-hooftman Suys en anderen van 't Hof quamen arbeidsvolk „afvorderen, om de beelden wegh te nemen. Dus vertellen 't Bor, Hooft en andere: maar Laurens Jacobsz. Reaal verhaalt (*o*), „dat de President den eenen, 't was *Dirk Joosten*, Tresorier van „den Hage, zelfs had ontboden, en hem afgevraagt hebbende, of „hy last hadde om de beelden te breeken, een ja tot antwoord „kreeg. Voorts vragende waarze was, had hem d'ander, met „een stoute loogen, op zynen boezem slaande, gezeit, dat ze daar „lag. De Heeren (*Hippolytus van Persyn*, President van 't Hof „tot Utrecht, toen by geval in den Hage zynde, was 'er by geroe„pen) of uit verbaastheid, of denkende, dat zy zeggen wilden, „dat hun hart en overmoed volmagt strekte, doen zonder verder „onderzoek hunnen wil. Men bad, dat se hun werk in stilligheid, „zonder beroerte te maken, souden verrichten, en gaf hun twaalf „arbeidsluiden te hulp; en beloofden dien seven stuivers voor ar„beidsloon, die ook betaalt wierden. Geduerende 't afbreken, „deed men de kerkdeuren door de Deurwaarders van 't Hof en de „Schuttery, ten dien einde in de wapen gebragt, van buiten be„waaren. Met welke gedweegheid, als geoordeelt uit vreese te „spruyten, niet zoo veel gewonnen wierd, oft men dwong ver„scheide perzoonen, eenige beelden by tyds gehuist en versteeken, „ter vernielinge over te leveren. Dit alles vervolgt Brandt in zyne historie der Reformatie (*p*) maakte een grooten roep door 't gantschen Land, inzonderheid onder 't graau, 't welk zig nu voor liet staan, dat de beeldestorming vry stond, om dat 'er de President volk toe had bestelt en voor beloont.

Beelde-storming van den jaare 1566. in deze kerk.

Rr 2 De

(*m*) G. Brandt, *Hist. der Reformatie*, 7 *boek* 1 *deel*, *bl.* 341.
(*n*) *Pag.* 105. Zie mede Bor, *Nederl. Histor.*, 1 *deel* 2 *boek*, *fol.* 62. *verso en* 65. van den ouden druk, alwaar het zelfde werd verhaalt.
(*o*) *In zyne memorie*, *fol.* 46. (*p*) 1. *Deel*, 7. *boek*, *bl.* 361.

Pastoors van St. Jacobs kerke uit de Abdye van Middelburg genomen.

De Pastoors van St. Jacobs kerk, die ook in oude actens met den naam van *Parochi-Papen* of *Cureiten* van den Hage bekent staan, wierden uit de Abdye van Middelburg van de Premonstreite orde (dewelke ook Norbertynen genoemt werden) genomen, en ook door Vikarissen en Kapellaanen uit dezelfde abdye geholpen; want, na de getuigenis van Reigersberg (*q*) had Koning *Willem*, als Grave

(*q*) *Chronyk van Zeeland*, uitgegeven en vermeerdert door den Hoogleraar Boxhorn. II. *deel*, *cap.* 15. *pag.* 85. in Koning *Willem*. Op de getuigenisse van den zelven Reygersberg stemt hier in over een Vader van Heussen in de Oudheden en Gestigten van Zeeland I. *deel*, *pag.* 26. *en* 47. *in Oct.*, dog voegt daar by, „ dat het schynt, dat de Abten van Middelburg van dit regt met verloop van ty- „ den afgestaan, en het zelve alleenlyk over eenige kerken behouden hebben. On- „ der anderen, zegt hy, hebben zy het behouden over de Parochi-kerk van St. „ Jacob in 's Gravenhage, over de Kapelle te Eikenduinen, onder de Haagsche „ Parochi staande; en over St. Anthonis Kapelle te Schevelingen; zoo als blykt „ uyt ongedrukte brieven van St. Michiels Abdye te Antwerpen: waar van ik „ een afschrift heb bekomen. En verders, dat de gemelde Abt dit regt nog be- „ houden heeft over eenige kerken van Zeeland. Maar de Heer van Ryn, in zyne geleerde aantekeninge, *pag.* 193. *No.* 7. is in tegendeel van gevoelen, dat Koning Willem zodanige absolute magt over alle de kerken van Holland en Zeeland aan den Abt van Middelburg nooit heeft gegeven, en dat ook uit de woorden van Reygersberg zelfs te begrypen is, dat de gemelde Abt zodanige magt maar heeft gehad over eenige kerken van Holland en Zeeland; want hy oordeelt, dat de tusschenwerping, „ om kerken te bedienen, aldaar maar verkeert staat, „ dien Koning *Willem* der Abdye gegont hadde, enz.: Ook is 'er, vervolgt hy, „ geen het minste bewys in de Kerkelyke of Wereldlyke historie van Hollandt of „ Zeeland, dat de Abten van O. L. Vrouw te Middelburg zoo een algemeene „ magt zouden gehad hebben. En om andere bewyzen nu over te slaan, men „ heeft maar agter in de Voorberichten op *Batavia Sacra* de naamen van verschei- „ de Pastoryen of proeven na te zien, die ter begeevinge der Graaven gestaan „ hebben. En tot dit gevoelen zouden wy ook volkomen overhellen, dewyl ons uit oorspronkelyke brieven verscheide kerken van Holland en Zeeland zyn voorgekomen, waar van de Collatie t'eenemaal den Graaven of Ambagtsheeren van de plaatzen heeft gecompeteert. Onder anderen stond ter begevinge van den Graaf de kerk van *Zwyndrecht*, welk regt met het agtste deel van 't zelve Ambagt Graaf *Willem van Henegouwen* verkogt en overgaf aan Mr. *Thielman Jan Heer Gelyszoonszoon*, by brieve getekent te Dordrecht t'svrydags na Margrieten des jaars 1340. Ook had de Graaf de vrye dispositie over de oude kerk te Amsterdam, waar van hy in 't jaar 1359. de begevinge gaf aan Heer *Gerrit van Heemstede* zynen Raad, uitwyzens den volgenden brief. „ Aelbrecht, &c. doen „ condt allen luden, dat wy machtich gemaict hebben en maken met onsen ope- „ nen brieve onsen lieven en getrouwen Heere *Gerrit van Heemstede onsen Raet* te „ gevene en begevene die kerke onser stede van Amstelredamme dat eerste dat sy „ open is van rechte jof de facto, en bevelen hem onser ziele en eere dair in te be- „ waren. In oirconde &c. Gegeven tot Zierikzee des woendages na divisionis „ Apostolorum in 't jaar M. CCC. negen en vyftich. Gelyk recht oeffende de gemelde Hertog over de kerk van *Katwyk op den Ryn*, gevende het jus Patronatus daarvan aan die van den Duitschen huize t'Utregt, als blykt uit den brief, welken wy uit de originele Registratie hebben getrokken en misdien waardig geagt de oudheid beminnenden Lezer mede te deelen; dog dewyl dezelve te groot is, om hier in te lassen, hebben wy dien gebragt agter het werk onder de Letter A a. Ook had de abt van Middelburch geen het minste regt van begeevinge over de Pastory te *Koudekerk*, vermits het zelve stond ter dispositie van het Kapittel ten Hove, gelyk

ve van Holland en Zeeland, in den jaare 1250. of daar ontrent dit regt aan de gemelde abdye gegeven. Zyne woorden zyn deze: „Ins-„ gelyken soo heeft Graeve Willem ook seer rykelycken begaeft die „ Abdye binnen der steden van Middelburch, van Erve van Thien-„ de (daar in stellende geleerde mannen om de kerken te bedie-„ nen) die Koning Willem de Abdyen ghegont en gegeven hadde „ in Hollant, in Zeelant en in alle zyne Landen, op dat, soo wan-„ neer eenige van die kerke vacerende waren, den abt dan ter tyt „ wesende, soude mogen daer Pastoren en Capellanen instellen na „ syn believte, 't welk noch op ten dach van huyden geschiedt; dat is te verstaan van den tyd, wanneer hy dezelve zyne Chronyk in 't ligt gaf; 't welk geweest is A°. 1551. Uit welken hoofde deze abdye van ouds tot zelfs na den hervormden Godsdienst toe staande gehouden heeft, dat aan haar het jus Patronatus over alle de kerken van Holland en Zeeland en onder anderen ook over die van 's Gravenhage toequam.

De naamen en tituleringen der Pastoren, die eertyds in den Hage gestaan hebben, voor zoo veel 'er ons in authentieke bescheiden tot nog toe zyn voorgekomen, zullen wy hier laaten volgen. Naamen derzelve

NAAMEN DER PASTOORS
van de St. JACOBS KERKE.

1311. Broeder HUGHEN, Prochipape in die Hage.

1403. Heer JAN VOS, Cureit van der Haghe.

1420. Heer JAN JACOBSZ., Priester Canonik tot onser Vrouwen Clooster in Middelburch en Cureit nu in der Hage.

lyk wy hier vooren *pag.* 219. hebben verhaalt. Nooit hebben de gemelde Abten zodanige magt gebruikt over de kerk van *Aarlanderveen*, dewyl de Ambagtsheeren in der tyd en na hen de Graaven daar van patroonen zynde, gevolgelyk het regt van collatie aan zig hadden, als te zien is uit zekere uitsprake van Hertog *Aelbrecht* over het begeven van een kapellanye eertyds door Heer *Willem van Outshoorn*, als Ambagtsheer en patroon, in dezelve kerk gefondeert, (geregistr. in 't boek, berustende ter Leenkamer van Holland, hebbende op de rugge getekent, *Liber IIII. Aelbrecht ab anno* 1358. *usq.* 1391. *volumen primum Cas E. fol.* 198. *verso.*) Als mede niet over de St. Pancras kerke binnen *Enkhuizen*, nog over de kerk van *Wormer*, dewyl de Graven daar van Collateurs waren, werdende Heer *Gysbrecht van Rietvelt*, Proist van Westvrieslant door Hertog *Philips van Bourgondie*, by brieve van den 16 December 1440. gelast Heer *Wolfert*, Priester die Curé en Reliquien binnen *Enkhuizen* by provisie te bevelen en laten bewaren. Zie 2. *Memor. van Rose gequot. A.* 2. *fol.* 20. en *V. Memor. gequot. C.* 1. *fol.* 133. Meer diergelyke voorbeelden en bewysstukken zouden wy tot fondament van ons gevoele alhier konnen te berde brengen, maar vermeenen reeds de palen van aanteke-ninge te hebben overtreden; en mitsdien zullen wy deze zaak, als voor 't jegenwoordige klaar genoeg bewezen, verder daar laaten en den Lezer wyzen tot G. Brandt, *Histor. der Reform.* 1. *deel*, 2 *boek*, *bl.* 89. en 90. en tot den Schryver van de *Erfgravel. Bedien. in Holl. pag.* 127. 128. en 129. die ons een overvloedige lyst verschaffen van kerken en pastoryen, welker begevinge eertyds aan den Graaf stond.

1431. Heer WILLEM BRAEMS, Cureit in der Parochien van den Hage.

1440-1443. Heer CORNELIS ALLAERTSZOON, kanonik in onser liever Vrouwen Clooster in Middelburch en Prochypaap in den Hage, werdende in een Latynschen-brief genoemt, *Curator Ecclesiæ Prochialis in Haga-Comitis.*

1450-1469. Heer PIETER DE RYKE of PIETER RYK, Priester, Canonik des voorsz. Convents en Cureit van der Prochy-kerke in des Graven-hage.

1476. Was Heer WILLEM Capellaan in den Hage.

1482. Heer PAULUS GERRITSZ VAN HUESDEN, Cureit van de Parochie kerke van den Hage.

1487. Was Heer JOHAN MOEYEKINT eeuwig Vikaris van deze kerke (*r*).

1508. Heer NIKOLAAS BALDEWYNSZ. Priester, Kanunnik van het klooster van de L. Vrouw in Middelburch, en Pastoor van de St. Jacobs kerk in den Hage.

1524. Mr. JOHAN VAN DUIVENVOORDE, Pastoor van de Parochiekerk van den Hage.

1542. Broeder HUYBRECHT BYL, Pastoor, en 1545. te gelyk Memorie-meester van de kerke van den Hage.

1556. Heer JAN HARMENSZ, Pastoor van de Parochie kerk in den Hage.

1570. Mr. VINCENT HUGO.

1577. Heer VINCENT MULOC, Pastoor van St. Jacob en oudste Kanunnik van Middelburch.

PASTOORS WAARANDE.

PASTOORS WAARANDE.

Deze geestelyke perzoonen, gelyk zy in voorige tyden alhier in groot aanzien (*s*) en vermogen waren, zoo hadden ze ook geen min-

(*r*) Als blykt uit een brief, door den Aartsdiaken van Utrecht in den gem: jare aan hem geschreven, in zeker geschil over St. Pieters vikary in dezelve kerk. Zie dezen brief by den Schryver der Delfsche oudh. *p.* 369.

(*s*) Het Priesterschap van deze kerke is van zeer oude tyden in groote agting gehouden, door dien de Pastoors de *preceance* en den rang gehad hebben voor Schepenen, gelyk te zien is uit de volgende acte. *Wy broeder Hughe Prochipape in die Hage en die gemeene Scepen in die zelve stede maken condt*, *dat Heyne van Loon voor ons ghelovede een pond vry gelts elk 's jaers op syn huys en up die hoofstede daer hy inwoent*, enz. *bezegelt mit onsen segelen in 't jaer ons Heeren duysent drie hondert en elve up sinte Dyonisius dag.* Zy voerden ook den naam van *Procuratores seu Magistri Parochialis Ecclesiæ Santi Jacobi*, blykende uit verscheide Latynsche brieven. Ook wierden de meeste rekeningen, immers dewelke de Godshuizen raakten, ten over-

minder aanzienlyke wooninge. Dezelve was gelegen in 't noorden van den Hage, te vinden op de meergemelde kaart onder No. 35. en droeg den naam na de gesteltenisse en gelegendheid van de plaats; want dit heerlyk gebouw, waar van Jacob de la Torre in zyn Roomsch verhaal (*t*) zegt nog eenig vervallen muurwerk gezien te hebben, was gesteld in 't midden van een vermakelyke WAARANDE, welke van alle kanten met gragten omringt en met vrugtdragende en andere boomen beplant was. Voor had het een schoone steene poort, waar door men in den hof en verders na 't huis van den Pastoor ging; zulks dat het eene gansch beslote en omcingelde plaatze was, ongetwyffelt, op dat, gelyk het woord waarande medebrengt, het edel gedierte, als haazen, konynen, enz., 't geen daarin tot vermaak van den Pastoor wierde gevoet, zig binnen het zelve bestek zoude houden. Het blykt uit verscheide oude actens (*v*), dat de Pastoors van den Hage of Parochie-papen, gelykze in oude brieven doorgaans genoemt werden, al in vroege tyden dit gedeelte van den Hage tot hunne woonplaatze is toegevoegt, dewyl men vind, dat ze al voor den jaare 1419. hunne vaste wooninge aldaar hebben gehad, schoon dezelve toen nog niet bekent was met den naam van *Waarande*, werdende slegts genaamt des *Parochipapenhof* (*w*). En het is waarschynelyk, dat daar op al gezien werd in het

Hoedanigheid van dezelve, en waar gelegen.

overstaan van hen opgenomen en geslöten; *daar over geroepen den Pastoor van de Parochie-kerke van den Hage.* Zie Sententie van den Hove van Holland van den 30 Julii 1524. nopende het doen van de rekeninge van de H. Geest, Kerk, Getyde, Ziek, Gasthuis en Huissit-meesters; als mede de Instructie voor de zelven van date de 12. Augusti 1524. enz.

(*t*) Dit verhaal is tans nog ongedrukt en voert dezen titel: *Relatio seu Descriptio Status religionis Catholicæ in Hollandia eique confœderatis Provinciis a* Jacobo de La Torre, *Archiepiscopo Ephesino Vicario Apostolico collecta & exhibita Smo. D. N. Alexandro VII. atque Eminentissimis ac Reverendissimis S. R. E. Principibus ac Cardinalibus S. Congregationis de Propaganda Fide. Kal. Apr. an. Dom.* 1656. Wy zullen zyne eige woorden, zoo als ze op *pag.* 197. gevonden werden, alhier uitschryven: „ *Parochia autem civium ac plebeiorum alia ac amplior, dedidata Divo Jacobo* „ *Majori, ædificatione posterior erat altera; quandoquidem erigi solum inceperat Anno* „ *Domini* 1390; *Pastorque ei deserviebat ex ordine Præmonstratensi Abbatiæ Middelb. in Zelandia: & eiusdem instituti sui varios habebat Propastores ac Cappellanos.* „ *Et domus Pastoralis (cujus adhuc vidi reliquias) fossis circumdata, splendida erat,* „ *ac cunicolario circumcincta.* Van te vooren had hy gezegt: *Parochiæ vero (Hagæ) olim fuere, ut ita dicam, duæ. In aula Sacellum, variis sepulturis plurium* „ *Hollandiæ Comitum ante incendium anni* 1642 *exornatur,* ---- *ita ut Collegiata* „ *Ecclesia ista pro secunda Parochia computari queat.*

(*v*) Onder anderen uit een kustingbrief, geschreven op onser zueter Vrouwendag Anno M. CCCC. en negentien in deze woorden: „ En deze voorsz. renten „ heeft hy verzekert op syn huys gelegen op *die Geest voer des Prochipapen,* en „ heeft belegen an die oestzyde Zwagerken, an die zelve zyde Floris van Backum, „ an die westzyde op dat noort-eynde en op dat zwteynde die ban-weghe, &c. Nog in een anderen brief: „ Op een huys gelegen op die Geest, op dat Noirteynde die *Prochipape van den Hage,* &c. zynde gedagtekent den 21. November 1459. Item „ Nog op Jan van Rotterdams thuyn en op syn huys, staende *op die Geest by des Prochipape,* &c. Gesz. op ten 11. Maerte 1498.

(*w*) In een kusting-brief van twee huizen staande op de Geest, belegen aan die „ westzyde Dirc Jacobsz mit zyn cameren, op dat noirteinde des *Prochipapen Hoof*;

het bekende Handveſt (*x*) door Hertog Aalbert van Beyeren, den goeden luiden van den Hage, die toen woonden of namaals woonen zouden binnen de limiten of marken aldaar uitgedrukt, in den jaare 1370 verleent, wanneer aldaar onder anderen gezegt werd, —
„ van daane vort ſtreckende, door die Hofſtede daer Clays Gheryt
„ Doedenſoen plach te woonen noortwaert totter Hofſtede toe daer
„ Claes van der Meer plach te woonen *an die oeſtſide van 's Papen-*
„ *hove*, ende van daer &c. Zoo om dat niet te bevroeden is tot wat anderen Paape of Prieſter zulks zoude konnen werden t'huis gebragt, byzonder in dien ouden tyd; als om dat de verdere plaatzen aldaar genoemt, werdende nagegaan, zoo veel de zedert gemaakte veranderingen zulks konnen lyden, die plecke wel overeenkomt met de gelegentheid van 's Paſtoors Warande. Waar uit dan teffens blykt hoeveel vroeger nog als 1419. die wooning en Waarande al voor den Paſtoor geſchikt is geweeſt. Van dit alles is jegenwoordig niets overig, zynde het gebouw geſloopt en de grond alomme geëffent De Staten van Holland gaven by reſolutie van den 15. Februari 1589. dit ſtuk lands, als toen groot ontrent anderhalve mergen, in erfpagt, aan de Peſthuismeeſters van den Hage, ten behoeve van het huis *in aanzieninge van de ſobere inkomſten en 't klein vermogen van het zelve* (*y*).

In

„ *Hoof*, an die ooſtzyde Henric voorſz. zelve, en op dat zuyteynde die heer-
„ ſtraet, &c. Leſten dag in December 1462. Ook vind men menigmaal ver-
„ melt *de Parochipapen-laen*: Dus in een kuſtingbrief van *een huis weſtwaerts van*
„ *des Prochipapen-laen*, *belegen op 't noirteinde die Prochipape en op 't zuyteynde die*
„ *Heerwech*, &c. 22. *Febr.* 1458. Deze Laan is nog ten protocolle bekent.

(*x*) Zie dit Handveſt in 't geheel hier vooren, *pag.* 71.

(*y*) De woorden van de Reſolutie zyn deze: Op 't verſoek van de Peſthuys-
„ meeſters van den Hage, dat henluiden om Gods wille ten behoeve van 't
„ voorſz. huys vergunt en gegeven ſoude mogen worden een ſtuk lands groot on-
„ trent anderhalve margen, *eertyds geweeſt zynde des Paſtoors Warande in den Ha-*
„ *ge*, *gelegen over 't voorn. Peſthuys*, of dat hen 't zelve in erfpagt ſoude mogen
„ vergunt worden, is geappoſtilleert.

„ De Staten van Holland gezien hebbende 't advis van den Ontfanger Corn.
„ van Coolwyk hebben in aanzieninge van de ſobere inkomſten en 't kleyn ver-
„ mogen van den Peſthuyſe in deſen geroert, alhoewel die van den Hage daer in
„ behooren te voorſien, dat het zelve Peſthuys bequame middelen en inkomſten
„ moge hebben, geconſenteert en geaccordeert, conſenteren en accorderen mids
„ deſen de Supplianten alhier tot behoef van den Peſthuyſe voorn. in een eeuwige
„ erfpagt op erfpagts regt uytgegeven het parceel lands, groot ontrent anderhalf
„ margen, genaamt de Paſtoors Warande, daer af iegenwoordig bruyker is Si-
„ mon de Deckere, en onvermindert de huure van dien jaerlycx voor de ſomme
„ van 15. ponden van xl. grn., zulks tzelve jegenwoordig in huure geldende is,
„ ingaende ter expiratie van de voorſz. huur, mids dat de voorn. erfpagt jaerlycx
„ uytgereykt ſal worden tot behoef en onderhoud van de Predikanten, in handen
„ van den voorn. Ontfanger, of die in der tyd daer toe zal weſen geordonneert;
„ Ende tot nader hulp en ſubſidie van den Peſthuyſe voorn. hebben de Staten
„ quytgeſcholden en geremitteert, ſchelden quyt en remitteren by deſen de vyf
„ rentges, dat de Memorien en ſeven Getyden in den Hage op den ſelven Peſt-
„ huyſe is hebbende, bedragende jaarlyks te ſamen ſes ponden elf ſchell. drie
„ penn. met het verloop van dien, ordonnerende over zulks den voorn. ontfanger
„ Coolwyk en alle andere, enz.

In latere tyden is deze grond met burgers huizen bebouwt en in straten verdeelt; werdende deze plaats nu nog by 't gemeene volk genoemt de *Waranje* of *Franje* of de *Geest by 't Dolhuis* (z); want het schynt, dat de grond van de Pastoors-waarande zig eertyds heeft uitgestrekt van de noortcingel tot het Dolhuis, en zulks in zig begrepen de navolgende straaten, nu bekent met de namen van de *Bree-straat*, de *Snoek-straat*, het *Visschersdyk*, de *Franje*, de *Noordstraat*, de *Pastoors-waarande* en een gedeelte van de Geest, immers in een transport-brief van een huisje op de *Geest* van den 5. July 1569 werd de belending daarvan in dezer voegen uitgedrukt, *staande op de Geest recht over 't Pesthuis van den Hage* (welk Pesthuis stond agter de St. Anthonis Kapel, nu het Dolhuis genaamt) *belegen zuid de Heere-straet, west de St. Anthonishuysken en noort de Warande toekomende den Pastoor van den Hage alhier.* Dit land naderhand verkogt werdende, is daar van, 't zy voor 't geheel, of voor 't grootste gedeelte koper geweest eenen Jacob van Nes eertyds voornaam pagter van Societeits middelen. Deze verzogt in den jaare 1607. by requeste aan 't gemelde Collegie *vrydom van verpondinge en schoorsteen-geld van de huizen en erven, die op de Warande by hem zullen werden uitgegeven, om betimmert te werden* (a). In 't jaar 1649 waren in de Bree-straat in de Pastoors Waarande niet meer dan elf huizen getimmert.

Dewyl by ons hier vooren zyn opgetelt de predikers, die in de Roomsch-Katholyke tyden den dienst in deze kerk hebben verrigt, zoo zal 't niet ongevoegelyk zyn, dat wy daarby ook opgeven de naamen der Leeraars, die zedert de Reformatie of religie-veranderinge deze en andere openbaare kerken in den Hage hebben bedient. Wie de eerste verkondiger van den gezuiverden Godsdienst alhier zy geweest, is by ons onzeker. Wel is waar, dat op de lyst der Haagsche Predikanten, welke in druk gaat, voor aan, en dat al op 't jaar 1566. geplaatst werd eenen *Petrus Gabriel* (b), dog of hy dezelve plaats met regt verdient en of hy onder het getal der Haagsche Leeraaren kan gerekent werden, zoude grootelyks te betwisten staan. Wat ons belangt, wy zyn van contrarie gevoelen, eendeels om dat in den gemelden jaare 1566. de Reformatie in 't minste niet was door-

Onderzoek wie de eerste Predikant na de Reformatie in den Hage is geweest.

Ss ge-

(z) Ook werd deze plaats in verscheide oude Brieven, Keuren en Ordonnantien uitgedrukt, *die Geest metten ommecrom by den Pastoor.* Zie Ordonn. op de Nagtwacke van den 13. December 1563, als mede van den 30. November 1565.

(a) Hy obtineerde by Resolutie van den 3 Februari 1607. de gemelde *vrydom voor den tyd van drie jaaren die ingaan souden, na dat de huyzen zullen wesen voltimmert en gemaakt om bewoont te werden*, &c. Zie Resolutie van de Societeit A. *fol.* 39. *verso.*

(b) Hy was een Vlaming, die voor dezen te Brugge en daarontrent hadde gepredikt, en zig van daar na Amsterdam en eindelyk in den jare 1572, toen Holland tegens den Spanjaard opstond, na Delft hadde begeven, zynde de eerste, die hier, zegt de Heer van Bleyswyk, *in zyne Beschryv. van Delft*, *pag.* 452 opentlyk in bedieninge is geweest. Zie verder van hem, *pag.* 409. 441. 442. 450. en inzonderheid G. Brandt, *Histor. der Reformatie*, 1. *deel*, *bl.* 149. 282. 315 378 en 459.

gedrongen, hebbende 't zelve onsen Voorouders naderhand nog te veel goed en bloed gekost, eer zy tot het genot van een vrye oeffening des waaren Godsdienst zyn geraakt; maar ten anderen, om dat dezelve *Peter Gabriel* by den Heer van Bleyswyk op de lyst der Delfsche Predikanten, daar hy eerder of wel eigentlyk te Amsterdam (*c*) zoude t'huis hooren, met den naam van *Petrus Gabriel Schagius* werd gebragt; behalven dat hy niet boven eens of tweemalen (voor zoo verre wy aangetekent hebben gevonden) in den Hage heeft gepredikt, en dat wel, volgens het verhaal van den evengemelden Schryver, als ter loops op de publieke straaten en wegen, gelyk zulks in die tyden, wanneer men hier te Lande nog onder het kruis predikte, gemeenlyk geschiedde. Zoo men hem nu onder de Haagsche predikanten egter zoude willen laaten, alleen om dat hy, verzelt met eenige burgers uit Delf en andere omleggende steden en dorpen, eens aan de Hoorn-brugge en kort daarna eens in den Hage in 't openbaar op de straat heeft gepredikt en gezongen (*d*), dan zoude men nog veele anderen daar op konnen brengen. Wy hebben hem doorgeschrapt, te meer om dat hy niet aangeschreven gevonden word op het geschildert bord, hangende ter kamere van den kerken-raad in de Klooster-kerk, en in deszelfs plaatze gestelt eenen *Jan Willemsz*, van wien ons zekerder bescheid is beiegent, want deze werd in 1581 al genoemt eertyds predikant in den Hage, en schynt toen al buiten den predikdienst geweest te zyn, immers de Staten van Holland begunstigde hem in dien staat by resolutie van den 4 Juni des zelven jaars met een klein onderhoud boven 't geen hy reets genoot, en dat voornamentlyk in aanmerkinge van zyne armoede: de woorden van deze resolutie, zoo als ze te boek gestelt is, luiden in dezer voegen:

„ Op het versoek van *Jan Willemsz* eertyds Predikant in den Ha-
„ ge, omme te hebben vordere alimentatie, boven de dertig ponden
„ van xl. grn. 't pond 'sjaers, hem uyt de inkomsten van de Memo-
„ rien in den Hage tot synder alimentatie geaccordeert, is geappostil-
„ leert:

„ De STATEN VAN HOLLAND hebben in aensieninge van de
„ armoede van den Suppliant alhier, ende omme eenigsints te
„ helpen voorsien tot onderhoud van hem, syne huysvrouwe en
„ kinderen, den selven Suppliant gegunt en geaccordeert, gun-
„ nen en accorderen by desen, uit de inkomsten van den Ca-
„ pittele binnen den Hage jaerlyks t'syner alimentatie, de som-
me

(*c*) Hooft *in zyne Nederl. Hist. pag.* 62. verhaalt op 't jaar 1565. dat Willem Dirksz. Bardes Schout van Amsterdam onder anderen beticht wierd, van *eenen Calvinischen Leeraar in den Haag gebragt* te hebben; of het nu deze Peter Gabriel dan een andere zoude zyn geweest, werd van den gemelden Schryver niet aangetekent, dog het is zeker, dat hy niet alleen ontrent dien tyd te Amsterdam met zyne vrouw woonde, maar zelfs ook met en nevens *Nicolaas Scheltius* en *Jan Arentszoon* aldaar tot Predikant der Gereformeerde gemeente was beroepen. Brandt, *Hist. der Reform. I. deel*, 7. *boek*, *bl.* 315. 333. 378. 459. en 470.

(*d*) Zie Brandt, *Hist. der Reform.* 1. *deel*, 6. *b. pag.* 329. Bleysw. *Beschr. van Delft*, *pag.* 409. en 410.

„ me van twintig ponden van xl. grn., ordonnerende den ont-
„ fanger derzelver goederen de voorſz ſomme daer uyt jaerlyks
„ uyt te reiken en te betalen.

Nu komen wy tot bekender en zekerder tyden, en zullen mitsdien te berde brengen de

NAAM-LYST
VAN ALLE DE
PREDIKANTEN
DER
GEREFORMEERDE KERK,

Die van 't begin der Reformatie af, tot nu toe, binnen 's Gravenhage, in de Nederduitſche Gemeente zyn beroepen.

1579. *Jan Pietersz van Caſtricum*, van Wezel gekomen Ao. 1579, uit den dienſt alhier geſcheiden den 10. October 1583. en 1584 na Caſtricum vertrokken (*e*).

(*e*) De oorzaak van hun beider vertrek uit den Hage verhaalt Hooft, *Nederl. Hiſt. pag.* 952. in dezer voegen: „ *Jan Pieterszoon*, Predikant in den Hage had-
„ de het geladen op zynen amptgenoot *Hieronimus Hortenſius*, die geteelt uit
„ *Lambertus*, eertyts Schoolvoogt tot Naarde, de waerdy der goede werken te
„ breedt ſcheen uit te meeten, darrende dryven, dat een voortganger in zonden
„ het eeuwighe Ryk en leven, wen Godt het hun ſchoon geven wilde, niet ont-
„ fangen kon. Hun knibbelen, begonnen al over twee jaren, duurde, met ma-
„ ken van aenhang en ſplitſing der gemeente, tot dat men geenen nader raadt
„ vond, dan anderen in hunne plaetſen, en Pieterszoon in het dorp Kaſtrikom,
„ Hieronimus in dat van Waſſenaar te zetten. Zie verders G. Brandt, *Hiſt. der*
„ *Reform.* 1. *deel*, 13. *b. p.* 702.

De Staten van Holland hadden ook alle moeiten tot bevrediginge aangewend en ten dien einde op 't verzoek van den Kerkenraad by reſolutie van den 23 Maart 1583. „ verklaart en geordonneert, dat die van den Hove Provinciaal in Holland
„ en de Magiſtraten van den Hage op alles zouden voorzien en mede ordre ſtel-
„ len, dat de kerke Gods door goede opzigt en vermaningen der reyne, ſuyvere
„ en oprechte Leere Chriſti, in vrede en eenigheid mogt werden geſtelt en ge-
„ houden, om te verhoeden alle ſwarigheden en inconvenienten. Het Zuidhol-
„ landſche Sinode verzogt den 10 Junii des zelven jaars andermaal zeer ernſtelyk,
„ dat van wegen de Staten en die van den Hove Provinciaal en ook van de Magiſ-
„ traten van den Hage, eenige in de Vergaderinge van dezelve Sinode zouden
„ mogen compareren, om getuigenis elk in den haren te mogen geven van 't gunt
„ in dezelve Sinode zoude mogen gehandelt worden, en namentlyk de hoogwig-
„ tige ſwaerigheid die alhier in den Hage is voorgevallen; daar op verklaringe ver-
„ ſogt is van die van de Sinode voorn. of dezelve van meninge zouden zyn de
Pre-

1579. *Hieronimus Hortensius*, van Naarden gekomen 1579., insgelyk den 10. October 1583. uit den dienst gescheiden en.... na Wassenaar verplaatst (*e*).

1583. *Bernardus La Faille*, gekomen den 15. September 1583; in zynen dienst gesuspendeert den 30 November 1518, en uit denzelven geheel verlaten den 31. Julii 1619 (*f*).

1584. *Petrus Gellius Fabri*, den 1 Maart 1584 gekomen van Zutphen en in 't zelve jaar vertrokken na Embden (*g*).

1584.

„ Predikanten alhier, zoo wel die schuldig is als onschuldig bevonden soude mo- „ gen worden, te laten vertrecken, agtervolgende de verklaringe van de Magis- „ traten van den Hage; 't welk de Gecommitteerden van de Synode voornoemt „ aangenomen hebben in den haren te doen verklaren. Hieronimus Hortensius wierd daarna in den jaare 1600. door de Magistraat en Kerkenraad van het dorp Nederhorst buiten Weesp tot Predikant genomineert en verzogt, dog de Staten van Holland wilden daarin niet bewilligen, *ten aanzien van de onbequaamheid van den voornoemden Hortensius.* Zie Resolutie 5. April 1600.

Na het vertrek der twee gemelde Predikanten, „ Committeerden de Staten by „ Resolutie van den 20 Julii 1583. (Jonkheer Willem van Zuylen van Nyvelt en „ d'Advocaat Buys,) om *Thomas Telius*, dienaar des Goddelyken Woords ernste- „ lyk te verzoeken, dat dezelve hem in dienst alhier in den Hage zoude willen „ begeven, en 't zelve die van de Magistraat van den Hage mede aan te geven, „ ten eynde daarna de beroepinge van den voornoemde Telius gedaan mag wor- „ den na behoren.

(*f*) Zie Brandt, *Hist. der Reformatie.*

(*g*) Hy heeft de Haagsche kerk maar eenige maanden bedient. De Staten van Holland deden groote moeiten om hem tot hunnen Hof-prediker te bekomen, gelyk wy hierna onder het Hooftstuk van de *Fransche kerk* nader zullen aantonen. Die van Leiden wenden ook alle mogelyke vlyt aan, om hem binnen hunne stad als Predikant te hebben *in plaatze van Dr Sarabia, die als Professor Theologiæ weder aldaar zoude werden gebruikt*; en waren reeds met den voorn. Gellius in onderhandeling getreden, 't geen ter ooren van de Staten gekomen zynde verzogten dezelve by resolutie van den 4 Augusti 1584 *dat die van Leiden de Staten van de gelegentheid der zake zouden onderregten, omme daarna voorts daar in gedaan te werden als na behooren, zoo verre dezelve Gellius bevonden zoude werden alrede binnen Leyden niet verbonden te zyn.* Waar op gehoort zynde het versoek van Dr. *Sarabia*, vol- „ gende den last hem gegeven by die van den Kerke van Leyden, teneinde *Petrus* „ *Gellius* binnen Leyden in dienste zoude mogen werden aangenomen en daarinne „ gepreferereert voor die van den Hage, overmids de groote gemeente binnen Ley- „ den en dat de Studenten met een bequaam persoon behooren voorzien te werden, „ zoo hebben de Staten by resolutie van den 6. daar aan volgende verstaan, dat „ zoo verre de voorsz *Petrus Gellius* hem aan die van den Hage niet heeft verbon- „ den, dezelve verzogt zal werden hem binnen Leyden voorn. te willen begeven, „ door dien de voorn. *Sarabia* hem voortaen alleenlyk als Professor Theologiæ zal „ laten gebruiken. Niet te min hadden de Staten den Hove van Holland geauctoriseert, om de meergem. Petrus Gellius tot Predikant alhier aan te nemen. De resolutie ten dien einde by de Staten den 11. der zelver maand genomen, was van dezen inhoude: „ By den President van der Myle verzogt zynde, dat Petrus „ Gellius in den Hage in dienste soude mogen werden aangenomen, in aanzienin- „ ge van het voorgaande schryvens van de Staten van Holland; hebben de Staten „ voorn. verklaart en geresolveert, alsoo de voorn. Petrus Gellius by geschrifte „ vertoont heeft, dat dezelve binnen den Hage nogte ook tot Leiden niet en is „ verbonden, den voorn. Gellius vry sal staen, hem in dienste te begeven, aldaar „ het hem beliefde en goed dunken sal, en niettemin die van den Hage geauthoriseert,

1584. *Petrus Everbardi*, gekomen van Nieupoort in Vlaanderen den 1 Mei 1584 (*b*), overleden den ... Junii 1604.

1585. *Libertus Fraxinus*, gekomen van Antwerpen de 29 October 1585., vertrokken na den Briel den 31 October 1606., was de derde Predikant (*i*).

„ feert, op het voorgaande fchryvens van de Staten, den voorn. Petrus Gellius „ in dienfte aan te mogen nemen, midts dat conform het fchryven van die van den „ Rade Provinciaal en het advis van die van den Kerkenraede van den Hage, den „ voorfz Petrus Gellius *alternis vicibus* met de andere twee Predikanten ten Hove „ zal prediken, en dat viermaal ter weeke in de kapelle, als Maandags, Dings- „ dags, Donderdags en Saterdags, t'elcker reife een halve uure lange vermaninge „ met een gebed gedaan zal werden, ten eynde die van den Hove en haarluyder „ Suppooften hen in dezelve vermaninge ter eere Gods mede laten vinden mo- „ gen. Wat eigentlyk de rede zy geweeft, waarom de voornoemde Gellius by vervolg alhier in dienft niet is gebleven of overgegaan in den dienft der kerke van Leiden, hebben wy niet konnen opfpeuren. Zeker is 't, dat hy kort daar aan van hier na Embden is vertrokken, na dat hy de Haagfche kerk eenige maanden als Leeraar had waargenomen. Zie verders van hem hier na onder 't Hooftftuk, *Franfche kerk*.

(*b*) Hoe groot het tractement of jaarlykfe belooninge der Haagfche Predikanten te dezen tyd was, kan uit de volgende refolutie gezien werden. *Den* 13. *Maart* 1585. „ Op het verfoeck van die van den Kerkenraed alhier binnen den Hage, „ omme te hebben ordonnantie generael voor *elken Dienaer*, te weten *Petro Eve-* „ *rardi* en *Bernardo* (*la Faille*), elk 's jaers van den dage van de aenkomfte in haer- „ lieder dienft *drie hondert ponden* te betalen by Hanneman, als Rentmeefter van „ de goederen van het Capittel ten Hove, ende voorts 't gunt de Dienaars voor „ huyshuur zullen moeten betalen in de plaatfe van feftig guld. by de voorgaande „ Dienaars ontfangen,

„ De Staten van Holland en Weftvriesland hebben in aenzieninge van de „ dienften van de Predikanten alhier binnen den Hage, ende omme op haerl. on- „ derhout te werken als na behooren; verklaert ende geordonneert, verklaren en „ ordonneren by defen dat van dato van den ingang der dienft van *Petro Everardi*, „ als Dienaer des H. Evangelie alhier binnen den Hage, den voorn. Dienaer mits- „ gaders fynen broeder ende mede-Dienaer elk 's jaers genieten fullen drie hon- „ dert ponden van xl. grn. uit den Comptoire van Willem Hanneman, als Ont- „ fanger van de goederen van den Capittel op het Hof alhier in den Hage, daer- „ toe behoorlyk Ordonnantie verleent zal worden; belaftende voorts de Magif- „ traaten van den Hage de voorn. Dienaren elks tot lafte van die van den Hage „ van behoorlyke en bequame huyfingen daar en boven te voorfien ofte foo veel „ penningen daer vooren te laten volgen, daarmede fy hen van bequame huyfingen „ felfs voorzien fullen mogen.

(*i*) By refolutie van de Staten van Holland van den 29 October 1585. waar van de woorden deze zyn: „ Op het verfoeck van den Kerkenraed alhier binnen den „ Hage; omme te hebben, *Libertum Fraxinum*, als een derde Predikant binnen „ den Hage onder de gagie van vier hondert gulden 's jaers uit de inkomften van „ den Capittele op het Hof in den Hage *in aenfieninge*, *dat ontrent anderhalf jaar* „ *geleden Petrus Gellius als derde Predikant onder gelyke gagie was aangenomen*, heb- „ ben het voorn. verfoeck geconfenteert die van Delft, Leyden, Amfterdam, „ Rotterdam, Briele, Enkhuyfen ende Edam, ende fulks de meefte ftemmen, „ fonder dat het verder verfoeck, aangaende de vrye huyshuur is geconfenteert tot „ lafte van 't Land, maer dat die van den Hage daerop, als die van de andere „ Predikanten fullen voorfien. Het jaar daar aan verzogt de Kerkenraad andermaal, *dat de Staten gelieven de drie Predikanten alhier in den Hage elck van een huizinge te voorzien*, *of ten minften jaarlyks daar vooren toe te leggen* 13 *a* 1400. *ponden*

van

1590. *Johannes Uitenbogaert*, gekomen van Utregt, bevestigt den 14. Maart 1590., gedeporteert den 8. October 1618 (*k*), (was de vierde Predikant (*l*).)

1604. *Johannes Lamotius*, beroepen van Campen, bevestigt den 22. September 1604., overleden den 9. October 1627. (vyfde Predikant (*m*).)

1606. *Nicolaus Dammius*, gekomen uit den Briel den 1. November 1606., gecontinueert tot den 30. April 1607, wanneer hy na Goeree is vertrokken.

1606. *Henricus Rosæus*, gekomen van Vriemarsum onder Meurs den 1. Mei 1607., overleden den . . . 1637 (*n*).

1609.

van xl. *grn.* Wat Appostil daarop gevolgt zy, zie Resolutie van den 13. October 1586.

(*k*) Uitenbogaart te Utregt Predikant zynde, wierd nevens andere zyne mede-Leraars in 't laatst van 1589 door de Magistraat van zynen dienst afgezet. Hy quam den 12 Januarii 1590 in den Hage, en wierd *aldaar*, *inzonderheid door toedoen van Prins Maurits*, *de Gecommitteerde Raden en de Collegien van beide Raden*, tot Predikant beroepen, *waarinne hy bewilligde*, *onverminderd zyne verbintenisse aan de kerke en gemeente tot Uitrecht.* Wat moeite die van Uitregt daarna hebben aangewend, om Uitenbogaart weder als Predikant binnen hunne stad te bekomen, toonen aan de menigvuldige brieven, deductien, Remonstrantien, bezendingen, conferentien en handelingen, tusschen de Heeren Staten en stad van Uitregt en haar Ed. Gr. Mogende, enz., daar over geschreven, overgegeven en gehouden. Zie Resolutien van de Staten van Holland en der zelver Gecommitteerde Raden, van den 6. Octob. 1609. 13 en 23. Januarii, 2. en 17. Febr. 1612. enz. De moeielykheden tusschen hem en zynen mede-broeder *Rosæus* in 1615 ontstaan, waren oorzaak, dat hy in Septemb. des jaars 1616 zig by requeste aan de Staten van Holland vervoegde; *verzoekende ordentelyke ontslaginge van zynen kerkendienst met goedvinden van de Heeren Staten te mogen verzoeken aan den geenen daar zulks behoort*; *dog daar op viel geen deliberatie nog wierd resolutie genomen.* Zie Resolutie van Holland, *Octob.* 1616. In den jaare 1617. verzogt hy andermaal zyne ontslaginge, dog mede te vergeefs: zie Resolutie 29 April 1617. Hy week in 1618 om de opgerezene onlusten zoo in Kerk als in Staat uit het Land, en wierd inmiddels den 8 Octob. 1618 by het Zuidhollandsche Synode te Delft gedeporteert. Uitenbogaart, *Kerkel. Histor. pag.* 271, 272, 274 1004, 1023. en 1024. Hy is de eerste geweest, die als vaste predikant in de Hof-kapel, nu de Fransche kerk, in de Fransche taale heeft gepredikt; waaromme hy ook als de eerste Walsche Leeraar op de lyst van de Fransche Predikanten, hierna te vinden, geplaatst werd.

(*l*) Dit blykt uit de resolutie van den 3 Junii 1594. hierna te vinden onder de Bylage B b.

(*m*) Om wat rede hy alhier beroepen is geworden, is te zien uit de Resolutie van den 6. April 1604 hierna geplaatst onder Bylage C c. 1. 2. enz. Of deze nu de vyfde Predikant is geweest zoo als in dezelve Resolutie werd vermelt, is met het vervolg niet wel overeen te brengen. Zie *Wilhelmus Verhoeven.* Ten ware men vaststelle, dat zedert het deporteren van de drie Kerken-dienaaren, *La Faille*, *Uitenbogaart* en *Taurinus*, in welker plaatzen alleen gekomen zyn *Corn. Vryæus* en *Hugo Beyerus*, de Haagsche kerken maar door vier Predikanten zyn bedient geworden, tot dat *Wilh. Verhoeven* in 1625. weder tot vyfden wierd beroepen.

(*n*) Hy wierd beroepen in plaatze van *Libertus van der Esch* of anders genaamt *Fraxinus*, zie Resolutie van den 20. Octob. 1607. Bylage D d. en in 1615. door de Gecommitteerde Raden in zynen dienst provisionelyk gesuspendeert tot de naaste Vergaderinge by Resolutie van den 28 April 1616. Dog wederom in zynen dienst volkomen herstelt by Resolutie van den 9 November 1618.

1609. *Johannes La Haye*, gekomen 1609., gecontinueert tot den 31. Maart 1619 (*o*).
1918. *Johannes Taurinus*, beroepen van Delft (*p*), bevestigt den 22. April 1618., afgezet in 't laatste van 't zelve jaar.
1619. *Cornelius Vryæus* (*q*), beroepen van Bodegraven, bevestigt den 24. Maart 1619., overleden 1631.
1619. *Hugo Beyerus*, beroepen van Schiedam, bevestigt den 12. Mey 1619., overleden 1631.
1525. *Wilhelmus Verhoeven*, beroepen van ter Heyden by Breda, bevestigt den 14 Maart 1625., overleden den 20. November des zelven jaars (was de vyfde Predikant (*r*).)

1627.

(*o*) Dit is een notoire misslag, dewyl *Joh. la Haye* al in September of October 1618. is gestorven; „ werdende aan zyne weduwe, Margriete van Zeventer by „ appoinctemente van *den* 19. *December* 1618 op haar verzoek geaccordeert het „ vierendeel jaars gagie van haaren man, daarin hy *als Predikant van de Walsche* „ *kerke in den Hage* is overleden, enz.

(*p*) Volgens getuigenisse van den Heer van Bleyswyk, *Beschr. van Delft*, *pag.* 451. vertrok *Taurinus* van Delft na de Remonstrantsche kerk in den Hage den 4 April 1618. Hy wierd in October des zelven jaars by het Synode te Delf gesuspendeert; en schoon de Kerkenraad van de groote Kerk over deze proceduuren klaagde, en verzogte, *dat zy mogten gemainteneert werden in het geene sylieden*, *volgende 't aanschryvens van de Edele Mogende Heeren Staten gedaan hadden*, *nopende den beroepe van den zelven Taurinus*; zoo wierd egter dezelve suspensie by Resolutie van Gecommitteerde Raden in dato 5 November 1618. goedgekeurt, en hem gelast, geduurende zyne suspensie zig niet meer als Predikant van den Hage te gedragen.

(*q*) *Cornelius Vryæus*) wy vinden hem ook genoemt *Corneüs de Vries*. „ Hy „ wierd den 24 September 1619. by Gecommitteerde Raden verzogt, en heeft „ ook aangenomen nog zes weken binnen de stede van der Goude zyne predikatie „ te continueren, mits daer en tusschen by eenen anderen te mogen worden ver- „ lost.

(*r*) In 't begin van 't jaar 1625. wierd by den Kerkenraad hand-opening tot het beroep van een vyfden Predikant verzogt, en by 't Hof geconsenteert by acte van den 1 Februari 1625. waar van wy de woorden zelf alhier zullen byschryven: „ Na dat tot de vergaderinge mede verschenen zyn de afgegaane Ouderlingen en „ de tegenwoordige en afgegaane Diakonen, zoo zyn eenige persoonen voorgesla- „ gen, omme te overleggen of yemand uit de zelve tot den kerkendienst *alhier* „ *voor den vyfden Predikant* zoude konnen beraemt worden, zoo is eindelyk na „ overweginge van de gelegentheid der voorgeslagene persoonen beraemt de per- „ soon van *D. Wilhelmus Verhoeven*, ten einde dezelve de Ed. Heeren van de Col- „ legie der Justitie en Magistraat van den Hage soude voorgedragen werden, op „ dat de beroepinge met haer E. goetvinden op de gem. persoon mogte voortgaan „ en gedaen worden.

„ 't Hof van Holland gezien hebbende de voorgestelde acte en gehoort het ver- „ soek by Gedeputeerden uit den Kerkenraed alhier dienvolgende gedaen, en 't „ Hof voor als nu niemand anders meer konnende bedenken, die men zoude mo- „ gen voorslaan, met apparentie omme te bekomen *tot een vyfde Predikant alhier*, „ heeft goedgevonden *D. Wilhelmus Verhoeven*, daar toe alhier beroepen zal wor- „ den, ende mits dien den voorsz. Kerkenraad toegestaan, om dezelve beroepinge „ te mogen doen, mits dat van nu voortaen boven de ordinaris predikatien des „ Sondachs nae noene en des Dingsdaechs t'avonds zoo wel in de *Kloosters* of „ *Princen-kerke* als in de groote kerke mede gepredikt zal werden. Gedaan in „ den Hage den 1 Februarii 1625.

1627. *Laurentius Modeus*, beroepen van Wyk te Duurstede, bevestigt den 13. November 1627, overleden 1642 (*s*).

1629. *Johannes L'Empereur*, beroepen van den Briel, bevestigt den 6. Augusti 1629. (*t*), overleden den 22. Augustus 1637.

1632. *Eleazar Lotius*, beroepen van Geertruidenberg (*v*), bevestigt den 14. November 1632, overleden den 21. December 1668.

1638. *Samuel Kabeljaauw*, beroepen van den Briel, bevestigt den 3. Januarii 1638., overleden den 30. November 1647.

1638 *Cornelius Trigland Jacobsz*, was Doctor Theologiæ, beroepen van Hoorn, bevestigt den 11 April 1638., overleden den 20. Augustus 1672.

1638. *Casparus Streso*, beroepen van Monster, bevestigt den 11. April 1638., overleden den 27. Mey 1664.

1642. *Tobias Tegnæus*, beroepen van Leeuwaarden, bevestigt den 30.

(*s*) Om dezen *L. Modeus* tot Predikant alhier te mogen hebben, schreef het Hof aan de Staten en ook afzonderlyk aan de stad van Utrecht, *om dat zy* ('t Hof) *onderregt wierden, dat de voorn. Modeus tot koste van 't Land van Utrecht hadde gestudeert en derhalven agten, dat haar Ed. Mog.* (de Staten van Utrecht) *in desen ook veel vermogten*, &c. Deze brief, gedagtekent den 16. October 1627, is te vinden in 't VII. Register van Brieven van en aan den Hove van Holland, *fol.* 384.

(*t*) De Heeren Raden van den Hove van Holland hadden hem al in Februarii van den zelven jaare verzogt en ten dien einde aan de Magistraat van den Briel den volgenden brief geschreven.

Erentfeste, Wyze, Voorzienige en zeer discrete goede Vrienden.

„ Nademaal goedgevonden werd, dat de Duytsche kerke alhier in den Hage, „ daer een groote gemeente en behalven dien confluentie es van veele Heeren en „ Gedeputeerden van de Provintien en andere, die van buiten komen, mochte wer- „ den voorzien van een voortreffelyk, wel geleert en godvrugtig Predikant, en wy „ met de Magistract en Kerkenraed alhier geoordeelt hebbende in de persoon van „ den E. *Johannes L'Empereur*, Bedienaar des heyligen Evangelii binnen der stede „ van den Briele te wesen de qualiteiten tottet gunt voorsz. es gerequireert, daer- „ omme dienstig gevonden en geresolveert es te procederen tot behoorlyk beroep „ van zyn persoon tot den Kerkendienst alhier en dat dienvolgende eenige zyn ge- „ deputeert zoo wegens de voorsz Magistract als Kerkenraed, om haer te vervoegen „ binnen den voorsz stede van den Briele en met uwer E. en den Kerkenraed al- „ daer daer van te spreken ende 't voorsz beroep ten goeden effecte te brengen, „ soo en hebben wy niet konnen naerlaten dezelve gedeputeerden soo op haer ver- „ soek, als uit ons eygen movement deze onze brieven van . . . . es ernstig en vrunt- „ lyk versoek, dat uwer E. believen 't gunt zyluyden dienthalven mondelinge aldaar „ zullen proponeren in goede achtinge te nemen en dienvolgens te helpen bemid- „ delen, dat de voorn. E. Johannes L'Empereur aldaer mach werden gedimitteert „ en toegelaeten alhier te mogen komen, daeraen zoo wy vertrouwen de kerke „ Gods dienst zal geschieden en ons een welgevallen, 't welk wy altyd, d'occasie „ zig presenterende bereyt sullen zyn wederomme te verschuldigen; Dat kenne „ God Almachtig in wiens Heylige protextie wy *Erentfeste* &c. Uwer E. zyn „ bevelende. Geschreven in den Hage den 22. Februarii anno 1629.

(*v*) Zie gelyken brief door 't Hof aan de Magistraat van Geertruidenberg geschreven den 7 Julii 1632. geregistr. in 't VIII. Register *fol.* 12.

30. October 1642. (x) emeritus 1664., overleden den 13. April 1668.

1644. *Hermannus Anthonides van der Linden*, beroepen van Broek in Waterland, bevestigt 31 Julii 1644., overleden den 5 Junii 1670. (zesde Predikant)

1649. *Jacobus Stermont*, (Doctor Theologiæ) beroepen van Rotterdam, bevestigt den 20. Junii 1649., overleden den 26. October 1665.

1656. *Godefridus Lamotius*, beroepen van Rotterdam, bevestigt den 7 Mei 1656., overleden 16. December 1674. (de zevende Predikant)

1663. *Thaddæus de Landman*, (Doctor Theologiæ) beroepen van

(x) In 't jaar 1642. wierd de zesde Predikant in den Hage verzogt, om dat de Ledemaaten waren ontrent 4000. en zonder Zieken-trooster, zoo als breeder kan gezien werden uit den volgenden brief, door het Hof tot ondersteuning van 't voorsz. versoek van den Kerkenraad, aan de Staten van Holland afgezonden.

Edele Groot Mogende Heeren.

„ Alsoo door Gedeputeerden van wegens den Kerkenraed van de Nederlandsche „ gemeente alhier in 's Gravenhage ons is vertoont, als dat haar Eerw. uit consi- „ deratie van den grooten aanwasch van de Lidmaten totte voorsz gemeente ende „ mitsdien de merkelyke verswaeringe van den dienst der jegenwoordige Kerken- „ dienaaren aldaar, genegen waren henl. te addresseeren aan UEd. Gr. Mog. en „ van dezelve in alle gedienstigheyd te versoeken d'adjunctie en tractement van een „ zesde Predikant, mits hebbende alvoorens daar toe van ons toestemminge en „ adsistentie daer zulks behooren zoude; Ende gemerkt wy voor zoo veel ons aen- „ gaet 't voorsz versoek zeer gaerne hebben geaccordeert, als hebbende goede ken- „ nisse en in der waarheyt ondervonden, dat het Corpus der voorsz gemeente, „ door Gods zegen, in weynig tyd herwaerts tottet getal van over de vier duy- „ sendt Lidtmaaten is vermeerdert, en mits dien noch dagelycx meer en meer „ aanwasschende zoo in getale als beswaernisse van den dienst der jegenwoordige „ Kerke-dienaeren, aen wien alleen sonder behulp van Siecken-troosters (als wel „ in andere kerken gebruykelyk is:) de verzorginge van de voorsz hunne Lid- „ maeten continuelyken is incumberende, niet jegenstaende wy wel bewust zyn, „ dat boven de voorsz. consideratie eenige der gemelte Kerken-dienaeren, zoo om „ haere lichamelyke swakheid als indispositie, den last van den voorsz dienst niet „ langer draechlyk es, soo is 't, dat wy soo ter eeren Godes als voor den dienst „ der voorsz gemeente, ons zeer gaerne hebben laten bewegen, 't versoeck van „ de gemelde Kerkenraed in der bester vougen midts desen te secunderen, ende „ midtsdien U Ed. Gr. Mog. niettemin gedienstelyk als serieuselyk te recomman- „ deren, dat aen dezelve zoo Christelyken en æquitabelen versouck by U Ed. „ Gr. Mog. spoediglyk en favorabelyk geaccordeert mach worden, en ons dier- „ halven refererende totte groote wysheyt en discretie van Uwer Ed. Gr. Mog. „ zullen hier mede,

Edele &c. Geschreven in den Hage den 19. Maart XVJ^C. twee en veertig.

Hier in bewilligden de Staten van Holland by resolutie van den 20 daar aanvolgende: „ Op het advis van de Heeren Gecommitteerde Raden, roerende de „ Remonstrantie van den Kerkenraed van 's Gravenhage, is na deliberatie aan „ dezelve toegestaen en werd toegestaen mits dezen een zesden Predikant te mo- „ gen beroepen, en dat van 's Lands wegen dienthalven zal werden betaalt als nae „ ordre.

Delft, beveſtigt den 29. Julii 1663., overleden den 26. September 1681. (de agſte Predikant (*y*))

1664. *Simon Simonides*, beroepen van Rotterdam, beveſtigt den 24. Maart 1664, overleden den 27. April 1675.

1665. *Johannes Vollenhove*, beroepen van Swol, beveſtigt den 30. Auguſtus 1665., Emeritus verklaart den 5. Januarii 1705., overleden 14 Maart 1708.

1667. *Ludovicus Suggeraet*, beroepen van Dordregt, beveſtigt den 13 Februarii 1667., overleden den 4 November 1703.

1670. *David Amia*, beroepen van Harderwyk, beveſtigt den 11. Maart 1670., overleden den 11. Januarii 1711.

1671. *Albertus Woodwaart.*, beroepen van Gornichem, beveſtigt den 30 Maart 1671., emeritus verklaart 21. Julii 1708., overleden den 17 Auguſtus 1712.

1672. *Henricus de Rooy*, beroepen van Zutphen, beveſtigt den 11. December 1672., overleden den 15. Mei 1675.

1676. *Daniel de Lobel*, gekomen van 's Hertogenboſch, beveſtigt den 17 Mei 1676. overleden den 31. Maart 1687.

1676. *Cornelis Boſch*, gekomen van Alkmaar, beveſtigt den 5. Julii 1676. uitgedient 1713, overleden den 28. Maart 1715.

1677. *Guilhelmus Saldenus*, (Doctor Theologiæ) gekomen van Delft, beveſtigt den 21. Maart 1677., overleden den 8. Februarii 1694.

1682. *Henricus Troyen*, (Doctor Philoſophiæ) beroepen van Maaſtrigt, beveſtigt den 24 Mei 1682., overleden den 6. Junii 1715.

1687. *Philippus van der Vliet*, beroepen van Voorburg, beveſtigt den 16 November 1687. overleden den 25 Maart 1708.

1697. *Vredericus Ooſterland*, beroepen van Goes, beveſtigt den 25. Au-

(*y*) Wy zullen de reſolutie, welke de Kerken-raed den 12 Decemb. 1662. tot het beroepen van een agtſten Predikant, van de Staten van Holland erlangde, hier nevens voegen, te meer, om dat de Staeten daar by vaſtſtelden, dat na doode van den als toen jegenwoordigen Hoogduitſchen Predikant geen nieuwe beroepinge van eenen anderen zoude geſchieden. „ Op de requeſte van die van den Kerkenraed „ van 's Gravenhage is om redenen daerinne gededuceert, ende in agtinge genomen 't advis van de Heeren Gecommitteerde Raden, dienthalven voor deſen „ gegeven, geaccordeert en toegeſtaen, gelyk de ſupplianten geaccordeert en toegeſtaen werd mits deſen de faculteit om een agtſten Predikant te beroepen, tot „ bedieninge van de Nederduitſche kerken alhier in den Hage, met deszelfs onderhoud, als ten aanzien van de vordere Predikanten in gebruyk is, des werd de „ jegenswoordige ende toekomende Bedienaars des Goddelyken woords in deze „ plaatze mits deſen gerecommandeert, buiten ziekte ofte andere noodzakelyke „ beletzelen hunne bedieninge zelfs in eigener perſoone waar te nemen, en niet „ door Proponenten ofte andere te laeten waernemen.

„ Op 't gemoveerde van eenige Leden is, naer voorgaende deliberatie gereſolveert en vaſtgeſtelt, gelyk gereſolveert en vaſtgeſtelt werd by deſen, dat naer 't „ overlyden van de jegenwoordige Bedienaer des Goddelyken woords in de Hoogduitſche gemeente alhier geene nieuwe beroepinge van een ander Hoogduitſchen „ Leeraer gedaen, nemaer dezelve gemeente in de Nederduitſche kerke geincorporeert ende het ordinaris tractement den voorſz Hoogduitſchen Leeraar toegevoegt, voor de finantie geprofiteert ſal werden; ten ware nogtans haer Ed. „ Gr. Mog. eenige redenen van beſwaarniſſe ter contrarie mogte voorkomen, „ waerop als dan in redelykheid en billickheid gelet zal werden.

Augusti 1697., overleden den 6 April 1711.
1705. *Henricus du Pon*, beroepen uit den Briel, bevestigt den 29 Maart 1705. en voor zyne intrê-predikatie overleden den 1 April des zelven jaars.
1705. *Johannes de Bruin*, beroepen van Dordregt, bevestigt den 15 April 1705., overleden den 4 September 1722.
1706. *Jacob de Kempenaer*, beroepen van Haarlem, bevestigt den 25 April 1706., overleden den 3. April 1726.
1708 *Bernardus Sandyk*, beroepen van Aernhem, bevestigt den 15. November 1708., overleden den 9. Junii 1727.
1709. *Kornelius Kuyk van Mierop*, beroepen van Nimmegen, bevestigt den 5. Mei 1709., overleden den 6 September 1718.
1711. *Mauritius Gromme*, beroepen van Monikendam, bevestigt den 8 November 1711.
1712 *Wigbold Muilman*, beroepen van Enkhuizen, bevestigt den 24 Julii 1712.
1713. *Jacobus du Pire*, beroepen van Delft, bevestigt den 12 November 1713, overleden den 6 September 1718.
1715. *Henricus Velsen*, beroepen van Delft, bevestigt den 1 December 1715.
1718 *Johannes Doesburg*, beroepen van Naarden, bevestigt den 25. December 1718.
1719. *Jacobus Peregrinus*, beroepen van Utregt, bevestigt den 25 Junii 1719.
1723. *Johannes Wittebol*, beroepen van Dordregt, bevestigt den 24 October 1723.
1726. *Godefridus van Uitrecht*, beroepen van Deventer, bevestigt den 22. September 1726.
1728. *Wolpherdus-Bernardus Blanken*, beroepen van Leiden, bevestigt den 18 Januarii 1728., overleden te Amerongen den 10 Mei 1728.
1729. *Ludovicus-Timon Pielat*, beroepen van Nimmegen bevestigt den 6. Februarii 1729.

Dewyl de Hoogduitsche Predikant met en nevens de Nederduitschen alle kerkelyke diensten verrigt, alle Consistoriale en Classicale vergaderingen bywoont, en mitsdien onder de negen Haagsche Predikanten werd gerekent, zoo zullen wy ook, schoon hy afzonderlyk in de Sacraments-Gasthuis kerk predikt, de naamen der geene die alhier zedert den jaare 1633 gestaan hebben, agter de Nederduitschen laaten volgen.

NAAMEN der HOOGDUITSCHE PREDIKANTEN.

1633. *Bartholomeus Renthergem*, beroepen van Sinderdorp en Schellingwout, bevestigt den . . November 1633, gesturven 1665.
1668. *Gosuinus Verhorst*, beroepen van Ylsum 1668., overleden 1696.

1697. *Didericus van der Lith*, beroepen den 31 October 1697. van Frankfort aan den Oder, bevestigt den 28. November des zelven jaars (was *Professor Theologiæ*), gesturven den 25. Mei 1723.

1725. *Johannes-Philippus Manger*, beroepen den 8. December 1724 van Mulheim, bevestigt den 18 Maart 1725.

Wy zullen niet ophalen wat twisten, scheuringen en beroerten de Haagsche kerke zedert de Reformatie, zoo ten tyde van den Graave van Leicester als wel inzonderheid in die beklagelyke tyden, wanneer het vuur van oneenigheid tusschen de zoo genaamde Remonstranten en Contra-Remonstranten over de al te wel bekende verschil-pointen, in volle vlam stond, onderhevig is geweest, dewyl dit onweder voorby is en men tans aangenaamer dagen beleest, waarin een ieder zynen Godsdienst naar uitwyzing zyner gewisse gerustelyk kan oeffenen. Behalven dat deze zaaken reets door anderen in 't brede verhandelt en beschreven zyn. Wy zullen ons liever verledigen, om een korte en zoo veel als ons doenlyk is, nette schets te geven, hoe het kerkelyk bewind en bestier jegenswoordig hier bestaat.

Hoe het Kerkelyk bewind en bestier tans alhier bestaat.

De openbaare Gereformeerde gemeente of kerken werden door negen Predikanten (daar onder een Hoogduitsche, die met en neffens de andere agt alle kerkelyke diensten verrigt) twaalf Ouderlingen, en agtien Diakonen bedient. Onder de Ouderlingen zyn altyd drie voorzittende Heeren, als een Raadsheer uit den Hoogen-Raad, een uit den Hove Provintiaal en een regerend Burgemeester. Deze drie gemelde Heeren zyn niet verpligt om de Predikanten in eenige huisbezoekinge te assisteren, werdende het zelve waargenomen by de negen andere Ouderlingen, die uit Suppoosten en de aanzienlyksten der burgeren verkoren werden. Hunne dienst duurt twee jaaren, aanvang nemende met het begin van 't jaar en woonen nevens de Predikanten de Classicale vergaderingen en andere bezendingen by; de helft werd alle jaaren verandert en mogen zonder twee jaaren ledig te zitten, niet weder aangenomen werden. De negen Predikanten nevens de twaalf Ouderlingen maken den ordinaris Kerkenraad uit, waarin altyd een der Predikanten voorzit by beurtwisseling, welke van week tot week van den oudsten tot den jongsten overgaat, zynde de jongste, buiten zyne tourbeurt van Preses, altyd Schryver of Scriba. In deze Kerkenraad werd verhandelt, 't geen het bestier van de kerk, mitsgaders de zuiverheid der Leere, en de regtzinnigheid des geloofs, als mede de zeden en het leven der Ledematen betreft. De ordinaris Kerkenraad vergadert den eersten vrydag in elke maand en donderdags voor ieder Avondmaal. In 't beroepen van een predikant, het verkiezen van Ouderlingen en Diakonen, als mede van Krank-bezoekers en Voorzanger, werden by de ordinaris Kerkenraad nog geroepen de zes Ouderlingen, die het laatst voorgaande jaar uit den dienst zyn getreden en Volgers genaamt werden, mitsgaders het geheele lichaam der Diakonen, welke te zamen genoemt werden de Groote Kerkenraad, of wel de Kerkenraad *cum Diaconis*.

Het

Het beroepen van een Predikant gefchied in dezer voegen; wanneer een plaats, 't zy door fterfte of anderzints open valt, werd, na verloop van een vol jaar (z) na het eindigen van het vierendeel jaars, daarin het fterfval gebeurt, zoo de overleden eene weduwe nalaat, welke zoo lang het volle tractement van haaren overleden man geniet, of anderzints na 't eindigen van 't vierendeel jaars, waarin de Predikant geftorven is, de Kerkenraad *cum Diaconis* beleid, en eenige uit dezelve, te weten, de Scriba of Schryver, de oudfte Ouderling uit de Suppooften of burgerye, en de Advocaat Diakon, gedeputeert aan den Hove van Holland en de Magiftraat, om te verzoeken handopeninge, dat is zoo veel als verlof om te mogen treden tot een nieuw beroep. Het zelve verkregen hebbende en door de Gedeputeerden daar van in den voorn: Kerkenraad verflag zynde gedaan, gaat men tot het groffèren en formeren van een negen getal en vervolgens tot het getal van drien. Welk drietal aen den Hove en de Magiftraat zynde geprefenteert en by dezelve verlof gegeven, om daaruit te mogen voortgaan tot eene beroepinge, treed men voort tot de verkiezinge; welke wederom als vooren overgelevert en de voorgeftelde perzoon zoo by het Hof als by de Magiftraat aangenaam verklaart zynde, werd het beroep in de Claffis gebragt, en als het daar geapprobeert is, aan den beroepen Predikant opgedragen, waar toe men voorheen plagt te committeren den jongften Predikant, geaffifteert met een Ouderling en een Diakon, dog jegenswoordig gefchied het door eenen brief, dewelke nevens de Acte van approbatie zoo van het Hof, Magiftraat als Claffis door een ftadsbode werd overgebragt, waar op dezelve Predikant wederom fchriftelyk antwoord. Het beroep by hem aangenomen zynde, moet het zelve door Gecommitteerden, daar toe van de Magiftraat en Kerkenraad verzogt, gebragt worden in die Claffis, daar de beroepen Predikant als dan nog onder hoort, om te hebben losmakinge en ontflaginge van zynen dienft, 't welk gefchied zynde, en geene tegenftribbelinge aldaar ontmoetende, procedeert men vervolgens tot defzelfs voorftellinge en beveftinge.

Het beroepen van een Predikant hoe gefchied.

Het lichaam der Diakonie beftaat, gelyk wy reets vermelt hebben, uit 18. Leden, zynde daar onder altyd een Advocaat, wiens werk is het welwezen en voorrechten van de Diakonie voor te ftaan, haare zaaken te handhaven en de proceffen, de Diakonie betreffende, uit te voeren en vervolgen. Deze diend maar eene reis den tyd van twee jaaren, daar de andere Diakonen, die gemeenlyk fat-

Het lichaam van de Diakonie hoe beftaat.

Tt 3 zoen-

(z) Zoo pleeg het te zyn; maar in de laatfte jaaren heeft het Ed. Mog. Collegie van de Societeit verfcheide maalen de goedheid gehad van den laft des tractements, 't welk de Weduwen geduurende den tyd van gratie, als boven gemeld is, genieten, op zig te nemen, waarop dan de Kerkenraad in ftaat geftelt is, om veel eerder te konnen hand-openinge verzoeken; ja by 't laatft overlyden van wylen den Predikant *Blanken* heeft welgem. Societeit niet alleen de goedheid gehad, om insgelyks den tyd der beroepinge op de voorfz wyze te konnen doen vervroegen, maar heeft ook goedgunftelyk befloten op den 16. Novemb. 1728., dat voortaan altyd de beroepinge zal konnen haaren voortgang hebben zes weeken na 't overlyden van eenen Predikant, mits dat zulks by een verfoekfchrift telkens werde verzogt.

zoenlyke burgers zyn, drie diensten ieder van twee jaaren onderworpen zyn; behalven de zes Regenten van 't Diakonie-huis, die zes jaaren agter den anderen dienen, waarom ook altyd daar toe nieuwe Broederen verkoren worden, die nooit te vooren als Diakonen gedient hebben. Zy hebben onder hen een algemeenen of grootboekhouder, die altyd zynen rang heeft aanstonds na den Advocaat-Diakon, dien hy ook in deze of geene commissie, by deszelfs afwezigheid of onpasselykheid vervangt, en de notulen van 't geen by de Diakonie werd geresolveert en verrigt, staande de vergaderinge, aantekent; welke notulen naderhand door den Advocaat-Diakon geëxtendeert, te boek werden gestelt, en ter naaste vergaderinge geresumeert, en by den boekhouder en den voorzittenden van de voorgaande vergaderinge, 't geen ieder Diakon op zyn beurt is, werden ondertekent, ten bewyze van de conformiteit derzelve. De voorsz boekhouder houd ook aantekening van den gehelen ontfang en uitgave der Diakonie, mitsgaders van het vermeerderen en verminderen der armen; moet alle specien van de collectens, by de respective Diakonen ontfangen en ingezamelt, nazien en corrigeren; onder zyne directie en verantwoordinge is de geheele kas, omme daaruit betalinge te doen, 't zy tot uitdeelinge der armen of tot andere zaken de Diakonie betreffende; en is gehouden ieder jaar zyne rekening opentlyk te doen, na voorgaande afkondinge van den predikstoel aan de gemeente, ten overstaan en onderzoek van den Griffier van den Hove, den Secretaris van den Hage, een Predikant en een Ouderling als gecommitteerden wegens den Kerkenraad, mitsgaders de verdere Diakonen, die alle deszelfs rekeninge ondertekenen. Wat nu den verderen dienst der Diakonen belangt, daar van zullen wy onder de beschryvinge van het OUDE VROUWEN EN KINDERHUIS VAN DE DIAKONIE in 't brede spreken.

De Classis van den Hage hoe zamen gestelt, en wat daarin verrigt werd.

Eindelyk zullen wy hier nog byvoegen, dat de Classis of Kerkverzameling van 's Gravenhage, zynde het agtste van Zuidholland, bestaande in agtien Predikanten, werd zamengestelt uit die van den *Hage*, *Voorburg*, *Ryswyk*, *Wateringen*, *'s Gravezande*, *Schevelinge* met *Loosduinen*, *Monster*, *Wassenaar* en *ter Heide*, die vyfmaal des jaars alhier ordinaris vergaderen, te weten, den eersten maandag in Februarii, den laatsten maandag in April, de naaste week voor 't Synode, eersten maandag in Augustus en November, om Proponenten te onderzoeken, en alle opryzende stribbelingen en zwaarigheden te vereffenen, is 't doenlyk; als mede om te overleggen, en hunne Gedeputeerden op 't Synode te instrueren, wat zy, of op ieder der artikelen van 't Synode van 't laatst voorgaande jaar wegens deze Classis zullen antwoorden, of op nieuws op de Synodale tafel zullen brengen; en extraordinaris zoo dikwyls zy buiten den ordinaris tyd by een geroepen worden, of, gelyk doorgaans, om eene gedaane beroepinge onder haare Classis te approberen, of om eenige andere voorvallende zaaken, welke geen uitstel konnen lyden.

't Synode, alhier vergaderende, waar zyne zittinge heeft.

Het Synode 't geen alle elf jaaren alhier by een komt, heeft zyne zittinge of vergader-plaats in de Klooster kerk, dog de intree-predikatie word des dingsdags morgens gedaan in de Nieuwe kerk, en de sluitpredikatie des vrydags 's morgens in de groote of sint Jacobs kerk.

Het gezag over deze kerk had eertyds de Pastoor en nevens hem waren nog andere gestelt, die genoemt wierden *Rectores Fabricæ Ecclesiæ Hagensis*, of zoo ze in Nederduitsche brieven en handschriften vermelt staan, *Godshuismeesters*, *Kerkmeesters* ofte ook wel *Fabryk-meesters*, dies veeltyds mannen hen de Architecture of Bouwkonst verstaande, daar toe wierden verkooren. Deze hadden het opzigt over het gebouw, en moesten bezorgen niet alleen, dat 't geene gebrooken was, herstelt wierd, maar ook dat, zoo wat nieuws in of aan deze kerk wierd geordonneert of aangelegt, het zelve ter uitvoering wierd gebragt. Zy wierden oudtyds aangestelt door den Bailju van den Hage uit den naam van den Graaf, zoo als onder anderen blykt uit een acte (*a*), welke nog voorhanden is, waar by Hertog *Willem*, de dolle bygenaamt, in den jaare 1356. eenen *Ghysken van Ammers*, tot het Bailjuws ampt van den Hage committerende, wel uitdrukkelyk zegt, *Ende hi sal eenen Scoute setten in 't Hage-ambocht, soe wien onse Rentemeester wil, ende alle ambochten, die tot 'er voirsz. Bailjuscip en Scout-ambocht behoeren, alse Scepen te setten, Kerkmeysters, Heylich Geestmeysters, Boden en anders diensten, die sal hi setten, ofdoen, aendoen en vernieuwen, alsoe dicke als 't oerbaerlic es en goetduncken sal*, enz. Ende 't was uit kragte van dit oud recht, dat de Bailliu van den Hage in den jaare 1463., wanneer 'er voor den Hove van Holland geschil ontstaan was tusschen den Pastoor en Buuren van Schevelinge ter eenre, en den voorsz. Bailju ter andere zyde, over het verkiezen van Kerkmeesters aldaar, beweerde daar toe bevoegt te zyn; voor rede bybrengende (*b*), *dattet alsoe behoirde, bleek genouche by 't gunt, dat hy die Kerkmeesters in die Hage settende was, in den name van mynen genadigen Heere, dair onder die voorsz. van Scheveninge geseten syn.* Volgens het eerste artikel van de Instructie voor Kerkmeesters, H. Geestmeesters, Gasthuismeesters, enz. van den 12. Augusti 1524. wierden de Kerkmeesters aangestelt by den Bailju en Gerechte; dog volgens het tweede artikel van de Provisionele Instructie voor Burgemeesteren van den 6 Juli 1560 (*c*) stond de verkiezing van Kerkmeesters aan den Stadhouder of by zyne afwezendheid aan den President van den Hove van Holland. Naderhand is by Octrooi van haar Ed. Groot Mog. van den 30. Januari 1653 (*d*) het bewind t'eenemaal gelaaten aan de Magistraat (*e*), welke uit de haaren daar toe committeren vier

Wie eertyds het gezag over deze kerk hadden; wat hun werk was en door wien aangestelt wierden.

Aanstelling van Kerk-Meesters gelaten aan de Magistraat.

(*a*) Zie deze acte in 't geheel hierna onder de letter EE.

(*b*) Zie deze acte in 't geheel hier vooren, *pag.* 45.

(*c*) Deze Instructie zullen wy te zyner plaatze geheel opgeven, als wy van de Regeeringe zullen handelen en daar by aanmerken, dat dezelve is gemaakt weinigen tyd, na dat de Haag by Octrooi van den 16. November 1559., op ingenomen advys van den Hove van Holland door Koning Philips den II. allereerst met twee Burgemeesteren is begunstigt geworden, waar van de Haag tot dien tyd toe ontbloot was geweest. De derde is in 1591. door de Staten van Holland daarby gevoegt.

(*d*) Te vinden hierna onder de Bylage FF.

(*e*) Men moet in 't generaal aanmerken, dat schoon wy hier en op andere plaatzen ter nederstellen, dat de Regenten van de respective Godshuyzen zedert

vier perzoonen met den naam van Kerkmeesters. De Heer Jacob van der Does in zyne beschryvinge van 's Gravenhage (*f*) spreekt daar van in dezer voegen.

't Bewint van dese kerk is aan den Haag gebleven,
Of aan den geen, aan wie het Burgemeesters geven;
Want haar is d'eygendom en het gezag alleen.

Aan deze vier Heeren, die tans gemeenlyk de vier oudste Burgemeesters zyn, is aanbevoolen het opzigt over dit gebouw en alle de inkomsten van dien, mitsgaders d'ordre van gestoelten en banken in de zelve, 't verkoopen van de graven, en voorts al het regt van deze kerk, zoo van het verhoogen en openen der graven, 't luiden over dooden als anderzints competerende.

In wat staat de dienst dezer kerke en der Godshuizen in den jaare 1524 geraakt was.

'T zal, onzes oordeels, niet ondienstig zyn, dat wy ter dezer gelegentheid eens ophalen in wat staat de dienst niet alleen dezer kerke, maar ook van de Godshuizen in den Hage in den jaare 1524 was geraakt. De Kerkmeesters, H. Geestmeesters, Gasthuismeesters en diergelyke meer hadden de goederen eenige jaaren lang na hun genoegen en welgevallen gedirigeert en geadministreert, zonder van hun bewind te doen eenige de minste verantwoordinge. Hier over was de gemeente ten hoogsten t'onvrede geworden, begeerende dat by hen zoude werden gedaan rekeninge, bewys en reliqua van de administratie, welke zy ieder in hunne qualiteit gehad hadden; maar wanneer de Kerkmeesters en de verdere Bewindluiden van de voorgemelde Godshuizen sustineerden daar toe ongehouden te zyn, rees 'er tusschen beide partyen een hevig geschil. Welke zaake gebragt zynde voor den Stadhouder en Raden van den Hove, is daar op gevolgt deze Sententie.

Hevig geschil over derzelver administratie.

Sententie van den Hove, waar by de Kerkmeesters enz. gelast werden tot het doen van rekeninge, &c.

„ OP die differenten wesende voor myn Heer die Grave van
„ Hoogstrate, Heere van Montigny &c. Stadhouder Generael
„ van Hollant, Zeelant en Vrieslant ende myn Heer die President
„ van den Grooten Raide als Commissaris van myn G. V. tusschen
„ die Procureurs van die gemeente van den Haighe als Impetranten
„ van sekere brieven van Commissie aen die eene zyde, ende *A-*
„ *driaen Jacobsz de Koninck*, *Jacob van der Wyse*, *Willem Jacobsz*,
„ *Ghysbrecht Dircx*, Cammaeker, *Pieter Baartsz.*, *Willem Meeuwsz*,
„ *Jan Cammaeker*, *Adriaen Gerrytsz.*, *Adriaen de Milde*, *Cornelis*
„ *van Montfoort*, *Jan Bruynsz*, *Louys Bruyel*, *Huych Aertsz.*, *Arent*
„ *Pietersz.*, en *Geryt Bruynisz.* Opposanten an de andere syde, con-
„ tenderende de voirsz. Impetranten dat achtervolgende de voorsz.
„ brieven van Commissie die voirsz. Opposanten gehouden souden
we-

1653. by de Magistraat zyn aangestelt, wy daar mede niet willen te kennen geven, dat dit tot nu toe zonder eenige intermissie is geschied, dewyl het kennelyk is, dat dit regt na 1672 aan den laatsten Stadhouder Prins *Willem den derden*, naderhand Koning van Engeland, is gedefereert geweest, die het zelve tot zyne dood in 1702. heeft gebruikt, na welkers overlyden het weder aan de Magistraat gekomen is.

(*f*) *Pag.* 97

„ wesen te doen rekeninge, bewys en reliqua van de administratie, „ die sy als Heylige Geestmeesters, Kerkmeesters, Getydemeesters, „ Sieckmeesters, Gasthuysmeesters, ofte Huyssitmeesters gehadt hebben, „ en daer tegens die selve Opposanten by sekere middelen by henluyden „ overgegeven, die contrarie gesustineert hebben, myn voirsz. Hee- „ ren die Commissarissen deurgesien en overgewegen hebbende die „ voorsz. middelen, ende alle 't gunt dat de voirsz. parthyen an „ beyden syden over hebben willen geven, met rype deliberatie van „ raide van myn Heeren den President en Raden van Hollant, heb- „ ben geseyt, verklaart en geordonneert, seggen, verklaaren en or- „ donneren mits desen, dat achtervolgende de voorsz. Commissie, „ die voirsz. Opposanten, die de administratie van de voirsz. officien „ gehadt hebben, binnen den tyt van twintig jaeren harwarts, ge- „ houden sullen wesen rekeninge, bewys en reliqua te doen, als dat „ behoort, voir zekere Commissarissen by mynen voirsz. Heeren „ dair toe geordonneert, te weten, die Pastoer van den Haghe, „ Mrs. *Jan van Duvenvoirde*, *Aelbrecht van Loo*, Raden, *Thielman* „ *van Duttekom* meester, en *Vincent Dodmans*, Clerq van de Ca- „ mere van de Rekeninge, in presentie van eenige van de voirsz. „ Impetranten, die daerby sullen willen wesen, en tiegens die rekeninge „ seggen, dewelke den Procureur Generael van Hollant sal assiste- „ ren, ende totter waarheyt van der saeke hulp en bystand doen, „ als daer toe dienen en behooren sal. Wel verstaende dat de vier „ of drie van de voirsz. Commissarissen sullen mogen procederen in „ absentie van de andere, ende sullen de voorsz. Opposanten hun „ reedt maken tusschen dit en veertien dagen, omme voorts te pro- „ cederen alsoo het behooren sal. Actum den 30. Julii anno 1524. „ Present Stadhouder, die President van den Grooten Raide, die „ Heer van Castre, President *Assendelft*, *Isselmonde*, *Duvenvoirde*, „ *Coulster*, *Cobel*, *Loo*, *Jasp. Sasbout*, *Sonck*, *Pynsz.*, Procureur.

Dit veroorzaakte, dat in den zelven jaare by den gemelden Stadhouder wierd gemaakt een Instructie raakende den Kerkendienst; waar in ook aan de zoo genaamde Provisores ofte Bewindhebbers van 't H. Geesthuis, Huissithuis, als mede van de Gasthuizen en Ziekhuizen voorgeschreven wierd, hoe dat ze zig voortaan zouden hebben te reguleren in 't stuk van hunne bedieninge. De woorden zyn deze:

Instructie raakende den kerkendienst in dien tyd gemaakt.

Instructie voor de Kerk, Getyde, Heylige Geest, Huissit, Gasthuis en Siekhuis-Meesters van den Hage, hoe dat zy hen voortaen te reguleren zullen hebben in 't stuk van hunluider bewind en administratie.

„ Eerst soe sullen de Bailliu en Gerechte, stellende de Kerkmee- „ sters, ordonneren een van den selven vier Kerkmeesters dier

 „ best

„ beſt thoe dienen en vaceren ſal moegen, om 't bewint en ontfanck
„ te hebben van den zekere incommen en renten van den zelven ker-
„ ke, die oick betaelen ſal die ordinairiſſe renten ofte laſten dair
„ vuytgaande, mits van der betalinge van de renten nemende qui-
„ tancie, en van den anderen laſten, ordonnantien ofte kenniſſe
„ van de andere drie Kerkmeeſters ofte te minſten van twee van
„ henluyden, te weten, dat boven de xxx. ſtuivers bedraecht, en
„ dat min bedragen ſal, dat zal paſſeren op zyne affirmacie.

I I.

„ Item van de Legaten, doodſchulden of dat van 't recht van
„ 't graven, luyen over de dooden, mitte barde om te gaan, en
„ diergelycke extraordinariſſe pertien incommen ſal, daer af ſal die
„ voirſz. Kerkmeeſter mede den ontfank hebben. Maer ſal dair af
„ een bouck apart gehouden werden by een van de andere Kerk-
„ meeſters, die dat by gebeurte van maende tot maende opſcryven
„ ſullen, dair mede de ſelve Kerkmeeſter, die de ontfank van de
„ penningen hebben zal, ſynen ontfanck doende, zyn rekeninge
„ verificeren zal.

I I I.

„ Ende aangaande dat vuytgeven dair af ſal die ontfanger nemen
„ ordonnantie van de andere Kerkmeeſters ofte ten minſten twee
„ van hemluyden, of ſal dat by hem luyden doen teykenen in 't
„ bouck van den voirſz. extraordinaris ontfanck, om dair mede zy-
„ ne rekeninge te verifieren.

I V.

„ Item de voorſz. Kerkmeeſter ontfanger ſal jairlicx van zyne
„ voorſz. adminiſtratie binnen de maent dat hy verlaeten ſal weſen
„ rekeninge doen voor den Bailju, Schout en Scepenen, dair over
„ geroepen die Paſtoer van den Prochy-kerke, ende maicken eerſt
„ ontfank van de ordinaris renten, te weten van landen, huysren-
„ ten, losrenten, of anders dat zekere renten zyn, elck op hem
„ zelven; Ende van 't extraordinaris als van 't recht van de graven,
„ 't luyen van de clocken, doodſchulden, legaten en anders elk op
„ hem ſelven, ſtellende van gelyken in vuytgeven eerſt die ordinai-
„ riſſe laſten, en dair na 't extraordinaris van reparacien, ornamen-
„ ten en anders elcx oick by Capittelen op hem zelven, als dat be-
„ hoert.

V.

„ Item als huerluyder jair expireert, indien datter iets reſteert te
„ ontfangen, ſal hy ſtellen in reſte, op dat de navolgende Kerk-
„ meeſters dat recouureren en den prouffyte van de kerke dair af
„ verantwoorden mogen.

VI.

V I.

„ Item zal den zelven Kerkmeester ontfanger voor 't fatsoen van
„ der zelver rekeninge geleden werden, te weten van elk blat twee
„ stuyvers, en sal telcken maicken twee rekeningen, d'een voor hem
„ selven, die by den Secretaris van der Haige geteyckent sal wer-
„ den, ende d'andere rekeninge mitten acquycten ende 't bouck
„ dair mede hy geverifieert sal hebben den voirsz ontfanck en vuyt-
„ geven extraordinaris sal blyven onder die voorsz Weth in een kiste
„ die men dair toe maicken sal.

V I I.

„ Item zullen insgelycx doen de voorsz. Getyde, Heylige Geest,
„ Huyssit, Gasthuys, en Siekhuys-Meesters. En indien datter ie-
„ mant eenige heimelicke aelmissen gaven, die niet en begeerden
„ genoemt of te boucke gestelt te wesen, desgelycx of zy eenige
„ heimelicke aelmissen ofte distributie deden, het zal genouch we-
„ sen om dair mede heure ontfank en bysondere 't vuytgeven te ve-
„ rificeren, dat zy dair of nemen ordonnantie, of kennisse van de
„ andere heure medegesellen oft te minsten van twee van hemluy-
„ den of dat 't selve getyckent werde in 't journaelbouck, dat dair of
„ by hemluyden gehouden sal worden, dat telcken alle jairen met
„ de rekeninge en tot verificatie van dien overgelevert sal werden.

V I I I.

„ Item indien die Wet en Heylige Geestmeesters, mits dat heure
„ ontfank en vuytgeven wel meest bedragen zal, oirbair ofte van
„ noede docht, te stellen eenen Rentmeester, die den ontfanck van
„ de ordinarise pertien hadde en rekeninge van als hilde, dair toe
„ sullen zy moegen yemant nut en bequaam nemen tot een redelik
„ cleyn salaris, die dair of gehouden sal wesen alle jaire in der ma-
„ nieren voirsz. te rekenen.

I X.

„ Item sullen de H. Geestmeesters sorg dragen, dat 't guendt dat
„ zy jairlycx behouven an distribucie en aelmissen van coern,
„ broodt, vleesch, barninge en anders, dat zy dair af in tyds pro-
„ vicie doen en coopen wat goets om den armen.

X.

„ Ende in koude winteren, dyer tyden, of andere nootlicheden
„ zullen die H. Geestmeesters, Huyssetmeesters eens of twee werf
„ ter weeke omgaan om te visiteren en te sien, wair armoede is
„ om dair te deelen, Ende indien dat incommen nyet en mogten
„ strecken, liever eenige belastinge ofte vercoopinge te doene by ad-

„ vyse van den Bailliu, Schout, Gerechte en Pastoer, op dat de ar-
„ men 't in de noot altyd gesubvenieert moegen werden, Ende dat
„ doende zullen die rycken bet genegen wesen huere aelmissen en
„ legaten den Heyligen Geest mildelyker te deelen.

X I.

„ Item de landen vuyter huyre gaande zullen by de H. Geestmee-
„ steren gelykelyk verpagt worden, voor den tyt van vij. viij. of
„ ix. jaeren ten meesten proffyte van den H. Geest, sonder eenige
„ voorhuyre ofte rentsoen dair op te stellen, vernemende eerst en
„ al voorn wat der luyden lant aan beyde zyden gelt, op dat zy by-
„ nae die waerde weten mogen.

X I I.

„ Item en zullen de H. Geestmeesters van de selve landen niet
„ moegen huyren ofte doen huyren voer hem zelven heymelic noch
„ openbaer.

X I I I.

„ Item en sullen oick geen landen in erspacht geven ten en waren
„ grootelick ten proffyte van den H. Geest, ende dat by consent en
„ advyse van den Bailliu, Scout, Scepenen en Pastoer.

X I V.

„ Item sullen de Getyde, Gasthuys, Huysset, en Siekhuys-mees-
„ sters in als van gelyken heure devoir doen als dat behoert, en
„ jairlicx rekeninge doen van heure administratie als van de andere
„ hyer vooren geseyt es.

X V.

„ De H. Geestmeesters ofte andere en zullen nyet voortsetten ee-
„ nige laikenen van clederen, hemden oft anders, zy en willen dat
„ terstont distribueren nae den intentie van den Fondateur ofte van
„ den geenen die 't gegeven heeft.

X V I.

„ Ende en zullen geen gelt vuyt de zelve comptoeren moegen lee-
„ nen, gelyk men bevonden heeft, dat hyer voirtyts gedaen is, op
„ peyne dat op te zelve H. Geestmeesters, Gasthuysmeesters en an-
„ dere, die dat gedaen zullen hebben, te verhaelen.

X V I I.

„ Item en sullen geen landen moegen vercoepen ofte andere ren-
ten

„ ten, de Kerk, Heylige Geest ofte andere contoiren toebehoerende,
„ dan by decreet van den Hove van Hollant, op peyne van dat op
„ hem te verhaelen.

XVIII.

„ Ende als hem eenige renten geloſt worden, die ter loſſe ſtaan,
„ ſullen die penningen van ſtonden aan weder beſteden an andere
„ landen ofte renten ten proffyte van de ſelve Comptoiren by advys
„ van den Scout, Scepenen en de Paſtoer van der Haige, ende die
„ brieven die men dair of maicken ſal te doen regiſtreren.

„ Ende ſal deſe Ordonnantie ingaen en beginnen den eerſten van
„ November naeſtcomende.

„ Aldus gedaen ende geordonneert by mynen Heere den Grave
„ van Hoichſtraeten als Stadthouder Generael van Hollant, den xij.
„ in Auguſto A°. XV^{C}. vier en twintig.

Ondergeteykent,

A. DE LA LAING.

Ten behoeve van deze kerk wierd in de jaaren 1547 en 1548 eene Loterye aangelegt en getrokken, waar van de Kerkmeeſters het bewind hadden (g). Het geld daar van gekomen wierd beſteed tot herſtelling van de kerk, welke in den jaare 1539. door den blixem ten meeren deele was afgebrand. De Kerkmeeſters moeſten daar van rekeninge doen niet aan hen zelven of voor de Magiſtraat van den Hage, maar voor Heeren Commiſſariſſen van den Hove; om welke te hooren en te ſluiten het Hof de Heeren *Gerrit van Aſſendelft*, eerſten preſiderenden Raad, en Mr. *Cornelis de Jonge*, meeſter van de Kamer van Rekeninge by de volgende Acte committeerde.

„ ALſoe Meeſter *Geraerd van Renoy*, Heere van Spyck, meeſter „ van de Kamere van der Rekeninge, dikwils abſent en van „ huys es, waer deur Heeren *Geraert* Heere van *Aſſendelft*, Eems- „ kerk, &c. Ridder, eerſte Raedt preſiderende metten welken de „ voorſz. Mr. Geraert gecommitteert es omme te procederen tot „ hoeringhe en *ſluytinge van de rekeninge van de Fabryck van de Parochie-kerk van den Hage*, de Loterye en anders, zyne voorſz. „ Commiſſie nyet en can volbringhen, SOE EEST, dat 't voorſz. „ Hof begeerende de ſaeke te vorderen in de plaetſe van den voorſz. „ Reynoey geſurrogeert heeft en ſurrogeert 't zelfde Hof mits deſen „ meeſter *Cornelis de Jonge*, mede meeſter van de voorſz. Camere „ van de Rekeninge, omme metten Heere van Aſſendelft voorts te

Acte van authoriſatie tot het ſluiten van de rekeninge van den Fabryk van deze kerk, &c.

 „ pro-

(g) Zie tweede Memoriaalb. van Bart. Ernſt, *fol.* 47. en 219.

„ procederen in de voorſz. materie van rekeninge na de leſte retro-
„ acten. Gedaan in den Hage den xv. September anno 1554. by *Aſ-*
„ *ſendelft*, *Zeghers*, *Sasbout*, *Snouckaert*, *Boot*, Raedsluyden van
„ Hollant. In kenniſſe van my

Ondergetekent,

J. DAM.

KERKMEESTEREN

van de St. JACOBS KERK.

1542 *P. Sandelin.*
Dirk Coebel van Loo.
Hugo Adriaenſz van den Velde, Goutſmit.

1547 *Cornelis Sandelin.*
Mr. *Jan Plumeon*, Secretaris van den Hage.

1579 *Simon van der Does*, Schepen.
Vincent van Wieringen, Schepen.
Johannes ab Haerlem.
Jan Wolf, Schepen.

1581 *Aernt van Jutfaes*, Schepen.

1586 *P. Hanneman.*
Jan Jacobſz.
Frederik van der Elburg, Schepen.
Adriaan Schrevels van Tedingbroek, Schepen.

1587 *Cornelis Sybrantszooon.*
Glaude de Glarges, Secretaris van den Hove van Holland.

1589 *Jooſt Jacobsz van Hogenhoek.*

1590 *Aernt Bolle van Hamers-feld.*

1591 *Pieter Treſlong.*

1565 . . . *Berenel.*

1601 . . . *Coers.*

1603 *Jan Jansz Cocq*, Burgemeeſter.

1609 *Guerant Quirynsz.*

1612 *Claes Cornelisz.*

1617 *Hendrik Moons.*
Johan Quartelaer, Burgemeeſter.
Jacob Cornelisz van Wouw, Burgemeeſter.

1618 *Pieter Jansz van Paleſtein*, Burgemeeſter.

1621 *Thomas Caſſiopyn*, Burgemeeſter.

1631 *Francois Criep*, Griffier van den Hove van Holland.

Pie-

1640 { *Pieter Jansz Splinter*, Burgemeester.
Mr. *Jasper van Kinschot*, Tresorier van den Hage.
Aalbert Bosch. }

1645 { *Johan Smout*, Schepen.
Johan Sixti, Burgemeester.
Mr. *Philips Doublet*, Heere van Groenevelt, Burgemeester. }

1650 { Mr. *Jacob van der Hoeve*.
Marcus van der Houve, Vroedschap.
Dirk van der Lisse, Vroedschap. }

1667 { *Anthony Pieterson*, Vroedschap.
Willem Donker, Schepen.
Mr. *Ewout Brand*, Griffier van de Leenen van Holland. }

1671 { *Johan van Banchem*, Schepen.
Johan Rosa, Schepen.
Willem Rottermont, Schepen. }

1672 *Heiman Beukelaer*, Schepen.
1673 Mr. *Nikolaas Splinter*, Schepen.
1684 *Johan van Biemont*, Burgemeester.
1685 Mr. *Ewoud Brand*, Schepen.
1694 *Francois-Louis vander Wiele*, Burgemeester.
1702 Mr. *Johan Dedel*, Burgemeester.
1709 Mr. *Paulus van Assendelft*, Burgemeester.
1714 Mr. *Gysbert van Kinschot*, Burgemeester.
Mr. *Adriaen van Spieringshoek*, Burgemeester.
Mr. *Willem van Assendelft*, Burgemeester.

Het Rentmeesterschap by wien voorheen waargenomen.

Het Rentmeesterschap (*b*) van deze kerk wierd eertyds waargenomen by een van de vier Kerkmeesters, die 'er best toe dienen en zig verledigen konde; en deze moest jaarlyks binnen den maand, na dat hy uit den dienst was getreden, rekeninge van zyne administratie doen voor den Bailju, Schout en Schepenen, daarover geroepen den Pastoor van den Hage. Dit gebruik door den tyd, zoo 't schynt, verloopen en in onbruik geraakt zynde, gelaste de Magistraat in den jaare 1641 by een speciale Ordonnantie, dat de rekeninge zoo van de kerk als van andere Godshuizen ten overstaan van een uit de haaren daar toe te committeren precis alle jaar zoude werden gedaan, opgenomen en gesloten. Maar dewyl de Kerkmeesters tans bestaan uit de vier oudste Burgemeesteren, gelyk wy hier vooren hebben aangemerkt, zoo werd de rekeninge van de kerk allen voor Kerkmeesteren gedaan, die dezelve ook ondertekenen. De woorden van de gemelde Ordonnantie zyn deze:

„ Schout

(*b*) Of 'er behalven den Rentmeester nog een Secretaris van deze kerk afzonderlyk, dan of het een en het zelve ampt zy geweest, is by ons onzeker: immers vind men in een brief van den jaare 1561. genoemt *Heer Pieter Matheeusz. miserabel krankzinnig Priester, Secretaris van de Groote Kerke in den Hage.*

De Rentmeesters en Regenten zoo van de kerk als van alle de Godtshuizen in den Hage, moeten jaarlyks hunne rekeningen doen voor een Gecommitteerden uit de Magistraet.

„ SChout, Burgemeesteren, Schepenen en Regierders van 's Gra-
„ venhage hebben om merkelyke redenen goetgevonden, gelyk
„ sy doen mits desen, dat *soo de ordinaris als extraordinaris Reke-*
„ *ningen van de kerk als* van 't innecomen van alle andere Godtshuy-
„ sen binnen 's Gravenhage by de Rentmeesters en Regenten der-
„ selver altoos sullen worden gedaen ten overstaen van yemande uyt-
„ te Magistraet daer toe te committeeren, 't welk deselve al over-
„ lange syn voorhebbens geweest te doen, omme daer inne te vol-
„ gen 't exempel van andere steden en dat de respective Rentmeesters
„ ten dien eynde werden gehouden aen de Magistraet behoorlycke
„ notificatie te doen, ten tyde als sy hare jaerlykse en andere reke-
„ ningen willen doen, sonder dat deselve het eene jaer over 't ander
„ sullen laten loopen, sonder mede dat de voorsz. Regenten eenige
„ rekeningen apart sullen vermogen te houden, maar alles hebben
„ te brengen en verantwoorden in hare voorsz. ordinaris ofte extra-
„ ordinaris rekeningen gedaen te worden ten overstaen als voren,
„ ende sullen geene rekeningen anders gedaen gehouden werden
„ voor validen, maar voor nul ende van geener waerde. Gedaen
„ ter camere van Burgemeesters voorn. den achtienden Aprilis xvj.
„ eenenveertich.

Was getekent,

P. DOUBLET.

RENTMEESTERS

van dezelve Kerk.

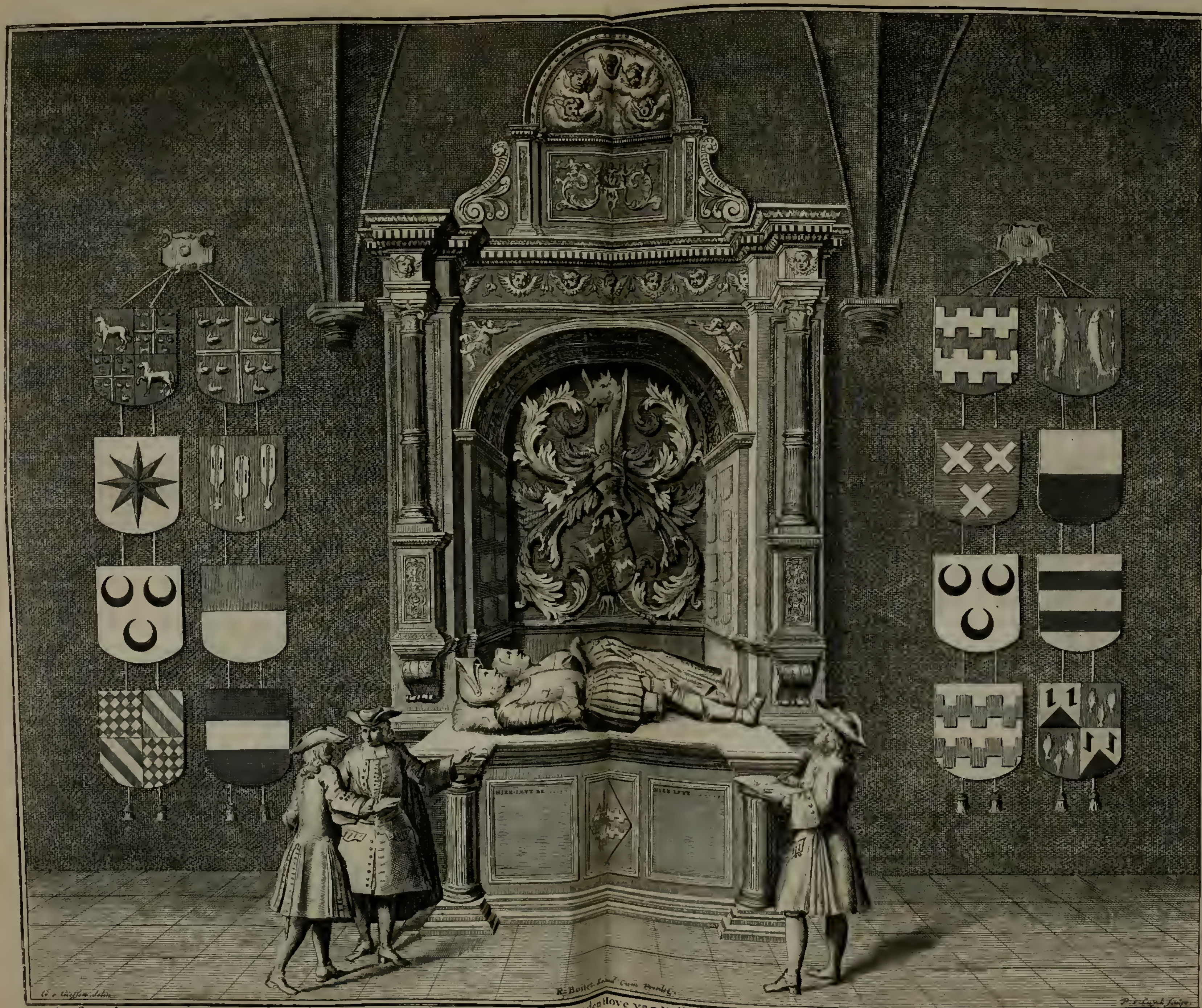
1568 Mr. *Floris van Coolhem.*
1579 *Mathys Bennink.*
1581 *Hendrik Symonsz.*
1584 *Jacob Heerman.*
1630 *Hendrik van Slichtenhorst.*
1665 *Willem van der Does.*
1669 *Jacob van der Houve*, Heere van Heeswyk.
1691 *Albertus Brand.*

Het kosterschap stond ter begevinge van den Grave.

Onderkoster

Het Kosterschap stond ter begevinge van de Graaven, (*i*) maar had geene vaste inkomsten. Egter kon de Koster in den jaare 1514 by afwezendheid nog trekken 40. Rynsche gulden (*k*). Behalven de Koster was 'er nog een Onderkoster, dog door wien dezelve wierd verkooren, en waarin het onderscheid van zynen dienst bestond, is ons niet gebleken; alleen hebben wy uit het Memoriaal-boek van den H. Geest alhier aangemerkt, dat wanneer de Koster en Onderkoster eenige memorien of jaargetyden, welke in deze kerk wierden geviert, quamen by te woonen, de eerste de helfte meer dan de laatstgemelde genoot. In den jaare 1413 was *Jan Holle*, wiens fondatie wy hier

(*i*) Zie de Erf-gravelyke Bedieninge in Holl. *pag.* 132.
(*k*) Zie het Voorberigt op de *Batavia Sacra*, vertaalt in Octavo, *pag.* 157. en de Oudheden en Gestigten van Delfland, &c. *pag.* 365.

Graf-tombe van Heere GERRIT VAN ASSENDELFT, Ridder, Raad Ordinaris in den Hove van Holland, en Jonkvr. BEATRIX VAN DALEM, Ambagtsvr. van Besoyen, enz.

hier vooren hebben beschreven, Koster van deze kerke; in 1536 Heer *Jan Willemsz.* en in 1554. Heer *Hugo Jorisz*, die daar voor drie ponden Vlaams genoot.

Van den tyd der inwydinge dezer kerke vind ik dit navolgende aangetekent. (*l*) „ Deze parochiekerk is op den zelfden dag, hoe- „ wel niet in 't zelfde jaar, ingewydt, op den welken de hoofdkerk „ te Amsterdam ingewydt was geweest: te weten, op Zondag na „ den Feestdag van *St. Michiel.* En dit wy-feest plagt nog onlangs, „ door gasteryen en jaarmarkten, geviert te worden. Dog eenige „ jaaren herwaart hebben de Andersgezinden deze jaarlyksche vie- „ ring afgeschaft; en voor de gemelde kermisse een jaarmarkt aan- „ gestelt op den eersten Zondag na Kruisvindinge. Op dien Zon- „ dag wierd Godt plegtig bedankt voor zyne genade, dat hy zeke e „ pest, door de welke schier de gantsche Haag ontvolkt was, als „ door een mirakel had doen ophouden. Deze pest wierd de zweet- „ ziekte genoemt, dewyl de menschen door 't overtollig zweeten „ verstikten.

Tyd der inwei-ding van deze kerk.

De Kapellen, welke in voorige tyden in of aan deze kerk bekent zyn geweest, wierden genoemt

Kapel-len in voorige tyden al-daar be-kent.

1 De oude Kapel.
2 De Kapel van het H. Kruis.
3 De Kapel van 't H. Graf des Heeren.
4 De Kapel van de H. Maagd Maria.
5 De Kapel van Heer *Ruigrok van der Werve.*
6 De Kapel des Heere van *Assendelft.*

Deze laastgemelde staat aan de zuidzyde van de kerke, en is (voor zoo verre wy hebben konnen naspeuren) gestigt ontrent het midden der vyftiende eeuw by eenen der Heeren van *Assendelft* tot zyne en zyner nakomelingen begraafplaatze. Deze is eene van de schoonste en grootste kapellen, welke ons tot nog toe in Holland zyn voorgekomen; zynde de zelve binnen 's muurs twintig voeten breet, ontrent veertig voeten lang en uitermaate hoog en kerks-wyze verwulft. Door eene deur uit de kerke inkomende vind men nog in den noorder hoek der kapelle een overtreffelyke tombe, na de wyze van dien tyd zeer konstig en cierlyk gewrogt, opgeregt ter eere en gedagtenisse van Heer *Gerrit van Assendelft*, Heere van Assendelft, Cralingen en Heemskerke, Ridder, in zyn leven Raad, eerst van Hertog *Carel van Bourgondie*, en daar na van Keizer *Maximiliaan van Oostenryk*; als mede van Jonkvrouw *Beatrix van Daalem*, uit den huize van Arkel, Ambagts-vrouwe van Besoyen en Heinenoort in Zuidholland zyne tweede egt- en bed-genoot. De voetstal dezer tombe is t'zamen gevoegt van blaauwen arduin-steen, zynde drie voeten hoog boven den grond, zeven voeten lang, en vier voeten en twee duimen breed. Op de zelve ziet men den voorn. Heer van *Assendelft* in zyn vol harnas en zyne huisvrouwe *Beatrix van Daalhem*, in vrouwelyk gewaad, met zamengevouwen handen, de oogen na den Hemel staande, en het laatste oordeel gelyk als te

Kapel der Hee-ren van *Assen-delft.*

Over-treffely-ke tom-be al-daar.

Ww ge-

(*l*) Ibid. en *Batavia Sacra, part. secunda, pag.* 236.

gemoed ziende, met hunne hoofden ruſtende op kleine oorkuſſentjes, in wit alabaſterſteen, byna nog in hunne volle geſtalte, uitgeſtrekt leggen. Boven de agter zyde van deze tombe is, na maate of grootte van de zelve, in den muur van de kerk uitgehouwen een half ovaal, waar in vertoont werd het wapen van de Heeren van Aſſendelft; verbeeldende een zilver paard op een veld van keel, gequartileert met een zilver kruis mede op een veld van keel, bezet in ieder hoek met drie ſilvere maarlen, getimbreert met een paarde hoofd en een gieter ter wederzyden. Aan ieder zyde van dit ovaal hangen agt Quartieren, waar van de koleuren door den tyd zodanig zyn verandert, dat de wapenen tans naauwelyks kenbaar en van anderen te onderſcheiden zyn. Wy zullen ze egter opgeven zoo goed als men ze met moeite heeft konnen nagaan.

ASSENDELFT.	DONGEN.
HAARLEM.	BRAKEL.
CRALINGEN.	ZEVENBERGEN.
ZWIETEN.	BESOYEN.
POLANEN.	POLANEN.
MONSTER.	PYNSSEN.
RODERYS.	BLEYESTEIN.
BORSSELEN.	VAN DEN WALE.

Inſcriptien, van dezelve.

Op de voorzyde van de voetſtal leeſt men deze twee Grafſchriften, nevens den anderen ſtaande:

I.

HIER LEYT BEGRAVEN DIE EDELE EN WELGEBOREN
GERIT HEER VAN ASSENDELFT,
EN VAN BESOYEN, RAAD ORDINARIS EERST VAN DEN HOOGGEBOOREN PRINCE DES HERTOGEN VAN BOURGONJE, EN DAAR NA NOG VAN DEN HOOG-GEBOOREN PRINCE DES EERTS-HERTOGE VAN OOSTENRYK, IN HAAREN LANDE VAN HOLLANT, ZEELANT EN VRIESLANT, ENDE STARF UPTEN NEGENDEN DACH OCTOBRIS IN 'T JAAR ONS HEEREN M.CCCC. EN SES EN TAGTICH.

II.

HIER LEYT BEGRAVEN DIE JONKVROUW
BEATRIX VAN DALEM,
VROUWE VAN ASSENDELFT EN VAN BESOYEN, GESELLINNE VAN DE VOORSZ. HEER VAN ASSENDELFT, EN STARF UP TEN DERDEN DACH VAN FEBRUARII IN 'T JAAR ONS HEEREN DUSENT VIERHONDERT EN TWEE EN TNEGENTICH.

Niet

Niet verre van deze tombe ſtaat in den muur aan de ooſtzyde in een koopere plaat met een blaauwe ſteene lyſt daarom, met oude Duitſche letteren gegraveert dit navolgende graf-ſchrift, 't welk wel eer op een blaauwe zark is uitgehouwen geweeſt, ter gedagteniſſe van Heer *Claas van Aſſendelſt*, zoone van den voorgemelden Gerrit van Aſſendelft en Beatrix van Dalem; en deszelfs huisvrouwe Vrouwe *Alyt van Kyſhoek.*

HIER LEGGEN BEGRAVEN DIE EDELE EN WEL-
GEBOOREN HEERE EN VROUWE, HEER
NICOLAAS HEER VAN ASSENDELFT,
VAN HEEMSKERK, VAN GOUDRIAAN, VAN BESOYEN, VAN HOONINGEN, VAN DE LANDE VAN DE LEK, EN VAN DEN WAALE, RIDDER, RAAD, CAMERLING DES ROOMSCHEN KONING, EN VAN ONSEN GEN. HEERE DEN AERTSHERTOGE VAN OOSTENRYK, HERTOGE VAN BOURGOINGEN. ENDE HY STERF UPTEN 4. SEPT. IN 'T JAER ONS HEEREN M. D. I.
EN VROUWE
ALYT VAN KYFHOEK,
VROUWE VAN ASSENDELFT ZYN GESELLINNE,
EN ZY STERF UP TEN 13ſte. JULII IN 'T JAER
ONS HEEREN MDXXX.
BIDT OM GODS WILLE VOOR DIE ZIELEN.

Nog vind men in den muur dezer kapelle twee graf-ſchriften, waar van het eene aan de regter zyde van de deur in een blaauwen ſteen uitgehouwen, medebrengt, dat in den jaare 1494 in de voorſz. kapelle begraven is Jonkvrouw *Catharina van Aſſendelft*, dogter van den meergemelden Heer Gerrit van Aſſendelft, weduwe eerſt van Jonkheer *Adriaan van Polanen van der Lek*, en daar na van Jonkheer *Jooſt van Halewyn.* De woorden zyn deze:

HIER LEYT BEGRAVEN DIE EDELE EN WEL-
GEBOREN JONKVROUWE, JONKVROUW
CATHARINA VAN ASSENDELFT,
EERST WEDUWE VAN JONKHEER ADRIAEN VAN DER LEK, HEERE VAN EEMSKERK, VAN KRALINGEN, &c. ENDE NAER WEDUWE VAN JONKHEER JOOST VAN HALEWYN, HEERE VAN DER KAPELLE, VAN ASPEREN IN VLAENDRE, &c. EN ZY STARF UP TEN XV. DAG IN AUGUSTO IN 'T JAAR ONS HEEREN MCCCCXCIIII.

Het andere ſtaande aan de linker zyde van den ingang in wit marmer, omzet met deze agt quartieren,

Assendelft.	Kyfhoek.
Arkel.	Polanen.
Kralingen.	Borsselen.
. . . .	. . . .

Geeft te kennen, dat in 't jaar 1583 insgelyks alhier begraven is Vrouw *Catharina van Aſſendelſt*, weduwe van *Johan van Cortenbach*, Heere der Stad Helmond in Brabant. Wiens dogter deze eigentlyk zy geweeſt, zouden wy met geene zekerheid konnen zeggen. S. van Leeuwen (*m*) maakt van deze Catharina in zyn geſlagtregiſter der Heeren van Aſſendelft geen het minſte gewag; maar zegt op een andere plaatze, (*n*) datze was een volle zuſter van Heer Gerrit van Aſſendelft, eerſte Præſiderende Raad in den Hove en Stadhouder van de Leenen in Holland; en Goudhoeven (*o*) ſchynt deze wel te ſtellen afgekomen te zyn van Heer Claas van Aſſendelft, van wien wy zoo even hebben gemelt, maar zegt dan zeer verkeerdelyk datze zoude getrouwt zyn geweeſt aan *Caſper van Cortenbach*, dwaalende alzoo groffelyk in den voornaam van dezen Heer; waaromme wy des te meerder dit Epitaphie alhier hebben willen laaten volgen.

HIER LEYT BEGRAVEN DIE EDELE ENDE WELGEBOOREN VROUWE, VROUWE

CATHARINA VAN ASSENDELFT

WEDUWE VAN HEERE JOHAN VAN CORTENBACH HEERE DER STADT HELMONT, ERFBURGGRAAFVE TOT WEREN EN DUESBORCH, &c. SY STARF OP TEN VIERDEN DACH IN NOVEMBRI IN 'T JAAR ONS HEEREN DUYSENT VYF HONDERT DRIE EN TACHTIG.

Wy ſtellen vaſt, dat in voorige tyden in deze kapel meerder Sepultuuren, Sarken en Graf-ſchriften te zien zyn geweeſt, want Goudhoeven (*p*) getuigt, dat Heer *Gerrit van Aſſendelſt*, Ridder, Preſident of eerſte Preſiderende Raad van den Hove van Holland, zoone van den voorn. Claas van Aſſendelft en Alyt van Kyfhoek, getrouwt met vrouwe *Catharina de Chaſſeur*, geboren van Orleans in Vrankryk, in zyne huizinge in den Hage ſtervende op St. Nicolaas avond van den jaare 1558. oud zynde 70. jaaren, in deze kapel begraven zy. En S. van Leeuwen (*q*) zegt, dat *Johan Baron van Gent* op den 19. November 1679 in den Hage zynde overleden in de groote of St. Jacobs kerk in de oude kapelle van Aſſendelſt begraven legd met de volgende agt Quartieren:

Gent.

(*m*) *Bat. Illuſt. pag.* 855.
(*n*) *Ibid. pag.* 687. Zie mede M. van der Houve, *Handveſt. Chron. pag.* 66.
(*o*) *Pag.* 150. (*p*) *Pag.* 103 *en* 150. (*q*) *Bat. Illuſtr. pag.* 852.

GENT.	ARKEL.
WAGTENDONK.	LOKHORST.
RAASFELT.	GELDER.
MERODE.	SCHOONHOVEN.

Welke graf-plaatzen of een eenig teken van dien wy egter niet hebben konnen ontdekken, zynde de gantſche vloer of grond met vierkante graauwe en blaauwe ſteenen tans belegt, waar onder men vind ſchoone kelders, dienende tot de begraafplaatzen.

In deze kapel wierd ook den 29 April 1727. met veel ſtaatzi en plegtigheden ter aarde gebragt de hoog welgebooren Heer *Aelbrecht Nikolaas*, Baron *van Schagen*, Heere van Goudriaan enz. in zyn leven beſchreven in de Ridderſchap van Holland en uit dezelve Curator van de Univerſiteit tot Leiden, Raad en Rekenmeeſter van de Rekeninge van haar Ed. Gr. Mog. Domeinen, Hoog-Heemraad van Rynland, enz. enz., laatſte manſooir van het aloud-adelyk geſlagt van *Beyeren-Schagen*, waaromme ook het blazoen of wapen verbroken met hem in 't graf gelegt wierd. Heer *Aelbrecht Nikolaas* Baron van *Schagen* in 1727, aldaar begraven.

Tegen den ooſt-muur in deze kapel heeft voorheen geſtaan een altaar, waar op Heer *Gerrit van Aſſendelft* en zyne huiſvrouw *Beatrix van Dalem* (welker tombe wy zoo even hebben beſchreven) in den jaare 1482 hebben gefondeert eene kapellanye of altyd duurende vicarye, ter eere van de hoogſte en onverdeelde Drieenigheid, en de uitgelezenſte Maagd Maria, de gelukzalige Petrus en Johannes Evangeliſt Apoſtelen, en alle Heiligen. Gevende de zelve te bedienen aan eenen Prieſter, met beding, dat het regt van Patronaatſchap of gifte van dien, na doode van den eerſten bezitter zoude ſtaan aan den Abt van Middelburch. En hebben ook dezelve vicarye mildelyk begiftigt met verſcheide renten, geveſtigt op huizen, landen, &c., breeder te leezen in den fondatie-brief, welken wy, om dat ze, onzes weetens, nooit voorheen is gedrukt, aan den oudheid-beminnenden Lezer hebben willen mededeelen, dog vermits de groote, geplaatſt agter dit werk onder de Letter G G. Fondatie van eene vikarie op 't altaar aldaar door *Gerrit van Aſſendelft* en *Beatrix van Dalem*.

De eerſte bezitter van deze kapellanye is geweeſt Heer *Willem Zuyrmondt*, Prieſter, hunlieder Kapellaan. Na hem volgde Heer *Gerrit van Aſſendelft*, baſtard, Prieſter, die den tweeden April van den jaare 1514. zyne beneficien, die hy in de zelve kapelle hadde, reſigneerde in handen van den Abt van Middelburch ten behoeve van Heer *Jan Claesz*, Prieſter en Pater van St. Elizabets Convent (*r*). Deze A°. 1576. overleden zynde, verviel de gemelde vicarye weder aan de voorſz. Abdye. Dierhalven, zegt de Schryver van de Oudheden en Geſtigten van Delfland, gaf *Vincentius Muloc*, te dier tyde Paſtoor van St. Jacobs kerke, als de oudſte Kanunnik van Middelburch, de gemelde vicarye, uit kragte van 't verkregen regt, en Bezitters van dezelve kapellanie. 't Regt van collatie aan wien naderhand gekomen.

 by

(*r*) Dit hebben wy getrokken uit een oud geſchreven boekje, waar in vervat was een afſchrift van den voorgemelden fondatie-brief van Heer Gerrit van Aſſendelft.

by het openstaan van de Abdyschap, in den jaare 1577. aan *Petrus Cornelius Sibrantsz* (*s*). Dog ons is uit den oorspronkelyken brief gebleken, dat, het regt van Collatie der voorsz. vicarye by de veranderinge en omkeeringe van 's Lands regeringe zynde vervallen aan Haar Ed. Gr. Mog., Prins *Willem de I.* by advyse van gemelde Heeren Staaten den 25. Januarii 1577. dezelve heeft geconfereert op *Pieter Cornelisz. van Brederode.* Deze namaals Agent geworden zynde van haar Ed. Gr. Mog. in Duitschland, en tot hoogen ouderdom gekomen, heeft in den jaare 1626. van de voorsz. vikarye afstand gedaan ten behoeve van *Adriaan Stalpert van der Wiele* zynen neef, na welkers dood dezelve gekomen is op *Pieter Stalpert van der Wiele*, Burgemeester en Ontfanger van de Societeit alhier; waarna dezelve wederom is geconfereert op *Pieter Stalpert van der Wiele*, zynen zoon, mede Burgemeester en Ontfanger van gemelde Societeit, die de voorsz. vikarye eenige jaaren bezeten hebbende, dezelve metter dood heeft ontruimt en nagelaaten ten behoeve van *Jan Salpert van der Wiele*, zynen broeder, Doctor en Professor in de Genees-kunde alhier. Deze 1683. dezer werreld komende te overlyden is de meergem. vikarye mitsgaders een tweede gefondeert op 't H. Kruis altaar in de kerke binnen Ryswyk, of wel, zoo als de Collatie-brieven melden, zyn de vrugten en opkomsten daar af gegunt en geaccordeert by Hooggedagte zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie, *Willem den III.* als Stadhouder dezer Landen aan *Jenne Francoise de la Grandiere* en na haare dood aan. . . . *Ferens* Douariere wylen den Heere van *Langerak*, by brieve getekent te Whitehall den 20 Januarii 1693. die op den 17. Januarii 1696 daar van by toestemming van gemelde zyne Majesteit wederom afstand heeft gedaan. Naderhand zyn de goederen tot de voorsz: vikarye behoorende geraakt aan de Graaffelykheids Rekenkamer, die dezelve goederen heeft verkoft.

Kapel van 't H. graf.

Door Kerkmeesters in den jaare 1542 verkogt.

Niet verre van deze kapel ziet men ten oosten de zuiddeur de kapel van 't oude Heilige Graf des Heeren, eene der oudste kapellen voor zoo verre ons is voorgekomen, welke eertyds aan deze kerk zyn gestigt, dog welker bouw-jaar wy egter niet regt konnen melden. In dezelve stond eertyds een altaar ter eere van St. *Anna*, waar aan eenige vikaryen gestigt waren. De Kerkmeesters hebben in den jaare 1542. deze kapel verkoft aan de kinderen van Jonkheer *Jacob Coppier*, verwekt by Juffr. *Margareta van Roon*, voor de somme van hondert Caroli gulden; gelyk uit de volgende quitantie kan gezien werden:

Quitantie van Kerkmeesters wegens koop van een Kapel genaamt 't oude graf.

„ ONtfangen vuyt handen van Zeger van Halnevingen de somme van hondert gouden Caroli guldens, 't stuk van xl. grooten, en dat in aelmisse en voer den eygendom van een Capelle gelegen aan die zuytzyde van St. Jacobs kerke in den Hage, welke Capelle geheten is dat *Oude Graft*, en dat voor die kinderen van *Jacob Coppier*, gewonnen en geprocreëert by Juffrouw *Margriete van Roen*; en beloven wy Kerkmeesters dair van behoorlicke brie-

(*s*) Zie de Oudheden en gestigten van Delfland, *pag.* 367.

„ brieven te pafferen, Des t'oirconde foe hebben wy dit ondertey-
„ kent op ten xxij. dach van Aprilis A°. XV^c. XLIJ. na gemeen
„ fchryven.

Ondergeteykent,

P. Sandelin. D. Coebel. H. Adriaenfz. Goutsmit.

Naderhand heeft Jonkheer *Jacob Coppier* Heer van *Calflagen* en *Tol*, een der voorgemelde kinderen, dezelve kapel weder verkoft aan *Adriaan Bennink*, Secretaris van den Hage, waar van de koopbrief in dezer voegen is luidende.

„ WY *Jacob van Dorp* en *Jan van Ouwen*, Scepenen in den Hage doen cont allen luyden, dat voer ons gekomen en gecompareert es Jonkheer *Jacob Coppier*, Heere van Calflagen, en bekende wel wettelicken getranfporteert en overgedragen te hebben, tranfporteerde en droech over mit defen in vryen eygendomme *Adriaen Benninck*, Secretaris van den Hage, alle alzulk recht en actie als hem Comparant competeert totte *Capelle van 't oude Heylige Graft*, ftaende aan de zuytzyde van de Prochie kerke alhier in den Hage aan de oeftzyde van de zuytdoere van de kerk voorfz. naer inhout en luyden van de quitantie van de Kerkmeefters daer van fynde, duer den welken defe onfe brieve getranfixeert uythangende befegelt es, bekennende daar van voldaen te zyn den leften penning metten eerften; alle dink fonder arch en lift. Des t'oirconde hebben wy Scepenen voorn. onfe fegel elk hier onder an gehangen op ten ix. dach Juny A°. XV^c. vyf en tfeftich.

Opdragt brief van 't oude graf.

Ondertekent,

J. de Ouwen. J. de Dorp.

Eenige jaaren daar na heeft de voornoemde Adriaan Bennink door tuffchenfpraak en ten overftaan van den Bailliu, Schout, Burgemeefteren en Geregte van den Hage de voorfz. kapel overgedragen aan de H. Geeftmeefters alhier ten behoeve van 't H. Geeft komptoir, voor de fomme van twaalf ponden grooten Vlaams, uitwyzens den brief van tranfport daar van zynde van den 7 Januarii 1584., zedert welken tyd de voorgemelde kapel den naam heeft gedragen van de H. Geeft kapel, met welken naam de zelve iegenwoordig als nog bekent ftaat.

Waar nu de kapel van 't Heilige graf des Heeren heeft geftaan, hebben wy niet konnen ontdekken. Het graf zelf is gelegen op 't Choor aan den noord-muur niet verre van het grafteken van den Heer *Nobelaar*, dog is nu tot een gemeene begraafplaats gemaakt. Van de twee andere kapellen, te weten de Kruis kapel en St. Maria's kapel, ftaande de eene aan de zuid en de andere aan de noordzyde van 't Choor, hebben wy reets hier vooren gefprooken en gezegt dat dezelve tans meeft dienen tot begraaf-plaatzen. Waar by wy nog voegen, dat de laatftgemelde ook nog verftrekt voor eene ka-

't H. Graf des Heeren, waar gelegen.

Kruis-kapel en Maria-kapel.

kathigizeer-plaats, daar dès zomers na 't eindigen van de noen-predikatie de jeugd in de gronden van de waare Gereformeerde religie werden onderwezen.

Nog heeft *Jan Ruigrok van der Werve*, Ridder, Heere van der Werve, en in den jaare 1440 Raad van Hertog Philips van Bourgondie in den westhoek van de kerk gebouwt eene kapelle, welke zoo het schynt naderhand is afgebroken; alleen ziet men nog ter zelver plaatze in den noordmuur het oude wapen van dat geslagt. In deze kapelle leggen onder een zwaare zark begraven Jonkheer *Jan Stalpert van der Wiele*, overleden den 8. September 1625. en zyne huisvrouw Jonkvrouwe *Elizabet van der Werve*, overleden den 27. Julii 1593. met de volgende agt quartieren: als

Van der Wiele	Ruichrok van der Werve.
De Jong.	Jongelnx.
Arckel.	Doerne van Sompeke.
Heemskerk.	Grammaie.

Als mede Jonkheer *Jacob van der Werve*, Heer van der Werve, zoon van de bovengemelde egtgenoten, gestorven den 1 Maart 1642 met zyne huisvrouw Juffrouw *Adriana Hanneman*, overleden 1665.

Eenig filverwerk in den jaare 1729 alhier in de aarde gevonden.

Niet verre van deze kapel of begraafplaats zyn op den 26. en 27. Januarii dezes jaars 1729, by gelegentheid van het opschieten van een nieuw graf tegens den muur van den tooren by het orgel, in de aarde begraven gevonden eenige stukken zilverwerk, waar van het grootste gedeelte, voor zoo verre men uit eenige cierlyk gewrogte afbeeldzelen en ook inzonderheid uit eenige woorden, geborduurt op een fluweelen rand, kan afnemen, behoort heeft tot het altaar der zeven Weenen, 't geen eertyds in deze kerk, of wel in de voorsz kapel heeft gestaan. Uit het Krucifix, 't geen aan een der twee silvere Paternosters gehangen heeft, en waarop aan de eene zyde boven het Maria-beeld een Sint Joris tegens den draak vegtende gezien werd, zoude men moeten besluiten, dat 'er zommige stukken behoort hebben tot het altaar van den gemelden Ridder. Het voorsz. graf was boven deszelfs tegelen nog bedekt met een groote zwaare oude zark, behoorende tot de familie van Van der Werve, welke zark meer als hondert jaaren, voor zoo verre men kan nagaan, ongeroert daar op hadde gelegen, waar door dan ook de grond in al dien tyd onaangeraakt was gebleven. Deze altaarstukken, die in een gordyn waren gewonden, meenen zommige dat ten tyde van de bekende beelde-storming van den jaare 1566, op dat ze niet zouden vallen in handen van het woedend graauw, aldaar zouden zyn verborgen; 't geen niet te denken is, om dat de Roomsch-katholyken, na dien geleden storm, volkomen in 't bezit der kerken zyn gebleven, en weder hunne kerkdiensten onbelemmert aldaar hebben verrigt. En derhalven zouden wy gelooven, dat deze verberging in laater tyd is geschied, wanneer de Haag, na het opbreken van 't beleg der stad Leiden in den jaare 1574, door de Spaanschen zeer schielyk wierd verlaaten en door de Staatschen ingenomen, zedert welken tyd de Roomsche Geestelykheid van 't ge-

1 Een Zilvere Remonstrantie van 1 ½ voet hoog.
2. Nog een dito, van een voet hoog
3. Een Zilver vergulde MARIA in dolore, de Beelden van palmhout
4 Een Zilver vergulde CHRISTUS aan het kruis met IOHANNES en MARIA, met een Reliquie kasje
5 Een Zilver vergulde Gedreve MARIA in dolore.
6 Een Zilver verguld kruis met een Reliquie kasje daar in, op een voet, 10 duim hoog; staande agter op het kruis gegraveert het iaar 1543.
7 Een Ronde zilvere kroon met fleurons, Sterreties en Lelien, omzet met gesteente om den rand
8. Nog een van dezelve grootte, met Lofwerk en gesteente
9. Een kleinder van een MARIA Beeld.
10. Een klein zilver kroontie
11. Drie paar zilvere en vergulde mis-kanneties.
12 Twee ronde en twee vierkante Reliquie kasjes, besneden met de Historie van de passie onzes Zaligmakers.
13 Een zilver-offerhert, zynde een geschenk aan't Altaar, voor een verkregen weldaad, met characters daar op gesneden
14 Een goude gewerkte beurs
15 Een st. MARGARETA'S band
16. Twee silvere Pater-noster
ECCE·VIRGO·DOLOROSA·LACRIMOSA·VICIT·STANS·SUB·CRUCE·FACTA·MATER·AVE·TARTAREA·
R. BOITET Excudit Cum Privilegio

gebruik dezer kerke t'eenemaal berooft zyn gebleven, en mitsdien geen gelegentheid hebben gehad om de opgraving daar van te konnen doen. Hoe 't zy, dewyl dit zeldzaam voorval veel gerugts in de nabuurige steden heeft veroorzaakt, en ook in zommige perzoonen heeft verwekt een groote begeerte om deze dingen te mogen zien, zoo hebben wy goedgedagt een nette aftekeninge van de voornaamste stukken hiernevens te voegen, ten genoege der geenen die in het beschouwen van deze en diergelyke zaken een welgevallen scheppen.

Ten oosten van het grafteken van den Heer *Cornelis Nobelaar* was voorheen de Sacristie, welke nu (zoo wy onderregt zyn) voor de Consistorie of Vergaderplaatze van den eerwaardigen Kerkenraad dezer kerke gebruikt werd. In dit vertrek wierd in den jaare 1524 de Procureur-Generaal een ganschen nagt opgesloten door de oproerige gemeente, welke gaande was geworden ter oorzaake, zoo zy voorgaven, dat ze zedert den jaare 1517. door de Regeerders van den Hage belast waren geworden met verscheide schattingen en leeningen, en wel inzonderheid met een dubbelden bier-excys, zulks zy in plaatze van drie grooten nu zes grooten voor de ton moesten betalen (*t*). Hier op gebeurde het, dat de Procureur Generaal eenen schuitevoerder, die aan de gemeente bier zonder excys hadde toegevoert, in de kerk, waarin hy gevlugt was, wilde vangen, 't geen de gemeente ziende, in der yl quam toeloopen, en ontzette den schuitevoerder feitelyk, sluitende en een geheelen nagt houdende den Procureur Generaal met zynen Substituit en Dienaars; waar na zy verders de gevangenis, waar in eenige oproerigen, door 't Hof in voorige oploopen geapprehendert, waaren opgesloten, bestonden op te breken en dezelve met geweld daar uit te haalen. Tot demping van dit geweld en oproer wierd de Stadhouder Generaal genootzaakt ontrent 300 zoldaaten in den Hage te doen komen en eenige muitelingen door de zelve onder de voet te laaten schieten. De gemeente hier door tot bedaaren en stilstand gebragt zynde verzogt en bad om vergiffenis, welke zy eindelyk na veel smeekens van den Graaf verwierven, die haar, uitgenomen eenige weinige, daar van verleende acte van Abolitie, mits betalende voor amende civile 2500. Caroli guldens, en dat de schuldigsten ter nominatie van den Stadhouder Generaal, ten dage van de publicatie zouden doen eerlyke reparatie. Deze actte wierd gegeven in de maand Augustus des gemelden jaars 1524 en is te vinden agter het werk onder de Letter HH.

Sacristie, tans de consistorie.

De Procureur Generaal door de oproerige gemeente in den jaare 1524 daar in opgesloten.

Hier op volgde de Amende honorable.

„ WY Evert de Smit, Joost de Scrynwerker, Cornelis Adriaensz. „ van Scheveninge, Heynrik de Snyder, Jan Heynricxz, Jan Donc-

Amende honorable

Xx

(*t*) Zie het Octrooi van Keizer Karel van' 21. Maart 1516. waar by de Magistraat van den Hage vergunt werd, *de excys te mogen hoogen op alle Bieren en Wynen, die voirtaen in onse dorpe gesleten en gedronken sullen wesen, te weten, van drie grooten op elk vat biers boven den anderen drie grooten die zy nu nemen, en van veertich grooten op die ame wyns boven de andere veertig grooten*, &c. Als mede het Octrooi van den 21. Maart 1517. zynde het eerste geregistr. in 't eerste Memor van Sandelin, *fol.* 117. & *seqq.* en gedrukt agter het Berigt van den Hove Bylage H. 1 l. *pag.* 115. en het laatste mede in 't 1. Memor. van Sandelyn, *fol.* 349.

„ Doncker, Coentgen Cornelisz., Geryt Jooft Meus de Deeker, „ Frederik de Smit, Dirick Jansz. Cliegen en Pieter de Schoonfteen- „ vaeger, Aelgen Wouters dochter, Matte Haddemans, Marie Pie- „ ter de Tymmermans wyf, in die prefentie van mynen Heere den „ Stadhouder, die Prefident van den Grooten Rade en Luyden van „ den Rade en Rekeningen in Hollant, voor ons en die gemeen buy- „ ren van der Haghe en Haegambocht begeeren vergiffenifle van „ Godt Almachtich, den Keyzer ende Juftitie en U myn Heeren „ den Stadhouder, Prefident en Raide in den naem der voerfz K. „ Mt. ende dat ter caufe van de mefufen en exceffen by ons en die „ gemeente van den Hage en Haechambocht geperpetreert by vorme „ van cummotie en oploopinge up ten dach van Sinte Agniete in „ Januario leftleden ende daernaer, en oic up ten xxvj. dach van Ju- „ lio leftleden; Ende bekennen hier openbaerlick, dat wy luyden en „ die gemeente zeer qualicken gedaen hebben, en dat ons 't felve „ zeer leet is, en hadden 't wy nyet gedaen, en fouden dat nyet „ doen, Ende by vorme en manyere van reparatie honorable bid- „ den Godt Almachtich, den Keyfer en U myn Heeren den Stadt- „ houder, Prefident en Raide om vergiffenifle te hebben voor ons „ en alle die gemeente en gebueren van den Hage en Haechambocht „ die culpabel zyn van die voerfz commotie en feditie.

Deze Abolitie een overvloedige ftoffe zynde tot verwyt aan die van den Hage, verbood Keizer *Karel* als Graaf van Holland, tot voorkominge van alle onheilen, by Placcaat van den 20. Augufti des zelven jaars, aan d'eene zyde dat verwyt en aan d'andere zyde, dat niemand, uitgezondert 's Graaven Officieren, door den Hage en Hage-ambagt zoude gaan met degens of andere diergelyke wapenen. Het Placaat hebben wy insgelyks hier agter geplaatft onder de Letter H.

Voorts auctorifeerde het Hof de Magiftraat van den Hage, om ten overftaan van een Gedeputeerden uit het zelve Hof en een uit de Rekenkamer een ommeflag te doen over alle de inwoonders van den Hage, die gewoon waren te contribueren, tot het opbrengen van een fomme van 4000. guld. zoo tot voldoening der voorfz. Amende als tot betalinge van Commiffariffen, die geweeft waren over het recollement van rekeninge van den Hage, waar van wy ter bequamer plaatze breder zullen fpreken. Wy zullen de acte van auctorifatie zelf hier byvoegen:

Auctorifatie van den Hove voor die van den Hage, om te doen een omflag van 4000 guld. over de inwoon-

„ OP den 20. dach van Augufto anno 1524. is by myn Heer den „ Grave van Hoechftraeten, Stadhouder Generael van Hol- „ lant, Zeelant en Vrieflant, myn Heer den Prefident van den „ Grooten Raide en andere Heeren van den Rade van Holland, den „ Bailliu en Gerechte van den Hage, tegenwoordich wefende, ver- „ klaert en belaft, dat fy van ftonden aen fetten en ommeflaen fou- „ den over allen den inwoenderen van den Hage, die gewoenlyk „ fyn te contribueren, die fomme van vier duyfent ponden van „ veertich grooten het pond, daervan men heurl. foude doen heb- „ ben Octroy van den Keyferlycken Majefteyt, en dit by maniere „ van capitaele impofitie, komende tot die fettinge en affute van dien,

„ dien, tot hunne hulpe en assistentie Mrs. *Joost Sasbout*, Raed, en „ *Thielman van Duttekem*, Meester van de Rekeningen, den welken „ het voirsz Hof geordonneert en gecommitteert heeft tot heurluy- „ der assistentie, om daermede te betalen die kosten van den Com- „ missarissen, die geweest zyn over dat recollement van de rekenin- „ gen en anderen die des en daer aen dependerende gebesoigneert „ hebben, ende ook de amende pecuniele, achtervolgende de Abo- „ lite van den Keyserlyken Majesteit; omme welke stettinge te doen „ het voorsz Hof den voirsz Bailliu en Gerecht mitten voirsz Ge- „ committeerden gegeven heeft en geeft midts desen volkomen last „ en auctoriteit, bevelende allen Officieren en ondersaeten der „ Keyserlyke Majesteit, heurluyder in doende dat voorsz es, te ge- „ ven en doen alle hulp en assistentie.

ders tot voldoeninge van de amende pecunieel, enz.

„ Gedaan in den Hage ten voirsz dage, by mynen voirsz Heeren „ den Stadthouder Generael en President, den Heer van *Assendelft*, „ de Heer van *Tsselmonde*, Ridders, Mr. *Jan van Duvenvoirde*, *A*- „ *bel van Colster*, *Francois Cobel*, *Johan Bennink*, *Jasper Hoogelan*- „ *de*, *Joost Sasbout*, *Andries van den Bronchorst*, en *Willem Pynsse* „ Raedtsluyden van Hollant. onderstont, my present,

Getekent,

A. SANDELIN.

En op dat de Magistraat des te beter in staat zoude zyn, om de vereischte penningen te konnen invorderen, consenteerde het Hof van Holland,„ dat zy up 't Raedhuys by hemluyden zoude mogen ont- „ bieden die twee Gedeputeerden vuyt elcke buyerte en met hem „ luyden te spreken nopende 't opbrengen van den twee duysent gulden „ voor d'eerste termyn van de vierduysent die by de bueren van den „ Haech en Haechambocht upgebrocht moeten worden, achter- „ volgende haer Abolitie en octroy, ende dat die selve Gedeputeer- „ de elcx in zyn buerte sullen mogen ommegaen van huys te huys „ en soe spreken met haer bueren alleenlicken nopende 't obbren- „ gen van den voorsz twee duysent gulden, en dit binnen twee da- „ gen naestcomende en niet langer. Actum den elfden Octobris an- „ no XV^c. XXIIII. Present President, *Tsselmonde*, *Duvenvoirde*, „ *Cobel*, *Loo*, *Sasbout*.

Consent van den Hove om by twee Gedeputeerden uit elke buurt den boven gemelden omslag te doen.

VII. HOOFTSTUK.

Sint Vincents Klooster en Kerk door wien en wanneer gestigt. Wierd in 1403 *door den Abt van Middelburg tot een Convent zyner orde aangenomen. Door Vrouw* Margareta van Cleef, *stigster van 't gebouw, eerst en naderhand door anderen met goederen en voorregten begistigt. Naamen der Priors. Termynen of Predikplaatzen aan het nieuwe Convent toegewezen. Hoedanigheid en gestalte van de Kerk. Broederschap van St.* Vincentius Ferrerius *aldaar opgeregt; en plegtige ommegang ter zyner eere. Begraafplaatzen van Vorsten, Edelen en andere aanzienelyke Personagien. Groot getal van Kapellen in en aan deze Kerk gebouwt. De Sacristie afgebrant en door Vrouw* Anna van Bossut *weder opgetimmert. De Kerk zedert de Reformatie tot den jaare* 1617. *tot een Arsenaal gebruikt. Hoe en by wat gelegentheid dezelve in den gemelden jaare weder tot de oeffeninge van den Gereformeerden Godsdienst is geopent. Wierd in den jaare* 1625. *aan de Magistraat in eigendom overgelaten; dog onzeker, of die wel ooit in 't bezit is geweest. Naamlyste van Kerkmeesteren en Rentmeesters. Hoedanigheid van 't Klooster. In 't zelve wierden voorheen 's Lands Privilegien, Charters, enz. bewaart en in kisten opgesloten. Nieuwe kamer door de Staten van Holland in den jaare* 1558 *aangetimmert tot het houden van hunne Vergaderingen. Door wien zy aldaar wierden beschreven, en het einde waar toe. Dit regt wierd hen naderhand betwist. 't Klooster in den jaare* 1576. *door de Staten in eigendom gegeven aan 't St. Nikolaas Gasthuis en de Kerk tot behoef van den H. Geest, Leprooshuis en 't Corpus van den Hage. Naderhand het Klooster voor 't grootste gedeelte afgebroken. 't Voorhout door Keizer* Karel *in den jaare* 1536. *beplant. Aanzienelyke huizen aldaar.*

St. VINCENTS-KLOOSTER en KERK, nu de KLOOSTER-KERK genaamt.

De Klooster kerk van ouds de kerk van St. *Vincents-klooster.*

DE tweede kerk, tans genaamt de *Klooster-kerk*, staande aan de noordzyde van het Voorhout, is die des Kloosters van de Predikheeren of Dominikaanen, die ook Jacobynen genoemt werden, eertyds toegewyd aan *St. Vincent*, en daarom voorheen genoemt *St. Vincents Klooster*, zoo als kennelyk is uit twee oude schilderyen, welke nog heden zyn hangende in het Stadhuis van den Hage (*a*).

Gestigt door *Margareta van Kleef*, Hertog

Dit Klooster met deszelfs kerke is gestigt door Vrouw *Margareta* dogter van *Adolf* Hertog *van Kleef* en Graaf van der Mark, tweede egt en bed-genoot en namaals weduwe van Hertog *Aalbrecht van Beye-*

(*a*) Zie Vollenhove, *Poezy*, *pag.* 348. als mede de meergemelde kaart van den Hage van 't jaar 1570. num. 9.

KLOOSTER-KERK.

G. v. Giessen del. *R. Boitet Excud. cum Privil.*

Beyeren (*b*) ongetwyffelt uit eenen godvrugtigen yver, dewyl men vind, datze een zeer vroome en godsdienstige vrouwe was. Dog vader van Heussen schynt te willen te kennen geven, dat het klooster door Hertog *Aalbrecht* zelf zoude zyn aangelegt, en dat na zyne dood zyne weduwe het verders zoude opgetimmert en ten einde gebragt hebben, 't welk nogtans wy niet en weten, dat by eenigen anderen Schryver in diervoegen werd gestelt. Hoe 't zy, van den tyd der stigtinge zwygen de Jaarboeken t'eenemaal stil. En dewyl men dan tot gissinge moet overgaan, zoó zoude 't ons voorkomen, dat het klooster is begonnen gebouwt te werden ontrent den jaare 1396 of 1397. (*c*) of wel laater, waarvan wy de beslissinge zullen overlaten tot nader zekerheid.

Aalberts tweede gemalinne.

De nette tyd der stigting onzeker.

Op dat nu dit nieuw gebouw zyne vereischte ontzaggelykheid mogte erlangen, en daarinne na behooren werden gesterkt, verzogten Hertog *Aalbert* en zyne gemelde bed-genoot den Abt van Middelburg het zelve met zyne vermeinde agtbaarheid te willen begunstigen, en voor zoo verre zyn regt belangde, tot een Convent zyner orde te willen aannemen. Hierin toonde zig de gemelde Abt niet alleen gewillig, maar stond ook daarenboven toe, dat de Broeders van het zelve Convent, ontheven zynde van het regt, de Pastoors van den Hage competeerende, aldaar volgens hunnen regel, en de voorregten hunner orde vreedzaam en gerust zouden leven, gevende en verleenende hen ten voorsz einde dezen volgenden open brief:

De Abt van Middelburg bekragtigt het stigten van 't Klooster en neemt het zelve aan tot een Convent zyner orde.

" WY *Willem van der Does*, Abt van S. Mariaas klooster te Middelburg, onder 't Bisdom van Utrecht, willen door den tegenwoordigen brief een ieder verwittigen, dat wy met de toestemminge van ons convent en op het versoek van *Aelbert* Hertog van Beyeren en van *Margareta* Hartoginne van Kleef, de wettige huisvrouwe des gemelden Hartogs, dewelke zekere plaats in het dorp den Haag, behoorende onder ons bewind en opzigt, zuiverlyk en om Gods wille tot een zalig hulpmiddel voor hunne zielen, gegeeven hebben aan den Overste en de Broeders van de order der Predikheeren van de Saxissche provincie, om aldaar een nieuw convent voor de voornoemde Broeders op te rechten; dat wy, zeggen wy, onze toestemming vaardig en gewillig daar toe gegeeven hebben, en de gemelde plaats, voor zoo veel ons recht belangt, aangenomen hebben, en door den tegenwoordigen brief aannemen. Wy staan daarenboven toe, dat de zelve Broeders, op de gemelde plaats woonende, als van het Pastoors recht ontheven zynde, daar volgens hunnen regel en volgens het recht der conventen en de voorrechten hunner Order, vreedzamig en gerust mogen leven. Ter getuygenisse deser zake hebben wy goedgevonden ons openbaer zegel hier op te zetten, in 't jaar des Heere 1403. op den derden van April.

Open brief ten dien einde.

 In

(*b*) Henr. Thaborita, *lib. II. Chronic. cap.* 7. Scriver. *Beschr. van de Graaven van Holl. pag.* 381. en 387.

(*c*) Goudhoeven zegt, *pag.* 97. en 118. dat Margareta dit klooster voor de Predikheeren van St. Dominicus-orde heeft doen stigten in 't jaar 1397.

Op 't algemeen Kapittel te Erford ook voor een Convent aangenomen.

In 't zelfde jaar is deze plaats te Erford op 't algemeen Kapittel voor een Convent aangenomen.

Vrouw *Margareta*, ſtigter van dit gebouw, wilde het zelve ook voorzien met goederen en inkomſten; en gaf dierhalven in den jaare 1404. aan dit Convent een huis en hofſtede met zyne toebehooren, zoo groot en zoo klein, als zy dat in den Hage hadde leggen, en als toen bewoont wierd by Heer *Dirk van Hodenpyl*, om de renten daar van te ontfangen, het zelve na des Convents genoege te verhuuren, en den verderen oorbaar daar mede te doen; waar van de brief in dezer voegen is luidende:

Door Vrouw *Margareta* begiftigt met een huis en hofſtede by *Dirk van Hodenpyl* bewoont.

„ MARGARITA VAN CLEVE, by Gods genaden Palensgravinne van Henegauwe, van Hollant ende Vrouwe van „ Vrieslant, Doen cont allen luyden, dat wy omme Gods willen „ ende ſaligheyd onſer zielen ghegeven hebben, ende gheven mits „ deſen brieve Meiſter *Thomas van Firmo*, Generael-Meiſter Predicken-Ordens in meeringhen des Cloiſtere, dat wy op deſe tydt „ van ſyn Oirden in den Hage doen timmeren, dat huys ende hofſtede met ſynen toebehoorten, alſoo groot ende alſoo cleyn als wy „ dat in den Haghe liggende ghehadt hebben, daer nu ter tydt Heer „ *Dirck van Hoidenpyl* in woont, ende des ſullen dair of dat Convent „ in den Haghe die renten dair of opbueren, dat huys ter horen „ willen verhuyren, ende horen oirboir dair meede doen tot ewigen daghen. In oirconden deſen brieve beſeghelt met onſen ſeghele ghegeven in den Hage op den twintichſten dach in Meye „ in 't jaer ons Heeren 1404.

Ook droeg zy in den volgenden jaare op aan broeder *Thomas van Firmo*, Generaal der Predikheeren tot behoef van 't voorſz. Convent, de huizinge van den *Heer van Arkel*, zodanig als de zelve by haar was getimmert, en by den gemelden Heer was bewoont; met nog twee ſtukken lands, agter het voorſz. klooſter leggende; behoudende aan haar het huis, 't welk voor de kerk van 't zelve klooſter ten zuiden was gelegen; zoo als breder in den volgenden brief gezien kan werden:

Als mede met de huizinge van den *Heer van Arkel*, met nog twee ſtukken lands.

„ MARGARITE VAN CLEVE, by Gods genade Palensgravinne op ten Rhyn, Hertoginne in Beyeren, Gravinne „ van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant, ende Vrouwe van „ Vriesland, Doen kont alle luyden, dat wy Gode te eeren ende „ *Marien* der reyner Jonkvrouwen te love, ende tot troiſten der „ zielen des hoochgeborne Vorſten ons liefs ende ſeer geminden Heeren der Landen voorſcreven, die onſen Heere God van ſyne genaden ontfermen moet, en onſer zielen te ſtaden, ghegeven hebben ende gheven mit deſen Brieve ende draghen op der erbarn „ Geeſtelicken Vader in Gode Broeder *Thomas van Firmo*, Generael-meiſter Predicker-broeder-Oirdens voir een Broeder-cloiſter „ ſynes Oirdens, die hofſtede in den Hage, dair die Heer van Arckel ſyn wooninge te hebben plach, mit alle timmeringe dairt „ toebehoorende, alſo als die Heer van Arckel dat te hebben plach,

ende

„ ende wy dat oic selve hebben doen betimmeren, mit tween stuc-
„ ken lants after den selven Cloister gelegen, die wy oic hebben
„ doen coopen; behaudelic dat wy aan ons selven hauden dat huys
„ dat voir de Kercken van den Cloister zuytwaart ghelegen is. En-
„ de des sullen die Broedere die op dese tydt in den voirscreven
„ Cloister zyn oft namaals incommen mogen, tot ewigen dagen
„ voir onsen lieven Heer voirscreven, ende ons, onsen zielen te ge-
„ naden, elcke een Vigilie ende een Zielmisse, ende voirt alle jair
„ onser beyden ende onser Oudere, Sustere ende Broedere jairgety-
„ de doen tot ewige dagen. Ende begeeren oic mede van den eer-
„ baren Vader voirscreven ende allen synen nacomelingen, dat sy
„ altois tot ewigen dagen doen hoir Broedere mit vlite Gode die-
„ nen, ende ghestelic leven in der Cloister voorscreven na statuten
„ hoirs Ordens, ende altois bidden voir onsen Lieven Heeren, on-
„ sen Ouderen, Susteren ende Broederen, ende ons in allen hoiren
„ Missen, Sermoenen, Vigilien ende gheestelyken wercken. In
„ oirconde desen brieve besegelt mit onsen seghele ghegeven tot
„ Schoonhoven op den negenden dach in Maarte in 't jair ons Hee-
„ ren 1404 na den loepe des Hoefs van Hollant.

Insgelyks begiftigde Hertog *Willem* de VI. zoon en navolger van Hertog Aalbert van Beyeren dit klooster met brieve gedagtekent den 30 Juni 1406., waar by hy den Prior en 't voorsz. Convent tot hun onderhoud en nooddruft jaarlyks gaf 60. ponden renten losbaar voor den Graaf tegens den penning vyftien 's jaars, bewyzende en vestigende de voorn. somme op zekere goederen breder by de volgende acte uitgedrukt.

Insgelyks door Hertog *Willem den VI.* met zekere jaarlykze renten tot onderhoud

„ WILLEM, &c. doen condt allen luden, dat wy om den
„ diensts Goids ende heyligen oefeninge alle wegen te vorde-
„ ren, te meeren ende openbairlic voirt te setten, sonderlinge in
„ den onsen en om salicheyt onser sielen, gegeven hebben ende ge-
„ ven mit desen brief puerliken om Gode en in gerechter aelmissen
„ eerbaeren ende religiosen luden Prior ende Convente van de Præ-
„ dicaeren des Cloesters dat onse lieve ende geminde suster Vrouw
„ Margriet van Cleve gesticht en begrepen heeft in den Hage te
„ hulpe tot hoire noitorft die renten van tseftigh pont goets gelt
„ 'sjaers, sulcx payements als wy van onsen renten nemen of in der
„ tyt nemen sullen ende hebben hem die bewyst op te bueren ende
„ in te nemen by hem of by hoeren gewairde bode jaerlyx uyt sulc-
„ ken landen ende goiden als hier na geschreven staen, die wy hem
„ oic in handen claerliken gegeven hebben selve te verpachten ende
„ te verhueren, soo wes ghien erfpacht en is tot hoeren besten oir-
„ boir ende profyt sonder onse Rentmeester of yemant anders hem
„ des van onsen wegen yet te bewinden; dats te verstaen negen mer-
„ gen en vyf talf hondt landts gelegen by onser stede van Sciedam-
„ me, en hebben in huer Pouwels Dirxzoen ende Jacob Voren-
„ brook, Item 2 morgen die Hr. Philips van der Spange in huer
„ heeft, Item een morgen die Plonys Voppensoen in huer heeft,
Item

„ Item Spierinx-hoec die Pieter Heere Danielszoon van Matthenesse „ heeft in Erfhuer, Item vyftig scellingen sjaers die ons Vranc „ Dirc Saeyszoens wyf van erfhuer schuldich is aldair, Item die „ erfhuer binnen Schiedam op die twie Keyserryc, Item die erfhuer „ op Weeldenburch aldair; Item dat Wyndaes aldair, En ontbie- „ den ende beveelen onsen Rentmeester van Nort-Holland, die nu „ is of ter tyt wesen sal en anders allen onsen Dienaren ende goiden „ luden dat sy den Convente voorsz. dese voirnoemde renten en „ goiden rustelic en onbelet laeten aenvairden, houden, hebben „ ende gebruiken ter eeren Goids ende hoir Cloister ende Convent „ mede te houden op dat Goidsdienst dair by niet vermindert wor- „ de, want wy willen dat sy dese renten voirsz. hebben ende be- „ houden tot eewigen dagen alsoo verre als dat Cloister voirsz. en „ Vergaderingh van Broederen voirtganc hebben staande blive, en- „ de die heylige Goods oefeningh aldair volcomelic gehouden en „ gecelebreet worde, als men in sulcken Cloesteren van ouder ge- „ woente schuldich is te doen sonder verganc, ende alle arch ende „ list uytgesceyden, behoudelic oic dat wy tot alre tyt als ons des „ genuecht hem dese voirsz. renten aen anderen goeden alsoo goet „ bewisen mogen of die aen ons lossene sullen mogen mit xv. pen- „ ningen een, ende dan souden sy dat gelt alinge weder beleggen „ aen anderen goiden totter somme toe voirsz. binnen onsen lande „ van Hollant sonder die te verminderen. In oirconde &c. gege- „ ven in den Hage op ten lesten dag van Junio MCCCC. ende sesse.

Door Vrouw *Anna Stalinne*, Vrouwe *van Kortkene* beschonken met een kelk en andere Ornamenten tot den dienst en gebruik van de kerk.

Vrouw *Anna Stalinne*, Vrouwe *van Kortkene*, weduwe wylen Heer *Nikolaas van Borsselen*, Ridder, Heere van Kortkene (*d*) schonk in den jaare 1409. uit eene zuivere godvrugtigheid aan dit klooster een goeden kelk, een misboek, een ornament en andere kostelyke kleinodien, tot den dienst en het gebruik der kerke, willende en begerende, dat het voorsz. klooster daar en tegen voor haare en haares mans ziele, als mede voor de ziele van *Alyd van Borselen*, Vrouwe van *Cruiningen* en andere haare vrienden zoude houden en vieren een eeuwige jaargetyde, met uitgedrukt beding, dat, zoo hier inne eenige verzuimenisse of nalatigheid wierden gepleegt, zy of haare nakomelingen, of de houder des briefs de voorgemelde geschenken weder zouden mogen eischen en na hen nemen. Dit onderging de Prior en het gemeen Convent, passerende derhalven ten behoeve van de gemelde Vrouwe dit navolgende verband-schrift:

Verbintenis van 't Convent daartegens.

„ WY broeder *Coenract van Aken Prior*, broeder *Willem Bruynhaert*, Leesmeester, broeder *Martin Supprior*, en voort „ die brueder gemeynlick des Cloester in den Haige der Prediker „ Oerden doen condt allen luyden die desen brief sullen sien of hoo- „ ren lesen. Dat wy overmits aendachtiger bede, gonst en wille, „ die de eerbaere Welgeboeren Vrouwe *Anna Staellinne*, *Vrouwe* *van*

(*d*) Deze was voorheen Raad van Hertog Aalbert van Beyeren, als te zien is uit de ondertekeninge van 't Handvest aan den Hage gegeven tot Schoonhove 10 September 1409.

„ *van Kortkeyn*, onsen voirsz Cloester bewyst heeft in gheven eenen „ goeden kelk, een misboek, een ornament en andere costelyke „ cleynoot, en dairom heeft van onsen voirsz. kloester begheert „ een eeuwig jaergetyde voer haere en Heeren Her *Claes van Kortkeyn* hare getrude man was ziele, voor *Alyt van Borsselen*, „ Vrouwe van Cruninghen en voer heu re vrienden, En daers Vrouwe Anne Staellyne Vrouwe van Kortkeyn voor begerende es, „ want wy der voorsz Vrouwen begeerte en aendacht gherne willen „ vervollen, soe verbynden wy ons en alle die broeders ons Cloosters, die nu syn of namaels comen sullen te woonen in onsen Cloester tot eeuwigen tyden te begaen dat voersz jaergetyde op ten „ naesten manendach na divisionem Apostolorum des avonts met eenre Vigilie te singen van negen lessen, en des naeste daechs dairna „ met eenre gezongen zielmisse; Ende wairt saeke dat op die voirsz „ tyd eenich Heylich dach van negen lessen quamen, soe sullen onse „ voirsz brueder dat voersz jaergetyde binnen drie daighen voer of „ na in alrematen begaen als voorsz. is sonder arghelist. Op dat deze „ stukken te vaster blyven, soe verbinden wy voirsz. Prior, Leesmeester, Supprior en alle die ander broeder ons voirsz Cloesters „ die nu syn of namaels comen sullen tot eewigen tyden op een peen „ van twee marck Lodichs silvers die onse voirsz. Cloester vervallen „ sal den aenhouder des briefs met consent der voerschrevender „ Vrouwe Annen van Staellyne of emmermeer versuymt worde; „ Ende wairt saicke, dat Godt voorsie, dat dit voirsz. jaergetyde „ ten anderen mael versuympt worde, soe mach die voirsz. Vrouwe Anne Staellyne Vrouwe van Cortkeyn of haere erfnamen of „ anhouder des briefs den voirsz. kelk, misboek en ornament en ander cleynoet die de voirsz. Vrouwe den Cloester gegeven heeft, „ weder eysschen; Ende sal hare of haren erfnamen of houder des „ briefs dat Cloester die voirsz. stucken sonder vertrek overleveren „ sonder arghelist; Ende wairt saicke dat die vooirsz kelk, misboek, „ ornament en ander Cleynoet, die de voersz Vrouwe den voersz „ Cloester gegeven heeft, tot eeniger nacomender tyt van den voersz „ Clooster verandert worden, en dat jaargetyde versuymt worde, „ soe sal die voersz Vrouwe Anne Staellyne Vrouwe van Cortkeyn „ of haere erfnamen of houder des briefs dat voirsz Cloester sonder vertrecke geven veertich Engelsche Nobel. In oirconde der „ waerheyt soe hebben wy Prior, Leesmeester, Supprior voorsz. „ en die brueder gemeynlick onsen gemeynen Convents zegel hier „ an gehangen in 't jaer ons Heeren doe men schreef duysendt vier „ hondert en negen op ten vyftiensten dach in Julio.

Ook gaf in den jaare 1420 Heer *Lodewyk*, Bastaard van Hertog Willem den VI. aan dit Convent zeker hoofdgeld, komende uit het veer te Vlissinge, volgens dezen brief:

Als mede door Hr. *Lodewyk* bastaard van Hertog *Willem den VI.* met zeker hooft:

„ IN den naem des Vaders, des Soens ende des Heyligen Geest. „ Ick *Lodewyck* bastairt Ridder, Heere van Vlissinge ende van „ Scandener, doe te weten, dat ik in mynen ghesonden live vander „ genaden Goidts ende waren voirdacht mynre vyf sinnen bedacht

geld komende uit het Veer te Vlissinge.

„ hebbe ende noch bedencke de doodt ende 't steruen myns genadichs lieven Heeren Hertoch *Willems van Beyeren*, Palensgreve op ten Ryn, Grave van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende Heere van Vrieslant; Wairom ick ghegeven hebbe ende geve met desen brieue den broederen ende Cloister van der Predickaren oirden in den Haghe in eene vryer aelmissen tot enen ewigen testament voir salicheyt der zielen myns genadigs liefs Heeren voirscreuen ende voirt voor my ende vrouwe *Alionoren van Floyen* mynre echter ende ghetrawer ghesselyn, een iaarlickse renten ghelegen tot Vlissingen, gheheeten 't veer oft 't hooftghelt vten veer met allen synen eygendom ende toebehooren alst myn genadigen lieue Heere voorseyt my gheeygent ende ghegheuen hadde.. In den jaar ons Heeren 1420 den Sonnendach mid-vasten als men in de kerke singet Lætare gheëeten die dach van der Rosen.

Nader door Vrouw *Jacoba van Beyeren* bevestigt

Welke gifte in 't jaar 1429. door Vrouw *Jacoba van Beyeren* wierd goedgekeurt met brieve van den volgenden inhoud:

„ JACOB, by der genaden Godts, Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Hollant, van Zeelant, van Ponthieu, ende Vrouwe van Vrieslant, doen cont allen luyden, dat wy om salicheyt willen ons liefs Heeren ende Vaders ende anderen onser ouderen zielen zaliger gedachten, ende oic om ootmoedich vervolchs willen van ghemyndt Basterd-brueders Heeren *Lodewyck*, Basterd van Hollant, gheconfirmeert ende bevestiget hebben, confirmeeren ende bevestigen mit desen brieve alsulcke gifte ende bewysinge als Heer *Lodewyk* voirscreven mit synen brieve ghegeven ende bewyst heeft tot enen ewigen testamente onsen gheminden in Gode den bruederen ende cloister van den Predicken oirden in den Haghe, alse van een iaarliksche renten tot Vlissingen gheleghen, gheeeten 't veer oft 't hooft-gelt wtten veer mit allen synen eygendom ende toebehooren, ende gheloven voir ons ende onse nacomelinghen onsen ghemynden den bruederen en cloister van den Predikair voirscreven ende oic onsen getruwen Confessoir brueder *Jan van Neck*, die mede gheven ende bewyst is van de voirscreuen renten op te beuren ende te hebben, dair in te houden ende te starken, ghelicken ende in alre manieren ende voirwairden als die principael brieuen die onse Basterdt-brueder voirnoemt dair of ghegeven ende besegelt heeft, ende dese jegenwoordige brief duersteken is, claarlic inhouden ende begrypen sonder airch ende list. In oirconde desen brieue bezegelt mit onsen zegele hier an gehangen. Ghegeuen in den Haghe op ten elfsten dag in October. In 't jaar ons Heeren, duysent vierhondert neghentwintich.

Signatum, JACOB.

Goedgekeurt door Hertog *Jan van Beyeren*.

En was bevoorens dezelve gifte door Hertog *Jan van Beyeren* op de volgende wyze geapprobeert geweest.

„ JOHAN, by der genaden Goidts Palensgrave op ten Ryne, Hertoghe in Beyeren, Soon van Henegauwe, van Hollant,

„ Zee-

„ Zeelant, doen cont allen luyden, dat wy ghegeuen hebben ende „ gheuen mits desen tegenwoordigen brieve onse veer ende hooft- „ tol tot nieuwe *Vlissinge* den bruederen ende Cloester in den Ha- „ ghe van den Predik-oirden te behouden ende erflelik te besitten, „ ende dat sy hebben sullen uan alle goeden het sy van luyden, van „ beesten off capoen off in wat maniere dattet genoemt sy, ende voirt „ van elcken dat op een wagen comt van elckes sesse miten, &c.

Vader van Heussen zegt in zyne beschryvinge van de Oudheden en gestigten van Delfland, &c., dat deze brief van Hertog *Jan* ver- „ der uitgedrukt zoude staan in den brief van *Philips van Bourgon-* „ *die* van den jaare 1456. En dat dit regt daar na verkoft zoude „ zyn geweest aan *Philips Bastard van Bourgondie*, Heere van Vlis- „ singe, die daar voor aan het voornoemde Convent van 's Graven- „ hage zoude hebben gegeven een eeuwige rente van tien ponden „ grooten Vlaamsch geld, 's jaars, te ontfangen van zynen Rent- „ meester van Vlissinge. En voegt daar by, dat zulks in de geschre- „ vene gedenk-stukken van het zelve klooster alzoo uitgedrukt zoude „ staan, maar dat hy de origineele brieven van *Johan* nog *Philips*, „ nog van de verkoopinge niet zoude hebben konnen vinden. En dewyl ons ook de gemelde brieven of eenige registratie van dien tot nog toe niet zyn voorgekomen, zullen wy het zelve alhier op 't zeggen van den gemelden Schryver alleenlyk aanhalende in zyn geheel laaten: wenschende niet te min dat door hem ware uitgedrukt, wat zekerheid hy mogte hebben gehad, by gebreke van de voorsz. Brieven, welke hem heeft bewogen, om de voorsz. omstandigheden in dier voegen te boek te stellen.

In den jaare 1425 nam Hertog *Philips van Bourgondie* den Prior en het Convent met alle deszelfs goederen en perzoonen in zyne bescherminge en bewaaringe, als blykt by de volgende acte:

De Prior van dit Convent met alle deszelfs goederen en perzoonen door Hertog *Philips van Bourgondie* in zyne bescherminge genomen.

„ PHILIPS, Hertoghe van Borgondien, Grave van Vlaende- „ ren, Artoys ende van Borgondien, Heere van Salins ende „ van Mechelen, Ruwaart ende hoir der landen van Hollant, Zee- „ lant ende van Vrieslant, doen cont allen luyden, dat wy om gun- „ ste ende liefde die wy dragen tot onsen lieven ende gheminden „ in Gode den Prior ende Convent van der Predicaren oirden in den „ Haghe, den selven Prior ende Convente met horen personen, „ ghesinde ende goeden hebben ende nemen mit desen brieve in „ onser protectie ende beschermenisse, &c. Dit sal gheduеren den „ tydt dat wy die landen van Hollant in regemente hebben sullen. „ In oirconde desen brieve ende onsen zeghel hier an ghehangen. „ Ghegeven tot Delft op ten twaalfsten dach van October, in 't jair „ ons Heeren 1425.

Getekent, *De Mandato D. Ducis.*

POTTER.

Aan dezen brief hangt (volgens het getuigenis van den bovengemelden Schryver) een andere brief van Broeder *Fredericus Molito-*

 ris,

ris, Provintiaal der Predikheeren door ganſch Saxen; waar in hy alles, wat in den brief van het Convent begreepen is, goedkeurt en beveſtigt: zynde deze zyne goedkeuring en beveſtiging getekent te Nimwegen in 't jaar 1459. op 't algemeen Kapittel, dat daar gehouden wierd in de Pinxterdagen.

Ook was voorheen aan dit klooſter gemaakt zekere jaarlykſche rente ter ſomme van 25. goude Rynſche guldens, in 't land van Voorne, voor zekere memorien en dienſten, die de gemelde Predikheeren dagelyks in hunne kerke moeſten doen voor en ter gedagteniſſe van Hertog *Jan van Beyeren*, waar in zy zedert zyne dood in 't bezit en genot waren geweeſt. Hier in heeft Heer *Frank van Borſſelen* hen op nieuws geveſtigt, en gegunt dat zy de voorſz. renten alle jaaren zouden ontfangen en innen uit de goederen en inkomſten van het voorſz. land, by brieve gedagtekent den 2 Auguſti 1451, luidende als volgt:

Frank van Borſſelen vernieuwt de gifte van 25. Rynſche guld. voor de memorien van Hertog *Jan van Beyeren*.

„ FRANCK, Grave van Oeſtervant, Heere van Boirſſel, van „ Voirne, van Zuylen, van Hoichſtraaten, van ſinte Mertens- „ dyck, ende van Cortkene, enz. doen condt allen luyden. Alſo „ na die doot van Hertoghe *Jan van Beyeren* ſaliger ghedagten die „ eerbair Prior ende Convent van de Jacopynen in den Haghe alle „ jair opghebuert ende ontfaan hebben, uuten renten ende goeden „ ons lants van Voirne, 25 gouden Rynſſen guldens tsjaers off paye- „ ment houre warden voor ſeker memorien ende dienſten die ſy da- „ gelix in hoyrer kercken doen voir den voorſchreven Hertoghe *Jan* „ *van Beyeren*, ende want ſy daar of zint der tyd voorſchreven in „ 't beſit ende gebruyck geweeſt hebben, ende dat wy die memo- „ rien ende dienſten niet geirne veranderen en ſouden, mer altoos „ vermeerderen, ſo iſt dat wy den Prior ende Convent voorſchre- „ ven, alſo verre als in ons is, ghegonnen, gheconſenteert ende „ ghegeven hebben, gonnen, conſenteeren ende geven mit deſen „ onſen brieve, dat zy die voorſz. 25 Rynſſen guldenen tsjairs voir „ die memorien ende dienſten voirſz. alle jaire opbueren ende ont- „ fanghen ſullen, wt onſen renten ende goeden ons lants Voirne, „ &c. Des toirconde ſo hebben wy onſe ſignet hier aanghehangen „ op ten anderen dach in Auguſto in 't jair ons Heeren 1451.

„ Gheteeckent by mynen Heer den Grave.

G. ZADEELEE.

Vyftig Wilhelmus ſchilden jaarlyks te ſpreken op de Heerlykheid van Purmerende.

Nog had dit klooſter jaarlyks te ſpreken op de heerlykheid van Purmerende de ſomme van vyftig Willhelmus ſchilden, welke Heer Willem van Zyl eenige jaaren nalatig was geweeſt te betalen; waar over door den Prior in regte zynde aangeſproken, „ Soe heeft *Wil-* „ *lem van Zyl* op ten xxvii^en^ dach van Mairte A^o^. M. CCCC. LIII. „ *Sec Curſum Curiæ* gelooft voir mynen Heeren van den Rade van „ Holland te betalen en te vernuegen den Prior en Convent van den „ Cloeſter in den Hage de ſomme van hondert en vyftich Wilhel- „ mus Scilden, die hy hunl. ſculdich bekent heeft voor drie jairen

„ ren-

„ renten ter caufe van vyftig Wilhelmus fcildens jaers die 't Cloofter
„ heeft jaerlicx op tie Heerlycheyt van Purmerende, enz. (*e*).

Andere perzoonen hebben nog andere goederen en inkomften aan dit kloofter van tyd tot tyd gegeven en befprooken, waar van wy de actens hebben gezien, maar niet wigtig genoeg geoordeelt om dezelve hier te plaatzen.

Aartshertog *Maximiliaan* en Vrouwe *Maria* gunden by Handveft van den jaare 1481. aan de Broeders van dit Kloofter, „ alfoe zy Het bevifschen van de vyver in den Hage en te Berkel, aan de Predikaren toegeftaan.
„ gheen vleys eeten moeghen, ende ditmaal door tempeeft verlegen
„ zyn om vifch, dat zy des Graven vivere, gelegen in den Dorpe
„ van *Berckel*, voirtaen gebruyken fullen op zulke conditien als die
„ van Delft den felven vivere gebruykt hebben. Item het gebruyk
„ van den viver gelegen aen het Hof van Hollant in den *Hage*, tot
„ wederfeggen. Behoudelic dat de Stadhouder van Hollant mede
„ fyne genouchte fal mogen hebben in den felven viver een werp te
„ werpen en daerin te vifschen huefelick, als 't hem goed dunkt,
„ zonder dat te mogen trecken in confequentie of poffeffie van be-
„ fitte in prejuditie van die Predicaren (*f*).

Over dit kloofter was een Prior en geen Abt de Overfte; welke waardigheid in den jaare 1409 bekleede Broeder COENRAAT VAN AKEN; ongetwyffelt de eerfte, die in dit kloofter tot het voorfz ampt verheven is geworden; immers hy is de eerfte die ons tot nog toe in dien ftaat is voorgekomen. Na hem zyn andere gevolgt, waar van wy alleen de volgende by naamen ontdekt hebben, zonder hunnen aanvang of einde egter precifelyk te konnen verklaaren. Broeder *Coenraat van Aken* de eerfte Prior of Overfte van dit kloofter.

N A A M E N

der volgende

P R I O R S.

1435 8. April. Broeder WILLEM CLOPPER. Broeder *Willem Willemfz* Supprior. Namen van zyne navolgers.

1535 29. October. Broeder PIETER VAN SCHEVENING. Broeder *Laurens van Delft* Supprior.

1437 Broeder JAN VAN NECK; Deze was in 1429. biegtvader van Vrouw *Jacoba van Beyeren*, en zedert 1430 tot 1443. Raad in den Hove van Holland, werdende ook by uitftekentheid gemeenlyk genoemt *de groote Prior* (*g*).

(*e*) Geregiftr. in 't IV. Memor. van Boffaart, *fol.* 228.

(*f*) Dit hebben wy woordelyk getrokken uit een oud handfchrift, waar by aangetekent ftond, dat het Handveft geregiftreet is *in 't witte nuegbe Regifter* beruftende ter Graaffelykheids Rekenkamer.

(*g*) In de zeven eerfte Memoriaal-boeken van den Hove van Holland, doorgaans toegefchreven aan Mr. *Jan Rofe*, ftaat hy onder de Raden vermelt, dan met den naam van *broeder Jan van Neck Prior*, dan zonder uitdrukkinge van naam, alleen met den titel van den *grooten Prior*.

1448 5. Septemb. Broeder JOOST VAN 's GRAVEZANDE Prior, en broeder *Harman Bakhuys*, Supprior.

1465 13. Mei. Broeder AELBRECHT PIETERSZ Prior; en broeder *Jacob Pol* Supprior.

1512 Broeder ANDRIES HUGOOSZ. VAN DELFT, Leeraar in de Godgeleerdheid. Hy is naderhand geworden Prior te Leuven: daar hy in 't jaar 1525 tot Provintiaal over de Provintie van Nederduitschland verkooren wierd.

1574 Broeder PIETER VAN KROOSWYK Cuterzoon. Deze wierd uit het Convent van Rotterdam voor Prior herwaarts gezonden.

1578 Broeder PETRUS BACHERIUS, zynde geweest de laatste Prior.

Termynen of Predik-plaatzen om te bedienen aan 't nieuwe Convent toegewezen.

Het voorsz Convent in het algemeen Kapittel des jaars 1403. te Erford gehouden, en hier vooren gemelt, onder de Predik-orde aangenomen zynde, maar nog geene termynen, dat is zoo veel als Predik-plaatzen om te bedienen, bekomen hebbende, heeft Broeder *Eylaerd Schonevelt*, Generaal der Predik-heeren, den Prior en de Broederen van dit nieuwe Convent dezelve toegewezen, waar van de brief, zoo als de bovengemelde Schryver ons dien uit het Latyn vertaalt, mededeelt, in dezer voegen is luidende:

„ BR. *Eylard Sconevelt*, van de Order der Predikheeren Hoog- „ leeraar in de H. Godkunde, Provinciaal over de provincie „ van Saxen, de Kettermeester, wenscht aan den Prior ende Broe- „ deren des nieuwe konvents in den Haag van de order der Predik- „ heeren, de eeuwige saligheit, en mannelyk te stryden met den „ zwaarde des geestes. Gemerkt dat het weynig of niet baaten „ zouw, dat 'er nieuwe konventen ter vermeerderinge van de Or- „ der aangenomen worden; ten zy datze in het noodige, ten min- „ ste naar het vermogen van onse armoede, bezorgt wierden; en „ dat zulks niet gevoeggelyker, zoo als het schynt, door de Order „ gedaan kan worden als met een bequaam gedeelte van de termy- „ nen der nabuurige konventen aan die (nieuwe) konventen toete- „ leggen, en te bedienen te geven: zoo is het dat ik, begeerende „ achtervolgens een bysonder bevel en last van den Overste onser „ Order naar ons vermogen te zorgen voor uw konvent, dat onlangs „ in 't algemeene Kapittel aangenomen is, maar noch geene termy- „ nen gekreegen heeft: en aangezien onder de termynen van 't U- „ trechtsche konvent de termyn van Rotterdam, onder de termy- „ nen van 't Zirickzeesche konvent de termyn van den Briel, en on- „ der de termynen van 't Haarlemsche konvent de termyn van Delft, „ aller naast aan uw konvent van den Haag gelegen zyn: zoo is het, „ zeg ik, dat ik de gemelde termynen, met alles wat volgens het „ gebruyk der Order tot die termynen behoort, door den inhoud „ deezes aan uw konvent toelegge, toevoege, en toewyse; ter tyd „ toe dat deese toevoeging in 't algemeen Kapittel bevestigt werde.

Noch

„ Noch willen wy, en wy gebiedent op de H. gehoorſaamheit, dat
„ geen broeder van onſe Order beſtaan zal de gemelde termynen,
„ of eene van dezelven, na dat hem deze brief zal zyn bekent
„ gemaakt, in te nemen, of zich zelven in die termynen of
„ een van de zelven eeniger maate in te dringen: maar dat hy de-
„ ſelven, met alles wat daar toe behoordt, zonder uytſtel en tegen-
„ ſpraak zal hebben te laaten en over te geven ter vrye beſchikkin-
„ ge van den Prior in den Haag. Ter getuigeniſſe enz. Gegeeven
„ binnen ons konvent in den Haag, in 't jaar des Heere 1404 daags
„ voor drie Koningen dag.

Welke termynen Vrouw *Margareta van Ooſtenryk*, Gouvernante der Nederlanden, naderhand heeft verandert, en aan de Predikheeren van 't voorſz. Convent andere in plaatze van de voorige toegevoegt by den volgenden brief:

Welke naderhand door Vr. *Margareta* van *Ooſtenryk* verandert zyn.

MARGRIETE Archiduceſſe d'Auſtrie, Duceſſe & Conteſſe de Bourgongne, Regente, &c.

Tres-chiers & bien aimez.

NOus avons fait communicquer avec les Deputez de Delſt & le Prieur des freres Preſcheurs a la Haye accompaignie du Prieur des freres en meſme ordre a Ziericzee ſur le different des termins desdits freres Preſcheurs de la Haye & apres avoir oy le rapport de la dite communication, & bien entendu la matiere, nous avons ordonné & par ces preſentes ordonnons que les dits freres pouront venir a Delſt pour y preſchier, oyr confeſſion & faire autres actes, que bons freres & religieux ſont accouſtumez de faire, aſſavoir en chacune egliſe Parochiale de la ville une ſepmaine en l'Advent & ung jour aux feſtes de Noël, une ſepmaine en Quareſme & cinq jours aux feſtes de Paques, une ſepmaine en l'Eſté, & cinq jours aux feſtes de Pentecoſte, & quart a oyr confeſſion aux auſtres jours leſdits Preſtres ſe pourront trouver enſemble pour voir s'ils ſen ſauroient accorder aimablement, ſy non, noſtre intention n'eſt point quilz y viengnent plus avant que aux jours deſſus ſpecifiez juſques par nous en ſoit autrement ordonnez, ſi vous mandons ceſte noſtre ordonnance ainſi faire entretenir le tout par maniere de proviſion.* Treschiers & bien aimez. *Notre Seigneur vous ait en ſa garde. Eſcript a Malines le xxiiij. de May l'an XV^c. XXVII.*

Brief van Vrouw *Margriet* aan den Hove nopende de termynen van prediken door de Predikheeren van den Hage tot Delft.

Ainſi ſigné par MARGUERITE,

Et plus bas,

HERDINCK.

Et ſur le doz eſt eſcript; A nos Treschiers & bien Aimez les Preſident & gens du Conſeil de l'Empereur Hollan.

Ook had de Regentinne twee jaaren te vooren by een anderen brief

brief den Prior en 't gemeen Convent aangemaant, dat zy naauwe agt zouden hebben te nemen op het prediken en het stip onderhouden van den gezetten tyd der termynen hunner Terminarissen. De woorden van den brief zyn deze:

MARGUERITE.

Placaat nopende de termynen van prediken.

„ EErsaeme Lieve en Beminde. Wy zyn volcomelicken onder-
„ richt dat die dwalinge die onder den gemeenen volcke gere-
„ sen is, meest toecompt en ghecommen is vuyt die indiscrete ser-
„ moenen van den Predicanten Religieusen en anderen, om waerin-
„ ne te remedieren is onse meenighe dat gy voortaen nyemand en
„ zult vuytseynden omme te preken of ghedoghen binnen uwen Con-
„ vente te preken dan den gheenen die voorsienich, verstandich
„ en van goede manieren zyn ende wel geexerciteert en geoef-
„ fent in de manieren van preken, en dat ghy den zelven zulcx on-
„ derwyst all eer hy preken zal. Dat hy hem wachte 't gemeen
„ volck te scandaliseren vuit onbehoorlycke fabulen, redenen en nar-
„ ratien als oick wel ghesciet is, dat hy oick niet en vermane van
„ *Martinus Luther* of zyne Leeringhen, noch oick van dopinge van
„ der Ketters die hier voortyts geweest zyn, den zelven uwen Pre-
„ dicanten adverterende zoe verre zy contrarie deden, dat zy daer
„ van by u gecorrigeert zullen worden en gesuspendeert van 't offi-
„ cie, welcke correctie ghy ten effecte zult brengen van 't preken te
„ benemen. Boven desen is onse meeninge dat die terminarisen van
„ uwen Convente niet langer en zullen moghen blyven in heure ter-
„ mynen dan die weeke, die zy zullen preken, ende dezelve weeke
„ geexpireert zynde terstondt weder tot huys ende heuren convente
„ keeren, zonder voor of nae dezelve weeke hem voorder in die
„ termynen te moghen onderwinden. Waer van wy U adverteren,
„ Ten eynde dat indien die contrarie ghebeurde, ons van node
„ zoude zyn voorder daerinne te voorsien tot uwen schande en
„ schade. 'T welk wy als nu om beters wille gelaten hebben, en
„ hebben nyettemin gelast onsen Wethouders ons te adverteren in-
„ dien contrarie van desen ghebuerde ende ghy hierinne ghebrec-
„ kelick waert. *Eersaeme Lieve ende Beminde*, ons Heere Godt
„ zy met U. Gescreven in den Hage den xxvij. September anno
„ M D. XXV.

Beschryving van de kerk van dit klooster.

De kerk van dit klooster, die nog in wezen is, wyst klaar genoeg aan, hoe pragtig datze van ouds geweest is; want de drie afspanzelen, het ruime Choor en verscheide Kapellen van adelyke geslagten, die 'er voorheen gestaan hebben, dienden haar niet alleen tot groot cieraad en gemak, maar bragten ook het gebouw tot zodanigen ruimte en aanzien, dat het binnen de bepalinge van de behoefte der Kloosterlingen niet en bleef.

Broederschap van St. *Vincent*

In dezelve was eertyds, behalven het Broederschap van de Rosekrans, 't welk aan de gansche orde der Dominikanen gemeen is, nog een ander Broederschap opgeregt ter eere van den Heiligen

Vincen-

Vincentius Ferrerius, een Dominikaner monnik, dien men in de onzekerheid van nader bewys zoude mogen gissen de eigentlyke Schut-Heilig van het Klooster te zyn geweest. Welk Broederschap plagt eens in 't jaar, op den eersten Sondag na Paaschen ter eere van den gemelden St. *Vincentius Ferrerius*, eenen ommegang te doen langs het Voorhout en den Vyverberg: waar op Paus *Clemens de VII.* in 't jaar 1525. hen in 't regt van jaarlyks zoo eenen ommegang te houden bevestigt heeft.

Ferrerius aldaar opgeregt; en plegtige ommegang ter zyner eere.

Veele Vorsten en hooge aanzienelyke Perzonagien hebben in deze kerke willen begraven werden: als wel inzonderheid Vrouwe *Margareta*, stigster van dit gebouw, dewelke in den jaare 1412 haar leven eindigende deze kerk tot haare rustplaatze verkoor (*h*); werdende volgens getuigenisse der Schryveren (*i*) begraven aan de noordzyde van het hoog altaar in eene tombe, welke zeer cierlyk en kostelyk gewrogt was. Hier van gewaagt de Karmelyt Jan van Leiden (*k*) in deze woorden: *Hæc* (Margareta) *pro usu temporis fundavit Monasterium Prædicatorum in Haga-Comitis, ubi & sepulta est in Boreali parte summi altaris in tumbo mirifice elaborato.*

Vorstelyke Perzonagien in dezelve begraven: als eerst Vrouw *Margareta.*

Insgelyks wierd in den jaare 1425. in deze kerke der Dominikaanen begraven Hertog *Jan van Beyeren*, Elect van Luik, Voogd van Holland en vaderlyke oom van Vrouw *Jacoba*; die meer genoegen scheppende in den huwelyken staat, dan in het kerkelyk leven, de kap op den tuin hadde gehangen, en zig in de regeeringe dezer Landen niet met de beste trouw hadde ingedrongen; aan zyne Nigte *Jacoba* haare ontwyffelbaare eigendommen en Staaten ontweldigende op een wyze die met zyne Bisschoplyke waardigheid zoo weinig overeenkomst hadde als zyne heerschzugtige hartstogten: waarom niet zonder groote rede uit zyne schielyke en onverwagte dood wierd geoordeelt, dat hy aan eenig venyn, hem door list van *Margareta* de moeder van *Jacoba* gegeven, gestorven zy (*l*).

In 1425. Hertog *Jan van Beyeren.*

Zz Nog

(*h*) Goudhoev. *pag.* 428. Veldenaar, *Chron. pag* 99.

(*i*) Henr. Thaborita, *lib.* 11. *Chronic. cap.* 27. Scriver. *Beschryv. der Graaven van Holland*, *fol.* 381. en 387.

(*k*) *Lib.* 31. *cap.* 27. en in den zelven zin de oude Hollandsche Kronyk, *Divis.* 26. *cap.* 32.

(*l*) Reygersberg *in zyne Chronyk van Zeeland*, uitgegeven en vermeerdert door Boxhorn, zegt *pag.* 193. „ dat Hertog *Jan van Beyeren*, in 't jaar 1424. „ (dit is te verstaan, na den loop van den Hove) op den derthien-avont, seer „ schielyk in den Hage op 't Hof gestorven, en tot ten Jacobynen in 't Cloo- „ ster begraven is aan den zuyd-zyde van den Choore. Waar mede overeenstemmen de oude Holl. Chron. *Divis.* 28. *cap.* 27. of Goudhoeven, *pag.* 449. en Scriverius, *Beschryv. der Graaven van Hollant*, *pag.* 420. alwaar hy sprekende van de dood van Hertog *Jan van Beyeren*, dit navolgende verhaalt: „ In 't „ zelfde jaar (1424) op de nonas van Januarius, te weten, daags voor Epipha- „ nie starf haestelyk *Jan van Beyeren* met toenamen de ongodtvrugtige, Hertog „ van Lizelenburg, Regent van Holland en Zeeland, en voor dezen schyn-bis- „ schop van Ludick, moederlyke oom des Hertoghen *Philips* en vaderlyke oom „ van *Jacoba van Beyeren*, &c. Hy starf in den Hage in Hollant, en is aldaar „ by de Dominicaaners begraven. En zoo zegt ook Veldenaar in zyne *Chron.* *pag.*

Nog is aldaar begraven Heer *Lodewyk* Baſtaardzoon van Hertog Willem

Lodewyk Baſtaard, van W. van Beyeren.

„ *pag.* 123. in 't jaer ons Heeren 1425. op den dertiendach avont ſoo ſtierf Her-
„ togh *Jan van Beyeren*, die menich verdriet den Landen aengedaen had en bi
„ hem geſchied was; Ende hi leyd begraven te Jacopinen in den Hage. Eenige meenen dat hy aan een drankje geſturven is, dat *Margariete* de moeder van *Jacoba* hem zoude gegeven hebben. En dezelve Scriverius, *pag.* 426. „ In 't jaar
„ 1425. is *Jan van Beyeren*, te vooren Elect,* Graaf van Henegou, Hollant,
„ Zeelant en Heer van Vrieslant aan venyn geſtorven door liſt van zyn officier,
„ te weten, zyn Hofmeeſter. Hoe 't zy, veele wierden 'er ondertuſſchen met deze daad betigt, en wel onder anderen Heer *Jan van Vliet*, die een Hoeksgezinde zynde en gevolgelyk in een diepen haat by de Kabeljaauwſchen, het zelve met eene ſchandaleuſe dood moeſte bekoopen; want hy wierd niet alleen in den Hage onthooft en gevierendeelt, maar zyne quartieren gehangen aan de poorten der vier Hollandſche Hooft-ſteden. Goudhoeven, *pag.* 210. en 449. S.v. Leeuw. *Bat. Illuſtr. pag.* 1135. Heemskerk, *Batav. Arcad.*, *pag.* 215. Deze rampzalige Edelman was voorheen in den oorlog, dien Hertog *Willem van Beyeren* in den jaare 1408. om wille van dezen voorn. zynen broeder *Jan van Beyeren* victorieuſelyk tegens de Luikenaars voerde, Ridder geſlagen, en ook te gelyk Hofmeeſter van den gemelden Graaf, in wiens gunſt hy zig zoo verre had weten in te dringen, dat Hertog *Willem* zyne baſtard-dogter *Beatrix*, weduwe van Heer *Philips van Dorp* hem ten huwelyk gaf: De huwelykſche voorwaarden tuſſchen hen beiden wierden geſlooten tot Schoonhoven den 19. October 1411. en luiden als volgt.

* Hier in miſt Scriverius of wel eigentlyk de Abt van Trittenheim, uit wien hy dit heeft getrokken: want Hertog *Jan van Beyeren* was nooit Graaf, maar wel Ruwaard of voogd en dat nog met geweld.

„ WILLEM, &c. doen condt allen luden, dat wy gegeven hebben Heeren
„ *Jan Heere then Vliete* tot eenen echten wive Vrouwe *Beatriſen*, weduwe
„ Heeren *Philips van den Dorpe*, onſe Baſtairt dochter, dair mede ſal hi hebben
„ alle alſulke goeden, als hair toegedeylt ſyn in affcheydinge van Heeren Philips
„ Teſtamentoirs na wtwyſinge dier geſceyde brieven die dair of ſyn; dair toe
„ ſoe hebben wy Heere *Jan* voirſz. mede gegeven tot hylicx goede en medegave
„ mit onſer dochter voirſz. die heel Ambocts-heerſcappie van der alinger Pro-
„ chien van Heere Aerntsberge, welke Ambects-heerſcappie voirſz. Vrouwe
„ *Beatrys* onſe dochter voirſz. ende hair erven van Heere Jan voirſz. ende van hair
„ tſamen gewonnen, hebben en houden ſullen mit onſen Scoot aldair, ende mit
„ alle toebehoeren, bedriven, forfeiten, profeyten, opkomen en vervallen ende
„ alle toebehoeren, hoe 't genoemt mach weſen; alſoo groot en alſoo klein als
„ onſe Neven van Bloys ſeliger gedachten ende Heer Jan Heer t'Arckel was, te
„ houden, te hebben en te beſitten plagen, hoe dat genoemt of gelegen mach
„ weſen in natte of in droegen met Ammers, wtgeſceyden alleen dat wy aan ons
„ houden die Hoogs-Heerlicheyt van der alinger Prochien voirſz., oic mede heb-
„ ben wy aen ons gehouden drie bloc coeren-tienden naeſt onſer ſtede van Scoen-
„ hoven gelegen, Dat is te weten die groote tien-hoeven, die cleyn tien-hoeven
„ en dat overſteret: Voirt behouden der Hofſtede van den Berge hair vryheyt,
„ en hier toe ſal onſe dochter ons jairlicx wtreiken thyen Nobel. Oic ſyn 't
„ voirwairden of Vrouwe *Beatrys* onſe dochter voirſz. of hoeren erven immer-
„ meer hierna eenich croot, hinder ofte gebrec geſciede aen eenigen goeden, die
„ hier voir beſcreven ſtaen, ſo verbinden wy ons mit deſen brieve, dat wy of
„ onſe erven Vrouwen *Beatryſen* voirſz. of hoeren erve ſonder eenich vertrec alſo
„ goede goeden of beter goeden weder bewiſen ſullen tot ſulken ſteden, dair hem
„ genuegen ſal. Ende alle deſe voirſz. Ambochts-heerſcappie en anders goeden
„ die dair toe behoeren ſullen Vrouwe *Beatrys* onſe dochter en hoir erven die ſi
„ wynnen ſal by Heeren *Jan Heeren ten Vliete* voirſz. tot ewigen dagen houden
„ van ons en van onſen erve tot enen goeden onverſterfliken erflien, te verheer-
„ gewaden als 't geboeren ſal mit eenen witten pair handſcoen. En of onſe dochter

lem van Beyeren (*m*); als mede in den jaare 1434 Vrouwe *Jolente*, dogter des Graaven van Lynningen op den Ryn, huisvrouw van Heer *Arent van Egmond* en Yffelftein, Ridder. Vr. *Jolente* Vrouw van Hr. *Arend* van Egmond.

Zz 2 Ook

„ ter voirfz. fonder blikende geboirte van hem beyden tfamen gewonnen oflyvich „ werde, fo fullen defe Ambochts-Heerfcappie en goeden dair toe behoerende „ voirfz. vry weder comen aen ons en aen onfen erve, Ende anders of hoire enich „ fturve fonder blikende geboirte van hem beyden te bliven, fullen hoire beider „ goeden wedergaen daer dat fi gecomen fyn, behoudelic onfe dochter voirfz. of „ fi langer levede dan Heer *Jan Heer then Vliete* voirfz. hondert Vrankrykfe ou- „ der fcilde 't 's jaers te lyftochten. Ende om dat wy willen, dat alle defe fae- „ ken gehouden werden geliken voirfz. ftaet, fo hebben wy defen brief befegelt „ mit onfen fegele. Gegeven tot Scoenhoven op ten XIX. dach in Octobri „ anno M. CCCC. en elf.

(*m*) Vader van Heuffen in zyne *Oudh. en Gefligten van Delfland*, *pag.* 386. noemt hem *Baftaardzoon van Hertog Aalbrecht van Beyeren*, *een groot weldoender van het Convent*; 't welk een groote misflag is en t'eenemaal ftrydig aan het geen hy zelf zoo even te vooren, *pag.* 379. heeft ter nedergeftelt, noemende aldaar den zelven *Lodewyk baftaardzoon van Hertog Willem den VI.* Behalven dat Hertog *Aalbert* buiten zyne wettige kinderen maar twee baftaardzoonen heeft nagelaaten; te weten, *Willem* en *Arnolt*. *Willem* wierd door Paus *Nicolaas* gewettigt en is de eerfte Heer van Schagen geweeft. In tegendeel getuigen onze Jaar-boeken; dat Hertog *Willem de VI.* onder zyne baftaard kinderen gehad heeft eenen *Lodewyk*, die eigentlyk deze *weldoender* is geweeft. En om geen verder bewys daar van by te brengen, zoo kan maar ingezien werden de volgende Gifte-brief:

„ WILLEM, &c. Doen condt allen luden, want ons in onfer volre Vier- „ fchaer van Zuyt-Hollant mit recht ende mit vonniffe onfer Mannen toege- „ wyft zyn al alfulke goide als Heer *Aernt van Leyenberch* in onfen Lande van „ Hollant leggende heeft, overmits breucken wille die hy tegens ons ende onfer „ Heerlichede gedaen hadde, Soe hebben wy LODEWYCK onfe Baftairtsfoen „ gegeven ende geven mit defen brieve, alle alfulke goide, leen ende eygen, als „ Heer *Aernt* voerfz. leggende hadde in onfen Lande van Noirt-Hollant, in fulc- „ ker maeren, dat hy die van ons houden fal en van onfen Nacomelingen tot ee- „ nen rechten leen ende als 't verfterft, fo fal men verheergewaaden mit eenen „ rooden fparwair of twintich fchellingen dair voir. In oirconde, &c. Gege- „ ven in den Hage op ten beloken Pinxteren dach anno MCCCC. en vyve.

Aan dezen Heer Lodewyk heeft Hertog *Willem* nog eene gifte gedaan van het huis en Hofftede te Wateringe met verfcheide andere landeryen, waar van de brief is *gegeven in den Hage op St. Pieter en Pauwelsdag anno* MCCCC. *en feffe*, en geregiftreert ter Leenkamer van Holland in 't boek genaamt *Privilegia J.* 1404. *fol.* 46. *verfo.*

Deze Heer *Lodewyk*, toegenaamt Baftaard van Holland, was Heer van Vlisfinge, welke Heerlykheid hy by zyn leven verkogt aan den Heere van ter Veer. Na zyne dood, welke om 't jaar 1440. voorviel, gaf Hertog *Philips* deze Heerlykheid aan zynen Baftaardzoon *Cornelis* „ *met ordre aan den Heere van Bingin-* „ *court die heerlykheid aen te taften en den Heere van der Veere uyt den befete te fet-* „ *ten:* waar over dezelve zig klagtig addrefceert aen den Raed, te kennen geven- „ de, dat hy Vliffingen met fyne toebehooren gekogt hadde tegen Heeren Lode- „ wyk, en dat voir myns gen. Heeren in der ftad van Gent in tegenwoordig- „ heyt van Lienmannen opgedragen hadde, dies hy betogen mogt mit goede „ brieven, bezegelt metten mannen zegel, ende was dair in gekomen naer regte „ en couftuyme 's Lands van Zeelands, bad derhalven myn Heeren van den Ra- „ de, dat fy myn gen. Heere informeren wouden, hopende als hy daer of wel

on-

Ingelyks veele Edelen en Ridderen.

Ook hebben in deze kerk eertyds veele Edelen en Ridderen hunne begraaf-plaatzen gehad, en wel voornamentlyk die van den huize van *Waſſenaar*, Burg-graaven van Leiden; waar van wy leezen, dat *Hendrik van Waſſenaar*, in den jaare 1447 ſtervende, aldaar begraaven is, gelyk mede in den jaare 1477. zyn zoon mede genaamt *Jan van Waſſenaar*, (*n*) mitſgaders deſzelfs eenige zoon mede genaamt *Jan van Waſſenaar* Ambagtsheer van Voorburg, Voorſchooten, Valkenburch, Katwyk, Oeſtgeeſt, Barendregt, en Bezitter van 't huis te Suyk, te Sant en ter Horſt; Ridder van de Orde van 't gulde Vlies, Stadhouder en Opperſte Kapitein van Vrieſland, die in 't beleg van 't ſtedeken *Slooten*, door eenen ſchoot in zynen arm gequeſt zynde, den 4. December 1523. binnen *Leeuwaarden* ſtierf, en met groote pragt in 't voorſz. klooſter der Dominikaanen ter aarde wierd gebragt, werdende zyne begraaveniſſe vergezelt van meeſt alle de Ridderſchap en Edelen, met den Preſident en Raden van Holland (*o*). Hy ſcheide uit de werreld met dien lof, dien hem van ieder een gegeven wierd, dat hy niet voor zyne byzondere baat of eige glorie, maar enkelyk voor 't welvaaren van Vrieſland geoorlogt had,

„ onderwyſt waere, dat hy hem ruſtelyc en vredelyc Vliſſingen ſoude laeten beſitten. Meynde ook myns gen. Heere daer en t ende, *dat hy eenig recht hebben mocht an Vliſſingen, dat hy daer af ſchuldich waer den Heer van der Veer met regte toe te ſpreken voor ſynen Mannen van Zeeland, midts dat hy dair af in bezitte waere.* En wes dan by de Mannen voirſz. dair of gewyſt worde, dat woude hy en moeſte dat dulden en dogen. Den Heer van der Veer vertrocken weſende, gaf de Heer van Bingincourt aen den Raad te kennen, *dat hy laſt had Vliſſingen in te nemen en aen te vaerden van myns gen. Heeren wegen*, vragende om raed wat daer in te doen. Die welke Raede al gemeenlyk antwoorden, dat hy mynen gen. Heere ſenden ſoude vidimus van des Heeren brieven van der Veere, en voirt te kennen geven wes hy daer tegen vermeten mogte, ende dat gedaen, waert dat myn gen. Heere hem dan vorder yet bevale of laſtede, *ſoo mogte hy hem beraden wes hy van rechte wegen ſchuldich wair* vorder dairinne te doen, 't geen alſoe aangenomen en gedaen is. Hier waren by die Abt van Middelburch, die Heere van *Waſſenaar*, die Heere van *Yſſelſtein*, Heer *Arent van Gendt*, *Floris van Borſſelen*, *Willem van Naeldwyk*, *Laureys van Cats*, *Wolffert van der Maelſteden*, *Crabel*, *Boudyn van Zwieten*, *Goidſchalk Oom*, *Gerrit Potter van der Loo*, en meer andere, op den 19. December 1440.

(*n*) Deze is geweeſt een der voornaamſte Hoofden van de Kabeljaauwſche zyde, zie Heemskerk, *Bat. Arc. pag.* 234. en mitsdien dwaalt zeer groffelyk Goudhoeven, in 't geſlagt-regiſter der Waſſenaaren *pag.* 137. en *pag.* 518. aldaar opvolgende de groote Hollandſche Chronyk; als mede S. v. Leeuw. *Bat. Illuſtr. pag.* 1150. die de woorden van Goudhoeven ſlegts uitſchryft; als zy zeggen, dat deze *Jan van Waſſenaar Jacobszoon A.* 1479. *een van de principaalſte Rumoermeeſters was in den Hage en te Leyden, verdryvende aldaar uyt die van de Cabeljaauſche partye*; 't welk t'eenemaal ſtrydig is met het geen dezelve Schryver van de *oude Holl. Chron. Divis.* 29. *Cap.* 12. of Goudhoeven even te vooren, *pag.* 465. verhaalt heeft van Heer *Jan van Waſſenaar*; te weten, dat in den jaare 1445 tot Leiden een oploop zynde ontſtaan tuſſchen de Hoekſchen en Kabeljaauwſchen, de Preſident van Holland, Heer *Gooswyn de Wilde*, veele mannen van wapenen uit den Hage en Delft dede vergaderen; dat deze verzelt met veele Edelen van de Kabeljaauwſche partye binnen Leiden komende, terſtond Stads banier namen, die door *Jan van Waſſenaar* gedragen wierd en quamen alzoo den hunnen te hulpe, &c.

(*o*) S. v. Leeuw. *Bat. Illuſtr.*, *pag.* 1150. Goudh. *pag.* 137. Reigersb. *Chron. van Zeeland*, *pag.* 410.

had, en dat hy een spoediger einde van den oorlog had gemaakt als iemand had durven denken (*p*).

Deze kerk verkoor ook *Anna van Hennyn*, dochter van *Wouter de Hennyn*, Heer van Bossuit in Henegouwe (welke eerst met *Jacob van Borsselen*, Heer van Brigdam, en daar na met *Willem van Egmont*, Heer van Ysselstein, tweede zoon van Heer *Aernt* voornoemt getrouwt is geweest) tot haare rustplaatze, als zy in den jaare 1460 haare dagen eindigde (*q*). Als mede Vrouw *Anna van Hennyn.*

Ook is in deze kerk der Jacobynen begraven *Willem van Buuren*, die in 't jaar 1461 alhier onthooft wierd om den doodslag begaan aan Heer *Rutger van Boetzelaar*, Heere van Langerak en voor de helfte Heere van Asperen (*r*). *Willem van Buuren.*

In laatere tyden zyn ook alhier begraaven *Arent van Dorp*, Ridder, Heer van Teemsche, Maasdam en Middelhernes, Gouverneur eerst van Mechelen en daar na van Zierikzee, zoo als zyn Grafschrift 't welk in den noordmuur van de kerk uitgehouwen staat, te kennen geeft. In laatere tyden *Arent van Dorp* Ridder, &c.

EXPECTAT HIC
DIE SUO DEUM SUUM
QUIDQUID MORTALE FUIT
VIRI NOBILIS
ARNOLDI VAN DORP,
EQUITIS. TOPARCHÆ TEMSCHÆ,
MAESDAMI ET IN MIDDELHERNES,
MACHLINIÆ OLIM, MOX ZIRIXZEÆ
GUBERNATORIS
OBIIT ANNO SALUTIS CIↃ IↃC. II. AUG.
ÆTAT. LXXII.

ACCESSIT
FILIA DEFUNCTI
JOSINA VAN DORP,
VIDUA VIRI ILLUSTRIS CAROLI DU BECQ EQUITIS,
BARONIS DE BOURI, TOPARCHÆ VILLEHONII,
EQUITUM GALLICORUM IN CONFOED. BELGIO TRIBUNI.
OB. ANNO SALUTIS CIↃ IↃCXLVI.
ÆTAT. LXXXI.

(*p*) Oudhed. van Vriesl. 2. *deel*, *pag.* 567.

(*q*) Goudhove in 't geslagt reg. der Heeren van Egmond, *pag.* 127. S. v. Leeuw. *ibid. pag.* 948. maar de Schryver van de Oudh. en Gestigten van Delfland *pag.* 387. noemt haar, dogter van *Johan de Hennyn*, Heer van Bossu.

(*r*) Goudhoev. *pag.* 474.

Waar boven geplaatst zyn deze volgende agt quartieren:

DORP.	WYBURG.
ALMONDE.	UYTWYK.
ALKEMADE.	VAN VLOETEN.
HAAFTEN.	POLANEN.

Hr. *Philips van Dorp* Admiraal van Holland

Philips van Dorp, Heer van Dorp, Ridder en Admiraal van Holland, met de volgende quartieren:

DORP.	SCHETS.
NELLING.	BRIMEU.
WYBURG.	REGTERGEM.
VAN APEN.	VAN DER WERVE.

Mr. *Adr. van der Goes* Raad en Reken-Mr van den Prins van Oranje.

Mr. *Adriaan van der Goes*, Raad en Rekenmeester van den Prinçe van Oranie. Hy stierf den 7 Januarii 1632. en wierd met zyne vier quartieren en het volgende grafschrift in deze kerk gelegt.

VAN DER GOES.	RENOY VAN SPYK.
SPANGEN.	DE POTIS.

HIC REQUIESCIT
NOBILIS DOMINUS
ADRIANUS GOESIUS J. C.
PRINCIPI AURIACI CONSILIARIUS,
E PATRE DELPENSIUM PRÆTORE,
AVO ET PROAVO HOLLANDIÆ ET
WESTVRISIÆ ADVOCATIS.

Graf-schrift van den Heer *Joh. L'Empereur.*

Nog vind men in den zelven noordmuur beneffens den predikstoel het marmer graf-teken van den eerwaardigen Heer *Johannes l'Empereur*, in zyn leven Bedienaar des Goddelyken woords in deze gemeente, 't geen zyne Vrouw hem ter eere aldaar heeft doen stellen, met het volgende opschrift.

PERPETUÆ MEMORIÆ
NOBILIS VIRI
D. JOHANNIS L'EMPEREUR AB OPPYCK.
QUI
POST S. STUDIA IN BELGII FOEDERATI ACADEMIIS
FELICITER EXCULTA
ET INDE
QUINQUENNALEM PER GERMANIAM, HELVETIAM
ITALIAM, GALLIASQUE PEREGRINATIONEM
QUUM S. MINISTERIO,
CUI SOLIUS RELIGIONIS, ET CHRISTO INSERVIENDI ZELO
SESE

SESE DEVOVERAT,
LEYDERDORPII BIENNIUM, BRILÆ OCTENNIUM,
ET ANNOS TOTIDEM HAGÆ COM.
SINGULARI PIETATE, PRUDENTIA, ATQUE FACUNDIA
PERFUNCTUS ESSET,
HUJUS VITÆ
ET AGRESTIS, ET CIVICÆ, ET AULICÆ PERTOESUS
SEMPERQUE, REBUS ETIAM SECUNDIS,
AD COELESTEM ADSPIRANS PATRIAM
TANDEM
FIDUCIÆ IN DEUM PLENUS,
EO COMMIGRAVIT,
RELICTO SUI IN PIORUM ANIMIS DESIDERIO ARDENTISSIMO
Ao. CIↃ IↃCXXXVII. XXII AUG.
ÆTATIS SUÆ XLIII
UXOR ABIGAEL THYSIA
REV. THEOLOGI D. ANTONII THYSII F.
LIBERIQUE P. C.

Eindelyk ziet men nog aan den ooſtmuur, boven het geſtoelte der Heeren van de Hooge Collegien, enz. in een zwart marmer gedenk-Tafereel deze Inſcriptie ter gedagteniſſe van wylen den Ridder *Edward Harwood* aldaar opgeregt, in 't kort meldende zyne heldendaden ten dienſte van de Vereenigde Nederlanden verrigt, en hoe hy na eenen drie en dertig jaarigen dienſt, ten laatſten voor 't beleg van Maaſtrigt zyn leven heeft gelaaten. Grafteken van den Ridder *Edward Harwood.*

HOSPES SIS VIDENS!
CECIDIT HIC
QUICQUID CADUCUM FUIT
VIRI MILITIS

D. EDWARDI HARWOOD,
ANGLI
EQUITIS AURATI NORSOLCIA ORIUNDI,
QUI
PRÆPOT. DD. ORDIN. GENER.
IN OBSIDIONE BOMELIÆ (MDXCIX) PRIMO MILITAVIT
OSTENDÆ (MDCII.) VEXILLO DONATUS,
RHENOBERGÆ PROPUGNANDÆ (MDCVI)
PROCENTURIO CENTURIO EVASIT;
EXIN
LEGIONIS ANGL. ILLUST. D. ROB. SYDNEII
VICE-COM. DE LISLE
PROTRIBUNUS TRIBUNUS FACTUS EST.
DENIQUE
POST XXXIII. ANN. STIPENDIA
AD OBSESSAM MOSÆ-TRAJECTUM
TERTIO GLOBULO PERFOSSUS, OFFICIO SIMUL ET FATO
FUNCTUS EST.

QUOD
IMMORTALIS VIRI, FORTIS JUXTA AC BONI,
DEO PATRIÆQUE DEVOTISSIMI
MEMORIÆ.
NEC NON POSTERORUM EXEMPLO
HENR. HERBERT. ET NIC. BYRON
EQUITES AURATI
ILLE TRIBUNUS LEGIONIS,
HIC CENTURIO COHORTIS ANGLICANÆ
P. C. A. D. MDCXXXVI.

Deze kerk zedert de Reformatie tot 1617. tot een Arzenaal gebruikt.

Zulks dat deze kerk in pronk en praal van overheerlyke Tomben, uitmuntende Sepultuuren, en schoone Zarken, verrykt met overtreffelyke opschriften, voor geene kerk in Nederland heeft behoeven te wyken; dog van alle deze, die voor de Spaansche oorlogen en troubelen aldaar in menigte te zien waren, gelyk ook onder anderen die cierlyke verheve Tombe van de gemelde Hertoginne fondaterse, aan de noordzyde, alwaar plagt te staan het hoog altaar (*s*), waar van wy zoo even hebben gewaagt, is of weinig of niets te vinden; zynde dit gebouw te dien tyde deerlyk verwoest en jammerlyk geschonden, tot zoo verre, dat het zedert den tyd van de Reformatie, en na het afzweeren van den Koning van Spanje tot in den jaare 1617. eerst voor een paardestal en daarna voor een Artzenaal of geschut-huis is gebruikt geworden.

Verscheide Kapellen. Als die van de Heeren van *Wassenaar*.

Verscheide kapellen zyn eertyds op verscheide tyden in en aan deze kerk gestigt; als onder anderen de kapel van de Heeren van *Wassenaar*, waar in veele zoo mannen als vrouwen uit dat geslagt begraaven zyn geworden, waar van wy 'er eenige hier vooren hebben opgetelt.

Van de Heeren *Floris Oom van Wyngaerden* en zyne broeders

Den 11. Juli 1464. hebben vier broeders, als *Floris Oem* Heer van Wyngaarden, *Tielman Oem*, Mr. *Hendrik Oem*, Ao. 1669. Raads-Heer in den Hove van Holland, en *Jan Oem*, zoonen van Godschalk Oem Heer van Wyngaarden, Ambagtsheer van Ysselmonde, Raamsdonk, Grysoorde, &c. aangenomen eene kapel aan de zuidzyde dezer kerke te bouwen; welke ook door hen voltrokken is en tot hunne begraafplaatze heeft verstrekt.

Nog van een anderen van dien naam.

Nog heeft een andere Mr. *Floris Oem van Wyngaarden Jansz.*, uit het zelve geslag (*t*), (zynde geweest Ridder, en Ambagtsheer van Ysselmonde, mitsgaders Raad in den Hove van Holland) in 't jaar 1509. verlof bekomen om eene andere kapel te stigten ontrent het einde der kerke.

Als mede van Mr. *Jan van Esche*.

Mr. *Jan van Esche*, Raadsheer en Rentmeester Generaal van Holland (*v*), heeft 'er ook eene kapel gebouwt in 't jaar 1484, daar hy en zyne nazaaten zouden begraaven worden.

Aan

(*s*) Goudhoeven, *pag.* 97.
(*t*) Deze was Raad van 't jaar 1491 tot 1510.
(*v*) Hy was in 1478 Rentmeester Generaal van Zuidholland. Oudenh. *Zuitholl. pag.* 435. en wierd naderhand Raad en Rentmeester Generaal van Holland en Zeeland van den jaare 1480 tot 1505. zoo verre bekent is.

Aan de zuidzyde van het Choor heeft in vroeger tyde gestaan de kapel der Heeren van Borssèlen, welke de *Sacristie* genoemt wierd. Deze naderhand afgebrandt zynde, wierd in den jaare 1435. door *Anna van Bossuit* (*w*) weder opgetimmert, daarin een altaar geplaatst en met inkomsten voorzien. Zy bedong onder anderen, dat de Kapellaan der zelve kapelle daar dagelyks missen en diensten zoude doen, en dat zy den vryen toegang tot de kapelle zoude hebben door de deur des Kloosters, als breeder vermelt werd in den volgenden brief (*x*):

Kapel der Heeren van *Borsselen* genaamt de *Sacristie*.

Afgebrant en weder opgebouwt door *Anna van Bossuit*.

„ WY Broeder *Willem Cloppier* Prior, Broeder *Helmoldus* „ *Breynwyck* Leesmeester, Broeder *Willem Willemssen* Supprior, ende voort meer dat gemeen Convent der Predicker orden „ des Cloosters in den Haghe bekennen ende lyen, dat wy Vrouwe „ *Anna van Bossuyt*, Vrouwe van Yselstyn, gegonnet hebben, en„ de gonnen mit desen onsen brieve voor haer, haeren erven ende „ nacomelingen tot eewigen dagen die Capelle, die men plach te „ heten Sanctuarie ofte Sacristye, ende nu verbarnt is, staende aen „ de zuytzyde van den Chore aen 't Clooster ende die selve Capelle „ sal die voorgenoemde Vrouwe laten tymmeren ende opmaken na „ hare selfs wille ende goetduncken; des sal sy hebben daer aen al„ soo veel erve van des Cloosters wegen, daer sy mach op doen „ tymmeren een altaer van sulcker mate ende grote, als haer dunc„ ken sal dat mogelyk behoort te wesen, ende so sal sy die voorsz. „ Capelle besorgen van alle ornamenten, kelken ende misboeck, en„ de al dat daer toe dient van des haer dunckt. Ende tot wat tyden „ die voorz. Vrouwe, haer testamentoers ofte erfgenamen eenige „ diensten ofte erffenissen stichten ter eeren Gods ende harer zielen „ lavenisse, die voorsz missen ofte diensten zullen die voorsz. „ broeders van den voorsz. Clooster doen, ende bedienen, en„ de niemant anders, ten ware dat sy gebreecke daer an lieten ge„ schien, so sal 't de voorsz. Vrouwe ofte hare erfgenamen we„ der aenveerden ende dat laten bedienen van een anderen Pries„ ter, die haer believen sal. Ende voort wes missen die voersz. „ Vrouwe aldaer sal doen laten boven haer selfs Capellaen, die „ sullen die voorgenoemde Broeders van den voersz. Clooster „ ook doen, also verre als sy willich daer toe syn. Ende ook so sal „ die voergenoemde Vrouwe, hoeren rechten erfgenamen ende na„ comelingen die voorsz. Capelle buyten des Cloosters last ofte kos„ ten houden in rake ende dake, daer van den Clooster vry houden „ tot euwighen daghen. Ende waer 't sake dat die voorsz. Vrouwe „ gebrakt, ende hoere erven ende nacomelingen de voorsz. Capelle „ niet en hielden in rake als voorsz. staet, ende hemluyden dat te „ wetene genoech gedaen wair, ende nochtans die lieten vervallen „ ende vergaen, ende daer niet toe en deden, so soude dan dat ge„ meen Clooster mogen die voorsz. Capelle laten reformeren op der

Verklaringe van den Prior&c. in wat voegen zy aan Vrouwe *Anna van Bossuyt* hebben vergunt de verbrande Sacristie op te timmeren en aldaer een kapellerye te stigten.

Aaa voor-

(*w*) Deze was getrouwt aan Heer *Jacob van Borsele*, Heer van Brigdam en Duiveland, Stadhouder van Berghen in Henegouwen. Zie Reygersberge, *Chron. van Zeeland*, 2. *deel*, *p.* 192. en hier vooren, *pag.* 381.

(*x*) Dese brief staat gedrukt by Ant. Matth. *Anal. Vet. ævi*, *Tom. VI. pag.* 103.

„ voornoemden Vrouwen erfgenamen cost, en wouden sy dat niet
„ betalen, so soude dat selve Clooster dan dat aenveerden, ende
„ hoeren oorbaer mede doen, 't welke wy hopen dat Godt verhoeden
„ sal. Behoudelicke dan datter niemant in die voorsz. Capelle
„ uytganck ofte inganck hebben en sal, dan die voornoemde Vrouwe,
„ hoeren erven ende nacomelingen alleene, ende die gheen,
„ die sy dat selve van vruntschap van haaren bloede gecomen vergunnen
„ woude, mit sulcken voorwaarden als voorsz. staen. Voort
„ so sal die voersz. Vrouwe een doere mogen doen maken binnen
„ die vryheyt van den Clooster, duerende hoer leven lanck, waer
„ mede dat sy in de voorsz. Capelle mach gaen, sonder in de kerke
„ ofte Choor te comen. Welke Capelle voersz. een duere hebben
„ sal dienende uyt den Choor in de voorsz Capelle te gaen. Van
„ welcke doere die voersz. Vrouwe den Prior altoos een sloetel sal
„ doen hebben, oft enen anderen broeder in 't voersz. Clooster, die
„ haer believen sal. Ende om dat wy Prior, Leesmeester, Supprior,
„ ende gemeen convent des Cloosters voirsz. dit aldus de
„ voergenoemde Vrouwe gegonnen, &c. hebben wy des t'oirconden
„ des gemeen Convents zegel aan desen brief gehangen op den
„ 8 dach in April, in 't jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. XXXV.

Meer andere kapellen in voortyden by verscheide Heeren aan deze kerk gestigt.

Meer andere kapellen zyn in voortyden by verscheide Heeren aan deze kerke gestigt tot begraaf-plaatzen hunner geslagten; want wy vinden, dat *Jacob Cats*, Heere van Cats, Catshoek, oude en nieuwe Cats en Catsrak, Heer tot Simonskerke en Brouwershave, en in den jaare 1447 Raadsheer in den Hove van Holland, en *Margareta Oem van Wyngaerden*, zyne huisvrouwe te zamen in den jaare 1450 gefondeert hebben eene kapelle in 't klooster van de Jacobynen in den Hage (*y*). En dat in dezelve kapel begraven is geweest *Barbara Cats*, dogter van den voorn. Jacob Cats, eene kloosternonne (*z*). Dat ook aldaar in den jaare 1629 begraven is *Charlotte Tuyl van Serooskerke*, getrouwt met *Abel van Cats van Bruelis*. Als mede in 't jaar 1634 *Catharina van Cats*, getrouwt met *Jan van Hesse*, Heer van Piershil, mitsgaders dat ook dezelve kapel in den jaare 1635. verstrekt heeft tot een begraaf-plaats voor *Willem Cats* (*a*).

Nog heeft in den jaare 1480. *Cornelis Croesink*, Ridder, Heer van Benthuizen, Ambagtsheer van Soetermeer, Hoog-Heemraad van Delfland, en de eerste Lieutenant-Houtvester van Holland, volgens commissie van *Maximiliaan* en *Maria* Hertogen van Oostenryk en Graaven van Holland, gedagtekent den 28 September 1477. aan deze kerke gedaan stigten eene kapel, waarinne hy ook in den jaare 1520, na dat hy het voorsz. Lieutenant-Houtvesters-ampt 42 jaaren hadde bekleed, begraaven is geworden (*b*).

In 't jaar 1533 is 'er nog op kosten van 't Convent eene kapel gebouwt voor de Wassenaaren; welke kapel gegeven wierd aan *Willem Goud*, Ontfanger der gemeene Lands middelen van Zuidholland

(*y*) S. v. Leeuw. *Bat. Illustr. pag.* 902. (*z*) Ibid. *pag.* 902.
(*a*) Ibid. *pag.* 904.
(*b*) Goudhoeven, *pag.* 166. S. v. Leeuw. *Bat. Illust. pag.* 926.

land en Heemraad van Delfland. In deze kapel zoude hy met zyne nakömelingen begraaven werden.

In den jaare 1570 verzogten de Predikheeren by requeſte, dat de Staten hen wilden begunſtigen met een glas aan de weſtzyde van de kerk, waar op de Staten by reſolutie van den 14 September des zelven jaars ordonneerden, „ dat de Ontfanger zoude viſiteren de „ plaatze, daar het zelve glas zoude ſtaan, en als dan het voorſz. „ glas laten maken tot koſte van den Lande, met inſcriptie, dat de „ Staten het zelve hebben gegeven. Dit glas is tans in de kerk niet meer te vinden, zynde ongetwyffelt in de troubeltyden al gebroken en vernielt.

Een geſchildert glas by de Staten aan de kerk gegeven.

Hier vooren hebben wy ter loops aangetekent, dat deze kerk zedert den jaare 1574, na dat de Spaanſchen deze ſtreek hadden verlaten, en gevolgelyk de Haag was gevallen in handen der Staatſchen, tot den jaare 1617. eerſt tot ſtallinge van paarden (*c*) en daarna tot 's Lands Arzenaal en geſchut-huis is gebruikt geworden. Nu ſtaat ons kortelyk te melden, 't geen gelegentheid heeft gegeven tot het weder openen dezer kerke en het plegen van den godsdienſt in dezelve.

Hoe en by wat gelegendheid deze kerk in den jaare 1617. weder tot de oeffening van den Godsdienſt is gebruikt geworden.

Zeker Schryver (*d*) hier van ſprekende, tekent aan dat de *vervolgingen van den gezuiverden Godsdienſt in den Haag*, *niet weinig vernomen zyn*, *en dat de zwaare beroerten*, *die daar op zedert zyn gevolgt*, *in den jaare* 1617. *gelegentheid gaven tot het eerſte gebruik der Klooſter-kerke*. Want de verſchillen in 't ſtuk van de religie tuſſchen de zoo genaamde Remonſtranten en Contra-Remonſtranten waren nu zoo hoog in top geſtegen, dat de ſcheidingen en ſcheuringen, vrugten der twiſt en baarmoeders van meerder verwyderingen, opentlyk met wyde ſchreeden voortgingen, in zoo verre, dat volgens het verhaal van Brandt in zyne Hiſtorie der Reformatie, (*e*) „ de „ afgezonderde gemeente in den Hage, na dat s' eerſt de Gaſthuys- „ kerk (zynde de kapel van 't Sacraments-Gildenhuis, nu het En- „ gelſche kerkje genaamt) hadden verkregen, onder belofte van „ geen kerkenraad apart te formeren, dezelve belofte terſtond daar „ aan gebroken hebbende, voorts daarna (den negenden van Hooy- „ maand) de Klooſterkerke hebben ingenomen, brengende daer „ predikſtoel en zitbanken, en daer doende prediken, zonder daer „ toe verlof van de Heeren Staaten (dien de grond en 't gebou toe- „ quam) of van de Magiſtraten van den Hage verzogt, veel min „ bekomen te hebben. Ja zy hebben daarna, 't geen tot meerder „ veragting der Heeren Staten ſcheen te ſtrekken, *Henricus Roſæus* „ (die by de Staten in zyn dienſt was geſchort) daar ter plaatze „ als hun Predikant gebruikt. Dit buitenſpoorig bedryf en onwettelyke behandelinge der geſepareerden wierd wel haaſt door Prins *Maurits* beveſtigt en goed gekeurt. „ Want den 23. der zelver „ maand, zynde veertien dagen na het innemen der gemelde kerke, „ verliet de Prins de publyke kerk en ging ten zelven dage by d'af-

(*c*) Zie het bewys hier van onder Bylage K K.
(*d*) Joh. Vollenhove, *Poeſy*, *pag*. 350.
(*e*) *II. deel*, 16. *boek*, *pag*. 469. 470.

Krygt daar doorden naam van *Prince kerk.*

„ gezonderden ter predikatie (*f*). Hier door kreeg deze kerk ze-„ dert den naam van de PRINCE-KERK. Dus wierd dezelve in den gemelden jaare 1617. van een paardestal en Arsenaal weder tot een Godshuis gemaakt, waar in zedert de Gereformeerden hunnen godsdienst hebben geoeffent; laatende het Choor van de kerk doenmaals tot het gieten van het geschut geappropieert blyven, gelyk het voorsz. Choor ten huidigen dage nog van de kerk afgezondert is en buiten eenig gebruik van den Godsdienst gesepareert blyft.

De kerk in 1625. aan die van den Hage gelaten.

In den jaare 1625. wierd deze kerk aan de Magistraat van den Hage in eigendom overgelaten, onder beding, dat zy zoude betalen de onkosten, aan dezelve gedaan, zoo als de volgende registratie duidelyk medebrengt.

„ *Den 4 Februarii 1625.* Zyn binnen gestaen de Burgemeesteren „ van 's Gravenhage, namentlyken *Quartelaer*, *Cassiopyn*, *Kinschot* „ ende *Nobel*, gedeputeert van de Heeren Vroedschappen van 's Gra-„ venhage voorn., verthoonende, hoe dat sy op de presentatie op „ gisteren avont by de Heeren Gecommitteerde Raden gedaen, van „ te vrede te zyn de Klooster ofte *Prince-Kerk* aen die van den Hage „ in eygendom te laten, zoo zy willen aan 't Land restitueren de „ kosten aan de voorn. kerk gedaen, zulcx daer van by declaratie „ soude blyken, haere Vroedschappen hadden doen vergaderen, „ ende dat by eenparige stemmen van de Vroedschappen was ver-„ staen, dat de voorn. kerke geenzints van den Hage diende gede-„ menbreert; dat sy dienvolgende goet hadden gevonden de pre-„ sentatie, die by de Heeren Gecommitteerde Raden op gisteren „ was gedaen, aen te nemen, te vreden zynde alle de kosten aen de „ voornoemde kerke gedaen, te betalen, mids dat daervan zal bly-„ ken by perfecte declaratie en specificatie; Waarop gedelibereert „ wesende, is de voorsz. Heeren Gedeputeerde aangeseyt, dat myn „ Heeren van 't Collegie zeer swack en maer drie sterk synde, dat „ sy het zelve in 't Collegie sullen rapporteren, als d'andere absente „ Heeren ofte meerendeel van dien, zullen syn aengekomen en on-„ dertusschen ordre stellen, dat met het verkoopen van de graaven „ zal werden gesuperfedeert.

„ Van de voorsz presentatie openinge gedaen wesende in 't Col-„ legie, is dezelve presentatie aangenomen en goedgevonden, dat „ daar op een acte zal werden ingestelt, 't welk zulks gedaen is, „ ende aan die van den Hage overgelevert.

Egter onzeker of wel ooit in 't bezit zyn geweest.

En of wel aldaar zoo klaar van de gemelde acte werd gesproken, zoo hebben wy egter niet konnen ontdekken, dat de Magistraat van den Hage ooit in 't bezit van deze kerk is geweest, nadien het gezag en bewind over dezelve altyd aan 't Collegie van Gecommitteerde Raden is gebleven, waar aan het jegenwoordig nog staat; zulks dat men daaruit zoude moeten besluiten, dat deze overgifte van geen gevolg zy geweest.

De Heeren Gecommitteerde Raden hebben niet alleen het opzigt over deze kerk, maar ook het regt van Kerkmeesteren aan te stellen, zynde by resolutie van den 20. December 1632 by dezelve voor de eerste maal drie Kerkmeesters verkooren, dog de begevinge van het

(*f*) Brandt, *Ibid. pag.* 556.

het Rentmeesters-ampt ter zelver tyd (*g*) aan de Kerkmeesteren gelaaten, aan dewelke ook tans staat het aanstellen van den Koster, Orgelist en verdere bedienden, waar onder nogtans de Voorzanger niet moet gerekent werden, dewyl die by den Kerkenraad met communicatie van Kerkmeesters werd verkooren, op approbatie van de Heeren Gecommitteerde Raden (*h*).

KERKMEESTEREN

VAN DE

KLOOSTER-KERK

Zedert den jaare 1632.

1632 { Mr. *Cornelis van der Wolf.* / *Govert Persyn.* / Mr. *Adriaan van Assendelft.* }
1640 Mr. *Cornelis Adriaan Terestein*, loco van der Wolf.
1643 Mr. *Herbert van Beaumont*, loco Terestein.
1645 *Hugo van Cassiopyn*, loco Persyn.
1646 Mr. *Willem Schadé*, loco Assendelft
1651 *Gerrit Graswinkel*, loco Schadé.
1651 *Diderik Pauw*, loco Cassiopyn.
1669 Mr. *Jacob van der Hoeven*, loco Graswinkel.
1679 Mr. *Simon van Beaumont*, loco H. van Beaumont.
1689 *Yzaak Pauw*, Heer van Agtienhoven, loco D. Pauw; dog deze heeft nooit sessie genomen.
1691 *Johan Diderik Hœust van Buttingen*, loco Y. Pauw.
1693 Mr. *Johan Dedel*, loco van der Hoeven.
1712 Mr. *Gasper van Kinschot*, loco Buttingen.
1715 Mr. *Johan Quarles*, loco Dedel.
1726 Mr. *Albert Fabricius*, loco S. van Beaumont.
1726 Mr. *Nikolaas van der Haar*, loco Kinschot.

NAAMEN

VAN DE

RENT-MEESTERS.

1605 *Johan Halling*. Deze wierd by Resolutiè van de Staten van Holland van den 17 Julii 1605 aangestelt met den naam van Ontfanger van de goederen en inkomsten van 't klooster der Predikaaren en Agniete Convent in den Hage.

(*g*) Vernieuwt by Resolutie van den 26 November 1656.
(*h*) Zie Resolutie van Gecommitteerde Raden van den 1 November 1718.

1633 *Adriaan van Perſyn*; zynde deze de eerſte Rentmeeſter, die in gevolge van de voorengemelde Reſolutie by Kerkmeeſteren is aangeſtelt geworden.

1656 Mr. *Johan van der Haar.*

1665 Mr. *Gerard Thuninck.*

1686 Mr. *Willem Boy.*

1703 Mr. *Johan van der Haar.*

1718 Mr. *Willem Quarles.*

Hoedanigheid van het klooſter.

Wat nu belangt het gebouw van het klooſter zelf, daar de kerk haaren naam van draagt; daar van is ons tot nog toe geen net beſcheid bejegent. Het zelve ſtond agter de kerk ten noorden, en was al vry een groot en uitgeſtrekt gebouw, hebbende verders ten noorden tot aan den Denneweg eenen ſchoonen boomgaard of tuin tot vermaak en gerief van de Klooſterlingen, en 't land daarom heen behoorde ook aan 't klooſter. In 't zelve wierden in voorige tyden bewaart 's Lands Privilegien, Octroyen, Chartres en brieven, dewelke de Staten van Holland van tyd tot tyd van de Graaven hadden verkregen, leggende in beſlote kiſten; waarby daarna ook gevoegt wierden de rekeningen van de byzondere ontfangers van 's Lands gemeene middelen en omſlagen, mitsgaders de ſtukken en documenten daar toe dienende, dog in een andere kiſt, daar toe op ſpeciale ordre van de gem: Staten volgens reſolutie van den 9 Julii 1545 (*b*) gemaakt, waar van 's Lands Advocaat de ſleutel onder hem moeſte houden.

In 't zelve wierden 's Lands Privilegien, Octroyen, enz. bewaart.

Tot

(*b*) Tot bewys zullen wy alhier bybrengen 't geen daar van in de Regiſters van Holland aangetekent werd gevonden, zoo als het zelve door den Advocaat van den Lande in der tyd, Heer *Adriaan van der Goes*, is gehouden: „ den 9 „ Julii 1545 hebben tot mynen huyſe geweeſt, de Heere van *Alkmade*, *Heyman* „ *Adriaenſz.* en *Huych van den Eynde*, my belaſtende dat ik een kiſt ſoude doen „ maken, omme daar in te leggen de rekeningen en ſtukken van de particuliere „ ontfangers van de twee thienden, dewelke ik ook ten zelven dage van het Hof „ tot mynen huyſe hebbe doen halen, en die te doen ſtellen in 't klooſter in den „ Hage by de andere kiſten van den Lande en den ſleutel daar van onder my te „ houden. Den 20 Julii 1545 hebbe ik met Mrs. *Huygh van den Eynde* en *Jacob* „ *de Milde* volgende onſe Commiſſie, geweeſt in het Klooſter, by ons weſende „ de Heer *Abel van Colſter*, om te zien na de Privilegien van het Land van Hol„ land en die by Inventaris te ſtellen, na door geſogt hebbende alle de kiſten en „ Treſorien, en hebben geen gevonden. Den 6 Auguſti 1545. hebbe ik rapport „ gedaan nopende de beſoignes van Mr. *Huyg van den Eynde*, Mr. *Jacob de Mil*„ *de* en my gedaan, in het viſiteren van de Privilegien, te weten, dat wy in het „ klooſter geen Privilegien met allen gevonden hadden, ende dat onder my ge„ vonden waren de Privilegien, Octroyen en Mandamenten, volgende de me„ morie by my daar van gemaakt, die zeer weinig waren; ende dat wy ons la„ ten dunken, dat de originelen van 's Lands Privilegien onder de groote ſteden, „ Rekenkamer, Regiſter-kamer, Griffie van Holland ofte de Chartres van de „ Keyſerlyke Mejeſteit moeſten ruſten; dat wy ook bevonden hebben diverſche „ brieven van verzekertheyt van de Keyzerlyke Majeſteit daar by zyne Majeſteit „ belooft het Land te vryen van diverſche renten, enz. Op welk rapport, naar

voor-

Tot bewaring van deze kisten hadden de Predikheeren de Staten eene kamer in 't klooster ingeruimt. Maar dewyl deze kamer te klein en ook niet bequaam genoeg was tot berginge van alle 'sLands papieren, die dagelyks vermeerderden, en ook teffens tot het houden

In den jaare 1558. nog een andere kamer ten dienste van de Staten aldaar gebouwt.

„ voorgaande communicatie, de Staten geresolveert hebben, dat de steden eerst „ zullen onderzoeken wat Privilegien zy onder hen hebben en daar van copie nemen; ende wes aldaar niet gevonden en werd, dat als dan het zelve gezogt sal „ werden onder de Rekenkamer, Registerkamer, Griffie en Chartres, en gerecouvreert zynde, wes men van dien sal konnen gekrygen, als dan van dezelve „ by ordiné een Register gemaakt sal werden in franchyne, 't welk rusten sal onder den Advocaet, van welk Register elke stede een inventaris gelevert sal werden; ende als dan voorts geordonneert sal werden, waar men de Originelen van „ deselve Privilegien zal leggen ofte in een kiste daer drie ofte vier sleutels toe „ wesen sullen, ofte in eenige van de steden. Den 14 November 1548 is op het „ aangeven van die van Delf, eendraagtelyk geresolveert, dat elke stede van de „ Privilegien van de Landen onder haar wesende, copie soude doen maken en deselve doen leveren in handen van den Advocaat, *Huygh van den Eynde* en *de Milde*, om by henl. dezelve geregistreert te mogen werden, ende het zelve „ Register gelegt te werden in een kiste, die in het klooster ofte elders, daar „ men het ordonneren zoude, gestelt sal werden, en dat de Advocaet daar toe „ een kiste zoude doen maken. Voorts hebben de Staten den 28 April 1550. den „ Advocaet gelast, nog een kleyner en sterker kiste te doen maken met ses sleutelen, om 's Lands Privilegien in te legen na 't fatsoen van een kiste, die Pieter „ Jacobsz hem vertoonen zoude, en dat de kiste, die nu gemaakt is, men soude „ mogen bewaren tot andere 's Lands affairen. Den 2 April 1555 is de Advocaet gereyst na Delft, en heeft aldaer by assistentie van den Secretaris A. van „ Leyden uitgetekent zekere Privilegien, die 't gemeene Land concerneren tot „ negen en twintig toe in getale, daer van de voorsz. Commissaris met den eersten aengenomen heeft copie te doen maken tot behoef van 't Land. Den 19 „ April 1555. is de voorn. Mr. Adriaan van Leyden, Secretaris der stede Delft „ gecommitteert, om tot 's Lands kosten te reyzen na Leeuwaerden, om van „ Gerrit van Loo, zyn schoonvader te gekrygen de registeren van wylen Mr. „ *Aelbrecht van Loo*, wesende onder zynen schoonvader, mitsgaders alle andere „ stucken authentycq of niet authentycq 't gemeene Land van Holland toucherende. Verders is den 26. April daaraanvolgende geresolveert, dat de Advocaet „ zal recouvreren alle de Registers, Brieven en Munimenten, de Staten van den „ Lande van Holland aengaende, die onder de erfgenamen van wylen Mrs. *Aelbrecht van Loo*, *Frans van Coebel* en *Aert van der Goes*, zyn berustende, en dezelve ontfangende daar van maken Inventaris, en die de Staten vertoonen, dewelke de voorsz. Advocaet onder hem sal houden, om van dien verzogt zynde een ygelyk te leveren copie. Dirk Coebel van der Loo is by resolutie van „ den 14 en 15 December 1560 toegevoegt een wanbais van Satyn ofte twaalf „ ponden daar voor, mids dat hy de Staten leveren sal alle de Registreren ofte „ Memorialen by zyn vader Mr. *Frans Coebel* zaliger gedagtenisse, *in zynen leven* „ *Advocaet van den Lande*, mitsgaders alle andere stukken de Staten toekomende, „ onder hem berustende. Eindelyk wierd den 21 Mei 1556 by de Gedeputeerden „ eendragtelyk geresolveert, dat ten einde de Privilegien in tyden van oorloge en „ anders te bet bewaert souden mogen zyn, men dezelve in een van de besloten „ steden soude doen bewaren, ter plaetse daer dezelve steden hare Privilegien en „ andere secrete bewaren, mits makende een Tresoor in de muur met ysere deuren, en dat die van Delft en Leyden daer toe na een bequame plaetse zouden „ doen zien, het welk sy aangenomen hebben, om daarvan op de naaste Vergaderinge rapport te doen. Op wat tyd, nu 's Lands Privilegien en andere stukken van hier na de eerstgemelde stad zyn overgebragt, hebben wy niet konnen ont-

den van hunne particuliere byeenkomsten en vergaderingen, besloo-ten de Staten in den jaare 1556 nog eene andere kamer tot hun behoef in 't klooster te doen bereiden, en committeerden ten dien einde by resolutie van den 19 Mei deszelven jaars Mr. *Arent Coebel*, ontfanger van 't gemeene Land, nevens *Pieter Brusselaer*, om toezigt te hebben en Contrerolleur te wesen van het werk (*i*). „ Maar „ alzoo de plaatze in 't klooster die verkoren was, omme een ka-„ mer te maken, omme daarinne te leggen des gemeene Lands re-„ keningen, de verificatien daar op dienende en anders, overmids „ de laagte en onbequaamheid van dien, volgend' zeker concept „ daar van by geschrifte gestelt, ende Gedeputeerden van de zes „ groote Steden overgezonden, daar toe niet bequaam geoordeelt „ wierd, besloot men in 't zelve klooster te zien na een andere be-„ quame plaatze, die gemaakt was, of indien 't nood is, daarmen „ een nieuwe kamer zoude mogen maken; en wierden daar toe „ gecommitteert *Jacob van der Duin*, Mr. *Lambrecht Jacobsz* en „ *Jan Dirksz 't Hoen* Burgemeester, die op de naaste Vergaderinge „ daar van ook rapport doen zouden (*k*). En dewyl in 't klooster geen bequaam vertrek wierd gevonden, kogten de Staten in den jaare 1558. van de Predikaaren een stuk erfs, leggende aan 't klooster, voor de somme van tweehondert vyfentzeventig gulden en *zes gulden tot een recreatie voor de Conventualen* (*l*), waar op zy eene nieuwe kamer deden timmeren (*m*), en dezelve met een schalie of leyen-dak dekken (*n*) en voorts *een glintinge maken van hout in*

ontdekken. Maar dat ze te Delft geduurende den Spaanschen Oorlog bewaart zyn geworden, blykt onder anderen ook uit de volgende registratie van den 19 April 1589. „ Alsoo de Staten van Holland nodig bevonden hebben ordre te „ stellen, dat by haren Advocaet of andere Gecommitteerden t'allen tyden als de „ gelegentheyt der zaken vereysschen sal, van wegen 't gemeene Land acces magh „ genomen werden tot de Charteren, Rekeningen, Registers en andere Minu-„ ten concernerende den Lande van Holland, en die geduurende den oorlog on-„ der het opzigt en bewaarnisse van *Dirk Jorisz de Bye*, eerste Rekenmeester „ van de Kamer van de Rekeninge soo binnen zyn huys als binnen zekere kamer „ in den Convente van St. Aechten tot Delf door last van de Staten voornoemt „ zyn gehouden, hebben de Staten voorn. den voorn. de Bye belast de slentel „ van de voorsz. kamer over te leveren in handen van haerl. Advocaet, zulx by „ den voorn. de Bye in de Vergaderinge van de Staten voorsz. op huyden is ge-„ daan, zulks dat de Staten den voorn. de Bye van de vordere bewaarnis en op-„ zigt der voorsz. stukken en papieren hebben gehouden ontlast en gedeschar-„ geert, en daar toe deze acte verleent, enz. Naderhand zyn ze alhier op 't Hof geplaatst, op eene kamer, die nu de Charter-kamer werd genoemt en regt boven de besoigne-kamer van haar Ed. Groot Mog. komt.

(*i*) Zie Resolutie van den 19 Mei 1556.

(*k*) Volgens Resolutie van den 21 Mei 1556.

(*l*) Zie Resolutie van den 23 Junii 1556. „ waar by de Staten Ordonnantie „ passeerden voor 't Convent van de Predikaren in den Hage, van twee hondert „ vyf en tzeventig gulden, uit zake van zekere erve, by henl. de voorsz. Staten „ verkogt na vermogen van den contracte daar van zynde, mitsgaders nog ses „ gulden voor een recreatie voor de Conventualen, enz.

(*m*) Volgens Resolutie van den 4 Mei 1557.

(*n*) „ Den 25. September 1558. hebben de Gedeputeerden geordonneert, dat de

in de gang voor de kamer, ten einde dezelve secreter zoude mogen wezen. Deze kamer voltrokken en in staat zynde gebragt, „ committeerden de Staten den Heer *van der Duin*, *Coebel* en den Ad- „ vocaet, om de rekeningen en papieren, wezende in de kisten, en „ andere Privilegien en stukken van het gemeene Land, in ordre „ te leggen in de groote kasse in des gemeene Lands kamer en daar- „ van behoorlyke inventaris te maken; en ordonneerden verders, „ dat een van de sleutelen van de deur van de kamer altoos zoude „ wezen in handen van den Heere van *Sprange*, en de andere in „ handen van 's Lands Advocaat, en zoo wanneer een van hen bei- „ de uitgereist zoude zyn, zoude zyn sleutel laten in handen van den „ Heere van *Assendelft* of in zyne afwezentheid, in handen van den „ Ontfanger *Coebel*; dat nog gelyke twee sleutelen van de voorsz „ deure gemaekt souden werden, daarvan de eene zouden berusten „ onder die van Delft en de andere onder die van Leiden, om in- „ gevalle een van de voorsz twee sleutelen, wezende onder den „ Heere van Sprange en den Advocaat, verloren waren, dezelve „ aldaar weder te mogen recouvreren (*o*). Deze kamer, daar 's Lands stukken, Chartres en andere munimenten lagen en bewaart wierden, had geenen toegang anders dan door het Convent, en dewyl wel nodig was t'allen tyde, ook by brand en peste daar toe „ toegang te mogen hebben, zonder het klooster te moeten passe- „ ren, zoo wierd den 13 Julii 1564 by de Staten besloten, dat men „ een poort of ingang zoude doen maken van buiten om in tyden „ van nood dezelve te mogen gebruiken, om in de voorsz kamer, „ en ook in de kamer daer vooren aen responderende te mogen ko- „ men met een trap en portael, na eisch en verzekertheid van 't „ werk, behoudende altyd mede acces van binnen, zulks als nu ge- „ bruikt wierd, ende dat men in de beneden of voor-kamer voor- „ taan zoude besoigneren op de rekeningen van het gemeene Land „ ofte anderzints, houdende de boven-kamer secreet en tot bewaar- „ nisse van de Charten, stukken, Rekeningen en Munimenten, het „ gemeene Land aangaande, die aldaar in goede ordre en geregelt- „ heid, elk op zyne plaats zouden blyven leggen als het behoort. „ Niemand van de Staten mogte daar toe of inne acces hebben, dan „ ter presentie van twee daar toe te deputeeren, die ook de be- „ waaringe van de sleutelen zouden hebben; ook mogte de eene „ zonder den anderen geen openinge van dezelve kamer doen, en „ zouden ten dien einde beide de sloten van de *ysere deuren* altyd „ werden gehouden gesloten, en de sleutelen wezen en blyven, de eene „ in hande van den Heere van *Assendelft* ofte in syne absentie, van den „ Heere van *Sprange*, residerende alhier in den Hage, en de andere „ in handen van de Regeerders van Delft; des zouden die van Delft

 den

„ de kamer van de Staten, die in 't klooster gemaakt is, gedekt zal werden met „ Couverdak, niet tegenstaande de tegenwoordige dierte van de leyen, daar door „ de voorsz. kamer by advys van Dirk Jorisz van Delf zekeren tyd ongedekt ge- „ bleven is; enz.

(*o*) Zie Resolutie 5. Maart 1560.

„ den eenen contra-ſleutel, daar van zy de bewaarniſſe hadden, „ overleveren in handen van de Regeerders van Haarlem (*p*). De „ Staten mogten ten allen tyden (des nood zynde) in de voorſz. „ kamer gaan en dezelve weder te ſluiten.

Door wien de Staten eertyds alhier wierden beſchreven, en het einde waartoe.

Wy moeten ter dezer plaatze aanmerken, dat gelyk de Vergaderingen, welke alhier gehouden wierden, verſcheiden waren van die geene, die wegens de Landsheeren beſchreven wierden, en doorgaans *Dagvaarden* genoemt wierden; zoo ook de geſtalte en beſchryvinge der zelve van den anderen verſchilden. Want de *dagvaarden* wegens den Prince geſchiedden door den Stadhouder en Raden van den Hove, en de brieven van beſchryvinge wierden afgevaardigt door den Griffier. De voorſtellen aldaar wierden gedaan door den Stadhouder, of by deszelfs afwezen door den Preſident of eerſten Raad. En dezelve vergaderingen wierden gehouden op zodanige plaatzen als by den Hove wierden verkozen. De andere vergaderingen, welke gehouden wierden in 't voorſz. Klooſter, beſchreven de Advocaat en de Ontfanger des Lands (*q*).

En het einde waar toe zy vergaderden, beſtond voornamentlyk in het verrigten en voltrekken van zaaken, welke in de groote of principale vergaderingen, by den Prince van den Lande of zynen Stadhouder en Rade van Holland beſchreven, beſloten en gereſolveert waren (*r*); als mede in het opnemen en ſluiten van de rekeningen van de Ontfangers (*s*); het aanhooren van doleantien, en verders zodanige andere diergelyke *zaken het gemeene Land beroerende, die eenige acceleratie of vorderinge behoeſden, daarop genomen was rapport op de voorgaande dagvaart* (*t*). Dit regt van eige of *wil-*

Dit regt wierd hen naderhand bewiſt.

(*p*) Reſolutie 5 November 1564.

(*q*) Den 30 November 1564. „ Is mede gereſolveert, dat de Advocaet en „ Ontfanger van de Staten zullen tot allen tyden doen beſchryven de voorſz. „ Staten in alle lopende ſaeken, proceſſen ofte andere diergelyke aangaende, die „ occurreren ſullen ſonder alſulke beſchryvinge te doen doen by den Griffier van „ Holland, omme alſulke ſuperflue koſten van miſſiven en Boden-loon, die ter „ cauſe en ook onder dexel van dien anders geſchieden, te verhoeden, zulks als „ t'andere tyde ook by de Staten gereſolveert is.

(*r*) Zie daar van in 't brede Reſolutie van den 26 September 1565.

(*s*) Zie Reſolutie 10 Julii 1545, en den 5 Auguſti 1555. „ Zyn in 't Klooſter „ in den Hage gehoort de rekeningen van de Collecteurs van den impoſt van de „ ſteden van *Oudewater*, *Schoonhoven*, *Woerden*, *Dordrecht*, *Enkhuyzen*, *Medenblik*, *Gornichem*, *Heusden*, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Geertruidenberge*, *Monnikendam*, „ *Edam*, *Amſterdam*, *Weesp*, *Muyden*, *Naerden*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Delf*, „ *Hage*, *Leyden* en *Haerlem*; ende is bevonden alle den impoſt ſuiver uit te brengen de ſomme van agtien duyſent vyf hondert zeven en twintig ponden vyf „ ſchellingen een denier; en zyn de Collecteurs van *Schiedam* en *Heukelom*, overmits hare rekeningen niet pertinent waren gemaekt, weder thuis gezonden, „ *enz.* Op den 21 April 1556 ſoo hebben de Staten van den Landen, *vergadert* „ *zynde ten Convente van de Predikaren in den Hage*, geordonneert den Ontfanger „ Aernout Coebel, te leveren Mr. Pieter Bruynsz, pagter van den Impoſt alhier „ in den Hage, zekere acte van de peylinge, enz: zie mede Reſolutie 1. 2. 3 „ en 11 Juny 1559.

(*t*) Zie Reſolutie van den 26 September 1565. waar by de Staten beſluiten den Stadhouder aan te dienen de redenen waarom hen gepermittert is de dagvaarden te doen beſchryven door den Advocaat en ontfanger *in zaken die acceleratie behoeven.*

willige beschryvinge wierd hen in den jaare 1565 by Koning *Philips*, als Graave van Holland, betwist. Wat vertoogen en remonstrantien daar tegen aan de zyde van de Staten zoo aan de Gouvernante, Stadhouder als Rade van Holland zyn gedaan en overgegeven, alhier te willen ophalen, zoude te lang en ook t'eenemaal buiten ons oogmerk en bestek wezen. Wy zullen alleen nog maar kortelyk aantekenen, dat de Staten in den beginne van de troubeljaaren van hier na Delft weken, daar zy hunne vergaderingen den meesten tyd bleven houden tot den jaare 1577, wanneer zy dan hier dan daar vergaderden, dog eindelyk van voornemens zynde geworden, om weder hunnen zetel in den Hage te vestigen, maar niet wetende waar hen bequamelyk ter neder te stellen, committeerden zy by resolutie van den 28 Julii 1581 *eenige, omme te bezigtigen het klooster der Predikaren aldaar, of het zelve bequamelyk zonder groote kosten van den Lande geapproprieert zoude mogen werden, omme de Staten aldaar te doen vergaderen ter plaatze alwaar te vooren de Reventers hebben gestaan.* Dog na onderzoek bevonden werdende, dat deze plaatze niet dan met zwaare kosten daar toe konde werden bequaam gemaakt, wierd dat voorstel afgekeurt.

Wyken in de troebeltyden na Delft.

In den Hage wederkerende, committeren eenige om 't klooster te bezigtigen enz.

„ In den jaare 1576 hadden de Staten het Klooster van de Predi-„ kaaren, te weten de huizinge en boomgaarden daar aan behooren-„ de, al in vryen eigendom gegunt en geaccordeert ten behoeve „ van 't St. Nikolaas Gasthuis binnen den Hage, en de kerke van „ dien tot behoef van den H. Geest, Leprooshuis en Corpus van „ den Hage; en dien volgende geordonneert te schryven aan de „ Commissarissen van zyne Excellentie, 't zelve onverkogt te laten, „ en voorts egeene geannoteerde huizen nogte Vrouwen Conventen „ aldaar te verkoopen, dan tot woonplaatzen, zonder tot eenigen „ tyd gedemolieert te worden. Niet te min wierd in 't begin van 't jaar 1583 het klooster voor 't grootste gedeelte afgebroken, en de materialen daar van als hout, steen, yzer, enz. by de Staten verkogt (*v*), hoewel kort daar aan by resolutie van den 27 April deszelven jaars het verder afbreken, vervoeren en distribueren van de materialen verboden wierd; blyvende overzulks alleen een klein gedeelte daar van overig, 't geen men heden nog in wezen ziet. Het zelve werd bewoont by Vrouwen, die om de vervolginge ter zaake van de religie, welke in den jaare 1685 in Vrankryk zyn begin nam, van tyd tot tyd van daar zyn geweken en haare toevlugt alhier hebben genomen.

't Klooster in eigendom gegeven aan 't St. Nikolaas Gasthuis, en de kerke tot behoef van den H Geest.

In 1583 wierd 't klooster afgebroken dog kort daar na weder geinterdiceert.

Langs de kerk van dit klooster loopt het alom bekende Voorhout

't Voorhout

(*v*) „ De Staten van Holland hebben verklaert en geaccordeert, dat *Cornelis* „ *Isbrantsz*, Oud-burgemeester en andere Burgemeesteren van den Hage, die „ eenige materialen van hout of steen, in 't klooster van de Predikaaren alhier ge-„ kocht hebben, al eer d'interdictie van eenig uytvoer en demolitie van materia-„ len van 't zelve Convent van wegen de Staten voorn. is gedaen, met goede „ kennis, dezelve materialen zullen mogen, transporteren en gebruyken 't hae-„ ren behoeve, zonder dat nogtans eenige vorder uytvoer of demolitie van mate-„ rialen uyt het voorsz. klooster gedaen zal worden, tot dat anders by de Staten „ daerin sal wezen voorsien en geordonneert.

door Keizer *Karel* in den jaare 1536 beplant.

hout, 't welk Keizer *Karel* (*w*) ontrent den jaare 1536 met een dubbelde ry linde-boomen tot dienst en vermaak van zig zelven, zyne vasallen en onderzaaten binnen de Vlekke van den Hage verkeerende heeft doen beplanten, en derhalven was zyne zorge voor de behoudenis van de boomen zoo groot, dat hy al in den jaare 1539 tegens de schenders derzelve het volgende Placcaat dede afkondigen.

Placcaat tegen het schenden van de bomen aldaar.

„ Onsen lieven en beminden die Stadhouder generael d'eerste en „ andere Luyden van onsen Raede in Hollant, Zeelant en „ Vrieslant, Saluyt en dilectie, Alsoe by voorige ordonnantie bevo- „ len es onsen Rentmeester generael van Noortholland *Jan Hanneman*, te doen planten ende setten tot onsen kosten in 't Voorhout „ van onser vlecke van den Hage ende voorts streckende totter Vi- „ verberch up twee zyden diversche Lindeboomen tot den dienst „ en in recreatien van ons, onsen Vassalen en ondersaeten binnen „ derselver Vlecke converserende; Ende ten eynde dat dezelve „ boomen wel moegen wasschende blyven en onderhouden werden, „ up dat de vagabonden, dronckers ofte quaetwillende die aldaer „ meer moegen coemen passeren en verkeeren, hen daer af mogen „ verhoeden om haer handen ende 't gebruyck van haeren quaden „ wille of wercken te bat daer van trecken ende geen reden en „ moegen allegeren van ignorantie, Soe ist, dat wy u ontbieden „ en bevelen by desen, dat gy terstondt desen angesien binnen on- „ sen voorsz. Vlecke van den Hage ende elders daer 't van noden „ wesen sal, doet vercondighen ende by openbair edicte van onsen „ wegen scerpelicken verbieden, dat nyemant wye hy sy, jonk „ noch out, gheestelick of waerlick, ryck noch armen, hem en „ vervoerde in eenigher manieren de voorsz. Lindeboomen met „ messen, mit handen, bylen noch steenen of andere instrumenten, „ hoe die genoempt zouden moghen wesen, te scillen, te kerven, te „ breeken noch oick af te houden in 't geheel noch in 't deel, noch „ in geenre manieren scadelick te wesen mit hoere beesten noch an- „ ders, verbiedende oick allen wagenaers en voerluyden, menschen, „ hoy, coern, bier, barninge of eenigerhande goet voerende, „ hueren wech nyet te nemen midden deur de voorsz. nyeuwe lin- „ den, maer an d'een zyde of d'andere, ende dat zy oick den wech „ soo verre van den zelven linden leggen, dat die den zelven linden „ nyet scadelicken en mach wesen; Ende dit all op te peyne van „ xxv. Karolus gulden te verbueren t'elcken reyse als 't gebueren sal, „ ende die 't niet te betaelen en hebben in gelde, daervoeren stren- „ gelicken gegeeselt te zyne; Ende deze peyne t'appliceren een der- „ dendeel te onsen proffyte, een derdendeel voer den Officier, die „ de correctie doen sal, ende een derdendeel voer den anbringer, „ den welken men secreet houden sal. Ende indien bevonden wer-
de

(*w*) De Heer J. van der Does zegt in zyne aantekeninge, *pag.* 15. dat *het Voorhout in 't jaar* 1536. *door de Monniken van dat klooster, dat nu hedendaegs noch is de klooster kerk, beplant zoude zyn geworden*; dog waar hy dit aangetekent heeft gevonden, werd by hem niet vermelt; het tegendeel blykt klaar uit de eige woorden van Keizer *Karel* in het bovengemelde Placcaat vervat.

„ de dat eenige kinderen gedaen mochten hebben in contrarie van
„ desen die te jonge waeren tot correctie te bringhen ofte geen goe-
„ den en hadden de verbuerde peyne aen te verhaelen, daer sullen
„ die ouders voeren voldoen moeten ende de verbuerde peynen
„ self voldoen en betaelen als of syluyden mit hueren persoene 't
„ selve alsules misbruykt en verbuert hadden. Ende om dat dage-
„ licx veel vagabonden, ambochtsgesellen ende andere jonck en ou-
„ de persoenen hem vervorderen te speelen mit colflagen, oick te
„ werpen met steenen om verre ende hoich over de Capelle, sale
„ ende ander huysen van desen onsen Hove mit bussen of bogen
„ scietende, destruerende en brekende alsoe die glaesen en dack van
„ den zelven Hove t'onsen grooten interessen, verbieden daeromme,
„ dat nyemant wye hy sy jonck noch oudt, arme noch ryck, eedele
„ noch andere hen en vervorderen met eenighe speelen hoe die ge-
„ noempt mogen wesen binnen onsen opperhof van den Hage voorsz
„ buyten den huysen te exerceren, noch mit eenige steenen te wer-
„ pen, mit bussen of boegen te schieten noch anders in geenre ma-
„ nieren, daer by onsen voorsz. Hof en huysen in dack, glaesen of
„ anders soude moegen beschadigt worden opte peene en verbuerte
„ van den gheenen die des in gebreeken en culpabel sal bevonden
„ worden, te verbueren syn opperste cleet of anders arbitralick ge-
„ corrigeert te werden na gelegentheyt der saecke en discretie der
„ justitie, procederende en doende by onsen Procureur Generael
„ ofte Bailliu van den Hage ende anderen officieren dien 't behoeren
„ zal, procederen wel scerpelick jegens den overtreders van deser
„ onser Ordonnantie by den peenen en correctien voeren verhaelt
„ of andere daertoe behoerende, in alle rigueur van justitie sonder
„ eenich verdracht, gracie of simulacie noch faveur in eeniger ma-
„ nieren, noch om wat redenen dattet wesen mochte; Bevelende
„ voorts, dat gy dese onse ordonnnantie, edict en verbot doet ver-
„ verschen en vernyeuwen by openbaer publicatie ter plaetsen
„ voorsz. tot allen tyden alst van node wesen sal, ten eynde dat
„ nyemant des ignoratie en pretendere. Gegeven in onsen vlecke
„ van den Hage voorsz. onder onsen zegel van Justicie, 't welck
„ men in onsen Hove van Hollant gebruyckt hier op 't spatium in
„ forme van Placcaete gedruckt den IX. December XV^C. en XXXIX.

Wy zullen ons niet inlaaten om alhier een breede beschryving te doen van de gestelteniſſe van het Voorhout, of ook op te halen, wat plaizier en vermaak deze plaats zoo aan hooge als lage perzoonen dagelyks verschaft; vermits de Heer Constantyn Huigens, in zyn leven Heere van Zuylichem, en na hem ook de Heer Jacob van der Does het zelve op een cierlyke en niet min geestige wyze in rym hebben verrigt. Alleen zullen wy'er kortelyk byvoegen, dat het Voorhout rondom met zeer schoone en aanzienelyke woonhuizen bezet is, waar onder verscheide gevonden werden, die voor paleizen in andere Landen niet behoeven te wyken.

VIII. HOOFTSTUK.

De Nieuwe kerk, wanneer en door wien gestigt. Begrooting der onkosten van den ganschen opbouw. Gestalte van de kerk. Cierlyk geschildert orgel. Graf-schrift van den President Pauw. *Oude benaming van den grond, waar op de kerk is gebouwt. Beschryving van het Nieuw Kerk-hof.*

DE NIEUWE KERK.

De Nieuwe kerk.

E derde Hoofd-kerk, welke tans in den Hage gevonden werd, bekent met den naam van de *Nieuwe Kerk,* is gelegen aan de westzyde van het Spui, ter plaatze, of immers daarontrent, daar voorheen het St. Jacobs Kapelleke gestaan heeft. Deze kerke hebben de Heeren van de Societeit, vermits de andere kerken door den grooten aanwasch en 't vermenigvuldigen der Ledemaaten (*a*), en ook wel inzonderheid tot gemak en gerief van de daaromheen woonende burgers, in den jaare 1649. gedaan stigten, en is na verloop van ruim zes jaaren voltrokken. De onkosten van den ganschen opbouw met den inkoop van den grond en huizen daarop staande, daaronder ook begrepen het gestoelte en banken in dezelve, hebben bedragen de somme van vier hondert een en veertig duizend zes hondert veertig guldens en zeven stuivers, zoo als ons uit de originele rekeningen, welke by den Heer *Pieter Stalpert van der Wiele*, ter zelver tyd Ontfanger van gemelde Societeit, daar van separatelyk zyn gehouden en overgelevert, is gebleken.

By wien en wanneer gestigt.

Onkoste van den ganschen opbouw

Gestalte van de Kerk.

Deze kerke, schoon van geen buiten-gewoone grootte, is een voortreffelyk werk, zoo door derzelver gestalte, schikkinge en byzondere bouw-wyze (*b*), en overzulks waardig van alle liefhebbers met een opmerkend en naauwkeurig oog beschouwt te werden. Men zoude met regt in twyffel mogen trekken of zy rond, langwerpig dan ovaal zy; zynde dezelve zodanig geschikt, dat ze voor het oog de laatstgemelde gedaante schynt te vertoonen. Maar het merkwaardigste van allen bestaat hierinne, dat zy zonder een eenige pylaar of steunzel van binnen te hebben, al vry hoog is opgebouwt, zynde de daken met groote schranderheid zodanig jegens elkanderen vervangen, dat, onaangezien geene pilaaren in de kerke werden gevonden, dezelve egter na 't gevoelen der Bouwkundigen haaren tyd

(*a*) Het getal der Ledemaaten was in dien tyd ontrent vier duizend.

(*b*) Hoe zeldzaam deze wyze van stigtinge zy, zoo vind men egter hier en daar nog voorbeelden. Te *Brux* of *Brix*, voor dezen genaamt *Gucvin*, een oude en tamelyke stad in Boheme, gelegen in den Saltzer Kreits, twee mylen van Toplitz en tien van Praag aan de rivier de Bila, is de groote of hoofdkerke zonder pylaaren zeer fraai en konstig gebouwt. Vogten, *Jetzleb. Böhm. pag.* 82.

1.

R. Boitet Excud. Cum Privil.

tyd zoo wel als andere kerken met pilaaren voorzien zynde, zal konnen uithouwen en verduuren.

De eerste steen aan dit gebouw is den 23. Augusti des gemelden jaars 1649 gelegt door den Heere *Reinier Paau*, Ridder, Heer van ter Horst en Rhynenburg, President in den Hoogen Rade in Holland, die daarom ook zyne grafplaats midden in deze kerk heeft verkoren, daar hy in den 1676. in eenen hoogen ouderdom overleden zynde begraven is geworden, gelyk te zien is uit het volgende Epitaphium, 't welk in den noordmuur boven het gestoelte van de Heeren van de Societeit op eenen alabast-steen uitgehouwen te vinden is. Wanneer en by wien de eerste steen daar aan is gelegt.

REGNERUS PAAU,
EQUES, HURSTI AC RHENOBURGI DOMINUS, IN SUPREMO SENATU HOLLANDIÆ, ZEELANDIÆ AC FRISIÆ PRÆSES, ELEGIT SEPULCRUM SIBI ET SUIS IN MEDITULLIO HUJUS TEMPLI: CUJUS PRIMUM LAPIDEM IPSE JECIT XXIII. AUGUSTI ANo. DOni. CIↃ. IↃ. CXLIX. Grafschrift van den President *Paau*.

IN HOC CURARUM TERMINO MORTALE DEPOSITUM, TINCTUM RORE FAUSTÆ RESURRECTIONIS, EXPECTAT SUBSTANTIAM ET FORMAM NON PERITURAM: UT IMMORTALIS ANIMA IMMORTALEM INDUAT AMICTUM: ÆTERNAQUE PACE ET GAUDIO SIMUL FRUANTUR. OBIIT ANo. DNI. CIↃ. IↃ. CLXXVI. ÆTATIS SUÆ LXXXIV.

DEUS PAVIT.

Het orgel, 't welk eenige jaaren na de bouwinge van de kerk regt over den ingang van het Spui geplaatst is, vertoonde in den jaare 1702., wanneer het zelve zig voor de eerstemaal liet hooren, ter gelegentheid van de algemeene vreugde, welke volgens bevel der Heeren Staten over de victorie op de Spaansche silver-vloot te *Vigos* bevogten, allomme hier te Lande wierde geviert, dat het door een konstige hand gemaakt is. De vier deuren, die het orgel besluiten, zyn van binnen door den vermaarden Konstschilder *Th. van der Schuur* verçiert met vier onderscheide taferelen, verbeeldende het eerste (zoo wy onderregt werden) Koning *David*, daar hem door den Propheet *Nathan* van Gods wegen, over het tellen van het volk Israëls, de drie bekende plagen (*c*) voorgestelt werden. Het tweede daar tegens over, *Sacharias* in den Tempel, daar hy, om zyn ongeloof met stomheid voor eenen tyd gestraft word; het derde beneden, vertoonende de groetenisse van *Elizabeth* aan *Maria*, en het vierde, *Simeon* in den Tempel, het kindeken *Jesus* in zyne armen omhelzende. De predikstoel staat tegens den zuidmuur, en is zodanig Cierlyk geschildert orgel.

(*c*) 2 Samuel, *kap.* 24.

danig geſtelt, dat de toehoorders, waarze ook zitten, den Predikant niet alleen gemakkelyk konnen hooren, maar ook volkomen konnen zien.

Aan wien het gezag over deze kerk ſtaat.

Deze kerk, gelyk wy reets hebben aangemerkt, op koſten van de Societeit zynde geſtigt, zoo hebben de Heeren van de gemelde Societeit aan hen behouden het gezag en bewind daar over, als mede het regt tot het aanſtellen van eenen Rentmeeſter, Koſter, Voorlezer, Orgeliſt en verdere mindere bediendens. De eerſte koſter en grafmaker van deze kerke is geweeſt eenen *Pieter Norrwits*, volgens commiſſie, gedagtekent den 20 Maart 1656., *op een tractement van een hondert guldens en de emolumenten daar toe geſtatueert*, en dat uit inzigt, zoo als de woorden van de Commiſſie medebrengen, van *de goede dienſten by hem in 't fabriceren van de voorſz kerke gedaan.* Jegenswoordig werden dezelve ampten bedient door *Henrik Muilman*, zoon van den eerwaardigen Heer *Wigbold Muilman*, een der Haagſche Predikanten.

Rondom de kerk loopt een ſchoon ruim kerkhof, met een muur omvangen, hebbende aan het Spui een groote poort tot den voornaamſten ingang. Voorheen diende het zelve tot begraaf-plaatzen, maar zedert den jaare 1716 is dit kerkhof buiten gebruik van dooden aldaar te begraaven geſtelt, na dat het jaar te vooren door de Heeren van de Societeit een *Nieuw-Kerkhof* in 't noorder gedeelte van den Hage was gemaakt. Het zelve is een groot vierkant open plein, voor dezen het leeg erf genoemt, rondom met een hoogen muur omgeven, en met twee poorten, om in en uit te komen, voorzien. De koſter heeft zyne wooning daar op, en word by 't meergemelde Collegie op inſtructie aangeſtelt.

Het Nieuw-Kerkhof.

Oude benaming van den grond, waarop de kerk is gebouwt.

Eindelyk, eer wy van deze kerk ſcheiden, moeten wy alhier nog aanmerken, dat een gedeelte van den grond, waar op de kerk is gebouwt of immers 't geen binnen deszelfs omtrek is begrepen, ouwelings wierd genoemt *Padmoes* (*d*), op 't oudſte kaartie van den Hage verkeerdelyk uitgedrukt met den naam van *Padmos*, zynde voorheen geweeſt een vuile moeraſſige plaats, daarna een ſtraat of eigentlyk een buurt, daar veele ontugtige vrouwsperzoonen zig onthielden. De Heer Johannes Vollenhove op dit woord zinſpelende in een gedigt, dat hy op deze kerk heeft gemaakt, laat zig in dezer voegen hooren:

Weleer ſtont *Padmoes* (*e*) hier, een ſlyknest, nutſt vergeten.
Nu ſtraalt 'er hemels licht: en 't mag wel *Patmos* heten.

Nu

(*d*) Deze ſtraat is naderhand de St. Jacobs-ſtraat genaamt geworden. Zie Keure van den Hage van den 14. Decemb. 1614. „ Alle huysluiden met hunne „ wagens en paarden op de week-markt komende . . . . zullen dezelve moeten „ ſtellen in 't zuyteinde van den Hage tuſſchen de Wagen-brugge en *St. Jacobs-*„ *ſtraet*, *van ouds genaemt 't Padmoes.*

(*e*) Men plag een ſtraat *Padmoes* te noemen, die door ontucht eertyds beſmet en qualyk berucht, ſedert door den bouw der Niewe kerk, en de ruimte daar toe vereiſcht, ter goeder ure is wech genomen, of, daarze noch gebleven is, dien naam nu heeft verloren.

Nu klinkt hier Godts bazuin: men diende'er 's afgronts ſtandert.
Zoo wort een wildernis in Eden zelf verandert.

Verniewt Godts Geeſt het hart, zo leit zyn dienaers ſtem
U in dees Niewe kerk naar 't niew Jeruſalem.

Men moſt om 't groot gehoor dees Niewe kerk noch bouwen.
Nam zo de Godtsdienſt toe, de kerk zou 't Lant behouwen.

De ziel, die wys hier op een rots, geen ' zantgront, bout,
Verwacht een Godtshuis, dat nooit inſtort, noch verout.

Niew leven eiſcht hier Godt naer d'oude kerkgeboden.
Dies pas aan Chriſtus kruis den ouden menſch te doden.

Geen niewe kerk blyft niew. men luiſtre naer Godts mont.
Hy biedt ons ewig heil in 't niew genaverbont.

Geen pyler onderſteunt dit gantſche kerkgebou:
Geloof en Liefde zyn kerkpylers, ruim zo trou.

IX. HOOFTSTUK.

De Fransche Kerk, voorheen de Hof-kapel der Graaven, wanneer en ten wiens behoeve weder tot het gebruik van den gezuiverden Godsdienst geopent. Wierd eerst bedient door de Haagsche, en daarna door byzondere Leeraars. Joh. Uitenbogaert *de eerste Predikant, die in de Fransche taale aldaar predikte. De kapel kreeg daar door den naam van de Fransche kerk. De eerste Kosters na de Reformatie by de Staten aangestelt, en hunne jaarlyksche belooninge. Hoe de dienst aldaar verrigt werd, en aan wien het beroepen der Predikanten staat. Naamlyste van dezelve, zoo ordinaris als extraordinaris. De Engelsche en Hoogduitsche kerk, eertyds de kapel van 't Sacraments Gilde-huis. Wierd eerst aan de Engelschen ingeruimt, en daarna aan de Hoogduitsche gemeente mede ter oeffeninge van haaren Godsdienst toegestaan. Verstrekte ook in den jaare* 1617. *tot eene vergaderplaats voor de afgezonderde gemeente. Tans werden daar in ook verrigt de oeffeningen der jeugt, zoo die in de fondamenten van de Religie onderwezen, als die in de Latynsche Schoolen tot de Letteren opgetrokken werd.*

DE FRANSCHE KERK.

Fransche kerk, eertyds de kapel der Graaven van Holland.

Ehalven de drie nu reets beschreven publieke of openbare Gereformeerde kerken, zyn 'er nog andere, als eerst de *Fransche Kerk*, staande op het Binnen-hof, zynde voorheen geweest de Hof-kapel der Graaven van Holland, gelyk wy hier vooren in 't breede hebben verhaalt. Wy zullen hier ter plaatze nog daar by aanmerken, dat gelyk deze kapel eertyds was gestigt alleen ten dienste van den Graaf en zyne Hovelingen, dezelve ook by de Staten van Holland, na datze van Delft, daarze wegens de Spaansche troubelen den meesten tyd en ook wel elders hunne Vergaderingen hadden gehouden, hunnen zetel in den Hage begonnen over te brengen, tot hun byzonder gebruik wierd verkoren; ten welken einde de gemelde Heeren Staten by Resolutie van den 16. Januarii 1580 gelasten en „ ordonneerden, „ dat voortaan ter eeren Gods en tot verbreydinge zyns H. Woords „ in de Capelle op 't Hof alhier in den Hage mede gepredickt of „ vermaninge gedaen zal worden van des Heeren Woord driemaal „ ter weeke, als dingsdaegs, donderdaegs en vrydaegs s'morgens „ een uyre voor de Vergaderinge van de Staeten voornoemt, die „ van den Hove Provinciael en Kamer van Rekeninge, en voor 't „ eerste by de Predikanten van den Hage, en 't selve op de pre„ dikstoel te verkondigen ten eynde een yegelick hem daerna mag „ reguleren. En dewyl deze dienst dan door de twee Predikers van den Hage moest werden verrigt, waar door hen meerder last dan andere predikanten in andere Steden wierd opgelegt, zoo gunden de

Wierd in 1580 weder tot den Godsdienst geopent, en door de Haagsche Predikanten voor de Vergaderinge van de Heeren Staten daar in gepredikt.

de gemelde Staten by Resolutie van den 16 Augusti deszelven jaars aan den zelve boven hun ordinaris tractement ieder de somme van sestig guldens. Wy zullen de woorden van de Resolutie hier nevens voegen, om met eenen te doen zien, hoe gering de beloninge van de eerste verkondigers des gezuiverden Godsdienst in tegenstellinge van de hedendaagsche (*a*) alhier zy geweest, genietende de eerstgemelde slegts tot hun onderhoud eens de somme van drie hondert guldens.

Vermeerderinge van gagie voor de Predikanten in den Hage.

„ DE Staten van Holland in aensieninge van de diensten daer mede de Predikanten binnen den Hage alhier syn verswaert in 't prediken van driemael ter week in de Capelle op 't Hof in den Hage, boven haer voorgaende ordinaris diensten, dat mede by dezelve Predikanten meerder lasten, als andere Predikanten uyt verscheyde plaetsen, aen de Staten voornoemt werd gedaen, hebben op het versoek van dezelve Predikanten alhier in den Hage, dezelve tot haerder onderhout elcx gegunt en geaccordeert, gunnen en accordeeren by desen de somme van t'sestig ponden van xl. grn. 's jaers, uyt d'inkomsten gekomen van de Capittelen van den zelven Hove, en dat boven haere ordinaris onderhoudt van drie hondert gulden 's jaers elcx te vooren geaccordeert, ordonneren daerom den Ontfanger van de goederen van 't zelve Capittel de voorn. somme van 60 ponden elk van de Predickanten jaerlycx uyt te reycken in vier termynen, soo lang dezelve Predikanten in dienst in 't Capittel voornoemt verswaert sullen syn en aldaer geemployeert sullen worden, sonder 't zelve eenigsints te trecken in consequentie.

Petrus Gellius tot Hofprediker aan te nemen.

De Haagsche Predikanten hadden beide deze kerken ontrent vier jaaren in voegen als boven waargenomen, maar vermids door den sterken aanwasch en het dagelyks vermeerderen der ledemaaten van de Haagsche kerke als anderzints de dienst voor hen beiden te zwaar viel, besloten de Staten in den jaare 1584 eenen afzonderlyken Hofprediker aan te nemen, dog zoo dat deze niet alleen in de Hof-kapel maar ook des zondags by beurtwisselinge met de twee andere Predikanten in de Haagsche kerk Gods woord zoude verkondigen. Hier toe hadden de Staten in 't oog eenen *Petrus Gellius Fabri*, reeds in dienst van de Haagsche kerk; om welken te bekomen de Staten aan den Hove van Holland den volgenden brief (*b*) schreven.

(*a*) De rede daar van was volgens 't zeggen van een zekeren bekenden Schryver, „ om dat zy naar geen schadelyk gewin stonden: zeer matig leefden; gast vry waren; der ryken tafelen niet zogten, maar genodigt, schikten ze zig na „ den tyd; by arm en ryk, zonder lekkernyen gedient te zyn; gingen slegt dog „ eerlyk gekleedt, enz.

(*b*) Deze brief staat geregistreert in 't derde Register van Brieven, enz. van en aan den Hove *fol.* 55. Zie mede Resolutie van Holland van den 1 Mai 1584.

Brief van de Staten van Holland aan den Hove ten voorsz. einde.

Edele, Wyze, zeer Voorzienige, Discrete, Hooggeleerde Heeren.

„ ALsoo wy verstaen hebben dat eenen *Petrus Gellius Faber*, „ Dienaer des Goddelyken woords geweest zynde binnen de „ Stad Zutphen en jegenwoordelyk wezende in dienst binnen den „ Hage, zeer bequaam word bevonden, zoo overmits zyne geleert„ heid als goede ervarentheid, omme als prediker te Hove aldaar „ aangenomen en gebruikt te worden, en dat daarvan goede vrug„ ten soude slaen te wachten, hebben wy op vaste hoopen, dat die „ van den Hove en andere in 't gehoor van de Predikatien op 't „ Hof aldaar alsulke exempelen en voorgangers zullen wesen, dat „ daarvan de voorsz vrugten ter eeren Godes, goede voortgank „ van de Justitie en de vermeerderinge van de kennisse Godes zal „ vernomen werden, Uwer E. by dezen wel willen versoeken, en „ niettemin committeren den voorsz Petrum Gellium voor te hou„ den en mit den selven te handelen op den dienste die by hem „ soude werden aangenomen als Predikant in de kapelle op 't Hof „ voornoemt, dat dezelve aldaar gehouden zal zyn vier dagen ter „ weeken te prediken als dynsdaegs, woensdaegs, donderdaegs en „ vrydaegs, precise te beginnen des somers en winters 's morgens „ tot sulker uure als tot noch toe is gedaan ofte Uwer Ed. bequaam„ ste bevinden zal voor die van den Hove; Mits dat daarenboven „ de voorn. Gellius des Sonnendaegs in de groote kerk mede ge„ houden zal zyn te prediken *per vices* met de andere twee Pre„ dikanten, die binnen den Hage daarenboven zullen gehouden wor„ den, voor welke diensten en dat hy de zieken (des verzogt zyn„ de) mede zal besoeken, Uwer Ed. den voorn. Gellium sullen mo„ gen aanbieden de somme van vier hondert gulden 's jaers te beta„ len uyt de inkomsten van de goederen gekomen van de Kapittele „ aldaar, die daar toe waren gedestineert, al eer dezelve goederen „ aan de Domeynen zyn geappliceert; Ende zult niettemin den „ voorn. Gellium alvooren afvragen of hy hem tot eenigen anderen „ dienst heeft verbonden ende ons gelieven van alles te doen rap„ port, omme daarna eyntelyk met den selven Gellium gehandelt „ te mogen worden als naer behooren. Hier mede,

„ *Edele, wyze, zeer voorzienige, discrete, hooggeleerde Heeren,*

„ Onze Heere God zy met Uwer E. Geschreven tot Delft den „ tweeden Mai anno 1584. Lager stond, Ter Ordonnantie „ van de Staten van Holland, by my en was ondertekent.

C. DE RECHTERE.

Antwoord van 't Hof op den voorigen brief.

Het antwoord, 't welk de President en Raden van den Hove wegens hunne verrigtinge met den voornoemden Gellius, aan de Staten op den voorigen brief deden toekomen, was van dezen inhoude:

Edele

Edele Mogende, Wyze, Voorzienige Heeren.

„ Omme te volkomen 't inhouden van Uwer E. Mo. miſſive van „ den tweeden May leſtleden, hebben wy terſtond na de re- „ ceptie van dien voor ons ontboden Petrum Gellium Dienaer „ des Goddelyken woords geweeſt zynde binnen de Stad Zutphen „ en jegenwoordig weſende in dienſt alhier in den Hage, den wel- „ ken wy voorgehouden hebben 't inhouden van dezelve Uwer E. „ Mog. miſſive, omme met hem te handelen op den dienſte die by „ hem ſoude werden aangenomen als Predikant in de Capelle op 't „ Hof in den Hage, alwaar hy zoude prediken vier dagen ter weeke, „ hem aenbiedende daar vooren de ſomme van vier hondert Carolus „ guld. 't sjaers te betalen vuyt de goederen gekomen van den Ca- „ pittele aldaar, al in conformité van de voorſz Uwer miſſive, waarop „ de voorſz Petrus Gellus met eenige van den Kerkenraad jegen- „ woordig zynde zyn beraed genomen en de zaeke gerenvoyeert „ hebben en eyntelyk voor antwoord gegeven ofte ons aengedient, „ dat den ſelven der Kerkenraed nyet goed en dunct, dat Gellius „ alleen in de Capelle op 't Hof zoude prediken, maer omme beter „ eenigheyt te houden, en de gemeente beter contentement te ge- „ ven, wel geraden zouden vinden, dat *de voorſz. Gellius metten* „ *twee Predikanten van te vooren in den Hage geſtaan hebbende*, en „ ook by weeten en laſt van den Hove aangenomen zynde by beur- „ te ofte *alternis vicibus*, ſoude preken ſoo wel in de groote Kerke „ als op 't Hof in de Capelle, 't zy by weeken, maanden ofte an- „ derſints, zoo men 't zelve alderbeſt en gevoeglixſte zoude vinden; „ Ende alſoo 't zelve ons ook nyet qualycken en behaagt, en den „ voorn. Gellius (ſoo wy verſtaan) by die van Leyden zeer aange- „ zogt werd, omme aldaar Predikant te zyn, weſende tot dyen „ eynde alrede ontboden, omme op ſondaghe naeſtkomende te pre- „ diken, ſoo hebben wy raedſaem gevonden Uwer E. Mog. daer „ van by deſen te adverteren, ten eynde dezelve gelieve ons metten „ eerſten te reſcriberen, waernaer wy ons in deſen zullen hebben te „ reguleren.

Wat verders ontrent deze zaak is verhandelt en verrigt geworden, hebben wy reeds hier vooren opgegeeven, dog niet konnen ontdekken, wat eigentlyk de rede zy geweeſt, waarom het beroep van den voorn. Petrus Gellius alhier geen voortgang hebbe gehad. Zeker is 't, dat hy van hier na Embden is vertrokken, na dat hy drie maanden den dienſt in de Kapel hadde waargenomen, immers zoo als uit de volgende ordonnantie af te nemen is.

„ ALſoo 't Hof van Holland by miſſive van de Heeren Staten in „ date den 2 Mai 1584 geauthoriſeert es geweeſt, omme met „ Petro Gellio Fabri te handelen en hem aan te nemen tot een Hof- „ prediker en hem daer vooren jaarlyks toe te voegen vuyt de goe- „ deren van den Capittele van den Hage de ſomme van vier hondert „ ponden te xl. grooten 't pont, blykende by de copie authentycq „ van

Ordonnantie op den Rentmr. van Noortholl: om *Petrus*

Gellius 100 guldens te betalen voor zynen dienst.

„ van den voorn. missive hier beneffens gaende, dan gemerkt de „ voorn. Gellius op hoope van daerinne te continueren den tyd van „ drie maenden, die generalyk alhier gedient heeft, zonder daar- „ van voor als nog geloont te zyn, en althans van hyer na Eembden „ geropen en vertrocken zynde, zonder in zyn dienst te mogen „ continueren, soo heeft 't voorn. Hof geordonneert en ordonneert „ by desen Willem Hanneman Rentmeester Generael van Noort- „ Holland en den Capittele van den Hage den Suppliant voor syne „ gedaen dienste te betalen vuyt die goederen van den voorn. Ca- „ pittele de somme van hondert ponden te xl. grooten 't pond eens, „ welke somme vuyt crachte van de voorn. missive in rekeninge ge- „ passeert zal worden daer en alsoo behooren zal, mits hier benef- „ fens overbrengende behoorlyke acquyt van den voorn. Gellio ofte „ die *van den Kerkenraed van den Hage.* Actum in den Raede den „ 6 Octobris 1584.

Job. Uitenbogaart eerste Fransche Predikant in den Hage.

Na hem wierd in 't volgende jaar 1585 tot derden Predikant der Haagsche kerke aangenomen *Libertus Fraxinus*, die met de twee andere Predikanten de kapel by vervolg heeft helpen bedienen, 't geen, voor zoo verre wy hebben konnen nagaan, geduurt heeft tot den jaare 1592. Ondertusschen quam in 1589 eenen *Pierre Moreau*, ter zelver tyd Predikant van de Walsche kerk te Delft, by wyze van leeninge, alhier ten Hove in de Fransche taale prediken voor de Princes van *Coligny*, laatste gemalin en weduwe van Prins *Willem den eersten* hoogl. gedagtenis, waar door de kapel als toen den naam van de Fransche kerk bequam. *Johannes Uitenbogaart*, een der vier Haagsche Leeraaren, was de eerste, die in den gemelden jaare 1592 by de Staten tot ordinaris Walschen Predikant in deze kerke wierd aangestelt. Zyne geleertheid, bequaamheid en welsprekentheid was zoo groot en uitmuntend, dat hy door zyne stigtelyke predikatien en bondige redeneeringen zoo veel toehoorders tot zig trok, dat de kerk, zoo alsze toen geschikt was, wel haast te klein wierd, weshalven de Staten in den jaare 1594 dezelve verders deden opruimen, om meerder menschen tot het gehoor te konnen plaatzen. De ordre, welke de Staten by resolutie van den 19 April des zelven jaars daar toe gaven,

(*a*) Voor dezen dienst wierd hem boven zyn gewoonlyk tractement als Haagschen predikant by de Staten toegevoegt de somme van twee hondert vyftig gulden, uitwyzens de volgende resolutie; den 29 Julii 1594. „ De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Vriesland hebben in aanzieninge „ van de goede diensten, die by *Johannes Uytenbogaart*, Dienaer des Goddelyken „ Woords in de *Fransche kerke* alhier te Hove gedaen word, en de lasten die hy „ uyt zaeke van dien heeft te dragen; verklaart en geaccordeert, dat dezelve in „ plaatze van hondert en vyftig ponden, daar vooren genieten sal twee hondert „ en vyftig ponden, van xl. grn. het pond 's jaars, zoo wel van den jaere althans „ verloopen als voor de toekomende jaeren, tot dat anders daerinne sal wesen ge- „ ordonneert, waerop tegenwoordelyk en voorts jaerlyk ordonnantie verleent „ sal worden. Daar en boven wierden hem by resolutie van den 2 Januarii 1599 „ nog jaarlyks toegeleit dertig guldens tot een vereering extraordinaris, om zekere consideratien als Dienaar ordinaris van de Fransche kerke en om andere goede „ diensten en consideratien.

ven, luid in dezer voegen : „ De Gecommitteerde Raden van de „ Staten aanmerkende, dat noodzaakelyk tot commoditeit van het „ gehoor der predikatien in de kapelle op het Hof in den Hage „ meerder plaatse geaccommodeert zal moeten worden, byzonder „ voor die van de Heeren Staten, Edelen, Raden en andere Hee- „ ren van qualiteit; hebben geordonneert, dat de kapelle aldaer, „ die tot behoef van eenige behoeften van oorloge word geëmploy- „ eert tot het gehoor van al sulke Heeren en Luiden van qualiteit „ sal worden geopent, en zulks met een doorgaende Lateye, tot „ den ingangh van de kapelle, voor de Princesse en andere geor- „ donneert, blyvende met tralien gemeen, en den ingang van dien „ gesepareert, en daarna weder gesloten te worden; en dat daar „ binnen de sit-plaetsen met dubbelde banken sullen worden ge- „ maakt en geaccommodeert; Ende is geordonneert te schryven „ aan die van de Kamer van de Rekeninge, dezelve ten eersten „ (eenigzints doenlyk zynde) te doen maken en effectueren, mids „ dezelve behoeften ten oorloge, boven de audientie ofte elders op „ 't Hof, zullen werden bewaert.

Ordre, om in de kapel meerder plaats te maken tot het gehoor van de predikatien.

Dewyl Uitenbogaart den meesten tyd met den Prins te velde was, (*e*) en ook by de Staten in verscheide wigtige zaaken en bezendingen wierde gebruikt, „ en *dat daarenboven zyne Excellentie ernstelyken versoekt en begeerde den persoon van Johannes Uytenbogaert ganschelyk te employeren tot synen dienst*, *ende daerom den selven van alle vordere last en bedieninge te worden ontheven*; Waar in nadien „ die van den Kerkenraedt zoo van de Duitsche als Walsche ge- „ meente zwaarigheid maekte en den persoon van Uytenbogaert niet „ konde derven, ten ware zy van een ander bequaem persoon wa- „ ren voorzien, die gelyk Uytenbogaert beyde de talen konde be- „ dienen, zoo wierd hen by Resolutie van den 6 April 1604 (*f*) toegestaan *Johannes Lamotius* te mogen beroepen, die vervolgens de tweede Walsche Predikant in deze gemeente is geweest.

Joh. Lamotius de tweede Walsche Predikant.

Uitenbogaart, schoon hy in den jaare 1618 by het Zuid-Hollandsche Sinode te Delft, al van den dienst der Haagsche kerke was afgezet, bleef egter nog by de twee jaaren als Fransche Predikant alhier (*g*), tot dat hy by 't Sinode van de Walsche kerken in April 1620 te Haarlem gehouden, insgelyks uit den dienst van deze kerk wierd ontslagen. Wie zyn opvolgers van tyd tot tyd in deze gemeente

(*e*) Zie Resolutie van den 13 Junii 1600.

(*f*) Te vinden op Bylage CC.

(*g*) Hoe de kerk in zyne afwezendheit gestelt was, en hoe zy voorheen wierd waargenomen, toont de volgende notificatie : *Den* 20. *Septemb.* 1618. „ hebben „ de Predikanten van de Fransche kerke doen notificeeren, dat eertyds de Fransche „ Predikatien in de Kapelle alhier op 't Hof plagten bewaert te worden by de „ Fransche Predikanten van Delft en Leyden, ende soo jegenwoordig, mits het „ vertrek of absentie van *Johannes Uytenbogaert*, dezelve schynt genoeg ledig te „ wezen, goedgevonden is, dat op sondag naestkomende in dezelve Capelle pre- „ diken zoude de Predikant van Ibrouw (ongetwyffelt *Mevrouw*) Hertoginne „ van Tremoulle, ende daerna wederom de voorsz. van Delft en Leyden, volgen- „ de voorgaende gebruik, daer van zy den Predikant *La Haye* ook hadden geinsinueert, zonder dat by eenige Leden daer op yets is gemoveert.

meente zyn geweest, kan uit de Lyste van de Fransche Predikanten, welke wy hierna laaten volgen, gezien werden.

Eerste Kosters van de kapel en hun tractement.

De eerste Koster van deze kapel, by de Staten in den jaare 1579 aangestelt, was *Pieter Hendriksz van Vianen*, gesproten uit den huize van Jaersvelt. Hy wierd in 1580 den 17 Mei opgevolgt door *Gerrit Joosten Verlucht*, Lezer des Bybels en Voorzanger van Davids Psalmen in de groote Parochie-kerk alhier, met een jaarlyks tractement van 30. pond. by de meergemelde Staten voor zynen dienst toegelegt, welke somme by Resolutie van den 27 October des zelven jaars wierd verhoogt tot 60 pond. en eindelyk den 15 Januarii 1585 tot 72 ponden toe. Behalven nog 15 gelyke ponden, die de Staten by Resolutie van den 15 October 1589 hem accordeerden *in aanzieninge, dat hy in zyne diensten met de waarneminge van de Fransche predikatien als Koster was beswaart*. Dus wierd deze kapel, die nu eenigen tyd buiten oeffening van den Godsdienst was geweest, in den gemelden jaare 1580 geopent en geschikt, zedert welken tyd de Gereformeerde religie daarinne is geoeffent geworden, hebbende dezelve naderhand ook verstrekt voor de Hof-kapel van de Princen van Oranje.

Aan wien het beroepen der Predikanten staat.

En gelyk de Heeren Gecommitteerde Raden van Holland het regt en gezag over de Kloosterkerk zig toeeigenden, zoo pretendeerden de Heeren Raden van den Hove van Holland in den jaare 1618 gelyk regt te hebben tot de Hof-kapel, gelastende overzulks den Kerkenraad geen beroep aldaar te doen, dan met toestemminge van den zelven Hove, en datze in allen gevallen hun recours zoude hebben te nemen tot het gemelde Hof; zulks dat, wanneer de Kerkenraad die ordre in den jaare 1630 hadde overtreden, en daarover by 't Hof wierde aangesproken en berispt, beloofde zy in 't vervolg de bevelen van den Hove beter te zullen opvolgen. Schoon wy dit hebben getrokken uit goede aantekeningen, zoo is nogtans zeker, dat het beroep van een Franschen Predikant tans geschied by den Kerkenraad op approbatie van Gecommitteerde Raden. Het gebouw, als zynde een Graaffelykheids Domein, behoorde onder de Administratie van den Rentmeester Generaal van Noortholland in der tyd.

Hoe de dienst aldaar tans verrigt werd.

Nu staat alleen nog aan te merken, hoe de dienst in deze kerke tans werd verrigt. Om daarvan een klaar begrip te hebben, vereischt de zaake wat hooger opgehaalt te werden. Deze gemeente wierd tot den jaare 1684. waargenomen door twee ordinaire Leeraars, die gehouden waren twee predikatien des zondags en op andere buitengewoone dagen van publieken godsdienst, als mede eene predikatie des donderdags te doen. By dezen voegde men als toen nog een derden met name *Isaac Claude*, die met de twee anderen de gewoonlyke predikatien moest helpen waarnemen. Maar wanneer in den jaare 1685. de hevige vervolginge tegens de Gereformeerden in Vrankryk begin nam, wierden zy met hunne Leeraaren genoodzaakt het ryk te verlaaten, begevende zommige zig na Engeland, zommige na Duitschland en Zwitzerland, en andere na de zeven Vereenigde Provintien, daarze zig in de steden ter neder zetten. Onder anderen zakten ook veele herwaarts aan, waar door deze

ze gemeente ſterk aangroeide, 't geen dan aanleidinge gaf, niet alleen om de kerk merkelyk te vergrooten (*h*), maar ook om des zondags en op andere dagen van publieken godsdienſt een derde of extraordinaris avond-predikatie, gelyk in de Nederduitſche kerk, in te voeren. Onder de gevlugten, die zig in Holland hadden begeven, waren verſcheide Leeraars, dewelke by Reſolutie van haar Ed. Gr. Mog. van den 26 Januarii 1686 in de ſteden en plaatzen, daar Walſche kerken zyn, wierden verdeelt, en ider met een penſioen, na mate dat hy getrouwt of ongetrouwt was, tot onderhoud begunſtigt (*i*). Aan den Haag wierden 'er drie ter verkiezinge van de Heeren van de Societeit toegevoegt, en eenigen tyd daaraan by eene tweede verdeelinge (*k*) een vierde.

Deze vier gerefugeerde Kerken-dienaaren in den Hage dan zynde ingenomen, dog buiten belaſting van eenigen dienſt, wierden al van den beginne aan geſtelt tot het verrigten van de extraordinaire avond-predikatien by beurt-wiſſelingen, en daar voor van wegens de Societeit, boven 't geen zy van den Staat genoten, jaarlyks ieder beloont met een gratificatie van hondert ryksdaalders. Daar en boven was by de voorſz verdeelingen aan de Heeren van de Ridderſchap gelaten het regt om mede een Predikant te mogen aanſtellen of diſponeren over het penſioen ten behoeve van den geenen dien zy 't zouden gelieven te gunnen, zoo als dan vervolgens ook is geſchied.

En is deze ſchikking ontrent het waarnemen zoo der ordinaire als extraordinaire predikbeurten aldus van den anderen geſcheiden gebleven, tot dat by nadere Reſolutie van de Heeren Gecommitteerde Raden, genomen *den* 17. *Januarii* 1720 is vaſtgeſtelt, dat voortaan het getal der Predikanten ſal blyven bepaalt tot vier ordinairen, die by voorvallende ſterfvallen en plaatsvullingen zullen moeten waarnemen zoo de ordinaire als extraordinaire predik-beurten, wordende voor de extraordinaire beurten buiten hun gewoonlyk tractement nog boven dien van de Societeit beloont.

Ddd NAA-

(*h*) Wy hebben hier vooren *pag.* 157 en 172 ter nedergeſtelt, dat de kapel in den jaare 1642 is afgebrant, waarin wy de gemeene aantekeninge hebben gevolgt; dog uit de reſolutie van *den* 10 *Februarii* 1644 zoude men moeten beſluiten, dat dit ongeluk in 't jaar 1644 is voorgevallen. En dewyl 'er Lezers gevonden werden, die zig aan zulke kleinigheden ſtoten, zoo hebben wy dienſtig geoordeelt de woorden van de gemelde Reſolutie hier nevens te voegen. „ Zyn binnen gekomen de Heeren Forceſt, Rekenmeeſter en den Auditeur Kinſchot; en hebben „ aan haer Ed. Groot Mog. kennelyk gemaakt, als dat men voorhebbens is de „ Capelle van 't Hof, *voorlede dagen door den brand ten deele geruineert*, met den „ eerſten weder op te bouwen met weynige veranderinge; ende dat de Heeren „ van de Rekeningen niet voorſien weſende van prompte penningen, dezelve zullen genootzaakt weſen te remplaceren; verſoekende daer op te verſtaen d'intentie van haer Ed. Groot Mog.; waerop zynde gedelibereert, is goedgevonden „ het herbouwen van de voorſz. kapelle te laten ter diſpoſitie van meergemelde „ Kamer en derzelver gewoonlyke authoriteit. Hier uit blykt, dat de kapel toen ter tyd op dezelve fondamenten maar weder opgetimmert wierd, zynde de vergrootinge geſchied in den jaare 1685.

(*i*) Groot Placaatb. *IV. deel*, *fol.* 348.

(*k*) Te vinden onder de Letter L L. 1. 2. *locis*.

NAAMEN
DER
WALSCHE PREDIKANTEN,

Die, zedert dat men in de Hof-kapel in de Fransche tale heeft beginnen te prediken, tot heden toe geweest en nog zyn.

1589. *Pierre Moreau*, was Predikant van de Fransche Kerk te Delft, dog nam met eenen waar de kerk in den Hage, welke dat jaar eerst begon op te komen, waarin hy volherde tot den jaare 1592. Hy stierf in 't laatst van 1600.

1592. *Jean Uitenbogaert*, eerste ordinaris Predikant van de Walsche kerke in den Hage. Hy was te gelyk Predikant van de Nederduitsche gemeente; en wierd by 't Sinode van Haarlem den 1 April 1620 van zynen dienst als Walsche Leeraar afgezet.

1605. *Jean Lamotius*, tweede Predikant der voorsz kerke. Hy was al in September 1604 beroepen van Kampen, om te gelyk alhier te zyn Leeraar in de Duitsche gemeente. Hy is overleden den 9. October 1627.

1611. *Jean de La Haye*, in plaatze van Jean Lamotius. Hy was insgelyks Predikant van de openbaare Gereformeerde kerke alhier, zynde daar toe al in 1609 aangenomen. Hy stierf in September 1618.

1618. *Jean Saniſſon*, beroepen den 12. September 1618 (*l*) in de plaats van Jean de La Haye, en by 't Sinode van Leiden den 17. April 1630 om zyn quaad gedrag afgezet.

1621. *Jean D'Espagne*, volgde in de plaats van Joh. Uitenbogaart. Hy was Predikant te Oranje en behoorde onder het Sinode van Dauphiné; hy wierd beroepen voor den tyd van drie jaaren met toestemminge van 't voorsz Sinode; welke tyd naderhand wierd verlengt tot den jaare 1629, als wanneer hy zyn afscheid verzogt, en het zelve bekomen hebbende vertrok na Engeland.

1630. *André Rivet*, Hoogleeraar in de Godgeleerthcid te Leiden zynde, nam het zelve jaar met verlof van de Heeren Curateuren der Academie en behoudens zyne plaats van Professor, de bedieninge van deze kerk op zig.

1631.

(*l*) „ Op den vertoge van de Ouderlingen en gemeente van de Fransche ker-
„ ke in den Hage, om haeren beroepen Predikant Monsieur *Jean Saniſſon* te heb-
„ ben gestipendieert met een ordinaris gagie, is by resolutie van den 27 Maart
„ 1619, den zelven toegevoegt zeshondert guldens ordinaris gagie, boven de twee
„ hondert guldens mede 's jaars voor zyne huishuur, en daarvan ordinantie gege-
„ ven of gedaan verleenen op Coolwyk.

1631. *Jean Blondel*, beroepen in plaats van Jean D'Espagne. Hy wierd by resolutie van de Staten van Holland den 28 November 1661 emeritus verklaart.

1632. *Olivier de Rafelis*, beroepen uit Oranje in plaatze van Jean Sanisson. Den dienst van deze kerke waargenomen hebbende tot den jaare 1645, vertrok hy weder na Oranje zyn Vaderland, alwaar hy stierf.

1645. *Jean Carré*, Proponent, beroepen in plaats van den bovengem: Olivier de Rafelis. Hy heeft deze kerk meer dan vyftig jaaren bedient, zynde in 1697 gesturven.

1662. *Daniel Desmaretsz*, beroepen van Middelburch in plaatze van Jean Blondel. By resolutie van haar Ed. Gr. Mog. van den 1 October 1689 wierd hy emeritus gemaakt.

1684. *Isaac Claude*, zoon van den vermaarden Jean Claude, Predikant te Charenton, stond als Predikant te Clermont in Vrankryk, eer hy van daar na den Hage vlugte. Hy wierd alhier tot derden ordinaris Leeraar aangestelt, en is in 1695 overleden.

1689. *Jourdain Olivier*, eerst gestaan hebbende te Pau in Bearn, daar na te Breda, wierd in 1689 alhier beroepen in plaatze van Daniel Desmarets. Hy stierf in 1709, na dat hy al eenigen tyd te vooren emeritus was verklaart geweest.

1699. *Pierre de Joncourt*, beroepen van Middelburch in plaatze van Jean Carré; overleden den . . . . . 1721.

1710. *Jaques Basnage*, Predikant te Rouen, daar na te Rotterdam, van waar hy alhier wierd beroepen; overleden den . . . . 1724.

1710. *Jaques Chion*, voorheen Predikant te Oranje na de Ryswykse vrede. Eenigen tyd deze kerk als extraordinaris Predikant bedient hebbende, wierd in 1710 tot derden ordinaris Leeraar bevestigt.

1720. *Theodore Francois Huet*, Proponent, beroepen tot vierden ordinaris Predikant.

1724. *Henri Chatelain*, beroepen van Londen in plaats van Pierre de Joncourt, na de kerk van Amsterdam vertrokken den . . . . 1728.

1725. *Armand de La Chapelle*, beroepen van Londen in plaatze van Jaques Basnage, bevestigt den 1 November 1725.

1728. *Charles Chais*, beroepen van Geneve in plaatze van Henry Chatelain, bevestigt den . . . . 1728.

LYSTE

VAN DE

EXTRAORDINAIRE PREDIKANTEN,

Die zedert den jaare 1685 de buitengewoone predikatien hebben waargenomen.

I. *Daniel Orillard*, voorheen geweest Predikant tot Xaintes. Deze heeft gepredikt van 1685 tot in 1700, wanneer hy zwak wierd. De Heeren van de Societeit gaven hem by resolutie van den 16. Mei 1700, tot opvolger *Gedeon Huet*, die te Blet in Bourbonnois als Predikant hadde gestaan. Hy heeft den dienst waargenomen tot den jaare 1721, zynde als toen emeritus verklaart by resolutie van de gemelde Societeit, gedagtekent den 22. October des zelven jaars. In zyne plaats is geen ander aangestelt, zynde zyn dienst gevoegt by dien van de andere Predikanten.

II. *Abraham Couet du Vivier*, Predikant te Rouci, die de beurt van de avond-predikatie heeft verrigt van 1685 tot in 1711, wanneer hy wierd ondersteunt door *Daniel Brunier*, Kerkendienaar onder het Kruis in Vlaanderen, en na doode van den zelven Brunier, welke voorviel in 1713, door *Jerome Olivier*, Predikant te Voorburg, die kort daar aan in Engeland wierd beroepen. Abraham Couet du Vivier in 1720 wegens zyne hooge jaaren en zwakheid emeritus gemaakt zynde, wierd zyn dienst gevoegd aan dien van de ordinaire Predikanten.

III. *Abel Rotolp de la Deveze*, Kerken-dienaar te Castres. Hy heeft den dienst waargenomen van 1685 tot in 1706, wanneer hy emeritus wierd verklaart. De Heeren van de Societeit beriepen in zyne plaats *Jaques Saurin*, te vooren Predikant van de Walsche kerk te Londen. Hy was het jaar te vooren, te weten 1705, door de gemelde Heeren van de Societeit aangestelt tot het doen van een ochtent-predikatie eens 's maands, op den laatsten zondag op een na van de maand. De voorn. J. Saurin verrigt tans nog die beide extraordinaire diensten.

IV. *Joseph Cornelli*, die te vooren als Predikant gestaan had in Dauphiné. Hy wierd eenigen tyd na de drie eerstgemelde extraordinaris Predikers, by de tweede verdeelinge alhier geplaatst, om nevens dezelve de zondaagsche avond-predikatie op zyne beurt te helpen waarnemen; en heeft dezen dienst ver-

G. v. Giessen del.

R. Boitet Excud. Cum Privil.

J. C. Philips fec.

verrigt zedert 1690 tot zyne dood in 1717, waarna de voorsz dienst mede den ordinaris Predikanten is opgelegt geworden.

Dit is voor zoo verre betreft de beschikkinge van de Ed. Mog. Heeren van de Societeit. Wat belangt de Heeren Edelen; deze hebben het pensioen, 't geen uit kragte van de vooren aangehaalde Resolutien ter hunner dispositie stond, gegeven in den jaare 1686 aan

I. *Theophile d'Arbussi*, gewezen Predikant te Puilaurens. Deze in den jaare 1689 zynde overleden, wierd zyne plaats vervult door

II. *Isaac Jaquelot*, voorheen als Predikant gestaan hebbende te Vassy in Champagne. Hy heeft dezen dienst waargenomen tot den jaare 1701, predikende den laatsten zondag van de maand des morgens ten negen uuren. Hy vertrok dat zelve jaar van hier na Berlyn, alwaar hy Hof-prediker wierd van zyne Koninglyke Majesteit van Pruissen. De Staten van Holland stelden by resolutie van den 5. Januarii in zyne plaats

III. *Jaques Chion*, voorheen Predikant te Oranje, die dezen dienst verrigt heeft tot den jaare 1710, als wanneer hy tot ordinaris Predikant in deze gemeente wierd gevordert, welke post hy tans nog met veel lof bekleed.

DE ENGELSCHE EN HOOGDUITSCHE KERK.

Deze staat voor aan in 't Noorteinde niet ver van de Plaats, en is eertyds geweest de kapel van het Sacraments Gasthuis, gelyk wy hierna breder zullen aantonen. Dit kerkje, 't geen niet heel groot is, wierd in den jaare 1595 aan de Engelschen ingeruimt tot gebruik van hunnen Godsdienst. De eerste Predikers wierden hen uit Engeland toegevoegt, dog in den jaare 1626 verwierven zy van de Staten van Holland, om een eigen Predikant te mogen beroepen. De resolutie, welke hen *den* 28. *November* des gemelden jaars daar toe verleent wierd, luid in dezer voegen: „ Op het advis van de Hee- „ ren Gecommitteerde Raden, nopende het verzoek van die van de „ Engelsche kerke in den Hage, is dezelve toegestaan en geaccor- „ deert tot subsidie ende om te mogen beroepen een eigen Predi- „ kant voor haere kerke, de somme van drie hondert guldens voor „ een jaar, met last op de Heeren Gecommitteerde Raden ordon- „ nantie daar toe te verleenen. Ook hadden de Heeren Staaten van Holland by resolutie van *den* 18. *Februarii* 1610 „ den Predikant van „ de Engelsche tale alhier voor zynen dienst tot nog toe de kerke

Engelsche kerk, voorheen de kapel van 't Sacraments Gasthuis.

„ met zeer goede reputatie en byzondere ſtigtinge gedaan, op de „ recommandatie van de Heeren Ambaſſadeur *Weywod* en den Colo- „ nel *Horatio Veere*, al vereert met een ſomme van vyf hondert „ guldens voor eens zonder conſequentie. Maar by reſolutie van „ *den* 17. *Auguſti* 1628 wierd de gemeente van de Engelſche kerke „ alhier vergunt tot ſubſidie en onderhoud van haren Predikant, „ van nu af vyfhondert ponden 's jaars, in plaatze van driehon- „ dert ponden, dezelve te vooren toegeleyt. Zy werden thans bedient door een Predikant van de Presbyteriaanſche gezintheid, die des zondags 's morgens, en ook des namiddags aldaar pre- dikt.

Wierd in 1625 mede aan de Hoogduitſche gemeente tot haar gebruik toegeſtaan.

In den jaare 1625 of 1626 is by verdrag en overkomſte de Hoog- duitſche gemeente toegeſtaan, om in dit kerkje mede haren Gods- dienſt te mogen oeffenen. Dezelve werd insgelyks bedient door een Predikant, die, ſchoon hy in de Hoogduitſche taale leeraard, egter onder het getal der ordinaire Predikanten van den Hage werd gere- kent. Des zondags 's morgens de klokke agt uuren, en des donder- dags voor den middag werd aldaar in die taal Gods woord verkon- digt.

En in 1726 aan de afgezonderde gemeente tot haare vergaderplaats gegeven.

In den jaare 1617, wanneer de ſcheuringe tuſſchen de zoo ge- naamde Remonſtranten en Contra-Remonſtranten opentlyk uitbarſte, wierd dit kerkje ook aan de afgezonderde gemeente overgegeven tot haar gebruik, onder belofte van geenen Kerkenraad afzonderlyk te maken; maar zy deze belofte in den wind ſlaande, verlieten wel haaſt deze vergaderplaats, en namen de Klooſter-kerk in, gelyk wy te zyner plaatze hebben aangemerkt.

Wat tans boven dien daarin verrigt werd.

Ook verſtrekt dit kerkje tans tot eene Catechizeer- of oeffenplaats voor de geene die zig in de fondamenten van de Gereformeerde religie willen laaten onderregten, 't geen des donderdags na den middag by vierendeeljaarige tourbeurten, door een van de vier jong- ſte Nederduitſche (*n*) Gereformeerde Predikanten geſchied. Twee- maal des jaars verſchynen daar ook de Curateuren van de publieke Latynſche ſchoolen, ten welker overſtaan als dan de gewoonlyke pryzen aan de welverdienende diſcipulen, door den Rector werden uitgedeelt, als wanneer die geene, die de triviale ſchoolen heb- ben gepaſſeert, en verder tot de Hooge Schoole gepromoveert werden, tot affcheid en teken van hunne bequaamheid, veeltyds eene oratie van den predikſtoel doen in het aanhooren van veele men- ſchen.

NAAMEN

(*n*) Dewyl de Hoogduitſche Predikant onder het getal van de Nederduytſchen en tans een van de jongſte is, moet hy op zynen tyd een van de gem. tourbeur- ten waarnemen.

NAAMEN
DER
ENGELSCHE PREDIKANTEN
die zedert 1596 hier zyn geweest.

1596. *Johannes Wing.*
1630. *Samuel Balmfort.*
1651. *Georgius Beaumont.*
1661. *Johannes Price*; vertrokken na Guiana 1676.
1676. *Philippus Makdonald de Bowie*, Dordrecht uit de Engelsche Court, overleden den . . . . . . 1715.
1716. *Robert Milling.*

X. HOOFTSTUK.

De Lutherſche *Kerk in den jaare* 1620 *voor een gedeelte geſtigt, dog naderhand voor de helſt vergroot. Beſchryving van het gebouw zoo binnen als buiten. Cierlyk Orgel. Grafſchriften en namen der Predikanten.* Remonſtrantſche *Kerk, wanneer geſtigt. Geſtalte van het gebouw. Kort berigt van de geweze Vergaderplaats der Doopsgezinden of* Mennoniten.

DE LUTHERSCHE KERK.

Lutherſche kerk in den jaare 1620 voor een gedeelte geſtigt, dog naderhand voor de helft vergroot.

DE *Lutherſchen* of die van de *Augsburgſche* Confeſſie hebben in den Hage ook eene kerk, ſtaande vooraan tuſſchen de Boekhorſtſtraat en de Suſterſloot, die zedert de ſtigtinge van deze kerk, daar van in 't gemeen den naam van den Lutherſchen Burgwal heeft behouden, en zodanig tuſſchen de huizen beſloten, dat ze van buiten op de gemeene ſtraat niet gezien kan werden. Deze kerk is voor een gedeelte in den jaare 1620 geſtigt, en de grond daar toe het jaar te vooren aangekogt, na dat de gemeente, welke in den beginne niet groot was, eerſt haare vergaderingen in particuliere huizen hadde gehouden, zoo in de Pooten, Raamſtraat, Spuiſtraat in een huis genaamt de Lombard, komende met eenen gang uit in 't Agterom, als ook in 't Noorteinde in het Vergulde Hoefyzer op een' zaal, hebbende het zelve huis zynen uitgang met eene poort in de Molenſtraat. In den gemelden jaare 1620 de kerk voltrokken zynde, heeft men daar in beginnen te prediken, en, na dat de kerkelyke regeeringe door D9. *Habbeus Magnus* in een goede ordre was geſtelt, in 1626 de eerſte Conſiſtoriale vergadering gehouden. Maar wanneer de kerk door den ſterken aanwaſch der gemeente, en ook wel inzonderheid doordien de Afgezanten van gekroonde Hoofden en andere Mogentheden van deze Religie, met hun gevolg daar mede te kerke komen, te klein wierd, is dezelve ontrent het midden der voorgaande eeuw aan de zuidzyde de helft vergroot; zulks dat nu de kerk van binnen vry ruim, byna vierkant, dog niet hoog van verdieping is, werdende de twee daken, daar ze tegen den anderen gevoegt zyn, in 't midden van de kerk door vier pylaren of colommen ondervangen. Ter wederzyde van den predikſtoel, die tegens den zuidmuur ſtaat, ziet men een marmer gedenkteeken, behelzende het eene ter regterhand het grafſchift van den Hoog-Edelen Heer Baron *Carel-Willem Sparre*, in zyn leven Generaal der vereenigde Nederlanden, die ook aldaar begraven legt. Het opſchrift luid in dezer voegen:

Beſchryving van het gebouw van binnen.

P. M.

P. M.

LIBERI BARONIS

CAROLI GUILIELMI SPARRE,

EX ANTIQUA ET PROELUSTRI

APUD SUECOS PROSAPIA ORIUNDI:

EXERCITUUM FOEDERATI BELGII

PRÆFECTI GENERALIS.

OSTENDANÆ URBIS ET AGRI

RECTORIS.

QUI PRÆLIO APUD TAISNERIAS

FORTITER PUGNANS

IN IPSO VICTORIÆ GREMIO

LETHALI VULNERE PERCUSSUS

DEIN DIE XXVII. OCTOBRIS

ANNI MDCCIX.

GLORIOSA MORTE OCCUBUIT.

EXEMPLO O QUISQUIS HAC TRANSIS

TANTI VIRI

AD FORTITUDINEM

PRUDENTIAM

INTEGRITATEM

EXCITARI TE CUPIUNT

QUI MONUMENTUM HOC

P. C.

Graf-ſchrift ter eere van den Baron *Carel-Willem Sparre.*

Het ander ter ſlinker-zyde van den predikſtoel vervat het grafſchrift van den eerwaardigen Heer *Johannes Schelhammer*, in zyn leven Bedienaar des Goddelyken woords, die zedert den jaare 1645 tot den jaare 1699, den tyd van 54 jaaren deze gemeente zoo door zyne uitmuntende gaven als godvrugtig leven heeft geſtigt, en ook de kerke veele dienſten bewezen, 't geen dan zynen neef bewogen heeft dit gedenkteken ter zyner gedagtenis aldaar te doen ſtellen.

Ander gedenkteken van den Heer *Johannes Schelhammer*,

In 't bovenſte gedeelte van dit grafteken vertoont zig een Pellikaan, 't bloed uit zynen borſt pikkende om zyne jongen daar mede te voeden, met dit omſchrift:

DE LIEFDE WAS MYN WERK VOOR GOD EN ZYNE KERK.

SISTE GRADUM VIATOR
DOLE MORTEM VIRI
QUEM DEFLENT MATRES PRUDENTIÆ,
THEOLOGIÆ, POESIS.
MOERET ECCLESIA, NAM PATREM,
LUGET HOC, QUICQUID EST TEMPLUM, NAM FUNDATOREM,
QUERUNTUR OMNES PII, NAM ORATOREM ECCLESIASTICUM,
THEOLOGUM CONSCIENTIOSUM,
IMO DOCTOREM EXIMIUM,
NON VERBIS SOLUM SED VITA DOCENTEM,
AMISERUNT
D. JOHANNEM SCHELHAMMERUM
HAMB.
EX ANTIQUA PROSAPIA ORIUNDUM,
PER LIV. ANNOS HIC LOCI PASTOREM.
PIETATE, SUAVITATE, CANDORE, HUMILITATE.
OMNIBUS DENIQUE VIRTUTIBUS CHRISTIANIS
EGREGIUM.
TRANSIIT AD COELESTIA GAUDIA VITA SATUR.
D. 9. FEBR. ST. N. A. 1699. P. N. C.
ÆTAT. 84. 3. MENS. 6. DIER.
S. & COH. NOM. POS.
JAC. SIGISMUND. SCHELHAMMER. J. U. L.
HAMB.

Cierlyk Orgel.

Het orgel, waar mede deze kerk in den jare 1648 wierd verciert, is in 1668 vergroot, en in den jaare 1725 uit den noord in den west-hoek verplaatst, en by die gelegentheid vernieuwt en met beeld-en sny-werk als anderzints zeer fraai verrykt. Voorts heeft deze kerk drie ingangen, de eene op den zoo genaamden Lutherschen Burgwal, en de twee andere aan de oostzyde van de Boekhorststraat niet verre van de Prince-gragt. De gemeente, welke tans al redelyk talryk is, werd bedient door twee Predikanten, waar van d'eene in 't Hoogduitsch en d'andere in 't Nederduitsch het woord Gods verkondigt, hebbende ieder zyn bezonder woonhuis nevens de kerk. Wy zullen alhier laaten volgen de naamen der Leeraars, die zedert 1611 tot nu toe den dienst in deze gemeente hebben waargenomen.

De gemeente werd door twee Predikanten bedient.

NAA-

A. Terwesten. del. R: BOITET Excud: cum PRIVILEG. F. v. Bleyswyk. Fecit

NAAMEN
DER
PREDIKANTEN
VAN DE
EVANGELISCHE of LUTHERSCHE gezinte.

1611. *Daniel Vettius*, overleden in 1615. Hem wierd in zynen ouderdom tot mede-hulper toegevoegt

Andreas Pieterſz van der Lande; die om de 14. dagen dan te Delft en dan in den Hage predikte.

1615. *Severinus Harding*, beroepen van Weimar in plaatze van Daniel Fettius. Hy was eerſt een Jood, maar daarna tot de Evangeliſche leere overgegaan.

1624. *Hebæus Magnus*, beroepen van Weimar. Deze heeft de kerkelyke regeeringe in een goede ordre gebragt en in 1626 de eerſte Conſiſtoriale vergaderinge alhier gehouden. Overleden den 22. Auguſtus 1638.

1637. *Hermanus Glaſerus*, beroepen van Swol eerſt tot extraordinaris Predikant, zynde in 1639 by doode van den voorn. Habb. Magnus tot ordinaris Leeraar aangenomen. Hy ſtierf in 1674.

1641. *Chriſtianus Matthæus*, beroepen van Sora in Denemarken, daar hy Profeſſor was; zynde geweeſt Doctor in de Godgeleertheid en vermaard Hiſtori-ſchryver. Hy vertrok van hier na Utrecht in den jaare 1643.

1643. *Enoch Hutzinger*, Doctor en Profeſſor Theologiæ te Roſtock, van waar hy herwaarts wierd beroepen, dog het volgende jaar (1644) weder bedankt; en is in zyne plaatze gekomen

1645. *Johannes Schelhammer*, geboortig van Hamburg, beroepen uit het ampt Jever te Hoppers, overleden den 9. Februarii 1699.

1674. *Henrik Cordius*, geboortig van Amſterdam, overleden in 1678.

1678. *Johannes Spitſius*, beroepen van Haarlem, overleden in 1708.

1693. *Johannes Colerus*, beroepen van Amſterdam, overleden in 1707.

1707. *Johan Gerhard Meuſcken*, beroepen van Oſnabrugge, en in 1716 van hier vertrokken na Hanau, als Superintendant en Raad van den Prins.

1708. *Hermanus van Garél*, beroepen van Edam, en in 1719. vertrokken na de kerk van Amſterdam.

1716. *Godfried Heinricj*, beroepen van Purmerende.

1719. *Mauritius Maaſſen*, beroepen van Haarlem.

DE REMONSTRANTSCHE KERK.

Remonstrantsche kerk.

De *Remonstranten*, die men anders by wyze van veragting ook den naam van *Arminianen* geeft, hebben mede hunne kerk, staande op de Laan, binnewaarts tusschen de huizen in, zulks dat ze van buiten weinig kan beschouwt werden. Deze gezindheid, na dat haare Predikers met vrouwen en kinderen te vooren ten Lande waren uitgedreven, en dat ze een geruimen tyd op zolders, in particuliere huizen, tuinen (*a*), schuuren en elders haaren Godsdienst zeer bekommerlyk hadde geoeffent, en boven dien veel te lyden hadde gehad, ter oorzaake van de afschuwelyke zamenzweering tegen zyne Excellentie Prins *Maurits*, waar mede men de Remonstranten poogde te bezwalken, hoe onschuldig zy daar aan ook waren, gelyk de volgende tyden geopenbaart hebben, begonde onder het zagter gouvernement van Prins *Frederik-Hendrik* in den jaare 1631. allengskens weder alhier by een te komen, en kogte derhalven zekere plaatze, om in dezelve haare godsdienstige vergaderinge te houden; dog bezig zynde dezelve met metzelen en timmeren daar toe bequaam te maken, raakt het gemeen, 't geen men weet alhier meerder dan elders tegens de Remonstranten opgezet te zyn geweest, daar over in verkeerden yver merkelyk aan 't gaan; en wierden ook de Remonstranten van de Heeren Gecommitteerde Raden en het Hof van Holland gedreigt, dat alles weder omverre geworpen zoude werden door *hoog gezag*. Maar de wyze Magistraat, ter zelver tyd van een getemperder aard, niet wetende hoe zig hier in best te gedragen, vervoegde zig aan den zelven Hove, en bequam tot antwoord, *daar in niets te doen, voor dat zyn Excellentie hier* (in den Hage) *zoude zyn* (*b*). En na dat ook het werk bezigtigt was geworden, lieten gemelde Heeren het zelve in stilligheid voortgaan (*c*). Deze alzoo toegestelde predik-plaats was klein en slegt (*d*), maar wierd niet te min zodanig behouden, tot dat de Remonstranten, ziende dat hen geoorloft wierd hunnen godsdienst onbekommert en opentlyk te mogen

Wanneer gestigt.

(*a*) Wanneer in 't einde van den jaare 1618. eenige Remonstrants-gezinden alhier op de Laan in 't huis en den tuin van eenen Cornelis Maartensz tuinman by een gekomen waren, om hunnen Godsdienst te oeffenen, wierden zy daar over aangeklaagt en zeer hart vervolgt. Resolutie van Holland van den 18. 19. en 20. December des gem. jaars. Zie verders Resolutie van den 29 en 30 September als mede van den 14. December 1628. En hoe *Bernardus La Faille*, gewezen kerkendienaar in den Hage, die alhier (vermits hy nevens eenige andere afgezette Remonstrantsche Predikanten hadde ondertekent de acte van haar Hoog Mog. Heeren Staten Generaal) was gebleven, wierd bejegent en gedreigt, om dat hy in allerstilte eenige kranken in hun uiterste bezogt en *geassisteert* hadde, toont aan de Resolutie van den 9. Januarii 1620.

(*b*) Dit hebben wy woordelyk getrokken uit de eigenhandige aantekeninge van den Heer Pieter Stalpert van der Wiele, die ter zelver tyd was regerend Schepen, en een der afgezondenen uit de Magistraat aan den gem. Hove.

(*c*) Joh. Uitenbogaerts *Leven, Kerkel. Bedieninge en Zedige Verantwoord. kap.* 18. *pag.* 476.

(*d*) Ibid. *pag.* 478.

gen oeffenen, en dat hunne gemeente was bestaande uit een groot getal perzoonen, waar onder veele van aanzienlyke geslagten, vermaarde Advocaaten, en andere deftige burgers getelt wierden, in het laatste van den jaare 1635 aldaar aanvingen eene geheele nieuwe kerk, zynde de tegenwoordige, te bouwen, waar mede zoo spoedig wierd voortgegaan, dat de vermaarde Johannes Uitenbogaert, die te dien tyde weder opentlyk in den Hage, en in zyn eigen weder bekomen huis leefde, daar inne op den laatsten November des jaars 1636 de predikatie dede (*e*). Dit was al mede niet toegegaan, zonder dat men gepoogt had zulks te beletten. Getuigende dezelve Uitenbogaart (*f*) deswegens ('t geen wy tot lof der Christelyke Overheid met dankbaarheid vermelden) het navolgende: „ Dit „ nieuw gebouw hadden de Remonstrantsch-gezinden aldaar op haer „ eighen costen begonnen te timmeren in 't laatste van 't voorleden „ jaer, ende was nu versch voleyndight, niet teghen-staende de Pre- „ dicanten van de publycque kerk (die dese droevige scheuringhe, „ oorspronckelyk by Henricum Rosæum aangeleght, en by hun ge- „ vordert, wel hadden kunnen weghnemen, hadden sy ghewilt,) „ daer teghen woelden, ende sochten te beletten, soo veel sy con- „ den: Maer de Princelyke discretie syner Excelle., 's Hoofs Pro- „ vintiael ende des Magistraets in den Haghe, en vondt niet goedt „ hare indiscretie den ruymen toom soo verre te gheven. En in dit gebouw hebben de Remonstranten zedert hunnen godsdienst gerustelyk geoeffent.

De kerk is net en zindelyk, byna vierkant, dog zoo groot en ruim niet als de Luthersche, maar hooger van verdieping en zulks zeer lugtig. De predikstoel, die ruim en met gehouwen lofwerk verçiert is, staat niet op den grond, maar hangt aan den zuidmuur; en in 't midden werd de kerk ondersteunt door twee zwaare steene pylaaren, hebbende voorts vier kopere kaars-kroonen aan de zolderinge hangen. Schoon de gemeente tans zoo talryk niet is, als ze voorheen wel plagt te wezen, zoo onderhoud ze nogtans twee Predikanten, die hunne woonhuizen hebben ter wederzyden van de twee ingangen van de kerk, die poortswyze zyn gemaakt, en beide met eenen gang hunne opening op de Laan hebben. Gestalte van het gebouw.

(*e*) Hem wierd in 't volgende jaar by resolutie van den 25 Julii 1637 het verder prediken verboden: „ Zyn ter Vergaderingen van haare Ed. Gr. Mog verschenen twee Predikanten en twee Ouderlingen van de Nederlandsche kerke „ van 's Gravenhage, en hebben gededuceert, hoe dat *Joh. Uitenbogaert*, niet tegenstaende voorige Placaaten en Resolutien van haar Ed. Gr. Mog., onderneemt de Societeit van de Remonstranten te dienen als Predikant, tot kleinagtinge van de publyke authoriteit, ende *nadeel van de goede gemeente alhier*; waarop zynde gedelibereert, is verstaan en geresolveert, dat den voorsz Johannes „ Uitenbogaert van wegen haare Ed. Gr. Mog. zal werden gelast en bevolen, „ zig voortaen met het prediken niet meer te bemoeyen, maer zig in stilte te houden, op peyne als wederhoorig te werden gestraft.

(*f*) Uitenbogaerts *Leven*, *kerkel. Bedien.* &c. *kap.* 19. *pag.* 495.

MENNONITEN VERGADERPLAATS.

Nadien wy berigt zyn, dat die geene, die men *Mennoniten*, of gelyk zy zelfs verkiezen, *Doopsgezinden* noemt, alhier ook eene vergaderplaats gehad hebben, zoo is af te nemen dat 'er ook eenige van dat gevoelen alhier gewoont hebben, in zulken getal, dat zy in ſtaat waren, het nodig onderhoud tot die plaats te bekoſtigen. Deze was in zeker huis in de Harder-ſtraat, hebbende een rozen-krans boven de deur in ſteen uitgehouwen, waarom men die pleeg te noemen, *in 't Rozenkransje*. Het vertrek zelf, geſchikt na de wyze van eene kerk, voorzien van een predikſtoel en zitbanken, was egter zeer middelmatig, ten blyke dat het getal der Leden van die gemeente nooit groot is geweeſt. En het zelve is by vervolg van tyd zodanig verſturven, dat nu in veele jaaren aldaar den godsdienſt naar 't gevoelen en door Predikers van die gezindheid niet meer is verrigt geworden. De Gereformeerden hebben deze plaats zedert eenigen tyd gebruikt tot een Cathegizeer-plaats, om de jeugt in de gronden van de openbare religie te onderwyzen, dog ſtaat nu geheel ledig. Verders is ons niets voorgekomen, 't geen wy alhier tot voldoeninge van onzen Lezer zouden konnen verhalen.

XI. HOOFT-

XI. HOOFTSTUK.

Van de Roomſch-Katholyke kerken. Verblyf van den jegenwoordigen Paſtoor. Kerk voorheen genaamt der Jeſuiten, tans geſloten. Nieuwe kerk der Janzeniſten. Andere Roomſche kerken.

ROOMSCH-KATHOLYKE KERKEN.

Verſcheide Rooms-Katholyke kerken.

At belangt de *Roomſch-gezinden*; Deze zyn in den Hage van verſcheide kerken en vergaderplaatzen voorzien, welker getal wy niet regt konnen begrooten, zoo men daar onder zoude willen tellen de kerken, die ten huizen van de reſpective Ambaſſadeurs of Afgezanten van de Katholyke Hoven gehouden worden. Buiten dezelve hebben zy alhier drie vaſte kerken; als eerſt in de oude Molſtraat, ſchuins over de Juffrou-Ida-ſtraat, dewelke bedient werd door eenen werreldſchen Prieſter, en eigentlyk de kerk van den Paſtoor van den Hage is; hebbende van vooren de gedaante van een huis, waar door men langs eenen krommen gang derwaarts gaat. De tweede is die der Jeſuiten, ſtaande tuſſchen de Nobelſtraat en de gemelde Juffrouw-Idaſtraat, in welke beide ſtraaten zy door de huizen haaren in en uitgang heeft. De kerk is van binnen zeer net en koſtelyk, dog zedert eenigen tyd geſloten, en derhalven nu buiten gebruik en dienſt. De derde of laatſte ſtaat aan de noordzyde van de voorn. Juffrouw-Idaſtraat, regt over de laatſtgemelde kerk, en is wel eene der grootſte en fraaiſte welke in Holland gevonden werden, zynde dezelve voor weinige jaaren by de Janzeniſten eerſt nieuw opgebouwt, in plaatze van de oude, die aldaar ſtond. Schoon deze kerk wel tuſſchen de ommegelegene huizen geplaatſt is, zoo verheft zy nogtans haare kruin zoo hoog, datze van de gemeene ſtraat kan gezien werden. By deze drie genoemde, zoude men wel mogen voegen de kerk van 't Hof van Spanje, om dat in dezelve dagelyks in de Nederduitſche taale gepredikt (*a*) en van meer menſchen zoo van binnen als buiten

Paſtoors kerk.

Jeſuiten-kerk, tans geſloten.

Nieuwe kerk der Janzeniſten.

Kerk van 't Hof van Spanje

(*a*) Dit ſchynt te ſtryden tegens het Placaat van den Hove van Holland van den 12 October 1624, waarby verboden werd het gaan ter miſſe en verdere exercitie van de Pauſelyke religie, by vorme van Renovatie van voorgaande Placaaten; mitsgaders behelzende verwittinge, dat in den Hage geene Huizingen mogen zyn die in reguard van de Ingezetenen daar toe eenige vryheid hebben: geregiſtr. in 't eerſte Memoriaalb. van Fr. Criep *fol.* 267. en in 't Groot Placcaatb. *II. deel. fol.* 2384. Zie mede het Placcaat van den zelven Hove tegens de Pausgezinden, &c. van den 18. December 1642. Groot Placcaatb. *I. deel*, *fol.* 225. Maar wel inzonderheid het Placcaat van den 10 October 1626. en de Renovatie van voorgaande Placcaaten van de Staten van Holland, verbiedende dat geene Uitheemſche Miniſters van Princen of Potentaten eenige Sermoenen zullen mogen laaten doen in de Nederduitſche tale, en dat daar toe niemand anders en zullen mogen gaan, als die

ten den Haag bezogt werd, als eene van de drie voornoemde kerken; zynde de toeloop zoo van boeren, huisluiden als andere (dewyl de Jesuiten-kerk gesloten is, en in deze door eenen Jesuit geleerd werd) op zonnedagen en Heilige dagen daar na toe zoo groot, dat het getal niet te tellen is. De kerk, die boven gehouden werd, is doorgaans en wel op de voornaamste H. dagen, zodanig met toehoorders gepropt, dat 'er menigte voor de trappen of opgang, ja zelfs buiten het gebouw op de voorplaats nedergeknielt leggen, demoedig lyk hunne gebeden of gewoonlyke devotie doende (*b*). In de Lorre- of Assendelft-straat is mede een kerk, welke geduurig open staat, en waar in de dienst in de Fransche taale werd verrigt; werdende deze ook door veele aanzienelyke burgers en ingezetenen van die religie bezogt.

Nog een kerk in de Lorre-straat.

die van hunne familie en Suite, gepubliceert den 4. Juny 1655. geregistr. in 't II. Memoriaalb. van Pots *fol.* 249. *verso.* Zie mede Resolutien van Holland van den 8. Maart 1626., 26 en 28 Maart en 1. April 1642. 1. April 1643. 8. Julii 1645. enz. alle inhoudende een verbod tegens het prediken in de Duitsche tale by Ambassadeurs &c. van de Rooms-katholyke religie.

(*b*) Zie verders hierna onder het Hooftdeel van de Adelyke Huizen, de beschryving van 't Huis van Assendelft of 't Hof van Spanje.

XII. HOOFT-

R. Boitet Excud. Cum Privil.

XII. HOOFTSTUK.

BESCHRYVING VAN DE SYNAGOGEN DER JOODEN.

E Jooden, die zedert eenige jaaren herwaarts in den Hage zeer vermenigvuldigt zyn, en nog dagelyks vermeerderen, hebben, gelykze in tween verdeelt zyn, te weten in *Portugeesche* en *Hoogduitsche*, ook twee afzonderlyke Synagogen, d'eene aan de oostzyde van het nieuw Voorhout, digt by het Bosch, naast het huis van wylen Jacob Parera, nu door koop toekomende den Heer Jacob Lopes de Liesse, regt over daar voorheen het Boschwagtershuis pleeg te staan, zynde dezelve Synagoge in den jaare 1707. in vorm van een huis van vooren door den zelven Parera gestigt en aan die van de Portugeesche natie ten gebruik geschonken, zoo lang eenige van die familie hier woonen. Dog in den jaare 1724 het voorsz. huis zynde verkogt, hebben de Portugeesche Jooden of wel eenige uit de aanzienelykšten derzelve, die hunne byeenkomst hadden in een huis aan de oostzyde van 't Voorhout, en overzulks afgescheiden waren van de geene die in 't huis van den gemelden Parera hunnen godsdienst hielden, in 't begin van het volgende jaar eene andere begonnen te bouwen, veel heerlyker, grooter en opzigtiger, als de voorige, en daartoe verkoren een ledig leggende erve in de nieuwe Uitlegginge tusschen de middelstraat en de nieuwe Princesse gragt.

NIEUWE SYNAGOGE DER PORTUGEESCHE.

Dit gebouw is in allen deelen geschikt na de Synagoge, welke de Jooden van dezelve natie te Amsterdam bezitten, dog in verre na zoo groot niet, zynde binnen 'smuurs 46 voeten lang en 36 breed, dog behoeft in pragt, cieraaden en nettigheid voor de Amsterdamsche niet te wyken. Het gestigt is byna vierkant, heeft in de zydgevels 12. en in de voor en agter-gevel 10, en zulks te zamen 22. groote glazen nevens een vierkant glas boven de deur. Het dak is schuins, dog boven op plat; op ieder der vier hoeken van het lystwerk, 't geen rondom het gebouw heenen loopt, staat een groote schoone vaas, en tusschen de twee voorste een zwaare steen in het frontespies, waar op het jaartal dezer stigtinge na de Joodsche tydrekeninge 5486 gehouwen is. De deur, waar door men van de voorplaatze in het gebouw treed, is fraai en met lystwerken verrykt. Van binnen zyn ter wederzyde eenige voeten hoog galderyen voor

Hoedanigheid van 't gebouw.

Galderyen voor de vrouwen.

de vrouwen met een afgeschut latwerk, zoo dat ze van beneden niet konnen gezien werden. Ieder galdery werd onderſteunt met twee heele en twee halve ſteenen kolommen; onder ieder galderye hangen drie kopere kroonties en in 't midden van de kerk drie groote kroonen. Aan 't ooſtende ſtaat een groote zakerdaanhoute kas, die met twee deuren open gaat, met zuilen, ſnywerk als anders heerlyk verciert, daarin de boeken Moſes bewaart werden. Voor de kas is een plaats van eenige voeten breed met drie optreden tot de kas, omzet met een hek van cederenhout, de plaats binnen dit hek werd by hen heilig gehouden, de Cohens (*a*) of Prieſters op de hooge Feeſtdagen daar in gaande trekken hunne ſchoenen uit en de zangers ſtaan daar binnen als dan mede ongeſchoent. Op het hek ziet men vier gegoten kopere kandelaars. Na 't end toe, zoo als men van de voorplaats door 't portaal in de Synagoge komt, ſtaat een vierkante zakerdaanhoute boek-leſſenaar, op een verheve met een hek van cederhout omgeven plaats, daar men met drie trappen opgaat, en daar de Rabbyn of Leeraar leeſt; Op de vier hoeken van 't zelve hek zyn vier zwaare kandelaars. Ter regter hand is een geſtoelte voor de Penningmeeſter en Kerkmeeſter. Verders is de geheele kerk met zitbanken, en ieder bank met ſluitkasjes daar zy hunne boeken en doeken, die zy onder het gebed over hunne hoeden hangen, bewaaren. Eer men in de Synagoge komt, is 'er een ruime voorplaats, met vier lindeboomen beplant, net beſtraat en met een muur omgeven, werdende de ingang met een cierlyk gewrocht eyzer-hek geſloten. Van agteren op de nieuwe Princeſſe gragt is de kerk bedekt door twee huizen, het een voor den Schoolmeeſter en het ander voor den Rabbyn; tuſſchen deze huizen is een ruime ingang poortswyze, waar door men ook komt op eene binnenplaats, welke ingang meeſt gebruikt werd door de vrouwen, om dat aan die zyde de trappen zyn langs welke zy na boven klimmen; deze trappen komen van buiten, dog zyn met een halve koepel omvangen, dewelke zodanig is geſchikt en geordonneert, dat ze aan die kant het gebouw tot cieraad verſtrekt. Deze Kerk of Synagoge wierd op den 9 Auguſti 1726 voor de eerſte maal tot den Godsdienſt geopent en met veele ceremonien na de gewoonte der Jooden ingewyd.

Zakerdaanhoute kas, daar de boeken Moſes in bewaart werden.

Verheve leesplaats voor den Rabbyn.

Voorplaats met een cierlyk yzer-hek geſloten.

Hoe de Synagoge zig van agteren vertoont.

SYNAGOGE der HOOGDUITSCHE.

De Hoogduitſche Jooden, voorheen hunne vergaderingen hebbende gehouden in een particulier huis, hebben over weinige jaaren mede eene Synagoge getimmert, ſtaande op de gevolde gragt of wel eigent-

(*a*) Cohen betekent een Prieſter by de Joden, die dit woord nog heden gebruiken, ſchoon zy nog tempel nog offer hebben. Deze genieten geen ander voorregt, dan dat zy de eerſten zyn, die de vyf boeken Moſes in de Schoole lezen en op de Feeſtdagen den zegen uitſpreken uit het vierde boek Moſes kap. 6 vers 14. Zie verders den Heer Luiſcius, *groot Woordenboek* op dit artikel.

eigentlyk aan de Brouwers-ſloot, hebbende door eene poort op de gemelde gragt haaren ingang, en is aldaar met huizen bezet, zulks datze byna niet gezien kan werden. Dit gebouw is ook tamelyk fraai, ruim en ſindelyk, dog in pragt, cierlyke bouwing als anderzints by het voorgemelde geenzints te vergelyken. Het zelve is eer langwerpig dan vierkant, waardoor de kas, daar deze natie de boeken Moſes in bewaart, meer na 't zuiden dan na 't ooſten ſtaat.

XIII. HOOFTSTUK.

Het Sint Nikolaas Gasthuis, het alleroudste onder de Geestelyke gebouwen, door wien, wanneer en ten wiens behoeve gestigt, naauwkeurig onderzogt. Is door Hertog Aalbrecht van Beyeren *allereerst begiftigt met de Kooren-maat, Waag en Elle-maat, en door de volgende Graaven en ook door de Staten van Holland in 't zelve regt van tyd tot tyd bevestigt. Geene wolle Lakenen uit te snyden of verkopen dan binnen 's Graven-Wanthuis. De Beyaart, waar toe voorheen gebruikt. Door wien het zelve huis bestiert werd, en naamen der Regenten. De Kapel daar over staande, door den voornoemden Hertog ten dienste van het bovengemelde Godshuis gebouwt, en beide door den Abt van Middelburch bekragtigt. De Kapellanye, eertyds door Mr.* Joris *in de St. Jacobs-kerk gesondeert, van daar in de voorsz kapel overgebragt. In laater tyd de kapel tot en Koorenhuis en Waage gemaakt, eindelyk in den jaare 1615 aan de Magistraat verkogt, en zedert tot de Vleesch-hal gebruikt.*

St. NIKOLAAS GASTHUIS.

St. Nikolaas Gasthuis 't oudste Godshuis in den Hage.

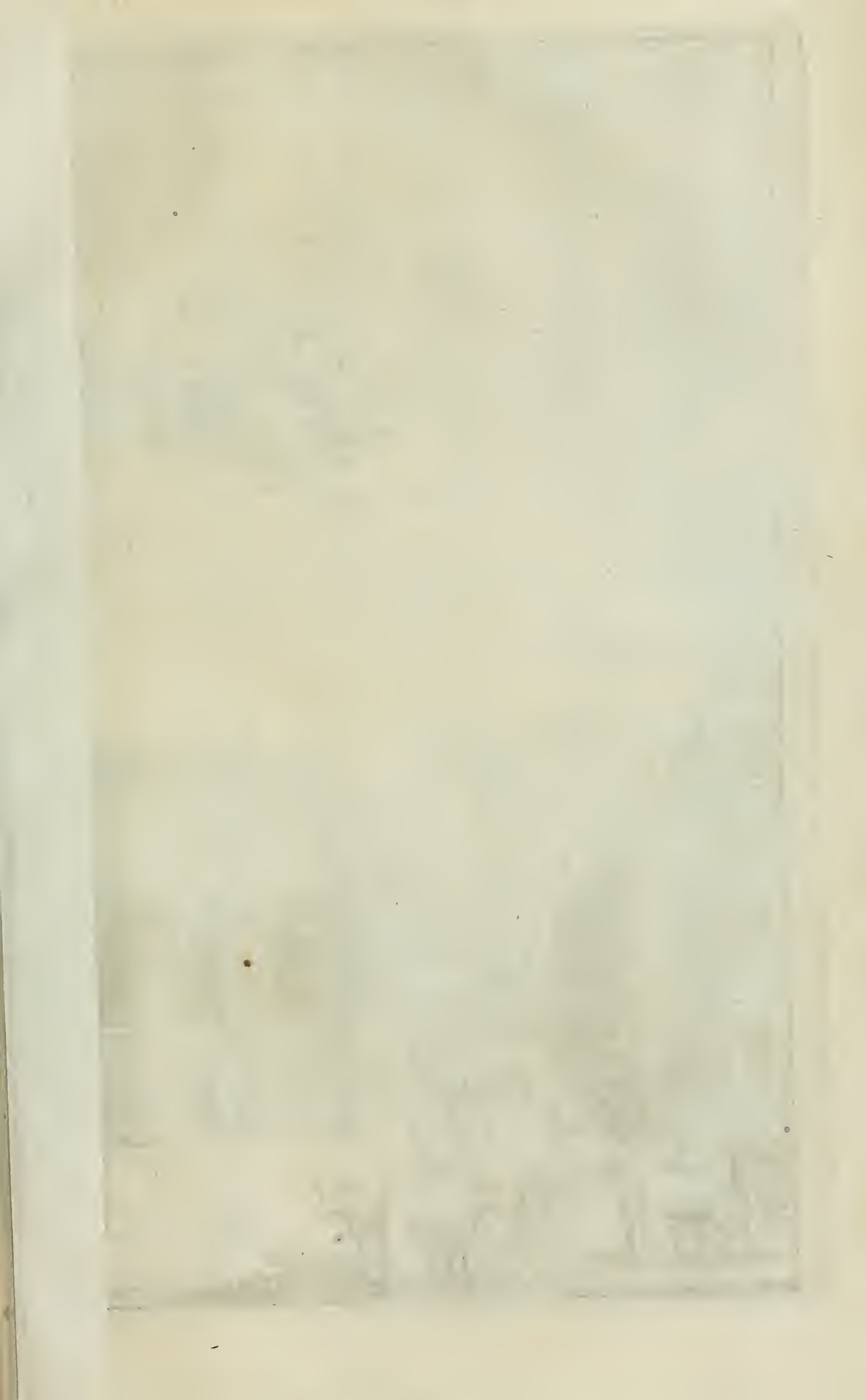

A de Kerken zullen wy nu laaten volgen de Godshuizen, Kloosters en andere Geestelyke Gestigten, zoo die 'er voorheen hebben geweest, als die 'er tans gevonden werden; onder welke wel het oudste en voornaamste is het *St. Nikolaas Gasthuis*, staande agter de Vleesch-hal in den naauwen doorgang of straatie, dat van de dagelyksche markt af na de St. Jacob kerk loopt; eertyds, zoo eenpariglyk werd vastgestelt, gestigt door Hertog *Aalbrecht van Beyeren*; want of schoon de fondatie-brief daar van jegenswoordig, onzes weetens, niet meer voor handen is, zoo rust nogtans dit gevoelen op bewyzen. Want behalven dat dit gebouw in den voormuur boven de deur of ingang draagt het wapen van Beyeren, 't geen een vaste preuve uitlevert, van dat het zyne stigtinge aan eenen Prins uit dat Huis verschuldigt is, dewyl de Vorsten uit den Huize van Bourgondie dat wapen niet gebruikt hebben, zoo vind men voor Hertog *Aalbrecht* daar van niets gewaagt; en dierhalven kan men het aan zynen broeder *Willem* niet toeschryven, die nogtans de eerste was onder onze Graaven uit den Beyerschen stamme. Hier komt by, dat het ook Hertog Aalbert geweest is, die het zelve Gasthuis allereerst met schoone goederen en voorregten heeft begunstigt, gevende onder anderen het het zelve in den jaare 1385. de kooren-maat, de waage en de ellemaat tot onderhoud der armen en zieken in hunne bedde leggende, als blykt by den volgenden brief:

Door wien gestigt.

Door Hertog *Aalbert* begiftigt met de Kooren-maat, de Waage en Elle-maat.

„ AEL-

S.T NICOLAAS-GASTHUYS
R:Boitet. Excud. Cum Privileg.

„ AELBRECHT bi Goids genaden Palensgrave up den Ryn, Herto-
„ ge in Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollant, van Zee-
„ lant en van Vrieslant, doen condt allen luiden, dat wy gegeven
„ hebben ende geven die Coren-maet en Wage en Ellen-mate ten
„ eeuwigen dagen te gebruken aen onse Gasthuyse in den Hage *Sin-*
„ *te Nyclaes* geheten, *om den armen Zieken in huer bedde leggende me-*
„ *de te hantieren* en mede den Gasthuse in raicke te houden en mede
„ den armen elendigen wanderende te bedden ende vier en licht als
„ daer zal toe behoeren in den winter en den Gasthuys-Meesters
„ van ons of onsen Rentemeesteren geset en bevel heeft, hem goet
„ denckt te wesen, en in den Gasthuys behoert om den Armen al-
„ daer te warmen. En bevelen onsen Rentmeester van Noirt-Hol-
„ lant van onsen Hove in den Hage, die nu is of namaels wesen
„ sal, dat by hun desen Geestelyken dienst laten ghebruyken tot
„ Goids wille en orber, en hun daer inne houden en starcken tie-
„ gens enen yegelicken diere hun an hinderen woude. In oirconde
„ desen brieve bezegelt mit onsen zegele. Gegeven in den Hage
„ op onser Vrouwen avont Nativitas in 't jaar ons Heeren MCCC.
„ vive en tachtich.

Daarenboven heeft de voornoemde Hertog nog aan dit Gasthuis jaarlyks besproken tien ponden van XL. grooten, en dezelve gevestigt op zyne Domeinen in Noortholland, zoo als uit de volgende Registratie te zien is. Nog met 10 ponden 's jaars.

Den 12. December 1595.

„ OP 't verzoek van de Meesters van St. Nikolaas Gasthuis alhier Ordre
„ in den Hage, om te hebben betalinge van zekere 10 ponden om de-
„ 's jaars, by Hertog *Aelbrecht van Beyeren*, als Grave van Holland, zelve aan
„ het voorn. Gasthuys geconfereert en gehypothequeert op de Do- 't Gast-
„ meynen van Noortholland, met d'onbetaalde verloope van dien, huis jaar-
„ is geappostilleert : lyks te betalen.

„ De STATEN VAN HOLLAND EN WESTVRIESLAND ge-
„ zien 't advys van Willem Hanneman, Rentmeester van Noort-
„ holland, hebben om redenen den zelven Rentmeester geor-
„ donneert, en ordonneren by desen, de Supplianten alhier be-
„ talinge te doen van de tien ponden van XL. grn. 't pond jaer-
„ lycx in desen geroert, ende van 't verloop van dien, en on-
„ betaalt zynde, den Supplianten mede betalinge te doen t'el-
„ ken by verdubbelinge, een jaar nevens de voorsz. 10 ponden
„ die verschynen zullen, ter volle betalinge toe; geordonneert
„ voorts die van de Rekeninge den voorn. Rentmeester of die
„ in der tyd wesen sal, 't zelve in rekeninge te passeren sonder
„ eenige swarigheyd.

En schoon ons daar van geene andere brieven te vooren zyn gekomen, is dat bewys egter doorslaande.

Wanneer nu eigentlyk dit Gasthuis door Hertog Aalbert gebouwt zy, Wanneer het

Gasthuis gebouwt zy, is onzeker.

zy, hebben wy tot nog toe niet konnen ontdekken. De naauwkeurige Historieschryver Pieter Christiaansz Bor, die men zoude mogen denken, dat overvloedige gelegentheid heeft gehad om zulks, de tyden zoo veel nader zynde, te konnen opspeuren, geeft ons egter dienaangaande weinige zekerheid. Want hy stelt wel in zyne Beschryvinge der Nederlandsche Historien (*a*), den tyd dezer stigtinge op 't jaar 1357, dan 't zelve is, onzes oordeels, geenzints aannemelyk, dewyl Hertog *Aalbrecht* op den gemelden tyd hier te Lande nog niet en was, veel min eenig bewind verkregen hadde, als zynde eerst in 't volgende jaar, namentlyk 1358, na dat Hertog *Willem* zyn broeder uitzinnig was verklaart, uit Beyeren (alwaar hy zig was onthoudende) door de Staaten dezer Landen ontboden, om de regeeringe van zynes voorn. broeders Heerlykheden als Ruwaart waar te nemen (*b*). Hy vond op zyne aankomst de Landen vol geschil en krakeel, willende de Kabeljaauwschen de bestieringe der zelve toevertrouwt hebben aan Vrouwe *Magteld van Lancastre*, des dollen Graafs egtgenoot; de Hoekschen in tegendeel aan hem. En of schoon daarontrent wel een middelweg wierd getroffen, zoo was nogtans het Land hier door zodanig in vuur en vlam geraakt, dat hy nog in 't tweede jaar zyner regeeringe moest ondergaan de belegering van Delft, welke stad hy na een beleg van tien weeken en twee dagen eerst vermeesterde. Waaromme het ganſch niet te denken is, dat Hertog *Aalbert*, zyne handen alomme zoo vol hebbende met het beslissen of dempen der partyschappen, zig midden in dien omslag zoude hebben konnen verledigen met het bouwen van dat Godshuis. Maar 't zy daar mede gelegen, hoe 't zy, veel verder dwaalt van den regten weg de Schryver van de Oudheden en Gestigten van Delfland, &c. (*c*), brengende den tyd dezer stigtinge op het jaar 1393, en mitsdien agten wy onnodig deze zyne stellinge in 't breede te wederleggen, nadien alrede uit den voorverhaalden brief van Hertog Aalbrecht klaar genoeg is gebleken, dat het voorsz Gasthuis al voor den jaare 1385 is gestigt geweest. Behalven dat 'er nog voorhanden is een andere brief van den jaare 1377, waar by eenen Heer *Willem Gerritsz* aan den Kapellaan, die de kapellanye, staande in het voorsz Gasthuis, bedienen en bezingen zoude, jaarlyks bespreekt zekere renten, welke hy hem bevestigt op zyn huis en erve gelegen in de Papestraat, zoo als uit de volgende acte te zien is:

Verzekeringe van renten aan den Kapellaan van 't zelve Gasthuis

„ WI Scepen in den Haghe doen condt allen luden dat voir ons
„ quam Haer *Willem Gherytsz* mit Adriaen Jacobsz syn ghe-
„ coren voecht, ende verliede schuldich te wesen totter Cappelrie
„ behoef die men verdient in dat Gasthuys in die Haghe vier pont
„ en

(*a*) *Op 't jaar* 1576 *IX boek fol.* 142. *verso en* 143.

(*b*) Zie *de Chronyk van* Veldenaar *in Willem den V. pag.* 89. Scriverius, *Beschr. der Graaven van Holland pag.* 372 *en* 373. De Groote Holl. Chronyk, *divis.* 26. *Cap.* 2. of Goudh. *in Aalbert van Beyeren*, *pag.* 396. Reigersberg *Chron. van Zeeland*, uitgegeven en vermeerdert door Boxhorn, 2. *deel pag.* 162. Groot Placaetboek *III. deel fol.* 5 *en* 6. *IV deel fol.* 1.

(*c*) *In Octavo pag.* 407.

„ en twalef fcellingen Hollants t'sjaers ewelic ftaende gelt dair men „ wyn en broot om coopt, te betalen alle jaer te Meye, en defe „ voirfz. renten die verfekerde hy den Cappellaen die die voirfz. „ Cappelrie befingen fal in den Gafthufe voirfz. jairlixe in te haelen „ op fyn huys en erve, dair hy nu ter tyt in woent, gelegen in die „ Papenftraet en heeft belegen op die weftzyde Heer Arent Spiker, „ op dat noirteynde Winant die Bonghenaar, op die oeftzyde Griete „ Louwen Kint, dat fy by Claes Smit hadde. Ende defe voirfz. „ renten die heeft meefter *Jorys* ghegeven toet der Capelryen be- „ hoef, behouden den Heer fyn recht. In kenniffe der waerheyt „ foe hebben wy defen brief open befegelt mit onfen ghemenen ze- „ ghel. Ghefcreven in 't jaer ons Heeren MCCC. drie en t'feven- „ tich op onfer Vrouwen dach te Lichtmiffe.

Het geen dan onwederleglyk bewyft, dat het Godshuis in dat jaar zyn wezen ten vollen heeft gehad, dewyl niemand van een onvoltrokke ftigtinge met fondament zodanig kan fpreken, als gemelde Heer Willem Gerritfz in dezelve fcabinale acte komt te doen.

Hoe het zelve by vervolg is aangemerkt geworden.

Na dat wy nu verhandelt hebben by wien en wanneer dit Gafthuis is geftigt, zoo zullen wy 'er in de derde plaatze by voegen, hoedanig het zelve by vervolg is aangemerkt geworden. En namentlyk dat de volgende Vorften die liefdadige ftigtinge ook niet hebben veronagzaamt. Men vind in tegendeel, dat Vrouwe *Jacoba* in den jaare 1417 geboden heeft, op dat het voorfz Gafthuis des te beter en zonder verkortinge het voordeel der elle-maaten zoude genieten, dat niemand in den Hage en Hage-ambagt woonende, eenige wolle laken zoude uitfnyden op verkopen, ten zy hy een ftalle gehuurt hadde in de Laken-hal (*d*).

Verbod aan de ingezetenen van den Hage, van Laken uit te fnyden en verkoopen buiten 's Graven-Want-huis.

„ JACOB, &c. ombieden en beveelen allen onfen ghoeden luy- „ den en ghemeynen beuren van der Haghe en bynnen den Ha- „ ge-ambocht gefeten en elcken byfonder, dat gheenrehande „ wollen laecken buten onfen Wanthufe byder ellen wt en fnyde noch „ en verkope, ten fy dat fy een ftal gheheurt hebben bynnen onfen „ Wanthufe als van outs cuftumelyk is geweeft, en wair dat fake „ dat yemant hier en boven dede, die foude tieghens ons verbeu- „ ren drie pondt alfo dicke en menigwerven, als hy dair mede be- „ vonden worde; en ombieden en beveelen onfen Bailju van der „ Hage, dat hy hier op wairde en wachte en die voirfz. boete van „ eenen eygelycken ofneme tot alre tyt alfe verbeurt wordt, fonder „ yemand des te verdraegen, om ons goede rekeninge en bewyfinge „ daer of te doen, Dit fal gedueren tot onfen wederfeggen, In oir- „ conde &c Gegeven in den Hage op ten eerften dach in Februario „ Ao. XIIIIC. en feventien *fecundum curfum Curiæ*.

Het zelve door

Hierinne, na 't fchynt, eenige verzuimeniffe of nalatigheid door den

(*d*) Van deze Laken-halle zie II. deel van dit Werk, onder het artikel *Laken-hal*.

volgende Graaven vernieuwt.

den tyd zynde ingeflopen, vernieuwde Hertog *Philips van Bourgondie* het voorfz gebod woordelyk by publicatie van den 5. April 1453 na den loop van den Hove. In dit voorregt heeft Hertog *Karel van Bourgondie*, toegenaamt *de Stoute*, het zelve Gafthuis ook beveftigt. En dit deed insgelyks Hertog *Philips van Ooftenryk*, verleenende het gemelde Gafthuis daar van deze volgende acte:

„ PHILIPS van Gods genaden Eerfthertoge van Oeftenryk, Her-
„ toge van Bourgongen, van Lothryk, van Brabant, van Stier,
„ van Karinten, van Crain, van Limb., van Luxenb. en van Geldre,
„ Grave van Habsbourg, van Vlaendren, van Tyrol, van Artoys,
„ van Bourgonje, Palsgrave en van Heneg., Lantgrave van Elfas,
„ Marcgrave van Burgauw en des Heyligen Rycks, van Hollant, van
„ Zeelant, van Phirt, van Kiburch, van Namen en van Zutphen, Gra-
„ ve, Heere van Vrieflant, op ten Windismark, van Portenau, van
„ Salins en van Mechelen, allen den geenen die defen onfen brief
„ fullen zien faluit. Wy hebben ontfaen die oetmoedige Supplicatie
„ van de Regeerders van Sinter Nicolaes Gafthuys alhier in den
„ Hage, inhoudende hoe dat wylen Hertoge *Aelbrecht*, Hertogen
„ *Philips* en *Carel van Bourgongen* onfen Voorfaten als Graven van
„ Hollant, dien God genadich zy, den felven Gafthuyfe tot onderhou-
„ deniffe van den armen en den dienften Goids aldair gegonnen en gege-
„ ven hebben een Wanthuys, dat nyemand binnen den Hage-ambochte
„ gefeten geenrande wollen laken buyten den voirfz Wanthuyfe by
„ der elle wt en fnyden noch verkopen mach, ten fy dat hy een
„ ftal gehuyert hebbe binnen den Wanthuyfe voirfz, en waer 't
„ dat yemant hier en boven dede, die zoude tegens onfe voirfz
„ Voirfaten en ons verbueren drie pont alfo dicke en menichwerve
„ als fy daer mede bevonden worden, ons zeere oetmoedelic bid-
„ dende by den voirfz Supplianten, dat ons gelieven wille hun die
„ voirfz Privilegien te confirmeren, en daer op expedieren onfen
„ openen Brieve. Doen te weten, dat wy die faken voirfz overge-
„ merkt, fonderlinge den goeden gunfte en liefde die wy hebben en
„ dragen tot ten voirfz Goidshuyfe, hebben in den gevalle als boven
„ voir ons, onfen Erven en Nacomelingen Graven en Gravinnen van
„ Hollant gheconfirmeert, geratificeert en geveflicht, confirmeren,
„ ratificeren en veftygen by defen onfen voirfz Brieve 't voirfz Pri-
„ vilegie, dair of hier boven mencie gemaickt es, indiein zy van
„ dien deuchdelyken geufeert en gebruikt hebben, willende en con-
„ fenterende dat fy daer van in dien gevalle gebruycken als fy ge-
„ daen hebben, alfo lange als 't ons gelieven fal en tot onfen weder-
„ roupen; Gevende in bevele onfen lieven en getrouwen den Ste-
„ dehouder en Luyden van onfen Rade in Hollant, en allen anderen
„ onfen Jufticieren en Officieren, die dat angaen of roeren fal mo-
„ gen en eenen yegelicken van hem als hun dat behoeren fal, dat fy
„ defe onfe Confirmacie, Ratificatie en Approbatie en van all den in-
„ houde van defen gelyk en in der manyeren als voirfz es, doen la-
„ ten en gedogen den voirfz Supplianten ruftelic, vredelic en volcome-

lic

„ lic genieten en gebruyken fouder hun te doen of laten gefcien „ eenich hinder, letfel of moeynifle ter contrarien, want ons alfoe „ gelieft, des t'oirconden hebben wy onfen zegel hier an doen han- „ gen. Gegeven in ons Huys van den Hage den XIII[en]. dach in Ju- „ lio, in 't jaar ons Heeren duyfent vier hondert zeven en t'negen- „ tich.

By mynen Heere den Eerts-Hertoge.

En was getekent,

NUMAN.

Ook hebben de Staten van Holland in latere tyden, wanneer door de Spaanfche troublen en bezittinge byna alles in den Hage 't onderfte boven was gekeert en daar door een groot verloop in zaaken geraakt, dit Gafthuis wederom in zyn voorig regt van de koorn en elle-maat herftelt, verleenende ten dien einde aan de Gafthuis-meefters den 9 Julii 1577. op hun verzoek dit navolgende Apoftil (*f*).

Nader door de Staten van Holland beveftigt

„ DE STAETEN VAN HOLLAND, gefien hebbende het „ advis van den Bailliu, Schout, Burgemeefteren en Gerech- „ te van den Hage, mitsgaders van haerluyder Gecommitteerden, „ neffens fyne Excellentie, hebben in aenfieninge van den hoogdrin- „ genden nood ende groote benauwtheyt en behoeften van de ar- „ men in den voorfz. Gafthuyfe wefende, die ook dagelycx ter oor- „ faeke van den benauwden tyt vermeerderen, ende mede gefien „ het vidimus van den Hove van Hollant van dato den agtften Ja- „ nuarii vyftien hondert vyf en vyftich na ftyle van den voorfz. Ho- „ ve, inhoudende infertie van zekere brieven van Octroy den „ voornoemden Gafthuyfe by hoogloffelyker memorie Hertoge *Ael- „ brecht van Beyeren*, Paltsgrave op den Rhyn, verleent in dato op „ onfer Vrouwen avondt Nativitatis A°. duyfent drie hondert vyf en „ tachtich, verleent en geoctroyeert, confirmerende en vernieuwen- „ de, voor foo veele in haer is 't voornoemde Octroy, de Supplian- „ ten alhier gegunt en geauthorifeert, gunnen en authorifeeren by „ defen de Koorenmaet en Ellemaet, in defen geroert, te mogen „ ontfangen, lichten en beuren binnen den voorfz. Gafthuyfe over „ de geene, die met eenich koorn ofte andere waeren, die men met „ der elle ofte mate uytmeet, ter marckt fullen komen ende defelve „ tot dien eynde te mogen conftringeren hare ftalplaetfe te mogen „ houden binnen den voorfz. Gafthuyfe als naer ouden gebruick en- „ de den Octroye boven geroert: ontbieden en bevelen daeromme „ den Bailliu, Schout, Burgemeefteren en Wethouderen van den „ Hage ende alle andere Jufticieren en Officieren, van wat ftaet ofte „ wefen die zyn, hun Supplianten t'effect van den voornoemden Oc- „ troye, mitsgaders de poffeffie ende 't oude gebruyk van dien te „ laten en gedogen ruftelyk, vredelyk en volkomelyk genieten, fon-

(*f*) Geregiftr. in 't Refolutie-boek van de Heeren Staten van Holland en Weft-vriesland, beginnende met den 1 Januarii 1577, *pag.* 141.

„ der haer daer inne te doen ofte laten geschieden eenige infractie, ver-
„ hinderinge ofte belet ter contrarien, maer hun Supplianten uyt
„ den name van de arme miserabele persoonen daerinne te helpen
„ stercken, voorstaen en defenderen met alle behoorlyke wegen,
„ des mogelyk synde; waer op de Supplianten behoorlyke brieven
„ van Octroy sullen mogen verleent werden.

Met bygevoegde penaliteit tegens de wan-betalinge van 't voorsz regt.

Ende op dat het Gasthuys in 't genieten van het zelve regt niet wederom zoude verkort werden, hebben de gemelde Heeren Staten by Resolutie van den 25 Julii 1625 (*i*), tegens de Contraventeurs de volgende penaliteit gestatueert:

„ OP de requeste van de Meesters van St. Nicolaes Gasthuys al-
„ hier in den Hage, vertoonende dat henlieden gegeven is by
„ Hertogh *Aelbert van Beyeren* tot onderhout van 't voorn. Gast-
„ huys de Koorenmaete en Waege, versoekende, dat zekere peynen
„ zouden mogen werden gestelt tegens de contraventeurs van 't
„ voorsz. middel, te weten, de verbeurte van 't Coorn, gerst, ha-
„ ver en greynen en daer en boven drie gulden aen geld, is geap-
„ postilleert;

„ De Staeten verstaen dat het regt den Supplianten ten be-
„ hoeve van 't St. Nicolaes Gasthuys competerende, van een sak
„ tarw van drie achtendeelen een blank, van de sak rogge, erwe-
„ ten, boonen en gerste, mitsgaders ront en plat zaet een halve stuy-
„ ver, en van de sak haver een halven blank, dewelke in den Ha-
„ ge en Haeg-ambacht gesleten sullen werden, hen opregtelyk en
„ sonder fraude sal werden betaelt, en dat niemant van de ingesete-
„ nen van den Hage en Haeg-ambagt voornoemt eenig cooren te
„ molen sal doen, voor en al eer van der Supplianten pagter ofte
„ collecteur te hebben behoorlyk billiet, op pene dat de gene, die
„ bevonden werd contrarie gedaen te hebben, en de Supplianten in
„ den voorsz. impost sullen willen frauderen, zullen verbeuren op
„ een zak tarwe drie gulden, op een sak rogge twee gulden, en op
„ een sak haver dertig stuyvers, en soo voorts na advenant voor
„ elke specie na proportie, dat die moeten betalen, te appliceren
„ de eene helfte ten profyte van den aenbrenger, en de andere
„ helft ten profyte van den Officier. Lastende eenen yeder hem
„ hier na te reguleeren.

Ook door particulieren begiftigt.

Niet minder was de barmhertigheid van eenige Godsdienstige luiden ten opzigte van de gemelde armen, of liever van de zieken en kranken in 't voorsz Gasthuis leggende. Want ik vinde dat eenen *Floris Claasz* en *Emmen* zyne vrouw in den jaare 1470 zekere lyfrente hebbende gekoft van de Regeerders van dit huis, onder anderen bevoorwaart en bedongen hebben, dat na hun overlyden de Gasthuismeesters zouden moeten koopen vier melkkoeien en die ten eeuwige dagen onderhouden tot behoef en lavenisse der zieken, willende en be-

(*f*) Te vinden in het Register der Appoinctementen van opgemelde Staten van Holland den 25 Julii 1625.

begerende dat de gemelde Regenten tot aankoop der voorsz koeien zouden nemen en genieten veertig ponden payement in gelde, uit de gereedste goederen, die de langstlevende van hen beide metter dood ontruimen en nalaaten zoude; waar van de brief te vinden is agter het werk onder de Letter M M.

Op gelyke wyze heeft in den jaare 1503. eene *Lysbet Florys* dogter by 't koopen van gelyke rente bedongen, dat dezelve na haare dood zoude werden genooten by Juffrouw *Barbara* dogter van Heer *Otto van Arkel*, en na haar beiden overlyden, dat de Gasthuis-meesters zouden koopen twee melk-koeien, en die ook, als boven, onderhouden ten dienste der arme zieken in 't zelve huis leggende, en nog daarenboven zouden gehouden zyn te laaten doen tot troost der zelve menschen eene misse op elken zondag, en agt op elken Hoogtyd; gevende de gemelde Lysbet daar toe in gereden gelde de somme van een en vyftig ponden grooten Vlaamsch, en dat alles, in geval van nalatigheid of verzuimenisse, onder zodanige zwaare straffe, als breeder in de acte, insgelyks hier na te vinden onder de letter N N. is uitgedrukt.

Dit Gasthuis was in voorige tyden bevoorregt met de visscherye van de vyver van 't Hof, welke de Gasthuismeesters in pagt bezaten, gevende des jaars daar voor in erkentenisse aan de Graaffelyksheids Rekenkamer de somme van vier en twintig stuivers, uitwyzens de volgende acte: Was ook bevoorregt met de visscherye van de vyver van 't Hof.

„ ALsoo de Gasthuysmeesters van St. Nicolaes Gasthuys armen in
„ den Hage den Hove van Hollant by requeste te kennen ge-
„ geven en vertoont hebben, dat sy Supplianten geobtineert heb-
„ ben de visscherye van de Vyver leggende aen 't Hof van Hollant
„ in een pachte van tien jaeren, des jaers om vier en twintich stuy-
„ vers achtervolgende 't consent van die commissie van de Reke-
„ ninge, by de welke dese collatie van oude hercomen altyds van de
„ Con. Majesteits wegen als Grave van Hollant geconfereert en in
„ pachte uytgegeven is, versoekende daerom die Supplianten, dat
„ die van den Rade soude believen die Supplianten te verleenen ac-
„ te approbatoir van 't voorsz. consent van de commissie van der Re-
„ keninge: SOO IST, dat 't voorsz. Hof om redenen vooren ver-
„ haelt en gesien d'acte van 't voorsz. consent van de commissie van
„ de voorsz. Rekeninge, die selve acte van consent geapprobeert heeft
„ en approbeert die voorsz acte 't selve Hof mits desen na hare for-
„ me en inhouden. Ende ten eynde hier van niemant ignorantie en
„ soude mogen pretenderen, auctoriseert 't voorsz. Hof den eersten
„ Deurwaerder van den voorsz. Hove hier op versogt, dit te ver-
„ cundigen binnen den Hage en ter plaetse daer hy by de Supplian-
„ ten versocht sal werden. Ende voorts van Coninglyke Majesteits
„ wegen wel scherpelyk een yegelyk te interdiceeren, dat niemant
„ wie hy sy hem en sal vervorderen ofte onderwinden in de voorsz.
„ vyver te visschen dan alleen de voorsz. Gasthuysmeesters ofte heur-
„ lieder gecommitteerden, en so bevonden werd contrarie desen te
„ doen, sal verbeuren die somme van thien ponden, daer van een

 deel

„ deel comen ſal tot proffyt van den Officier, een deel tot proffyt „ van den aenbrenger, en 't derde deel tot proffyt van 't voorſz. „ Gaſthuys. Gedaen binnen der ſtede van Delft den 20 April 1573.

Onderzoek, voor wien dit Godshuis opgeregt is.

Eindelyk komt nu in de vierde plaatze in te zien, voor wien het zelve Godshuis is opgeregt. De Heer Bor (want vroege Schryveren maken zelfs geen het minſte gewag van deze bouwinge) zegt ter aangehaalde plaatze, dat het voorſz Gaſthuis door Hertog *Aelbrecht* geſtigt zoude zyn voor de Hovelingen en andere tot armoede geraakt zynde Suppooſten. En alhoewel het zelve by hem in dezer voegen werd ter nedergeſtelt, zonder eenig bewys, zoo is nogtans myne meeninge niet, om dit zyn zeggen in 't geheel tegen te ſpreeken, nadien eene ſtandvaſtige overleveringe en de jegenswoordige benaminge van 't SUPPOOSTEN-GASTHUIS zyne uitdrukkinge beveſtigen. Welk gevoelen nog nader kan werden opgeheldert, als men daarby aanmerkt, dat het voorſz Gaſthuis niet is geſtelt geworden onder de adminiſtratie of toezigt van de Magiſtraat van den Hage, maar onder die van des Graaffelykheids Rentmeeſter van Noortholland als opperſte Regent, en dat daarby altoos zyn gevoegt vier andere perzoonen, die doorgans alle zyn Hovelingen, dat is zodanige, die het Hof van Holland hebben tot hunnen dagelykſchen Regter, en, met tegenſtellinge van de burgerye, tans Suppooſten van den Hove genoemt werden Zoo als ook het Gaſthuis zelf in regten betrokken werdende, zulks geſchieden moet, niet voor den gerechte van den Hage, maar voor den Hove van Holland. Dog wy zullen niet te min hier opgeven eenige bedenkelykheden, welke ons ten hoogſten in twyffel brengen, of wel eigentlyk het voorgemelde Gaſthuis voor de Hovelingen is geſtigt.

Word tans nog genoemt het Suppoſten Gaſthuis.

Bedenkelykheden daarontrent.

Deze beſtaan, onzes oordeels, hierin, dat onder de brieven van het gemelde Gaſthuis (immers voor zoo verre zy ons bekent zyn) geen een werd gevonden, waarin eenigzints van Hovelingen werd vermeld, 't zy men inziet den brief van Hertog Aalbert zelfs, waar by hy in den jaare 1385 het Gaſthuis begiftigt met de kooren-maat, waag en elle; of ook wel den brief van den Abt van Middelburch (g), waar by hy in den jaare 1401 bewilligt in 't bouwen van het voorſz. Gaſthuis en de Kapel; 't zy men naleeſt de Actens betreffende de voordeelen by laatere Graaven of ook by particuliere perzoonen aan het zelve Gaſthuis gegeven; alle dezelve ſpreeken in 't generaal maar van zieke en kranke menſchen aldaar te bedde leggende, zonder daar ontrent eenige uitzonderinge te maken.

Wie de beſtiering daarover hebben gehad.

Wat nu aanbelangt de ſtelling, welke zommige (h) tot beveſtiging van 't gevoelen van den bovengemelden Schryver maken, *dat*, namelyk *het voorſz. Gaſthuis niet is geſtelt geworden onder de adminiſtratie of toezigt van de Magiſtraat van den Hage, maer onder die van des Graaffelykheids Rentmeeſter van de Domeinen van Noortholland, die met de Regenten, nevens hem geaſſumeert, t'eenemael independent van*

(g) Hier na te vinden onder dit Hooftdeel.
(h) Zie het Berigt van den Hove, *pag.* 14.

van de regeringe van den Hage is. Daar tegen zoude men wederom konnen te gemoet voeren deze twee zaken; eerstelyk, dat de Rentmeester van Noortholland over het zelve Gasthuis wel is Super-Regent, maar uit geen andere hoofde, als om dat het gemelde Godshuis een Graaflelyksheids Domein is, dewyl het zelve eertyds by den Graaf is gestigt, en waarvan de successive Graaven altyd opperste Fundateurs en Collateurs zyn gebleven, zoo als blykt uit de confirmatien die de respective Rentmeesters in der tyd hebben gegeven op de brieven, waar mede eenige particuliere perzoonen het voorsz. Gasthuis hebben begiftigt (*i*). Want indien vast zoude gaan, dat het voorsz. huis een Suppoosten Gasthuis zoude zyn, om dat de Rentmeester van Noortholland daar over Regent is, zoo zoude notoirlyk moeten volgen, dat alle de huizen, publyke gebouwen, enz. waar van de voorn. Rentmeester administrateur en toezigter is, ook zouden moeten werden geconsidereert voor de Hovelingen of Suppoosten gebouwt, en tot hun gebruik te zyn; 't welk wy niet gelooven dat by iemand zal konnen werden gesustineert.

Maar ten tweeden, abuseren zig merkelyk die geene, die zouden willen beweeren, dat de bestieringe van dit Gasthuis zoude gestaan hebben, boven en behalven de Rentmeester van Noortholland, onder het gezag van perzoonen, die t'eenemaal onafhankelyk zyn van de Magistraat van den Hage; want of wel jegenswoordich het zelve werd geregeerd by Suppoosten van den Hove, of zodanige andere aanzienelyke luiden, die door hunne ampten t'eenemaal zyn gedistingeert, zoo is nogtans ons uit verscheide publieke actens gebleken, dat dit Gasthuis eertyds even gelyk andere Godshuizen in den Hage, heeft gestaan onder het bestier van perzoonen t'eenemaal de Magistratuure van den Hage onderworpen (*k*). Tot bevestiging van dit ons zeggen, zullen wy alhier maar bybrengen eenen brief, die, onzes oordeels, genoeg zal zyn, om aan te toonen, dat in den jaare 1582 de administratie van 't voorsz Gasthuis is aanbevolen en toevertrouwt geweest, niet alleen aan perzoonen den Hage onderhoorig, maar zelfs aan Leden uit de Regeering van den Hage bestaande; want in den gemelden brief komen ons voor als Gasthuismeesters, *Vrank van Mojalen*, *Adriaen Schrevelsz*, *Cornelis Wielant* en *Pieter Jansz Kinderen*, zynde de eerste geweest Schout van den Hage, de tweede Schepen en Burgemeester, de derde Schepen (zelfs in den gemelden jaare 1582) en de laatste Rentmeester van de goederen den H. Geest-armen alhier toebehoorende. De woorden van deze acte zyn deze:

 „ Wy

(*i*) Zie hierna Bylagen MM. en NN.

(*k*) In den jaare 1578 waren Gasthuismeesters van St. Nikolaas Gasthuis, en te gelyk Leproosmeesters van den Leprooshuize of St. Cornelis-kapel aan 't Sieken buiten den Hage, *Willem Hanneman*, *Claas Jansz*, *Joachim Robbrechtsz* en *Cornelis Lis Maartensz*, als te zien is uit de origineele actens berustende ter laatstgemelde plaatze; zynde de eerstgemelde Rentmeester-Generaal van Noortholland, en de drie laatstgenoemde onbetwistelyk burgers en inwoonders van den Hage. Zie verders hierna de lyst der Regenten van dit Huis, waar uit mede blykt, dat de eerste aldaar genoemde Regenten meest alle burgers en inwoonders van den Hage zyn geweest.

„ Wy *Jacob Adriaensz* en *Aernt van Jutphaes*, Schepenen in den „ Hage, doen cond allen luden, dat voor ons gecomen en gecompareert zyn *Willem Hanneman* Rentmr. Generael van Noortholiant „ en overzulx Opper-voocht van St. Nicolaas Gasthuis alhier, mitsgaders *Vrank van Mojalen*, *Adriaan Schrevelsz*, *Cornelis Wyelant* „ en *Pieter Jansz Kinderen*, Gasthuysmeesters van 't zelve Gasthuis en bekenden gecedeert en getransporteert te hebben, cederen „ en transporteren mits desen aan de H. Geestmeesters binnen den „ Hage drie jaarlixe Losrente-brieven &c. Den 23. Julii A°. XVC. „ twee en tachtig.

Wy zouden alhier nog wel meerder bewysstukken van vroeger en laater jaaren konnen byvoegen, maar oordeelen het zelve onnodig te zyn, dewyl ons inzigt alleenlyk is geweest, de redenen over en weder tegens elkanderen op te wegen, om te doen zien, dat eene zaak, welke men zoo posityf en eenparig vaststelt, nog wel eenige bedenkkelykheden of tegenwerpingen onderworpen is. Indien de fundatie-brief nog voorhanden was, ongetwyffelt zouden de voorgemelde raisonnementen moeten stil staan; en derhalven wil ik niemand vergen het een of 't ander aan te nemen, maar in tegendeel liever overlaaten aan ieders onderzoek, om daar van te geloven, 't geen hy meent best met de waarheid of immers waarschynlykheid over een te komen.

Dit is nogtans zeker, dat 'er hedendaags meer gemeene luiden, en voor al vrouwsperzoonen of immers burgers, welker tydelyke zaaken wat verder verloopen zyn als wel hunne noodzakelyke nooddruft vereischt, in 't voorsz Gasthuis gevonden worden (*l*), dan wel Suppoosten, voor wien men zegt het eigentlyk gestigt te zyn. Niet te min zoo ziet men daar een byzondere en afgeslote kamer, en daar nevens een Bibliotheek, hoewel tans van weinig belang, voor verarmde Advocaaten.

De Fiscaal door 't Hof gelast te onderzoeken, wat regt de Suppoosten tot het voorsz Gasthuis competeert.

Wanneer in den jaare 1695, de Advocaat-Fiscaal Mr. Matth. de Hertog, door het Hof gelast wierd om onderzoek te doen, *wat regt de Suppoosten van den Hove tot het voorsz Gasthuis zoude competeren*, heeft in September des zelven jaars van zyne ondervindinge verslag doende, verklaart, dat hy geene brieven van fundatie of concessie van dit huis heeft gevonden, en dat ook de Gasthuismeesters betuigden dezelve ook niet gevonden te hebben, alleen daar by voegende de woorden van den Heer P. Bor in zyne Nederlandsche Historien, die wy hier vooren stukswyze hebbende aangehaalt, alhier in 't geheel zullen uitschryven. „ Nog zyn eenige andere Godshuizen alhier in den Hage, en onder anderen by Hertoghe *Aelbrecht van Beyeren*, Grave van Hollant, in den jaare 1357 gefundeert St. Nicolaes Gasthuis, alwaar zeker getal van oude mannen „ en vrouwen, die geen middelen hebben om te leven, in haere „ oude dagen eerlyken van alle nooddruft onderhouden worden; „ welk Gasthuis by den Grave van Holland met schoone goederen „ na

(*l*) Jegenswoordig werden in dit Gasthuis onderhouden 26. Vrouwen en 17. mansperzoonen, behalven de Binnemoeder en 2. dienstmeiden.

„ na de gelegentheid van dien tyd begiftigt is geweest, en onder „ anderen mede met het Corenhuis en Wage, enz. Ende heeft de „ voorsz Grave ook gewilt, dat *voor eerst die Suppoosten en Dienaren* „ *van den Hove, die deur ongeluk ofte anderzints mochten tot armoede* „ *geraken, in dit voorsz Godshuis zouden werden onderhouden.* Zynde in dezen remarquabel, dat de voorn. Bor terzelver tyd, als hy dat schreef, was Rentmeester Generaal van Noortholland en overzulx Oppergasthuismeester.

Onder de stukken betreffende het voorsz Gasthuis, door den voorn. Fiscaal by 't doen van zyn verslag aan den Hove overgelevert, vinden wy eene acte, welke ten opzigte van het regt der Suppoosten tot het voorsz Gasthuis van aanmerkinge is, zynde dezelve getrokken uit een der Registers van Appoinctemente, berustende ter Graaffelykheids Rekenkamer (*m*), welke acte wy gevolgelyk alhier zullen opgeven.

„ OP huyden den 20 February 1631 syn alhier gecompareert „ *Thomas van Cassiopyn*, *Dirk Gool* en Mr. *Johan van den Andel*, als Vaders en Regenten van St. Nicolaes Gasthuys in den Hage, en is henlieden ter presentie van den Rentmeester Generael „ van Noortholland, *Jonathan van Luchtenburch*, als uytten naeme „ van de Graeffelykheyd Superintendant van den zelven Gasthuyse „ aengeseyt, dat men op versoek van eenen *Philips Jansz.* over de „ 24 jaeren aen den anderen Meesterknegt geweest hebbende van de „ Smit van den Hove, en die nu tot den ouderdom van 61 jaeren „ gekomen zynde zynen eenen arm hadde gebrooken, verstonde, „ dat de zelve *Philips Jansz.* in 't voorsz. Gasthuys zoude ontfangen worden. Daer op by henl. geantwoort wierde, datter egeene „ plaetse voor mansperfoon open stonde, doch datse te vrede waren „ den voorsz. *Philips Jansz.* weekelyks te doen geven eene gulden, „ geduyrende ter tyd en wylen toe hy in 't voorsz. Gasthuys soude „ wesen geaccommodeert. Hebbende voorts (des vermaent zynde) „ verklaert, dat se voor den toekomenden tyd altyd een plaetse „ voor een man en vrouw in 't selve Gasthuyse open souden sien te „ houden, en de Suppoosten voor de burgers prefereren. Datse „ mede te vrede waren met dese Kamere en den voorn. Rentmeester „ in 't stuk van de regeeringe van 't huys goede correspondentien te „ houden, gelyk sy lieden altyds overbodich waren geweest, en als „ eenige plaetsen quamen te vaceren, met gemeen advys dezelve „ aen eerlyke luyden, invoegen als voren, te vergeven. Actum ten „ Burele van de Camere van de Rekeninge in den Hage, ten dage „ en jaere als boven.

Acte nopende het regt van de Suppoosten van den Hove.

Ook heeft Hertog Aalbert ten dienste van 't zelve Gasthuis nog gestigt eene Kapel, staande regt over het voorsz. Gasthuis. En op dat beide deze gebouwen hun volkomen beslag mogten hebben, heeft

Kapel regt over het Gasthuis, door

(*m*) Geëxtraheert uit het elfde Regifter van Appointementen, beginnende 1625, en aldaar *fol.* 320. *verso.*

Hertog *Aelbrecht* gestigt.

heeft hy volgens de kerkelyke regten en gewoonte te dier tyd van den Abt van Middelburch deszelfs toestemming en goedkeuring daar over verzogt, waar in de Abt niet alleen heeft bewilligt, maar nog daar en boven vergunt, dat de voorsz kapel zoude voeren eene klok (*n*), waar van het spitsje of toorentie over weinige jaaren nog in wezen is geweest, en dat ook in de zelve kapel zoude mogen werden gefundeert eene kapellanye van drie missen ter weeke, waar van hy aan den gemelden Graaf dezen volgenden open brief heeft verleent:

De Abt van Middelburch bewilligt het oprechten van't Gasthuis met een kapel, klok, kapelrie en drie missen weekelyks.

WILHELMUS DE DEOS, *permissione divina Abbas Monasterii beate Marie Middelburgensis, ordinis Premonstratensis, Trajectensis Dyocesis, ad universorum notitiam deducimus per presentes, quod nos ad illustris Principis* Alberti *Comitis Palatini Reni, Bavarie Ducis, Hanonie, Hollandie & Zelandie Comitis ac Frisie Domini & Nobilis Duxisse sue* Margaretæ de Cleve *ac spectabilis viri* Wilhelmi *Comitis* de Oestervant *filii sui dilecti petitionem & requisitionem inevitabilem annuimus & consentimus ac tenore presentium consentimus, ut homines & Christi fideles infra limites ville & Parochie nostre de Haga degentes & morantes quoddam Hospitale cum Oratorio sive Capella cum Campanali ad usum Christi pauperum ac aliorum ad idem Hospitale seu Oratorium confluentium in eadem villa ædificare, construere & erigere & in dicto Oratorio sive Capella Capellaniam, per Presbiterum ydoneum regendam & gubernandam de eorum bonis & elemosinis fundare & dotare valeant & possint, Consencientes eciam quod dicti homines & Christi fideles prefati Hospitalis & bonorum & reddituum eorundem ad usum Christi pauperum habeant disponere per se vel alios quibus hoc duxerint committendum, Jure tamen Patronatus seu presentandi Sacerdotem pro tempore ad sepe dictum Hospitale quociens ipsum vacare contigerit nobis & successoribus nostris cum integritate reservato. Quem vero Sacerdotem cum debita devocione ad missarum solempnia interpositis diebus ter in ebdomada tantum celebranda, quantum in nobis est in Domino licentiamus; Omnibus attamen Juribus Parochialibus in Decimis, Primiciis, Oblationibus, Obventionibus, fructibus & proventibus solitis & consuetis universis à Canone statutis Provincialibus & Synodalibus ac aliis quorumlibet de & ex Villa & Parochia de Haga predictis nobis competentibus, nobis, successoribus nostris & Ecclesie nostre Parochiali in Haga illibatis semper & salvis: Adicientes, si per novitates aliquas vel alias qualitercunque contra premissa seu premissorum aliquod actum factum fuerit & attemptatum, ex tunc sicuti ex nunc premissa & ipsorum quodlibet de facto sicuti & quemadmodum de jure pro infectis haberi volumus & teneri, harum nostrarum testimonio literarum sigillo nostro munitarum, A°. Domini millesimo quadringentesimo primo mensis Marcii die undecima.*

In

(*n*) Deze klokke diende ook in geval van brand, zoo als onder anderen uit het volgende artikel van de Ordonnantie op de Buur-waake van den 16. April 1571 te zien is. „ Gebieden voorts, zoo wanneer in ofte ontrent den Hage eenigen „ brant gebeurt (dat God verhueden wille) dat men niet dan *St. Nicolaas Gast-* „ *huis clocke cleppen en sal*, op correctie als vooren, ende in tyde van node van „ vyanden *de groote clocke.*

In deze Kapel heeft de gemelde Hertog kort daaraan, namelyk in den jaare 1402 doen overbrengen de kapellanye, welke eenen Mr. *Joris* eertyds gefundeert en begiftigt hadde op 't H. Kruis vltaar in de Parochie-kerke van den Hage, waar van hy gifter en collateur was, omme dezelve ten eeuwigen dage aldaar verdient te werden, ten einde de zieken in 't voorsz Gasthuis leggende, in hunne ziekte des te beter en gemakkelyker de mis zouden mogen hooren en hunnen godsdienst konnen plegen, gelyk breeder uit de volgende acte is blykende.

De Kapellanye door Mr. *Joris* in de Parochie-kerk van den Hage gestigt, van daar in de voorsz kapel overgebragt.

„ AELBRECHT, &c. doen cond allen luden, want Mr. *Jorys*, die in voirtyden onse Diener en Huysgesinde was, doe „ hy leefde, binnen der Parochyen van den Hage stichtede en doteerde een eewige Capelrye, dair wy en onse Nacomelingen tot „ ewigen dage die ghifte of hebben en gebruiken souden, die welke „ Capelrye wi voirtyts gegeven hebben Heeren *Willem Gerytsz* Priester, die die noch hudens dages heeft en besit, en die tot sommigen tiden verdient heeft en heeft doen verdienen in der Parochikerken van der Hage en tot zommigen tyden in onser Capellen in „ onsen Hove aldair, also hem des ghenoechde, soo hebben wy om „ Goids wille den Gasthuyse in den Hage en den *zieken die daer in* „ *leggen sullen*, want aen den selven Gasthuys corteliken een Capelle „ getymmert is, dair in dat Gasthuys van sinen goeden niet machtich en is een Capelrie te funderen en te maken, alsulke gracie gedaen voir ons en onsen nacomelingen, en hebben geconsenteert „ en geordineert, consenteren en ordineren mits desen brieve, bi „ consente en wille van Heeren *Willem Gerytsz* voornt. alse besitter „ op desen tyt der Capelrye voirsz, alse dat men die selve Capelrye „ voirs an tot eewigen dagen verdienen sal in den Capellen des Gasthuis voirsz, gelyc men die sculdich is te verdienen ende men tot „ hair toe die anders wairverdient heeft, op dat *die sieken, die in den* „ *voirsz Gasthuyse leggen sullen*, in hoirre ziekten misse horen en onsen Heere God dienen mogen; Ende want wy den voirsz Gasthuys dit vaste en gestade houden willen en gehouden willen hebben tot eewigen dagen voir ons en voir onse nacomelingen, soe „ hebben wy van onser rechter wetenheyt onsen zegel an desen „ brief gehangen. Gegeven in den Hage op Sinte Matthys-avond „ Apostel in 't jaer ons Heeren dusent vier hondert en een na lope „ van onsen Hove.

Hy heeft deze vicarye in de voorsz kapel by eenen laateren brief nog nader bekragtigt, en vermits het overlyden van Heer *Willem Gerritsz.*, die daar van de laatste bezitter was geweest, dezelve te bedienen gegeven aan *Pieter Willemsz uit den Broek*, zynen klerk en huisgenoot, met zulke vrugten, baaten en profyten, als de voorgemelde bezitter daarvan hadde genooten; uytwyzens den brief daar van zynde van date den 12 April 1404 luidende in dezer voegen:

Nader bevestiging van de voorsz Kapellanye aan de kapel van 't Gasthuys; en gifte van

„ AELBRECHT, bi Goids genaden Palensgrave op ten „ Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, &c.

dien aan Pieter Willemsz uit den Broek.

„ Want meyster *Jorys* die onse Dienre en Huysgesinde was, binnen „ der Parochien van der Hage stichte en doteerde een eewige Ca- „ pelrie dair wy en onse Nacomelingen tot eewigen dagen die ghif- „ te of hebben en ghebruyken sullen, die welke Capelrie wy voir- „ tyds gegeven hebben Heeren *Willem Gherrytsz* Priester, die die „ Capelrie tot sommigen tyden verdient heeft en heeft doen ver- „ dienen in der Parochie-kerken van der Hage, en tot sommigen „ tyden in onsen Capellen in onsen Hove na syne genuechten, over- „ mits dat si tot desen dage toe niet geconfirmeert en is geweest; „ Ende want in den Capellen des Gasthuys van den Hage geene „ Cappelrie fundeert, doteert en confirmeert en is, soe hebben wy „ ter eeren Goids en zalicheyt *der zieken die daer in leggen sullen*, „ voir ons en voir onse nacomelingen geordineert en ordineren mit „ desen brieve, dat men die selve Cappelrie voortaen tot ewigen „ dagen verdienen sal in der Cappellen des Gasthuys voirsz, gelyc „ men die sculdich is te verdienen na wille en ordinancie Meester „ *Jorys* voirnt. Ende dese Cappelrie, die nu open is en vaceert bi „ dode Heeren *Willem Gerytsz* Priester, die laitst besitter van den „ Cappelrie voirsz was, hebben wy gegeven en geven puerlicken om „ Goids wille *Pieter Willemsz uit den Broec* Clerc, onsen Dienre en „ Huysgezinde, mit sulken vruchten, nutscippen, vervallen en pro- „ fyten als dair of comen sullen en syn voirsaten dair of gehadt heb- „ ben, En bidden onsen lieven Neve die Bisscop van Utrecht, dat „ hi dese fundacie en ordinancie confirmeren en *Pieter* onsen Dienre „ voirsz institueren wilde. In oirconde &c. Gegeven in der Hage „ op ten twaelfsten dach in Aprille in 't jaer ons Heeren M. CCCC. „ en vier.

Deze kapel naderhand tot een koren-huis en de Waag gemaakt

In laater tyd, wanneer de gezuiverde Godsdienst alhier te Lande was doorgedrongen en dat de meeste Godshuizen en geestelyke gestigten tot byzondere diensten wierden verandert, is deze kapel tot een Koorenhuis gemaakt en daar bygevoegt de Waage (*o*).

Is eindelyk aan de Magistraat verkogt.

Naderhand hebben de Regenten van 't voorsz. Gasthuis dezelve kapel met het regt en geregtigheid van de Waag op approbatie en ratificatie van haar Ed. Groot Mogende aan de Burgemeesteren van den Hage ten behoeve van het gemeene lichaam van den Hage verkogt en opgedragen onder zekere conditien en voorwaarden breeder vervat in den volgenden brief voor Schepenen den 10 Julii 1615 daar van gepasseert.

Acte van koop van het Koorenhuis en Waage

„ WY *Joost Dedel* en *Cornelis Jacobsz. van Wouw*, Schepenen in „ 's Gravenhage oirconden eenen yegelyken, dat voor ons ge- „ komen en verschenen zyn *Pieter Bor*, Raed en Rentmeester Gene- „ rael van Noortholland als opper-Gasthuysmeester van St. Nicolaes „ Gasthuys alhier, *Tsbrant van Rysbergen*, *Thomas van Cassiopyn*, Mr.

(*o*) Bor, *Nederl. Hist. IX boek op 't jaar 1576. pag.* 143.

„ Mr. *Harmen Verbies*, Advocaet en *Hugo van Luchtenburg*, mede „ meesters van 't zelve Gasthuys, ende bekenden in conformité van „ 't accoord met de Heeren Schout, Burgemeesteren en Regeerders „ van 's Gravenhage den 14 April laetstleden aengegaen ende ge„ maekt, mitsgaders de approbatie en ratificatie van de Ed. Gr. „ Mog. Heeren Staten van Holland en Westvriesland daerop ge„ volgt, van dato den 5 Junii 1615, ons Schepenen vertoont en „ geexhibeert, wel en wettelyk verkogt en overgedragen te heb„ ben, zoo als sy verkoopen en overdragen by desen, in vryen rech„ ten eygendom aen de voorn. Heeren Schout, Burgemeesteren, en „ Regeerders van 's Gravenhage, ten behoeve van 't gemeene Cor„ pus aldaer, *het Coorn-huys staende op de markt*, met de huysinge „ daer west aen staende, bewoont werdende by Martynje Jansdoch„ ter vroetvrouwe metten gront en alle 't geene daer aen aert en na„ gelvast is, met al den aencleve en dependentie van dien, als „ straetgelt, 't schoenlappershuysje, *waeghuysje*, en de recognitie van „ de pompe, mitsgaders alle de geregtigheyd en gesagh van 't selve „ Coornhuys, ook mede met het recht en *gerechtigheyd van de Wae„ ge*, binnen den Hage en Haegambacht, Scheveninge daer onder „ begrepen, door gifte van wylen Hertoge *Aelbrecht van Beyeren* „ als Grave van Holland henluyden vergunt, en dat in sulker voe„ gen en manieren als 't zelve tot noch toe by 't voorsz. Gasthuys „ gepossideert en gebruykt is geweest, en daer toe al sulken recht „ en gerechtigheyt als 't voorsz. Gasthuys heeft tot de *stalle in de „ Sak*, alwaer de huysluyden werden geaccommodeert met haer „ paerden en anders, alles niet ter wereld uytgezondert dan 't gee„ ne hier na geëxpresseert werd, en behoudens den Heer syn recht, „ en dit op de conditien en voorwaerden hier na verklaert, als dat „ het voorsz Gasthuys ten eeuwigen dagen genieten en behouden sal „ (in plaetse van d'overmate, op elke zack van drie achtendelen, „ ten minsten anderhalve kop, of daer voor twee stuyvers) van de „ zak tarw een blank; van de zak rogge, erweten, boonen ende „ gerste; mitsgaders van elke zak plat en ront zaet, als raepzaet, „ koolzaet, kennipzaet, kleyn zaet en diergelyken (onder de gene„ rale denominatie van greynen niet begrepen) een halve stuyver, „ ende van een zak haver een halve blank, ende dat van alle de „ greynen die alhier in 's Gravenhage en Haegambacht verkoft, ge„ sleten en geconsumeert sullen werden, van waer dezelve ook van „ daen komen, mitsgaders ook dat men voor meel van dezelve grey„ nen, 't gunt van buiten alhier gebragt word om te verkopen, en „ geconsumeert werd, gehouden werd te betalen als vooren, in voe„ gen, manieren en conditien, als de voorn. Gasthuysmeesters ten „ profyten van den armen van den zelven Gasthuyse, metten Schout, „ Burgemeesteren en Gerechte van 's Gravenhage, tot geryf van de „ gemeene burgeren en ingezetenen van 's Gravenhage, Haegam„ bagt en vreemde koopluyden, die alhier zouden begeeren te fre„ quenteren, op den 14. April en den 10. November 1612 provisio„ nelyk voor den tyd van tien jaeren geaccordeert syn geweest, de „ approbatie van de hooggemelte Heeren Staeten van Hollant en „ Westvrieslant, mitsgaders authorisatie derzelver omme de onwil-

met deszelfs geregtigheden.

„ lige by parate executie daer toe te constringeren, daer op gevolgt
„ den 16. December 1613, zulks dat 't zelve provisioneel accoort by
„ desen verstaen werd voor een eeuwig accoort te sullen verstrek-
„ ken. Dat voorts de voorsz. Magistraet van 's Gravenhage tot ha-
„ ren laste sullen nemen, als sy doende zyn by desen, de huyre van
„ de Waeg nog loopende en expirerende Mey 1616, mits genietende
„ de huyre van dien, of sullen mette huurders dien aengaende mogen
„ handelen, zulx zy in redelykheyd raetzaem vinden, en dat buy-
„ ten kosten van 't voorn. Gasthuys. Van gelyken sullen sy *Paulus*
„ *Meyts* moeten laten volgen de huyre van 't Coornhuys, omme met
„ syne crameryen in beyde de kerkmissen voor te mogen staen,
„ mits genietende de huure van 14 gulden jaerlyks, of sullen
„ hem andere plaetsen vergunnen ofte met hem accorderen, zulx
„ zy raetsaem vinden sullen; gelyk sy mede de solder van de stallin-
„ gen in de Sack sullen laeten volgen aen de huurder van Mey 1615
„ af noch een jaer, mits genietende van huurre 26 guldens. Heb-
„ ben noch de voorsz. Magistraet tot haren lasten genomen 't geen
„ *Lyn*, 't vischwyf, haer leven lang is verhuurt, te weten, 't ge-
„ bruyk van al sulke plaetse van de straet, als haer is geaccordeert,
„ met het huysje, daer sy de manden in set, ofte sullen haer daer
„ vooren contentement moeten doen, sulks sylieden in redenen be-
„ vinden sullen te behooren. Gelyk mede dese thaeren lasten geno-
„ men hebben 31 stuyver sjaers, die 't voorsz. Gasthuys moet uyt-
„ keeren van de voorsz. stallinge in de sak aen die van den H. Geest
„ alhier. Van welke voorsz. koop en overdragte de voorn. Gast-
„ huysmeesters comparanten bekenden al wel voldaen en betaelt te
„ wesen, den laetsten penning met den eersten en dat met een ren-
„ tebrief van 1156 : 5 : vrygelt 's jaers, by de voornoemde Heeren
„ Schout, Burgemeesteren en Regeerders van 's Gravenhage ten be-
„ hoeve van 't voorsz. Gasthuys verleden, welke renten sullen mo-
„ gen werden geloft tot believen van de Heeren koopers tegen den
„ penning sestien, en dat met duysent guldens teffens wel meerder,
„ maar niet minder, mits drie maenden van te vooren denuntieren-
„ de en opseggende, op dat de penningen bequamelyk ten profyte
„ van 't voorsz. Gasthuys mogen werden beleyt. Alles ter goeder
„ trouwen, desen ten oirconden verleden in 's Gravenhage op den
„ 10 July 1615.

En was ondertekent,

H. V. ZUYDERVLIET.

En zedert tot de Vleesch-halle gebruikt.

Zedert heeft 'er de Magistraat een Vleesch-halle van gemaakt, welke voorheen stond op den oosthoek van de Hoogstraat (*p*), waar van het Halstraatie zynen naam bekomen en tot nog toe behouden heeft; welke oude Vleesch-hal daarna is verkogt en in bequaame woonhuizen verandert.

Her-

(*p*) Zie de kaart van den jaare 1570. No. 40. en ook hier na onder het Hooftstuk van de publyke gebouwen, behoorende tot den burgerlyken staat, artikel *Vleesch-hal*.

Hertog *Aalbrecht*, gelyk wy hier vooren hebben verhaalt, had dit Gasthuis begunstigt met het regt van de Waag tot onderhoud der arme menschen in 't zelve woonende. Dit regt hadden de Gasthuismeesters door hunne Dienaars en Boden altyd laaten waarnemen en bedienen tot den jaare 1552, wanneer zy bevindende dat de Waage dagelyks hoe langer hoe meer verliep, zulks dat geschapen ware te niete te komen, te rade wierden dezelve aan den meestbiedenden in 't openbaar te verpagten, waar toe zy van den Hove van Holland het volgende Placcaat verwierven:

De Waag te vooren door boden en dienaars van de Gasthuis Mrs. bedient, naderhand aan de meestbiedenden verpagt.

„ Die *Heere van Beveren*, *van der Vere*, *Vlissingen*, *Brouwershaven*, *Duvelant*, &c. Stadhouder Generael d'eerste en andere Raden des Keizers over Hollant, Zeelant, en Vrieslant, den eersten Deurwaerder van der Camere van den Rade in Hollant ofte andere Officieren hier op versocht, saluyt: Alsoe die Meesters van St. Nicolaes Gasthuys alhier in den Hage ons vertoont hebben, dat 't selve Gasthuys tot onderhoudenisse der armen menschen, aldaer by hoger memorien Hertoge *Aelbrechts van Beyeren*, als Grave van Hollant en fondateur van den selven Gasthuyse, gegunt en gegeven es 't recht van den Wage binnen den selven van den Hage en Haech-ambocht, welke Wage de Meesters van den voorn. Gasthuyse in der tyt geweest synde altyts hebben doen bewaren en bedienen by de dienaren en boden woonende binnen den selven Gasthuyse, en na dat sy dagelycx bevinden dat deur sulk doende hoe langer hoe meer de selve Wage geschapen ware te niete te comen, omme 't welke te verhoeden en deselve wedercomme in esse te brengen, hebben die voorn. Meesters by goetdunken en believen van den Rentmeester Generael van Noorthollant, met malkanderen gesproken, dat sy luyden wel in meninge souden syn deselve Wage van nu voortaen, omme tot onderhoudenisse van den armen die 't wel van doene hebben, an de meeste penningen te mogen geraken, in 't openbaer te verpagten en eenen beter regele inne te brengen, Soe est, dat wy u lasten en bevelen, daer toe committerende mits desen dat gy binnen den Hage en Haech-ambocht ter gewoonlyker plaetse opentlyk voor den volcke condigt en publiceert, verbiedende van wegen der Keizerlyke Majesteit, dat niemant binnen den selven ambochte en houden eenige Wagen ofte wichten daer men boven de thien pont wegende inne mach wegen; bevelende seer scharpelyk dat alle de gene die eenige waeren en goeden hebben, vercopen en mangelen, distribueren, vertieren, en leveren by gewigte, het sy in 't geheel of by stukken, wegende boven de thien pont, deselve waeren en goeden bringen en laten wegen in de voorsz. Wage en daer af betalen den Wagemeesters van derselver Wage den behoorlyke waeggelt en dit op de verbeurtenisse van de voorsz. waeren en goeden soe dicke en menichwerven als bevonden sal werden die contrarie gedaen te wesen: t'een derdendeel tot proffyt van de Keys. Maj. 't ander derdendeel van de Wagemeesters, en 't derde derdedeel van den Officier vander Plecke die de voorsz. bruckige persoonen achterhalen en berechten sal: van 't welke te doene wy u geven volcomen

Placcaet waerby het St. Nicolaes Gasthuis in den Hage gepermitteert word de Wage aldaer te verpagten.

„ macht en speciael bevel; ontbieden en bevelen daeromme allen „ Officieren, Rechteren en Dienaeren des Keysers, dat sy elcx in „ den heuren scherpelyck toesien dat 't inhouden van desen onverbrekelyck onderhouden wert, procedeerende tegens de overtreders by de penen voorsz. sonder verdrach, en daer in voorts u „ dit doende ernstelick verstaen alle hulp en vordernisse doen sonder „ des te laten op alle 't gunt sy synre Majesteits thooren duchtende „ syn en daer jegens verbeuren mogen: ons certificeerende wes gy „ hierinne gedaen sult hebben en u wedervaren sal wesen: gegeven „ in den Hage onder 't zegel van Justitie hier onder op 't spatium „ van desen gedruckt in forme van Placcaete op ten 13 Martii A°. „ 1552. na style van den voorsz. Hove: onderstont geschreven by „ mynen Heeren den Stadhouder Generael, d'eerste en andere Raden des Keysers van Hollant, Zeelant en Vrieslant,

was Ondertekent,

J. V. DAM.

Deze verpagtinge hebben de Gasthuismeesters naderhand verscheide maalen gedaan, maar eenige disordres in den opheve van het voorsz regt gekomen zynde, verzogten zy vernieuwinge van 't voorsz Placaat, 't geen hen op den 6. December des jaars 1607 wierd verleent, waarvan de brief hier na onder de Bylagen O O. te vinden is.

Iegenwoordig bestier van het gemelde Gasthuis

Hier vooren hebben wy kortelyk aangemerkt, dat de regeeringe van 't voorsz Gasthuis bestaat uit de Rent-Meester Generaal van Noortholland, die daar van de eerste en Super-intendant of Oppervoogd is, nevens nog vier andere Regenten, zynde in dezen jaare 1729 alle Suppoosten van den Hove en Heeren van aanzien en geboorte. Waar by wy voegen, als iets byzonders, en 't geen ontrent geene andere Godshuizen in den Hage plaatze heeft, dat namelyk hunne verkiezinge niet en is onderworpen aan het goeddunken of approbatie van anderen, nog de tyd hunner bedieninge bepaalt binnen zeker getal van jaaren, maar dat in tegendeel de Regenten van het meergemelde Godshuis hunne mede-Regeerders tot zig assumeren, in zoo verre, dat een der zelve komende te overlyden of afstand te doen, zyne plaatze door de verdere by meerderheid van stemmen werd vervult, verkiezende daar toe zodanigen perzoon als hen wel gevalt.

Wyders heeft dit Gasthuis nog een Rentmeester tot de particuliere administratie der goederen, die door de wakkerheid, vlyt en goede voorzorge der Regenten in der tyd zodanig zyn vermeerdert, dat het tans met regt voor het rykste Godshuis, dat in den Hage gevonden werd, kan gehouden werden.

Het gebouw is van weinig aanzien, zynde laag van verdieping, met een lye of schalie-dak bedekt, dog tamelyk breed aan de straat uitgestrekt, en heeft overzulks van buiten niets Vorstelyks als het wapen van Beyeren boven de deur of ingang. Wanneer men inkomt, ontmoet men aanstonds een groote lange zaal, na de wyze van

van meest alle de Gasthuizen, rondom met slaapplaatzen voor de Vrouwen voorzien; dienende des winters mede voor de eetplaats. De glazen in deze Zaal zyn beschildert met wapens van oude adelyke familien; de ruwheid van verscheide welker wapenen eene groote oudheid te kennen geeft. In 't opperste glas, 't geen ten oosten staat, en veel grooter en netter is dan de andere, ziet men de afbeeldingen van Aartshertog *Philips van Oostenryk*, bygenaamt de *Schoone*, en van zyne gemalinne *Johanna van Arragon* dogter van Ferdinand den Katholyken, beide nedergeknielt, en agter ieder van hen een Heilig staande. In 't midden van het zelve glas vertoont zig nog zeer fraai de wapenen van Spanje en Bourgondie, zoo als dezelve te dien tyde gevoert wierden, met elkanderen gequartileert, omvangen met het gulde vlies en daar onder dit byschrift:

Geschilderde glazen in de Zaal.

QUI VOULDRA.

En dewyl zy beide de kroon op 't hoofd hebben, mag men besluiten, dat het zelve glas na 't bekomen van de Koninglyke waardigheid gegeven is. Het huis verders intredende heeft men nog verscheide vertrekken en onder anderen eene kamer voor de Regenten, welke tamelyk groot is. Behalven deze zyn 'er nog andere kamertjes tot verblyf voor de mansperfoonen.

Ten oosten van het huis vind men den BAYAART, waar in de bedelaars en armen van buiten den Hage inkomende voorheen eenen nagt mogten verblyven, volgens eene Keur by de Magistraat in den jaare 1567. op 't logeeren der uitheemsche armen gemaakt.

De BAYAART waar toe voorheen gebruikt.

„ BAilliu, Schout, Burgemeesteren en Gerechte van den Hage
„ hebben gekeurt en geordonneert, keuren en ordonneren mits
„ desen dat alle Vreemdelingen 't sy man ofte vrouw, jonk of oud,
„ geen burger ofte burgeresse zynde, bedelende deur den Hage, niet
„ langer en zullen moegen blyven in den Hage en Hage-Ambocht
„ dan eenen dach en nacht; En sullen gehouden wesen te gaen lo-
„ geren *in den Bellaert in St. Nicolaes Gasthuys*, en nergens elders
„ in den Hage, en laeten aldaer heurlieder naem en toenaam op-
„ schryven op te pene, soe wie al sulcke persoonen logeren, te ver-
„ beuren een boete van drie ponden voor de eerste reyse, de twe-
„ de reyse dubbelde boete, en de derde reyse arbitralyken geecorri-
„ geert te werden.

„ Interdicerende allen de inwoonders of inwoonsters van den Ha-
„ ge al sulke Uitheemsche armen eenige huysen ofte cameren te ver-
„ huyren op gelyke pene. Ende dat alle die geene die thans ter tyt
„ in den Hage syn, schuldich sullen wesen te vertrecken uytten Ha-
„ ge en Hage-ambocht binnen drie dagen naest-comende op peyne
„ *geleyt te werden in den Diefsteen drie dagen lank te water en te*
„ *brooden* en daarna gebannen te werden den tyt van drie jaren min-
„ der of meerder na Schepenen bevinden zullen te behooren.

„ Verbieden mede dat geen armen, wonende alhier in den Hage
„ ofte ook van buyten, hen en sullen vervorderen te gaen bedelen

bin-

„ binnen die Goodshuysen van den Hage onder den Godsdiensten
„ of daer buyten, op een boete van twintich schellingen.

Onder stond geschreven

„ Op huyden es die voorsz. Ordonnantie by den Hove van Hol-
„ lant geapprobeert en approbeert 't zelve Hof dezelve mits desen.
„ Actum in den Rade den 24 November 1567 by my jegenwoordig,

Was getekent,

W. DE BERENDRECHT.

NAAMEN
DER
REGENTEN
VAN HET
St. NIKOLAAS GASTHUIS,
Zedert den jaare 1470.

Zoo als dezelve geschreven staan op een tafereel, hangende in de Regenten-Kamer.

RADEN en RENTMEESTERS GENERAAL van NOORTHOLLANT als Opperste Gasthuismeesters.

1470 Jan van Assendelft.
1489 Claes (*r*) van Essche.
1502 Jacob Goudt.
1539 Jan Hanneman.
1584 Willem Hanneman.
1598 Mr. Pieter Bor.
1615 Jonathan van Lugtenburg.
1638 Mr. Willem Nieupoort.
1670 Mr. Johan Nieupoort.
1684 Mr. Johan Meerman.
1716 Mr. Gaspar van Kinschot. *overl. den 5. October 1726.*
1728 Mr. Wynant van der Maas d'Avenrode, *overl. 19. Febr. 1729.*
1729 Adriaan Stein, *regerend Burgemeester der Stad Haarlem.*

andere REGENTEN.

1470 { Claes Pieterz.
Mr. Wouter, *Barbier.*
Huge Claesz.
Jan Huge Claesse van Dam. }

1478 { Adriaen Claesz.
Jan Naghtegaal. }

1480 { Arent Buys.
Jacob Engelbrechtsz. }

Pieter

(*r*) Moet ongetwyffelt zyn *Jan van Essche*: zie hier vooren, *pag.* 384.

1496 Pieter Gerritsz.
Gerrit Jacobsz.
Adriaen Jacobsz.
Cornelis Ballemaker.

1497 Cornelis Cornelisz Ballemaker.
Jacob Adriaensz Stalpert van der Wiele.

1499 Claes Willemsz Deym.
Jooſt Simonsz, *Schepen van den Hage.*

1502 Wiſſe Jacobsz.
Willem Jansz.
Mr. Gerrit Dirksz Velair.

1506 Cornelis Jansz Cammaker.
1514 Claes Willemsz.
1515 Dirk Jansz Duyker *in Coelen, Schepen van den Hage.*
1518 Philips Marcelisz.
1519 Pieter Pieterz.

1526 Pieter Baartſoon.
Jan Cornelisz Cammaker.

1528 Gysbrecht Dirksz Cammaker.

1532 Maerten Adriaansz, *Schepen.*
Huych Adriaensz, *Goudsmit, Schepen.*
Joons Jacobsz.

1538 Adriaen Dirksz.
Pieter Antonisz.

1539 Jacob Jansz.
1542 Mr. Michiel Claesz, *Schepen.*

1552 Jan Clementsz.
Jan Jansz le Fevere.
Cornelis Danielsz.
Jooſt Jacobsz.

1561 Gerrit Allertsz.
1564 Jaſper Adriaensz.
1567 Jan den Ouwen.
1569 Claes Pietersz.
1571 Vrank van Mojaelen.

1574 Adriaen Schrevelsz.
Cornelis Sybrantsz.

1578 Cornelis Wielant.

1583 Pieter Jansz Kinderen.
Mr. Hendrik Michielz Muyrbeek.

1588 Jan Jansz Renaal.
1589 Chriſtiaan de Wees.
1591 Willem van der Meer, *Advt.*
1593 Chriſtiaan de Wees.
1597 Mr. Dirk Schout.
1604 Ysbrant van Rysbergen.
1607 Thomas Caſſiopyn.
1608 Mr. Wolphert van der Lair.
1610 Mr. Harmen Verbies.
1612 Hugo van Lugtenburch, *Auditeur van de Graaffelykheids Rekenkamer.*
1617 Cornelis Lucq.
1620 Dirk Gool.
1624 Dr. Ewaldus Schrevels.
1627 Mr. Johan van den Andel.
1632 Francois de Witte.
1637 Mr. Dirk Sixti, *ao.* 1642 *Raad in den Hove van Holland.*
1641 Hugo van Caſſiopyn, *Secretaris van de Hollandſche Rekenkamer.*
1643 Mr. Maerten Paets.
1644 Anthoni van Mierop, *Secretaris van de Societeit en Commis van de Finantie van Holland.*
1652 Cornelis Ruys, *Secretaris van de Generaliteits Rekenkamer.*

1657 Mr. Willem van Stryen, *Fiscael civil van Holland.*
Mr. Willem de Groot.

1660 Mr. Jooſt van Leeuwen.
1661 Jan Dedel, *Auditeur van de Graaffelykheids Rekenkamer.*
1662 Mr. Jan van der Haar, *Secretaris van de Hollandſche Rekenkamer.*
1665 Mr. Frederik Paauw, *Secretaris van de Hollandſche Rekenkamer.*
1670 Mr. Philips Schabaalje.
1671 Mr. Adriaen van Bleyſwyk, *Secretaris van de Holl. Rekenkamer.*
1675 Mr Johan Comans.
1677 Mr. Anthoni de Veer, *Secretaris van den Hage.*
1687 Mr. Arent Vink.
1688 Mr. Pieter van Loon.

1698 Mr. Quiryn van Stryen, *Raed in den Rade en Leenhove van Brab.*
Mr. Johan Hop, *Auditeur in de Graaffelykheids Rekenkamer.*

1718 Mr. Hugo van Bleyſwyk, *Secretaris van de Hollandſche Rekenkamer.*
1719 Mr. Cornelis-Gerrit Fagel, *Raad in den Hove van Holland.*
1722 Mr. Pieter Quarles, *Griffier van de Graaffelykheids Rekenkamer.*

RENTMEESTERS

Van het zelve Huis.

1476 Cornelis Sybrantsz.
1486 Jan Duyker.
1492 Goofz Willemfz.
1496 Cornelis Sybrantsz.
1513 Willem Meesze of Bartholomeus
1532 Costyn Pietersz. van der Beeke.
1552 Maarten Deym Jooriszoon.
1560 Dirk Jansz van Woerden.
1572 Dirk van Meerkerke.
1580 Jacob Stalpert Augustynszoon.
1607 Mr. Joost Dedel.
1625 Jacob Dedel.
1650 Mr. Johan Comans.
1669 Willem Comans.
1718 Mr. Willem Quarles.

XIV. HOOFT-

XIV. HOOFTSTUK.

Beschryvinge van de vier Vrouwen Konventen; als I. van Sinte Barbara *of* Betlehem-Prostie-konvent. *Waar gestaan heeft. Van wat orde deze Nonnen waren. Begaven zig in den jaare* 1496 *onder den Abt van Middelburg. Haare armoede. Door Mr.* Hugo van Assendelft *merkelyk begiftigt. Verstrekte in den jaare* 1553 *tot een Geregtshof voor den Inquisiteur Generaal der Nederlanden. Aanmerkelyke proceduuren tegens Heer* Engel Willemsze Merula, *Priester te Geervliet, over ketterye beschuldigt, aldaar gehouden. De goederen van dit Susterhuis ten tyde van de Reformatie by de Staten van Holland aangeslagen tot onderhoud van de Conventualen en Predikanten, en 't gebouw verkogt en in woonhuizen verandert. In den jaare* 1617 *tot een predikplaats gehuurt by den geene die zig van de publieke kerk hadden afgezondert, dog by de Magistraat daar in verhindert. II. Sinte* Elizabets konvent; *waar voorheen gestaan; is in laater tyd afgebroken en ten deele tot een weekelyksche Marktplaats gemaakt. Verhaal van de onmaatige gierigheid en vuerige begeerte der Geestelykheid door gansch Holland tot rykdom. Hoe* Philips van Bourgondie *zig ten laatste daar tegen stelt, een nieuw Reglement tot inteugeling doed ontwerpen en den Geestelyken voordragen. Werd by hen allen verworpen, uitgezondert by de Zusteren van St. Elizabet alhier. III. Sinte* Agata *of* Agnieten konvent, *tans het Weeshuis. Dat 'er nog een ander konvent ter eere van Ste.* Agnes *in den Hage zoude gestaan hebben, wederlegt. IV. Ste.* Maria in Galilea konvent *in de Poten, 't geen ook genoemt werd het Susterhuis op 't Spui. Is naderhand afgebroken, op den grond huizen gebouwt en van 't land gemaakt de Kalvermarkt, Turf en Hout-markt, met de dwersstraaten daarop uitkomende.*

IN het voorige Hooftdeel verhandelt hebbende het St. Nikolaas of Suppoosten-Gasthuis, zoo zoude de ordre vereischen, dat wy nu overgingen tot het beschouwen van de Mans-Kloosteren, maar nadien 'er geene andere alhier zyn geweest, dan dat der Dominikanen of Predik-heeren, waarvan wy reeds onder het Hooftstuk van 't Sint Vincents Klooster eene afzonderlyke beschryvinge hebben gegeven, zoo zullen wy ons daarmede vergenoegen, en mitsdien toetreden tot het beschryven van de Vrouwen-Kloosters of wel eigentlyk Conventen, die vier in getale zyn geweest.

BETHLEHEM PROSTIE-CONVENT.

Het eerste, daar van wy zullen spreeken, heeft gestaan in 't West-einde op den west-hoek van de Assendelft-straat, genaamt 't *Bethlehem* (St. Barbaraas of Betlehem)

Proftie-Convent. Hoedanigheid van 't gebouw.

hem Proftie-Convent. (*a*), 't welk ook na Ste. Barbara, aan wien het zelve was toegewyd, veeltyds den naam droeg van ***Ste. Barbaraas-Convent***, of anders *het arme-Sufterhuis.* Dit gebouw was van een tamelyke grootte, en had ten weften eene kerk, welke in laater tyd afgebroken en ten gronde toe gefloopt is. De Nonnen, die in 't zelve woonden, waren van de Premonftreit-orde, leefden na den regel van St. Auguftinus, en behoorden onder 't Bisdom van Utrecht. In den jaare 1496 begaven zy zig geheel en al, en wel inzonderheid ontrent het verkiezen van eenen Prooft, onder Heer *Jan van Weftcapel*, Abt van Middelburch; tot zoo verre, dat de gemelde Abt alleen, ten volle en volgens zynen vryen wil en welbehagen eenen Prooft over het zelve Convent mogte aanftellen en afzetten zonder iemands raad of toeftemming daar over te vragen: waar van de acte by de Priorinne en 't gemeen Convent, Capittels wys vergadert, gepaffeert, te vinden is by den Schryver van de Oudheden van Delfland, &c (*b*). Onder de voornaamfte voorwaarden, in den gemelden brief vervat, waren onder anderen deze; dat de Abt binnen het voornoemde Nonne-Convent hebben en behouden zoude het opzigt en de vaderlyke zorg van alle zoo tydelyke als geeftelyke zaaken, over den Prooft en de Nonnen, zoo wel de Leeken als de Zufters, en dat hy zoude wezen de Vader-Abt van 't zelve klooft er; dat geen perzoon in 't zelve Convent ter beproevinge zoude mogen aangenomen werden, ten zy dat hy zulks eerft en alvoorens verzogt en verkregen hadde van den Vader-Abt, die ook alleen, volkomen en altyd bevoegt zoude zyn om het ampt van Kloofter-Schouwer te mogen oeffenen. Daarenboven dat zy Nonnen en Leeke-Zufters ten eeuwigen dage op het allernaauwfte opgefloten zouden zyn en blyven, zodanig dat geen mans- of vrouwsperzoon, 't zy van den geeftelyken of werreldlyken ftaat ooit by haar zoude mogen inkomen, ten zy in gevalle van noodzaakelykheid, welke gevallen aldaar werden gefpecificeert en uitgedrukt. Zulks dat deze Nonnen daarom ook dikwils genoemt wierden de beflote Zufteren van Ste. Barbaraas Convent. Dit Maagden-huis was zeer arm en behoeftig, gelyk klaarlyk af te nemen is uit de getuigeniffe zelf van den gemelden Heer *Jan van Weftcapel* in eenen brief van den jaare 1497, waar by hy bewilligt in zekere gifte by eenen *Pieter Gerytsz* Schout tot Monfter aan 't voorfz. Convent gedaan, waar van de woorden in dezer voegen zyn luidende:

De Nonnen begaven zig in den jaare 1496 onder den Abt van Middelburg.

Waren zeer arm

De Abt van Middelburg approbeert de gifte van zekere woninge aan 't Convent onder zekere conditien gedaan.

" IC Heer *Jan van Weftcappel* Abt tot onfer Liever Vrouwen
" Cloefter te Middelburch van die Premonftryten oirden doen condt
" allen den ghenen die defen iegenwoordigen brief fullen fien of ho-
" ren lefen; Alfoe *Pieter Gerytsz* gehieten Schout van Monfter,
" buerman en inwonende in den Hage in rechter aelmiffen en puer-
" lick om Goodts wille gegunt en gegeven heeft onfen Convent van
" Sinte Barbaren in Bethlem in den Hage een woning mit geboemp-
" te en land alfoe groet wefende als die Scepenbrief van de wonin-
ge

(*a*) Kaarte van den Hage No. 13.
(*b*) In Octavo, *pag.* 395. Oudh. en Geftigten van Zeeland, 1 *deel*, *pag.* 71-79

„ ge verclaert, 't sjaers geldende vier pont groote op zekere condi-
„ ten en manieren, te weten, dat Pieter Gherytsz voirſz deſe voorn.
„ wooninge ſal mogen verhuyren tot des Convents proffyt voirſz....
„ Voert ſoe ſal dit Convent voorſz. gehouden weſen alle maents op
„ ten eerſten Sonnendach van der maent na de Veſper te ſingen
„ Vigilie van negen leſſen en daechs daer na miſſe van requiem,
„ *enz.* Soe iſt, dat ik Heer *Jan van Weſtcappel* voirſz. als Vader
„ Abt des voirſz. Convents van Sinte Barbaren genegen weſende tot
„ die goede faveur en devotie van der voirſz. *Pieter Gherytsz* en
„ tot voortgank en ſuſtentacie van onſen voirſz. Convente, dat zeer
„ arm en behouftich is, geconſenteert en geloeft hebbe, conſente-
„ re en love alle die poincten en articulen in den zelven inſtrumente
„ voirſz. begrepen, *enz.* In kenniſſe van deſen ſoe heb ik Heer
„ *Jan van Weſtcappel*, Abt voirſz. myn zegel hier beneden aenge-
„ hangen in 't jaer ons Heeren duyſent vier hondert en zeven en
„ 'tnegentich op den 28. dach in Januario.

Ten behoeve van deze Nonnen had eene *Geertruid*, weduwe Pieter Gerritsz, in haar leven Moeder van dit Convent beſprooken zekere ſomme gelds; waar jegens de Priorinne en 't gemeen Convent zig wederom verbonden voor haare ziele te doen eenige dienſten, breeder begrepen in de volgende acte.

Verbintenis van 't Convent, om zielmiſſen te doen voor *Geertruid*, eertyds moeder van 't Convent.

„ WY Prooſt, Priorinne en ghemeen Convent van Sinte Barba-
„ ren Nonnen van der Premonſtreyten oirden in den Haige
„ kennen ende lyen dat wy ontfangen hebben ſes en twintig ponden
„ grooten Vlaems van onſe zalige moeder *Geertruyt Pieter Ghereyts-*
„ *zoens* weduwe zaliger ged^e. en wy loven *Geertruyt* voirſz. voor
„ deſe ſomme van xxvj. pond. groot voirſz. en overmits ander ael-
„ mis die zy ons Convent dikwils gegeven en gegunt heeft voor
„ ons en onſe nacomelingen, dat wy ſullen ſingen t'ſjairs eeuwich
„ duurende s'manendaechs na die quatertemperen een Vigilie van
„ negen leſſen en 'sdaechs nae die quatertemperen een miſſe van
„ Requiem of als den dachtigh is, Ende die Proeſt met die Priorin-
„ ne zullen 't Convent gheven op elcke reys drie ſtoop Romenye en
„ twee ponden an vleys of na dat den dachtich is. In kenniſſe der
„ waerheyt ſoe hebben wy ons Convents zegel hier beneden aenge-
„ hangen in 't jaer ons Heeren duyſent vyf hondert een op Ste. Lu-
„ cas dach in October.

Door Mr. *Hugo van Aſſendelft* merkelyk begiftigt.

Onder andere makingen, welke eertyds aan 't voorſz. Klooſter zyn gedaan, vinden wy ook, dat Mr. *Hugo van Aſſendelft*, Kanunnik alhier ten Hove, by zyne teſtamente van den jaare 1522. aan dit Convent heeft gelegateert voor de eene helft en voor de andere helft aan de H. Geeſtarmen alhier zyn huis en erve, daar hy in woonde, ſtaande en gelegen in 't Weſteinde regt over het voorſz. Zuſterhuis; maar bedugt zynde (zoo het ſchynt) dat deze zyne makinge, als beſtaande in ontilbaar goed, 't geen de Geeſtelyke lui-

 den

den en Huizen by verscheide Placcaaten (*c*) was verboden te mogen beuren, eenigzints zoude stryden tegens de Costuimen en wetten dezer Landen, en dat mits dien het voorsz. huis en erve aan de making-beurders niet zoude mogen volgen, gebruikt hy in dat geval deze voorzorge, op dat zy immers van 't effect van het voorsz. legaat niet versteken zouden zyn; want, zegt hy, *indien na Costuyme of rechten of Placcaten 't voorsz. huys en erve nyet en zoude moghen volghen, soe geve ik macht mits desen Meester Joost Corvinck of myne Executoirs van myn testamente die voorsz. huysinge en erve te mogen vercoopen in 't bywesen van de voorsz. H. Geestmeesters, Proost, ofte Priorinne van de voorsz. Nonnen of Susteren, en die penningen dair afcomende sullen sy voor gelyke portie tot behouf van de H. Geestarmen en Susteren ontfangen, Ende ik zal een brief voor 't huys stellen te coop, en, indien ik 't kan vercoepen in myn leven, ben luyden de termynen of penningen sal selver leveren omme alle calangen en onvre te schouwen.* Daarenboven maakte hy nog aan 't zelve Convent een Losrentebrief van 18 Rhynsche gulden jaarlykze Losrenten, onder beding en voorwaarden, dat de Priorinne en Nonnen ten eeuwigen dage in haare kerke voor zyne ziel zoude doen zekere diensten, welke hy by een volgende periode van den zelven zynen testamente in dezer voegen komt uit te drukken. „ Item ik *Hugo van Assendelft*, Priester ghe-
„ ve en bespreke noch tot een testament die Susteren en Nonnen
„ van Sinte Barbaren in 't Westeynde van den Haige *in opposito do-*
„ *mus mee* myn Losrentebrief, die ik heb op die goede Stede van
„ Hairlem van achtien Rynsch gulden jairlycx Losrenten verschy-
„ nende jairlicx primo Augusti, en is de brief eerst gemaict op een
„ man van Delf, mer hem syn penninghen wederom zyn gegeven,
„ ende ik als houder 's briefs die renten hebbe en wel veertich jai-
„ ren nae haer staet van Hairlem ontfangen hebbe, sulcx dat myn
„ noch van achterstallen ontbreecken wel twee hondert Rynsgulden;
„ mit voirwairden en op conditien dese voirsz. renten gevende den
„ Priorinne en Nonnen voirsz. dat zy tot eewigen daige sullen laten
„ lesen manendages en donredages misse te zeven op hem selven,
„ behalven hairluyder misse op ten hoogen outair; Dats twee mis-
„ sen ter weeken, en sal die Priester die zy die missen sullen doen
„ lesen, gehouden wesen voor dat choir beneden *in navi ecclesie* te
„ lesen voir myn ziele *miserere mei Deus* mit een collect; Ende alle
„ die achterstallen oick geve en bespreke die Pryorinne en Nonnen
„ voirsz, mer sullen op myn jaer-getyde singen altyt *tertia Septembris*

Wat diensten daar voor na zyne dood te doen.

(*c*) Zie het Placcaat van *Willem van Henegouwen*, verbiedende alle Geestelyken eenige vaste goederen in Holland te koopen, gedagtekent Zondag voor St. Damaes 1328. gedrukt by Matt. van Balen, *Beschr. van Dordrecht*, *pag.* 500. Het Handvest verleent by Hertog *Willem van Beyeren* aan Amsterdam gegeven den 4 November 1411, als mede het Handvest van den zelven Hertog verleent aan Delft den 3 November 1411.; 't Placcaat van *Philips van Bourgondie* van den 28 October 1445; 't Placcaat van den 6 July 1515. geregistr. in 't 2 Memoriaalboek van Mr. Aernout Sandelyn, Griffier van den Hove van Holland, *fol.* 31. en nog het Placcaat van den 20 Maart 1524 geregistr. in 't 3 Memor. van Sandelyn, *fol.* 87. en van den 16 October 1531 geregistr. in 't eerste Memoriaal van de Jonge, *fol.* 114. Boxhorn, *Nederl. Hist. pag.* 189. *en volgende.*

„ *bris* tsavonts Vigilie en *quarta Septembris post primam* die com-
„ mendatie *animarum* en zielmisse voir myn ziele en ouders sullen
„ doen, Ende wil oick dat die Jouffrouwen sullen smiddachs *quarta*
„ *Septembris* hebben wel t'eeten gesoden en gebraden of visschen in
„ Apr., en elcs een oortgen wittebroot, Ende sullen myn Execu-
„ teurs hier brieven van den Conventen of nemen, en dit al gheene
„ op sulcke conditien en voirwairden en anders nyet, Ende heb-
„ bende myne Executeurs sulke brieven van de voirsz. Priorinne en
„ Nonnen, soe sullen myn Executeurs die brieven ligghen onder
„ die H. Geestmeesters van de armen in den Hage, die welke ik
„ als dan geve dese voirsz. rentebrief van xviij. guld. en die ach-
„ terstallen, indien zy die voirsz. Nonnen die twee missen ter wee-
„ ke nyet en laeten lesen als vooren. Al het welke hy by eene laatere dispositie van den 12 Augusti 1538 nog nader heeft bekragtigt, en kort daar aan, namentlyk in den jaare 1540 met zyne dood bevestigt. Het voorsz. Convent hier door dan geraakt zynde in 't bezit van de helft van 't voorsz. huis en erve, behielt de zelve niet lang, want de Prooft en Priorinne verkoften hun aandeel aan de H. Geestmeesters en droegen het zelve op voor Schepenen van den Hage by brieve van den 29 Januarii 1541.

De Proosten van dit Convent waren van de Præmonstreit-orde uit het klooster van Middelburch en gingen zoo wel als de Kapellaanen van St. Jacobs kerk alle in het wit gekleed. Onder de voorsz. Proosten vinden wy maar vermeld Ao. 1496. *Johan Olard*, en 1541 Broeder *Govert Jansszoon*. In 't zelve jaar 1496 was Kloostervoogdesse *Geertruid* Niklaasdogter, en in den jaare 153...is Priorinne geweest *Maria Stalpert van der Wiele* (*d*), geprofesside Nonne van 't zelve Convent.

Orde, kledinge en namen der Proosten.

De nette tyd wanneer dit Klooster gebouwt zy, is onzeker. Uit eene Sententie van den Hove van Holland (*e*) gedagtekent den 24 Maart 1471. na den lope van den Hove zoude men moeten besluiten, dat het zelve het laatste van alle gestigt is, en zelfs na den gemelden jaare 1471. om dat in de gem. Sententie maar van drie Conventen werd vermeld, te weten van 't Ste. *Agniete*, Ste. *Elizabets* en *onser Lieve Vrouwe Convent op 't Spuy*, welke by de Magistraat in de bede zynde getaxeert, daar over aan den Hove klagtig vielen. De rede, welke die van den Hage daar tegens inbragten, bestond kortelyk hierinne; „ Dat den Hage in 's Graven bede jaarlyks wesende
„ getaxeert op 600 ponden Hollants van 30 grooten vlaems (boven
„ nog 650 gelyke ponden voor de blyde inkomste) bedragende eens
„ soo veel als die beden voormaels plegen, waer tegens sy geen ex-
„ cysen vorderden, om iets daaruit te konnen vervallen, naer in-
houd

Onzeker wanneer dit klooster gestigt zy.

(*d*) Deze was eene dogter van *Jacob Stalpert van der Wiele*, die Ao. 1533. het Bailjuws-ampt van den Hage bekleede, en suster van Heer *Jan Stalpert van der Wiele*, Priester en Kanunnik op 't Hof. M. S. Genealogie *van Stalpert van der Wiele*. S. v. Leeuwen, *Bat. Illustr. pag.* 1170.

(*e*) Geregist. in 't Memor. en Sententie-boek, gequot. N. *fol.* 322. *verso* en 351. *verso*.

„ houd hoirer Privilegien, maer worden die ingezetenen van den „ Hage geset en getaxeert in der bede elcx naer syn rykdom, uyt- „ gezondert de Ridderschap, die Heeren van den Rade en andere „ Officieren, die onthouden zyn te wedden van mynen genadigen „ Heere, en naerdien die Sustershuysen uyt ter gemeenten dagelycx „ rycken en meerren, *want in den Hage in korte dagen maer een Sus-* „ *tershuys geweest en had, daer der nu drie waren*, soe hadden Schout „ en Schepenen dezelve oick in der bede getaxeert, te weten, dat „ van *Ste. Agnieten* op 6. ponden, dat van *St. Elizabeths* op 12. „ ponden, en dat van *onser Lieve Vrouwen op het Spoey* op 6. pon- „ den. Niet te min verklaarde het Hof, dat sy souden blyven be- „ rusten in die vryheid van niet te gelden of contribueren in der be- „ den myns genadigen Heere.

Ver-strekte tot een geregts-hof voor den Inquisiteur Generaal.

Wanneer ten tyde van Keizer *Karel* alhier te Lande de bloedige Placcaaten tegens de zoo genaamde Sectarissen of Ketters op 't strengste wierden agtervolgt, en dat men niet anders hoorde als van vangen, verketteren en verdoemen om des geloofs wille, diende dit konvent tot een gerechts-hof voor den Inquisiteur-Generaal der Nederlanden. Dit was de plaats, daar hy zynen vervloekten vierschaar spande, daar deze onnozelen wierden verweezen en ten vuure gedoemt, op enkele aantigtinge van ketterye, zoo als tot een levend voorbeeld kan verstrekken zeker Priester van Geervliet, een dorp over Maaze, genaamt Heer *Engel Willemsz. de Merle* of *Merula*. Deze vroome en opregte man wegens kettery verdagt, wierd in den jaare 1553. gevangen, met bewilliginge van Heer *Jan van Kruiningen* als Heere van Heenvliet &c. (*f*) van daar na den Hage op de Voorpoorte van den Hove gesleept, en na eenige maanden zittens in 't Bethelem-Prostie-Convent overgebragt, alwaar de Inquisiteur-Ge-

Proceduuren tegens Heer *Engel Willemsz* Priester te Geer-

(*f*) „ Alsoe *Johan Heere van Cruningen*, Heenvliet, &c. den Hove van Hollant vertoent heeft, dat hy van den Keyserl. Majesteit als Heere van den Lande „ van Voorne te leene houdende is die hooge, lage en middele jurisdictie van de „ Heerlickheyt van Heenvliet, administrerende aldaer justitie soo wel in 't civiel „ als in 't crimineel; dat zekeren tyt geleden binnen de voorsz. Heerlikheyt van „ Heenvliet geapprehendeert es geweest eenen Mr. *Engel Willemsz.*, Pastoer al- „ daer en dit vuyt laste en bevel van den eerwaerdigen, hoochgeleerden Doctor „ in de Godheyt Mr. *Franchoys Sonnius*, ter cause van zekere saeken den voirsz. „ Mr. *Engel* aengeseyt, smaekende ketterye en heresie, daer af hy in vangenisse „ legt op ten huyse van Heenvliet, zonder dat als nog syn proces gemaeckt es, „ omme te doen judicature, 't welk als nu nyet wel bequamelick gedaen en kan „ werden, mits dat die Suppliant alle dage van meeninghe es op te sitten in den „ dienst van de Keyserlike Majesteit in d'oorloge, zoo dat hy Suppliant overmits „ syne absentie beduchtende es voor eenich quaat inconvenient, daer deur oeck „ de voorsz. *Sonnius* te min assistentie soude mogen geerygen bynnen de voersz. „ Heerlicheyt, SOE IST, dat 't voirsz. Hof ten versoucke van den voirsz. Sup- „ pliant den zelfden geadmitteert heeft en admitteert hem 't voirsz. Hof mits de- „ sen den voorn. Mr. *Engel* te mogen doen brengen in vangenisse op te Voorpoor- „ te van desen Hove, omme aldaer te blyven zoo lang den Suppliant gelieven sal, „ die den zelven gevangen t'allen tyden naer hem sal mogen nemen en weder doen „ brengen in Heenvliet voirsz. Gedaen in den Hage den 2 Junii 1553. by *As-* „ *sendelft*, *Sasbout*, *Snoeckaert*, *Weldam*, *de Waert*, *Boot*.

Generaal met zyne Geestelyke Regters vergadert, hem op den 28 September 1554 ketter verklaarde, en vervolgens den Hove overleverde, om dienvolgende en na inhoude van de Placcaaten van zyne Keizerlyke Majesteit op 't stuk van kettery over hem te sententieren en voorts te procedeeren tot de straffe des doods (g). Wat plegtigheden ontrent zodanige gedoemden in voorige tyden plagten waargenomen te werden, tekent omstandig en zeer naauwkeurig aan de Heer Pieter Christiaansz Bor, (h) en uit hem de Heer Hooft in zyne Nederlandsche Historien, (i) verhalende op 't jaar 1570. het ombrengen van vier Priesters, die alhier in den Hage over gelyke beschuldiginge ten vuure veroordeelt en verbrand zyn. Wy zullen hunne woorden niet uitschryven, maar ons alleen vergenoegen met op te geven de acte van 't protest, het welk de Heer van Heenvliet by 't overleveren van den voorn. Priester aan den Hove dede, luidende in dezer voegen:

vliet, over ketterye gehouden.

Acte van protest van den Heer van *Heenvliet* by 't overleveren van den voorn. Priester, aan den Hove;

Alsoe *Johan* Heere *van Cruningen*, Heenvliet &c. den Hove van „ Hollant verthoent heeft, dat eenen Heer *Engel Willemsz*, by hem „ verthoender gedaen apprehenderen en na voorgaende consent en „ acte van den voorsz Hove in date den 2 Juny 1553 gedaen brengen es alhier in den Hage op te Voerpoerte van desen Hove en „ daerna in den *Convente van Bethelem* ofte *Proestye*, alwaer de „ voorsz Heer *Engel* by den Inquisiteur Generael en andere gecommitteerden proces gemaect en eyntelick geresolveert es den selfden „ Heer *Engel* op morgen te verclaeren ketter en den Waerlicken Rech-

(g) Ter zelver tyd zaten in den Hage nog twee andere Priesters gevangen, de een van Rotterdam en d'andere van Oudeschie, die insgelyks van ketterye betigt wierden. 't Hof van Utregt had deze drie rampzalige menschen geeischt en ten dien einde den Fiscaal *Franciscus Sonnius* in Holland gezonden, dewelke begeerde, dat dezelve hem, *agtervolgens het Octrooi* (van den 31 November 1554. Zie Repertorium van de Holl. Placc. *pag.* 50 *en* 51) *by zyne Keizerlyke Majesteit den Bisschop van Utrecht geaccordeert, beroerende de uitvoeringe van de Geestelyke persoonen buyten den Lande van Holland*, zouden werden overgegeven. Wat hier op gevolgt zy, en hoe zeer de Staten van Holland zig daar tegens hebben gekant, als zynde het gemelde verzoek strydig aan het Privilegie weleer by *Philips van Bourgondie* den 11 Junii 1452 aan Holland en West-Vriesland gegeven, *de non evocando extra Provinciam Hollandiæ*, is te zien uit de *Registratien van de zaken van den Lande van Holland, gehouden by Mr. Adriaen van der Goes, Advocaat van 't zelve Land*, in datis 10 en 25 Julii 1553. 14 Februari 1554. 10 en 11 October 1554. En ook by G. Brandt, *Histor. der Reform.* 1 *deel*, 4 *boek*, *bl.* 198 *en volgende*; alwaar hy mede in 't breede hebbende opgehaalt de gruwelyke proceduuren niet alleen in den Hage, maar ook daarna op verscheide plaatzen by en door toedoen van de Inquisiteurs tegens dezen Heer *Engel de Merle* of *Merula* gehouden en in 't werk gestelt, met veel lof zynen marteldood, die eerst in den jaare 1557 te Bergen in Henegouwen voorviel, omstandiglyk beschryft.

(h) *In zyne Nederl. Histor. V. boek*, *pag.* 321.

(i) *Pag.* 211. Zie mede G. Brandt, *Hist. der Reformat.* 1. *deel*, 10 *boek*, *bl.* 510 *en* 511. Als ook 2 *boek*, *bl.* 94. alwaar hy beschryvende den Marteldood van *Jan Bakker* van Woerden, die om 't geloof in den jaare 1525 in 's Gravenhage aan een paal verworgt en tot assche verbrand wierd, verhaalt, dat hy op den dag zyns doods op een hooge stellaedje ontwyd wierd; dat men hem daarna ook een kort geel kleed om 't lyf hing en een geelen hoed met oorlappen als een sotskappe op zyn hoofd zette.

„ Rechter over te leveren, omme dien navolgende en oock na de „ Placcaaten van der Keyserl. Majesteit terstondt daeran over hem „ te sententieren en te procederen tot executie capitaele; waer toe „ de voersz Heere van Cruningen verclaerde althans nyet te mogen „ verstaen met syne Mannen, mits de acceleratie van de saicke en „ cortheyt des tyds; dat ook 't meestendeel van deselsde syne Mannen vrunden en magen van den voersz Heer *Engel*, en mits dien „ hem excuseerende syn, sulcx dat hy vertoender onder de reste „ gheen bequame Mannen tot 't gunt voersz es en soude weten te „ vinden; mits 't welk de Justitie geretardeert eenige consuysen, „ schandalen ofte inconvenienten souden moegen gebeuren; SOE „ heeft de voorsz Heere van Cruningen verthoender verclaert, dat „ hy om de vordernisse van de Justitie voor dese reyse te vreden en „ versoekende es, dat by den voorsz Hove als Provinciale Rechter „ tot executie van de voorsz Sententie van den Inquisiteur en Gecommitteerden geprocedeert worde, onvermindert hem verthoender syn recht ofte jurisdictie in andere.

„ Actum den xxvij. September anno XV^C. LIIIJ. voor den „ Stadhouder, *Assendelft*, *Zegers*, *Suys*, *Sasbout*, *Snouckaert*, „ *Weldam*, *Boot*, my present. Was getekent,

JAN DAM.

't Convent in laater tyd verkogt en in twee woonhuizen verandert.

In laater tyd, wanneer de Geestelyke goederen en gebouwen alomme (*k*) hier te Lande en wel inzonderheid in den Hage tot 's Lands behoef wierden aangeslagen, is ook onder anderen dit klooster of *arme Susterhuis by Resolutie van de Ridderschap, Edelen en*

(*k*) Dog by resolutie van den 23 Mei 1577 „ hebben de Staten eyntelyk en „ gemeenderhand verstaen en geresolveert, dat alle Conventen en Cloosteren „ binnen de Steden, mitsgaders de edifitien, grond-plaetsen, erven en de eygendommen van dien sullen blyven tot behoef, gebruik en profyte van elker stede, „ omme dezelfde by hun in eygendomme aengevaert en behouden te mogen werden en geemployeert tot haren beste. De Magistraat van den Hage, daar alles was aangeslagen en ten gemeene nutte wierd verkogt, mede gaarne willende genieten gelyk voorregt als de andere steden, vervoegde zig in den jaare 1590 aan de Staten, „ verzoekende dat haar zouden mogen werden geaccordeert alle de „ wooningen, huizen, erven, eenige Conventen of Godshuizen toekomende en „ in de jurisdictie van den Hage leggende, tot profyt van den Hage te mogen „ aanvaerden, possideren en gebruiken, zulks en in der voegen de andere steden „ van Holland of de Regeerders van dien, volgens der Staten resolutie, in haar „ bedryve doende zyn. Waar op de Magistraat den 22 Januarii 1590 slegts het volgende appostil verwierf: „ De Staten van Holland en West-Vriesland verklaren, dat de Supplianten alhier voor 't eerste sullen mogen aenvaerden en „ doen gebruiken de plaetse daerop de Rosmolens tot gerief van de ingezetenen „ van den Hage gestelt en gehouden sullen mogen worden; ende aengaende 't „ vorder versoek van de Supplianten alhier, sal by de Staten voorn. met goede „ kennisse van saeken daerin zulks worden voorzien als na behooren. Of hierop nu iets naders is gevolgt, hebben wy tot nog toe niet aangetekent gevonden. Zeker ist, dat verscheide perceelen by die van den Hage zyn gekogt, andere wederom aan particulieren in erfpagt by de Staten zyn uitgegeven of aan Godshuizen in eigendom gegunt. Zie Resolutie 10 Maart 1579, 15 Maart en 12 Julii 1582, 18 Februari en 31 October 1588, 15 en 28 Februari, 26 en 27 December 1589, 15 September 1590, 2 April 1594, 5 Februari 1596, enz.

en Steden van Holland met kennisse en goedvinden *van zyne Excellentie* Prins Willem den eersten *in date* 4 *October* 1576 *tot Delft verkoft*, en van *de eene helft met het kerkje*, *groot ontrent* 18 *roeden in de lengte en* 16 *in de breedte*, *belent oost de Lorrestege*, *west het bouwhuys*, *noord het westeinde*, *zuyd den boomgaert*, *koopster* gebleven eene Neeltie Joosten dogter, *weduwe wylen Jan Quiryn Aertsz van der Hooge* (*l*) *voor de somme van* 450 *guldens*, zoo als ons uit den originelen grond of koop-brief is gebleken. Zedert is dit gebouw verandert in twee aanzienlyke huizen, waar van het eene tans bewoont werd by den Heer en Mr. *Philippus van der Goes*, Secretaris van de Generaliteits Rekenkamer, en het ander by den Heer en Mr. *Jacob Pesters*, Raad en Auditeur van den Rade der Domeinen van wyle zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie.

Het kerkje, 't welk zeer oud en bouwvallig was, is den gronde gelyk gemaakt, en zyn daarop van tyd tot tyd mindere woonhuizen gestigt. In dit kerkje wilde Heer *Hugo van Assendelft*, dat zyn uitvaart zoude gehouden werden, welke hy by zyn testament in dezer voegen beschryft: „ Item in Sinte Barbaren in 't Westeinde in hair „ kerke op 't Choir bespreek ik *decretum* en *Sex* en *Clement*. Ende „ sullen 't savonds, als 't *funus* van Hairlem werd gebracht, singen „ Vigilie van negen lessen en smorgens misse van requiem, die „ Proest ses stuyvers, indien hy die misse selver singet, en die Dia- „ ken en Subdiaken elcxs drie stuyvers geeft, Ende sullen myn exe- „ cuteurs *suo tempore* als 't hem die Nonnen belieft tot drie reysen „ ter maeltyt elcs besorgen een oortgen broot, en acht kannen ro- „ menye en hutspot en gebrade als 't behoort ter eere en dat *per* „ *tertiam personam alienam*, dat aldair te besorgen. Het bouwhuis, 't geen ten westen van 't voorsz. kerkje stond, nevens de verdere grond van 't voorsz. Convent, is by andere perzoonen gekogt en ten deele in kleine woonhuizen vertimmert, werdende het grootste gedeelte daar van jegenwoordig in eigendom bezeten by den Heer en Mr. *Johan Walraven van Leeuwen* Advocaat voor de Hoven van Justitie.

Als mede het kerkje en Bouwhuis.

De goederen van dit arme Susterhuis als mede van 't Convent in de Pooten wierden volgens resolutie van de Staten van Holland van den 21 Mai des jaars 1581 specialyk geschikt en geordonneert eerst tot alimentatie van de Conventualen in dien tyd nog in leven zynde van beide de voorsz. huizen en verders tot onderhoud van de Kerkendienaren; „ want de Staten willende daerinne voorzien, dat de „ inkomsten van den Convente binnen den Hage genaemt *Bethle-* „ *hem* ofte *arme Susterhuys* en het *Convent in de Pooten* aldaer ten „ meesten diensten van den Lande, zoo tot onderhoud van de Con- „ ventualen, als van de Kerkendienaren ontfangen, geemployeert „ en verstrekt mogen werden, hebben gecommitteert en committe- „ ren by desen *Cornelis Coolwyk* als ontfanger over de voorsz. Con-

De inkomsten van der konventen goederen in den Hage tot onderhoud van de Conventualen en Predikanten aangeslagen.

 vente

(*l*) Mr. *Aernt van der Hooge*, vader van dezen *Jan Quiryn* was in zynen tyd een zeer vermaard Advocaat voor den Hove van Holland en een man van aanzien. Ik vinde hem in dien staat al vermelt in 1535. *Jan Quiryn* was brouwer te Delft.

„ vente goederen, in de plaetse van de geene die tot nog toe den
„ ontfang en administratie daer van hebben gehad, die de Staten
„ daer af houden ontslagen en gedeporteert, gevende den voorn.
„ *Coolwyk* volkomen last en bevel, omme de goederen van de twee
„ Conventen te ontfangen, te innen en te executeren als andere ge-
„ meene Lands penningen, en de inkomsten van dien te verstree-
„ ken tot onderhoud van de Conventualen der voorsz. twee Con-
„ venten, zulks de alimentatie daer af is gedecerneert; en de reste-
„ rende penningen tot onderhoud van de Kerkendienaeren als voo-
„ ren, mits dat de zelve Coolwyk gehouden sal zyn van alles re-
„ keninge, bewys en reliqua te doen in handen van de Staten als
„ nae behoren.

De Proostdye tot een Predikplaats by de afgezonderden gehuurt, dog by de Magistraat daarin verhindert.

Eer wy van deze Proostdye afscheiden, moeten we alleen hier nog byvoegen, dat dit Convent, na dat het nu tot een bequaam woonhuis was gemaakt, in den jaare 1617 tot een predikplaats wierd verkoren van die geene die zig in die bedroefde en verwarde tyden zoo in 't Polityke als Geestelyke van de publieke kerke in den Hage hadden afgezonderd en onder het banier van hunnen scheurzieken prediker *Henricus Rosæus* (die by de Staten van zynen dienst aldaar was gesuspendeert) dagelyks na Ryswyk ter prediking gingen. „ Deze Haagsche Ryswyk-loopers (die men van de doleren-
„ de Gereformeerden, zoo dezelve zig in dien tyd noemden, moet onderscheiden) moede zynde ('t zyn de woorden van Uitenbogaart in zyne Kerkelyke Historien (*m*) „ langer buiten te gaen ter predi-
„ katie, ende willende enkel binnen zyn, om na den wenk hun ge-
„ geven by Grooten, allenxkens te komen tot het geene hare be-
„ kende en onbekende leyders, zoo kerkelyke als polityke, voor-
„ hadden, huurden binnen den Hage een groot huys, de PROOST-
„ DYE genaamt, en begonden 't zelve bequaam te maken, om
„ daerin te prediken in Januario 1617 door zulke predikanten als zy
„ zouden goedvinden daer toe te ontbieden van buiten. Dog de
„ Magistraat van 's Gravenhage dat voornemen hebbende verstaan
„ en willende het oprechten van soo eene formele argerlyke scheur-
„ kerke binnen den Hage, volgens de meninge der Heeren Staten
„ voorkomen, verboden den werkluyden voort te gaen en deden
„ de Proostdye sluyten.

STE. ELIZABETS KONVENT.

St. Elizabets- konvent

Nog hebben de Nonnen, die na den derden regel van St. Augustinus, (*n*) leefden, in den Hage gehad twee konventen, welke onder de vergaderinge van St. Jans-kamp, of het zoo genaamde Kapittel van Utrecht behoorden. Het eerste, genaamt *St. Elizabets kon-*

(*m*) *Pag.* 710.

(*n*) Dus werden ze beschreven van Vader van Heussen *in Batavia Sacra* of Oudh. van Delft, Delfland, enz. in Oct. *pag.* 403. Dog wy vinden deze Nonnen doorgaans uitgedrukt, *van den derden orden van St. Franciscus van Penitentie.* Zie hierna de nieuwe Ordonnantie by *Phil. van Bourgondie* aan dit konvent gegeven, als mede de Sententie van den Hove van Holland van den 27 April 1459 tot confirmatie van 't zelve Reglement.

konvent, heeft gestaen t'einde de Vlamingstraat, over de Schoolstraat, (*n*) op dat plein 't geen nu voor de maandaagsche en vrydaagsche markt werd gebruikt, en ook voor een gedeelte op de Laan, welke daarom de Susterlaan geheten wierd als behoorende aan het konvent. In dit Susterhuis stond eertyds een altaar, toegewyd aan St. Elizabet Patronesse van 't zelve klooster, waar aan eene vikary was gefondeert, welke de van *Gaalen* te Haarlem plagten te vergeven. Deze Nonnen wierden ook genoemt de beslotene Susteren van St. Elizabets Susterhuis. In den jaare 1514 was Heer *Jan Claesz* (*o*), Priester tot Monster, en te gelyk bezitter van de vikarye door Heer Gerrit van Assendelft en Beatrix van Dalem gefondeert in de oude kapel van Assendelft, Pater van dit Konvent. Onder de Maters vinden wy dat in den jaare 1510 geweest is *Aecht Petersdogter* van Brabant, gelyk ons is gebleken uit verscheide oorspronkelyke quitantien wegens ontfang van lyfrenten, staande ten lyve van *Alyt* en *Marytie Willems* dogteren *van Assendelft*, haare geprofessiде mede-susteren, zynde dezelve met haar eige hand geschreven en ondertekent, en bezegelt met des Convents zegel, gedrukt in groenen wassche, hebbende dit omschrift,

Waar voorheen gestaan heeft.

Vikarye aldaar gefondeert, by die van *Gaalen* te Haarlem te begeven.

Namen van eenige Paters, Maters en Ministressen.

S. CONVENTUS SORORUM ELEZABETE IN HAAGA:

dat is,

Zegel des Convents van de Susteren van St. Elizabet in den Hage.

 Wy

(*n*) Zie de kaart van den jaare 1570. No. 11. en blykt nog klaarder uit de volgende beschryvinge van zeker huisje, 't welk eenen *Pieter Schryns*, ordinaris klerk in 't komptoir van de Staten van Holland, verzogt en ook wierd toegestaan by acte van den 31 October 1588 te mogen opmaken. „ De Gecommitteerde „ Raden van de Staten van Hollant, hierop gehoort hebbende Cornelis Zy„ brantsz, Ontfanger van de goederen van den Convente van St. Elizabeth alhier „ in den Hage, en onderrecht zynde van de grootte en situatie van *zeker afgebrandt* „ *huysken, respondérende regt tegens over de Schoolstraet, eertyds het slagthuys geweest* „ *zynde* van den voornoemden Convente, met nog een erfken daaraen, beginnen„ de noorden aan den gevel van de plaetse die het *Weeshuys* geweest is, streecken„ de zuydwaerds op tot het huysken, daerinne Geertgen Jans tegenwoordich „ woont, lang te samen ontrent een en tsestig voeten en breed twintig voeten, „ gelegen oost aen de sloot en west aen den binnengang van den Convent voorn. „ enz. By acte van den 28 Februari 1589 wierd insgelyks aan eenen *Jan Jaques* van Canessenes, messemaker van Brussel, wonende alhier in den Hage, geaccordeert, dat hy op 't erf ledig leggende en *responderende tegen over de Vlamingstraet,* „ *mede gekomen van den Convente van St. Elizabet*, zoude mogen timmeren en den „ grond gebruyken, zoo verre als de fundamenten strecken van de verbrande „ huysen, te vooren aldaer gestaan hebbende.

(*o*) Deze Heer *Jan Claesz* was Ao. 1573 nog Pater van dit Convent, als blykt uit een pergamente-brief van 20 Mai des gemelde jaars. Ter zelver tyd was Mater van dit Convent *Marritge* Cornelis dogter, aan welke de Staten by Resolutie van den 27 Maart 1594 „ in plaatze van haare toegevoegde alimentatie van 74 „ ponden 's jaars, consenteerden te mogen genieten hondert ponden jaarlyks, ten „ aanzien van haren ouderdom en impotentheid.

Wy vertrouwen den oudheid-beminnaars geen ondienste te zullen doen, dat wy een aftekening van 't zegel zelf alhier nevens voegen.

Na haar is gevolgt de voorn. *Marytie Willems* dogter *van Assendelft* ; deze zynde eerst geweest geprofesside nonne, wierd in 't jaar 1517 Ministresse en in 't volgende jaar Mater van dit konvent. In den jaare 1453 was *Alyd* Willemsdogter Ministresse van deze St. Elizabets Susteren, waar uit klaarlyk af te nemen is, dat dit konvent als toen al in wezen is geweest, zynde het zelve, voor zoo verre wy uit bescheiden hebben konnen nagaan in den beginne der vyftiende eeuw al gestigt.

Onmaatige gierigheid en begeerte der Geestelyken door gansch Nederland tot rykdom.

Ontfangen meer van de gemeente als de Vorsten zelf.

Trekken alle neeringen en handteeringen binnen hunne kloosters.

't Was ontrent het midden derzelve eeuw, dat de gierigheid en onverzadelyke begeerte der Geestelyken door gansch Nederland tot zulken hoogen top was gestegen, dat zy nu niet langer ontzagen zig op allerhande wyzen en door allerhande wegen te verryken met het goed en zweet der arme ingezetenen. Onvermoeit waren zy in het inhalen en afpersen van penningen. En schoon hierover al eenige klagten ten Hove wierden gedaan, 't mocht niet helpen. De Geestelyken rusten niet of alles moest onder hen in Nederland gebragt werden ; 't geen zoo verre ging, dat zy dagelyks veel meer ontfingen als de Vorsten zelf van hunne onderdaanen. Buiten de steden en ten platten lande was het meeste gedeelte van beemden, akkers en velden, 't zy door koop 't zy door gifte en makinge, onder hun bezit ; ja dat meer was, zy daar mede nog niet vergenoegt, hadden de neeringe en handteeringe binnen hunne kloosters en gestigten weten te trekken ; daar was niet van werreldlyke winst of het smaakte en wierd greetig ingetrokken by de Geestelyken, in allen schyn of het hen voornamentlyk toestond zulk gewin met onlydelyke verkortinge van de arme en zugtende gemeente, op wien alleen quamen de onkosten van de oorlogen, toen ter tyd menigvuldig en byna geduurig, na te jagen. Dit doen drukte des te meer den burger, door dien de Geestelyken hunne waaren en werk veel beter koop konden geven als andere, vermits zy den burgeren opgeleide lasten niet onderworpen waren. Invoegen dat de gemeene man daar door benomen wierd alle middel niet alleen om eerlyk te konnen leven, maar zelfs om den Vorst zyne beden te konnen opbrengen ; het welk de magt der Vorsten dapper krenkte, te meer, dewyl by de Geestelyken, in welker handen, als boven, de meeste vaste goederen waren gekomen, deswegen geen schot of lot betaalt wierde. Zulks dat men ten laatsten genootzaakt wierd, daar tegen te voorzien. *Philips van Bourgondie*, als Grave van Holland, Zeeland en Vries-

Vriesland, was, na de getuigenisse van Boxhorn, de eerste, die, niet vrezende der Geestelyken wrevelingen, dit over zig dorst nemen. Hy beschreef dan ten dien einde de Staten zyner voorsz Landen, die by advyse en goeddunken van den Hove en andere notabele perzoonen, daar by en over geroepen, eenige pointen en articulen tot inteugelinge in geschrifte deden opstellen en den Geestelyken voordragen (*p*), of zy dezelve wilden aannemen. Dog ze wierden by hen alle verworpen, en niemand was 'er die zig daar aan wilde onderhorig maken, uitgenomen de Ministresse en gemeene Susteren van 't Sinte Elizabets konvent in den Hage, welke alleen te vrede

Philips van Bourgondie liet zig ten laatsten daar tegen.

Doet een nieuw Reglement tot inteugeling ontwerpen, en den Geestelyken voorgedragen.

(*p*) Wy zullen tot meerder opheldering en om een beter begrip te hebben hoe deze zaake zig heeft toegedragen, alhier nog opgeven een gedeelte van een geding in den jaare 1459 voor den Hove van Holland gehouden, waar by de Kloosterlingen van dit konvent als verweerders deden zeggen, „ hoe dat over een deel jaeren „ geleden veele dachvairden gehouden hebben geweest by myn voirsz. Heeren van „ den Raide en by de Baenridzen, Ridderen, Knapen en Steden van Hollant, „ Zeelant en Vrieslant, omme ordonnancye te maken op ten Geestelicken geoir- „ den luyden in den zelven Lande, die tot dier tyt toe erve plagen te nemen van „ hoiren Ouderen en magen, dat mynen gen. Heere alsoe niet en dochte te be- „ hoeren, sy voirtaen in en vuyt souden erven ende na dat dair of veele dachvair- „ den gehouden hadden geweest daer die geestelicke oirden toe geroupen waren, „ so worden by myn voirsz. Heeren van den Raide, Ridderscip ende steden ze- „ kere notable persoenen dair toe geordineert, die dairop een ordinancye maken „ en in scrifte setten souden als sy deden; Welke Ordinancye voir die selve myne „ Heeren van den Raide, Ridderschip en Steden, die dat heel Land presenteeren, „ opgedaen was ende als doe wort een generale dagvairt geraemt van allen geoir- „ den luyden, mannen ende vrouwen van wat oirden dat sy waren, op eenen ze- „ keren dach in den Hage te wesen, ende die aldair wesende, so was den zelven „ geoirden luyden die Ordinancye also gemaekt by myn voirsz. Heeren van den „ Raide, Ridderscip ende Steden in gescrifte overgegeven ende dairop gegeven „ eenen dach van berade, ende was voirder dairop geseyt dat myns voirsz. gen. „ Heere uterste wille ende meyninge was dat die Geestelicke luyden die Ordinan- „ cye aennemen en houden souden, of waren sy dairinne onwillich, soe soude die „ selve mynen gen. Heere dairop provisye doen en was hen dairop dach beteykent „ om haer eyntelicke antwoirde dair op te bryngen elc voir hun selven; zeggende „ voirt die Verweerders, dat ten dage alsoe den geoirden luyden beteykent 't „ meeste deel senden hoir Providitoirs in den Hage, ende gaven meest allegader „ dair op een antwoirde negatyf, meynende dat die Ordinancye by mynen voirsz. „ Heeren van den Raide, Ridderscip en Steden hun te swaer was aan te nemen en „ tegens recht gefondeert; mair die zelve Verweerders die myn voirsz. Heeren „ van den Raide, Ridderscip en Steden niet wederspannigh wesen en wouden, „ namen die Ordinancye willichlik an, wair op myn voirsz. gen. Heer hun we- „ der syne opene brieve gegeven heeft, dairinne hy wille en begeert dat men him „ die Ordinancye sal laten gebruyken, mits 't welke sy die oic altyt alsoe zedert „ die tyt gebruyct en genoten hebben, dair sy nochtans groite aftendeel dicke of „ gehad hebben, by dyen dat sy op hoir recht niet en bleven, gelyc andere Con- „ venten, enz. Zie verders de Sententie tot confirmatie dezes, gedagtekent den 27 April 1459 geregist. in 't Memor. en Sententie-boek van den Hove, gequot. F. *fol.* 144. *verso*. Dit Reglement werd mede aangehaalt in zekere Sententie van den 14 Julii 1470. roerende het Klooster van dezelve orde ter Gouda, in 't Memoriaal en Sententie-boek gequot. N. *fol.* 48 *verso*, ook geconfirmeert ten opzigte van 't Konvent van Rodenburg buiten Leiden van den 9 December 1475, in 't Memor. van Sententien gequot. P. *fol.* 89 *verso*.

Geeft dienvolgende aan 't voorsz Convent zynen openen brief daar toe dienende.

vrede waren zig daarna te voegen en 't voorsz. Reglement te ondergaan. Den brief, den welken Hertog Philips daar op aan 't gemelde klooster verleende, hebben wy dienstig geoordeelt hier nevens op te geven, op dat daaruit met eenen kan gezien werden, waarin de meergem. artikelen bestonden.

„ PHILIPS, &c. doen cond allen luyden, Alsoe over langen „ tyt geleden ons vele grote clachte gedaen hadden geweest, „ dat in onsen Landen van Hollant, Zeelant en Vriesslant, zoe vele „ Cloesteren van Regulieren, Reguliereffen en van der derden or- „ den van Sinte Franciscus beyde van mannen en van vrouwen en „ andere Religieusen Begynen en Begaerden upresen die welke hun „ verwoirderen en vervorderen te coepen ende te anverden erven, „ renten en versterften, die sy den voirsz. Cloesteren laeten en niet „ weder en willen vuyt erven in sulcken vouge, dat zy binnen cor- „ ten jaeren gescepen souden wesen op dat him gedocht waere te „ geerygen ende te hemwaerts te hebben die meeste deel van den „ eerven, landen, renten ende goeden onser voorsz. landen, Oick „ mede van dat die van den voirsz geestelicken persoonen en cloeste- „ ren hen onderwonden en onderwinden dagelicx te doen wairlicke „ ambochten en neeryngen, als wol weven, draperyen, linwaet mae- „ ken en andere ambochten en te nemen te hemwairts winninge „ die sculdich waeren te hebben seculieren persoonen, dair zy onse „ arme gemeente en ondersaeten, die ons dagelicx dienen in onse „ beeden, assys-gelt, waiken en andere saicken, mede vercorten „ in hoeren neeringe en ambochte te doen, die welke onse onder- „ saeten, die te onderhouden hebben hueren wyven, kinderen en „ huysgezinne, &c. dair mede verachtert syn in huere winninge en „ andersints, welke clachte angehoirt onse Banretsen, Ridderen, „ Knapen en goede steden onser Landen voirsz.: mitsgaders andere „ notabele persoonen alsoe wel van onsen Raide als andere by onse „ bevelen en dair toe gestelt van onsen wege, hadden dair up gead- „ viseert die remedien en moderatien, die hunluyden redelicken „ dochte wesende omme te voirsien 't guendt dat voirsz. is; Ende „ te dien einde hadden gestelt in geschrifte zekere poincten en arti- „ culen, inhoudende hoire advys en goetduncken up die voirsz. re- „ medie en redelicken moderatien. Welke advys en goetduncken „ den gedeputeerden van den voirsz. Cloesteren en ordenen, die „ dair om versaemt waren, gethoent wert, om hun dair op te be- „ raiden en te weten of zy dat annemen souden willen, mair na hoi- „ ren berade en dat zy tsamen dair up gesproken hadden all in 't „ lange, SOE verantwoirden zy in 't gemeen, dat zy die voirsz. re- „ medien en moderatien alsoe deuchdelicken en redelicken gemaict „ niet accepteren noch aanneemen en willeden, sonder alleen die „ Ministresse en gemeen Convent van sinte Elisabetten huyse en „ Cloesteren van der derden oirden van sinte Franciscus van Peni- „ tentien hier in den Hage wonende, die te vreden hebben geweest „ aen te nemen en te accepteren die voirsz punten en advisen, En- „ de hebben ons oedtmoedelicken doen bidden dat ons believen wil- „ de hem die voirsz. punten alsoe geadviseert by den voirsz. gede-

pu-

„ puteerden te confirmeren, van welke punten 't inhouden hierna „ volcht.

I.

„ Eerst soo en sal gheen religieuse of geoirde persoon in den „ voirsz. Cloister geoirdert en gecleet wesende te erve moghen ne„ men eenige leengoede in wat maeten die hem souden upsterven.

I I.

„ Item zoe sal dat gemeen Convent van den voirsz. Cloester mo„ gen hebben an huyse, lande, erve en eygelicke renten, die wair„ de van hondert marck silvers tsjaers trois gewichte binnen onsen „ Landen van Hollant, Zeelant en Vrieslant en nyet meer.

I I I.

„ Item wanneer sy soe hoege gegoet syn, soe sullen zy gehouden „ wesen te hebben in hueren Cloester vyftich geoirde persoenen, „ meer oft zy willen ende nyet myn in getale, ende alsser dan ye„ mant sterft van die getalle, soe sullen zy gehouden wesen alsoe „ geringe als zy moghen anderen persoon in diets dooden steden „ t'ontfangen en in te nemen in der oirden tot den vollen getalle toe „ van vyftich persoenen by hoere voirsz. Cureyt mitte dair toe we„ senden en dair tegen en sullen zy geen statuten mogen maicken „ noch privilegien werven ter contrarie. Mair wairt dat sy, na „ dat zy gegoedt sullen wesen tot die wairde van C marck silvers „ tsjaers, namaels verarmmeden by ongevalle of by laste en dat ken„ lic en openbairlic waere, soe sullen zy dan myn persoenen dan „ vyftich in hoeren Cloester hebben mogen ter tyt dat zy weder „ tot die wairde van C. marck silvers tsjaers vercreghen sullen heb„ ben erflick renten van onsen Landen van Hollant, Zeelant en „ Vrieslant.

I V.

„ Item want dit voirsz. Cloester en Convent up dese tyt nyet ge„ goet en zyn aen erfelicken renten in onsen voirsz. Landen tot die „ wairde van C. marck silvers tsjaers, Soe is geadviseert, op dat „ zy te geringer dair toe comen moghen, dat soe wat vrouwe per„ soon in den voirsz. Cloister gaen wil omme die oirde aen te ne„ men die tot hoeren mondighen jaeren, als vyftien jaer oudt we„ sende, gecomen is, alle haere eygelicke goede mit haer mach „ bringhen in dat Cloester om dit aldair ewelycken te laeten, alsoe „ verre als zy dair aff hoere wille openbairlic voeren een Notarius „ en getuygen of voeren Scout en Scepenen, dair hoere goeden „ gelegen waeren, kennet en verliet ende instrument ofte brieve „ dede maicken eer sy dat habyt van der oirde aenneempt, dat soe „ sal dat Convent alle dies persoonen rede en tilbaer have, die men

 hem

„ hem in den Cloester nyet te doen en heeft binnen tsjaers vercoe-
„ pen en die tweedeel van der gelde dair aff comende sullen zy be-
„ leggen in onsen Landen aen eygelicke renten om te geringer te coe-
„ men tot der groote van den C. marck silvers tsjaers, ende dat
„ derdendeel van dien gelde sullen zy houden tot der fabricke des
„ Cloesters. Ende dit te verstaen alsoe verre als die persoonen, die
„ in 't Cloester gaen sal, geen kinderen noch kintskinderen en heb-
„ ben, mair hadden sy die, soe souden zy gehouden wesen dien eerst
„ voeren vuyt te laeten alle hoeren leenen, die zy hadden en die
„ tweedeel van allen hoeren eygen goeden en dat ander derdendeel
„ sal zy mit hair in 't Cloester bringen mogen om dat erflyck aen
„ den Cloester te blyven, alsoe verre als zy hoeren zaeken te voe-
„ ren openbairlick gemaict hadden voer Notarius of voer Scout en
„ Scepenen, gelyc voirsz. staet Ende al wairt dat dies persoonen
„ kinderen of kintskinderen offlivich worden, dair en soude zy geen
„ erve af nemen, mair sullen deelen en nemen die 't anders ter ver-
„ val sculdich zyn te nemen, Ende al wairt dat die persoen die in 't
„ Cloester ginge, kinderen noch kintskinderen en hadde ende zy
„ geen ordinacie van hueren goeden gemaict en hadden in der for-
„ me als voirsz. staet, soe sal dat Convent van den Cloester sculdich
„ wesen eenen Inventaris aucthentyck te maecken van allen den goe-
„ den dien persoonen toebehoerende en dair of die naeste nagel van
„ dien persoon een gelyk Inventarys te leveren, mar dat Cloester
„ mit dien persoon diere ingegaen waren sullen alle dies persoonen
„ goeden erven en haven gebruycken dies persoen leven lanck en
„ nae hoere doot soe sullen haere erfgenamen die helfte van dien
„ weder nemen te erve, en dit alle te verstaen alsoe lange als dit
„ voirsz. Cloester beneden die wairde van C. marck silvers tsjaers
„ erflicke renten in onsen voirsz. Landen gegoet is, mair als dat
„ voirsz. Cloester zoe ryck is, soe sullen die erffgenamen van den
„ begeven persoon alle haeren goeden weder te nemen te erve na
„ inhouden des Inventarys.

V.

„ Item wairt dat eenich vader en moeder tsaemen of eenich van
„ hun beyden een kynt oft kyntskynt, off maech off vrient in dit
„ voirsz. Cloester brochte en die oirde anneme, en dat Cloester
„ noch niet gegoet en waere tot C. marck silvers tsjaers erflelicke
„ renten in onsen voirsz. Landen, die mogen van hoeren goeden die
„ persoen geven an erve, gelde ende tiellaer have alsoe veel alst
„ hem gelieven sal als zy gesont zyn gaende en staende, ende soe
„ sal dat Convent van der Cloester gehouden wesen die tweedeel
„ van den tielbair have te vercoopen mit den twee delen van den
„ goeden dair af comende en mit den twee deel van den gelde dat
„ mit die persoon in 't Cloester gegeven waere, sal men erve koo-
„ pen in onsen voirsz. Landen om te geringer tot hoeren tauxe van
„ erffelicke renten jairlicx te comen en dat derdendeel van den gel-
„ de sal dat Cloester mogen behouden tot der fabrycke van den
„ Cloester.

VI.

V I.

„ Item wairt dat eenich perſoen in 't voirſz. Cloeſter gecleet we-
„ ſende, eenige erffeniſſe aen beſtorve, ſal den Cloeſter mit dien
„ perſoen alle die erffeniſſe nemen en behouden des perſoons leven
„ lanck, alſoe verre als dat Cloeſter nyet gegoet en is tot der wair-
„ de van hondert marck ſilver tsjaers an erffrenten voirſz. en dat
„ Convent ſal den magen en erfnamen van dien perſoon van der
„ voirſz. erffeniſſe een inventarys geven, en als die perſoen aflyvich
„ wort, ſoe ſullen hare erfnamen die tweedeel van der erfniſſe haer
„ aenbeſtorven weder te erve nemen vuyt den Cloeſter, en dat an-
„ der derdendeel ſal erffelyc den Cloeſter blyven. Ende ſoe wan-
„ neer dit voirſz. Cloiſter die wairde van C. marck ſilvers tsjairs an
„ erfrenten in onſen voirſz. Landen hebben ſal, ſoe en ſullen ſy dair
„ en teynden nyet meer goeden noch erffrenten in onſen Landen
„ van Hollant, Zeelant, noch Vrieſlant mogen hebben noch ver-
„ crigen, mar wairt dat ſy in vuytgorſen eenich lant ſelve bedyct
„ hadden in onſen voirſz. Landen, dat ſullen ſy mogen hebben en
„ behouden boven die hondert marck ſilvers. Oick mede, want 't
„ voirſz. Cloiſter dagelycx grote coſten heeft boven eenig ander
„ Cloeſter, overmits dattet in den Hage ſtaet, dairom zy dagelycx
„ grote aenvalle van allen Religieuſen en andere geeſtelicke perſoo-
„ nen hebben, zoe wel van andere oirden als van haer ſelfs oirder,
„ die aldair in onſen Hove te doen hebben, die in dit voirſz. Cloeſ-
„ ter hoeren coſte en herberge nemen; SOE is geadviſeert, dat zy
„ boven die wairde van C. mark ſilvers tsjaers die ſy in onſen voirſz.
„ Landen hebben mogen, noch hebben mogen XXV en XXX mar-
„ gen weylants en hoylant, omme haere beeſten in en vuyt te voe-
„ den, en dair toe zoo veele veens, dat zy tot haeren zelfs barnin-
„ ge in hoeren Cloeſter turf vuyt delven mogen ſonder voirder te
„ vercoepen.

V I I.

„ Item zoe wanneer dit voirſz. Cloeſter gegoet ſal weſen in onſen
„ Landen van Hollant, Zeelant en Vrieſlant aen erflelicke renten tot
„ de wairde van C mark ſilvers tsjaers en tot alſoe veele lants
„ meer als voirſz ſtaet, zoe en ſal geen perſoen dairenteynden in dat
„ voirſz. Cloeſter gecleet en geoirdert weſende eenige erffeniſſe
„ noch verſterffeniſſe nemen in wat maten dattet zy anders dan dat
„ eenige geoirde perſoon die eerfname waere van yemande die ter
„ werrelt offlivich worde, dair aff ſal mogen nemen zoe vele dair
„ men die wairde van een mark ſilvers sjaers lyfrenten om coepen
„ ſal mogen.

V I I I.

„ Item alſoe lange als dat voirſz. Cloeſter die wairde van C. mark
„ ſilvers tsjaers in onſen voirſz. Landen nyet en heeft an eerffelicke
„ renten, wairt dan dat eenich parſoen him yet gave of beſette in
„ teſtament of anders om Goids willen het zy erve of have, dat ſul-
„ len zy mogen behouden eerffelyc om te geringer tot der voirſz.

 ſom-

„ somme van den renten te comen, alsoe verre als die geene die „ hem alsoe yet gave of besette nyet meer geeft noch besette, dan „ dat thiendendeel van zynen goede, mar wat hem dair en boven „ gegeven of besate waere, en sullen sy niet hebben, mar sullen „ nemen dies gevers of besitters eerfnamen als zy aslyvich wort, en- „ de als zy gegoet zyn tot der somme van der eerffelicken renten „ in onsen Landen voirsz, als voirsz staet, wairt dat daerentegen „ den voirsz Cloester yemande eenich lant, huyse ofte erve gave of- „ te bezette in testament of anders om Goids wille, soe sal dat Con- „ vent van den voirsz Cloester, die goeden binnen den eersten jare „ dattet aen hem gecommen waere, sculdich wesen te vercoopen „ en an die weerlycke hant te bringen, sonder eenich gebreck dair „ inne te laten vallen; Ende deden zy dat nyet, soe sullen wy ofte „ onse nacomelingen die goede doen aenvaerden en vercoepen, en „ 't gelt dair af commende den armen doen deylen; Ende 't gelt „ dair af commende sal dat Convent van den voirsz Cloester mogen „ beleggen vuyten onsen Landen of vertymmeren in hoeren Cloester „ dair zy behouffelyck zyn, &c.

IX.

„ Item als dit voirsz Cloester gegoet sal wesen in onsen voirsz „ Landen tot die wairde van.C. marck silvers tsjaers, soe sal dit „ voirsz Cloester nochtans genieten en hebben mogen sulc goet als „ eenich persoen die mit hem in hoeren Cloester comen sal in der „ oirden mit haer in 't Cloester bringen sal, in der manieren als „ voirsz staet, mar sulcke goede als die persoen mit haer in 't Cloe- „ ster bringen sal, sullen dat Convent van den voirsz Cloester, het „ zy renten oft andere goeden vercoepen binnen eenen jaer, ende „ 't gelt dair aff commende beleggen vuyten onsen Landen voirsz.

X.

„ Item zoe en sullen die Susteren van den voirsz Cloester geen nee- „ ringe van der draperie voirt an doen alse lakenen maicken noch „ vercoepen, noch en sullen voirt an geen laken weven anders dan „ voer hem selven en die van hoeren Cloester zyn ter tyt toe, dat sy „ gegoet sullen wesen tot C. mark silvers tsjaers, gelyc voirsz staet, „ ende als zy tot dier somme toe gegoedt zyn, zoe en zullen zy „ dairenteynden geen wolle weven, maer lynen weven sullen zy wel „ mogen doen. Ende haere lynnenwaet dat zy bynnen hueren „ Cloester weven en reeden sullen, dat sullen zy mogen vercoopen „ en hairen wille dair mede doen en tollen vry vuytvoeren, en des- „ gelycx haren provande en dat zy anders behoeren sullen tot hoe- „ ren Cloester, sullen sy oick tollen vry vuyt mogen voeren en sly- „ ten.

XI.

„ Item is oick geadviseert, dat wairt saicke dat wy den gemee- „ nen Cloesteren in onsen voirsz Landen hier namaels meer gracyen

„ deden

„ deden om rycker te mogen wesen, daer in en sal dit Cloester niet „ vermindert noch verafftert wesen met 't guent dat voirsz staet. „ SOE IST, dat wy dese saicken aengesien en dair up gehad heb- „ ben 't advys ende goetduncken van onsen lieven en getrouwen „ Stedehouder en Luyden van onsen Raede by ons gestelt ten saicken „ van onsen Landen van Hollant, Zeelant en Vrieslant, residencie „ houdende hier in den Haige voirsz. Ende oick mede 't advys „ van den Luyden van onsen Groeten Raede by ons wesende, die „ die voirsz pointen en articlen alle in 't lange duersen hebben mit „ grote deliberatien en rypheyt van raide, alle die punten en articlen „ hier boven gescreven en geincorporeert, hebben wy voer ons en „ voir onsen erven ende nacomelingen Graven en Gravinnen van „ Hollant, Zeelant en Vrieslant belieft, gevestigt en geconfirmeert, „ en by desen onsen brieven gelieven, vestigen en confirmeren naer „ haer formen en inhouden; Behoudelicken dat die voirsz Mi- „ nistresse en Convent van Sinte Lysbetten ons wederom geven sullen „ huere brieven bezegelt mit hueren zegele, dair in dese onse brie- „ ve van woerde te woerde geincorporeert sullen wesen; By welc- „ ken hoeren brieff zy die voirsz punten accepteren en nemen sullen „ en beloeven die te onderhouden sonder eenich ingebreeke noch „ ymmermeer dair jegen te doen in eeniger wys, die welcke hoere „ brieven wy willen bewaert wesen by den bewaerrer van onsen „ Chartren en Registeren, en by hem geregistreert te wesen in den „ bouck van onsen Registeren van Hollant; Behoudelic oick in alle „ onse rechten, hoocheyt en heerlicheyt. Ontbieden dairom en be- „ velen onsen voirsz Stadhouder en Raede in Hollant, onsen Rent- „ meester en Procureur Generael der selver Landen, onsen Bailliu „ en Scout van den Hage, en alle anderen onsen Amptenaeren, „ Rechteren, Justicieren, Officieren en Ondersaeten dien dat aen- „ gaet oft aengaen sal mogen, hoeren Stedehouderen die nu zyn en „ namaels wesen sullen, en elken van henluyden bysonder en alsoe „ verre alst hem aengaen mach, dat van onse tegenwoirdige gracie, „ believinge, vestinge en confirmatie in der vouge ende manieren „ voirsz zy, doen laten en gedoegen die voirn. van den Convente „ van Sinte Lysbette volcomelicke, paissibelyck en rustelyck ge- „ genieten en gebruyken, sonder hen dair in te doen ofte laeten „ geschien nu of in toekomende tyden eenigen hinder, stoet of on- „ gebruyck ter contrarie, want dat ons alsoe belieft en willen dat „ gedaen zy. In oirconden desen onsen brieve en onsen zegel dair „ an gehangen. Gegeven in onse Huyse in den Hage in Hollant „ den laesten dach van April in 't jaer onses Heeren M. CCCC. LVI. „ Aldus geteyckent by mynen Heeren den Hertoge.

L. MISDACH.

Van dit Konvent is jegenswoordig niets overig dan de bloote naam, zynde het zelve by de Magistraat van den Hage in voorige tyden ge- kogt, *'t Convent naderhand*

afgebroken, en daar van de nieuwe Groenmarkt gemaakt

kogt, en ten gronde toe gesloopt (*q*), waar van zy haare nieuwe Groenmarkt in den jaare 1614 hebben gemaakt, uitwyzens zekere Keure en Ordonnantie van den 6. Octob. des gem. jaars, waar by „ Schout, Burgemeesteren en Regeerders statueren, dat niemand „ wie hy zy, op ten ordinaire Marktdagen, zynde maandags en „ vrydags eenige groente, saet, wassende kruiden, bloemen, kool, „ knollen of peen zal mogen verkoopen of koopen dan op de nieu- „ we Groen-markt daar toe geaccommodeert *in 't St. Elizabeths* „ *Susterhuys of Klooster* alhier, ter plaatze daar 't hen aangewezen „ zal werden.

St. Agnes Konvent.

Waar voorheen zoude gestaan hebben.

Het tweede Konvent, waar van de Nonnen mede na den Regel van *St. Augustinus* leefden, zoude na de getuigenisse van den Schryver der Batavische Oudheden (*r*), gestaan hebben in de Tooren-straat, en genoemt zyn geweest Ste. Agnes Konvent, en in den jaare 1547 opgekomen onder een oude en arme weduwe *Geertruid* Jansdogter. Van deze Geertruid verhaalt hy en ook zyn vertaalder, dat zy 17 a 18 dogteren hebbende vergadert, met dezelve zeven jaaren lang, zonder eenig inkomen, in de uiterste armoede zoude hebben geleeft, en dat, wanneer deze maagden ontrent 1450 zig genegen toonden om eenige inkomsten aan te nemen, de gemelde Geertruid zig zelve van haar zoude afgezondert hebben, zonder eenen duit te willen ontfangen of genieten; daar by voegende, dat deze vergaderinge op dien tyd den regel van St. Augustinus nog niet had aangenomen. Dog van dit alles hebben wy niets ter werreld konnen ontdekken, zynde zelfs ons nooit uit oude brieven, sprekende van de huizingen, gelegen in de gemelde Tooren-straat, gebleken, dat aldaar zodanig Konvent zoude geweest hebben. Uit een der zelve (*s*) hebben wy wel gezien, dat 'er in den jaare 1450 in dezelve straat is geweest een Doele, zonder dat wy tot nog toe hebben konnen naspeuren tot wat gebruik

De ongegrontheid daar van aangetoont.

(*q*) Wanneer in den jaare 1584 alle de huizen in de Flaming-straat afbranden, geraakte ook een gedeelte van dit klooster in de asche, zoo als onder anderen uit de volgende Resolutie van den 21. Julii 1584 af te nemen is. „ Op het versoek „ van Maritgen Vincenten, blinde en impotente Vrouwe, oud 70 jaaren, die „ voor alimentatie toegevoegt is geweest ses pond. grn. 's jaers; en Jannitgen Ot- „ tendogter, oud 60 jaren, die vier ponden Vlaems toegevoegt waren, beyde „ Conventualen van den Convente van 't Spuye in den Hage; Is elks, *in aenzie-* „ *ninge van de afbrandinge van hare huysinge van St. Elizabeth in den Hage*, boven „ hare toegevoegde alimentatie gegunt nog twee ponden grooten Vlaems tsjaers. Zie mede Resolutie 28. Febr. 1589. Ook zyn eenige stukken van de huizinge van dit klooster by de Staten van Holland aan particulieren in erfpagt gegeven om te betimmeren, repareren, vernieuwen, „ en gebruyken zonder eenige contradictie „ of belet, mits daar voor betalende, &c. zonder dat de voorsz. huyzingen en „ erven van wegen 't gemeene Land of anders wederom aanvaert zullen mogen „ werden, dan mits alvoorens opleggende en betalende zodanige somme als de „ possesseurs van dezelve huizingen zullen doen blyken aan dezelve verschoten en „ geimpendeert te hebben. Zie verders Resolutie 29 December 1589.

(*r*) *Pag.* 238.

(*s*) Deze brief verkort luid aldus „ Wy Schepen in den Hage doen condt al- „ len luden, dat voor ons quam N. N. &c. Ende deze voorsz. rente heeft hy „ hem versekert op een huys en erve gelegen in de Toornstraet, belegen aen die „ noort-

bruik dezelve eigentlyk heeft gedient; maar dat deze Doele op den zelven tyd zoude hebben verstrekt tot eene byeenwooninge der voorsz. Nonnen is by ons gansch onaannemelyk. Wel is waar, dat 'er by Cretser in zyne Beschryvinge van 's Gravenhage (*t*) een oude francyne brief werd gevonden, sprekende van zodanig konvent, gestaan hebbende in de Toorenstraat, waaruit men eenig en alleen deze gansche vertellinge heeft getrokken. Maar indien men slegts met eenige oplettentheid inziet, hoe en waar ter plaatze hy den zelven brief bybrengt, terstond zal men bevinden, dat hy dien niet toeschryft aan een zeker afgezondert klooster, maar aan dat van *Ste. Aagte* konvent, 't geen in oude brieven doorgaans genoemt werd *Ste. Agnieten* Susterhuis, welke benaminge ook in den voorsz brief voorkomt. Zulks dat wy vaststellen, dat 'er geen twee byzondere kloosters, hoewel van verschillende naam, op een en den zelven tyd zoo digt by den anderen gelegen zyn geweest, maar dat dat konvent, waar van de gemelde brief gewaagt, het zelve is met dat van Ste. Agneta, by Cretser onbedagtelyk Ste. Aagte genoemt, 't geen in 't Westeinde zynen ingang heeft, en jegenswoordig voor 't Weeshuis werd gebruikt; welk konvent of Susterhuis eertyds met zyne belendinge heeft gestrekt tot agter de huizen, staande aan de westzyde van de Tooren-straat, alwaar het zelve ook eenen uitgang heeft gehad. Behalven dat wy vermeinen, dat de meergemelde brief niet en is van dat gewigt, dat men het minste geloof aan den zelven kan geven, als in zig niet anders vervattende dan een gansch fabuleus verhaal van een mirakel, 't geen in het zoo gewaande Konvent zoude zyn voorgevallen, ongetwyffelt by den een of den anderen Monnik bedagt en verziert. En derhalven konnen wy niet bezeffen, hoe luiden van oordeel en ervarentheid in de oudheden van ons Land, ten minsten ontrent het Geestelyke, zig zoo ligt konnen overgeven, om op zulken losfen grond een gansch gebouw ter neder te stellen, even of de vyftiende eeuw niet overvloedig en mild genoeg ware geweest, om Kloosters en Godshuizen te stigten, dewyl 'er na het getuigenis van Boxhorn in zyne Nederlandsche Historien, meer dan 4 5 op dien tyd in de Nederlanden gevonden wierden; welk getal de meergemelde Schryver in zyne Voorreden van de Zuidhollandsche Oudheden zelfs begroot op vyf hondert Kloosters of Bagynhoven, welke buiten de Kollegiale kerken in deze Provintien zouden gestaan hebben.

Wy bekennen, dat we de meergemelde Schryvers zodanig van onvoorzigtigheid niet zouden hebben derven beschuldigen, indien het bewys, waarop zy hunne stelling vestigen, van meerder kragt en van beter alloi ware geweest, dewyl zy schynen misleid te zyn door de benaminge, welke Cretser, dien men zoude moeten onderstellen ten vollen kundig te zyn, immers van zulke dingen die in zyne

„ noortzyde Ghysbrecht Claesz., an die zwtzyde Maritgen des Prochypapen
„ Jonkwyf, en an die zelve zyde after Bruyn die Maetselaer, *op dat westeynde die*
„ *Doelen*, en op dat oosteynde die Heerstraet, &c. den xx September Ao.
„ M. CCCC. en vyftig. (*t*) *Pag.* 39.

zyne plaatze openbaar en bekent zyn, aan dat Godshuis zeer verkeerdelyk komt te geven, noemende het zelve Ste. Aagte konvent, welke benaminge hy niet zal konnen aantonen, dat ooit het voorsz. Susterhuis heeft gevoert; daar in tegendeel in den bewusten francynen brief vermeld werd van Ste. Agnes of Agnieten konvent; welke onderscheidelyke benamingen der gemelde Schut-Heiligen of Patronessen hen dan aanleidinge hebben gegeven, om twee afzonderlyke Maagden-huizen te stellen, het eene met den naam van St. Aagte en 't andere met den naam van St. Agnes konvent.

Ste. AGNETA KONVENT.

Hiermede van deze zaake afscheidende, gaan wy over tot het *Ste. Agnieten Konvent*, 't welk, gelyk wy zoo even hebben gezegt, zynen ingang heeft in 't Westeinde regt over het huis van de oude Heeren van Assendelft, op de meergemelde kaart aangewezen met No. 12. De Nonnen, die in 't zelve waren, leefden na den derden regel van St. Franciscus. Het gebouw was al vry van een tamelyke grootte of omtrek, en had aan de zyde van de straat eene kerk of kapel, gelyk af te nemen is uit de zelve kaart, dog welke in laatere tyden is afgebroken en den grond gelyk gemaakt. Aangaande dit Susterhuis is ons tot nog toe niets byzonders te vooren gekomen, en derhalven hebben wy alhier alleen maar aan te merken, dat dit gebouw voor het meerendeel is ontdooken het lot, 't geen veele andere diergelyke Godshuizen ten tyde van de veranderinge van den Godsdienst, in Holland en andere vereenigde Provintien, en wel inzonderheid in den Hage zyn onderworpen geweest, zynde dit het eenigste dat van de vier Nonnekonventen, die alhier eertyds wierden gevonden, in wezen is gebleven, 't geen veroorsaakt is, dat in den jaare 1576. dit huis tot inwooninge en gebruik der arme Weezen is gegunt en verders bequaam gemaakt geworden, na dat de Weezen al eenige jaaren te vooren hun verblyf in een ander huis hadden gehad, zoo als wy te zyner plaatze nader zullen verhalen.

Hoedanigheid van 't gebouw.

Is het eenigste dat van de vier Conventen overig is gebleven.

Ste. MARIA IN GALILEA CONVENT.

De Nonnen van St. Augustinus orde hebben, volgens 't schryven van Lindeborn (*v*) nog een derde Konvent of Maagdenhuis gehad, bekent met den naam van *St. Mariaas Konvent in Galilea* (*w*). Van dit Susterhuis, 't welk aan den Poot-weg stond, en onder het meergemelde Kapittel behoorde, was in den jaare 1479. Mater of Betierster *Maria* Jacobsdogter, zoo als ons uit een oorspronkelyke acte by haar gepasseert, is gebleken. In het testament van Mr. Hugo van Assendelft, 't geen hy in den jaare 1522 heeft gemaakt, als mede

Ste. Maria in Galilea konvent aan den Poot-weg.

(*v*) Zie de Oudh. en Gestigten van Delfland, &c. *pag.* 404.
(*w*) Kaarte van den Hage No. 10.

de in zyne laatere confirmatoire diſpoſitie van den jaare 1538 vinden wy eenen *Mr. Jooſt Corvinck*, *Pater van den Convente op 't Spoey*, 't geen ongetwyffelt het zelve is, daar wy van ſpreken; want of ſchoon het voorſz. Suſterhuis heeft geſtaan in de Pooten, zoo zal 't nogtans zynen uitgang hebben gehad op 't Spui of met zyne erve tot daar toe hebben geſtrekt, en zulks daarom ook genoemt zyn geweeſt het Convent op 't Spui (*x*). Hy was mede Notarius na de wyze en 't gebruik van dien tyd, in welke qualiteit hy heeft ondertekent het laatſtgemelde teſtament van den voornoemden Hugo van Afſendelft, en in 1520 gepaſſeert den fondatie-brief van eene vikarye door Elizabet van Keulen op het H. Geeſt altaar. De laatſte Bagynen-Pater is geweeſt Heer *Lubeek Dirkszoon*, Prieſter, eertyds bezitter van eene vikarie gefondeert op St. Jacobs altaar in de groote kerk alhier, waar van wy den brief hier vooren hebben opgegeven. Hy werd in het teſtament van Heer Jan Govertsz. Prieſter, die alhier in den Hage op den 26 Julii 1559 is overleden, en hem tot executeur van zyn teſtament hadde geſtelt, betitelt, *Heer Lubeck Dirksz. Prieſter*, *Pater en Confeſſeur van 't Zuſterhuis op 't Spoey.* De Staten van Holland begunſtigden hem by Reſolutie van den 15 Julii 1577 *in aanzieninge van zyne qualiteit en hooge jaaren* jaarlyks tot alimentatie en onderhoud met de zomme van 150 guld., te betalen uit de inkomſten van de goederen van 't Kapittel ten Hove. By de omkeeringe der Land-regeeringe is dit klooſter den grond gelyk gemaakt, en zyn daarop in laatere tyden eenige burgers-huizen getimmert, laatende niets ter gedagteniſſe overig, dan dat het ſtraatje, 't geen uit de Pooten derwaarts ſtrekt, daar van als nog behouden heeft den naam van de Bagyne-ſtraat, jegenwoordig berugt door den ſchrikkelyken moord aan twee oude luiden, man en vrouw, in den jaare 1721. gepleegt. Het erf, waarop het bouwhuis

Wierd ook genoemt het Suſterhuis op 't Spui.

Is naderhand afgebroken en op den grond huizen gebouwt

Mmm huis

(*x*) In oude brieven, ſprekende van huizen ſtaande op 't Spui, werd dit Konvent beſchreven nu eens met den naam van 't Suſterhuis op 't Spui, dan weder eens met den naam van het Suſterhuis in de Pooten, zoo als uit de volgende actens af te nemen is, welke wy ſtukswyze alhier tot beveſtiginge zullen bybrengen. *Wy Scepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voir ons quam Willem de Vryes en bekende voir hem en ſyne erven en nacomelingen in erfpagt gegeven te hebben Barthelmees Rembrantsz een coeltuin mit die huyſinge dair op ſtaende, gelegen op die Spoey an die oiſtzyde van die vaert en heeft belegen aen de noirtzyde Corn. Bruynsz, op die oeſtzyde en an de zuytzyde*, dat Suſterhuys op die Spuy, *en an die weſtzyde die Heerſtraet*, &c. *bezegelt mit ons gemeenen zegel, geſcreven op ten xx dach in Aprille in 't jaer ons Heeren* 1505. In een anderen brief. *Wy Maertyn Adriaensz en Anthoenis Aertsz. Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voor ons gecomen is Gerrit Kerſtenszoen, en bekende wel en wettelyken vercoft te hebben een jaerlixe Los-rente*, &c. *Ende deze voorſz. renten heeft hy den H. Geeſt alle jairs verzekert op zyn huys en erve ſtaende an die oeſtzyde van der Spoey, en heeft belegen an die oeſtzyde Koen Noellez. an die zwtzyde Pieter Enghelsz, op 't ooſteynde* 't Suſterhuys in de Pooten, *en op 't Weſteynde die Heerſtraet*, &c. *Des t'oirconde hebben wy Schepenen voorn. onſen zegel hier onder angehangen op ten 23 dag Junii Ao.* 1536. Deze ophelderinge hebben wy nodig geagt hier by te voegen, op dat men door onkunde niet wederom zoude vervallen in gelyke dwalinge, welke men heeft begaan ontrent het Ste. Agnieten konvent, ſtellende alhier twee afzonderlyke klooſters, het eene op 't Spui en 't ander in de Pooten, daar het nogtans een en 't zelfde is geweeſt.

huis en de kerk geſtaan hadden, en als toen al woeſt en ledig leggende, groot vyf hond, wierd in den jaare 1583 by de Staten van Holland aan *Philips Doublet*, Ontfanger Generaal en Meeſter van de Rekeninge in Holland in erfpagt gegunt, om aan zyn huis en hof te mogen trekken; en aan de Magiſtraat van den *Hage verkogt tot commoditeit en gerief van de vlekke en ingezetenen van dien ontrent derd' halve margen lands, gelegen agter het zelve bouwhuis* ten zuidooſten, *voor de zomme van* 1200 *ponden van xl. grn. 't pondt*, &c. uitwyzens de acte van koop daar van zynde van date 2 April 1594 en de brief van opdragte gedagtekent 5 Februari 1596. Van welk land naderhand is gemaakt de Kalvermarkt, Turf en Houtmarkt met de dwars-ſtraaten daarop uitkomende.

Derd'-halve mergen lands by die van den Hage gekogt.

Zegel van 't konvent

Dewyl ons ter hand gekomen is een francyne brief van den jaare 1518 gepaſſeert by *Elizabeth Symonsdogter Miniſtreſſe van de beſloten Convente onſer Liever Vrouwen in Galilien*, waar onder aan des Konvents zegel in groenen waſſche aan een francyne ſtaarte was hangende, zoo hebben wy de moeite waardig geagt, om de oudheid-Beminnaars daarvan een afbeeldzel alhier te geven.

Het zelve vertoont de moeder Maria met het kindeke Jeſus op haaren arm, met dit omſchrift, zoo verre wy hebben konnen lezen

SIGILLUM DOMUS BEATE MARIE VIRGINIS IN GALILEA IN HAGA ORDINIS SORORUM CO...

't geen wy by giſſinge dus uitleggen:

Zegel des Convents van de Heilige Maagd Maria in Galilea in den Hage van de orde der beſlotene Suſteren.

XV. HOOFT-

XV. HOOFTSTUK.

Verhandelinge van verscheide Kapellen, als I. Ste. Maria *Kapel op de Spui-brugge.* II. St. Jacobs *Kapelleke in de St. Jacobs-straat.* III. St. Cornelis *Kapel en Leprooshuis aan 't Sieken, wanneer gestigt, onderzogt. Inwyding van 't altaar in de kapel, die in laater tyd tot de vergaderplaats der Regenten gemaakt is. Onderzoek op de Leproozen, alvoorens zy in 't huis ontfangen wierden, en weder uitgingen. Placcaat tegen de bedelarye en ongeregeltheden der door het land loopende Leproozen. Inbreng der zieken in 't huis, en middelen tot derzelver onderhoud. Plegtige Ommegang eens 's jaars door den Hage met poppen, als mede door het gansche Westland. Onder de voorregten van 't huis, was de visscherye van de Vyver en wateren om het Hof, mitsgaders de beplanting van den Ryswykschen weg. Is tans een Proveniers-huis; deszelfs bestier, en namen der Regenten.* IV. *Het Kapelleke van 't* Vrouwtje met de Kruiken; *waar gestaan heeft.* V. *De Kapel van 't* Sacraments Gilde-huis; *waar gelegen, en waar toe tans gebruikt werd. Het Broederschap van 't H. Sacrament, in den jaare* 1440 *door den Abt van Middelburg en den Pastoor van den Hage bevestigt. Stond onder een Deken en vier Hooftmannen. Plegtigheden en diensten by het zelve verrigt. Vereisch ter aanneminge van 't zelve. Hunne vergaderplaats Was al van oude tyden een Gast- of Proveniers-huis. Naam-lyste der Regenten.* VI. St. Anthonis *Kapel, een der oudste gestigten in den Hage. Tans het Dol- en Pesthuis. Hoedanigheid van 't gebouw, en by wien het zelve geregeert werd. Een tweede orde van St. Anthonis, genaamt de* Kreepels, *in den jaare* 1488 *vernietigt.* VII. St. Anthonis *Kapel in 't Bosch.*

STE. MARIA KAPEL.

BEhalven de voorverhaalde vier Nonnen-Konventen, het St. Nikolaas Gasthuis mitsgaders deszelfs kapel, hebben'er hier en daar op verscheide plaatzen nog eenige Kapellen gestaan; als onder anderen *de Kapel van de H. Maagd Maria* op de Spui-brugge, die daar van nog den naam voert van de *Kapel-brugge.* Van deze kapel is niets dan de enkele geheugenis over. Deze kapel was niet heel groot; de geene die dezelve bedienden wierden genoemt *Capelmeesters van onser Lieve Vrouwen Capelle op te Spoey.* Zy bestonden mede, als andere Geestelyken, uyt giften en constitutien van renten op huizen en erven in den Hage, welke rentjes naderhand by de veranderinge van tyden, den Leproosmeesters alhier ten behoeve van de zieken zyn toegevoegt. Ste. Maria Kapel.

St. JACOBS KAPELLEKE.

St. Jacobs kapelleke.

Tusschen de Wagestraat en het Spui t'einde de St. Jacobs-straat, die daar van zyne benaminge heeft behouden, stond een kapelleke, genaamt *St. Jacobs Kapelleke*, om dat het ter eere van St. Jacob den minderen was ingewyd. Het zelve was mede van geen grooten omtrek, gelyk uit de oude kaart van den Hage No. 23. af te nemen is. Wie het zelve gestigt heeft, is ons t'eenemaal onbekent. In laater tyd is deze kapel omver geworpen, en de grond geëffent, waar op of daar ontrent de Heeren van de Societeit in den Hage, in den jaare 1649 hebben gedaan bouwen eene nieuwe kerk, waarin na verloop van zes jaaren, voor de eerstemaal de Godsdienst is gepleegt.

St. KORNELIS-KAPEL en LEPROOSHUIS.

St. Kornelis Kapel en Le-prooshuis.

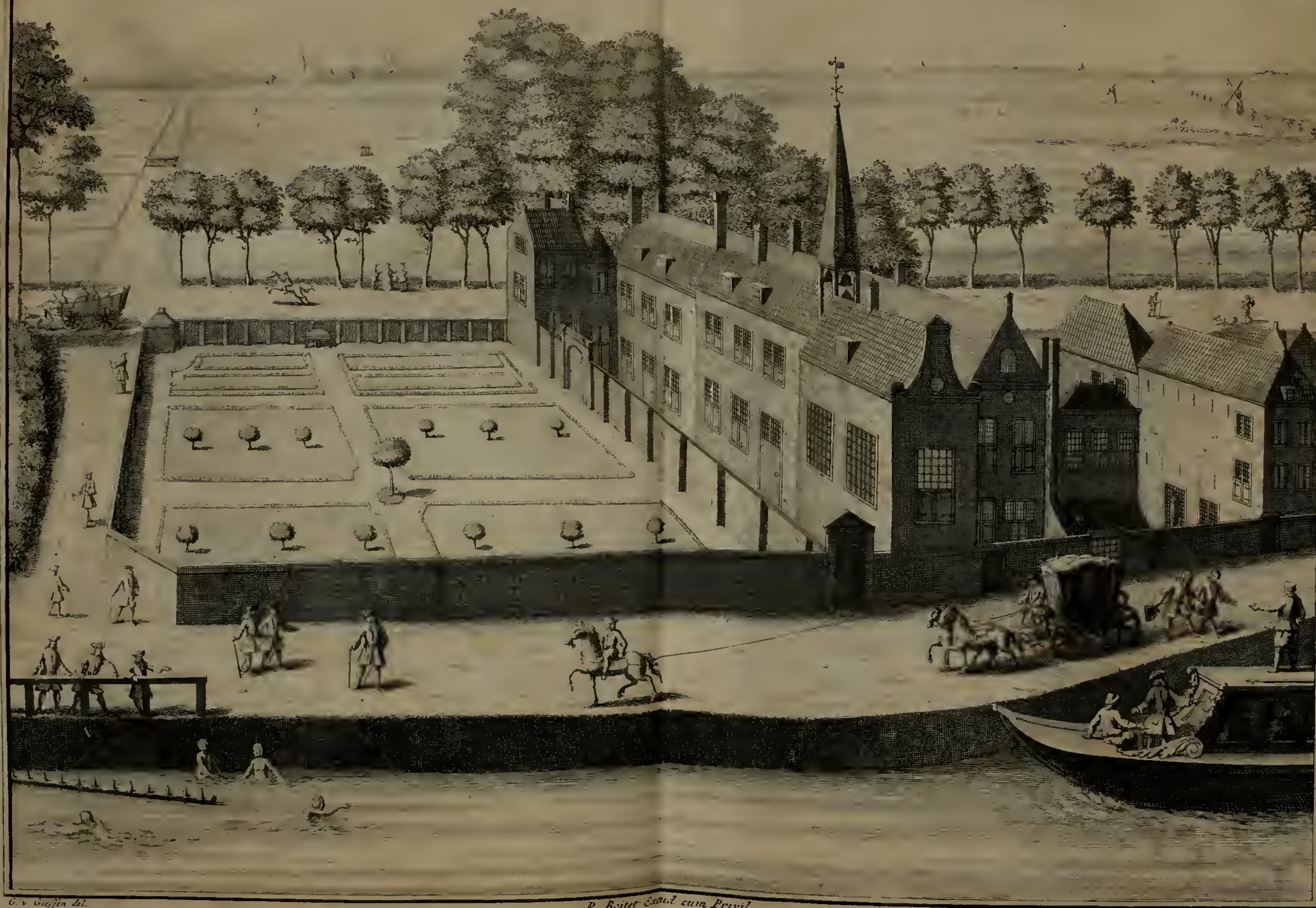
De *Kapel* van 't Leprooshuis, 't welk aan 't inkomen van den Hage aan den Delfschen ryweg gelegen is, en jegenswoordig voor een Proveniershuis gebruikt werd, was ingewyd op den naam *van den H. Kornelius*, en diende tot gebruik voor den geenen die met akker-ziekte, melaatsheid, of lazery besmet zynde, in 't voorsz huis hun verblyf of inwooning hadden. Deze ziekte was ouwelings alomme bekent en zeer gemeen, weshalven men in de meeste steden van Holland Lazarus- of Leprooshuizen (*a*) gestigt vind, welke naderhand, deze quaal verminderende, meest in Proveniershuizen zyn verandert.

Onderzoek, wanneer deze kapel gestigt zy.

Wanneer deze kapel gestigt zy, kan met geen zekerheid gezegt werden; niettemin is het waarschynlyk, dat dezelve gebouwt is tusschen de jaaren 1441 en 1450. 't Geen daar toe aanleiding geeft, is een acte van den jaare 1441, waarby eenige perzoonen met Lazarus-ziekte besmet zynde, door de Raden van Holland gelast werden uit den Hage te vertrekken en daar uit te blyven een jaar lang, ten ware zy eerder van dezelve quaale gezuivert en genezen waren. Uit welke zaak men zoude moeten besluiten, dat het meergem. Ziekenhuis ter zelver tyd nog niet in wezen is geweest. De acte, als aanmer-

(*a*) De Lazery en Melaatsheid is eenigen tyd, als onder *Philippus Augustus* (volgens 't getuigenis van Mezeray in 't leven van den gemelden Philippus Augustus) en eenige der volgende Koningen, zeer gemeen in Vrankryk en in de omleggende landen geweest. Om de voortzetting van deze quaal te beletten, wierden de melaatsche menschen van alle menschelyke gemeenschap afgehouden; en op afgezonderde plaatzen, verre van 't gezelschap der menschen, dog by groote en gemeene wegen, opgesloten. Hun getal is metter tyd zodanig aangewasschen, dat 'er zoo te zeggen geen stad en burgt en was, of daar moesten Lazarus-huizen gebouwt werden. En gemerkt dat de menschen in die tyden doorgaans goed geefs waren, en veel hielden van kloosters en Gasthuizen te stigten en begiftigen; en dat de Koningen en Vorsten daar en boven vrydommen op vrydommen, en 't eene Privilegie voor en het ander na aan deze Lazarushuizen verleenden, zyn dezelve in korten tyd zoo ryk en magtig geworden, dat ze eer voor benydens als voor beklagens waardig aangezien wierden. Zie Oudh. en Gestigten der stad Utrecht, 1 *deel*, *pag.* 576. *in* 8.

G. v Giessen del.

R. Boitet Excud. cum Privil.

merkelyk, om dat de Magistraat van den Hage daar nevens geordonneert werd de gemelde bevele ter uitvoering te stellen, zullen wy hier byvoegen.

„ BY mynen Heer van Bingincourt en anders den Rade gestelt ter saken der Lande van Hollant, &c. is overgedragen en gesloten, overmits onderwys dat hun gedaen is van *Dammas* den Bode, *Castelleintge*, *Willem* van Dordregt en *Marthyn* van Dordrecht, die besmet soude wesen mitter ziekten van der laserien, dat die voirn. persoonen trecken sullen wter Hage en dair wt bliven een jair lang, en wairt dat sy hier en binnen van der voirsz. ziekten gesuyvert en genesen worden, soo sullen myn Heeren van den Raide hen dan consenteren na dat sy dan bevinden, dat na gelegenisse der saken mogelyken dair in behoiren sal worden gedaen te wesen. Ende hebben hier op bevolen den Bailliu, Scout en Gerechte van der Hage, dat sy dese voorn. persoonen van myns genadichs Heeren wegen bevelen en soe goet hebben dat sy terstont wter Hage trecken en dair wtbliven in der maniere voirsz. Gedaen in den Hage by mynen Heer van *Bingincourt*, Heeren *Geryt van Zyl*, *Willem van Nailtwyk*, Mr. *Henrick Wtenhove*, Mr. *Pieter van Boistensween*, Mr. *Jacob Potter*, *Goidscalc Oom*, en *Geryt Potter* op ten xij dach in Meye anno M. CCCC XLI.

Ontzegginge van den Hage door den Raad aan eenige Lazeren; en last op 't geregt om dat uit te voeren.

Dat 'er de kapel en gevolgelyk het voorsz. Godshuis, tot welkers dienste de kapel alleen is gestigt, in den jare 1450 al hebben gestaan, is klaar te zien uit de acte van auctorisatie welke de Bisschop van Utrecht, Heer *Rudolph van Diephout*, verleende op zynen algemeenen Vikaris, om het altaar, toen nieuwelings opgeregt in de kapel der Leproozen buiten den Hage met de gewoonelyke plegtigheden na de wyze en 't gebruik der Roomsche kerke in te wyden. De Latynsche brief, waar van ons de originele is vertoont, luid in dezer voegen:

RODOLPHUS Dei & Apostolice sedis gratia Episcopus Trajectensis Reverendo in Christo Patri & Domino Domino Gerlaco, *eadem gratia Episcopo Jeropolitano nostro in Pontificalibus Vicario Generali salutem & sinceram in Domino caritatem, ut altare situm in Capella Leprosorum extra villam Hagam nostre Diocesis noviter fundatum non consacratum premissis solempnitatibus debitis & consuetis, prout congruit sub invocatione Patronorum ejusdem altaris. Accedente consensu quorum interest ac jure matricis Ecclesie & alterius cuiuscunque semper salvo consecrare possitis & valeatis, auctoritatem & licentiam tenore presentium impertimur. Statuentes & volentes dedicacionem predicti altaris singulis annis & perpetuis futuris temporibus dominica prima post festum Petri & Pauli Apostolorum in Dei nomine, solempniter celebrari. Nos enim cupientes corda fidelium ad caritatis opera invitare omnibus hominibus utriusque sexus vere confessis & penitentibus, qui in dicto altari missas audierint aut qui in eorum testamentis vel extra aliquod caritativum subsidium, aurum, argentum, vestimenta, libros, calices, luminaria,* or-

Autorisatie van den Bisschop van Utregt tot het inwyden van 't altaar.

ornamenta seu quævis alia eidem altari pie donaverint, legaverint, donari aut legari procuraverint quotiescunque, quandocunque & ubicunque eorum aliqua fecerint seu adimpleverint, de omnipotentis Dei misericordia beatorum Petri & Pauli Apostolorum... ac beati Martini patroni nostri gloriosi meritis & intercessione confisi, quadraginta dies indulgentiarum de iniunctis eis penitenciis misericorditer in Domino relaxamus, nostrarum testimonio litterarum. Datum A°. Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo mensis Junii die vicesima tertia.

AR. BYNDORP, *Sig^t^.*

De gemelde Vikaris met deze magt voorzien zynde, wyde den 23. Junii daaraanvolgende het voorsz. altaar, gevende allen den geenen, die aan 't zelve altaar missen deden of hoorden en wel inzonderheid op zekere Heilige dagen, of die by hun testament of daar buiten eenig onderhoud 't zy goud, zilver, boeken, bekers, kandelaars, vercierzelen of iets anders aan het altaar of zieken, in 't voorsz. huis leggende, schonken, maakten of bezorgden, aflaat van 40 dagen, gelyk uit de volgende acte breder te zien is:

Inwydinge van 't altaar.

GERLACUS *Dei Gratia Episcopus Jeropolitanus reverendi in Christo Patris ac Domini Domini* Rodolphi *eadem gratia Episcopi Trajectensis in Pontificalibus Vicarius Generalis notum facimus universis, quod A°. millesimo quadringentesimo quinquagesimo mensis Junii die vicesima tertia altare in Capella Leprosorum sita extra villam Hagam versus Delff in honorem omnipotentis Dei sueque genitricis Virginis* Marie, *beatorum* Cornelii, Sebastiani *ac* Georgii *consecravimus, coopante nobis gratia septiformis. Cujus quidem altaris dedicacionem constituimus Dominica prima post festum Petri & Pauli Apostolorum singulis annis perpetuis temporibus in Dei nomine celebrandis. Nos enim cupientes corda fidelium ad caritatis opera invitare omnibus hominibus utriusque sexus vere confessis & penitentibus, qui supra dictum altare divina missarum officia dixerint aut audierint, Et presertim in festivitatibus infrascriptis dupliciter. In natali Domini, Pasche, Penthecostes, omnium Sanctorum & singulis festis beate Marie Virginis, aut qui in eorum testamentis vel extra aliquod caritativum, subsidium, aurum, argentum, vestimenta, libros, calices, luminaria, ornamenta, seu quævis alia eidem altari seu infirmis pie donaverint, legaverint, donari aut legari procuraverint, quotiescunque, quandocunque & ubicunque eorum aliqua impleverint de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus meritis & intercessione confisi, quadraginta dies indulgenciarum de injunctis eis penitenciis misericorditer in Domino relaxamus nostrarum testimoniis litterarum. Datum anno mense die quibus supra.*

Vernieuwinge van 40. dagen indulgentie te verdie-

En om deze ellendige menschen meer te begunstigen, op dat zy in 't gemelde huis des te beter mogten onderhouden en van behoorlyken nooddruft bezorgt werden, verleende Heer *Joost* algemeen Vikaris van den bisschoppelyken Stoel van Utrecht by toestemming van *David van Bourgondie* ter zelver tyd den gemelden stoel bekledende, na verloop van ontrent zes jaaren, andermaal aflaat voor 40 da-

dagen, te verdienen aan 't altaar, waar van de open brief te vinden is hierna onder de Bylagen PP.

nen aan 't zelve altaar.

Aan dit altaar waren verſcheide vikaryen of altyd durende kapellanyen geſtigt; onder anderen was 'er in den jaare 1490 eene gemaakt en geſondeert ter eere van de Heilige en onverdeelde Drieeenigheid, de roemwaardige Maagd Maria en alle Heiligen, en met verſcheide goederen en inkomſten begiftigt, waarvan Mr. *Walter Adriaenſz*, Prieſter, wettige bezitter was. Deze by toeſtemming van den bovengemelden Biſſchop eenige landeryen, tot deze vikarye behoorende, hebbende verkogt, had de penningen, daar van gekomen, beleid en verzekert op huizen, erven en landeryen in en ontrent den Hage gelegen en droeg dezelve by acte van den 5 April 1505 ten behoeve van de voorſz. vikarie weder op. In den jaare 1705 is de kapel, die niet heel groot was, en haar ſpitje of toorentie nog behouden heeft, door de Regenten in eene Vergaderkamer verandert.

Verſcheide vikarien aan 't zelve geſondeert.

De kapel in een vergaderplaats verandert.

In deze kapel ſtonden ook voorheen geſchilderde glazen; onder anderen was 'er een in 't oudſte voorſtuk aan de zuidzyde naaſt aan 't Choor, vertoonende een geharnaſt man in zyne volle wapenruſting met een ridderlyken wapenrok omhangen, nedergeknielt voor een St. Joris beeld, en daar nevens het wapen van *Van der Myle*, zynde een eenhoorn met een gouden hoorn en goude klauwen op een wit ſchild. De Heer *Cornelis van der Myle*, Heere van der Myle, Dubbeldam, Baccum, enz. verzogt in den jaare 1627. aan de Leproosmeeſters, om het zelve glas, ingevalle zy quamen te beſluiten het gemelde voorſtuk te vernieuwen of te veranderen, te mogen hebben, belovende en ſpecialyk zig verbindende weder een ander nieuw glas van de zelve grootte en inhoude of met zyn wapen alleen ter zyner keure en koſte ter zelver plaatze te zullen doen maken en ſtellen, 't geen de Leproosmeeſters hem by acte van den 26 Februarii des gem. jaars accorderen en toeſtonden.

Geſchilderde glazen.

Het huis, waarvan de grond daaromheen den naam van 't SIEKE (*b*) bekomen en zedert behouden heeft, was in den beginne mede van geen grooten omtrek, zynde naderhand door den tyd vergroot, dog egter in allen delen geſchikt tot gemak en gerief van de zieken, die allerwegen herwaarts vloeiden en uit de omleggende dorpen en plaatzen in 't zelve huis wierden gebragt, om van hunne beſmettinge en Leproozie genezen en geholpen te werden. Alvorens zy in 't huis wierden ontfangen, moeſten zy door de Meeſters of Geſworens van St. Jacobs kapel buiten Haarlem beſchouwt en ondertaſt werden (*c*) en beſmet bevonden zynde, wierden zy met eene ver-

Hoedanigheid van 't Huis.

Onderzoek op de Leproozen alvoorens zy in 't huis quamen en weder uitgingen.

(*b*) Deze benaminge is ons al in een brief van den jaare 1476 te vooren gekomen; uit welken brief ook ſchynt, dat deze grond zig toen al uitgeſtrekt heeft tot vooraan op 't Spui.

(*c*) Dit voorregt is door den Graaf van Holland by een ſpeciaal Privilegie aan de gemelde plaats gegeven, volgens een verklaringe van de Magiſtraat van Haarlem, luidende als volgt: „ Wy Schout, Schepenen en Raed des gemeene-beſte „ van Haerlem, doen cond allen en ieder in 't byzonder, dat onze wettige Graaf van

verklaring of certificaat-brief voorzien; welkers inhoude deze was; *Kenlick zy allen luiden, hoe dat wy gemeen Geswooren van St. Jacobs Capelle buyten Haerlem geproeft en met aller neerstigheyt gesien hebben een vrouws* of mans-*persoon, out ontrent . . jaren, genaemt. . . . welken wy nu ter tyd melaats uytgeven, besmet te wesen met Laserye, waeromme zy* of hy *gaan zal met vliegers, een klap hebbende op de borst, een swarte hoed op 't hoofd, bekleet met eenen witten bant, sonder ander bant, en desen brief out zynde vier jaeren is doot en te niet. In kennisse des waerheyts, soo hebben wy gemeen Ghesvoorens voorsz. desen brief bezegelt met onsen gemeen zegel, in 't jaar ons Heeren duisend ses hondert en twee en sestig den 30 Januarii.*

Eer zy wederom uit den huize mogten gaan, wierden zy andermaal na Haarlem gezonden, om gevisiteert te werden, en kregen als dan zuiver geschouwt zynde, een gezond-brief, kortelyk inhoudende, *dat wy gemeen Geswooren van St. Jacobs Cappelle buiten Haerlem geproeft en met alre neerstigheid besien hebben de perzoon genaamt N N., den welken wy nu ter tyd schoon uitgeven, niet melaas te wesen met lazeryen. In kennisse der waerheid* &c:

Maar wanneer de bedelarye en ongeregeltheden der door 't landloopende Leproozen dagelyks aanwiezen en de steden daar over klagtig vielen, wierd *Maurits* Prins van Oranje als Gouverneur dezer Landen in den jaare 1586. den 13 Octob. genootzaakt tot inteugeling derzelve een streng Placcaat (*d*) te doen uitgaan, „ ordonneerende „ dat van nu voortaen binnen der stede Haerlem ofte daerontrent „ in de Leprosie, daer de proeve gedaen word, geen uitheemsche „ persoonen, mannen ofte vrouwen buyten den Lande van Holland, „ Zeeland en Vriesland gebooren ofte woonagtig, geadmitteert en „ sullen worden totter schouwe, 't zy dat sy suyver ofte vuyl begeeren beschouwt te werden. Ende dat alle den geenen die binnen „ den voorsz. Landen van Holland, Zeeland en West-Vriesland „ woonachtig zyn, willende reysen totte voorsz. proeve, daer toe „ ook niet en sullen worden geadmitteert, ten zy dat sy by hen hebben en aldaer vertoonen Certificatien van de Steden daerinne sy „ woonachtig syn, dat sy aldaer inwoonders zyn ende hoe lange sy „ daer gewoont hebben, ende de geene die woonagtig zyn in eenige Dorpen ende te proeve komen, gehouden sullen wesen gelyke „ Certificatie te brengen van den Hooft ofte Criminele Officiers van „ de Dorpen en Plecken in den voorsz. Landen van daer sy komen. „ Belastende en ordonnerende over sulcx den Gecommitteerde tote „ voorsz. proeve, anders geene persoonen te admitteren, op peene „ van arbitralicken gecorrigeert en gestraft te worden. Ordonnerende mede dat van nu voortaen egeene Leproosen, mannen of Vrouwen

„ van Hollant dit voorrecht gegeven heeft, dat de geenen, die met melaatsheyt „ besmet zyn, uyt de gansche Provincie van Holland en van Zeeland konnen komen in St. Jacobs kapel onder 't gebied van Dykendam, om hunne melaatsheid aldaar te laten onderzoeken en genezen. Ter getuigenisse van deze waarheid hebben wy dezen brief in 't licht gegeven, en 'er ons zegel aangehangen. „ In 't jaar 1413 vrydags na St. Jacobs feestdag. Zie verders de Oudh. en gestigten van Kennemerland, *pag.* 286. in 8.

(*d*) Te vinden in 't groot Placcaatb. 1 *deel*, *col.* 475. N. 3.

„ wen en ſullen mogen gaen, komen, blyven ofte converſeren in ee-
„ nige beſlootene ſteden ofte Leprooshuiſen daer buyten ſtaende,
„ daer ſy niet woonagtig zyn, nochte gaen bedelen ten platten Lan-
„ de, maer ſullen blyven in de Leproſien van de ſteden ofte van de
„ Quartieren daer ſy woonagtig zyn geweeſt, ſonder dat de Meeſ-
„ ters van deſelve Leproſien yemand daer toe ofte anders oorlof ſul-
„ len geven ofte conſenteren, ook onder dekzel van correcter ſtraf-
„ finge, met verſendinge ofte banningſchap ofte anderſints, maer in-
„ dien ſy eenige Leproſen, van meſuſen willen corrigeren, 't ſelve
„ ſullen ſy mogen doen by incarceratie, vangeniſſe, ſtellinge te water
„ en te brood of diergelyke punitie, en dat binnen de Leproſie van
„ elk haare reſidentie. Dat de geene die voortaen Leproſen ge-
„ ſchouwt ſullen worden, komende van de ſchouwe ofte derwaerts
„ gaende, omme zuyver geſchouwt te worden, gehouden ſullen we-
„ ſen te dragen de tekenen der Leprooſen: te weten, *een Vlieger op*
„ *de borſt, een klappe in de hand, met een hoed op 't hoofd, bekleed met*
„ *eenen witten band breed twee vingeren, ſonder eenige meſſen ofte ge-*
„ *weer te dragen*, op pene, indien yemand bevonden word contrarie
„ gedaen te hebben, indien ſy Leprooſen zyn, gevangen en wel
„ ſtrengelyk gegeeſſelt en gebannen te worden uit de Landen voorſz.
„ op haer lyf, ende indien ſy geen Leprooſen bevonden werden, op
„ peene van de galge. Dat voorts alle Leprooſen hen niet onthou-
„ dende binnen de huyſen daer toe geordonneert, ſullen gehouden
„ weſen alle vier jaren te komen tot Haerlem by de geſwooren ſchou-
„ wers, met Certificatie van hare ouderdom van de Wethouders
„ daer ſy haer woonſtadt houdende zyn, en laten hen van nieuws
„ ſchouwen en haere brieven vernieuwen, en voor de vernieuwinge
„ van de brieven betalen volgende 't regt daer toe van outs ſtaende.
Dog naderhand daarin weder een groot verloop geraekt zynde, zulks dat het gem. Placcaat weinig of niet wierd nagekomen, ſchreven de Regenten van 't Leprooshuis der ſtad Haarlem in den jaare 1632. daar over aan alle de Godshuizen in de reſpective ſteden van Holland. De brief aan de Leproosmeeſters van den Hage was van dezen inhoude:

Eerzaame, Wyſe, Voorzienige, zeer Diſcrete Heeren, goede Vrunden en Nageburen.

„ ALſoo door groot verloop en weynig naercomen van den Placate op
„ 't ſtuk van de Leproſie, der zelver proeve en anderſints gemaekt
„ en geëmaneert, ſoo wel tegen de buytenlandſche en uytheemſche La-
„ ſaruſſen, dewelke in deſen Lande ten laſte van de reſpective Gods-
„ huyſen logeren, als van de Laſaruſſen die in deſe Landen woonen-
„ de, op haar oude brieven verjaart of daer ontrent ſynde, begeeren
„ ſonder teſtimonie van hare woonplaetſe mede te brengen, ander-
„ maal geſchouwt te worden, alles contrarie den Placcate, waer van
„ wy u eenige copien van deſelve by deſen ſyn toeſendende; ver-
„ ſoekende dat UE. tot handhavinge en mainctiement van deſelve en
„ behoudinge van de reſpective Godshuyſen, een of meer in uwer
„ huyſen gelieft te doen affigeren, aenplacken ofte hangen, op dat

Brief van de Regenten van 't Leprooshuis der ſtad Haarlem aan de Regenten van het Ziekenhuis in den Hage.

„ het zelve by de refpective Lazaruffen mag gelefen ofte naergeco-
„ men werden ; Ook dat de geene die uit UE. ftede of huyfe alhier
„ werden gefonden, omme gefchouwt ofte herfchout te werden, be-
„ hoorlyke teftimonie mede werden gegeven, op dat alle goede ge-
„ bruyken, coftuymen en ufantien werden onderhouden, ende alle
„ misbruyken geweert en voorgekomen, daar aen ons vruntfchap fal
„ gefchieden, want wy van meninge fyn, fodanige fonder gefchout
„ ofte herfchout te werden, weder te rugge te fenden, als ftrecken-
„ de zulx tot minfte koften, overlaft en fchade van de refpective
„ Godshuyfen, waer op wy ons fullen verlaten. Hier mede

Eerfame, *Wyfe*, *Voorfienige*, *feer difcrete Heeren*, *goede Vrunden en*
„ *Nageburen*, zyt den Almogenden God bevolen. Gefchreven in 't
„ Comptoir van den Leprooshuyfe buyten Haerlem den 30. Septem-
„ ber 1632.

Onderftond,

Uwe goede Vrunden de Regenten van den Leprooshuyfe der Stad Haerlem voornt.

Was ondertekent,

P. Deym, *Dirk Schatter*, *Bennink*, 1632.

Wat de zieken, eer zy in 't huis ingenomen wierden, daar in moeften brengen.

Elke leproos was gehouden in 't voorfz. huis te brengen een bed met zyn toebehooren, een tinne water-pot met een tinne kan, fchotel en ftoel, alle 't welke by fterfte, uitgang ofte anderzints aan 't huis verviel; dog in laatere tyden wierd 't zelve zomtyds met 25 gulden geredimeert, en moeft de inkomende daarenboven nog betalen een fomme gelds, geproportioneert na de gelegendheid van den perzoon, waarover met de Leproos-Meefters wierde gecontracteert. Hy moeft ook aan de gem. Regenten beloven *zig te vougen en regneren nae vuytwyfen der obfervantien van den zelven huyfe aldaer geufeert 't zy in eeten, drinken en anders, gelyk men aldaar van ouds gewoenlyk es te doen, min ofte meer dan alle d'andere fieken aldaer dagelyx gedaen worden, en hem voorts te houden en dragen als een goet oprecht Catholycq perfoon behoort te doen, alle op te correctie in de Majts. Placcaten en Ordonnantien van den huyfe daer van zynde begrepen.* Dog arme zieken en kinderen, die na de reformatie door de Diakonie van de St. Jacobs kerk in 't huis wierden gebragt, befmet zynde met de meergem. quaal, moeften volgens d'ordre van 't huis alleen voor preuve in geld inbrengen twaalf gulden, waar voor zy gedurende hun verblyf gekleed en van linnen bezorgt wierden. Uit den huize gaande kregen zy een bequaam uitzet, gemeenlyk beftaande in twee pakken klederen, twee hembden, een paar hoozen, en een paar fchoenen, waarby zomtyds, als 't meisjens waren, nog gevoegt wierden 2 fchortekleen, mutfen en neusdoeken of doeken om den hals.

Uit wat middelen de-

Deze arme Leproozen wierden onderhouden uit teftamentaire difpofitien, liberale giften en andere goederen, dewelke door verfchei-
de

de menschen uit mededogen aan dezelve van tyd tot tyd gegeven ofte besproken wierden, dog wel voornamentlyk uit de aalmoeszen, welke dagelyks voor hen zoo aan de huizen, afvaarende en aankomende schuiten als anderzints met de klap wierden ingezamelt. zelve onderhouden wierden.

Tot Monster en 's Gravezande plagt men voor deze arme Leprozen in de kerk, als 'er Sermoen gedaan was, zoo wel des zondags als op H. dagen met houte borden aan de deuren te staan, en na de reformatie, in plaatze van de borden met een zakje onder de predikatien om te gaan, 't welk naderhand by Kerkmeesteren is afgekogt met zes gulden 's jaars voor ieder kerk, welk geld heden jaarlyks by de Rentmeester van 't Leprooshuis nog ontfangen en verantwoort word.

Eens 's jaars, te weten in Januarii of Februarii, waren zy gewoon met verçierde poppen op een open wagen door de voornaamste straaten van den Hage te ryden, om aan de huizen een generale collecte te doen (*e*). Op dezen wagen zaten, behalven de voerman, de poppedrager, een trommelslager of tambour, een dienaar van den Bailliu, een of twee dienstmeiden van 't huis, en eenige Leprozen, na dat 'er veele of weinige in 't huis waren; zomtyds bevonden zig ook onder dat gezelschap de Binne-moeder, de meid, die dagelyks voor het huis met den klap omging, en ook de jonge, die de schuiten waarnam. De giften, die zy alsdan ontfingen, bedroegen gemeenlyk 30 en 40 gulden; waar uit vooraf betaald wierden de voerman voor zyne wagenvragt, en de andere voor hunne assistentie, blyvende het verder overschot ten behoeve van 't huis. By verandering van tyden raakte eerst de poppedrager, daarna de tambour van den wagen, en eindelyk in den jaare 1654 deze gewoonte t'eenemaal buiten gebruik. Plegtige ommegang eens jaars door den Hage met poppen.

Behalven dezen ommegang, hadden zy in 't laatst van Junii of in het begin van Julii nog een tweede door 't gansche Westland, om by de huisluiden kaas te halen; dit geschiedde insgelyks met den wagen, zonder dat wy alsdan van poppedrager of trommelslager vermeld vinden; en op dat de huisluiden daar van verwittigt zouden zyn, wierd 't zelve eenige dagen te vooren door aangeplakte biljetten bekent gemaakt. Het gewigt van de kaazen, die zy kregen, beliep op 800, 900, ja tot 1300 ponden toe; en de boeren die geen kaas wrongen, gaven eenig geld in plaats. Deze bedelarye duurde tot den jaare 1655, immers na dien tyd vind men van dezen uittogt geene aantekeninge meer, zynde ongetwyffelt deze gewoonte agtergebleven wegens het klein getal der zieken, die reeds al in den jaare 1628 tot vier ver- als mede door het gansche Westland.

 mindert

(*e*) Het schynt, dat de Regenten hier toe van den Bailliu en Magistraat alvoorens verlof moesten verzoeken, immers in latere tyden, dewyl men in 't *Leproosboek van de Collecte van de poppekens in den Hage* aangetekent vind, dat *op den 8 Februarii 1613 de zieken met een wagen om den Hage zyn gereden zonder trommel en poppen, alzoo de Magistraat 't zelve verboden hadde; dog met groote gedrang consenteerde, dat men alleen mette wagen zoude ryden en mette klappen.* En op 't jaar 1614 *den 29 Februari zyn de zieken mette wagen door den Hage gereden mette trommel en poppen naer oude gewoonte, na voorgaande consent van den Heer Bailju en Magistraat van den Hage voorsz. by de Binnevader verkregen.*

mindert waren; de geene die in laatere tyden opquamen, zyn door de Regenten buiten het huis hier en daar besteet.

Voorrechten van het huis.

De visscherye van de Vyver en wateren om 't Hof.

Onder de voorregten, die het huis ten behoeve van de gem. zieken genoot, was ook, dat de Regenten met en nevens de Meesters van 't St. Nikolaas Gasthuis in pagt hadden de visscherye van de vyver en wateren om het Hof, welke visscherye in vroege tyden aan de laatstgemelde alleen, dog naderhand uit aanmerking dat *de twee voorsz huizen met veel oude armen en ook ongezonde luiden bezwaart en belast waren, en dagelyks meer en meer belast en bezwaart wierden*, aan beide dezelve te zamen voor een zeker getal van jaaren by des Graaffelykheids Rekenkamer vergunt wierd. In den jaare 1613 verwierven de Regenten van de gem. Godshuizen wederom vernieuwing van 't zelve voorrecht, mits in plaatze van 24 stuivers, 30 stuivers jaarlyks tot recognitie aan den Rentmeester Generaal van Noortholland uitkerende (*f*). Ook hadden de Leproosmeesters ten behoeve van de zieken en 't Zieken-huis, in den jaare 1518 by een speciale acte van de bovengem. Kamer verkregen de vryheid, om den Ryswykschen weg (*g*), beginnende van de uiterste huizen van den Hage, strekkende voorby het gemelde huis, tot aan het eerste heultje of bruggetje, noordwaarts het gem. dorp gelegen, met willigen of andere ligt opgaande pooten te mogen beplanten; de acte daar van luid in dezer voegen:

Consent aan de Leproos Mrs. om den weg van den Hage tot aan Ryswyk te mogen bepooten.

„ OP ten xvjen. dach van Novembre XVC. ende achtiene, Soe es
„ by den Luyden van der Rekeninge in den Hage van 's Co-
„ nincx wegen by advyse van den Rentmeester Generael van Noort-
„ hollant Dirck Goodtscalcxz. tot nairstigen versoucke van den Sieck-
„ huysmeesters van den Lasaryssen van den Hage ende om diversche
„ redenen by hem geallegeert, den selven Sieckhuyse geconsenteert
„ geduerende tot wederseggen van der Co. Majesteit oft van der
„ Rekencamere en nyet langer, als dat die selve Siekmeesters jegen-
„ woirdich en toecomende zullen mogen tot heuren selfs costen
„ doen bepooten die canten van den Heerwech an beyden zyden
„ mit willigen elsen oft popelgoenen oft andere bomen die dair toe
„ best dienen zullen; Beginnende van der vuyterste huysen van den
„ Hage streckende voirby 't zelve Siekhuys naer Ryswyck toe tot an
„ 't naiste bruggeken vast an noortwaerts van Ryswyk; Ende sullen
„ die selve siecken 't proffyt hebben van den houwe en offvall van de
„ zelve boomen, Behoudelyk dat sy die zelve boomen onderhouden
„ sullen en de canten van de wegen zulx repareren tot heuren coste
„ dat nyemant dair by bescadicht of verongelykt en worde. Ende
„ dit all geduerende tot wederseggen als vooren. Actum in der Ca-
„ mere van der Rekeninge in den Hage ten burele den xvjen. dach
„ in Novembre Ao. X Vc. achtiene.

Was getekent, J. DE JONGE.

Of

(*f*) Zie hier agter Bylage QQ.

(*g*) Deze weg *tusschen den Hage en Ryswyk*, was een *zantweg*, den welken *eenige dorpen in Rynland* gelegen, gehouden waren *te onderhouden*, *dat eertyds een vuyle oirden plach te wezen*, als te zien is uit een oud geding hier agter onder de Bylage H. 1. *loco* te vinden.

Of dit by hen is verzogt geworden, om daar door in tyden en wylen brand voor 't huis te hebben, dan of het enkelyk is geschied voor 't plaizier en verfrissing van het ziekhuis en de zieken, vind men niet uitgedrukt; dit is zeker, dat in 't volgende jaar tegens den moetwilligen en schenders van deze nieuwe plantagie by 't Hof een streng Placcaat wierd afgekondigt, waar van de inhoud agter dit werk te vinden is onder de letter RR.

Zedert den jaare 1691 is deze weg tot aan de Stad Delft met ype en willige- boomen heel net en regulier beplant en met klinkers bestraat, 't geen den Haag aan die kant tot groot çieraat verstrekt.

Was mede al in voorige tyden een Proveniers-huis.

In voorige tyden waren in dit huis twee zaalen, de eene met den naam van de ziek- en de andere van de gezond-zaal bekent, werdende ieder door eene bezondere binnen-moeder bedient. Uit verscheide contracten, die nog voorhanden zyn, blykt, dat zommige perzoonen de quaal van Leproozie niet onderhevig, al in 't begin van de zestiende eeuw in de laatstgemelde zaal, welke ook in zommige actens het gezondhuis werd genaamt, hunnen kost voor hun leven hebben gekogt (*b*). Onder de conditien waren, dat al 't geene zy boven de uitgeloofde penningen in 't huis bragten, daarinne moest blyven; en dat ook al wat zy met hunne handen wonnen, 't zy met spinnen, braeyen als anderzints, mede ten voordeele van 't huis moest komen. Waar tegens de Regenten verpligt waren, de zelve perzoonen van eeten en drinken, klederen, linnen en 't geen verders tot onderhoud van 's menschen leven vereischt werd, te bezorgen; zulks dat daar uit schynt, dat dit Godshuis al overlang ten deele voor een Proveniershuis is gebruikt geworden, gelyk het zelve na 't ophouden van de meergemelde ziekte, daar toe in 't geheel geapproprieert is geworden; zynde de oude ziek-zaal verandert tot de eetzaal voor de Commensalen. In 't zelve bevinden zig, behalven de Binne-moeder en twee dienstmaagden, tans 30 Commensalen, mans en vrouwen, waar van ieder perzoon, en man en vrouw te zamen, van een vrye kamer, en zommige van twee vertrekken zyn voorzien.

Deszels plaizante gelegentheid.

De goede en welgereguleerde huishoudinge zoo ten opzigte van spys en drank, als ook van den dienst en andere noodwendigheden, gevoegt by de plaizante en vermakelyke situatie van 't huis, hebbende waar heen men het oog wend, een vry wyt uitgestrekt gezigt, lokken veele herwaarts om hunnen kost te kopen; zulks dat het huis nog dagelyks werd vergroot, ja zelfs tans door Commensalen op eige kosten een tamelyk gebouw daar by en nevens is gestigt.

Hoe geregeert werd.

Het opzigt over dit huis, heeft van ouds tot nu toe gestaan aan vier perzoonen, voorheen met den naam van Leproosmeesters, maar nu met den naam van Regenten, welker vrouwen nevens hen te gelyk Regentinnen zyn, dog zoo, dat, indien een van beide, 't zy Regent of Regentin, komt te overlyden, de langstlevende den dienst moet

(*b*) Het moet niemand vreemd dunken, dat van ouds in dit Lazarus-huis ook Commensalen zyn geweest, die aldaar hunnen kost kogten, want dit geschiedde niet alleen hier, maar ook in andere steden van Holland. Zie Commelin, *Beschryving van Amsterdam*, *I. deel*, *pag.* 556. 558. 559 en 567.

moet verlaten, zoo als het in 't H. Geesthuis, Sacraments en St. Nikolaas Gasthuizen mede geschied. De Leproosmeesters wierden even gelyk de andere Godshuismeesters van den Hage, eerst door den Bailliu, daar na door den Stadhouder, of by zyn afwezentheid door den President en Raden van den Hove, uit voorgaande nominatie van de Magistraat, en eindelyk na den jaare 1653 by Burgermeesters (*i*) verkoren, aan welke de Rentmeester gehouden is ten overstaan der Regenten, jaarlyks rekening van zyn bewind en administratie te doen. Dewyl dit huis veeltyds is bestierd en geregeert geworden door fatzoenelyke luiden, zoo hebben wy de moeite waardig geagt, om de namen der Regenten en Rentmeesters, die zedert 1563 tot nu toe in dienst zyn geweest, voor zoo verre ze uit egte bescheiden zyn te zamen gestelt, hier agter te plaatzen.

REGENTEN

VAN HET

LEPROOS-HUIS.

1563 { Jan Dirksz, *Wynverlater.*
Cornelis Coenraadse Messing, *Schepen.*
Leonard Ysbrandsz. }

1568 { Johan Hobyn, *Procureur voor 't Hof.*
Adriaen van der Lindt, *Schepen.*
Willem Pietersz van der Wan, *Vroedschap.* }

1569 Pieter Jansz Kinderen, *Procureur voor den Hove van Holland.*

1571 { Jacob Jacobsz.
Barent Jansz Nyelant, *Schepen.*
Willem Pietersz. }

1578 { Willem Hanneman, *Rentmr. Generaal van Noortholland.*
Claas Jansz.
Jochem Robbertsz.
Cornelis Maartensz. Lis. }

1585 { Johan Couwenhoven.
Hendrik Jansz.
Pieter Jacobsz.
Heyman Gielisz Kiggelaer, *Schepen.* }

1590 Adriaen Huygen, *Schepen.*

1591 Cornelis Quartelaer.

1599 { Jan Jans Cocq.
Ysbrand Dirksz. }

1601 { Willem Adriaensz van der Lecq.
Wier Gerrit van Overmeer, *Schepen.* }

1604 { Cornelis Lucq, *Procureur voor den Hove.*
Johan Wolf, *Schepen*
Jacob Pauwelsz van der Maars. }

1611 { Cornelis Pietersz de Vries.
Pieter Gysbrechtz van Egmont. }

1613 { Cornelis Claasz Nagtegaal.
Jacob Symonsz, *in de Steur*, }

1614 Dirk Ysbrants van Groenesteyn.

1615 *Mr.* Hendrik Laurensz Borsman.

1616 Zeger Crynsz (van der) Maas, *Schepen.*

1620 { Jacob Halling, *Vroetschap.*
Jasper Nobel. }

1622 { Hans Jochemsz van Meppelen.
Abraham Claesz van Laren. }

1623 Hendrik Jansz van Berckelo.

1624 Jacob Symonsz.

1625 { Leendert Crispynsz van Zoowyk.
Pieter Gysbrechtsz. }

1626

(*i*) Zie hier vooren *pag.* 343. in de aantekeninge (*e*).

1626 { Lambertus Urbanus. Jan Thielemansz van Deyl. Claas Sybrandsz van Ardenne. }
1631 Marcelis Andriesz Uittenhage.
1633 Dirk Jansz Houttuyn.
1635 *Mr.* Everhard Liebergen.
1638 Willem Vaſtrik.
1645 Johan Borsman.
1649 Dirk van Bladen.
1650 Cornelis van Bladen.
1654 { Simon Hulshout, *Schepen.* *Mr.* Willem van der Does, *Schepen.* }
1656 Hugo Mouthaan, *Commis.*
1659 Anthony Pieterſon, *Schepen.*
1661 { *Dr.* Johan van den Hove. Pieter van Groenevelt, *Schepen.* }
1669 { Johan van der Hoeven, *Burgemr.* Govert Comans, *Vroedſchap.* }
1670 Willem Rottermont.
1673 { Adriaen van der Straeten. Adriaen van Leeuwen. Roelant van Thiel. Willem Hulshout. }
1688 Hendrik van Maaren.
1691 *Mr.* Albert Boſch, *overl. den* 17 *Mei* 1729.
1692 { Jacob van Leeuwen *Vroedſchap.* Laurens van der Straten, *Vroedſchap.* Barent Manſchot. }
1695 Zacharias de Zwart, *Schepen.*
1705 Cornelis van Neck, *Vroedſchap.*
1706 Willem Middelbeek, *Vroedſchap.*
1725 Wouter Hooreman, *obiit* 1726.
1725 Johan Stenis, *Schepen.*
1726 Francois Laurentius, *Vroedſchap en Commis ter Finantie van Holland.*
1729 Hendrik van Heteren, *Vroedſchap.*

RENTMEESTERS

Van het zelve Huis.

1568 Charles Anthonisz Hughnes.
1583 Jacob Stalpert van der Wiele.
1608 Mr. Jooſt Dedel.
1625 Jacob Dedel.
1650 Mr. Johan Comans.
1670 Willem Comans.
1719 Mr. Willem Boſch.

'T KAPELLEKE van 't VROUWTIE MET DE KRUIKEN.

Nog eene andere kapel ſtond 'er in 't Noorteinde aan de ooſtzyde, eer men komt aan dat plein (na wy uit de kaart van den jaare 1570 onder No. 22. konnen afnemen) daar de wagens heden na Scheveninge afryden; welke was van de Samaritaanſche Vrouw (*k*), door de wandelinge genaamt *het Cappelleke van 't Vrouwtie mette kruiken.* Van deze is niets dan de blote naam overgebleven.

'tKapelke van 't Vrouwtie mette kruiken.

DE KAPEL van 't SACRAMENTS GILDE-HUIS.

Maar de fraaiſte van alle was de kapel van 't Hoogwaardig Sacrament, welke de *kapel van 't Sacraments Gildehuis* genoemt wierd, zoo als blykt uit de meergemelde kaart No. 15., om dat dezelve was ge-

Kapel van 't *Sacraments* Gildehuis.

(*k*) Johan. *Kap. IV.*

gestigt ten dienste van den geenen die in 't gemelde huis woonden en onder het zelve Gilde of Broederschap behoorden. Deze kapel, die niet heel groot is, staat voor aan in 't Noorteinde aan de west-zyde een weinig voorby de Plaats na 't noorden; en verstrekt tans voor de Engelsche en Hoogduitsche Gereformeerde gemeentens by beurtwisselinge tot haare vergaderplaatze; werdende dezelve in 't gemeen genaamt het Engelsche kerkje, om dat het in den jaare 1595. (zoo wy onderregt werden) allereerst voor de Engelsche natie tot den predikdienst is ingeruimt, zoo als wy hier vooren hebben vermelt.

Vikarie aan 't altaar van 't H. Sacraments Gasthuis.

Onder de vikaryen, welke aan dit altaar van deze kapel waren gefondeert, was'er eertyds eene gestigt door eenen *Nikolaas Hofdyk.* Deze had met zyne vrouw *Elsbye Ysbrantsz* in den jaare 1443. te zamen gefondeert een kapellanie ter eere van den Almogenden God, de roemwaardige Maagd Maria en de gelukzalige Nikolaas en Elizabet in de St. Jacobs kerke alhier aan 't altaar by den begifter van dezelve kapellanie te benoemen, en dezelve met inkomsten uit hunne gemeene goederen begiftigt. Na doode van zyne vrouw bragt de voorn. *Nikolaas Hofdyk* deze vikarie uit kragte van de magt hem door de gem. zyne vrouw by de eerste stigtinge gegeven, in den jaare 1446. over en vestigde dezelve aan het altaar van het H. Sacraments Gasthuis. Welke fundatie *Rudolf van Diephout*, Bisschop van Utregt, by zynen brief van den 22. Mai 1448 heeft geconfirmeert en Heer *Gerrit Brudenszoon*, Priester, voor de eerste reize in de bedieninge van de voorsz vikarie bevestigt.

Geschildert glas door Keizer *Karel* aan de kapel vereert.

In 't Choor van deze kapel stond een geschildert glas, 't geen Keizer *Karel* ten verzoeke van de Gasthuismeesters hadde vereert, waar van de onkosten, bedragende de zomme van dertig guldens, by eenen *Jan Forier* waren verschoten en betaalt, met beding, dat de penningen hem zouden werden goedgedaan uit de exploicten of goederen, die van perzoonen, over Lutherianie aangeklagt en gecondemneert, ten behoeve van zyne Keizerlyke Majesteit zouden werden aangeslagen en verbeurt verklaart. Tot verzekeringe van 't welke het Hof den gemelden Forier in den jaare 1532 de volgende acte verleende.

Acte van verband ten behoeve van *Jan Forier* wegens de onkosten van 't glas by hem betaalt.

„ Die Grave van Hoichstraeten, Heere van Montingny, van Culenburch, van Borsele &c: Stadhouder Generael, d'eerste en andere Raden des Roomsch Keysers in Hollant, Zeelant en Vrieslant „ doen condt eenen yegelycken, dat wy luyden by advys van de „ Rekeningen alhier ten ernstigen begeeren van den Gasthuysmeesters van 't Sacraments Gasthuys binnen den Hage gegeven en doen „ stellen hebben vuyten naeme van de Keyserlyke Majesteit een glas „ in den Choir van den zelven Gasthuis, dair van de penningen bedragen ter somme toe van dertich ponden van xl. grn. Vlaems 't „ pont by eenen *Jan Forier* verschoten en betaelt zyn up conditie, „ dat hy daer van gerembourseert soude worden vuyten exploicten „ ofte confiscatien der K. Majesteit die na date van dezen vallen en „ comen zullen van de Lutherianen ter zelver date als noch voir „ desen Hove nyet gecauseert of gecondempneert, Zoe hebben wy

„ wy geordonneert en ordonneren mits desen den Rentmeester van
„ der Exploicten in der tyt wesende den voirsz. Forier ofte actie
„ van hem hebbende de voirsz. dertich ponden munte voirsz. te
„ restitueren vuyten confiscatien of penningen die coemen of vallen
„ sullen vuyt saeken en na date als voeren; dezelve somme sal hem
„ gepasseert worden in rekeninge, desen overbrengende en quitan-
„ cie dairup dienende. Des t'oirconde soe hebben wy bevolen Mr.
„ *Rombout van Steynemolen*, Substituyt van den Griffier van den
„ Hove dit over ons te teykenen, 't welk ik *Rombout van Steynemo-*
„ *len* zulx gedaen hebben op den tweden dach in Junio anno XV^c.
„ en twee en dertich.

HET SACRAMENTS GILDE-HUIS.

Het Sacraments Gilde-huis, waar van de vooren beschreven kapel den naam droeg, is gelegen agter dezelve kapel ten westen, en schynt al in den beginne der vyftiende eeuw gebouwt te zyn ten dienste van 't H. Sacraments-Gilde of Broederschap, 't geen ter eere van 't H. Sacrament was opgeregt. *Sacraments* Gilde-huis en Broederschap.

Dit Broederschap wierd eerst in den jaare 1440 door den Abt van Middelburg by toestemming van den Parochiaan van de St. Jacobs kerk bekragtigt, waar van de Latynsche brief in dezer voegen is luidende:

PETRUS DE DAM *permissione divina Abbas Monasterii Beate Marie Middelburgensis nec non Conventus ejusdem Monasterii ordinis Premonstratensis Trajectensis Dyocesis*, & Cornelius *filius* Allardi *Canonicus dicti Monasterii & Curatus ecclesie Prochyalis in Haga-Comitis dicte Dyocesis universis presentia visuris facimus manifestum, quod nos humilibus supplicationibus Sculteti, Scabinorum & omnium vicinorum sive parochyanorum dicte parochyalis ecclesie Hage-Comitis pro divini cultus ampliacione & majoratione libenter condescendentes novam fraternitatem in honorem Sacramenti Eucharistie nunc in dicta parochyali ecclesia erectam & ordinatam in Dei nomine approbamus & ratificamus, & ut singulis feriis quintis missa de Sacramento solemniter ad honorem ipsius Sacramenti celebretur in sepedicta ecclesia in summo altari & non in alio, nostrum consensum adhibemus pariter & assensum Provisoris, quod ipsi fratres Curato pro tempore ibidem loco oblacionum tempore celebracionis missæ hujusmodi presentandarum singulis annis de summa quatuor librarum monetæ Hollandicæ respondebunt, prout in littera corporum fratrum huic nostræ confirmacionis litteræ affixa sigillo Scabinorum Comitatus Hagiensis munita fratres ipsi seipsos & suos successores obligaverunt. Datum anno millecimo quadringentesimo quadragesimo die vicesima nona mensis Octobris.* Wierd in den jare 1440 door den Abt van Middelburg en den Pastoor van den Hage bevestigt.

Hier voor moest het Broederschap jaarlyks aan den Pastoor van den Hage uitkeeren de somme van vier ponden, waar voor Deken en Hoofmannen zig voor Schepenen van den Hage specialyk verbonden.

Verbintenis van Deken en Hooftmans wegens de beloofde vier guld. jaerlyks aan den Pastoor van den Hage uit te keren.

„ WY *Heinrik Jansz* Deken, *Pieter van den Bosch*, *Pieter* „ *Toll*, Meester *Geryt barbier*, Heinricus Fabri Hooftmans, „ ende die gemeene broederen van den Wairden Heyligen Sacra- „ mente in den Hage, doen condt allen luden, want die eerwaer- „ dige Vader in Gode Heere *Pieter van Dam*, Abt en Convent van „ onser Liever Vrouwen Cloester in Middelburch, ende Heer *Cor-* „ *nelis Allairtsz*, Canonik in den Clooster voirsz en Prochypaep in „ den Hage onser broederschap voirsz geconsenteert en geconfir- „ meert hebben voir him en hoeren nacomelingen Abdten en Con- „ vente van Middelburch en Prochypapen in den Hage, dat wy alle „ weeke des donredages een feestelicke misse sullen doen singen van „ den wairden heiligen Sacramente in der Prochykerke in der Ha- „ ge, op dat hoge outaer en die offerhande als dan beuren en die „ keeren in oirbair en proffite der broederscap voirsz. Welke mis- „ sen men beginnen sal goets tyts tot ses of tot zeven uren, geliken „ die statuten dair of inhouden, wtgenomen, dat wy op des Hey- „ lichs Sacraments dach, op Ascentioensdach, noch op ten Wit- „ tendonredach geen misse en sullen doen singen, noch oic den dach „ verleggen, ten wairt sake dat eenich van onsen Lieven Vrouwen- „ dach of andere merkelike hoichtide op eenen Donredach quamen, „ soe souden wy die misse verleggen by den Prochypape op eenen „ bequamen dach, als 't in statuyt geroert staet. Ende dezo misse „ voirn. zullen wy altyt besteden te doen eenen eerbaeren Priester bi „ onsen Prochipaep, die in der tyt wesen zal. Ende om dat ons „ dese voirgenoemde poincten ter eeren Goidts geconsenteert en „ geconfirmeert zyn van den eerwaerdigen Abt, Convent en Cureyt „ voirn. soo voirsz. staet, soo hebben wy ons verbonden en verbin- „ den voir ons en onse nacomelingen der broederscap voirsz. mit „ desen jegenwoordigen brieve door des eerwaerdigen Abts en „ Convents brief doirsteken, wederomme te geven den Cureit van „ der Prochykerke van der Hage, die nu is of namaels wesen sal, „ alle jairs des Sonnendages na des Heyligen Sacraments dach of „ vierthien dagen dairna onbegrepen, vier ponden Hollants paye- „ ments voir die offerhande voirscreven. Ende dese vier pond „ tsjaers en sullen wy noch onse nacomelingen den Prochypape in „ der tyt wesen niet bewysen mer jairlicx selve wtreyken. Alle „ dinck sonder argelist. Ende om dat wy broeders van den Heyli- „ gen Sacramente voirn. willen dat alle dese voorsz. punčten vaste „ ende gestade bliven, soo hebben wy gebeden den gemeenen Sce- „ penen van den Hage dat sy desen brief over ons besegelen willen. „ Ende wy Scepenen van den Hage hebben ter bede van de broe- „ deren des Heyligen Sacraments desen brief in kennisse besegelt „ mit onsen zegele hier aengehangen. Gegeven op des Heilichs Sa- „ craments avont in 't jaer ons Heeren duysent vier hondert drie en „ veertich.

Het opzigt stond aan een Deken

Over dit Broederschap waren een Deken en vier Hooftmannen, aan welke het gantsche bewind en toezigt was aanbetrouwt. Zy hadden hunne voornaamste verrigtingen aan 't hoog altaar in de St. Jacobs kerk, dog hielden hunne byeenkomsten en vergaderingen in 't

't Gilde-huis. Wat plegtigheden zy moeften waarnemen en waar in verders hunne dienften beftonden, is begrepen in de volgende ordonnantie. en vier Hooftmannen.

Ordonnantie nopende de plegtigheden en dienften by 't Broederfchap te verrigten.

„ PIETER VAN DEN DAM bi der gracie Goids Abdt van „ onfer Vrouwen Cloefter tot Middelburch en Convent deffelven „ Cloefter van der Premonftreyten oirde des Geftichts van Utrecht, „ en *Pieter de Ryke* Canonick des voirfz Cloofters en Cureyt van „ der Prochykerke in des Graven-Hage des voirfz geftichte, doen „ kont allen luden, dat wy om oitmoedichs vervolchs en bede wille „ des Scoute, Scepenen, buyren en gemeene prochianen der voirfz „ prochykerke in 's Gravenhage, en om den dienft Goids te vermeerren, dair wy altyt toe genegen zyn, foo hebben wy der „ broederfcip en gemeenen broederen van den wairden Heiligen „ Sacramente in den Hage voirfz geconfenteert en geconfirmeert al„ len puncten hierna gefcreven voir ons en voir onfe nacomelingen, „ Abdten en Convente van Middelburch en Prochypapen in den „ Hage.

I.

„ In den eerften, dat die broederen voirfz in des Sacraments Gaft„ huyfe by confente des Cuteits een outaer zullen mogen doen wyen „ op hoeren cofte, ende dat fy daer alle dage mogen doen doen ene „ miffe mit den vier miffen die *Claes Hofdyck* daer toe gemaict en „ gedoteert heeft, ten waer of die broeders meer vermochten, due„ rende tot eeuwigen dage; Ende die voirfz miffen fullen altoes ge„ daen wefen goets tyts, eer men te hope luyt totten hoichmiffe in „ die Prochykerke; Behoudelic dat fy in den Gafthuyfe voirfz gene „ miffen en fullen doen doen op die hoichtyden hierna benoemt; „ Alfe op ten Paefchdach, Afcencioensdach, Pinxterdach, onfer „ Vrouwendach Affumptio, onfer Vrouwendach te Lichtmiffe, „ Kersdach, alre Heiligen dach, alre Zielendach, Witte-donredage „ en Paefch-avont, fonder fpeciael oirlof en confent des Cureits voirn. „ die nu is of namaels wefen fal.

II.

„ Item fy zullen ene fchelle mogen hangen in den Gafthuyfe voirfz. „ gelikerwys als 't in andere fteden coftumelic is.

III.

„ Item dat zy in 't Voorfchreven Gafthuys een kermis-miffe jair„ licx fullen mogen fingen en alsdan aldair een fermoen mogen doen „ doen ende niet meer fermoenen binnen den jair, ten waere by „ confente en oirlof van den Cureit voirnt. Ende des fal die Cureit „ die nu is of namaels wefen fal, alle jair hebben op dien dach van „ fyn offerhande achte groot.

IV.

„ Item dat men des Sonnendages in den Gasthuyse voirsz. Wye-
„ water maken zal mogen.

V.

„ Item wairt datter yement oflivich worde in dat voirsz. Gasthuis
„ die wtvaert sal men doen in der Prochykerke, en aldair offeren
„ als custumelic is, en men sal te grave lesen miserere & de profun-
„ dis over die ziele, ten wair of die mensche een ander stede geco-
„ ren hadde by synen levenden live, nochtans soude die Cureit syn
„ offerhande dair of hebben als custumelic is.

VI.

„ Item soo wes oblacien dat in dat voorsz Gasthuys comen ende
„ in dat bloc aldaer staende, die zullen sy hebben ter tymmeringe
„ en ter zieken behouff.

VII.

„ Item sullen die Hoeftmans der Broederscip voirsz mede bidden
„ in der kerken alsoo verre als zy consent en oirlof gecrigen konnen
„ van den Bailliu, Scout, Gerechte en Kerkmeesters van den
„ Hage.

VIII.

„ Item soo sal men alle jair op ten dach als custumelic is en die sta-
„ tuten dat wtwysen, kiesen eenen Deken en Hooftmans by den
„ Broederen, die dat jair die Broederscip regieren sullen als recht
„ is.

IX.

„ Item so en sullen sy in dat voirsz Gasthuis geen geoirde Prieste-
„ ren aannemen om den dienst aldaer te doen, ten zy by wille en
„ consent des Cureyts of dat men geene andere Priesteren en conde
„ vinden of gecrigen, of dat die wairlike Priesteren der Broeder-
„ scip bescatten wilden.

X.

„ Item wair dat sake dat yemant liggende in den Gasthuyse voorsz
„ zyn testament woude maken, al sulc testament als die persoen die
„ Cureit, Capellanen en Costeren bespreke, alse van den goede die
„ hi buyten gehouden heeft, dat sal van wairde wesen.

XI.

„ Ende om dat wy alle dese voirgen. puncten der broederscip
„ voirn: ter eeren Goids geconsenteert en geconfirmeert hebben, so
„ sullen die broederen voirsz voir him en hoeren nacomelingen tot
eewi-

„ eewigen dage toe verbonden wefen den Cureit van der Hage, die
„ nu is of namaels wefen fal, wt te reyken en wel te betaelen alle
„ jair op des Heilichs Sacraments dach of binnen veertien dagen dair
„ na onbegrepen vyf pond Hollandfch payments, ende defe vyf pont
„ 's jaers en fullen zy noch haere nacomelingen den Trochypape in
„ der tyt wefende niet bewyfen, mer jairlicx felve wtreyken, geliken
„ den brief die dair of is mitter Scepenen zegele van der Hage befe-
„ gelt dat clairlicken wtwyft en begrepen heeft. Des t'oirconden
„ so hebben wy onfen fegele an defen brieve gehangen. Gegeven
„ op ten twaleffen dach van Aprille in 't jair ons Heeren dufent
„ vierhondert vyftich.

Onder dit Gilde wierden zoo wel mannen als vrouwen aangenomen, en die zig daar onder wilde begeven, moeft alvooren opbrengen een pond wafch of geld daar voor en voorts alle jaar vier ftuivers; en zoo dezelve weder daaruit wilde gaan, was gehouden te betalen twee ponden Hollandfch. Niemand, 't zy man of vrouw konde in dit Gafthuis ingenomen werden, of hy moeft ten minften agt of thien jaaren onder het Broederfchap zyn geweeft en zyn jaargeld voldaan hebben. Eer zodanige als provenier in 't huis wierd ontfangen, was dezelve genoodzaakt twee hondert gulden of anders, naar tyds gelegendheid, te betalen, en verders in te brengen alle zyne goederen, waar die ook mogten gelegen zyn, welke by fterfte, uitgang als anderzints aan 't huis bleven. Wy zullen, om den weetgierigen Lezer des te beter begrip van de geftelteniffe van dit Gafthuis en Broederfchap in oude tyden te doen hebben, liever opgeven de Ordonnantie zelf, welke de Magiftraat van den Hage in den jaare 1550 tot beter onderhoudinge van de plegtigheden, goede toezigt en regeeringe van 't huis ten verzoeke van 't Broederfchap bekragtigde. Wat vereifcht wierd, eer iemand in 't zelve wierd aangenomen:

„ WY Bailliu, Schout en Gerechte van den Hage doen condt al-
„ len luyden, dat wy ter eeren Goods en dat Eerwaerdighe
„ Heylighe Sacrament en tot ernftich vervolch ende verfoucken van
„ den ghemeenen broeders ende Sufters van den Heylighen eerwaer-
„ digen Sacraments Gilde en Gafthuyfe, omme met meerder eeren
„ ende reverentie dat waerdige heylige Sacrament te eeren ende 't
„ voorfz. Gilde ende Gafthuys in goede pollicie en Ordonnantie te
„ ftellen, hebben geordonneert ende geftatueert, ordonneren en
„ ftatueren mits defen, alle alfulcke puncten en articulen als hier
„ naer volgen en gefcreven ftaen.

Ordonnantie van 't Sacraments Gafthuis en Broederfchap

I.

„ In den eerften, zoe fal men van nu voortaen alle donderdagen
„ op dat hooch outaer een miffe finghen van dat heylighe Sacrament
„ met Dyaecken ende Subdyaecken, ende die altyt beginnen nae
„ den primen van der metten ende men fal luyen totter felver miffe
„ een teycken van een half ure, ende daernaer offlaten.

II.

II.

„ Item als 't gebeurt, dat onser Liever Vrouwendach compt op
„ een donderdach, soe en sal men die selve misse nyet singhen, en-
„ de van gelycke op dat heylighe Sacraments dach.

III.

„ Item alle die gheene die in 't Gasthuys van den heyligen Sacra-
„ mente, staende alhier in 't Noorteynde van den Haghe, ontfan-
„ ghen sullen wordden ende oflivich wordden, dat als dan alsulcke
„ goeden die hy off zy in den Gasthuyse voorsz. gebrocht sullen
„ hebben, oft oock aengecomen ende aenbestorven mochten wesen,
„ die selve goeden erven ende toecomen sullen aen den voorsz.
„ Gasthuyse; Ten waere daer yemant waere in 't voorsz. Gasthuys,
„ ende daer namaels weder vuyt wesen wilde, zoe soude in dien
„ gevalle hy ofte zy alle die goeden hem toebehoorende, die hy
„ ofte zy in den voorsz. Gasthuyse gebrocht hadden, den voorsz.
„ Gasthuyse gheven en laten totten armen behouff ende dat om den
„ weldaden hem binnen den voorsz. Gasthuyse gedaen.

IV.

„ Item men sal voortaen binnen den voorsz. Gasthuyse gheen Pro-
„ veniers aennemen, sy en moeten eerst opleggen aen gouden gelde
„ twee hondert Carolus guldens ofte anders naer gelegentheyt van
„ der tyt, Ende dair toe alle alsulcke goeden als hy off zy in den
„ voorsz. Gasthuyse gebrocht sullen hebben, waer die gelegen mo-
„ ghen wesen.

V.

„ Item zoe wye in 't voorsz. Gilde ofte geselschap wesen wil, die
„ sal gehouden wesen te gheven een pondt was off 't gelt dair voir,
„ ende sal geloven alle die puncten ende statuyten van den voorsz.
„ Gilde geordonneert ofte ook die hier namaels geordonneert sul-
„ len worden, die te helpen houden en sterken; Ende elcke broe-
„ der off suster des gilde ende geselschap voorsz. sal gehouden we-
„ sen te geven alle jaers vier stuyvers; Ende soe wie jaerlycx nyet
„ en betaelt, ende een jaer laet overgaen, zoe sullen als dan die
„ Hooftmans van den voorsz. Gilde die reste moghen inwinnen mit-
„ ten geestelicken en waerlicken rechte.

VI.

„ Item zoe wie in 't voorsz gilde ofte geselschap compt en daer
„ namaels weder vuyt wesen wilde of buyten Haghe voer met-
„ ter wonen ofte om eenighe andere saicken wille, die sal gehou-
„ den wesen te gheven en op te leggen twee ponden Hollands en be-
„ talen daerenboven zyn voorlede schulden, ende daer mede soe
„ sal hy quyt ende ongehouden wesen van den voorsz geselschap.

VI.

VII.

„ Item zoe wanneer een broeder ofte fuster van den voorfz. Gil-
„ de ofte gefelfchappe overleden ende van defer werelt gefcheyden
„ fal zyn, die fal men met een der fcellen vuyt doen roupen, ten
„ eynde dat alle die broeders en fusters van den voorfz. Gilde ten
„ tyden alsmen den felven dode begraven fal ter kercke comen mo-
„ ghen en offeren ende bidden voor die ziele.

VII.

„ Item men fal die vuytvaart ende tydinge van eenen dooden
„ broeder ofte fuster van des voorfz. Gilde ofte gefelfchap houden
„ op 't hoich koer, ende men fal barnen neghen eerlicke fchoon vi-
„ gely kaerfen.

IX.

„ Item die Hooftmans van den voorfz. Gilde fullen den eersten
„ woensdach na den overlyden van den doden broeder ofte fuster
„ doen fingen een vigely van negen lessen met negen fchoen vigely
„ kaerfen; Ende als die vigely gedaen fal fyn, zoe fullen die Prieste-
„ ren te grave gaen, ende lefen miferere ende de profundis met
„ collecten over den doden, hier vooren fal men den Pastoer, Prie-
„ steren en de Schoelmeester, die 't felve verdienen met hoer coer-
„ clederen vuytreyken vyftien fchellingen Hollants; Ende des don-
„ derdaechs daer aen foe en fal men gheen requiem fingen, mer men
„ fal des morghens in des Heylicxs Sacraments misse fetten neghen
„ fchoen vigely kaerfen, ende die Priester, die de misse finget, die
„ fal den dooden hebben in fyn gedenkenisse en fingen een collect
„ over den doode; Ende naer der misse fal men lefen miferere en
„ de profundis als costumelyc es, Ende hier vooren fullen die erfge-
„ namen eens vuytreyken tot behouf van den Heylighen Sacramen-
„ te twee ponden Hollands, alfoe verre die dode foe veel agterlaet;
„ Ende in gevalle die dode zoe veel nyet agter en laet, zoe zoude
„ men nogtans die vuytvaert en tydinge doen als voorfz. staet.

X.

„ Item waer faicke, dat in eenige pointen als nu geordonneert
„ ofte die namaels geordineert moghen worden, yet te verbeteren,
„ toe ofte of te doen waer, daer dat Heylige Sacrament by gheëert,
„ 't voorfz. gefelfchap by gesticht ende dat ghemeen volk tot devo-
„ cien mochte trecken, dat fouden die Hooftmans mitten Deeken van
„ den voorfz. Gilde mogen doen ende dat foude ghehouden worden
„ van den gefelfchap als voorn. geroert staet.

XI.

„ Item es geordonneert dat men tot eeuwigen daghen van des Hey-
„ ligen Sacraments wegen houden fal een generael memorie alle jaers
„ des donredaghes na des Heylich Sacraments dach in der manieren
hier

„ hier naer gefcreven ; In den eerften men fal leggen op 't choer een „ pelle ende bernen neghen vigelye kaerfen in de vigelien ende ook „ in der miffen en men fal fingen een vigelye met venite van neghen „ leffen ende provideren, als coftumelicken es, ende des anderen „ daechs fingen die hoochmiffe van requiem met Provifoers, Diaec- „ ken ende Subdiaecken ; Ende die Priefteren, die in de Memorien „ zullen wefen, zullen des avonts ende des anderen daechs na der „ miffe te graven gaen mit coer-klederen ende lefen miferere en de „ profundis met collećten als dat behoert over levende ende dode ; „ hier voorn fullen die voorfz. Hooftmannen den Priefteren wtreyc- „ ken veertich fchellingen Hollants gelyk te deelen : Voort foe ful- „ len die Hooftmans een taefel fetten op 't Choer onder die zielmiffe „ ende dairop leggen dertich fchoon witte broden, 't ftuk van een hal- „ ve ftuiver ; Ende als die miffe ghedaen fal zyn, foe fal men fe den „ armen deelen, ende waert by aldien dat namaels yemande die voorfz „ aelmiffe vermeeren woude, foe fullen die voorfz. Hooftmans ge- „ houden wefen, foe veel meer den armen te deelen, ende men zal „ alle jaers als men die vigely beginnen fal, luyden mitter groote cloc- „ ke een lanck teyken, ende dan zal een yegelyk die minne dair toe „ heeft, ende in 't voorfz. gezelfchap es ter kerken comen en bidden „ voor die zielen en desgelyks des anderen dages in de miffen en of- „ feren ter zielen trooft.

XII.

„ Item die voorfz. Hooftmans zullen alle jaers op ten Wittendonder- „ dach een tafel fetten op 't Choer onder die Hoochmiffe en dairop „ leggen twee en 't feventich witte broeden 't ftuk van een grootgen , „ Ende na der miffen die den armen gheven tot hoirder alder zielen „ trooft, die hoer aelmiffen dair toe gegeven hebben.

XIII

„ Item die Hooftmans in der tyd wefende zyn gehouden alle jaers „ tot eeuwigen daighen te doen deelen over Heer Pieter en Meefter „ Fop Zymonfz met Pieter Alyt zynen huysvrouwe vyf deelingen en „ in der Precaeren Kloefter elke deelinge van twaalf hondert deuyts „ broeden, d'eerfte deelinge dynsdaghes na half Vaften ; die tweede „ deelinge twaelf dagen na Haegfche kermiffe ; die derde daichs na „ Sint Thomas dach Apoftel, ende die andere twee deelingen in de „ winter al 't aldermeeft van noden fal zyn.

XIV.

„ Item die Hooftmans van de voorfz. gilde fullen tot allen tyden „ als men dat wairde Heylige Sacrament omme dragen fal in proceffie „ bereet hebben vier toorfen, die de voorfz Hooftmans ter eeren van „ dat wairde heylige Sacrament felver dragen fullen.

XV.

„ Item men fal alle jaers des fonnedages na des heylige Sacraments die

„ die Statuyte van den heylige Sacramente lesen op die predikstoel, „ en daer sal men die Hooftmans noemen en bidden voor alle die ghe- „ ne die vuytten voorsz gilde gestorven syn, en die sal men haer na- „ men noemen en oock den geenen die hoer aelmissen totten voorsz. „ gilde gegeven hebben.

XVI.

„ Item alle die in 't voorsz. Gasthuys ontfangen ende dair geprovent „ worden, die sullen gehouden wesen te comen ter maeltyt, Te we- „ ten des middaichs voor thien uren, en des avonts te ses uren, ende „ zoe wye zyn maeltyt nyet en wacht ten tyden voorsz, ende dat hy „ oft sy in den Haghe waer, die en sullen geen maeltyt na die tyt „ houden, ende nyemant en sal sloetelen hebben van spyse ofte van „ drank dan die ghene die daer toe gestelt ende gedeputeert word „ van den voorsz. huyse, ende zoe wes den Proveniers bege- „ ren, dat sal hem die gedeputeerde, zoe verre hem dat van node „ sy, geven.

XVII.

„ Item indien daer yemant waere binnen den voorsz Gasthuyse, „ die eenige sloten opbraicke, die soude verbueren een maent lanck „ syn proeven; Ende alle die gheene die hem binnen den selven „ Gasthuyse onthouden, sullen gehouden wesen des avonts thuis te „ wesen voir acht uuren of die Gedeputeerde sal nae die tyt die „ doer sluyten ende na dien avont nyemant inlaten.

XVIII.

„ Item die Gasthuysmeesters ofte Regierders van den voorsz. Gast- „ huise zullen beloven dat Gasthuys profyt te doen ende voor te staen „ in allen saicken als hoir eyge goet ende die statuyten met alle ernst- „ tigheyt onderhouden en doen onderhouden.

XIX.

„ Item zullen ook ghehouden zyn haer huysvrouwen te informeren „ dat sy dagelycx visiteren alomme in 't voorsz. Gasthuys of daer ye- „ ment es die ongenuecht maict, ende te visiteren 't lindewaet en „ die marct bewaeren by der maent als dat behoert.

XX.

„ Item die voirsz. Gasthuysmeesters of Regierders zullen tot hem „ nemen eenen Rentmeester en die dair toe houden dat hy jairlicxs „ alle die renten opbrenghen sal, te weten gelt of recht van al bin- „ nen 'sjaers veertien daghen voor Sacramentsdach; Ende sullen die „ voorsz. Gasthuysmeesters haeren ontfanck en vuytgeven gehou-

„ den zyn te scryven ende daer t'eynden 'tsjaers als men 't commu-
„ nie hout den nieuwen die als dan aencomen sullen, zyn reke-
„ ning te doen van alle den ontfanck en vuytgheven, nyet vuytge-
„ zondert.

XXI.

„ Item die voorsz. Hooftmans ofte Gasthuysmeestersen sullen nye-
„ mant in haer Gildebouck scryven noch oock eenige broeders ofte
„ zusters ontfangen, dan die 't begheeren en haeren inganck betalen
„ als 't voorsz. staet.

XXII.

„ Item als daer yemant van den Proveniers vuyten voorsz. Gasthuyse
„ deser werelt overleden sal syn, zoe en zullen die voorsz. Hooftmans
„ en Gasthuismeesters geen ander in de voorsz. Gasthuyse moghen
„ nemen nochte ook ontfangen dan den ghenen die in 't voorsz. Gil-
„ de ten minsten acht ofte thien jaeren geweest zyn ende hair jairgel-
„ den betaalt hebben; Ende sullen ontfangen en innemen den ghee-
„ nen die lancxste in 't voorsz. Gilde gheweest es ende zyn jairgelt wel
„ betaelt heeft, voor andere die laeter in 't voorsz. Gilde gecomen
„ syn.

XXXIII.

„ Item die Hooftmans of Gasthuismeesters sullen scherpelyk on-
„ derhouden dese nagescreven puncten ende ordonnancien van den
„ armen te onderhouden, en dat scerpelyk ondersoucken ende oock
„ by haeren huysvrouwen doen ondersoucken, ten eynde dat daer
„ vrede en eendrachticheyt mach zyn.

XXIV.

„ Item alle die gheen het zy man ofte wyff, die in 't voorsz. Gast-
„ huys ontfangen worden in die plaets ofte stede van eenen anderen
„ doden broeder ofte suster, ofte anders, die sal gehouden wesen
„ alle zyn goeden in den voorsz. Gasthuise te brengen, gheen wt-
„ gezondert, ende zullen ook gehouden wesen in 't voorsz. Gasthuys,
„ des hem by de voorsz Gasthuysmeesters ofte gedeputeerde bevoe-
„ len sal worden, te doen, zoe verre zy dat vermoghen en 't zelve
„ nyet laten.

XXV.

„ Item die mannen, die in 't voorsz Gasthuys ontfangen zullen wor-
„ den, ende die wat doen moghen, die zullen gehouden wesen bin-
„ nen den Gasthuyse voorsz te spetten en voort al doen dat men hem
„ bevelen sal, ende 't selve doen sonder knorren en kyven.

XXVI.

XXVI.

„ Item van gelyken ſullen die vrouwen, die wat doen mogen, ſpin-
„ nen, naeyen ofte breyen, 't zelve, daer zy hem beſt mede konnen
„ behelpen; Ende voort ook al doen des hem bevolen ſal wordden
„ by den Gedeputeerde van den voorſz. Gaſthuyſe.

XXVII.

„ Item dat gheen Proveniers ofte andere het zy man of wyf vuyt-
„ ten voorſz. Gaſthuyſe gaen zullen in den Haëch ter kercken ofte
„ in 't Clooſter, dan by oorlof en conſent van den ghenen die dair
„ laſt en bevel of hebben ſal, ende na dat zy conſent hebben, zul-
„ len ghaen twee en twee, en zullen gehouden zyn des midda-
„ ges voor die ure van den maeltyd in te zyn, en des ſavonts voor
„ ſes uuren.

XXVIII.

„ Item die Proveniers zullen te vreden zyn met die portie, die
„ men henluyden gheeft ende ordonneren ſal, en ſullen te vrede zyn
„ met 't gheene dat men hem gevet en ſullen hem eerlicken dragen
„ en houden en pacifilicken leven ſonder eenige kyfvagie onderlin-
„ ge te hebben.

XXIX.

„ Item indien iemant van den armen ofte Proveniers van den
„ voorſz. Gaſthuyſe, het zy man ofte wyf, eenige ongenuecht
„ maiċt mit woirden of werken ofte ook kivagie binnen den voorſz.
„ Gaſthuyſe of nyet en dede, dat men hem hiete, die zullen die
„ Gaſthuysmeeſters van ſtonden aen moghen vuyt den huyſe ſtellen
„ ſes weken lanck ende en ſullen die nyet weder innemen, hy ofte
„ zy en bekenne haer ſchulden, ende bidden om ghenade; Ende
„ t eynde die ſes weken en gedaen als vooren, zullen die Gaſthuys-
„ meeſters wederomme den ſelven perſoen innemen. Ende indien
„ daer iemand ware die hem anderwerve ontginge en die voorſz.
„ correctie gedaen, die zullen die Gaſthuysmeeſters daer heel en al
„ vuytſetten ſonder die weder in gracie te ontfangen ofte inne te
„ nemen.

„ Alle welke voorſz. ordonnancien, punćten en articulen Deeken,
„ Hooftmans en die gemeene Gildebroederen en ſuſteren van den
„ voorſz. Gilde verſocht hebben aen Bailliu, Schout en Gerechte
„ van den Hage deſe Ordonnancien en ſtatuyten te willen beſegelen,
„ 't welk wy Bailliu, Schout en Schepenen ten verſoucken van den
„ voorſz. Deken en Hooftmannen vuyten naem van den voorſz.
„ Gilde 't groote zegel van den Hage hier aen vuythangende beze-

„ gelt hebben. Geschreven op ten dertienden dach van December
„ anno XV^c. en vyftig, my jegenwoirdich als substituit van den
„ Bailliu en Schout van den Hage ende ook als Secretaris van der-
„ zelver vlecke.

En was getekent,

A. BENNINCK.

Wy zullen alhier nog byvoegen een oud contract met de Regenten van dit Gasthuis in den jaare 1453 gesloten over het innemen van een perzoon in 't zelve huis; om daar mede aan te toonen, dat in vroege tyden niet alleen in dit huis wierden ontfangen die onder het gezelschap behoorden, maar ook zelfs andere die buiten den Hage woonden en geen leden van dit Broederschap waren. De woorden van het Contract zyn deze: „ In 't jaer ons Heeren XIIIJ^c. LIIJ.

Contract met de Gasthuis meesters over het innemen van een perzoon

„ wtganc der maent Aprille hebben die Hooftmans van den Heiligen
„ Sacramente aengenomen *Aechte Robben*, in voirwairden hierna be-
„ schreven, te weten, dat Heyn Robbe hoir zoon alle jair wtreyc-
„ ken sal des Sacraments Gasthuyse so lange als syn moeder leeft selle
„ ponden Hollants payments tsjaers en vier wagen turf, ende dair of
„ loefde hy eenen Scepenen brief te geven; Desgelycx Machtelt hoir
„ dochter en Philips Scuenmaker zal dat Gasthuys jairlicx geven Aech-
„ te leven lange voirsz vyf pont tsjaers, en loefde dair oic eenen Sce-
„ penbrief of te leveren: Des soe hebben hem die Gasthuysmeesters
„ verbonden *Aechte Robben*, *wonende te Goude*, hoir leven lang in
„ eten en drinken sulck als ander arme menschen hebben en niet
„ meer, ende so wes men ander arme luyden aldair in den Gasthuy-
„ se doet, dat sal men hoir mede doen, te weten van bedde leger te
„ houden, broet en bier, visch en vleysch, sulk als God in den Gast-
„ huyse verleent en dair die ander mede te vrede zyn, dair sal sy hoir
„ oic mede liden sonder yet meer te begeren van geene dingen die
„ dat Gasthuyse in coste bringen mochten. Dit is geschiet by belie-
„ ven van de gemeene Hooftmans, alse *Willem Phillipsz*, *Willem*
„ *Wermbrechtsz*, *Jacob Jansz* tynnegieter, *Claes Ghysbrechtsz*, *Ge-*
„ *ryt Jacobsz* en *Jan Daemsz*. En dat zulks ook in laater tyd is geschied, blykt onder anderen uit een handelinge, welke het Hof met de Gasthuismeesters in den jaare 1532 aanging over het innemen van Mr. *Jan van Alkmaar*, *die een oud Suppoost was*. De acte als aanmerkelyk zullen wy hier laten volgen:

Mr. *Joan van Alkmaar*, een oud Suppoost, aangenomen

„ Alsoe zekere Commissarissen van den Hove van Hollant gecommu-
„ niceert hebben mitten Gasthuysmeesters van den Sacraments Gasthuy-
„ se in den Hage ten eynde, dat zy *Mr. Jan van Alcmair*, *die een oudt*
„ *Suppoest is*, zouden willen ontfangen *als Commensael* in 't voirsz Gast-
„ huis, Soe is zoe veel gedaen, dat die voorsz Gasthuysmeesters te
„ vreden zyn den zelven zulcx te ontfangen, mits jairlicx betalende
„ voor zyn costen die somme van vier en twintich ponden van XL.
„ grooten 't pont, Ende alzoe die Mr. Jan dair toe noch bekommen
„ sal eenige penningen voor zyn clederen en onderhout, Soe heeft 't
„ voirsz.

„ voirſz. Hof *by conſent van den Rentmeeſter van Noortbollant en an-*
„ *dere Gaſthuysmeeſters van den Sinte Nikolaes Gaſthuys* geordon-
„ neert, dat de Gaſthuys Mrs. van 't Heylige Sacraments Gaſthuys ont-
„ fangen ſullen die voorſz. xxiiij. ponden voor die coſte van den
„ voorſz Mr. Jan, te weten van 't Gaſthuys van Sinte Nicolaes
„ voorſz IX ponden, van die *Heere van Aſſendelft* vj. ponden,
„ die Treſorier van der Keyzer Mr. *Vincent Cornelisz* drie ponden
„ en van elk van de Raedsheeren ordinarys en die Procureur Gene-
„ rael twee ponden, en die extraordinaryſſen Raeden en die Grif-
„ fier elk een pont als ten pryſe voorſz, omme die voorſz. coſten te
„ betalen; en wes dair over coempt, ſal dair mede gecleedt en an-
„ ders onderhouden worden; welke voorſz. penningen hier boven
„ verclaert, die Griffier van deſen Hove ontſangen zal en van zyne
„ ontfanck reſponderen en leveren in handen van die voorſz. Gaſt-
„ huismeeſters ter voorſz. ſomme toe van xxiiij pond. ten pryſe voorſz.
„ Ende dit by proviſie en tot anders geordonneert ſal weſen ende
„ ſonder dit te mogen trecken in conſequentie. Actum den IX. No-
„ vembris anno XV^c. xxxij. by *Aſſendelft*, *Colſter*, *Zasbout*,
„ *Sandelin*, *Zuyderhuyſen*, Procur. *Zegers*.

Dit Sacraments Gildehuis is tans een Gaſt of liever Proveniers-huis, daar oude luiden, 't zy elk op zig zelven en alleen, 't zy man en vrouw te zamen de koſt konnen koopen, en werd beſtiert door een Deken en vier Hooftmannen met den naam van Regenten, welker aanſtellinge door de Magiſtraat, even als van de andere Godshuizen van den Hage, geſchied. Is tans een Proveniers-huis.

NAAMEN
DER
DEKENEN EN REGENTEN
VAN HET
SACRAMENTS GILDE-HUIS.

1443.
Hendrik Jansz. *Deken.*
Pieter van den Boſch.
Pieter Tol.
Mr. Geryt, *Barbier.*
Henricus Fabri, *Hooftmannen.*

1450.
Mr. Henric van der Mye, *Deken.*
Jan Geritsz Baulent.
Willem Pietersz.
Kerſtant van der Huete.
Pieter Claesz, *Hooftmans.*

1453. 30. *April.*
Willem Philips.
Willem Wermbrecht.
Jacob Jansz., *Tinnegieter.*
Claes Gysbrechtsz.
Gerrit Jacobsz.
Jan Damesz, *Hooftmannen.*

1453. 12. *November.*
Willem Engebrechtsz. *Schout van den Hage, Deken.*
Willem Wermbrechtsz,
Claes Ghysbrechtsz., *Bontwerker.*

Jan Daemensz.
Pieter Gerytsz.
Kerſtant van der Huete.
Martin Claesz.

* * *

1536.
Jan Ramaker.
Isbrant Jansz.
Mr. Jan Plumeon, *Secretaris van den Hage.*
Jan Bruinsz.
Hillebrant Aelbrechtsz, *Schepen.*
1538.
Jan Bruinsz.
Hillebrant Aelbrechtsz.
Jsbrant Jansz, *in St. Joris.*
Gerrit Janszoen.
1539. 1540.
Kors Pietersz van der Beek, *Schepen.*
Ysbrand Jansz.
Hillebrand Aelbrechtsz.
Willem Dycks.
1541.
Kors Pietersz van der Beek, *Deken.*
Jan Clemensz de ouwe.
Hilbrand Aelbrechtsz.
Jan Tyſſe.
Mr. Jan Plumeon.
Ysbrant Jansz Sterk.
1542.
Jan Foerier.
Mr. Jan Plumeon.
Nicaſius Antonisz van Flory, *Schepen.*
Jan van Wyk.
1543.
Kors Pietersz van der Beek.
Mr. Jan Plumeon.
Hillebrant Aelbrechtsz.
Cornelis Vrericxſz.
Nicaſius Anthonisz.
Cornelis van Aken, *Schepen.*
1544.
Jacob de Jonge.
Corſtiaen Pietersz van der Beek.
Cornelis van Aken.
Mr. Jan Plumeon.
Jan van Wyk.
1545 - 1551.
Jacob de Jonge, *Deken.*
Corſtiaen Pietersz van der Beek.
Michiel Loef, *Schepen.*
Cornelis van Aken.
Mr. Jan Plumeon.
1552 - 1554.
Floris van Dam, *Schout van den Hage.*
Cornelis van Aken.
Gerrit Allartsz.
Auguſtyn Stalpert.
1555 - 1559.
Floris van Dam, *Deken.*
Cornelis van Aken.
Frans van Bueren.
Simon van der Does.
1560 - 1563.
Cornelis van Aken.
Simon van der Does, *Schepen.*
Auguſtyn Stalpert.
Cornelis Pietersz van der Heyde.
1564 - 1565.
Simon van der Does, *Deken.*
Francois van Bueren.
Cornelis Pietersz van der Heyde.
Claes van Dam.
Vincent van Wieringe.
1566 - 1567.
Simon van der Does, *Deken.*
Francois van Bueren, *Caſtelein van den Hove.*
Claes van Dam, *Burgemr.*
Vincent van Wieringe.
Cornelis Meſſing, *Schepen.*
1568.
Simon van der Does, *Deken.*
Francois van Bueren.
Vincent van Wieringe.
Cornelis van Ryn Willemsz, *Schepen.*
1569.
Frans van Bueren.
Vincent van Wieringe.
Gerrit van Corsbergen.
Jan Stalpert.
1570 - 1571.
Cornelis de Jonge, *Deken.*
Francois van Bueren.
Claes van Dam.
Vincent van Wieringe.
Cornelis Willemsz van Ryn.
1572 - 1574.
Simon van der Does, *Deken.*
Vincent van Wieringe *en*
Gerard van Kersbergen, *Gilde-Mrs.*
1575 - 1576.
Simon van der Does, *Deken.*
François van Bueren.
Vincent van Wieringe, *Schepen.*
Gerard van Kersbergen.

Jan Stalpert, *Gilde-huis-Mrs.*
1577 - 1578.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Simon van der Does.
Gerard van Kersbergen.
Adriaen Jorisz.
Mr. Jan van Trelong.
1579 - 1580.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Simon van der Does.
Gerard van Kersbergen.
Jacob Adriaensz van der Burg.
Cornelis van Koolwyk.
1581.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Jacob Adriaensz van Vueren.
Cornelis van Koolwyk.
Dammas Goud.
Franck de Bye.
1582 - 1584.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Gerrit van Corsbergen.
Franck de Bye.
Tomas Geniets.
Jan Cornelisz Colyn.
1585.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Gerrit van Corsbergen.
Jacob Verburg.
Gerrit Quirynsz.
Heyman Gillisz.
1586.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Jacob Adriaensz van der Burg.
Cornelis Maertensz Drenkwaert.
Evert Quirynsz.
Heiman Gillisz.
1587 - 1589.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Heyman Gillisz, *Schepen van den Hage.*
Evert Quirynsz, *Castelyn van 't Hof.*
Dammas Gout, *Schepen.*
Jan Colyn
1590 - 1591.
Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Jan Cornelisz Colyn.
Gerard Quirynsz.
Jacob Cornelisz.
Antony van Cats.
1592 - 1593.
Antony van Cats, *Deken.*
Jan Cornelisz. Colyn.
Guert Quirynsz.
Jacob Cornelisz.
Dammas Goud.
1594.
Antony van Cats, *Deken.*
Dammas Gout.
Everhart Quirynsz.
Jacob Cornelisz.
Jan Jansz.
1595 - 1600.
Antony van Cats, *Deken.*
Dammas Goud,
Jacob Cornelisz.
Heiman Kiggelaer.
Jan Jansz Kok.
1601 - 1602.
Antony van Cats, *Deken.*
Jacob Cornelisz.
Heyman Kiggelaer.
Jan Jansz Cocq.
1603 - 1604.
Antony van Cats, *Deken.*
Jacob Cornelisz.
Heiman Gillisz Kiggelaer.
Evert Quirynsz.
Jan Jansz Cocq.
1605 - 1606.
Heiman Gillisz Kiggelaer, *Deken.*
Jacob Cornelisz.
Everart Quirynsz.
Jan Jansz Cok.
Jan Wolf.
1607.
Jacob Cornelisz.
Everard Quirynsz.
Jan Jansz Cocq.
Jan Wolf.
1608 - 1610.
Jacob Cornelisz van Wouw.
Everart Quirynsz.
Jan Jansz Cocq.
Jan Wolf.
1611 - 1617.
Everart Quirynsz.
Jacob Cornelisz van Wouw.
Jan Jansz Cocq.
Jan Wolf.
Claes Cornelisz.
1618.
Everart Quirynsz, *Deken.*
Jacob Corn. van Wouw.
Jan Jansz Cock.
Pieter Jansz Palestein.
Mr. Jan Quartelaer.
1619 - 1620.
Everart Quirynsz, *Deken.*
Pieter Jansz Palestein.
Mr. Jan Quartelaer.
Cornelis Jacobsz van Wouw.

Jacob Blondel.
1621 - 1622.
Everart Quirynsz.
Pieter Jansz Paleſtein.
Mr. Jan Quartelaer.
Ewoldus Schrevelsz.
Michiel de Willem.
1623 - 1625.
Pieter Jansz Paleſtein, *Deken.*
Mr. Jan Quartelaer.
Cornelis Jacobsz van Wouw.
Michiel de Willem.
Jan Pietersz Smout.
1626.
Mr. Jan Quartelaer.
Michiel de Willem.
Pieter Smout.
Jan Jacobsz van Wouw.
1627 - 1630.
Mr. Jan Quartelaer, *Deken.*
Michiel de Willem.
Jan Pietersz Smout.
Jan Jacobsz van Wouw.
Pieter Jansz Splinter.
1631 - 1633.
Mr. Johan Quartelaer, *Deken.*
Michiel de Willem, *Schepen.*
Jan Pietersz Smout, *Schepen.*
Pieter Jansz Splinter, *Burgemr.*
Rochus Nyeuland, *Burgemr.*
1634 1640.
Mr. Jan Quartelaar, *Deken.*
Michiel de Willem, *Schepen.*
Jan Pietersz Smout, *Schepen.*
Pieter Jansz Splinter, *Burgemr.*
Aelbert Boſch, *Burgemr.*
1641 - 1644.
Pieter Jansz Splinter, *Deken.*
Aelbert Boſch.
Pieter Stalpert, *Burgemr.*
Mr. Adriaen van Affendelft, *Advt. voor den Hove.*
Mr. Cornelis van Soutelande.
1645.
Pieter Jansz Splinter, *Deken.*
Aelbert Boſch.
Pieter Stalpert van der Wiele.
Mr. Cornelis van Soutelande, *Penſionaris van 's Gravenhage.*
1646 - 1647.
Pieter Jansz Splinter, *Deken.*
Aelbert Boſch.
Pieter Stalpert van der Wiele.
Mr. Cornelis van Soutelande.
Johan Doedyns, *Burgemr.*
1648 - 1657.
Aelbert Boſch.
Pieter Stalpert van der Wiele.
Mr. Cornelis van Soutelande.
Johan Doedyns.
1658 - 1660.
Johan Doedyns, *Burgemr.*
Cornelis Splinter, *Burgemr.*
Mr. Johan Halling, *Burgemr.*
Cornelis Couwenburg van Belois, *Schepen.*
1661 - 1663.
Cornelis Splinter.
Mr. Johan Halling.
Cornelis Couwenburg van Belois.
Mr. Ewout Brant, *Schepen.*
1664 - 1668.
Mr. Johan Halling.
Cornelis Couwenburch van Belois.
Mr. Ewout Brant, *Burgemr.*
Gerrit Graswinkel, *Secretaris van den Hage.*
Mr. Rochus van Moleſchot, *Advt. voor den Hove.*
1669.
Mr. Johan Halling.
Mr. Ewout Brant.
Mr. Rochus van Moleſchot.
Jacob Boſch, *Secretaris van de Weeskamer.*
1670 - 1671.
Mr. Johan Halling.
Rochus van Molenſchot.
Jacob Boſch.
Govert Comans, *Vroetſchap.*
1672.
Mr. Johan Halling.
Rochus van Molenſchot.
Jacob Boſch.
Govert Comans.
Mr. Johan Dedel, *Schepen.*
Willem Rottermont.
1673 - 1678.
Mr. Johan Halling.
Jacob Boſch.
Govert Comans.
Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermont.
1679 - 1680.
Govert Comans, *Deken.*
Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermont.
Mr. François Doublet, *Heer van Groenevelt, Schepen.*
Mr. Willem van Schuylenburg, *Schepen.*
1681 - 1682.
Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermont.

Mr.

Mr. François Doublet, *Heere van Groenevelt.*
Mr. Willem van Schuylenburg.

1683-1687.

Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermond.
Mr. Francois Doublet.
Mr. Willem van Schuylenburg, *Griffier van zyne Hoogh. den Prince van Oranje.*
Mr. Simon van Beaumont, *Secretaris van haer Ed. Groot Mog.*

1688.

Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermont.
Mr. Willem van Schuylenburch.
Mr. Simon van Beaumont.
Cornelis Ten Hove, *Secretaris van de Generaliteits Rekenkamer.*

1689-1693.

Mr. Johan Dedel.
Mr. Willem van Schuilenburch.
Mr. Simon van Beaumont.
Cornelis Ten Hove.
Johan van Byemont, *Burgemr.*

1694-1707.

Mr. Johan Dedel.
Mr. Willem van Schuilenburch.
Mr. Simon van Beaumont.
Johan van Byemond.
Mr. Paulus van Assendelft, *Burgemr.*

1708.

Mr. Johan Dedel.
Mr. Simon van Beaumont.
Johan van Byemont.
Mr. Willem van Assendelft, *Schepen.*
Everhart Schimmelpenning, *Vroedschap.*

1709-1714.

Mr. Johan Dedel.
Mr. Simon van Beaumont.
Mr. Willem van Assendelft.
Everhart Schimmelpenning.

1715-1721.

Mr. Willem van Assendelft, *Burgemr.*
Mr. Michiel Ten Hove, *Secretaris van den Hage.*
Mr. Johan Emans, *Weesmr.* &c.
Mr. Pieter van Wouw, *Weesmr.*
Mr. Ottho Frederik Houttuyn.

1722-1724.

Mr. Michiel ten Hove.
Mr. Johan Emans.
Mr. Pieter van Wouw.
Mr. Otto-Frederik Houttuyn.
Johan van Hoornbeek, *Schepen.*

1725.

Mr. Michiel Ten Hove.
Mr. Johan Emans.
Mr. Pieter van Wouw.
Mr. Otto-Frederik Houttuyn.
Leonard Scheltus, *Vroedschap.*

1726-1729.

Mr. Michiel Ten Hove.
Mr. Johan Emans.
Mr. Pieter van Wouw.
Leonard Scheltus.
Mr. Willem Antony Pieterson, *Burgemr.*

RENTMEESTERS

van het zelve Huis.

1536 Mr. Jan Plumeon.
1541 Adriaen Matthysz.
1552 Japik Jorisz *in den Engel.*
1560 Dirk Jooste van Stevelant.
1564 Jan Wolf.
1570 Segelyn van Dam.
1575 Adriaen Bennink.
1581 Jacob Stalpert Augustynsz.
1607 Joost Dedel.
1625 Jacob Dedel.
1658 Johan Comans.
1669 Willem Comans.
1717 Mr. Jan Daniel Ruymveld.

S^T. ANTHONIS-KAPEL,

nu

Het DOL en PEST-HUIS.

St. Anthonis kapel, nu het Dol en Pesthuis.

Nog was'er eene kapel ter eere van *St. Anthonis van Belle*, staande op de Geest, t'einde de Vleersteeg, waar aan al in den jaare 1569 het *Pesthuis* van den Hage was gebouwt, het welk in een vroeger brief van 't jaar 1549. het *Siekhuis* (*a*) van den Hage genoemt werd. Deze kapel is ook een der oudste gestigten in den Hage; want men vind in een der Memoriaal-boeken van den Hove aangetekent, dat *onder andere woirden bi broeder Willem van Sempy gesprooken, by seyde voir die Raedcamer op huyden iij. Octobri Ao. XIIII^C. LIII. dat hy die Cluyse en die huysen an 't Sinte Anthonis Capelle staende aensteken en bernen soude.* Waar uit blykt, dat de voorsz kapel al voor den jaare 1453 gestigt is. De geene die het opzigt en de bedieninge over dezelve hadden, wierden Kapelmeesters genoemt en hadden tot hun opperhoofd een Deeken. Zy wierden door de Magistraat van den Hage aangestelt (*b*), en sustineerden dierhalven onder de regtsvordering van den Provisoor en Deken van Delfland niet te behooren (*c*). Van deze kapel is in laatere tyden (1607) een Dolhuis gemaakt, waar door ze haare eerste gedaante t'eenemaal heeft verloren, dragende jegenwoordig eigentlyk den naam van 't *Dol* en *Pesthuis*.

Dit

(*a*) De zieken, die in dit en andere gelyke huizen dezen St. Anthonius toegewyd, gelegd wierden, waren de geene die met een zoort van ontstekinge, in 't Latyn *morbus sacer* ook wel *sideratio* en by zommigen in 't Duitsch '*t Sinte Antonis-vuur* gequelt waren. Men zegt, dat om den jaare 1095. veele menschen ontrent de stad Vienne in Dauphiné van die quaal wierden aangetast, en dat twee nabuurige edelluiden *Gasto* en *Girin*, uit medogentheid aldaar een ziekhuis deden bouwen, 't welk daarna in eene abdy wierd verandert, en dat 'er veele door het aanroepen van sint Antonius, den eersten Woestynier, waar van de reliquien, zoo men wil, te Vienne bewaart worden, wierden genezen. Ter eere van dezen St. Anthonius wierd een orde ingestelt, bekent met den naam van St. *Anthonis-Heeren*, en wanneer in laatere tyden deze geestelyke orde zig door de geheele Christenheid verspreide, wierden ook byna overal zodanige zieken-huizen opgeregt. Dat nu dit Ziekenhuis alhier op de Geest zodanig een is geweest, blykt uit een oude Sententie van den jaare 1488 te vinden in het Memor. en Sententie-boek van den Hove gequoteert W.

(*b*) Dit blykt uit een transport brief voor Schepenen van den Hage gepasseert den 6 Julii 1549 „ waarby *Harman Huygezoon*, *Michiel Willemsz.* en *Frans Jacobsz* alle als Cappelmeesters van St. Anthonis Capel op te Geest verlyden voor „ heur en heuren nacomelingen, *als Cappelmeesters by den Gerechte van den Hage* „ *dair toe geordineert*, by advyse, oorlof, consente en goetduncken van den Baillu, Schout en Gerechte van den Hage wel en wettelick verkoft te hebben „ een jaerlicxe Losrenten, enz. Zie mede het 3 artikel van de Provisionele Instructie voor Burgemeesters van dato den 6 Julii 1560.

(*c*) Zie de Costuimen van den Hage, *pag.* 26.

Dit gebouw, in den beginne van geen grooten omtrek, is van tyd tot tyd merkelyk uitgezet en vergroot, en wel inzonderheid in den jaare 1656, wanneer de besmettelyke ziekte, die zig al in den jaare 1655 hadde geopenbaart, hier te Lande en ook wel voornamentlyk in den Hage sterk in zwang ging; by welke gelegentheid een tweede ziekzaal agter de eerste, die van ouds daar al was, is aangebouwt, om alle arme miserabele menschen, met de gemelde ziekte bezogt zynde, daarinne te logeren en te hulpe te komen. Volgens het 8 artikel van de Keuren dezer Stede van den 29 Julii 1664 en 23 Augusti 1666, wanneer dezelve ziekte wederom alomme zeer hevig was ontstoken, moesten de besmette perzoonen des morgens voor vyf en des avonds na 9 uuren in dit huis gebragt werden, zonder dat iemand zodanig een in zyn eigen huis mogte houden of bergen. In tyden van oorlog heeft dit huis ook meer dan eens verstrekt tot inquartieringe van zieke en gequetste zoldaten. Is in laatere tyden merkelyk vergroot.

Dit huis, 't geen verders met verscheide vertrekken, bequame zaalen en lugtige zitplaatzen voor krankzinnigen en andere door hun eigen bedryf ongelukkigen voorzien is, werd bestierd door vier Regenten, die uit de gequalificeerden der burgeren door de Magistraat daar toe werden verkooren en aangestelt. Zy hebben aldaar hun komptoir of vergaderplaats, zynde een fraaie ruime kamer, welke over weinige jaaren eerst is gebouwt, en zyn gehouden, om de twee jaaren van hun bewind en administratie rekeninge te doen ten overstaan van de drie als dan regerende Burgemeesteren, die de rekeninge opnemen, sluiten en tekenen. By wien geregeert werd.

De goede zorge en onvermoeide vlyt, welke de Regenten steeds aanwenden, om deze rampzaligen alle ververzinge, verschoninge, gemak en 't geen verders tot hun nooddruft vereischt werd, toe te brengen, als mede de welgereguleerde huishoudinge zoo ontrent spys en drank als anderzints, zyn de beweeg-redenen, dat 'er zelfs veele van die ongelukkigen uit andere steden en plaatzen herwaerts werden gevoert, waardoor het getal derzelve tans tot 70 is opgeklommen; zulks dat de Regenten van tyd tot tyd zig genoodzaakt vinden om 't huis te vergrooten en meerder zitplaatzen aan te bouwen. In 't kort, dit huis is in allen deelen zoo wel gestelt en geschikt, als 'er eenig in andere steden van Holland gevonden werd, hebbende niet alleen agter zig een fraaie tuin, maar ook een wyd uitgestrekte ruimte, door geene huizen of timmeringe belemmert, 't welk aan het gebouw en vervolgens aan den krankzinnigen een groote verfrissinge verschaft. In oude tyden had dit huis zyn eigen kerkhof agter het gebouw, om de dooden daar te begraven, dog het zelve is nu buiten gebruik. De welgesteltheid van het huis.

NAAMEN
DER
REGENTEN
VAN HET
DOL- en PEST-HUIS.

1601 Ysbrant Dirksz van Groensteyn.
Paulus Pietersz Backer.

1604 Paulus van der Werve.
Cornelis Paulusz Backer.

1611 Cornelis Paulusz van der Mersche

1622 Arent Willemsz.
Pieter Cornelisz van der Burg.

1629 Pauwelis Pietersz van der Burch.
Pieter Cornelisz van der Werve.
Michiel Mattheus de Bye.
David La Faille.

1632 Willem Pietersz Pouck.
Jacob de Bye.

1653 Wynand van der Maas.
Pieter Jacobsz Backer.
Otto van Thiel.

1654 Adriaen Middelbeek.

1662 Johan Huydenraet.
Thimotheus Ravens.

1665 Ghysbrecht de Bye.
Pieter Appelroo.
Govert van Maarle.

1669 Simon de Putter.
Bartholomeus van Reverhorst.

1670 Roelant van Thiel.
Pieter de Graaf.

1672 Johan van Peer.
1673 Abraham Persyn.
1677 Abraham van de Vyver.
1686 Pieter de Roos.
1687 Johan Mulder.
1697 Adriaen van Rhyn.
1699 Gerard van der Horst.
1703 Pieter van Aken.

1719 Leonard Scheltus.
Rochus de Bye.
Eduard van Velsen.

RENTMEESTERS,
van het zelve Huis.

1601 Cornelis Quartelaar.
1622 Paulus Pietersz van der Werve.
1653 Mr. Cornelis van Soutelande.

Zedert de dood van Mr. *Corn: van Soutelande*, welke in den jaare 1670. voorviel, is het Rentmeestersampt waargenomen by den oudsten Regent, die tans is *Pieter van Aken.*

Tweede orde van *St. Anthonis* genaamt de *Krepels.*

Ontrent den jaare 1480 of wel eenigen tyd vroeger had zig in den Hage opgeworpen een tweede orde van *Sint Anthonis*, genaamt de *Krepels*, bestaande uit lammen, krepelen, zeerigen en verminkten, die zig onder 't opzigt van vier Hooftluiden verzamelden en vergaderden op de Geest in eenige kleine geringe huisjens. Zy zeiden in zeker geding tegens de St. Anthonis Heeren, die de wettigheid hunner orde

orde betwiſten, „ dat zy van Hertog *Karel van Bourgondie* verkregen „ hadden confirmatie van zekere Ordonnantie en Gilde van Sint Anthonis onder hunl. gemaect, daar van zy in poſſeſſie en gebruyckeniſſe waeren, en dat zy verkregen hadden zekere arme huyskens en beddekens, dair zy luyden hun zelven berghen en onderhouden, conſidererende, dat zy overmids haere zeerigheyt en gebreken niet bequaem en zyn onder 't gemeene volck te logieren, dair dat zy oick die crancken, die niet gaen en moghen, bewaeren en meer anderen byſtaen mit haere aelmiſſen die zy hun te vooren halen en bidden en in welk Gaſthuys zy oick ter eeren Goids en Sint Anthonis begonnen te tymmeren eene Capelle, dair die arme en crancke Gildebroeders dagelyks miſſe in hoeren ſouden, levende aldair in goede converſacie en vergaderinge al by conſente en octroye van den penitencier van onſen Heyligen Vader den Paus ende oick des Biſſchops van Utrecht; en dat oick myn voirſz. Heeren den Biſſchop en diverſche Cardinaelen hen aflaeten ter dezer voorſz Capelle gegonnen hadden. Dog deze orde wierd op de aanklagte van de gemelde St. Anthonis Heeren en wel inzonderheid over injurien door de krepels den zelve Heeren in de St. Jacobs kerk onder den dienſt aangedaan, by ſententie van den Hove van Holland van den 5. Julii 1488 vernietigt en verklaert, dat „ dezelve Crepels van nu voortaan alhier in den Hage noch binnen deze Landen van Hollant, Zeelant, en Vrieſland gheene vergaderinge noch congregatie meer hebben zouden, condempnerende *Heyn Halſvoet* en *Symon mitter corten aerm* als principale delinquanten in deſe zaeke ter cauſe van den misdaed by henl. gedaen, te ſtaen an een ſtaeck op 't ſchavot die tyt van twee uyren mit een cedulle elcs voer hoer hoeft, daerinne geſcreven zal ſtaen die ſaeke waerom: enz.

Werd in den jare 1488 vernietigt.

St. ANTHONIS KAPEL in 't Boſch.

St. Anthonis Kapel in 't boſch.

In 't Haagſche boſch heeft nog een andere *St. Anthonis* kapel met drie altaaren geſtaan, waar van wy ter zyner plaatze breeder zullen ſpreken, als wy van het voorſz. Boſch handelen.

Mich: Aitsinger, de Leone Belg.
p. 117. zegt het volgende v. het voorgevallene
met H. de Ruyter:
15 Juny 1570. Fuit Buscoducensis quidam,
Hermannus Reyterus nomine, qui cum
duobus aliis, Louven steinem arcem Hollandice
occupans, in periculo, quod emabat, cum
ignis periit, diuturnique fuisse contra Stimulum
calcitrare ab Hispanis militibus didicit.

